

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

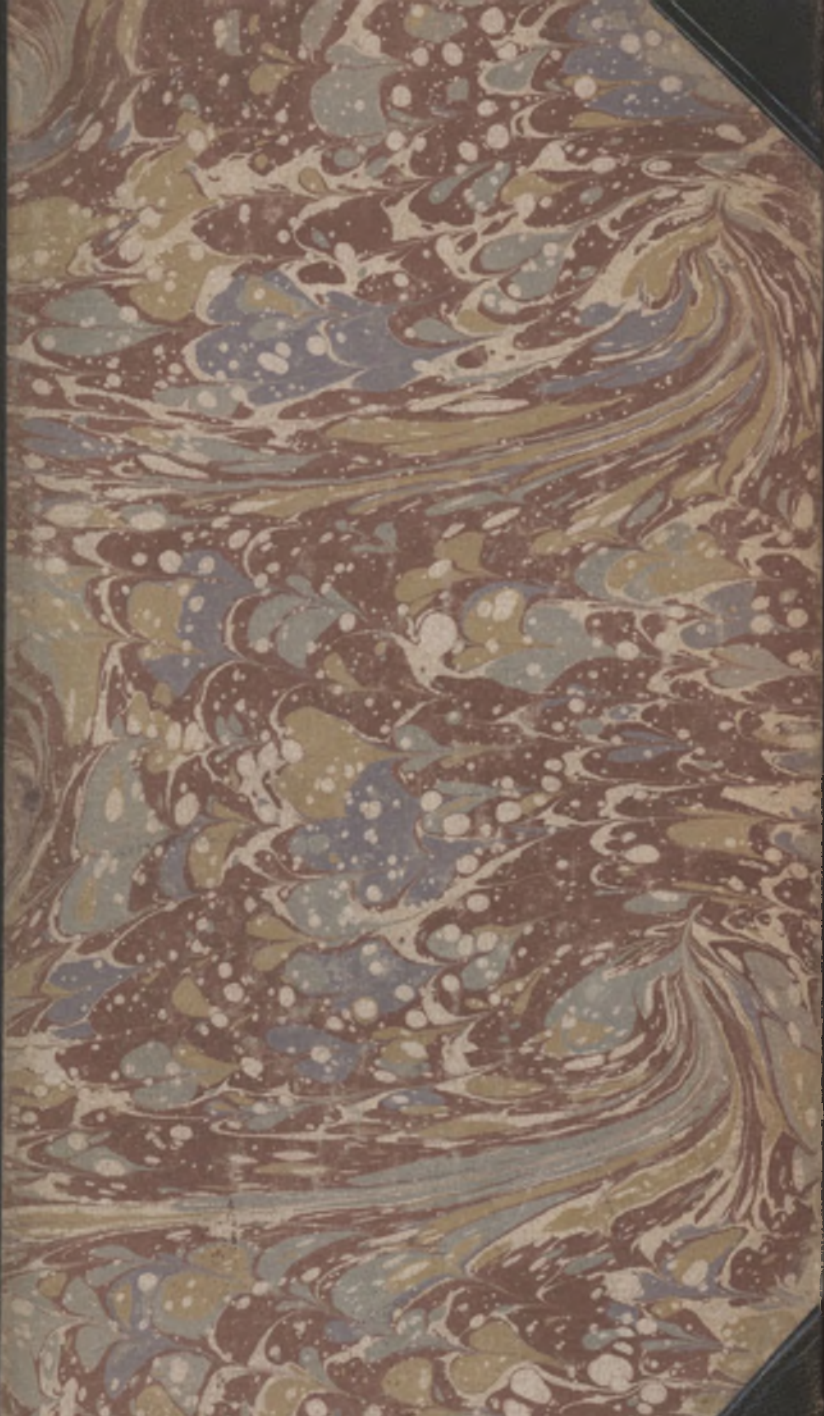
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**BREVE FRA OG TIL
N. F. S. GRUNDTVIG**

B R E V E

FRA OG TIL

N. F. S. GRUNDTVIG

II

(1821—1872)

UDGIVNE AF

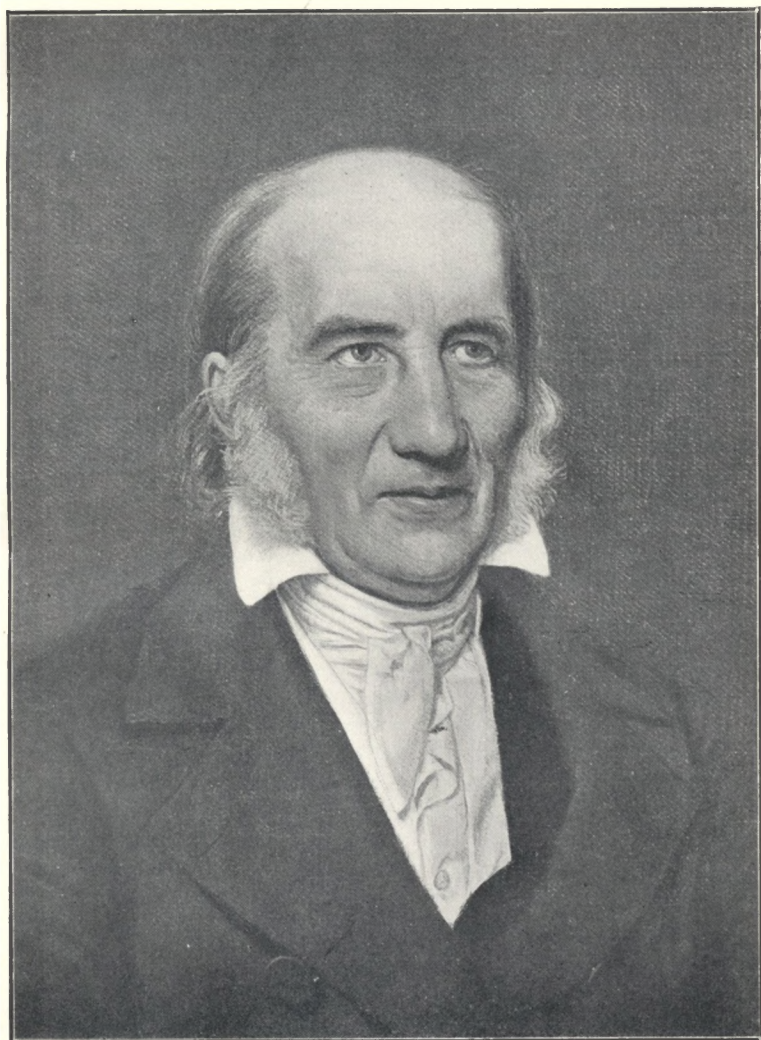
GEORG CHRISTENSEN OG STENER GRUNDTVIG

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXVI

OPLAG: 1000 EKSEMPLARER

—
UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE FRA
STATEN, CARLSBERGFONDET OG HJELM-
STJERNE-ROSENCRONESKE STIFTELSE

—
PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

N. F. S. GRUNDTVIG

Fra Rasmus Sørensen.

227.

Aarhus den 29. Januar 1821.

Dette Qvad sendes Dem ei, gode Herr Grundtvig! fra en Mand, der længe har fundet at den sande Christendomsaand, det rette Syn for Historien og den virkelige Begeistring for Poesien overalt forenede sig i Deres Skrift og Prædiken — nei, fra en Yngling kommer det, hvis Hjerte føler sig grebet af en Følelse for Dem, hvilken han ei længer kunde skjule. Jeg er selv denne Yngling; for 5 Aar siden legede jeg som Bondedreng paa Gorms og Thyra Dannebods Gravhøie i Jelling; thi der er jeg fød. I Lolland modtog jeg Grundvolden for min Kundskabsdannelse paa Biskop Boisens Seminarium, hvortil jeg førtes af den ædle Rector Møller i Kjøbeløv, hvis Navn jeg bærer. Kun $\frac{5}{4}$ Aar var jeg paa Seminariet førend jeg blev dimitteret, og kort herefter beskikket til Lærer ved en ny Borgerskole her i Aarhus. Her seer De kortelig min udvortes Vandring, den heftige indvortes Gjæring, som er foregaaet i Aanden vorder Dem aabenbaret af mit Qvad. I sidste Julehøitid gjorde jeg en Reise til mit kjere Fædrenehjem; hvad jeg følte ved at indtræde i den hellige Thyras Gravkapel — kan De nok vide — Formodentlig ved De allerede, at Hendes Høi i sidste Efteraar blev aabnet, hvis ei, da kan De derom faae Underretning hos Kommissjonen for Oldsagerne; Gjerne meddeler jeg Dem ogsaa denne Tildragelse udførlig, hvis De ønsker det. Som denne Reise var den første, jeg har gjort med bevidst Christenkjerlighed, saa var det og den glædeligste. Foruden de mig før bekjendte sande Troende i Hytterne, hvis Hjerter jeg forud vidste at vinde, besøgte jeg ogsaa Præsten Monrad i Greis. Jeg havde før agtet ham som Ordets værdige Forkynder — nu elsker jeg ham som Ven og Broder i Christo, og beundrer den Hengivenhed i Guds faderlige Villie, med hvilken han bærer sit Kors; jeg havde nylig Brev fra ham, hvori han beder mig kjerligst at hilse Dem. Naar Deres Tanke, ædle store Mand, gjennemløber Deres tilbagelegte Forfatterbane, og Hjertet da maa svulme høit af

Glæde — o, da glem ei at dvæle et Øieblik ved den Dem hidtil ubekjendte Yngling, der takker Gud i sit Hjerte for hvert et Ord, Tilskikkelsen førte ham ihænde fra Dem. Gud styrke og bevare Dem fremdeles i sin gode Aand! Dette er min og har været alle de Troendes Bøn, for hvem jeg haver forelæst Deres Prædikener. Faderen den Evige, hvem Lov, Priis og Ære alene tilhører i al Evighed, ville for Christi Skyld bøn-høre os Amen. Maatte jeg snart see et Brev fra Dem da vilde det over al Forestilling glæde Deres med Hjerte og Aand heelt hengivne

Rasmus Sørensen.

Lærer ved Borgerskolen i Frusogn i Aarhus.

Fra Christen Olsen.

228.

Elskede Ven!

Næsbye d. 6te Februar 1821.

— — — —

I den senere Tid havde jeg vænt mig til den Tanke at du dog nok blev Præst i Kjøbenhavns Kastel, mig syntes det var ret et passeligt Sted for dig og med langt bedre Betydning end om du skulde havt til særdeles Menighed nogle gamle udlevede Qvinder, men Herren finder ikke Behag i Hestens Styrke eller i nogen Mands Been, og nu naar jeg seer paa det Steds Navn Gud saa aabenbar har viist dig til jo næsten uden din egen eller nogen anden Mellekomst end Kongens Tanker alene, da synes mig jeg seer i Navnet Præst-Øe et vakert Gaadenavn ved hvilket i det bevægede Sind flere opbyggelige Betragtninger kunde fremtrænge sig end Munden just kan sige naar den ei vil udsætte sig for at blive kaldt en Sladdermund. Det er ret mærkeligt at du igjen skal begynde din Virksomhed som Præst i den Egn hvorfra din første Verdenskrønike udgik, der, dog egentlig, hvad de Høilærde saa end sige, maae betragtes som det store Løsnings Ord til det alvorligere og i nogen Maade gudeligere Liv der siden har rørt sig i Danmark. Din Ansættelse i en lille Kjøbstad synes mig ogsaa at bebude, hvad du selv har yttret og hvad der synes i alle Maader rimeligt, at den kraftige Gjenfødsel af Christendommen i Folket skal, saa sandt den ved Guds Naade bliver mulig denne Gang begynde fra Landet; thi hvad man kan love sig af Stæderne fornemmelig de større med deres ækle oprørske Constitutionspræk og deres lurvede indbildte Klogskab, det kan en sund eenfoldig Christen let skjønne

Lin. 21 f. n. finder Behag i Hestens Styrke: Ps. 147. 10.

blot ved at mindes hvad han har læst i de sidste Par Aars Aviser. Vel kan det maaskee ved Guds Bistand forhindres at Stadsaanden her hos os kommer til nogen ret Raadighed men selv i Tilfælde af Landets inderligste Helbredelse frygter jeg for at Stæderne vilde blive som ulægelige Bylder paa Statslegemet, thi med den usalige Selvklogskab og dens stadige Følgesvend flau Indbildskhed kan vist nok ægte kraftig Christendom umulig eenes og det høieste man synes at kunne vente sig af Stæderne i det Hele bliver vel desværre kun en Troe i Hovedet som den ved hvilken det byzantinske Rige vegeterede de 1000 Aar. —

— — — Du forlanger venlig at jeg skal sige hvad jeg tykkes om Bjøvulfs Drape; Kjære Ven det hele Digt har glædet mig inderligt og det er stor Skam at det ikke bliver mere læst og paaskjønnet dog bliver nu som fra Begyndelsen Danner Sangens Tale mig det allerkjæreste — af den i Særdeleshed vilde jeg ogsaa slutte at Forfatteren maae have været en dansk Mand, thi denne Ydmyghed og dette stadige Hensyn paa Lykkens Ustadighed som her er skildret synes mig saa gandske talt ud af et dansk Hjerte at den Indvending du i Fortalen gjør med Hensyn til Eventyrets Indblanding ikke kan svække min Troe om at Forfatteren har været vor Landsmand, især naar jeg betænker at Eventyret er kun et Klædebon for den fuldeste Sandhed ligesom i Ingemanns sorte Riddere.

din Ven
C. Olsen.

*Til Christen Olsen.**

229.

Kiære Ven!

Kbhvn. 9de Febr. 1821.

At du saa længe har tiet, skulde du rigtig nok have Skrup, men dit kiærlige Brev maa jeg dog først sige dig inderlig Tak for, og saa bag efter har det nok ingen synderlig Art enten med Udgivelsen eller Modtagelsen af slige Skrup, saa det er vel bedst derfor at udstæde en Vexel paa fem Maaneders Sigt og tilhørende Løbedage, efter hvilken Tids Forløb du, hvis vi ikke faar Mellemregning, saa kvit er god Betaling, kan kræve den som en vitterlig Giæld.

Nu, saa blev jeg da i Jesu Navn, engang omsider kaldet til at prædike Guds Ord, og har i Skrøbelighed stammet, hvad Gud lære mig at sjunge, et Halleluja derfor, thi jeg veed at

Herrens Vei er altid ret, og at Hans Gierning er trofast, og det er aabenbart den Handel er af Herren. At hans Veie ere ikke vore Veie og Hans Tanker ikke vore Tanker, det veed vi, kommer af, at Himmelen er høiere end Jorden, og derom er da i Grunden ikke andet at sige, end: see Hans Villie, thi naar vi har en modsat, er det Fandens; men sandt er det, i den sidste Tid, siden jeg i Sommer prædikede der, har det været mig selv imod eller dog uventet at komme til Præstøe; Noget der slet ikke skulde undre mig, dersom det ikke før havde været ganske anderledes. Den første Ansøgning, jeg i mine Dage skrev om Præstekald, var netop 1810 om Præstøe, men den kom aldrig ind; da min salig Fader døde, var det atter ledigt, og da bares det mig for med inderlig Vished, at jeg skulde dertil, men da Hersleb fik mit Brev om at søge det, var det alt bortgivet og jeg husker godt, han svarede mig: saa Præstøe var dog i k k e Stedet. At det imidlertid var Stedet, seer man nu, da jeg kaldtes dertil, uden Ansøgning, og, jeg veed ikke selv, efter hvis Forslag, men dog nok efter Gutfelds, som havde fortalt, han vilde anbefale mig til Citadellet, men har ivrig anbefalet Wolf.

Min Bogskrivning kan vel ikke blive i Præstøe, hvad den kunde blevet her, men saa skulde den ei heller blive det, og ligesaa sikker bør jeg være paa, at da jeg ikke blev Præst i Kiøbenhavn, skulde jeg, efter Guds vise Raad, ei være det; men her synes mig Udsigten mørkere; thi, for vore Øine at see, var det betimeligt, at Guds Ord blev talt heelt og klart for de unge Studerendes Øren, hvis de vil høre, og vil de ikke det, hvad tør vi da haabe om Landet i det Hele. — Dog, maaskee skal en Anden gjøre det og da: Velsignelse med hans Arbeide! eller maaskee skal en enkelt Prædiken udrette meer end mange kunde, og i alt Fald siger Herren, at Haabet beskiæmmer ikke, saa det vil vi ikke opgive.

For Resten, hvad Prædiken her angaaer, besluttede jeg snart, efter min Kaldelse, at holde e e n, om ei for andet, saa for at gjøre Venner og Fiender vitterligt, at jeg havde tiet med samme Tro som jeg forhen talde med, og agter nu, vil Gud, at begynde hvor jeg slap. Desaaarsag lod jeg Gutfeld spørge, om jeg maatte prædike for ham s j e t t e S ø n d a g e [fter] H [el- lig] T [re] K [onger], hvortil han strax svarede Ja, og spørger du: hvi jeg netop spurgte ham, er mit Svar: fordi han var den Eneste som, medens jeg tav, lod mig tilbyde sin Prædike- stol. Siden min Dimis-Prædiken har jeg ikke brudt mit Ho- ved saa meget, det jeg veed, med nogen, som med denne, thi jeg har skrevet paa den lige siden i Mandags-Morges, og nu,

da vi har Fredag Aften, tænker jeg først paa at skrive op, hvad jeg vil sige. Sagen er blandt Andet, at jeg vilde sige Alt hvad der laae mig paa Hjerte, uden at dog enten Prædikenen skulde blive usædvanlig lang eller Noget synes trukket ved Haarene derind, og det var ingen let Sag, især naar man skulde selv udgrunde den. Vor Herre var imidlertid, som altid, en god Mand, og har i Dag paa en meget nem Maade hjulpet mig ud af Forlegenheden, først ved i Morges at sende mig Graveren ved Trinitatis Kirke med et Brev fra Falletsen om at prædike Høimesse for ham, Septuagesima; thi vel havde jeg kanskee sagt Nei, dersom jeg havde faaet Tid at betænke mig; men der skulde skriftligt Svar strax, saa skrev jeg Ja, og opdagede først efter halv at have fortrudt det, at det var et godt Skridt til Eenhed i Prædikenen at rive den itu. I Aften gav Gud mig derpaa et kosteligt Thema, som alt Godt kan ligge meget ordenlig i, thi det er, at hvor Guds Ord høres, skinner altid Jesu Herlighed, og nu gaaer det, med Guds Hjælp, godt, især, synes mig, hvis en anden Præst vilde tinge paa mig til Sexagesima, thi alle gode Ting er tre. — Gid nu vi snart maatte see dig heelskindet og vel ved Magt i alle Maader! Der var da mange Ting at tale om in bona caritate, som Papiret ikke rummer. I April, vil Gud, agter jeg at tage til Præstøe, saa jeg kunde indsættes før Paaske. At faae Bolig synes vanskeligt, men skal man være der, faaer man vel Plads. — Med venligst Hilsen fra Lise, og gode Ønsker i Jesu Navn

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Til H. H. Aagaard. **

230.

¹⁰/₂ 1821.

Tak, kiære Ven! for Deres Lykønskning, som var mig aldeles uventet, vel ikke, fordi jeg noget Øieblik tvivlede om, det glædede Dem, at jeg omsider fik en Prædikestol, og det dog ogsaa i Nærheden af gode Venner; men fordi jeg veed, det holder haardt, før De skriver et af Deres latinske Breve. Dog, destomere Tak for de Linier, som ei er for faa til at kundgiøre Deres inderlige Deeltagelse i mit Kald og i mig selv! og drager jeg end i visse Maader nødig fra Hovedstaden, er det visselig ikke, fordi jeg jo har det Haab, i Præstøe, med Guds Hjælp, at opleve Glæde og henleve nogle af mine blideste, mest ubekymrede Dage; det er, tildeels vel

Lin. 21 f. o.: I god Forstaaelse.

fordi jeg lægger meer end tilbørlig Vægt paa min boglige Sys-
sel, men dog, saavidt jeg veed, især, fordi jeg troede, som
Præst i Kiøbenhavn, at kunne virke gavnlig paa de Stude-
rende. Imidlertid: vi veed Intet, og Gud veed Alt, jeg maatte
være blind, om jeg ei saae Hans Haand i mit Kald, og ved
den er det, Gud skee Lov! mit Hjertes Attraa at vandre fri-
modig, selv giennem Dødens Skyggedale, end sige da ud i
de delige Skove, at lyde paa Klokke-Klangen fra Barnehøi-
tiden, og lære af Lundenes Chor at love min Gud og min
Frelser i Sang! Derfor: Halleluja! Herrens Vei er god og al
hans Gierning er trofast! Hans Aand fører mig i de jævne
Lande, hvor Snorene faldt mig paa liflige Steder, og der er
en deilig Arv for mig; thi det skal jo dog skee i Jesu Navn,
hvad vi haabede, og hvad jeg i Skrøbelighed haver arbeidet
og vil, ved den Hellig-Aands Bistand, fremdeles arbeide paa,
at Marken skal fryde sig med Alt hvad der er paa, og alle
Træer i Skoven skal synge med Fryd for Herrens Ansigt, thi
han kommer at dømme Folk med sin Sandhed, at lade sin
Gierning sees for sine Tjenere, og sin Herlighed over deres
Børn!

Vil Gud, da prædiker jeg i Morgen over Frelserens Herlig-
giørelse, thi mig syndes, jeg maatte dog tale et Guds Ord, før
jeg drog bort, og Gutfeld, som før havde tilbudt mig sin
Kirke, tillod det og strax. Hermed havde jeg tænkt at lade
det berøe; men i Gaar fik jeg Brev fra Fallesen om at præ-
dike næste Søndag for ham, og kunde ikke sige Nei; saa nu
skal jeg kanskee blive ved, til jeg reiser, som jeg, naar Gud
vil være med mig, kun har at takke og prise Ham for.

Til Paasken agter jeg at være ved de Menigheder, for
hvilke jeg er sat til Hyrde, give Gud, til Gavn og Glæde baade
her og hisset!

Min Kone hilser venligst Dem og Deres, Gud lad os sam-
les med Glæde for Hans Ansigt!

venligst
Grundtvig.

*Til F. W. Treschow.**

231.

April—Maj 1821.

Denne Anmeldelse eller den hvilken som helst, De og Pram-
enes om, maa da vel med vort Navn under indrykkes 3 Gange

Lin. 12 f. o. Snorene faldt — — Ps. 16. 6.

L. 1 f. n. Pram, Tr. og Gr. stod i Spidsen for Selskabet for de nord.
Oldskrifters Udgivelse.

i Adresse-Avis og Statstidende, men flere Steder tænker jeg ikke, det behøves. Skal den blive en Dagens Nyhed, bliver den det vel af sig selv.

Dersom De ikke har tilbage saa mange Stykker af vor foreløbige Kundgiørelse, som behøves til Vedlæg med de 10 Breve, da kan De faa dem hos Seidelin, som endnu har nogle.

Nu, min Ven, tror jeg dog at kunne i denne Henseende med en rolig Samvittighed vende Khvn. Ryggen. De maa ikke bryde Dem om, at jeg har anmærket adskilligt, som jeg gjerne kunde sparet; thi det er kun fordi, at naar jeg husker paa det, falder Muligheden mig ind, at det kunde glemmes.

Seidelin har lovet at komme op til Dem og aftale det nødvendige, om hvor mange Explr. der skal sendes til Norge og til Provinserne. Prisen talte jeg med ham om i Gaar; han mente, at 3 Mark var det mindste, vi kunde sætte for Drengeløbs Skyld, og havde det gode Indfald at give alle Explr. et trykt Omslag med paatrykt Pris.

Ingemann har bedet mig indmelde ham i Selskabet. Vel sagde jeg, han skulde smukt gjøre det selv, men sker det nu ikke, faar vi vel tilgive ham denne licentia poetica.

Skulde der nu under min Fraværelse være noget, Deres Herlighed havde mod eller til mig at erindre, da er min ordentlige Sommerresidens paa Lystslottet Præstø i Bøgelunden.

Nu, kjære Ven! bliv ikke alt for kjed af min Vidtløftighed! Hav inderlig og hjærtelig Tak for Deres trofaste Venskab, for hver en Time, De skjænkede mig, som for den ædle, kjærlige Betænkksomhed, der i trange Dage — Gud forlade nogle det — udmærkede mig Dem imellem mine Venner. Jeg ved, De lider ikke denne Tale, og derfor velsigne Dem Gud! derfor kan og skal jeg netop føre den; De ved, at jeg, vel mindre end de fleste, bekymrer mig for de udvortes og legemlige Ting; men jeg er alligevel et syndigt skrøbeligt Menneske, som uagtet de store og utallige Beviser paa Guds faderlige Forsorg, dog stundom vaklede i min Tillid, eller indbildte mig, jeg prøvedes over Evne, at De er den eneste Mand, min eneste Ven, som uanmodet, med venlig Omhyggelighed, formindskede min Kamp og beskæmmede min Klage, det skal De vide, det skal glæde Dem, det maa De ikke kalde lidet; thi er det ikke dog noget stort ligesom at føre Guds Sag mod hans uartige Børn, og være hans Haand til Hjælp! At Æren er Hans alene, at Han gav Evnen og Tanken og Mindelsen, og gjorde mer end vi tænkte, det maa vi vist ikke glemme; men lige saa lidt maa vi glemme at takke den Gud, der ikke forsmaar os til sine Redskaber, men

lader sin Kraft fuldkommes i vor Skrøbelighed, ja, lønner os for, hvad hans Naade virkede.

Ja, min Ven, er det sandt, at jeg er en sanddru Guds Ords Tjener, er det sandt, at den Trængsel jeg udstod, underlagde jeg mig for at udrette min Herres Ærende, og tror De det om mig, nu, saa skal De ogsaa føle paa Dem opfyldt den herlige Forjættelse, at hvo som giver en Discipel selv kun et Bæger med koldt Vand, f o r d i han er en Discipel, han skal ikke miste sin Løn. Saa velsigne Dem da den almægtige Gud, vor Herres Jesu Kristi Fader, for det vederkvægende Bæger, De med kjærligt Hjærte rakte mig i min Kamp og en Guds Ords redelige, stridende Tjener i mig! Ja, min Ven, dybt bevæget føler jeg, det sker, og Gud give mig Naade til med Kjærlighed at lønne lidet, hvad kun med Kjærlighed kan lønnes!

Nu, lev vel, altid vel med Deres Kjære!

Gud samle os i Glæde her og hisset! Gud give Dem saa trofaste Venner som De er selv og lade mellem dem altid findes

Deres

N. F. S. Grundtvig.

Til Lise Grundtvig.

232.

Præstøe 13. April 1821.

Kiæreste Lise!

Hertil ankom jeg, Herren være lovet, i bedste Velgaaende Tirsdag Aften Kl. 10, forefandt Moder rask (paa det nær, at Gigten har sat sig i den ene Arm, saa hun ikke kan bøie den tilbage), og flyttede samme Aften ind i mit ny Logement, hvor jeg hidtil ikke har savnet andet end min Lise. Stuen er meget rummelig, saa at foruden Sopha og Seng og de to Boghylder, er der godt Rum til en stor Boghylde endnu, som jeg ogsaa i disse Dage lader giøre, da Bøgerne jeg havde med, fylde mer, end jeg tænkte. Af Dette kan Du iblandt Andet slutte, at Tøiet med Mørk var kommet før jeg, og jeg vil da kun tilføie, at det syndes mig meget godt conserveret.

Bagerens Gaard har jeg synet i Dag, den fattes Gulv og indvendig Oppudsning, men har dog Loft og Vindduer, der arbeides paa dem, og Bageren forsikkrede mig, at hvis vi kom ellers til Rette, skulde den Side vi valgte blive færdig til Pindsedag. Den venstre Side, som er, paa Udsigten nær, den bedste, bestaaer af en Stue paa 2 og en Sal paa 4 Fag til Gaarden, og to smaa Hummere til Gaarden, som dog, naar Skillerummet kommer bort, vel kan bruges til Sove-Kammer; men

saa er der slet intet Sted til Pigen, uden i Kiøkkenet sagde han, og paa Loftet. Ovenpaa er der en Kvist paa 3 Fag heel igiennem, hvor jeg godt kunde være og havde et muntert Værelse med Udsigt over Stranden. — Skillerummet jeg talde om, syndes han ikke uvillig til at sløife. — Lad mig nu vide, om Du mener, vi trods Raaheden og Pige-Fortræden skulde vove os derind!

I alt Fald synes mig, at naar Paasken er gaaet og Flytningen overstaaet, var det bedst, Du kom herud; thi Huusly kan Du dog jo nok faae, og saa var vi dog samlede, en Ting vi, Gud skee Lov, begge regne for meget. Mig synes derfor, det var bedst, at Skipper Mørk, som kommer ind igien i næste Uge, foruden Sopha-Puderne, og Blade-Hylden med de mange Rum, som kan staae paa min Pult og gjøre Gavn til Embeds-Papirerne, fik den ene Sengs Klæder og en Kommode ud med; thi vi kunde da, med Moders Hjelp, hugge os igiennem, som Indsiddere, til vi saae Leilighed og havde Penge til at begynde Huusholdning. Adskilligt har Du sagtens herimod at indvende; men naar Du til alt Andet lægger mit inderlige Ønske, faaer dog nok Bifalds-Skaalen Overvægt. Du skal see, vi skal, med Guds Hjelp, leve ganske fortræffelig inden vore fire Vægge, naar vi blot ikke tænke os som flyttede, men som reiste paa Landet for at nyde Sommerens Behageligheder. Min lille Kone maa sidde hos mig hele Dagen, kan tage sit Syebord, og, om hun vil, sit Thee-Bord med, jeg skal smukt spadsere med hende, hun skal ligge i min pæne lille Seng og jeg paa Sophaen, da skride de skønne Sommerdage, under Guds Velsignelse snart, og han vil nok sørge for, at vi til Vinteren kan have en lille venlig Bolig, hvor vi, med vor fulde Besætning af Bøger, Borde, Sysler og deslige, kan fortsætte vort Huus-Liv.

Tag nu dette, kiære Lise! smukt i Betragtning! send ud med Mørk hvad Du anseer for uundværligt til Indsidders-Brug, og lad mig saa vide, naar jeg maa føre lille Kone i Triumph ind i min store Præste-Stue!

I Onsdags var jeg et Øieblik paa Nysøe, hvor der paa Søndag nok bliver stort Collats. Jeg kunde mærke, det var Meningen at have den nyfødte i Kirke Lang-Fredag, men jeg afparerede, og tænker, man udsætter det til Ugen efter Paaske, og naar den Stads er forbi, har du jo dog een Sten mindre paa Hjertet, og jeg vel et Par Skilling meer i Lommen.

Fra Clausen havde jeg Brev i Gaar, han laae af Forkiølelse men haabede dog at kunne forrette Indsættelsen. Underligt om det maaskee endnu skulde blive Otto, ligesom sidst, der

indsatte mig; dengang skulde Clausens Formand gjort det — dog, dermed gaee det, som det kan, hvad vi vil bede om, er, at Gud i Jesu Navn vil velsigne først og sidst min Embeds-Førelse, og da tilligē vor hele Levnet her til sin Ære, og til vor Glæde, her og hisset — Gud skee evig Lov, at vi ere derom enige, Han forene os i Alt evindeligt af Naade, Amen!

Hils nu paa det Kiærligste vore Sydskende og gode Venner, men først og sidst vor kiære Moder, der bærer saa hjertelig Omsorg for os!

Lev nu vel, min kiære, gode Kone, hilset kiærlig fra Moder og Trine, og vær frimodig, thi Herren regierer og Han sørger for os!

Altid Din
trofaste
Frederik.

I Moders sidste Brev havde ligget en Seddel om et Pund Sundheds-Chocolade, som nok Ingen af os saae, vil Du sende det med Posten til mig! Seer Du Spandet, da siig ham, han skal nok faae sin Text læst!

Fra Lise Grundtvig.

233.

Kjøbhn. d. 14de April 1821.

Min elskede kjære Grundtvig! Her sidder jeg paa din gamle Plads ved Bordet, for første Gang at skrive dig til som min trofaste Mand. Gud skee Lov og Tak for den Tid vi have været samlet og lade os snart mødes igjen for Hans Aasyn i inderlig Kjærlighed, for aldrig meere at adskilles. Hvor dybt jeg savner og længes efter dig min elskede Gr. kan jeg jo ei udtrykke med denne døde Pen, lidt imellem veed jeg ogsaa du kjære Ven savner din egen Lise, hun gik dog og pudsleder lidt om dig, vel ofte til Kjedsommelighed. —

Jeg længes nu saa inderlig efter Brev fra dig, da du vel kan vide der er meget jeg gjerne ville høre, men allerførst, om du kom godt og lidt betids til Præstøe, med Guds Hjelp haaber jeg det; forresten er der nu saa meget jeg ville vide, om dit Tøi var kommet med Skipperen? har du faaet det op og sadt lidt i Orden, tilligemed hvad du førte med dig? var Alt heelt og holdent og ingen Søm gaaet igjennem Bøgerne i Kasserne? jeg kunde gjerne blive ved at fylde hele Brevet med Spørgsmaal, men hvad nytter saa det alt, siger vel min egen kjære Gr., du kan jo dog ikke hjælpe mig tilrette dermed, ja gid din Lise kunde, men det er mig nu reent nægtet; havde

det nu ikke netop været saa strax med den Flytning herfra, saa jeg dog kunde havde fulgt lidt ud med dig og gjort det lidt godt og bekvemt for min elskede Gr., og nu i Morgen, hvor jeg dog inderlig havde ønsket at være tilstæde ved din Indsættelse, vel er jeg heller ikke fraværende, thi Tankerne og — om jeg saa kan sige — mit hele indre Væsen ledsager min trofaste elskede Mand overalt.

Gud den Almægtiges Kraft og Velsignelse være med dig i det nye Kald du nu indtræder i! Hans kjærlige Varetægt følge dig paa alle dine Veje!

Nu i Dag tænker jeg saa meget paa, om du dog har faaet lidt Roe og i Orden hos dig, da jeg kan vide du har travlt med at tænke paa i Morgen, og de andre Dage har der vel været saameget, som skulle besørges; heele næste Uge bliver nu ogsaa saaledes; kunde jeg dog blot et Øjeblik titte ind til min egen kjære Grundtvig, dog lad mig tie hermed. Den Post bliver nu saa længe borte idag og sikkert venter jeg dog Brev, som jo ogsaa du lovede din Lise; nu husker du kjære Ven nok Postdagene og glemmer da ikke, hvor inderlig du kan glæde mig. Fra Vennerne Ingemann og Fick skal jeg kærlig hilse dig, de mødtes her Torsdag-Eftermiddag, da de kom herop for at see hvordan jeg havde det i min Eenlighed, dog det kan jeg da ikke kalde det; Gud skee Lov for min kjære Moder og Jane som saa kærlig deeler den med mig, ellers veed jeg rigtignok ei ret hvordan det skulde gaaet mig. — Fleere Gange om Dagen maae jeg lidt herind i din tomme Stue og see mig om, Aften og Morgen hører det nu bestemt til Dagens Orden. — Endnu har jeg da ikke begyndt at pakke noget ind, men samler nu sammen dertil; imellem naar jeg har lidt Tid skriver jeg Seddeler til dine Bøger, som jeg dog saagjærne ville see at ordne saa godt det er mig mueligt; forresten er der saameget jeg har havt for i disse Dage med Vask e:c:t. —

Jfr. Bie kom herop samme Dag du var reist med Qvitteringer, de havde ei faaet Værelserne bortleiet endnu og tilbød, vis det ei skeete, at jeg jo da ei behøvede at haste med at flytte, som jo var meget godt, i Tilfælde at jeg ei kunde blive færdig, men jeg tænker ogsaa paa hvad der især kunde være godt, at bede om alle Sagerne maatte blive staaende i et Værelse; nu veed jeg ei om du havde noget herimod.

Fra Seidelin har her været Bud og faaet alle Bjovalferne, han skulde jo dog have baade Skriv og Trykpapier af de Heftede?

Berg skal jeg hilse fra, han var med 9 Mk. tilbage fra

Statstidende-Contoiret og bad mig sige dig, at naar du bestilte den paa Post-Contoiret i Præstøe fra 1ste April at regne og tillige af Artighed mod dig, saa gjorde de det. — Literatur-Tidenden veed jeg nu ei hvordan jeg skal forholde mig med? for de tydske Blade vil jeg ogsaa gjerne rigtig vide om jeg skal give andet end Budet, som du sagde, kommer han ellers med Regning, hvad skal jeg da sige?

Bogbinderen kom da ogsaa og spurgte om dig, jeg gav ham da Regningen tilbage for at skrive om, som du sagde, jeg bad ham da levere den her igjen, som han har gjort; jeg har rigtig reent forglemt hvad det var jeg skulle sige ham, Noget synes mig det var, jeg sagde ham jeg ville nu spørge mig for hos dig; bliv nu ei vred paa din Lise herfor men du veed nok jeg var lidt forstumlet i de sidste Dage, som ret har gjort mig ondt at her var saa megen Travlhed, da jeg saagjærne ville gjøre det lidt roeligt og godt for min kjære Gr., men selv maatte du ogsaa bestandig løbe omkring, ja din slemme Lise jagede dig endogsaa selv ud og ville jo ei lade dig have Roe.

Kl. 5: Nu kom endelig dit Brev elskede Ven, jeg var nærved at blive uroelig at jeg slet intet skulle faae; inderlig Tak derfor; Gud skee Lov at du vel kom ud og har faaet pakket op at du nu kan have det lidt ordentligt; var der ikke en smule Leilighed ved Siden af din Stue, hvor du kunde have dine Præstekjoler og øvrige Klæder, thi i den samme du er, bliver de da reent forstøvede, eller faa en Kuffert eller Møbel at lægge det i, hold ordentligt Huus dermed, thi ellers kjænder du nok din slemme Nille. Er der nu et eller andet du husker der er forglemt at sige mig jeg skulle besørge og som jeg har forglemt at spørge om, saa skriv mig det op; der er bestandig saameget jeg skulle vide af min kjære Gr. Pennen er ussel og skaaret med en Bord-Kniv; det bliver vist slemt at faae læst. — Læg nu mine Breve kjønt ned i din Pult. — Der var nu endeel jeg gjerne ville svare paa i dit Brev, hvad det angaar at komme ud til dig min kjære Gr., veed du jeg siger, ja heller i Dag end i Morgen, men for det første veed du nu nok, det ei lader sig gjøre, saasnart det er mueligt skal jeg vist ikke tøve med at sige kom nu og hent din Lise. — Hvad det Andet angaar, om Gaarden, saa maae du spørge Manden, hvad jeg dog synes skulle være underligt om der ikke paa Loftet, ved den anden Side Porten eller i Gaarden, kunde indrettes et Pige-kammer, det er aldeles nødvendigt at have, i Kjøkkenet gaaer det slet ikke an for mig, vis ei det er mueligt, saa fik det eene af de smaae Lukafer at bruges dertil, jeg meener da det andet dog vel er saa stort, der blot kunde staae en Sæng

til et lille Gjæstekammer, og da tage den paa 2 fag til os selv til Sovekammer, den er dog vel ikke saa grumme lille, at du mener Sængene og Linnetskabet kunde være der og saa tage den største til Dagligstue som vel ligger ved Porten, de Værelser paa den anden Side Porten, er der ikke mere Plads? der er da vel til de først omtalte, Kjøkken som er ordentligt og Spisekammer, du veed nok dog nu lidt hvad der hører til, er der en Gaard? Vand deri? er der en Have, eller ei for besværligt med at kunde faae indrettet en? maaskee er der et lille Vænge derved; du maae nu see at forhøre ordentligt om alt og nu ei blive vred over alle mine Spørgsmaal og Snak, for Raaheden meener jeg vi ei behøver nu at frygte paa saa god en Tid af Aaret. — Hvor det da ville være glædeligt, at komme i roe med min kjære Gr. til Pintse-Høitide. ja jeg maae nu holde op det er sildig. — Nu Gud velsigne dig min elskede Mand. Inderlig hilses du af vor kjære Moder og Jane samt lille Jette, ligeledes ville du hilse Moder hos dig. Nu glæder jeg mig til næste Post, du husker jo nok paa din egen tro

Lise. —

Til Lise Grundtvig.

234.

Præstøe 16de April 1821.

Kiæreste Kone!

Da jeg ikke veed, hvor tidlig Brevene i Morgen skal være paa Posthuset, vil jeg i Aften gjøre Begyndelsen med at takke Dig hjertelig for dit kiære Brev, som jeg modtog i Aftes, ved min Hjemkomst fra Nysøe, hvor vi spiiste efter Indsættelsen. Om denne vilde Du vist gierne vide meget, da Du ikke selv kunde være tilstæde; men den udførligere Beskrivelse maa jeg opsætte, til vi samles. Gud skee Lov i Jesu Navn! Det gik godt, selv var jeg ret inderlig bevæget og med Endeel af mine Tilhørere var vist det Samme Tilfældet; jeg sagde Dig nok, jeg vilde prædike over den Sandhed, at det er godt og velsignet at komme i Herrens Navn, det gjorde jeg, og folde dybt at det var sandt, Herren velsigne Ordet paa min egen og paa mange Sjæle, saa det maa vorde en frugtbar Vished til Guds Ære!

Fra Aagaards og Suhrs skal jeg hilse venlig, de, med begge Vestengaarderne, Doctor Clausen, Otto og jeg, udgjorde hele Selskabet paa Nysøe, Flere, fra Gisselfeld, Bekkeskoung osv., som man havde ventet, udeblev. Man sagde, der var mange Mennesker i Kirke; men hvad man i Kiøbenhavn kalder

mange var der ikke, thi Stolene var ingenlunde fulde og Gangene da ganske tomme. Den lille Skibinge Kirke var mig, som altid den glædeligste; den var næsten propfuld, Andagten umiskienkelig og Rørelsen hos Mange øiensynlig; især bemærkede jeg en liden Dreng, hvis Graad man forgiæves søgte at dæmpe, og det fortryder mig, at jeg ikke udspurgde, hvem han var; thi det var ved hvad der dybest rørde mig selv, den velsignede Lille brast i Graad. Dog, jeg finder ham vel!

De velsignede fire Hellig-Dage er nu for Haanden, og jeg har, foruden andre Forretninger, Altergang og Bryllup paa Skiærtorsdag, og en Barne-Daab paa Løverdag; Gud styrke mig til Embedets Gierning og lægge sin Velsignelse dertil, saa er det det Bedste jeg kan giøre; men Forberedelses-Tiden var jo rigtig nok knap.

I Dag har jeg havt lutter verdslige Sysler, gaaet Præste-Marken rundt, synet Bagerens Gaard o. s. v. med Otto; men er dog egentlig ikke kommet et Skridt videre; thi Marken raader jeg jo ikke for, og Gaarden falder kostbar. Otto og jeg var enige om, at jeg maatte have den heel, deels det Halve blev baade dyrt og knapt, og deels fordi det er slemt at have saa nær tilgrændsende Naboer, som man ei kan vælge; men Bageren erklærede at Leien da paa det allernøieste maatte blive 220 Rdlr. rede Sølv, foruden alle muelige Skatter, altsaa henved 250 som er en gruelig Leie, baade med Hensyn paa Sted og Indkomster, da det i Aar vilde være meer end hele Tienden. — Det staaer imidlertid uafgjort om enten Bageren eller jeg vil give Kiøb. — Paa venstre Side ligger den store Stue i n d e r s t, saa den kan ikke bruges til Dagligstue, hvortil den ogsaa var for stor; paa høire Side kunde slet intet Sovkammer blive, uden i den inderste Stue, som har to Ud-vægge, Vinduer til Side og Ende, vender mod Stranden, som dog var vel galt.

Dog, hvad end Beslutningen bliver, kan vist ingen Indflytning finde Sted, før midt i Sommer, og vil vi være sammen før, maae vi, som jeg sidst skrev, og Du halvveis undveeg at svare paa, være Indsiddere. Formodentlig har Skipper Mørk alt været hos Dig, og maatte jeg raade, sendte Du, foruden hvad jeg sidst anførde, nogle Smaating ud, saa vi kunde drikke Thee o. s. v. for os selv, og kun spise til Middag hos Moder. Min Tanke var da at hente Dig strax efter Paaske, og saa, i Guds Navn see Leiligheden og Tiden an. Siig mig nu, kiære Lise, naar Du skriver, Din Mening herom!

Kan Du faae et Værelse til Tøiet, da er det vist nok Tak værd, thi derved spares Flytningen for det Første, Tøiet stod

bedre paa det Tørre, og — hvem veed, hvad der imidlertid kunde forandre sig!

Jomfrue Andreae vil tage til Olsen, og Alle hvem der kiender hende, anseer det for en Lykke at have hende i et Huus, hvor der i n g e n Kone er. Jeg vil nu skrive ham det til, og tænker, han tager derimod med Glæde, især hvis han selv skal have Avlingen.

Tredie Paaske-Dag skal nok den yngste Baron, der endnu er Anonym, døbes i Kirken.

Nu, kiære Kone, lev vell! hils paa det Kiærligste Moder og Jane, Smiths og Vennerne fra Din
Frederik.

Til Lise Grundtvig.

235.

20. April Langfredag 1821.

Kiæreste Kone!

At jeg i Dag ingen Stunder har til at skrive Breve vil Du let indsee, og jeg griber da blot Pennen for at sige Dig, at jeg, Gud skee Lov! lider vel, efter Omstændighederne — Jeg kom i Gaar ikke fra Skibinge før Klokken henmod 5, thi jeg havde Skriftemaal og Alter-Gang i begge Kirker, Bryllup her, Barne-Daab og Kirkegangs-Kone hist, og saa endelig en Hjemme-Daab og en Syge-Betjening, foruden 2 Jords-Paakastelser, saa jeg begyndte Embedet med alle muelige Præste-Forretninger, som er mig ret fornøieligt, men var lidt svært, saa jeg duede i Aftes ikke stort til at tænke paa i Dag; men jeg er staaet smukt tidlig op, som Skik er i Præstøe, og kommer vel, med Guds Hjelp ud af det.

Med Bageren kommer jeg kanskee til Forlig, om at boe for i Sommer i den Deel af Gaarden, der bliver færdig til Pindse-Dag, men da jeg for Øieblikket ei veed noget Sted til Tøiet, tør jeg ikke bede Dig sende Rub og Stub med Mørk som vel endnu er ved Haanden — Dog et Sted fik man vel, og da det er uvist, om der kommer nogen Skipper ind før Pindsedag, var det maaskee rettest — Giør som Du synes! I al Fald reiser jeg, vil Gud i Dag otte Dage ind med Posten og beder min Lise følges ud med, som hun dog ikke vil nægte mig.

Moder har havt et slemt Anstød af sin Gigt, men var dog, Gud skee Lov! bedre i Gaar. Hilsen til Moder, Jane, Poulina og alle gode Venner! Lev altid vell! Herren velsigne Dig og give Dig en glædelig Fest!

din
Fred. Grundtvig.

Madam Dons kom til Stubbekiøbing paa 28 Timer.

Til Lise Grundtvig.

236.

Præstøe 27de April 1821.

Kjæreste Kone!

At Du intet Brev fik i Onsdags vil jeg haabe, Du ikke forfærdedes over, da Spandet dog smukt havde bragt min Hilsen. Min Agt var det virkelig at skrive, men da saa Tirsdag Formiddag kom, glemde jeg det ganske, til jeg stod og skulde i Kirke. Gud give den slemme Hoved-Pine kun ikke var andet end overgaaende Følge af den Travlhed og Fortumling, stakels Lise har havt i Flytte-Dagene!

Med mig gaaer det i Grunden, Gud skee Lov! meget godt, og især var Lang-Fredag og anden Paaskedag mig velsignede Dage i Kirken, men lidt skrantevoren er jeg dog imellem og savner min Medhjælp. Lidt misfornøiet blev jeg da rigtig nok med din Erklæring, at Du først om fire Uger kunde forlade Byen; thi jeg spurgde mig selv, hvad det dog kunde være for nødvendige Ting, der absolut skulde gøres i Kiøbenhavn, og medtage saa lang Tid, og derpaa var det mig umueligt at finde noget Svar. Jeg vedblev da mit Forsæt, hvis der ingen Hindringer kom, at tage ind i Dag med Posten, og selv overbevise mig om Nødvendigheden af vor længere Skilsmisse, før jeg indvilligede den; men Doctor Clausen døde pludselig Langfredag Morgen, og hvad jeg da nok forventede, skedte: jeg skal, vil Gud, prædike i Vacance paa Søndag, kan da neppe heller reise i næste Uge, og haaber da vist, at om jeg saa 3die Uge efter Paaske kan komme ind, Du, Gud for Alt, følger ud med mig.

Min Indsættelse var den sidste præstelige Forretning Dr. Clausen udførte, han blev begravet i Onsdags, jeg fulgte af mig selv, Otto var der, Meldal, Kallehaug, Købke i Mehrn, Møller i Kiøng, Otto og jeg talde Alle ved Kisten.

Leiet har jeg nu i Guds Navn den ene Side med Værelserne ovenpaa i Demses Gaard for i Sommer paa Vilkaar at kunne flytte ind til Pindse-Dag. Kommer der kun nu nogen Skipper herfra forinden, thi Mørk er vel afreist, men skulde det ikke være Tilfældet, da send med alt hvad sendes kan, der er godt Rum i Vorms store Pakhuus, lige ved Siden ad Demses!

Yderst ubehagelig er det faldet ud med Forslaget om Jomfru Andreæ, til min store Forundring svarede Olsen, at han var vel fornøiet med sin Bonde-Kone, der kostede meget mindre, og at han i alt Fald Ingen kunde modtage til Mai. Der stod jeg da som en Nar, og havde ikke andet at gjøre, end undskylde mig, saa godt jeg kunde, og til Beviis paa, at jeg ingen

Skyld havde, tilbyde Jomfru Andreæ vort Huus i Sommer, Noget Du vel gierne havde undværet, men vil indsee, var nødvendigt, og skal derfor aldrig angres, om hun ogsaa modtager det. Hun kan jo have det ene Værelse oven paa.

Hvad Krøniken angaaer, da skulde Spandet have de uindbundne af dem for Menig-Mand, og ingen andre.

Vedlagt følger 50 Rdlr. som jeg veed Du vil bruge paa det Sparsommeligste, dog saa, at Moder faaer, hvad hun kan behøve, saa længe Du har nogen. Otto sagde, at efter Provst Sørensens Forsikkring, var Pensionen allerede besørget, den bliver lidt større end sædvanlig, er bestemt i Korn efter Kapitels-Kiøbet og vil da ved høiere Korn-Priser stige —

Jeg havde i Gaar plukket et Par Blomster til Dig ude i vor Mark, men Ane har ikke havt nogen Respect for denne Første-Grøde, som jeg seer, men feiet ned og ud i Morges — det faaer da bie, til Du kommer selv, saa blomstre Kiærminderne vel snart!

Fra Moder, Otto og Iselinge skal jeg kiærligst hilse!

Hils vor gode Moder, med hjertelig Tak for hendes Brev, og al hendes Omhu, ei mindst for den Hjælp og Trøst hun er dig i denne uroelige Tid! Tak ogsaa Syster Jane inderlig fra mig! jeg veed hun har af et godt Hjerte deelt din Besværlighed.

Hils Vennerne, naar Du seer dem! jeg har endnu Intet seet fra dem, og kun for saavidt til dem, som Spandet netop røg en Pibe Tobak hos mig Paaskedags Aften.

Nu, lev vel, elskede Hustrue, bryd dig ikke om, at Stilen er lidt afstumpet! jeg skulde jo med Glæde finde mig i hvad der følger med Guds naadige Kald, og Hans uforskyldte Velsignelse deri; men er end Aanden nogenlunde redebon, er Kiødet dog skrøbeligt; en Del af den Ængstelighed, jeg i Vinter leed saa meget af, er endnu over mig og gjør mig Eensomheden dobbelt tung at bære, derfor kan det ikke undre dig, at jeg er lidt utaalmodig; men med Guds Hjælp skal jeg seire i denne som i hver Kamp, og jeg veed, at naar Hans Time kommer, vil Han forene mig med min kiære Kone, til Trøst og Glæde for os begge!

Herren være med Dig, velsigne og bevare Dig altid i sand Kiærlighed til Sig og til

Din

Fred. Grundtvig.

Fra Lise Grundtvig.

237.

D. 31te April 1821.

Elskede Grundtvig! Her har du da din Lise igjen, som siger inderlig Tak for dit sidste kjærlige Brev, jeg modtog det strax efter jeg havde afsendt mit. — Der blev da intet af med at see min kjære Frederik dengang, men nu glæder jeg mig til paa Løverdag otte Dage med Guds Hjelp da at have dig her og da haaber jeg ogsaa at skulle kunde følges ud med min egen kjære Ven.

Ondt gjorde det din Lise at du skriver, du slet ikke kunde begribe hvad det dog kunde være der gjorde mig det nødvændigt (naar det da var mig mueligt) at maatte blive her en Tid efter Flytningen, det er nu vel af de Ting som I Mandfolk paa ingen Maade kan indsee, saa deri maae vi nu finde os, men du kjære Gr. maae da slet ikke kunde tænke din Lises Længsel efter dig, naar du virkelig kunde troe, at jeg vilde opholde noget Øjeblik længer end nødvændigt, for at kunde være samlet med dig, det har vist heller ikke ret været din Meening, du gjorde da i det mindste din Lise stor Uret. Inderlig bekymret blev jeg ved at see af dit sidste Brev at du imellem ei føler dig rask, Gud give snart god Bedring, det har ogsaa gjordt min Længsel og Higen efter Foreningen med min kjære Gr. endnu større. —

Med Skipper Mørk, som idag er afseilet, har jeg sændt alt hvad der var mig mueligt at pakke ham paa, jeg havde saa gjerne villet han skulle tage det Alt med, da du siger der er godt Rum i Vorms Pakhuus; men han havde slet ikke Plads til at kunde tage meere med, han væntede snart at skulle komme herind igjen, jeg haaber da han kan tage Resten. jeg vil nu bede og raade dig, slet ikke at begynde paa at pakke noget op, blot tage dine Sopha-Puder, den lille hvide Hylle og saa er de øvrige Sopha-Puder indsyet i en Matte, hvori tillige ligger Betræk til de to lange som intet har, om Trine kunde faae Leilighed til at sye det paa for dig; lad saa kun det øvrige staae, til din Lise kan komme og finde rede i det for dig; see nu til at du faaer det alt godt besørget af Skibet, der var saamange Sager, jeg haaber da nok Skipperen finder rede deri, da det alt havde Mk. G, Moders Hat ville du sige hende, har det ei været mig mueligt at faae færdig og med denne Gang, alt hvad jeg har hastet paa dem der havde den. — Lidt forundret blev jeg ved at aabne dit sidste Brev, da du skriver, heri indlagt 50 Rdlr., men de kom da rigtig i Søndags, jeg tænkte du havde reent forglemt dem; kjærlig Tak

for dem kjære Ven, jeg skal række dem saalangt det bliver mig mueligt.

Fra Fich skal jeg saameget hilse dig, han kom her nu med en Collegial-Tidende hvori heele Indretningen med Sorøe Academie er givet, om jeg ville sænde dig den, da han troede, det vist ville interessere dig at læse, men naar jeg betænker, saa har nok Kherre Stampe det Blad, du vil da lettere kunde faae det derfra meente jeg og vil da spare Postpængene. — Du har ikke sagt mig, om de Værelser du har lejet er den største eller mindste Leilighed i Gaarden om der er lidt udvændigt som hører til? om der er en smule Hauge? om der er Vand ved Gaarden? og sligt som dog hører til Nødvændigheder; jeg længes saameget efter at vide lidt herom.

Inderlig hilses du nu fra Moder, Jane, Jette saa og fra Schmidts, som alle Gud skee Lov ere raske, med mig er det nu ogsaa ret brav.

Nu hilse du kjærlig Moder og Trine, seer du nogen fra Iselinge saa glemmer du ei heller min hjertelige Hilsen.

Gud velsigne og glæde dig min elskede Ven og foreene os snart i indbyrdes inderlig Kjærlighed saa beder

din tro Lise. —

Nu glæder jeg mig til Brev i Morgen fra min egen kjære Mand.

Til Lise Grundtvig.

238.

Præstøe 1ste Mai 1821.

Kiæreste Lise!

Med et Par Ord maae jeg dog lade Dig høre fra mig, med Tak for dit Brev, skiøndt det maa blive kort, da jeg Kl. 9 skal til Skole-Examen, og du vel kan giætte, at der til den Tid ere ikke mange Timer, for ei at sige Minutter.

Din Hoved-Pine, kiære Lise, synes mig betænkkelig, da den, ganske mod Sædvane, har været saa langvarig, og Du burde smukt raadført dig derom med din Professor; men nu vil jeg haabe Du med Guds Hjelp er rask! Hvis ikke, maa Du rigtig ufortøvet skikke Bud efter Bang. — Naar jeg kan komme ind, er meget uvist, da Embeds-Forretningerne især Jords-Paakastelser ere hyppige — i Søndags Morges før jeg tog til Egesborg maatte jeg kaste Jord paa tre Børn for een Mand — og jeg kommer da, saasart der gives Leilighed, i det Haab, at

Du, naar Du kun er frisk, følger ud med; thi, alt Andet fra-regnet, tillader Finanserne ingenlunde at gjøre to Reiser.

Moder og Trine hilse kjærlig, hils saaledes Moder, Jane, Schmidts og Vennerne fra

Din egen

F. Grundtvig.

Jeg haaber, Du fik dog baade Brev og Penge, skjøndt jeg ikke ret huskede Moders Huus-Nummer, er det ikke 136 —

Til Lise Grundtvig.

239.

Præstøe 4de Mai 1821.

Kiæreste Kone!

Hjertelig Tak for dit Brev, hvoraf jeg med Glæde saae, at Du dog, Gud skee Lov! var rask, — Tøiet med Mørk staar nu godt indkvarteret i Worms Pakhuus, det ankom samme Dag, som dit Brev og blev allerede i Gaar Morges afskibet. Selv saae jeg kun lidet af det, da jeg skulde op og holde Skole-Eksamen i Skibinge; men Holger Grønvold tog imod det, og sagde, at Alt var vel — Opskrift har jeg ikke seet noget til, og tør da ikke for vist frasige mig en Balle og noget andet Trætøi, som jeg ikke kendes ved, da det hverken er mærket eller malet.

Embeds-Forretninger har jeg endnu hyppig, saa jeg har ikke hvad man kalder lukket en Bog op, og da det er vanskeligt at være nogen Søndag borte, agter jeg, vil Gud, strax i næste Uge at tage ind, naar Du kun saa kan følge ud med — Dine Forhindringer bedste Lise, som jeg endnu ikke er bleven klogere paa, lade sig dog vel, med Guds Hjelp, overvinde. — Den følgende Uge har vi almindelig Bede-Dag, og strax i den næste vil Amts-Provsten visiterer, saa da kan jeg ikke komme. Om der kommer nogen Skipper herfra ind og ud til Pindse-Dag er uvist, dog tænker jeg det.

Skoven grønnes nu daglig og kan modtage Dig i sin bedste Prydelse, jeg spadserer flittig og savner kun min Lise. Næsten daglig besøger jeg vor tilkommende Boelig, men det gaaer langsomt med den. Paa Have er der ei at tænke, thi Alt ligger aabent, og et Forsøg paa, desuagtet, at lade Noget grave, mislykkedes, da Stedet hvor det, efter Trines Skjøen, maatte været, var belagt med Steen, som man ei vilde flytte.

Brønd er der, men den maa renses før den kan bruges, og er neppe endda synderlig bevendt — dog skal der ved den

nærliggende Strand være gode Kilder, hvor man da vel kan faae sit Theevand.

Moder og Trine hilse kiærligst, hils saa Moder og Jane, Schmidts og Vennerne! lev vel, under Herrens Varetægt, og lav Dig til at følges med

Din

F. Grundtvig.

Fra G. P. Brammer.

240.

Ærværdige Ven!

Regentsen d. 13. Maj 1821.

Længe førend De kjendte mig, elskede og takkede jeg Dem for de Sandhedens og Kraftens Ord, som udstrømmede fra Deres Hjerter, og mægtig strede mod de eenfoldige Barne-Drømme og Forfængeligheds og Letsindigheds Gjøglerier hos mig. Striden er endnu kun altfor aabenbar; men at jeg erkjender den; at jeg daglig lærer mere og mere at bede til Ham, som kan ene styrke mig under den; at jeg ikke tryk og ligegyldig indslummer paa Verdens syndige Bolstre, men, naar Fristelsen trænger ind paa mig, vaager, saa vidt jeg kan, rustet i Troens Panser — det har Herren virket ved Dem, ja! det skylder jeg mere, end noget Menneske, Dem, som ved Ord og Skrift, Ansigt til Ansigt og i Guds Kirke, med hans Aand talede til mig. De har formanet, velsignet og bedt for mig. For Dem tykkes det mig i denne Stund godt at aabne mit svage Hjerter, som jeg ved Dem har lært at aabne for mig selv.

Det gjøres ei behov at fortælle Dem om mit Forsøg til ved en ædsket Minde-Sang at opleve Luthers Ihukommelse. Det Bifald, De havde skjænket min første Behandling af Æmnet, de Rettelser, jeg under Deres Veiledning foretog, og endelig de deilige Linier, De selv indskjød i Sammenhæng med mine Vers, gjorde, at jeg betragtede Quadet meest som Deres Værk, og blev, mig selv ubevidst, mere og mere bestyret i det Haab at overvinde mine Medbeilere. Men nu traf det sig, da jeg i Gaar for at eftersee Dagens Prædikanter gjennembladede Avisen, at mine Øjne faldt paa en Bekjendtgjørelse, hvorved jeg fik modsat Overbevisning, da Sophus Zahle stod nævnt som den kronede Digter. Og maa jeg nu ikke blues ved, at jeg, trods Deres Advarsel, havde præntet mig min Seir saa fast i en taabelig Indbildning, at jeg ikke

Lin. 9 f. o. Jfr. G. P. Br.s Ungdomsliv, ved Johs. Kok (1884), S. 144
—190.

allene forud glædede mig ved min Families Overraskelse, men endog saa afgjørende fastsatte Pengenes Brug, at jeg, ved ei at faae dem, blev sat i en ellers undgaaelig Forlegenhed? Jeg forlod hurtigst Kaffehuset, hvor mit forfængelige Haab saa brat var sønderknust. Jeg overlod mig i Rosenborg Hauge til mine harmfulde Følelsers og forvirrede Tankers Sammenstød. Snart syntes det mig ønskeligt, om Zahles Sang var et maadeligt Produkt; jeg hoverede i Tanken over, hvorledes mit Forsøg skulde fremskinne blandt sine 57 Brødre; jeg speculerte paa Parodier over Priis-Digtet, som jeg endnu ikke kjendte: snart blev jeg derimod modløs, og til Fortvivlelse nedstemt; jeg eftertænkte, hvor mange forgjæves Forsøg jeg før havde iværksat, anklagede, som en Hedning, den skadefroe Skjæbne; kort sagt: mit Sind var i nogle Timer omtumlet af de mest forskjellige, men lige uværdige Følelser. Da skedte det, at jeg standsede i den vestre Hauge-Gang, og uvilkaarlig saae op paa Deres forrige Boelig. Jeg opdagede de samme Vinduer, hvor vi begge stode, da De alvorlig paa lagde mig, ei at lægge Værd paa Penge:Gevinsten, og jeg let-sindig indbildte mig, jeg var ophøiet derover. Nu eftertænkte jeg, hvorledes jeg, dengang jeg besluttede at besyngne Luther, troede mig saa vis paa, at jeg eftertragtede kun hans, ikke min Ære; hvor usselt det saa tit forhen var forekommet mig med Skillinger at lade sig afkjøbe en konstlet Begeistring, og hvor herlig det opfyldte Haab, efter det modsatte Udfald at dømme, kunde have skadet mig indbildske, trodsige Barn. Jo mere jeg stirrede paa det bekjendte Huus, desto klarere fremstillede Deres Billede og Deres Ord sig for min Hu; jeg følte endnu Deres velsignende Haand paa mit Hoved; jeg hørte endnu, hvorledes De nedbad Guds Fred over mig. Og jeg, — jeg selv havde jo forjaget den fra mig; jeg havde jo samme Time været Spil for syndige Lyster og ugudelige Tanker. Da undersøgte jeg veemodig og bekymret mit eget arme, forvildede Hjerte, og bad Gud angerfuld om Tilgivelse og Styrke. Han har heller ikke forstødt mig; thi jeg tænker nu uden Harme paa min Forkastelse, jal indseer, hvor herligt det var, hvis den kronede Sang var meget bedre, end min, som jeg ei kan ansee for mislykket; jeg gjør med Ro og Lyst mit Dag:Værk, og læste just nu Dogmatik, uden at trættes eller kjedes ved at indprænte mig Skrift-Tallene, som jeg vanskeligen kan huske. I det Hele har jeg begyndt at anstrænge mig dygtigt, da jeg om et Aar skulde være færdig, med Hensyn til Examen; thi færdig med mit Studium kan jeg jo, som det sig hør og bør, aldrig blive. Men ingenlunde har jeg saa travlt,

at jeg jo med Begjærlighed venter Brev fra Præstøe, for at faae noget at arbejde for Dem. Glæd mig dog hermed, betroe mig noget! De veed, hvor meget jeg længes derefter! Gud give, De maa leve vel med Hensyn til Helbred, og hvad anden Glæde, Verden kan tage fra Dem! Gud give, Deres Embeds Frugter maae vorde mange og herlige! Gud tage Dem og Deres i sin naadefulde Varetægt!

Med inderlig Taknemlighed

G. P. Brammer.

Fra Rasmus Klink.

241.

Kierteminde d. 17 Maj 1821.

Velærværdige Hr. Pastor.

Vi tager os den Dristighed at skrive dem Til, da vi har Spurgt, de er en sand Evangelisk Lærere, vi har tvende af Deres Skrifter hvori vi kand see, de Følger den Rene Lutheri Lære, Da der er kuns faae af vore Lærere i denne Tiid, der bliver ved den Reene Evangeliske Lærdom, heromkring ved os seer det jammerlig Formørked ud med Geistligheden, En af Præsterne Staaer og Prædiker her for en heel Mennighed, at det ord Forsoning skulde kratses ud af alle Papiirer, eller Bøger hvor det Fandtes, og det Ord Guds Frygt var Latterlig, Man kand ikke Giøre Gud Vred om man ogsaa Stial og Horet, En anden Prædiker vi skal søge det Selskabelige Selskab, vores Sogne Præst Profesor Andreasen holdt en Prædiken for kordt siden i Annex Sognet Drigstrup vor han i Prædiken offentlig Talte Disse ord, jeg Dantser min Konne og Børn ogsaa, hver Brav Mand Dantser med sin Konne, og hvo som ikke gjør det og dertil Siiger det er Synd, De Ere Pharisæer Skinhellige og Hyklere og saadan Blev han ved at Ende sin Prædiken med Deslige Skiildsord Fordig han vidste der var nogen Troende Guds Børn iblandt, hvorledes kunde Diævelen Prædike anderledes, Sidst høy saare vigtige dag Langfredag som var en Lang Dag for vores kiære Lidende Frelser, Da sadte han sig i Byen og Spilled Kort til Langt over Midnatt, Forleden Dag kom han ind i et værts Huus hvor der sad Een deel og Spilled Kort De Begyndte at Revse sig, da de saa deres Lærer komme ind, saa Svarer han Blier siddendes Børn hvad er det i har for de Sagde de Spilled Kort, ja det gjør ieg og Svared han ieg er ikke af de Hellige, Lad mig see paa Eders Kort saa faaer i godt Held til at Spille, Der staaer i Aabearings 22 Cap: Hvo som er

Lin. 11 f. o. Jfr. J. Johansen: Om den ældre fyenske Opvækkelse, 1897.

hellig Han vorde immer meere Hellig, og udenfor er Hundene, Herrens Navn være Lovet som Enu Søger at drage Siælene Til sin Søn, her er skeet en Temmelig opvækkelse her omkring paa en 3 Aars Tiid, og her har samlet sig nogle Venner hos mig Efter Aften Sang var ude, vi Sang en Psalme Tilsammen i vores forige Evangeliske Psalme Bøger, Giorde saa en kort Bøn Til Herren, at han vilde Velsigne ordet paa vores Hierter, som det hørdte saa Læste ieg Prædiken for dem saa vel som mit heele Huus Folk i Lutherii Huus Postil, derpaa Sang vi en Psalme igien, giorde en kordt Bøn og takkede Gud for sitt Sallig Giørende Ord og Naades Beviisninger mod os og saa gik hver hiem Til sitt, Herrens Egne Ord hvor 2 eller 3 Ere Forsamlede i mit Navn der vil jeg være midt iblandt, for 2 Aar siden opvakte Herren en Huusmand i Annex Sognet som heder Christen Madsen med saadan overordentlig opvækkelse og ud Ruste ham med sin Aand og Gaver saa han Blev et Stordt Lys for de andre Troende der, han holdt Lige den Forsamling for de andre Troende der Lutherus Siger, først og for alle Ting er det din Forlængsel at andre Mennsker ogsaa maatte have Ligesaa denne Guds Naades Erkiendelse, Derfor udbryder din Kiærlighed, Giør hvad den kand imod hver Mand, Prædiker og siger denne Sandhed hvor den kand, Forkaster aldt det som ikke Prædikens eller Bevises i Levnet Efter denne Lærdom, See Saa kand Diævelen og Verden hverken taale at høre eller see Sligt, vil have Deres Ting uforkast af Dig, saa har du paa Halsen aldt hvad Stordt, Riigt og Mægtigt er, og de giør Dig til en Kiætter og galdt Menniske og dette gaaer nu i opfyldelse Frelseren Siiger i skal hades af hver Mand, her er en Amts Provst og vores Præst og Degnen i Annex Sognet som Rebel-lerer imod og har Givet falske Beskyldninger indtil Chonsiliet om os og kaldet os en Fanatisk Sekte uden at forhøre os, hvorved Chonsiliet udstedte en Befaling, at ingen Christlig forsamling maatte være hvorefter ieg saa Strax Rettet mig, men det er kommen saa vidt hvor de Bare see et par kommer Tiisammen og har Guds ord iblandt sig der er Politiet Strax paa jagt Efter dem og jager dem fra hverandre, vi Ønskede Gierne at en Troe Lærere maatte give en Kiærlig advarsel til Kongen herom, ikke allene for vores Skyld, men for Land og Riige, og Relligionen, men man maae Spørge hvor er ald ulykke kommen fra af Begyndelsen og hvilke Tider igiennem, er det ikke fordi Guds ord er blevet Foragtet, som vores Bibel Bog viiser os fra Adams Fald og heele Tiiden igiennem, vi har Spurgt her er kuns 2 Lærere i helle Riget som offentlig tør Træde frem for Guds Ords Sandheds Skyld, og dig her Pastor er den

Eene, og Pastor Harms i Kiel er den anden men han er nu Tydsk, altsaa henvender vi os til dem og overlader det til deres Egen Skiøndsomhed, og Beder vi at de indeslutter os med i Deres Bønner for Herren vi Ønsked Gierne at have den Fornøyelse at de vilde Beære os med Svar herpaa, De hilses saa Kiærlig fra alle Guds Børn her omkring og fra mig og mine som alle Ønsker dem og deres Den Tree Enige Guds Naade og Velsignelse

Deres forbundne Tienere Rasmus Klink Snedker Mester.

*Til G. P. Brammer. **

242.

Kiære unge Ven!

Præstøe den 23de Mai 1821.

Tak for den Oprigtighed, hvormed De tilstaaer Deres Feill Den er mig ikke blot et troværdigt Vidnesbyrd om Deres Tillid, men en kiær Borgen for, at De herefter vil, med Guds Hjelp, holde strængere Vagt over Deres Hjerte, som gøres altid høit behov, men aldrig dog meer end i den første Ungdom, da Lidenskaberne saa mægtig stræbe at misbruge den Kraft, der i Sandhedens Tjeneste skulde tæmme dem. — Tak De Gud, at De ikke vandt Prisen: thi saa ubetydelig end en slig Udmærkelse er, naar D o m m e r n e ere aldeles ubekiendte, kunde den, som De selv indseer, for Deres hele Fremtid havt uberegnelige farlige Følger. — Vel mig, at jeg advarede Dem, og vel mig dobbelt, at Advarselen bar Frugt i Hans Time, som ene giver Vext, og altsaa gjør Alt! Men endnu Dette: Da De ved denne Leilighed har lært at kiende Dem selv lidt nøiere, saa gjør Dem det, om De vil lyde mit Raad, til Lov aldrig ved nogen Priis-Æskning at indlade Dem i Vædde-Kamp, med mindre De veed, hvem Dommerne ere, og har saa megen Tillid til deres Indsigt og Upartiskhed, at De tør haabe, om end Deres Arbeide tilsidesættes, med Guds Hjelp at kunne overvinde den Ømsindtlighed, der er alt for naturlig o: alt for dybt grundet i vor Egenkiærlighed, til at udeblive, om vi end ikke, hvad der i det Allerhøieste kun een eneste Gang maa kunne være Tilfældet, regne paa Skillingen. — Jeg veed det med mig selv; thi Pengene har jeg altid saa temmelig blæst ad, men har dog aldrig kommet saavidt, at jeg turde vente min egen Stemme til en Underkiendelses-Dom, som den sædvanlig falder, derfor har jeg afholdt mig fra al saadan Vædde-Strid, er meget glad derved, og tør raade Enhver det, vel ikke som det i alle Tilfælde Bedste, men dog under alle Omstæn-

digheder Sikkreste, og næsten altid Nødvendige for hvem der er ømfindtlig, og ønsker dog at bevare sig for de Overilelser, deraf saa let kan følge. — Vil De dog engang ved Leilighed sende mig Sangen af Zahle, som jeg kun har ringe Tanker om, da han fornedr sig til, i Haab om to Skilling meer, at frabede sig Indrykkelsen i Tidsskrifter; men som jeg ikke desmindre ønsker at læse og skal overveie med al inderlig Upartiskhed, for at sige Dem mit Skøn i denne Tvist.

Det glæder mig ret, at De tager Dem alvorlig af Examens-Læsningen; thi en Embeds-Examen er netop Noget, man aldrig kan faa silde nok, naar man dermed vil ende; men ikke heller for tidlig, naar man, som Ret er, vil dermed begynde. — Hvad jeg vel ikke behøver at erindre, vil jeg dog minde Dem om, da det aldrig kan skade: læg, saa meget De kan, Vind paa Grund-Sprogene og Kirke-Historien, thi den Fremgang man deri gjør, er Vinding for stedse; til grammatikalske Øvelser giver man sig i senere Aar sjelden Tid, med mindre man er Grammaticus ex professo, og for den videre Fremgang i Historie, er det aldeles nødvendigt, at man saa tidlig som muligt, indprænter sig et kort Udtog, hvortil man siden kan med Sikkerhed støtte sig.— Overalt veed De nok, at Historie i mine Øine er den egenlige α : reelle Kundskab, og da jeg troer, at De har nogen Lyst dertil, skal det være mit Raad, at De, til en nyttig Afvexling med Udenads-Læsning og Exeges, læser cursorisk kirkelige og verdslige Krøniker, helst de ældste Kilder og helst i Grundsproget, naar De er det mægtig nok, eller i den troeste Oversættelse, De kan faa. Det er en aandelig Udenlands-Reise, der i de fleste Tilfælde gjør den legemlige overflødig, men i al Fald ene kan give denne ret Værd, og skiænker mageløs Næring for alle høiere Evner, lærer os at kiende vore Kræfter og Anlæg, og udvikler, under Guds Velsignelse, alt hvad Godt der er i os.

Tak for Deres gode, gientagne Tilbud! jeg tvivler ingenlunde paa Deres Beredvillighed, og skal vise det ved første Leilighed, men hidindtil har jeg ikke faaet Stunder til at gjøre det mindste, uden hvad der vedkommer mit Embede, som Præst og som Skriver, saa Skribenten har ligget i Dvale.

Skriv mig til, naar De har Lyst og Leilighed! Herren være med Dem!

venligst

Grundtvig.

Til C. S. Andresen.

243.

Præstøe 24de Mai 1821.

Høistærede Hr. Professor!

Af endeel anonyme Indrykkelser i de Fyenske Aviser erfare- des i Vinter forskjellige Meninger om en saakaldet Sect i Deres Velbyrdigheds Egn og Sogne; men uden at man deraf kunde hente nogen virkelig Oplysning om Sagens sande Sammen- hæng, da man paa ingen af Siderne gik aabenlyst og grundig til Værks.

Hvad Historien lærer om det virkelige Sect-Væsen skal vist ikke skaffe det Yndest hos nogen retsindig og oplyst Mand, men i vore Dage kan der vel med Grund være hardtad ligesaa forskiellig Mening om hvad der i slet Forstand bør kaldes Sect, som der unægtelig var i Apostlernes (Ap. Gj. 24, 14) og fremforalt maatte vor Tid geraade i en lidet hædrende Selv- modsigelse, hvis Nogen ved den verdslige Arm skulde hindres i at dyrke Gud og opbygge sig efter deres Overbeviisning, naar de dog opførde sig som rolige Borgere og ingen Ustyr enten lærde eller øvede. Vilde man nemlig herfra slutte consequent, da maatte man komme til at forsvare Hedningernes og især Jødernes Forfølgelser mod de Christne, og i det Hele Pavedom og Samvittigheds-Tvang istedenfor evangelisk Frihed og den saa høit ophøiede Tolerance, der, i sin rette Forstand dog sandelig ikke betyder aandelig Ligegyldighed for Sandhed og Løgn, men netop Protest mod al Anvendelse af verdslig Magt i rette Kirke: Samvittigheds og Troes Sager.

Opfordret er jeg blevet til at tale den evangeliske Friheds Sag i Anledning af Tildragelser i Kierteminde; men, saalidet jeg som evangelisk-christelig Præst og Boglærd, kan ubetinget afvise en saadan Opfordring, saalidet tør jeg forudsætte, at her virkelig er Grund til Klage, og jeg veed da for det Første ei at gjøre noget Bedre end aaben og ærlig at henvende mig til Dem, Hr. Professor! der i Embeds-Medfør maa være bedst underrettet, med det ærbødige Spørgsmaal: hvad der fra Øv- righedens Side er foretaget mod den saakaldte Sect, og paa hvad Grund? Skulde dette Spørgsmaal allerede nogensteds fin- des offentlig besvaret, da udbeder jeg mig blot Henviisning dertil; men imodsat Fald en Oplysning, jeg inderlig ønsker, da jeg saare nødig vilde gjøre offentlige Spørgsmaal i en Sag, der maaskee ei er det værd; men kan dog ikke undlade at drive offentlig paa en nøiere Drøftning, naar jeg maa kalde det muel- ligt at Vildfarelser, eller hvad derfor ansees, i Samvittigheds-

Sager, bekæmpes med uevangeliske og uhensigtsmæssige Vaaben.

Troe tør jeg, i en Række af Aar, da jeg maatte halv om halv staae udenfor den Danske Kirke, baade som Menneske og Skribent at have givet de umiskiendeligste Beviser paa min Modbydelighed for alt Sect-Væsen; men derfor tør jeg ingenlunde bryde Staven over alle dem, der afsides søge en Opbyggelse, de savne paa de offentlige Steder, og at der ved en saadan Leilighed blandt Lægfolk indsnige sig Vildfarelser, maa man vel ret inderlig beklage, og virke derimod med Sandheds Ords det stærke, og ene her anvendelige Vaaben; men undres end sige harmes derover, kan man vist ikke med Føie i Dage som disse, da det selv falder de bedst oplyste vanskeligt at bevare sig fri for al Indvirkning af Vantro eller Overtro: de tvende lige farlige Dæmoner, som kun synes at bestride hinanden, men stride dog altid i hemmelig Pagt mod Sandheds Troe ∴ bibelsk Christendom.

Haabe tør jeg, De, Høistæredel! vil see et Beviis paa min Høiagtelse deri, at jeg først henvender mig lige til Dem at søge Oplysning om en Sag, der for Ingen af os, hvis Valgsprog maa være: nil christiani a me alienum, kan være ligegyldig, og, selv om jeg maatte frygte, det optoges mig anderledes, kunde jeg dog aldrig angre at have gjort min Skyldighed, som deelagtig i det fælleds Embede.

ærbødigst

Nik. Fred. Sev. Grundtvig,
Sognepræst.

E. Skr. Skulde Sagen blive offentlig, da følger det af sig selv, at jeg indrømmer Dem, Hr. Professor! fuld Raadighed til, naar og hvor De vil, at gjøre Brug af dette Brev i sin Heelhed, ligesom det Samme maa være mig tilladt med Svaret, jeg haaber at bæres med.

Grundtvig.

Fra L. Hammarsköld.

244.

Högvärdige Herr Pastor!

Stockholm ²²/₅ 1821.

Möjligtvis torde Eders Vårdighet anse det för en Impertinence, att en för Eders Vårdighet aldeles obekant Person tager sig friheten att, jemte en Skrifvelse, bedja Eders Vårdighet vara god att emottaga hosföljande Bok. Men jag måste utsätta

L. 21 f. o. nil christiani o. s. v. Intet kristeligt anser jeg for fremmed for mig.

L. 1 f. n. Hist. Anteckn. rörande d. philos. stud. i Sverige. (1821).

mig för detta misstycke. Äfven om det skulle blifva förkastadt, måste dock mitt hjerta, förr eller sednare, hembära Eders Världighet ett offer af den högagtning och beundran, med hvilket det är uppfyllt för en så utmärkt Författare. Dessutom tillhör detta verk Ers Världighet af ett annat skäl, emedan det, i betydlig mån, skyller Eders Världighet sin tillkomst. Med största beundran har jag läst och flere gånger omläst Eders Världighets Korte Begreb af Verdens Krönike, ett af den djupaste genialitet och varmaste känsla utmärkt arbete, som i Eders Världighets fädernesland väckt ett sådant upseende och af alla edra inhemske Recensenter blifvit — efter mitt begrepp — så ytterst skeft bedömdt. Och likväl är denna eder Bok så full af falsiteter, födda af partiskhet och intolerant egensinne. En sådan Bok måste angripas på helt annat sätt än en lärd Dagsverkares Compilationer. Då denne Bok ännu mera ökat min varma Högagtning för Eders Världighet, har jag långt för detta haft lust att, i anledning af den, med Eder börja en kamp på lif och död inom Litteraturen, om jag icke blifvit afhållen af erinringen om min obetydlighet emot Eder, som naturligtvis skulle leda Eders Världighet, att sätta sig öfver mina invändningar. Dock ett af edra falska föregifvanden kunde jag omöjligen skänka Eder efter. Alla Edra omdömen om Sverige och svenska Nationen äro så förunderligen besatta och ilskna, att de icke helt och hållet kunna vara foster af okunnighet, utan förnämligast af den mest inskränkta bitterhet. Att vederlägga dem i detaille skulle visserligen vara ett intressant arbete, men är onekligen vida öfverstigande mina krafter. Deremot talar Eders Världighet, på tvenne ställen, sid. 304 och sid. 362, så hånligt om Svenskarnes mangelpaadytänkning over det Evige och Umødenhed til ret videnskabelig Sysse. Och häri har Eders Världighet, med tillåtelse sagt, dömt öfver hvad Eders Världighet icke viste. För att öfvertyga Eders Världighet och andra derom, har jag företagit samlandet af dessa Anteckningar, dem jag nu har äran öfverlemnna. Skulle Eders Världighet ge sig tid att genomögnna min Bok, appellerar jag till Edert inre säkra omdöme, i annat fall, påkallar jag hela den lärde Verlden att vara domare oss emellan: om det väl brister Svenskarnes anlag för djupt tänkande, och om Sverige i afseende på Philosophisk lärdom, djupsinnighet och originalitet förtjenar att nedsättas under Danmark. Jag har sökt, så mycket jag kunnat, att göra mig bekant med Danmarks litterära Skatter, och erkänner alltid med största tacksamhet den nytta och det nöje jag haft af edra snillrike Landsmäns förträfflige Skrifter, men jag kan sanner-

ligen icke påminna mig, att Danmark mot Sveriges Philosopher, skulle kunna uppställa några andra än Tyge Rothe, Steffens och Treschow, och huruvida dessa verkligen väga så mycket på den philosophiska Vägskålen, att de i luften uppdrifva en Stjernhjem, en Rydelius, en Svedenborg, en Ehrensvärd, en Thorild, en Höijer — för att endast nämna de aldram utmärktaste — det öfverlemnar jag ganska lugn åt den verkliga kännarens ompröfvande. —

Ers Värdighet täcktes förlåta min varmare ton, men det är så mitt och min Nations sätt, att alltid tala rent ut med den man högagtar och älskar. Jag handlar äfven denna gång efter denna individualitet och efter den öfvertygelsen att Krig alltid måste föregå freden. Och jag bekänner, att det är min varmaste önskan att se engång, en varagtig litterär fred beredd mellan de båda Syskanfolken Svenskar och Danskar, hvilka, till bådads skada, så länge småagtigt maroderat mot hvarandra. Hvilket annat utseende skulle icke de båda Ländernas Litteraturer hafva, om man företagit sig att täfla med hvarandra i fulländning och duglighet, ej i ett inbördes misskännande och försmående af hvarandras bedömanden. Tiden tyckes dock nu vara inne att göra slut derpå; tiden inne, att de båda ländernas Sniller räcka hvarandra händerna till gemensam vandring fram till Sanningens och Skönhetens höga mål. Skulle det icke höfvas den genialiske Grundtvig att dertill göra första steget? Jag, som i allt afseende är en högst obetydlig och underordnad person, kan icke, utan förmätenhet göra det. Mig tillkommer bara att hjertligen önska det goda och upprigtigt välsigna envar som utför det. Derföre är också en stammad välsignelse öfver Eder, det hvarmed jag slutar detta bref, försäkranden om den oskrymtade högagtning med hvilken jeg har äran framhärda

Eders Värdighets

Ödm: Tjenare

L. Hammarsköld.

Til L. Hammarsköld.

245.

I. J. N.

(1821)

Idet jeg maa takke Dem for den Opmærksomhed, De har skienket mine skriftlige Arbeider og for den Leilighed De ved det tilsendte udførlige Værk om Svensk Philosophie, har givet mig til nøiere at kiende og betænke den, kan jeg ikke nægte, at en vis Forundring har egenlig været den Følelse, hvormed

jeg læste og betænkte det Brev, hvormed De bærede mig. Vel er jeg ikke noksom hjemme i Svensk Tanke-Gang og Tunge-Maal til at turde paastaae, jeg i alle Henseender rigtig har fattet Deres Mening men saameget veed jeg, at mig var det umueligt enten at elske eller høiagte selv den mest begavede Forfatter, om hvem jeg troede, at han, ubekymret om Sandhed, lod Had, Partiskhed og Bitterhed styre sin Pen, og langt fra at frydes ved Hovedets Roes paa Hjertets Bekostning, maatte jeg afskye min Bane, hvis jeg gienkiendte mig selv i dette Billede.

Efter denne Bekiendelse, som Oprigtighed byder mig forudskikke, være det mig tilladt med et Par Ord at berøre hvad De anser for min utilgivelige Uretfærdighed mod Sverrig og alt hvad som Svensk er. — Husker jeg ikke feil, da har jeg læst samme Anklage af Dem i den Upsalske Tidende, hvor jeg dog, uden at det vel var Hensigten, forsvaredes i kraftigste Maade, ved den Bemærkning, at jeg dog havde ladet Gustav Adolph og Carl den Tolvte vederfares Ret; thi, i Sandhed, lod jeg mig beherske af snever Nationalitet og blindt Had til Nabo-Folket, da havde jeg vist ikke gjort Undtagelse med to Konger, af hvilke den Ene var Fjerde Christjans lykkelige Medbeiler, den anden Danmarks svorne og glimrende Modstander. Mig tykkes tvertimod at min Lovtale over den Svenske Histories Helt burde hos enhver Retsindig avle den Overbeviisning, at jeg var hævet over al smaavurn Gnaven paa Nabofolkets Ære, og at, hvis jeg ellers forgreb mig derpaa, maatte det reise sig enten af Vankundighed eller dog af Uformuenhed til ret at giennemskue og bedømme Folke-Færdet. Om jeg nu virkelig har i den Henseende forseet, forhastet og forgrebet mig, tilkommer det egenlig først den upartiske Efterslægt at afgjøre, og til mit Indlæg i Sagen vilde i al Fald et Brev være meget for snævert; kun det maa jeg bemærke, at De synes selv i Grunden at give mig Ret; thi De indrømmer jo, at de Svenske Philosopher have kun været Efterlignere af Fremmede, at de i det Hele ingen Opmærksomhed har vakt hos det Svenske Publicum, og at hos dem alle hersker der en afgjort Retning til det Practiske : til Anvendelse af Begreberne paa de dagligdags og borgerlige Forhold; ligesom De paa den anden Side indrømmer at Poesien, langt fra at have Deel i Philosopheringen, egenlig slet ikke før har fundet Sted i den svenske Litteratur; og Andet er det slet ikke jeg har meent med mit Udsagn om den poetiske og philosophiske Dybde, hvortil det Svenske Folk synes mig at fattes Anlæg. Spørgsmaalet synes da slet ikke at kunne blive andet end: hvorvidt mit Begreb om poetisk og philosophisk Dybde og den indbyrdes Sammen-

hæng derimellem er forsvarligt eller ikke; thi at strides med Ord, hvorved hver mener Sit, leder til Intet uden Forvirring og Misforstand.

Mit andet Udsagn: om Svenskernes Umodenhed til videnskabelig Syssel ved Reformations-Tiden mener jeg beviser sig selv, da det er vist, at Videnskabeligheden i lang Tid efter ikke trivedes, thi man maatte, mener jeg, være saare ubekjendt med Menneske-Aandens Historie, naar man ikke indsaae Umuligheden af at udvortes Omstændigheder kan hindre et Folk fra i Aandens Verden at sysle med hvad det er modent til at vise hvad det formaaer. I Øvrigt maatte man troe, hvad der er langt fra mig, at de tidligmodne Folk tillige vare de dybeste, for at finde noget Vanærende i Udsagnet om Umodenhed, da jeg derimod anseer det for Nordboens Triumph i det Hele som i det Enkelte, at han modnes langsom og seent. —

Fra Rasmus Sørensen.

246.

Gode Herr Grundtvig!

Aarhus den 28. Mai 1821.

Sidst i Janr. Maaned tilsendte jeg Dem et Brev med et lidet Qvad, hvori jeg oprigtig udtalte min Følelse for Dem. Visseligen har De modtaget det, thi en fælles Ven af os begge opgav mig Deres Adresse. Min inderlige Længsel efter Brev fra Dem opsatte jeg ved den Tanke, at da De strax derefter blev kaldet til Præstøe, var De for en Tid saa beskjeftiget, at Tanken ei vandt Tid til at opholde sig ved mig nogle Øieblikke. Men da De nu har faaet mere Rolighed, saa nærer jeg atter det Haab, at see et Brev fra Dem. Dog er det ingenlunde for at afnøde Dem et Svar, at jeg atter her skriver Dem til — den Glæde, hvor stor den end vilde være for mig, kan jeg fornægte, men at skjule et takkefuldt Hjertes Følelse for den Mand, som ved Guds Naade og den Helligaands Bistand nærmest haver gjenfødt hos mig Aandens Tro, Haab og Kjerlighed, det hverken kan eller vil jeg. Det sidste Fjerdingaar har især været mig en haard Kæmpetid. Vore tvende Sognepræster, Prof. Larsen, og Stiftsp. Studsgaard, have vist under vort Skolevæsens Bestyrelse hvad Djævelen formaaer at indgive den menneskelige Hovmodsaand til Forstyrrelse for Kristi klare Kundskabs Udbredelse. At begrave mig og den mig anbettede Ungdom dybt i Jorden n e d e n u n d e r d e m s e l v, ved at vise mig hvorledes jeg skal glemme og bortvise den evige Sandhedsaand af Skolen og tilbede de mange synlige Verdensaander, som fødes under Beskuelsen af legemlig Videnskab — see! dette er det

Maal hvortil de arbeide. Men at jeg efter den Naadegave, Gud miskundelig forundte mig, haver det sidste Aar under daglig Bøn og Tillid arbeidet for Troens sande Aandsudvikling og anden nyttig Kundskabsfremme saaledes at det Alt, naar Gud ved sin Helligaand faaer aabnet Hjertets Øie, maa komme til at staae i Religjøsitetens Tjeneste — dette kan disse Præster ei erkjende, men stemple mig som en orthodox ulærd Sværmer, som en Fjende af Prof. Larsens ene saliggjørende systematiske Kundskabsaand, føre Klage til Kancelliet over min Ulydighed, Ubeskedenhed, Stolthed etc., faae mig dømt i Mulct og maaskee snart tiltalt som Embedsforbryder — det kunne de gjøre som de sige, fordi Pligt byder dem det. Jeg haver i denne Stridens Tid vexlet Breve med min kjere Ven og Velgjører Doct. Møller i Lolland, og fra hans kjerlige Hjerte modtaget megen Deeltagelse, men derhos har han dog idelig formanet mig til en Tolerantse som Sandheden aldrig bør vise, hvor Vantroens og Løgnens Aand har viist sig saa aabenbar fjendsk mod den gode Sag som her er Tilfældet. Han miskjender ingenlunde min redelige Iver for Troens Sag thi han kjender mit Hjerte — men at halte og vakle imellem Løgn og Sandhed for at have udvortes Fred, ja maaske Røes af denne Verdens Herre, det synes han dog mere at anbefale mig, end at vedblive som jeg efter Naadens Udvalgelse har begyndt: at lade Sandhedsordet det evige, henviser Alt hvad der forstyrrer min Fred, til sit rette Sted. Fra dette Stade har jeg brugt Ordet mod disse Løgnens Prædik. som en *H a m m e r*, der kan sønderhugge alle de Klipper Satan formaaer at opstille i Mørket, naar det først har knust Klippen i vort eget Hjerte, bag hvilken Slangen skjuler sig, som et *S v æ r d*, der nedhugger Kæmpen i Skygebilledet, som et *S p e i l*, i hvilket Uhyret maa skue sig selv og synke mod Afgrunden. Saaledes har jeg, ædle Grundtvig! efter at De har aabnet mit Øie, som Verdens Trængsler mit Hjerte for det guddl. Sandhedsord, derfra hentet de Vaaben, med hvilke jeg nu omgjordet staar rolig og skuer ud i den forborgne Fremtid, ei vidende om det Onde Gud end vil tillade Mennesker at gjøre mig, men fast troende, at ihvad der end skeer, som maatte presse Taarer af mit Øie, da imens disse falde tungt mod Jorden, skal dog mit Blik være vendt mod Himlen, og der skue Faderen, der saaledes gennem Kampens Smerte kalder mig Lyset og den evige Herlighed nærmere.

Jeg fordrer intet uden Fred paa min Vandring, men da denne har været afbrudt siden min Ven, Amtspr. Secher døde, saa har jeg hos høiere Øvrighed maattet søge den hidtil for-

gjeves; men eftersom det, der nu er forefaldet imellem Præsterne og mig, er den umuelig at tilveiebringe. Gjerne forlader jeg derfor Aarhus og giver Djævelen den udvortes Seier, men Gud Æren, som gav mig Kraft til at stride, saa jeg ei blev en Slave af Djævelens Tjenere, men selv en Tjener i Herren. Det glade Haab, at Faderen selv efter sin evige Viisdom vil give Vexten til enhver god Spire, jeg i hans Navn maa have vakt og næret, kan alene qvæge mit Hjerte, naar jeg forlader her 145 unge Sjæle, der alle med deres Forældre have skjænket mig al den Hengivenhed, en Lærer, der arbejder i Herren, i vore Dage kan vente sig. Fra Deres og min inderlige Ven, Monrad i Greis kan jeg kjerligst hilse Dem; han har i denne Tid en Deel smaae Poesier fra mig at læse, og naar jeg, som Gud give, i August kommer til Kjøbenh., og derfra til Præstøe, for at høre Dem tolke Kristi Guddomsord, vil det ogsaa være mig en Glæde, at høre Deres Tanker over disse mine Aandsfrembringelser. Besynderligt, at Biskop Boisen og Doct. Møller ved enhver min Tanke, jeg haver sendt dem, hvorved mit Hjerte hævede sig over Støvet og paa Troens Vinger, altid have fundet noget Sværmerisk og derimod intet Sværmeri finder deri, at en Deel høiere Religioners Fuldmægtige nu finder sin Regning ved at lade Forstanden bortkaste al sin Fordomskløgt og raabe høit om Tro og Bibel, medens Hjertet end hænger fast ved Jorden.

Deres hengivne

R. Sørensen,

Lærer ved Frusogns Borgerskole i Aarh.

(Vredes nu ei over min Dristighed, ædle Mand!)

Fra G. P. Brammer.

247.

d. 16. Juni.

— — — —

For den Deeltagelse, De viser mig ogsaa med Hensyn til mine Studeringer, skylder og yder jeg Dem min hjerteligste Tak. Kirkehistorien har jeg altid interesseret mig for, og besluttet at lægge mig efter; dog uden at gjøre synderlig ved det, da jeg, sandt at sige, var barnagtig nok til at ærgre mig over, at jeg, efter at have læst den ikke uden Flid igjennem, dog havde glemt det Meste af den; hvilket var mig saa meget desto mere uventet, som jeg i min Skolegang immer havde godt Nemme til Historien. Men dels kan jeg tydelig mærke, at min Hukommelse taber sig, alt som Dømmekraften voxer, og dels

tør jeg ogsaa lægge noget af Skylden paa Münschers Haandbog, og Prof. Möllers Forelæsninger, som jeg ellers ikke vil forringe, men hvis Fremgangsmaade rigtignok synes mig for fragmentarisk og henkastet. Imidlertid vil jeg tage fat paa Ny, og benytte mig af Deres Raad heri, som i Alt hvad der ligger mig Magt paa.

Den reformerte Præst Monod har i den senere Tid prædikeret med meget Bifald, og da det naturligviis er mig høilig om at gjøre at høste saa god Frugt som mueligt af den offentlige Gudstjeneste, forsømte jeg heller ikke at høre denne Ordets Tjener. Dog traf det sig saa, at jeg kun bivaanede den sidste Prædiken, han holdt før sin Afrejse til sit Sognekald i Paris. Jeg kan da kun melde om denne ene Gang, og, naar jeg hertil føjer, at jeg ikke er det franske Sprog saa mægtig, at jo mangan Periode var mig uforstaaelig, kan jeg kun halvt tale om hvad Indtryk hans Ord gjorde paa mig. Det var Christi Himmelfartsdag, og Taleren glemte ei den Opstandne, hvis Herlighed da aabenbarede sig, men mindte i mange og christelige Ord om hvad Apostlene maatte og vi skulle tænke os ved denne himmelske Aabenbarelse. Vel sagt og lagt an paa egen Berømmelse maaskee saa vel hans Tale, som hans Declamation og især Gesticulation var, men dog kan jeg, som Dansk og Lutheraner, ikke andet, end blues ved, at en Calvinist og Franskmand holdt, som jeg frygter, paa denne høitidelige Dag den meest religiøse og bibelske Prædiken i Danmarks Hovedstad. Dannerkongen var hans Tilhører; hvilket formodentlig, som det pleier at gaae, bevirkede, at hver stakkels Kammerjunker, der kan en Smule Fransk, nu er uudtømmelig i Lovtaler over den reformerte Præst, hvis Ord han næppe vilde have glædet sig saa meget ved, naar han fuldelig havde forstaaet og anvendt dem.

Disse Linier har jeg nu tilføiet efter min Hjemkomst til Kjøbenhavn fra mit egentlige Hjem; thi visselig er mit sande og kjæreste jordiske Hjem i min Families Skjød. Ved at læse i de offentlige Tidender er jeg mere og mere bleven bestyrket i mit Haab om Grækenlands Frihed. Frydefuldt og glædeligt var det, om den christne Tunge atter vorder løst i Chrysostomi Stad; men jeg lider ikke, at hans Efterkommere forbinde sig med den troløse Ali Pascha; thi der bør og kan intet Samfund være mellem Lysets og Mørkets Børn.

Lin. 1 f. o. Wilh. Münchers Handbuch d. christl. Glaubenslehre 1797—1809.

Lin. 4 f. n. Chrysostomos blev 398 Biskop i Konstantinopel.

Lin. 2 f. n. Ali Pascha af Janina gjorde Oprør mod Sultanen 1820 og forbandt sig med Grækerne mod den fælles Fjende.

Lev vel, ærværdige Mand! Herrens Aand forblive over Dem
i hver Deres Gjerning!

Med sønlig Agtelse
G. P. Brammer.

*Til H. Ley.**

248.

Præstøe, den 24de juni 1821.

Til velædle hr. skræddermester Ley.

Formedelst flytning og anden travlhed har deres brev af 9de d. m. hidtil henligget ubesvaret; men nu, da jeg begynder at komme lidt i orden, må jeg ikke længer opsætte at svare.

Når Deres søn har lyst til at studere og De synes, han har hoved dertil, bør De vist ikke nægte ham det, fordi De ingen stor understøttelse kan give ham; ti, Gud for alt, kan De jo dog nok underholde ham, til han bliver student, og endskønt han også da i nogle år kan behøve tilskud, har dog mangen fattig karl slået sig godt igennem og er blevet en hel mand uden synderlig anden hjælp end Gud og sin flid.

Hvad det derimod angår, at De ønskede ham ud til mig, for der at lægge grund i sine studeringer, da takker jeg Dem for Deres gode tillid til mig; men det er mig umuligt, da mit embede og mine andre studeringer ingen tid levner mig til en undervisning, som måtte være ordenlig og stadig, når den skulde være til nogen nytte.

Jeg synes, De skulde sætte ham i borgerdydskolen, som holdes i Gyldendals gård i Klareboderne, og bestyres af en hr. Nielsen, som både selv er en dygtig mand, og har gode medhjælpere.

Megen tak for Deres gode ønsker, såvelsom for den deltagelse, De i en række af år har vist mig og det embede, jeg beklæder! Herrens velsignelse være over Dem og Deres hus evindeligt!

venskabeligst

N. F. S. Grundtvig.

Til Amtmanden over Præstø Amt.

(Kladde).

249.

(1821).

Fra Deres Excellence som Amtmand over Præstø Amt, har jeg, tilligemed de øvrige Præster i Baarse Herred, modtaget et Circulaire af 19de Decbr. f. A., stillet til os som Præster, hvori det, paa Grund af en Ordre fra det Kon-

gelige Rente-Kammer, paalægges os, efter tre til den Ende opsatte Skemaer, aarlig at indberette hvad der ved Degnenes Lønning, med Fattig- og Skole-Væsen falder Landmanden til Byrde, og at opgiøre hvormeget der saaledes kommer til at hvile paa Sognets Hartkorn.

At der herved paalægges Præsterne en ny Byrde som, for hvem der vil udfylde sin Post som Præst og Videnskabsmand, gjøre Alt hvad han gjør forsvarligt, og som alt finder sig besværet ved det Meget, der liggende uden for hans Fag, tit ogsaa uden for hans Kundskabs Kred, ei blot tager uforholdsmæssig Tid, men tillige forjager den Stemning hans egenlige Kald og eiendommelige Sysler udkræve; dette er Noget, som næppe kan nægtes, og skiøndt denne Bemærkning ingenlunde hjemler Ret til at unddrage sig Byrden, tør jeg dog troe, den godtgjør, at der kan være langt ædlere Grunde, end Stridighed og Vrang-Villie, til at eftertænke, om Man ei paa lovlig Maade, kunde undgaae, hvad der bebyrder, eller dog forebygge følgende Tillæg, hvorved Byrden maaskee blev Kræfterne aldeles overlegen.

Nu troer jeg saaledes at kunne ei blot vinde Frist, men ogsaa foranledige en nøiere Undersøgelse om Byrdens Nødvendighed og andre ei uvigtige Spørgsmaal, i det jeg yttre den Overbeviisning, at intet Collegium, uden det Høikongelig Danske Cancellie, kan, uden Majestætens udtrykkelige Ordre, kræve nye og allermindst aarlige Indberetninger af Præsterne, som Præster og som Medlemmer af Commissionerne for Skole- og Fattig-Væsen, og at altsaa Fordringen af ovennævnte skematiske Indberetninger, ved Amtmanden, som saadan, paa Grund af det Kongelige Rentekammers Ordre, først maa erholde enten Majestætens, eller dog det Høikongelig Danske Cancellies Sanction, og meddeles Præsterne, enten igiennem Biskop og Amtsprovst, eller igiennem Amtmand og Amtsprovst, som Direction for Skole- og Fattig-Væsen; thi skulde Præsterne som saadanne, og som hine Commissioners Medlemmer kunne beordres til Noget ved Rentekammeret, da maatte deres nærmeste Foresatte: Biskopper, Provster og Amtsdirectioner ogsaa kunne det, hvilket jeg mener, strider ganske mod det Danske Riges nærværende Forfatning, der nødvendig maa være givet for at skulle overholdes, indtil den ved Kongeligt Lovbud forandres.

Skiøndt det vel er overflødigt, bør jeg dog for Tydeligheds Skyld tilføie, at jeg ved nye Indberetninger forstaaer saadanne, som enten ere splinterne: slet ikke før befalede, eller dog ikke befalede i den Form, og at jeg altsaa derfra und-

tager ei blot dem, der udtrykkelig ere befalede ved Lovbud eller Cancellie-Skrivelser, men ogsaa dem, som Præsternes nærmeste Foresatte ere bemyndigede til, efter eget Skøn og paa eget Ansvar at kræve efter Omstændighederne, saa at, hvis de Indberetninger, hvorom Spørgsmaalet er, vare krævede i A m t s - D i r e c t i o n e n s N a v n, følger det af sig selv, de, indtil videre skulde gives, uden Hensyn paa, hvilket Collegiums Ordre Directionen havde for sig, som da blev en Sag for sig selv. —

Nu kan det vel ved første Øiekast synes, som om Talen her blot var om en ubetydelig Formalitet, men deels kunde Man vel mene, at selv Formaliteten ei er ubetydelig, hvor der handles om det Formelleste af Alt, som Schemaer unægtelig er, og deels tør jeg troe, det er noget langt Vigtigere, hvad jeg savner her, i det jeg troer at turde forlange mine Foresattes Kiendelse.

Det vilde blive for vidtløftigt her at udvikle, hvilken Forvirring i den collegiale Bestyrelse, og derved i hele vor Forfatning, der vilde flyde af, at det ene Collegium umiddelbar udøvede Myndighed over det Andets Undergivne i deres Embeds-Stilling, men det er og saa meget mere unødvendigt, som jeg ikke veed rettere, end at selv det Høikongelig Danske Cancellie, naar det vil have Oplysninger af dem der høre under et andet Collegium, corresponderer med samme om at føre de fornødne Foranstaltninger; ja vi have ikke videre Vidnesbyrd behov, end Majestætens eget, der jo altid taler til os giennem vore Foresatte.

Hvad jeg derimod vil vise, er, at titnævnte Fordring ei blot er en Afvigelse fra vor Forfatnings Grundsætning, men en saadan, som Geistligheden ei kan ansee for uvigtig, og derfor er berettiget til i ethvert Medlem at gjøre Forestilling imod.

Igiennem det Høikongelig Danske Cancellie kaldes og beskikkes vi til vore Embeder, der er Departementet hvorunder vi henhøre baade som Præster og i det Hele som Kongelige Embeds-Mænd, k u n d e r k a n d e t f o r u d s æ t t e s, a t M a n k i e n d e r v o r S t i l l i n g, o g v i l i e t h v e r t T i l f æ l d e t a g e H e n s y n p a a, h v a d v i, u d e n f o r v o r t e g e n l i g e K a l d e f t e r O m s t æ n d i g h e d e r n e m a a e b i d r a g e t i l o g k a n t æ n k e s u d e n T a b f o r h i n t, a t k u n n e o v e r k o m m e o g b e s t r i d e. D e t t e e r i n g e n l u n d e T i l f æ l d e t m e d d e t K o n g e l i g e R e n t e - K a m m e r e l l e r m e d n o g e n a f d e a n d r e h ø i e A u t o r i t e t e r, d e k a n d a s l e t t e i k k e f o r u d s æ t t e s e n g a n g a t k u n n e r a m m e M a a l o g M a a d e p a a e n s a a v i d M a r k, s o m O p l y s n i n g e r s o g I n d b e r e t n i n g e r s u n æ g t e l i g e r, j a, d e t k a n i k k e e n g a n g f o r u d s æ t t e s, d e v e e d h v i l k e I n d b e r e t n i n g e r v i g i v e p a a

den ordenlige Vei, saa det ret kunde hænde sig, de fordrede kun i en ny og besværligere Form, hvad vi under en authoriseret allerede virkelig give. I Henseende til det Første, er det rimeligt, at naar Rentekammeret af Majestæten blev beordret, eller føde sig foranlediget til at indhente nøiere Oplysning om alle Landmandens Byrder, Præsterne da kom til at give Indberetning om hvad hver Mand i Sognet svarer i Landgilde, Hoverie-Penge o. s. v., Noget der vist ikke er mindre vigtigt at vide nøiagtig i Rentekammeret, end det langt Ubetydeligere, der svares til Skole- og Fattig-Væsen. I Henseende til det Andet turde det vel netop her være Tilfældet at vi alt give den Oplysning, det Kongelige Rentekammer fordrer; thi vi skal jo til Amts-Directionen indsende Forsørgelses-Plan, Ligning og Regnskab, hvoraf det med eet Øiekast maa kunne sees, hvad der ydes, Hartkornet kiender Rentekammeret og dets Embedsmænd Amtsforvalterne langt bedre end vi, og til at gjøre Beregninger, som desuden igien maa prøves, for at kunne bygges paa, er vi naturligiis i Almindelighed hverken skabte eller skikkede. —

Til Lise Grundtvig.

250.

Kiøbenhavn 14de Aug. 1821.

Kiæreste Lise!

At jeg har husket paa Din Befaling, seer Du her, men, sandt at sige, havde jeg, efter adskillige Huskelser, glemt det i Eftermiddag, indtil jeg heldigviis nu kom ind paa Contoiret og saa Brev-Rækken, da slog det mig, hvorpaa jeg flux requirerede det Fornødne og satte mig i Positur, skiøndt det vel ikke bliver meget Du faaer, deels fordi det snart bliver seent, og deels fordi Ingemann kom i dette Øjeblik, og venter paa mig —

Vi kom, Gud skee Lov! lykkelig og vel ind Kl. 9³/₄, Schmidt var ifærd med at gaa i Seng, men lukkede dog smukt op, og maatte holde ud til Klokken var slaget Elleve — Maven knurrede vel lidt i Gaar, men førde sig dog skikkelig op, og nu mærker jeg intet til den uden godt. Tidlig stod jeg da op i Morges, drak ingen Kaffe, pudsede og skrabede mig det bedste jeg kunde, kom i Karetten og kiørde til Frederiksberg og tilbage igien, uden at komme videre end i Forgemakket, hvor man mødte mig med den Beskeed, at Kongen saae Ingen; men Major Trepka, som havde Dagen, var i Øvrigt høist galant, lovede at sige Kongen, jeg havde været der, at anbefale mig i Morgen til sin Eftermand paa Palaiet, og saaledes ventelig befordre mig ind.

Venligst Hilsen fra Schmidt, Ingemann, Fick og Treschow, hvis Kone vel befinder sig slet, men troes dog nok ikke af ham i Fare. Hils Glahn og Marie kiærligst og venligst efter Omstændighederne fra Ovennævnte, og i begge Maader fra Din egen Gr., som beder Gud bevare og velsigne Dig nu og altid.

Din Grundtvig.

Hils Glahns Børn og glem ikke Meta!

Fra G. P. Brammer.

251.

Regentsen 3die Gang Nr. 2 d. 9. Februar 1822.

Tro ikke — kjære Lærer! at jeg har glemt eller kunnet glemme Dem, fordi jeg i saa lang en Tid ikke har skrevet Dem til. Nei havde jeg end aldrig seet Dem og aabnet mit Hjerte for Dem, visselig glemme Dem kunde jeg ikke, saalænge jeg ikke glemmer Ham, De lærde mig at nedknæle for som den, som er og var før Verden blev til.

Ofte spørger man mig, og ofte spørger jeg selv, hvor det dog kan være De Intet skriver, slet Intet siden Bjovulfs Drape. At en Mand som paa een Gang er Kjøbstad- og Landsbypræst har Meget at tage vare, indser jeg vel, ligesom jeg ingenlunde tvivler om, De ogsaa i anden Henseende har gyldig Grund til Deres Tavshed, og dog kan jeg, hver Gang jeg nedslaaet over at mit Sind ei er stemt som det sømmede sig, naar jeg gaaer fra en Herrens Tjener, ikke aflade at gjenkalde mig de bedre, de hjertegribende Følelser, Deres Prædikener opvakte hos mig, og inderlig maa jeg da længes efter at gjøre disse Indtryk stærke, varige og frugtbringende ved at læse og atter læse de Ord, De taledede, indtil jeg gjemmer dem i et godt Hjerte. — O, ofte, kun altfor ofte har jeg høilig behov, at Andre fremdrage Læren for mig, fremdrage den reen og uforfalsket af den hellige Skrift, og stille mig den stift for Øie, saa at jeg ei kan vende det bort, men maa levende erkjende, at der gives kun een Vei til Frelsen, Jesu Christi Vei, hvilken jeg ufortrøden maa vandre til Enden, om ogsaa jeg efter Guds Naade skal arve det evige Liv. Saa ofte opstaaer Strid og Kamp, Harme og Misnøie i mit Indre. Thi Kjødets begjærer mod Aanden, men Aanden mod Kjødets, og disse ere hinanden modsatte, endog jeg stundom gjerne vilde tjene dem begge; thi stræber jeg ikke at tjene tvende Herrer, naar jeg bilder mig ind at gjøre af Lydighed mod Gud hvad jeg ved nøiere Drøftelse mærker Forfængelighed tilsagde mig; ligner jeg ikke en Hykler, naar jeg om Mor-

genen beder Herren om Kjærlighed og lover Ham at elske Brødrene som mig selv, og en liden Stund derefter udleer deres Daarlighed, haaner og bespøtter dem for det Onde, jeg i andre Øieblikke ikke saa haardt fordømte hos mig selv. Er det ikke kun altfor vist, at den aandelige og bedre Deel hos mig ligger under i Kampen, naar jeg misfornøiet og uden Tillid harmer mig over at jeg, trods den Flid, jeg ofte Dag og Nat har anvendt, ikkun kan mindes saare Lidet af hvad jeg ved Examen skulde have paa rede Hænder? Hvorfor min Hukommelse saa meget har tabt sig kan jeg rigtignok saa meget desto mindre indsee, som jeg, førend jeg kom til Academiet gjaldt for at kunne huske Hvad det skulde være, og er mig bevidst, at jeg ikke ved Udsvævelser har voldt mig dette Tab; men hvad end den nærmeste Grund til min nuværende Mangel paa denne Evne maatte være, er det dog saa, at Herren ogsaa derved har værdiget mig en Prøvelse, som jeg usselt bestaaer i, naar jeg vorder som et Barn bedrøvet, bebreider mig min for-gjæves Anstrengelse (som dog først begyndte for ei mange Maaneder siden) og lader som troede jeg at kunne hente ny Kraft af Latter og Spil i lystigt Samquem. Med Skamfuldhed vender jeg da næste Morgen tilbage til den hellige Skrift, og kan kun langsomt opnaae den milde, rolige, men var den kun ret opnaaet, den uborttagelige Glæde, Herren skjænker de Fromme i sit kjærlige Samfund. — Saaledes staaer det sig med mig, kjære Lærer! jeg stræber vel efter Klenodiet, men kun sjelden med den rette Kraft (thi kun sjelden kan jeg i Bønnen hente den hos Gud); jeg vender da min Hu til Dem, at De maatte lære mig at vandre i Aanden, at jeg formedelst Guds Barmhertighed maatte høste det evige Liv af den. Beed med mig til vor Herres Jesu Christi Fader, som formaaer over alle Ting at gjøre langt overflødiger, end hvad vi bede eller forstaae, at han vil lade Troen og Kjærligheden boe med Kraft i mit Hjerte, saa at det usvigelige Haab maa oplive mig til i Jesu Navn at stride den gode Strid, tro til Enden. Ogsaa jeg beder til Ham, som hører de Faderløses Bønner, at han vil lade Kraftens og Sandhedens Aand forblive over Dem, og styrke os alle, som paakalde hans Navn, til hver god Gjerning! Lovet være Gud for al den Miskundhed, han ogsaa viste mig i sin svage Tjener!

— — — —

Hvorledes De selv lever, hører jeg kun af enkelte Relationer, som jeg ikke veed om ere paalidelige. Da De lever med Christo, veed jeg nok, De i den vigtigste Deel har det vel. Men hvad

der ellers angaaer Dem længes jeg ogsaa inderligt efter at have vis Underretning om. Gud velsigne og bevare Dem fremdeles!

Med uforanderlig Agtelse og Kjærlighed.

Deres

G. P. Brammer.

*Til G. P. Brammer. **

252.

Kiære Brammer!

Præstøe d. 30te April 1822.

Længe har jeg villet lade Dem høre fra mig, og er blevet forhindret; men skøndt ogsaa i Dag Embeds Forretninger nøde mig til Korthed, maa jeg dog, med et Par Ord, sige, at jeg, Gud ske Lov! lever vel, og kommer Dem ihu. En særdeles Velgierning har jeg at takke Herren for, da Han Confirmations Søndagen skiænkede mig en Søn, som, med sin kiære Moder, befinder sig vel, og skal, haaber jeg, opvoxe til en trofast Ordets Tjener i den kommende Slægt!

De klager i Deres sidste Brev over Mangel paa Fasthed og Varme, og det er mig kiært, De klagede; thi i Aandens Verden er Følelsen af vore Mangler den nødvendige Betingelse for Hjælp fra den Gud, der kun vil være stærk i dem, der føle sig svage, staaer de Hoffærdige imod, men giver de Ydmyge Naade. Kun forsage de ikke, men blive varagtig i Bønnen med Oprigtighed, saa det indpræntes dybt i Hjertet, hvad Patriarken siger: jeg slipper dig ikke, før Du velsigner mig! Bie efter Herren og vær frimodig, siger David, og Han skal styrke dit Hjerte, ja bie efter Herren! Vort hele Liv igiennem har vi en Kamp at bestaa for Livets Krone, en Kamp, som er svar, fordi vi have Fienden inden Voldene, fordi i vort Kiød boer intet Godt, og i Dage som disse, da det i vor Opvæxt gierne var Fienden, som blev stærk, maa Kampen nødvendig tit synes fortvivlet; men stræbe vi kun ærlig at iføre os Guds fulde Rustning, da har det ingen Nød, da skal Troens Skjold ogsaa for os udsukke alle den Ondes gloende Pile! Hvorledes det derimod skal have sig med vor Evne og Virksomhed i Andet end Salighedens Sag, det maa vi tugte os selv med Herrens Ord til at lægge i Hans Haand, som styrer Alting viselig, og uddeler til Enhver, hvad nyttigt er til Hans Ære og hans Giernings Fremme; thi kun derved christnes og helliges vore Evner og Bestræbelser, som alle af Naturen selv i Herrens Sag misbruges til en Ærejagt for os selv, dersom vi ikke komme dertil, at vi vil give Slip paa dem og paa alt Timeligt, om det be-

hager Herren. Alt hvad vi synes at eie, maa vi lægge som et Offer paa Herrens Alter, hvis det skal være mere end et Mundsveir, at vi vil opoffre os til Hans Tjeneste; vist nok er der altid Noget vi kun kan lægge der med blødende Hjerte, og med det inderlige Ønske, at Herren vilde forlene os det til Hans Tjeneste; men naar han seer, det er godt, da er han ogsaa en Herre, som kommer ihu, vi er Støv, veed hvad vi have behov, og har altid skabt den til sin Ære, som Han kalder til sin Tiener, vil ikke lade os beskiæmmes over vort Haab, ikke lade dem beskiæmmes og forhaanes paa os, som søge Hans Ansigt og bie efter Ham. Herren berede, oplyse og styrke Dem i Ungdoms-Dage og indtil Alderdom og graa Haar, til at forkynde Hans Arv for denne Slægt, Hans Priis for den tilkommende!

Om Deres Theses faaer jeg i Dag ei Stunder til at sige Stort, kun tvivler jeg slet ikke paa, at Christus opstod med et forklaret Legeme; thi det hører nødvendig til den Herliggiørelse, hvormed Faderen forklarede sin Søn, og som Han opstod, skal vi opstaa. Alle Skriftsteder ere ogsaa herom eenstemmige, naar de ikke misforstaaes, som Stedet: en Aand haver ikke Kiød og Been, der jo kun siger: et menneskeligt Legeme. I Henseende til Skriftens Fortolkning veed vi hvad Apostelen siger om det naturlige eller bestemte det fuldstændige Menneske, der slet ikke fatter hvad der hører Guds Aand til.

Nu, jeg skal op og holde Skole-Examen, og maa glemme Resten til en anden Gang. Herren være med Dem!

Deres Ven
Grundtvig.

Fra H. J. Fich.

253.

Kjøbenhavn d. 25de Mai 1822.

Kjære, høit agtede Ven!

Anledning til nærværende Brev maa tjene til Undskyldning for de faa, i Hast nedskrevne Linier.

Biskop Fabricius er død. Her er nu en Dem værdig Plads ledig. Den store Kirke har længe staaet tom, og Ordet har lydt svagt under dens Hvælvinger. Deres Røst vil kunne fylde den, og Herrens Ord paa Deres Læber vil kalde Folket til Hans Huus.

Søg dette Kald, kjære Ven! Jeg vil ikke tale om Deres Venners Ønsker; men i Hovedstaden troer jeg, om det er Guds Villie, er Deres rette Virkekreds for Christendom, for Viden-

skaber og for de yngre Studerende, som behøve kraftig Vækelse nu og da, for at de ikke under den store almindelige Slaphed reent skulle indsove.

Jeg venter nu snart at see Dem her i Byen for at tale med Kongen, hvis Helbred nu skal være noget bedre.

Ved denne gode Leilighed ville De tillade mig (skjønt noget seent, dog vel meent) at bevidne Dem og Deres hulde Kone min hjertelige Deeltagelse i den Glæde, De som Forældre maae føle ved Deres første Søns Fødsell! Gud velsigne Drengen, og give Forældrene Viisdom til at opføde ham i Tugt og Herrens Formaning!

Fra Schmidt, Svogeren, med Familie skal jeg hilse: de ere Alle vel; ligesaa fra Spandet, som nu er reist til sit Land, og fra Thurah, samt Ingemann, hvem jeg i Dag Kl. 1 mødte paa Østergade, og da han hørte, jeg havde i Sinde at skrive til Dem i Dag, bad han mig hilse Dem og sige, at han stod i Betænkning om han skulde tage ud til Dem for at staae Fadder. Han vilde forføre mig til at gaae til Kroes med sig, hvorfor jeg betakkede mig og gjorde ham tillige alvorlige Forestillinger mod det slemme Krogjængeri i Almindelighed og især saa tidlig paa Dagen. Men det hjalp ikke. Hoved og Ryg vare rigtignok derimod, sagde han; men de Skabhalse af Been vilde derind; han kunde ikke faae dem forbi Jacob Skomager.

Deres oprigtige Ven
Hans Jacob Fich.

Til Lise Grundtvig.

254.

Kiøbenhavn 28de Mai 1822.

Bedste, kiære Kone!

Kun for at du ikke skal ængstes griber jeg Pennen, og siger Dig, at jeg Gud skee Lov! lykkelig og vel er ankommet paa Svoger Schmidts Contoir — Det bliver ogsaa Alt, thi jeg er kommet i dette Øieblik forstøvet, brændt, træet og lidt ør, og Brevet maa strax bort, da Klokken gaaer stærkt til Fire — Vil Gud, paa Søndag, hører Du videre fra mig, og maaske før — Lev nu vell! Herren velsigne og bevare Dig med den velsignede Smaadrengh, han skænkede os! Hils kiærligst vore Mødre og Jane

fra

Din egen

Frederik.

Til Lise Grundtvig.

255.

Kiøbenhavn 29de Mai 1822.

Kiære gode Lise!

Karlen lovede engang i Formiddag at komme og tage Bud ud med; men hans Formiddag falder saa tidlig, at skiøndt jeg har været morgenduelig, er jeg dog neppe ret kommet i Klæderne, saa har jeg ham allerede, og det bliver da kun et Par Ord, i al muelig Hast — Jeg forefandt her, Gud skee Lov! Huset vel; men var rigtig nok ikke fornøiet ved, at høre af Pauline, at min kiære Kone rask har ordineert Stads, som falder kostbar. —

Jeg gik igaar Eftermiddags op til Ingemann og traf ham ved Middagsbordet, med endeel Fremmede, hvor jeg i min Reisehabit, med mit lange Skiæg kun tog mig meget maadelig ud. Jeg blev imidlertid og drak Barnets Velgaaende, da jeg hørde, hvad jeg havde glemmt, at det var Ingemanns Geburtdag. — Han lovede, om Gud vil, at tage ud med og staae Fadder, hvorfor Du er saa god at lade den gamle Grønvold hilse ved den Unge, at Tirsdag-Morgen ganske tidlig agter jeg at kiøre herfra med 2 Sæder i Vognen, saa til den Tid maatte samme være her og kunne afreise. —

Hils nu kiærligst vore Mødre og Systemen, samt først og sidst den lille Johannes, hvem Herren lade sine Engle omgiærde! Lev vel, kiære Kone! og tænk fornøiet i Guds Navn paa

Din egen Frederik.

Til Lise Grundtvig.

256.

Kiøbenhavn 11te Juni 1822.

Kiære, gode Lise!

Ret som Pauline havde lukket sit Skriver-Skab op for mig, modtog jeg Dit kiærkomne Brev, hvoraf jeg med Glæde hører, at alle gode Venner befinde sig vel, saa jeg tør haabe snart glædelig at samles med dem. — Hvad jeg derimod skal sige til Hue, Viin etc. etc. veed jeg rigtig nok ikke.

Nyelig er jeg kommet hjem fra Etatsraaderne Larsen, som ligger i Alleen og lessen, som Begge var enige om, at Fenger vel fik Sognekaldet og at Capellaniet nok var meget lidet, men derfor just ogsaa temmelig let for mig at erholde, naar jeg vilde. Uden Betænkning sagde jeg Ja, og har da nu Haab om at komme herind med den Troe, at det Brød vi fødes med

gives os af Gud, hvorsomhelst Han vil, vi skal giøre Hans Gierning. For Resten resignerer Palludan ogsaa i denne Tid.

At den Svenske Prinds, som finder sig ret godt i at stadse her, endnu ikke lister sig, gjør megen Opsigt, og skal tage sig fortræffelig ud, er Alt hvad jeg saaledes veed om ham. Maa-see saae jeg ham ude ved Palaiet, men i Frastand, og gaa efter ham gider jeg ikke. — Hosebaandet er da kommet og Lord Spencer samt hans Søn, der fører Fregatten har jeg ikke blot seet, men talt med paa Bibliotheket.

Da Svenskeren var paa Holmen (i Thorsdags) spurgde han Mange, hvorfor de havde Dannebrog-Ordenen? saalænge til en Capitain Flor paa samme Spørgsmaal svarede ham: fordi jeg slog Svensken i Holsteen — da taug hans Høihed. —

Fra Fich skal jeg hilse meget, men han kan ikke komme. Bang lader ogsaa venligst hilse, men svarede, da jeg bød ham: nei, jeg gjør ikke; et Svar han naturligtvis fik Pris for.

Schmidt siger, han vil gjerne følge med, dersom der ikke kommer Noget i Veien; men det er da ubestemt — Jette mener jeg, det er bedst at tage med. Ingemann synes endnu at ville holde Ord.

Lad nu Grønvold den Gamle vide hvor jeg er at finde!

I Gaar gik jeg mig træt paa Holmen i den svenske Høiheds Fodspor, da Stampe viiste mig omkring til megen Fornøielse i det Hele —

I Eftermiddag skulde jeg med Ingemann ud til Treschows. Ellers har jeg ingensteds været, men boer honet oppe paa Bergs Sahl —

Kongen er, sagde Iessen, nu meget brav, men giver dog endnu ingen Audiens —

Glahn og Olsen skal jeg nu tilskrive, og vil da tænke paa Slutningen. At Du lærer lille Johan at lee sin Fader lige i Øinene klinger ikke smukt, men kan i Udførelsen dog være ganske kiønt, naar det kun ikke er Kneb. Kys ham imidlertid fra mig! Etatsraad Larsen og Kone, hvor jeg spiste Frokost, gratulerede pænt, og hun bad at hilse Dig, som en Bekiendt fra Olstrup, hvori hun dog, siger Pauline, tog feil. Jens Livvagtskarl fra Kronprindsesse-Gaden er nu Tjener hos Larsens, og blev ikke lidet glad ved at see mig.

Schmidt som nu kom hjem fra Børsen tillader mig at sige: saavidt han endnu veed, følger han med, saa Du maa være derpaa belavet.

Nu, kiære Kone! hils kiærligst vore Mødre og Sister Jane!

Lin. 3 f. o. den svenske Prins, den senere Kong Oscar I.

Lin. 7. f. o. Hosebaandsordenen overrakte Kongen ^{10/6}.

Alle her hilse, og Pauline, tænker jeg, skriver selv — Lev vell! Herren velsigne og bevare Dig med den Lille, vi ere lige gode om! Bryd ikke dit Hoved for meget, men mindes kiærlig

Din egen
Frederik.

Til Lise Grundtvig.

257.

Olstrup 12te Juni 1822.

Kiære gode Lise!

Her sidder da din kiære Mand i al Mag og smøger sin Pibe, uden i Dag at tænke paa nogen Hjemreise. Kammerherrens bliver nemlig til i Morgen, og Tilbuddet at lade den ene Vogn køre hiem i Dag for min Skyld turde jeg ikke tage imod. Halv stødte blev desuden de Grevelige, fordi Ingemann og jeg tog til Olstrup, da der var gjort Anstalt til vort Logement paa Gisselfeld, som vi da nu i Nat skal betjene os af. — Fra Ols en skal jeg hilse meget, han stod just reisefærdig paa Gisselfeld i Gaar, da vi kom, thi Amtsprovsten skulde komme og ligge hos ham — Paa Mandag agter han sig til Præstøe. Fra Tryde, Petersen, Morsøe, Glahn og jeg veed ikke fra hvor-mange skal jeg hilse! og lykønske med den Lille. Der var en forskrækkelig Sværm, som en 12te August.

Alt var vel i Khvn., saa Ingemann kommer da nok igien til Præstøe. Han gav Budet 1 Rdlr, skal der mere til, betaler Du det.

Vi skal nu afsted op og spise Levninger paa Gisselfeld — Herren bevare Dig, elskede Hustrue med Sønnen Du bar mig! Siig ham, at han maa være artig! Hils kiærligst Moder og Syster, hvem Ingemann ogsaa med Dig beder hilse, fra

Din egen
Frederik.

Vil Gud, i Morgen Formiddag, sees vi i Præstøe, lev vell!

Fra Rasmus Sørensen.

258.

Brandstrup den 30. Juni 1822.

Gode Grundtvig!

Jeg bad venlig om Deres Tanker over mit Skrift, og venlig har jeg modtaget Deres Dom. Jeg var selv aldeles uvis om dets Modenhed, derfor spurgte jeg Dem, thi havde min egen Overbeviisning herom været fast nok, da veed jeg mig ingen Grund

til at spørge om noget Menneskes Raad. Af mit sidste Brev til Dem maatte det være Dem klart, hvad jeg selv meente om dets Værd, og det samme mener jeg endnu i Grunden, hvilket og Grundtvig selv engang baade har meent og skrevet, at nemlig hver den, der ei veed sig andet til Salighed end Jesus Kristus og Ham korsfæstet, er endnu bunden af Verden, saalænge Han ei, med fuldkommen Forkastelse af Menneskefrygt og -Gunst, vil og tør, efter sit dertil følte Kald, enten ved Tale eller Skrift, eller ved begge tillige, aabenbar forkynde om den Sandhed, hvoraf han føler sig grebet. — Dog ganske anderledes vil Grundtvig nu have mig til at skue mig selv. Aldrig rørt og grebet af nogen Sandhed, men kun af forfængelig Lyst til at glimre og roses, dragedes jeg hidtil ved Djævelhaand i Blinde, som letsindig Daare, og staaer da allerede i Ledetog med Ulvene, som indbryde i Faarestien, for at dræbe, myrde og ødelægge; Ja, fra dette Samfund skal jeg skue mig selv og høre en ny Tale til Opvækkelse og Omvendelse — eller rettere har hørt den, og slet ikke var den mig, som Grundtvig troede, ubehagelig eller haard at døie, thi den kommer mig, som troende Christen og arbejdende christelig Skolelærer, slet ikke ved uden alene den Deel deraf, som jeg til sand Glæde har læst, om en Lærers uafsladelige Stræben efter at undfange og føde det levende Ord paa sin egen og Børnenes Tunge, og udi Eenfoldighed lade hver Sandheds Lærdom komme til Hjertet. Den letsindige, forfængelige Forfatterlyst, som skulde knuses, hører ei mig til, som De kalder Ven. Et Forfatter-Navn meente jeg slet intet om, Lysten, jeg føler, er til at meddele andre alvorlige Lærere mine Tanker om vort fælles aandelige Kald i Almindelighed, og vist nok kan det behøves, da selv Faae endog af dem endnu vide, hvad det er for et Arbeide, de have taget sig for; og derfor uden i nogen Maade at mene, at mit uvidenskabelige Skrift kunde indbilde Grundtvig, at dets Forfatter tiltroede det videnskabeligt Værd i Litteraturen, tilsendte jeg Ham det trøstige — ligesom jeg herved sender Ham min hjertelige Tak for Dommen over dette mit Arbeide; det er og nu min egen Overbeviisning, at det er aldeles umodent til Trykken. Deres Tale over mig selv og min Vandring hidtil i Livet siger mig blot, at De følte Lyst og Trang til saaledes at tale. Mig er den en ringe Ting. Jeg kunde og her have Lyst og Trang til at sige Dem mange af mine Idrætter, der just nu røre sig indenfor, og vel maatte de aabenbare baade for Ven og Fiende der ei forsætlig lukker Øre og Hjerte, at de ei fødtes af letsindig Forfængelighed, men det er unyttigt — ja vilde just her være daarligt. Derfor,

istedet for al videre Aabenbarelse af Følelse, Længsel og Idræt, hvilken dog Grundtvig vil kalde daarlig Snak, saa byder jeg Ham her min Tak, den fuldeste jeg bød noget Menneske, og vær forvisset om, gode Grundtvig, et evigt kjert Minde, ja mig det kjereste af Mænd i Danmark. Det bæres skal i Hjertet, som jeg føler.

Deres hengivne

Hils venlig Deres gode Kone.

R. Sørensen.

Det er mig underligt nu om Hjertet, derfor taal end et Ord. Hvorfor talte jeg her, og hvorfor nogensinde til Ham, der saae og hørte kun mit døde Ord? til Ham, der ei saae Taaren stande klart i Øiet — ja seer den ei endnu — saae den ei første Gang, da Kampen blev mig lettere ved Hans Ord, og jeg Ham barnlig takked til Guds Ære? End veed jeg ei hvorfor — Men, Gud! du veed det, engang du vil mig lære det, du veed og, det var ei Forfængelighed, som gav mig Pen i Haand til Tale om Dit Lys paa Jord og Hvile midt i Trængselen. Hvil, Hjerte! da, du er der, ja, du røres højt derinde; Alt steg dit Suk — og nu kun luk for Mindet, du har indel!

Lev vel da, kjære gode Grundtvig! og hav min Tak endnu engang — ja hav den, saa ofte Deres Tanke daler ned paa mig. Ei betler jeg tiere ved Præsternes Dørre — men banker med Korset paa Himmelens Port. Flyd, Taare! heel i Graad kun frem, stands Pen! du kan ei tale. —

Til Kongen!

259.

I. J. N.

Præstøe 20de Aug. 1822.

Sognepræsten i Præstøe N. F. S. Grundtvig, født 1783, theologisk Candidat med Laud fra 1803, ordineret 1811, ansøger allerunderdanigst om det Resid. Capellanie ved Trinitatis Menighed i Kjøbenhavn eller det Residerende Capellanie ved vor Frelzers Kirke paa Christianshavn. —

Da jeg, for 16 Aar siden, efter Fuldendelsen af mine academiske Studier, traadte frem som dansk Skribent, var det mit høieste Ønske at naae en Befordring i Hovedstaden, hvorunder jeg med Held kunde drive mine boglige Sysler.

Til dette Maal har jeg kæmpet, for det har jeg opoffret i det Mindste saa meget som ingen Videnskabsmand, meer end nogen Digter i mit Fædreland. For at være i Hovedstaden, da jeg fordem brød en ny Bane i Nordens Oldgrandskning, underkastede jeg mig et besværligt Skolemesterliv i det da bestaaende

Schouboiske Institut. For at kunne bringe de Værker for Lyset, der, som Dannevirke, Bjovulfs Drapa, og Nordens fordanskede Krøniker vil overleve mig, kæmpede jeg i syv lange Aar (1813—21) med yderst trange Kaar, uden dog at kunne naae mit Ønske: et lidet Embede i Kiøbenhavn, søgte forgiæves Capellaniet ved Guarnisons-Kirken, Præsteembedet ved Vartou og tre andre Gange det i Citadellet Frederikshavn.

Vistnok kan jeg ikke halv veemodig see tilbage paa de svundne Aar, uden taknemmelig at mindes Majestætens Naade, uden hvis Opmuntring og Bistand det, for menneskelige Øine, havde været mig aldeles umueligt at udholde Kampen og bevare den Ligevægt i Sindet, som boglige Sysler, naar de skal lykkes, unægtelig kræve; men, skjøndt jeg til disse Naadesbeviisninger ogsaa maa regne, at Majestæten, i Begyndelsen af Aaret 1821, uden Ansøgning, kaldte mig til det Embede, jeg nu beklæder, saa kan jeg dog her, borte fra Bogsamlinger, Trykkerier, og videnskabelig Omgang, ei andet end føle dybt, hvor ugunstig min Stilling er for de Sysler, min Hu staaer til, om end ikke i den, som de gjør, formale Arbejder saa ofte borttog min Tid og forstemde mit Sind.

Danmarks livsalige Konge høre mig mildelig, og vredes ikke paa en tro Undersaats Frimodighed! jeg er i den Alder, da, som Erfaringen lærer, Kræfternes bestemte, rolige Virksomhed staaer i sit feireste Blomster, men ikke længe, saa her er Tabet af eet Arbeidsaar vel meer end af ti enten før eller siden. Deres Majestæt har allernaadigst betroet mig det skønne, ærefulde Hverv at fortsætte Saxes Danmarks Krønike: hos Folket, om mueligt, at oplive de fremfarne Kongers høilovlige Minde, med Fædrenes Gløden for ædle Bedrifter. Hvor jeg end staaer, vil jeg stræbe, med Guds Hjælp, at gjøre mit Bedste, men Hovmod eller Falskhed var det, om jeg sagde, Sted og Stilling gjorde ingen Forskiel.

Tvende Residerende Capellanier i Hovedstaden er nu ledige: det Ene ved Trinitatis Menighed, det andet ved Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn, og med hvilket af dem Deres Majestæt vil allernaadigst unde mig, er jeg taknemmelig fornøiet.

At Gud har skiænket mig de Gaver, med hvilke jeg kan sømmelig fremtræde i Kirken, har selv mine Modstandere bekræftet, og at jeg, maaskee meere end de Fleste, er en Præst i Fortids Aand, af Luthers og af Balles Skole, kan dog aldrig lukke Hovedstadens Kirker for mig, aldenstund det ei har lukket Majestætens Øren for min Tale! Saameget er desuden klart, at i den Tid, jeg priser, var der en Trofasthed, en kiærlig Enighed, et Mod og en Manddom, som alle sande Folke-

Venner maae ønske gienfødte, som det eneste Lægemiddel for den Landfarsot, der truer trindt med Undergang i Slaphed, Spliid og Troløshed.

Naar jeg derfor nu, høiere end før, opløfter Røsten til Landsfaderen paa Danmarks Throne, da er det med den trøstelige Bevidsthed, at jeg drives af Lyst til, med Guds Bistand, af alle Kræfter at gavne det velsignede Fæderneland, og maa da ei opgive det Haab, at Majestæten vil i betimelig Tid høre Bønnen, som i en Række af Aar opsteeg fra en Undersaat, der indviede sin Pen og sin Tunge til at prise vore Fædres Gud, deres høilovlige Konger og ædle Bedrifter!!

Allerunderdanigst
N. F. S. Grundtvig.

Fra G. P. Brammer.

260.

Kjære, ærværdige Ven!

Regentsen d. 5te Octb. 1822.

Begge Deres sidste Breve til mig har jeg modtaget, og skylder Dem ret megen Tak derfor. Thi med hvor stor Taknemmelighed maa jeg ikke modtage de faderlige Raad og Advarsler, De i det første af disse Breve værdigede mig med Hensyn til den Leve-Plan, jeg, saa vidt det staaer til mig, nu har at følge. Saa meget er vistnok, at det staaer til mig, som til Enhver, for hvem Ordet er prædiket, at følge Christi Fodspoer, hvordan end alt det andet gaaer, og at min Hu ret og tilgavns maa være henvendt dertil, derom bede De den kjære Gud, i hvis Samfund jeg ogsaa gjerne vilde ei blot indtræde, men stadig og ufravendt vedblive. Vel skulde man ikke troe, det var muligt, at Nogen, som har smagt Herrens Sødme, kunde atter vende sig til Verden, og Herren være lovet! at jeg med Sandhed kan sige, at jeg agter Guds Kjærlighed over alt Andet. Dog føler jeg fuldtvel, at daglig og nøie Vagt er mig nødvendig for mit svage Hjertes Skyld; at Kraften fornemlig skal søges i Bønnen og Guds Ord veed jeg og har jeg fornummet; men ligeledes siger Erfaring mig, hvor meget Indtryk et Ord talt til rette Tid af Herrens sande Tjenere (og blandt disse meest af Dem) gjør paa mit ganske Sind. Taknemlig maa jeg da visselig være mod Gud, som lod mig finde Dem, og mod Dem, som ei forsmaaede mit Venskab. Jeg forsikkrer Dem, at selv naar Deres Ord ei ere henvendte til eller, efter almindelig Tale, angaaer mig, opbygge de mig dog som vare de sagte for

min Saligheds Skyld. Saaledes Deres Bekjendtgjørelse om Deres Moders Død og Grav-Verset over hende.

— — — —

Endnu engang Tak for al Deres Godhed mod mig. — Gud velsigne Dem.

G. P. Brammer.

Fra H. J. Fich.

261.

Kjære Ven!

Kjøbenhavn d. 5te November 1822.

Jeg kan ikke nægte mig den Fornøielse med den hjerteligste og oprigtigste Lykønskning at bringe Dem den glade Tidende, at De er bleven Præst til Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn.

Gud være lovet, at Deres egne, Deres Families og Venners, ja Manges Ønsker nu ere opfyldte! Saa er da Tiden kommen, at De som Præst i Hovedstaden skal der forkynde Guds Ord. Det er vist den rette og beleilige Tid i mange Maader. Med Guds Bistand vil Deres Arbeide her sikkert bære velsignede Frugter.

Den første, ret glade Aften, jeg i lang Tid har haft, var i Søndags, da jeg var den Første, som bragte Efterretningen om Deres Udnævnelse til Deres lille Familierekreds her, som var forsamlet hos Schmidts, hvor jeg da var Vidne til og Deeltager i den sande Glæde, det udbredte der den hele Aften, hvor Deres Skaal blev drukken, og Mangehaande talt og afhandlet om Bolig, om Deres Ankomst o. s. v.

Nu veed jeg, Deres kjære Kone maa blive glad; nu behøver hun ingen Indretning at gjøre for Vinteren i Præstøe; nu kan hun lade Foden herske med og over sine Gjæs og Høns i den hele Gaard og i det ganske Huus.

I Søndags begyndte man først at tale om Deres Udnævnelse, men som Noget, der ei maatte siges høit, da man ei vidste ret om det var undertegnet af Kongen; dog om Aftenen sendte Kancelliraad Hjorthøi Bud omkring til sine gode Venner og Saadanne, som han vidste interesserede sig for Dem, for at lade Dem vide Nyheden. Igaar var det over hele Byen, da det er kommen til Cancelliet og altsaa nu kan siges høit.

Men hvad vil visse Folk sige? De kan nok ikke vente at faae det ret godt. Thisted holdt i Søndags en Prædiken, hvori

han var meget nær ved at sige, hvad De yttrede han ikke vilde være bange for, nemlig: at Saadanne og saadanne Præster burde vises ned af Prædikestolen. Det var en overmaade skrap Prædiken, hvori han tog saa heftig fat paa de rationalistiske Præster og theologiske Professorer af samme Kategorie, at man maatte blive angest og bange. Han endte med at sige om Præsterne: „Menigheden vil raabe til saadanne Præster, naar de gaae ud af Kirken: hungrige og tørstige kom vi, hungrige og tørstige gaae vi bort, ærværdige Herre!“ Prædikenen gik iøvrigt ud paa, at vi skulle holde fast ved hvad vi have, hvorved han da i det Hele viste hen til Troen og for Præsterne vel til Guds Ord, men især til den uforandrede augsborgske Konfession, som de skulde holde hardt ved. En christelig luthersk Præst, sagde han, var ikke den, som havde Kongens Kaldsbrev med Segl under, ei heller den, som var ordineret efter vor Kirkes Ritus, ei heller gjorde Kjolen og Kraven ham dertil, men den som prækede i Overensstemmelse med Konfessionen, hvoraf han da opregnede adskillige Artikler om Treenhed, Forsoning o. s. v. og hvo der ei prækede saa, han var forsoren, hans Sjæl forloren o. s. v.

Mange sære og platte Udtryk tillader han sig som sædvanlig, han er fuldkommen populær, bliver det maaske mere; thi han kan og tør næsten sige hvad han vil. Han holdt og en Tiltale til de theologiske Studerende, saa opmuntrede han de Rige, Mægtige, Fattige, Unge, Gamle, o. s. v. at holde fast paa, hvad de havde, eller kunde have og beholde, men slippe hvad de ikke kunde beholde. Til den Mægtige hed det: „Mand af Magt, lange Arme har Du vel, men kan de naae til Golgatha og gribe Korset o. s. v. — Til den Rige: „Rige Mand! hold ei, stol ei paa dit Guld og Sølv, dine Bankosedler og Obligationer! Om Du kunde stoppe Dig en Hovedpude med Bankosedler og gøre Dig et Kors af Guld saa stort og høit som denne Kirkes Taarn, det hjalp Dig dog intet.“ Saa fortalte han, blandt andre Historier, En om en fattig Kone, som sidder paa Trappen til et Spisequarteer med en forhungret Orm ved det gustne Bryst og Herrerne gaae hende ligegyldige forbi uden at ændse hendes bedende Blik o. s. v.

Kort den hele Prædiken var af den Beskaffenhed, at den maatte, hvad den og har gjort, vække megen Sensation. Da jeg gik ud af Kirken, hørte jeg Nogle sige: „han behøver ei at sætte noget Mærke paa de Præster, han meente.“

— — — —

Venlig Hilsen til Deres gode Kone og den lille Johan, der jo, som jeg hører, begynder at blive en stor Skjælmsmester. Gid vi nu snart maae see dem alle Tre efter en lykkelig Reise friske og vel her i Byen!

Med oprigtigt Venskab og Høiagtelse.

Deres

H. J. Fich.

*Til F. W. Treschow.**

262.

Kjære gode Ven!

Præstø, 8de Novbr. 1822.

Inderlig (Tak) for Deres oprigtige Lykønskning!

At vi er glade, kan De tænke, thi jeg siger: Herren haver gjort store Ting imod os, derfor ere vi glade. Lykken maa vel i Verdens Øjne synes liden; men hvo som kjender noget til den Kamp, jeg i mange Aar har kæmpet for, at dette maatte ske i G u d s T i m e, ved, hvilken glædelig Sejer det maa være for mit Hjærte, i den Vished, at nu er Guds Time kommet, Natten forgangen og Dagen kommet nær.

Hvad der især forhøjede min Glæde og ret opvakte mig til at takke Gud, var den Omstændighed, at i Tirsdags Aftes fik jeg Brev fra Kammerherre Stampe med den Efterretning, at Kapitajn Scholten, som i Søndags kom fra Kjøbenhavn, meldte, at M ü n t e r var blevet Kapellan ved Vor Frelzers Kirke. Noget harmefuld hørte jeg det, men nedsank derpaa i stille Vemod og tillidsfuld Forventning af det bedre, Herren havde besluttet at skulle ske. Da kom i Onsdags Morges 6 Breve fra mine Venner med den anden Efterretning, og jeg takkede da Gud, der igjen, som oftere, naar mit Ønske skulde opfyldes, bragte mig dertil, at jeg var tilfreds med at maatte opgive det.

Hils venligst Deres gode Frue fra min Kone, som De kan tro er sjæleglad, og fra mig, som er det ikke mindre, skjønt jeg ikke venter at danse paa Roser i den store Stad.

Vil Gud, da vil jeg indsættes med det nye Kirkeaar 1ste Søndag i Advent. At vi har travlt, kan De tænke; mig er tilbudet Værelser hos Bispinde Fabricius tæt ved Kirken, som jeg nok modtager med Fornøjelse.

Deres

hengivne Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra A. F. Mülertz.

263.

Kiereste Hrr. Grundtvig!

Nyborg d. 20 Novbr. 1822.

Med den inderligste Glæde har jeg af de offentlige Tidender seet, at De er kaldet til Præst i Kiøbenhavn. Gud være lovet!, ja evig priset være han, som — det synes man her at kunne see — ikke vil tage sit Ord og sin Naade fra os, men lade det faae Raaderum til at vinde Seier i Landet og omvende og forbedre Folket. Vel beroer dette ikke paa det enkelte Menneskes Virken, og Gud skee Lov! De er da ei heller den eneste, som i Tale og Skrivt forkynder Guds Ord reent og puurt; men saa længe man saa saa Mange af de saakaldte Store eller dog Formaaende derinde betragte Dem ligesom Formand for de troende og de gudfrygtige Præster og derfor hartad havde sammensvoret sig om, at De ikke maatte komme til Hovedstaden; hvor maatte da ei Sielen fyldes med Vemod og med Bekymring for Landets og for Kongens Vel, over en saadan Tænkemaade. Men nu sees det da klart, at Guds Ord har vundet Seier for Kongens Throne, den Konge, som

Da Hoben raabde over Dem: Korsfæst!
dog lod Dem vie til en Herrens Præst. —

O Gud velsigne ham derfor, den gode Konge, og lade ham see Glæde og Velsignelse deraf! Og Gud give Kongen Forstand til at besætte fleere, især og af Hovedstadens, Prædikestole med dygtige Præster, at hans Ords Røst omsider maa udbrede sig over det ganske Rige, dets Fiender til Skam, men Land og Rige til Velsignelse!! —

Vær nu da — kiere Ven! — hiertelig Iyvkønsket til Deres nye Kald; og Gud give Dem der sin rige Velsignelses Fyldel! De har nu naaet den Plads, vi saa længe ønskede, og kan nu tale med levende Ord til de talrige Skarer og især til den studerende Ungdom, der siden skal gaae ud at tiene i Kirke, Stat og Skole. O gid alt Godt maa komme ud deraf. — Ogsaa for Deres Arbeide med at fortsætte Fædrenelandets Krønike var det, synes mig, en hartad nødvendig Betingelse at De kom til Kbhvn: thi i det bogfattige Præstøe havde det dog i det mindste faldet Dem vanskeligere. — Ved Leilighed tør jeg bede mig underrettet om, hvordan det gaaer med Krønikerne, og naar man ønsker at aflægge det almindelige Regnskab for Bidragene. Lev nu meget vel og Gud lade Dem opleve megen Glæde

L. 20—21 f. o. af Gr.s Digt til Frederik VI 1812. (Poet. Skr. III. 2).

i Deres nye Virkekreds! De kierligste Hilsener til Deres rare Kone, som jeg haaber befinder sig vel tilligemed Deres Søn, fra min Hustrue og fra

Deres

hengivne og troe Ven

Mülertz.

Naar De nu er kommet i Rolighed og Orden, kan vi maaskee med Tiden vente at see Dannevirke fortsat. Og kunde De en Gang, da De nu kan vente at forblive i Hovedstaden, maaskee med nogle flere give os en ny Literatur-Tidende (thi fra Sorø veed jeg ikke, om den kan ventes), da blev et stort Savn afhjulpet. Gjerne skulde jeg, pro parte virili, række Haand med til et saadant Arbeide. —

Fra H. C. Monrad.

264.

Greis ved Veile d. 6. Dcbr. 1822.

Høistærede dyrebare Ven!

Jeg veed intet der i senere Tid har glædet mig meer, end at see Dig befordret til Christianshavn, og Du ville modtage min hjerteligste Lykønskning! — At Dit nye Embede for Dig vil blive indbringende, og at Dine sjeldne Kundskaber og Talenter ville blive mere beundrede er lidet, men at Du vil blive til en Opreysning for Mange, er noget hver Christendommens og Fædrelandets Ven bør fryde sig over. — Det er vist ikke forgiæves at Forsynet saa underbart har frelst Dig af haarde Kampe med Dig selv og Verden, og forlenet Dig sjelden Kraft til at vække det Døde til herligt Liv. — Gid min Ahnelse werde opfyldt — at Du engang vil werde Overhyrden for den danske Christenhed. — Mit Livs Dag hælder stærkt, og mit dødelige Øie skal ikke skue den Tid, men i Aanden vil jeg fryde mig derover, og nedbede Herrens Velsignelse over Dig paa Din hæderfulde Bane.

— — — —

Jeg fornøier mig i denne Tid med at læse Din Bjowulfs Drape. — Vel beundrer jeg ogsaa deri Din Skarpsindighed og Flid, men jeg er desværre for lidet hjemme i Oldnorden, til g a n s k e at nyde Kunstværket. —

Jeg anbefaler mig til Din venlige Erindring, og med uindskrænket Høiagtelse og Hengivenhed er jeg

Din trofaste Ungdomsven

H. C. Monrad.

Lin. 11 f. o. pro parte virili: saa vidt man formaar.

Fra Constance Leth.

265.

1822.

Kiender De denne Haand, da vil disse linier sige Dem at en mangeaarig Veninde havde ønsket at See Dem, gjøre bekientskab med Deres Kone og Velsigne Deres Søn.

Constance.

Til en Biskop.

266.

I. J. N.

Deres Høiærværdighed!

[1822?]

Hidindtil har jeg havt den Lykke at undgaae Vielse af adskilte Ægtefolk, men i min nærværende Embeds-Stilling kan den umuelig vedvare, og da jeg seer den første Vielse af dette Slags stunde til, kan jeg ikke længer tøve med at udbede mig min Biskops Raad i en Sag, jeg finder at være den betænkeligste i Præstens hele Embeds-Førelse. Kunde Deres Høiærværdighed bevirke en Forandring heri, vilde De vist fortjene den varmeste Tak ei blot af mig, men af Enhver som stræber samvittighedsfuld at rygte sit hellige Kald, som Guds Ords Tjener.

Da Sagen er af saa stor og udstrakt Vigtighed, udbeder jeg mig Deres Høiærværdigheds Tilladelse til at fremstille den udførligere, end det enkelte Tilfælde kunde synes at gjøre nødvendig.

Ægteskabet i sig selv er unægtelig ingen christelig Indretning, da det baade er langt ældre end den christelige Kirke og er et i Menneske-Naturen grundet Forhold, med saa væsenlig Indflydelse paa det hele selskabelige Liv, at ingen Lovgivning har kunnet tabe det af Sigte. Er det saa, da beroer Ægteskabets borgerlige Gyldighed heller ingenlunde paa den kirkelige Vielse eller Velsignelse, men paa dets Overensstemmelse med de borgerlige Love, der værne om lovmæssige Forbindelser; Vielsen er kun det Seigl den christelige Kirke trykker paa et Ægteskab, som christeligt: som overensstemmende med Christendommens Forskrifter om Ægteskab hos dens Bekiendere, og erklærer det derved for uopløseligt, undtagen i det Tilfælde at den ene Part viser sig aabenbar som en Christendoms-Foragter.

At nu Staten, hvor den bekiender sig til Christendommen, ønsker at knytte Vielsen til ethvert Ægteskab imellem dens Undersaatter, er naturligt, da den maa opbyde Alt for at gjøre

dem et Forhold helligt hvoraf dens eget Liv og Kraft udspringer, og med hvis Foragt den maatte gaae til Grunde. Er det nu Statens Villie at Vielsen skal være almindelig, da maa den nødvendigviis ogsaa erklære det christelige Ægteskab for det eneste gyldige; thi deels kan Christendommens Tjenere ei tildele noget andet Ægteskab den, og deels er det Statens egen høieste Interesse at det der skulde befæste og hellige det ægteskabelige Forhold, ei vanhelliges og gøres uvirksomt. Den nødes imidlertid, naar den taaler Jøder hos sig, strax til med dem at gjøre en Undtagelse, og naar Erfaringen alt for høirøstet vidner om, at de ere langt fra alle at være Christne, som kaldes saa, sættes den i den ubehagelige Nødvendighed at udvide Undtagelsen i det Hele. Naar der nemlig blive mange af de Ægtefolk, som leve i aabenbar Kiv og Uenighed, da maa Staten med Hensyn paa Huusfred og Børne-Opdragelse finde det nødvendigt at tillade Skilsmisse, selv i Tilfælde, hvor Christendom misbilliger den, og er først en saadan Skilsmisse tilladt, da vil Staten snart, ved Løsagtighed og Mængden af uægte, hjælpeløse Børn, nødes til at tillade nyt Ægteskab mellem de Adskilte, skøndt Christendommen forbyder det. Vel kan den ikke være blind for den Erfarings-Sandhed, at jo lettere Skilsmisser kan erholdes, og nye Ægteskaber knyttes, des flere vil der, naar ikke en inderlig Forbedring finder Sted hos Folket, bestandig indtræffe, og den kan ei uden Bekymring see et Baand saaledes løse sig, som i Grunden er dens eget; men i alle moralske Forhold er Staten bundet og maa, som Solon, nøies med at give de bedste Love, Folket kan modtage.

Her staae vi nu, vore Vielses-Formularer ere naturligviis beregnede paa Ægteskaber, som ere eller dog synes at være christelige, d. e. som ikke øiensynlig stride mod dens Forskrifter, Vielsen er vedblevet at være en Nødvendighed til et lovmæssigt Ægteskab, men der er blevet lovmæssige Ægteskaber, som stride mod Christendommens Forskrifter, og hvorpaa derfor Vielses-Formularerne ere uanvendelige; endel Præster anvende dem maaskee tankeløst ligefuldt, medens andre stræbe at læmpe dem saa godt mueligt efter Omstændighederne og Vielsen nedsynker derved nødvendig i Folkets Øine til en aldeles ubetydelig Ceremonie, eller og, hvad endnu værre er, man indbilder sig at kunne hellige et uchristeligt Ægteskab ved at lyve, og ligesom stjæle Velsignelsen.

Idet vi nemlig, som Ordets Tjenere spørge Brudefolkene, om de have raadført sig med Gud, da spørge vi jo, om det er et med hans Ord overensstemmende Ægteskab de stifte,

skiøndt vi veed, de kan ikke med Sandhed svare Ja. Naar vi spørge om de er fri for andre Ægteskabs Løfter, som gjøre et nyt christeligt Ægteskab umueligt, da veed vi, de, ei, uden at lyve, kan svare Ja, og dog er det kun i Kraft af dette Ja, anseet for Sandhed, vi kan erklære deres Ægteskab for christeligt, forkynde dem rette Ægtefolk at være for Gud og som saadanne velsigne dem. Dette kan altsaa ingen samvittighedsfuld Præst gjøre, efter modent Overlæg; thi det var at lege med Guds Ord og Velsignelsen, og end er Spørgsmaalet: hvad skal han da gjøre? Skal han nægte Vielsen, eller paa egen Haand forandre Formularen? Det Første var udentvivl det retteste, men da man ei kan vente, at mange Præster vilde udsætte sig for de ubehagelige Følger dette kunde have, vil naturligvis de Fleste vælge at forandre Formularen, især paa en Tid, da Staten tier dertil, naar Ingen bestemt klager. En saadan Forandring er imidlertid ei blot vanskelig, men kan ei engang svare til sit Øiemed, uden snart at foranledige Klage; thi mærker Ægtefolkene ikke at Formularen forandres, da indbilde de sig jo ligefuldt, at deres Ægteskab er erklæret for christeligt, og mærke de det, maatte Sløvheden være grændseløs, hvis Ingen klagede. Naar der nu klagedes, da var Præsten strafskyldig, ikke fordi han havde undladt hvad Guds Ord, altsaa hans Kald og høieste Eed forbød ham, men fordi han havde forandret hvad han havde forpligtet sig til at følge. Sagen bør derfor vist indstilles til Regjeringens nøie Overveielse, endogsaa blot med Hensyn paa Præsterne, thi vilde de end udsætte sig for de ubehagelige Følger af Lovbrud, maa det dog være Staten høist magtpaaliggende, at de Embedsmænd der ret egenlig ere satte til Samvittighedens Talsmænd, ei ved Lovene skulde fristes til at handle imod Samvittighed. Jeg troer imidlertid, at Staten ogsaa fra en anden Side maa indsee, det er dens eget Tarv at der skeer en Forandring, thi er det nødvendig dens Ønske, at — [afbrudt]

Til H. Gardthausen.

267.

Høistærede!

1822.

At jeg behagelig overraskedes ved Deres meget Ærede af 12te dennes derfor kunde vel min Egenkiærlighed alene borge; thi den maatte i al Fald indskyde mig det Ønske, at finde nogle Læsere i Tydskland, da jeg der fandt Recensenter, som neppe var det. Da nu tillige Deres Valg er faldet paa Stykker, som, ogsaa efter mine Tanker, vise min Skrivemaade for

Tydskland fra den fordeelagtigste Side, og da det er øiensynligt, at De oversætter *con amore*, beder jeg Dem modtage min uskromtede Tak for den Kiærligheds-Gierning; en Tak jeg kun opfordres til at fordobble, hvis De skulde finde Dem skuffet i det Haab, at Høitydskerne gierne vil høre, hvad jeg har at sige. Oprigtig talt, tør jeg i den Henseende ei spaae Dem megen Glæde, eller Eidora i det Hele den gode Modtagelse i Germanien, De haaber, og vel ikke uden Føie finder sømmelig. Der ere Skillerum mellem Nationerne som ei kan nedbrydes uden derved at den ene gaaer til Grunde, og af det Slags turde Murene være, som adskiller det egenlige Tydskland fra Danmark i Aandens Verden, Grund-Forskielligheder nemlig i Characteren, som kun udslettes med den. Imidlertid: en god Villie, siger Ordsproget, drager et stort Læs, saa vidt som Odin kaldtes Wodan, hører Tydsk og Nordisk unægtelig sammen, Tydske Bøger have virket saa meget paa os, at den Tid vel sagtens engang maa komme, at Danske dog igien virke lidet paa Tydskerne, forgiæves vil Deres Bestræbelser da ingenlunde være, og med den Overbeviisning at et Foretagende er godt og gavnligt, maa vi lære at trøste os, især naar det ligger i Sagens Natur, at Udfaldet ei kan vorde glimrende, og det er i det Mindste min Troe, at hvad der kommer fra Danmark glimrer aldrig i Tydscklands Øine, ikke selv da, naar det stemples der som ægte Guld.

*Til M. F. G. Bøgh. **

268.

Høistærede Ven!
Høiærværdige Mand!

Chvn. 15 Marts 1823.

At De endnu kommer mig venlig ihu, derpaa modtog jeg, med Deres Danske Retskrivnings-Lære, et kiært og overraskende Beviis, som jeg ret inderlig takker Dem for; og at ved denne Lejlighed mange fleer' end jeg faa en god Bog mere, vil jeg haabe. At det i alt Fald er en god Bog, De har skiænket os, og et virkeligt Savn i vor Literatur, De har afhjulpet, anseer jeg for en afgjort Sag; og er min Stemme end langt fra at være, som, man vil sige, min Tone gierne er, afgjørende, saa er den dog i det Mindste upartisk; da Bogen med stærke Grunde bestrider en heel Deel af mine Meninger om dansk

Lin. 7 f. o. Eidora, et Tidsskrift, Gardthausen planlagde, og hvortil han havde oversat „Paaskelilien“ og „Napoleon Bonaparte“ og som i det Hele skulde indføre dansk Litteratur i Slesvig-Holsten.

Retskrivning. At jeg ikke allevegne har fundet mig overbeviist, behøver jeg vel næppe at tilføie, men heller ikke at fortie, da Grunden dertil deels godt kunde ligge udenfor Bogen, deels ogsaa findes deri, uden synderlig at forringe dens Værd. Dens Værd synes mig nemlig især at bestaae deri, at den, deels paa urokkelige, deels paa skikkelige Grunde, anbefaler en Retskrivning, hvori ingen af os, end ikke Forfatteren, ganske finder sin, men hvori vist enhver, som har nogen Stemme, vil finde den, han, næst sin, helst saae almindelig fulgt; og saaledes burde, efter mine Tanker, netop den Retskrivnings-Lære være, der uden Skade skulde kunne raade Bod paa den Lovløshed, der nu hersker. Den literaire Stat, eller Skolen i vidtløftig Forstand, har af Nødvendighed en repræsentativ Forfatning, og Retten til i offentlige Taler at gjøre nye Lovforslag kan vi hverken lade os betage, eller ville betage vore Eftermænd; men et provisorisk Skole-Reglement, hvorved der sørges for Orden og Enighed i det Hele, medens vi, som paa Thing-Stædet, bestride og drøfte hinandens Meninger, det maa hver Dannemand give sin Stemme; thi i Under-Skolen, hvor vi lære at læse og skrive, maa Alt være fast og bestemt, og først i Mester-Lectien eller paa Høi-Skolen, naar man har Elementerne inde, kan man, uden synderlig Fare, følge sit eget Hoved. Ret inderlig vilde jeg da ønske, at den Retskrivning, De anbefaler, maatte blive indført i alle vore Læsebøger og Forskrifter, og, skriver jeg Noget til Skolebrug, skal jeg bestræbe mig for at følge den; thi det er harmeligt at see, hvorledes i Retskrivning som i Alt, enhver, som betroes selv den mest underordnede Lærerpost, eller skriver et Par Linier, var det saa kun i Adres-Avisen eller Politie-Vennen, troer sig kaldet til at være Reformator, tit endog efter sit eget Kyllinge-Hoved.

Hvad Bogens Nytte og Brug angaaer, er vi altsaa meget enige; thi at det bør være Skribenten uformeent, enten udtrykkelig, ved anførte Grunde, eller som i Forbigaaende, ved sit Exempel, at foreslaae Ændringer, indrømmer De ogsaa; og om De end anseer Acterne for langt mere sluttede end jeg, gjør det dog her lidet eller intet til Sagen; da egenlig kun Tiden kan vise, hvem af os der i dette Stykke tog feil.

Mod Bogen har jeg da kun, hvad let kunde ændres: at nemlig i enkelte Tilfælde, som ved Skrivningen af „K i ø b s t æ d“, det Almindeligste neppe er, hvad derfor udgives, og at Læren om Skieltegn, vist nok, formedelst det meget Vilkaarlige, vanskeligt at behandle, ikke har ønskelig Klarhed og Bestemthed.

De vil, Høistærede! det veed jeg, ikke betragte min lange

Tale som Udbrud af Lysten til at mestre og føre Ordet; men som en Følge af den Godhed, hvormed De saa ofte hørde mig, ved mundtlig Samtale, uden at vredes, fordi jeg holdt, vel stundum for stærkt, paa mine Meninger!

Naar De kommer til Kiøbenhavn, vil De da dog ikke engang gjøre mig den Ære og den Glæde, at see ud til mig! Vel boer jeg i alle Maader lidt afsides; men, trods Forskiel i Aar og Synsmaader, mødtes vi dog stedse paa Kirke-Stien, og byde da altid gierne Gudsfred til hinanden!

Med levende Ihukommelse af mangen fornøielig Time i Deres Selskab, med min Kones og mine de bedste Ønsker for Deres og Families bestandige Velgaaende, med Høiagtelse og Venskab

Deres

N. F. S. Grundtvig.

Til Lise Grundtvig.

269.

Chvn. 19. Aug. 1823.

Kiæreste Lisemor!

Saa skulde jeg da nu omsider engang til at prøve, hvad det er at være Herre i sit Huus, hvor herligt det er, uden Indvendinger at kunne sige, uden Hindringer at kunne gjøre, hvad man vil. Det er jo paa den ene Side behageligt nok; men hvad Talen angaaer, da er det just ikke meget glimrende, at have sit fri Sprog, hvor Ane, Trofast og Duer er de eneste levende Væsener, og af Gierninger har jeg endnu ingen gjort, som min Frue pleier at lægge Hindringer i Veien, undtagen at jeg slumrede paa mit grønne Øre til Kl. 2, og skiøndt ingen Lise raabte Grundtvig, kan jeg dog ikke sige, jeg sov sødere end ellers — Herre Standen har da ogsaa sin Ufuldkommenhed, ja, vilde i Længden vel endog medføre Besværligheder, saa der vel i Grunden ei er meget vundet, og jeg er da nær ved at troe bedre end Magt er Fred og Roe.

Bispinden kom ud imod mig paa Trappen i Aftes, og spurgte flittig til Dig og den lille Dreng, men glemde dog, hvad hun først i Dag har sagt mig, at Gaarden blev solgt i Gaar for 5000 Rdl. til en Farver i Aabenraa — Vil han farve her, maa vel Blomsterne falme og vi flytte, dog det være i Guds Navn, som det maa. For den Priis vilde det jo vel intet Tab været at eie Gaarden, men det var først efter Auctionen jeg blev Herre i mit Huus, og maaskee giælder det ogsaa her, at bedre end Magt er Fred og Roe.

Lin. 9 f. n. Bispinden, jfr. S. 54, 5 f. n.

Der blev da i Morges kiøbt et heelt Pund Rødspætter for Herrens egen Mund, men nu var her Bud fra Treschow om jeg vilde følge med ham, og hvad Beslutning Ane nu tager med Levnetsmidlerne, veed jeg ikke, thi saavidt strækker sig ikke min Instruction, at jeg her forstaaer at raade, og det er da atter en Mangel som vel mange Herrer maae føle kan giøre dem Hovedet kruset.

Jeg havde i Morges paa fastende Hjerte den Fornøielse at betale 10 Rdl. i Fragt for Brændet og da Skipperen endelig vilde være det kvit i Dag, maatte jeg overlade ham at lade det følge herud, da Frederik maaskee slet ikke kom og i al Fald neppe havde Stunder til den Exercits. Han er nu kommet og gik ud at skaffe Vogn, men kunde heller ikke meer.

Naar Du har læst dette, veed Du omtrent hvad Nyt jeg havde at melde, og der er da nu kun det Gamle tilbage, nemlig deels, at det seer galere ud med Kassen i Dag end i Gaar, og deels at vi dog skal sige Gud skee Lov! at vi har det daglige Brød, og hinanden lidt kjær og ovenikøbet en sød lille Dreng!

Hil nu Moder og Systre Svoger og Svogerlinger kiærligst, men først og sidst naturligvis vor eget Æg fra Din slemme Mand, men dog elskede, trofaste

Grundtvig.

Til Lise Grundtvig.

270.

Chvn. 23 Aug. 1823.

Min smukke Kone!

Hvad der skulde bevæge mig til i Dag at skrive til en saadan selvraadig Madmor, som tænker, hun kan sagtens, fordi jeg kan ikke naae hende, maatte vel snarest være Trang til dog paa en Maade at udgyde sin Harme over de to kiødelige Systre, som agter hverken Ord eller Aftale, men gjør en Pung af deres Mund. Men for ikke at blande mig i Andres, da jeg kan have Nok i min egen Deel, synes min Kone da ikke, det er smukt at narre sin Mand op i hans aabne Øine: faae ham til at skrive i Tirsdags under Løfte af et Svar og lade ham saa vide i Gaar, at han intet faaer, lade ham sætte sin Ære i Pant paa at føre Frøkener ud, og giøre ham det umueligt at vide, om han selv kan komme nogen Vei? Nu faaer det jo vel være Spøg, skiøndt det dog vilde være en ganske alvorlig Forlegenhed, hvis der Mandag Morgen ingen Vogn var her, uden at jeg forud vidste det, og kunde være Frøkenen kvit; thi nu

maa jeg reise, enten jeg vil eller ei, og Vognmands-Vogn er ingen Spøg. Saameget maa da i det Mindste være Alvor, at hvis her ingen Vogn møder Søndag Aften, seer Du om muligt dog at faae en til at møde mig i Kiøge hos Mad. Rønne Mandag Middag, da jeg, vil Gud, under alle Omstændigheder vil see at være der. Resten faaer vi saa at afgjøre, naar vi mødes —

Du burde nu egenlig slet ikke have meer end denne Pille, der besvarer sig selv, men for god Forligelses Skyld vil jeg dog tilføie lidt om mit Levnetsløb i disse Dage.

I Tirsdags var jeg da hos Treschows og gik ind om Aftenen i mindre end en Time saa der maatte en tør Skjorte til, da jeg kom hjem. Tracteret blev jeg med ægte Kirsebærssuppe, som der var aabenbare Kirsebær i.

I Onsdags var jeg hos Bispen og Paven, som begge ønskede mig en lykkelig Reise, og, efter nogen Betænkning indfandt jeg mig hos den unge Prætorius, hvor jeg da blev noksom berømt for mine gode Dyder, og tracteret med ægte Kirsebærssuppe som i Tirsdags. Om Aftenen var jeg hos Thurah.

I Torsdags havde det privilegerede Frihaandsskydeselskab sine høirøstede Glæder ved Siden af Frelzers Kirke, som skurde slemt i mine Øren og hjalp mig til en dygtig Hovedpine, hvormed jeg blev hjemme og spiste hvad jeg, paa din Ærlighed vil troe, ogsaa var oprigtig Kirsebærssuppe, skjønt jeg ikke kunde see det. Ane kiøbde derhos et heelt Pund Kiød og gjorde en ganske velmagende Fricassé.

I Fredags Formiddag fulgte jeg Lig fra Prætorius, deres gamle Karl, som i Tirsdags pludselig faldt om og døde paa Trapperne. De fulgte ham selv med deres Kontorister og nogle Andre, som klædte kiønt, og ved denne Leilighed fik jeg da smigrende Bebreidelser af den ældre Prætorius, som jeg dog godt kunde besvare, og lovede da at indfinde mig til Middag, hvor jeg da blev tracteret med Kallunsuppe. Vel vilde jeg foretrukket en oprigtig Kirsebærssuppe, selv med lidt Brød og ingen Bær, men jeg holdt dog Ørerne stive, Suppen var i sit Slags ogsaa meget god, og i Øvrigt holdt jeg mig til de stegte Kyllinger, som maatte betale Gildet. Om Aftenen var jeg hos Hr. Grosserer Schmidt i Nyhavn fra hvem og Borgen jeg skal hilse, saavel som fra Spandets, hvor jeg var i Torsdags Aftes.

I Dag agter jeg at blive hjemme ved Vandgrød og stegt Flesk, thi til Spegning, sagde Ane, var Benene for store, men Røræg har jeg dertil ordineret uden Modsigelse.

I Morgen veed jeg ikke ret, hvordan jeg vil gaae, thi vel er jeg budet til hver Dag hos begge Brødrene, men der er For-

skiel paa Hverdag og Søndag, og til den sidste, der hos mig har sin egen Spisetid, er jeg ingensteds budet. Kunde Ane lave en skikkelig Suppe var det altsaa bedst at bede paa sit Eget, men det er et Spørgsmaal hun vel ligesaa lidt som jeg kan besvare, før Suppen er paa Bordet.

Nu veed jeg, Du har faaet Regnskab for min Husholdning, som jeg ikke skal nægte har for det gode Kiøbs Skyld, behaget mig, men Kaffeen bliver ved at være maadelig, skøndt jeg gjør Nyt hvergang, thi med den sorte Potte kan jeg slet ikke komme afsted.

Brændet er da kommet i Huus, knudret tilgavns, siger Frederik, drøit at bruge men ogsaa at flække.

Med hvad mig ellers er lagt paa Hjerte, gaaer det som det kan, men jeg maa ikke glemme, at min kiære Frues og haabelde Søns Skaal er drukket med megen Eclat.

I de sidste tyske Aviser anmeldtes den fuldendte Udgave af Saxo og Snorro paa en for din kiære Mand ikke lidet smigrende Maade, hvilket jeg vel maa melde Dig, for at naar det regner paa Præsten, det dog og kan dryppe paa Degnen, da Du jo ogsaa har Deel ei blot i mig men selv i Værket, som det læses nu, og i Skilderie-Stykket, som ogsaa roses.

Noget kunde jeg vel have at sige om den lille Person, men det giemmes bedst, thi jeg kan dog ikke sige, jeg savner ham nær saa meget, som jeg vist, med Guds Hjelp, vil glæde mig ved at see Krabaten løbe og dulre i Haven og klavre op ad den lille Vogn, der vist er hans Yndlingssted. Hils ham imidlertid fra Fader saa tit som Du vil, naar Du kun ikke ved den Leilighed kæler alt for meget for ham. Hils ogsaa kiærligst Moder og Sydskende, og saa, lev vel i Iesu Navn som bestandig, saa nu nærmest til vi sees og sige Gud skee Lov!

Din trofaste

Grundtvig.

Til Jens Møller.

271.

Deres Høiærværdighed

Chvn. 24. Aug. 1823.

maatte vel snart troe, jeg havde glemt, hvad „en af Dagen“ betyder paa Modersmaalet og vilde hjelpe mig med Tydskens: aller Tage Abend ist noch nicht gekommen, men Tingen er, at jeg forhastede mig, da jeg første Gang læste D. H.s Brev, og opdagede først siden, at det ikke var Expl. til Færøe De ønskede i Materie; indbundne Stykker af Folke-

Udgavens 3die Deel har jeg først faaet i de allersidste Dage, og har da for saavidt holdt Ord, som det lader sig gjøre, naar man begynder med at see feil.

Ærbødigst og venskabelig

Grundtvig.

Til A. Helland.

272.

Christianshavn 10de Novbr. 1823.

Tak, kiære Ven, for de kiærlige Hilsener, De, baade nu og i Foraaret, har sendt mig med Deres Skipper! Det var mig ret en Glæde at høre, at De, efter adskillige Aars Forløb, dog endnu ihukommer mig; thi da vi kun kiende hinanden fra Samtale om Guds Ord og Hans Rige, saa er det mig et glædeligt Vidnesbyrd om, at De kommer det ihu, som vi maae aldrig glemme: det Usynlige, som er evigt. — De ønsker da at vide, hvorledes jeg lever? Nu, Gud være lovet! jeg har Intet at klage over, men Meget at takke for; thi ikke alene haver Gud skiænket mig min Nødtørft, en god Hustrue, og en vel-signet lille Søn; men Han haver ogsaa, trods Manges Modstand, og næsten trods Alles Forventning, opfyldt mit Ønske og Haab, og givet mig en Kirke, til frit at forkynde Hans saliggjørende Ord, for hvem der vil høre og annamme det. Vist nok seer det kun maadeligt ud med sand, alvorlig Christendom iblandt os, men der fattes dog ikke Tilhørere, og det skal være vort urokkelige Haab, at naar vi, under den Hellig-Aands Paakaldelse i Jesu Navn plante og vande, vil Han give Væxt, saa vor Gierning i Herren skal aldrig være forgiæves. Prædikener har jeg ikke ladet trykke siden den, De kiender; thi vel har jeg ofte havt det i Sinde, men har immer syntes, det kunde ikke nytte. Maaske har det kun været som en Fristelse, og da skal jeg, med Guds Hjælp, see til at overvinde den; men vist nok er det, at jeg daglig seer, de Bøger jeg har skrevet læses mest kun daarligt, og kan da ikke vel tænke, det vilde gaae bedre med nye. Dog, om jeg end maaskee ikke, for det Første, udgiver flere Prædikener, lader jeg dog nok snart en Bog trykke om Christendommen, og skal da sende Dem den ved Leilighed, thi Noget bliver der dog, med Guds Hjælp, deri, som kan oplyse og opbygge alle christelige Læsere, og derimellem regner jeg nødvendig ogsaa Dem; thi jeg har ikke glemt, hvor aaben jeg fandt Dem for Overbeviisning af Guds Ord, og jeg haaber da vist, at De bestandig holder Dem nær

til dette velsignede Guds Naades Ord, som er mægtigt til at gjøre vore Sjæle salige. Ja, kiære Ven! der er ikke Salighed i nogen Anden, end i Christo Jesu, vor Frelser, som døde for os, paa det vi skulde leve med Ham, opreises med Ham til at vandre i et nyt Levnet, det veed De nok, er min Troes Grund, fordi jeg troer Guds Ord i Skriften og ikke noget Andet i Salighedens Sag, thi om de Ting, som intet menneskeligt Øie haver seet og intet Øre hørt, kan og maae vi kun troe Ham som kom ned af Himmelen, talde hvad Han vidste og vidnede, hvad Han havde seet; kun om Ham som opstod fra de Døde, og sidder hos Guds høire Haand, kun om Ham kan jeg troe, at Han har det evige Livs Ord, og Han har sagt, at hvem der troer paa Ham, skal have det evige Liv, og leve ved Ham, ligesom Han lever ved Faderen, og jeg veed, og erfarer daglig, at Han er trofast. O! gid det maa og være saa med Dem, og hør for Guds Skyld aldrig efter Nogen, som vil lægge anden Grund end den, som lagt er: Jesus Christus, thi det er den Grund, hvorpaa Herrens Apostler og alle Guds Ords troe Tjenere har bygget, det er kun i Jesu Navn Gud giver os sin Hellig-Aand, og af os selv kan vi slet intet gjøre, som er ret og behageligt for Gud vor Fader, og vil vi gjøre os selv retfærdige, da blive vi til Pharisæer, der ere som kalkede Grave; men ved vor Herres Jesu Christi Tro og Hans Aand, kan vi overvinde Synden, og elske Ham, som har elsket os først, stride den gode Strid, fuldende Løbet og annamme Livets og Retfærdighedens Krone. Disse Ting ere visse og trofaste, og farer Nogen vild, som ærlig følger den Vei, hans Blod komme over mit Hoved, og min Sjæl være isteden for hans! Saa vis er jeg, Gud skee Lov, i Salighedens Sag, at jeg tør sige det for den Alvidendes Aasyn; thi naar vi ret inderlig troe paa Jesum Christum og sætter alt vort Haab til Ham, da vidner Gud ved sin Aand i vort Hjerte og vor Samvittighed, at det er Hans Søn, og at vi ere Hans Børn i den Eenbaarne, og have det evige Liv. Alt Andet er Tant og Drømmerie og Menneske-Bud, som forgaaer med Verden, men Guds Ord bliver evindelig.

Vi sees vel neppe mere her i Verden, men har vi een Tro og eet Haab, da sees vi engang i den himmelske Faders Huus, hvor der er liflige Værelser, og hvor den eenbaarne Søn haver beredt alle sine Tjenere Plads hos sig, i sin Herlighed. — O! lad os da kun altid tænke: hvad er al Verdens Herlighed, der skal forgaae som en Damp, og som Blomsten henvisner, hvad er den mod Jesu Christi, vor Frelzers den evige, himmelske Herlighed, som vi kaldtes til her at haabe og hist at dele! Ja, gid det maa være vor daglige Bestræbelse at høre til dem, som

skal glæde og fryde sig, naar Han kommer at blive herlig i sine Hellige, og forunderlig i alle dem som troe!

De vil da ogsaa altid kiærlig mindes Deres Ven

Grundtvig.

*Til G. P. Brammer. **

273.

Kiære Ven!

Chvn. 21de Novbr. 1823.

Efter at have læst to af Deres Prædikener (den paa Langfredag og den paa 1ste Paaskedag) tager jeg Pennen for at sige Dem mine Tanker, da jeg maaskee, efter at have læst de øvrige i Aften ei fik Tid, og De dog i Morgen ei igien maa finde mig uberedt. En Langfredags og en Paaske-Prædiken er desuden vel de bedste Kiende-Mærker paa, i hvilken Aand der tales, dog Ordet minder mig om Pindse, og før jeg skriver meer, vil jeg dog læse Deres Pindse Prædiken.

Ogsaa denne har jeg nu læst, og kan da med end fuldere Overbevisning sige, hvad jeg før vilde sagt: Grundvolden til gode Prædikener fandt jeg, thi det er, som skrevet staar, paa Propheters og Apostlers Grundvold, paa deres Lærdoms Ord, som et ufeilbart Guds, et varmt Sandheds Ord, der skal bygges. At det er Deres Alvor at bygge herpaa, har jeg vel aldrig havt Grund til at betvivle, men Deres Pindse-Prædiken viser det klarlig, thi vel er den ingen Prædiken, uden først og sidst, men den er en Alvors Tale, De, med Skriften for Øie, har holdt til Dem selv om, hvor nødvendigt det er uindskrænket at troe Ordet, og, fordi Ordet unægtelig vidner det, ogsaa at troe den Hellig-Aands Personlighed. At Troen paa den Hellig-Aand ei var levende hos Dem, det vidste jeg, og det undrede mig da ikke, at Deres Prædikener fattes det Liv, kun Han kan give; at Ordet om den Hellig Aand var det, der syntes Dem tungest at troe, det vidste jeg ogsaa, thi det er saa med os alle, og kunde Djævelen blot forhindre os fra at troe det Ord, da havde han vundet; thi uden denne Tro er Ordet dødt for os, og Døden i det hele vor Overmand; men at De var Seieren saa nær, som jeg nu tør haabe, det vidste jeg ikke, og Gud skee Lov i Jesu Navn, det seer jeg. Vel er der et Kæmpe Skridt imellem Indrømmelse af Ordets Sandhed og levende Tro derpaa, som fra Døden til Livet, og skulde vi selv gjøre det, da skeete det aldrig, og kunde vi selv gjøre det, da var Ordet Løgn, som vidner at det er den Hellig-Aand, som gjør det, som gjør levende, og det maa dog nød-

vendig være sandt, med mindre vi have Livet i os selv, uden at have Guds Aand, med mindre vi selv have, hvad vi fattes, thi kun hvad vi allerede have kan vi selv give os, det er aabenbart. Men meer end denne Følelse, at af os selv kan vi Intet, at uden Jesus kan vi slet intet gjøre i vor Saligheds Sag. meer end denne Følelse behøves der ei heller i et oprigtigt sandhedskiærligt Hjerte, for at det skeer, i Guds Time, som vi ei kan; thi saalænge vi ei kan bede i Jesu Navn, i hvilket Navn, det dog alene er at Faderen sender sin Aand, da beder Jesus for os, og vi kan ikke bede i Jesu Navn, før vi have Guds Aand, thi Ingen kan kalde Jesum en Herre, uden ved den Hellig-Aand, og vi vide ei at bede, som det sig bør, før Aanden kommer vor Skrøbelighed til Hielp og træder frem for os med usigelige Suk. Vi fik altsaa, efter Ordet, aldrig Guds Aand, blev aldrig levendegiorte ved Christo, dersom ikke Jesus bad for os, bad i vort Sted, men det gjør han, saasnt vi troe eller betroe ham dertil, sættende uindskrænket vort Livs og Saligheds Haab, saa dødt eller sygeligt det er, paa Hans Apostles Ord. Saaledes gjorde han ved sine Apostler, til hvem Han endnu i den sidste Nat sagde: hidindtil have I ikke bedet i mit Navn. Han bad da for dem, som han selv sagde, og som vi høre i hans Bøn, og han lagde disse for os uskatterlige Ord til i sin Bøn: jeg beder ikke alene for disse, men ogsaa for Alle dem, som ved deres Ord skal troe paa mig! Siden da han havde blæst paa dem og sagt: annammer den Hellig-Aand, da vilde han ikke meer bede for dem, thi da kunde de begynde at bede i hans Navn, at bede om den Hellig-Aand, hvis Liv og Kraft de havde smagt, bede om ham, som deres ny Talsmand, der skulde blive hos dem evindeligen. See, det er Saliggjørelsens underfulde Orden, i hvilken vi maa finde, hvorefter vi maa bøie og føie os, som De selv vil see og føle, naar de igien med Andagt læser Frelserens himmelske Bøn for Apostlene, og lovet og takket være Han, ogsaa for os. Snart skal De da, med Guds Hielp, see det dages, og føle Dem oplivet, idet Ordet bliver levende for Dem og i Dem, da bortfalder det Stive, Tvungne, snart for Ængstelige og snart for Dristige i Bekiendelsen og i Forkyndelsen efterhaanden som af sig selv, thi Ordet stræber da at samle Alt i Hans Erkiendelse, i Hvem det er samlet af Gud i Christo Jesu, vor Frelser, vor Herre, og vort Hoved. Gak De kun frem, min Ven, som De har begyndt, følgende endnu strængere Ordet, saa De ikke siger vaklende, den, hvor det personlige Pronomen han skal, efter Skriften, bruges, saa De ingen Lignelse bruger af

Syrak, med mindre De ret forstaaer den, og har prøvet Udtrykket efter det Ord, der er det eneste vi maa bruge i Blinde. Læs flittig i Bibelen, søg at blive fortrolig med dens Enfoldighed, men see vel til, h v o r d a n De efterligner den, stræb at stadfæstes i den Tanke at det er Aanden, den Hellig-Aand, som gør levende, at Guds Ord er L i v og A a n d, og at Jesus, men ogsaa han alene, kan hjælpe os! Det er min eneste Formaning, thi det nytter ei at opfordre Dem til hvad kun den Hellig-Aand kan gøre ved os —. Tankegangen kunde De vel gjort lidt mere ordentlig, men den og Sproget er ellers upaaklagelig, og ganske fattes endogsaa A a n d e n ikke, saa Herrens Bøn har alt begyndt at frugte. Gid den bære hundredefold Frugt i Dem baade som Præst og som Christen!

For det ene nødvendiges Skyld maa jeg giemme det Øvrige. Optag Ordet, som det er sagt, i Kiærlighed af

Deres Ven
Grundtvig.

P. S.

Er det mueligt, da lad mig see Deres Prædiken i Seminariet, før den kommer nogensteds!

Til H. Steffens.

274.

I. J. N.

1823.

Kiære Frænde!

Tit i de sidste Aar tænkte jeg paa at skrive dig til, skrev adskillige Gange virkelig, men lagde immer Brevet mismodigt til Side; thi der var saa meget jeg vilde tale om, saa meget der i Midten forudsatte et Svar, jeg ei selv kunde give, at mig syndes, det nyttede ikke, ja jeg frygtede endog for at disse skrevne Ord, der haardnakket modsatte sig al nærmere Forklaring skulde istedenfor at bringe os nærmere sammen end mere adskille os, Noget jeg for Meget, ei med en Tøddel vilde bidrage til. — Nu derimod, efter at have læst din Bog om den falske Theologie og den sande Troe, synes mig, det er umueligt andet, end jeg maa skrive, og Bogstaven kyser mig ei mere, da jeg tør haabe, Aanden vil tale. Vel veed jeg ikke vist, om vi i Hoved-Sagen er saa ganske enige, og der gør den mindste Uenighed stor Forskiel, men nu synes mig dog, vi enten maa være eller vorde enige, saavidt som det kan og skal være Tilfældet med christne Mennesker der vel for Gud kan op-

give men ei for hinanden træde ud af deres Eiendommelighed.

Hvad Ordet og den sig i Ordet klarlig for Troen aabenbarende Aand som den eneste sande Christendoms Kilde, der udelukker hver anden af hvad Navn nævnes kan, hvad dette angaaer, da skønner jeg ei rettere, end at vi er enige, og i saa Fald maa Ordet nødvendig forene os i Troen. I Betragtningen af Menneskelivets Forhold til Kirken og Menigheden, troer du udentvivel, som jeg af en Yttring i de venlige Linier fra dig, slutter, vi er meget uenige, men det kommer da af, at jeg som Skribent er dig vel næsten ganske ubekjendt, og, efterat have læst dit seneste Skrift, vil det være Nok til Oplysning, at jeg siger: vist nok giennemgik jeg for 13 Aar siden en Skiærsild, hvori jeg mistvivlede om nogensinde at kunne bevæge mig blandt Mennesker eller sysle med Kunst og Videnskab, men jeg er mig bevidst [ikke] noget Øieblik at have søgt Grunden dertil udenfor mig selv, og, saa snart jeg igien tog Pen i Haand, erklærede jeg mig ei blot for det Troens Ord at de Rene er Alting reent, men bestreed Vildfarelsen om Kunsts og Videnskabs Vanhellighed i sig selv, og Farlighed for Christendommen. Med min afgjorte historiske Retning kunde det ei heller anderledes være, thi hvem kan have mindste Øie for Historien som en Guds Husholdning og besvngte Barbariet, og hvorledes skulde nogen Kraft være vanhellig eller skilt fra den Al-Mægtige? Vi kan være uenige om enkelte Digtere og Videnskabsmænd, hvorvidt de fortjene vor Ærbødighed, og det synes Tilfældet med Goethe, skjøndt det maaskee ikke er saa, men Grundsætningen, at vi skal agte Kraften, Talentet, og Forstanden hvor de findes, hvordan de saa bruges, den er vi saa aldeles enige [om], at jeg endog for nogle Aar siden paa Grund deraf af al Magt forsvarede Baggensen mod vor støeiende Ungdom. Din Fremstilling af det Farlige i religiøse Broderskaber (egenlig altid et Slags Munke-Orden) af det uforsvarlige Herredømme Menighedens Tjenere have anmasset sig, og af det Bagvendte i Unionen har inderlig glædet mig, og Ordet om Luther være du kiærlig takket for paa alle ægte Lutheraners d. e. Bibel-Christnes Vegne. — Kun i eet Stykke troer jeg Du har traadt Theologien for nær, dog er det maaskee blot en Ubestemthed i Udtrykket der findes, idet du paastaar, at Theologien ligesaalidt kan udskyde en Bog af Canon, som forandre Meningen af Bibel-Ordet. Mener du blot at Theologien ingenlunde af hvad den kalder dogmatiske Grunde kan formindske Bibelen, da er det vist nok, men for saavidt man regner Kirke-Historien til Theologien har den

ikke blot Lov men Forpligtelse til at drøfte vor Canon, og af klart fremstille historiske Grunde, naar de findes, enten aldeles udstøde eller hensætte som tvivlsom et Skrift, om det end i Aarhundreder havde havt Gyldighed i Kirken. Saaledes sætter og maa den protestantiske Kirke sætte den hele Kirkehistorie mod den Pavelige Tradition fra nærmest foregaaende Slægter og det Beviislige mod det blotte Sagn. At der heller ingenlunde herved fremkommer noget Ubestemt og Vaklende i Troen, som altid maa forkastes, troer jeg, vi ved nærmere Samtale snart skulde enes om.

Din Fordring til Menighedens Lærere, at de maae selv have gaaet Skolen — indvortes — igiennem, har jeg intet imod, forsaavidt Lærerne vel burde fordre det af sig selv, og kan, uden det, næppe være for Menigheden hvad den maa ønske, men dette, især fra de pietistiske Tider bekiendte Spørgsmaal, om andre end Gienfødte kan være Lærere i Menigheden, troer jeg dog Du, ved nærmere Eftertanke vilde finde dig nødt til at besvare noget anderledes. I det Mindste er det gaaet mig saaledes, og, naar man betænker at Jesus selv udsendte Judas Ischarioth som Lærer, følger det allerede næsten nødvendig deraf. At de som beskikke Lærere, de være Geistlige eller Verdslige, ei i Almindelighed kan tage Hensyn paa vedkommendes indvortes christen Liv følger ligefrem af at det kun hos Faa og for Faa, om hos og for Nogen, har sikke udvortes Kiendemærker, og hvor gruelig Skindet her kan bedrage, lærer især den pietistiske Tids Kirkehistorie. Men jeg turde ikke engang sige til Nogen, at han ei maatte optræde som Lærer i Menigheden før han havde giennemgaaet Kampen, dels fordi dog egentlig ingen af os ret har giennemgaaet den, før den sidste Fiende er overvundet, dels fordi det er en farlig Sag at ville afgjøre, hvorvidt man er kommet, naar Hensigten ei skal være at ydmyge men at opmuntre sig selv, og endelig fordi jeg er overbeviist om at en Lærer, naar han kun redelig antager Ordet i Skriften for Guds, kan gjøre Menigheden væsenlige Tjenester uagtet mangt et Medlem er en meer erfaren Christen end han. Oplysning og Opbyggelse er nemlig de to Bestanddele af Lærerens Embede, men den første er, for ham, som saadan Hovedsagen, thi kun for Oplysningens Skyld behøver Menigheden bestemte, videnskabelig dannede Lærere, opbygge kan tit den allerenfoldigste langt meer end nogen Anden, og den Grad af Opbyggelse som Menigheden i Almindelighed behøver af Læreren vil aldrig savnes hos den Præst, der lader Guds Ord raade for sin Tunge; thi mangler han end al Erfaring, kan han dog, naar det be-

høves, tale høist opbyggelig, det lærer alle christne Tidens Erfaring, og lader os i det Mindste ahne en egen Embedsgave som Gud forlener de Menighedens Lærere der vil forkynde Hans Ord, uden Hensyn paa deres øvrige Sindelag, Noget, der vel og turde findes hjemlet i Skriften. Du vil undskylde min Vidtløftighed i en Sag, der vel ikke for Øieblikket synes men er dog i Grunden af stor Vigtighed for den christne Kirke, og er saa farlig at røre ved, at Spørgsmaalet neppe kan besvares saa godt, det var jo bedre ugjort. Imidlertid, det er nu engang ei blot gjort men saa tit opkastet og saa nøie knyttet til andre der i vor Tid maa fremkomme, at det vel ei lader sig afvise, og maa derfor afgjørende besvares.

Din Stemning for Brødre-Menigheden har undret og ikke undret mig, som man tager det. Den er saa almindelig, i det Mindste hos os, blandt dem, der atter nærme sig Christendommen, og er under visse Betingelser, saa naturlig, at jeg kunde vente den; men paa den anden Side synes den mig uforenelig med hvad du saa træffende erindrer mod Broderskaberne, saavel som mod Unionen uden Enighed. — Dog derom vil jeg ikke tvistes, thi du kan maaskee nok forene, hvad der synes mig stridigt, men jeg kan ikke tænke mig den Mulighed, at Du skulde kiende Brødremenighedens Historie og Zinzendorfs Skrifter, uden at maatte som jeg, overladende Gud Dømmen over de enkeltes Christendom, erklære Samfundet for noget meget uglædeligt. Dog den Sag er for vidtløftig til at drøftes her, og jeg indskrænker mig derfor til at bemærke, at i det Mindste jeg umuelig kunde skye det Samfund, fordi det er Verden en Forargelse, thi det er jeg selv, men ligesaa lidt som Verdens Anathema maa kyse os fra noget Godt, ligesaa lidt maae vi, blot for at trodse det, blande os med noget Ondt. At Brødremenigheden har fremtryllet hos [os] Skindet af en apostolisk Menighed, som den omtrent vil see ud, naar den igien kommer til aabenbar at svømme i et Hedninge-Hav, det er, efter mine Tanker, det Eneste, som kan blænde, thi at det i al Fald ei er paa den almindelige christne Kirke der bygges, men paa en Slags Kirke-Stat der arbeides, kundgør jo dog Historien øiensynlig. Zinzendorf truede oftere den luthersk-christelige Kirke med, at, naar den ei vilde som han, skulde han blive dens Banemand, og visselig det var mere end grov Skiemt, det vil Historien sikkert langt klarere end hidtil vise. — Endeel af Brødrene her høre vel til mine flittigste Tilhørere og synes, ved deres Berømmelse, at ville ret betale Ondt med Godt; men er ikke baade Troen og Kiærligheden hos det Slags Folk i det Hele aldeles uægte, da tager jeg feil i langt

mere end i dette Skjøn, ja da maatte det Uægte udentvivil findes hos mig selv, og det ei blot i mit Hjerte, som jo kan bedrage sig selv, men ogsaa i min Lærdom, som jeg dog veed med urokkelig Vished at være bygget paa, og sammensmeltende med det Ord, der bliver, naar Himmel og Jord for-gaaer. Da Navne, især i vore Dage, gjør saa yderst lidt til Sagen, kan det gierne være, at de, der i dit Nabolag hælde til Herrnhut i det Hele er ærlige Christne, men det beviser intet for den Menighed, der hæver Zinzendorf som sin Apostel, og udtrykte sig i sin Stiftelses eller Gienfødelses Tid, som dog Historien lærer er altid den aandeligste og reneste, saa kiødelig og smudsig, at man maa blues ved at høre det, grue for den Aand, der sjunger saa. Missionerne, som jeg seer Du især lægger Vægt paa, kiender jeg vist nok ikke, men Du vil tilstaae, at man, fremforalt i vore Dage, maa kiende de Folk godt, paa hvis Vidnesbyrd i religiøs Henseende man skal forlade sig, thi hvor mange Reisende fortælle ikke i al Oprigtighed, at Italianerne er inderlig gudfrygtige Mennesker, uden at det kan i mindste Maade forandre vor Dom om Catholicismen, ligesom vi umuelig kan være uenige om, at naar Roden er vanhellig, ere Grenene ligesaa. Desuden, hvad Missjonerne angaaer, har jeg et Vidnesbyrd der giælder mig meer, end alle vore Dages Reisende bag Oceanet, det er den ærværdige, sanddrue Hans Egede, hvis største Plage i Grønland var de herrnhutiske Mis-sjonærer, med deres umaadelige Falsk h e d, og derom veed jeg ogsaa vi er enige, at Falskhed er Pesten i Aanderiget, som man maa hade og skye langt anderledes end den aabenbare Vantro, denne er Thurserne, men hin Midgaards-Ormen. Det lader vist nok meget kiærligt at pleie Venskab med alt Mu-ligt, med Tro og Vantro, med Aand og Kiød, med Frelseren og Verden, men det er en daarlig Kiærlighed til Sandhed at pleie Venskab med Løgneren, en daarlig Kiærlighed som intet vil op-offre for Frelserens og den i Ham lyslevende Sandheds Skyld, uden den verdslige Ære, man ikke har, og en Halvskilling af mest daarlig erhvervede Penge, til de Fattige, og anderledes har jeg hverken i Historien eller egen Erfaring lært at kiende den herrnhutiske Kiærlighed. I Øvrigt indrømmer jeg gierne, at det er med Herrnhut som med Midgaards-Ormen, der maa taales og skaanes, til den i Ragnarok aabenbart gjør Pagt med Fienden, med den som med Ischarioth der fik Lov til at kaldes Frelserens Apostel til han forraadte ham med Broder-Kysset; thi det nytter ikke at angribe en Fiende der erklærer sig for værgeløs, bejamrer sin sorte Utaknemmelighed og paastaer sønderknuset, at den dog i Grunden inderlig og evig elsker

hvad den stedse i Gierningen fornægter og vanærer. — For ikke at anklages i Dommen som de Grusomme der sønderbrød det knusede Rør og udslukke den rygende Tande, maae vi stikke Sværdet i Skeden, og lade os forraade, thi det vil saa vist skee, som det alt var skeet, som det alt i Grunden er skeet. Det Eneste vi om en liden Stund kan og maa gjøre, er at nøde Brødremenigheden til enten at skille sig fra os og den Augsburgske Confessjon, eller fra Dennes og Bibelens Bespotter Zinzendorf, men jeg tvivler ikke paa, at den da, naar det kniber, med sædvanlig Tvetungethed fornægter Zinzendorf som Biskop, men beholder ham som Papa, gaaer ind i vor Kirke og undergraver den. Ja, det er Urettens Hemmelighed jeg idelig aabenbarer i Vor Frelzers Kirke til stor Forargelse og Opbyggelse for Brødrene. — Du skulde kun være christelig Præst, da lærte Du vel at kiende dem, dog deres Historie maa nødvendigvis kunne oplyse dig om det Fornødne, og de Enkelte, der dog egenlig pine os mest, har Du meget Ret i vi skal skaane, og tvinge os selv til at haabe godt om.

Vi leve for Resten her som i en Grav, ja, aandelig talt sidde vi i Fædrenes store Grav, hvorover Dødens Stilhed er udbredt, medens Nogle sanke Orme, Andre grave efter Skatte, og Andre sammensætte en monstrøs Beenrad af Allehaande og friske op Norden og see dens Guder! Blandt de Mellemste er jeg, og naar jeg seer mig ret omkring, er jeg alene, graver, saavidt jeg gider, ganske flittig, og finder langt meer end jeg fortjener, men, som det synes til ingen Nytte; thi det er ikke af de Skatte, man skatter nuomstunder, og jeg veed, at man er nu saa vant til at høre mig raabe, at man hører det slet ikke, derfor tier jeg stille og samler Grunker, som sagt, uden at vide hvem der skal arve dem. — Dog, det skal bestemt de Søvnetryner, der hverken æder Orme eller gnaver Been, men ligger paa deres grønne Øre og gjør ingen Verdens Ting, ligesom min lille halvandetaars Dreng, de skal have det, som hverken kan læse eller skrive, de har sovet sig til det, det skal de see, naar de vaagner, som vel næppe skeer før Domme-Dag, men den er, efter mine Tanker heller ikke langt borte, saa jeg venter ganske vist at opleve den, at sige Nordens Domme-dag, naar Heimdal blæser i Gjallerhorn, og nøder Valhals Flæskeædere til at vise, de var dog Kæmper engang i gamle Dage.

Fra Fr. Münter.

275.

Kbhvn. d. 18 Maj 1824.

Rygter om Deres Velærværdigheds Paategning paa mit Circulære af 14 Maji med Billetter til Frederiksberg Slotskirke for De Herrer Geistlige af Frue Provstie, som havde Leilighed til at bivaane Hendes Kongelige Højhed Prinsesse Wilhelmine Maries Confirmation, foranledigede mig til at begjære Circulæret tilbage; og jeg saae da med Forundring Deres Paategning:

Jeg er ikke Sognepræst, og ei nysgierrig. Da Hans Excellence Overhofmarschallen havde sendt mig langt flere Billetter end der behøvedes til De Herrer Sognepræster, saa var det jo klart, at ogsaa andre af Kiøbenhavns Ministerium skulde bæres med Indbydelse til en Høitidelighed, til hvilken med det meget indskrænkede Locale ikkun faa af andre Stænder kunde tilstædes Adgang. Deres Velærværdighed har altsaa aldeles overseet det ærefulde som var i denne Indbydelse.

Hvad den anden Deel af Deres Svar angaaer, da maa jeg tilstaae at blandt alle Følelser en god Borger og en Religionslærer kan faae ved en saadan hellig Handling, i hvilken hans Konges Datter fornyer sin Daabs Pagt, Nysgierrighedens er den, som allermindst burde ventes, og som det gjør mig inderlig ondt at maatte erfahre af Deres Paategning, at have været den eneste som De troede at kunne bevæge til at bivaane den. Jeg maa derfor tillige tilføie, at jeg ingenlunde kan misbillige den Indignation, adskillige af Deres Embedsbrødre have yttret over Deres Paategning.

Münter.

Til Lise Grundtvig.

276.

Christianshavn 15de Juni 1824.

Kjæreste Kone!

Ret som jeg sad ved Bordet og tænkte paa, hvor længe der var til Fredag, kom Berg, og strax ahnede det mig, at min gode Lise havde fundet Leilighed til dog lidt før at sende mig et Par Ord. For disse være Du ret hjertelig takket, kun var Du lidt knap, som om Du ogsaa ved Pennen fik et af de økonomiske Anstød, Du altid har ved Lyset. Dog, Gud skee Lov! jeg seer, I kom vel og betimelig ud, og at stakkels Kone dog igjen blev fri for den i høieste Grad ubehagelige Reisekammerad, som Tandpine altid er, og som min Kones vist ikke blot for hende selv har været.

Lin. 14 f. o. Kiøbenhavns Ministerium, K.s Gejstlighed.

Hvordan jeg lever, min bedste Kone! Jo Gud skee Lov! godt, skøndt jeg rigtig nok har lidt Hovedpine fra i Gaar, og Du nok kan tænke, det gaaer ikke af uden mange Smaaærgrelser for saa vranten en Mand at see og høre paa hvem der ikke er saa lidt gaaset og keitet. Vel siger jeg mig selv snese Gange, at det er Uret, og kun en daarlig Tak, da det dog er uberegneligt, hvormeget bedre jeg har det, end naar min Kone var — ikke — hjemme og jeg skulde holde Huus med Juliane, men Du veed nok, at for Øieblikket er jeg næsten uforbederlig, hvad jeg saa end siger. I Løverdags Aftes gik jeg ordenlig til Sengs men stod uordenlig op, thi da jeg fik Uhret fat, var Klokkeren nok omtrent 7, jeg foer da op, og i Flankerne paa Juliane, som vist nok ogsaa var nylig opsidt, men nægtede det kiækt. I Gaar Morges skulde jeg have Børnene Kl. 8 og da jeg vaagnede, var den godt halv ni, da fik Jf. Buch sin Text læst, vel i al Korthed og Høflighed, men ikke med liden Ærgrelse, især da hun fortalde, Juliane havde sagt, der kaldtes kun paa mig Søndag Morgen.

Af Sovkammeret er jeg da udflyttet, og Væggen er alt slaaet ud, saa dette dit Ønske vil Du se opfyldt, men Skabet maatte, som jeg nok tænkte, bort, og nær var derved det Hele gaaet overstyr; thi medens jeg i Gaar havde Børnene, havde Verten holdt Synsforretning, og Jf. B. havde givet ham den Beskeed, at naar Skabet skulde bort, vilde Du ingen Dør have. Dette havde hun sat sig saa fast i Hovedet, at jeg flere Gange maaatte døie det Spørgsmaal, om jeg da ogsaa turde for min Kone? et Spørgsmaal Du nok veed kunde bragt mig til meer end at følge min Kones Villie. Skabet er nu skubbet op til næste Vindue og venter der paa min Kones Befaling, hvor det skal staae. Ligesaa gjør jeg. Dagene gaae meget godt, kun er de, synes mig, saa umaadelig lange, at man godt kunde gjøre to af hver, og saaledes bliver der da i Spisningen saa godt som tyve Dage, inden jeg igien seer min Lise-moder og den Moders Kiærlingunge, Faders Søn, som jeg rigtig nok savner en Smule, en lille bitte Smule. Jeg har ikke været udenfor en Dør, undtagen i Kirken, hvor jeg havde en langt talrigere Forsamling end jeg ventede, og prædikede saa at sige, om, at de skulde blive saaledes ved til Allehelgensdag, om de vil agte det. Ogsaa paa Søndag, vil Gud, skal jeg prædike til Høimesse.

Du vidste slet intet Nyt at fortælle mig, vidste Du da heller ikke, om Glahn blev sin Bestemmelse troe at komme ind paa Løverdags, naar Pauline agtede at vende Næsen hjem, naar Johan var kommet op, om han havde været i Haven, i Gaar-

den, og hvad han sagde dertil? Du er en forunderlig uvidende Kone om hvad Din Mand kalder Nyt fra Olstrup.

Nu da lidt Nyt herfra: i Løverdags kom Onkel Præst, som Johan siger, til ikke liden Forfippelse for Jf. B. med den delicate Velling, Du havde anordnet, som god nok til din Mand, hvorfor der da kom et Fad tyk Melk til Hjelp, men Præsten foretrak dog den delicate Velling, skjøndt han sagtens fandt som jeg, den var vel delicat, det vil sige tynd, og det er en Egenskab, som jeg, mellem os sagt, daglig saa smaat, for mig selv bemærker ved Allehaande, men trøster mig ved, det er vel Oeconomie. Dog jeg maa ei glemme den tykke Melk, den tænkte jeg kan være god til i Aften, men den kom ikke, og om Aftenen havde jeg glemmt den, om Søndag Eftermiddag derimod tænkte jeg, hvor blev den dog af med det revede Brød paa Tallerkenet, og om Aftenen hørde jeg da, den stod i god Behold, hvorpaa jeg for Intet at spille, tog den i Tjeneste, skjøndt den smagde lidt af de sidste 24 Timer.

I Morges sagde hun mig, at dersom Reiekonen kom igien i Dag, i Gaar tog vi ingen, vilde hun købe en halv Pot, ja, gjør det, sagde jeg, og tænkte, hvad der er spart, er fortjent. Egenlig skulde jeg vel tie med alt Sligt, som det er Synd at laste for, men det er ogsaa kun min Kone jeg fortæller det, for at hun kan ret levende forestille sig min Levemaade.

I Seng gaar jeg saa ordenlig, at det ret vilde glæde Dig at see, thi henimod Kl. 11 læser jeg, som sædvanlig, for min Kone, og gjør mig saa strax færdig.

Nu, lev vel! hils paa det Kiærligste Moder, Sydskende, og den lille Dreng, som Du nok maa hilse to Gange, og sige Fader længes efter Moder og Johan. Jeg tænker tidt paa, hvor lystig han dog vist springer om paa Græs og ud til Hestene. At I tage ham i Agt, saa godt som mueligt, er jeg sikker paa, og i Øvrigt, Gud befalet! Han velsigne og bevare eder i Jesu Navn!

Din Mand
Grundtvig.

Maleren kommer sidst i Ugen, Loftet er skruppet. Jf. B. beder at hilse, Ærendet skal Frederik besørge.

Fra Lise Grundtvig.

277.

Olstrup 18. Juni 1824.

Elskede kjære Grundtvig! Hvad har Du dog tænkt om Din slemme Kone? ingen Brev at see fra mig i Dag som dog den kjære Mand sikkert havde ventet. jeg fortjænte ogsaa or-

dentlig Utak herfor, dem jeg ogsaa selv har givet mig, om du troer det kan forslaae, ja ret ærgerlig har jeg været, at jeg saaledes lod Tiden gaae hen i Tirsdags til det var for sildig at faae det bort, saa min egen kjære Grundtvig nu maaskee sidder og venter og saa smaat længes efter at høre hvordan nu dog Konen med den lille kjære Søn har det, gid jeg da nu kunde svare, saa søde Fader kunde høre det, Gud skee Lov godt! Johan komme snart igjen; forleden Dag spurgte jeg ham, hvem der dog nu sagde God Morgen til Fader, derpaa betænkte han sig lidt og spurgte saa mig igien, men hvem kysser nu søde Fader, derpaa maatte jeg naturlig da strax svare, slet Ingen førend Moder og Johan kommer. —

— — — —

At jeg iøvrigt kunde have saare mange Ting at anmerke, saavel til min kjære Mand som til Jf. Bu. om Murer, Maler e: c: t: og alt forresten i Huset kan Du vel tænke, men der hørte saameget til, at det er ligesaagodt ganske at tie hermed, thi jeg tænker, endnu at kunde komme tidsnok til en og anden lille Anmærkning som kunde gjøres, blot et maae jeg spørge om, er der kommet Dørre i Kjøkkenet under Bordet fra Vasken hen til Spisekammeret da de skulde males tilligemed. —

Kjærligen hilses nu Fader fra lille Søn, men først og sidst fra din egen Lise som beder Gud velsigne sin elskede Mand. —

Kom nu kjønt lidt ud til din lille Søn. —

Til Lise Grundtvig.

278.

Christianshavn 19de Juni 1824.

Kiæreste Kone!

Det er ikke smukt af Dig, at jeg i Gaar forgiæves maatte vente Brev, thi vel haaber jeg i Aften at forsones med Dig, men det var da altid bedre, slige Optrin ei behøvedes. Tilfældigviis kom Schmidt herop i Middags, saa jeg hørde, at Alt, Gud skee Lov, stod vel til i Olstrup, men skjönt det var mig uendelig kiærere, end om jeg havde hørt, du ikke leed vel, overbevistes jeg dog om, at Du burde have skrevet, kommende ihu, at naar man har alt sit Gode i denne Verden paa eet Skib, maa man vel daglig længes efter at høre Tidende fra det.

Tiden, thi virkelig udgjør en saadan Uge en heel Tid, er i Øvrigt gaaet meget taalelig ved Skriver-Bordet, og ret fornøielig med mine Confirmander, som jeg, deels samlede, deels adskildte, har haft i Mandags, i Onsdags, i Fredags og idag,

uden for Porten har jeg endnu ikke været paa anden Vei, end over i Kirken, men i Morgen har jeg lovet at spise hos Schmidt, og paa Mandag hos Treschow, saa nu lader det, som Sviren skal begynde.

Nu er da Dørren hængt i Sovkammeret, og skal males paa Mandag, Kiøkkenet er ogsaa i Arbeide, og fra denne Side vil Du finde, Huset har vundet endeel ved Din Fraværelse, eller i det Mindste under den. Vi holder i Øvrigt Huus, som vi kan bedst, man spurgde mig forleden, om vi helst skulde købe Bagkiød til Steg, eller Forkiød til Fricassée, og Du kan vel giætte mit Svar, men at det blev Forkiød, saae jeg i Gaar.

Siden det gik saa galt i Mandags Morges, er jeg blevet vækket Kl. 7 naar jeg ei alt var paa Benene, og det hielper da ogsaa til at gjøre Dagen lidt længere end sædvanlig.

Trompeteren, som Frederik udentvivl nogle Dage havde glemt at gaae til, kom først i Gaar. Han havde mange Spørgsmaal om Belægning og andet Saadant, hvorpaa jeg ikke kunde svare Andet, end at det fik blive hans Sag, da jeg derom ikke havde nogen Instrux, men jeg tænkte rigtig nok, det havde vel, for Oeconomiens Skyld ikke været afveien, om min Kone havde værdiget den underforede Sag lidt Opmærksomhed, thi jeg har ikke mange Penge til Lommerne.

Trofast fik da sit Tegn, men gaaer fra den Dag og skuler saa ilde, at det synes, som det snarere kunde føre ham til Hesteskolen end føre ham fra den. Peter, Brammer og Blom har besøgt mig i min Enlighed, den Første fik Theevand, skiøndt det kostede ny Thee paa Potten, den Anden Aftensmad, med Fare for Udelukkelse, og den Tredie en tør Mund.

Og nu, hvordan I har det, hvad han siger for godt paa Græs, den lille Krabat, som sagtens reent har glemt han er andet end Moders Kiærlingunge, undtagen naar han kommer paa Remsen, om Moder og Jane har bestemt noget om at reise videre, hvorledes det gaaer med Karens Excursion, og hvordan Du tænker bedst at kunne vende Næsen hjem, derom venter jeg nu først paa Rapport, før jeg kan sige min Mening.

Herinde har vi idag lidt Regn og temmelig Blæst, gid det hos eder var omvendt, skulde saa end de gode Venner paa Landeveien blive lidt vaade.

Hils kjærligst Moder, Jane, Marie og Pilot, Krabat, Kiæledægge, Knægten med de mange Navne, og vær selv hjertelig omfavnet af

Din Mand
Grundtvig.

Lin. 25 f. o. Hesteskolen ∴ Veterinærskolen.

Til Lise Grundtvig.

279.

Christianshavn 20de Juni 1824.

Kiæreste Kone!

Vilde jeg være hevngierrig, da havde jeg dertil den bedste Leilighed, da jeg saa ganske nemt kunde sende Dig en lang Næse med Syster Marie, men da jeg dog maatte lægge en kiærlig Hilsen og Taksigelse ved Siden, kan det jo ikke nytte, saa jeg faaer opsætte Hevnen til vi tales ved.

At der intet langt Brev kan skrives i dette Øieblik, da jeg ryger en Pipe før jeg skal ned til Schmidts, og har maattet barbere mig, efter Høimessen, kan Du nok indsee, og da jeg skrev i Gaar, kom jeg vel ogsaa til at studere, om det skulde blive meer end Goddag og Farvel, og studeerte Breve er ikke meget værd.

I dette Øieblik var Ingerslev her med sin Kiæreste og sagde Farvel, da han skulde reise i Morgen, fra dem begge skal jeg hilse venlig baade Dig og Johan.

I Kiøkkenet har Hr. Sabel stoppet din Mund under Bordet og malet op, saa det er en Lyst at lugte — Paa Sovkammer-Dørren er der fusket lidt frem og tilbage men Dørren er der dog og kan nu til Nød lukkes baade op og i, som jo var Hensigten, hvortil den altsaa svarer — Det grønne Betræk er revet lidt istykker, og smurt sammen igien, da man begyndte at bryde Hul paa et galt Sted, men naar jeg blot ikke skal nødes til at skaffe et Skab der kan skjule Daarligheden, vil jeg give mig tilfreds.

Til Olstrup kommer jeg knap dennesinde, om ei for andet, saa for Penges Skyld, da det immer blev en Reise meer. Jeg tænker Nielsen lader sig gierne leie herind naar Du taler med ham strax, da han saaledes nemt kan komme til Glahns Indsættelse, som han dog sagtens har Lyst til at bivaane.

Med kiærligst Hilsen til Moder, Jane, og Pilot, som vil vide, hvem der kysser Fader, tage Herren eder i sin Varetægt! saa

beder Din Mand

Grundtvig.

Til Lise Grundtvig.

280.

Christianshavn 22. Juni 1824.

Kiæreste Kone! Lad endelig Ingen vide, hvilken Kiærling Du har til Mand, som alt skriver det fjerde Brev i lidt over 8 Dage til sin Kone; thi det indseer Du nok, jeg kun maade-

lig kan være bekiendt, især da jeg ikke engang kan undskylde mig med, det bestandig var aftvunget Svar paa Tiltale.

Vil Gud, faaer Du alt i Aften vel ikke mig, men dog min Kloe at see, og hører af Syster, at jeg i Aften, skiøndt min Mave havde hindret mig i at svire hos Treschow, befandt mig ret vel, og i Dag kniber det kun en lille bitte Smule. Jeg anordnede selv i Gaar min gamle Melgrød, og i Dag har jeg faaet Suppe — Reier har Maven vel ikke godt af, men nok heller ingen Nød for, da man i Morges fortalte mig at man forgiæves havde budt Amager-Konen 6 Sk. for en halv Pot, hun var ublue nok til at forlange 9.

Du vil faae at høre, at vi samtlig i Søndags saae paa Værelser til Glahns, og det gjør mig virkelig ondt, at det var forgiæves, thi deels var det en høist bekvem og behagelig Leilighed, og deels vil Marie have ondt ved at slaae den af Hovedet.

Fra Fru Prætorius skal jeg hilse, hun antastede mig saare venligt i Søndags paa Gaden, og i Morges kom her Bud med Spørgsmaal, om jeg vilde spise der i Morgen eller paa Thorsdag. Jeg vilde det Sidste, fordi jeg da ikke har Rosenkilde.

Min Mening om Indreisen sagde jeg sidst, og paa en saadan Maade faaer Du see at komme ind, det blive saa før eller efter Søndag, thi mine Finantser er i saa maadelig Forfatning, at jeg er nær ved at være bange, naar det banker, thi jeg ved, at Landemode-Expenserne staae for Dørren og frygter for, de kræves, førend jeg, sidst i Maaneden, faaer en lille Indtægt.

Jeg glæder mig nu ret til igien at see min kiære Kone og den lille soelbrændte Krabat, som vel vil gnave lidt, inden han kommer i sine gamle Folder, men som jeg tænker ret skal have havt godt af den Luftelse under Guds aabne Himmel.

I Morgen bliver Maleren færdig, og Du kan da drage ind i dit Kiøkken som et Pallads.

Hils kiærligst Moder, Jane, Marie og din Kiærling-Ungel! Herren ledsage eder, som alle Dage, saa og nu til min Favn!

Din gamle Mand
Grundtvig.

Til G. P. Brammer.

281.

Kiære Ven!

Chvn. 22. Jun. 1824.

Jeg har læst Deres Prædiken og er i det Hele vel fornøiet med den, da den i sine Elementer, i sin Grund er christelig, og et virkeligt Fremskridt.

Om Indretningen, eller Anordningen, kan der i Hoved-Sagen ei være nogen Tvivl, at den jo er den eneste rigtige, og vilde end Fred, Lys og Frihed, være en naturligere Følge, siger det dog ikke stort.

Udviklingen har i det Hele den Feil, at være lidt for speculativ og derfor mindre baade klar og practisk end det sig burde, men da Udviklingen i Ord, naar den skal være livlig, maa være et Billede af Udviklingen i Aand, anmærker jeg kun Sligt til Erindring, ei til Anvendelse for Øieblikket. Jeg har derfor kun forandret Ordene et Par Steder, hvor de enten ei var forsvarlige, eller hvor jeg troede, De, hvis det var faldet Dem ind, selv vilde gjort omtrent det Samme, og den eneste Mangels-Post jeg med et NB har udsat, vil De lettelig indrømme, er det.

De har nemlig, i Udviklingen af den Frihed Kiærlighed skiænker, glemt at anføre det Vigtigste, Befrielsen fra Lovens Tvang, ja hvad end er værre, udtrykkelig forbeholdt den sin Ret, uagtet det er aabenbart af Skriften, og indlysende for os, at Kiærligheden skal gøre os villige til hvad Loven byder, og at den er fri, som vil hvad han skal, da han jo kun skal hvad han vil. At vi i dette Stykke er alle langt tilbage, at vor Godvillighed kun er alt for liden, alt for svag, saa vi maae ofte lade Loven minde os om, at om vi end ikke vil, saa skal vi dog, det er vist nok sandt, og just derfor vilde jeg gjort Friheden, som først hisset bliver fuldkommen til den sidste Følge, men det er lige vist at Kiærligheden i dette Stykke ret egenlig gjør fri, saa hvad der af Trældom og Trældoms Frygt bliver tilbage hos os, bliver kun tilbage, fordi Kiærligheden er kun i sin Barndom, som Apostelen vidner: Frygt haver Pine, men Frygt er ikke i Kiærligheden, thi den fuldkomne Kiærlighed driver Frygten ud —

Udtryk nu dette, som det staaer for Dem selv, og siig heller for lidt end for meget, saa De vogter Dem for at begunstige den gale Tanke om Tvangens Ophør for os, saavidt vi ikke godvillig gjør hvad den skulde virke, thi ellers blev det Sidste værre end det Første, og kan det ikke bedre falde sig utvungen, da lad heller staae hvad der staaer; thi vel er det en feil Udvikling af Friheden men det Andet er en Misbrug af den, Kiødet til Anledning, Feilen retter sig selv hos den Troende, men Misbrugen fører til den brede Vei, som er Fordærvelsens — Mindre altsaa for Prædikenens end for Prædikantens Skyld er det jeg anmærker denne Mangel i Udviklingen, thi det er en Mangel vi alle har indvortes, men maa nødvendig kiende, stirre stadig paa, og mindes smertelig om, som Beviis paa en mangelfuld Kiærlighed, dersom den efterhaan-

den skal, ved Guds Naade erstattes, daglig formindskes, til vi komme did, hvor Kiærlighed er alle Ting i Alle, og hvor vi indgaae til den Guds Børns herlige Frihed, vi her, som De meget rigtig siger, indvies til ved og i hvad end er Tre: Tro, Haab og Kiærlighed.

Herren befalet! Han skal gøre langt over hvad vi enten bede eller forstaae!

Deres Ven

Grundtvig.

Til J. F. Schouw.

282.

Kiære Ven!

Christianshavn 11te August 1824.

Seer De dette, da seer De deraf, at jeg forgiæves har søgt Dem, for mundtlig at takke saavel for Bogen, som for den Formodning, at jeg gjerne bidrager min Skiærv til en Families Redning. Dog, det Ubehagelige maatte og maa jeg tilføie, at mine Omstændigheder for Øieblikket gjør det til en Umuelighed, som jeg tør haabe, det, om en Maanedes Tid ei vilde være. Da Fristen nu, efter Brevet, ei er saa lang, kan jeg kun sige, at jeg, henimod Mikkelsdag med Fornøielse giver 15 Rdlr. til det gode Øiemed, for om maaskee De eller Rosenvinge kunde gjøre Udlæget saalænge.

— Bang var her forleden og erklærede sig særdeles vel fornøiet med den Valdemariade, og, Gud skee Lov! jeg har dog ikke endnu hørt nogen af dens Læsere klage, hvad de der kiende deres Folk, da vel ei heller gjør hos mig, for Trøsten, de vente.

Skildringen af Verners Liv har visselig givet mig baade som Menneske og Historiker Anledning til vigtige Betragtninger; men dog vilde jeg næsten ønske, jeg ei havde lært at kiende Verner saa godt; thi jeg fandt Alt hvad jeg havde frygtet for, ja endogsaa mere, og næsten slet intet af hvad jeg havde ønsket. Det er ordenlig en Pine at betragte en saadan Aand, skildret med en blind, dertil udygtig Venne-Haand, der saarer dødelig netop, hvor den stræber at forbinde. Jeg maa nu, hvad jeg gjerne undlod, læse Digterens 24de Februar og Makkabæer-Moderen, fordi Billedet af hans Inderste ei

L. 14 f. n. Valdemariade: Ingemanns Valdemar d. Store og hans Mænd (?)

L. 10 f. n. Skildringen af Verners Liv maa være J. E. Hitzigs Lebensabriss Zacharias Werners, 1823. De nedenfor nævnte 24de Februar og Makkabæermoderen er to af hans kendteste Dramer, af en mørk fatalistisk, sygelig Religiositet.

kan blive mørkere, end Vennehaanden, ubevidst, har tegnet det for mig, og muelig dog, det kunde blive lidt lysere; skiøndt det vist nok bestandig bliver mig klarere, hvilken frygtelig Poesie den preussiske er, det er en Datter af den Tydske Orden, avlet i Voldtægt, med en over Trældommen fnysende Slave-Stamme, er altsaa, hvad man kunde vente, men hvad ligefuldt maa vække inderlig Gru, naar det, som hos Verner fremtræder i sin fulde Stykke.

Deres Ven
Grundtvig.

Til S. J. Stenersen.

283.

Kiære Ven!

Christianshavn 30 Sept. 1824.

Den Prosit, som kom sent, er bedre end aldeles ingen, det er i langt større Ting den nordiske Trøst, og kan da sagtens være vores i vore Smaa-Forhold. Af mit Hjerte ønsker jeg Dem til Lykke med Kone og Børn, og takker Dem for Døeltagelsen i den Glæde, Gud skiænkede mig med en lille Søn, der nu ogsaa i disse Dage har faaet sig en Broder. Det Utilgiveligste efter Verdens Dom er vel, at jeg ikke har takket for Kirkehistorien, som De var saa god ei blot at sende, men hæderlig at tilegne mig; men dog er det en af mine mindste Synder, da jeg virkelig kun opsatte det, fordi mig syndes, jeg ei kunde gjøre det saa godt, som jeg gierne vilde. Da jeg fik første Deel, var jeg endnu i den vrantne Stemning, hvori jeg sjelden gjør og aldrig bør gjøre mere end høist nødvendigt, og at De lykønskede mig til min ny Stilling, siden den var efter mit Ønske, var nok til at saare mig, da mig syndes, deri laae, at det i Øvrigt var Dem ligegyldigt, og det var dengang mit ømme Sted, da den Ligegyldighed, jeg troede overalt at bemærke, var nær ved at udslukke hos mig alt Haab om den nærværende Slægt. Rimeligvis havde denne Stemning ogsaa Indflydelse paa min Dom om Deres Bog, der var intet mindre end gunstig; jeg fandt det lige saa unyttigt som uartigt at give Dem Skam til Takke, og da jeg dog mindst af Alt vil være uærlig, maatte jeg tie. Anden Deel modtog jeg vel under bedre Varsler, men saa beskiæftiget, at jeg endnu ikke har giennemlæst den, og dog burde det vel skedt, før jeg skrev; men da jeg nu, hvad længe var sjeldent, føler Lyst til at skrive Breve, anseer jeg det for misligt at opsætte det.

Lin. 14 f. o. Den Prosit o. s. v. Kiærlighed uden Strømper V, 7.

— Naar De ikke forlanger Bogen anseet for Andet end Forelæsninger, De, til Deres Tilhøreres Bekvemmelighed lod trykke, kan jeg forholdsviis ingenlunde laste den; thi der er vist i vore Dage ej mange kirkehistoriske Forelæsninger, som lade Kirke og Christendom skee saamegen Ret; men dog maa jeg ikke nægte, at Deres Bemærkninger om Kirken og dens Lærere ei sielden forekomme mig saa haltende eller dog vaklende, at jeg ei ret veed, enten De selv er uvis om, hvad der synes mig afgjort, eller De ikke vover at sige reentud, hvad De seer. Dette er i mine Øjne en Hovedfeil ved Forelæsninger, som fremfor alt skal være klare, og kan altid være det; thi hvor man er uvis om den rette Bedømmelse kan man lade være at bedømme og blot fortælle, hvad skedt er i Ord og Gierning. Kirkens nyeste Historie har vel sine særegne Vanskeligheder, men ogsaa sit mageløse Lys, og den kunde De bestemt skrevet meget bedre med lidt mere Umage og Kiækhed. At De har slaaet Prof. Paulus ihjel, skulde jeg vist ikke lastet, naar det var skedt tilgavns, men da Ordspøget siger: de lever længst, som man lyver døde, maa jeg vel bebreide Dem at have forlænget en saadan Theologs Dage. At De anseer Semlers Forsvar for Christendommen som Bevis paa hans senere Christelighed, kan jeg dog aldrig troe, og at De ikke engang nævner Harms og Striden om hans Theses forundrer mig høilig. Om De vilde nævne mig eller ikke, stod til Dem, og jeg troer begge Dele lod sig forsvare, men ei at sige andet om min Færd, naar De vilde nævne mig, ei et Ord om min kirkehistoriske Bog og Strid, det er, videnskabelig talt, uforsvarligt.

Dog, Gud skiænke Dem Lys og Kraft, saa De med Flid kan giennemgaa Kilderne, især til den vigtigste Deel, efter Reformationen, saa bliver det vist meget bedre en anden Gang; og heller end gaae i Rette med Dem, skulde vi selv gjøre noget, der var værdt at tale om. Paa Lyst til at skrive, fattes det mig, Gud skee Lov! nu ikke længer, og der er saa meget Godt ugjort, at man vel med Guds Hjælp kunde gjøre lidt deraf; men det er et forhexet Øieblik hernede, da man Intet kan udgive, fordi der intet kjøbes, og altsaa enten ikke heller læses eller dog læses meget slet. At Grund-Aarsagen hertil er den sædvanlige Tungsovnighed i Dag-Brækningen, er imidlertid en Trøst, jeg ikke lader mig berøve, og snart haaber jeg da, der skal spørges bedre Tidender fra Sletten. At Fjeldene ikke lade os noget høre, kan jeg derimod ikke kalde trøsteligt; dog, De har jo dog ladet Ingemann og mig høre vor

Lin. 17 f. o. Paulus, typisk rationalistisk Teolog i Heidelberg.

Taushed, og han har alt svaret med en hel Krigshær i „Valdemar den Store og hans Mænd“, jeg derimod kun med „Hane-Gal“, som følger, men hvorpaa — vil Gud — skal følge meer. — De har vel hørt, at Glahn er kommet til Byes som Capellan ved Garnisons-Kirken, og det har, i alle Henseender, glædet mig inderlig. Saaledes christnes dog efterhaanden Hovedstadens Kirker, og det kan umuelig være forgiaes. Vel staaer Universitetet, hvor den unge Clausen er det herskende Under-Begreb i Theologien, i Vand til Halsen; men gaaer der først Ild i Kirken, vil man forgiaes tømme Skolebrønden for at slukke hvad der er i Slægt med Luen ved Carmel, som opslikkede Vandet af Alter-Graven! Min Kone hilser kiærlig og mindes Dem vel endog tiere end Deres Ven

Grundtvig.

Til H. Steffens.

284.

Høistærede Frænde!

Chvn. 6te Octbr. 1824.

Saa ere de da forsvundne, uigienkaldelig forsvundne, de længe forventede Dage, uden at jeg i dem opnaaede, hvad der laae mig inderlig paa Hjerte og hvad jeg troede maatte og vilde ei heller være Dig aldeles ligegyldigt. Saa forfængeligt er hvert Haab i Aandens Rige som kun grunder sig paa rimelig Betragtning, og naar jeg samler Alt, er jeg nær ved at troe, alle mine Bestræbelser for at komme til Forklaring med Dig, havde kun til Følge at stadfæste dig i Miskiendelsen af min boglige Virksomhed, som om jeg, forblindet af Egenkiærlighed fornemmelig kun stræbde at tildrage mig Opmærksomhed, og sørgede kun over, at det var frugtesløst. Er denne min Frygt grundet, tør jeg vel neppe vente, med disse Linier at bevirke nogen Forandring i dine Tanker, men det er lige vist, at heller ikke disse Linier skal jeg spare, for at have den Trøst, at jeg ogsaa i dette Stykke ærlig gjorde det Lidet, jeg mægter.

Tager jeg ikke meget feil, da har Du omtrent tabt den Tro paa det poetiske Ords Kraft og Virksomhed, som dog, med den hele Historie, ogsaa dit Levnets-Løb stadfæster, og da nu det Modsatte er Tilfældet med mig, bør det ikke undre mig, at Du anseer min boglige Virksomhed, og vor Enighed eller Uenighed om Tidens Vilkaar og den muelige Virkning derpaa for Smaating, som kun Egenkiærlighed kan i Indbildningen

L. 2 f. o. Hane-Gal: Digtet Nyaarsmorgen.

L. 11 f. o. Luen fra Carmel: 1. Kong. 18, 32—38.

L. 18 f. o. om Gr.s Møde med Steffens se Brev til Ingemann ²⁶/₁₁ 1824.

forstørre. Var jeg nu ikke saa vis baade paa Kraften i det poetiske Ord og paa, at Fornægtelsen deraf er Dig i Grunden unaturlig, da maatte jeg tie; da det er aabenbart, at naar min Virksomhed kun betragtes som min egen Sag, da har vi derom allerede talt meget for meget. Nu derimod maa jeg ingenlunde opgive Haabet om at kunne muelig hos Dig opfriske Mindet af de Dage, Du ingenlunde ansaae det for unyttigt at forplante de Lynglimt, der slog Dig, skiondt deres Vei fra Himlen til Jorden var Dig usporlig og deres Virkning en Gaade. Ja, for at nævne noget Bestemt, troer Du virkelig, det var uden Følger, velgiørende Følger, at Du fordem, da vi lyttede, aabnede os et Blik paa Historiens underfulde Gang, paa Christus som dens guddommelige Middel-Punkt, og vor Tidsalder som dens kalkede Grav, uagtet det hverken skedte i et poetisk Konst-Værk, eller med udførlige Beviser! Troer Du det, da veed jeg, Du troer feil; thi jeg veed, da kastedes den første Gnist i min Sjæl til en aandelig Betragtning af Menneske-Livet. en Gnist, som end ikke giennem Aars Forløb kunde kvæles af Asken, hvorunder den ulmede, men opblussede, da Herrens Time kom, i Lue, og var saaledes Begyndelsen til Alt hvad der siden rørde sig i mig, ei blot som Digter og Boglærd, men selv som Christen og Præst. Saaledes viser en sikker Erfaring mig allerede i Selv-Betragtningen en Virkning af et poetisk-historisk Ord, uden poetisk eller filosofisk Form, en aandelig Virkning, som jeg maa velsigne, og som Enhver, hvem Ordet fra mine Læber nogensinde rørte til Alvors-Blik paa Tid og Evighed maatte, naar de kiendte den, velsigne med mig, og nu skulde Du være den, der vilde aftrætte mig et saadant Ords Værd og Virksomhed, hindre mig fra, at lade Ordet Du talede, giennem mig bære lignende Frugter! Sandelig, det kan Du dog i Grunden aldrig ville, saalidt som Du kan tænke, at jeg skulde rokkes et Haarsbred fra en Bane, jeg saaledes kiender, ved en blot Formaning af ham, der indførte mig paa den! Naar Du derfor misbilliger mit poetisk-historiske Ord, da forsynder Du Dig selv enten mod den Nordiske Aand som oplivede og drev Dig til hvad der seent skal glemmes, og hvis Virkning er uforgiængelig, eller Du forudsætter at mit Ord vanærede den Aand, til hvis Banner jeg svor, at det var tomt og afmægtigt, eller vildfarende. Her maa jeg standse, og spørge: kiender Du mit Ord? kiender Du det poetisk-historiske Ord, jeg, fra min Nordens Mythologie og Optrinene af Nordens Kæmpe-Liv til Nyaars-Morgen, rimet og urimet, lod udgaae? Kiender Du det virkelig, og finder det afmægtigt, da har jeg ikke meer at sige, thi da

er det unægtelig afmægtigt paa Dig, og hvis da Skylden er, maa Tiden vise. Saa vidt jeg imidlertid har kunnet skionne, er det Dig hardtad ganske ubekjendt, saa Du kun enten, efter din nærværende Mening, om Formens ubetingede Vigtighed, anseer det for kraftløst, eller, for enkelte feilagtige eller stødende Yttringers Skyld, agter det for ellevildt. Saaledes troer jeg det er, fordi Afmagt var aldrig blandt de Lyder, man tillagde mit Ord, og dets Retning i det Hele umuelig kunde mishage Dig, da det aabenbart stiler paa at gjøre en aandelig og christelig Betragtning af hele Historien giældende, Noget Du umuelig kan misbillige, om Du end alt imellem fandt Sammenkiædningen for løs eller Udviklingen for dunkel. Under denne Forudsætning, at mit Ord var Dig temmelig ubekjendt og kunde rimeligviis, naar du kiendte det, ei være Dig modbydeligt eller ganske ubetydeligt, under den Forudsætning alene var det, jeg ønskede at forklare mig derover, hvortil mig syndes Nyaars-Morgen, som et Blik paa min Bane, der kun af den kunde forstaaes, maatte givet Leilighed. — At min Betragtning af Nordens, og især af Danmarks aandelige Vilkaar og dybe historiske Vigtighed vilde støde Dig, var vist nok at vente, men at Du derfor vilde ansee det rigtigst at bryde Staven over alt mit Syn og al min Sang, det maatte jeg ikke vente; thi det var Dig ikke værdigt. Sæt endog, jeg, som Du nok troer, betragter Danmark giennem Nationalismens og Egenkiærlighedens Brille, saa har jo dog mangen Digter og Historiker betragtet sit Fæderneland giennem den samme, uden at derfor deres Ord i det Hele blev foragteligt, og sandelig, jeg er vis paa, at, kiendte Du Nordens Historie og Old-Kvad blot saa nøie som jeg, vilde Du i det mindste indsee, der gives dybere Grunde for den poetiske Betragter af Historien til at fatte et underlig stort Haab om Norden i det Hele og om Dannemark især. At Du mangler dette fortroelige Bekjendtskab med det gamle Norden, og dets Aand i sin hjemlige Skikkelse, er vist nok saare begribeligt, da det i din Ungdom var et ubekjendt Land, hvor Du vel ahnede store Skatte, men kaldtes ved din Skæbne og dine Studier fra at besøge det, men at Du, selv besjælet af den fra Norden udvandrende Kæmpe-Aand, vil bryde Staven over mit Syn og Haab, uden at kiende hvad der avlede og nærede dem, det maa Du nødvendig selv kalde overilet, og at fordre, jeg skal bevise Synets Sandhed anderledes end ved at udtrykke det kraftig, og gjøre Kilderne hvoraf det udsprang, tilgjængelige, det maa jeg kalde uretfærdigt; da alt andet Beviis her er umueligt. Du kalder min Betragtning af Danskheden en Judaisme, og uden at det ram-

mer mig, forsaavidt derved menes Indbildskhed af uforskyldt Naade, og Menneske-Foragt, maa jeg lade Ordet staae: thi jeg nægter ingenlunde, hvad jeg udtrykkelig har sagt: Danmark staaer for mig som Historiens Palæstina o: som det Folke-Land, hvor Christendommen skal naae sin høieste jordiske Forklaring, men hvad Ondt er der i et Haab, der ei kan tænkes opfyldt, med mindre Danmark virkelig fostrer i Aand og Sandhed de bedste Christne! Dette er mit Forsvar; thi er jeg indbildsk nok til at ophøie mig selv, eller udgiver jeg de sære Formodnings-Ord, der stundum opstige af mit dybt bevægede, ligesom sjungende Hjerte, for Troes-Artikler, sandelig, det vil jeg ikke forsvare, men min Samvittighed frikiender mig for at ville det, og utvetydig har jeg oftere desangaaende erklæret mig.

Dette er i Korthed, hvad jeg, angaaende min poetisk-historiske Skrift havde ønsket mundtlig at udvikle, og skjøndt det var det Mindste, troer jeg dog, da det Øvrige nu engang ikke lader sig indhente, at burde sige Dig det, da det, om Du i Hjemmet vil skjænke mig en rolig Time, ei maa være min Skyld, om Du miskiender en Deel af min Virksomhed, jeg umuelig kan skille fra min præstelige, men skal stedse stræbe at bringe i bedre og klarere Overeensstemmelse dermed. — Og nu, far vell jeg veed, du vredes dog i Grunden ei over et ærligt Ord, og vil dog stundum venlig ihukomme din Frænde

Grundtvig.

Fra Jens Hornsyld.

285.

Aarhus d. 2den November 1824.

Hvad er det kjære Hr. Grundtvig jeg læser i Deres Nye-aars Morgen, som jeg endelig efter megen Spørgen, fik i Gaar Aftes og endnu kuns har læst Fortalen af? Vil De forlade os? Vil De forlade det Dannemark, De saa inderlig har elsket? Er De ikke oprunden af Dansk Rod? Jeg vidste ikke andet af Deres Skrifter, end at Deres Forfædre vare Danske. Naar De siger, at De er af en anden nordisk Stamme, at De fandt Deres Fædre mest tilfjelds — et andet Sted har De sagt, at De havde noget tysk Blod i den lille Finger; men var dog Dansk med Liv og Sjel — saa maa jeg troe, at det er aandelig Slegtskab De mener; og visselig er Deres Tale og Skrift ofte saa haard og skrap som Fjeldet. De sagde ofte, at De stod saa ene, hvad er da Mynster, hvis Prædikener jeg i denne Tid læser, de ere som den klare, stille Bæk, der flyder frem uden Bulder; men udbreder Frugtbarhed og Velsignelse, omkring

sig? Hvad er Harms, hvis Prædikener nu atter glæder mig, de ere som den klare dybe Strøm, der stundom flyder klar og liflig, saa Himlens Ynde speiler sig i den, og stundom farer skummende og brusende over Klippen, og atter igjen flyder yndig og klar, og omfatter yndige Øer, under hvis Palmer den ængstede Pillegrim finder Lye og Qvægelse? Hvad om den dybe, herlige, humane og christelige Tæinker Sibbern? Hvorledes kan De sige at De staaer ene? De siger: at De i 2 Aar har prædikeret i Kjøbenhavn uden Virkning. Hvad skal jeg sige, dersom det maae tillades mig at tale om mig, naar Talen som her, er om Dem. Jeg var Præst i Randers i henved 17 Aar fra mit 36te til henved 53de Aar, altsaa min krafftfuldeste Levetid, jeg er mig bevidst, at jeg, efter yderste Evne, anvendte der de Gaver, Gud havde forlenet mig, og hvad var Frugten og Lønningen? Ligegyldighed — den sørgeligste Ligegyldighed. I Assens var jeg 12 Aar, ogsaa der arbeidede jeg med yderste Anstrængelse og Selvpofrelse, hvad var Frugten? I min Afskeds-Tale udlod jeg mig som saa: Det er min Afskeds-Dag m. T. en Afskeds-Dag anseer jeg tillige for en Regnskabsdag. Velan jeg vil her høitidelig aflægge mit Regnskab for den alvidende Gud, for min Samvittighed og for min Menighed, jeg vil vise hvad jeg har ønsket og med Guds Bistand haabet at udrette og saa vil jeg spørge: Hvad har jeg udrettet? Det første fremstillede jeg udførlig og stærkt, og opfordrede høitidelig for Guds Ansigt Menighedens Vidnesbyrd om Sandheden eller Usandheden af mine Udsagn. Men ved Spørgsmaalet: hvad har jeg udrettet? sagde jeg gjennemtrængt af Veemod: her maae jeg standse, jeg vidner for Gud, for min Samvittighed og for Eder, jeg veed ikke at jeg har udrettet Noget. Som jeg fandt Menigheden ved mit Embeds Tiltrædelse, saaledes er den, nu jeg forlader den, som Eders Ungdom var, vild og balstyrig, saaledes er den endnu, jeg har ordnet og indført anordningsmæssig Skolevæsen her, jeg har søgt, at blæse Liv i dette Væsen, jeg har arbeidet af yderste Evne paa Ungdommens Forberedelse til Konfirmation; men Strømmen af den Stemning, som var her, har tilintetgjort Alt. Alt? har den virkelig tilintetgjort Alt? Ja — saavidt mit jordiske Øje kan see, saa vidt det er udvortes kundbart. Men indvortes i Aandens Rige — har denne Strøm og der kunnet tilintetgjøre Alt? Visselig ikke; min Herre og Mester Jesus Christus har sagt: Ikke et Bæger kolt Vand givet i mit Navn, skal blive ubelønnet. See! jeg har givet Eder mere, end et Bæger kolt Vand, jeg har i J. N. givet Eder min Sjels lyseste Tanker, jeg har givet Eder mit Hjertes varmeste Følelser, og saa forlader jeg Eder vel veemodig, men ikke forsagt o. s. v.

Det smærteligste af Alt har været mig mine KonfirmanTERS Ligegyldighed, som ret viste sig efter at min Bog er udkommen.

Betænk nu Deres Bane — hvormange har De ikke vunden for den gode Sag og for Dem. Jeg har kjendt og kjender ikke faae unge Præster og Embedsmænd, som ere Dem hengivne og i den Grad hengivne, at de ikke taalte at Nogen kastede den mindste Skygge paa Dem. Jeg var for lidt over 2 Aar siden i Kjøbenhavn og fandt ikke faae Studenterne for hvem Deres Minde var dyrebar. De vil bevirke en Forandring, De vil skræmme Ligegyldigheden, bortjage Søvn, opvække de Døende. See den Almægtige prædiker i Tidernes Begivenheder uendelig kraftigere og føleligere end ald Jordens mægtigste Geister formaaer, og tilsyneladende vækker det ikke, eller det vækker Nogle som i Drømme; thi Tiden er endnu ikke kommen.

Valdenserne sloge til Lyd krafteligen, Joh. Huss, Hjeronymus af Prag ligesaa; men de laae tilsyneladende under. Luther kom, han vandt; thi Tiden var kommen, men Gud havde ved Hine forberedet og fremledt den, naar Han straalte i Evighedens Glands; saa skal hine ikke straae mindre.

Elskede Grundtvig! jeg har med Guds Hjælp besluttet til næste Aars October at opslaae min Bolig i Kjøbenhavn, jeg havde ventet mig mange opbyggelige Timer hos Dem, dog min Person og mine Ønsker ere kuns Smaaeting, saa mange af mine Ønsker ere blevne uopfyldte; men det er stærkt bevægede Tider vi leve i, Religion og Fædreland opfordrer enhver kraftfuld og begavet Mand til at blive troe og standhaftig. Forlad ikke den, som opfostrede Dig, ikke den Konge, som i Nødens Tid rakte Dig Haanden. Tænk i Anfægningens Tid paa Herrens Ord til Paulus: Lad dig nøjes med min Naade; thi min Kraft fuldkommes i Skrøbelighed etc. Til denne Naade anbefaler jeg Dem og

Deres
ærbødige Hornsyld.

Til S. J. Stenersen.

286.

Kiære Ven!

Christianshavn 7de Marts 1825.

Hvad jeg nok skrev i mit sidste Brev, at De snart skulde høre fra os, synes anderledes og fuldligere, end jeg dengang

L. 2 f. o. min Bog: Præsten Hornsyld og hans Confirmantere — — Samtaler over Lærebogen. (Aarhus 1822.)

tænkte, at skulle gaae i Opfyldelse, som De vil see af vedlagte Plan, som jeg sender flere Expl. af, blot fordi det er mueligt, at dog Nogle deroppe kunne ønske at see den, saa De maa ingenlunde betragte det fra Boghandelens Synspunkt, saa-meget mindre, som det er min faste Mening, at kan Maanedes-Skriftet ikke bestaae ved dets allernærmeste Omgivelser i Danmarks Hovedstad, burde det slet ikke udkomme.

Hvad jeg derimod har tilskrevet Hersleb om, maa jeg ogsaa sige Dem, at vi ønske og vente vigtigere Bidrag fra Norge, end Penge kan give eller fremkalde, da vi umelig kan troe, at Normændene vil være de Sidste, der tegne sig til et ordenligt Korstog mod Christenhedens Fiender.

Her, mener jeg, kan hverken Travlhed eller Sygelighed, som ikke er Sygdom, tjene til Undskyldning; thi for Travlheden gives Aflad, og for Sygeligheden det gode Raad, at gjøre korte Dags-Reiser.

Det Første, jeg i denne Henseende vil bede Dem om, er, hvad De vist ikke vil nægte os, de løbende Efterretninger om det theologiske Studium ved Norges Universitet, som egne sig til Offenlighed, og en Beretning, som De synes, om dets Fremgang siden Universitetets Stiftelse, til Oplysning om, baade hvormange der i den Tid har dyrket Theologien, og hvordan den er drevet.

Dernæst ønskede jeg, hvad jeg heller ikke troer vilde koste mere Tid og Kræfter, end De kan anvende, Underretning om den kirkelige Tilstand i Norge, og da især om H a u g e, hans religiøse Virksomhed, Skrifter og Tilhængere, som vi her kien-de meget ufuldstændig, og som, De veed, jeg i Deres Kirke-Historie savnede Oplysning om. En Anmeldelse af denne Bog maa De ogsaa vente at see i Maanedes-Skriftet, og ventelig af mig, da det slaar ind i mit Fag, men jeg er, i det Mindste paa Tryk, ikke længer saa slem, som jeg har været, hvilket blandt andet er klart deraf, at jeg lader saa Lidet trykke, og De skal da finde Bogen vurderet, ikke efter mine særdeles Fordringer til en Kirkehistorie i vore Dage, men efter hvad man i vor Tid med Billighed kan forlange.

Efter saaledes at have sagt, hvad jeg for det Første og i det Allermindste venter fra Dem, overlader jeg det i Øvrigt til Deres Gavnildhed, og, alvorlig talt, til Ham, som virker baade at ville og at udrette, hvad De i Øvrigt kan og vil bidrage til den revisio actorum, vi har for i Christendommens hellige Sag, og har kun derom at sige, alt Christeligt er os kiærkom-

L, 2 f. o. Plan til Theologisk Mdskr.

ment, thi deraf kan man aldrig, end sige i vore Dage, faae for meget, netop fordi man sædvanlig nøies med saa saare lidet.

Vel er jeg slet ikke Redacteur, men hvad gode Venner sende mig, har jeg baade Villie og Ret til at besørge indrykket. En ordenlig Underretning om de nyeste religjose Bevægelser i Sverrig, som vi her ganske savne, kan og vil De, blandt andet, vistnok ogsaa give os.

Alt bebuder, at den længe forventede Kamp om hvad der er christeligt og troeværdigt nu vil blive levende, og, efter alle Mærker, burde Danmark vorde dens Middel-Punkt; ved Rudelbach, som ifjor kom hjem fra sin Udenlands-Reise, staae vi i Forbindelse med det Christelige i Tydskland; ved mig, haaber jeg, vi staae ogsaa i Forbindelse med det Christelige i Norge; vi har i den yngste theologiske Slægt, den unge Professor Clausens Disciple, Fienden for Dørren, og har da skiellig Grund til at forkynde aaben Feide istedenfor den herskende falske Fred. Og dette er vort klippefaste Haab, at naar vi kun ikke vil stride for os selv, da strider Herren for os, som for sit Folk i gamle Dage; thi Han haver sat en Hjelp ved en Kæmpe, som aldrig udmattes, men farer frem med Sagtmodighed og Retfærdighed, og viser med sin høire Haand forfærdelige Ting.

Naar jeg alvorlig betragter mine Sønner, som, vil Gud, skal studere, da gruer jeg for Tanken om, at de skulle giennemgaae den Tyrke-Skole, jeg med Nød og neppe er udsluppet af, men da føler jeg ogsaa den glade Forvisning, at Herren vil skabe en christelig Skole til de Børn, troende Forældre hellige til Hans Tjeneste, trods dem, det ville forhindre!

Nu, munter, frimodig! Herren er med os! Han vil give sit Folk Kraft, Han vil besøge sit Folk med Freden!

Velsignelses Ønske over Dem og Deres fra min Kone og Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Ove Malling.

287.

Deres Excellence

Christianshavn 21de April 1825.

har tilladt mig at regne paa Deres Taalmodighed, medens jeg skriftlig fremsætter D. Ex. mine Tanker om Fortsættelsen af *Scriptores Rerum Danicarum* og den Deel, jeg ønskede at tage deri; men snart kunde jeg fristes til ei at betjene mig af denne Tilladelse, men heller mismodig opgive Haabet, der,

L. 20 f. n. Ps. 45, 5.

L. 3 f. n. *Scriptores*, den Udgave af Kildeskrifterne til Danmarks Historie i Middelalderen, som J. Langebek begyndte 1772.

ved Majestætens allernaadigste Redebonhed og Deres Excellences opmuntrende Bifald, tilsmilede mig, maaskee for sødt, til ei at maatte skuffe.

Dog, den Fristelse skal ikke overvinde mig, jeg maa ikke troe, at den uventede Leilighed jeg vandt til at foredrage Deres Excellence et af mine store videnskabelige Ønsker, undtes mig for at jeg, ved første mødende Vanskelighed, skulde forstumme, men hellere troe, at Vanskeligheden kun mødte, for at Sagen kunde vinde mere Klarhed, og Foretagendet en sikkrere Gang, et heldigere Udfald.

Til Deres Excellence kan jeg sige frit, hvad der er Dem indlysende, at naar jeg stræber at faae Deel i Fortsættelsen af Danmarks historiske Kilde-Samling, da er det hverken af oekonomiske Grunde, eller af Lyst til at indtrænge mig i Andres Forretning; thi af Majestætens Naade nyder jeg den Understøttelse, jeg behøver, for at nøies med et ringe Levebrød, der levner mig Tid til boglige Sysler, og det er da kun Forøgelse af mit Arbeide jeg vinder ved hvad jeg her søger, og min Lyst, hvad enten man betragter mig som Præst af den gamle Skole, eller som poetiserende Skribent, kan det vist ikke være at tage virksom Deel i et saa strængt videnskabeligt og i Følge sin Natur saa prosaisk Arbeide, som Udgivelsen af historiske Kilder unægtelig er, med mindre jeg anseer dette Arbeide for at have stor videnskabelig Vigtighed, og troer, at, efter Omstændighederne, kunde min Medvirking behøves. Endelig, saa naar man skulde tage det strængt, kunde det snarere siges, at de der have paataget sig Fortsættelsen af Scriptores, gik ind i Andres Plan, end at jeg nu gjør det; thi for omtrent ti Aar siden, da jeg først taledes til Majestæten om denne Sag, og offentlig bragde den paa Bane i Dannevirke, var der neppe nogen anden dansk Boglærd, der havde den for Øie, og det er, i al Fald, meer end sandsynligt, at Majestæten gjerne havde betroet mig Arbeidet, hvis jeg havde søgt derom, hvad jeg kun ikke gjorde, fordi jeg fandt det upassende, med Fordanskningen af Nordens Krøniker og af Biovulfs Drape under Hænder, at paatage mig et vigtigt Arbeide, jeg først efter endeel Aars Forløb, kunde lægge Haand paa, og derved maaskee hindre andre fra at fremme. Jeg anfører dette, ingenlunde for at anvende det paa nogen Anden, da jeg ei bør fordre af Andre, hvad der kun hængde uadskillelig sammen med min særegne Betragtning af Arbeidets Storhed og Vigtighed, men kun for at vise, det ingenlunde er et fremmed, men et af mig, baade for Majestæten og den literaire Verden først foreslaaet Arbeide,

jeg attraaer, naar jeg ønsker at tage Deel i Fortsættelsen af det Langebekske Værk.

Efter saaledes, som jeg tør haabe, at have besvaret den Indvending, der synes at skulle hindre mit Ønskes Opfyldelse, vil jeg berøre den i mine Øine langt vigtigere, hvorvidt jeg kan ansees dygtig til at tage Deel i Arbeidet, og da tør jeg haabe ved Fordanskningen af Nordens Krøniker og af det gamle angelsachsiske Helte-Digt, at have lagt den nødvendige Flid og Sprog-Kundskab for Dagen, ligesom ogsaa, ved Behandlingen af fornævnte Digt, at have viist, jeg veed, hvad historisk og philologisk Kritik vil sige.

Hoved-Spørgsmaalet synes da her at blive, om min Betragtning af Kilde-Samlingen til den ældre Danske Historie fortjener Opmærksomhed, eller ikke, om det er bedst, at Værket slutter, efter Langebeks Plan og efter hans Papirer, engang ved Leilighed, med nogle mindre betydelige Ting, eller om det ikke, som jeg troer, var bedre, at Værket fortsattes efter en udvidet, omfattende Plan, saa det blev en, saavidt mueligt, fuldstændig Samling af Alt hvad der med Grund kan citeres, eller maa dog berøres i Danmarks ældre Historie.

At nu Deres Excellence er stemt for den sidste Betragtning af Værket, tillader den første, uforglemmelige Samtale, D. Ex. bærede mig med, mig ei at tvivle om, og jeg burde vel aldrig tvivlet om at forefinde denne Synsmaade hos den sølvhaarede Historiograph, da de 20 Aar, jeg har syslet med Fædrenelandets Mindesmærker, alt have gjort mig det indlysende, at, uden en fuldstændig, let tilgiængelig Samling af de historiske Kilder, er en Danmarks Historie, der nogenlunde kan svare baade til Læsernes og Kritikens billige Fordringer, et *pium desiderium*, der næsten umuelig kan gaae i Opfyldelse. Næsten umuelig, siger jeg, thi hvor tør man vente, at den Mand, der ellers havde de fornødne Talenter til Arbeidet, netop skulde i en Række af Aar kunne benytte de største Bibliotheker, have Taalmodighed Nok til at opofre sine bedste Aar paa Forarbeidet, og beholde Munterhed, Livlighed og Varme Nok til, da at sammenføie de utallige Brudstykker til et skønt og levende Heelt, eller er det ikke meget mere venteligt, at vi vil faae lutter Historier, der, enten som Holbergs, er et Frihaands Arbeide, videnskabelig talt, ingen Ting, eller som Suhms, et For-Arbeide, Ingen har Gavn af, da selv den følgende Historieskriver maa begynde fra Nye at læse og undersøge det Sammel

L. 13 f. n. *pium d.*: et fromt Ønske. Udtrykket er kendt (i Flertal) fra Titlen paa et Værk af Spener 1675.

Der kan da vist intet Spørgsmaal være om, at en fuldstændig Kilde-Samling, ogsaa blot som Vilkaaret for en værdig Rigshistorie, er saare ønskelig, saa det synes kun at gælde om, hvorvidt Nogen kan og vil paatage sig Arbeidet, og hvorvidt Omkostningerne ved Udgivelsen lade sig bestride. At nu den Danske Regiering, der, giennem flere Aarhundreder saa priselig har udmærket sig ved Kiærlighed til Fædrenelandets Historie, og Redebonhed til de Udgifter, Arbeidet i den udfordrede, at denne Regiering, ogsaa, ved at bekoste en fuldstændig Kildesamling, vilde give Europas øvrige Regieringer et følgeværdigt og neppe frugtesløst Exempel, det vilde, under enhver Fyrste af den Oldenborgske Stamme være venteligt, og, efter Kiøbet af den Langebekske Samling, næsten utvivlsomt, men saa godt som vist maatte det forekomme mig, under en Konge, som Frederik den Sjette, hvis aldeles udmærkede, Kongelige Sindelag mod ethvert nyttigt Foretagende i Fædrenelandets Historie, jeg endog selv havde havt de uforglemmeligste Prøver paa. En saadan Konge, mener jeg, har høilig fortjent det af Danske Bøglærde, at de stræbe at reise Hans Regiering saa straalende og uforgiængelige Mindes-Mærker, som de, med al Anstrængelse magte, og, hvor det gælder derom, glemme al den Uenighed, og alt det Personlige, der ellers kan og, efter Omstændighederne vel maae, adskille dem i deres Virksomhed. Og tør jeg ikke nu dog regne paa Deres Excellences Medhold, naar jeg siger, hvad jeg har sagt til Majestæten, at en fuldstændig Kilde-Samling til Danmarks Historie vilde være et af de skønneste og uforgiængeligste Mindesmærker, vi, med forenet Flid og Taknemmelighed mægte at reise Ham, medens derved tillige lægges en Grundvold og fremlægges Tømmer til en historisk Bygning, der kan, og, vi tør haabe, vil blive Danmark ligesaa gavnlig, som ærefuld!

At nu den Langebekske Samling er langt fra at være fuldstændig, og langt fra at kunne blive det, ved Udgivelsen af hans efterladte Papirer, langt fra at kunne blive det, uden ved flere Bøglærdes ivrige, og, paa en Maade forenede Bestræbelser, samt ved Benyttelse af og nye Undersøgelser i udenlandske Bibliotheker, behøver jeg ikke at sige Deres Excellence, for Hvem det saa længe har været indlysende, og naar nu Majestæten, som vi veed, er villig til de dermed forbundne Bekostninger, som hvert Aar ei heller kunde blive for Staten betydelige, kunde vi da for Ham og for Efterslægten forsvare at have forsømt det gunstige Øieblik til en stor og god Ger-

ning, som, endog bløt ved udenlandske Forandringer kan blive Efterkommerne umuelig!

Det kan vel, ved første Øiekast, synes ligegyldigt, enten der foranstaltedes een fuldstændig Samling, eller flere af hinanden uafhængige, men, om aldrig for Andet, maatte det dog findes passeligt, at Samlingen, som et Kongeligt Mindesmærke, betragtedes under Eet, og desuden taler Alt imod Udstykningen. Det er sandt, at Saxes og Adam af Bremens Bøger kan bestaae for sig selv, men aldrig kan dog en Samling, hvori de ikke findes, med Æren bære Navn af *Scriptores rerum danicarum medii ævi*, naar man endog indskrænker Titelen til de latinske Kilder, og nu den *Chronicon vetus Holsatiæ* hos Leibnitz og Westphal, eller *Erici Olai Historia Sveciæ*, skulde vi ogsaa udgive dem særskilt, eller henvise Danmarks Historieskriver til andre kostbare Samlinger eller forældede Udgaver, som han maaskee end ikke kunde overkomme, da derimod *Scriptores Rerum Danicarum* kan af Majestæten, endog in duplo skiænktes til alle Skole-Bibliotheker og andre Bogsamlinger i Riget, saa hvem der føler Lyst og Kraft til at bearbejde enten hele den ældre Historie, eller en enkelt Deel deraf, kan have alle Kilderne, som deri findes samlede, ved Haanden. Og nu Excerpterne af Græker, Romere og Byzantiner, og af alle Middelalderens latinske Krøniker fra *Gregorius Turonensis* til Herman Korner, hvor skulde de finde Plads, om ikke ved de andre latinske Kilder, og dog er det ret øiensynlig disse i Snese Bøger adspredte Momenter Historieskriveren saa høit trænger til at finde samlede og sammenstillede, netop Mangelen af en saadan Samling der gjorde vore Historieskriveres Arbeide saa byrdefuldt og usikkert, uden at Formandens Arbeide nyttede Eftermanden syndelig, man væltede Stenen som Sisyphos, og lod den dog i Grunden ligge, den historiske Erudition, som ved Enkeltes Flid og Iver kunde og burde blive en Børnelærdom for de følgende, vedblev at være Maalet, som sjelden naaedes, aldrig overskredes, og maa dog overskrides, før vi kan faae en baade grundig og læselig, livlig Historie. Endelig er det aabenbart, at naar man tænker paa at lede om den *Historia Danemarchiæ*, hvormed det Cottonianske Catalog brammer og

L. 12 f. o. en Holstens Krønike i Leibnitz: *Scriptores rerum Brunsvicensium* (Hannover 1707—11) og Westphalen: *Monumenta inedita rerum Germanicarum* (Leipzig 1739—45).

L. 15 f. n. Gregor af Tours *Historia Francorum* fra sidst i 6te Aarh. — Hermannus Corner, en Dominikanermunk fra Lübeck, der skrev en *Chronica Novella* c. 1435.

L. 1 f. n. Robert Bruce Cotton (d. 1631) samlede et meget værdifuldt

andre latinske Kilder til vor Historie, da maa den latinske Samling ikke skilles.

Desuden, saa, om end alt Dette ikke var, blev Vanskeligheden ved en egen Samling af de ulatinske Kilder dog den samme, thi hverken jeg, eller nogen Mand, der ændser hvad han lover, kunde heller paatage sig at foranstalte en saadan alene, ligesom hertil da ogsaa nødvendig hørde *Knytlinga*, der blandt de islandske Kilder indtager samme Rang, som *Saxe* blandt de latinske.

Mig er det derfor umueligt at andrage paa Andet, end en Fortsættelse af det Langebekske Værk, der allerede foruden Latin, dog indeholder noget baade Dansk, Tydsk, Islandsk og Angelsachsisk, hvorved det gøres til en saa fuldstændig Kilde-Samling som mueligt, og hvortil jeg, efter Evne, vil medvirke, tilbydende mig for det Første at levere en correctere Text af *Saxes* Historie, end man hidtil har havt, og med endeel antiqvariske Oplysninger, som hidtil savnedes, at levere en langt bedre Text af det angelsachsiske Helte-Digt end den nærværende trykte, med en tro latinsk Oversættelse, istedenfor den, ogsaa i Tydskland aldeles forkastede vi har, og et fuldstændigt Excerpt af alle Middelalderens latinske Krøniker, som haves udgivne og findes i vore Bogsamlinger.

Havde *Scriptores* allerede Redactører, som jeg turde troe, med denne omfattende Betragtning af Værket, forbandt den Begeistring for dets Fremme, jeg finder hos mig selv, leverede jeg helst mine Bidrag, uden at have mere med Værket at gøre, men uden paa mindste Maade at ville fortale Mænd, hvis Lærdom og Dygtighed jeg bærer al Agtelse for, kan jeg dog ikke tillægge dem hvad de aabenbar ikke have, ei dølge for mig selv, at Værket, dem ene overladt, kan vente længe paa Fortsættelse, og forgiæves paa den raske, jeg troer nødvendig. Kun derfor ønsker jeg Deel i Redactionen, saa jeg kunde bevirke Udgivelsen i det mindste af de Bidrag, jeg selv kunde levere, men hvad jeg fra først af sagde baade Majestæten og Deres Excellence, jeg tænker ikke derved at præjudicere i mindste Maade de to agtværdige Lærde, der jo ligesaagodt kan levere *Knytlinga* til Samlingen, som udenfor den, lige godt kan, efter Leilighed levere deres paatænkte Bidrag til Samlingen, fordi den bliver mere omfattende, og skrider raskere Bibliotek, der efter at have lidt Tab paa forskellig Vis i Begyndelsen af d. 18. Aarh. indgik i British Museum. 1802 udgav *Planta Catalogue of the manuscripts in the Cottonian Library*. S. 604 nævnes et Mskr. *De gestis Danorum*.

L. 4 f. n. de to agtværdige Lærde er L. Engelstoft og Werlauff, der besørgede 8de Bind 1834, efter at Foretagendet havde hvilet fra 1792.

frem, end de ansaae for nødvendigt, eller maaskee kun med Hensyn paa Bekostningen, og deres Kalds-Forretninger for mueligt.

Jeg meende derfor, at Ingen, som vil Danmarks Historie vel, og ønsker at bidrage til det Kongelige Mindesmærke for den, kunde fortørnes over, at jeg blev Medlem af en Commission til Værkets Fortsættelse, og jeg foreslog Professor Rask til en fjerde, da en saadan Sprogmeister i alle nordiske Tunge-maal, om han end ikke valgde noget Vist at levere, paa mange Maader, og ei mindst ved en Undersøgelse i de engelske Bibliotheker, kunde bidrage til Værkets Fuldstændighed og Fremgang.

Kun een Ting oversaae jeg, indtil jeg havde første Gang havt den Ære at tale med Deres Excellence, at Sammenvirkningen af flere forskielligt tænkende Mænd, selv ved et Værk, hvor den synes saa let, da hver tager Sit, dog neppe nogensinde lykkes, uden en Voldgiftsmand, der, uden selv at være Part, tager levende Deel i det Hele, og maatte nu den mødte Vanskelighed give Anledning til, at Deres Excellence selv stillede Dem i Spidsen for det værdige Foretagende til Kongens Ære og Landets Gavn, da vilde jeg velsigne de halv mismodige Øieblikke, den uventede Hindring i en god Gierning nødvendig foraarsagede mig; thi da skulde vist Danmarks Historieskrivere nødes til at begynde en ny Epoke i Historiens Historie, med Historiographens Indtrædelse i Stats-Raadet. En saadan Beslutning af Deres Excellence vilde paa een Gang hæve alle Vanskeligheder, være baade Kongen den sikkreste Borgen for Værkets Vigtighed, og Værket for Majestætens varme Deeltagelse. Det vilde ogsaa være Deres Excellence den bedste Borgen for, at Værket i Udførelsen kom til at ligne hvad det var i Ideen, som havde D. Exs. Bifald, det vilde i alle Maader give Foretagendet Form og Fasthed og vække den Opmærksomhed saavel udenlands som her, hvoraf Værkets Fremgang og Virkning for en stor Deel bestemmes. — Sandelig, jeg tør derfor, i Danmarks og i den historiske Muses Navn, som D. Ex. fra Ungdommen dyrkede, bede paa-trængende, at Deres Excellence vil overtage Bestyrelsen af Værket i dets hele Omfang, og tør da love, hvad saa end Andre vil, at intet af D. Exs. gid mange øvrige Aar skal hengaae, uden et mærkeligt Skridt til det store Maal!

Da jeg har beraabt mig paa min Behandling af det angelsachsiske Digt, der, som selvforlagt, neppe er kommet i Boghandelen, giver jeg mig den Frihed at vedlægge et Exemplar, tilføiende, at det i Tydskland er lastet som poetisk, men me-

get rost som philologisk Arbeide, hvilket, i det mindste her, er mig kiærest.

Med Høiagtelse
underdanig
N. F. S. Grundtvig.

Til Lise Grundtvig.

288.

Kiæreste Konel

Sorøe 16de Jun 1825.

Du seer af Overskriften, at jeg, Gud skee Lov! slap hertil, om ikke just saa tidlig, som jeg ventede, saa dog paa den bestemte Dag, men lidt forreist er jeg, saa Du maa tage til Takke med smal Brev-Kost! Ja, lidt Snak om Reisen, bliver paa kiærligst Hilsen med Guds Fred til Dig og Drengene nok Alt hvad Du faaer!

B. fortalde Dig vel, at det saae langsomt ud med Afreisen og maadelig med Sædet, og jeg veed ikke selv, hvad Enden skulde blevet, hvis jeg ikke, vranten havde brudt overtvert, og bedt om at læsse mit Tøi af igien, eller spænde Agestolen for i Vognen, hvor jeg kunde sidde hos Karlen, uden at ride paa Fjerdinger. Kl. 9 omtrent spadserede jeg ud til Støtten, hvor Aagaards i Forbikiørende fortalde mig, de havde været hos Dig, og tilbudt mig Leilighed, men deels var det silde taget, deels skulde jeg jo saa biet til i Morgen, som var urimeligt. Vi spadserede nu af til Hedehuset hvor vi ankom Kl. 1 uden nogen mærkelig Begivenhed, undtagen, at den sidste Mil tog jeg Tømmen fra den nikkende Kudsk, og morede mig med at kiøre halvveis om Kap med en Vogn der vilde løbe for os, et Morskab, jeg vel havde kommet til at miste, hvis Du havde været med, og hvorved udentvivl mit gamle Pibehoved brækkede Halsen, hvorom siden mere. I Hedehuset slog Kudsken sig, tværtimod mit Bestik, til Ro, og jeg tog da samme Parti paa Stole, stillede som fordem i Kronprindsessegaden, og jeg sov til Kl. 3, da vi atter kom paa Hjulene, og naaede Roskilde Kl. 4. Jeg var nu saa kied ad det slette Sæde, Opholdet, og Tyve-Rænkerne ved Stadsporten at jeg i Skikkelighed skildte mig fra Convoien, og bestilte mig en Vogn paa Rullen, som jeg maatte vente efter over 2 Timer. Imidlertid besaae den gamle Kirke u d v o r t e s, og Præstehaven foran Huset, som ligger aaben til Kirkegaarden, og saae med Fornøielse fra den sovende Domprovsts Lysthus ud over Issefjorden, men da jeg kom tilbage til Kroen paa denne Side Byen, hvor jeg havde bestilt Kaffe, og havde

Lin. 6 f. n. paa Rullen, o: bestilt hos Vognmændslauget.

alt en tung Kande med godt Vand paa Bordet, opdagede jeg mismodig mit Pibehoveds halsbrækkede Tilstand. Dog Nok herom, jeg stadser nu med et Tomarks-Hoved, købt i Roskilde. Til Ringsted, hvor jeg kom Kl. 10, gik det meget godt, da Blæsten mildnede Heden, men derfra hid, mellem 11 og 1 var Turen varm — Ingemann traf jeg rask — han er nu i Embedsforretninger, og hans Kone, paa Benene nær, ligesaa —

Her har Du Summen, jeg gik til Bords som et Svin, undtagen at jeg dog toede mig først. Hils og kys nu kiærligst Drengene fra Fader, hils venligst Moder og Sydskende, reis paa Løverdag, om Gud vil, ud at aande i Guds frie Luft, og lev, under Hans faderlige Varetægt, vel, tænkende let og venlig paa

Din Mand
Grundtvig.

Til Lise Grundtvig.

289.

Lynge 20de Jun 1825.

Kiæreste Kone! Ogsaa jeg var halv i Tvivl om, hvorvidt jeg turde vente Brev i Gaar fra min Lise, ikke som om jeg meende, det var et Spørgsmaal, om Lise vilde skrive, fordi jeg ikke havde bedt derom, men fordi det ikke ret var afgjort, hvor jeg fandtes — At Du vilde angre paa, ei at have betinget Dig Brev, tænkte jeg derimod nok, og loe ved mig selv derved, da jeg skrev; thi det var Philosophiens Virkninger —

Du seer af Overskriften, jeg er endnu hos Olsen, hvor jeg med Ingemann kom i Søndags Aftes, og prædikede i Gaar, da Ingemann var herude — Nu skulde jeg, om Gud vil, lidt videre, men det regner temmelig, saa jeg ikke ret veed naar jeg kan komme til Christinelund — Olsen er saavidt meget svag, at han ikke ret kan foretage sig Noget, men ellers ret livlig og uforandret —

Gud skee Lov! at Smaadrene var raske, som jeg vil haabe, de er endnu, jeg synes rigtig nok, det er forfærdelig længe siden, jeg saae dem, og det rørde jo Fader-Hjertet, at Johan saa nødig vilde forestille sig, at jeg virkelig var reist bort, men jeg haaber, med Guds Hjelp at have Gavn af denne lille Svingom i Landet, og saa ret med Glæde at kunne favne Kone og Børn i det fortrolige Hjem. — Deiligt er her, og jeg lever som en Herremand, thi Olsens nærværende Jomfru forstaaer sin Dont, og veed at gjøre Huset Ære, saa Alting vist er i ypperlig Orden!

Dog jeg vil afbryde, da det kun var min Hensigt at sende Dig et Par Linier af saa seent Datum som mueligt, der, naar Du kommer fra Reisen, kan venlig hilse Dig og Drengene fra Fader! Dig skal jeg imidlertid ogsaa besynderlig hilse fra Olsen og fra Ingemanns, og min kiærlige Hilsen til Moder, Sydskende og Svoger følger naturligviis med.

Herren velsigne og bevare eder og lade os glade samles nu og altid.

Din Mand og Elsker

N. F. S. Grundtvig.

Til Lise Grundtvig.

290.

Christinelund 21 Jun. 1825.

Kiæreste Kone! Saavidt kom jeg da, Gud skee Lov! og det baade bedre og snarere, end jeg i Gaar ventede; thi vel maatte vi bekvemme os til at tage ud i dygtigt Regnveir ved Middags-Tid fra Lynges, og det regnede temmelig, dog ikke bestandig, til vi naaede Glumsøe, men siden havde jeg det ønskeligste Veir og kom her Kl. 10. Det skedte imidlertid kun derved, at Olsen, som blev i Glumsøe, lod mig kiøre lige hertil, og hans Karl fandt, vi ei behøvede at bede i Næstved! Det gik i Øvrigt, som jeg formodede, thi medens jeg end sad paa Vognen, spurgde Baronnen om Dig, og da han hørde, Du slet ikke kom, udbrød han i fuld Ivrigheid: Det er kiedeligt, hvad Baronessen istemmede, ja gientog, skiøndt jeg bemærkede, det var ogsaa tungt for mig at høre Sligt. Jeg vilde rigtignok i alle Henseender ønske, Du var her med Drengene, thi dine Forestillinger om Besværligheden ere sikkert meget overdrevne, og Du vilde vist fornøie Dig, mellem disse hjertelige Naturer — Baronessen siger, hun endnu venter, Du lader Dig overtale til at komme her i Hundedagene, og vil slet ikke troe mig, skiøndt jeg ryster paa Hovedet.

Dette Brev kan Du ganske takke Baronessen for, thi hun kom med Skrivertøiet, og tvang mig derved til at bruge det, da jeg stod i den vrang Formening, at Rideposten gik herfra om Søndagen, og skrev derfor i Gaar Morges fra Lynges med Leilighed — Om jeg i Morgen seer et Par Ord fra Dig, som jeg inderlig ønsker, er et Spørgsmaal, jeg ei kan besvare, dog, det er sandt Melkevognen gaaer jo daglig ind fra Gladsaxe, og Du nænner da vist ikke at lade mig hele Ugen være uvidende om Dig og Drengene, som Henrik og Holger sikkert havde ventet, og spørge mig flittig om, da Schouws havde skrevet, at Grundtvigs var i Sorøe og vilde hid!

Lin. 3 f. n.: Henrik og Holger, Baron Stamps Søner.

Kun mine Kiæreste savner jeg, thi ellers føler jeg mig, Gud skee Lov! vel, og synes at Landlivet inderlig vederkvæger mig, saa at, naar Gierningen, jeg har at gjøre ikke bandt mig til Hovedstaden, føler jeg mere Lyst end vel nogensinde, til at opslaae min Bopæl i en af disse venlige, deilige Egne, jeg atter besøger, og hvor der i Grunden er langt bedre Selskab end i Kongens Kiøbenhavn. Dog, er det Guds Villie, er det godt, da veed jeg jo, det skeer i rette Tid, og Gud lade mig aldrig glemme at takke og prise Ham af inderste Hjerter, fordi Han i mit Huus skiænkede mig en lille velsignet Kreds, der hvor end Bopælen findes, gjør den til et venligt og landligt Paulun! Ja, Gud skee Lov og Tak for Lise og de velsignede smaa Menneske-Billeder, som udsprang af hendes Moder-Skiød; thi dem kunde Intet Jordisk erstatte mig, og med Dem kan jeg, med Guds Hjelp, uden Sorg undvære Meget, som kalder, ja endog meget, som, under visse Omstændig heder, virkelig er behageligt! Ja, lad os takke Herren, fordi Han er god, og Hans Naade varer evindeligen. Han haver gjort store Ting imod os, derfor vil vi være glade og velsigne Hans Navn! Han gjorde alle Ting vel!

Det haster, Hilsen herfra venlig, hils Drengene

og alle gode Venner fra Din

Grundtvig.

*Til G. P. Brammer. **

291.

Kiære Brammer!

Chvn. 9de Juli 1825.

Hvordan det egenlig hænger sammen, at De ikke har været hos mig i saa langsommelig Tid, at De siger, det nytter ikke at tænke paa at komme til Chvn. uden til Kirke og spørger dog, om De ikke snart maa komme herud, det begriber jeg i Sandhed ikke; men Gud skee Lov! at det dog ikke hænger værre sammen; thi jeg har ret ofte tænkt paa Dem, og tænkt allehaande, dog altid tænkt tilsidst, han kommer dog vel engang igien, saa man kan faae ham ordentlig i Tale. Flere Gange har jeg overlagt, om jeg ikke skulde gaa op og spørge Dem, hvad der var i Veien eller stod Dem for Hovedet, men immer blev det Enden, naar jeg havde revideret Acterne, er Brammer ikke saa forfængelig eller storagtig, at han maa overlades til sig selv, og til den Haand, vi ei maa efterabe, da maa han dog vel snart føle, at du Intet har gjort ham, hvorfor han skulde enten sky eller miskiende dig. Vist nok er det

meget mueligt, at jeg, da De sidst var hos mig, kan have brugt haardere Ord, end ret og nødvendigt var; thi det pleier at gaae mig saa, naar jeg bryder overtvært, og siger mine Venner, hvad jeg længe har opsat, men tør ikke længere opsætte; men jeg kom tillige ihu, at jeg sagde Dem det Venligste jeg følte paa en Maade, hvis Oprigtighed De ikke maatte kalde i Tvivl, og det beroligede mig, forsaavidt vi kan og maa berolige os over, at vore yngre Brødre vende sig bort og ligesom skye os, naar vi engang maae sige dem, for Guds Riges og deres eget Bedstes Skyld, ubehagelige Sandheder. At jeg ikke har seet Dem, siden vi mødtes hos Holm, da mit Spørgsmaal jo ei kunde lade Dem tvivle om, at jeg gierne saa Dem, har mest undret og bedrøvet mig; thi Lidt af Fader-Følelsen, ogsaa af dens svage Side, faae vi immer for de Yngre, der have knyttet sig til os, og er blevene os kiære. Dog, ikke meer herom, det er mig inderlig kiært, at De ikke vitterlig har skyet mig, og der er i alle menneskelige, personlige Forhold saameget Uforklarligt, at jeg hverken kan fordre, det skal være Dem eller blive mig klart, hvorfor De i et heelt Aar har ladet mig uvis om, hvorvidt De miskiendte mit Venskab eller ikke.

De spørger om Dissertatsen, og De har alt hørt, jeg syntes godt om den, hvortil jeg føier, at, under Læsningen tænkte jeg derpaa, at det vel kunde have sin Nytte, om den kom til at staa paa Dansk i Maanedsskriftet. — Rudelbach meente, det var bedst, den blev omarbeidet, eller dog udvidet, og det kunde jo heller ikke skade, men da Meningen jo dog ikke kan være at udtømme den store Materie, enten exegetisk eller dogmatisk, kommer det i mine Øine ud paa Eet, da Meningen jo ikke kan være at oversætte slavisk, men give paa Dansk, hvad Latinen indeholder, med de Rettelser eller Forbedringer, som kan falde ind. Som Exeges har jeg det imod den, at der unødvendig nævnes endeel Navne, og giendrives Adskilligt, som ei er værdt at nævne; men under nærværende exegetiske Omstændigheder, er jeg saa langt fra at misbillige det, at jeg finder det aldeles rigtigt, naar det kun giøres med Hensyn paa Tidens Pinagtighed, ei med den Tanke, at saa skal man exegetisere for Klarheds Skyld. I alle Tilfælde maa De udelade Vinket om min Fremstilling i Maanedsskriftet, som deels ei er ganske rigtig, deels kun, uden Nytte, vil støde endeel Læsere. Citatet af Dannevirke maa derimod nok blive staaende.

Nu lev vel, og vær velkommen, naar De vil see herud, at sige, hvis De har havt Kighoste, thi den har begge mine

L. 23 f. n. Dissertatsen, en Udlægning af Joh. 14. 6.

Drenge, som i Øvrigt med Moderen, Gud skee Lov! er raske, og skøndt Johan nok vil see lidt skiævt og fremmed paa Dem, har han det hverken efter Moder eller Fader.

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til de 88 Clausenianer. *

292.

20/ø 1825.

At I rose den I elske, er naturligt, og det maae ei forundre mig, at eders Kiærlighed er blind; men kommer ihu, at om I end var otte og fiirsindstve Millioner, saa mægtede dog eders sammenlagte Stemme ei det Mindste mod Sandhedens Eenlige, og kunde aldrig giøre det til Christeligt, som strider imod Christendommen, og derom, det maae selv Blinde kunde føle, derom er Talen, det er Knuden, som her skulde løses!

Eders Lærer er, i eders Øine, ti Gange bedre, tusind Gange klogere end jeg; velan! jeg veed omtrent, hvor lidt jeg er, han være det! Men han skulde være en christelig Lærer, det er han ikke, det har jeg, baade moralsk og juridisk, Ret til at sige høit, og hvad Andet har jeg gjort?

Jeg siger: naar eders Lærer ei vil have den Christelige Troes-Bekiendelse til Troes-Regel, da er han ikke min Broder i Christo, og det er jo unægtelig sandt; men hvorfor vil I da have ham kaldt, hvad han ikke vil være, og er det smukt at vise mig til Helvede, fordi jeg siger Sandhed?

Har jeg forstaaet eders Lærer og Mester ret, da mener han jo selv (S. 231—32), det er retmæssigt og sømmeligt, naar Nogen, ved offentlig at fremlægge en Troes-Bekiendelse som befindes afvigende fra Kirkens constitutive Grundsætninger, at Kirken da erklærer et saadant Medlem udelukt af det kirkelige Samfund, indtil han yttre Ønsket om igjen at optages der!

Tør I nu paatage eder at bevise, at den Troes-Bekiendelse, eders Lærer (S. 537) offentlig fremlægger, og ønsker indført, ei er aldeles afvigende fra alle de constitutive Grundsætninger, som have giældt i den Christelige Kirke, fra dens Stiftelse, indtil denne Dag, eller vil I paastaae, at eders Lærer skulde være en Undtagelse fra sin egen Regell!

Har I endelig, naar I pukke paa, at eders Lærer gjør Skrif-

L. 6 f. o. Et Svar i Skilderiet paa en Tillidserklæring fra Prof. H. N. Clausens Elever, Skilderiet 11/ø 1825.

ten til Troes-Regel, glemt, at han paastaaer (S. 301), at alle Pauli Breve er Frugterne af den ældste christelige Tradition, at intet Ord i det Nye Testamente er udtrykkelig besejlet ved Jesu høieste Autoritet (S. 308), og (S. 308 og 343) at Skriften er saavel dogmatisk som historisk selvmodsigende, eller har I lært den Konst at udlede en sig ikke selv modsigende Troes-Regel af en sig selv modsigende Bog?

N. F. S. Grundtvig.

Fra J. F. Schouw.

293.

Kiære Grundtvig!

Nysøe d. 5te Januar 1826.

Med et meget tungt Hjerte skriver jeg disse Linier; vor gode Stampe har i Gaar viist Spoer til Tankeforvirring efter at han i Julen har været meget glad, men holdt sig meget eensomt og sat op en stor Deel af Nætterne deels for at componere deels for at skrive et meget langt Brev til Dem, som hermed følger. De vil udentvivel selv af Brevet bedst see hvilke Ideer der sysselsætte ham, som jeg uden at have læst Brevet formoder ere de samme som han flere Gange har yttret for mig; det lader til at det især dreier sig om at han troer at være en stor Componist og at han i Forening med Dem og Inge-mann af Forsynet er bestemt til at fremvirke Troen i Danmark. I Gaar Middags begyndte han at tale til alle Folk i Riim og anmodede alle om at høre ham forelæse Aladdin, som han sagde var nødvendig for vor Salighed; — efter at vi for-giæves havde søgt at faae ham derfra, begyndte han at læse men med en saadan Exaltation og med Indblanding af saamange af hans egne forvirrede Tanker at Scenen blev gruelig. I Nat har han været meget urolig, nu er han temmeligen rolig og ved sig selv. —

Der er vist ingen som bedre end De i dette Øjeblik kan give hans forvirrede Tankegang en anden Retning; da der udentvivel er Forfængelighed og hans gamle Hovedfeil Egen-sindighed med i Spillet, saa troer jeg at Strængthed fra Deres Side og Fremstilling af hans Ideers Usselhed vil gjøre god Virkning. — Men Hjelpen maae komme snart. — Buddet kan maaskee faae Brev inden han tager tilbage. — Vi vente alle ret meget af Deres Ord; gid det maae være et Trøstens Ord i dette sørgelige Huus. —

Gud velsigne Dem.

Deres
Schouw.

Til J. F. Schouw.

294.

Christianshavn 10de Jan. 1826.

Kiære Ven!

Deres Brev fik jeg først i Søndags, ellers havde jeg i Løverdags udentvivelten slet ikke skrevet til Stampe, eller skrevet anderledes; thi jeg forudsatte, at han endnu var i den vel forvirrede, men dog eftertænsomme og selvbehagelige Stemning, hans Brev til mig udtrykker; men af Deres sidste Brev seer jeg, at han var saa godt som afsindig, saa mine Straffe-Breve ventelig enten slet intet Indtryk kunde gjøre paa ham, eller blot indskyde ham bittert Nag. Imidlertid, da det er min faste Tro, at hvad man gjør i sit Hjertes Oprigtighed, vil Gud styre til det Bedste, saa trøster jeg mig med at ogsaa den muelige Skade her er afvendt, og da jeg af Omslaget seer, at St. i det Mindste havde lysere Mellem-Rum, vover jeg at haabe, mine Breve ei skulle være ganske frugtesløse.

I Dag tør jeg imidlertid, synes mig, slet ikke skrive ham til; thi vel havde jeg i Sinde noget at formilde Tonen, men dog maatte det blive Tugt, ei blot fordi jeg bør holde mig til hans Brev; men især fordi, efter min Overbeviisning, hans aabenbar forvirrede og egensindig indbildske Stilling burde benyttes til strængt at foreholde ham Meget, som maaskee skulde været sagt ham før, men som jeg deels ikke nændte, deels ikke turde, for den Mueligheds Skyld at han kunde blive reent forvirret.

Det er naturligt, at naar vi see et Menneske end sige da en kiær Ven, som rasende, vi da kun have den herskende Tanke, at see det voldsomme Udbrud, paa hvilkensomhelst Maade standset, og opsætte alt Andet til roligere Tider; men her i det Mindste anseer jeg det for en Feil, og da jeg dog hverken har Ret til at handle mod hans Nærmestes Ønske, eller kan fraværende virke gavnlige, uden i Samfund med dem, tør jeg intet gjøre, før jeg igien faaer Brev fra Dem, og hører, baade hvordan det siden er blevet, og hvad Deres Tanker er om hans Behandling.

Naar jeg nemlig betænker, at ikke alene hele Julen igien, da St. syndes rask og rolig, var han høilig forvirret, men alt i Sommer, da Baronessen var i Jylland, havde jeg et meget forvirret Brev fra ham, hvori han, ligesom nu, troede sig voxen til at virke usigelig store Ting, som Forelæser. Jeg blandede dengang, saa godt jeg kunde, Mildhed med Stræng-
hed, og det lod, som det virkede velgiørende, men jeg seer nu klart, at det virkede som alle Palliativer, og skulde kun

Skaden enstund. Jeg bad ham læse flittig i Bibelen, især for derved at tugtes til Ædruhed i Tankegangen, til stadig Arbeidsomhed, og ydmyg Tilfredshed med Kaar og Stilling, jeg lagde ham inderlig paa Hjerte, dog ikke at misbruge Raadet, og som en Fusentast kaste sig over den hellige Bog og dens Indhold, men huske, det kom ei an paa hvormeget, men med hvad Sind man læste, kom i det Hele ikke an paa Vidskab, men paa Fromhed og Kiærlighed i Gierning og Sandhed. Jeg stræbde endelig at vise ham hans Stilling i det bedste Lys, erindrede, hvad han med Guds Hjelp kunde blive for sin Kreds, og anmærkede, at naar han ved at læse gode Bøger godt for sine Børn, vakde deres Sands, havde han alt gjort meget, og selv for hans Omgangs-Kreds kunde han jo læse, naar Leilighed gaves, men dog ogsaa kun, naar det ligefrem faldt af sig selv.

Jeg behøver ikke at sige Dem, hvorledes han har fulgt disse Raad, men vil kun erindre, at det aabenbar her ei kommer an paa de enkelte Griller (eller fixe Ideer) men paa Grillenfangeriet, kan han ikke helbredes for dette, da bliver han, med alt det Ædle og Brugbare hos ham, sin hele Levetid dog i Grunden en Byrde, og, Gud veed, hvor tit, en Plage for sine Nærmeste, uduelig til enhver ordenlig Virksomhed.

Det sidste Udbrud, tilligemed hans Aabenhjertighed i Brevet har først lært mig at kiende dette besynderlige Menneske ret, han er ikke blot forkiælet, men han kiæler idelig for sig selv, og aldrig stærkere, end naar han har tugtet sig, han er ret af Natur en Sværmer, thi han kan sværme for hvad det skal være, deri lig Musiken, hans Gudinde, der hardtad lige inderlig slutter sig til Alt. Rus og Søvn, det er hans naturlig afvexlende Tilstand, og for ham er da aabenbar intet Raad. uden en fuldkommen Omskabelse; thi ved alle naturlige Midler kan der kun bevirkes en Overgang, ingen Sammensmeltning af de modsatte Retninger til en rolig stadig varm Virksomhed. Nu kiender jeg Intet der i Sandhed kan omskabe Folk, uden christelig Tro, og jeg er aldeles vis paa, at bliver St. ikke Christen tilbunds, da vil alt Haab om hans Forbedring, ogsaa med blot timeligt Hensyn, skuffe; men efter den afgjorte Sværmer-Maade hvorpaa jeg nu seer, han tager Christendommen, vil det holde haardt, og saa vist som jeg har Kald til at forkynde Christendommen i sin hele Dybde for enhver, som vil høre, saa lidt har jeg Kald eller Ret til at trænge mig som Præst ind i Husene og, aandelig talt, bruge Vold.

Her seer De min Forlegenhed. Skulde jeg skrive meer til St. da maatte jeg strængt foreholde ham hans Misbrug af christelig Tro og Tale, og ligefrem stræbe at omvende ham, hvad der kanskee vilde give Anledning til meget ubehagelige og urolige Optrin; thi Palliativer kan jeg med god Samvittighed ei mere anvende. Vist nok kan jeg ikke indsee, der i denne Henseende nu voves det Mindste, men det er Noget, jeg ingen Ret har til at afgjøre, og som jeg derfor maa overlade til Deres og Familiens modne Overlæg for Gud og deres Hjerte; thi gierne vil jeg gjøre mit Bedste, og har godt Haab om det endelige Udfald, men om det Mellemliggende veed jeg Intet, og vil hverken have Skyld for at have gjort galt værre, eller standses paa Halvveien. Maa jeg tale, som jeg vil forsvare for Gud alene, og tale saalænge St. ei selv vender sig fra mig, da vil jeg, men ellers ikke! At jeg ikke er Proselytmager af Profession, troer jeg, er vitterligt, men her kan jeg see: Alt eller Intet.

Venligst
Grundtvig.

Jeg indseer godt, at jeg ved dette Brev ogsaa sætter Dem, min Ven! og de Kiære om Dem i Forlegenhed, men sandelig, jeg kan ikke Andet, naar jeg ikke ved at søge Udflugter, vilde vise, at Vennens Vel var mig i Grunden ligegyldigt. Virke skiævt maa jeg med Vidende ikke, og al Indsnigelse hader jeg. Skulde De, efter alvorligt Overlæg, finde det tungt at svare mig, da skal intet Svar være mig Nok, og jeg indskrænker mig da til at bede for Vennen, lige venlig sindet mod Dem og hvem der ellers troer jeg har Uret: Hver maa følge sin Trol og jeg troer paa Jesus.

Til H. G. Clausen.

295.

Chvn. 1ste Mai 1826.

At jeg under Gaars Dato har fra Deres Høiærværdighed, som Stifts-Provst, modtaget en Skrivelse, hvori mig indskiærpes Ritual-Forskriften om Psalme-Sang af Bogen, det har jeg, efter Deres Forlangende, den Skyldighed at tilstaae; men maa nødvendig tage mig den ærbødige Frihed at tilføie: deels, at Rituallet vist ikke følges nøiagtigere i Deres Høiærværdigheds egen Kirke, end i den, hvis ringe Tjener jeg er, og deels, at jeg umuelig kan have læst feil i den Kongelige Resolution af

10de Marts d. A., som, paa den mageløse Høitid, løser os fra Baandet til Bogen, naar vi kun ikke glemme: O store Gud! vi love dig, hvad aldrig har været min Hensigt.

Kan jeg end derfor ikke udgrunde Deres Høiærværdigheds Hensigt med fornævnte Skrivelse, maa jeg dog ikke ansee den for stilet mod Friheden, Majestæten allernaadigst har forundt os, og H. H. Biskoppen, ved Udgivelsen af nye Jubel-Psalmer, opmuntret os til at benytte.

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Til Kongen.

[concept]

296.

Allernaadigste Kongel

[1826.]

Da jeg i Efteraaret 1825 saae mig angrebet ved en Injurie-Process af Hr. Prof. Theol. Clausen, der saaledes vilde kalde mig til Regnskab for Maaden, hvorpaa jeg havde ført den Strid mod falsk Lærdom, hvortil jeg ved min Embeds-Eed er forpligtet, da ansøgte jeg allerunderdanigst om, at denne Injurie-Process maatte ved et allernaadigst Kongebud hæves, da jeg ei kunde være Andre end Majestæten, og hvem Allerhøist-samme dertil maatte forordne, Regnskab skyldig for Udførelsen af en Embeds-Pligt; men det Kongelig danske Cancellie svarede mig, at derved var Intet at gjøre.

Siden har jeg da stræbt at overbevise den Kongelige Lands-Overret om, at fornævnte Injurie-Sag burde afvises, men heller ikke dette lykkedes, og jeg maa da ansee det for en juridisk Feiltagelse, hvad der stedse har været min trøstende Overbeviisning, at naar jeg, efter bedste Indsigt, iagttog mit Embeds Pligter, skyldte jeg ingenlunde Fienderne ad Statens Religjon men kun Majestæten Regnskab. Jeg seer mig, efter min Overbeviisning om Embeds-Eed og præstelig Nidkiærhed, som jeg maa blive tro, nu daglig udsat for, baade med Mund og Pen at give dem der bestride Statens Religjon Leilighed til at paaføre mig, der skal forsvare den, Injurie-Processer, og denne Embeds-Byrde, Allernaadigste Kongel er mig for svar, jeg kan ikke bære den!

Saa beder jeg da, med barnlig Frimodighed, Landets Fader i Naade at tage fra mig, hvad i uforglemmelig Naade er skænket mig af Ham, beder om at løses fra det Embede, der, som residerende Capellan ved Vor Frelasers Kirke allernaadigst har

L. 1 f. o. Høitid: Tusindaarsfesten for Kristendommen i Norden.

været mig betroet, og at løses fra min præstelige Embeds-Eed, med alle de Forpligtelser, jeg ved den frivillig har paataget mig!

Vis paa, at Lands-Faderen ei vil see Utaknemmelighed eller noget Ondt i dette Skridt, jeg kun med Taarer gjør for at bevare en uskadte Samvittighed, og for ei til Slutning mod min Villie, at beskiamme et Navn og en Dragt, der kun med Æren maa bæres, aflægger jeg min uskrømte Taksigelse til Majestæten for de mange Naades-Beviisninger jeg, under min tunge Strid med Tidens Strøm, af Majestæten i 16 Aar har oppebaaret, og tager den Trøst med mig ud af den danske Kirke, at kan den end lettelig finde klogere og lykkeligere Tjenere, troere efter deres Overbeviisning skal den dog ei lettelig finde dem.

Til Fr. Münster.

297.

Christianshavn d. 7. Mai 1826.

Ved at overveje, hvad det vil sige, at den Injuriesag, Hr. Prof. Theol. Clausen har anlagt imod mig, skal efter Rettens Kiendelse, uagtet min Paastand om Afviisning, have Fremme, føler jeg mig aldeles udygtig til, under disse Omstændigheder, at bære de Byrder og Forpligtelser, der paaligge mig som Lærer i den danske Kirke. Jeg kan nemlig ikke dølge for mig selv, at jeg, under nidkiær Udøvelse af mine Embeds-Pligter, baade som Skribent, som Prædikant, og som Medlem af Skole-Kommissjonen, idelig er udsat for Injurie-Processer, som, selv naar de alle blev vundne, vilde aldeles forstyrre min præstelige og borgerlige Rolighed, og udgiøre et Martyrdom, jeg maa bekiende mig for svag til at udholde. At min Frygt i denne Henseende kun er alt for vel grundet, viser en ny Injurie-Proces, hvormed jeg i dette Øieblik trues af en Lærer i et Institut, hvem jeg paa Embeds Vegne har været nødt til at laste for Bestridelse af den befalede Lærebogs Grund-Sætninger. Saa tungt et Skridt det derfor end er for en fattig Mand med Kone og Børn at træde ud af den Bane, hvorpaa han omsider fandt det daglige Brød, saa maa dog ingen Betragtning afholde mig fra at gjøre det, da jeg seer, det er aldeles nødvendigt, naar jeg ikke, ved Tabet af min Rolighed, vil daglig blive mere udygtig til aandelige Sysler og tidlig moden til Graven. Vigende altsaa, i Herrens Navn, for den Nødvendighed, der byder mig undrage mine Skuldre fra en overlegen Byrde, nedlægger jeg her ved høitidelig i Haanden, hvorigiennem det er mig overantvordet, ikke alene det mig allernaadigst betroede Embede som

residerende Capellan ved Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn, men i det Hele Lære-Embedet i den danske Kirke, saa jeg fra nu af, for Guds Ansigt, agter mig løst fra alle de Pligter og skildt ved alle de Rettigheder, Danmarks Love hidtil paalagde og hjemlede mig som lovlig kaldet og beskikket Lærer i den danske Kirke.

Af Deres Højærværdighed udbeder jeg mig den sidste Godhed at meddele mig Beviis for Opfyldelsen af den tunge Pligt, ved hvis Udøvelse jeg haaber, D. H. selv vil finde, jeg noksom bøder for, hvad jeg under min Embedsførelse, visselig mod min Villie, maatte agtes at have forbrudt.

Ærbødigst

Nikolai Frederik Severin Grundtvig.

hidtil residerende Capellan

ved Vor Frelzers Kirke.

Den Herre, jeg, baade som Christen og Præst, har svoret urokkelig og evig Troskab, og som er mit Hjertes Klippe og min Deel evindeligt, Han dømme mellem mig og mine Fiender, og Han aabenbare det i sin Time, om jeg har vanæret den danske Kirke, medens han veed, det var mit Hjertes Begjæring, som min Skyldighed, saa vidt jeg ved hans Bistand formaacede, at haandhæve dens Ære og paatale dens Ret.

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra F. W. Treschow.

298.

Kiøb. d. 9 Mai 1826.

Aldrig har det kostet mig saa megen Overvindelse at levere noget Stykke Papiir fra mig som det nærværende. Betænk dog, kiæreste Ven! om dette Skridt ikke kan undgaaes; husk at Deres Beslutning dog egentlig først er fra Igaar; og tænk endeligen paa den Stakkels Kone, som mindre kan taale dette Stød end Tabet af sin Moder, der blot lød Naturens Orden.

Deres

Treschow.

Fra H. H. Aagaard.

299.

Helsingør 22 Maj 1826.

Kjæreste Ven!

Jeg veed at De har indgivet Ansøgning om Deres Afsked. Inderlig Sorg ja Taarer har Budskabet herom voldt mig og det ikke allene af Hensyn til Deres personlige Vel, skjøndt Gud veed at jeg af Hjertet elsker Dem, men endnu mere fordi jeg dybt følte det store Tab, som herved den gode Sag lider.

Jeg indseer klart at kraftig Røst udfordres for at modstaae den vrang Gud spottende Lære, der høres, og ingen kan hæve den bedre end De.

For Guds Skyld læg ei selv Hindring i Veien for at De i Kirken kan tale og lære vor Herres Jesu Ord reent og uforfalsket, thi vi trænge haardt til at høre det. Vedbliv at udbrede det hellige Ord i Danmarks Kirke, vedbliv at forherlige det Gode der findes i det kjære Folks Historie ved historiske Skrifter.

Naar De vil kan De gjøre det, det veed jeg thi jeg veed at Ingen i vor Tid har saadan Evne dertil, som De og ei for-gjæves har Gud skjænket Dem disse Evner.

O glæd mig og alle dem, der oprigtig elsker Dem ved at blive i Præsteembedet i Danmark og her at arbeide ved Tale og Skrift til Deres Landsmænds Opbyggelse og Glæde.

Jeg veed at De ei vil miskjende disse Linier. Deres sjeldne udmærkede Evner vandt tidlig min Beundring, Deres store Retsindighed, høie Mod og kjærlige Sindelag vandt min inderligste Hengivenhed, som jeg bevarer til min Død. —

Tag Ansøgningen tilbage! jeg besværges Dem i vor Herres Jesu Navn.

Send mig et Par Ord, let den tunge Sorgens Byrde der knu-ger mig.

Hils Deres kjære Kone. —

Deres uforanderlige Ven

Aagaard.

Fra A. F. Mülertz.

300.

Nyborg d. 31te Maii 1826.

Høistærede kiære Hr. Grundtvig!

Hvor inderlig jeg og Mine have taget Deel i de Bekymringer og Krænkelser, der have rammet Dem i denne Vinter, og under Bønner til Alherren ønsket Dem Standhaftighed og Styrke til at bestaae i den gode Strid, De til hans Ære har

begyndt, det vil De kunne vide efter vort bestandige Venskab og gjensidige Hengivenhed; og jeg har kun undladt at skrive derom til Dem, fordi jeg frygtede for at fornye disse ubehagelige Erindringer. Men det foruroligende Rygte, som er kommet mig for Øre, om at De vilde resignere eller endog alt havde gjort det, bekymrer saa meget mig og alle Mine, at jeg ikke kan tie længer, baade for at bevidne Dem vor hierteligste Deltagelse og for at komme ud af den piinlige Uvished. Hvor deler jeg ikke med Dem Alt, hvad De maa have giennemgaaet, for at bringes til dette Skridt, og hvor ønsker jeg Dem sande Venner i Nærheden, som kunne i denne haarde Stund række Dem Trøstens Bæger! — Men, elskede Ven! fortryd ei paa, at jeg i min Bekymring herover spørger, om dog dette Skridt er uigienkaldelig bestemt? — De, som af Gud er saa mægtigen udrustet til at tale hans Ord i Kirken som ved Pennen, og har modtaget hans Kald til Præst endog — hvad der for menneskelige Øine syndes utroligt — i Hovedstaden, skulde De maatte forlade Herrens Huus og Prædikestol? — De, som saa inderlig elskede vort deilige Dannemark og Dannerfolket, og først ret har lært os at elske det med det danske Hiertes hele Dybde, er De bragt til at maatte vende Dannemark Ryggen, om det end syndes at vende Dem den? Jeg kan ei ret forestille mig det, ei fatte denne Tanke. Den Sæd, De har udstroet, o vær forvissat derom!, den er ei alsammen falden paa Stene eller i kolde Hierter; hos mange har den spiret og skal med Guds Hjælp bære tusendfold Frugt. — Og nu, De, som hartad var den første, der (i Dannevirke) gjorde os opmærksom paa den forestaaende Tusindaarsfest, maa De just paa den og ved den blive bragt til at forlade Prædikestolen? Det Gud forbyde! — Men er dette saa Sørgelige nu dog skeet, saa gid det dog maatte kunne styres saa, at De ei skal have nødig at forlade Danne-mark. Vel sandt, Ligegyldighed og Kulde dræber, Modstand trætter; men mon nogen Besværlighed ei allesteder er at befrygte; og blev det Dem nu end for slemt i Hovedstaden, mon da ei en stille Virkekreds et andet Sted kunde være at ønske og at erholde, hvor De, i landlig Ensomhed med Bogen og Bøgerne kunde leve lykkelig og glad med en elskværdig Hustru og deilige Børn, Deres Livs Trøst, og der forkynde Guds Ord, vis paa, om end Kredsen er mindre, saa dog og at kunne gavne desmere, opbyggende saavel ved Ord som ved Exempel. Saaledes og paa flere Maader har jeg tænkt paa, hvorledes Guds Forsyn kunde bevare Dem for Danmark; uroligt er mit Sind over denne Forandring, og mange med mig dele denne Uroe. Gud styrke Dem og være stedse med Dem, i hvad

De saa beslutter! Han være med Dannemarks Rige og dets Konge! — Vilde De glæde mig med et Par Ord, da vil jeg være Dem inderlig taknemmelig derfor, at vi dog kunne erfare, hvorledes De og Deres have det. — De har virket det for Danmark, at jeg har det visse Haab, Deres Navn ei vil være glempt paa den næste Tusindaarsfest, om Gud forunder Danmark at helligholde den!

— — — —

Deres
Mülertz.

Til H. H. Aagaard.

301.

Kiære Ven!

Chvn. 3. Juni 1826.

Gierne undlod jeg at besvare Deres Brev, da det smerter mig, uden at tilfredsstille Dem, men De kunde finde min Taushed uvenlig, og da den ingenlunde var det, maatte den ei heller synes søa. Men, sandelig, jeg veed ikke, hvad jeg skal svare en af mine ældste Venner, der besværges mig ved alt Helligt ei at gøre, hvad jeg har seet mig nødt til at gøre; thi troer De virkelig ikke, jeg gierne vilde blive ved at forkynde Guds Ord, hvad nytter det da at besværges mig, og troer De, hvad jeg mener, baade Venner og Fiender maa troe, at jeg kun med blødende Hjerte river mig løs fra den danske Kirke, fordi det er uundgaelig nødvendigt efter min Følelse, da er det haardt af en Ven at hugge Saar i Saar. Og dog, jeg veed jo godt, det vilde De ikke, men saaledes er det med os Mennesker, vi betragte vore Venners Stilling udenfra og glemme da saa let, at de selv nødvendig maa betragte den indenfra, og nedlægge selv den for Andre gavnlige Byrde, naar den bliver dem for svar. Om nu min virkelig var sværere end at den længer kunde og skulde bæres af mig, eller om det kun var min Utaalmodighed og Mangel af Tillid til Gud, der lod mig finde den for svar, hvem kan afgjøre det uden den Alvidende, og det er haardt, naar mine Venner, efterat jeg dog har baaret meer end de, vil troe det værste om mig, skjøndt jeg visselig ikke frikiender mig selv, om jeg end ikke troer at have feilet i dette Stykke. Naar det overalt er kommet saavidt, at en Præst i Danmark, som endog ved sin Embeds-Ed er forbundet til efter Evne at angribe og bestride, hvad der efter hans Overbeviisning strider mod Guds Ord, enten maa lade Nidkiærheden fare eller ved hver mundtlig eller skriftlig Yttring deraf vente en Injurie-Proces, han ovenikiøbet selv skal føre, og dertil var

det kommet med mig, da har jeg slet intet Begreb om, at man kan gjøre andet, end nedlægge Embedet jo før, jo heller, og jeg tør sige, at hvem det Skridt alligevel er ubesindigt, har ikke mindste Begreb om præstelig Nidkiærhed, og om den borgerlige Fred, der er en nødvendig Betingelse for boglige Sysler og for Virksomhed i det borgerlige Selskab. Jeg siger imidlertid, Gud skee Lov! fordi disse udvortes Omstændigheder ikke nøde mig til at afbryde paa en Tid, jeg følte Trang til at vedblive, ei mødte mig, før jeg vel med Sorg beklagede, at de aabenbare Frugter af min Virksomhed vare saa faa og smaa, men med Glæde følte, at jeg havde fuldendt det Afsnit af min Bane, hvor jeg skulde tale Guds Ord til den store brogede Vrimmel i en fordærvet Hovedstad, et Ærende, De veed, jeg altid følte, var mig givet, men som jeg kun med Suk har kunnet rygte, og maa være glad over at have rygtet. Sandelig, hvem der har Øie for Guds Finger, maa see, at kun ved den sattes jeg, hvor Verden nødigst saae mig, og kun ved den opholdtes jeg vidunderlig længe paa et Stade, jeg havde ventet langt tidligere at maatte forlade. At Verden er fremmed for saadanne Synsmaader og Betragtninger kan aldrig forundre mig, men naar selv mine christelige Venner synes at være det, da maa det smerte mig, skjøndt jeg, ved at gribe i min egen Barm, godt føler, at i vor nærværende Alder fristes vi alle til at tænke lidt spidsborgerlig, saa jeg skal ikke nægte, at i Fjor Efteraar, da jeg saae, det rimeligvis maatte skee, hvad nu er skedt, forfærdede Tanken mig ordenlig, hvor naturlig den end før har været mig. Dog, Gud være lovet! ei dengang skulde jeg gjøre Skridtet, men kun beredes til det, først gjøre det nu, da mit Haab var opblomstret, og da den meste Smerte foraarsagedes af kiærlige Hænder: af Venner, som for Øieblikket ikke forstaae mig, men mene det jo dog godt baade med mig, og med den store Sag, De jo dog nok veed, jeg hverken opgiver eller forlader, hvad jeg saa end ellers maatte nødes til at opgive og forlade indtil saa skal være med alt det Jordiske!

Tag til Takke, kiære Aagaard! med dette Svar, jeg kan for Øieblikket ikke give noget bedre, og mine Venner bør jo dog ogsaa være nøisomme i deres Fordringer til mig paa en Tid, da jeg maa bestige høie Bjerge for at see Solen over Skyerne — dog, ingen Klage! jeg takker Herren fordi jeg har smagt, han er god, og veed, at Hans Miskundhed varer evindeligt! Hils venligst Deres Kone fra min, som, Gud være evig lovet, bærer det nærværende langt bedre end jeg turde forlange, da hun jo endnu mindre end mine Venner kan sætte sig ind i min Stil-

ling, men hun behøver ikke at see mig stivt i Øiet, for at vide hvad jeg føler, naar det ringer sammen, og det skulde mine gamle Venner ikke heller behøve!

Gud befalet!

Deres Ven Grundtvig.

Fra W. Wexels.

302.

Velærværdige Hr. Pastor!

Kristiania d. 3 Julii 1826.

Medfølgende lille Afhandling, som jeg i denne Tid har nedskrevet, tager jeg mig den Frihed at sende Deres Velærværdighed med Anmodning om, at den, hvis den dertil af de Herrer Redakteurer maatte findes passende, ved given Leilighed maatte blive indrykket i det af Dem og Hr. Doktor Rudelbach udgivne theologiske Maanedsskrift. Vel er jeg langt fra selv at tillægge den stort Værd og har derfor ogsaa været uvis med mig selv, om jeg skulde tilstille Dem den, men da jeg dog tyktes mig føle, at min Hensigt med den ikke kunde være Gud misgælig og at den dog muligens kunde indeholde et eller andet Ord, tjenligt til Oplysning om og Bestyrkelse af de Ting, som høre til det evige Liv, saa vovede jeg at fremsende den, overladende det for Resten aldeles til Redakteurerne af Maanedsskriftet, om de ville benytte den eller ikke. I dette sidste Tilfælde turde jeg ved given Lejlighed vente den tilbagesendt, og maaskee vil det ej anses for ubeskedent, om jeg da tillige ønskede en kort Meddelelse af de Mangler, de fandt ved den, en Meddelelse, for hvilken jeg tillige vilde være dem saare forbunden. Skulde Afhandlingen blive antaget, da turde maaskee Korrekteuren være saa god at bemærke de Skrivefejl, som muligens mod mit Vidende og Villie kunne være indløbne, og da velvilligen under Korrekturen rette disse. —

Skjøndt ubekjendt, rimeligvis ogsaa af Navn, for Deres Velærværdighed, kan jeg dog umuligen lade denne Lejlighed bortgaae, uden at sende Dem, som visseligen ikke er mig ubekjendt, en saa kjærlig Hilsen, som mit, vistnok fattige, Hjærte er i Stand til at frembære. Længe og ofte har jeg følt Trang til at tale til Dem, thi uden at vide det har De mægtigen draget min Aand til Deres og er bleven saare dyrebar for min Sjæl, men endog jeg tør haabe, at min Kjærlighed til Dem er, om ej fuldkommen reen, saa dog ej ganske af Verden og dens Kræfter, saa dog grundet i noget bedre, end det naturlige Menneske kjender: saa have dog flere Betragtninger hidindtil afholdt mig

L. 9 f. o. Trykt i Bd. VI: Om Christendoms-Sandhed.

fra at aabne mit Hjerte for dem. Hvad De eller, vel rettere sagt, den gode Gud ved Deres i Skrift udgangne Ord har skjænket mig, vil jeg bedst kunne sige og forklare, naar vi en Gang sees Ansigt til Ansigt der hjemme, hvor Alt skal aabenbares og komme for Lyset; først da vil jeg ogsaa retteligen kunne takke vor Herre og Dem derfor. Nu er min Tak kun svag, men oprigtig, og jeg maa udtale den, saa vidt jeg kan. Tak, kjæreste Hr. Pastor! hjertelig Tak for den Opmuntring, Trøst og Bestyrkelse i Troen, som Deres Ord ofte har skjænket mig, for det qvægende Lys, disse Ord i mangen mørk Time tændte i min Sjæl — vel veed jeg, at det egentlig er Gud jeg herfor skylder Takken, og at De uden ham intet er og intet kan virke, men De har jo dog ogsaa gjerne villet give mig, som alle Deres Ords Hørere, noget godt, og min Tak derfor veed jeg, De baade forstaaer og venligen modtager. Gjengjelde Dem kan ikke jeg; den Herre, i hvis Navn De taler, hvis Kjærlighed De forkynder, han glæde Dem, som Deres Ord har glædet mig, han husvale Deres Aand paa den trange Vej og styrke Dem til at fuldende den Kamp, hvortil De er kaldet, den Kamp, der ofte er forfærdelig pinefuld, men hvorpaa følger en Hvile, hvis Salighed Mennesketunge ej kan udtale. Jeg har ofte det daarlige Ønske, at jeg kunde gjøre Mennesker i Sandhed lykkelige og give dem ret en uforkrænkelig Glæde; dette Ønske rører sig ogsaa hos mig, naar jeg — som visselig dagligen sker — tænker paa Dem, Grundtvig! endog jeg veed, at dets Opfyldelse er heel unødvendig, da han, som kom fra Himmelen for at give Verden Liv, er Dem ganske nær og baade vil og kan give Dem langt meer, end jeg kan ønske og forstaae, og, trods al Verdens og Helvedes Magt, velsigne Dem evindeligen og altid.

Saa er De da aftraadt fra det Embede, udi hvilket De som Præst forkyndte Herrens Ord i hans Tempel og uddeelte de høiværdige Sacramenter. Ei tilkommer det mig at spørge: hvorfor maatte det være saa? ei tilkommer det mig at dømme om dette Skridt; men De maatte ikke være for mit Hjerte hvad De er, dersom jeg uden Uroe og Bekymring kunde have fornummet, hvad der er skeet, dersom jeg ikke følte mig hjertelig bevæget til at ønske og bede, at ogsaa dette Deres Foretagende maa være velsignet af Herren, maa bære Frugt til hans Ære og Deres Vel, at De, skjøndt udtraadt af Deres borgerlige Stilling, dog maa vedblive, som Herrens Præst at vinde Sjæle for hans Rige, hvilken Plads De saa end i Borger-samfundet skal komme til at indtage.

Denne Bøn og dette Ønske dele flere her med mig, thi ogsaa i Norge har jo Deres Røst fundet Gjenklang i Hjerterne, og

med den Glæde, Deres Ord har avlet, følger af sig selv en inderlig og oprigtig Deeltagelse i al Deres Skjæbne, baade saa vidt denne har Indflydelse paa Deres eget Liv og saa vidt den har Følger, vigtige for den Kirke, til hvis Forsvar Herren har kaldt Dem og givet Dem sit Sværd i Haand.

Om Tilstanden — Kirkens Tilstand nemlig — her i Norge kunde der for Resten være Meget eller Lidet at sige, efter som man tager det til. Noget syndeligt Liv har vel Christendommen aldrig havt her i Landet, hvorfor ogsaa Norges Kirkehistorie hører til den magreste Deel af Kirkens almindelige Historie. Meest Liv, tror jeg, findes hos Haugianerne, er det end hos disse blandet med noget uægte. I Byerne er Tilstanden i Almindelighed meget slet, og Vankundigheden, især hos den høiere Klasse, umaadelig, saa at Christendommen hos mange ikke forkastes, som alt for gammeldags, men som en ganske ny Opdigtelse, som noget, man hidtil ikke engang har havt Kundskab om, som en høist besynderlig Lærdom, den det dog ikke er Umagen værd nøiere at undersøge, da man forud veed, den ikke kan være sand, og da den desuden ikke tillader Folk at troe, elske og gjøre, hvad de vil. Det værste er, at der hos Folket spores saa liden Længsel efter noget bedre, end Verden kan give, og at man i Norges timelige Lykke og politiske Selvstændighed finder ligesom Maalet for alle sine Ønsker om Landets Vel, saa at den Lykke og den Frihed, som Jesus har kjøbt os og vil skjænke os, hverken betænkes eller begjæres. Aanden blandt Studenterne her ved Universitetet er langt fra ikke god, en barnagtig, kaad Frihed er deres Afgud, kun enkelte kundgjør en dybere Trang og en alvorligere Aand. Rigtignok synes det undertiden, som en mærkelig Forandring foregaar med flere af Theologerne, naar de tage Embedsexamen og skulle til at indtræde i Præstens hellige Kald, og ei saa ganske Faae ere de, der, udgangne fra Norges Højskole, nu i Landets forskjellige Egne med Alvor, Iver og Lyst forkynde Guds Ord, vel ikke alle lige reent og puurt, men dog i Oprigtighed efter enhvers Indsigt, og langt renere og ægttere, end det forhen paa mange af de Steder er fornummet.

Jeg kommer nu til en Ting, hvorm jeg i længere Tid har ønsket at tale med Dem. Hvor daarlig den nu brugelige saakaldte evangelisk-kristelige Psalmebog er og hvor stor Trangen til en bedre, behøver jeg ei at udvikle. Her bruges nu vel paa flere Steder i Landet deels Kingos, deels Guldbergs, men hin ovennævnte er dog temmelig udbredt og vil vel end mere blive det, om man ei faar en ny. Om Maaden, hvorpaa at foranstalte en ny Samling af Psalmer, kunde der vel være flere Meninger;

mig tyktes det bedst, om Enkelte privat forenede sig for at arbejde til dette Maal i al Stilhed og da bestræbte sig for at faae en Samling bragt i Stand, som siden kunde forelægges Vedkommende til Antagelse enten i det hele eller for en Deel. Jeg troede, at en saadan Samling bedst kunde skee deels ved Oversættelser og Omarbejdelser af tydske Psalmer, deels ved Optagelse og meer eller mindre Omarbejdelse af ældre danske, hvoraf vi jo have kostelige Samlinger i Kingos og Pontoppidans Psalmebøger, deels muligens ved Udarbejdelse af ny, hvis nogen dertil maatte føle Evne og Kald. Naboriget Sverrig har ogsaa en udmærket Psalmebog, hvoraf maaskee Bidrag kunde hentes. Med tre af mine Bekjendte, der baade interessere sig for Sagen og hvis Digtertalent jeg troer her med Held kunde blive anvendeligt, er jeg blevet enig om at gjøre en liden Begyndelse til dette Værk, idet jeg dog selv kun tør paatage mig at gjøre Udvalg af enkelte i deres Form og Indhold allerede hensigtssvarende Psalmer i de ældre Psalmebøger, og i det højeste at omarbejde nogle, som kun trænge til saare ringe Forandringer. Nu er mit Spørgsmaal til Dem, kjære Hr. Pastor! dette, om De ikke enten allerede har prøvet paa, at omarbejde nogle af vore gamle Psalmer, eller agter at gjøre det, og min Anmodning den, om De i saa Fald velvilligen vilde meddele mig disse og dem, De muligen selv kunde have forfattet, og om De vilde tillade mig i Tilfælde af, at en Samling her skulde kunne tilvejebringes at benytte Deres, som Bidrag hertil. Det forekommer mig, som jeg, hvis jeg ikke erindrer Feil, i Fortalen til Deres Nytaarsmorgens-Riim, saae en Yttring af Dem, som opvakte den Tanke hos mig, at De stundom vilde gjøre Digtning af Psalmer til Gjenstand for Deres aandelige Virksomhed. Skulde De imidlertid have Grund til at afslaa min Anmodning, da føler jeg mig forvissat om, at De ikke tager denne fortrydelig op.

— — — —

Den Frihed, jeg her har brugt ved at tilskrive Dem, burde jeg maaskee bede Dem tilgive mig, men en saadan Høfligheds Formular kan jeg saa nødig bruge til den, jeg hjertelig elsker, og om hvis Velvillie til at modtage mit Ord jeg er overbeviist; jeg beder Dem altsaa kun venligen at ansee dette Ord som kommende fra en Dem inderlig hengiven Aand, og som Christen udbeder jeg mig Deres Forbøn hos vor fælles Herre, idet jeg forbliver

Deres saare forbundne og med
 Ærbødighed hengivne

Wilh. Wexels.

*Til Christen Olsen.**

303.

Kiære Ven!

Christianshavn 8de Juli 1826.

Uagtet der neppe fra Kullen til Kulsbjærg er en Sællandsfar med mere Mod og Dristighed til at troe sine egne Øine, vilde jeg dog neppe vovet at troe mine, da jeg saae din egen Haand paa et Brev, hvis der ikke havde fulgt et troværdigt Vidne med, og det var at vente, Du, efterat have taget dig saa lang Betænkningstid, vilde være betænksom nok til at forudsee, der maatte følge Jærtegn med det Brev, man skulde troe, kom fra dig selv. At jeg nu imidlertid anseer Brevet for authentisk, kan jeg ikke bedre vise end ved at besvare det, thi skøndt du maaskee ogsaa kunde trænge til lidt mundtligt Vidnesbyrd om Skriftens Ægthed, maa jeg dog for Øieblikket bede dig troe dine egne Øine, da jeg ikke selv kan følge med, og har, som du veed, ingen Degn at sende som min Substitut. Du seer altsaa heraf, at jeg, Gud skee Lov! endnu har den Tro, at Alvor og Gammen kan godt sammen, naar man kun, som Ordsproget byder slaaer Gammen med Alvor og ikke glemmer Isletten over Rendegarnet. At denne min Tro imidlertid i det sidste Aar har været større Fristelse underkastet, end min offentlige Skrift, og især min Tale om Rimkrøniken skulde lade formode, behøver jeg ikke at sige dig; thi Du veed nok, det har i Grunden været et strængt Alvors-Aar, hvori det alt var store Ting, ja en uformodentlig Lykke at kunne bruge Gammen til Islet, og dog vilde jeg ikke bytte dette Aar bort for de muntreste, selv i vort Sprog uskyldig muntreste, jeg har oplevet. Nei, det være Stort eller Smaat hvad dets Virksomhed i Verden har frembragt eller kan frembringe, saa har det gjort en Epoche i mit indvortes Levnets-Løb, som jeg nødvendig maa kalde stor, da Striden mellem det Chaotiske, og det ordnende Princip i mig er ophørt, og afløst af inderlig Harmoni, fordi det Herren skabte i mig var ingenlunde virkelig chaotisk, men syntes kun saa; indtil Ordens-Principet klarlig hævdede sig som den levende Middel-Punkt, hvorom alt Christeligt vel ikke pludselig, men dog snarlig ordner sig, som af sig selv, det er af Herren som er Aanden. Du seer nok, det er den anden Part i vor lille Catechismus, jeg taler om, som den synderligste Part og som Hovedet, der skal ordne alle vore christelige Forestillinger og beherske vore Følelser, som den christelige Aands levende Udtryk, der nu hos mig har i Regieringen afløst det mageløs

L. 4 f. o. Kulsbjærg: Bakkeparti ved Vordingborg.

L. 22 f. o. Anm. af Molbechs Udg. af Rimkrøniken i Nyt Aftenblad 1826.

enige, men dunkle, og derfor idelig misforstaaede Duumvirat af Aand og Bogstav. At jeg er blevet c a t h o l s k i Hovedet, har Du vel sagtens hørt, og det er ganske rigtigt, men at jeg derfor ikke er mindre luthersk i Hjertet, tør jeg vel paastaae, forsaavidt Luther var luthersk, og saasandt den Augsburgske Confessjon er en høitidelig Bekiendelse af den hellige almindelige Kirkes Tro, med en høitidelig Protest mod Paven i Rom, og mod alle de Misbrug, der, med ham og ved ham, havde ind-sneget sig i Kirken. Desuagtet er det vist nok sømmeligst, at jeg udvikler min lutherske Catholskhed paa et frit Stade, ikke som afsat men som frigivet luthersk Præst, og jeg finder derfor daglig rig Anledning til at takke den Gud, hvis Tanker og Veie ere saa høit over vore de bedste, som Himmelen er over Jorden, og som derfor tvang mig til, hvad jeg, ved rolig Eftertanke, maatte finde, var det Bedste, uden dog vel at have havt Mod til paa fri Haand at gjøre. Jeg arbejder nu paa en Betragtning af Christendommens Sandhed, hvori jeg, saa klart som Gud vil give Lys og Naade til, ligesaa frimodig skal vise det formaliter uforsvarlige, som det materialiter uforbederlige i vor kirkelige Stilling, og denne Sags Vigtighed især for en christelig Skribent, der maaske snart taber sin Skrive-Frihed, er det især, som ikke for det Første kan lade mig tænke bestemt paa nogen Land-Reise, hvor gierne jeg end ellers baade for min egen, mine Nærmestes og mine Venners Skyld, kunde ønske den. — Mit Haab om den jævne Mark har jeg ingenlunde opgivet, og kan ei opgive, uden at synes, som Herren havde ei blot skabt mig men mange Menneskers Børn, og Menneskens Søns Tjenere for Intet, men hvor jævnt det vil gaae, og hvor bakket Veien skal vorde, det veed kun Gud, og har jeg nogensinde, selv uvitterlig, tænkt, at kunne af Hans aabenbarede Raad slutte mig til Hans urandsagelige, og paa de banede Veie finde de usporlige, indbilder jeg mig det dog nu ikke mere, men vil, som en Vægter paa Muren, bie paa hans Vink, og med Hans Bistand følge dem. — Uagtet jeg derfor lønlig nærer det Haab, at blive i Landet, nære mig redelig, og arbeide frit, med Mund og Pen, paa Guds Riges Komme til os, saa gjør jeg dog mit Flyttetøi istand, og vil, om saa skal være, stræbe at dæmpe det dybe Suk, med Forjættelsen om Glæde som hendes, der haver født et Menneske, et Guds Menneske til Verden. Skal jeg herfra, maatte det vel enten blive til Norge, eller til England, og skiøndt det Første for vore Øine var det rimeligste, er mine dog mere vendte didover, og jeg prøver

derfor paa, hvad kun ved Guds besynderlige Bistand kan lykkes i min Alder, at faae den engelske Tunge i min Magt. —

Venligst Hilsen til dine Sydskende og den kiære Ingemann fra Lise og

din Ven

Grundtvig.

[foroven]. Jeg giør Regning paa, at Du lader Ingemann ved Leilighed læse dette Brev, da jeg i denne Tid nødigt bruger Brevpennen.

*Til Christen Olsen.**

304.

Kiære Ven!

Christianshavn 18de Juli 1826.

Da jeg nu seer, det gaaer i Langdrag med det Arbeide, jeg havde tænkt at ende, før jeg slog mig løs, og Sommer-Ferierne dog maa rette sig efter Sommeren, har jeg betænkt, om Gud vil, at giæste dig med mit ganske Huus, skjøndt jeg er nær ved at beklage din Godvillighed; thi, foruden min Kone, som du kiender, har jeg to Sønner, som du ikke kiender, og af hvilke den Mindste kan giøre Spektakler for Tre, saa der maa endelig en Pige med til at holde Styr paa ham, og saaledes bliver vi fem, som kan giøre Paastyr i det Mindste for Syv. Imidlertid, naar du og Jfr. Lange tillader, at vi vender saalidt op og ned paa Huset som muligt, og saa meget som vi finder for godt, da kommer vi vel ud af det for en Gang, og, vil Gud, Alt kan føie sig nogenlunde gunstig, synes mig, det vilde være glædeligt for os at tilbringe nogle Sommer-Dage sammen, under gamle Minder i den smilende Egn, hvor jeg tit har ønsket under graa Haar at fuldende min Vandring. Mandag eller Tirsdag i næste Uge siger Lise, det kunde vel gaae an at reise, og jeg kan jo da paa Fredag med et Par Ord faae at vide, hvilken Dag i næste Uge, du, efter dit gode Tilbud, som jeg for Øieblikket tager i Betænkning at afslaae, kan lade os hente; men finder det enten for Markarbeide eller Andet Vanskelighed, da sig mig det endelig reentud, thi herfra gaaer altid Heste, som ikke har andet at bestille, og Sagen er da ikke farlig. — Jeg hører at det er betydeligt med Beskadigelsen af Ingemanns Knæ, som ret giør mig ondt. — Seer du ham, da hils ham venligt! Saa hilse du Syster og Svoger og Jfr. Lange, fra min Kone og

din Ven

Grundtvig.

*Til Christen Olsen. **

305.

Christianshavn 19. Aug. 1826.

Kiære Ven!

Kun for i al mulig Korthed at melde vor lykkelige Reise herind i Tirsdags, og paa egne, saavel som paa Kone og Børns Vegne takke Dig venligst for godt Kvarteer, god Levemaade, god Omgængelse, og alt hvad godt er, kun derfor tager jeg i Dag til Pennen, thi baade er Stunderne lidt knappe og Dispositionen lidt ubekvem. Ret vel har Ingen af [os] uden Johan befundet sig i disse Dage, hvad enten det kommer af den Hede, vi især mellem Ringsted og Roskilde maatte udholde eller af Andet, saa vore respective Maver klage sig for hinanden, uden at det synes at hjælpe.

Dog, det gaaer vel, med Guds Hjelp, over, og er jo da ikke heller over Kræfterne! Seet eller hørt har jeg Intet her i Byen, som var værdt at tale om, og hvad jeg har lugtet, er det bedst at tie med.

Hils Jf. Lange med megen Taksigelse for al hendes ufortrødne Uleilighed, naar Svenn ikke finder sig fornøiet, sukker han endnu imellem paa Vaa.

Hils ogsaa din Syster og Svoger paa det Venligste fra os alle! Der gaaer sædvanlig mange Aar før det vil træffe sig, at et Par Familier kan leve saaledes sammen i Tredie-Mands Huus, uden at skiæres til, eller ønske hinanden paa Dørren, end sige da med Følelsen at udgiøre een christelig Familie paa Grændserne af Hedenskabet.

Seer Du Ingemann, før han faar Brev fra mig, da hils og tak ham venligst for Nærværelsen!

Guds Fred, Vekst i alt Godt, og Kræfter til at giøre Herrens Gierning og bære Verdens Byrder, som ei kan afkastes, til-
ønskes Dig i Jesu Navn af

din Ven

Grundtvig.

Til W. Wexels.

306.

Christianshavn 28 Aug. 1826.

At tale om de Ting, som høre til Guds Rige med christelige Venner, og da især med dem, som ogsaa arbeide i Ordet og Lærdommen, er en af de Vederkvægelser, vi i vore Dage sjelden nyde, og derfor vel maa skiønne paa, og skiøndt de døde Bogstaver kun er lidt mod det levende Ord, er de dog ikke blot glædelige Minde-Tegn for adskildte Venner, men ogsaa vel-

komne Varsels-Tegn for Ordet mellem de Troende, som ej kjen-
de hinandens Røst! Saa lidet jeg derfor tør lægge synderlig Vægt
paa Breve fra mig aldeles ubekjendte Personer, eller overlade
mig til de glade Følelser, et tilsvarende Ord med et ærligt An-
sigt vilde vække hos mig, saa er det dog anderledes, naar Brevet
er fra en Mand, der haver saa godt et Vidnesbyrd som De, og
hvis Skrift, for hvem der kiender noget til Sjæle-Virkningernes
Love, selv borger for Meningens Oprigtighed, især paa Tider
og under Forhold, da Ingen fristes enten til at hykle Christen-
dom eller til at ønske mit Venskab. Fra denne Side har vore
Dage og min Stilling et afgjort Fortrin i mine Øine for de
langt behageligere, og derfor tør jeg skrive til Dem, som til en
gammel Bekjendt, hvis Aasyn og Stemme vi ikke mindes, og
om hvis Eiendommelighed vi derfor intet levende Begreb kan
gjøre os, men om hvis Oprigtighed vi dog slet ikke tvivle, og
af hvis nærmere Bekjendtskab paa Ny vi vente os, med Guds
Hjælp, Opmuntring, Glæde og Bestyrkelse. Mig synes, jeg
hørde, at De for nogle Aar siden var i Kiøbenhavn, og, var det
saa, gjorde De ikke Ret i at tage bort igien, uden at have be-
søgt mig; men det er nu engang saa med en Skribent, der er
blevet noget navnkundig, at han derfor maa taale endeel Be-
søg, han gjerne og savne endeel han nødig vilde undvære, saa
derom er ei meer at sige.

Den oversendte Betragtning har jeg endnu ikke læst, men i
Maaned-Skriftet er alt Halv-Delen indrykket, da Rudelbach,
som bestyrer Redactionen, glædede sig meget ved den, og De-
res Brev var mig Borgen nok for, at jeg ikke kunde have det
mindste mod Indrykkelsen at indvende, da det er min ufra-
vigelige Regel, gjerne at optage alt, hvad der med Betænksum-
hed knytter sig venlig til den christelige Tro, enten jeg saa
kan billige Tanke-Gangen eller ikke. — Hvorfor jeg nu ikke
har læst Betragtningen ligger vel — i mine Tanker — ei blot i
den Omstændighed, at jeg den Gang, med en Reise for Haan-
den, havde knappe Stunder, men kom vel især af, at den Ma-
terie, De behandlede, laae saa nær ved den, jeg netop nu ord-
ner mine Tanker om, at jeg ingen Drift følte til just nu at læse
en venlig og christelig Mands Betragtninger, hvori jeg var tem-
melig vis paa at finde Endeel, jeg, paa mit nærværende viden-
skabelige Stand-Punkt ei kunde billige, og hvis Udtryk jeg dog
paa ingen Maade vilde have i Tankerne, som de der friskest
mindede mig om en theologisk Tanke-Gang, der efter min
Overbeviisning er feilagtig. De seer nok, jeg mener den hos os
sædvanlige Methode, som ogsaa jeg har fulgt i Talen om Chri-
stendom, at b e g y n d e med Skriften og udlede Alt deraf, hvad

De veed, jeg paa den sidste Tid høilig misbilliger. Jeg nævner det her, naturligviis ikke for at afhandle Sagen, som, efter sin Natur, maa blive Gienstand for lang Discussjon, men kun for at bede Dem aldrig glemme, at jeg paa det skarpeste skielner mellem vor fælles christelige Tro med Alt, hvad deraf nødvendig følger, og min theologiske Synsmaade, som jeg nødvendig, da jeg troer, den er rettere end den sædvanlige og Christendommen gavnlige, maa stræbe at gjøre giældende, men som ei paa mindste Maade kirkelig adskiller mig fra det ene velsignede Broderskab, som vil være Eet med Tro og Haab og Kiærlighed i Christo Jesu!

De tager smertelig Deel i min sære Skæbne, og Tak derfor, jeg vilde i Deres Sted vist gjøre ligesaa; men naar jeg undtager de personlige Hensyn paa os selv og vore udvortes Omstændigheder, som vel altid falde os tunge at bortvælte, fristes jeg ikke noget Øieblik til at ønske mig den Stilling tilbage, jeg vel kun, drevet af Omstændighederne, kunde udtræde af, men som dog slet ikke passede for mig, og som jeg kun af Nødvendighed anden Gang indtraadte i, for at kunne, uden Brudd paa den borgerlige Orden, aflægge mit kirkelige Vidnesbyrd om Troens Kraft og Livsalighed for Venner og Fiender. Man havde spærret Kirken (Stats-Kirken) for mig netop i Hoved-Staden, hvor jeg maatte til Orde; jeg havde det Haab, at naar jeg biede, vilde Herren lukke op med Kongens Nøgel, og Haabet blev ikke beskiæmmet; men dels er jeg kun skikket til Prædikant, ej til det daglige Hyrde-Liv og dels er Stats-Kirken for Øieblikket fuld af saa megen Ureenhed, at man knap kan gaa ubesmittet igiennem den, og umuelig, som oplyst Christen, forrette Embedet med en god Samvittighed, uden at vide med sig selv, man lod det langt heller være, og gjør det kun for Ordets Skyld. Det juridiske Angreb paa mig har været mig, der hader og frygter Processer lige høit, yderst smerteligt, men jeg seer godt, det er det klareste Beviis Fienden kunde give paa sin aandelige Afmagt og Raadvildhed, og altsaa det klareste Tegn os kunde times paa, at Seieren er egenlig vundet, Sagen er befundet uovervindelig, derfor vil man hævne sig paa den Person, der, skjøndt man beloe ham, sagde forud, det maatte skee saaledes, at Christendommen efter sin sidste Lidelse herliggjordes paa Jorden. Hvad min Skæbne vorder, veed jeg ikke, men at Troen inden kort Tid vil øiensynlig triumphere, det kan jeg see, og glæder mig! Vor Fader vil ei prøve over Evne, Han kiender vor Skabning og kommer ihu, vi er Støv!

Paa Norge, som paa mine Venner der kan jeg ej ret blive klog, men mig synes, de vil lappe paa det gamle Klædebon,

hvad Herren siger, duer ikke. Dog, jeg har tildeels selv villet det Samme, og før Dagen kommer, gnide vi forgiæves Øinene. — Min kiære Hersleb er stum, kan De sige mig, hvorledes han virker theologisk, da gjør det; thi jeg agter og elsker ham alt for meget til at ville tænke ilde om ham, om han end farer vild eller er standset paa Halv-Vejen, men mig synes, det var dog godt, om jeg vidste det. Stenersen er lunken, og gjør sig til af det, som om det var Sagtmodighed, ham maa jeg indtil videre glemme.

De taler om Psalmer! ja, jeg har tænkt derpaa i mange Aar, og gjort allehaande Forsøg, men har næsten med intet været meer end øieblikkelig tilfreds. Muelig kan Norge modtage og behøve ogsaa heri et Palliativ, for os maa Alt være radicalt, eller det gjør kun ondt værre. Bidrag tør jeg saameget mindre love, som min nærværende Stilling er mig gaadefuld, jeg er som en veifarende, der ei veed, til hvilken Side Reisen egenlig skal gælde, og maa — saavidt muligt — belave sig paa Alt. Ogsaa den Stilling som enhver i Herrens Tjeneste, har sine Fortrin og sine Glæder, men ikke for mig den Lige-Vægt og muntre Livlighed der hører til at sjunge yndelig for Herren! I Øvrigt veed De, jeg ønsker ethvert Værk, som begynder i Jesu Navn med ærlig Hug, Velsignelse, og finder det aldrig forgiæves, om derved end ei udrettes, hvad vi vente.

Haugianernes Stilling er fortvivlet, de vil baade være i Stats-Kirken og udenfor den, men det er besynderligt, at Ingen af Norges Præster har Drift og Mod til at redde dem, der vil noget christeligt, ved at gaae ud til dem, som Loven jo tillader, og eftersom Gud føier det, føre dem tilbage til den rensede Stats-Kirke, eller constituere dem til en reen-christelig Menighed med en egen theologisk Høiskole, hvad maaskee vilde gjøre et Underværk i Norden. Noget saadant prøvede jeg sikkert paa, om jeg var Nordmand, men nu skal jeg formodenlig, mens Marken beredes, sidde i Vinter-Sæde i Studere-Kamret! Dog vi vide intet, Herren raade! Han lade sin Gierning sees over sine Tienere og sin Herlighed over deres Børn! Hils Winsnes, D.[elphin], S.[undt], Holst ubekjendt, paa Deres Ord, og hvem der vil hilses med Herren! venligst

N. F. S. Grundtvig.

Jeg har nu læst den Deel af Deres Afhandling som er trykt i August-Heftet, og glædet mig meget derved, men maa nødvendig ønske Dem den Indsigt, at vi aldrig med Kraft og Virkning kan protestere mod Rationalisternes skammelige Misbrug

af Skriften, naar vi selv paa fri Haand udkaste hermeneutiske Regler og drage Linien mellem det ene Nødvendige og det for Visse kun i Skriften; thi formaliter gjør vi da aabenbar det Samme som Rationalisterne, og havde vi ikke i Troesbekiendelsen det christelige Grund-Begreb givet, kunde vi umuelig uden Anmasselse udgive vort Skøn om Bibelens Grund-Lærdom for andet end en theologisk Anskuelse, der vel af Menigheden maatte findes rimeligere end Modstandernes, men var dog ej fri for Vilkaarlighed og skulde troes paa vort enkelte Vidnesbyrd! Vale!

2. Septbr. 1826.

Til A. Helland.

307.

Kiære Ven!

Christianshavn 10 Septbr. 1826.

Tak, fordi De fremdeles kommer mig ihu! Tak ogsaa for Smaabøgerne af Hauge, De sendte mig, endeel deraf har jeg læst, og det bestyrker mig i den Tro, at han meende det ærlig og christelig med sine Med-Mennesker, skøndt han tiltroede sig et Guds Kald og Embede i den christne Menighed, som han ikke havde og derfor heller ikke var mægtig til at forestaae; thi vor Herre Jesus Christus under os alle som troe, og vil elske Ham igien, der haver elsket os først, lige godt; men Han haver indstiftet et Lære-Embede i sin Kirke og Menighed, som vi maae ikke forsmaa, og som Han, trods al Fiendens List, vil sørge for, skal uden Ophør forplantes fra Hans første Apostler til Hans sidste Tjenere paa Jorden, og kun dem, som Lære-Embedet saaledes rettelig overantvordes, kun de annamme, naar de have Troen, den særdeles Viisdom, Kraft og Salvelse af Aanden, som hører til at kunne rettelig dele Sandheds Ord og værdelig med levende, varige Frugter forkynde det store Frelsens og Fredens Evangelium. Det gjør mig derfor ondt for alle dem af Hauges Venner, som er af Sandhed, og jeg vil haabe, de er ikke faa; thi de staae med den ene Fod i en Kirke, hvor Vantro for det meste regierer, og med den anden Fod i noget, de ansee for en Kirke, skøndt det ingen er, og varer dette længe, da skal De see, det Hele bliver til idel Verdslighed og tomme Sædvaner. Hvor der er Liv og Sandhed i dem, maae de derfor endelig see til at faae sig virkelige christelige Præster, og da aabenbar adskille sig fra den Landskirke, der kalder sig evangelisk-christelig, men er, da de fleste

I. 1 f. o. hermeneutiske Regler: Fortolkninger.

Lærere sagtens der som her fornægte Troen, kun Kirkens aabne Begravelse, hvoraf de som vil leve, baade Lærere og Tilhørere, maae opstaae og udgaae. I Norge tillader jo Loven Saadant, og der er det vist nødvendigt, hvordan det saa vil blive her, hvor den Ting baade indvortes og udvortes har store Vanskeligheder.

Tak ogsaa for de 20 Rdl., Deres Skipper gav mig fra Dem! haardnakket turde jeg ikke vægre mig ved at tage dem, da jeg troer, De undte mig dem godt, og min Stilling for Øieblikket jo, verdslig talt er derefter; men naturligviis tog jeg dem som en christelig Gave i Herrens Navn, og ei som Betaling for Noget, thi jeg har, blandt Andet, ikke glemmt, at De i tidligere Dage, da jeg dobbelt maatte glæde mig ved Deres Gavnildhed, gjorde mig til Deres Skyldner!

Hos os seer det besynderligt ud, og mange tænker vist, det enten er af Frygt for Troens Fiender eller af Fortvivlelse over Vantroens Magt, jeg har nedlagt mit Embede; men det er, Gud skee Lov! langt fra; som Statens Tjener, under mange Baand, jeg nødig bar, og bar kun for, uden Uorden at kunne prædike Evangelium for Hovedstaden, har jeg, da min Hensigt var opnaaet, grebet en god Leilighed til at nedlægge mit Embede; men mit egenlige Præste-Embede, som vor Herre Jesu Christi viede Tjener, hverken kan eller vil jeg nedlægge, før jeg nedlægger min Stav ved Graven, og jeg har det glade Haab, at dette mit Embede skal nu først ret begynde at være velsignet, og bære Frugt. Vor Herres Jesu Christi Tro har vundet en stor og herlig Seier iblandt os, men Verden seer det ikke endnu, og selv Mange af de Troende veed det ikke, saa de frygte, hvor der er slet ingen Fare!

Herren være med Dem alle Dage og skiænke Dem sin Velsignelse!

venligst

N. F. S. Grundtvig.

Til Frederik VI.

308.

Allernaadigste Konge!

[1826.]

Lige saa umueligt som det var mig, efterat have følt Majestædens Unaade, nogen Dag længer at holde paa et Embede, som jeg vidste kun ved Majestædens særdeles Naade var blevet mig betroet, lige saa umueligt er det mig ukaldet at fremtræde for Majestæten, saa længe jeg i min Konges Øine er en Injuriant; men min dybe Bedrøvelse over at staae for min Konge

i et saadant Lys, og min vel grundede Overbeviisning om kun at have gjort, hvad Loven og min Embeds-Eed forpligtede mig til, maae nødvendig indskyde mig den allerunderdanigste Bøn, at Majestæten dog til den uforglemmelige Naade, jeg saa nødig vilde synes uværdig, endnu vilde lægge den i Naade at læse den lille Bog, jeg med allerunderdanigst Frihed og dybeste Ærbødighed vover at vedlægge! Deres Majestæt! det var i tyve Aar min Stolthed, som dansk Skribent, at bruge de Evner, Gud og den Opnuntring Majestæten skiænkede mig til at ære min Konge og Fædernelandet, og skulde jeg nu fradømmes min Skrivefrihed, uden at Efterslægten maatte finde, jeg havde aabenbar misbrugt den, da var det en Forbrydelse af mig mod Kongens og Landets Hæder, hvis jeg ikke havde gjort mig al optænkelig Umage for at opklare en Sag, mine Fiender saa flittig have stræbt at fordunkle! Fiender maa jeg sige (skiøndt jeg tør troe mig saa fri for egenlig personlige Fiender, som nogen ærlig, stille Mand i Landet) thi den Aand, hvori jeg som Christen og Dansk altid har skrevet, den har bittere Fiender; men om det end kunde lykkes dem ogsaa af mit Forsvar at gjøre en hidtil ukiendt Brøde, skulde det dog være mig en Beroligelse at have gjort Alt hvad der stod i min Magt for til min Døds-Dag at kunne føre Pennen til en Konges og et Lands Hæder, det ei blot er min Pligt at tjene, men min Lyst at takkes!

Dog under alle Omskiftelser skal det være min Bøn til Gud, at Han vil rigelig velsigne Majestæten og derved Riget, ligesom det skal være mig en hellig Pligt at indprente mine Sønner de samme christelige og kongelige Grund-Sætninger, som have behersket mine præstelige Forfædre i syv høi[lovlige] Kongers Dage og mig i Majestæten, hvis kongelige Omsorg for Fædernelandets Ære ogsaa i mine ringe dog troe Bestræbelser haver reist et Mindesmærke!

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Til Direktionen for Christianshavns Døttreskole.

309.

1/3 1827.

Da jeg modtog det ærefulde Valg til Medlem af Directionen for Christianshavns Døttre-Skole, var jeg i en Stilling der tegnede til at blive varig, og syndes at have afbrudt en Skribent-Bane, der, under nærværende Omstændigheder i Danmark er udsat for langt større Farer end selv den betænksomste Mand

kan forudsee! Men det er bekiendt, Stillingen har forandret sig, jeg fristede i min besindige Manddoms-Alder et Vanheld paa Skribent-Banen, som det vel er et Vidunder, Skjalden i sin brusende Ungdom kunde undgaae, men som den adstadige Præst i sin Nidkiærhed maatte troe sig sikker for, og, saa smerteligt det end i enhver anden Henseende var mig, saa maatte jeg dog være stolt af mine Med-Borgeres personlige Agtelse og havde derover nær glemmt, at jeg indtil videre kun passede maa-delig i en Embeds-Stilling, der ikke taaler selv kun Skinnet af det Ærerørige. Det syndes imidlertid, som mine Med-Borgere glemde det endnu længere end jeg, thi de nændte i det Mindste ikke at lade mig føle min Skiæbne, og Directionen for Døttre-Skolen har i denne Henseende et særdeles Krav paa min Høiagtelse og Skiønsomhed; thi saalænge jeg skulde forrette et ærværdigt Embede, som jeg omsider selv maatte bede om Afløsning for, maatte jeg ikke nedværdige det, ved at trække mig tilbage fra nogen hæderlig Forbindelse, og Directionen modtage min hjerteligste Tak, fordi jeg ikke noget Øieblik kunde spore, at min Deeltagelse i forrige Aars Examen var den i mindste Maade ubehagelig.

En naadig Afsked og en haard Dom har nu begge viist, at jeg hverken havde vanæret min Person eller min Stilling, og jeg er egenkiærlig nok til at troe, Directionen ikke ved nu tilstundende Examen vilde føle sig besværet ved min Deeltagelse; men deels er det dog umueligt, at jeg ikke i Enkeltes Øine skulde have lidt noget Skaar i min borgerlige Agtelse, og deels er min Stilling nu, baade som Borger og Skribent, saa aldeles usikker, at jeg bør trække mig tilbage fra enhver Forbindelse, det staaer i min Magt at opløse.

Derfor griber jeg ogsaa her det beleilige maaskee snart forsvundne Øieblik til at udtræde af Directionen for Christianshavns Døttre-Skole, uden, saavidt jeg veed, at have misbrugt enten min Stilling, eller den Agtelse, jeg ogsaa i den var saa lykkelig at nyde!

Med oprigtig Taksigelse for al den Velvillie, jeg ogsaa mødte hos ærede Med-Borgere og med de velmeenteste Ønsker for den Stiftelses varige Held, det var min Lyst, skjøndt ei min Lykke at befordre!

Ærbødigst venskabelig

N. F. S. Grundtvig.

Til P. J. A. C. Eberlin.

310.

Christianshavn d. 22 Marts 1827.

Deres Velbyrdighed har udøvet den Censur, Trykkeforordningen selv kalder forhad (og som Skribenten da vel maa kalde to Gange saa) med en Liberalitet, som har retmæssig Krav paa Skribentens varmeste Erkiendtlighed, og Dette giver mig Mod til at bede D. V. som min Censor, om en Føielighed, uagtet Politi-Censurens sædvanlige Prædikat er Ubøielighed!

Slutningen af min Betragtning om Religjonsfrihed (for Theologisk Maanedsskrift), og ventelig Slutningen af min boglige Skrift i Danmark, har alt været længere hos D. V., end et Maanedsskrift godt kan taale at staae stille, og Deres sædvanlige Ufortrødenhed er mig da Borgen for, at dette Stykkes usædvanlige Indhold har gjort Dem tvivlraadig, hvad den bedste Jurist kan være bekiendt at vorde, naar han efter Trykke-Forordningen liberalt men dog ogsaa forsvarlig skal bestemme vor Skrive-Friheds Grændser.

Om nu ogsaa, hvad jeg ikke veed, D. V.s Liberalitet vilde overvinde Tvivlraadigheden, som de fleste Censorer veed nemt at undgaae, saa var jeg dog ikke den uforglemmelige Agtelse værd, som De, uden alt personligt Bekiendtskab, i mig har viist en ikke ufordeeltagtig bekiendt, uheldig Skribent, dersom jeg kunde ønske, at nogen Mand, end sige da saa ædel en Mand, som De sikkert maa være, skulde for min Skyld paatage sig et ubestemt Ansvar, for hvis uberegnelige Følger selv den modigste Mand kan være bekiendt at grue, ja som en klog Mand maa føle stærkt Skribent-Kald eller elske Skribenten for høit for at gaae i Møde.

Derfor udbeder jeg mig den Føielighed af D. V., at De, under alle Omstændigheder, vil indsende den døende Skribents sidste Ord til det Høikongelig Danske Cancellie, der, som det høieste Justits-Kollegium vist ikke vil vægre sig ved at hæve Tvivlraadigheden paa en saa høit og saa frit et Collegium værdig Maadel!

I det Haab nu, at D. V. vil opfylde denne min indstændige Bøn, og lade dette mit Brev følge med som Bilag, tager jeg mig den underdanige Frihed at tilføie et Par Ord om min Betragtning af nærværende Tilfælde.

Hvad jeg giennem en Række af sytten Aar har fristet i det kongelig Danske Cancellie er faldet saa borgerlig tungt paa mig, at jeg, under den skriftlige Udvikling deraf vel maatte fristes til at tvivle om, hvorvidt Cancelliet, hvis Afgiørelse jeg saa i Møde, vilde tillade denne Udvikling at komme for Lyset,

men jeg burde udentvivel strax forjaget den Tvivel, som en uværdig Mistanke, da jeg baade beflittede mig paa den sømmeligste Stil, og angav den Synspunkt, jeg virkelig har, at Cancelliet aldrig har villet mig ilde, eller tænkt paa at gjøre mig Uret, men blot i en aandelig giærende Tid, fulgt Principer, som efter min Overbeviisning er urigtige, og som blev mig saa saare skadelige, at jeg nødvendig, som vi Mennesker er, maa see dem i deres allerufordeelagtigste Lys.

Det er derfor nu mit velgrundede Haab, at det høieste Justits-Collegium, som har umiddelbart Referat til Majestæten, og, efter Stillingen af Jurisprudensen saa overordentlig Indflydelse paa hele Borger-Samfundet, at dette høie Collegium, der kun behøver at bryde sig lidt om en Skribent i min Stilling, og af min bekiendte Tænkemaade, ingenlunde vil undertrykke mit Klagemaal til Majestæten, som jeg ene og alene ønsker trykt, fordi jeg ikke har kunnet udgrunde, hvorledes det paa anden Maade skulde afvinde Majestæten mindste Opmærksomhed; da mit Ord om juridiske Ting, naar det ikke lyder, hvor det kan aabenlys bedømmes og modsiges af de Lovkyndige, bør for Majestæten være dødt og magtesløst.

Saameget mindre bør jeg tiltroe det Høikongelige Danske Cancellie en saadan Haardhed, som det her øiensynlig giælder en tro Undersaats sidste Haab, som naar det glipper, kun har den, borgerlig talt, fortvivlede Udsigt at vandre med Kone og Børn ud i den vide Verden, og søge Brødet blandt Fremmede. Og nu var desuden denne Undersaat en ærekiær Embedsmand, værdiget Majestætens besynderlige Opmærksomhed, og krænk- ket i sit Inderste ved at skulle staae som Forbryder i en naadig Konges Øine, og endelig er han en navnkundig patriotisk Skribent, der kun efter en Udlæggelse af Trykke-Forordningen, man vel, da den ikke er fulgt ved Høieste-Ret, tør kalde meer end haard, er sat under Censur, hvorfor det vist, efter Europas og Historiens Dom, som er over alle bekiendte Personer, vilde kaldes grueligt, hvis det høieste Justits-Collegium i Danmark vilde benytte sig af sin Overmagt til at undertrykke denne Værgeløses sidste Suk til Lands-Faderen, og bringe den mest overdrevne private Ømfindtlighed saa øiensynligt et Offer. Ja, for om mueligt i Korthed at berøre Alt, ved en Leilighed, hvor snart det Mindste synes Nok og snart Alt endnu for lidt, saa maatte det vel antages at være Hr. Etatsraad Ørsted, jeg især skulde have stødt; men deels er han en Hæders-Mand, hvis Character og Talenter jeg, uden at det behøvedes, altid har bevidnet min Høiagtelse, deels staar Han, som Skribent, i eget Forhold til Publiciteten, og endelig har Han, midt under

den Sag, over hvis Gang jeg beklager mig, offentlig erklæret sig mod mine kirkelige Rets-Principper med en Overvægt og paa en Maade, der maatte være mig sagsøgte og hudflettede Embedsmand anderledes følelig, end en juridisk Ignorants frimodige Selv-Forsvar kan være den berømte Jurist, hvis borgerlige Stilling er lige saa lykkelig og glimrende, som min det modsatte.

I Øvrigt er jeg ikke blot resigneret Embedsmand, men ogsaa nogenlunde resigneret Person, og resolveret Mand, saa jeg haaber vist, dette skal være den sidste som det er den første Føielighed jeg udbeder mig af min Censor, og det sidste som det er det første Beviis paa lidt personlig Agtelse jeg, som navnkundig Skribent og som Majestætens og Danmarks bekiendte Lovtaler udbeder mig af det Høikongelig Danske Cancellie, Hvis ny Præsident jeg vel ikke har den Ære at kiendes personlig af, men dog har i Stilhed lykønsket Danmark med, før Han blev det!

Fordoblende min Erkiendtlighed, saavel som min Bøn om at dette Brev maa følge mit til Trykken skrevne Klagemaal til det Høikongelig Danske Cancellie, til Hvis Opmærksomhed det beiler,

ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

2den April 1827.

Da jeg maa antage, at det H. k. D. C. nu har hævet D. V.s Tvivlraadighed angaaende Slutningen af min Afhandling om Religjonsfrihed, saa udbeder jeg mig herved D. V.s endelige Decision over et Udkast, hvori det Lovstridige, om Sligt mig uvitterlig skulde findes, dog vist ikke kan være meget, og hvis Indhold er mig af saa megen Vigtighed, at jeg ikke godvillig kan opgive Sammes Bekiendtgjørelse. Denne Betragtning, at min hele borgerlige Existents er knyttet til denne Sag vil uden tvivl hos D. V. undskylde saa vel min Paatrængenhed, som min Beslutning at drive Alt til det Yderste!

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Til Frederik VI.

311.

Til Kongen!

Allernaadigste Konge! Christianshavn 8de April 1827.

Endelig synes min Aands og min Pens Fiender at have vundet den borgerlige Seir, som kun Majestætens Naade og Sand-

heds-Kiærlighed i en Række af Aar gjorde tvivlsom, og har jeg da været uheldig nok til at miste min eneste borgerlige Støtte, Majestætens Naade, da har jeg i Grunden tabt mit Borgerskab i Danmark og maa, sukkende dybt, gaae i Landflygtighed.

Allernaadigste Konge!

Maaskee er det min Egenkiærlighed, som bedrager mig, naar jeg tænker, at min Pen kunde tjene til Kongens Ære og Danmarks Gavn, men deri kan jeg ikke bedrage mig, at det i mange Aar har været denne Pens levende Bestræbelse at takkes Majestæten og tjene Fædrene-Landet, og saadanne Penne, om de end kunde være aldeles unyttige, vil ingen Lovgiver paa Danmarks Throne have lagt i Lænker, saa det maa nødvendig enten være ved en Tvetydighed i Trykke-Forordningen, eller ved en skiæv Fortolkning, at jeg er kommet under Politicensur.

Jeg kan nu ikke skrive en Linie, uden at Censur-Mærket paa min Skrift stempler mig til en Regieringen forhadt eller dog mistænkelig Skribent, og allerede det maa krænke mig saa dybt, at jeg ikke uden høieste Nødvendighed kan skrive et Bogstav til Trykken.

Dog, jeg anseer frimodig Skrift i vor Stats-Forfatnings Aand, med dyb Ærbødighed for Kongen og Lovene, for en sand Nødvendighed i vore, for alle Samfund farlige, med Ild under Aske betænkelige Dage, og derfor har jeg, min borgerlige Uskyldighed bevidst, overvundet min personlige Æmfindtlighed, og blev ved at skrive som før.

Det taaltes et Øieblik, men da jeg skrev et borgerligt Selvforsvar, som, efter min Overbeviisning, kunde rense mig i Majestætens Øine, og bidrage til at oplyse det politisk Betænkelige i den nærværende unaturlige Spænding mellem Kirken og Staten, da undertrykte man dette Stykke og udøver nu Censuren over min Skrift med en Strængthed, som bogstavelig nøder mig til at nedlægge Pennen.

Allernaadigste Konge!

Naar jeg skal nedlægge Pennen, da er min Virksomhed endt, og min sidste Udsigt til at tjene Brødet til Kone og Børn i mit Fæderne-Land forsvundet; at procedere med Censuren vilde, om jeg ogsaa kunde vinde min Sag, dog kun forværre min Stilling, og mit eneste borgerlige Haab er da, at Majestæten allernaadigst vil løse en Skribents Lænke, der maaskee vel i en Samvittigheds-Sag har havt det Uheld at mishage Majestæten, men vilde dog ikke nødigere mishage noget Menneske i hele

Verden, og har ikke overtraadt men fulgt Landets Love, er kommet under Censur ved at skrive mod en Forfatter som paa den uværdigste Maade angreb Danmarks lovmæssige Religion og Kirke-Forfatning!

Allernaadigste Kongel

Min Aands og min Pens mægtige Fiender har vist forestillet eller vil dog forestille, at mit undertrykte Selv-Forsvar stempler mig til en farlig Skribent, der ei kan taale Frihed, men jeg bør vist haabe, at Majestæten selv vil see det, om jeg virkelig paa mine gamle Skribent-Dage skulde have fornægtet de Grundsætninger, som have gjort, at jeg ansees for ligesaa urmelig orthodox i politisk som i theologisk Forstand. Derfor vedlægger jeg med allerunderdanigst Frimodighed det eneste Ark af mit Selv-Forsvar som har vundet Stempel, og tilføier, at vil Majestæten i Naade ophæve Censuren, skal jeg med samme Frimodighed allerunderdanigst nedlægge det hele for Thronens Fod, hvortil det selv viser sig heeltigiennem at være skrevet, uden at jeg noget Øieblik har ønsket dets Udgivelse, naar det mishagede Majestæten!

Allernaadigste Kongel

Sit Hoved og sin borgerlige Skiæbne skal enhver lydig Undersaat lægge i sin Konges Haand, men den Levende som seer os, veed, at jeg lægger ogsaa mit Hjerte i vor livsalige Konges Haand, kun med Undtagelse af min Tro, for hvilken jeg selv ikke raader, men skylder Kongernes Konge mit Regnskab!

Majestæstens allerunderdanigste tro Tjener
og Arve-Undersaat

Nik. Fred. Sev. Grundtvig.

Skribenten N. F. S. Grundtvig, 44 Aar gl., beder allerunderd. om Fritagelse for Politicensuren, hvorunder han ved et privat Søgmaal er sat, og derved med sin Skrive-Frihed berøvet baade sin Virksomhed og sin Nærings-Vej.

Til P. J. A. C. Eberlin.

312.

Chaun. 10de April 1827.

Da jeg endnu ikke har modtaget nogen Decision fra Deres Velbyrdighed over Slutningen af min Afhandling om Re-

ligjonsfrihed, saa nødes jeg til at udbede mig en saadan, hvoraf jeg kan lære, hvad lovstridig der, mig uvitterlig, kan have indsneget sig i hin Afhandling, og forarsaget, at den i sin nærværende Form ei maa trykkes.

Da den største Deel af bemeldte Afhandling er puur historisk, da det første Ark er passeret Censur, og da en Appel til Majestæten i de allerunderdanigste og sømmeligste Udtryk ei kan være lovstridig, holder jeg mig forvissat om, at en Forandring, hvormed den billige Censur tilfredsstilles, ei vil være vanskelig, og min Skribent-Character maa være Borgen for, at jeg inderlig ønsker, al min Skrift maa paa det venligste stemme overeens med Danmarks Love.

Deres Velbyrdighed vil tilgive en Skribent, der, ved uheldige Omstændigheder, er kommet borgerlig Fortvivlelse saa nær som jeg, at han med en Slags Paatrængenhed udbeder sig den bestemte Decision for hvad og hvor meget af bemeldte Afhandling der ei maa trykkes, da han, uden den, hverken kan prøve paa at tilfredsstille Censuren eller gjøre noget andet i hans Tanker hensigtsmæssigt Skridt til Afgiørelse af det ham saa yderst vigtige Spørgsmaal om Liv og Død i Literaturen.

Beklagende saare, at jeg saaledes maa uleilige en Mand, for hvem jeg bærer saamegen personlig Agtelse,

ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

*Til A. Helland.**

313.

Christianshavn 27 Decbr. 1827.

Kiære Ven!

Jeg har for længe siden villet skrive Dem til og takke Dem, fordi De saa kiærlig tænker paa mig; men immer er dog kommet en eller anden Forhindring, indtil nu, da Deres Skipper (som forleden leverede mig 15 Rdl. fra Dem) bliver liggende her i flere Dage, saa jeg kan gribe et beleiligt Øieblik til at ønske Dem et glædeligt og lykosaligt Nyaar! Det gjør jeg gierne, thi jeg troer, De med mig ret inderlig ønsker et glædeligt og lykosaligt Nyaar i vor Herres Jesu Christi Kirke, og det Guds Rige, som skal være inden i os, og det maa nødvendig røre mig dybt, at see, hvor idelig De tænker paa mig, og hvor gierne De vil lindre den udvortes Trængsel, hvori jeg er for Evange-

L. 1 f. o. 1ste Del af Afhandlingen blev trykt i Theol. Mdsskr. VIII, 2den Del blev forbudt og først trykt 1866. Jfr. Begtrup: Gr.s Udv. Skr. V, 95 ff.

lium, imedens de som er omkring mig, og for hvem jeg nærmest har arbejdet, og forkyndt Guds Rige, synes reent at have glemt mig, eller dog slet ingen Lyst at have til den Løn, som Herren lover dem, der vil lædske Hans Tjenere og vederkvæge dem! Nu, Gud skee Lov! jeg kan sige med et frit Mod, jeg har ingen Leie-Svend været, jeg har ikke begiæret Nogens Sølv eller Guld, men ihukommet, at vi have annammet Evangelium uforskyldt, og skal saaledes meddele det, og i Øvrigt kaste vor Sorg paa Herren, som sørger for os, og aldrig tvivle derpaa, at jo den himmelske Fader, som haver skiænket os sin elskelige Søn, vil skiænke os i Dag vort daglige Brød, og sandelig, naar jeg alligevel af menneskelig Skrøbelighed sørgede og tvivlede en liden Stund, da beskiammede Herren altid min Mistillid, og Han som nu over i sexten Aar har vidunderlig født og ført og styrket mig under Evangeliets Tjeneste i disse onde Dage, Han baade kan og vil det fremdeles; men Han seer det altid helst, naar hans Børns Hjerter føle sig bevægede til at komme os ihu i vor Trængsel, og komme os til Hjælp, efter den Formue, Gud giver, thi Kiærlighed er Fuldkommenheds Baand, og hvad Han saaledes rækker os giennem vore Med-Christnes Hænder, det annamme vi med dobbelt Glæde og Taksigelse, fordi det, som Apostelen siger, er en sød Lugt og et velbehageligt Mad-Offer for Herren!

Besyderligt seer det ud med Herrens Ord og med de faa Christne mellem de mangfoldige Hedninger, som, under Lovtaler over Christus, vil, om mueligt, udrydde Troen paa Ham; men frygt ikke, du lille Hjord! siger Herren, thi det er min Fader behageligt at give dig Riget; der var faldet en dyb Søvn paa Menigheden, saa den laae som i Døds-Dvale, og vilde nødig vaagne; derfor, da Herren kaldte, blev der stor Forvirring, Nogle gik i Drømme, og Andre halvvaagne, og Mørkets Fyrste fnøs og koglede, og endnu lukke de Fleste Øinene, for at holde paa deres bedrøvelige Natte-Ro, og de som vil vaagne, strides med Sønnen, som hænger efter dem; men dog see vi, Gud skee Lov! daglig flere Tegn derpaa, at Natten er forgangen, og Dagen kommet nær, og Lysets Børn grebne af den Fornemmelse, at det er Tid at staae op, og aflægge Mørkets Gierninger, og vandre skikkelig som om Dagen, og lade Christus lyse for sig, og det er deraf klart, at Guds Time er kommet, da Han vil see til sit Folks Elendighed, og sammenføie sine Troende, som Fienden har adspredt som Faar paa alle Bjerge, og borttage de Ugudeliges Aag, saa vi skal være frimodige i Herren, ei lade os forfærde af Modstanderne, men kun bygge fast paa vor Børne-Lærdom, træste os ved vor D a b, og vise Ver-

den, at den Aand som er i Guds Børn er langt større og stærkere, end han som er i Verdens og Vantroens Børn! Dertil give Gud os alle Naade ved sin Hellig-Aand i vor Herres Jesu Navn, Amen!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til A. G. Rudelbach.

314.

Kiære Hr. Doctor Rudelbach!

Chvn. 18. Jan. 1828.

Min Dovenskab og Trevenhed til at komme ud er alle mine Kyndinger saa fortrinlig bekendt, at, enhver anden Grund for min Indehlivelse, naar jeg er oven Senge, maa klinge mistænkelig, og selv maa jeg jo bekiende min Uvidenhed om, hvad en saadan Disposition, mig uvitterlig, kan virke til Indisposition. Naar jeg derfor beder Dem venligst undskyldte min Uefterrettelighed, kan jeg kun sige, der er mig ikke andet vitterligt, end at det i Gaar var min fulde Agt at giæste Dem, og at det kun ikke skeer i Aften, fordi jeg, efter en Udgang i Gaar, fandt en Hals-Forkiølelse, jeg længere har sporet men ei meget ændset, tiltaget og udbredt over Øre og Tænder. Uagtet jeg derfor, efterat have ligget omtrent til Middag, Gud skee Lov! paa lidt udvortes Ømhed nær, befinder mig ret vel, har jeg dog ikke Mod til i Dag igien at prøve Luften.

Herren lyse sin Velsignelse over den Lille, der idag bæres til Ham, og lade ham voxte til Guds Ære og sine Forældres Lyst og Glæde!

Hils Deres Kone venligst, at, naar jeg vover mig saa vidt, bringer jeg mundtlig den Lykønskning, disse Linier skulde betegne!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Christine Stampe.

315.

Nysøe d. 22 Januar 1828.

Skjønt Stampe, er Gud være lovet rask, og feiler intet kiere Hr. Grundtvig, saa maa jeg dog henvende mig til Dem, for atter at bede Dem staae mig bie, Stampe har siden han sidst var i Kbhavn (og som jeg kan mærke: har en Samtale med Dem bestyrket ham deri) giort saa mange Forandringer og er ifærd med at gjøre daglig nye, hvor ved vi aldrig kunne

bestaae, og maa inden kortid gaae fra alt, vis der ikke bliver sat Grænse for og denne Grænse, kan ingen paa nogen god Maade sætte uden De, som dog haver fremskiønt, En meget vigtig af Stampes begangne Ubesindighe[der]., thi at han har tilstaaet Bønderne (ved inlagte Brev, som han har forelæst dem, efter at have samlet dem alle) $\frac{1}{2}$ favn Brænde foruden den $\frac{1}{2}$ han alt skienkede dem, er vist høist ubesindig, Da hans Fader alt vilde træde tilbage, og ikke vedblive at give den, fordie han ikke havde raad dertil, men altid udsatte det af frygt for ubehageligheder, da han kiendte de utaknemlige Bønder, som ere Næsten de eneste der paa nogen Herregaard, endnu faaer Brænde, og som burde være glade ved det Halve, da de dog selv godt kiender Skovenes Tilstand, og ved at Stampe ingen Privat Formue haver lige som hans Fader; — Naar De Hr. Pastor, kiendte til omstændighederne her, ville De sikkert ikke have raadet Stampe til det, thi at gjøre meere end man kan taale, er dog vist ogsaa galt, at Stampe skal ganske tilsidesætte Omsorgen for sin Familie, for at øsle paa Bønderne (hvoraf mange ere rige) det kan aldrig være Pligt. Nu kiender Bønderne ham, og Plage, og paahænge ham vær dag; og Forvalter Petersen, som har nu ene bestyret det heele isaa mange Aar (hvor Fader, kuns var Vrag) og som er et retsindigt og væltænkende Menneske gjør alt for at afværge Stampes mange, ubesindige Løfter og Gaver; han forsikrer at det umuligt kunne saaledes vare ved uden at vi ganske blive ødelagte. —

Mange have spaaet at det ville gaae rent galt naar Stampe fik Nysøe, og at han snart vilde komme til at staae lige som Knudt, og andre fleere, jeg frygter selv for det, thi det er sørgeligt at see hvordan alting gaaer: vi have alt maatte giort megen Gield, og istedet for at stræbe med at faae den afbetalt, gjør han alt for at den daglig skal blive større, væl kuns med smaa Summer 10 a 20 — ja kuns 5 rd ad gangen men det løber ganske artig op;

Nu arbeide Bønderne paa at faa Stampe til at give dem løfte paa den Favns brænde for bestandig skriftlig, og dersom De ikke raade ham derfra saa gjør han det sikkert, og det vil være en trykkende Byrde baade for ham, og hans Efterkommere, naar han dog havde givet det til de Fattige Huusmænd, kunde jeg finde mig derie, men de Gaardmænd, som, i Forhold, staae dem bedre end han selv, det er ret urimeligt. — Ville De bare Anbefale ham at overlade alt til Petersen som Fader gjorde, han er redelig, billig, og vil bestandig handle saa, h a n og v i kunne forsvare det for Gud og Mennesker. Stampe forstaaer

ikke det allermindste af Bestyrelsen, ja Prostituerer sig vært Øieblik, dog paastaar han haarnakket alt, hvor der kommer an paa at give, det var nu ret godt, vis han var Millionær, dog han kan ikke begribe at det umuligt kan strække til, og han siger rent ud, Bønderne have større Ret end hans Børn, thi det haver Grundtvig sagt; dog det kan dog vel aldrig være Misbrug af hvad Gud har givet ham, at søge først at sikkre sine Børn det nødvendige til en Anstændig Opdragelse, videre forbyder sig nok selv; —

De vil sikkert forstaae hvad jeg her mener, eller ønsker De skulle skrive til Stampe, skjønt jeg vist udtrykker mig daarligt, dog De har alt saa ofte været mig en god Hielp, saa jeg haaber endnu dennegang at blive Dem Tak skyldig.

Tør jeg bede mange gange hilse Deres gode Kone og Familie, — jeg fandt alle mine Børn væl, og haaber Deres ogsaa vedblivende er raske, Deres taknemlige

Christine Stampe.

E. Sk. Paa Giselfeldt, ved jeg Onkel Danneskiold aldrig foretog sig noget af Vigtighed, uden at raadføre sig med sin Kone, og da jeg nu søger at sitte mig ind i Tingene, og gjøre mig bekiendt med Godsets Bestyrelse saa troer jeg det ville være os meget vigtig, og, til Gavn for det heele, om De raadte Stampe, at raadføre sig med mig, om alt hvad der var vigtigt, da Petersen gjør sig al muligt umage for at lade os blive bekiendt med det heele, og det ofte er forgieves, thi St. ved De nok: begriber alt uhyre seent, og naar alt kommer til alt dog værken ved ud eller ind af Tingen. —

Fra Christine Stampe.

316.

Kiere Hr. Pastor Grundtvig,

Nysøe, d. 28de Jan. 1828.

Det bedrøver mig ret af Hiertet, at jeg har udtrykt mig, saa utydeligt at De har kunne troe jeg ville gjøre Dem nogen Bebreidelse, Og at De nu mener jeg skulle støde mig, over Deres Svar, er mig ubegribeligt: thi jeg kan da nok begribe det maatte være Dem meget bequemere, og kierere rent at være frie for os; saa jeg maa jo være Dem erkientlig, selv om Deres Brev ikke synes mig saa fortræffelig (at jeg vil opbevare den som en Skatt) og Deres Venskab for os, saa umiskiendeligt deri.

Jeg formodede De havde givet Stampe Raad, i Anledning

om Brændet, da han føren jeg kom hjem fra Byen havde afgjort det hele, paa sin egen Haand, trods Forvalterens Bønner om at overlægge Tingen rigtig først; — dog tænkte jeg nok De havde sagt ham at tale med Aagaard derom, da han engang for længe siden sagde mig noget derom, da dette nu tillige har været Forvalterens, og mit Ønske (thi Aagaard er sikkert en meget insigtsfuld Landman, og ville snart have seet hvad der var det Billigste:) jeg tilskrev Dem altsaa at Stampe havde gjort dette og daglig nye Forandringer, for at vise Dem hans ubesindighed, ikke for at forandre Tingen thi det lader sig nu ikke meere, og endnu mindre for at bebreide Dem, men for at forhindre mange tilkommende ubesindigheder som maaskee ikke lod sig saa godt glemme som disse 400 rd (hvortil Brændet nok beløber sig.) Stampe handler meget for rask, efter hans langsomme fatte Evne, og hvad endnu er værre, naar han engang har begrebet og inseet en Ting, saa kan et Ord kulkaste alle hans i den Anledning, fattede forsætter, som her var Tilfældet, ved denne Sag, da han før han reiste til Kbh. ganske havde inseet, nødvendigheden af den forandring, som hans Fader længe havde foresat sig, at gjøre, og lige saa snart han kom tilbage fra Byen var alt glemt og istædet for at tale om den Ting som De havde sagt med Aagaard, der kunde sitte sig in i Tingen saa følger Stampe sin Tilbøielighed, som naturligtvis er det behageligste, og enhver helst gjorde, naar man havde raad dertil; —

Med mange hilsener til Deres Kone er jeg Deres af Hiertet hengivne

Christine Stampe.

Til Gunni Busck.

317.

Kiære Ven!

Christiansh. Paaskeløverdag 1828.

Med Tak for Sidst, havde jeg isinde strax at sige Dem, hvad Indtryk Deres lille Bog, ved gientagen Læsning gjorde paa mig, men jeg blev forhindret, indtil jeg nu heel uformodentlig seer den recenseret i Litteraturtidenden. Denne særdeles Opmærksomhed, efter haardnakket Taushed, har uidentvilt undret Dem, saavel som mig, og hermed bortfalder, i det Mindste for denne Gang, den Anmærkning jeg vilde gjort, at den hjertelig apologetiske Stil i individuel Polemik sædvanlig enten

Lin. 7 f. n. Deres lille Bog. Buscks Skrift, Professor H. N. Clausens Forhold til Jesu Christi Kirke i Danmark. Den blev anmeldt i Litt. Tid. 1828 S. 193.

svækker Indtrykket paa Modstanderen eller spiller Striden over i en Egn, der kun er klar for Hjerte-Kienderen, saa det bliver en uendelig Tvist om, hvem der i Grunden mener det kiærligst og bedst isteden for en klar, offentlig Retter-Gang om, hvad der er sandt og sømmeligt! Denne Gang har nemlig Stilen gjort sin Virkning, enten middelbar eller umiddelbar, paa Modstanderne, saa den nødte til Forsvar, og det skal vi takke Gud for, ligesom i det Hele for Clausens B o g, hvor vi fik en Kiends - Gierning at bygge paa og bevise med, en Kiends-Gierning, der bliver mere frugtbar og fordeelagtig, jo flere Rationalister der vil tage den til Skandse. Maaskee var det i denne Henseende ogsaa godt, at De indskrænkede Dem til det ene Sted i Bogen, men i Grunden anseer jeg det for en Feil baade i apologetisk og polemisk Henseende, thi Tros-Bekiendelsen, hvormed De aabner Talen, staaer ikke blot ørkesløs men stiller enten sig selv eller den valgte Strids-Punkt i Skygge, ved slet ikke at sættes i organisk Sammenhæng med den, og De maa ene takke Recensentens Dødhed for, at Deres stærke Angreb paa en Punkt, der i Deres Bog staaer uden for den christelige Grund-Tro, ei literair er kommet til at staae i et meget ufordeelagtigt Lys! Vilde De nemlig ene og alene holde Dem til Cl.s Yttring om F o r s o n i n g e n, da maatte De, hvad her var aldeles forsvarligt, stillet Dem paa den blot statskirkelige Stand-Punkt og viist af P[rofessoren]s sammenhørende Yttringer om Synd, Retfærdighedgiørelse og Forsoning, at Talen ei her kunde være om et uforsigtigt eller uheldigt Udtryk, men var en Grund-Forkastelse af vort Samfunds Hoved-Lærdom. Vilde De derimod, hvad vist var det bedste, benytte den l o v f o r m e l i g e Overeensstemmelse mellem Christi Kirke og den danske Stats-Kirke, da tilbød L u t h e r s C h a t e c h i s m u s, der er Begges symboliske Bog, den ypperligste Leilighed, da Cl.s Modsigelse af de tre Troes-Artikler, Herrens Bøn og Indstiftelsesordene ved begge Sakramenter klarlig kunde vise hans grundige Uchristelighed, og vilde stille Spørgsmaalet om hans Forhold til Forsonings-Læren i sit rette christelige og bibelske Lys, som et Spørgsmaal om, enten Cl. indrømmer eller benægter, at vi blive retfærdige og salige f o r J e s u S k y l d, leve med ham, f o r d i h a n d ø d e f o r o s!

Om De vil svare paa Recensjonen, og i saa Fald stræbe yderligere at vise Ps Uforenelighed med den i Staten fredlyste christne Tro og Lærdom, er naturligviis Noget, Ingen uden Gud og De har Ret til at bestemme; men jeg troer, det vilde være godt, især naar De slet ikke indlod Dem paa, hvilken Tro

og Lærdom A n o n y m e n røber, men blot paa hans elendig skolastiske Forsvar for Prof. C., som ret er skikket til at aabenbare Uforsvarligheden. — Paastanden om at kun den L a t i n s k e Confession er symbolsk hos os, veed De vel, er kun en dristig Usandhed, men da L a t i n e n dog aabner Modstanderne et Smuthul, hvori de veed, Menigheden ikke seer dem, var det ogsaa derfor bedst theologisk kun at lægge Vægt paa Luthers Forklaringer i Chatechismen, der jo have samme statskirkelige Gyldighed, er almindelig bekjendte, og klart afgjør Ps Stilling til Stats-Kirken, som det jo her gjælder om, da han, u d e n f o r d e n, er en Christi Kirke ikke blot uskadelig, men høist gavnlig Person!

Nu, Herren være med Dem og Deres! Han velsigne og bevare Dem, saa Deres Hjertes Tanker og Deres Munds Taler maae være ham velbehagelige! Han skiænke Dem overflødig Glæde af de Unges Bekræftelse i den store Daabs-Pagt, baade her og hisset!

venligst

Grundtvig.

Til Frederik VI.

318.

Allernaadigste Konge!

²¹/₅ 28.

N. F. S. Grundtvig ansøger allerunderdanigst om Kgl. allernaadigst Understøttelse til et Aars Ophold i London, for at undersøge de Haandskrifter, især i det Britiske Museum, som kan tjene til den Nordiske Histories Oplysning.

National-Historien, i hele dens Omfang, har fundet en Række af Velyndere paa Danmarks Trone, som intet Land opviser Magen til, og dog maa Efterslægten finde Deres Majestæts Dage kiendelig udmærkede for den gavmilde Understøttelse og heldige Fremgang, der uafbrudt times det store Angiggende: fra alle Sider at oplyse de fremfarne Tidens Skikkelse, og at oplive høilovlige og elskelige Forfædres Ihukommelse! Vigtigheden heraf, saavel til Oplysning om Menneskelivets sande Vilkaar, som til en viis og værdig Fortsættelse af Folkelivet, begynder nu først at blive de store Nationer, i Tydskland, England og Frankrig, indlysende, og Danmark er da, trods al sin Indskrænkning, saa lykkelig, ved sine Kongers Godhed, at kunne meer end holde Skridt med de store Lande paa en Bane, hvor det ikke blot er hæderligt men ønskeligt og gavnligt at følges med de Fremmeste!

Baade Gram, Langebek og Suhm har imidlertid beklaget

Savnet af de mange Oplysninger til Middelalderens Historie, som skulde hentes fra den Angel-Sachsiske Litteratur og i det Hele fra de Engelske Bogsamlinger, hvor de mangfoldige did-hørende Haandskrifter henlaae hartad ganske ubenyttede. Danmark har den Ære i Angelsachsisk Sprogkyndighed at være kommet Engeland forbi, og Danmark tør desuden ikke vente, at de Engelske Boglærde, der i deres eget Lands Historie have saa uhyre meget Forsømt at indhente, vil betænke de Fremmedes Tarv; saa en Undersøgelse herfra af de vigtigste Haandskrifter især i det Britiske Museum baade nu er muelig, og maa findes ønskelig.

Da nu ogsaa mine Studier vel have gjort mig nogenlunde bekvem til et saadant Foretagende, vover jeg det allerunderdanigste Spørgsmaal: om det maatte behage Majestæten allernaadigst at understøtte mig til et Aars Ophold i London, da jeg i saa Fald taknemmeligst vilde stræbe, saa vidt mine Kræfter kunne række, at afhjælpe det hos Fædrelandets Historikere saa længe og saa smertelig følte Savn!

allerunderdanigst

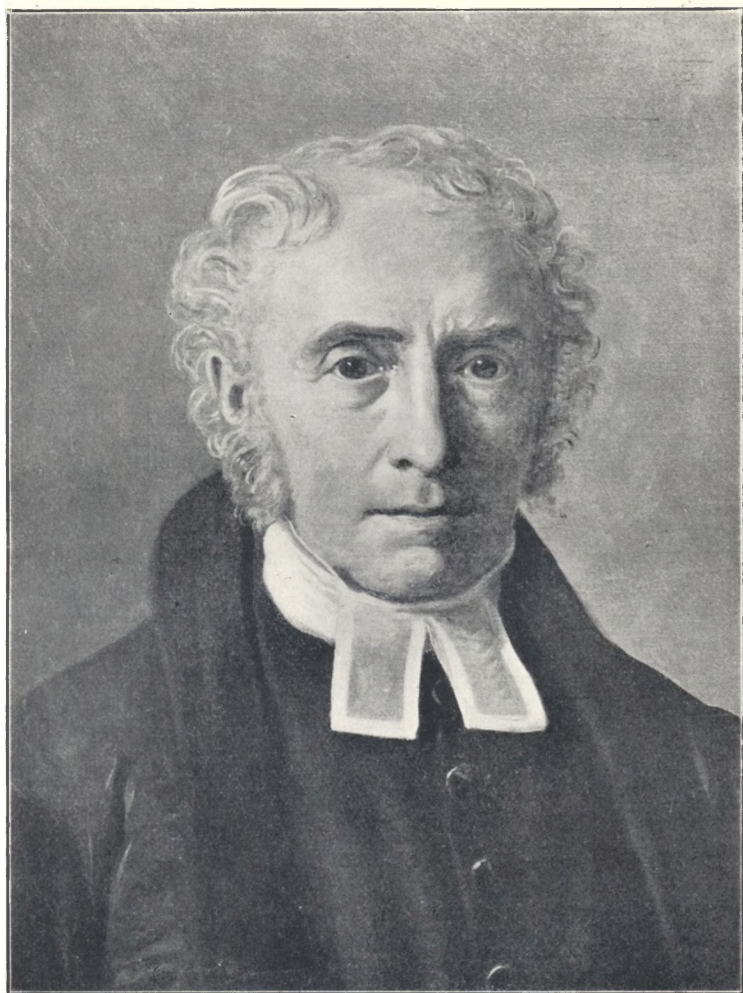
Nik. Fr. Sev. Grundtvig.

*Fra P. Fenger. **

319.

Slotsbjærgby d. 3 Juli 1828.

Kjære Hr. Grundtvig! Det er nu længe siden De sidst saa Brev fra mig, men ikke er det fordi jeg har Dem mindre kjær eller tænker sjældnere paa Dem, tvært imod synes mig, jeg faar Dem jo længer jo kjærere, og vist er det, at der næppe gaar nogen Dag forbi, uden De og Deres er i min Tanke. Hvor kan det ogsaa være anderledes? Min Embedsgjerning drives vel ofte med et kummerfuldt Hjerte og under mange Taarer, men jeg erfarer dog altid, at Herren er god at tjene, naar vi blot kunde gjøre det af vort hele Hjerte, og han giver dog altid Trøst for Nød, Bod for Vaande, og min Bøn er derfor denne, at hvordan det end gaar, han dog aldrig vil slippe mig, ikke bortkaste mig uværdige fra hans Aasyn eller tage sin Hellig-Aand fra mig. Jeg har ogsaa det Haab, at han paa mig vil opfylde sine dyrebare Forjættelser og fuldkomme den gode Gjerning, han begyndte; men at han begyndte den efter at jeg havde forladt den første Tro og Kjærlighed, skammelig forladt Arven jeg fik igjennem min fromme Fader, — det skete ved Dem, og aldrig skal jeg derfor, saa længe mit Hjerte slaar

P. A. FENGER
(1799—1878).

og Gud bevarer mig fra den onde, ophøre at elske Dem, takke Gud for Dem og bede for Dem og Deres. Kunde jeg dog endnu stundum tale med Dem som fordem, naar vi sad ene i Deres Stue, og Hjærtet blev udvidet, og De prædikede for mig, — ja jeg kalder det ret en Prædiken; thi jeg tror, at jeg oftere er bleven opbygget ved Deres Tale i Deres Stue end ved den i Vor Frelzers Kirke, hvor kjær og uforglemmelig denne ogsaa er for mig. Jeg trænger til saadan en Prædiken, thi jeg er dog ofte saa forsagt og klejnmodig og dertil saa aandelig træg, at jeg er nær ved at fortvivle over mig selv, og en Gysen paa-kommer mig, at jeg, der prædiker Ordet for andre, selv skal gaa fortabt. Men De, kjære Hr. Grundtvig! læg det til Deres Kjærlighed, at De beder for mig, at Trøsteren maa gives mig og blive boende hos mig, saa al Bedrøvelse maa blive efter Gud og virke Omvendelse til Salighed!

Deres Søndagsbog har ofte glædet og opbygget mig. At holde nogen af Deres Prædikener for Menigheden, kan jeg ikke, om jeg ogsaa trode, at det kunde være opbyggeligere, end hvad jeg tænker sammen, thi jeg vilde ikke uden stor Vanskelighed kunne lære dem, men om jeg ogsaa kunde det, vilde de næppe i den Form være anvendelige i en Menighed som denne, og mange af dem bestride Vildfarelser, der her ikke kjendes af de fleste. Ofte har jeg derimod benyttet visse Tankeforbindelser, ogsaa Udtryk og Billeder, naar jeg trode, at det kunde blive opbyggeligt, og ej sjælden er jeg ved at læse en af Deres Prædikener bleven sat i en saadan Stemning, at det gik bedre for mig. Hvor jeg længes efter Fortsættelsen, saa meget mere, som der nu vil blive flere Prædikener, som jeg selv har hørt, og som derfor ville blive ret levende (haaber jeg) for mig. Hornsylds Anmeldelse var under min Forventning.

Det er da bedrøveligt, som det nu ser ud i Kjøbenhavn og paa Christianshavn med. Der er nu, som jeg hører, ingen ret levende Røst, som forkynder det rene Evangelium. Man sætter en Münster, der endnu ikke ret véd, hvad han tror eller ikke tror, til Hofprædikant. Blot Pennen ikke gaar i Staa, thi det er dog nok med den, der skal prikkes lidt eftertrykkeligt paa de sovende, før de kunne blive raabt op og høre efter, naar Aanden (som dog sikkert sker i Naade) atter lader Tungen røre sig. Men jeg hører, at Maanedskriftet nu gaar ind. Ja, Gud ske Tak for den Tid det har staaet, et Skrift af dets Beskaffenhed er jo ej heller bestemt til at være vedvarende, men de Penne, som vedligeholdt det i tre Aar, ville vel virke paa

L. 13 f. n. Hornsylds Anmeldelse af Gr.s »Christelige Prædikener« findes i Theol. Mdskr. XII, S. 193.

en anden, maaske for denne Tid endnu gavnligere Maade. Deres Anmeldelse af Kingo og de Bemærkninger De har knyttet dertil har meget interesseret mig. De siger til Slutning, at De ikke vil rose mig, det kunde De da ikke heller, thi hvad godt der findes ved Udgaven skyldes Dem. Jeg har jo egentlig kun haft en Skrivers partes, men min Glæde er ikke mindre derfor, thi ikke vor Ros men Herrens Ære og hans Navns Udbredelse skal være vort Endemaal. Jeg glædede mig — De maa gjerne kalde det barnagtigt — ved Tilladelsen at maatte spidse Deres Penne, medens jeg var i Kjøbenhavn, jeg tænkte: kunde du som Dreng, naar du sad paa din Moders Skjød, glæde dig ved at holde ved Enden af Tømmen, som Kusken paa Vognen lod hænge bag ud, som om det var dig, der kjørte Hestene, uagtet du dog godt vidste, det var Kusken, som gjorde det, hvorfor skulde det da ikke være tilladt, da jeg var bleven en stor Dreng, at glæde mig ved hvad der var i sig selv lige saa lidet, naar kun Farten var efter mit Hoved og efter min Lyst, men jeg selv manglede Kræfter til at være en virkende Person? — — — —

Peter Fenger.

Fra A. P. Bregendahl.

320.

Christianshavn den 12te Juli 1828.

Høistærede Hr. Pastor Grundtvig!

— — — —

I Henseende til den mellem os omtalte Modifikation mellem Forstanderen og de andre Lærere ved Skolen, da har jeg vel meddelt Dr. Krarup hvad der efter Samtalen imellem Dem og mig saavel som ogsaa mellem Hr. Lindberg og mig kunde være at sige ham, men da Krarup paastaar, at Han ingensinde har givet Anledning til den Bekymring at Skolen, under hans Bestyrelse som Forstander, skulde ophøre at være en Planteskole for sand Christendom, saa maa jeg tilstaae, at jeg, med Hensyn paa at der ikke — som De har ment — med Føie kunde fremkaldes til noget virkeligt Faktum, der i det omnævnte Anliggende maatte geraade Hr. Krarup til Gravamen, ikke kan misbillige at Han holder sig til den ham som Skolens Forstander tilstaaede Autoritet. Særdeles ukjært vil det naturligvis blive mig, om De virkelig skulde føle Kald til at svække Til-

L. 2 f. o. Fenger udgav Kingos Salmer 1828. Udgaven anmeldtes af Gr. i Theol. Mdskr. XIII, S. 1.

L. 6 f. o. partes, Rolle.

L. 4 f. u. Gravamen, Anklage.

troen til en Skole, før De endnu kan have nogen Vished om at den vil blive en Mordergrube for christelig Troe. Jeg i det mindste, efter de flere Samtaler, jeg har havt med Dr. Krarup om dette Anliggende, befrygter ikke et saadant Onde.

De miskjende mig da ikke, naar jeg her gjentagende i al Oprigtighed beder Dem vel overveie hvad det betyder at sætte Forældre eller Andre i Forældres Sted i en Bevægelse af det Slags, som De efter Deres Skrivelse er betænkt paa, uden at det endnu kan ligge klart for Dem, at der er Nødvendighed deri.

Venskabeligst

A. Bregendahl.

Fra Gregers Bech.

321.

Skolen ved Gudumlunds Fabrik, den 20de
August 1828.

Høistærede kjereste Hr. Grundtvig!

Min Længsel efter Noget til Læsning af hvad De i den sidste Tid har skrevet, er endelig bleven vel tilfredsstillet; thi for ikke længe siden modtog jeg 1ste Bind af Deres christelige Prædikener og senere en Snees Exemplarer af Deres nye Bibelkrønike. For begge disse Bøger kan jeg ei undlade at yde Dem min hjerteligste Tak! Deres Prædikener have, siden Modtagelsen, været mig en saare behagelig baade Søndags- og Hverdags-Bog, hvori jeg finder et forbausende Rigdomsdyb af christelig Viisdom og Kundskab, til Sandhedens klare Erkjendelse og Troens Bestyrkelse, som jeg altid, vist mere end mangen Anden, saa høilig behøver. Ogsaa trøster Deres Tale mig stedse over Deres Skjebne, idet den vækker i min Sjæl en levende Følelse af Forvisningen om, at Den, som er i Dem, er større end Den i Verden, at Han, hvem De har ærlig troet og tjent, og for hvis Skyld De lider, er ei alene mægtig til at bevare hvad De har nedlagt hos ham, men er ogsaa den store Helt, der nok skal skaffe sig og sin troe Stridsmand Seier.

Hvad Deres nye Bibelkrønike angaaer, da maa det unægtelig være en vanskelig Opgave, at skrive en god bibelsk Bog for Skolerne, eftersom derved maa tages Hensyn baade til de yngre og ældre Børns Tary, og til Lærernes med, samt til Bogens Størrelse, om ei for Andet, saa for Prisens Skyld. I Henseende til de yngre Børn, som ikke kunne bibringes nogen synderlig klar Indsigt eller Oversigt, er det ei saa magtpaaliggende, hvormange af de enkelte bibelske Historier man lader

dem lære, som at træffe et rigtigt Valg og give Fortællingen den Omstændighed og Tone, som vækker Opmærksomhed, Følelse og Eftertanke hos de Smaa, og bevarer Historien i deres Hukommelse. Jeg mener, kjereste Hr. Grundtvig! at De og Enhver, som i sin Barndom har lært og elsket bibelske Historier, har i Erindringen om, hvilke af disse der rørte Hjertet inderligst og gjemtes bedst, et Vink om, hvilke man helst skal byde de Umyndige. For den modnere barnlige Alder kan det neppe falde Dem vanskeligt at skrive bibelske Historier, som just ere det fromme forstandige Barns naturlige Element. Derimod kan det ikke være nemt at fyldestgjøre Ungdommens Lærere nuomtide, som almindelig kjende lidet til Bibelen, læse med Ligegyldighed, eller med Fordom og Vrangvillighed, uden Troe og Fromhed, af hvilke dog de bedre Gemytter, som Erfaringen har lært mig, tildels kunne vindes ved gode Skolebøger. Angaaende Prisen, da burde en Marks Penge meer eller mindre komme lidet i Betragtning. Men hvem der kjender Menigmands Skjønsomhed og veed, hvorledes samtlige Skolekasser ved Apparatet for den indbyrdes Underviisning ere meer end udtømte, og ved det, som nu skyndsomst skal oprettes for Gymnastikken, ville gaae aldeles fallit, saa der i de første 10 Aar neppe vil blive Raad til en Catechismus for det fattigste Barn, han vil ikke finde det urigtigt, at Skolebøger maatte kunne faaes til en saa billig Priis som muligt. — Jeg har ofte bevidnet Dem, hvor kjer og nyttig en Bog Deres første Bibelkrønike i mange Aar har været mig. Ingen egentlig Lærebog i Religionen, hvor vel den end var skreven, kunde bruges med saa god Virkning, som saadan lille historisk Bog, der lader Sandheden klart og levende fremtræde, allermindst er man tjent med Lærebøger i vore Tider, da Livet, endog i de bedste Lærere, er svagt og sygeligt. Bibelkrønikens Ægthed og Livlighed, den forunderlige Magt, hvormed den fremstiller den levende Gud og hans Hellige for Barnets Øie og tiltaler Hjertet; den Klarhed, hvormed den viser, at i Herrens Bog savner det Ene ei det Andet, og flere dens Dyder, skaffer den billigt Krav paa enhver skjønsom Christens Yndest. Mig var den stedse som en nidkjer, forstandig og trofast Ven og Medhjælper. Jeg taalte derfor aldrig, at Nogen saae skjævt til den, og taaler neppe at høre et Ord af dens retsindige Fader om at det velartede Barn dog skal have sine væsentlige Mangler, uden denne eneste, som jeg selv har beklaget: at den Lille, naar han spørges, stundom er lidt vel ordknap, og stundom ganske taus. Af den Aarsag kan jeg ei Andet, end være vel tilfreds med den Udførlighed, De har givet Fortællingen i den nye Bog, hvormod jeg med Misfornøielse savner det Meste af hvad De har

udeladt af den ældre, skjønt jeg meget vel erkjender, at Adskilligt just ikke egnede sig for de Smaa. Dog er jeg hjertelig glad ved den lille nye Bog. Jeg har læst den nogle Gange med Agtsomhed igjennem, og hver Gang med større Behag. Taler den ældre i en mere prophetisk og imponerende Tone, saa taler den nye derimod saa velmenende, fromt og faderligt. Jeg er forvisset om, at Børnene ville faae Bogen kjær, og at den, under Guds Velsignelse, vil blive et ypperligt Hjælpemiddel for christelige Lærere til at vække levende Gudskundskab, barnlig Troe, Gudsfrygt og fromme Følelser i de unge Sjele. Maatte nu dens fortrinlige Værd blive erkjendt af Forældre og Lærere! Jeg skal, med Guds Hjælp, gjøre mit Bedste dertil. Allerede cirkulere nogle Exemplarer mellem de faa evangeliske Præster og Skolelærere, jeg her kjender og staaer i venligt Forhold til, og de synes alle vel om den, hvilket ingenlunde saa strax var Tilfældet med den ældre. — Ikke sandt, kjære Hr. Grundtvig! Lader Gud os opleve gunstigere Tider for christelig Børnelærdom, saa giver De os jo endnu en udførligere bibelsk Bog, en lille Børne-Bibel? — Hvor jeg kunde ønske, at De vilde attraae Embede som Forstander og første Lærer ved et Seminar!

En rar Skat har jeg modtaget i Fengers Udgave af Kingos Psalmer. Jeg [kan ikke] sige Dem, hvilken Saligheds Fylde jeg finder hos den gamle Sanger. Mine Skolebørn skulle sandelig herefter lære mange af disse Psalmer. Har De ei engang givet Forhaabning om, at De, med skaansom Haand, vil lempe et eller andet stødende Udtryk tilrette? Ønskeligt, om vi havde et lille Udvalg til Brug i Skolerne.

Skolelærer Sørensens Bog over Catechismussen behager mig ikke saa vel, som jeg havde ventet. Saavidt jeg har fulgt ham — jeg har endnu ikke læst hele Bogen — synes mig ikke, han ret har fundet Helligdommen; ei heller ynder jeg altid Tonen han taler i, og Maaden han spørger paa. Ikke desto mindre erkjender jeg, at han i mange Henseender er min Overmand, som jeg bøier mig for; thi jeg er hartad Ingenting, og bliver i mine Øine stedse ubetydeligere, saa jeg stundum er færdig, ganske at mistvivle, saavel over min Evne som over mit Værd, og det er just Hoved-Aarsagen hvorfor jeg ønsker min Skole forsynet med Bøger, som ved deres eiendommelige Aand og Liv kunne opreise mig i Herrens Kraft, og i alt Fald selv udføre en Lærers Gjerning; kun Naadens Evangelium, og den Troe om mig selv, at i hvordan jeg end er, er jeg dog et Naadens Redskab, som den Barmhjertige vist ikke kan nænne til

Lin. 15 f. n. Rasmus S.s Catechetisk Udvikling af Luthers Catechismus. 1828.

at sønderbryde i Fortørnelse, kun det kan trøste mig over min Uværdighed og Uformuenhed.

Hvad De, kjereste Hr. Grundtvig! er for mig, og hvor høit jeg ærer og elsker Dem, det veed kun Han, som seer i det Skjulte. Forsmaa ikke min Høiagtelse og Hengivenhed! skjenk mig stundum en venlig Erindrings-Tanke, og indslut mig omhyggelig i Deres Forbøn! — At jeg ønsker De maa leve vel, og længes efter Brev fra Dem, er en Selvfølge.

G u d b e f a l e t!

Deres

G. Bech.

Til P. Fenger.

322.

Kiære Fenger!

Christianshavn 29 Novbr. 1828.

Tak for Deres Brev, som det var slemt, De kunde have Lyst til at rive i Stykker, men dog vel, De skaanede; thi visselig, det er mig ingen Bedrøvelse, men en Glæde at høre, der dog er Enkelte, der bekymres over Vederstyggeligheden, og tage Deel i den nærværende Trængsel! Vist nok mener jeg ikke, vi skal lade Modet falde, og tænke, at vor Gierning i Herren er forfængelig, men det tænker og skriver De jo ikke heller, men bekiender Tro paa Ham, som siger: i Verden skal I have Trængsel, men værer frimodige, fordi jeg har overvundet Verden; og det er soleklart, at kun et Abrahamitisk Haab paa Ham, den Israels Vogter, hvis Øine aldrig slukkes, den Løve af Juda, som haver vundet, netop da al Verden raabde: han har tabt, han har vel hjulpet Andre, men kan ikke hjælpe sig selv, uden et, jordisk talt, urimeligt Haab paa Ham, som har lovet, at den store ottomanniske Port skal med alle sine Jern-Stænger springe for Hans Aande-Pust, og aldrig kunne spærre Kirke-Stien, Haab paa Ham, som ei kan lyve eller skuffe, uden det maatte fremfor alt vi danske Præster fortvivle! Ja, De har fuldelig Ret deri, at naar selv Mynster kan holde en saadan Brude-Vielse, uden engang at nævne den Herre som os kiøbte, og uden at sige et Ord, hvoraf man kunde drage den Slutning, at han var andet end en from Hedning, da er det klarlig ikke fra de B j e r g e, han har besteget, Hjelpen skal komme, og naar han derpaa, som Prædikan t, efter Sædvane i Forbigaaende anmærker, hvor høit Gud har elsket Verden, da ligger den Slutning nær, at, efter hans System, skal vi elske Verden saa høit, at vi ikke incommodere den med Troen! Men derfor staaer der ogsaa skrevet, til Forklaring af Bjer-

Lin. 9 f. n. Brudevielse, til Fr. VII.s Bryllup $\frac{1}{11}$ 1828 (?)

gene, hvorfra Hjelpen skal komme: min Hjelp er fra Herren, som gjorde Himmelen og Jorden, og fra det Zions Bjerg, som skal ikke ryste under ham, der haver sat sig høit paa dets Top, og fornedrer sig til at betragte Jorden, derfra skal Hjelpen sikkerlig komme, og ikke tøve, naar hans Time kommer, og vi skal, som Marie, ikke blive trætte af at minde ham, og ei lade Modet falde, fordi han siger: hvad haver jeg med dig at gjøre, min Time er endnu ikke kommet, men, som hun, hænge hardt ved Ordet e n d n u, og lære os til at gjøre, hvad han siger! Naar han nu siger: Pløier og saaer paa Overdrevet alt hvad I kan, og vi se Svinene harve hvad vi har pløiet, og høste hvad vi saaede, da giælder det vist nok at bevare Troen; men lød det mindre spottende, da han sagde: øser op, øser Vand op til dem som have ikke Viin! og vi vide Udfaldet, og, saa vi kun paa hans Ord, skal vi vel en Gang opdage, at der var et levende Giærde, som vi ikke saa, om Herrens Ager med den gode Jord, saa der maatte Svinene holde deres Tryne fra, og der beredtes det Sidste bedre end det Første! Men sandelig, dette skeer ikke til v o r Glæde, med mindre vi inderlig bekymres over, hvad vi see, og arbeide utrættelig, skjøndt det synes forgiæves, paa at noget Bedre, at en Kirke-Vang og en Guds Have kan komme tilsyne; thi kun saaledes ere vi i Aanden hans Medarbeidere, og dele hans Trængsel, som han havde, da han var i Tjener-Skikkelse, gik omkring og gjorde vel, for at lønnes ilde, saaede Hvede og høstede T o r n e, arbeidede utrættelig paa at samle Jerusalems Børn, som en Høne sine Kyllinger under sine Vinger, skjøndt han forudsaae, de vilde ikke. Vist nok kan De spørge mig, hvorfor jeg da staaer ledig paa Torvet, og jeg kan kun svare Dem: jeg veed det ikke, men spørger idelig derom, og befæstes immer i den Tanke, at der ogsaa er Dage, og Dage nu for mig, da vi skal rette os efter den Parenthes, der vel ikke forekommer tit, men findes dog i Embeds-Bogen, og han gik hen og skjulde sig, thi hans Time var endnu ikke kommet; og jo meer jeg eftertænker Alt hvad der ledsagede Udbruddet af Kirkens Gienmæle, skønner jeg virkelig ikke rettere, end at min s i d s t e Time maatte være kommet, hvis jeg skulde blevet staaende, og at den var dog ikke kommet, kunde den Gang ikke komme til Herrens Ære og Menighedens Opbyggelse! Tog jeg heri feil, da var min Feiltagelse stor, da var mit Sidespring et Fald, og Faldet stort, men selv da maatte jeg sige, m i n Time var endnu ikke kommet, thi jeg var for svag; at forandre det staaer i den Høiestes høire Haand, og hvo som synes, han staaer, see vel til, at han ikke falder!

At Deres Broder F[erdinand] er paa gode Veie, havde jeg vel hørt og glædet mig over, men hører det nu først af Dem, og takker ret meget for det Tilsendte, skøndt jeg i disse Dage ei tør anstrænge mine lidt forbrugte Øine med at læse den fine Skrift. Vi taledes fordum om det, at det maaske var udenlands Herren vilde finde ham, det skee til Salighed! Tænkte Kiøbmanden kun alvorlig paa at blive salig, da fristedes han allermindst i sin Stilling til at vente Himmerig for streng Retfærdighed, og maaskee gaaer han i sig selv, naar han kommer til Berlin og møder hvad han ikke troer, hvor han tænkte at møde sin egen Mening!

Müller har jeg i 14 Dage næppe seet, og syg er han dog egenlig ikke, vreed troer jeg ikke heller, saa det er nok lidt Tungsindighed, der er faldet over ham, og lidt skader ikke, men vil han indespærre den i sig, og sig i sig selv, kan den lettelig blive ham overlegen. Dog, den Herre, som aldrig bedrøver os, uden for at kunne glæde os fuldkommen, vil sørge for ham og for os alle, som have kiendt og troet, at vi kan ikke hjælpe os selv, men at hos ham er Kraft til al Lægedom, fordi han haver det evige Livs Ord! Han sørge for os!

Min Kone hilser venligst, Børnene trives. Mindes kiærlig Deres Ven

Grundtvig.

E. Skr. Saa meget saae jeg dog i den fine Stil, at De har meent, det var endnu vanskeligere at skrive end at tale om sit eget Hjertes Levnetsløb, og maa tilføie, at deri har De Uret, thi ene med Gud fristes man hverken til at ophøie sig eller til at sige meer end man veed, hvad derimod er Tilfældet, naar man t a l e r med andre, Ansigt til Ansigt, om sit Inderste.

Til Frederik VI.

323.

(Concept.)

Til Kongen!

2¹/₁₂ 28.

N. F. S. Grundtvig beder allerunderdanigst om Kongelig allernaadigst Understøttelse til en videnskabelig Udenlandsreise.

Det er i den lærde Verden Alle vitterligt, at ligesom Regieringen ingensteds gjør Mere for Videnskaberne end i Danmark, saaledes gjør den ingensteds mindre end i Engeland, og da dog netop dér var Mest at gjøre, er derved den Tanke paa det naturligste oprundet for mig, om ikke D e r e s M a j e s t æ t, Hvis Liberalitet er ophøiet over min Roes, men ikke over min

Erfaring, vilde bekoste en Undersøgelse af de uhyre litteraire Skatte, der ere opdyngede i de Engelske Manuskript-Samlinger, som allerede, ei uden uvurderligt Tab, have giennemgaaet een Skiærs-Ild og kunne lettelig forgaae i den Næste!

Vel er nu dette Arbeide af et saadant Omfang, at langt større Kræfter end mine vilde være utilstrækkelige til paa een Gang at udføre det, men selv en svag Begyndelse vilde dog være meget bedre end ingen, og derfor vovede jeg allerunderdanigst afvigte Sommer at tilbyde min ringe Tjeneste, som havde den Lykke at tækkes Majestæten, Hvis Naade det ene maa tilskrives, om jeg endnu kan bidrage Noget til Danmarks litteraire Hæder og historisk Videnskabeligheds Fremme!

Hvad der nærmest vinker mig, er det Britiske Museum i London, som det store Gjemme-Sted for Angelsachsiske og senere Gammel-Engelske Haand-Skrifter, der nødvendig maae være frugtbare til Oplysning saa vel af Middel-Alderens Historie i det Hele, som i Særdeleshed af Nordens ældste Litteratur og Skrift-Sprog, hvorpaa Engeland har haft saa øiensynlig en Indflydelse, at Gram, Langebek og Suhm ei kunde noksom beklage Savnet af de forborgne Kilder. Øiensynlig er dette ogsaa siden blevet stadfæstet ved det høist mærkværdige Angel-Sachsiske Helte-Digt, Hr. Etatsraad Thorkelin har udgivet, og jeg, under Navn af Bjovulfs Drapa, fordansket; og det er da intet ugrundet Haab, jeg nærer, at kunne bringe noget Mærkværdigt for Lyset af den Guld-Grube, der synes kun at fattes Arbeidere, for at kunne berige Litteraturen.

Uagtet nu selv den Undersøgelse, hvortil jeg maatte indskrænke mig, vilde medtage endeel Tid, naar den skulde giøres forsvarlig, bør dog paa den anden Side et Forsøg, hvis Udfald endnu er uvist, være saa lidet kostbart som mueligt, og da jeg tillige, for min Deel, helst gjør Reisen kort, indskrænker jeg mig til at bede om allernaadigst Understøttelse til at kunne opholde mig næste Sommer i London, med den Forpligtelse at gjøre hvad jeg mægter til Opnaaelsen af det store Øiemed, og jeg smigrer mig med den Tanke, at en Fremmed, der sætter høi Priis paa Englands litteraire Skatte maaskee kunde bidrage til, at man paa Stedet selv skiænkede dem mere Opmærksomhed og paatog sig, hvad kun Engeland har Midler til, Udgivelsen nemlig af de mageløse Samlinger, hvori Middel-Alderens Historie for en ikke ringe Deel kan siges at ligge begravet.

Overladende ganske til Majestæstens Viisdom og Godhed hvad der allernaadigst maatte skiænktes mig til den lille Op-

dagelses-Reise, har jeg kun det Ønske, at den maatte lønne sig rigelig, til den Konges Ære, som det er min at understøttes af.

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Til Frederik VI.

324.

(Concept.)

1828.

Da Majestæten for ti Aar siden allernaadigst begunstigede min literaire Virksomhed med en Understøttelse af 600 Rdlr. aarlig, tillodes det mig at haabe Fornyse af den allernaadigste Bevilling ved Udløbet af den Tid, det behagede Majestæten indtil videre at fastsætte. Den seneste allernaadigste Bevilling paa tre Aar udrandt med 1827, og i det Haab, at Majestæten vil see mere paa Tendensen af mine literaire Bestræbelser, end paa Udbyttet deraf, som ved mangehaande Omstændigheder er hidtil blevet langt ringere, end jeg havde haabet, vover jeg allerunderdanigst igien at bede om Fornyse paa saa lang Tid, som det maatte behage Majestæten at bestemme. Om det nogen Sinde skal lykkes mig at udføre Værker, som bedre bevidne min Lyst til at ære Kongen og Fædernelandet, end hvad der hidtil, under mange Hindringer, ved Majestæstens Naade, fremkæmpede sig, det staar i en høiere Haand; men at det er min Lyst, og har været Maalet for mange Aars Stræben, tænker jeg dog, vil være umiskienkelig for Efterslægten!

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

325.

Kiære Ven!

Christiansh. 7de Febr. 1829.

Sandelig, skal vi vogte os for at udraabe Erfaringerne i vor snevre Kreds som soleklare Beviser paa Guds Forsyn, da maae vi dog ikke mindre vogte os for at finde Fædrenes Opmærksomhed paa saadanne Erfaringer smaalig; thi de vidne trofast og uforglemmelig for dem, de times! Dette maatte vel slaae mig, da jeg i G a a r M o r g e s saae Brevet paa mit Bord, der omtrent afgjorde, at Lodden var kastet, og Reisen bestemt; thi det var et Spørgsmaal til mig fra Oven, om jeg kunde

nøies med Saameget til Reisen og dertil maa jeg jo nødvendig svare, at om jeg end ikke troer, at kunne nære mig med det Tilbudte et helt Aar, modtager jeg det dog med Taknemmelighed, og skal bruge det ærligt, saavidt det kan række. Modtog jeg nu dette med Rolighed, og seer Reisen tillidsfuld i Møde, da kan vi jo umuelig miskiende, at Herren om Aftenen vidunderlig forberedte mig paa Morgenen, eller undlade i denne Forbindelse at see et Pant derpaa, at denne Handel er af Herren, saa Han vil selv reise med, og gjøre langt over hvad vi kan enten bede eller forstaae! Det er jo vist hvad vi maae holde hos os selv, til Herren er øiensynlig opstanden, men derfor er det os ikke desmindre trøsteligt, da Han haver ladet os være to, som kan tale med hinanden derom, og takke Ham, fordi Han er god, er i Dag som i Gaar, ja evindeligen den samme!

Kun Saameget vilde jeg sige denne Gang, fordi jeg intet Øieblik længer end nødvendig maatte fortie min Broder i Herren, hvad der underlig lagdes os Begge omtrent eens paa Hjerte, til Haab og Fortrøstning; thi jeg finder mig i Øvrigt i Dag slet ikke oplagt til at skrive Breve. Det er mig omtrent som den Morgen, naar Vognen holder for Døren, og man skal gjøre en lang Reise og sige Farvel til sine Kiære, men vogter sig med en vis Kulde for at tale, i den Følelse, at aabnede man sig, blev det vel kun Taarer man taledede, hvormed det dog ikke nytter eller sømmer sig, at gjøre enten sig selv eller Vennekredsen blød, naar Herren kalder!

Din Ven

Grundtvig.

Til P. Fenger.

326.

Kiære Ven!

Chavn. 21 Marts 1829.

Jeg har opsat lidt at besvare Deres venlige Brev (som jeg dog fik lidt seent) fordi jeg tænkte, det skulde klare sig med den omtalte Reise, som Busck kun med Misforstand har kaldt en afgjort Sag; men da det gaaer i Lang-Drag, maa jeg dog sige et Par Ord, især da De spørger mig til Raads om Psalme-Sagen. Herom er da min Mening, at i det Mindste De og jeg, indtil videre, kan og skal rolig overlade Kingos Psalmer til Herren og dem selv; thi hvem der spørger om vores Stemme i denne Sag, kiender den jo, eller finder den let, og andet end vor Stemme kunde vi dog ikke give paa Prent! Skulde der altsaa skrives Noget mod det Clausenske Vrag-Tempel, maatte

Lin. 1 f. n. Fengers Kingoudgave anmeldtes af H. N. Cl. i Mdskr. f. Litt. I.

det vist være af en tredie Haand, som i det mindste kunde vise, der er Fleer end vi, som finder Kingos Psalmer opbyggelige; men hvad er her at skrive imod? Kan det forundre enten Venner eller Fiender, at C. ikke lider K., da K. hos os ogsaa i denne Henseende stiler paa at udelukke C. af Kirke-Bogen, eller har C. anført ny blændende Grunde for den Paastand, at Mennesket ei er naturlig fordærvet, og Christus Forsoneren? Ingenlunde, og, sandelig, hvem der da finder sig drevet til at drøfte den Clausenske Christendom, eller forsvare den Kingoske derimod, skal ikke søge hin i en anonym afjasket Recension, men i Professorens udarbejdede Skrift.

Tak, min Ven! for Deres gode Tilbud, at være Pleiefader for Johan i min Fraværelse! Kun Herren kiender vore Dages Tal, og skulde Han bortkalde mig i Drengenes Barndom, da veed jeg ingen Ven, jeg hellere vilde ønske Johan i Faders Sted end Dem; men under en saa kort Fraværelse som Reisen til England maatte synes, nænde jeg hverken at adskille Drengene, eller engang at tale til min Kone om mer Fraværelse end min. Endnu haster det da heller ikke saa meget med Js Fremskridt i Kundskab, og, Gud for Alt, vil Müller nok vedligeholde det Knegten har lært, medens jeg har betænkt han skulde af en ligegyldigere Haand lære at skrive og regne lidt, som han slet ikke kan.

Undskyld, kiære Ven! det Korte og Tørre i disse Linier, thi den Reise staaer mig for Hovedet, og skøndt Uvisheden ikke ængster, saa foruroliger den mig dog lidt. Saa snart jeg erfarer Udfaldet paa denne Sag, skal De høre fra mig, da jeg veed, De tager kiærlig Del i hvad mig hændes. Herren være med Dem og velsigne Dem! Min Kone hilser venligst Dem og Jfr. Jakobsen, med Deres Ven

Grundtvig.

Til P. Fenger.

327.

Kiære Fenger!

Chvn. 11te April 1829.

Ja, Gud give Dem en glædelig Fest, en salig Paaske-Dag, da Troens Ord staaer lyslevende op paa Barne-Tungen, og kalder de unge Karle ned, hvis Klædebon ere som Lynet, og hvis Lyst det er at skue Herrens underlige Gierninger med Menneskens Børn!

Nu, i Herrens Navn, ja, nu er det afgjort, saavidt Mennesker kan afgjøre det, at jeg reiser til Engeland, og, saasnart Isen smelter, agter jeg, vil Gud, at gaee ombord, og giæste den

store Stad Babel, med Daniels Grav! Den Herre, i hvis Haand jeg stræbde ubetinget at lægge Sagen, og hvis Finger jeg derfor tør og skal see i dens Vending, Han være med mig, saa jeg kan føle, jeg er dog ikke ene i det fremmede Land, og Han velsigne Reisen, saa den maa vorde frugtbar paa Liv og Lys, efter Hans Tale-Brug, hos hvem Livets Kilde er, og i hvis Lys vi skal see Lys! Det er jo ogsaa et Pant fra ham paa et glædeligt Udfald, at den Reise, jeg vel har krympet mig ved, men dog anseet for ønskelig og hartad nødvendig, nu synes at skulle gaae for sig under langt gunstigere Omstændigheder, end Nogen vel kunde formode. Herren haver gjort, at Fjenderne for et Øieblik holde Fred med mig: mine Krønike-Riim synes at forlyste alle Partier, og jeg talde forleden Dag med en Mand, som aabenhjertig tilstod, han var Naturalist, men takkede mig dog for min Bibel-Krønike, som han lod sine Børn bruge, og fandt ypperlig. Biskoppen anbefaler mig til Ærkebiskoppen af Canterbury, og, som jeg hører, er man i den fornemme litteraire Verden ordenlig glad over min Reise som en videnskabelig Vinding, saa jeg tør rimeligviis haabe at finde Veien banet overalt til de mangfoldige Kundskabs-Kilder, der vel synes udtørrede, men som man dog kun behøver at tiltale i Herrens Navn, for at see dem springe og vande Jorden i Kirke-Vangen, saa Aaret krones med Grød! Vel begriber jeg endnu ikke, hvordan jeg skal kunne leve frimodig og virke munter i det Fjerne, langt borte fra Hustru, Børn og Venner; men jeg veed jo, Han lever, som er bedre end mange Sønner, som aldrig prøver over Evne, men gjør en taalelig Udgang paa Prøvelsen, og gjør langt over, hvad vi enten kan bede eller forstaae, saa jeg vil stamme: Herren er med mig, jeg vil ikke frygte, hvad skulde Kiød gjøre mig, stamme saa, til jeg kan sjunge det med Fryd. — De gjør sikkert vel i, kiære Ven! ikke at svare paa Sluddereren om Kingo, skiøndt Deres Broders Grund vel tildeels er en Røst fra den gamle Adam! Det er mig i det Mindste soleklart, at hvad vi maae ønske og bede Herren om, er, at Han vil løse sine B u n d n e, saa vi, paa hvilken Maade der tækkes Ham bedst, kan blive skildt fra dem, der aabenbar fornægte og vanære vor Tro, og dertil hjælpe Penne-Feider ikke! Hvad enhver christelig Præst maa belave sig paa og berede sig til, er, naar Leiligheden viser sig, uden Spørgsmaal om de muelige Følger, i Herrens Navn at give sin Præste-Stemme mod den aabenbar uchristelige Præste-Lærer og alle de Lærere i den danske Stats-Kirke, som bestride den Tro, de have paataget sig at forplante, med den indstændige Bøn til Øvrigheden, dog enten

at sikkre de Christnes Religions-Frihed i Stats-Kirken, eller tillade os at træde ud af den! Leiligheden til at gøre dette Skridt vil rimeligviis snart komme, og Gud give da Dem og hver ærlig christen Præst, iført Herrens fulde Rustning, at staae paa den onde Dag! Sikkerlig skal vi da see Herrens Frelsning, thi Han haver ikke glemt sit Folk eller opgivet sin Arv, og Han, v o r L ø s e r, han er stærk, Han sidder ved Guds høire Haand, som vidnede, Han kom for at forkynde de Fat-tige Evangelium, at give de Blinde Syn, og sæt t e d e P l a - g e d e i F r i h e d! Amen!

Kiære Ven!

21. April.

Jeg havde tænkt, Østrup vilde seet op til mig, men da det ikke skedte, forsinkedes Slutning og Afsendelse under mere Stundesløshed end Travlhed til nu. — Egenlig vilde jeg kun tilføiet min hjerteligste Tak til Dem for det trofaste, christelige Venskab, De har skiænket mig, og udtrykte i Brevet saa simpelt og rørende, at det maatte ret inderlig vederkvæge mig!

Engang i næste Uge, om Gud vil, tænker jeg at tiltræde Reisen, og, hvis det kan føie sig, vil jeg dele den i to Parter, saa jeg tilbringer Vinteren her hjemme. Kommer De til Kjøbenhavn i Sommer, veed jeg, De seer ind til Lise og Børnene, om de er nærværende, og De vil jo tit komme os kiærlig ihu, naar Deres Tanker løfte sig over Bølger og Stjerner til Faderens Huus, hvor vi vente det evig glade Møde og Samkvem i Værelserne, vor korsfæstede men igien opstandne Frelser har beredt os, til salig Betragtning af den Herlighed, Han havde hos Faderen før Verdens Grundvold blev lagt!

Rudelbach var den 14 April kommet lykkelig og vel til Hamborg, og har da vel nu snart naaet Dresden. —

Min Kone hilser venligst! Herren være med Dem og bevare os i sin Aands det hellige Samfund!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

328.

Kiære Ven!

Chvn. 25 April 1829.

Uagtet Tiden til min Afreise endnu er ubestemt, bliver disse Linier dog formodenlig de sidste jeg dennesinde skikker dig fra Christianshavn; thi til Tirsdag stræber jeg at gøre mig

reisefærdig, og kommer jeg ikke bort i Ugens Løb, vil jeg dog rimeligviis være saa indpakket og kiedsommelig, at jeg hverken har det Ene eller det Andet, som hører til et ordenligt Brev.

Gud skee Lov! at baade føler jeg mig modigere til Reisen, end jeg turde ventet, og tillige finder jeg min Kone mere fattet derpaa, end det tegnede til, hun kunde blive! Det Øvrige vil da vel, med Guds Hjelp, ogsaa finde sig.

Fra M[uus] selv hører du vel, at han har været i Storehedinge, og at hans Tante er staaet op, uden at nogen af Delene har gjort ham mindre stemt til at forandre Stilling. Skee Hans Villie, som er den bedste!

Gid du nu i Morgen maa finde dig ret oplivet og vedervæget mellem de Unge, som Dele af det Folk der skabes til at love Herren, og denne Kongernes saavel som Folkenes Konge styre alle dine Fjed paa Fredens Vei og aabenbare for Verden, at vor Løser, ja vor Gienløser er stærk, den Evigheds Kæmpe, hvis Arm ei Tiderne forkorte!

Hvad mig angaaer, da reiser jeg uden Tvivl bort i al Stillehed, som den der ikke har Ord i sin Mund, thi skøndt det ikke er altid vi maae eller skal undgaae Skinnet af hvad vi ikke er, synes mig dog det fæster sig hos mig, at jeg denne Gang skal skye alt Skin af Indgriben der, hvor jeg virkelig er kun en Tilskuer, skøndt ingen ligegyldig men ventende Tilskuer! Dog aldeles enig med mig selv derom er jeg endnu ikke, Herren lade mig ville det Bedste og gjøre det Klogeste i hans Øine!

Nu Tak, kiære Busck, for det Venskab, du har skiænket og den Godhed, du har vist mig! Gud lade os, om det er saa Hans Villie, efter mange Aar endnu komme de forrige Dage glade ihu i Hans Menighed, trøstede, som det paa Jorden kan skee, over hvad der nu sætter Torne og Riis med den almægtige i Striden baade indvortes og udvortes!

Lev vel med Dine i den Højstes Skjull! min Kone hilser venligst med

din Ven

Grundtvig.

*Til H. H. Aagaard.**

329.

Kiære Ven!

25/4 1829.

Lige siden det endelig blev afgjort med Reisen, altsaa denne hele Maaned, har jeg mindet mig om at skrive Dem til, men der blev dog Intet af, før De selv huskede mig paa det, og

Tidens Tegn tillige drive mig til at gjøre snart hvad end er at gjøre her for denne Sinde. Gaaer der nemlig nogen Leilighed direkte i næste Uge, da agter jeg at benytte den, og, gaaer der ingen, da begynder jeg, om Gud vil, Reisen i Maidags-Ugen paa beste muelige Maade! Tak nu Deres Svoger foreløbig smukt fra mig for Hans megen Velvillie, og beed Ham gjøre som han haver sagt, hvorpaa Han med Guds Hjelp snarlig vil høre fra mig i den store Stad, som jeg selv med de bedste Planer neppe nogensinde finder Rede i, men skal dog stræbe at finde Vei udi!

Det er en underlig Ting for en saadan Hjemføding fra forrige Aarhundrede at komme hovedkulds fra sin Mikrokosmos ind (i) den umaadelig store Verden, han saa lidet passer til, og jeg maatte virkelig blive mismodig, dersom jeg ikke turde troe at have Ham med mig som i Begyndelsen skabde Himlen og Jorden og Havet med Alt, hvad der er i dem, som kiender alle sine Gierninger fra Evighed, og lader dem aldrig beskæmmes som stole paa Ham; men med denne store Led-sager tør jeg nok haabe at finde Sti over store Vande, Vei til mangan Vraa, hvor Han haver givet Noget til sit Folk og Vei tilbage til den stille Hytte, hvor en kjær Hustru og smilende Smaafolk længes efter mig, som jeg efter dem, og til den lille Venne-Kreds, som jeg neppe vilde fundet større eller stadigere nogensteds paa Jorden!

Det glæder mig, at Krønike-Rimene fornøier Dem, skøndt jeg ikke tvivlede om, de i det Hele vilde falde i god Jord, hvor Kiærligheden til den store Pilegrims-Reise giennem Tiderne og Ønsket at faa den oplivet for Børnene som fødes og som voxe er saa levende tilstæde. Det Bifald der, saavidt jeg kan skionne, fra alle Sider i en vis Grad skiænkes Rimene, kan vel ikke i lige Grad fornøie mig, men dog glæder det mig, som et Tegn til, at der i det Mindste hos os dages en bedre Tid for Menneske-Historien end den Bestialske, der vilde myrdet den. Maaskee sender Herren os Hjælpetropper fra Anguls-Øen og i alt Fald vil Han selv hjælpe os, thi Han har tilegnet sig Historien, da Han fornedrede sig til selv at indtræde i den som Menneskenes Søn!

Nu, Han, vor Herre velsigne Dem og Deres, og lade os, om det er Hans behagelige Villie, mødes alt her under glædeligere Varsler for Aandens Seier og for det evig glade Møde i de Levendes Land!

L. 5 f. o. P. O. Brøndsted, der medgav Gr. Anbefalingsbreve til England.

GUNNI BUSCK
(1798—1869).
Præst.

Med kiærligst Hilsen fra min Kone til Deres og til Georg, som jeg med dobbelt Glæde trykde Haanden paa hans egne og hans Faders Vegne.

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Fra Gunni Busck.**

330.

Kjære Ven!

Bjærgby 27de April 1829.

Tak for dit kjærlige Levvel! Det kom til mig, just som jeg kom ud fra Himmelens Forgaard, hvor den gode Gud havde ført mig ind med de smaa, som han betroede mig, og hvor han ret havde ladet os smage, hvor venlig og god, at han er, paa det at vi maatte fatte en hjærtelig Kjærlighed og Lyst til ham og et lige saa hjærteligt Had og Afsky til den onde, som vi alle ret af Hjærtet afsagde, kan du tro. Nu ville vi bede Gud, at vi maa hver Dag lære det bedre og hver Dag ved Jesu Døds Kraft afstaa fra nogen Synd — hvo véd da, kjære Ven, om vi ikke kunne komme saa vidt ved Guds Naade her i Livet, at vi ingen Skærsild behøve at gjenemgaa, men kunne gaa lige ind for hans Aasyn, hvem vist ingen af os forlader, der først staar der og ser, hvor ejegod, hvor sød og velsignet en Fader han er. Blot at han har os kjær, saa kunne vi have det vel i London og paa Kristianshavn — for Gud Fader han er dog det rette Himmerig, naar han er sød, og det rette Helvede, naar han er vred. Men vi vide, hvor han er aldrig vred, men altid mild og venlig; og Vejen dertil den vide vi ogsaa. Paa den Vej, kjære Grundtvig! have vi to mødt hverandre, og paa den Vej ville vi med Guds Bistand altid vandre med hinanden, og naar nogen af os gaar ikke med faste, sikre og frimodige Trin paa den Vej, da skal den anden søge at hjælpe ham til rette med en sagtmodig Aand, saa lykkes det ved Guds Naade. Men ud af Vejen for stedse kan ingen af os falde uden at blive til en — Djævel, og Gud Fader bevare os, det var dog det værste, man kunde blive til. Nu, naar vi bede flittig vort Fadervor og vogte os for alt det, som vil ned-sænke vort barnlige salige Blik paa Himlen derfra og til Jorden — saa har det med Guds Hjælp ingen Nød, og vi tør vel alt forud takke Gud for den Bistand, han vil yde os, og jeg tør sandeligen rose mig deraf i al Ærlighed for hans Ansigt og sige til dig: „Pas du kun paa, naar du kommer hjem fra London, om jeg ikke er voxen nogle Tommer i min Tro.“

og er du end bleven lidt smittet i Lader af de storagtige haandgribelige Folk der ovre, saa at du vil have maalt det, før du tror det, saa vil jeg sige dig: „Behøves ikke, lille Grundtvig; jeg har bedet vor Herre, om jeg maatte voxe, ergo er jeg noget.“ —

For Resten skylder jeg dig en lille Underretning om det mit Foretagendes Fremgang, der ogsaa ligger dig paa Hjærte. — Da jeg for nogle Dage siden tog fat paa Skriftet, saa tog den vantro Surdej fat paa mig, og Resultatet af den Betænkning var: Loven er ærlig og Holden besværlig. Men nu har vor Herre taget fat paa mig og nu nøder han mig til at bekjende: „Naar Loven er ærlig, saa er Holden aldrig besværlig!“ Ja, kjære Grundtvig! jeg tror, at Skriftet faar ved Guds Naade den Karakter, at enhver ærlig dansk kristelig Præst maa underskrive det, og naar der da ligger en saadan Begjæring aabenbarlig frem, skulde da vor Herre ikke paategne sit: Fiat? Jo, han skal visseligen gjøre det og gjøre det langt over hvad vi enten kunne bede eller forstaa! Den trofaste velsignede Herre, nu er han igjen paa Veje, for at opfylde et af mine Ønsker om en kristelig Nabopræst i Jyderup; thi Huslæreren hos Basse i Hjembæk faar det, dersom Gehejme-raadinde Adeler kalder, og det skal være afgjort, at hun har Kaldsret denne Gang.

Hvad du skriver mig om dit eget Mod til Rejsen og din Kones Fatning glæder mig inderlig, ja Gud ske Lov! vor Herre er end den Dag i Dag Mand for at gjøre det godt alt sammen. Lad mig nu se, at du ej bliver bange, naar det kuler stærkt, men exegetiserer over Stormen paa Genesarets Sø og tænker paa den store Overstyrmand. Ja, evige Fader! han styre, han, som du betroede Ror og Scepter! han, vor trofaste Herre, være med Grundtvig, som rejser, og med os, som blive tilbage, at vi maa alle naa den Havn, hvor al Storm er udelukt og al Fred og Glæde indelukt, for at fornøje og forlyste med himmelske Vederkvægelser os dine Børn, der vare i Fare paa det store Hav og havde sandeligen alt været Fordærverens Bytte, dersom Jesus ej var blevet vor Styrmand!

Hils nu din Kone hjærtelig fra mig og glem ikke at hilse dig selv fra din Ven

G. Busck.

E. Skr. Spørg dog Johan, om han hilste Valdemar den store fra mig og hvad Valdemar saa sagde!

Lin. 17 f. o. Fiat, Lad det ske!

Til Gunni Busck.

331.

Kjære Ven!

Christianshavn 1ste Maj 1829.

Da jeg, efter at være blevet hvad man kalder reiseferdig, maatte vende om paa Toldboden, og befinder mig her incognito for Modvind, fik jeg baade Stunder til at læse dit Brev paa det Tørre, som ellers skulde være læst ombord, og Tid til at sende dig et Par Linier.

Meget kunde jeg fortælle om mine mange smaa Hændelser i Afskeds-Dagene, men derom maa det være Nok sagt, at der ikke forefaldt for mine Øine synderlig andet Mærkeligt, end at den Herre, vi tjene, havde banet Veien paa de fleste Steder, jeg skulde passere, til Stadfæstelse paa, at det dog i Grunden er i Hans Ærende jeg reiser.

M[uus] sagde mig forleden, hvad dit Brev ogsaa erindrer, at du fandt Holden besværlig, og dertil kunde jeg naturligviis kun sige, det faaer at være Herrens Sag, men da du tilføjer, at Han alt har taget sig deraf, maa det nødvendigviis inderlig glæde mig, især fordi vores indvortes Erfaring af Herrens Villie er aldrig saa sikker, at den jo trænger til Stadfæstelse ved en Erfaring udenfor os, og naar en christen Broder har omtrent opgivet en Tanke vi nære, men faaer den, saavidt han kan skionne, af Herren igien, da er det os en glædelig Vished, at Han er selv iblandt de To i hans Navn! Paa ham vælte vi Veien og kaste vi Sorgen, Han, Han skal gjøre det, som skrevet staaer! Ham skal ogsaa Æren høre til, og os kun vore Ansigtters Blussel, naar vi voxe ved Ham i Hans Naade og Kundskab, en Vext, du dog nok ikke troer jeg skulde blive caricatur-brittisk storagtig nok til at ville maale i Alenviis, da jeg vel sagtens alt har erfaret, vi næppe engang kan tale om den Vext vi enten have naaet eller vente at opnaae, uden i vore egne Øine at blive en Tomme høiere, og voxe nedad i Herrens. Derfra bevare han os begge og alle sine Troende, men især sit Ords Tjenere, som, fordi Herren lægger sin overflødige Velsignelse til deres faa Bygbrød og smaa Fiske, altid maae fristes til at falde sig selv i Øinene.

Nu atter Tak for dit Venskab og din Deeltagelse, broderlige Deeltagelse i mit Levnetsløb! Snorene falde for dig paa de liflige Steder til en deilig Arvelod! Herren være med dig!

Din Ven

Grundtvig.

Til J. F. Schouw. *

332.

Christianshavn 1ste Maj 1829.

Da Forsinkelsen af min Afreise har gjort, at vi endnu befinde os samlede paa den venlige Øe i Østersøen, rede til at vandre videre ad forskellige Veie, griber jeg gierne den Leilighed, Deres Brev giver mig til en nærmere Forklaring, som jeg længe har ønsket, men maatte ikke paanøde Dem; thi Mennesker, som engang have mødt hinanden venlig, bør aldrig uden Nødvendighed antage, at deres forskellige Veje skal være hinanden modsatte.

Først maa jeg nu sige Dem, at efter min Sprog-Brug kan jeg ikke rime det sammen at bære Høiagtelse for en Mand, hos hvem man finder Character-Træk, man ei kan lide; thi mange Ord og Handlinger, ja den hele Tanke-Gang i vigtige Ting kan jeg misbillige hos en Mand, og dog bære megen baade Agtelse og Venskab for ham, men Character og Tænke-Maade og Sindelag er for mig uadskillelige Begreber, og paa Sindelagets Ærlighed og Ædelhed maae vi troe hos alle dem, vi skal kalde vor sande Agtelse værdige. Troede jeg derfor, at Deres Sprogbrug i dette Stykke var som min, da kunde jeg i det Høieste kun have at svare: det kan maaskee smigre min Forfængelighed og det kan fremme min Virksomhed, men det kan aldrig glæde mit Hjerte, om de, der miskiende mit Sindelag, billigede eller selv beundrede nok saa Meget i min Skrift og Handlemaade. Nu derimod, da jeg troer, De tager det langt mindre strængt med Udtrykket Character, har jeg Adskilligt at tilføie.

Den sidste Samtale, vi havde om Andet end ligegyldige Ting, var, som De erindrer, om Kirkens Gienmæle, og, skøndt det bedrøvede mig at høre Dem saa lidenskabelig fordømme et Skridt, hvis moralske Beskaffenhed enhver rolig Tænker maatte finde var aldeles afhængig af mit Hjertelag, som kun den Alvidende kan bedømme, saa var det dog langt fra, at jeg enten ansaae Deres Dadel for noget Tegn paa Uvenskab, eller miskiendte den Aabenhed, hvormed De fremførde den. Jeg kunde det og saa meget mindre, som en Mand, med hvem jeg i mange Aar har plejet fortroeligt Venskab, dadlede Skridtet ligesaa stærkt som De, men Forskiellen var, at han ikke udledte det, som De, af Ukiærlighed, og at han heller ikke, som De, siden har skyet at tale med mig om Andet end ligegyldige Ting. D e t t e er det langt meer end

den Heflighed, hvormed De ogsaa mod Andre angreb mig for et Skridt, der foraarsagede mig saamange og saa store Ubehageligheder, at hvem der kun betragtede det som et Misgreb vel maatte finde, jeg bødede tilstrækkelig, ja, dette er det, som hver Gang vi siden mødtes, stadfæstede den Tanke hos mig, at De dog vel i Grunden slet ikke kunde lide mig, og ansaae mig fra Sindelagets Side som Deres Antipode. Dette var saameget mere Tilfældet, som Deres Erklæring om den christelige Tro i hint Brev angaaende Stampe, ikke tilod mig hos Dem, som hos Clausen, og mange andre, at forudsætte den vitterlige Modbydelighed for Troen, hvori jeg lever, som ellers nødvendig maa forblinde Øiet for enhver nidkiær Ytring af en levende Tro, der ei kan thinge. Da jeg nu endelig, ved vores sidste korte Samtale, der lettelig kunde blive den sidste heneden, syntes at spore den samme Sky for at vexle et eneste Ord med mig, der ikke kunde passe paa det allermest fremmede ja selv fiendtlige Forhold mellem Bekiendtere, der ingen udvortes Grund have til at nægte hinanden sædvanlig Opmærksomhed, saa vil det neppe undre Dem, at jeg ansaae Deres Besøg blot for en Compliment. At sende Dem en Hilsen, der ikke var andet, kunde jeg ikke bekvemme mig til, at ignorere Deres Nærværelse paa Nysø var i mine Øine ei blot en Fornærmelse, men en Drengestreg, og jeg skrev derefter min Mening, overladende det til Omstændighederne, om den skulde komme Dem for Øie eller ikke. Det er nu skedt, og jeg er vel tilfreds dermed, da Deres Brev giver mig Lov til aabenhjertig at sige Dem selv, hvad jeg kun i Nødsfald berørte paa en Omvei.

Bliv nu ikke vred, fordi jeg siger Dem, at, uagtet det skulde være min Intolerance, der stødte Dem bort, er De dog aabenbart intolerantere end jeg; thi baade med Dem og mange Andre, hvis Anskuelse i vigtige Ting ligge langt fra mine, ønsker jeg at staae i et venskabeligt Forhold, og skyer aldrig at tale med dem om vor Uenighed, og stødes kun øieblikkelig ved øieblikkelige Opbrusninger fra deres Side, ventende med Rette det Samme af dem. Og hvorledes skulde vi heller enten helbredes for vrangte Anskuelse, eller grundig stadfæstes i rette, dersom vi skye Tvist derom med Mennesker, vi i Grunden agte og ynde, da Indskrænkningen til Omgang med Eens-tænkende og Tvist med Uvenner nødvendig forstener Tænkeren i hele sin altid noget skiæve Synsmaade!

Og nu Farvell! Det er en videnskabelig Vaar- og Fødsels-Tid, hvori vi leve, og alle ærlige Mænd, der have Sands der-

for, skulde stræbe at være saa meget Venner, og staae i saa levende Vexelvirkning som mueligt, og med Dem har det dobbelt smertet mig at komme ud af al Berørelse, saa, er vi ikke Antipoder, mødes vi vel atter venlig i Fædernelandets Vel. De bringe min venlige Hilsen til alle paa Nysø, som gierne modtage den; da kan De troe, det vil glæde mig, naar jeg maa høre, De selv er deriblandt.

Venskabeligst

N. F. S. Grundtvig.

*Fra Gunni Busck. **

333.

Bjærgby d. 25 Maj 1829.

Gud ske Lov og Tak, som for al sin Frelse, saa og for det, at han sidst tilbageholdt ved dig mit Skrift, da jeg vilde have ladet det trykke. Nu klarer det sig mere og mere for mig, hvad jeg i Grunden vil (egentlig talt: sk a l) med dette Skrift. Jeg vil ikke afgive en Stemme, som de andre Præster skal følge (ihvorvel jeg haaber til Gud, at mange af dem vil sige ja og Amen til dette Ord, som Herren giver mig at fremføre); nej, hvad jeg vil og skal er i Grunden allerbedst udtrykt med de Ord, i hvilke jeg fandt Fred: Jeg vil give Danmark, hvad Danmarks er, og Herren, hvad Herrens er. Thi dette er uden Tvivl hvad Kirken enten nu har eller snart faar at gjøre i alle Lande, at den skiller sig fra Staten. Suum cuique! Takket og priset være da du evige algode Gud og Herre, at vi danske Kristne kunne med sønlig Ærefrygt bede vor jordiske Fader og Moder, Danmark, i al Mindelighed om at løse det kirkelige Stavnsbaand, og kan, naar Danmark, som vi haabe, tilstaar os det, ære vor Fader og vor Moder, saa det kan gaa os vel og vi kan leve længe i Landet! — Har da du, Mand kjære Grundtvig, med det profetiske Øje, Herren gav dig, kaldt, som Carl Muus fortæller mig, Danmark Historiens Palæstina, da skal du faa Ret deri i den Betydning, at Danmark med den trofaste Jesu Bistand skal vorde et Palæstina, hvor verdslig Regimente og kirkelig Styrelse skal træde i et venligt Forbund og forblive derudi, saa længe Danmark er dansk, og Kirken her er kirkelig, det er: lig det første kristne Samfund, som skabtes af Aanden og opholdes af den, ja vel-signes daglig af Fader, Søn og Aand, indtil Stunden kommer, da Bruden er fuldkommeligen bered og Brudgommen kom-

†In. 17 f. n. Suum cuique. Enhver sit!

mer med Glædens Røst og med Guds Basune, med det himmelske Tarantaritara, som Luther kalder det, der vil være os liflig, som ham elske, men dem skrækkelig, som hade ham uden Aarsag. Nu, hvad du saa lærer i London, saa lære Gud dig for sin Barmhjertigheds Skyld altid inderligere og trofastere indtil dit Hjertes lønlige og skjulteste Begjæringer, at elske ham, som har elsket dig først; thi Herrens Øje, naar han kommer, det leder ikke efter Gaver og Lærdom hos de Kristne, men det leder efter den Kjærlighed, der var hans første og sidste Bud til sine Venner. Ja, kjære, elskede Ven, det ville vi ret holde os selv og hverandre for Øjne, saa giver Fredens Gud os at træde Satan under vore Fødder; thi naar vi anse Gaverne, Gud giver os, da fristes vi let til daarligt Selvbehag og Hovmods lede Drømme, og da lær (som min salig Fader sagde til mig i min Barndom, naar jeg var ret uartig) Satan bag os, men naar vi betragte Kjærligheden som den allerkosteligste Vej og se, hvor langt langt vi paa den ere tilbage for saa mange simple og enfoldige Kristne, o, da ser og véd Herren, at det er en ærlig Bodfærdigheds Taarer vi græde over os selv og at det er med en sanddru hjærlig Ydmyghed vi vide med os selv, at vi i hans Øjne ere langt ringere end saadanne. Nu — Gud, for hvem ingen Ting er umulig, han føre os og give os ret Sind med din gamle, at bede: at vi maa lide her! og med min kjære gamle i Vedbæk at bekjende under alle alle Trængsler og Omskiftelser: „Jeg er fornøjet med min Gud!“ Ja, Gud Fader, Søn og Helligaand, vor kjære, kjære himmelske Fader, han velsigne os og vore, at vi ret maa elske ham, som saaledes har elsket og elsker os; han give os Kraft og Velsignelse til at agte alt i denne Verden ringe imod at vinde Kristum; thi ser du, lille Grundtvig! om nu ogsaa Astronomerne kunde maale alle Stjærner paa langs og paa tværs og Fysikeren trængte igjennem i sine Granskninger til Jordens Middelpunkt — hvad er det dog imod at have Kristum og med ham at kunne fare, nu aandeligen og i sin Stund ogsaa legemligen, til Himmels?

Lev nu inderlig vel, kjære Ven! og vær ikke for vemodig i din Ensomhed! Men se du op til Herren og til hans Engle smaa, da skalst du se, hvor blidelig at Somren den mon [gaa], da skalst du se, hvor saligt det er i Efterhøst at trykke Børn og Kone til trofast Faderbryst! Amen.

Din Ven

G. Busck.

*Fra P. Fengler.**

334.

Kjære Hr. Grundtvig! Slotsbjærgby Pgd. d. 25 Juni 1829.

Skjønt jeg vel kan vide, at stor Plads ikke kan tilstedes mig i de „tynde“ Breve, som Deres Kone kan sende, saa har jeg dog det Haab til Dem og hende, at de ikke tager det fortrydeligt op, at jeg sender et Oktavblad; thi det var mig næsten umuligt at bie med at fortælle Dem, hvad der i disse Dage er sket. Kjære Hr. Grundtvig! havde Deres Rejse sket to Dage sildigere, saa havde jeg truffet Dem i Kjøbenhavn, og da blandt andet maaske fundet Lejlighed til at betro Dem et Hjertes Anliggende, som den Gang allerede beskjæftigede mig meget og som jeg i Dag sætter Pen til Papir for at fortælle Dem Udfaldet paa. Kort og godt — jeg er bleven forlovet med en lille Pige, som hedder Lovise Augusta Manthey, en Datter af Etatsraad Manthey paa Falkenstein, og en ældre Søster af de to Døtre, som jeg forberedte til Konfirmation, da De besøgte mig. Hvad siger nu min faderlige Ven til dette Skridt? Han spørger mig først: har du beraadt dig med Gud i Himmelen, og dertil svarer jeg ja, skjønt jeg nødes til at bekjende, at min Samtale med vor Herre derom har ikke været saa barnlig hengiven, som den burde, min Bøn ikke saa brændende og indtrængende, som det kunde sømme den, hvem Herren fra hans første Barndom saa underlig barmhjertig har baaret paa Faderarme. Dog har jeg troet ham til at sige Amen til min Bøn om at forhindre min Hensigt, om den ikke var til vore Sjæles Tarv, og om at give mig en gudfrygtig Hustru. Augusta har ikke, saavidt jeg har kunnet dømme, nogen klar kristelig Erkjendelse, hun har kun set lidet eller næsten intet til Livet i Kristo, hun har ikke brugt Ordets store Naademiddel, i det mindste ikke ved Hørelse af dets Forkyndelse. Hun har lært Balles og Krog-Meyers Lærebøger, og det faldt hende aldrig ind at tvivle om Rigtigheden af hvad der staar, hendes Fader har lært hende derefter næsten uden at tilføje nogen Forklaring, og Præsten Schmidt, som konfirmerede hende, holdt sig ganske til Bogens Ord. Først efter at jeg kom her ud og hun hørte de forskjellige Bedømmelser af min Prædiken, opdagede hun en Modsætning imellem hvad der blev udgivet for Kristendom. Da hendes Søstre bleve forberedte til Konfirmation havde hun idelig Samtaler med dem om, hvad de lærte; ved deres Konfirmation var hun meget

Lin. 10 f. n. Peter Krog-Meyer: Lærebog i den christelige Religions- og Sædelære. 1818.

bevæget og har kaldt det en af de lykkeligste Dage i hendes Liv. Jeg har i Vinter ofte læst for Familien, især Stykker af religiøs Tendens, og hun lagde altid for Dagen stor Ærbødighed og Sans for det religiøse. Hertil kom en meget stille og fordringsfri Vandel og et godt Lov for Omhyggelighed for [sine] smaa Søskende, Taalmodighed under en vanskelig Moders Luner, og Ros for at gaa imellem og stille tilfreds, naar der indløb Vanskelighed med Tjenestefolk o. s. v. Hendes Forældre tør jeg ikke kalde Kristne i Ordets egentlige Betydning (hvor ønsker jeg ikke at blive Redskabet i Guds Haand til at de skulde blive det!) men Bedstefaderen, den gamle Manthey ved Petri Kirke, var en kristelig Mand, ligeledes nedstammer hun paa Fædreneside fra nogle Hermes i Tyskland, som skal have været ypperlige Folk, og han, som gjør Miskundhed i tusende Led, han vil, det haaber jeg, ej glemme den lille Datter, om ogsaa Forældrene fore vild fra den Herre, som os købte. Hvad jeg i den korte Tid har erfaret, synes at bekræfte mit Haab, og nu er det mit Ønske, at De, kjære Hr. Grundtvig, vil bede for mig og min lille Pige, og min Bøn, at Herren, efter sin gamle Vane, vil gjøre mere end hvad vi kunne bede eller forstaa!

Det er vanskelige Tider, og hvo véd, om ikke mange af os kommer til at følge Deres Fodspor. Besynderlige Omstændigheder, som kun egne sig til mundtlig Fortælling (Dem, kjære Hr. Grundtvig, vilde jeg gjerne fortælle alt!) foranledigede, at jeg i lang Tid og med en Rolighed, som vist sjælden finder Sted, taledede med hende om denne Forbindelse. Jeg ansaa' det for Pligt at forestille hende, at hun let ved at give mig sin Haand, vilde komme til at døje Verdens Spot, at det kunde ske, at jeg, som tjente vor Herre, hvis Rige ikke er af denne Verden, kom til at forlade Embede og Levebrød, og spurgte, om hun trode, med Guds Hjælp at kunne finde sig i at dele Skæbne med mig, naar det skulde hændes, og, da hun svarede, at hun troede, at hun kunde det, og havde givet mig sit Ja, og vi begjærede Forældrenes Velsignelse, da var det dog deres Ord: ja i Jesu Navn, Børn! — Dertil siger ogsaa De Amen! kjære Hr. Grundtvig! som min Ven, min oprigtige Ven og Jesu Kristi Tjener, og jeg er nu saa glad, saa glad i Haabet, det synes mig, at jeg nu først begynder at føle, hvad det vil sige, at Gud er Kjærlighed, og naar han kun bestyrker og forøger vor Kjærlighed i sin den rene, den fuldkomne, saa lad komme hvad skal, saa bliver Korset Vingen, som løfter os Himmerig nærmere, og hvad skal da kunne skille os fra ham? — Dog, hvorfor taler jeg længer om et An-

liggende, som De vel mindst efter mine Ord og i den Afstand vil kunne bedømme? Herren bevare mig, at jeg ikke af Omhug for at behage Hustruen skal glemme den at behage Herren! — — — —

Deres hengivne og taknemmelige

Peter Fenger.

*Fra Gunnit Busck.**

335.

Kbh. d. 6 Juli 1829.

Guds Fred og god Dag, kjære Ven! Det Ord, jeg nu havde at tale, det er overgivet til Kongen, og Herren velsigne det paa hans Hjærte og lade det ske, hvortil han har sendt det. Ikke skal jeg rose mig af den naadige Maade, paa hvilken jeg blev modtaget, thi blandt andet spurgte Kongen mig vredt: om jeg nu igjen havde faaet Skrupler i Hovedet? — og han endte med at kaste mit Skrift paa Bordet med de Ord: De skal vedstaa, hvad De har skrevet! Hertil svarede jeg: Ja, Deres Majestæt, det skal jeg. — Nu give Gud mig for Jesu Skyld sin Velsignelse, at jeg kan vedstaa det Ord, jeg har begyndt at tale, indtil mit Støv falder til Jorden, hvorfra det er taget, og min Sjæl formedelst det Naadens og Kjærlighedens Ord, der bor ogsaa i mig usle, er indgangen i de evige Boliger, hvor jeg dog véd, jeg er en kjærkommen, inderlig elsket Gjæst, ikke for min Skyld, men for hans Skyld, hvis Blod randt ogsaa for mig, og hvis Bøn steg til den evighøje ogsaa for mig, at det maatte gaa den syndefulde Gunnit vel paa det sidste. Ja, til det sidste ville vi, min kjære Grundtvig, se hen i alle Ting! Vi ville bede Gud om Naade til at vende vort Øje fra de falske Venners og de truende Fjenders ubehagelige Aasyn og tænke paa den Stund, da han den trofaste kjærlige, vor Herre Jesus Kristus, løfter sit Aasyn af Naade med Velsignelse over os — da er det alt glemt, da er det alt udslettet: Herrens Velsignelse har da udslettet det. Men ligesom vi skal ende med den, saa skal jo og Kirken ende med den! Lad Fjenden en Stund synes at triumfere, vi ville ikke misunde ham det løgnagtige Blændværk, hvormed han for en Stund daarer sig og sine! — Nej, vi ville takke Gud af Hjærtet, naar han (Fjenden) ikke længer tør overse os, men maa gribe til haarde Midler for at neddysse den Røst, som han dog ej kan neddysse. Ja, vi ville takke

Lin. 9 f. o. Buscks Skrift: Danmark hvad Danmarks er, og Herren hvad Herrens er. Jfr. foran S. 168.

Herren i Kirkens mørke som i dens lyse Dage; thi alt, alt skal dog ske til Hans Navns Forherligelse. Ham være Magt og Ære og Tilbedelse i Tid og Evighed Amen! — — — —

Din Ven
G. Busck.

Fra H. J. Blom.

336.

Kjhbvn. d. 26de Juli 1829.

Kjære gode Grundtvig. Deres Kone har gjentagne Gange søgt at bilde mig ind, at nogle Linier fra mig ikke vilde være Dem ukjærkomne, og skjøndt jeg virkelig ikke er saa storagtig at troe dette; hvor smigrende iøvrigt en saadan Opfordring maatte være mig, har jeg dog besluttet at gjøre en lille Prøve, fornemmelig bestemt dertil ved den Betragtning: at hvis der ikke paa dette Octavblad forekom noget, der kunde være værdigt at indesluttet i det udenlandske Departements Posttaske, eller hvis det gjorde Rummet for snævert for værdigere Meddelelser, stod det endnu alletider Deres Kone frit for at tilbageholde, hvad der er skreven uden anden Fordring paa Interesse end den, ethvert Blad fra Hjemmet ventelig vækker hos Dem.

Jeg veed ikke om jeg tør sige Dem, at det virkelig hemmelig har glædet mig at erfare, at De i det Hele taget er mindre fornøiet med Engelskmændene, end jeg frygtede, De vilde blive med et Folk, for hvem De altid, baade offentlig og privat har lagt et Slags Forkjærlighed for Dagen, og som jeg altid troede, ved et nøiere personligt Bekjendtskab vilde vinde Dem i den Grad, at det vilde gjøre Dem afspænstig imod os poor Danes. Her frapperede det mig at erfare af et af Deres sidste Breve til Deres Kone, at ogsaa Deres Forventninger om Mr. E. Irving tildeels ere blevne skuffede, skjøndt det tillige bidrog til at bekræfte en iøvrigt temmelig trivial Bemærkning, at alle sublunare Ting kræve en vis Afstand for at sees i deres fordeelagtigste Belysning:

Denn der Ir r t h u m ist das Leben,
und das Wissen ist der T o d,

ved hvilket Citat af Schiller, jeg tydelig kan see Deres Miner og høre Deres Indvendinger, saa jeg i dette Øieblik takker at Nordsøen ligger imellem os.

I den lærde Verden, som er tilgængelig for mig Uindviede, er saa vidt jeg erindrer ikke foregaaet noget mærkeligt siden

Lin. 7 f. n. Citatet er fra Schillers Digt *Kassandra*.

Breve. II

12

3die Mai, og hvis saa var, haaber jeg nok at Molbech har meddeelt Dem det, da jeg veed han har skrevet Dem til. Et halv latterligt, halv ærgerligt Tog skete engang i forrige Maaned af Øhlenschlæger og nogle andre nyfigne Danske til Malmøe og Lund, hvor Svenskerne havde faaet deres Tegnér bestilt hen, for at krone Nordens første Digter, med en Laurbærkrands, som onde Tunger vilde sige var kjøbt hos Sundorphs Enke & Comp. Hvorom Alting var, Øhlenschlæger blev heraf saa beruset, at han løb hjem og skrev en Vise til sine svenske Venner, som endog bragte mit patriotiske Sindelag i Oprør, og vilde have gjort det end mere, hvis ikke Poetens piinagtige Forlegenhed havde udtalt sig i enhver Linie, saa han aldrig nogensinde er forekommet mig saa latterlig som i denne Situation. Visen var aftrykt i Dagen, som jeg leverede til Deres Kone, om hun saae sig istand til at sende Dem den; ogsaa nok mueligt at De desuden hændelsesviis har overkommet den hos det Danske Gesandtskab i London, som jo holder Dagen. Naturligviis kunde en saadan Udmærkelse ikke gaae af uden Repressalier fra dansk Side, til hvilken Ende Ø. med en Flok Studenter den følgende Søndag samledes i Bellevue, hvor der da landede et Dampskib fuldt af Svenske, hvoriblandt Tegnér og adskillige Professorer fra Lund, som efter et godt dansk Maaltid i Bellevue, bleve førte omkring paa Bakken i Dyrehaugen, liig andre udenlandske Dyr, just ikke i den ædrueligste Tilstand. Man skiltes ad med gjensidige Forsikringer om, at nu var der ikke længer nogen Kløvt imellem det danske og svenske Folk; overhoved hørte jeg i de Dage saa mange skønne Demonstrationer om hvor borneret den saakaldte Patriotisme var, at jeg skyndte mig at faae min Katechismus ud, at vi ikke Alle skulde blive reent til Cosmopoliter. — Af denne Bog har jeg, som De nok kan tænke, pligtskyldigst overrakt et Exemplar til Deres Kone, som jeg da vil bede Dem ikke at forsmaa ved Hjemkomsten. Jeg fik da over 2000 Subscribenter paa den; solgte derpaa Forlaget 3000 Ex. til Reitzel for 200 Rbd. Sølv, og har siden havt den Tilfredsstillelse at den gaaer rivende af iblandt dem, som boe i Caserner og logere paa Vagterne. Om den er vedkommende høie Herrer velbehagelig, har jeg endnu ikke kunnet erfare, da jeg skyndte mig at komme ud igjen af Audientsgemakkerne, for at undgaae trivielt Snak om Bogens Øiemed og Udførelse, som de dog ikke forstaae

Lin. 8 f. o. hos Sundorphs Enke, o: i en københavnsk Forretning.

Lin. 12 f. n. min Katechismus, Hans Jørgen Blom: Katechismus for den danske Krigsmand. 1829.

dem noget paa, men hvilket de dog forlange man skal lytte til med en krum Ryg og ydmyge Fagter. Endnu har jeg ikke løbet Spidsrod imellem de 14 Redacteurer af Maanedsskrift for Litteratur, ei heller er jeg strøgen til Kagen af Molbech i hans nordiske Tidsskrift, men tænker at blive det med det første, om ikke i nogen anden Anledning saa i Anledning af Formælingen. Denne er da berammet til 1ste Aug: at staae paa Frederiksberg. Danmarks H a a b har nylig været sygt, som man skulde troe af Svindsot, men nei af F o r s t o p p e l s e. Nyrup er død, og Provstiet paa Regentsen søges iblandt Andre af Sibbern, men destineres efter Sigende til H o h l e n b e r g. Hvis jeg var Mallings Svigersøn, søgte j e g d e t o g s a a.

For første Gang siden vi blev givt tilbringer min Kone hele Sommeren her i Kjbhvn; og jeg for første Gang siden 1811. Gid nu dette Brev, hvis det ellers passerer Deres Kones Censur, ikke maa mishage Dem alt for meget ved sine ind- og udvortes Qvaliteter; og hvor kjært nogle Linier fra Deres Haand end vilde være mig, forsikkrer jeg Dem dog uden al Affectation, at jeg slet ikke gjør Regning derpaa, eller i mindste Maade venter det, da jeg i Deres Sted, høist nødig vilde skrive. Lev saa vel, kjære gode retskafne Grundtvig, og hold ogsaa i England lidt af Deres inderlig hengivne

Blom.

Til P. O. Brøndsted.

337.

Høistærede Hr. Etatsraad. London 11te Septbr. 1829.

For noget over en Maaned siden modtog jeg giennem Grev Moltke Deres venskabelige Brev med alle Bilagene, der vare ligesaamange Vidnesbyrd om godt Landsmandskab, som jeg oprigtig takker Dem for; men lad mig være aabenhjertig nok til ogsaa at sige, at Recommendationerne kom for silde, deels fordi jeg var blevet kied af at bruge hvad jeg har fundet kun sjelden frugter i London, og deels fordi allerede i Slutningen af Juli de Londonere, man søger, sprede sig over England og Fastlandet. De misforstaae mig kun ikke, Høistærede! thi hverken har jeg nogensinde havt Leilighed til at gjøre Dem mindste Tjeneste, og heller ikke kan jeg rose mig af et umiddelbart Forhold til Dem, der gav mig Krav paa Deres Godhed, men naar De vilde være saa god, for Deres og min Vens og for Landsmandsskabs Skyld, at introducere mig hos Deres Bekjendte i London, da maatte jeg haabe, De i det mindste vilde gjort det saa tidlig som Deres Ven, Baron Stachelberg gik

fra Paris hertil, og det kunde desuden aldrig falde mig ind, at Postpengene, der vilde været en aldeles umærkelig Deel af mine Udgifter i London, skulde forsinke hvad egenlig ei taalde Opsættelse!

For Bogen, De var saa god at laane mig, er jeg Dem meget forbundet, men jeg sender den rigtig ikke tilbage til Paris, thi deels faaer jeg ikke Stunder til at benytte den her, og deels er det tusind Gange lettere for Dem at faae et Exp. igien i Paris, end det vilde være for mig at faae et i Kbhvn. hvor jeg dog maatte anskaffe den, da jeg allerede har Udgaven af Roman de Rou. Næste Foraar, vil Gud, kommer jeg imidlertid til London igien, og da De ogsaa har i Sinde at besøge Themsens Bredder, haaber jeg at møde Dem, og vi komme da vel til Rette om den Ting og mere, uden Mellekomst af the Kings bench.

Jeg staaer nu færdig i Aften at indskibe mig paa Dampbaaden til Hamborg, og naturligviis kunde De ønske at vide, ei blot hvordan jeg har levet, men hvad jeg har udrettet i London, men om begge Dele er endnu kun lidt at sige, og det er altsaa et Spørgsmaal, om der nogensinde bliver noget at sige, som er værdt at høre. Naar jeg imidlertid betragter dette mit Sommer-Ophold i London blot som en *Introduction*, der altid er mere kiedsommelig end moersom, og sjelden i og for sig selv af nogen Vigtighed, da er jeg ikke misfornøiet; thi i Museet har jeg giennemgaaet omtrent alle de Msk. jeg, efter de trykte Cataloger, kunde formode, vilde tjene i min Kram, og imellem literære Folk har jeg, vel med Snegleskridt, men dog uden Krebsgang, fundet Vei til Bekiendtskaber, som, under et nyt Ophold, kan være mig saare tjenlige. Af Splinternyheder har jeg kun fundet en eneste Billing, som neppe ret Mange vil vurdere saa høit som jeg, men derfor vurderer jeg, som De kan tænke, den dog ikke en farthing lavere, thi det er den eneste Samling af original angelsachsiske Sentenser, med indstrøede Ordsprog, man tør haabe at finde, og, skjøndt den kun er saare lille, bilder jeg mig dog ind, at selv det mindste Bidrag til Historien af et gammelt Folks Tankegang, naar det er det eneste i sit Slags, maa kaldes uskatteerligt. Næste Aar agter jeg deels at fortsætte mine Undersøgelser i Museet og i de Privat-Samlinger, jeg da tør vente Adgang til, og deels at besøge Oxford, Cambridge, og Exeter, sidste Sted for en eneste

Lin. 10 f. o. Roman de Rou, en rimet Normannerkrønike af Robert Wace (1160).

Lin. 14 f. o. the Kings bench, o: Domstolene.

Lin. 9 f. n. farthing, en Kvart Penny.

Bogs Skyld fra det 11te Aarhundrede, som indeholder den eneste Samling af blandede angelsachsiske Digte, og er kun til i den eneste Codex, som man aldrig her har fundet det Umagen værdt at afskrive.

Vedlagt har jeg den Fornøielse at sende Dem Abrahamses Disputats, hvis Titelblad vel er blevet slemt medtaget paa Reisen, men hvis Indhold De udentvivil ogsaa vil finde svarer bedst til slig en Titel; thi, seer jeg ret, er hele hans Viisdom kun en Compilation af Deres Bog om Gienstanden, og endeel Smaating, som vi alle veed, Stumper altsaa og Gammelmad. Textens Troskab og Oversættelsens vil da være det egenlige Spørgsmaal, og derom vilde jeg blot kunne nære Formodninger, om jeg end havde havt Stunder til nøie Betragtning, men det er Ting, hvis Beskaffenhed, De strax vil see, og, mødes vi ad Aare, skal jeg vist ikke glemme at spørge.

Bliv nu ikke vreed, Høistærede, fordi dette Brev er som De kiender mig, thi hvad kunde det nytte, jeg havde gjort det anderledes, eller, rettere, hvorledes kunde jeg, med nogen Agtelse for Dem, dølge hvad jeg meende under tomme Complimenter! — Men det er sandt, ret megen Tak for den Umage, De saa villig gjorde Dem med Eftersynet af et Msk. her i Museet, som jeg, giennem Aagaard, tog mig den Frihed at bede Dem om.

Med de bedste Ønsker i alle Henseender

ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Til P. Fenger.

338.

Kiære Fenger!

Christianshavn 26de Sept. 1829.

Tak for Deres Breve, hvoraf jeg saae det første i London, og fandt det andet her! Til Deres Forbindelse give den Herre vi tjene Lykke og Velsignelse! Vel sandt, som De rigtig bemærker, at Tiderne aabenbar ere saa trange, at det anvender sig selv paa dem hvad Apostelen siger om Tiden, da de der have Hustruer, skal være som de, der ingen have, hvad tit holder haardt; men hvor indbyrdes Kiærlighed knytter Baandet i Gudsfrygt, vil vi dog sikkert aldrig ønske det borte, om end vi i Trængselens Hede, naar vor Deel af Verden staaer hulkende mellem os og Herrens Veie, fristes høilig

Lin. 5 f. o. N. C. L. Abrahams'es Disputats om forannævnte Robert Waces Digt.

dertil. Dette er i det Mindste min Erfaring paa en tornefuld Bane, og hvor tit jeg end har tænkt med Gru: hvordan vil det gaae med stakkels Lise, har dog Herren altid beskiæmmet min Mistro, og beviist, at Han er stærk i de Svage! For Resten er de Christnes Ægteskab altid, som Luther tit og deilig erindrer, vel en Kors-Skole, men derfor just ogsaa en Skole, der fører deOprigtige til Kirken, ikke fra den; og da vi veed, at Herren prøver aldrig Sine over Evne, tør jeg mene, vi ere langt lykkeligere end vore christne Fædre i mange Led. Det klinger paradox, men er mig soleklart, thi for en ærlig Christen maa det nødvendig være langt lettere at vælge mellem Christus og Belial, naar de, som nu, staae mod hinanden i aaben Mark, end vogte sig for Fienden, naar han under Venskabs Maske indsniger sig som en kiærlig Freds-Mægler mellem Gud og Verden.

Hvad jeg (Gud skee Lov, med Helbred og idelige Prøver paa Herrens underlige Hjælpssomhed) har giennemgaaet med mig selv i den kolde, døde, uhyre Verdens-By, lader sig ikke beskrive, og med inderlig Glæde maatte jeg da nødvendig omfavne mine Kiæreste, som Herren saa faderlig havde bevaret; men alt i London havde jeg ved et Tilfælde hørt den sørgelige Tidende om Lindberg, som jeg, paa Danmarks Vegne, maae grue for, efter at have erfaret, hvad det er, man nu tiltales for af Fiskalen. Altid har jeg havt godt Haab om Danmarks endelige Beslutning under Krigen med Kongernes Konge, og jeg opgiver det end ikke nu; men dog kan jeg ikke dølge for mig selv, at for det Første vil i det Mindste jeg næppe have noget Valg uden imellem Udvandring og det Skridt, jeg, mellem alle, nødigst gjør, men maa dog bede Gud om Mod og Kraft til at gjøre, naar det er Ret for ham!

Hvad De skriver om Deres Broder og om Fl. har glædet mig meget, og, foruden den Fryd vi som Christne altid maa føle ved Synet af Brødres Fremskridt paa de gode gamle Veie, er det jo ogsaa ret en Naade af Herren, at Han viser os sin Aands og sit Ords Kraft øiensynligere, jo mere Verden trodser, kalder des flere Tjenere, jo tryggere Verden drømmer om nu dog endelig snart at være dem alle kvit.

Dog, om Saadant og om Alt hvad der ikke er i Slægt med Commissjonshandel tales bedst Ansigt til Ansigt. og en Gang sees vi vel dog i det Halvaar, efter hvilket jeg vel igien skal besøge den forhexede Stad og, saavidt det paa Sligt lader sig anvende, høste smilende hvad jeg grædende saaede.

Lin. 24 f. o. L.s Skrift: Er Prof. H. N. Clausen en ærlig Lærer i den kristne Kirke? L. frikendtes 19. Jan. 1830. Jfr. S. 181.

Hils Jomfru Jacobsen venligst fra os, og skøndt Deres Augusta er os ubekjendt, vil Hun dog nok igiennem Dem modtage en velmeent Lykønskning og et hjerteligt Haandtryk fra min Lise og fra

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til John Browning.

339.

Dear Sir!

Friday morning 20 Octbr. 1829.

Sending my „Kvædlinger“ og „Krønike-Rim“ for you, I will not mention, where more of my small poems are to be met with, for in this point our „Literatur-Lexikon“ is almost as good an instructor, as I might prove myself, and besides, I think, but very few of my verses will suit your purpose. Whereas I will tell you in what point of view I consider myself as a poet, for, as it very seldom shall be the case, that, speaking of his brethren, an author did quite forget himself, I also make no profession of that self-denial, and perhaps there may be no author in Denmark, of whom the opinions are more different and the ideas more confuse than just of me.

Rather than a genuine poet I would terme myself a particular compound of History and Poetry, the fermentation of which not without some power has manifested itself as well in the prosaic as in the metrical performances of mine, which of course with few exceptions fall short of the unity and the clearness, I have never despised, but would not buy on the expense of life and strength. How far at length I have succeeded in attaining a form wherein the workings of my mind might freely move without encroaching upon the unity, my „Krønike-Rim“, I think, will better show than I, as the most partial friend of mine, should be able to tell.

The carriage is ready at the door, and recommending myself to your kind remembrance, Dear Sir, I continue

Yours

very faithfully

N. F. S. Grundtvig.

Til A. G. Rudelbach.

340.

Christianshavn 19. Mart. 1830.

Kiære Ven og Medstrider!

Tak for begge Deres Breve, og Gud skee Lov! jeg deraf seer, at De ikke lader Modet falde paa den tilvisse slibrige og vanskelige Post, Herren saa vidunderlig har sat Dem med Mynlighed midt iblandt Hans Fiender! Selv har jeg, som De veed, i mange Aar følt hvad det er, at staae eenlig mod den store Fiendskare, og dog stod jeg ikke paa en Post, der, som Deres, ved at rage frem lig Staden paa Bjerget, og spaae Fienden ilde, nødvendig maa fremkalde rasende Angreb. Men er det end klart, at denne udmærkede Stilling udkræver al den Slange-Snildhed der i Herren, som er Sandheden, lader sig forene med Due-Oprigtigheden, saa er det dog langt fra, jeg anseer den for farlig, thi den er aabenbar et Tegn til det Gode som Herren har gjort for sin forhaanede Menighed, at Modstanderne skulde see det og skiære Tænder, og fattes Kraft i deres Hænder til at udrette Noget imod Herrens Haand, som gjør kraftige Gierninger! Det glæder mig derfor ret inderlig, at De har taget Skriftet om Troes-Bekiendelsen frem og vil, med Guds Hjelp, ufortøvet udgive det; thi vel er det aabenbar en Brand i Theologernes Næse, men saa skal det være og kun i eet Tilfælde vilde disse blive mægtige over den, naar De nemlig isteden for at stole paa Herren alene, vilde stræbe at tænkes, eller dog skye paa Herrens Vei at støde dem! Frygt ikke for dem, siger Herren, at ikke Jeg skal forskrække dig for dem! At De udgiver Arbeidet paa Tysk, er mig meget kiært, thi var det kommet paa Latin, maatte det dog, for at gavne, ogsaa kommet paa Folkets Sprog, da det aabenbarer et Evangelium til Glæde for Folket, medens det er en Torn i de Lærdes Øine og en Svøbe paa deres Sider, som de vil føle og ei længere lee ad, naar de adspredte Guds Børn overalt istemme med Englene: Ære være Gud i det Høie! Hvorfor De vilde give Skrift-Stederne paa Latin, indseer jeg ikke, da de jo nødvendig maatte findes i den tyske Bearbeidelse, men Grunden ligger vel kun i Kostbarheden af den brevlige Udtryks-Maade, saa det kun er Deres Mening, at De i Latinske Theser vil betegne Leddene af Deres Tanke-Gang om Forholdet mellem Troes-Bekiendelsen og Skriften med Henviisning til de Skrift-Steder som stadfæste og hjemle den, og det anseer jeg for

Lin. 6 f. o. R. var fra 1828 Præst i Glauchau i Sachsen og bekæmpede herfra med stor Kraft den tyske Rationalisme.

meget passende, skiøndt jeg neppe troer de engelske Theologer for det Første vil bryde sig synderlig derom. Vel yttrede Irving, at han gjerne vilde see en historisk Fremstilling af Troes-Bekiendelsens kirkelige Vigtighed, men selv han forekom mig i Grunden iiskold, og kun heftig for sit eget System indtil Daarlighed, og skal jeg dømme om de biskoppelige Præster efter de Prædikener, jeg hørde af dem i London, er de ligesaa vantro, og endnu langt overfladeligere end de tyske. Imidlertid vil jeg heller opsætte min Dom, da jeg først til Sommer, vil Gud, tør vente, at blive nøiere bekiendt med det engelske Liv, som det for en Fremmed er yderst vanskeligt at komme i egenlig Berørelse med. — I Forbigaaende maa jeg dog anmærke, at jeg paa min Hjem-Reise over Hamborg, talde næsten en heel Formiddag med Harms i Kiel, og, skiøndt Samtalen, tildeels for Sprogets Skyld, ei gik nær saa dybt som jeg kunde ønsket, glædede jeg mig dog inderlig over den Aabenhed og afgjorte Christelighed jeg fandt hos ham. — Kan jeg, da er det min Hensigt næste Gang at tilbringe nogle Dage i Kiel. —

Hvad Prædikenerne angaaer, da har jeg i det Hele intet Begreb og derfor heller ingen Stemme om, hvorvidt de kan tiltale Tydske Christne, men naar jeg betænker, at disse Qvasi-Prædikener ere anlagte paa at udtale min Betragtning af det Christelige Liv i alle sine Hoved-Dele og i sin Modsætning til Verdens-Livet, da opstaaer den Tvivl, om et Udvalg ogsaa kun vil være læseligt (forstaaeligt og brugeligt) for dem der i Øvrigt ere ubekiendte med min Tankegang. Derom kan De imidlertid, før Udgivelsen, overbevise Dem ved at lade Christelige Mænd læse Enkelte, og det har De maaskee allerede giort, hvorved Indvendingen enten stadfæstes eller bortfalder. —

Om Krøniken kunde være Meget at sige, og, havde jeg Stunder, opfyldte jeg inderlig gjerne Deres Ønske at skrive en ny Fortale for det Tydske Publikum, hvortil Bogen synes mig høit at trænge, men Studiet af det Engelske Sprog, som jeg bør stræbe saavidt mueligt at faae i min Magt, optager saa ganske min Tid, at jeg neppe før min Reise kan naae det. Det vilde imidlertid, naar det lod sig overkomme, vist nok være et passende Aar til dens Fremtræden i Luthers Land, og meget mueligt, at Benyttelsen af de gamle Fortaler, som De har den i Sinde, vil være mere hensigtsmæssig end hvad jeg nu vilde udarbeide.

Om Stillingen her kan jeg ei sige Dem nær saa meget, som vor gode Lindberg, der, Gud være lovet, bliver ved et frit Mod og har i Retter-Gangen i alle Maader nydt Herrens be-

synderlige Bistand, som De, naar Akterne komme Dem til Hænde, ret klarlig vil see; thi hans Indlæg (det første nemlig, som jeg kun har hørt) er i mine Øine uforbederligt. —

Nyelig har jeg seet Januar-Heftet af K. Z. og savnede kun et Par Ord om den *Hoviziske* Feide, der vel kan synes uvedkommende, men er det dog neppe, da den baade klarlig viiste hvor forfængelig den Tanke var, at Tiden havde christnet sig selv, og viiste tillige hvad *Recensenten* vilde drage til Feldts for og imod — dog, Akterne har ventelig fattedes. — Hvad der gjør mig end mere ubekjendt med Dagens Tegn og Skikkelse er en langvarig Forkiølelse som i 6 Uger har holdt mig indsluttet, og er endnu ei fuldelig hævet, men bliver det dog nu, med Guds Hjelp, snart. —

Min Agt er, vil Gud, først i Mai at begive mig paa Reisen igien, og prøve, hvad jeg, med Guds Hjelp, kunde bidrage til at vække nogen historisk Interesse i London, thi det staaer urokkeligt for mig, baade at Historiens Oplivelse er Vilkaaret for en Christendommen gavnlig og med den forligelig Videnskabelighed, og at England er Stedet, hvorfra Stødet i denne Henseende maa komme. I alt Fald haaber jeg, efter denne Reise, baade at kunne give Dem nogen ordenlig Efterretning om Stillingen hist, og at vinde Lys over, hvad jeg videre nærmest har at gjøre; thi endnu er denne Reise det Eneste, der staaer for mig som min beskikkede Gierning, og naar jeg spørger: hvad saa, da er det mig som Herren sagde: Hvad kommer det dig ved, bi saalænge!

Kone og Børn befinde sig, Gud skee Lov! vel. Gid hos Dem det være ligesaa, og Herren, vi tjene, staae Dem kraftelig bi med Raad og Daad til Hans Navns Forherligelse! Mindes kiærlig i Hans Samfund Deres

Ven og Medtjener

N. F. S. Grundtvig

Til Grev Moltke.

341.

Deres Excellence

Exeter 24 Jul. 1830.

Tillod, at jeg herfra maatte lade Dem vide, hvad Held jeg havde, og naar jeg agtede mig videre, til Oxford; og det er mig da ikke en liden Fornøielse at kunne melde at i Exeter fandt jeg alle Dørre paa Klem, saa de sprang op, saasnart jeg rørde dem. Man har givet mig Nøgel til Bibliotheket, saa jeg kan

Lin. 4 f. o. K. Z., Evangel. Kirchenzeitung, hvori Rudelbach havde skrevet om *Das Christenthum und die Rationalisten in Dänemark*.

Lin. 5 f. o. den af F. G. Howitz 1824 fremkaldte Diskussion om Viljens Frihed.

residere der fra Morgen til Aften, og Selskabet forstyrre mig ikke. — Under saa udmærkede heldige Omstændigheder maa jeg kunne blive færdig her til 1ste August, hvis ikke den deilige Egn og Giæstmildheden forfører mig til Dovenskab.

Med den Skønsomhed Deres Excellences udmærkede Godhed nødvendig fremkalder, og med skyldigst Høiagtelse
 underdanig

Nik. Fred. Sev. Grundtvig.

Til P. Fenger.

342.

Kiære Ven!

Christianshavn 9 Oct. 1830.

Inderlig Tak for Deres kiærlige Velkommen, og for hele Deres hjertelige Brev, der igien satte mig levende ind i det hjemlige Forhold som ved Omtumlingen i det Fjerne vel ikke kan blive mig fremmed, men staaer dog langt tiere mat og dunkelt end klart og levende for mig. Sandelig, det er i det mindste for mig en farlig Sag, saaledes ej blot at drage andre Klæder paa, men at være halv et andet Menneske, hvad dog om ikke nødvendig saa dog naturlig er Tilfældet, naar Man en hel Sommer skal med nogen Livlighed og Fremgang bevæge sig mellem vildfremmede Mennesker, i et fremmed Tungemaal og med lutter Sysler, som vel kan have et godt og gudeligt Øiemed, men er dog i sig selv heel verdslige. — Mangen Gang, naar jeg tænker derpaa, seer hele to Aar anvendte paa det fremmede Sprog og fremmede Arbeide, og kan neppe øine nogen Følge, der i mindste Maade synes al den Travlhed og Omflakken værdt, fremstiller det Hele sig for mig som en stor og sær Vildfarelse af mig, indtil det slaaer mig, hvor mange uformodenlige Ting der maatte sammentræffe for at giøre disse Ting muelige, hvor utilbøielig jeg var til at begynde, og hvor underlig Omstændighederne have føiet sig til at drive mig frem igien, naar jeg gik i Staa og lod Hænderne synke. Kun disse Betragtninger er det, som lære mig, at hvor sær og farlig end denne Udvandring kan være mig, er den dog en Episode, lig den før mit Præste-Kald til Præstøe, der i Herrens Øine maa have anderledes Vigtighed, end jeg kan see. Da der imidlertid ikke hidtil synes at være udrettet Andet ved mine Englands-Tog, end hvad mange Andre kunde gjort meget bedre, føler jeg mig naturligviis tilbøielig til at fortsætte dem, i den Tanke, at det Forbigangne er kun en Forberedelse til hvad der skal komme, og rimeligviis reiser jeg igien til Foraaret, da en Londonsk Boghandler, just som jeg lavede mig til Hjem-

reisen, foreslog mig Udgivelsen af en heel Række Angelsachsisk, hvorover jeg de sidste Dage i London frempinede en engelsk Prospectus, der nu ventelig er trykt. Vel skulde nemlig, efter Planen, Alt trykkes i Kiøbenhavn, men et Halv-Aar maatte jeg dog nødvendig tilbringe i Engelland med nøiere Undersøgelser, Collationer etc., og, hvor sært det end kan synes, var det netop denne Omstændighed, der drev mig til at inklade mig paa et Foretagende, der udkræver langt mere og længere Dvælen ved philologiske Arbeider end jeg kunde ønske. Sagen er, at jeg i Aar har knyttet flere Bekiendtskaber der kunne blive vigtige, sluttet Venskab med enkelte elskværdige Mænd, som jeg ønskede at omgaas lidt mere, begyndt paa adskillige interessante Ting, som jeg ei fik Lov til at fuldende, og gjort saa megen Fremgang i Sproget, at det ei er urimeligt jeg ved et halvt Aars længere Ophold kan lære at udtrykke mig taalelig med Pennen. — Da det nu heller ikke synes, som der endnu er beredt mig nogen offentlig Virke-Kreds her hjemme, er det kun egenlig Hensyn paa mine Dreng-Børn der gjør mig lidt vankelmodig, thi uagtet jeg kun duer lidt til Skole-Mester, ønskede jeg dog, i Mangel af en bedre, at hjælpe dem lidt frem, og især at skrive nogle bedre Bøger, end vi har, til deres Brug og til de Enkeltes, hvis Fædre og Lærere dele min Synsmaade; men paa den anden Side, naar jeg, med Guds Hjelp, kunde bidrage til, at Tankegangen og Omgivelserne i deres Tid blev mere fordeelagtige for sund menneskelig og christelig Udvikling, var det vistnok langt gavnligere for dem, end om de blev lidt tidligere modne til Universitetet, eller endog lidt bedre underviste, da Livet dog er og bliver den sande store Skole for os alle.

At den vakkre Flindt var hensovet, fortalte Deres Moder mig, og skiøndt Tabet af en ung christelig Præst i vore Dage maa synes os saare stort, beklagede jeg det dog, med Hensyn paa hans tunge Kaar, mest for Dem, som havde fundet en christelig og præstelig Ven i ham, der ei lettelig erstattes. — Dog, kan vi lære ved christne Venners Grave at længes inderligere efter at see Herrens Gode i de Levendes Land, og at klynge os fastere til Ham, der ei skammer sig ved at kaldes og være sine Tjeneres Ven, da har vi ikke tabt men vundet. —

At De ikke kom til Christianshavn, gjør mig forsaavidt ondt, som det er mig et Tegn paa, at man her dog egenlig ikke ønskede en christelig Præst, men kun en af de Snakkere, man kalder Talere, thi naar saa er, seer jeg Dem langt heller i Bjergby.

Hvad De skriver om Busck forholder sig nok ikke ganske

saa, men, vil Gud, jeg er rask og ikke finder Veir og Vei for slet, vil hans Ønske ingenlunde være mig ligegyldigt, og vil Gud give mig Naade til en brændende Bøn med Brødrene om Hans Riges Komme, da veed jeg, den er ingenlunde forgiæves, fordi Han da staaer midt iblandt os, som vidner med sanddrue Læber: Fader! jeg veed at du hører mig altid!

Jeg fandt, Gud skee Lov! Kone, Børn og Venner her raske. Muus er ogsaa kommet vel hjem. — Naar De seer Deres Sviger-Fader og Svigerinde, som jeg havde den Fornøielse at gjøre Bekiendtskab med paa Damp-Baaden, da hils dem ærbødigt med Tak for behageligt Selskab.

Den guddommelige Herre vi tjene velsigne Dem og Deres Kone alle Dage, sammenknyttede med den Kjærlighed, som er Fuldkommenheds Baand, og hævede over de smaalige Sorger, der i Ægtestanden daglig vil nedtyng og bebyrde os, men skal henveires af Hans Aande, som velsignede os og sagde: bekymres ikke for alle disse Ting, som skal tillægges! Min Lise hilser kiærligst med

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra F. W. Treschow.

343.

Kiøbenhavn den 13de Janu 1831.

Gode Ven!

Hjertelig Tak for Deres Lykønskning til min Datters Forlovelse og det nys begyndte Aar, hvilket jeg ønsker maa blive lykkeligt og glædeligt for Dem og Deres. Ogsaa takker jeg Dem for den lille Bog, skjøndt jeg havde takket Dem langt mere, hvis jeg havde kjendt lidet til den før den blev til; langt-fra fordi jeg da vilde fraraadet Dem at skrive om slige Ting, men fordi jeg har den Troe at jeg vilde kundet virke til at De havde skreven paa en anden Maade, og troe mig, at Maaden gjør meget.

Jeg vilde anbefalet „graviter in re svaviter in modo“; De har fulgt det første men ikke det sidste, og derved vil De ikke overbevise, ikke trække dem til Sandhedens Erkjendelse som skulde vindes. Det vil udentvivil gaae som det gik tidligere i den forrige endnu ikke endte Fejde, over Maaden vil man for-

Lin. 11 f. n. den lille Bog: formentlig Gr.s Skrift: Politiske Betragtninger, med Henblik paa Danmark og Holsteen. 1831.

Lin. 5 f. n. graviter in re svaviter in modo: i Realiteten streng, mild i Maaden.

tørnes over Tingen og støde denne fra sig. Troe mig, min Ven, da jeg er enig med Dem i saa meget, har dette virkeligen be-
drøvet mig, saa jeg i disse Dage har lidt derunder.

Det forekommer, i det mindste mig, som De ikke heller har været ganske upartisk; De har paa den eene Side alene holdt Dem til Skyggen og paa den anden alene til Solen; men hvert af Partierne har dog sin Soel og Skygge-Side. Endskiøndt jeg endnu ikke har talt med Nogen om Bogen, er det mig dog klart med hvilke Øine Folk i Almindelighed ville betragte den.

Hvor gjerne vilde jeg ikke skrevet anderledes, thi jeg følte De kunde trænge dertil; jeg har derfor udsat det længere end jeg ellers vilde gjort; og dog maatte jeg skrive førend jeg talte med Dem, for at De ikke skulde ansee mig ligegyldig, det værste af Alt. —

I Haab om at De snart vil blive rask og at De da skjænker mig det lovede Besøg forbliver jeg

Deres hengivne

Treschow.

*Fra Gunni Busck.**

344.

[Januar 1831].

Guds Fred og god Dag, kjære Grundtvig!

— — — —

Om jeg faar det i Stand, hvad jeg skal skrive, til Kongens Fødselsdag, det véd jeg ikke, men at jeg ogsaa maa have hvad jeg offenkjærlig udgiver overrakt til Kongen tillige med en Skrivelse til ham, det føler jeg; thi Skridtet imod de falske Lærere og Deres Komplot det skal jeg gjøre saa alvorlig og bestemt som muligt, men alt hvad jeg kan gjøre som Danmarks Søn, for at hindre den Aand, der er mægtig i Vantroens Børn fra at bortvende vor elskede dyrebare Konges Hjærte fra vor gode Sag, det skal jeg heller ikke undlade, men saavidt jeg kan skjønne forsøge ved mit Hjertes ærlige Opladelse i en Skrivelse til Kongen at udrette, efter som Gud maa ville give sin Velsignelse til. — Hvad jeg da offentlig agter at fremsætte er da, som du vel kan forstaa, slet ikke noget nyt eller noget mere udviklet i den gamle Sag, men kun en bestemt og utvetydig Gjentagelse af din Paastand i Kirkens Gjenmæle (hvortil dog kommer dette, at jeg, som Pavlus gjorde Brug af sin romerske Borgerret, gjør Brug af min danske for under dens Beskyttelse at forkynde vor Herres Evangelium, indtil det maatte behage Gud Fader ved sin gode Aand at forherlige mig til en Evange-

list i Jesu Navn, idet Landet fik, hvad jeg ønsker, Religionsfrihed). Lovlig, kjære Ven! ere vi indgangne i den danske Statskirke, der rigtignok for Øjeblikket ligner i mange Dele et Fængsel, og ville de have os ud, da bør de, som Paulus sagde til Stokmesteren, selv komme og føre os ud. Men vil Gud af sin Naade aande paa vor Kirke, som sandeligen ligner Havet, der i det hele mere giver efter for end kæmper imod Frostens, medens det kun paa enkelte Steder alvorlig bryder med Dødens Kulde — ja, da, kjære Ven! da skal Utøjet nok vrimle ud af Kirken, og vi skal bygge Døre, lige saa mange de ville have, til Udgang, og kun bygge én Dør til Indgang: denne, at vi ved Guds Naade under den Helligaands Bistand altid livligere og inderligere i en barnlig Tros Fylde forkynde ham, som selv er Døren, som han er Vejen og Sandheden og Livet, uden hvem ingen kan komme til Faderen. Han er dog med os, han som lukker i, saa ingen kan oplade, og oplader, saa ingen kan til-lukke, og derfor bør vi have et højt Mod og en inderlig Glæde i vor Sjæl og skamme, ret hjærtelig skamme os for den levende Guds Ansigt, hver Gang Modet synker og Glæden bortviger. Thi hvad vi arbejder for det skal jo dog lykkes og have Fremgang i Sandhed, om end det synes for vore Øjne, som om det gik tilbage; ja, kjære Broder i Ham, der gjorde, at vi fik Fader til fælles med ham og med hverandre, derom ville vi bede Gud hjærtelig for hinanden, og dertil ville vi ærligen formane hinanden, at naar Guds Timer gaa frem og tilbage, vi dog aldrig maa gaa i Rette med ham, men naar han fører os og Sagen, vi kæmpe for, ad en Vej, som er os imod, at vi da barnlig ved hans Naade maa udgræde vort Hjertes Bekymring for den bedste Faders Ansigt og tillidsfulde optage vor Herres Jesu Kristi Kors, overbeviste om ved den store Trøster, at om det end synes at nedtrykke os, saa er det dog Sejrsfanen, som vi svinge, Sejrsfanen, for hvilken Lucifer og alle de, som lægge Vind paa en ond Samvittighed, skjælte i Grunden lige fra den Stund Korsets Herre raabte: det er fuldbragt! O, Herre Jesus, tal da aabenlydt over Daaben til din Menighed: det er fuldbragt; jeg, jeg gjenløste dig og kjender dig ved Navnet, som jeg gav dig, der du døbtes i det store Guddoms Navn: Faderens, Sønnens og den Helligaands! Amen i Jesu Navn og lev vel, kjære Ven!

Din G. Busck.

Lin. 5 f. o. Stokmesteren, jfr. Ap. Gern. 16, 37.

Til Gunni Busck.

345.

15/1 31.

— — — — Om Du bør skrive andet offentlig end din Troes-Bekjendelse som Præst, der ogsaa var noget Nyt, og hvad det i saa Fald skal være, overlader jeg rolig til Herrens Aand og din; men hvad Du ikke bør skrive, er en Gientagelse af hvad jeg har skrevet, og hvad i alle Henseender er dødt og magtesløst. At det kunde bringe Dig og Flere i personlig Forlegenhed, er vist nok, men ligesaa lidt som vi maae skye Sligt, naar det er nødvendigt, ligesaa lidt maae vi uden Nødvendighed styrte os deri, som de der med Vold vil gribe Martyrkronen, og gribe altid feil derad. Desuden, jeg troer, det var nødvendigt, at C[lausen]s Aasyn blev oplyst og at hans udraabte Ærlighed sattes paa Prøve, men Oplysningen er i gode Hænder, og Ærligheden fortjener ikke flere Prøver, thi der er jo intet Spørgsmaal nu om, at han tilbagekaldte, naar han knebes, uden at Kirken derved vandt det mindste, medens det dog lod, som vi havde faaet Alt vi havde forlangt. — Derfor, Kiære, Fingeren paa Munden, ei for at lukke den, men for at lade Pennen indtil videre skiøtte sig selv, det er mit Raad, og det er min Bøn i Herrens Navn!

Din christne Ven

Grundtvig.

*Fra W. Wexels.**

346.

Kristiania d. 25 Jan. 1831

Kjære Hr. Pastor!

Vedlagt tillader jeg mig at fremsende „en liden Bibelhistorie for Børn“, som jeg efter Evne har forsøgt at udarbejde med stadigt Hensyn saa vel paa Bibelordet og Kristendommen, som paa de smaas Tarv. Maatte denne Bog finde en gunstig Dom af Dem, da vilde det inderlig glæde mig, og selv om Dommen skulde være mindre gunstig, selv om De skulde have væsentlige Anker mod dette mit Forsøg, vilde det være mig kjært og vigtigt at høre Deres Mening, da Bogen muligvis flere Gange kunde blive oplagt, og saaledes Anledning givet mig til at benytte mig af kyndigeres Bemærkninger. Antag dog ikke dette for en bestemt Opfordring til at meddele mig Deres Tanker om min Bibelhistorie; jeg behøver ikke at bede Dem, heri

Brev 345 er den udeladte Slutning af et Brev, der ellers findes i Bechs Bog »Gunni Busck« (1878) S. 105.

handle aldeles efter egen Trang og Tilbøjelighed, og at bevidne Dem, at, saa kjært det vilde være mig at modtage et Par Ord fra Dem, saa nødvendig vilde jeg, det skulde ske, naar De ingen Lyst følte dertil. Jeg véd jo desuden nok, at De ikke er nogen synderlig Ven af Korrespondance.

Hvorledes Tilstanden i det hele taget er her — Kirke og Kristendom anbelangende — vil De erfare af en Meddelelse desangaaende, som jeg har sendt Lindberg til Indrykkelse i hans Maanedsskrift. Fra Hersleb og Stenersen kan jeg hilse. Den første er ret rask, den anden meget svagelig; den første taler fra sit Katheder, den anden tillige i Skrift for den gode gamle Kristendom, skjönt Talen vel just ikke har den Ild, som ønskeligt kunde være. Aanden blandt de theologiske studerende er blandet, hos flere aabenbarer der sig dog ærlig Lyst til Sandhedens Erkjendelse og Kjærlighed til Kristendom. Løgner og Sandheden, disse to i Evighed uforligelige Fjender, mellem hvilke ingen Vaabenstilstand, end sige Fred, nogen Sinde er mulig, kæmpe da ogsaa her: ingen af dem vil give efter for den anden; men vi haabe, Løgneren skal nødes til at vige, at dens Gjerninger og dens Børn i det mindste skulle vorde mere og mere aabenbare, saa de, der ere af Sandhed, kan grue, og med Sandhedens Lysstraale trække Foden tilbage fra Fordærvsens Vej. Men, Gud bedre det, Satans Magt er stor, og der vil Tid til, inden Lyset ret kan frembryde med Vælde. Gud give sine Tjenere Naade til at raabe og skribe til ham om Hjælp og Redning i disse onde urolige, ja vel urolige Dage! Han give, at det nye Aar ikke maa blive alt for mørkt, alt for rigt paa Elendighed og Jammer! Tiden truer med svare Storme og ødelæggende Uvejr. Maatte kun mange bestige Kirkeskibet, som gaar rolig over de brusende Bølger mod Havnen, hvor alle Storme tie.

Mig bragte det forløbne Aar hjærtgribende Kummer, jeg mistede min Medhjælp i Livet — bed for mig ensomme Pilegrim, o Ven! (thi det tør jeg jo kalde Dem?) at jeg frimodig maa stirre fremad, og gennem Mørket, som ofte truer at lægge sig over mit Hjærte, finde Stjærnen, som i Kristo oprandt for dem, der sad i Dødens Land og Skygge!

Gud velsigne Dem og alle Deres til Liv og Sjæl, han styrke Dem til Kampen mod alle Mørkets Skikkelser og vederkvæge Dem med sin Fred! Det ønsker jeg oprigtig

Deres bestandig med Taknemmelighed
hengivne

W. A. Wexels.

Til H. C. Ørsted.*

347.

London den 26. Januar 1831.

Velbaarne Hr. Etatsraad Ørsted!

Naar jeg har opsat at takke Dem herfra for Deres Anbefaling til Professor Babbage, der aabenbar var den bedste jeg kunde ønske mig, da skedte det kun for at kunne tilføie, at hans Anbefaling gjaldt i Cambridge som rede Penge, hvad hertillands sædvanlig er den hæderligste Sammenligning. For imidlertid ikke at forurette de Cambridge men and Fellows, der har fortjent langt Andet af mig, maa jeg sige, at i det Mindste Deres og Prof. Babbages forbundne Navne virkede langt mere end Penge kunde paa Mænd som Prof. Whewel og Universitets-Bibliothekaren Mr. Lodge, som Begge saa levende erindrede sig min berømte Landsmands Besøg i Cambridge, at hans Navn alene vilde her vel gjort Alt, hvad det i nogen Forbindelse kunde. Ikke blot alle Bibliotheker stode mig da aabne, med alle de Lettelser, Statutterne paa nogen Maade tillod, men de 14 Dage jeg tilbragte i Cambridge, mest som en Indbygger af Trinity College, under den ligesaa høitagede som lysttænkende og elskværdige Prof. Whewels Vinger, vil bestandig være mig uforglemmelige, og have sat mig i personlig Forbindelse med saamange baade ældre og yngre Videnskabsmænd, at Udbyttet vilde været stort nok, om end min Forventning i Bibliothekerne var blevet langt mere skuffet, end jeg med Rette kan sige den blev. Glimrende var Udbyttet vistnok ikke, da den udbasunede, men aldrig undersøgte Codex med angelsachsiske Digte blev til en høist ubetydelig Sammenskrift af Allehaande, med nogle usammenhængende Stumper af en versificeret Dialog mellem Salomon og Saturnus, der vel i sin Velmagt har havt sine glimrende Sider, men har for længe siden tabt Forgyldningen i Bog-Støvet. Prosaen svarede imidlertid bedre til Beskrivelsen, og uden at regne den Fordeel det ogsaa er, at komme ud af en Drøm, vandt jeg adskillige mærkelige Bidrag til det i høi engelsk Stil (som jeg maa lade gjælde) saakaldte *Bibliotheca Anglo-saxonica*, hvis Udgivelse nu er definitiv besluttet. — Da Boghandleren til det 3die Oplag af min Prospectus gjerne vilde føie saa respectabel en Subskribent-Liste som mueligt, tager jeg mig den Frihed, Hr. Etatsraad, at bede Dem, at hvis Videnskaberens Selskab har Møder i Løbet af Sommeren, De da derved, efter gunstigt Løfte, vilde anbefale Foretagendet, i hvilket Tilfælde min Ven Justitsraad Molbech vist var saa god at melde mig Udfaldet.

Fra Professorerne Babbage og Whewel (Herschel boer langt nede i Buckingham Shire nu) har jeg den Forsikkring, om hvis Troværdighed jeg er et levende Vidne, at det ret er dem en stor Fornøjelse, naar de kan gjøre Mr. Ørsted noget til Villie, og følgelig fra mig selv den Taksigelse Erfaringen saa behagelig affordrer mig, med Høiagtelse

ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Chr. S. Ley.

348.

Sallerup-Gaard d. 13 Mai 1831.

Kiære Pastor Grundtvig!

Nu har Forholdene klaret sig forsaavidt herude, at jeg, saa vidt jeg skiønner, staaer paa en fast Fod, saa det kommer an paa de Andre her i hvad Forhold de vil sætte sig til mig. Han, som ikke bliver træt af at gjøre Mirakler, naar vi er kraftløse og modløse, ham takker jeg for, at Han i et Øieblik lavede det ganske anderledes for mig end jeg havde ventet. Men jeg veed ikke hvordan jeg skal skrive, for at De kan vide, hvorledes det staaer sig her og med mig. Vilde De spørge mig, saa tænker jeg nok jeg kunde svare. Børnene her er 6, 8, 10 Aar, alle gode Hoveder, men læst reent galt med dem. Den lille Pige staver jeg med og læser Landene omkring Middelhavet og til Indus. Krønike-Rimene med Drengene gaaer lystig, som de maae med smaa opvakte Dreng. Snorre fik vi hentet fra Skibbinge-Skole, Theodor, den ældste, læser Hellig-Olavs Saga, Ferdinand hører til, naar jeg læser for. Tidens Strøm fornøier ham meget. Jeg har begyndt at lære ham de græske Bogstaver og læse op. Men med Latin bliver han ved, og Geographie, som han har lært fælt Napoleonsk, skal han repetere saadan. De er de eneste to Knuder i det Udvortes. Ferdinand havde ogsaa læst lidt Latin, men han kunde ikke Dansk endnu, saa holdt jeg op, og vil i sin Tid begynde paa Græsk med ham. For Fruen læser jeg Mythologien, men jeg veed ikke om jeg bliver ved, for Manden kan ikke lide det. Alt dette har jeg som sagt slet ikke fremkaldt, men det har ordnet sig saadan omkring mig. Lautrup har jeg Agtelse for, men gaae i Kirke der gider jeg nok ikke meer. Kammerraaden er vist en af de aller vakkreste og raskeste Danske Herremænd (i vore Dage), men i Søndags, da han havde været til Alters, og gik ind i Præstegaarden, sagde han til Lautrup i

en lystig godmodig Tone: Det er en trang Vei som Veien til Himlen! hvortil Laustrup taug. Fruen føler sig levende tiltalt af Laustrups Prædikener, hun er ikke hernhutisk men ædel og religieus. Hun har 10 Gange saa megen Forstand som jeg, 100 Gange saa opvakt og letnem. Da jeg den første Aften her, skjøndt jeg bildte mig ind at jeg i min Læsning med Børnene nok, hvad den udvortes Form og Bøger angik, kunde læmpe mig efter det Giængse, da jeg i denne Indbildning dog den første Dag her talte om Tidens Strøm, om Krønike-Rimene og Snorro, saa fandt hun det var fortræffelig, og haabede strax, at en heel ny Verden skulde opgaae for hendes Børn. Det er hendes egne Ord, og dem hørte jeg gierne. Thi De har jo selv viist mig Veien til den ny Verden, som Nordens Aand skaber, og jeg kan ogsaa vise Andre den, naar jeg maa faae Lov dertil. Men jeg er ingen Helt, fordi jeg foer i Heltens Kiølvand, og jeg haabede at Israels stærke Gud, han som har talt hvert Haar paa vort Hoved, han fra hvem al det Bedste og Elskeligste, vi kiender, stammer og kommer, jeg haabede at Han vilde ikke lade den ny Verden forsvinde for mig, fordi jeg nu ikke vidste andet Raad, end at vandre sukkende i den Gamle. Det er endnu min fortvivlede Tilflugt, hvis det nyskabte Haab brister. Græsk fik Fru Leth mig ogsaa til at begynde med. Børnene er, som sagt, gode Hoveder, den Ældste med Forstand, den Anden med Indbildningskraft. Men jeg har jo kun været her 11 Dage. Hindringer møde alt. Ideen er ikke Udførelsen. Kammerraaden har nok hørt tale om Mangel paa Grundighed ved en saadan Underviisnings-Maade. Fruen syntes ogsaa forleden det var underlig, at Ferdinand gik i Stuen og sang Krønike-Rim. Imidlertid veed jeg hvad jeg skal her. Jeg har, næsten uden at søge, fundet Leilighed til at udtale mig for Forældrene om alt hvad der laae mig paa Hjærte (næsten). Jeg har Drift til at aabne mig aldeles for dem, saa vidt de kan forstaae mig, og jeg har i begge mine Breve, før jeg kom herud, forbeholdt mig, at faae Afsked øieblikkelig naar man ikke syntes om mig.

Synes De jeg skriver ret simpelt og daarligt til Dem, saa synes jeg det ogsaa, nu jeg læser igiennem hvad jeg skrev. Men det er heller ikke til Nordens Grundtvig jeg skriver; det er til den Herres Tjener som nedlod sig til de Simple og Daarlige, det er til den Mand jeg elsker, og som ogsaa holder ad mig.

— — — — —
Deres

Chr. Sigfr. Lev.

Til J. Miller

349.

Sabloniere Hotel, June 9 1831.

My dear Sir

and if not the only at least the first of my English friends.

This Time I am come to London in a hurry, though I cannot tell if not as well too early as too lately for things have changed so strangely during my absence, that scarce I know what to think of my being here. Had I been so happy as to find you at leisure, you should have heard the story, but you have lost nothing except being tired, and, in your behalf, I will hope, the tale may be shortened before I shall have the pleasure of seeing you. As viz I have something to do in the library of Bennet College, that the long vacation will soon put a stop to, I think to proceed to Cambridge tomorrow, and to stay there as long as I shall find any thing worth doing to be done. Having missed the Archbishop I am not fully satisfied, that I shall have such introductions as I am wanting, but I must try it, while time is, and if I should meet with a door or a press, that will not yield, I make directly bold to tell you of that stubbornness, being sure, that if, in any sense, the matter may be said to belong to the chancery of Yours, I shall have my grievances redressed.

Now, while in Parlament your ministers are going on with the Reform, that, I suppose, will soon reform their notions of it, I am remaining in Cambridge, as in London and everywhere

Your most obliged and rather unreformed friend and
servant

N. F. S. Grundtvig.

Til F. W. Treschow.

350.

London 26 Juni 1831.

Kiære trofaste Ven!

Aarsagen hvi De først nu seer Brev fra mig, skjøndt De havde det retmæssigste Krav paa strax at vide Beskeed om hvad De har taget saa levende og virksom Deel i, er ene og alene, at jeg ved min Ankomst her fandt ikke Boghandler Black hjemme (han var fra Leipzig reist til Paris) men fandt Ud gave-Sagen tilsyneladende aldeles fortvivlet. Det var nemlig en Feiltagelse med Efterretningen om Tilvæksten af Subskribenterne, men derimod saae jeg en anden Prospectus (anonym, men fra Mr. Thorpe, som var i Kbhvn), hvori næsten alt det Samme var

lovet som i min, og skøndt Subscribentlisten var mager, saae jeg dog der med Ærgrelse Navnene paa mine fleste saakaldte Venner i London, der ivrigst havde opmuntret mig til Foretagendet, og man fortalte mig, at det antiqvariske Selskab som hidtil med store Midler intet har udrettet, havde taget den Beslutning giennem denne Canal at foranstalte en fuldstændig Udgave af de Angelsachsiske Levninger. Det Sidste var mig tilvisse kiært, da min Hensigt, som De veed, var langt mere at vække Engellænderne til at giøre Tingene, end at giøre den for dem; men som Sagerne stod, da jeg ved Uvidenhed om, hvad der foregik, syntes narret til Engelland og skulde bære Skammen, medens de Personer, som skulde overtage Udgaven af den poetiske Deel var aldeles udygtige dertil, kunde det umuelig glæde mig. Imidlertid fattede jeg mig dog snart ved den Betragtning, at jeg mod min Hensigt ved saa mange underlig sammenstødende Omstændigheder var ligesom indstødt i Sagen, og fremstødt, da jeg havde opgivet den, saa jeg forkastede Dr. Bowrings Raad (han havde ogsaa lovet varmt at understøtte mit Foretagende, men havde subscriberet til Thorpes og er igaaet med den dertil hørende radikale Bogtrykker R. Taylor) om at gaae paa Accord med Rivalen, der har handlet som en Lux og Styverfænger, men besluttede ufortøvet at gaae til Cambridge for at fuldende mine Undersøgelser, som jeg vidste vilde ei være spildte, om de end synes saa. Lykkeligviis traf jeg i London en Prof. Babbage fra Cambridge, som jeg havde Brev til fra Etatsraad Ørsted, og fik Anbefalinger fra ham, som aabnede mig Adgang til Alt i Cambridge, hvor jeg desuden fandt mit Navn og min Prospectus meget bekiendt, og i det Hele langt mere Germanisme end andensteds i Engelland. Her opholdt jeg mig da i 14 Dage, boede næsten hele Tiden i Trinity College, arbeidede i Bibliothekerne til Kl. 4 og var siden Gæst omkring i Collegie-Hallerne, især i Trinity College, hvor man behandlede mig som en god gammel Fellow, der kom og besøgte sin Hjemstavn. Her har jeg da i 14 Dage levet mere med engelske Litterati end begge de forrige Sommere, og er virkelig paa en Maade blevet naturaliseret.

I Fredags kom jeg tilbage, og i Gaar talde jeg med Mr. Black, der, som en ordenlig Engelskmand var høist indigneret over Mr. Thorpes Opførsel, der havde gaaet og lusket hos ham, til han fik min Prospectus at see i Manuskript, og derpaa, da den var trykt, ytret sin Forundring over, at det var netop hans gamle Plan, som jeg havde kiendt og optaget. Hvilken Lykke, at jeg ikke havde foreslaaet Black Udgaven, men at han havde foreslaaet mig den, og vidste altsaa, det var en grov Løgn. Han

vidste tillige, at det Antiquariske Selskab, uenigt med sig selv, ingen Beslutning havde taget, og nu ingen kunde tage før Novbr, og han var under alle Omstændigheder bestemt til, naar jeg vilde, at vove Dysten og lade staae til. Det var, som De veed, i min Smag, og som Sagen staaer, maatte jeg unægtelig heller udsætte mig for meget andet end lade Udgaven gaae ind. — Nu er da, Gud skee Lov! tør jeg haabe, Sagen paa det Rene, og skøndt Tilvæksten af Subskribenter ei er saa stor i Antal, er den dog i Vægt, da blandt Andre de lærdeste Biskopper, de af London og Salisbury og den right honorable Grenville have tegnet sig. Black vil nu give det 3dje Oplag af Prospectussen, og ønskede der at kunne gjøre Subskribentlisten saa respectable som mueligt, og ærgerligt nok, at jeg ikke før vidste Beskeed, saa jeg kunde bragt nogle Navne med mig. Jeg skriver nu til Ørsted, for om mueligt at faae Videnskabers Selskabet, som han har borget for, og jeg vil spørge Dem, om ikke Universitets-Bibliotheket i Christiania er sikkert nok? Skulde De see Adler (som nok har faaet Prospectussen) da viser De mig det Venskab at spørge, om vi ikke nok maae anføre His Royal Highnes, og naar blot min Kone vidste det, vilde selv nogle Linjer fra Dem som jeg vel har Lyst men De lettelig ei Tid til, kunne spares Dem. — Hvad Politiken angaaer, da er Engelland vist i saa fuldstændig et indvortes Oprør, at Udsigterne kun er mørke, hvad Faldet af Funds efter Kongens Tale vil have sagt Dem troværdigere end jeg kan. Selv Misserne af Torry-Huse i Cambridge fandt jeg revolutionære, og skøndt det var morsomt nok i et Aften-Selskab, er det dog alle Dage en farlig Sag. Man troer næppe Reform-Billen vil gaae igiennem Under-Huset, endsige længer, men ogsaa at dens Misheld vil være Løsenet til Voldsomheder. Aristokratiet kan hverken gaae frem eller tilbage uden at gaae under, det maa derfor prøve at holde Stand, hvor vanskeligt det end er. For Cholera Morbus har De nok seet Man er dygtig angest, men De har maaskee ikke seet, hvilken Radicalcur den londonske Pøbel forleden vilde brugt mod et Hospital, den havde mistænkt, at stikke det i Brand. Det synes overalt, som Ilden her skal gjøre Alting klart, og det er ikke uden Grund, at man frygter for de store Kirkers, Collegiers og Bibliothekers Skæbne, thi saadanne colossale Fyrværkerier er John Bulls Lyst, naar han bliver gal, saavel som Neros. — Jeg faaer nu en skriftlig Contract med Boghandleren, og bliver her ventelig et Par Maaneder. — Med de hjerteligste Ønsker for Deres og Families Velgaaende

Deres forbundne Ven

N. F. S. Grundtvig.

7de Juli.

Bliv ikke vred, fordi jeg sender dette gamle Brev som det er. Reform-Billen gik i Gaar igiennem med stor Stemme-Flerhed, og skiøndt den 3dje Læsning er tilbage, har man dog nu kun Tvivl om Overhuset, men galt er det og galt gaaer det, derom er ingen Tvivl. vale!

Frankrig anseer man her for at være i Oprør, og Kong Philip uden Redning forloren. —

Til P. Fenger!

351.

Christianshavn 10de Sept. 1831.

Kiære Fenger!

Tak, fordi De kiærlig erindrer Dem mig og mine, og Tak for Deres Brev, som vidner trofast derom; thi skiøndt Bogstaverne i sig selv ere døde, saa gaaer det dog med dem som med de døde Gjerninger og snart som med den døde Tro, de er ingenlunde at foragte i Livets Tjeneste, og de der fortælle os, at de mindes os idelig og tage den varmeste Deel i vor Skæbne, skiøndt man aldrig mærker det, er lige saa troværdige, som de der fortælle, at de bede uafsladelig til Gud i deres Hjærte, skiøndt der kommer aldrig en Bøn over deres Læber. Naar vi derfor betænke hvad Bøger og Breve, i det Store og i det Smaa, kunde og skulde udrette og har udrettet utallige Gange, da maae vi høilig beklage, at Afguderiet dermed afnøder os en Bekæmpelse, der mangansteds vil virke tvært imod vor Hensigt, ligesom Kampen mod de gode Gierninger ved den forrige Reformation. Verden gaaer nemlig altid fra den ene Yderlighed til den Anden, det vil naturligviis ikke sige fra den ene Overdrivelse af Sandhed og Dyd, men fra den ene Løgn til den anden, af den simple Grund, at hvad der ikke er af Sandhed bliver ikke heller deri. Herved er nu under Kampen Intet at gjøre ligesaalidt som det paa en Valplads gaaer an at forbinde de Saarede og jorde de Slagne før Fienden er flygtet og Seiren vis, men, for at blive i denne sande Lignelse, saa snart dette er skeet, maae ikke alene alle Vaaben hvile, men alle Hænder, som kan røre sig, sættes i Arbeide, ei med at plyndre de Døde, men med at give dem en sømmelig Jordefærd, vederkvæge de Døende, og redde hvad Liv der er levnet. Jeg griber denne Leilighed til at anmærke Sligt, fordi jeg veed af egen Erfaring, at naar vi har opdaget, at hverken vores eller engang den Hellige Skrift kan gjøre de urimelige Mirakler, vi i vor Daarskab have tilskrevet dem, da fristes vi selv til at ringeagte

dem, som om det var deres Skyld, at vi skuffede os selv, eller som om de Intet kunde gavne, fordi de ikke kunde udrette de Umueligheder, vi forlangde af dem, saa det, her som immer, er først og fremmest hos os selv vi skal lade Kiærlighedens egen Gierning, som er at dele sit Liv med Alt hvad der er af Sandhed, afløse dens fremmede Gierning, som er at nedslaae Alt hvad der ophøjer sig imod Sandhed, og deraf vil det da altid blive Følgen hos os Præster, at naar vore Tilhørere have indseet, at Ordet er over Skriften, som Tungen over Haanden, og lært at bygge deres Tro og Haab paa det levende Guds Ord, der ikke forgaaer, selv naar Himlene sammenrulles som en Bog, men varer evindeligt, da at indgyde dem dyb Ærbødighed for, Kiærlighed og uindskrænket Tillid til vor Hellige Skrift som ei kan feile, og Forstand paa den Hemmelighed, at mellem levende Christne er Skrift saa godt som Ord, fordi den Aand som levendegjør alt hvad Han vil, er paa begge Sider nærværende og kraftelig virksom. — Det er meget mueligt, min Ven! at jeg selv behøver denne Anmærkning langt mere end De, men De veed, det er min Skik, som De ikke misbilliger, at sige mine Venner, hvad der levende paatrænger sig mig i deres Selskab, vis paa, at [det] i det mindste er mig gavnligt at gøre saa, og skader Ingen; thi ellers synes det jo et urimeligt Svar paa et kiærligt Brev, der netop beviser at De ingenlunde finder Skrift overflødig. — Nu, Herren være med Deres Førstefødte og give Dem Glæde af hende, især den, at see hende med Englesmilet, naar De som en tro Tjener skal sige: Herre! her er jeg og de som du haver givet mig!

Noget nedslaaet blev jeg, ved at træde ind i mit Huus og ei see Børnene komme springende, men Drengene liggende og lille Meta bleg liste sig over Gulvet til sin Fader; men, Gud skee Lov! i hende var det som der kom Liv med det Samme, og begge Brødrene er nu ogsaa oppe, skiøndt Johan endnu ikke har forvundet Feberen. — Tungt var det mig ogsaa, at min Lise uventet maatte lægge sig, da Johan krøb op, og har Feberen endnu, men det er Guds Gierning, og Han er den Fader, af hvem al Faderlighed bærer Navn, saa vi er store Daarer, naar vi ikke sige af Hjertens Grund: skee Din Villie som i Himmelen saa og paa Jorden!

Herren holde sin Haand over Dem og Deres i denne Prøvetid, og Han gøre et Tegn med os til det Gode, saa vi maae glade takke Ham i Forsamlingen, og Hedningerne kiende, at vor Gud lever og gjør Alt hvad Ham behager, glemmer aldrig sin liden Flok, men gjør den frimodigt med Sikkerhed paa Riget, de Helliges Arvedeel i Lyset!

Hils kiærligst Deres Medhjelp fra os og vedbliv venlig at mindes

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra H. J. Fich.

352.

Bogense d. 12te Septbr. 1831.

Kjære, høit agtede Ven!

Ved Modtagelsen af Deres venlige, uventede Brev blev jeg saare overrasket, saare glad, men og — ei lidet skamfuld. Hvorledes saadanne Følelser i Hast gennemfare Sjælen, blandes og afvexles, veed De nok, dog det var kun som i et Øieblik, og da havde den glade Følelse Seiren. Min Kone fik først Deres Brev i Haand, da hun modtog det af Postbudet, og inden hun leverede mig det, piinte hun sig med at udfinde af Udskriften, hvis Haand det lignede. Saasnart jeg fik det fat, udbrød jeg strax: „det ligner allermeest Grundtvigs!“ Dog torde jeg ikke troe mine egne Øine, saalidet ventede jeg Brev fra Dem, hvem jeg desuden troede langt borte, et Steds i England, siddende mellem gamle angelsachsiske Manuskripter. Men der behøvedes jo kun et Øieblik til at aabne Brevet og glædeligen overbevises om, at det virkelig var fra Dem. Tak! ret mange Tak for dette mig saa kjærkomne Brev! Det fornyede, fornyede levende saa mange behagelige Erindringer fra de forrige Dage. Paa Tanke-Vinger skyder dog Sjælen en ganske anden Fart end Kroppe paa Dampstøi; thi sandelig det var i en Haandevending, at mine Tanker vare paa Falster, paa Walkendorffs Collegium, i Kronprinsessegaden, Løngangsstrædet, Viingaardsstrædet, Nyehavn, i Præstøe og paa Christianshavn. Efter en saadan Omflyven og med hvad de toge med sig paa Veien samlede mine Tanker sig og samlede med det Samme paa eet Sted, ligesom for ikke længe siden, en Nat i en behagelig Drøm, alle de kjære Venner, der knytttes til Navnene Grundtvig, Blicher, Schmidt og Glahn, og jeg stod saa hjerteglad midt iblandt dem, hilste venligen Enhver og hilstes saaledes af dem igen. Derpaa gik jeg med Dem, kjære Ven, ind i det stille Kammer mellem Bøger og Papirer, og her gjorde jeg da saa mange Spørgsmaal, som jeg med Begjerlighed ønskede besvarede; men ach! da det kom til Besvarelsen da følte jeg, at jeg var ene, da følte jeg Forskjellen mellem den svundne Virkelighed og det flygtige Minde derom, i hvor behageligt dette end mon være. Dog, Gud skee Lov for dette

Minde! I hvor flygtigt det end er, det kommer dog tit tilbage, og giver det end ikke Alt, det giver dog Noget, og ved Længselen, det vækker, opliver det Haabet om den fulde Nydelse engang, ja, en fuldkomnere, end den Svundne. — Mindet om Dem, kjære Ven, og hvad Dem tilhører eller staaer i Forbindelse med Dem, har jeg aldrig tabt, om jeg end uforsvarligen har tiet, om vi end Begge taug en Stund. Og skjøndt det nu er blevet mere frisk, det har dog tit været fornyet, det har dog altid været levende hos mig. Dog herom behøver jeg ikke at give Forsikkring. Thi hvorledes skulde jeg glemme den Venneomgang, jeg i saa lang en Række af Aar nød hos Dem og Deres; ja hvorledes skulde jeg glemme den aandelige Vinding, jeg hentede hos Dem, og hvis Frugt saa ofte er kommen mig til Gode? Desmere maa jeg undres over og undsee mig ved, at jeg saa længe forholdt mig, som om vi intet havde havt med hinanden at skaffe. Men i denne Undseelse ligger ogsaa min Afbigt. Og dette kan jeg forsikkre, at i den sidste Tid var Længselen efter den gamle, kjære Vennekreds bleven saa stærk hos mig, at jeg havde besluttet, ved første gode Leilighed at tilskrive Schmidt, for ved ham dog at høre Noget. Thi at De var i England siden Begyndelsen af Junii d. A., vidste jeg; og at Deres Lise var paa Falster havde jeg hørt; og jeg troede ikke, at De saa snart kom tilbage. Nu, Gud være lovet! at De atter er i Hjemmet, og Han give Dem Tid og Kraft til at fuldende med Hæder, hvad De alt længe har arbeidet paa!

— — — —

Og saa kun dette: hvad Forandring der end kan være foregaaet med mig, saa er jeg dog i Høiagtelse, Venskab og Hengivenhed for Dem uforandret

Deres H. J. Fich.

Fra Christine Stampe.

353.

Nysøe d. 27de Sp. 1831.

Det glæder mig ret meget, kiere Pastor Gruntvig, at høre det gaaer bedre, med Deres Kone, og Børn, og at De selv er væl, — her i Egnen begynder Sygdommen dog at aftage en heel deel, og der døer ikke nær saa mange som andre stæder i Siælland, men horidt har det været for Bunden, for at faae indhøstet, og saa meget tungere da han saae fuldt op af Korn, staae paa Marken, som han saa meget trængte til, efter at det i 2 foregaaende Aar, ganske var slaaet ham feil;

For Deres Brev maa jeg ret af Hiertet takke Dem, og der

kunde svares meget derpaa, naar jeg kunde overvinde mig, og ret lade Dem see in, i min Stilling saa vilde De, maaskee selv insee, at jeg er nød til at være: Bestemt, herskesyg, o. s. v. o. s. v.: ja lade Skinnen vile imod mig, næsten bestandig, og selv være Hord; dog nok herom, det inlader De Dem ikke paa i Deres Brev, og overhovedet, mit forhold med Stampe, kan kuns han dømme, som læser i Hierterne; Men hvad Børnenes Undervisning angaaer, da har De ganske Ret, naar De forudsætter at Deres Mening er mig vigtig, og derfor har det fra begyndelsen af Hr. Dorf kom, været en bestemt Aftale, at han nærmere med Dem skulde aftale, Gangen i Børnenes Undervisning, naar De enten kom hertil, eller vi til Byen, Hvad Bibelkrøniken angaaer, da maae De paa ingen Maade troe den er blevet tilsidesat, og De skal høre, naar vi seer, at Børnene kan den udenad; af den Grund, lod Hr. D. dem blodt imellem repetere samme, og da han sagde den anden blev forlangt i Skolerne meente jeg, det vilde lette Børnene, naar De alt ogsaa havde læst denne, om De engang skulde komme i en Skole, foresten var denne Bestemmelse blodt taget intil han nærmere fik talt med Dem, og saaledes, synes mig, den maade, at Lade Børnene lære de Vers i Rimkrøniken udenad som handlede om det de havde haft for i deres Historie Time, meget god, og saameget er sikkert at den interesserer Børnene thi gange saa meget nu som før, og idet heel læser og lærer de nu med ganske anderledes liv og løst, som under St. —

Hr. Dorf er foresten slet ikke selvklog, har den høieste agtelse for Dem, og vil sikkert være glad ved at kunne følge Deres gode Raad og Veiledning ved hvore Børns undervisning; —

Hvad en anden punkt angaaer, som Stampe har sagt mig, De misbilligede, Næmlig at vi tog 400rd Leie for den øverste Etasche af Bygningen, da insee jeg ikke hvad urigtig deri er, først da vi mageligt kan hielpe os med Pladsen foresten; dernæst, da Manden skeete en stor Tieneste, siden han vil bygge i Præstøe, og heele Præstøe bye glæder sig ved, at have Amtmanden saa nær hvorved deres Øvrighed taber lidt af sit absolute Herredømme, som blev dem ofte altfor despotisk; og siden (jeg ved nok De troer det ikke og leer ad mig, men det er dog sandt) da tiderne ere saa trange for hvem der skal leve af Landeiendomme, thi naar Bonden ikke kan betale sin Afgift, og Herremanden maa udrede hans Skatter for ham, der til kommer Apanaschen som i Aar var over 3000 rd skal betales efter de høie Kornpriser, naar man nu fik sit Korn igien af Bønderne og kunde sælge til samme høie priser, saa var det

ingen Sag, dog enten faaer man slet intet eller og til næste Aar naar Priserne ere faldne, og kuns halv saameget værd, saa det sandelig ofte kniber, og Iaar have vi laant flere Tusende, denne Leie er jo kuns liden, dog det er altid en lille hielp, og vi synes det kan aldrig blive nogen Skam, at tage imod [Penge af?] ganske fremmede Mennesker.

Hvad De siger om: at hvor St. aabenbar har Ret der [maa] man følge ham, det er sandt nok, men naaer har han Ret? han kan slet ingen Mening have om enten denne eller hin Bog, er den beste; thi han kiender ingen af dem, selv den Eeneste han har læst, ved han ikke at bedømme untagen blindt hen efter Forfatternavnet den Bær. — Ihvert tilfælde er jeg Dem af Hjertet Tak skyldig for alt, hvad De siger mig, og med Mange Hilsener til Deres Kone og Børn er jeg Deres taknemlige

Christine Stampe.

Til Gunni Busck!

354.

Chvn. 29 Octbr. 1831.

Kiære Busck!

Tak for din venlige Efterspørgsel. Kone og Børn er nu, Gud skee Lov! paa Benene, og skiøndt Konens Hoved og Tænder vedblive imellem at knurre, maae vi dog ikke følge deres Exempel, men vist haabe, Gud gjør os det saa godt, som vi kan taale.

Jeg husker ikke, om jeg sagde dig, at de udvortes Omstændigheder nok denne Vinter vilde føre mig til *Nordens Mythologie*, som jeg vel altid havde isinde engang endnu at bearbejde, men var dog for Øieblikket temmelig langt fra mine Tanker. I alt Fald er det imidlertid blevet Alvor, saa jeg til Hverdags-Brug sidder halv begravet i Bøger og Tanker om *Nordens Naturalisme*, fordum og nu, og finder ingen Aarsag til at anke derpaa, da derved mærkelige Udsigter aabne sig, og jeg finder en god Leilighed til at udarbejde og udvikle mange Betænkninger jeg længe har havt, og som maaskee med Guds Hjelp kan gjøre mere Nytte, end man let formoder. — Af en rigtig Ahnelse lod jeg derfor Clausens nyeste Pjece om Injuriantens og den Injurieredes Stilling i Danmark ligge en ottedags Tid ulæst hos mig, men saa snart jeg var færdig med min Indledning om Mythologiens og især den Nordiskes Vigtighed, og havde henviist vore nyeste Naturalister til det Tempel, der anderledes passede for dem end den christne Kirke, tog jeg naturligtviis fat paa Pjecen og følte strax, jeg ikke kun-

de lade den uændset, skøndt jeg var meget utilbøielig til at indlade mig synderlig derpaa. Vor Herre, som jeg tyede til, føiede det imidlertid saa vel, at jeg i Gaar fik Held til at skrive en heel lille Bog om den Clausenske Injurie-Sag, som jeg vel i Dag, efter Naturens Orden, begyndte at omarbeide, men som dog allerede uforandret er kommet til Afskriveren, da vor Herre sendte mig en Tilhører, som jeg kunde læse begge Dele høit for, da vi strax Begge blev enige om, jeg gjorde bedst i at spare al videre Uleilighed, der kun var spildt paa hvad der kort og godt sagde, hvad siges skulde. Det Hele er nemlig blot en jævn Fremstilling af, at Injurierne i Kirkens Gienmæle var det Mindste, men at de Christnes Samvittigheds-Frihed i Danmark er af uendelig mere Vigtighed end Professorens videnskabelige Frihed, som desuden kun ved hin kan betrygges. — Jeg vil nu haabe, Censuren lader den Uskyldige passere, og takker Gud, fordi jeg blev nødt til at gjøre mit Bedste til Afgiørelse af det kirkelige Spørgsmaal, der ligger os paa Tungen, og, jeg haaber, vor Herre paa Hjerte.

Fra Muus, som forleden var her et Øjeblik, kan jeg hilse Herren være paa begge Sider vort Lys og vor Salighed, som Han er vor Livs-Kraft! Kærlig Hilsen til dig og dine fra os!

Din Ven

Grundtvig.

Til Kongen.

(Concept.)

355.

[Nvbr. 1831—1832?].

Allernaadigste Konge!

I det jeg hermed erklærer mig villig til at være Præst for mine Troesforvandre, de gammeldags Luthersk Christne, som allerunderdanigst have ansøgt Majestæten om at maatte udgiøre en fri Dansk og Tydsk Menighed uden nogen Udgift eller Uleilighed for Staten, erklærer jeg tillige min allerunderdanigste Beredvillighed til at underkaste mig alle de Bestemmelser, Majestæten Viisdom maatte finde nødvendige til ordenlig Førelse af Kirke-Bøger og til Alt hvad Vedligeholdelsen af god borgerlig Orden og Skik kan udkræve.

Derfor udbeder jeg mig allerunderdanigst Majestæstens allernaadigste Opmærksomhed for hvad min Samvittighed som Præst og Lærer i den Christne Menighed, som tro Dansk Undersaat, og som en bekiendt Skribent, der paa en lang offentlig Bane tør haabe at have vundet Agtelse for Sanddruhed

og Fædernelands-Kiærlighed, byder mig at erklære og bevidne.

Jeg erklærer og bevidner da, at, efter den Erfaring jeg i 25 Skribent-Aar og tyve Embeds-Aar har gjort, og med den Grad af Christelig Oplysning, jeg har opnaaet og mange Gange i offentlig Skrift, uigiendrevet og uimodsagt har udviklet, er en Kirkelig Skilsmisse mellem de gammeldags Lutherske Christne og de Nymodens uundgaaelig nødvendig, og det lige-saa vel for borgerlig Enigheds og fri Videnskabeligheds, som for den Christelige Samvittigheds-Friheds og den menneskelige Ærligheds Skyld, og til nærmere Oplysning herom giver jeg mig den allerunderdanigste Frihed at vedlægge et lidet Skrift „Om den Clausenske Injurie-Sag“ hvori jeg sidst og kortest har stræbt at klare det sørgelige Forhold.

Men, Allernaadigste Konge! er det nu uundgaaelig nødvendigt, at de om Troens og Salighedens Sag grundstridige Partier i Stats-Kirken, paa en eller anden Maade, maa kirkelig adskilles, da skønner jeg paa Ære og Samvittighed ikke rettere, end at Skilsmissen skeer paa den læmpeligste og mest velgiørende Maade, naar det allernaadigst tillades de Præster, hvis Samvittighed ikke længer tillader dem at beklæde Embeder i Stats-Kirken at gaae ud deraf med deres mange eller faa Tilhørere, og kirkelig sørge for sig selv.

Hertil kommer endnu, Allernaadigste Lands-Fader, at jeg og mine Tilhørere, som Samvittigheden driver til at bryde Isen og gjøre Begyndelsen med allerunderdanigst, mindelig og gudfrygtig Bøn om denne Tilladelse, vi høre, som Majestæten og hele Landet, ja, hele den Nordiske Læse-Verden veed, ingenlunde til dem der er misfornøiede med den Danske Stats-Kirkes indvortes og udvortes Forfatning, som den ved Grund-Loven, Lands-Loven og Kirke-Ritualet er bestemt, men høre tvertimod til dem, der med alt Dette er inderlig velfornøiede, og hvad mig i Særdeleshed angaaer, er det Alle vitterligt, at jeg i meer end tyve Aar med Mund og Pen har arbeidet paa at bringe Stats-Kirken tilbage til den tabte Lighed med Lovens Forskrift og vore Symbolske Bøgers klare Indhold. Da nu, desuagtet, Omstændighedene saa sælsomt har indviklet sig, at netop vi maae bede om allernaadigst Tilladelse til at gaae ud af Stats-Kirken, saa er det klart, at paa den ene Side vover Staten ei det mindste ved at indrømme saa billigt et Forlangende, og paa den anden Side maatte et Afslag sætte Regieringen i den ubehagelige Stilling at bruge Haardhed mod dem i Statskirken, der dog unægtelig have Lovens og Historiens priselige Vidnesbyrd giennem Aarhundreder for sig. San-

delig, under disse Omstændigheder vilde jeg haabe allernaadigst Bønhørelse i et ganske andet Land, end der, hvor Landsfader-Hjertet slaaer saa høit og slog saa længe under Purpurret, som i Danmark, og jeg føler mig derfor her aldeles vis paa Bønhørelse, naar blot Omstændighederne stod ligesaa klart for Majestæten og Hans Høibetroede, som de staae for mig; men da det efter Sagens Natur er næsten umueligt, og jeg som Historiker, ei kan være ubekjendt med, at de fleste Stats-Mænd, end sige da Stats-Kirkernes høie Embeds-Mænd, be-
 tragte Sagen fra en ganske anden Synspunkt, saa er det mit eneste Haab, at den Gud som har Kongers Hjerte i sin Haand, og har Lys til sit Klædebon, og for Hvis Aasyn jeg bevidner at have fremstilt Sagen upartisk i dens sande og virkelige Sammenhæng, at H a n vil gjøre langt over hvad vi kan bede eller forstaae, til Befordring af den Ærlighed og Sanddruhed i Salighedens Sag, som vor Samvittighed siger os, Han vil, skal herske hos os alle; og til Opholdelse af den gammeldags Christne Tro, som aabenbar kun blev saa gammel, fordi Guds Forsyn vaagede over den, og underlig forlængede dens Dage!

Med den glade Overbeviisning, at have gjort mit Bedste til at Miskundhed og Sandhed kan mødes, Retfærdighed og Fred kyskes i det kiære Fæderneland, og med ubrødelig Troskab og Hengivenhed

allerunderdanigst

Nik. Fred. Sev. Grundtvig.

*Fra P. Fenger.**

356.

Slotsbjærgby d. 9 Febr. 1832.

Frels os Herre, vor Gud! og samle os fra Hedningerne, paa det vi kunne takke dit hellige Navn og berømme os i din Lov: Lovet være Herren, Israels Gud, fra Evighed og indtil Evighed! og alt Folket sige Amen, Halleluja! Saaledes, kjære Hr. Grundtvig! vil vi med Israels Sanger bede og paakalde, blande Bøn med Lovsang, al den Stund vi besværes, selv syndige og svage i Troen, midt iblandt den forventede og ugudelige Slægt, og dog vide, at vi have en almægtig Herre i Himlene, der vel skal bringe selv sine Fjender til at smigre for Ham og til, mod deres Vilje, at tjene Ham og derved os, Hans Arm, Hans Ejendom, Hans dyrekjøbte Brud.

Min Broder skrev mig til, at Ansøgningen om at maatte danne en fri kristelig Menighed er, efter indhentet Betænkning fra Biskoppen, af Kancelliet afslaaet. Det er dette, som

er Anledning til at jeg skriver disse Linjer, ikke som om jeg tænkte at forstaa Sagernes Gang, Hensigten af Guds Styrelse, eller som om jeg mente, at jeg kunde raade; nej tvært imod, jeg tilstaar Dem, at ligesom jeg i det Hele er raadvild, ubestemt og let forknytt, saaledes vilde jeg i disse vanskelige, sejgpinende Dage for Guds lille Flok aller mindst være skikket til at træde frem med Raad eller Daad, skjønt jeg haaber til Herren, at naar Han oplader mit Øje til at se Hans Vilje, og hvad der muligen kunde være en lille Gjerning, Han vil betro mig, at Han da ogsaa vil styrke de svage Hænder, oprette de vaklende Knæ, og give mig den Troens Frimodighed, hvorved det ene bliver muligt, uden at gjøre Herren Skam at bære Korset efter Ham.

Altsaa, ikke fordi jeg troede at kunne raade, skriver jeg dette; men fordi jeg tænkte, at De, min kjære faderlige Ven, kunde maaske selv være uvis og tvivlraadig om, hvad De skulde gjøre. Dem har Herren hidtil stillet i Gabet og givet Dem Kraft og Frimodighed til at udholde mange Angreb og taalmodig at døje mange Saar, det var i den senere Tid Deres Haab, at Deres Aand muligen kunde finde den Hvile paa Jorden, som De længes efter, i en fri kristelig Menigheds Skjød, og det synes nu som om dette enten slet ikke eller dog først efter længere Strid skal opnaas, kort, — jeg tænker mig, at De er tvivlraadig, maaske undertiden bedrøvet, og hvad kan jeg da gjøre, som kunde være Dem til en Smule Trøst eller Vederkvægelse, uden dette: at sige Dem, at der sikkert er mange, og deriblandt er jeg, som med Deltagelse tænker paa Dem, beder for Dem til Ham i det Høje, hvem De har tjent og hvem det er Deres Lyst at tjene, til Han lukker Deres Øje og lader Dem indgaa til den evige Sabbat, beder for Dem til Herren, at Han vil oplyse og trøste Dem i den Helligaand under disse og andre trange Tider, og beder for den Menighed, som Han haver kjøbt sig til Ejendom, indtil Han bliver os naadig og lader se sin kraftige og naadige Hjælp, at vi maa prise Ham og rose os, i det vi forkynde Hans Gjerninger.

Derksom vi udholde med Ham, skulle vi og regere med Ham, det er vor Trøst, og ligesom vi vide, at der kommer en stor Høstens Dag, da Klinten skal bindes i Knipper og opbrændes, Hveden sankes i Laden, saaledes véd vi ogsaa, at Herren mange Gange alt, ligesom i det smaa, har vist os et Forbillede derpaa i hvad Han har ladet ske gjennem Tiderne og navnlig med Hans Kirke. Da den gode Sæd var udstrøt i den lutherske Kirke (sit venia verbo) da skete det jo ogsaa, at medens Fol-

Lin. 1 f. n. sit venia verbo: tilgiv at jeg bruger dette Udtryk.

kene sov ind paa deres Rettroenhed, kastede Djævelen Klinten ind, og den kjendes kun alt for tydelig paa Frugten, den bærer. Maaske vilde mangt et Hvedekorn oprykkes med, om nu Adskillelsen skulde ske, var det ikke muligt, at om nu en fri Menighed dannede sig, at da vel alt decideret Kristeligt vilde slutte sig dertil, men at Herren dog har mangt et Sædekorn, der er saa indviklet, saa besnæret, af det frodig voxende Ukrudt, at det maa, om det skal bevares ved Live, endnu en Stund staa, hvor det staaer, og døje de bange Kaar. I alle Tilfælde ved vi, at hvad enten Tiden er fjern eller nær til Adskillelsen i det smaa eller i det store, saa bør al Guds Plantelse skyde sig tæt sammen, saa tæt sammen, som det er muligt, at den styrket og næret af denne Verdens Sol, som er Jesus Kristus, og af den Helligaand, som er den Dug, som af Himmelen kommer ned over Væxterne, kan i sin Tid kvæle Klinten og bære sin Frugt. Dertil hjælpe os Gud! Amen!

Min Kone og lille Pige ere ved god Helbred. Hilsen til Deres Kone og Børn fra Deres

Peter Fenger.

Til J. Holm.

357.

Christianshavn d. 25 Februar 1832.

Som tjenstligst Giensvar paa D. V. meget Ærede af 20de d. beder jeg Dem modtage min Tilstaaelse for at have leiet Loftet No. 22 paa Deres ligeoverfor liggende Skibs-Værft til der at holde Prædiken, og at den aftalte Leie for et Halv-Aar, fra Overleveringen at regne, er 120 Rdl. R. S. skriver Et Hundrede og Tyve Rigsdaler rede Sølv.

Da det egenlig er for mine Venner og dem af mine forrige Tilhørere som ønske det, jeg har besluttet at holde ovenmeldte Prædikener, har jeg det velgrundede Haab, at der ved Adgangen til Pladsen ingen Uordener vil indløbe, og jeg skal naturligviis gøre Alt hvad der staaer i min Magt for at forebygge dem, enten Nysgierrighed eller Kaadhed kunde faae i Sinde at afstedkomme, men som jeg tør haabe, vil udeblive, da det er i en Kreds, hvor jeg i en Række af Aar har været saa heldig at nyde al den Agtelse, jeg kunde ønske mig.

ærbødigst

Nik. Fred. Sev. Grundtvig.

*Fra P. Fenger.**

358.

Slotsbjærgby d. 6 Marts 1832.

Kjære Hr. Grundtvig!

Det er en underlig Mand den Herre og Frelser, vi tjene, hans Navn være højlovet og velsignet i al Evighed! Han leder os paa en Vej, der er vildsom og mørk og farefuld for vore Øjne, og naar vi ikke ved, hvad Udgang det skal faa, og ængstes i vort Hjærte, saa er han der med Hjælp og Trøst og Raad, at vi maa lære det, aldrig at forsage men tro paa Ham og bie paa Hans Time.

Jeg kan godt indse, at det er langt fra, at Sagerne staa saaledes, som det maa ske, før Guds Rige skal te sig med Kraft og til Velsignelse iblandt os, men ved den glædelige Vending det tog, da det i forrige Uge saa saa mørkt ud, styrkes vi dog i den Tro, at den Herre, som har hjulpet saa vidt, vil ogsaa hjælpe fremdeles; at det enten vil blive tilladt, at en fri Menighed træder ud af Statskirken og tager Sakramenterne med sig, eller ogsaa at de gamle Love holdes i Hævd og nye hensigtsmæssige gives, de Kristne da blive i Statskirken, og de andre faa Frihed til at træde ud og udgjøre et eget Samfund, om de ville og kunne.

Nu skal da atter Evangeliet udgaa fra Deres Læber. Gud bevare Deres Indgang og Udgang evindeligt, og lade Ordet bære hundredefold Frugt! Gud bevare Kongen og bøje hans Hjærte, og lade ham blive en ret Fosterfader for Guds Kirke paa hans gamle Dage, at han maa hensove blideligt, sent i Fred, og hans Minde være til Velsignelse hos de sildigste Slægter!

Hvad Frugt tør vi ikke allerede antage der er fremkommet ved de sidste Dages Begivenheder formedelst mange Taksigelser! Broder Ferdinand skrev mig til hvad der var passeret, og jeg, som desto værre ofte i de sidste Dage var klejnmødig, om ikke fordi jeg tvivlede paa at Herren vilde udføre sin Sag til Sejr, saa dog for de kjære Venners Skyld, hvis Fare for Ulempe, selv borgerligt, jeg ikke kunde være blind for, blev efter at have faaet Brevet i Søndags saa glad, at det varede længe, inden jeg kunde falde i Søvn, da jeg om Aftenen var gaaet til Sengs, og i Gaar tog jeg til Østrup for af ham at faa lidt nærmere Underretning, thi Ferdinand skrev kun kort.

Gud velsigne nu Dem og Deres for hvad jeg erfarer, De ved Herrens Naade har lidt og vovet!

Han tillade aldrig, at Verden skal iskjenke Dem saa bitter

en Skaal, at De jo trøstes over det alt sammen med den mangfoldige Saligheds Kalk, som Herren hensætter og tillader, ja byder sine Tjenere, at de skulle optage den.

— — — —

Bliv ikke vred, fordi jeg besværer Dem med mine Breve. Spild ikke Deres Tid med at skrive til mig, men tillad mig, at jeg, naar noget ligger mig paa Hjærte, skriver Dem til og forejliger Dem med at læse, hvad jeg smører sammen. Med de venligste Hilsener til Deres Kone, til Lindberg og hvem De ellers tror skjætter om at høre mit Navn, forbliver jeg Deres bestandig takskyldige og inderlig hengivne

Peter Fenger.

Til P. E. Müller.

359.

Chvn. 17 Marts 1832.

Høivelbaarne, Høiærværdige Hr. Biskop Müller.

Den K. A. Resol. af 1. M. d. A. hvorved det tillades mig indtil videre at holde Dansk Aftensang i Fredriks-Kirken paa Chvn., bestemmer allernaadigst at der hvergang skal ombæres en Tavle for bemeldte Kirke, som en Kiendelse for Sammes Afbenyttelse, og Meer har da Kirken aabenbar indtil videre ikke at kræve af mine Tilhørere.

Desuagtet har Kirke-Værgeren Hr. Grosserer Røding, averteret Udleielse af Stole og Sæder ved mine Religjons-Foredrag, og virkelig iværksat den, som om jeg, med Kongelig Tilladelse, havde forpligtet mig til paa et Aar eller længere at holde Dansk Aftensang til Fordeel for en Tydsk Kirke baade uden Præst og Menighed, hvad dog hverken er forlangt af mig, eller nogensinde kom mig i Tanker.

Ved saaledes at udleie Stole ved den Danske Aftensang paa et Aar, ja, endog med den Forpligtelse til Leierne at give tre Maaneders Opsigelse, har da Fredriks-Kirkens Væрге, tvertimod al Analogi ved Kirke-Udlaan, og tvertimod den Kongelige Resolutions aabenbare Hensigt: allernaadigst at skiænke saavel Fattige som Rige bekvem Leilighed til at høre min Prædiken, ikke blot paalagt mine Tilhørere en utaalelig Byrde, men tillige aldeles overseet den vigtige Omstændighed, at der dog maatte være sikkert den Danske Aftensang en bestemt Varighed, førend Stolene, uden høieste Ubillighed kunde udleies paa en bestemt Tid, da dens Varighed indtil videre dog aabenbar er aldeles ubestemt, afhængende først af Majestæten ubekjendte Villie og dernæst af min Anskuelse og Leilighed.

Med en saadan ligesaa utidig som ubillig Speculation paa mine Aftensangs-Prædikener maa jeg da nødvendig, med Henhold til den Kongelig Allernaadigste Resolution, protestere, og tager mig den underdanige Frihed nærmest at henvende mig til Deres høivelbaarne Høiærværdighed i det Haab, at D. H. gunstigt vil medvirke til, at mine Tilhørere, uden vilkaarlig Beskattelse og ligesaa urimelige som ubillige Forpligtelser, maae nyde Godt af Majestætens Allernaadigste Tilladelse, under de til samme knyttede Vilkaar, der aabenbar udelukke al fremmed Indblanding, og al Speculation paa Tid.

underdanig

N. F. S. Grundtvig.

Fra Gregers Bech.

Skolen ved Gudumlunds Fabrik, den 24 April 1832..

360.

Bedste Ven og Lærer i Christo!

Modtag min hjertelige Tak for Deres Brev og den medfølgende Bog! Med oprigtig Deeltagelse beklagede jeg Deres piinlige Stilling i det De idelig erfarede, hvorledes i den senere Tid Deres Skrift misforstodes og Deres Færd miskjendtes, saa vel af Christendommens Venner som dens Fiender, medens De, under Mishaab om at udrette Synderligt som Skribent, savnede Leilighed til Ordets levende mundtlige Forkyndelse. Jeg bad Herren, som er Deres Haab, at lade sit Ansigt lyse over Deres Vei, og i min Eenfoldighed studerede jeg paa, hvad der kunde siges til Deres Beroligelse og Opmuntring; især var jeg alvorlig betænkt paa at gjøre mit Bedste med at sætte Grændse for Deres Mistillid til Pennen; thi jeg forudsaae, at dens Nedlæggelse vilde medføre et for mig uerstatteligt Savn, og saae tillige, at De umuligt kunde arbeide som Skribent med den fulde Glæde og Velsignelse, som Herren vist vil unde Dem, naar De arbeidede med Mishaab. Men som jeg gik med disse Tanker, blev jeg overrasket med den glædelige Tidende, at vor gode Konge — Gud velsigne ham derfor! — havde indrømmet Dem og Deres omværende Troes-Forvandte en Kirke til gudstjenstlige Sammenkomster. Jeg haaber, at De nu finder Dem i en Stilling, der, efter Tidens onde Leilighed, nogenledes svarer til Deres nøisomme Ønsker; men jeg haaber tillige, at naar Herren glæder Deres Hjerter ved at lade Dem see velsignede Frugter af Hans Ords mundtlige Forkyndelse, Han da ogsaa giver Dem Tillid til Deres ligesaa velmeente og

dobbelt nødvendige Bestræbelser med os, Deres fraværende Venner og Disciple, der savne den Lykke at kunne høre Deres mundtlige Prædiken; og i dette Haab undlader jeg gjerne at sige Dem hvad De veed bedre end jeg, saavel som at afgive mit særegne, paa Erfaringen grundede Vidnesbyrd om, hvad Gavn Deres Skrift har gjort, et Vidnesbyrd, der — for ei at tale om Andet — først for Guds Throne vil vinde sin fulde Gyldighed.

Siden jeg modtog Deres dyrebare Bog, kan jeg med Sandhed sige, at jeg har levet med den rige Mand, og har hverken havt Stunder til at glæde mig ret i Haabet om, at Indb. Underviisning snart vil tabe sin ufortjente Agtelse, eller til at tænke med Bekymring paa min mislige Stilling. Under Bogens Læsning seer jeg Dem lyslevende for mig; seer Dem med fuld Forvisning om Deres Tales Sandhed, med frimodig Bevidsthed om Deres Hensigts Reenhed og den Allershøiestes Bifald, og derfor med en sjelden Rolighed og Besindighed, at opbyde Alt og udtømme Deres Hjerte for at sætte den høistvigtige og hellige Sag, De kæmper for, i sit rette og fulde Lys, og lægge Læseren den paa Hjerte med en Vægt, der umulig kan blive uden Virkning for hvem der er af Sandheden. Jeg har følt mit Hjerte slaae Slag i Slag med Deres Hjerte, har delet Deres Sorger, Ønsker og Forhaabninger, har frydet mig med den Glæde og grædt med den Grædende, vel mere end Nogen lettelig gjør sig Forestilling om! At jeg desuagtet ikke strax kunde være enig med Dem i Alt, og endnu har Tvivl om Et og Andet, vil jeg ikke fordølge, behøver det ei heller, da De jo søger ærligt Bifald, og intet Ja-Broderskab. Jeg tænkte ved Bogens første Gjennemlæsning, at naar jeg skrev Dem til, vilde jeg fremføre mine vigtigste Tvivlsmaal og Indvendinger; men disse svandt efterhaanden ved nøiere Eftertanke betydeligt sammen, og ville ventelig snart opløse sig til min fulde Beroligelse, saa jeg ikke anseer fornødent at uleilige Dem dermed for det Første. Derimod er mit gamle Ønske: at see Dem, Ansigt til Ansigt, tale mundtlig med Dem og høre Deres Prædiken, i denne Tid blevet saa levende i min Sjæl, at, vil Gud, agter jeg at holde Pindse i Kjøbenhavn. De bliver dog vel hjemme i Sommer? De prædiker formodentlig hver Søndag? De har jo Intet imod at jeg kommer, og har nok et Par Timers Tid eller lidt Mere at opoffre til Samtale med mig? — I mange Aar læste jeg Bibelen til egen Opbyggelse og underviste de Unge i Christendommen, uden at skjelne skarpt, hvad jeg skyldte Aanden, eller Troen, eller Skriften, Hver især; thi jeg læste saa egenyttig — i god Forstand — som muligt, det vil sige: med den Attraae, at den bedre Verdens Kræfter maatte røre sig i mig

og i Ungdommen, saa naar jeg fornam eller bemærkede det, fandt jeg mig fyldestgjort og følede mig glad i Gud og i min Gjerning. Det var saaledes, efter menneskelige Vilkaar, naturligt, at jeg tilskrev det Synlige for meget og det Usynlige for lidet; saae mere paa den tagende Haand end den givende. Derfor studsede jeg ved Deres Yttringer i den senere Tid om Skrift og Bibellæsning, og Deres Henvisning til Kirken med det levende Ord og Sacramenterne; men ved nøiere Eftertanke maatte jeg studse ved min ringe Troe paa Herren og Aanden, hvis Gjæringer jo ingenlunde vare dem værdige, om Menigheden nogensinde skulde befindes uden Liv og Livs-Princip. Alligevel maatte jeg fornægtet min egen Erfaring, om jeg skulde miskjendt Bibellæsning, under Daabens Naade, med Hjertets Bøn til Naadens og Lysets Fader, som et guddommeligt ω : af Gud forordnet og velsignet Naade-Middel; det Samme meente jeg, maatte være Tilfældet med Dem, og seer nu saa gladelig min Mening stadfæstet, fornemmelig ved at læse Deres Bekjendelse herom i Deres Pindse-Prædiken (S. 391). Jeg troer endog, at ingen ærlig Hedning skulde søge Herren forgjeves, om han og tog feil af Veien, og jeg er vis paa, at hvor Herren seer en Kammersvend sidde grublende over Skrifterne uden at kunne forstaae dem, der har Han og en Philippus i Nærheden. Siden det Første jeg begyndte at faae christelig Forstand, følede jeg stedse dunkelt, at al Christendommens, al Naadens og Sandhedens Fylde, fandtes concentreret i Sacramenterne, hvorfor jeg, mod almindelig Skik, saa gjerne dvælede ved dem med de Unge, og nu seer jeg det til min Glæde med fuld Forvisning; men troer derhos, som tilforn, at ogsaa hvert enkelt Guds Ord i Bibelen er Levebrød, og at Ingen, som i nogen Henseende forsmaaer eller miskjender Bibelens Oplysning og Veiledning, lærer nogensinde at tænke eller tale sandt og christeligt om Gud og Salighedens Sag. Men uagtet min Tillid til Bibel-Læsningen af Enhver, som alvorlig spørger om Sandhed, følede jeg tidlig, og første Gang ret levende, da jeg læste Fortalen til 2den Udgave af Deres Verdens-Krønike, hvorlidet den hele hellige canoniske Skrift, om hvis Omfang endog de kyndigste og samvittighedsfuldeste Theologer kunde svæve i Uvished, medens Ungdommen og Menigmand kjendte lidet til sammes historiske Indhold og mindre til Resten, egnede sig til almindelig Troes-Regel for Menigheden, hvorfor jeg ønskede, at en rimeligere, en bekvemmere og mere fyldestgjørende maatte existere, og maatte findes og vorde almindelig erkjendt. Ved mine Bestræbelser

Lit. 21 f. o. Kammersvend: Ap. Gern. 8, 27.

for at indprente Skolebørnene Troes-Bekjendelsen efter Luthers Catechismus vakttes det alvorlige Spørgsmaal hos mig om dens apostoliske Herkomst og dens Bestemmelse som Troes-Regel. Jeg bespurgte mig herom hos levende og døde Theologer, men fandt liden Oplysning og mindre Interesse for Sagen. Da jeg ikke blot fandt Bekjendelsen overensstemmende med Skriften, men ogsaa med min egen Troe, saa kunde jeg ikke finde nogen Betænkelighed ved at oplive den hos Ungdommen; kun meente jeg, at den, efter Apostlernes Hensigt, blot skulde udtrykke de første og væsentligste Troes-Puncter, som enhver Catechumen maatte bekjende og være enig med hele Menigheden i, før han ved Daaben kunde indlemmes i den. Saaledes gav jeg Børnene min Formening tilkjende, og saaledes yttrede jeg mig ved Skole-Examinerne. Man gjorde mig vel opmærksom paa, at Troes-Bekjendelsen ikke fandtes i Menighedens Oldskrifter, og formeentes at skulle være af en sildigere Oprindelse; men da Man ikke herom kunde sige mig noget Bestemt, og heller ikke kunde nægte mig, at Bekjendelsen kunde være langt ældre paa Menighedens Læber end paa Papiret, saa blev jeg ved Mit, skjøndt uden at see Sagen i sit fulde Lys, hvortil upaatvivlelig den Forvisning hører, at Bekjendelsen optager og indslutter al Christen-Troe i sig, at dens Oplivelse og Stadfæstelse, og hjertelige Tilegnelse, og frimodige og glade Yttring maa være Maalet for al christelig Underviisning, i hvilket Øiemed al Bibelens Fylde og al Aabenbaring bør afbenyttes. Min Tillid til Bekjendelsens Gyldighed som Troes-Regel var endog saa svag, at da De begyndte at tage Sagen ret alvorlig, og møde Christendommens Modstandere med Troes-Bekjendelsen, befrygtede jeg De gik for vidt; men efter at jeg nu har læst Deres velsignede Bog, finder jeg mig i Saahenseende aldeles beroliget, ja føler mig saare glad paa Deres og hele Menighedens Vegne ved den herlige, uberegnelig meget lovende Opdagelse. Kun ønsker jeg en grundig Undersøgelse af Apostlernes og Kirkefædrenes Skrifter, til at lægge det klarlig for Dagen, hvorledes Troes-Bekjendelsen var, saa at sige, den Text, der idelig foresvævede Menighedens første Lærere, og Maalet, hvortil de stadig stræbte fremad med deres Lærlinge, hvorledes de brugte den som Menighedens Værn og Værge mod Kjætterier og al falsk Lære; samt en lignende Undersøgelse til at aabenbare, hvorledes enhver herlig og glædelig Livs-Yttring i Menigheden fra dens Stiftelse til vore Dage udsprang netop af den Troe, som Bekjendelsen, hvor den ikke er et Munds-veir, forudsætter og ud-

Lin. 11 f. o. Catechumen: den der forberedes til Konfirmationen.

trykker; hvilket Alt jo maa forholde sig saaledes, saafremt Troes-Bekjendelsen er Udtrykket for al Christen-Troe og har existeret fra Menighedens første Dage af.

Endnu engang: Hjertelig Tak for Deres Bog! Den har vakt et Røre i mit Inderste, med en Glæde og et Haab, som er uskatteerlige. O, at De, med Simeons Haab og Længsel, ogsaa maatte dele hans Fryd! Maatte det paa Deres gamle Dage forundes Dem, aandelig talt, at tage den gjenfødte Christendom som et sundt og velskabt og deiligt og haabefuldt og velsignedt og allerkjæreste Guds barn paa Deres Arme, saa De, fuldelig trøstet over al Sorg og Strid og Møie i den onde Tid ved det livsalige Syn havde endnu kun denne eneste Begjering tilbage: Herre, nu lade Du Din Tjener fare herfra i Fred! Ja maatte vi dog den Glæde see, før vore Øine lukkes! Da skal, som en Barne-Moders Vee, vor Smerte sødt bortvugges. Vor Fader i Himlen! lad det skee, lad Jule-Sorgen slukkes! Amen, i Jesu Navn!

Deres

G. Bech.

*Til Christen Olsen.**

361.

Chvn. 18 Aug. 1832.

Kiære Olsen!

Vel er Breve mellem os saa ganske en Undtagelse fra Regelen, at vi kun forundre os, naar de komme, ei naar de udeblive, men dog har ogsaa denne Regel en Undtagelse, og det er derfor kun tilfældige Omstændigheder, der hindrede mig fra alt med forrige Post officiel at melde Dig vor lykkelige Ankomst til Christianshavn forrige Fredag Aften Kl. 8^{1/2}, og ret venlig at takke Dig og gode Kone, baade paa egne og Tilhørendes Vegne, saavel for det fornøielige Ophold hos Dig, som for Omhyggeligheden baade frem og tilbage! Baade Kone og Børn har, Gudskelov, været raske siden, og hvormeget Lise end kukelurede, har hun dog vist haft meget godt saavel af Reisen, som af Hvilen. Kommer nu hertil, at jeg nød den Glæde, jeg længe har maattet savne, at betjenes ordenlig med den hellige Nadvere, uden al ærgerlig Forstyrrelse, hvad ret inderlig glæder mig, da kan Du nok vide, jeg ikke for Meget vilde undværet den Land-Reise, hvortil vel vor Herre og Du paa en Maade tvang mig, men som jeg dog gjerne gjorde, da

Lin. 15 f. o. De rimede Slutningslinier er fra sidste Vers af Gr.s Salme: Velkommen igjen, Guds Engle smaa!

jeg saae, I vilde have det saaledes. Herren styrke og velsigne Dig, saa Du baade indvortes og udvortes maa finde Hans Byrde let, og under en kraftigere og blidere Tilværelse med Glæde finde, at Aaget Du bar var gavnligt! Ligesom det altid har været mit Ønske, er det ogsaa endnu mit glade Haab, og skjøndt Herrens Veie let kan være langt anderledes end vi tænke, og dog være ligesaameget bedre, er det mig dog en Glæde at tænke Dig legemlig helbredet i samme Forhold, som Du stræber at tilegne Dig det Ord der er Liv og Aand i hele sit fattige Udseende og sin guddommelige Rigdoms Fylde!

Undskyld min Kone hos Din, at hun endnu ikke i Dag, som hun havde isinde, selv venligst takker for al hendes kiærlige Uleilighed med Børnene og os, og vær Du selv kiærligst hilset fra hende

og Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

E. Sk. Naar Du seer Ingemann, da bring ogsaa ham vor kiærlige Hilsen og Tak for god Omgang!

362.

Chvn. 22 og 23 Aug. 1832.

Høiærværdige Hr. Biskop Müller

min gamle Lærer og Velynder!

Saa forstemt gik jeg sjelden fra en Samtale, som fra den Seneste, D. H. undte mig, og det især, fordi jeg følte, at flere Samtaler om den Sag, vi forhandlede, i samme Afstand, vilde kun være ubehagelig paa begge Sider, og det dog ligefuldt var og er min faste Overbeviisning, at som det for Øieblikket staaer, kan det umuelig ret længe blive staaende. Var det mig nu end ellers ligegyldigt, som dog er langt fra, hvad der blev mit endelige Forhold til den Stats-Kirke, hvori jeg vel, som D. H. veed, siden 1810 har fristet og døiet endeel, men hvor jeg dog ikke blot selv har annammet Daab og Indvielse, men har saamange kiære Minder i min gamle Præste-Slægt, var det mig end ellers ligegyldigt, saa maatte jeg dog være, hvad jeg ikke er, hjerteløs eller hovedør, naar det ikke dybt bevægede og slog mig, at nu, da min Velynder fra Ungdommen af beklæder Sællands Bispe-Stol, og da denne Mand, uagtet han er den Eneste, jeg egenlig veed at have fortørnet, har mødt mig med uskrømtet Velvillie, at netop nu min Stilling til Stats-Kirken skulde blive mindre venlig, end den var

under langt andre Omstændigheder. Det faldt mig derfor paa Sinde, at Uenigheden dog maaskee var en god Deel mindre end det syndes os, fordi det i en levende Forhandling af en Sag, hvori Hjertet tager overveiende Deel, er mig næsten umueligt, at bevare den Rolighed og stadig sigte til den Klarhed, jeg dog godt veed er til Opredelsen af indviklede og Oplysningen af ubehagelige Forhold aldeles nødvendig, og derfor griber jeg nu Pennen, ikke for, som jeg kun alt for tit har gjort, at skrive en Bog, men for, saa rolig og klart som jeg kan, at udvikle min Betragtning af Kirke-Sagen for en Mand, hvis Velvillie er mig Borgen for Opmærksomhed, og hvis Sandheds-Kiærlighed indskyder mig det rimelige Haab, at hvad der i min Betragtning er indlysende rigtigt og gavnligt, vil vederfares Ret. Selv har jeg paa Ny, som det sig burde, underkastet mine Anskuelser og Paastande en nøiere Prøvelse og fundet, at jeg paa adskillige Punkter har forvexlet mine billige og inderlige Ønsker med det uundgaaelig Nødvendige, og har D. H. ogsaa paa een Punkt forvexlet hvad De ønskede med hvad der urokkelig maa holdes paa, veed jeg ogsaa, De kun behøver at opdage det, for at give Forskiellen Magt.

Uden Omsvøb vil jeg derfor strax nævne den Punkt, som jeg, efter modent Overlæg, finder, er den Eneste, der virkelig adskiller vore Syns-Maader, saa at, naar det lykkedes mig om den at vinde D. Hs. Bifald, burde jeg igien søge Ansættelse i Stats-Kirken, og ei ændse de Ubehageligheder, en gavnlig Virksomhed i Tingenes gamle Orden vilde koste; men denne Punkt er ogsaa Løsningen af det Kirkelige Stavnss-Baand, som De hidtil har fundet saa betænkelig. Spørgsmaalet er her fra min Side slet ikke, om det er rimeligt, at Regieringen for Øieblikket, selv paa Deres anbefaling, vilde saaledes sikkre de gammeldags Christne virkelig Samvittigheds-Frihed; thi det er sandt, hvad Heiberg engang rimede om mig: en Capellan kan gammel blive og holder sig ved Haab ilive, saa, naar jeg kun har rimelig Udsigt til i Stats-Kirken at vinde den Samvittigheds-Frihed for mine Troes-Forvandre, da tør jeg endnu engang vove mig derind, og det kalder jeg rimelig Udsigt, naar D. H. erklærede Dem virkelig stemt derfor, thi jeg veed, og har i den sidste Tid glædelig erfaret, at D. H. slet ikke ligner dem der lege med Ord til vor Plage.

Vist nok tvivler jeg meget paa, at Sogne-Baadets Løsning,

Lin. 9 f. n. I. L. Heibergs Ny A-B-C Bog til Ære, Nytte og Fornøjelse for unge Grundtvig (1817).

i Henseende til det A a n d e l i g e, vilde give al den Religjions-Frihed, der er Tidens Tarv, men den vilde give det Minimum af Frihed, uden hvilken gammeldags Christne, som jeg og mine Lige, umuelig kan nære sig i Stats-Kirken, thi fra v o r D a a b s - P a g t kan vi ikke vige et Haarsbred og kan umuelig taale at være bundet til Præster, som vil rokke eller lokke vore Børn derfra, istedenfor at bekræfte dem deri, og ei troe paa S a c r a m e n t e r n e som guddommelige Naade-Midler, der tabe deres Kraft naar de ei forrettes efter Indstiftelsen. Vore Fædre kunde bære Sogne-Baandet, fordi alle Præsterne i Stats-Kirken, hvad de saa for Resten troede og tænkte, dog i Kirken fulgte Ritualet og lod ved Underviisningen Lære-Bogen gælde, men den Tid er alt længe forbi, Stats-Kirken har henved et halvt Aarhundrede befundet sig i Revolutions-Tilstand, saa enhver Sogne-Præst anmassede sig Ret til baade at prædike, lære og forvalte Sacramenterne efter hvad han behagede at kalde sin Overbeviisning, og denne Regelløshed kan vel formindskes men ikke forsvinde, med mindre Stats-Kirken vil vexe Forskrifter med Døgn-Smagen, i hvilket Tilfælde de gammeldags Christne nødvendig maatte forlade den. Det nytter for nærværende Tid slet ikke, at Man kiender Confessjonen og Ritualet, man maa kiende sin Præst personlig, for at vide, hvad Tro han prædiker, hvad Lærdom han fører, og med hvilken Daab han døber, og under disse Omstændigheder er det utaaleligt for gammeldags Christne at være bundne til den Sogne-Præst, der træffer til at herske hvor de boe; thi, at procedere med ham til Embeds-Fortabelse er ikke hver Mands Sag, og kom i Almindelighed kun Ulykker afsted, da derimod Tilladelsen til at bruge en anden Præst, naar Man kun tiender o. s. v. til ham i Sognet, vel er saa kneben, at den, paa Landet, som er det Brede, ei tit vil misbruges, men skiænker dog dem Samvittigheds-Frihed, der vil opoffre lidt derfor, som alle vil, der føle Trang til den.

I dette Stykke burde ogsaa vor Troes Modstandere gøre fælles Sag med os, thi naar deres Parti træffer til at leve under en Sognepræst af vort, da fattes de Samvittigheds-Frihed, og det Haab, de engang havde, at det skulde aldrig træffe naar Balle med de Gamle var begravede, har de dog vel nu opgivet. Ogsaa paa vor Side har Man vel trøstet sig med det Haab, at de for gammeldags Christne utaalelige Sogne-Præster skulde uddøe med gamle Clausen og hans Jævn-Aldrende, men var det end tilladt at opoffre den nærværende Slægts Samvittigheds-Frihed i Haab om bedre Tider, saa

maatte dog den unge Clausen lære mig, hvad jeg fordem lærde den Gamle, at saadanne Haab vil immer skuffe.

Endelig er det jo klart, at vi leve i en besynderlig Overgangs og Giærings Tid, da selv de bedste Former fra gammel Tid staae Fare for at brydes sønder, og da Individualiteterne, som ved en Natur-Nødvendighed, træde frem med et Krav paa Frihed og Raade-Rum, der truer alle gamle selskabelige Forhold med Opløsning, og saa slet det end vilde lønne sig at beile til et saadant Døgns Bifald, vil dog sandelig ingen gammel Form bestaae, der ikke forsaavidt læmpes efter Tidens Aand, som denne har Medhold i unægtelige Sandheder. Men nu er det jo en unægtelig Sandhed, at Religjions-Frihed hører til de ufortabelige Menneske-Rettigheder, der saameget mere burde forblevet uantastede, som ingen jordisk Magt kan tvinge mig til at opgive eller forandre min Tro, men kun i det Høieste til at blive min Samvittighed utro, hvad dog unægtelig er baade den uretfærdigste og uklogeste Anvendelse af Øvrigheds-Magten, Man vel kan tænke sig. Vi har jo hørt det, med hvilket Bram de, der i vore Dage opløste Alt, forkyndte Religjions-Frihed som det der ene kunde være nok til at hellige al Vold paa en Forfatning, der medførte Samvittigheds-Tvang, og, skal vi leve vor Alder ud, vil vi da sikkert opleve Faldet af alle de Stats-Kirker i den cultiverede Verden, der ei i Tide afvæbne den Beskyldning, at de er Tvangs-Huse for Samvittighederne og Tugt-Huse for Aanden. Og, hvor skulde det snarere skee, end i Danmark, hvis velsignede Konge nys saa høitidelig har hyldet den Grund-Sætning, at Man langt heller maa læmpe selv en god Form efter de herskende Tids-Begreber, end paa Liv og Død forfægte den i skiærende Modsætning til dem, ja, hvis Konge i sin Ungdom løste det legemlige Stavns-Baand, og vist i sin Alderdom vil være villig til at krone Værket ved at løse det Aandelige, der for Hans troeste og samvittighedsfuldeste Undersaatter er langt tungere at bære, og hvor lader det sig lettere og roligere gjøre end i Danmark, hvor paa den ene Side Godmodigheden, og paa den anden Side Mageligheden og Søvnigheden er tilstrækkelig Borgen for, at i Regelen vil der kun gøres Brug af Friheden, naar det er høist nødvendigt, medens enkelte Undtagelser kan og bør være baade Kirken og Staten aldeles ligegyldige.

Og nu, Deres Højærværdighed! selv hvad der kunde udlægges som Trods, maa jeg jo nok anføre, da jeg, ved to Gange i en Række af Aar at suspendere mig selv, tilstrækkelig har

viist, jeg vilde ikke trodse, og har dog udentvivel ogsaa lagt for Dagen, jeg turde vel finde Modet, naar jeg havde Villien: hvad maa Enden blive, naar min Samvittighed ikke tillader mig at søge Ansættelse, og det ei heller tillades mig i min nærværende Stilling at forvalte Sacramenterne? I syv Aar spærrede Man Stats-Kirken for mig, uagtet jeg for min første Embeds-Førelse havde de mest anbefalende Vidnesbyrd af Biskop Münter og Amtsprovst Bøgh, og det holdt jeg ud, uden engang at gøre Mine til noget, der lignede Giengæld eller Afsondring. Dette var, som D. H. veed Følgen af Provst Clausens Klage over den gruelige Ting, at jeg i min Dimis-Prædiken beklagede mine Troes-Forvandte, men da jeg siden klagede over at Præste-Læreren Professor Clausen, forgudet af de unge Studenter, angreb og haanede hele den Danske Stats-Kirkes lovmæssige Forfatning, da straffedes jeg med en Injurie-Proces, Sagen blev slet ikke undersøgt, men Præste-Læreren styrket til fremdeles at danne Sogne-Præster, under hvis Aag mine Troes-Forvandte maatte sukke. Alt hvad jeg derimod gjorde, var at nedlægge et Embede, jeg ei længer med god Samvittighed kunde beklæde, og trods al Fristelse til Afsondring, holdt jeg i sex Aar Tand for Tunge. Endelig blev det mig baade indvortes og udvortes umueligt at tie længer; og ved Deres Høiærværdigheds venkabelige Mellekomst afvendtes for Øieblikket et Brudd, der, hvor ubetydeligt det maaskee end kan synes, dog enten maatte nødt til bagefter at billige hvad Man havde forbudt, eller til at bruge en Adfærd, Man aldrig kunde givet saa pænt et Navn den jo vilde staaet i Kirke-Historien som en af de unaturligste Religjons-Forfølgelser, Man veed af at sige, hvis det ikke snarere vilde findes mageløst, at de der holdt strængt over Kirke-Lovene straffedes, fordi de ikke vilde communicere med Lov-Bryderne og have dem til Sjæle-Sørgere!

Gud skee Lov! at ingen af Delene skedte, fordi jeg fattede et Haab om D. Hs. Velvillie, som ei blev skuffet, men hvad jeg sagde Majestæten og D. H. fra den første Dag, maa jeg nu lægge al den Vægt paa, jeg kan, at det Nærværende er som noget Halvt saa interimistisk tilbunds, at det umuelig kan vare, selv om jeg vilde aldrig saa gierne, og vel kan Ingen sige for vist, hvad han gjør i Morgen, men det er dog høist sandsynligt, at naar jeg maatte opgive Haabet om i Stats-Kirken at udvirke Samvittigheds-Frihed for os gammel-dags Christne, og Man selv ubøielig nægtede mig og mine Frihed til ved en Side at være saameget Christne, som vi vilde, at jeg da i Samvittigheden vilde føle mig nødt til, med

mit iøinefaldende Exempel paa een Gang at vise Troes-Forvandte, baade at Christus har frigort os een Gang for alle, og at jeg havde Sind til at købe hans Menighed den Frihed de behøvede i Danmark, om Prisen end faldt lidt høi. Dog, sæt, at jeg var for naturlig ømhjertet eller ømskindet, eller hindredes paa andre Maader fra at blive Martyr for Samvittigheds-Friheden, saa kunde jeg dog umuelig, efterat have opgivet Haabet om den her, holde ud at tie og see paa Elenigheden, og om end alle Andre paa høie Sæder kunde finde det ønskeligt eller dog ligegyldigt, som jeg dog ikke troer, at en Mand, hvis Liv vidner om megen Lyst og nogen Evne til at gavne sit Fædreneland, maatte vandre ud for at lede om Religjons-Frihed, uagtet hans Religjon netop var den, Danmark giennem Aarhundreder kaldte sin, saa veed jeg dog, at den Mand der nu beklæder Sællands Bispe-Stol: P a l l a d i i, B r o c h m a n s og B a l l e s Høie Sæde, vilde ingenlunde dele den Anskuelse.

Derfor, Deres Højærværdighed! er og skal det være min indstændige Bøn, at dersom De ikke kan finde, at Sogne-Baandets almindelige Løsning er i det Mindste nu betinget nødvendig, saa De vil gjøre hvad De kan til dens Iværksættelse, at De dog ikke vil nægte min allerunderdanigste Bøn om Lov til at forvalte mit Embede efter Loven hvor jeg staaer Deres virksomme Anbefaling. En saadan friere Menigheds Stilling til Stats-Kirken maa synes og selv være saa tvetydig som den vil, saa er dog vel min gamle Hengivenhed til Stats-Kirken, og min nærværende Redebonhed til at søge Ansættelse i den, naar min Samvittighed paa nogen Maade tillader det, Borgen for, at jeg vil ikke misbruge den, og er end en saadan Stilling efter sin Natur interimistisk, saa er det visse- lig dog ikke ubetydeligt, at derved vindes Fred for Øieblikket, vindes Stil-Stand, og vindes Tid til, at Syns-Maaderne paa begge Sider kan klare og Forholdene jævne sig. Ogsaa uden D. Hs. Anbefaling maatte jeg vel gjøre dette sidste Forsøg paa at faae Sagen, saavidt mueligt, bilagt i Mindelighed, men deels er det tungt at gjøre et sidste Forsøg paa noget Godt og Vigtigt uden rimeligt Haab om Held, og deels vilde en Seier, jeg paa disse Ene-Mærker skulde tilkæmpe mig i Strid med D. H. ei blot være urimelig, men sørgelig og hartad unyttig; thi da kom jeg, selv mod min Villie, til at staae stridig med Stats-Kirken; og vi manglede paa begge Sider det Slør over den formelle Uregelmæssighed, som kun D. Hs. Bifald og Godhed for mig, sandelig jeg troer til fælles Bedste, nu er og kan bestandig være.

Nu, i Herrens Navn, har jeg ærlig og rolig, med al den Tillid til D. H. som jeg maa skiænke et Menneske sagt, hvad jeg vidste til Oplysning og ret Behandling af det vigtige Spørgsmaal, og overlader nu trøstig Sagen til Gud og D. Hs. velvillige Betragtning og modne Overlæg, vis paa, at D. H. vil [i] det Mindste see, det er Synd at kalde mig en Schismatiker

underdanig og ydmygst

N. F. S. Grundtvig.

Fra P. E. Müller.

363.

Kiøbenhavn d. 30 Aug. 1832.

Efter at have modtaget Deres Velærværdigheds venskabelige og hiertelige Skrivelse af 22de Aug. d. A., har jeg atter overveiet den Sag, vi mundtligent havde forhandlet. Men jeg maa tilstaae, at saagierne jeg end vilde føie mig efter en Mand, for hvem jeg har saa megen Agtelse i noget, som han anseer at være saare vigtigt for sin og Fleres Rolighed, saa seer jeg mig dog ikke i Stand til hverken for Principets eller Følgernes Skyld at afvige fra min een Gang om denne Sag yttrede Mening. Men i det vi saaledes i dette Punkt hver for sig handle efter vor Samvittighed, som vi troe at kunne staae til Regnskab for Hierte kienderen, mener jeg dog, at vi begge ere enige i hvad der er Væsentligst baade for Mennesket og for den Christne, og at vi saaledes, da vi desuden som Videnskabsmænd have ikke saa faa Berøringspunkter, ville stedse kunne bevare mere end almindelig Velvillie og Agtelse for hinanden. Dette er i det Mindste den Følelse, hvermed jeg underskriver mig

Deres Velærværdigheds

ærbødigst og venskabeligen hengivne

P. E. Müller.

*Til P. E. Müller.**

364.

Khv. 7de Novbr. 1832.

Deres Højærværdighed

omtaalede i Gaar Sagen med Hr. Skomager Jensen saaledes, at jeg troede den bilagt i Mindelighed; men da jeg hører af ham, at den endnu staar aaben, og at D. H. paa en Maade har henvist ham til mig, saa er det min Pligt ikke blot at

give ham det bedste Raad, jeg ved, men ogsaa at forebygge al Misforstand og Eftersnak ved at melde D. H., hvad jeg har raadt ham.

Da det er min Overbevisning, ligesom den gamle Kirkes, at enhver Daab forrettet i Navnet Faderens og Sønnens og den Hellig-Aands er gyldig, saa enhver Mangel eller Fejl for Resten kan og skal godtgjøres ved Konfirmationen, saa har jeg raadt Klageren, for Freds Skyld, at tage sin Klage tilbage, naar Deres Højærværdighed vil berolige ham for Fremtiden med den Trøst, at han ikke en anden Gang skal være udsat for den Græmmelse at se sit Barns Daab lovstridig forrettet; men da jeg ikke kan skjønne, at han har gjort andet, end hvad jeg selv under lige Omstændigheder vilde gjort, kan jeg umulig raade ham at bede om Forladelse hos Stiftsprovsten, som, naar hans Klage er rigtig, ikke blot har fornærmet ham, men den danske Statskirke med alle troende Kristne deri.

Vil Stiftsprovsten altsaa true og klage i Steden for at give efter, da raader jeg Klageren, under den Forudsætning, at han er vis i sin Sag, at lade den gaa sin ordentlige Gang og med kristelig Taalmodighed oppebie dens Udfald, hvori han er vis paa min og alle troendes inderlige Deltagelse.

Ydmygst og ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra P. E. Müller.

365.

Kjøbenhavn d. 10 Nov. 1832.

Deres Velærværdighed modtage herved min Tak for Deres Skrivelse af 7de Nov: d. A. At Sagen med Skomager Jensen ikke blev bilagt, er ligesaa lidt Deres Skyld som det er min. De Betingelser, som Jensen, da han bragte mig Deres Brev, havde opgivet mig overensstemmende med dette, mod hvilke han vilde tage sin Klage tilbage, var Stiftsprovsten villig til at opfylde. Men da jeg efter at have indhentet dennes Samtykke, erklærede for Jensen, at jeg indestod ham for, at hvis han eller hans nogensinde lode Børn døbe i Frue Kirke, og underrettede Klokkeren om, at de ønskede Rituallet fulgt paa det nøiagtigste, da skulde dette skee; og at Stiftsprovsten, naar Jensens Klage blev taget tilbage, hverken vilde true eller klage; da fremkom Jensen med en ny Betingelse, at nemlig Stiftsprovsten skulde skriftligen vedgaae, at han selv havde taget fejl, og at den Anden havde havt Ret til at gjøre Indsigelse

— Hermed var naturligvis al videre Forlig hindret. — Dette har jeg troet at burde melde Deres Velærværdighed, som et Svar paa Deres Brev i det jeg herved, uagtet Meningsforskialighed i noget Enkelt, bevidner Dem min Høiagtelse for Deres Adfærd ogsaa i denne Sag.

Ærbødigst

P. E. Müller.

Fra A. G. Rudelbach.

366.

Glauch 30 Jan. 1833.

Dyrebare Ven

og Broder i Herren!

Længe havde jeg ventet paa et Brev fra Deres kjære Haand, især da Herren, efter sin urandsagelige Villie paalagde os det tunge Kors, i fremmed Land at miste et elsket Barn. Dog, jeg har vel seet, hvormeget Arbeidet baade for Jesu Christi Kirke og det gamle Nordens Aand gav og giver Dem at bestille, og jeg indsaae vel, at mit Ønske kunde synes ubeskedent, om jeg vilde afkalde Dem derfra. Imidlertid, da vort Møde heneden — et Møde mellem den grundmurede Skolebygning og den fritstræbende Kirke-Forskning, som jeg troer De selv omtrent kaldte det i Efterskriften til Theologisk Maanedsskrift — viselig var forunderligt for vore Øine, saa har jeg stedse troet, at vi, som mødtes saa venligt og tilsidst, mener jeg, forstode hinanden ganske, uagtet Adskillelsen og de meget forskellige Kredse dog stedse var hinanden nær, og engang igjen, om det var Herrens Villie skulde mødes endnu kraftigere og atter forenede virke Noget for Christendommen i det kjære Norden. Men hvad jeg strax maa indrømme Dem — hvis denne Tanke, som jeg næsten troer, skulde opstaae hos Dem — er det, at Norden, dens Aand, Tankegang og Bedrift først er blevet mig uendelig kjær og vigtig i Ty d s k l a n d. Det er ikke blot derfor, fordi vi sædvanlig bedst paaskjønne hvad vi savne omkring os, men især og, fordi jeg i Tydskland selv virkelig troer at have faaet det haandgribelige Beviis for, at her næppe nogen egentlig Gjenfødelse af levende Christendom eller egentlig historisk Vidskab er at vente. Med denne Betragtning for Øie, som især i det sidste Aar mægtig havde grebet mig, kom mig den anden Udgave af Deres Nordiske Mythologie i Haanden, og naar jeg før havde lovet mig meget af dens Studium for mig selv, saa syntes det mig nu at kunne være et Forsøg værd, at spille den Tydskerne i Haanden. Som jeg mere og mere læste mig ind i Bogen, indsaae jeg vel det sær-

deles Vanskelige i at gjengive den, ei blot for den eiendommelige Betragtning deri, men ogsaa for de eiendommelige og folkelige Vendinger (hvorpaa Tydskland — efter mit Kjendskab dertil næppe er saa rigt), og Deres Maade at gjøre meget til et verbum abbreviatum, som for sædvanlige Folk altid kunde behøve en dobbelt saa lang Kommentar. Spørgsmaalet er nu kun om Hensigtsmæssigheden af et saadant Foretagende, dog troer jeg, at skal Tydskland gribes fra nogen Side og den hos Enkelte slumrende Aand vaagne, saa er det fra denne. Dertil kommer, at Bogens universalere Tendents fordrer, for Øieblikket en Oversættelse. Endelig tænkte jeg ogsaa: Du gavner dog med Kjærlighed og med nogen Kundskab til Arbeidet — maaskee en Anden kunde komme og forvandske det Hele. Hvad Kundskaben angaaer, saa føler ingen bedre end jeg selv, hvor mangelfuld den er, især hvad Islandsken angaaer, og at erstatte denne Mangel arbejder jeg nu derfor paa af alle Kræfter. Saavidt mine Betænkninger, jeg venter nu allersnarest Deres Mening derom. — — — —

Da mit Brev allerede om den ene Gjenstand er blevet saa langt, saa kan jeg i øvrigt kun tilføie Ønsker for det kjære Danmark og for den Sag, som ligger vort Hjerte og Bøn nærmest: den Apostoliske Kirkes nye Plantelse der. At det skal skee, haaber jeg visselig til Herren, at det maa skee i Norden, troer jeg visselig; thi hvor skulde det ellers skee? Men Tegnene ere ofte saa faae og mørke, saa kun det brændende Hjerte og Bønnens fulde Forvisning kan give os Lys. Lad os erkjende Herrens underfulde Styrelse, at Han holder vort Haab netop i de Dage meest levende, da vi maae troe, som Apostelen siger, imod Haab.

Mange kjærlige Hilsener til Deres Kone og Børn samt alle christelige Venner fra mig og Mine. Glæd os snart med et Brev, og indslut os stedse i Deres Bøn!

Deres troe Ven

A. G. Rudelbach.

Til P. A. Fenger.

367.

Christianshavn 13de Apr. 1833.

Kiære Fenger!

Strax efter at have modtaget Deres Brev og Prædiken, vilde jeg skrevet, men en slem Forkiølelse, jeg har havt at trækkes med, har endnu mere end Hellig-Dagene gjort Ophold.

Lin. 5 f. o. verbum abbreviatum, et forkortet Udtryk.

Deres Faste-Prædiken i Slagelse har efter Beskrivelsen at dømme, været levende og passende og har just derfor været Vedkommende en Brand i Næsen, saa den Ting er i sin Orden. Udgivelsen derimod seer jeg ingen Grund til, uden den Drift, De selv kunde føle til ved denne Leilighed at aflægge en offentlig Bekiendelse om den Aand, hvori De forkynder Evangelium. Betragte vi nu Udgivelsen fra denne Synspunkt, da see vi, at Øiemedet er opnaaet, naar Læserne virkelig finde den gammeldags Christendom i Bogen, enten de saa synes ilde eller vel derom, og vi har aldeles frie Hænder, i Henseende til deres Indvendinger, som vi har Lov til at ændse saa meget eller saa lidt, vi vil, efter hvad vi skønne er Sandheden nyttigt.

Nu viser Erfaring imidlertid, at Sandhed intet vinder ved de skriftlige Kiævlerier om Christendommens Kraft og Sandhed, der maae i deres levende Virkninger bevise sig selv eller være uforsvarlige, og Det er hvad jeg inderlig ønskede maatte staae alle Præster af den fælles Tro levende for Øie, baade mens jeg er her og naar jeg er hedengangen, saa de i det skriftlige Forsvar for deres Prædiken indskrænkede sig til, hvad der lader sig soleklart bevise, at ligesom de unægtelig, paa eget Ansvar for den evige Dommer har Lov til at troe og forkynde gammeldags Christendom, saa have de aabenbar, som Præster i den Danske Stats-Kirke, aabenbar baade Kald og Forpligtelse dertil, uden at noget Menneske har mindste Ret til at beklage sig derover, da vi ingenlunde, som Præsterne fordem, vil paanøde Nogen vor Tro og Bekiendelse, men ønske tværtimod af vort Hjerte, at det borgerlig maatte staae enhver frit for, hvad Religjon han vilde vedkiende sig og følge. Ene saaledes bidrage vi vores til at løse den fortvivlede Knude, der vil binde Christne, Tyrker og Hedninger i eet Knippe, og i det vi indskrænke os til at paastaae den Religjons-Frihed vi unde alle, afvæbne vi aldeles vor Troes Modstandere fra den aandige Side, og er visse paa, at naae Alt hvad vi forlange, da det kun er Christi Kirkes Bestandighed, som den Almægtige har garanteret.

Paa nogle faae Blade at bevise Christendommens seierrige Tog giennem Tiderne, skal vi indsee, er umueligt, og derfor aldrig prøve paa, men naar Talen bliver derom, kun bemærke, at det ligesaalidt afbevises ved nogle henkastede Indvendinger derimod, da det er hele Kirkens Historie, der ene kan sætte den Sag i Lys, medens den Kiends-Gierning, at Christi Kirke endnu bestaaer, unægtelig beviser at Fienden ikke endnu har vundet en afgjørende Seier.

Endnu mindre gaaer det an skriftlig at bevise Christendommens guddommelige Sandhed, men kun paa den ene Side at vise, det er kun Evigheden der kan bringe den Sag til Evidens, og paa den Anden at henvise til Dens Virkninger, hvor den prædiktes og troes levende.

Saavidt herom, og nu, min Ven! hvad os personlig angaaer, da skal det være vor stadige Tanke, hvad der giver overflødig Trøst, at jo meer vi stræbe at tækkes og at ligne vor fælles Herre, des nærmere komme vi Det hos hinanden, som evig duer. Alt Øvrigt beroer ikke blot paa Hjerte-Laget men paa tusinde Omstændigheder, som deels ikke staae i vor Magt og deels henrive os med sig, saa, skøndt jeg ikke kan undlade at finde det ubehageligt, naar mine nærmere Kyndinger blive ligesom fremmede for mig, veed jeg dog godt at min Følelse i dette Stykke er ingen sikker Maale-Stok. Det er derfor heller ikke min Skik at tale om Sligt, der desuden aldrig ændres ved at skifte Ord derom, men det slap mig nu engang ud af Munden, og, sandt er det, min Ven! at følge De saamegen Drift som fordem til at være med mig i Eenrum, da vilde De ikke være en Række af Dage i Kiøbenhavn uden at finde en Aften til en saadan stille Samtale, som vi fordem førde. Jeg veed imidlertid ikke, hvortil det skulde nytte enten mundtlig eller skriftlig at omhandle Sligt, da det „at lade“ jo er meget værre, og det er derfor sagtens en Svaghed hos mig nogensinde at have nævnet det.

Med Helbreden er det kun maadeligt, jeg har havt meget at bestille af det Slags, jeg kun taaler lidt af, men da det dog nok er nødvendigt, haaber jeg, Herren styrker mig til Gierningen.

Ærgerligt i høi Grad er det med Concurrencen ved Universitetet, ikke saameget for hvad der skeer, som for den Rolle Vedkommende derved spille. Sandelig, det gaaer næsten for vidt, saa vi tør haabe, Herren viser snart, at Han, enten de vil troe det eller ikke, har dog ogsaa en Haand i Dette.

Venligst Hilsen fra os alle skrantende lidt i det Hele! Hils Deres gode Kone og Østrup, naar De seer ham fra Deres

Ven

N. F. S. Grundtvig.

Lin. 9 f. n. Concurrencen gjaldt en Lærerpost i Theologi ved Universitetet, efter Fogtmanns Udnævnelse til Biskop. Fengers Broder Ferdinand var en af de konkurrerende, men fik ikke Posten. »Den Rolle Vedkommende spiller« hentyder formentlig til Prof. H. N. Clausen.

Til J. C. Lindberg.

368.

Christianshavn 9 Septbr. 1833.

Kiære Ven!

Da jeg igaar kom hjem af Kirke, forefandt jeg naturligvis hvad De havde sat der som en Foræring fra „mine Tilhørere“ paa min halvtredsindstyvende Aarsdag, en stor og kostbar Pokal, Sølv forgyldt, men en Rulle Danske Ducater, og da De sagtens veed, jeg aldrig drømde om Sligt, overraskede det mig nødvendig saaledes, at jeg enstund bevæget deri kun saae et Pant paa mine Tilhøreres Glæde over Guds Ord og kiærlige Drift til at bevidne mig deres Glæde og vise mig deres Deeltagelse i alle Maader. Vel saae jeg strax at saa glimrende en Prydelse ei passede i mit Huus, men det forvirrede mig ikke, thi Tanken faldt paa Ham, der siger med Rette „baade Sølvet og Guldet er mit“ og som gierne vil, vi ret levende skal tilegne os Hans Forjættelse om det sidste Huuses Herlighed, større end det Førstes.

Siden er det vel engang faldet mig ind, om ikke ved denne Leilighed Nogen skulde være drevet, jeg vil ikke sige over Evne, thi det var jo stor Synd, men over den glade Villie, som ene gjør Gaver glædelige, men da mine Venner kiende min Tænkemaade i dette Stykke og veed, det vilde dybt bedrøve mig, tør og bør jeg forudsætte, De har vogtet Dem for det, saavidt det ved S sammenskud er mueligt og jeg har da kun at bede Dem, min Ven, være min Tolk til dem, der vilde glæde mig ved Deres Gavmildhed i Skjul og forsikkre dem, hvad der er sandt, at jeg sætter den høieste Priis paa Gaven, jeg tør sætte paa noget af den Natur, saa naar jeg ikke offentlig, baade mundtlig og skriftlig udtrykker min Glæde over en saadan Spore til ufortrødent Arbeide „medens det er Dag“, ja, saalænge der endnu er det Mindste tilbage af de „tolv Timer“, da er det ene og alene fordi det er umueligt at gjøre det store Publikum til sin Fortrolige i Hjertets Anliggender og vilde være Synd at sige et Ord, som kunde bedrøve nogen fattig Med-Christen.

Vist nok er det ikke min Tanke, at et saa glimrende Beviis paa at mine Tilhørere agte Ordet for at være meget værdt ogsaa i den Mynt, som Verden skatter, skal forblive skjult for Verden, men det har heller ingen Nød, thi deels har Menneskens Børn langt mere Lyst til at betragte hvad de selv opdage end hvad der stilles til Skue og deels har jeg fra min

Lin. 12 f. n. medens det er Dag: Joh. 9, 4.

Lin. 10 f. n. tolv Timer: Joh. 11, 9.

offenlige Bane været saa fri for de sædvanlige Agtelses-Tegn, at det kun vil glemmes tilligemed mig, hvorfra jeg modtog maaske det Eneste men i alt Fald det Første, og det vil findes saa meget mere mærkeligt, som jeg udentvivel er den Første af dem, Verden kalder Digtere og genialske Skribenter, der udmærkedes fra denne Side og satte en stor Ære deri, ja, maatte det paa min Herres Vegne, af hvis Ære al Jorden skal fyldes! Hans være Æren evindeligt, for Han skiænkede os „sin Saligheds Kalk!“ I Hans Navn Tak til alle dem der skiønne derpaa og de bedste Ønsker over alle Ordets Tilhørere fra

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til F. A. Holstein.

369.

Khvn. 10de Septbr. 1833.

Deres Høivelbaarenhed

vilde glæde mig med et uventet Beviis paa Deeltagelse i mit Levnets-Løb, der just nu er paa et af de naturlige Vende-Punkter, som man vel med Føie kan kalde Efteraars Jevn-Døgn, og det skal visselig glæde mig at turde haabe, det her-efter meer og meer skal blive Tilfældet, at Christne aandelig slutte sig sammen og ei længer tillade de menneskelige Egenheder at adskille hvad Gud har sammenføiet, som unægtelig er alle dem, der med H a m og Evigheden for Øie, troende bøie Knæ i vor Herres Jesu Navn og bekiende Ham som Herren til Gud Faders Ære! H v o r l e d e s den fælles Tro og det salige Haab kan bedst forsvares og blive mest velsignet, levende og frugtbar, derom kan og tildeels maae vi tænke forskiellig, og det følger af sig selv at vi anbefale hinanden hvad vi ansee for det Bedste, men det er sørgeligt, at Mange lægge langt mere Vægt paa deres egne theologiske Meninger og Forholds-Regler end paa den fælles Tro og Saliggjørelse, hvad altid har bedrøvet mig og gjør det saameget mere, jo klarere det bliver for mig, at den Mand, jeg altid saa gjerne betragtede som en Med-Arbejder, hvis Egenheder jeg skulde see bort fra, betragter mig og Alt hvad der paa mindste Maade slutter sig til mig som Fiendtligt baade mod ham, mod Skriften og mod den sande Christendom! Hvad Enden skal blive derpaa, veed jeg ikke, men jeg veed, det under saadanne Omstændigheder bliver min Pligt ved hver given Leilighed at forsikkre Med-Christne, ligesom her D. H. at Ingen kan være saa uenig med

Lin. 16 f. n. Hvorledes o. s. v. Maa hentyde til Grev H.s Sympati for de gudelige Forsamlinger.

mig om Maaden, hvorpaa jeg har kæmpet for Troen og stræber at gjøre den levende og frugtbar i min Kreds, at jeg ikke derfor med Glæde rækker ham christen Broder-Haand, og ønsker ham Guds Velsignelse i sin Virksomhed, naar han blot er enig med mig om, at vi ikke skal søge vor Deel i denne Verden men have vort Borgerskab i Himlen og at kun Han kan give os det, hvem vi derfra forvente, Han som ogsaa vil forvandle vort fornødrede Legeme, at det skal vorde ligedannet efter Hans Herligheds Legeme, som Hans Apostel skriver! Ingen veed bedre end jeg selv, hvor egen min Bane har været, og selv hvad jeg ikke kan erkiende for Misgreb maae jeg dog godt kunne forstaae, Andre ganske ærlig kan tage derfor, men det veed jeg, at jeg aldrig paa min Bane har givet nogen Med-Christen Anledning til at tvivle om, det jo var og er mig alvorligt om at gjøre at bevare Troen og en god Samvittighed.

Med inderlig Taksigelse for D. H.s christelige og kiærlige Ønsker, istemmer jeg dem gladelig for Deres utrættelige Virksomhed til Herrens Ære og undertegner mig med sand Høiagtelse

ydmyst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

*Fra P. A. Fenger.**

370.

Slotsbjærgby d. 11 Dec. 1833.

Kjære Hr. Grundtvig!

Efter at have læst i Lindbergs Kirketidende, at Bastholm atter havde taget fat, hvor han slap, gjorde jeg mig Umage for at faa det Nr. af Litteraturtidenden, hvori Bastholm havde faaet sit Svar indrykket, og har nu endelig faaet det. Det gaar dog virkelig temmelig vidt, naar det hedder om os, som dog nok ere Statskirkens rette Lærere efter Loven: hedder om os, „at vi med et ufornuftigt og fanatisk Foredrag af Religionen modarbejde Kristendommens høje moralske Bestemmelse og undergrave dens sande Væsen,“ naar det siges, at hvad vi lære efter Eed og Pligt, som Luther og Fædrene, at det staar i den „fuldkomneste Modsætning med den hellige Skriffs Udsagn“. Og sluttelig erklærer han, at han holder de Men-

*Lin. 12 f. n. Fengers Prædiken i Slagelse (jfr. Brev Nr. 367) gav Præsten i Slagelse, Hans Bastholm, Anledning til en rationalistisk Indsigelse, hvori han hævdede Dyden som vigtigere i Kristendommen end Troen. Dette medførte flere Indlæg, for og imod, bl. a. fra Gr.s vestsjællandske Venner, Grev Holstein og Rasmus Sørensen og flere.

nesker for at være Jesu Kristi værste Fjender, som forfølge og forkjætre deres Medmennesker, i Steden for at lade dem gaa den rette Vej ved Undervisning og med Sagtmodighed og Godhed; dem bør saa vel Staten som Kirken udelukke af sit Samfund; saadanne Personer maa ethvert sædeligt og kristelig sindet Menneske betragte med Afsky!

Saaledes Bastholm. Bør nu dette af mig, til hvem især sigtes, gaa upaataalt hen? Jeg véd godt, at det ikke er for de lærdes men for Folkets Skyld der bør strides af os, og at Litteraturtidenden ikke er et Folkeblad, at min Virksomhed som Præst i denne Menighed ikke kan antages at lide Skaar ved hvad B. skriver i Litteraturtidenden, og endelig, at der i Regelen ikke kommer meget ud af Pennefejder, at der skal handles og ikke snakkes om Tingen. Men det forekommer mig ogsaa, at jeg — som uden at have søgt Anledning til Strid og som, selv uskikket til at virke som Skribent, er ligesom tvunget ind paa en Bane, jeg vel gjerne efter ringe Evne vil betrede, saavidt jeg kan, naar jeg tør antage, at det er min Herres Vilje at bruge mig som sit ringeste Redskab og paa mig at aabenbare, at det er i Skrøbelighed og Svaghed Han vil bevise sig stærk, at Hans maa være Æren; men hvortil jeg ikke synes at være skikket, — at jeg staar som den, der ikke har at tage Hensyn til min egen Stilling, men til Præsternes Stilling til Staten og Statskirken i Almindelighed. Jeg mener ogsaa, at det kunde være muligt, at her var en Lejlighed til mere at handle end at snakke om Tingen, naar jeg omtrent som saa lod et offentlig Ord høre: Jeg er den som menes (blandt andre) med dem, der „modarbejde Kristendommens Bestemmelse og undergrave dens sande Væsen“. Hvordan kan en Præst sige det om en anden, saa længe der ikke er Religionsfrihed eller dog Sognebaandet er løst? Det maa enten være sandt, hvad han siger, eller ikke sandt. Er det sandt, hvorfor drages jeg da ikke som Statskirkens Tjener til Regnskab af mine foresatte? Er det ikke sandt, hvorfor drages da han ikke til Ansvar? Jeg kunde jo dog være Præst i en Menighed, hvis Tillid til mig maatte svækkes eller tilintetgjøres ved saadanne Beskyldninger, og dog var den efter Loven bundet til mig. Da jeg nu ikke vil være Angiver og det synes, at mine foresatte ikke vil tage sig af Sagen, saa er kun tilbage for mig, som af Nødværge, at give den offentlige Erklæring for deres Skyld, som lytte til mine Ord: at ikke jeg men B. er en Fjende af Landets Religion og af den fra Luther og Fædrene arvede Tro og Bækjendelse. Dette oply-

ses ved at vise den absolute Modsætning, som findes imellem Bastholm og Konfessionens Ord, hvortil dog han som jeg er bundet og forpligtet. Med ham kan jeg ikke paa anden Maade stride, fordi han plejer at gaa fra sine Ord, og af Skriften vil jeg ikke disputere med ham, saa længe han ikke vedkjender sig den almindelige kristelige Kirkes Tro og Bekjendelse. — Ved en saadan Erklæring kan jo let Proces og andre Ubehageligheder rejse sig, men ogsaa muligen Nødvendigheden af at det unaturlige Baand bliver løst, blive mere iøjnefaldende.

Imidlertid, kjære Hr. Grundtvig! har jeg ikke troet at burde foretage et saadant Skridt uden først at have raadført mig med Dem. De er nu engang vor Papa i god Bemærkelse, De er vor Forstrider i menneskelig Forstand, og De har bedre Overblik over Sagerne end nogen af os andre. Det er ingen Sag at fare til med Sværdet, man maa vide, om det er Tid og Sted at gjøre det, om man tør haabe, at det ikke vil være at spille Kræfterne til unyttigt Angreb, hvoraf kun kan komme Saar og Skramme og Forbitrelse, men hvorved Maalet: Freden, ikke rykkes nærmere. Derfor forulejliger jeg Dem med disse Linjer og ønsker at høre Deres Mening. Det vil jo vel falde mig besværligt i mere end én Henseende at tage fat paa saadant i denne travle Adventstid og lige under den velsignede Julefest. Men skal jeg, saa véd jeg, hvem der er mægtig til at styrke og trøste, og hvad jeg havde opsat til at lade udgaa paa Tryk, kunde jeg, naar jeg ventelig kommer ind strax efter Nyaar, underkaste Deres nærmere Bedømmelse. Men skulde De anse Foretagendet unyttigt, i det mindste af mig, saa vil jeg ikke anvende Tid og Flid paa dette, men paa langt kjærrere eller behageligere Ting. Skulde det derfor være Dem belejligt, saa hav den Godhed med et Par Ord at sige mig Deres Tanker.

Jeg lever legemlig og huslig saa lykkeligt som muligt. Hilsen til Deres Kone og kjære Børn.

Frels os, Herre vor Gud! og samle os fra Hedningerne, paa det vi kunne takke dit hellige Navn og berømme os i din Lof!

Lad dem frydes og glædes i dig, alle, som søge dig; lad dem altid sige: Herren være storligen lovet: de som elske din Salignhed. Thi jeg er elendig og fattig, men Herren maa tænke paa mig. Du er min Hjælp og den, som udfrier mig, min Gud, tøv ikke!

Deres hengivne og taknemlige

Peter Fenger.

Til P. A. Fenger.

371.

Christianshavn 17 Dec. 1833.

Kiære Ven!

De vil vide min Mening om Bastholms Erklæring i Litteratur-Tidenden, men jeg kiender den ikke og kan derfor kun sige, hvorfor jeg ikke finder Grund til med Flid at lægge mig paa Kundskab om denne Bravour. Ligesaalidt nemlig som jeg egenlig kan tage mod noget Raad, hvor det gælder om Strid, ligesaalidt kan jeg egenlig give Noget; thi det er vist, at vi skal holde Fred med Alle saavidt det staaer til os og hvad vor egen Samvittighed tvinger os til kan Ingen fritage os for. Alt hvad jeg derfor kunde sige var hvad jeg tænker, jeg under saadanne Omstændigheder vilde gjøre, en Formodning, der, naar Tilfældet traf, meget muelig blev skuffet; men hvordan end den Bastholmske Beskyldning lyder, troer jeg ikke, jeg i Deres Sted for Øieblikket vilde ændse den mere end til i det Høieste at indrykke den Erklæring i Kirke-Tidenden, at da Hr. Bastholm endnu laae i Proces om, enten han selv var en falsk Lærer eller ikke, kunde hans Beskyldninger mod mig som Lærer i Stats-Kirken naturligviis ikke røre mig før jeg saae ham frifundet, da det i modsat Tilfælde var i sin Orden, at de vrangne Lærere beklagede sig over de Rette.

De har vel seet af Kirke-Tidenden at Stifts-Provsten har spillet anden Act af sit underlige Maner-Stykke i Frue-Kirke og om det skal blive den Sidste, maa Tiden vise, men klart er det, at der staaer Hoved-Slaget mellem Gammelt og Nyt i den Danske Stats-Kirke, saa vi derved maae forene vore Bønner at den gamle Christendom dog enten snart maatte finde Værn i den Danske Stats-Kirke eller finde et Fristed udenfor den; thi Næve-Kamp om Daaben er en Gru.

De maae vel selv kunne see paa mit Brev, at jeg er blevet Skolemester, men jeg vil dog udtrykkelig tilføie, at alt falder i Dag saa tørt og magert fordi jeg ikke vilde opsætte Svaret, men har dog trukkedes saalænge med mine egne og Andres dovne Dreng, til jeg har faaet Hoved-Pine. Det er kun maadelige Frugter af det ny Skole-Væsen, jeg skriver om, men deraf kunde dog slet sluttes for meget, thi saa tidlige Frugter maae nødvendig være sure og i Grunden bør jeg vist nok mere tilskrive dem min egen Ubehændighed end Drengenes Dovenskab, som Man jo netop i Skolen skulde forstaae at helbrede.

Lin. 17 f. n. Maner-Stykke: en Hentydning til hans vilkaarlige Ændringer af Daabsritualet (?)

Hils Deres Kone og ved Leilighed Deres Broder fra os alle
og mindes kiærlig

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Kongen.

372.

[1833].

Deres Majestæt har allernaadigst under 3die Marts f. A. tilladt mig indtil videre at holde Aftensang efter Ritualet i Fredriks-Kirken paa Christianshavn og jeg har derfor med mit eget mange Hjerters Tak at bringe; men mange troe Undersatters Bønner forene sig ogsaa med min til Deres Majestæt som Landets milde Fader og den Danske Stats-Kirkes Hoved om at det tillige allernaadigst maatte tillades mig indtil videre i samme Kirke at forrette Daaben og Nadveren samt Confirmationen efter Alter-Bogen fra 1812 for hvem der maatte ønske det!

Denne inderlige, allerunderdanigste Bøn reiser sig for mig og sikkert for mange ene og alene af en Omhu for vor gammeltdags Christne Tro og for vore Børn, der er ligesaa nødvendig som den er naturlig, hvilket jeg allerunderdanigst beder om Tilladelse til at udvikle frit og aabent.

Der har mod Slutningen af forrige Aarhundrede, som en vitterlig Sag, udviklet sig en nymodens Christendom som i mange Maader strider tvertimod den Gamle og da hin nymodens Christendom fandt mange Tilhængere i den Geistlige Stand saavel hos os som i Tydskland, hvor den kom fra, saa opkom derved nødvendig et tungt og sørgeligt Misforhold mellem mange Sogne-Præster og dem iblandt deres Sogne-Folk der holdt fast ved den gamle Tro og ønskede naturligviis deres Børn oplærte i den Samme, hvortil Landets Love ogsaa gav dem den fuldeste Ret, uden at dog enten de eller selv Regieringen kunde hindre de Præster som havde Tidens Aand for sig fra at virke i den og oplære de Unge efter eget Tykke til dyb Foragt for deres Fædres Tro. Ligesaalidt nu som de nymodens Præster i deres Prædiken og Confirmations-Underviisning lade sig binde af vor Stats-Kirkes Symboliske Bøger eller fulgte Balle's Lærebog, ligesaalidt fulgte de Alter-Bogen, som de paastod var fuld af forældede Formularer som kun vakde Forargelse istedenfor Opbyggelse, og, ved at sammenblende det aldeles Ubetydelige med det Væsentlige og Vigtige, og enkelte forældede og upassende Udtryk med det fra den gamle Christendom aldeles Uadskillelige var det

dem en let Sag at give deres høirøstede Paastand Skin af Rigtighed. For nu at raade Bod paa den utaaelige Lovløshed i Kirken udnævnde Regieringen allerede 1806 en Commissjon til at prøve Forslagene til Forandring i Liturgien og derom gjøre allerunderdanigst Indstilling, men da viste det sig strax baade at det især var den gamle Christendoms uforanderlige Udtryk Man vilde have afskaffet og deels at det var sit eget Hoved Enhver vilde have Lov til at følge og hele Sagen faldt da bort af sig selv.

Da imidlertid under dette Aarhundredes Løb Ligegyldigheden fra det Forrige for al Religjon øiensynlig aftog og Klagerne fra de gammeldags Christne over mange Præsters utaaelige Adfærd baade i og udenfor Kirken blev lydelige, da indskærpede det Høikongelig Danske Cancelli alle Præster nøiagtig at følge Alter-Bogen, uden at det dog, efter Sagens Natur kunde have den forønskede Virkning, da mange meende at have en egen Slags Hævd paa de Forandringer de selv havde tilladt sig at gjøre. Dette var i Særdeleshed Tilfældet med En af de myndigste Geistlige Hr. Stiftsprovst Clausen, og da En af hans Sogne-Folk nylig klagede over at han ved Daaben egenmægtig udelod med mere et væsentligt Stykke af de Christnes uforanderlige Daabs-Pagt beraabde han sig ei alene offentlig paa sin Praxis i 43 Aar men formaaede ogsaa det Kiøbenhavnske Ministerium til med ham at indgive en Besværing over Alter-Bogens formeentlige Feil, der nødvendig maatte rettes.

Uagtet jeg nu hverken veed paa hvilke Forandringer der er andraget eller hvad Regieringens Viisdom vil bestemme, saa er det dog herved blevet aabenbart at vi gammeldags Christne ei ved Alter-Bogens Bestemmelser have nogen Sikkerhed for at vore Børn døbes paa og confirmeres i vor Daabs-Pagt som vi umuelig kan frafalde, og det følger af sig selv at Hr. Stiftsprovst Clausen maa andrage paa at faae netop Daabs-Pagten forandret som er den han har omgiort efter eget Tykke, saa, hvad end Regieringen i denne Henseende bestemmer, hviler der et tungt Aag paa de gammeldags Christnes Samvittigheder som have nymodens Sognepræster.

Dersom det maatte være en ringe geistlig Mand, men som giennem mange Aar alvorlig har stræbt at gjøre sig bekiendt med Kirkens virkelige Tarv og Tilstand tilladt her at ytre sin Overbeviisning i Almindelighed, da er det, at naar ikke den nærværende, i Sagens Natur grundede og daglig stigende Spænding mellem det Gamle og det Ny skal foraarsage mange Ubehageligheder og omsider et formeligt Schisma, da maa

Alter-Bogen vist nok have dobbelte Formularer, hvorimellem Præsterne har Lov at vælge, imod at deres Sogne-Folk igien har Lov til ved Sakramenterne og Confirmationen at betjene sig af hvilken Præst i Stats-Kirken de vil.

Naar Sogne-Baandet saaledes var løst og de Præster som vilde blive ved det Gamle fremdeles havde Lov dertil, saa troer jeg, da disses Antal daglig voxer, at Sagen vilde jævne sig selv; hvad end Majestætens betroede Mænd maatte finde det klogt og billigt at foreslaae, veed jeg, det under nærværende Omstændigheder vilde tjene til Fred og fremkalde mange gode Ønsker over Kongen og Landet, hvis det allernaadigst tillades mig indtil videre at forrette Sacramenterne og Confirmationen paa gammel Viis for hvem der ønsker det. Spændingen er nemlig baade efter Sagens Natur og Omstændighederne for Øieblikket størst i Hoved-Staden og her, hvor Sogne-Baandet alt længe, uden mindste Ulæmpe har været løst undtagen netop ved Daaben, kan en saadan Tilladelse for en aldrende Præst endog knap gjøre Opsigt og derfor er det min Pligt at bede og bønfalde Majestæten allerydmygst og inderligst derom, hvad jeg gjør med dobbelt Fortrøstning, da jeg er lykkelig nok til at troe mig bekiendt fra den Side, at det er hverken Egennytte eller andre uædle Hensigter som drive mig, men ene og alene Omsorg for den umistelige Samvittigheds-Frihed, som jeg gierne under Modstanderne, og som jeg er vis paa Majestæten aldrig vil nægte de gammeldags Christne til hvem jeg med Liv og Sjæl bekiender mig at høre, saa kun Døden kan adskille os

allerunderdanigst

Majestætens tro Arve-Undersaat

N. F. S. Grundtvig

Præst.

Til J. C. Lindberg.

373.

Khvn. 6 Dcbr. 1834.

Kiære Ven!

Gaven af 50 Rdl. som jeg forleden Aften modtog fra Deres Haand takker jeg inderlig baade Gud og gode Venner for, da den ganske udriver mig af den Forlegenhed, hvori Milos Ubetænksomhed for disse Maaneder havde sat mig, og vil haabe, at Ingen ved den Leilighed har angrebet sig stærkere end han kunde taale.

Da jeg imidlertid aldrig siden har hørt et Ord fra M., vil

jeg bede Dem vise mig det Venskab engang ved Leilighed at spørge ham: hvad egentlig hans Tanker nu er om 2den Deel af Haand-Bogen?

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

374.

Christianshavn 13 Decbr. 1834.

Kiære Ven!

Tak for Venne-Brevet om din Forlovelse! Vor Herre, som er den Eneste vi i saadanne Tilfælde kan indrømme Indflydelse paa vor Beslutning er til Lykke ogsaa den Eneste, der raader for Held og Uheld, Glæde og Sorg i det ømmeste og uberegneligste Forhold, som Ægteskabet er, saa det bedste Pant paa et lykkeligt Ægteskab er nødvendig Troen paa at det, som Fædrene sagde, er sluttet i Himmelen. I den Tro vil jeg derfor ønske af mit Hjerte, at hver Dag og hvert Aar maa bestyrke baade Dig og hende, til at komme did og see, det var ganske rigtig saa! Du glemde at skrive hendes Døbe-Navn, som jeg ved Leilighed skal udbede mig, thi vel har Man Ret i, at Navnet gjør Intet til Sagen men det hører dog unægtelig dertil og jeg holder meget af at kalde enhver Ting, end sige da mine Venners Udvalgte med det rette Navn. Jeg kan godt forstaae, Du maa have fundet det betænkeligt at give dine Børn saa ung en Moder fra Hoved-Staden, men ogsaa at Hjertets Tilbøielighed overvinder alle Betænkeligheder, her har det vel været saameget lettere, som Etatsraad Bechs Børn, efter hvad jeg har sluttet ved engang at boe i samme Huus, er opfødt i huuslig Stilhed. Erfaring lærer desuden tydelig nok, at det ei er Alderen men Kiærlighed og Guds Velsignelse, der skaber gode Mødre, og hvor disse Ting findes, kan Ungdommens naturlige Liv og Munterhed netop forgylde Barne-Dagene.

Kiærlig minder Du mig om at sige til, naar jeg er i Trang for hvad der hører til dette Liv at opholde, og da jeg, ved din Godhed for Øieblikket ikke er det, skylder jeg min omhyggelige Ven reent ud at sige: det nytter aldrig at gjøre den Aftale med mig, thi den sidste Sommer, der ogsaa i den Henseende var mig en Prøvelses Tid, har lært mig, at naar mine Venner tie, da tier jeg ogsaa, af en uovervindelig Frygt for at kunne tale ubeleilig og i den Overbeviisning, at Gud, som ene kien-der Trangens Størrelse Aarsag og Virkning og gjør altid Ud-veie, kan lettelig indskyde mine Venner et Spørgsmaal, naar

det er Hans Villie og deres Leilighed, at Hjelpen skal komme derfra. I en Stilling desuden, da mine Tilhørere med en ubetydelig Opoffrelse baade kunde og burde sørge for at jeg havde det Nødvendige, maatte det kun være i en Slags Fortvivlelse [jeg] søgte det daglige Brød hos en enkelt Ven, der for sin Part bidrager gavmild dertil og hvis Leilighed ligesaa[lidt] altid kan være eens, som jeg kan sikkre ham for den fristende Tanke, der i vore Dage kun lægges os alt for nær, at hvem der blot behøver at sige til, naar han trænger, sjelden tager det strængt enten med at undgaae eller beregne Trangen. Det er derfor kun i den troskyldige Ungdom vi rask kan henvende os til vore Venner om saadanne Ting, siden maae de, naar de har Leilighed, selv have Umagen at spørge til vore Omstændigheder, thi ellers faae de neppe vor Nød at vide, før det er bag efter.

Nu, kiære Ven! i alle Maader Herren befalet. Han skiænke Dig, hvad der er fælles Tarv, en glædelig Jul og et lyksaligt Nyaar!

Paa Tandpine nær befunder jeg mig Gud skee Lov! vel, men det er en ubehagelig Giæst, at lære Taalmodighed af.

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra F. A. Holstein Holsteinborg.

375.

Holsteinborg den 18 Marts 1835.

Ret meget takker jeg Dem, kjære, høitagede Pastor Grundtvig, at De, baade da jeg saae Dem hos Hr. Browne, og i Deres Brev, som jeg forefandt her ved min Hjemkomst, behandler mig som en Broder i Christo, uagtet jeg har foraarsaget Dem Smerte, og har, i enkelte Puncter, fra Deres afvigende Overbeviisning. Ogsaa derfor takker jeg Dem, at De formaner og bebrejder mig det, hvori De antager, at jeg har feilet. Jeg føler, at intet er mere velgjørende end christelig Formaning, og jeg bliver vist, saa længe jeg vandrer paa denne Jord, trængende dertil.

Naar jeg imidlertid nærmere skal yttre mig over det Tilfælde, som De omtaler, da holder jeg mig overbeviist, at naar De havde været Præst eller Godseier og Deres Provst havde begiæret af Dem en Erklæring over en Mands Ophold i Deres Sogn, at De da vilde have anseet Dem ligesaa forpligtet, til efter Samvittigheden at meddele denne, som jeg dertil anseer mig baade borgerlig og moralsk forpligtet. Jeg begriber ei,

hvorledes jeg, paa en ærlig Maade, kunde unddrage mig for denne Meddelelse, som iøvrigt udtrykte mit Ønske, at den verdslige Ørighed i k k e maatte blande sig i Mag. Lindbergs Reise.

De antager med Mag. Lindberg og Biskop Sørensen, at jeg har erklæret mig imod Sognebaandets Løsning; jeg kan ikke indrømme, at jeg har erklæret mig derimod, tvertimod har jeg baade i Samtalen med Mag. Lindberg, da han var her, og i mit lille Skrift, erklæret den, Sognebaandets Løsning, for et Gode, men jeg kan derfor dog ei bifalde enhver Maade, hvorpaa et Gode søges opnaaet. Jeg troer endnu, at det kun er en ikke ved mig foranlediget Idee-Association som har forarsaget, at mit lille Skrift er bleven anseet, som rettet imod Sognebaandets Løsning; men har jeg udtrykt mig utydeligt, saa er Feilen jo min, og jeg bør lide for denne Feil. Vel erklærer jeg mig imod Udtrædelse af Kirken, og imod Misforstaaelsen af Begrebet om Sognebaandets Løsning, og hvis jeg ellers skulde have Grund til at overveie, om jeg ei hellere skulde have tiet, til Magister Lindbergs Recension, saa kan jeg dog nu ei andet, end glæde mig derover, at mit Svar har foranlediget den tydeligere Erklæring om Begrebet af Sognebaandets Løsning, som findes i den Nordiske Kirketidende for d. A. Nr. 6, som jeg neppe formaaede at give saa tydeligen, og som saa mange, baade Theologer og af Almuesfolk høiligen trænge til, da de ligefrem erklære og ansee ethvert Baand imellem en christelig Menighed og en christelig Hyrde for overflødig. Da jeg oftere er bleven overbeviist om denne fuldkomne Misforstaaelse af Deres Tanke, anseer jeg det for gavnligt, at bruge stærke Udtryk derimod, og tvivler ei paa, at De selv meget dadler og beklager denne Misforstaaelse. — Iøvrigt formener jeg, at de af mig brugte Udtryk „revolutionær“ „jakobinsk“ ere brugte saaledes, at Enhver maa see, at de ene og alene angaaer visse Fiender af Hr. Magister Lindberg, som derved er citerede og som bestyrker hiin Misforstaaelse, og ingenlunde kan misforstaaes, som om de vare sagde om Deres Idee om Sognebaandets Løsning. Men de bedste Hensigter i Verden kan dog ingenlunde hellige alle Midler, man anvender til sammes Opnaaelse, og denne jesuitiske Fremgangsmaade vil De vist ikke have anvendt, til at fremme derved Sognebaandets Løsning, men ikkun saadanne Midler, som kan forenes med den gode Samvittigheds Pagt. Jeg erklærer mig derfor stedse som en Ven af en fornuftig Sognebaandsløsning, men fandt det dog

Lin. 13 f. o. mit Skrift: Nogle Ord til Christendommens Venner paa Grevskabet Holsteinborg (1834).

fornødent, at minde Bønderne her i Sognene, hvoraf flere, efter Magister Lindbergs Ophold i Vensløv Skole, føre meget truende Ord i Munden, hvis Sognebaandet ei hurtig løses, at de bør være sagtomdige, og bør erkjende det, at for dem (Bønderne i disse Sogne, som have christelige Præster) ikke var Grund til at vise saadan Utaalmodighed. — Jeg erkjender det, at jeg ei har udtrykt mig saa bestemt og saa tydeligt, som jeg burde have gjort, og jeg tilstaaer, at Magister Lindberg har Ret, naar han i Nr. 7 bebrejder mig Ordet „Giengældelse“; men jeg er og bliver imod Anvendelsen af ulovlige Midler for at opnaa Sognebaandets Løsning, og jeg er imod Udtrædelsen af Kirken, fordi den danske Stat er bygget paa den lutherske Troesbekjendelse, og derfor, efter sin Natur, maa arbeide og virke for denne. At en Stat kan have Fremgang uden at være bygget paa en Troesbekjendelse, kan jeg ei indrømme, hvorvel Tilværelsen af Dissenters kan fremkalde Liv i Statskirken, og Tolerance mod Andre kan ogsaa godt forenes, med egen Bestemthed i Overbeviisningen.

Baade Sognebaandet og Slavernes Lænker i Vestindien er det hellig Pligt at løse, men ogsaa dette kan skee paa en Maade, som ingen Christen kan give sit Bifald. — Mit Alvor er det, at fremme Sognebaandets Løsning, men ikkun paa en Maade, som svarer til en streng Samvittigheds Følelse. Jeg beder om Deres Forbøn for Naadens Trone, at Sagen stedse maatte blive Alvor for mig, og er med oprigtig Tillid og inderlig Høiagtelse Deres ærbødige

A. F. Holstein.

Fra F. A. Holstein.

376.

Holsteinborg d. 4 April 1835.

Ret hjertelig takker jeg Dem, kjære Pastor Grundtvig, for Deres Brev. Med Guds Hjelp vil en Løsning af Sognebaandet blive opnaaet, naar Forslaget dertil forelægges ved Provindstænderne, som er just den Vej, hvorpaa Kongen vil, at Forslag skal forelægges ham. Jeg skal til den Tid nærmere conferere med Dem om den Sag, men da Tiden idag er bleven mig for knap dertil, saa vilde jeg dog ikke længere opsætte det, at yttre Dem min Glæde over Deres Beslutning, at arbeide i Sommer paa en Psalme Samling som kunde være skikket til Brug i Kirkerne. Ingen uden De kunde iværksætte en saadan sand christelig og poetisk Samling, og jeg tvivler ingenlunde det næste hundrede Daler let vil blive til-

Lin. 2 f. o. i Vensløv Skole var Rasmus Sørensen Lærer.

veiebragt og Dem tilstillet til denne Hensigt. — Danmark trænger virkelig til en saadan Samling; men slig en Samling kan jo ei komme frem efter en Konges Befaling, det er umuligt. Men kommer den frem af Deres Hjerte, saa vil den dog tidlig eller sildig blive anerkjendt. Gud give Dem hans rige Velsignelse til Deres Beslutning.

Med inderlig Høiagtelse

Deres

A. F. Holstein.

Til P. A. Fenger

377.

Christianshavn 9 Juni 1835.

Kiære Fenger!

Hele forrige Uge skrantede jeg og saaledes er det skedt, at mit Svar paa Deres kiærlige Brev er blevet længer opsat, end selv min tilvante Magelighed i dette Stykke kan forklare. Denne Gang havde jeg meget mere uidentvivel svaret strax, naar ikke min Kone havde erklæret Reisen med Huset paa Ryggen for en reen Umuelighed, det ei nyttede at tænke paa. Nu kunde jeg derimod kun takke Dem og Broder Ferdinand for Deres gode Villie og smukke Betænkning og det skeer ikke saa godt med en Pen, at Man længes derefter. Hvad nu min egen smule Person angaaer, da kunde jeg vist nok have stor Lyst til baade at være i Guds friske Luft nogle Uger og at tale i Mag med Venner og Medarbeidere; men om det vil flaske sig i Sommer, veed jeg endnu ikke, og skiøndt jeg ikke vil haabe, Man ogsaa vilde sende Stikbreve efter mig, tilraader dog Tingenes nærværende Stilling mig, især med Hensyn paa mine præstelige Venner i Sælland, en vis Forsigtighed, saa det maatte være ganske hvad Man kalder tilfældigt, naar jeg skulde bivaane nogen Samling af dem.

Deres Broders Død i Riga i sin blomstrende Alder midt under smilende Udsigter hører unægtelig til de Hændelser, som hver i sin Kreds skulde dybt indprænte hvor daarlig denne Verden er at bygge paa; men at det ikke skeer, maae vi ogsaa finde meget naturligt; thi ligesom Ordsproget siger: Man maae gaae paa Jorden, om den saa var gloende, saaledes maae jo ogsaa denne Verdens Folk stræbe at glemme dens Ubestændighed og neddæmpe hver Tanke derom med den Paamindeelse, at den kloge Mand dog ikke ringeagter det Eneste han har, fordi det muelig kan mistes, men bruger det des flittigere

og holder saa fast derpaa, som han kan. Hvem der nu er draget ind i denne Hvirvel kan derfor neppe times noget Bedre, end at han tidlig rives ud deraf og lærer at kiende hvad der kan evig vare, før hans Hjerte endnu har lukket sig for alle nye Indtryk; thi denne Verden er i alle sine mangfoldige Skikkelser en udlært Skiøge, som, naar hun faaer Tid til at bruge alle sine Kunster og knytte alle sine Garn, saaledes stjæler sine Slagtofferes Hjerte, at selv naar de finde sig grændseløs ulykkelige, kan de dog ikke rive sig løs fra Trold-Kvindens Favn.

Nu, Herren velsigne Dem i sit Huus og Deres. Hils venligst Kone, Broder og hvem der ellers vil hilses fra min Lise og Deres

N. F. S. Grundtvig.

*Fra Gunni Busck. **

378.

Stiftsbjærgby d. 12 Nov. 1835.

Her sidder jeg da kjære Ven! og gatter mig over Middelalderen og haaber til Gud, at Nordens Aand ogsaa nu i vore Dage maa gjøre Kæmpeskridt! — I Gaar havde jeg min første Samling med Dannemænd angaaende Danmarks Historie. Uden at jeg egentlig havde indbudt nogen, men kun ladet nogle vide hvad jeg havde i Sinde og agtede med Guds Hjælp at begynde paa Onsdag Aften Kl. 5 à 6, forsamlede sig en 30 Mennesker; en Hoben langvejs fra. Jeg søgte at føre dem til Gemyt, hvilken Herlighed vi havde tillige med Nordmændene i vor Saxo og Snorro og hvad der var gjort for os ved de herlige Oversættelser, vi vare i Besiddelse af; forelæste dem noget af din Indbydelse, der kom med Prøverne i 1815 og af din Fortale til Saxo i 1818. Derefter gjorde jeg dem bekjendt med Saxos geografiske Fortale og viste dem lidt om paa Landkortet (Evropas), for at betegne, hvorfra Odin var kommen, hvor Røverstaten tog sin Begyndelse, som beherskede den hele dannede Verden paa Herrens Tid, og endelig fortalte jeg dem om Nordens Guder, om Valhal og Odin og især Thor, hvis Rejse til Jotunheim, Kamp med Hrungner og Fiskeri efter Midgaardsormen ret hjærtelig glædede dem. Til Afsked fortalte jeg dem, at jeg saaledes haabede en Gang om Ugen, dels at forelæse og dels at fortælle dem af Danmarks Historie; men da mit Lokale næppe kunde rumme dem, der var tilstede og dog mulig flere kunde faa Lyst, bad jeg dem, som agtede at bivaane disse Forsamlinger, at tegne eller ved deres Børn i

Skolerne at lade tegne deres Navne, for at jeg kunde se, hvor mange der var, og i Fald det skulde behøves gjøre en Deling paa dem og fortælle to Gange om Ugen. Mere end 10 à 12 Gange blev det vel neppe i Vinterens Løb, da nu snart en Rejse til Khvn og dernæst Julen jo vilde gjøre os Afbræk, ligesom jeg heller ikke vidste om mit Bryst vilde kunne udholde det stadigen. —

Vel fornøjede skiltes vi da fra hinanden Kl. 8 og jeg drak Mjød (ej af Hejdruns Yver, men af Madam Basses Tillavning udi Hjembek) for at kvæge lidt paa det i den beklumrede Luft trættede Bryst. — Men nu havde jeg nær glemt, hvorfor jeg dog tog Pennen i Haanden at tilskrive dig, thi det var egentlig et Spørgsmaal, hvorpaa jeg — saa snart du kan — ønsker dit Svar. — Bogstaver ere Dødninger og Bøger altsaa Grave — hvad fremkalder da mest Liv, enten en udtrykksfuld Læsning af Historien i Saxo og Snorro s a a h e r l i g s o m d e d e r e r e f r e m s t i l l e d e — eller en levende Fortælling af mig, men som naturligvis aldrig kan blive nær saa godt sammensat, da jeg ikke saaledes er inde i disse Ting, at jeg kan fortælle dem med Bogens, men maa bruge mine egne Ord? — Du vil indse, at det første er mig langt lettere; men jeg vilde ikke sky Anstrængelsen af mine Kræfter for at iværksætte det sidste, naar jeg kom til den Overbevisning, at mine egne ringe men levende Ord var til mere Gavn end Saxos Røst af Boggraven gennem min Stemme! Maaske en Blanding eller rettere Afvexling af begge var det bedste! Maaske først gjøre dem ved en mundtlig Fortælling bekjendt med Indholdet af hvad der skulde forelæses, saa at de derved under Læsningen maatte træffe ligesom noget bekjendt i Bogen og derved hindres fra at blive læste i en indre Søvn? — Gud raade os begge, og raad du saa mig! — Gunni og Andreas har Skaalkopper, men de er saare milde, og vi haabe af Gud et glædeligt Udfald. Hils dine og vær hilset af din Ven

G. Busck.

Fra Rasmus Sørensen.

379.

Vensløv 1 Dec. 1835.

Kjære Grundtvig! Da jeg i Aften sidder midt i Deres 1ste Hæfte af Middelalderens Historie, kommer nærværende min christelige Ven Jensen og siger, om jeg ikke vil have Brev med til Kjøbenhavn til Grundtvig, da han denne Gang vil tale med ham. Jeg siger jo, saa vil jeg fortælle ham hvad jeg synes

om hans Haandbog i Verdens Historien. Det synes jeg da, at det netop er en Haandbog for mig og mine historiske Jævnlige; thi ikke alene oplyser den mig paa det klareste den historiske Sammenhæng jeg dunkelt har skimtet maatte være der i den gamle og Middelalderens Historie — men denne Oplysnings Fremstilling begejstrer mig til den Grad at jeg slet ikke er bange for at tage mig paa, med denne mageløse Ledetraad for Øie, at fortælle hele Verdens Historie eenfoldig for Børn, saaledes som de og Folk i Almindelighed, Lærde som Læge, skal have den fortalt, hvis de skal kunne gjøre levende Brug deraf. — Jeg maa sige Dem, at jeg egentlig havde ventet Deres Haandbog i Verdens Historien saaledes eenfoldig Begivenhedsviis at blive fortalt i Saxos eller Snorros Krønike-Stiil, og dermed Oplysnings Betragtningerne at følge først som Anvendelse og Belærelse stykkeviis til hver Fortælling. Men nu forudsætter Deres Oplysnings-Betragtninger, som Bogen overalt ret egentlig baade begynder og ender med ved enhver Begivenhed, Tid og Enkeltmand, eller Folk og Stat, som Bogen omtaler og afhandler, at den udvortes ergangne Historie derom er allerede Læserne tilbørlig fortalt og meddeelt, hvilket jo nu slet ikke er Tilfældet med Børn, ikke heller med de fleste voxne Læsere, der vel have læst endeel daarlige fortællende Haandbøger i Verdens Historie, men egentlig slet ingen, i det Mindste ingen paa dansk Maal, der har draget deres Hjerter til levende Deeltagelse i Begivenheden. — Denne ret følelige Mangel nøder da mig og enhver historisk Lærer til selv at søge Kildeskrifterne og deraf fortælle for os selv og vore Børn den ligefrem ergangne Historie, som deres Oplysnings-Bog over Historien svarer til; thi uden en saadan eenfoldig Fortælling af Historien gaar forud hos Børn vil virkelig Deres Bogs Meddelelse til dem være det samme som at kline en Væg, der hverken var Staver eller Halm i. — De vil maaskee sige, at som Statshistorie betragtet har Deres Bog ogsaa den fornødne Fortælling af Begivenhederne for Børn, men jeg paastaar nei, den har ikke den fornødne Fortælling som Bog at begynde med — jeg har erfaret dette tilfulde med min Martin Frederik, som baade paa egen Haand har læst Deres første Deel over den gl. Historie, og jeg læst den med ham — og han er virkelig en historisk Slughals, der ikke gaaer i Staa for smaa Manglers Skyld — men dermed gik han bogstavelig i Staa — og jeg sagde: Ja det er ogsaa det samme, lad kun ligge hvad du ikke kan aarke, men du skal leve den Dag da du skal løfte og bære den Bog baade i Haand og Mund som den lette-

ste Lexie, thi jeg kan selv, naar det kniber, skrive dig en Historie ud af Tydsken, hvor de gl. Skrifter, her er henvist til, ere oversatte, og naar du faaer læst den, som skal rigtig blive let, vil Grundtvigs store Bog endnu blive dig lettere; men jeg tænker ellers, fødte jeg til, at du selv inden du bliver 20 Aar kan skrive dig en Historie ud af de gl. Skrifter af deres eget Maal, som er Græsk og Latin. — Jeg sender ham, vil Gud, ad Aare over til min gode Ven, Magister Boisen i Lolland, der har lovet mig at lære ham Latin, Græsk og Hebraisk. —

Deres hengivne

R. Sørensen.

Til Ferd. Fengel.

380.

Christianshavn 13 Decbr. 1835.

Kiære Ven!

Først i Gaar Aftes modtog jeg Deres Brev af 3die, men da hvad hos mig gaaer i Langdrag sædvanlig reent udebliver, vil jeg strax sige Dem mine Tanker derved.

Længe har jeg ønsket at see en troværdig Beretning om de stakkels Lutheraner i Preussen, som Man vil reformere Livet af, eller, da det sædvanlig fattes afskiære alt Livs-Haab og det glæder mig derfor at see, De er blevet istand til at oplyse denne med Flid fordunklede Sag; men hvad min Stemme angaaer, da veed jeg ikke selv, hvad jeg skal sige. Turde jeg troe, det kunde være til mindste Nytte ogsaa ved denne Leilighed at yttre min dybe Afsky for al Samvittigheds-Tvang og min varmeste Anbefaling af al muelig Kirkelig Frihed, da vilde jeg vist nok gjøre det med Glæde; men, seer jeg ret, da mener De, at jeg snarere har gjort for meget end for lidt i denne Retning, og paa Tilbage-Skridt i denne Henseende er hos mig ikke at tænke, saasandt Gud under mig Mod og Kraft til at følge min Overbeviisning, thi baade er det med velberaad Hu, jeg har skrevet Alt hvad derom staaer i min Betragtning af den Danske Stats-Kirke, og tillige bliver det mig daglig klarere, at skal de Christne kunne komme til Live, voxer og trives i den Møg-Bænk, en Stats-Kirke for dem altid er, da maae alle Brætterne bort, saa Indretningen i kirkelig Henseende kun bliver ved i Indbildningen.

Saaledes er det nu med mig, og naar Man blot vil løse Sogne-Baandet, da kan Man aldrig tilstaae Stats-Kirkens Præster saamegen Frihed til baade at lære og døbe, som

de vil, at jeg jo skal juble derover; thi de i Sandhed levende christelige Præster trænge høit til al den Frihed, de kan faae, men kan aldrig faae meer end der tilstaaes Alle og har ikke mindste Ansvar for dem, der misbruge den. Hvad jeg derfor har mod dobbelte Formularer, er hverken den muelige Modsigelse imellem dem, der sagtens kan taales i Døden, da den maa taales i Livet, eller den Frihed de give, men netop det B a a n d, de paalægge, der kan være taaleligt men er dog altid ei blot ubehageligt, men skadeligt baade for S u n d h e d og V e x t. Dette er min Stemme, selv naar Talen er om vore g a m l e Formularer, skjøndt de er langt fra at støde mig og jeg maaskee aldrig fik Lyst til at forandre et Ord deri, og hvad maa jeg ikke da sige om de n y e Formularer, der nu skulde udarbejdes og paatvinges Alle! De maatte jo nødvendig, naar Orthodoxerne vandt den mest glimrende Seier blive Side-Stykker til den ny Psalme-Bog, som vi vel maa bede Gud bevare os fra. Kan vi faae Lov til at gjøre hvad vi vil, da har vi jo Lov til at følge det Gamle saameget og saalænge vi vil, og m e e r kan vi jo ikke forlange, men med mindre bliver jeg heller aldrig fornøjet.

At nu ikke engang De og maaskee slet Ingen af mine Præstelige Venner ganske deler denne Tanke-Gang, det veed jeg nok, og, efter Omstændighederne forundrer det mig ikke; men læmpede jeg mig det mindste derefter, da gjorde jeg en stor Synd for at tækkes Mennesker, og vilde have alle de Suk og maaskee selv Blod paa min Samvittighed, som c h r i s t e l i g F r i h e d vil komme til at koste, hvis den ei kan vindes ved at sætte Hedningerne i Frihed; thi om den os nødvendige Frihed kan faaes for det Røver-Kiøb, er her ikke Spørgsmaalet, men det er aldeles vist at har vi ikke engang Sind til at købe den til saa let en Priis, da har vi det endnu langt mindre til at betale hvad det vil koste aabenlyst at gaae ud af Stats-Kirken, som dog meget snart maa skee, naar ikke baade L æ g og L æ r d kan faae christelig Frihed i den.

Jeg seer det derfor med Bedrøvelse, at Grev H. trods sit udtrykkelige Løfte, ikke foreslaaer S o g n e - B a a n d e t s L ø s n i n g i Forsamlingen, seer det ligeledes med Bedrøvelse, at mellem alle Petitionerne er I n g e n derom, og kan ikke nægte, det spaaer de Danske Christne h a a r d e Dage, men ingenlunde fordi Gud jo vilde unde dem det Regn og Soelskin, Marken høilig trænger til for at bære sin Grøde, heller ikke fordi Udsigterne fra Regjeringens Side er mørke, ja, er nogensteds saa lyse, men blot fordi de Danske Christne sove, gider ikke vaagnet og staaet op, skjøndt Lyset skinner, og vil ikke lære

at være billige, fordi de naar Modstanderne blive frie, aldrig kan faae Roe at sove.

Misforstaae mig nu kun ikke, kiære Ven! som det saa let skeer med P e n og B l æ k, thi jeg troer virkelig, at giælder det Dem det mindste, kan det giælde mig selv ligesaa meget, men jeg seer, det giælder os i det Hele, jeg kunde og burde maaskee gjøre meget meer for Kirke-Friheden, end jeg gjør, men saalænge mine Troes-Forvandte istedenfor at ans pore mig dertil, raade mig derfra, har jeg naturligviis dobbelt ondt ved at overvinde Mageligheden. Imidlertid vil jeg bede Gud baade drive og styrke mig til at gjøre Alt hvad jeg kan til Hans Ære og Menighedens Bedste, uden at kyses enten af „ondt eller godt Rygte“, om de end skulde afvexle paa den allerurimeligste Maade, thi sandt er det, at stod det i min Magt, da indførde jeg heller i Aften end i Morgen den mest u i n d s k r æ n k e d e F r i h e d i den Danske Stats-Kirke, om jeg end derfor skulde lastes af alle christne Præster i Landet og kun roses af Prof. Clausen.

Hvad jeg nu mener om de Tydske Lutheraneres Betæneligheder er let giættet, men de kan ikke A n d e t, fordi de ikke har lært at skielne mellem det l e v e n d e G u d s O r d, som varer evindelig og alt A n d e t, vi derimod, hvem Herren gav L y s til L i v e t, har ingen Undskyldning, om vi desuagtet vælge D ø d e n s V e i, under hvilket som helst Paaskud.

Christeligt Venskab og broderlig Hilsen

fra

N. F. S. Grundtvig.

E. Sk. Da jeg sidst (i Dag 8te Dage) prækede om „Tegnene i Soel og Maane og Stjerner“, var det for at vise, hvor galt det er at true Folk med Domme-Dag, da de Vantroer kun lee derad og de Troende enten kyses eller styrkes i Dorskheden, hvorfor ogsaa Paulus allerede advarer T h e s s a l o n i k e r n e. Trøster mit Folk, siger Herren og det kan vi godt i Henseende til Domme-Dag, thi for den skal Ingen ængstes, før T e g n e n e sees, og da skal de Fromme netop reise Hovedet. Lad Verden seile sin egen Sø!

De tænker vel: det gjorde Herren dog ikke, og De har Ret; men lad os bie med at gjøre som han, til vi „blive som han var i denne Verden“, før gjør vi det kun splittergalt ved at spille Hans Person, det har jeg selv erfaret bedre maaskee end Nogen nu. vale!

Til J. P. Mynster.

381.

[1836?].

Høiærværdige Hr. Biskop!

Uagtet en egen Stjerne har adskilt vore Baner saa vidt, som det mellem samtidige og næsten jævnaldrende Tjenere af det samme Livs Ord vel var mueligt, burde vi dog sikkert for Guds og Menighedens Skyld, trods alle Differenser, see til at hjælpes ad, hvor det giælder Noget, vi Begge veed at skatte.

Dette falder mig ret paa Sinde ved et Arbeide, jeg i mange Aar har foresat mig og nu, da Hovedet graaner, ei længer tør opsætte, en Revisjon nemlig af Psalme-Litteraturen i det Hele og da især af vor egen Deel, for at frembringe en Samling af Gammelt og Nyt, hvori Danske Med-Christne kunde omtrent hver finde Sit, og hvoraf der, naar Tiden kommer, kunde gøres et Udvalg til fælles Bedste. Nogle Christne Venner har sat mig istand til at anvende den Tid, jeg finder nødvendig til Arbeidet og min eneste Tanke med det maa da være, at gjøre det saa godt og gavnligt som alle Omstændigheder, der ogsaa staae i Herrens Haand, tillade.

Nu veed jeg af Erfaring, at der ved Behandlingen af vore gamle Psalmer møder mig en dobbelt Vanskelighed, i det jeg let er for nænsom over de Psalmer, jeg elsker fra Barnsbeen og for dristig med de Andre, en Vanskelighed der kun saavidt mueligt, overvindes, naar jeg kan tage et Par andre gode Venner af de gamle Psalmer paa Raad med; thi vel tør jeg ikke love for, jeg altid kan eller vil troe deres Skøn bedre end mit eget, men hvad jeg baade vil og skal, er at tage alvorligt Hensyn derpaa og selv naar Texten i min Udgave ei rettes derefter, bevare det i Anmærkningen, til frit Valg i sin Tid. Jeg mener nemlig her ved vore „gamle Psalmer“ kun dem, der med den Kingoske og Guldbergske Psalmebog virkelig har været i Brug og udgjør derfor et Kirke-Gode, ved hvis Behandling vi skyldte Menigheden i det Hele og dens Medlemmer i det Enkelte al muelig Omhyggelighed og Selvfornægtelse.

Nu veed jeg ingen andre Mænd at tænke paa end Deres Høiærværdighed og gamle Hornsyld, og naar De tillader, at jeg efterhaanden sender Dem de omarbeidede gamle Psalmer i Manuskript, vil De sikkert Intet have imod mit Forslag, at hvor de Begge er enige, rettes Texten derefter, medens det naturligviis staaer til mig, om jeg vil anmærke mit afvigende Skøn, og hvor Meningerne er deelte, saa Texten bliver som mig synes, anmærkes Deres.

Paa denne Maade troer jeg vist, vi med Guds Hjelp, kan gjøre en god Gierning, som den Danske Menighed vil takke os for i Graven, men skulde det være saa uheldigt, at Deres Høiærværdighed føler, De end ikke i denne Sag gierne vil staae i Berørelse med mig, da beder jeg Dem reent ud sige Nei, da det ellers uden Nytte kun vilde bringe os Ubehageligheder paa begge Sider.

Med det oprigtige Ønske at, hvad ei er lidet sagt, Deres Høiærværdigheds Bispelige Virksomhed maa endnu blive meer velsignet end Deres Præstelige i en heel Menneske-Alder har været, henlever jeg

med Høiagtelse

ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra E. C. Tryde.

382.

Herlufmagle d. 10. Jan. 1836.

Kjære, ærede Ven!

Det er længe siden, at jeg, der saare sjælden i de senere Aar kommer til Khvn. har havt Leilighed til at tale med Dem og at bede Dem af og til med Godhed at have mig i Erindring. Men ved i denne Tid at læse de 2de udkomne Hæfter af Deres Middelalderens Historie er det blevet mig en Trang at bevidne Dem min Tak for den Glæde, for den Berigtigelse og Udvidelse i saamange Henseender af mit historiske Blik, som dette herlige Værk har forskaffet mig. Denne anden Deel af Deres historiske Haandbog tiltaler mig — jeg tilstaaer det — langt mere end den første, hvorvel Grækerfolkets Historie og saameget Andet ogsaa i denne forskaffer en stor aandelig Nydelse; — thi en saadan Betragtning af Menneskelivet, hvor Øiet bestandig henvendes paa den store aandelige Livsudvikling, hvor man ikke taber sig i Enkeltheder, men disse ordner sig alle om det rette Middelpunct, og hvor det, som er Væsentligt, træder reent frem for sig, den skjænker Glæde og sand Oplysning. — Dog jeg veed, at min Tak og min Erkjendelse af Deres Arbeides sjældne Værd ikke kan have megen Vægt i Deres Øine, da jeg paa Historiens Enemærker kun er en Lægmand. Men som det nu er min Viis, naar Noget glæder og interesserer mig ret hjerteligt, da at meddele mig derom til Aandsbeslægtede, saa har jeg ogsaa af 2de Mænd, der er ganske anderledes istand til at skjønne, hvad et saadant Værk

betyder, end jeg, hørt Yttringer, der uidentvilt ville ogsaa for Dem, min ærede Ven! have noget Værd og vise, at man [ej] lader Deres store, værdifulde Arbejde saa uænsset, saa upaaskjønnet, som det maaskee kunde synes, og som jeg af Deres sidste Indbydelse til Subscription næsten maa formode, at det forekommer Dem selv. — Saaledes sagde Rector Dichmann paa Herlufsholm, en Mand, der med stor Kjærlighed dyrker Historien og selv docerer i denne Disciplin, nyligen, da jeg til ham omtalte Deres Middelalderens Historie: „Jeg har i denne Tid gjennemlæst den 1ste Deel af hans Verdenshistorie, som jeg engang havde bortlagt, fordi Fremstillingen forekom mig noget partisk for Grækerne og imod Romerne, og erkjender, at det er en meget aandrigh Bog, og vidner om et særdeles grundigt Kildestudium“; — og Adjunct Paludan Müller i Odense, selv en meget aandfuld Mand, der har gennem flere Aar beskjeftiget sig med Historiens Studium, og studerer den, som jeg troer, meget grundigen, havde just, som jeg ved samme Leilighed fik at høre, yttret sig ganske lignende derom, da han i Efteraaret var i Khvn. i et litterært Anliggende. — Jeg har gjemt disse Mænds paalidelige, og uden al anden Anledning end Deres hjertelige Erkjendelse af Deres Arbejdes Fortrinlighed, fremførte Ord, for at bringe Dem dem med min egen Tak og at bede Dem dog ikke at trættes over den Samtid, der endnu bestandigen ikke kan faae gnedet Søvn af Øinene. Visselig hvad De ved dette Deres store, med overordentlige Anstrængelser og Opofrelse forbundne Arbejde skjænker os, vil vorde engang paaskjønnet, og den hjerteligste Tak blive Dem til Deel! Maatte De dog snart see dette, i det mindste for en Deel gaae i Opfyldelse! Saalænge det nærværende politiske Kjævlerie og Vrølerie vedvarer, vil vel Sands for alt andet aandeligt Liv være som lukket; men med Guds Hjælp faaer det vel en Ende engang; — og da vil uidentvilt just en saadan Sysselsættelse med lignende Betragtninger, men efter en anden Maalestok og fra et mere ophøiet Standpunct, som Deres Skrift frembyder, være det, der nærmest og naturligest drager Interessen til sig. — Gud velsigne Dem, min ædle Ven! Han styrke Dem med sin Naade og fylde Deres Sjæl med den høie Fred, som boede i hans Bryst, der forkyndte det høit, hvorledes den føler sig tilmode, der skjøndt miskjendt, dog veed, at han vorder erkjendt, at han, skjøndt fattig, dog gjør Mange rige! — Hils venligst Deres Kone fra min Hustrue [og]

Deres

E. Tryde.

Fra F. A. Holstein.

383.

Roeskilde d. 15. Jan. 1836.

De have meget glædet mig, kjære høitagede Pastor Grundtvig, ved at opfordre mig, at meddele Dem mine Indvendinger imod en lovbefalet Løsning af Sognebaandene, og ved Deres Løfte at giendrive disse, især da det har bidraget, at gjøre mig denne Sag mistænkeligt, at Præsterne i min Egn paa min skriftlige og mundtlige Indsigelse, ikke have svaret en eneste Stavelse, men uden al Hensyn til mine gientagne Opfordringer, til at besvare disse, ikkun gjentager, at de vil have Sagen forelagt.

Det jeg nu saavel som stedse, har erkjendt for saare gavnligt, er: at enhver Præst maatte, ei blot erholde Tilladelse, men ogsaa af vores summus episcopus, eller Biskoppen, opfordres, til, med den Kjærlighed, som er alle Christnes Kjendemerke, at løse for ethvert enkelt Medlem af hans Menighed, som viser Tilbøjelighed til hellere at holde sig til anden navn-given beskikket Præst, det Baand, som binder dette Menighedens Medlem til ham. Paa denne Maade finder Løsningen ikkun Sted, hvor nogen Tilbøjelighed dertil viser sig, og den fremgaaer da af den Rod, hvorfra al god Frugt bør fremgaae, af Kjærlighed. — Men, at det kunde være godt, at Løsningen ved et Lovbud skulde befales, derimod er, ved nøiere Eftertanke over denne Sag, opstaaet stor Tvivl hos mig; ja jeg maa ansee dette, for et sikkert Middel, til at fjerne mange Hjerter fra de kirkelige Hjelpemidler, som skal føre os til Herren. Løses et Baand uden Lov, da løses det jo paa begge Ender. Men skal en Præst løses fra de Forpligtelser han har? Kan en christelig Stat løse ham, fra den Forpligtelse, at søge det fortabte? Det kan jeg ei troe! Hyrdens Pligt er det jo, at søge det fortabte Faar, at pleie det Syge, at samle Hjorden! Jeg kan ei troe anderledes, som Sjølesørger bør han, naar han er en ret Hyrde, troligen vedblive at arbeide, selv i den ufrugtbare Jordbund, naar han ei skal gielde for en Leiesvend. Men løses Baandet ved en Lov, saa vil jo Præsten ikke længere søge de, som ikke søge ham. Han er juridisk ikke mere forpligtet dertil, og hvis han end vilde det, kan han vente overalt, at møde det Svar: vi have Intet med dig at bestille. Desværre, under dette Paaskud vil Mange holde alle Præster fra sig, og den ligegyldige Almue vil unddrage sig ganske fra alle Kirkens Goder, og saaledes savne al den Hjælp og den Anledning til atter at søge Herren, som det nærværende Baand til en Kirke tilbyder ham. — Man vilde ligefrem fremkalde en erklæret

Hedenskab der, hvor Kirkens Baand endnu kalder, indbyder og opfordrer til at nærme sig Herren. Seer vi paa de rationalistiske Præster, saa vil disse i Løsningen erkjende en Befrielse for alle liturgiske Baand, og de vil forrette Sakramenterne ganske efter deres æstetiske eller philosophiske Ideer. Og hvor meget maatte man da ikke beklage de christelige Menigheder i Jylland, som paa 6 eller 8 eller flere Miile ikke kan naae een orthodox Præst! Vilde de ei bebreide det den christelige Regiering herved, at den har løst Præsterne, fra de dem paaliggende Pligter? Og hvad skulde vel en troende Præst eller Biskop gjøre, naar han paa en Visitats kommer, efter Baandets Løsning, til en rationalistisk Præst? Han havde jo slet ingen Regel, hvorefter han kunde bedømme ham! Den gamle Lov, og de gamle Love ere hævede for ham, og nye har man ikke for disse Præster. De ere ikke drevne af Samvittigheden traadt ud af Kirken, thi da vilde dog deres Samvittighed nøde dem til en anden Troesbekjendelse, men det er tilladt dem, at forlade det Gamle, uden at de have egentligen valgt noget Andet, og de hører altsaa til slet ingen Kirke, og hvor meget vil disse Mænd i denne Stilling ikke skade, hvor vidt vil deres Vildfarelse ikke gaae! Hvad Ansvar har ikke Staten, med Hensyn til de arme Menigheder, som ere givne til Priis for disse Præster! — Saa længe Baandet ei ved Lov er løst, kan Staten dog straffe og afsætte den Præst, som ei opfylder hans Pligter, og vaagner Aanden mere og mere, saa kan Staten ei modstaae, den vil nok, den maae bruge den kirkelige Disciplin imod de Præster, som ei af indre Overbeviisning eller Pligtfølelse opfylder deres Pligter. Er Baandet løst, da har Staten ingen Magt mere dertil, og den høieste christelige Øvrighed har givet den geistlige Tilsynsmyndighed, det aandelige Sværd bort, som den skulde benytte og føre til Christendommens Forsvar. Og kan det forsvares? isteden for at bruge den Myndighed Gud har lagdt i den høieste geistlige Øvrigheds Haand, til den Kirketugt og Disciplin som paa Jorden ei kan undværes, — at give denne Myndighed aldeles bort? — Naar denne Myndighed ei benyttes er det en stor Feil, men at give den bort er endnu en langt værre Feil. Vilde Apostlen Jakobus, som Kirkens største Biskop, vel have tilladt en Deel af de Christne i Jerusalem at adskille sig fra hans Menighed, og dog at være Ældste og Forstandere for døbte Christne? Jeg tilstaaer, at jeg paa ingen Maade kan overbevise mig derom, at denne Fremgangsmaade af en christelig Stat kan forsvares, og lever nu Ingen i Danmark, som fører Sværdet ret, saa maae Sværdet dog forvares, indtil den rette Mand

atter kommer, som nok vil styre det, med apostolisk Alvor og Kraft. —

Ser vi paa enkelte Omstændigheder, f. E. Confirmationen, saa kan man nu gjøre just det selv samme, hvad man kan gjøre, naar Baandet er løst; man flytter Barnet til det Sogn hvor det skal confirmeres. Denne Flytning bliver fremdeles nødvendig, thi ingen Præst kan jo confirmere, uden at have underviist Barnet. — Med nærmeste Nabopræst, kan det maa-ske være at Flytningen kunde undgaaes, men hvilken Præst vilde nu vel hindre dette, naar et saadant Ønske blev yttret?

Med Hensyn til Sakramenternes Forvaltning beroer dens Vel-signelse jo ei paa Præstens Tro, og Ritualet vil dog næst en alle Præster finde sig foranlediget til at følge, naar det med christelig Alvor begjæres af Menigheden. — De enkelte bekendte Afvigelser vil snart tjene Andre til Advarsel. —

Dette er mine Anskuelse; de ere først efterhaanden bleven mig klarere, og jeg nægter ingenlunde, at jeg ei før har erkjendt dette saa tydeligen. — At enhver ny Lov burde søges ved Provinsialstænderne, det er min Overbeviisning, nu som før, men skal jeg understytte et Lovforslag, maae jeg være overbeviist derom, at den er gavnlig, og altsaa see, at den fremmer Christendommen; men saa fuldeligen jeg erkjender, at den Løsning af Baandet, som jeg først i Brevet har omtalt, er høist ønskeligt, saa lidet formaar jeg at indsee, at man kan forsvare den ved et Lovbud befalede Løsning af Baandet, som jeg maae ansee for et stort Uheld. — Herren vilde nu aabne mine Øine, at jeg maatte handle efter hans Villie; Mig synes, naar det alvorlig paalægges enhver Præst, at han ikke maae nægte det noget Medlem af hans Menighed, som yttre Lyst til at holde sig til en anden navngiven beskikket Præst, men at han i al Kjærlighed skal give hans Minde dertil, saa skeer Ingen Christen i Landet længere Uret. Med Hensyn til de christelige Præster, som føle sig forpligtede til at nægte et Medlem Altergang eller en fraskilt Vielsen, saa finder dette sig jo ganske af sig selv, saa snart Præsten kan henvise det Medlem af hans Menighed, som begjerer sligt af ham, til Præster, som dertil finde sig villige.

Saaledes har jeg, vistnok ufuldstændig og ikke i den bedste Orden, meddelt Dem mine Anskuelse, da jeg overiles i disse Dage af mange ganske heterogene og dog vigtige Arbejder, og kun liden Tid levnes mig. Jeg længes nu efter Deres Svar, og vilde glæde mig meget, om min Overbeviisning kunde stemme sammen med Deres, og om Herren da vilde benytte mig, til at virke Noget for hans Kirke. Feiler jeg, saa vil De dog aldrig

erfare, at jeg svigter min Overbeviisning eller kunde afholdes af Verden fra at gjøre for denne hvad Samvittigheden byder. — Guds Velsignelse være over Dem — at De fremdeles vilde forunde mig Deres Forbøn og Venskab ønsker inderlig

Deres

A. F. Holstein.

*Til F. W. Treschow.**

384.

Christjanshavn, 20de Jan. 1836.

Nej, kjære højstærede Ven! saa let slipper De mig ingenlunde, da De selv giver mig Lejlighed til at bombardere Dem paa ny, og Deres venlige Brev siger mig, det er i Grunden heller ikke Deres Mening, thi De kjender mig meget for godt til ikke at vide, man er aldrig vissere paa snart at høre fra mig, end naar man med det gode fortæller mig, jeg er rent paa Vildspor.

Med „Værne-Tinget“ lader jeg det gaa, da man ingen Skam har af ikke ret at forstaa de latinske Jurister, naar man selv kun er dansk Præst, og Real-Skolerne komme nu ikke videre i Roskilde denne Sinde; men — Sogne-Baandets Løsning er mig alt for kjær og vigtig en Sag til, at jeg skulde opgive den, fordi en Præstø-Ven har forskrevet sig lidt, eller fordi man i Forsamlingen er enig om ikke let at foretage nyt; thi at Adgangen ikke ligefrem er spærret, ved min Ven sikkert langt bedre end jeg.

Altsaa, kjære Ven, De vil ikke have med den Sag at gjøre, skjønt De billiger den! Ja, det tvivlede jeg nok om, siden det varede saa længe, inden De sendte mig et Par Linjer, som De gennem mange Aar og under megen Travlhed altid har taget Dem Tid til, naar De havde noget glædeligt at forkynde mig; og hvad skal jeg dertil sige? Var det min egen Sag, da maatte jeg tie, og selv nu, da det er Danmarks og Kristendommens og Menneskehedens, nytter det i alt Fald ej at skrive meget derom, det vise mine Skrifter. Men, fra det Øjeblik af, da Sagen melder sig i Forsamlingen, er den ogsaa Forsamlingens og Deres, er den ogsaa for Dem en Samvittigheds og Æres Sag, og Danmarks Historie, der nødvendig til Verdens Ende maa dvæle ved det første borgerlige Stats-Raad efter 1660, maa nødvendig anmærke, hvorledes den a a n d e l i g s t e Sag, der forekom, blev modtaget og behandlet eller — afvist, vil ikke undlade med Hæder at nævne den

Mand, der stod eller faldt med den, var det end A. U., kan ikke undgaa ved denne Lejlighed at nævne den eneste bekjendte Ven, N. F. S. G. havde i Forsamlingen, og vil ikke bedømme ham mildt, dersom den nødes til at melde: han billigede vel i Grunden Sagen, men tav, skjønt der ingen Tvivl kan være om, at G. bad ham af sit Hjertes Inderste dog endelig at tale for den og gjøre alt hvad der stod i hans Magt til, at den dog i det mindste e j blev afvist eller haanlig af-færdiget.

Ja, det maa jeg skrive til en Mand, som i mere end tyve Aar ikke blot kaldte, men viste sig min Ven, og som, uden derfor at sværge til min Fane, mere end vel nogen Mand i Danmark deler mine borgerlige Anskuelser, og deriblandt den af virkelig Tros- og Samvittigheds-Frihed i sin mildeste, uskyldigste, Staten mest velgjørende Form. At ved denne Sags Skæbne Lodden ogsaa kastes over mine sidste Dages Held eller Vanheld, levende Virksomhed eller borgerlige Død, det tager naturligvis Verden sig let, det skal jeg ogsaa selv betragte som en ubetydelig Bisag, næppe værd at nævne, men gjør naturligvis dog hemmelig Regning paa, deri at modsiges af mine Venner, og er ikke utilbøjelig til at lade mig overbevise af deres gode Grunde om, at det var stor Skade for Landet, om min borgerlige og videnskabelige Virksomhed gik forloren.

Og hermed indlader jeg Sagen til Doms, men skriver dog i Dag ogsaa den kongelige Kommissarius til, da det er mig baade en Livs- Æres og Samvittigheds Sag slet intet at undlade af alt det lidet, jeg kan bidrage til den bedste Sags Fremme, der kan komme for verdslige Dommere, men at benytte alle mine personlige Forhold til det yderste og slaa en Streg over dem, hvor de vil eller kan skade Sagen.

Lærer De ikke andet heraf, som er højst rimeligt, da De ved meget mer end det, saa ser De dog, det er mit rene, ramme Alvor baade med Sagen og med Bønnen om Deres Bistand; thi det maa blive mit venlige Omkvæd til Dem, at selv naar Sagen fik det i Roskilde mest glimrende Udfald, vilde det være et stort Skaar i min Glæde, naar De ikke havde medvirket dertil, og om den blev paa det haanligste afvist, vilde det være mig en stor Trøst, naar kun De højt og lydelig havde protesteret.

Nu, i Guds Navn! det er hvad jeg mener, det er hvad jeg kan gjøre, at tale til hvem der taalmodig vil høre paa mig og at prikke med en Pen til dem, jeg ikke kan naa med min

Lin. 1 f. o. Algreen Ussing.

Mund, uden et af de Spring, der synes mig hartad forvovne.
Hermed være Sagen Dem paa det varmeste anbefalet af
Deres

gammeldags Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til J. F. Schouw.

385.

Christianshavn 25de Januar 1836.

Høistærede Professor!

Da jeg nys af „Tidenden“ har seet, at De modtager Bøger, som ønskes fremlagte til behageligt Eftersyn for Forsamlingen, udbeder jeg mig samme Godhed for vedlagte 2 Expl. af min lille Bog om „Den danske Stats-Kirke“, hvori jeg har stræbt, saa godt jeg kunde, at udvikle baade Nødvendigheden af Sogne-Baadets Løsning og Fordelene derved. — Da De neppe har læst Bogen, benytter jeg vort venlige Bekiendtskab til at bede Dem læse den, da jeg troer De deraf straks vil see, at Sogne-Baadets Løsning hverken er en Ubetydelighed eller en af mine særegne Kiep-Heste, men er en ligesaa stor som let Forholds-Regel til at løse et af de vanskeligste Problemer i Nutidens Stats-Kunst. Det klinger, seer jeg nok, lidt markskrigersk, altsaa meget mistænkeligt, men da Bogen kun er lille, og De ingen Modbydelighed har for min Skrive-Maade, vil De dog nok ved min varme Anbefaling lade Dem bevæge til at læse den, medens jeg jo maa finde mig deri, om De lægger den (tilside) med et godmodigt Smil over Autor-Forfængeligheden. Over den bliver det imidlertid neppe, thi De vil strax see, det er ikke Bog-Skrivningen, der ved denne Leilighed har begeistret mig, saa jeg vilde tage mig det let, at man fandt Leiligheds-Bogen maadelig skrevet, naar man kun fandt Sagen god og vigtig, og begge Dele vil De sikkert finde, naar den blot kan afvinde Dem en Opmærksomhed, Deres Stilling for Øieblikket vel ikke begunstiger, men dog vilde retfærdiggjøre, da det vilde gjøre Dem selv ondt bagefter at opdage, en Sag var miskiendt, der, omhyggelig behandlet, i høi Grad kunde hædret Forsamlingen og gavnet Fæderne-Landet.

At uden Sogne-Baadets Løsning enten den præstelige og theologiske Frihed, mere taget end givet, vil atter gaae tabt, eller jeg og mine Lige blive en udstødt, maaskee forfulgt Sekt, vil vel neppe blive Dem saa indlysende, som det er mig; men De har dog sikkert levende Forestilling nok om de baade

videnskabelig og borgerlig beklagelige Følger, den nærværende, daglig tiltagende kirkelige Spænding har, til at see, de vilde voxer uberegnelig, hvis der for Alvor til nogen af Siderne anvendtes Tvang, som dog i Længden umuelig kan undgaaes, hvis Man ikke paa en eller anden Maade indrømmer de Læge saavel som de Lærde og de Lave saavel som de Høie virkelig Samvittigheds-Frihed, saa de ikke blot faae Lov til ingen Tro at have, men ogsaa til at have og beholde En. Kan nu den nødvendigste Friheds-Grad for alle Partier og til begge Sider vindes ved saa let og uskyldigt et Middel, som Sogne-Baadets Løsning, da var det jo topmaalt Daarskab at undlade det og om det kan udrette saa store Ting, burde Man vist lade komme paa en Prøve an, der ene kan vise det, da Middelstet er ligesaa ubekosteligt som uskyldigt, og oprykker i alt Fald med Rod en Urt, som det er vist, den Himmelske Fader ikke har plantet: Præste-Herskab et nemlig, der ellers aldrig saa tit forstyrres, det jo reiser sig igien. Fra denne skjulte Rod udspringer imidlertid netop derfor utallige Indvendinger, hvoraf jeg kun vil berøre den, der maa-skee snarest kunde skrække, skøndt den er aldeles tom — Sect-Væsenet, det fordærlige Sect-Væsen, vilde da tage Overhaand! Jeg vil ikke gientage, hvad jeg til Oplysning har sagt i Bogen, men kun bemærke, at er det Forskielligheden af Tro og Anskuelse, Man kalder Sect-Væsen, da kan det umuelig tiltage, og er det, hvad ene borgerlig kan kaldes Secter af oplyste Folk: Partier nemlig, der formelig skille sig fra Stats-Kirken og skabe med Nødvendighed et nyt Præste-Skab, der misunder Stats-Kirken dens Stilling og Indkomster, medens Stats-Præsterne ved Drilleri og Intolerance sædvanlig bidrage til at gjøre hele det udtraadte Parti fiendtlighedsindt mod Stats-Forfatningen, — er det herom, Man taler, da er der netop ingen muelig Maade at forebygge denne Ulykke paa, uden netop at løse Sogne-Baadet. En Regiering kunde vistnok desuagtet vise sig saa partisk, eller den religiøse Giæring kunde blive saa voldsom, at der blev Secter, men begge Dele vil dog langt vissere indtræffe, naar det utaalelige Baand ikke løses; thi hvad der giælder om alle Selskaber: jo mere Frihed, des mindre Udvandring, det giælder dobbelt om Stats-Kirken, hvor Tabet ved Udgangen er vist, men Vindingen meget usikker. Hvad i Særdeleshed min Ringhed angaaer, da har vel Erfaringen viist, at jeg neppe har, det være sig nu Mod eller Hjerte til at skaffe mine Troes-Forvandte virkelig Samvittigheds-Frihed paa den stridige Vei, men deels er det ingenlunde sagt, jeg i Længden kunde undgaae eller forhin-

dre, hvad jeg nødig vil, og deels er min Seendrægtighed til at bryde med Stats-Kirken, en Seendrægtighed, der har trodset mange Tilskyndelser — det sikkreste Pant paa, at naar Sogne-Baandet løses, stifter i det Mindste jeg ingen Sect. Det kan maaske synes ubeskedent, at jeg her berører min Personlighed, men da for Øieblikket Ingen i Landet har mere Udseende af Formand blandt de kirkelig misfornøjede, troer jeg at burde hæve mig over Skindet for Sagens Skyld, saameget mere, som min nærværende Stilling i Henseende til kirkelig Indflydelse er den fordeelagtigste, jeg kan have, saa personlig har jeg slet ingen Interesse i Sogne-Baandets Løsning uden forsaavidt jeg har det Ønske at virke borgerlig og videnskabelig i Samklang med Mange, som den kirkelige Spænding skiller mig fra, et Ønske, jeg maa overlade til Efter-Slægten at sætte mellem de Daarlige eller de Gode.

Undskyld Vidtløftigheden, der halvveis er paatrængende, fordi Sagen ligger mig paa Hjerte, og modtag Bevidnelsen om Høiagtelse af en Præst, der i det Mindste ikke vil beherske Samvittighederne.

Ærbødigst og venskabeligst

N. F. S. Grundtvig.

Til A. S. Ørsted.

386.

Christianshavn 26 Jan. 1836.

Høivelbaarne Hr. Conference-Raad Ørsted.

Deres Høivelbaarenhed kan vist nok med al Ret kræve, at enhver betænksom Mand skal, fremfor Alt i saa overordentlig travl en Tid, forskaane Dem med unødvendige Breve; men dog troer jeg uden Ubeskedenhed at turde uleilige et Øieblik, da det, saavidt jeg kan skønne, kun er Deeltagelse i Landets Vee og Vel og Regning paa D. Hs. Sandheds-Kiærlighed, der giver mig Brev-Pen i Haanden til en Hæders-Mand, hvem jeg vel neppe tør tiltale bekiendt, men tør dog forudsætte mig bemærket af giennem en Række af Aar, lang i Forhold til vort stakkede Levnets-Løb.

Det er nemlig om Sogne-Tvangens Ophævelse jeg tillader mig at skrive et Par Ord, da denne Sag vil bringes paa Bane i Forsamlingen og er ikke blot saa dyrebar for mit Hjerte, men ogsaa saa vigtig og velgiørende for mine Øine, at det vilde være uforsvarligt af mig, om jeg ikke med Flid bidrog den Smule, jeg muelig kan, til at vække den fortjent

Opmærksomhed. At. H. H. Biskoppen vil være den imod, har jeg Grund til at forudsætte og erkiender tilfulde, hvilken Vægt Regieringen nødvendig maa lægge paa hans Stemme i et halv-kirkeligt Anliggende; men hvor det giælder saa gruelig en Ting, som Samvittigheds-Tvang er for troende Christne og saamegen Uro og Fare, som deraf, efter Erfaringens Vidnesbyrd, altid i Længden vil flyde, der maatte selv hele Verdens Modsigelse ikke forhindre mig fra at løfte min Smule Stemme, som en Røst i Ørken, men Danmark har, Gud skee Lov! aldrig været en Ørk, hvori Sandheds Stemme tabde sig uændset, men altid en Skov, hvori den fandt Gienlyd!

Om alle de Indvendinger, der lade sig giøre mod Sogne-Baadets Løsning og alle de ubehagelige Følger deraf, Man kan forestille sig, bør jeg ikke tale til en Mester i Lovkyndigheden, for hvem det staaer soleklart, at skiøndt det er „Liv og Frihed“ der idelig misbruges i Verden, misbruges de dog aldrig værre, end naar Man, for muelige Misbrugs Skyld, dømmer dem til „Død eller Trældom“, som endnu intet har forbrudt, og vel lade saadanne Domme sig til Lykke ei ved menneskelige Midler exeqvare i Aandens Rige, men de blive derfor ei mindre uretfærdige og forhadte.

Spørgsmaalet er da sikkert i D. Hs. Øine om Sogne-Tvangen er en virkelig Samvittigheds-Tvang, der uden større Skade for Samfundet lader sig ophæve, og deraf udspringer da igien det simple Spørgsmaal: om der virkelig er Nogen, som klager sig; thi at Sogne-Tvangen er utaaelig, hvor den møder ømme Samvittigheder, kan Ingen nægte, og at virkelig Samvittigheds-Tvang, som smertelig føles, er noget af det Allerværste, der kan times det Borgerlige Selskab, vil Deres Høivelbaarenhed ikke nægte.

Paa en Tid, da Sogne-Præsterne er af alle muelige Farver og skifte hyppig, skulde Man nu vel tænke, at Klagen var almindelig, da Tvangen udenfor Kiøbenhavn, er almindelig, og hvem der har nogen Tro eller ogsaa kun nogen alvorlig Tanke om Troes-Sager umuelig kan forandre dem, sin Sogne-Præst til Villie, end sige skifte saa tit, som en Mand lettelig i vore Dage skifter Præst, uden at kunne rime den Ene med den Anden. Hvorfor imidlertid Klagen er langt fra at være almindelig, behøve tænkende Mænd, der voxde op i forrige Aarhundrede ei at forklare hinanden og jeg vil derfor kun bemærke, at de der virkelig har den Tro, vore Love forudsætte hos alle, ligesom de føle Tvangen smerteligst, ogsaa have nærmest Adgang og klare Grund til at klage; thi lad end være, det i Grunden ikke er Loven, der skaber

Ret, men Retten, der gjør Love, saa skylder dog Staten aabenbar nærmest dem virkelig Samvittigheds-Frihed, hvis Tro stemmer overeens med Dens Love. Nu er det imidlertid en vitterlig Sag, at mange Sogne-Præster, langt fra at forsvare, bestride den Lutherske Tro, og om de end desuagtet Alle forrettede Sakramenterne nøiagtig efter Alter-Bogen, var det dog saa forargeligt, at det var stor Svnd, virkelige og vaagne Lutheraner skulde være bundne til dem; men nu gjør de det heller ikke, saa de tit ængste en Luthersk Samvittighed, som maa tvivle om, hvorvidt Sacramentet er forrettet efter Christi Indstiftelse, naar ikke, som ei sjelden, desværre, det Modsatte er kun alt for vist. Hertil kommer nu C o n f i r m a t i o n e n og den foregaaende Underviisning, som den store Anstøds-Steen, det ikke paa nogen Maade, før Sogne-Baandet løses, staaer i Regjeringens Magt at bortrvdde; thi nødtes end alle Præster til, hvad endnu vel maa kaldes umueligt, virkelig at bekræfte de Unge i den gamle Daabs-Pagt paa Kirke-Gulvet, saa hævedes dog dermed slet ikke den gruelige Tvang for Lutherske Fædre og Mødre at skulle sende deres Børn hen at oplæres og rettes i deres Christendom hos deres Troes erklærede Modstander.

Naar nu en luthersk Præst ei er egenkiærlig nok til kun at tænke paa sig selv og fornøie sig over at han ikke blot selv har Samvittigheds-Frihed, men kan i en vis Grad beherske deres Samvittigheder, han er Sogne-Præst for, eller naar han ikke er samvittighedsløs nok til at nægte Bønder Samvittighed og den Tvang, dermed følger, da maae hans ringe Troes-Forvandtes fortvivlede Stilling nødvendig gaae ham nær til Hierte, og saalænge han hverken finder Udtrædelse af Stats-Kirken tilladt eller raadelig, synes han ei at kunne gjøre Andet til deres Befrielse, end pukke paa Loven, de har for dem, skøndt han i vore Dage godt maa føle, at hverken lader den gamle Lov sig overholde, heller ikke er de Christne tjent med Leie-Svende, der hvikle for et Levebrød.

Dette var i det Mindste min pinlige Følelse og Stilling gienem en Række af Aar, indtil endelig det Lys opgik for mig, at da der dog omkring i Landet er og tør haabes fremdeles at blive endeel lutherske Præster, saa kunde vore Troes-Forvandre ved Sogne-Baandets Løsning faae den nødvendigeste Frihed og maatte ikke ændse et lille Offer for et uskatteerligt Gode og for hvad alle ædle Mennesker skal fryde sig ved, en Vei til Friheden, der ei skiller Andre ved deres, men gjør det store Gode almindeligt. Min inderlige Glæde over denne Opdagelse vil D. H. alt have seet kiendelige Spor af,

dersom min lille Bog om „den Danske Stats-Kirke“ har været saa heldig at falde i saa gode Hænder, og da nu Sogne-Baadets Løsning efter min fuldeste Overbeviisning er det eneste Middel under Solen, hvorved den ikke blot for mange Enkelt-Mænd men for hele Fædrene-Landet høistbeklagelige Spænding kan med Guds Hjelp opløse sig i et Borgerligt Fællesskab, endnu langt bedre og venligere med almindelig Samvittigheds-Frihed, end fordem med Tvang paa Mange, saa vilde det være overflødigt at beskrive, hvor magtpaaliggende det er mig som Dannemand, at det store og vist ikke vanskelige Spørgsmaal maatte finde ret megen Opmærksomhed især hos en Mand, hvis Dom maa have sin store Indflydelse paa dets praktiske Besvarelse.

Med Høiagtelse

ærbødigst og ydmygst

N. F. S. Grundtvig.

Fra F. W. Treschow.

387.

Roeskilde den 29 Januar 1836.

Kiære Ven!

Deres sidste Brev bedrøvede mig, thi naar man ikke kan naae Retfærdighed hos sine Venner, hvad skal man da vente sig af dem der ikke saa nøie kjende En, end sige af sine Fjender. Men ligesom Menneskenes Dom allerede tidligere ikke har havt den største Værd i mine Øine, saa har den det end mindre nu. Havde jeg Tid skulde De faae denne Gjenstand udførligere udviklet, men nu maa De nøies med et kort Brev. Hvad jeg er baade vred og bedrøvet over, er, at De kunde troe at jeg af noget af det fordømmeligste jeg kjender, nemlig af, hvad man kalder Klogskab eller af en vis Beregning med Hensyn til Andres Omdømme kunde lade mig forlede til ikke at udtale og være min Overbeviisning bekjendt; thi der er intet som dertil berettiger Dem. Det har ikke staaet og staaer ikke i min Magt hverken at fremme eller hindre Foretagelsen af Sagen om Sognebaandets Løsning, og der kan saaledes ikke være Spørgsmaal om hvad jeg vilde gjort, hvis det havde staaet i min Magt, imidlertid troer jeg at jeg ikke vilde have bidraget det mindste til at bevirke en Udsættelse, skjøndt dette maaskee af Andre, som vare vel stemte for Sagen, kunde været anset for klogt. Men hvad jeg med Vished veed er at jeg i denne Sag vilde udtalt min Overbeviisning, hvad enten det

havde gavnet eller ikke, og det havde jeg gjort uden personlige Hensyn til hvilke jeg aldrig tager Hensyn, undtagen i aldeles ligegyldige Tilfælde, hvor det baade er Sagen og Andre uvedkommende hvad jeg om den tænker eller dømmer. Det er meget mueligt at jeg, efter hvad De selv om Petitionen har yttret, ikke havde stemt for den, noget jeg for øvrigt ingen Mening kan have om, thi uagtet de Personer som tage sig af den har været hos endeel Deputerede har Ingen været hos mig, men af de Punkter hvori jeg med Dem er enig havde jeg taget mig om saa ingen Anden havde gjort det. Efter at jeg havde modtaget Deres Brev har jeg talt med Professor Schouw, som er en meget upartisk Præsident, og han har sagt mig, at han ikke anseer det for mueligt, at enten denne eller nogen anden nye Sag i denne Session, som skal sluttes med den 20 Febr., kan komme for. — Han undrede sig over, at Petitionen ikke tidligere var indgiven, thi alene denne Omstændighed hindrer dens Foretagelse. —

Lev nu vel og døm en anden Gang roeligere og retfærdigere over

Deres hengivne

Treschow.

Til Gunni Busck.

388.

Christianshavn 2den Febr. 1836.

Kiære Ven!

At Man ligefra Begyndelsen har spillet fordækt med Sagen, er soleklart, og at Udsigterne, efter verdslig Regning, er bælgmørke, ligesaa, da Man med Flid har faaet den udsat til Reskriptet kom om at slutte Møderne, saa Man endog med et godt Skin kan skyde den til Side. Om det vil lykkes, anseer jeg derimod endnu for et ganske andet Spørgsmaal; thi da vi endelig er kommet saavidt, at vi vil nøies med hvad vor Herre vil give os og lade de verdslige Herrer ynde og ophøie, hvad Tro de vil, og Modstanderne er blevet nødt til at vise, det er ikke deres Frihed men vor Undergang, de vil, nu turde Timen vel være kommet, da Herren ogsaa vil vise, hvordan Han tænker om disse Ting, og da veed vi „vor Løser han er stærk“, og selve Dragen formaaer intet imod Ham.

Ved L.s Færd har jeg vel været lidt betænkelig, men var dog strax da jeg spurgde den, glad ved, mit Skjøn var ei for-

Lin. 2 f. n. L. 5: J. C. Lindberg, der ved private Samtaler virkede i Roskilde for Sognebaandsløsningen blandt Stænderforsamlingens Medlemmer.

langt, da jeg let kunde raadt fra, uden at have Ret dertil, og nu anseer jeg den for saare nyttig; thi hvad vi ved at skrive i ti Aar ei vilde naaet, er naaet ved hans Mund i mindre end ti Dage: man er blevet nødt til at tænke paa Sagen og forstaae, hvad den har at betyde, saa herefter kan vi forudsætte den bekiendt og være vis paa, den vil billiges af alle de Lægfolk, der har Hjerte i Livet, og vil være vort Skjold, hvis vi nødes til at stride for den gamle Alterbogs Herredømme, da det herefter vil være klart, vi gjør det ikke for at underkue Nogen, men kun fordi Man vil have os udryddede, hvad vi umelig kan give vort Minde til. Sagens Stilling har desuden ikke blot givet mig Leilighed men Forpligtelse til at gjøre med Pennen alt hvad jeg kunde, og selv den Kongelige Commissarius har jeg i et heelt Brev stræbt at vise Sagen i sin hele Borgerlige Nødvendighed, naar Man ikke ligefrem vil banlyse og forfølge dem, der hidtil havde alle Love for sig.

Dette: Sagens Opsigt, Oplysning og levende Omtale har jeg bestandig anseet for dens egenlige Vinding ved en Petition, og det kan ikke tabes ved noget Spil, saa vi kan ganske rolig betragte de snilde Træk og bie efter Herren, som vist ikke lader os vente længe; thi naar Han siger: min Time er end nu ikke kommet, da kommer den snart. Det er for Resten Ymtet i Petitionen om at holde Folk fra Alters, man med Held har betjent sig af til at jage Vedkommende en Skræk i Livet for Bansættelse; men den mindste Efter-Tanke vil jo lære, at Sogne-Baadets Løsning ei giver Præsterne mindste u d v o r t e s Ret, som de ei allerede har, men gjør at Vedkommende borgerlig kan blæse dem et Stykke, saa i Længden vil Man umelig kunne indbilde Folk, det fører til H i e r a r c h i, hvad der med Rod oprykker det i borgerlig Forstand. Jeg har bestandig det Haab, at vor Herre paa en eller anden Maade bevæger Majestæten til at bønføre os, og medens vi langt heller næst Gud maae takke Ham end U og D. derfor, er Sagen nu, Gud skee Lov! kommet saa vidt, at naar Friheden gives, vil Man skamme sig ved at laste den. Med dette Haab vil vi i Jesu Navn trøste hverandre. Du skal see, det bliver et stort Aar! Kierkegaard disputerede da i Fredags for Licentiat-Graden og Sligt er jo kun Spilfægteri; men at Man maatte døie en Disputats om at bygge hele Theologien paa Kirke-Ordet og see Kirkens Gienmæle citeret, og at Regents-Kirken var propfuld fra Morgen til Aften for at høre, hvad

Lin. 9 f. n. U. og D. formentlig Ussing og David.

Lin. 5 f. n, Kierkegaard o: Peder Chr. K., der var stærkt paavirket af Grundtvig.

det blev til, er, om jeg seer ret, et af de store Tidens Tegn i vor lille Kreds, der sikkert har langt meer at betyde, end det selv er.

Saxo og Snorro har holdt deres Indtog paa Falster, hvor jeg næsten havde mistvivlet om, de vilde faaet Indpas og de hviske sikkert denne Vinter mangelsteds Folk i Øret hvad de ei længe har hørt, men bie ikke længe med at sige efter.

Mine Hefter af Middel-Alderens Historie, hører jeg fra flere Sider er nær ved at forsone selv Philologer med Oldtidens, og saaledes rykke vi da fra alle Sider Punkten nærmere, hvor vi i Skolen kan tale skikkelig med hinanden, og lade hver om, hvor han vil gaae i Kirke, og Gud give, den var naaet, ikke for at vi kunde undgaae Trængsel, thi vi ere dertil satte, men for at vi kunde blive skikkede og dygtige til den, under Vext af Liv og Klarhed, istedenfor det udmattende, aandsfor-tærende Slagsmaal med den døde Sø.

Velan, Herren vil mindes sin Menighed, som Han erhver-vede fra Begyndelsen, lad os kun stole paa hannem alene!

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til P. A. Fenger.

389.

Chvn. Jun. 6 1836.

Kiære Ven!

Tak for Deres Brev og Tak for Bogen, som jeg fandt kun fattedes et Titel-Blad, vist nok den ubetydeligste Mangel ved en Bog, naar Man først faaer Fingre paa den, men desuagtet en stor Mangel; thi nu spørger Ingen om Bogen, med mindre han kiender Dem, da Sagen derimod kan have meget Tiltrækkende for Ubekiendte, som nu maaskee aldrig faae at vide, Bogen er til. Uheldigviis har selv Lindberg i sidste Kirke-Tidende ladet Titel-Surrogatet aftrykke blot og bart istedenfor med eet Ord at sige hvorom Bogen handlede.

De kunde jo vel give mig Anmærkningen tilbage med Hensyn paa mit „Firkløver“ der i al Fald kun har en figurlig Titel, men deels kan det ogsaa gierne være en Feil og deels kan en Skribent af Professjon være temmelig sikker paa at hvem der ikke rækker efter en Bog af ham for Navnets gjør det heller ikke for Titelens Skyld.

Lin. 24 f. o. Et Flyveskrift om^r Sognebaandsløsningen: Til danske Medborgere angaaende et vigtigt kirkeligt Spørgsmaal i en bevæget Tid.

Lin. 5 f. n. Det danske Firkløver, Gr.s tidligste Skrift om Højskolen (1836).

Saameget herom netop fordi jeg ønskede den lille Bog i mange Hænder, da det ikke blot har glædet mig at see Dem saa ganske inde i Sagen men ogsaa at see den fremstilt med al den Rolighed og Billighed, Jævnhed og Tydelighed, Man kan ønske. De veed, jeg troer ikke paa Bøgers selvstændige Virksomhed, men jeg troer, det er godt, at de som ynde Sagen gjøre sig bekiendt med dens Godhed og Vigtighed i alle Henseender og jeg er vis paa, at naar de saa ved hver given Leilighed vilde bruge deres Mund tilbørlig og henvise til Bogen, da kunde netop en saadan lille fordringsløs Bog synes at gjøre Mirakler og virkelig hjælpe til at de skedte. Men det er Grunden, hvi gode Bøger hjælpe saa lidt, mens de Slette gjør megen Skade, at Hines Venner sædvanlig tie med hvad de vil og veed, mens de onde Tunger gaae som Peber-Kværne og blæse Liv i alt tilsvarende Sort paa Hvidt.

For Resten veed vi, „vor Løser er stærk“ og Han der saa tit har brudt Kaabber-Porte og Jern-Stænger, vil sikkert vise, det er dog egenlig kun Porte af Papir og Stænger af Penne-Fiere, der indspærre hans Folk i Lig-Stuer og Been-Huse, hvor Man knap kan aande end sige trives.

Ved at læse min lille Bog om Danskheden, vil De see, jeg har i alle Maader godt Haab om det lille Danmark og blæser i Grunden ad alle Skolemester-Protester baade smaa og store med Aandens og Hjertets, Troens og Tænke-Maadens naturlige Frihed paa eget Ansvar for den Eneste, der randsager Hjerter og prøver Nyrer, fordi jeg veed at den Frihed er Ham behagelig og troer aldrig de Danske blive saa dristige, at de tør prøve Styrke med Ham, naar De see, hvem de har for sig.

Grev H. døde tidlig og vil sagtens savnes i den snevrere Kreds, han hørde til, men i det Større kan jeg ikke finde, der er Noget tabt, thi kun i to Ting har jeg havt Noget med ham at gjøre og i dem Begge viiste han sig saa kærlingagtig, at han maatte blevet aldeles forvandlet, naar jeg tredie Gang skulde ventet Noget af ham. Jo færre Mænd der desuden findes om hvem Man kan sige: de er jo dog fromme og christelige, men ynde slet ikke Folke-Friheden i aandelige Ting, des bedre for Christendommen og for os i alle Maader. Vi staae paa Bredden af det røde Hav med Ægypterne i Hælene, saa hvem der vil hindre os fra at komme over, mens det er mueligt, falde os meer til Besvær, jo venligere de tale og jo ærligere de mene det er bedst at bie til det er for silde.

Nu Gud befalet! hils Deres Broder, naar De seer ham og

Lin. 14 f. n. H. 3: Holstein.

hvem der ellers i Deres Kreds venlig mindes mig! I Søndags var det fem og tyve Aar siden jeg tiltraadte Lære-Embedet, Gud skee Lov! jeg følte det dybt, Tiden var ikke spildt og Arbeidet ei at angre, thi hvad Herren har gjort ved min Sjæl skal jeg takke Ham for evindeligt og hvad Vederlag kan et Menneske give for sin Sjæl!

Deres

N. F. S. Grundtvig.

Fra Chr. Wilster.

390.

Sorøe 2 October 1836.

Høistærede Hr. Pastor!

Meget beklager jeg, at jeg under mit Ophold i Kjøbenhavn ikke var saa heldig at træffe Dem, og desværre var jeg endnu ikke kommen da De gjæstede det gamle Sorøe. Jeg gik da glip af en Samtale, som umuelig kan erstattes ved skriftlig Meddelelse. Først og fremmest vilde jeg have takket Dem for Deres Brev, og det af mit ganske Hjerte; Komplimenter og lignende flaut Sukkergodt kan man faae nok af, især naar man forærer en Deel Exemplarer bort af sit Skrift, men Indvendinger, som vække Eftertanke, og Tvivl, som det er Umagen værd at tage til Hjerte, det er bittersøde Frugter, som man ikke hver Dag kan bekomme, og som, naar man ikke er omtaaget af dum Forfængelighed, have langt større Værd end alskens vamble Slikkerier; helst naar disse Frugter bydes med venligt Ansigt og ærlig Hu, og ikke med fornem Mine og vrængende Ansigt efter Nutidens gængse Mode. Det var naturligtviis fornemmelig om Deres fra mine høist afvigende Anskuelse af en homerisk Oversættelse, at jeg saa gjerne mundtlig vilde have underholdt mig med Dem; nu maa jeg desværre indskrænke mig til et Par Bemærkninger. De synes helst at ønske en Paraphras af Homer; jeg nægter ingenlunde, tvertimod har jeg selv i min Fortale indrømmet, at en saadan kan have stor Fortjeneste, dog maa jeg tilstaae, at Pope's forekommer mig næsten at være en Travestie, og at den mishager mig som det Meste af hvad der skreves i England fra Restaurationen til Dronning Annas Død, da man næsten overalt sporer Indpodning af franske Ymper. Men en saadan Paraphras maa vist nødvendigen modtage saa stærke Præg af Oversætterens Subjektivitet, at Originalen derved bliver meer eller mindre ukjendelig, ihvor stort et Kunstværk end Paraphrasen i og for sig er. Lad os tage et Exempel, som ligger

Lin. 9 f. n. Alexander Pope oversatte Homer fra 1713.

nær. Naar man læser Bjovulfs Drapa, da beundrer man Grundtvig, men man faaer strax en grundet Tvivl om, at Angelsachserne have eiet en Digter, som blot nogenlunde kunde maale sig med Paraphrasisten. En vanskelig Opgave blev det ogsaa, hvad Versemaal man skulde vælge; riimfrie 5fødede Jamber have saa liden Klang, at Prosa næsten var bedre, og rimede Vers contrastere aldeles mod de antike Former. Min Hensigt med min Oversættelse var at give saa Meget af Homer og saa Lidet af mit Eget, som det danske Sprog under mine Hænder var istand til at udtrykke, men dette troede jeg ikke at kunne opnaae med mindre jeg ogsaa gjengav den antikke Form, men dog saaledes at den ikke stred mod mit Modersmaals Aand og metriske Kræfter. Gjetter jeg rigtig, saa forekommer min Oversættelse Dem at være altfor philologisk, for ikke at bruge et værre Ord, og Hovedgrunden til denne Deres Mening er uidentivl igjen Hexametret, som De anseer for et Versemaal, der strider mod de Germaniske Sprogs Natur. Ja! saaledes dømte blandt Andre ogsaa Herder, og saaledes maa Enhver dømme, der har læst Voss og hans blinde Efterfølgere, og hørt hans Vers anprise som mesterlige, skjøndt de reentud sagt ere oprørende for den nationale Sprogsands. En nødvendig Følge heraf er Anthipathie mod Hexametret, som mod en Unaturlighed, en pedantisk-philologisk-forkunstlet Vanskabning, i hvilken Tydskerne, i den taabelige Tro, at Qvantitetssystemet er et stort Fortrin ved et Sprog, have forgabet sig saaledes, at de ikke drømme om, at deres Sprog ved sliq Behandling forskrues værre end Casper Hauser blev det. Ogsaa jeg selv har i mange Aar, som rimeligt var, havt samme Mening, thi man lærer jo i Skolen at troe paa saameget dumt Tøi, især naar der er stor Auctoritet for Sagen, men da jeg kom ordentlig i Gang med at fordanske Homer, indsaae jeg, at det Vossiske System beroede paa en stor Vildfarelse, som hidrørte fra en utidig Forgudelse af det Antike, og at Hexametre, hvori der gjøres Vold paa de prosodiske Regler, som bruges i alle andre Vers fra Arilds Tid, ere Misfostre. Men jeg blev ogsaa vaer, at vort Modersmaal kan tilveiebringe Hexametrets Fødder, nemlig Daktyler og — ikke Spondæer, thi disse ere fysisk umulige i de nordiske Sprog — men tunge fyldige Trochæer, i hvilke der er Cæsur, hvorved Takten bliver heel, da der derimod i de lette Trochæer altid mangler en Taktdeel. Med dette for Øie, hvilket rigtignok har kostet megen Anstrengelse i Førstningen, skrev

Lin. 19 f. o. J. H. Voss oversatte Homer 1793.

Lin. 27-28 f. o. Caspar Hauser, det bajerske Hittebarn, der paa en gaadefuld Maade dukkede op i Nürnberg 1828.

jeg Hexametre, som ere aldeles afvigende fra Voss's, byggede efter Modersmaalets Prosodie, og ligesaa simple at læse som vore almindelige Vers. Jeg opdagede tillige, at Hexametre byggede efter dette Grundprincip ikke ere saa meget forskellige endda fra et noksom bekjendt dansk Versemaal. Tager man nemlig 1 Fod bort tilligemed Optakten, hvor en saadan findes, af Zinklars Vise, saa har man Hexametre f. Ex.

Maanen den skinner saa bleg, de Vover saa sagtelig trille.
Fanger jeg dig i min Vold, jeg lader dig hugge i Stykker.

Skulde De have Lyst og Leilighed til at kiende min Opposition mod de Vossiske Hexametre og dermed sammenhængende Skolefuxerie, og mine Synsmaader om danske Hexametre, blandede med en Deel Sprogbemærkninger, da er det mig en Fornøjelse og en let Sag at skaffe Dem mit Skrift desangaaende. —

Tilgiv nu min Opposition, om den muligen er ivrigere end den burde være, og modtag Slutningen af min Iliade som et ringe Tegn paa den Høiagtelse, jeg lige fra Drengaaarene har følt for min aandrige Lærer, af hvis Skrifter jeg blandt andet har lært meget Dansk, som jeg vil haabe er kommen min Homer tilgode.

Deres ærbødigst hengivne

Chr. Wilster.

*Fra W. Wexels.**

391.

Christiania d. 3 Febr. 1837.

Kjære Pastor Grundtvig!

Inderlig Tak skal De have for Deres mig saa kjærkomne Linjer med Helland, ligesom og for Deres Kvad over Hersleb. De første betragtede jeg som en Kommentar til det sidste. Visselig jeg maa finde saa meget, meget sandt i Deres Ord og den Anskuelse de udtale — og dog kan jeg paa den anden Side ikke give Slip paa den Tanke, at der med Hersleb og Stenersen er udrettet noget saare velsignet, udrettet mere til Kristi Riges Fremme, end De, kjære Grundtvig! synes at tro, og at disse Mænd i det hele taget ere, som Lærere i Theologien, for gode til at kaldes „Præstemagere“, hvilket Ord tykkes mig antyde en aldeles daarlig og unyttig Virksomhed. De

Lin. 14 f. o. Om Hexametret og dets Behandling i det danske Sprog (1833).

Lin. 10 f. n. Kvad over Hersleb, Poet. Skr. VI. 145.

vil nu læse, hvad jeg har troet efter inderste Overbeviisning at kunne vidne om H., og jeg er vis paa, at De vil underskrive meget, om der end hist og her er noget, De efter Deres Anskuelse ikke turde sætte Deres Navn under. Ak, han var en elskelig Mand, han var mig en dyrebar Lærer! Velsignet være hans Minde evindeligt!

Hvor jeg og flere her med mig ere leie over, at ikke Nutiden skal komme ud fra Deres skildrende Haand. Kan det dog ikke ske? jeg vilde det saa gjerne. Hav imidlertid Tak for Oldtiden og især for Middelalderen!

—For Deres Sang-Værk ogsaa Tak! Jeg arbejder paa at gjøre Planen bekendt her.

— — — —
Far vell! Gud inderlig velsigne Dem og alle Deres i Jesu Navn! Med denne Bøn henlever jeg

Deres taknemmelig hengivne

W. Wexels.

Til P. A. Fenger.

392.

Christianshavn 17 Juni 1837.

Kiære Ven!

De vilde ikke mundtlig modtage min Tak for Deres Ihukommelse af min Nødtørft og Beredvillighed til at dele Guds Gaver med mig, og derom er Intet at sige, undtagen at jeg virkelig ikke skammer mig ved at modtage Understøttelse af Med-Christne efter deres Evne og fri Villie, da jeg ikke fortærer det i Ørkesløshed, men arbejder uden Hensyn paa egen Fordeel hvad jeg kan overkomme og anseer for gavnligst. Kun derom beder jeg Gud, at jeg ikke skal nødes til at trygle Andre end Ham om Almisse; og skøndt mine Med-Christnes Lunkenhed eller Ubetænksomhed tit har prøvet baade min Tro og Taalmodighed, saa har dog Herren altid hjulpet og skaanet mig for hvad jeg mest skyede. Jo mere nu et Arbeide aabenbar sigter til Christnes fælles Bedste og jo klarere det er, at jeg, verdslig talt, ei spinder Silke derved, desmere smerter det mig, at mine Medchristne i det Hele synes aldrig at tænke paa, jeg bestandig staaer Fare for at lide Nød for Herrens Skyld og Menighedens, og at De derfor er den Første, som under mit Arbeide paa Sang-Værket synes at have ihukommet min Nødtørft, er mig vel inderlig kiært for Deres Skyld, men naturligviis tungt ved Tanken paa det Hele. Ikke

som om jeg for Øieblikket leed Nød, thi det gjør jeg ingenlunde, men det er kun en Enkeltmands store Opoffrelse at tilskrive og fordi Ingen Anden syndes at bryde sig derom, traf det virkelig ved et sært Sammenstød, at Sangværket maatte begyndes under de trangeste Kaar, jeg hardtad nogensinde har prøvet. Herren være lovet! Han vendte det Alt til det Gode og skiænkede mig saa overflødig Trøst og Glæde under Arbeidet, at jeg blev istand til at fortsætte det som en Forsmag paa Salighed snarere end et Arbeide, uden at nedslaaes af Tanken om, hvad Priis mine Medchristne satte derpaa; men derfor er det dog lige sørgeligt, thi jeg kan jo ikke indbilde mig, at den tilsyneladende Ligegyldighed for enten jeg lever eller dør, enten jeg beholder Kraft og Standhaftighed til at gjøre mit Bedste for Menigheden eller glemmer den over min egen Tarv, denne tilsyneladende Ligegyldighed kommer jo ikke af, at Folk nuomstunder sjelden eller aldrig tænke paa det Timelige men overlade barnlig deres eget Ophold ligesom mit til den Himmelske Fader. Det er derfor virkelig sandt, at skiøndt der i min Utilfredshed med den ligegyldige Adfærd vistnok blander sig Egenkiærlighed, frygter jeg dog ogsaa stundum for, at Herren ei ret længe vil styrke mig til under saadanne Omstændigheder at fortsætte min kirkelige Virksomhed, thi vel kan den bære evig velsignede Frugter uden at jeg derfor sporer Omhu for mine timelige Fornødenheder, men længe kan det dog næppe være Tilfældet. Jeg har imidlertid det Haab, at den besynderlige Skæbne, jeg ogsaa i denne Henseende har fristet, langt mindre udspringer af en hjertelig Mangel end Skinnet frister til at antage, saa de udenbys Christne berolige sig ved den ganske rimelige Tanke, at mine Tilhørere sikkert, hvad de lettelig kunne, sørge for mine Nødvendigheder, medens Tilhørerne, med mærkelige men yderst faa Undtagelser, stole paa hverandre og paa min Tausshed i en Tid, da Man ellers ved slige Leiligheder pleier at have Munden alt for godt tilrede. Dette synes mig, jeg ved denne Leilighed maatte sige, og De, kiære Ven, vil deraf i det Mindste see, at Deres Gave synes mig paa een Gang snarere for stor end for lille, efter den Forestilling jeg har om Deres Evne, men at jeg vilde ønsket, baade De og i det Hele mine christne Venner og Kyndinger vilde tidligere kommet min Nødtørft ihu og aldrig spurgt om Gavens Størrelse, men kun om Beviset paa Villie efter Evne og Leilighed, som er dyrebart ei blot i mine Øine, men i vor Guds, Hvem det hverken fattes paa Evne eller Villie til at udfylde alt det Manglende, men vil kun at alle Hans Børn skal kiendelig slægte Ham

paa og har sin store Fornøielse af paa den mangfoldigste Maade at velsigne smaa men velmeente Gaver og Opoffrelser i Jesu Navn til stor Glæde, Trøst og Opmuntring, til Gierningens Fremme og overflødig Taksigelse. Saaledes har Deres Gave ei ved sin Størrelse, da jeg for Øieblikket ei trængde, men ved at gives af fri Villie og kjærlig Omhu lettet en Steen fra mit Hjerte, da det var mig tungt at tænke, at ei engang To men kun Een med mig havde bidraget til at Sangværket kunde udkomme og blive saa stort, som Gud vil. Herrens Velsignelse med Dem og Deres!

Deres christne Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til L. N. Hvidt.

393.

Østerbro 108 20. Juli 1837.

Giennemlæsningen af Hr. Etatsraadens meget Ærede (fra 18de d.) stadfæster min Erfaring, at Brevvexling langt snarere fordunkler end opklarer en Sag, hvoraf Man har forskellige Anskuelser. Da jeg imidlertid her slet ikke agter at forfægte den Ret til fri Benyttelse af Fredriks-Kirken ved en Dansk Aftensang, det Kongelige Reskript af 1832 „indtil videre“ giver mig og mine Tilhørere, men blot at oplyse Stillingen, saa Hr. Etatsraaden seer, hvad mine Tilhøreres Udelukkelse vil have til Følge, bør jeg endnu ikke opgive Haabet om ogsaa ved Skrift at kunne gjøre mig tydelig.

Uagtet jeg derfor ikke finder et eneste Ord i Cancelliskrivelsen af 27de Juni, som hjemler Udelukkelsen af mine Tilhørere fra nogen Deel i Kirken, maa jeg bede Dem lægge Mærke til, at det Modsatte kun gjorde Forskiel, naar jeg vilde, hvad jeg ikke vil, ved Cancelliets Hjælp hævde den Frihed, Majestætens allernaadigste Reskript „indtil videre“ giver mig og mine Tilhørere. Nu derimod kan det være mig ligegyldigt, om De, Hr. Etatsraad ophæver denne Frihed paa Deres egen Haand eller med Cancelliets Medhold, da Virkningen bliver den samme, nemlig Ophøret af den Danske Aftensang, der, saalænge Majestæten tillader, slet ikke beroer paa Kirkens Foresatte eller beskikkede og lønnede Præst, men ene og alene paa mig, der holder den ikke for Kirkens men for mine Tilhøreres Skyld. Naar Man derfor til det liberale Vilkaar, Majestæten har sat for

Kirkens Benyttelse ved min Danske Aftensang lægger et nyt og byrdefuldt, da indfører Man en Tvang, der ophæver det fri Præg der er min Gudstjenestes Livs-Princip, og naar min Bøn om at maatte beholde Friheden afslaaes og jeg ingen Strid vil føre derom, nødes jeg til at lade Majestæten Tilladelse ubenyttet.

Mit Spørgsmaal til Dem, Hr. Etatsraad, var og er da simpelt: om De dog ikke vil af Godhed tage det Forbud tilbage, under hvilket jeg ikke kan eller vil vedblive at holde den Danske Aftensang, da det blandt Andet maatte have til Følge, at naar mine Tilhørere en Søndag ei kunde rummes paa Gulvet, skulde de, skiøndt Pulpituret var tomt, finde sig udelukte af Kirken.

I det jeg derfor stadig benægter Kirkens Ret til at udleie Stole til mine Tilhørere, vil jeg dog fremdeles, ligesom i de forrige fem Aar, finde mig i at det skeer, naar kun de ubortleiede Stole, være sig oppe eller nede, staae mine Tilhørere aabne paa det Vilkaar, Majestæten har sat; men videre kan min Føielighed umuelig strække sig, især da mine Tilhørere tit for en stor Deel kan bestaae af Reisende eller dog af Gæster, som ikke maae være nogensteds udelukte, hvor der er Plads.

Altsaa, Hr. Etatsraad! vil De tage det Forbud tilbage, der i sit Princip aldeles nedbryder den Frihed, Majestæten har skiænket mine Tilhørere, da De med samme Ret kunde lukke hele Kirken som Pulpituret for dem? Vil De eller vil De ikke? Kun det er Spørgsmaalet, hvorpaa jeg udbeder mig Deres ærede Svar og vil i alt Fald næste Søndag finde det i Kirken; thi skal Forbudet blive staaende, med hvad Hjemmel det end saa er, da skal næste Søndag være den Sidste, jeg „indtil videre“ holder Dansk Aftensang i Fredriks-Kirken. Fem Aars ufortrødne Arbeide og hele min Tænkemaade vil være Borgen for, at jeg nødvendig gjør et saadant Skridt, men strides vil jeg nu engang ikke om Sligt, hvor soleklar end Sagen synes mig, og Tvangs-Systemet vil jeg ligesaalidt have indført ved en Gudstjeneste, hvis Væsen maa være Frihed, naar den skal i mine Øine have noget Værd. Vant til at betragte Hr. Etatsraaden som en Mand af liberale Anskuelser, vil jeg imidlertid endnu haabe, det har været en Misforstaaelse og beder Dem indstændig ikke at staae fast paa et Forbud, hvis muelige Følger Ingen af os kan beregne!

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

[Tilføiet paa næste Side.]

Altsaa, Hr. Etatsraad, hvad jeg kunde fordre som en Ret, udbeder jeg mig som Godhed, saa det utaaelige Forbud hæves og for at give ogsaa dette Forhold al muelig Frihed, gientager jeg, at jeg ingenlunde vil gjøre et Strids-Spørgsmaal deraf, men, hvis Forbudet ikke hæves, hæve den Danske Aftensang, der, efterat have tabt sit fri Præg, ei meer i mine Øine er det Offer værd, den koster mig. Vant til at betragte Hr. Etatsraaden som en Mand af liberale Anskuelser, vil jeg imidlertid haabe, at Opklaringen af den væsentlige Forskiel mellem den befalede og bekostede Gudstjeneste og den aldeles frivillige, vil vise Dem, Forbudet er en Misforstaaelse, der ingen videre Følger bør have, end sige de Uberegnelige, et overilet Skridt i saa øm en Sag muelig kunde drage efter sig.

Til L. N. Hvidt.

394.

Østerbro 108 24 Juli 1837.

At Forbudet mod Pulpiturets Benyttelse af mine Tilhørere, indtil videre er hævet, glæder mig dobbelt, da jeg af den seneste Skrivelse, hvormed Hr. Etatsraaden bærede mig, seer, at det ei var gjort, fordi De yndede det, men kun fordi De meende, det maatte følge af Cancelli-Skrivelsen om den Tydske Menighed. Saaledes stadfæstede sig da ganske min Ahnelse, at naar jeg havde været saa heldig at træffe Hr. Etatsraaden, vilde to Ord oplyst Sagen, som vor Brevvexling snart kunde reent fordunklet.

Men, Hr. Etatsraad! da vi nu er enige om, det vil være bedst at lade Tingene gaae deres egen fri, naturlige Gang, som i de afvigte fem Aar, hvorfor da bringe en Sag for Cancelliet, der, om den end vedkom dette Collegium, som jeg ikke indseer, umuelig af Samme kunde afgjøres til mindste Fordeel for Nogen af Parterne, men lettelig til Skade for Begge. Vel har jeg nemlig den Formodning, at naar Cancelliet skiænkede Sagen modent Overlæg, vilde Det finde, at herved var Intet at gjøre fra Collegiets Side, da den Danske Aftensang er og bliver en Privat-Sag, skiøndt den Kongelige Tilladelse har givet den et offentligt Udseende; men De veed sikkert, Hr. Etatsraad! saa godt som jeg, hvilken Fristelse Man ved en Forespørgsel sætter et Collegium i, og om det Høikongelig Danske Cancelli i dette Tilfælde ganske vilde overvinde Fristelsen, veed derimod Ingen af os. Erklærede nu Cancelliet, at Fredriks-Kirken ei havde andet Krav paa mine Tilhørere

end det i den Kongelige Tilladelse benævnte, da gav det vel mig og mine Tilhørere en Slags Sikkerhed, men i en Stilling „indtil videre“ skal man helst nøies med at Alt gaaer godt „indtil videre“, og hvad skulde jeg have imod, at de af mine Tilhørere, hvis Lyst og Leilighed det er, leie Stole, naar kun ikke de Andre skal lide derunder! Fik Cancelliet derimod i Sinde at anvende sin Skrivelse paa den Danske Aftensang, saa ikke blot Pulpituret lukkedes for alle dem, der ikke havde leiet, men ogsaa Stolene „paa Gulvet“ gaves i Graverens Vold at aabne eller lukke efter Behag, da maatte jeg nødvendig hæve Aftensangen, saa baade Kirken og Kirkebetjentene, langt fra at vinde ny Indtægt af den, tabde hvad de kan have havt.

Desaarsag vil jeg bede Dem, Hr. Etatsraad! ikke at gjøre en Forespørgsel, der enten maatte være aldeles overflødig eller reent opløse det Forhold, den sigtede til at ordne; men skulde De desuagtet troe det nødvendigt, da udbeder jeg mig den Godhed, at mine Breve om denne Sag maatte vedlægges, da Collegiet ellers meget muelig kunde resolve, uden at have hørt mine ringe Tanker, der dog i dette Tilfælde ved en særdeles Undtagelse, maae gjøre Udslaget.

Med den Høiagtelse, som Deres aabne Humanitet i denne Sag nødvendig maatte befæste

ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra H. Steffens.

395.

Berlin d. 1ste Aug. 1837.

Kiære Grundtvig!

Modtag fra en Beslægtet, som elsker og agter Dig, disse Linier, med inderlig Tak for alt, hvad Du af og til har sendt mig. Du nye Christen og gamle Skandinaviske Hedning har vel venskabelig skikket mig, hvad Du har skrevet i den sidste Qualität; men Muus har med megen Varme gjort mig opmærksom paa den betydningsfulde Udvikling, som Din Synspunkt for Kirken og dens Betydning i vore Dage, har opnaaet og jeg ønsker levende at faae en Oversigt over det, som Du i denne Henseende har udarbeidet i senere Tid.

Muus er min kiære Ven, og seer ham ofte — jeg vilde bede Dig at komme til Berlin, som nu er saa let; dersom jeg ikke kiendte Din Mening om de stakkels Tydske.

Glem ikke din

troefaste Ven og Fetter

Steffens.

*Fra W. Wexels.**

396.

Kristiania d. 13 Aug. 1837.

Kjære Pastor Grundtvig!

Tillad mig paa egne og fleres Vegne at spørge Dem, om De skulde være redebon til snarest muligt at udarbejde og udgive 3dje og sidste Bind af Deres „Haandbog i Verdenshistorien“ (eller den nyere Tids Historie), dersom De hertil modtog et Pengetilskud af en vis Størrelse, og, i saa Fald, hvor stort et Pengebeløb De anseer det fornødent at være forvisset om, samt til hvilken Tid De omtrentlig mente, at Værket da kunde udkomme? Skulde De finde Lyst og Lejlighed til med Proprietær Frederik Solem, som desangaaende vil henvende sig til Dem før sin Afrejse fra Kjøbenhavn, at gjensvare et Par Ord paa ovenstaaende Spørgsmaal vilde De derved meget forbinde mig.

Hjertelig Tak for Deres Ord i Kirketidendens Juni-hæfte „om gudelige og ugudelige Forsamlinger“. De vare som skrevne ud af mit Hjerte. Des værre, det kan jeg ikke sige om Lindbergs Meddelelser, denne Gjenstand vedkommende. Mod dem har jeg, hvad jeg ogsaa ligefrem har sagt ham, meget at indvende, og tror navnlig, at han derved mer (i aandelig Henseende) skader end gavner de gudelige Forsamlingers Ledere og Lemmer, ja staar i Fare for at forstyrre og fordærve den Guds Gjerning, man bør haabe er tilstede iblandt dem.

Tak for Deres Ord til os om den norske Højskole. Maatte kun de deri indeholdte herlige Ideer vorde ret opfattede og i betimelig Tid og paa betimelig Maade træde i Liv og Virksomhed! Jeg har des værre derom kun lidet Haab. Man forstaar Dem næppe her. Faa ere vel de, der med vor „Konstitutionelle“ i Dem ville se et Stykke af en St. Simonist, men faa ere vistnok ogsaa de, der ville kunne sætte sig ind i og tilegne sig det af Deres Aand og Tankegang, som man maa kunne tilegne sig, for ret at fatte Deres Ord og Mening. En Del her vil glæde sig i de „Friheds-Ideer“, i den „Liberalisme“, de mene at finde udtalt i Deres Ord, vil ogsaa i dette Stykke forstaa Dem maadelig nok og for Resten give Højskolen en god Dag. For de enkelte, der med nogen livlig Interesse opfatte Sagen, vilde det sikkert være inderlig kjært at se Deres Mening saa vel om Tingen selv, som om Maaden at kunne sætte den i Værk paa, end yderligere udviklet.

— — — —

Lin. 25 f. o. Til Nordmænd om en norsk Højskole. Jfr. Rønning: Grundtvig III, 2, 180.

Farvel, kjæreste Grundtvig! Gud velsigne Dem og Deres Hus! Det ønsker af oprigtigt Hjærte

Deres altid inderlig hengivne

W. Wexels.

*Fra Fru Ranni Solem. **

397.

Sandager 28 August 1837.

Kjære Pastor Grundtvig!

Deres Bekjendelse i Lindbergs Kirketidende om gudelige og ugudelige Forsamlinger er, saa vidt jeg forstaar det, meget grundig sand og ret; men at de fleste [af dem] i Norge, som dog lægge Vind paa at være Kristne, ikke ser det saa, er des værre, saa vidt jeg kjender til Tankegangen, ganske sandt, og der er mange her, som tror, at Kristendommen maatte rent gaa til Grunde, dersom ikke saadanne Forsamlinger vare og bleve vedligeholdte. Dette var ogsaa Hauges Mening og ofte igjentagne Formaning til sine Venner, at de maatte for alle Ting ikke aflade dermed. Nu er dette Tilfældet, at de fleste af Hauges Venner vil ikke indrømme, at Hauge i Lære eller Levned fejlede — nej, det være langt fra. Den, som ytrer saadanne Ting, maa ikke vente sig andet, end at blive anset for et farligt Menneske, der er værdt at sky og laste. Saaledes staar Sagerne for en Del her i Norge, og det gjøres vel høilig behov, som du klarlig har bevist, at den lutherske Reformation burde fortsættes, og det er vel paa høj Tid at vaagne og staa op af Søvn og ty hen til Sions Bjerg, hvor Fred og Frelse ene er at finde. — Deres Bog, som Grøndal har trykt, har — det véd jeg — vakt nogle til Opmærksomhed blandt de studerende her, som interessere sig for Sagen, nemlig for at faa en folkelig Højskole i Stand. Vel kan der for menneskeligt Overslag komme mange store, uoverstigelige Bjærge i Vejen, men sande ere Luthers gode Ord: „Hvad Gud vil have frem, kan ingen forholde“; og naar man ser Sagen fra den Side, saa faar den en ganske anden Skikkelse. —

For vor Frederik takker jeg meget, saa vel ifra min Mand som mig: intet større gode véd jeg at ønske ham, end at to Dele af Deres Aand maatte hvile paa ham, nemlig: den Kjærligheds og Vidsoms Aand til at se alle Ting i deres rette Skikkelse, og Kjærligheds Kraft til at sejre over sig selv og Verden

Lin. 13 f. n. Deres Bog, se Note til forrige Brev. Grøndal var den norske Forlægger.

og at staa imod Djævelens snedige Anløb. Den, som besidder en saadan Gave med et sandt ydmygt Hjærte, den er stærkere end Samson; thi vel gjorde han mange store Bedrifter, men faldt dog og forlorede sin Styrke ved en listig Kvindes Over-talelse. —

— — — —

Med den inderligste kjærlige Hilsen til Dem og kjære Fa-milie slutter jeg dette lille Brev.

Ranni Solem.

Til Gregers Bech.

398.

16de Septbr. 1837.

Kiære Hr. Bech.

Dersom De i Deres forrige Brev havde ønsket mit venlige Svar istedenfor at forlange Brevet trykt, da skulde De strax faaet al den Oplysning, jeg i et Brev kunde give, men De var aabenbar saa opsat paa Brevets Trykning, at jeg maatte lade den gaae for sig, naar De ei skulde faae allehaande ugrundede Mistanker, og at svare privat paa et offentligt Brev har ingen Art, men at føre en Penne-Feide med Troes-Forvandre om min individuelle Anskuelse strider saa ganske mod min Fø-lelse, at der skulde være Fare paa Færde, inden jeg bekvem-mede mig dertil. Nu derimod, da Deres Brev til Lindberg siger mig, at De heller vil see min Oplysning end have Brevet trykt, skal jeg giøre mit Bedste, skjøndt jeg godt veed, der vil noget ganske Andet end Breve til at udrydde saa dybt ind-groet en Fordom, som den om Skolens urimelige Almagt ei blot til at skabe Oldinger af Børn men ogsaa Christne af Tyr-ker og Hedninger. Denne Fordom, hvoraf jeg selv længe har havt en Deel, der først seent blev med Rod oprykket, synes De nemlig at have heel og betragte som en fredlyst Hellig-dom, der ei engang maa røres, saa jeg tør slet ikke vente, De, indtil videre, med Upartiskhed kan eller vil overveie det store Spørgsmaal om Skolens Virksomhed, som den hidtil har væ-ret, og som vi herefter maae ønske den. Naar derimod denne Fordom saaledes forblinder Dem, at De ei seer rettere end at jeg vilde have Munden stoppet paa christelige Skole-lærere, da er en saadan Hensigt aabenbar saa uforenelig med mindste Gran af christen Tro, at jeg slet ikke veed, hvorledes De noget Øieblik kunde tiltroe mig den, uden med det Samme

Lin. 15 f. o. I Lindbergs Nord. Kirketid. 1836 (Nr. 19) skrev Bech: Hvorvidt Troen er en Skolesag. Et Brev til Grundtvig.

at betragte mig som en Apostat, der vilde undergrave den Tro, han kun paa Skrømt selv bekiendte sig til. I Sandhed, selv af mine yngste Læsere, der kunde tiltroe mig hvad det skulde være, maatte jeg fordre at forstaaes lidt bedre, naar jeg i det paaankede Stykke udtrykkelig skielnede mellem mine individuelle Tanker om Gavnligheden af som Barn „at lære sin Christendom“, og den soleklare Sandhed, at Skole-Tvang til Religjions-Underviisning ei alene er en uforsvarlig Samvittigheds-Tvang, men under nærværende Omstændigheder saa utaaelig for de Christne, at hvad de end tænke om Gavnligheden af en christelig Skole-Underviisning for Børn, maae de dog alle ønske en Tvang afskaffet, der de fleste Steder paanøder Børnene en uchristelig Religjions-Underviisning! Af Dem, som min gamle Læser og venlige Betragter og som en Mand, der godt veed, hvordan Religjions-Underviisningen drives i de fleste Skoler, maatte jeg nu ventet, at hvormegen Vægt, De end lagde paa en levende christelig Børne-Underviisning, De dog strax vilde tænke og sige: ja, under nærværende Omstændigheder er det vist nok bedst, at Skole-Tvangen virkelig hæves, ei blot som den er indført ved Forordningen af 1814, men ogsaa for saavidt alle de Børn, der besøge Skolen, skal nødes til at modtage Religjions-Underviisning, enten det saa er Forældrene en Gru eller en Glæde. Vil De svare, at Dette indrømmer De ogsaa, da har De forsaavidt Ret, at De har viist, De virkelig finder Dem nødt til at indrømme det i Forbigaaende, men hverken indrømmer De det gierne, heller ikke er der mindste Spor af, at De seer, det er virkelig Alt, hvad jeg fordrer indrømmet, saa naar det kun bliver en fri Sag, hvem Forældrene vil betroe deres Børns Dannelse til Tro og Guds frygt, da overlader jeg det rolig til deres eget Hjerter og christelige Oplysning, hvad Priis de vil sætte paa „Lexer“ i Christendommen, skjøndt jeg hverken kan eller maa fortie, at jeg anseer den giennem mange Aarhundreder herskende Tanke-Gang om den christelige Børne-Lærdom for reent forkeert, saa den, langt fra at forberede og nære meget mere forhindrer eller forsinker det christelige Livs naturlige Udvikling.

Vil De nu blive ved at sammenblande saa høist forskiellige Ting, som min Paastand om Skole-Frihedens Nødvendighed for de Christne, og min Betragtning af det christelige Livs Tarv, som jeg rolig lader Tid og Erfaring stadfæste eller giendrive, og vil De derhos blive ved at misforstaae mig, som om jeg kunde mene Andet, end at det maa være Forældre tilladt

ligesaavel at tage den i Sognet boende Skolelærer, som en anden Mand, til Hjelp ved Børnenes christelige Dannelse, da nyttet det aabenbar slet ikke at vi afhandle den Sag med hinanden. Frikiender De mig derimod for dette Galskab, og finder selv, at Declamationer mod det som mit er, mildest talt, meget overflødige, da tør jeg vist nok ikke sige, vi derfor blive enige enten om Ønskeligheden og Herligheden af den Skole-Frihed, der, efter Omstændighederne er Christne uundværlig, eller om den bedste Maade at indplante Ordet paa i Barne-Sjælen; men da vil De dog finde, at jeg ikke borgerlig gaaer frugtsommeligt med Noget, der kan bedrøve en christelig Skolelærer, der i Samvitigheds-Sager vil unde Næsten samme Frihed, han selv forlanger, og det blev da mellem os kun Spørgsmaal, om jeg ikke videnskabeligt, ved mine Lovtaler over al muelig Frihed i hjertelige og aandelige Ting, og ved min Nedsættelse af Udenads-Læsning og Afrettelse i den Christne Menighed, undergravede det gamle Skolevæsen og skadede Christendommen. Hertil maatte jeg svare, at hvad det gamle Skolevæsen angaaer, da ønsker og haaber jeg ganske rigtig dets Undergang, fordi jeg finder, det kun har været et nødvendigt Onde, vi nu er istand til at ombytte med et ønskeligt Gode, som er et nyt Skolevæsen, der ordner sig efter Menneske-Livets Natur-Love og vil derfor ikke beherske men tjene det, ikke ved at paatvinge Barndommen et Skin af den erfarne Alderdom, hemme eller dog forvirre hele Livs-Udviklingen, men ved at værne om Livs-Kilden og sætte Kræfterne i en passende Bevægelse, hjælpe Mennesket til virkelig at blive Alt hvad han har Lyst og Anlæg til, som er det eneste fornuftige Øiemed vi, ved Aands og Hjertes Dannelse kan forfølge, da enhver Bestræbelse for at gjøre et Menneske aandeligt og hjerteligt til Andet end han har baade Lyst og Anlæg til, kun er et ligesaa frugtesløst som uchristeligt og umenneskeligt Tyranni. Da jeg nu klarlig seer, vores gamle Kirke-Skole er bygget paa den modsatte Grundsætning, som om det baade var meget mueligt og meget priseligt, naar Man havde tvunget de Vantroer til at lade sig døbe eller dog til at sende deres Børn i Kirke-Skolen, da af disse Børn eller dog af Børnene i tusinde Ledd at gjøre ordenlige Christne, med eller mod deres Villie, saa var det kun uværdigt Skrømteri, om jeg vilde nægte, at min Anskuelses Seier blev den gamle Kirke eller rettere Kloster-Skoles Undergang.

Hvad derimod Christendom, ægte, levende Christen-

dom angaaer, da maatte det ikke være sandt, at hvor Herrens Aander, der er Frihed, dersom Frihed skulde kunne gjøre den mindste Skade eller Afbræk, og det maatte derfor ikke være sandt, at Christendommen blomstrede og udbredte sig mageløs godt i Dens første Aarhundreder, dersom ikke Friheden var Dens rette Element, hvoraf Den, ved Pavedømmet under hvilkensomhelst Skikkelse, aldrig kunde drages, uden i samme Grad at tabe sit Liv og sin levende Virksomhed. Kun derfor, naar Man sætter den døde Kundskab og Skriftklogskab over Aandens Virksomhed og det ny Menneske-Liv, Gud dermed skabde paa Jorden, kan Man consequent komme til den Slutning, at Tvangs-Skolen har gavnet Christendommen og maa, for Dens Skyld, omhyggelig vedligeholdes; men efter saamange Aarhundredes Vildfarelse har Skole-Fordommen naturligviis slaaet saa dybe Rødder, at det ikke maa undre mig, at selv Enkelte, der dog „have Lyst til Livet“, er inconsequente nok til at ansee Tvangs-Skolen, (ligesom i Luthers Dage Paven) for uundværlig, og af Disse kræver jeg kun for min Betragtning af Sagen samme christelige Overbærelse, som jeg viser dem. Hvad nemlig, naar min Betragtning seirede, Følgen vilde blive enten for Landsby-Skolerne eller nogen anden Stats-Indretning, kommer jo slet ikke Sagen ved, da alle menneskelige Indretninger jo kun, ligesom Sabbaten selv, er til for Menneske-Livets Skyld, og naar de ei længer findes tjnelige for det, maae ønskes borte heller i Dag end i Morgen, og at jeg ikke er nænsommere over Dreng-Skolerne for det Lærde Væsen end over dem for Christendommen, har De sikkert seet, saa Spørgsmaalet er her ene og alene, om jeg rigtig skionner, hvad der i denne Henseende er Menneske-Livets Tarv, det (christelig talt: aandelige) saavel som det Naturliges. At jeg imidlertid er langt fra at betragte Landsby-Skolelærere for unødvendige, men troer, de kunde gjøre noget meget Bedre end slide sig op i en Børne-Skole fra Morgen til Aften, faaer De sagtens at see, om De bliver ved at følge min literære Bane, men da De ogsaa er misfornøiet med min Betragtning af den fri Statskirke og med min Haandbog i Verdens-Historien, vil det sagtens ikke forsone Dem med min Vantro paa Børne-Skolens Gavnlighed enten for det kirkelige, borgerlige eller videnskabelige Liv. Alt hvad jeg derfor tør haabe, er, De vil indsee, at mine Tanker har den samme Ret til at yttres og prøves, som Deres, og at hvad jeg borgerlig kræver, er hverken Skolelærernes eller noget Menneskes Undertrykkelse, men kun den Frihed til selv at raade for sin

Tro og sine Børns religiøse Dannelse, som alle levende Christne maae, naar den ikke godvillig undes dem, tage sig i Guds Navn, men har forspildt deres borgerlige Ret til, naar de ikke vil unde deres Medborgere af hvilkensomhelst Tro den Sammel!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til P. A. Fenger.

399.

Christianshavn 6te Octbr. 1837.

Kiære Ven!

Deres Brev om Haandbogen i Verdens-Historien, hvortil jeg i Sommer fik et Sidestykke fra Vexels, var mig naturligviis meget velkomment, da jeg vel i Grunden har mere Lyst til at skrive Bogen end Nogen til at læse den; men da jeg, vil Gud, agter i denne Vinter at sysle med de bibelhistoriske Sange, maa jeg svare Dem ligesom Vexels, at for Øieblikket kan jeg Intet sige om, naar Nyaarstidens Historie kan ventes fra min Haand. For Resten mener jeg, at naar der kunde blive en Tilgang af omtrent 200 Subskribenter, maatte jeg vel kunne faae et nogenlunde klækkeligt Honorar, uden hvilket jeg ikke tør begynde paa et Arbeide, der ei lader sig beregne, men vil sagtens medtage henved et Par Aar. Naar jeg derimod har Udsigt til det Nødvendige for Arbeids-Tiden, begynder jeg gierne, saasnart enten de bibelhistoriske Sange er samlede eller jeg skulde see, de ikke for Øieblikket vilde lykkes. *B e c h m a n* kom jævnlig til mig, mens han laae ved Universitetet og yttrede bestandig saamegen Ærbødighed for alt Christeligt og saamegen Deeltagelse i min skriftlige Virksomhed, at det ikke undrer, men glæder mig dobbelt, at Aarene og Afstanden ei har forandret hans Tankegang. Det er, som De formodede, en Søn af Consistorialraaden og vel en Jævnaldrende af Deres Broder *F e r d i n a n d*.

Fra samme „Broder Ferdinand“ havde jeg Brev i Gaar med et smukt Bidrag til min Nødtørft under Arbeidet med de bibelhistoriske Sange, og da jeg netop i Gaar trak i Vinter-Kvarteer, for at begynde paa Arbeidet var det mig blandt andet et meget fornøieligt Varsel. Om nu de bibelhistoriske Sange vil udgiøre et eget Bind, veed jeg naturligviis ikke, men finder dog ei urimeligt, og i saa Fald agter jeg at skyde et Arbeide af anden Slags ind mellem 2det og 3die Bind af Sangværket, hvad da, om Alt føier sig derefter, rimeligst kunde være 3die Bind af Haandbogen.

Fra Begyndelsen af Julimaaned til nu har jeg ligget paa Østerbro og dovnnet, det vil sige, kun læst hvad der faldt mig i Hænderne eller faldt mig ind og samlet nogle Vers, som skal trykkes i Norge; thi skøndt der 1834 gierne kan have været andre Grunde end Heden og Pennen til min lange Upasselighed, gav jeg dem dog Skylden og stræbde i Aar at undgaae dem. Hos Busck veed De, jeg var en ottedags Tid og jeg skulde gierne kommet baade til Dem og Deres Broder, men mere end een Søndag synes mig ikke, jeg om Sommeren uden Nødvendighed vil lukke Kirken og i denne Sommer har Kirkegangen været saa usædvanlig opmuntrende, at jeg slet ikke kunde nænne det. Min Ferie-Læsning sluttede jeg for Resten med to tykke Bøger (Philip af Comines Historie af sin Tid og Sleidans af Keiser Carl den Femtes) og begge burde læses opmærksomt af Hvem der vil skrive Nyaarstidens Historie, da den Første beskriver en jammerlig Tid (Ludvig den Ellevtes) morsomt og ypperlig i alle Maader, og den Anden, med al sin latinske Magerhed og Kiedsommelighed, dog bedst og lærerigst det ypperste Tidsrum af den ny Historie. Den Sidste er vel saa drøi, at jeg endnu har en god Stump tilbage, men naar jeg er kommet saavidt med en vigtig Bog, at Kiedsommeligheden er overvundet, anseer jeg den dog for saagodtsom læst og det er Tilfældet med Sleidan, som jeg hardtad i 30 Aar har eiet, men aldrig før nu havt Mod til at pløie. Jeg seer blandt Andet deraf, at Man uden al Grund har trættedes om, naar Luther først sang „Vor Gud Han er saa fast en Borg“ thi det var mens han skrev paa den Augsburgske Confession og det er mærkeligt at see, hvilket Indtryk den Sang har gjort selv paa den vindtørre Sleidan, thi den oversætter han næsten ordret, saa hvem der ikke kiender den, maae troe, Manden med et er gaaet fra Forstanden eller har slaaet sig til Poesien. Guds Fred med Dem og Deres.

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra L. C. Müller.

400.

Ribe d. 27de Dec. 1837.

— — — — —
Om min Menighed kan jeg naturligviis ikke sige noget bestemt endnu. De tog venlig imod mig, gaaer flittig i Kirke og

Lin. 13 f. o. Philippe de Comines Memoirer fra Slutningen af d. 15. Aarh.

Lin. 14 f. o. Sleidanus skildrede 1555 det schmalkaldiske Forbunds Historie (De statu religionis et republicae Caroli V. comm.).

fører sig anstændig op, samt tager sig ivrig af de Fattige og tildels ogsaa af deres egne Børns Skolegang, men imidlertid er der dog en Deel, som boer omtrent en Miils Vei fra Ribe, om hvem man ikke kan sige stort Andet, end at de lever noget nær som Hedninger, saa Børnene voxer op uden nogen Slags Underviisning, og Forældrene seer aldrig Kirken uden ved Daab og Begravelser. Haardt vil det holde at faae fat paa dem, de har vist sjælden seet deres Præst, hvad der vel ogsaa kan have sin Grund i, at de boer adspredt omtrent paa en fire Mile, ihvorvel Broderparten er samlet paa en Hede der hedder Faurlund (Fagerlund?). Hvad er herved at gjøre? Min Formand Leth var en forunderlig Mand; efter Alles Sigende en høist begavet Præst og efter Alles Sigende en meget svag Mand, undtagen, siger Thurah, naar han forkyndte Christi Evangelium, for da var der ingen Svaghed at mærke paa ham; men ubarmhertig var han i en vis Henseende, da han først og fremmest plyndrede sig selv og tildeels ogsaa Andre, for at hjælpe hver doven Drukkenbold, der vilde klynke for ham, og det har ikke gjort godt paa Folkene i Faurlund. Ogsaa antog han Confirmanter, som ingen Anden vilde antage, hvad man har Lov til i det Thorning-lehnske, hvorunder Seem Sogne kald ligger; da der nu heller ingen Udskrivning af Skoler finder Sted, har han vel mere en[d] eengang havt Confirmanter der neppe havde hørt Jesu Navn nævne. Skal jeg dømme efter mine, maa det rigtig nok see gruelig ud med Mange her i Egnen, for af tretten Confirmanter har to Dreng og fire Piger gode Kundskaber og god Forstand paa deres Christendom, men ikke nok med at de Øvrige fortæller mig, at Johannes den Døber er Guds eenbaarne Søn, og at Jesus Christus blev kastet i Vandet, saa kjender de ikke en Gang de aandelige Ord, men siger „at synde“ er det Samme som „at gjøre godt“, og saa fremdeles. Remse Lærebogen op har Nogle af dem stor Lyst til, Andre er til Lykke frie for det, da de ikke kan læse, men fortælle deres Bibelhistorie ordentlig igjen kan de næsten Alle, naar jeg har fortalt dem den, saa der kunde være udrettet en Deel med dem, dersom de havde været i Skole hos en Lærer der tog sig ad Bibelhistorien, men den har baade Leth og Skolelæreren skammelig overseet og derimod plaget dem med de kjære §§, hvoraf de ikke forstaaer et Ord. Tage Müller meente, at det var godt at lade Børn fortælle Bibelhistorien med deres egne Ord, men lære Lærebogen udenad; jeg fortalte ham da, hvad Folk jeg havde at drages med; Ja, svarede han, saa er der jo intet Andet at gjøre end at lægge Bogen aldeles bort!

og jeg mener det er det bedste i alle Tilfælde. De Fleste af den Slags Confirmanter har aldrig havt deres Fod i Skolen — for her er vi da frie for Mulcteren — og jeg antog dem ingenlunde i den Tanke at kunne confirmere dem, men for at de dog skulde faae et Ord om Christendom at høre. De gamle Psalmer har Lindbergs Fader afskaffet her i Sognet — i et Nabosogn bruges de endnu — og de nye har de ingen lært udenad af, hvad da ogsaa kan være ligemeget; de Ældre derimod er vel bekendte baade med Bibelhistorien og med Kingos Psalmebog, saa der er en kjendelig Forskjel paa det christelige Sprog som føres og forstaaes af Yngre og Ældre. Hidindtil har jeg kun truffet paa een Mand, paa hvem jeg kunde mærke at hans Saligheds Sag laae ham paa Hjerte, og om hvis Huus jeg tør haabe at det er christeligt; han er for Resten ordentlig berømt for sin Dygtighed og Velvillie, saa det var mig ret kjært, at han er den eneste af mine Sognefolk, der uden Anledning har bragt mig en Foræring. Fra et Nabosogn, hvor der holdes Forsamlinger har jeg hver Søndag Besøg, og de har ikke holdt op at komme, ihvorvel det nok kan være, at de har hørt Adskilligt der skurrede i deres Øren; hvordan de for Resten er, skal jeg ikke kunne sige, de har ellers det Ord paa sig, at de river ned paa Andre i deres Samlinger, jeg har kun talt med een af dem, og vor Samtale blev hastig afbrudt, da der kom en Mand til mig, med hvem jeg havde Noget at bestille, men han vilde ikke kjende Flere her i Egnen for christne Præster end Thurah, Hass og halv om halv Koch i Vodder. At høre Historier har Bønderne her stor Lyst til, saa jeg haaber at baade Krønikerne, hvoraf vi imidlertid kun har eet Exemplar, som har ligget ubrugt, men nu er hos Bogbinderen, og min Historie skal blive læst her. Gud veed i Øvrigt, hvorvidt de vil kunne forstaae dem, for af de Ord, De har saa mange af, har jeg ikke hørt eet endnu og ikke eet eneste Ordsprog, i det Sted at Oldenburg siger, at hans Sognefolk taler snart ikke anderledes end i Ordsprog. Poetiske er de gode Mænd i og omkring Ribe i det Hele taget ikke, i det Mindste kan jeg ikke kjende det paa dem. — Leths Søn har jeg i Huset og skal beholde ham til October, da han skal dimitteres; det er et vakkert Menneske, som jeg har megen Fornøielse af. Jeg har begyndt at læse Islandsk med ham og et Par Andre, det er dog bedre at læse med tre end med Ingen. Kan jeg faae Plads og Leilighed, vil jeg ogsaa holde nogle Forelæsninger til Sommer over den ældre Historie, men fremfor Alt fortælle Bønderne saa Meget

Lin. 14 f. n. L. C. M.s „Danmarks Historie“, 1836.

af den som knytter sig til Bibelhistorien, og maaskee lidt Kirkehistorie med. — Nu har jeg ikke mere at fortælle, end at min Bolig er temmelig forfalden, mine Indtægter omtrent 600 Rbdler, der vel vil være lige saa meget som 800 i Kjøbenhavn; Hanne har skrantet temmelig, men jeg og Drengen været raske, og den lille Knægt begynder at snakke om Ting han saae og smagte i Kjøbenhavn, men ikke kunde nævne den Gang, og som vi aldrig har nævnet for ham, saa jeg skulde snart troe, han faaer en god Hukommelse. I Ribe spurgte Ingen om Dem, undtagen Thurah og Biskoppen, men et Par Bønder i Seem vilde vide, hvordan De levede. —

Tak for Riimkrøniken, og vær nu saa god at lade Deres Prækener, som De lovede mig, gaae i en af Lindbergs Pakker, og at skrive mig et godt Brev til; De kan nok begribe, at jeg trænger til det. Om hvad der er at gjøre med de Stakkels aandelig og legemlig Trængende i Faurlund, maa De endelig sige mig Besked. Gud veed, her er meget at tage Haand i, vidste jeg bare, hvorledes jeg skulde faae fat. Med at holde mine Prækener og tale frit i Kirken har jeg det, Gud skee Lov, langt lettere som Præst end som Candidat, men at skrive dem falder mig tungere. I Seem falder ellers min Tale bedre end i Ribe, saa vidt jeg kan forstaae. Hils Deres Egne, samt Kierkegaard, Lindberg og Ley fra mig og Mine; skriver De Ingenting om hvordan de har det hjemme hos Dem, troer jeg, at Alting staaer ved det gamle. Hils Meta fra Drengen. Jeg vilde ønske De længtes lidt efter mig; jeg længes saa meget efter Dem. Farvel og glem ikke

Deres

Ludv. Müller.

Jeg drømte om Dem i Nat, men det var en underlig Drøm: jeg syntes, at jeg bar Ild og Gløder ind paa Studiegaarden, og at De gik bag efter, og skjændte paa mig, fordi jeg bar det over Gaden og ikke gik derind gjennem nogle Stuer i en Udbygning.

Søndagen før Nyaarsdag havde jeg en Samtale med en Deel Forsamlings-Folk, der havde været i Kirke, og deriblandt med to Fyenboer der for nylig var hos Dem. Da jeg ikke vilde erkjende Spil og Dans for Synd, blev de ved at snakke til jeg endelig brød af, og at det var paa høie Tid meente ogsaa en af mine Sognefolk, der siden sagde til mig: Dem kunde De gjerne snakket med lige til den mørke Nat, for De var lige saa nær da De slap som da De begyndte, og det var ganske rigtigt, for de Godtfolk tog ikke mod Grunde,

men Nyaarsdag kom kun een af dem i Kirke, i det Sted at der Dagen i Forveien var femten. Hvad synes De ellers om Fynboerne? med Dem var de tilfredse.

Til C. Reiersen.

401.

[²¹/₈ 1837].

Efter den Oplysning, Deres Velbyrdighed, ved Samtalen i Gaar, med saamegen Artighed og Beredvillighed gav mig, skønner jeg ikke rettere end at Forbudet mod min lille Bogs Salg grunder sig paa en Misforstaaelse og kan da muelig hæves tilligemed den. Derfor giver jeg mig den Frihed at uleilige D. V. med disse Linier, da jeg Intet maa forsømme, for at bevare det Gran af Frihed, Loven som Skribent har levnet mig. Det vilde vist nok ikke hjælpe, hvis enten D. V. eller Cancelliet vilde benytte deres Stilling til at gjøre mig Skribent-Livet saa surt, at jeg enten ganske maatte opgive det, eller prøve paa dets Fortsættelse udenfor Fædernelandet, men da D. V. forsikkrede mig, det ikke blot (som Deres Humanitet har stadfæstet) var langt fra Deres, men ogsaa fra det høie Collegiums Tanker, saa tør jeg vel nære det Haab, at Man ikke vil gjøre min precaire Forfatter-Stilling endnu mere nedtrykt og vanærende, end den allerede er.

Dersom jeg havde ladet min lille Bog „om en Norsk Høiskole“ trykke i Norge for at publicere den i Danmark, da veed jeg vel ikke, hvad der berettigede Cancelliet til at forbyde Publicationen, naar Bogen intet Lovstridigt indeholdt, men da kunde jeg dog godt forstaae, hvad D. V. kaldte at eludere Forordningen af 27de Septbr. Nu derimod, da det sikkert er baade D. V. og Cancelliet bekiendt, at jeg i de ti Aar, jeg havde den Ulykke at være under Censur, standhaftig har forsmaaet alle de Veie, der især stod mig aabne til at eludere Censuren, og da den lille Bog „om en Norsk Høiskole“ hvad selv dens Indhold klarlig viser, kun er trykt i Norge fordi det var der, den skulde publiceres og især finde Læsere, nu maa selv Mistanken om at have villet eludere være mig smertelig, og vilde Man desuagtet forbyde Bogens Salg i sin oprindelige Form, da kunde den hele Nordiske Læse-Verden ei see andet deri, end en Vilkaarlighed, fremkaldt af personlig Uvillie mod Forfatteren.

Men, husker jeg ret, da er det ogsaa udtrykkelig „Publiceringen“ her af en bundet Skribents Bog, trykt i Norge, Cancelliet forbyder, og da nu min Bog aabenbar er publi-

Lin. 15 f. n. Presseforordningen af ²⁷/₉ 1799, hvorefter Gr. var dømt.

ceret i Norge og var dertil bestemt, saa Spørgsmaalet blot er, om nogle Exp. af den, som af andre udenlandske Bøger maae falholdes i Danmark, saa skønner jeg ikke rettere, end at Cancelliets Resolution levner D. V. Frihed til, i nærværende Tilfælde, naar De har overbeviist Dem om Bogens politiske Uskyldighed uden videre at tillade Salget.

Det kan vel ved første Øiekast synes, som det „trykte Tillæg“ der, efter Cancelliets Resolution, maa kræves, naar en Bog af en Forfatter under Censur, trykt i Norge, publiceres i Danmark, var en ubetydelig Formalitet, jeg ikke burde ændse, men ved nøiere Eftertanke opdager Man dog let, her handles om et Princip, der for en Dansk Forfatter under Censur kunde have de alvorligste Følger. Med samme Ret nemlig, som Cancelliet kan gjøre et nyt Paatryk til Vilkaaret for en Bogs Salg, kunde Det gjøre hele Bogens Omtryk dertil, eller aldeles forbyde dens Salg, uden Spørgsmaal om Bogens Indhold og saaledes var en Dansk Forfatter, som et høist ubetydeligt Tilfælde kan kaste under Censur, aldeles overgivet i Politi-Censurens Vold, saa han, trods det loialeste Sindelag og den største Forsigtighed, blot ved en Enkeltmands Slethed, Lune eller Uforstand, kunde nødes til at nedlægge Pennen eller rømme Landet; thi baade D. V. og Cancelliet veed, saa godt som jeg, at Politi-Censoren, selv uden den vilkaarlige Magt han skal have til at udslette Alt hvad han blot finder upassende, efter Forordningen af 27de Septbr., har det i sin Magt at kvæle om ikke enhver demagogisk Pjece, saa dog ethvert videnskabeligt Værk i Fødselen, og at alle Censorer vilde benytte sig af denne uhyre, ansvarsløse Magt, ligesaa human, som D. V. er vel et fromt Ønske men et forfængeligt Haab.

Uden derfor engang at lægge Vægt paa den smertelige Følelse, det maa være for en Dansk Skribent, som i en heel Menneske-Alder har sat en Ære i at respektere sit Fæderlands Love og tjene det efter Evne, paa sine gamle Dage at fremstilles for sine Landsmænd som en udbrudt Slave, Man anholder og binder fastere, vil D. V. indsee, jeg maa betragte den Smule Frihed, den strænge Lov levner mig, som Livs-Princippet i min Skribent-Virksomhed, der ene sætter mig istand til at bære det tunge Aag, den grændseløse Censur maa være for enhver fribaaren Natur, og da Bønnen er mit eneste Vaaben, beder jeg Dem hæve et Forbud, der aldrig kan tjene til Andet end at gjøre min borgerlige Fortvivlelse fuldstændig, saa jeg enten virkelig prøver paa at eludere Censuren eller rømmer Landet.

Troer D. V. imidlertid ikke paa egen Haand at kunne indskrænke Cancelli-Resolutionens Virkning til de Tilfælde, hvor en Bog om Danske Anliggender kun trykkes i Norge for at publiceres eller udgives i Danmark, da beder jeg og haaber af Deres Humanitet, at De derom vil forespørge Dem i det Høikongelig-Danske Cancelli, og lade dette mit Brev følge med som Bilag; thi skal jeg borgerlig fortvivle i det kiære Fæderneland, maa det dog ikke ligge i en blot Misforstaaelse men være en klar Kiendsgierning for Samtid og Efterslægt. Mit Skribent-Liv har været aabenlyst og, saavidt det staaer til mig, skal min Død ogsaa være det.

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Til Kongen.

(Concept).

402.

[1837.]

Allernaadigste Konge

Majestæten har i et allernaadigst Tillæg til Trykke-Anordningen overordentlig formildet de tidligere Bestemmelser, saa Censurens Varighed herefter skal beroe paa Forseelsens Grad og første Gang kun tilkiendes i det Høieste paa 5 Aar, og Dette giver mig Mod til allerunderdanigst at bede mig fritaget for den Censur, jeg nu i fulde 10 Aar har været under!

Med den Retning, min Pen altid har havt, kan det maaskee vel synes, som Censuren maatte være mig ligegyldig, men dels er det mig netop derfor en Pine at giælde for en mistænkelig Skribent, og desuden er de formelle Bestemmelser ved Politi-Censuren saa byrdefulde, at det, uden vedkommende Embedsmænds Gunst vilde været mig aldeles umueligt at fortsætte den literære Virksomhed, som Majestæten i en lang Række af Aar allernaadigst har opmuntret og understøttet. Paa disse Grunde beder jeg, at den Censur, hvorunder jeg, efter en Hof og Stadsrets Dom i en Privat-Sag 1827 faldt, allernaadigst maatte hæves.

Fra Prins Christian Frederik.

403.

Kiøbenhavn d. 28 Decbr. 1837.

Hr. Pastor Grundtvig! Med Deeltagelse har jeg erfaret at Hs. Majestæt naadigst har hævet den Indskrænkning der i lang Tid har hvilet paa Deres litteraire Arbejder.

Jeg seer heri en heldig Følge af de forandrede Lov Bestemmelser som indeholdes i Tillægget til Trykkefriheds Anordningen bekendtgjort under 1 Novbr. d. A. og jeg lykønsker Dem og Videnskaberne til denne ønskelige Forandring; til Gavn for Deres litteraire Virksomhed.

Velvilligst

Christian Frederik.

Til P. Hjort.

404.

Christianshavn 2den Jan. 1838.

S. T.

Hr. Professor Hjort!

Udgivet er i mine Øine givet til Bedste for hvem der kan bruge det, og særdeles i „Sangværket“ stræbde jeg at samle alle christelige Toner, for at Enhver, om mueligt, maatte finde sin. Det er mig derfor en Fornøjelse, at De har fundet nogle Nummere, som tiltalde Dem, saa de finder dem tjenlige til Deres Øiemed ved den Bog for Ungdommen, De forbereder!

At jeg ikke uden med megen Indskrænkning kan underskrive Deres Anmærkning ved Nr. 393, behøvede vel ikke ved denne Leilighed udtrykkelig at tilføies, men da De synes at erklære næsten alle ældre Sange om „den Helligaand“ for ligesaa tomme som de i den „Evangeliske Psalmebog“, kan jeg dog ikke undlade den Bemærkning, at, forudsat der er en Helligaand, (uden hvilket naturligviis baade nye og gamle Sange derom blev egenlig indholdsløse) da kan mange af de gamle Pindse-Psalmer aldrig med Rette kaldes tomme for det troende Hjerter, og at de kun sjelden umiddelbar tiltale Forstanden, mener jeg, har sin gode Grund deri, at vi først nu begynde at faae nogen Forstand paa Aandens levende Virksomhed.

Derimod underskriver og giengjælder jeg med Tak og „Dem iligemaade“ det rare Ønske, i sit ligesaa klare som deilige grunddanske Udtryk, der nu sædvanlig babylonisk vrages eller lemlæstes.

Med Høiagtelse

ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

19*

Fra Gunni Busck.

405.

Stiftsbjærgby d. 16 Jan. 1838.

Det glæder mig inderlig, at du var hos Manden, thi Sagen maa faa hvad Udfald den vil (det vil sige: Gud vil), saa er Konfirmationen i Landflygtighed en ganske anden Sag, naar man først er gaaet ligefrem til Værks med de Herrer; thi det ligefremme er dog altid Hovedsagen for os, som stole paa den vise, ligesom de fine og kloge Veje er for dem, der stole paa sig selv, i det mindste som det lader for en god Del, da de ville ei stole paa ham i Daaben og Nadveren, hvor Børnene kan finde ham og de blinde se ham og de døve høre ham. — — — Siden du ytrede sidst i en af vore Samtaler, at vi Præster vare for føjelige og havde ingen rigtig Oppositions-aand i os — jeg husker ikke i hvilken Anledning de Ord faldt — saa kan jeg dog fortælle dig, at vi Præster her i Tudse Herred har faaet Oppositionslyst imod det kongelige Rentekammer og har indsendt vor Opposition til vor Biskop, for at han, som den dertil satte, skal træde i Spidsen. Sagen er nemlig denne, at vi Præster hvert Aar skal indberette, hvilke Personer af Rangen der er bosiddende i vore Sogne. Det har vi nu gjort i en Række af Aar, Basse f. Ex. i 24 og jeg i 14 Aar og uden Paatale. I Aar derimod sendes alle disse vore Indberetninger tilbage med Forlangende, at vi skal beedige dem, som det hedder: under Embeds Ed attestere deres Sandhed. Først vilde jeg skrive offentlig om en saadan Misbrug af Guds Navn, men fandt dog, det var lettere først ad den lovlige Vej gennem Bispen at paatale det og dersom det ej vilde hjælpe, da gribe til den skarpere Lud. Jeg skrev derfor en ligefrem og alvorlig Modforestilling til Bispen og sendte den om til mine 7 Embedsbrødre, at de, dersom de billigede den, kunde undertegne den. Dette gjorde de alle, og i Dag er den sendt til Bispen. Det er en gammel kongelig Befaling, som Rentekammeret nu i flere Decennier ikke har bekymret sig om, de nu paa én Gang vil gjøre gjældende, hvorved jo enten Guds Navn skal misbruges eller hele den danske Præstestand vanæres som de, der ikke i en saa simpel Sag staa til Troende uden Sværge. — For Resten er vi nogle Klodrianer — ville de vel sige paa Bispens Kontor; thi nu efter at Brevet er afsendt til ham som Kommandør af Dannebrog, hører jeg, at han skal være Storkors — og det véd et helt Herred ikke Besked om!!

Tak for Ulejligheden med Uret; gid du blot ikke maa spaa sandt, at det skulde blive en Lommetyv for den, som skal have det, thi det var netop disse Reparationer, som skulde

undgaas; dog, vil vor Herre, kan han jo nok hjælpe paa Fabrikken i Genf og velsigne dette Ur med en god Gang. — Sangværket har han mangen Gang velsignet for mig her ude, og jo mere jeg kommer ind i det, jo mere tiltaler saameget deri mig og besynderligen det almindelige — ja, Gud ske Lov! at den svinder den Forskjel, som vor Herre ikke har gjort, og at vi kan se det, der er kun èn Daab og ét Haab og én Herre for Kristne. Gud give os kun ret med en inderlig Barnetro at forkynde glædelig det store Evangelium og med et i vor Herre fast og kjærligt Hjærte at taale Modsigelse af Modstanderne, bærende inderlig over med dem, som vi vide kunne dog ej undvære ham, hvem vi forkynde og som vi ville bede at gribe dem, om det ogsaa først var i den ellefte Time. Guds Fred med dig og dine, kjære Ven! og en venlig Hilsen i ham, som har lovet os, at hvor han er skulle ogsaa vi være! Ja, Amen, Herre Jesu!

Din Ven

G. Busch.

Fra J. C. Lindberg.

406.

1838 Fastelavns Søndag.

Kjære Grundtvig!

Nogle af Deres Tilhørere kom ihu, at De idag begynder den syvende Aargang af Deres Prædikener for os. Herren lønne Dem, thi vi kan ikke!

Deres

Jac. Chr. Lindberg.

Til J. C. Lindberg.

407.

Christianshavn d. 28 Febr. 1838.

Kiære Lindberg!

Deres Brev i Søndags med 150 Rbdl. fra Endeel af mine Tilhørere overraskede mig saare behagelig, som et gyldigt Vidnesbyrd om at dog Flere, end jeg turde troe, kom endnu med Glæde og Taksigelse ihu, hvor store Ting Gud gjorde for os til Fastelavn 1832, dobbelt uforglemmelige, som et usvigeligt Pant paa, at hvad vi end virkelig fattes „til Liv og Gudelighed“ baade kan og vil Han skiænke i sin velbehagelige Tid, naar vi troe Ham dertil og bede Ham derom i vor Herres Jesu Navn. Ogsaa her har Han viist, at Hans Tanker og Veie vare

Lin. 5 f. n. Fastelavn 1832 fik Gr. overladt Frederikskirken til Aftensangsgudstjeneste.

ikke som vores, derfor vil vi see til at Vore kan blive som Hans, idet vi trøstigt lægge Alt i Hans guddommelige Faderhaand, som vi veed, er udrakt til at mætte alt Levende med Velsignelse!

I det jeg nu venligst takker mine Tilhørere for Deeltagelsen baade i Ordets Frihed og min Nødtørft, er det kun mit oprigtige Ønske, at Ingen maa have anstrænget sig over Evne, da som Apostelen skriver, dette Forhold mellem Evne og Gjerning er hvad der behager Herren, som vi veed, er riig til alle dem, som Ham paakalde og vil altid paa bedste Maade udfylde det Manglende.

Endelig maa jeg gribe denne gode Leilighed til at forsikkre mine Tilhørere, at jeg ikke paa mindste Maade deler Ængsteligheden for en ny Alterbog eller nogen Forværrelse af Christnes Stilling i Danmark, men føler mig inderlig vis paa, at Herren meget mere er rede til at trøste sit Folk og give dem rig Anledning til Taksigelse!

Venligst

N. F. S. Grundtvig.

*Til H. F. Helweg. **

408.

Christianshavn 28de Marts 1838.

Paatrængende Forretninger har hidtil hindret mig i at besvare Deres Brev af 5te dennes saa udførlig og betænksom, som Sagens Vigtighed og Deres alvorlige Forlangende kræver; men nu skal jeg gjøre mit Bedste. Allerførst maa jeg da raade Dem og Enhver saa længe De tvivler i Samvittigheden hverken at indtræde i Lærerembedet eller at gaae til Alters, da begge Dele uden Synd kan opsættes; men dernæst er det langtfra, jeg vil nære Deres Tvivl, som jeg meget mere, saavidt det skriftlig lader sig gjøre, vil bestride.

De veed formodentlig, unge Mand! at jeg selv for tolv Aar siden nedlagde mit Embede i den danske Stats-Kirke, fordi jeg i min Samvittighed følte mig trængt dertil, og jeg staaer endnu der udenfor, har heller aldrig kunnet angre et Skridt, der var mig en Samvittigheds-Sag; men just derfor vil De finde den Erklæring mærkelig, at jeg nu ingenlunde under samme udvortes Omstændigheder vilde gientage Skridtet, men kunde for den Sag i Morgen være geistlig Embedsmand paany, fordi jeg nu er sikker paa, det kan og skal være os det samme, hvordan andre Præster i samme Stats-Kirke forrette deres Embede, naar vi kun har Lov til at forrette vores chri-

stelig og alle Kirkegængerne Lov til at betjene sig ved Sacramenterne og Confirmationen af hvilken Præst de vil. Her at beskrive Veien, hvorpaa jeg er kommet til denne Overbeviisning, lader sig ikke gjøre, men det behøves ikke heller, thi det har jeg alt 1834 gjort efter Evne i en lille Bog kaldet „Den danske Stats-Kirke, upartisk betragtet“, som De vel kan overkomme, saa jeg vil i den Henseende kun tilføie at skulde De faa Leilighed til at see Hr. Pastor Siemonsen i Husby ved Flensborg, vil han baade kunne laane Dem Bogen og sige Dem, hvordan jeg mener det.

Hvad nu de to Fordringer angaaer, en christelig Præst maa gjøre til enhver Stats-Kirke, hvori han har eller skal modtage Embede: den Grad af Frihed for sig, som hans Samvittighed kræver, og Sogne-Baadets Løsning for Alle, da veed jeg nok, Sogne-Baadet er i Hertugdømmerne endnu strammere end hos os, men naar vi kun arbeide paa dets Løsning alt hvad vi kan, da kan vi selv med det være Embedsmænd, saa længe der er Haab om at faa det løst, og det er der nu her hos os saa god Udsigt til, at de christelige Præster i Hertugdømmerne, naar de faae Øinene op for Vigtigheden ogsaa tør haabe at blive det kvit. Friheden til at forrette Embedet christelig er derimod uundværlig, men den synes mig ogsaa Præsterne i Hertugdømmerne har — maaske endog fuldere end vi. Agenden, som Bog betragtet, er vist nok aabenbar uchristelig, men den er dog ikke anti-christelig, thi den forbyder ikke Præsterne at forrette Sacramenterne efter Herrens Indstiftelse og lære derefter, skiondt den vistnok tillader, ja anbefaler dem i mange Henseender det Modsatte. Der er nemlig ingen Formular enten ved Daab eller Nadver, som kan fyldestgiøre os, men der er heller intet Forbud imod efter vor Overbeviisning at vælge den taaleligste og udfylde Manglerne, dertil giver Agenden tvertimod udtrykkelig Tilladelse med de Ord om „Formularerne“, at de anbefales Præsterne til Brug efter omhyggeligt Valg og med stadigt Hensyn paa Menighedens Tarv, uden at de derfor er slavisk bundne til dem. Herved er det aabenbart i mine Øine Præsten tilladt ei alene at vælge den Daabs-Formular han holder for christeligst men ogsaa at tilføie, hvad der fattes af Daabs-Pagten og forandre hvert Ord, som dermed maatte findes uforligeligt og saaledes ved Nadveren og Alt.

Lin. 18 f. n. Agenden indeholder de Formularer, de Gejstlige har at anvende. Her tænkes paa den slesvigsk-holstenske Kirkeagende af 1787, der var udarbejdet af den rationalistiske Superintendent Adler.

Kan nu dette bidrage til Deres Beroligelse, skal det glæde mig, men finder De Dem, som det kan skee, ei herved overbeviist, da skulde De dog dermed ingenlunde ansee Sagen for afgjort, thi saavel Deres egen indvortes Erfaring, som Samtale med dem af os, der ved Herrens Førelse ere komne til lidt mere Lys over Forskiellen mellem Stats-Kirkerne og „den hellige almindelige Kirke“, der vel kan findes derimod aldrig falde sammen dermed, kan engang føre Dem til samme Standpunkt som vi, og jeg er vis paa, naar De lægger Vind paa u i n d s k r æ n k e t Sandheds-Kiærlighed, vil engang føre Dem dertil.

Med de bedste Ønsker for Deres Rolighed som den Guds Fred i Christo Jesu, der ikke ligger i den Mosaiske men i Herrens egen Velsignelse: „Fred med eder“ henlever jeg venligst

N. F. S. Grundtvig.

Til P. A. Fenger.

409.

Christianshavn 17de April 1838.

Kiære Fenger.

Paaskemorgen overraskedes jeg ganske alvorlig men dog meget fornøielig af en splinterny og prægtig Præstekjole, som jeg da ogsaa rigtig har stadset med i Helligdagene og indviet til at bæres ved høitidelige Leiligheder som et Minde om mine præstelige Venners Kiærlighed, der skyndte dem til at fornye min Præsteklædning paa en Tid, da Erindringen om min tilsvarende Stilling er nær ved at forældes, og da det selv lakker ad Aften med mit Frihaandsarbeide i Ordet og Lærdommen. — Betyder det maaskee, at jeg endnu tredie og sidste Gang skal bindes ind i Statskirken og selv prøve paa, hvorvidt det gaaer an der at bryde Brød med Disciplerne, som i gamle Dage, saa Herren kan blive kiendt, at Han er visselig opstaaen, staaet op i Ordet af sin egen Mund, det levende Guds Ord, som varer evindeligt?

Gud veed det! jeg veed ikke engang, hvad jeg tør ønske, thi paa den ene Side vilde jeg jo gierne selv confirmere mine Børn i Daabspagten, at sige: naa r d e ogsaa havde Lyst til at bekræftes i den uforanderlige Pagt, men det er et Spørgsmaal, jeg ei kan besvare og vor Tale om Religionsfrihed er i det Høieste kun halv meent, naar vi endnu vil beherske vore Børns Tro. Ligeledes maa jeg jo ønske at tages i Tjeneste, naar jeg derved kunde faae Leilighed til at udrette Noget

for Samvittigheds-Friheden i det Hele, som er det eneste Vilkaar, hvorpaa levende Christendom endnu en liden Stund kan nære sig og trives i en Statskirke; men dertil er for Øieblikket Udsigten meget, jeg vil ikke sige mørk, men dunkel, og kunde jeg Intet udrette dertil, da bliver jeg langt heller staaende, hvor jeg staaer paa Dørtærskelen, især nu, da „Røsten i Møllen bliver lav“, og jeg vel snart kun duer til at prikke med Pennen og hviske om i Kamrene hvad der skal prædikes paa Tagene!

Derfor, skee Guds Villie, ikke blot som den skeer „end-skjændt vi ikke bede, men som Hans velbehagelige, gode og fuldkomne Villie, der kun skeer hvor Man giver sig Gud i Vold; og under alle Omstændigheder, Tak, min Ven, til Dem selv og Hvem der enedes med Dem om dette ny Beviis paa Deres Deeltagelse i min Stilling og Deres kjærlige Skiøn, at jeg stræber, saa godt jeg kan og maa, at ære den Dragt, vi bære, vel ikke som „Sendebud i Christi Sted“, der aldrig kan ændse Dragter og knap have „to Kjortler“ men dog som Embedsmænd, indsatte af Øvrigheden i en god Mening, for med Liv og Lærdom at tjene deres Næste i Salighedens Sag.

Vi er, Gud skee Lov! alle vel, gid det være og blive ligesaa hos Dem, og i Herrens Huus og Deres finde De Hans Velsig-nelse!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til P. A. Fenger.

410.

Christianshavn 28 April 1838.

Kiære Fenger

Hemmelige Efterretninger, som Man ikke maa benytte er fortvivlede Ting, naar de angaae en vigtig Sag, og ved slige Leiligheder lover jeg aldrig Taushed. Det skulde O. vide. Det er for Resten en Efterretning, jeg maatte være anderledes sikker paa, for at udbrede, thi den blotte Muelighed af at Biskoppen kunde faae i Sinde at „ophæve“ Daabspagten, var mig saa pinlig en Tanke, at jeg, snarest mueligt, forjog den, som uretfærdig. At der imidlertid under al den Tvivlraadighed Sagens dunkle Gang nødvendig maa vække og nære, burde

Lin. 7 f. o. Røsten i Møllen bliver lav; Præd. 12, 4.

Lin. 9 f. n. Hentyder til Bemærkninger af Fenger i Brev ²⁰/₄ om Mynsters Udkast til en ny Alterbog. Hans Kilde er O. 9: Præsten Th. V. Oldenburg.

gjøres Noget fra de alvorlig troende Præsters Side, er klart, og skiøndt hvad der gjøres bedst i Hemmelighed, er det fornemste, efter Hans Oplysning, paa Hvem „Sorgen skal kastes“, og „Veien henvælt“, saa burde der dog vist ogsaa gjøres offentlige Skridt. Deels bør nemlig saavidt muelig anbefales til Publikums Opmærksomhed, og deels, hvad udentvivel vilde frugte meer, burde de troende Præster fra alle Sider indgive Ansøgninger til Majestæten, som udtrykte det Haab at de, der holdt det for en Samvittigheds-Sag at følge det Gamle, under ingen Omstændigheder skulde tvinges til at følge hvad Nyt der maatte komme, og ret tydelig fremsatte den Bøn, at i det Mindste den Part, som angaaer Sacramenterne ei maatte authoriseres før den efter Majestædens Befaling var kundgjort ved Trykken, da Dette er for Mangfoldige en Saligheds Sag, og de Lærdes Meninger om Sacramenternes Forrettelse efter Christi Indstiftelse nu saa himmelvidt forskellige, at Ingen kan vide, hvad en enkelt Mand derom ønskede fastsat, før Man seer det for sine Øine. Skeer dette, da formoder jeg al Ulykke vil være forebygget, og jeg skal da gjerne paany offentlig motivere Sagen, men da jeg ikke har Embede i Statskirken, skønner jeg for Øieblikket ikke, det vilde gavne Sagen, om jeg personlig vilde gjøre noget Skridt, der kunde synes anmassende.

Med Fortrøstning paa Israels „stærke Løser“ vor Gienløser

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

E. S. Hvad De saae, jeg havde for om Daabspagten etc. udvider sig til en større Bog om alt det Kirkelige i stræng Forstand, som en Oplysning, Tiden hellig trænger til, og, vi vil haabe, modnes daglig til at modtage.

Til P. Hjort.

411.

Christianshavn 26de Mai 1838.

Høistærede Hr. Professor Hjort!

Naar jeg ikke før har takket Dem for den Forbindtlighed, hvormed De var saa god at sende mig den lille Samling af „Psalmer og Bønner“, da var det blot fordi endeel Travlhed hindrede mig fra, som jeg ønskede, ved denne Leilighed i Mag at tilføie Lidt, som ligger mig, og som jeg ønskede at kunne lægge alle Professorerne i Sorø og Dem ikke mindst paa Hjerte. De har maaskee seet, jeg offentlig har yttret min For-

undring over, at „Academiet“ selv, da Kongen aabnede baade det og Skolen for U s t u d e r e n d e, gav sin Stemme til, at der lukkes med den ene Haand, hvad der aabnedes med den Anden, og til Dem især maa jeg sige: jeg begriber slet ikke, hvordan De kunde give Deres Minde dertil, da De dog sikkert ikke, som Saamange, tager enten Deres Betragtning eller Beslutning paa Borg hos Authoriteter. Man siger vel, De holder paa „Latinen“, og jeg begriber meget godt, at Man kan være uenig med mig om Latinens videnskabelige Vigtighed og selv om Tiden, det er klogt at begynde med den og Grammatiken, men det vedkommer, i mine Tanker, slet ikke denne Sag, thi Latinen er jo uden Sorø drevet saalænge, at den ogsaa kan det fremdeles. Spørgsmaalet synes mig derfor kun at være, om de Hundredetusinder i Danmark, der hverken kan eller vil være Videnskabsmænd, hverken kan eller vil lære Latin, skal eller ikke skal have et eneste Sted, en eneste Plet i deres Fæderneland, hvor de i Ungdoms-Aarene kan finde den Veiledning til Bekiendtskab med Fædernelandet, Benyttelse af Modersmaalet, Klarhed over deres Menneske-Natur og borgerlige Stilling, og Besindighed i alle Forhold, hvortil de ligesaa høilig som unægtelig trænge. Til at være et saadant Sted, et saadant ridderligt A c a d e m i, en saadan patriotisk Høiskole er Sorø aabenbar baade skikket og historisk forberedt; og nu kan jeg godt forstaae, at denne Academiets ny, særegne, omfattende og giennemgribende Virksomhed paa hele Folket kan finde mange Hindringer og megen Modstand, men det er mig allerede svært at fatte, hvorledes det kan findes paa A c a d e m i e t s e l v, er mig aldeles umuligt at troe, det kan være Deres Alvor, saavidt mueligt at afværge, hvad alle levende, kraftige Naturer, hvor uenige de end ellers kunde være, nødvendig maae ønske, Liv og Bevægelse nemlig i en ædel folkelig og menneskelig, oplysende og for det hele Borger-Samfund gavnlig Retning. Her maa altsaa være en Misforstand, hvor denne saa ligger; og hvor lidet jeg end tiltroer enten Pennen i Almindelighed eller min i Særdeleshed, naar det gælder om l e v e n d e Virksomhed, saa er dog et Pennestrøg en saa ringe Uleilighed for en gammelagtig Skriver, at det ei maa spares, hvor der er mindste Muelighed i, det kunde bidrage til at borttrydde en Misforstand, som er til Livets Skade, og Døden har saa mange Talsmænd i levende Virksomhed, at Ingen kan misunde Livet dog at have en enkelt Pen paa sin Side. Derfor beder jeg Dem, Hr. Professor! underkast dog Deres Betragtning af Sorø Academies Gavnlighed og Folkets almindelige Trang til reen men-

neskelig og borgerlig Oplysning og Dannelse en ny Prøvelse, som vist er alt hvad disse Gienstande behøve for i Dem at vinde en levende Forfægter og virksom Forfremmer! Lad os dog alle betænke, at Professorer og Rectorer, om deres Lodd end ellers var i alle Maader misundelsesværdig, det kan umuelig hele Folket blive, og at i vore Dage bliver bestemt, som Bøger alt længe har været, de videnskabelige Indretninger det Første om ei det Eneste, Man viser sin Sparsommelighed paa, hvor ikke Mængden giennem folkelig Tiltale og Oplysning paa Moders maa let tilbagevinder den i det Hele aldeles tabte Ærbødighed for „Aand“ og Forlystelse ved det vingede Ord, som dens levende Udtryk. Universitetet er nu engang ikke blot dødt og begravet, men evig fordømt til at bestride Folkets levende Deeltagelse, der dog ogsaa er Videnskabelighedens Livskraft, og det maa naturligvis som en blind Døds-kraft modsætte sig Oplivelsen baade paa Sorø Academi og overalt; men Academiet, som fra Moders Liv er kaldet til Folkelighedens Støtte, kan umuelig vælge at trælle for Universitetet, uden at begaae et Selvmord, som aldrig forlades; og kun fordi jeg elsker Academiet og kan allermindst løsrive mit Haab fra det i et Øieblik, da det tæller saamange Medlemmer, som veed, hvad „Liv og Aand“ vil sige og kan virke, kun derfor bruger jeg min Pen; thi paa Livets og Aandens Seier under alle Omstændigheder tvivler jeg Gudskelov ikke!

ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

E. Sk. Psalmen „Naglet til et Kors paa Jorden“ siger De, er af Sporon, og det skulde glæde mig, om De ved Leilighed vilde sige mig, hvoraf det vides, thi jeg har netop forgiæves spurgt om Forfatteren til denne i sin Tid udmærkede Sang.

*Til L. C. Müller.**

412.

Christianshavn 1ste Juni 1838.

Kiære Ven!

Tak for Deres Brev (af 8de f. M.) som jeg nærmere skal berøre, naar jeg først har besvaret et Spørgsmaal, jeg maa vente af Dem, nemlig: Hvad jeg vilde paa Skydebanned. d. 28de Mai; thi vel gjør min ringe Nærværelse der vist ikke den Opsigt i Ribe, som i Kiøbenhavn, men da Kiøbenhavns-

Lin. 2 f. n. 28de Maj var Aarsdagen for Stænderforsamlingens Indførelse.

posten dog læses over hele Landet, og Man, som det synes med Flid, har udspreedt det Rygte, at jeg selv havde udbedt mig og betalt en Plads ved dette tvetydige Gilde, maa jeg dog sige Dem, at deri er ikke eet sandt Ord. Grosserer Meiner, som denne Gang var En af Præsidenterne, bad mig om en Sang til Festen, og skøndt jeg fandt det besynderligt, fandt jeg mig dog ikke beføiet til at nægte det, da det jo blev Vedkommendes egen Sag, om de kunde finde sig fornøiede med saadan en Friheds-Sang, som jeg kunde og vilde gjøre den. Sangen fik de da (otte Dage før Gildet), og nogle Dage efter kom Grosserereren og fortalde mig, at Sangen baade til Kongens Skaal og til Danmarks, som den egenlig var tilkejsset, fandtes for lang, men at de, naar jeg tillod det, vilde synges den til en Skaal for den Danske Bondefrihed, paa tre Vers nær, som ei passede dertil, og jeg svarede, de maatte for mig synges Saameget eller Saalidt af Sangen, som de lystede, og til hvilken Skaal, de fandt passende, kun maatte jeg udbede mig Sangen, der i min Forestilling var et Heelt, trykt fuldstændig. Efter et Par Dage saae jeg paany Grosserereren og tænkte, han kom med en Undskyldning for, at de ikke kunde bruge Sangen, men han kom tvertimod med den Erklæring, at Man ved nærmere Overlæg ikke nænde at udelade det Mindste af Sangen, og med en Indbydelse fra Præsidentskabet om at bære Selskabet med min Nærværelse. At jeg ikke vilde afslaae denne Indbydelse, der vel kunde koste mig lidt Ærgrelse, men aldrig gjøre Skade, men muelig en Smule Gavn, veed De, er i min Tankegang, og derfor gjorde jeg, hvad jeg ikke kan fortryde, da jeg, efter mine Grundsatninger og Omstændighederne, slet ikke kunde undlade det. At min Nærværelse kunde og rimeligvis vilde paa den ene Side misbruges og paa den anden ilde optages, forudsaae jeg naturligviis, men fandt, (at det) saalænge Gud giver mig Mod og Kraft til at gaa min egen beskikkede Vei, kunde ei gjøre mindste Forandring.

Ad Deres Betænkelighed ved Medarbejderne i det forventede „Nordiske Tidsskrift“ maatte jeg smile lidt, thi hvad et Saadant end engang kunde vorde, veed vi jo allesammen, det for Øieblikket bliver maadeligt nok, men naar der blot mellem Medarbejderne fandtes en Eneste, Man troede, baade kunde og vilde gjøre sit Bedste, synes mig, Man maatte være glad ved Udsigten til noget mere end vi har, til et Sted, hvor Man kan faae noget Nordisk indført.

Lin. 1 f. o. Kiøbenhavnsposten 1838, Nr. 146—147.

Lin. 6 f. o. Sang til Festen, Poet. Skr. VI, 182.

Til den Historiske Fortælling ønsker jeg Dem naturligviis al Lykke og Held, men saa maae De ogsaa „see mildt“, hvad man klagede over ved Deres Fortællinger her, var en Sjeldenhed; thi i Skolen for Livet maae de vrantne Skolemestere, kiedsommeligt Ihukommelse, aldeles forsvinde og afløses af morsomme Fættene, der lader, som de logrer, men er i Grunden meget alvorlige, hvad netop er tvertimod det Gamle. For Resten er her ikke mindste Tegn til at enten Servile eller Liberale skiænke mit Forslag desangaaende mindste Opmærksomhed, og selv Prindsen, paa hvis Befaling jeg skrev Bogen, synes ikke at have fundet den videre mærkelig. Den Fornøielse havde jeg imidlertid paa Skydebanken, at da jeg i Indledningen til min Skaal for den levende Oplysning nævnede den „Latinske Grav“, rystede Stuen af de bedste Ønsker for dens Tilmuring som en Ende paa det „bogstavelige Spøgeri“ eller ludus literarius.

At det er en stor Ulykke at skulle confirmere Børn, der slet intet veed om Herren, er vist nok, men det Tilfælde, som er meget hyppigere, at skulle confirmere dem, der vel historisk veed meer end nok, men bryde sig aabenbar slet ikke om det, er ingen mindre, men snarere endnu en større Ulykke, og den kan vi umuelig undgaa ved nogen Skoleflid eller Skoletvang, men kun efterhaanden ved Sognebaandets Løsning. Med Missjonen til Hedningerne har det slet intet at gøre, med mindre Man tænker paa de bevæbnede Missjoner, hvorved Man nødte Hedninger til at lade Ørene til og snakke Præsten efter Munden; men vi vente dog vel ingen Udbredelse af Christendommen ved i det Smaa at efterligne saadanne Missjoner, og hvem laster christelig Tale til de Vankundige, som vil høre, eller til Alle, hvor de selv raade for deres Øren og Læber!

Til Petitionerne ønsker jeg naturligviis ogsaa god Lykke, men af Deres Brev at slutte, er de seent betænkte og slet ikke indledte med „Ole Kirk“ eller Nogen, som kunde gjøre dem giældende.

De har vel seet, der skal udkomme et „Dansk“ Ugeblad i Haderslev, under Patronat af Professorerne Flor og Poulsen i Kiel. Der er jo kun meget svagt Haab om, at det kan staae sig mod Holstenernes og de holstenede Slesvigeres rasende Modstand og bidrage til Vækkelsen af hvad Sønderjydsk, der end findes, men dobbelt ønskeligt var det, fordi,

Lin. 11 f. o. Bogen 5: Skriftet om Højskolen: Skolen for Livet (1838).

Lin. 16 f. o. ludus litterarius: Leg med Bogstaver.

Lin. 8 f. n. Ole Kirk, vestjysk Bonde, der som Stænderdeputeret kæmpede mod Skoletvang og for alm. Værnepligt bl. a.

hvis det mislykkes, vil det være en uhyre Triumph for Plattdysken med sin høitydske Næse, saa hvad I Folk paa Grændsen kan gjøre til at forhindre det, bør visselig skee med al Flid. Med R a n d b ø l har F l o r nok selv talt.

Jeg skulde nu ogsaa til at holde historiske Forelæsninger, om Cancelliet ellers vil tillade det, og skjøndt det i Førstningen forekom mig lidt umageligt, har jeg dog nu ret faaet Lyst til det.

Hils Deres Kone venligst fra os alle! Hils ogsaa ved Leilighed Biskoppen og Thuras og tænk saa kiønt paa os!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til P. A. Fenger.

413.

Christianshavn 25 Aug. 1838.

Kiære Ven!

Deres Broder Theodor bragde mig forleden Dag Deres Brev med indlagte 50 rdl., og jeg takker Dem dobbelt for Deres kiærlige Deeltagelse baade i Sangværkets Fortsættelse og i min Stilling. Sidste Vinter vilde det ikke gaae, thi saa tit jeg end tog fat og syndes, Hullerne lod sig snart udfylde, kom der bestandig Noget iveien, saa Undersøgelsen af det Ny Testaments Text, som jeg fælde mig nødt til, saa en ny Anstrængelse for den Danske Høiskole, som ogsaa paatrængde sig, og tilsidst en gientagen Overveielse af alle de kirkelige Forhold, som en ny Papistisk Skole i Oxford paanødte mig men ligger endnu usluttet. Endelig kom Opfordringen til historiske Forelæsninger og Tilladelsen, i 30 Aar mit Ønske, men nu, for det Første, en stor Byrde, deels fordi min Hukommelse tager af og deels fordi jeg saae, der maatte begyndes med den nyeste Historie, hvortil jeg var mindst forberedt. Ferierne har jeg maatte[t] læse og paa Fransk, vil Gud, begynder jeg atter paa Mandag og ønskede, jeg var færdig, men det gaaer ikke saa hurtig, og naar kun vor Herre vil give Mod og Kraft til Udførelsen, da kan jeg ikke angre Besværligheden, thi et levende Foredrag over den nyeste Historie maa nødvendig vække og nære den Deeltagelse i de store Begivenheder, uden hvilken al Skrift om dem og Forklaring af dem er spildt.

Saasnart jeg imidlertid kan faae denne Forelæsning vel sluttet, som kræver hele min Tid til Hverdagsbrug, agter jeg

at tage Sangværket fat og haaber, det skal lykkes med de bibelske Krønike-Rim, hvorpaa jeg saalænge nynnede.

Min lille Bog om „Skolen for Livet“ er dog nu endelig kommet for Dagens Lys i „Fædernelandet“ og alle de Utak jeg der faaer for min dumme Snak om „Realskolerne“ ryster jeg af mig, da Forslaget om den „Danske Høiskole“ gives ubetinget Bifald. Kan vi bare faae den istand og Statskirken fri, da er de to store Kæmpeskridt gjort for Guds Rige og Dans, som, enten vi lever eller døer, vil bringe Christendom og Borgerheld saavidt som her findes Anlæg til, og jeg mener virkelig, det er videre end det Sidste kom nogensteds paa Jorden, og den Første uden for Jerusalem. Og hvad der end er iveien, har vi Tro til Gud, kalder paa Ham og bier efter Ham, da vil, da maa det lykkes; thi Han som har begyndt den gode Gierning, baade kan og vil fuldføre den til vor Herres Jesu Christi Dag!

Kiærligst Hilsen til Dem [og] Deres med Ønske om Guds Velsignelse i alle Maader!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Kongen!

414.

25 Marts 1839.
(Storkedagen)

Min Stilling nu alt i syv Aar med en Menighed uden Kirke troer jeg, er ligesaa ugunstig for det Hele, som den er trykkende for mine Tilhørere, og derfor har jeg det Haab at Majestætens Viisdom og Landsfaderlighed vil paa en eller anden Maade skiænke mig en præstelig Stilling til mine Tilhørere.

Det nemmeste og for mig behageligste vilde det være, naar det maatte behaget Majestæten allernaadigst at give mig Lov til ved Gudstjenesten i Frederiks-Kirken ogsaa at forrette Sacramenterne og Confirmationen, men da jeg paa en derom allerunderdanigst indgivet Ansøgning i dette Aars Begyndelse af det Høikongelige Danske Cancelli fik et reent Afslag, tør jeg nu ikke vove at gientage samme Bøn.

Den anden Maade er imidlertid, naar Majestæten allernaadigst igien vil antage mig til Geistlig Embedsmand, og da nu Præste-Embedet ved H. Aands eller Vartou Hospital er blevet ledigt, beder jeg allerunderdanigst Majestæten betroe mig

Lin. 4 f. o. „Skolen for Livet“ anmeldtes i Fædrelandet V, 5—6 (1838), hvortil Gr. svarede i Nr. 8.

det, som det eneste Præste-Embede i Hovedstaden jeg af flere Grunde og med særdeles Hensyn paa mine videnskabelige Sysler, tør paatage mig at besørge.

Med Tryghed læggende dette som alle mine borgerlige Forhold i Majestætens egen Haand, henlever jeg

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Til P. A. Fenger.

415.

Christianshavn 30te Marts 1839.

Kiære Ven!

Deres Broder Theodor bragde mig i Morges Deres christelige Vennebrev med indlagte 50 rdl. til min Nødtørftighed, som jeg beder Gud, De ei maae savne! Th. er, som han sagde mig, oppe denne Gang, og det glæder mig, da han saa først faaer Ro til at tænke paa sin Forberedelse til Embedets levende Virksomhed, efter Theologien „i Gierning og Sandhed“.

Rs. om de gudelige Forsamlinger vil sagtens blive skævt nok, hvormeget han retter paa det, men naar Man har fraaraadt Sligt, skal Man ikke videre lægge det paa Hjerte, da han vist ikke er af de Skribenter, der læses end sige følges af Andre end dem, der alt er ivrige Forsamlingsfolk, og med den Autoritet, han kan laane dem, skal de ikke løbe langt, saa det er aldeles ubetydeligt.

Forandringen af „Daabspagten“, som Bispen altsaa dog virkelig vil prøve paa, er derimod et Livs-Spørgsmaal, som vi maae tage paa det alvorligste, men skal jo ogsaa tage saa klogt og sindigt, som Gud vil give Naade til, saa vi indskrænke os til den urokkelige Paastand at for os har intet Menneske enten Geistlig eller Verdslig Ret til at forandre Daabspagten, med mindre han kan vise os en gyldigere Fuldmagt fra Herren selv, end hele den almindelige Kirkes er; saa enhver, hvilkensomhelst Forandring heri maae vi afvise, medens vi naturligviis maae lade alle Andre forrette Daaben i den Danske Statskirke som Øvrigheden tillader, naar kun ikke vore Troesforvandre tvinges til at modtage en forandret Daab,

Lin. 12 f. o. ^{27/3} sendte Fenger en rød Lap, der „behørigen metamorphoseret skulde puttes i Kakkellovnen, at Gr. ikke i denne Vinter skulde fryse om Fingrene mens han skrev paa Sangværket.“

Lin. 17 f. o. R. 9: Pastor Rønne: Gudeligt Liv og gudelige Forsamlinger (1839).

i hvilket Tilfælde vi maae forlade Statskirken og kun bede om at taales udenfor den.

For Resten har det vist med Guds Hjelp ingen Nød, naar vi gjør vort Bedste, at det hermed skulde komme til det Yderste, thi synes end M. at fattes al Medlidenhed med os, saa er det dog ikke almindelig Tilfældet, og især har den Herre Christus vaaget saa godt, da vi sov, at medens der endnu er mange Christne, der, ligesaalidt som R. Møller, seer, hvad det giælder om, vil Gud ikke lede dem i Fristelse. — Vartou blev da ledigt, og jeg har søgt det, men ikke førend Kongen udtrykkelig lovede at besørge min Ansøgning, og efter al Rimelighed vil den da blive bevilget. Glad er jeg nu ved at have nylig søgt om Lov til at forrette Ministerialier hvor jeg er, thi nu var jeg fri for Tvivlraadighed, da der ikke kunde være noget Spørgsmaal om, hvad jeg skulde gjøre, naar der kun var een Stilling hvori Man vilde tillade mig at være Præst, og jeg fandt denne Stilling om end lidt trang saa dog taalelig.

Sangværkets 2den Deel er da endelig kommet under Trykken, men hvor snart den kommer heel ud, er et Spørgsmaal, jeg slet ikke kan svare paa, og da den kommer hefteviis, giælder det da ogsaa ret egenlig om de bibelhistoriske Sange at „Stumperne kan due“.

Fædernelandets Historie foredrager jeg i denne Tid tre Gange ugenlig (Dimmelugen undtagen) for Prindsesse Caroline Amalie og næsten lutter Tydske Damer, og, at det er mueligt, hører dog ogsaa til Tidens gode Tegn, hvoraf jeg i de senere Aar har seet saamange, at jeg ikke kan tvivle paa, vore rimelige Forventninger jo vil blive vidt overtrufne, skiondt det er rimeligt nok, vi altid vil finde, Verden er dog i Grunden sig selv lig og elsker kun sit Eget.

Nu Tak for alle Beviserne paa Deres christelige Venkab og Betænsksomhed! En glædelig Paaskefest i Herrens Huus og Deres og hos alle dem, som vente paa Forløsning!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra L. C. Müller.

416.

Ribe d. 30 Apr. 1839.

Endelig et Brev igien, og naturligviis med en ydmygelig Begjæring, thi deri ligner jeg Dem, at jeg nødig skriver Folk til,

Lin. 8 f. o. R. Møller, Biskoppen, som ifølge Fengers Brev $\frac{2}{3}$ ikke kunde se nogen Fare for Daabspagten i Mynsters Forslag.

Lin. 16 f. n. Dimmelugen, mellem Palmesøndag og Paaskedag.

med mindre det gøres Behov. Hvor det dog maa være et Herreliv De og Kierkegaard, Barfod og Rørdam og alle levende Folk fører i Kjøbenhavn, jeg arme Stakkel tjente for Gibeonit og Brændehugger — som Hornsyld siger — i lang-sommelig Tid ,og nu, da det dages i Øster, sidder jeg i min Landflygtighed og kukelurer paa Heden ved Vesterhav, hvor al den Morskab der er tilovers for mig, er at prikke lidt til Tydsken. At skrive mod de Karle og deres Undertrykkelser, er for Resten snart spildt Umage, at tale med dem er snart en Umulighed, thi de Fleste vil neppe give En Tid at tale ud, før de slaaer en Latter op og raaber Seierskrig, men vel var det værd at prøve sine Kræfter paa Danskerne, som de har halvt i deres Kløer, og som længes efter at slippe, og dertil turde vel findes Leilighed. De veed vel, at Kongen paa det Sl. Holst. Cancellies Indstilling har oprettet nok et Tydsk Seminarium i Segeberg, da det i Tøndern ikke kan rumme de Ansøgende, men nu er snart alle der afvises derfra Danske 3: Dansktalende Slesvigere, som jo heller ikke vel kan antages paa et Seminarium hvor Alting drives paa Tydsk. Paa en Reise til Tøndern med Cleasby traf jeg sammen med en Bonde, der forsikkrede, at der aarlig studerede henimod 50 Slesvigere paa Danske Seminarier, mange tilbagevises overalt af Mangel paa Plads, og han lagde til, at hvis et Seminarium for Danske blev oprettet i Ribe, vilde mangan Bondesøn besøge det, ikke for at blive Seminarist, men kun for at lære Noget. Nu er jo vel min Stilling her saaledes, at jeg sidder i Gigtens Fædreneland, i den styggeste Egn mine Øine saae, langt fra Alt hvad jeg længes efter, men kunde jeg faae en Deel Bondesønner at tale og læse med, kunde jeg dog sige jeg havde faaet et Arbeide at tage Vare paa, hvorfor det var Uma-gen værd at holde ud. De veed jo vel sagtens, at det jeg især vilde stille paa vilde blive at gjøre Vedkommende bekendte med de Danske Digtere, læse de bedste Bøger med dem som jeg kunde finde, og tale med dem derom efter Evne, samt lære dem hvad Historie de kunde magte, at det vilde være min største Glæde at samle alle dem der havde Lyst om mig i Tusmørket og holde Snak, som de her kalder det, om hvad der kunde tiltale, troer jeg at jeg kan love, saa der vilde i det mindste blive stilet paa et ordentligt Samliv, som vel er mere end man har ahnet paa de fleste Seminarier. Unegteligt er det jo vel, at jeg sidder i et Embede, hvoraf jeg ikke kan leve, med mindre jeg aldeles vil frasige mig enhver Bekvem-melighed og leve og klæde mig som Bonde, thi Ribe er en meget dyr By, og det Høieste jeg kan gjøre Regning paa, naar

Skatter og Enkepension er betalt, ikke at tale om Husreparation, som i Aar kostede mig 30 Specier, er 500 Rbdlr., men Noget turde maaskee falde af ved Seminariet, hvorvel ikke stort, thi mere end 5 Spec. aarlig giver ingen Seminarist, og et Par Lærere maatte lønnes, men jeg gjør naturligviis langt hellere Opoffrelser, naar jeg seer Udsigt til at gjøre Gavn og holde mig selv vaagen og virksom, end naar jeg, som nu, ikke har Andet at gjøre end, kunde jeg snart sige, hedde Præst for en Menighed, der ligger saa langt fra mig, at hverken den kan søge mig eller jeg den. Thi er min tjenstligste Begjæring, at De vil tale med hvem De troer der kan bidrage noget til Sagen, f. Ex. Prinds Christian og Prindsessen, om at det maa blive mig tilladt for egen Regning, uden al kongelig Understøttelse, at oprette en Skole for confirmerede Bondesønner og derfra dimittere Seminarister; det er Noget flere Præster har faaet Lov til, og turde maaskee ogsaa tilstaaes mig. Da jeg imidlertid ansees for en Sværmer, var det maaskee ikke af Veien at gjøre Vedkommende opmærksom paa, at jeg selv kun vilde give Underviisning i Dansk, Histor. og Geogr., og ikke i Religion. At Slesvigerne der tale Dansk, men hvoraf Mange aldrig har seet en Dansk Bog, og troer virkelig at de ikke kan læse den, — ja Mange veed ikke engang, at der er Danske Bøger til, men betragter deres Modersmaal som et raat Pøbelsprog eller dog Almuedialect — at de kunde have godt af en saadan Skole i Nærheden, det mener jeg nu ganske vist, lad mig imidlertid vide Deres Mening, og om De vil hjælpe mig, thi Rygstyd kan jeg behøve, da visselig den samme Biskop, der vil spærre Dem Veien til Vartov, vil bevise mig samme Tjeneste med Hensyn paa Seminariet.

— — — —

Deres

L. Müller.

Til P. A. Fenger.

417.

Christianshavn 1ste Juni 1839.

Kiære Fenger!

Hvad der især anede mig ifjor Pindse, da mine Venner forærede mig en ny Præstekjole, er da nu gaaet i Opfyldelse, da Majestæten, efter lang Betænkning, og, som det synes, endel Tvivlraadighed virkelig har kaldet mig til Præst i Vartou. Havde jeg ikke forud gjort hvad jeg kunde for at faae Sacramenternes Forvaltning ved en Side, vilde jeg sagtens nu være lidt beklemt, men da dette var den eneste fredelige Maa-

de, hvorpaa jeg kunde komme til at bekræfte mine egne og mine Venners Børn i deres Daabspagt, og samles med dem ved Herrens Bord, veed jeg, det var Guds Villie, den skulde vælges i Hans Haand, som viselig og faderlig styrer Alt være det med barnlig Tillid lagt!

Venligst Hilsen til Deres gode Kone og Dem selv fra os alle ved

Deres

N. F. S. Grundtvig.

*Fra P. A. Fenger. **

418.

Slotsbjærgby d. 5 Juni 1839.

Kjære Hr. Grundtvig!

Da det trak saa langt ud med Besættelsen af Vartov Præstembede, og sørgelige Rygter vare i Omløb om visse Folks Bestræbelser for at De ikke skulde faa det, begyndte jeg alt at tvivle om, at vor gamle gode Konge vilde følge sit Hjertes Drift; thi det gaar ofte saa, at gamle Folk, alt som Legemet svækkes, taber noget af deres aandelige Kraft og Selvstændighed. Kom De ikke ved denne Leilighed ind i Statskirken igjen, forekom det mig rimeligt, at det aldrig mere vilde ske, og heri saa' jeg da atter et Forbillede paa, at de troende om kortere eller længere Tid ogsaa maatte gaa ud, og dette foruroligede mig atter, thi ak! jeg hører ogsaa til de lidet-troende. Vel haabede jeg og haaber endnu, at naar det blev mig og ligesindede tydeligt, at det var Herrens Vilje, at vi skulde gaa ud og fraskille os, at Han da ogsaa vilde give os Kraft og Frimodighed dertil, men dels er det vist, at ligesom en Bolig, vi længe har boet i, ikke uden med Vemod kan forlades, om vi ogsaa dør have tilbragt tunge Dage og befundet os i trykkende Forhold, saaledes vilde det falde tungt nok at forlade det gamle Hus, hvori vi have boet, og hvor vi under mangehaande Bekymringer og Ubehageligheder dog have smagt, at Herren er god, dels forekom det i det mindste mig, at Flertallet saa vel af kristelige Præster som af Lægfolk endnu ikke er kommet til den Væxt, at de med Glæde kunde optage det Kors, som upaatvivlelig var for Haanden, naar et Brud med Statskirken skulde ske; og, at hverken Herren æres, som han bør, eller vi have Gavn af Korset, som han under os det, naar vi sukkende tage det op og ligesom tvungen bære ham det efter, er aabenbart. Desto mere maatte det glæde mig at modtage Efterretningen om Deres Indgang, den Herren bevare! og er det saa

hans velbehagelige Vilje, da lade han Deres Udgang ikke ske, førend den bliver en Indgang til det Herrens Hus, som er beredt over Bjærgenes Top og hvorhen de alle skulle forsamles fra Øst og Vest, fra Syd og Nord, som ere undkomne af denne Verdens Trængsel og Fare og have toet deres Klæder hvide i Lammets Blod.

Ja, det har glædet mig at modtage denne Efterretning, og det glæder mig mere, jo mere jeg tænker derpaa. Det er sket af Herren, skjønt det er underligt for vore Øjne. At De har længtes efter at faa et Sted, hvor De kunde konfirmere Deres Børn og tjene for Borde, saa vel som med Ordet, til Gavn og Glæde for dem, der lytte til Ordet, Herren har lagt paa Deres Læber, det vidste vi jo alle, som kjender Dem, og at det ikke vilde kunne ske, efter hvad i senere Tid har tildraget sig, med mindre De enten atter fik et Stade i Statskirken, eller et aabenbart Brud maatte ske, var mer end sandsynligt. At Deres Udtrædelse 1826 for Dem og andre har været til Gavn, det have vi set, og det bør Herren have Tak og Ære for. Blandt andet er deraf fremkommet det store Gode, at vi have set, at Udtrædelse af Statskirken maatte blive en Nødvendighed for de troende, naar ikke de unaturlige og alt aandeligt Liv hæmmende Baand bleve løste, hvormed vantro og troende ere sammenlænkede, og atter var det os højst gavnligt at komme til den Erkjendelse, at uden vi unde og tilbyde andre Frihed, vil vor store Løser ikke give os den Del deraf, hvortil vi trænge, naar vi skulle blive i Statskirken. Maaske var Deres Udtrædelse af Statskirken en nødvendig Betingelse for at det ret skulde klares for Dem, hvordan det blev muligt, at de troende kunde blive i Statskirken og dog Livet bevares; men at det har bidraget til at klare denne Sag for mig og flere andre, det er ganske vist. Sognetvangens Ophævelse kunde vel synes at være langt borte endnu og mange paastaa bestemt, at den vil aldrig blive fuldbyrdet. Men der er dog i det sidste Aar sket saa meget til Fordel for denne Sag og Herrens Haand deri saa tydelig aabenbaret, at vi vist forsynde os ved at drage det i Tvivl at den nok gaar igjennem, naar vi kun ret oprigtig forsaage alle Herskernykker og se op til den Herre, hvem Riget og Magten og Æren tilhører, bie paa ham og hans Time og sætte Tid og Maade i hans Haand. Efter at De nu selv har gjort saadanne Forslag, som viste, at De ikke stred for Stridens men for Fredens Skyld, og efter at Deres Ord, især hos Deres Aandsfrænder har fremkaldt lignende Sind, Forsæt og Forslag, saa spørger De Herren ved at søge det Embede, De nu har faaet: vil du, at jeg nu maa træde ind i Embede i Stats-

kirken? og derved at De har faaet Embedet til Trods for dem det gjerne vilde forhindre, har Herren sagt sit Ja! og vi glæde os og sige Amen dertil.

Det har i senere Tid ofte staaet saa for mig, at Udtrædelse af Statskirken nu ikke vilde kunne ske saaledes, at det blev sammen, som burde være sammen. Tør jeg tale om det, som er sket i min Kreds? Aldrig har jeg troet at se saa megen Velsignelse lagt til det Ord, jeg har talt i megen Skrøbelighed, som i sidst forløbne Halvaar. Det er ikke alene i Slagelse og andre Steder, at en Opvaagnen har vist sig, men ogsaa — hvad jo for mig maatte være særdeles glædeligt — i disse Menigheder, især her i Bjærgby. Kirken er jævnlig stærkt besøgt, og deres Tal, som komme med til den Aftensang, jeg holder i mit Hus, har bestandig tiltaget, og, lad saa være, at ikke alt er oprigtigt af hvad der viser sig, jeg kan, jeg bør ikke tvivle paa, at Herren har sine iblandt dem. Men hvor svagt er det dog med os Præster, saa vel som med dem, der i Tro og Kjærlighed slutter sig til os, hvor langsomt, hvor sent gaar det ikke, først inden Folk ville lade sig vække, og siden med at det tages ret alvorligt med Omvendelsen og med at fremdrage sit Liv som et nyt Menneske! Skete det i Dag eller i Morgen, at et Brud var for Haanden, hvor mange sovende vilde da blive, hvor de i Grunden dog ikke have hjemme, hvor mange skrøbelige vilde gjøre Fald; hvor mange oprigtige vilde sukke under Korset i Steden for at optage det med Glæde! Herrens Sagtmodighed den gjør det muligt, at Væxten kan ske, og naar kun Livet voxer, saa enten udvides Baandene, som vare det til Hinder, eller de briste; men saa sker det ogsaa til rette Tid.

Gid vi kun ret maatte skønne paa Herrens Førelser, paa hans store Miskundhed og Langmodighed og forlade os paa hans Visdom og Magt og lægge os selv og Menigheden i hans Hænder!

Vore farligste Fjender næst efter vort eget Hjertes syndige Begjæringer, den Kjødets Sans, som er Fjendskab mod Gud, det er ikke vor Tros aabenbare Fornægttere, men det er dem, som ville have Ord for at være dens Venner, men ere det ikke, dem, som med kristelige Talemaader tildække deres eget syndige Hjertes Paafund for saaledes desto bedre at kunne indsmugle det. Kalkars Bog har ret været mig modbydelig at blade i. Dersom De nogen Sinde ved den Anerkjendelse, De nu finder fra flere Sider og som De ikke har været vant til,

Lin. 3 f. n. C. H. Kalkar: Om Troes-Bekjendelsens Form i den danske Kirke.

kunde fristes til at glemme, hvad vi have at vente af Verden, saa maatte dette daarlige, impertinente, jeg kunde næsten sige: onskabsfulde Skrift, der, som jeg hører, i visse Kredse, ja endog af gejstlige roses meget, vel kunde minde Dem derom.

Tilgiv, at jeg bliver saa længe ved med min Snak. Ferdinand vil fortælle Dem, hvordan vi har det. Hilsen til Deres Kone og Børn fra Deres hengivne

P. Fenger.

Fra E. C. Tryde.

419.

Khvn. d. 10 Juni 1839.

Hjerteligst beder jeg om at maatte have den Glæde at have udført den mig saa kjære Forretning i Gaar uden andet Vederlag end Deres venlige Haandtryk. Med Guds Hjælp skulle vi alle komme hverandre nærmere og altid i hinanden erkjendende redelige Medarbeidere i samme Herres Tjeneste! —

Det vilde udentvivl være et Brud paa hvad der sædvanligen iagttages, dersom De ikke aflægger Biskoppen et Besøg, efterat De har modtaget og tiltraadt et Embede her i Hovedstaden, og jeg haaber ogsaa, at De ikke vil finde nogen Grund til at fortryde det. — Da han imidlertid først i Dag ventes hjem fra sin Visitats, kan nogle Dage jo gjerne forløbe forinden, og jeg skal nok forud sondere Terrainet og give Dem et Vink, dersom jeg mærker nogen Stemning hos ham, der kunde være Dem ubehagelig; hvilket jeg dog slet ikke troer, dersom ei de senere Angreb paa ham fra Birchédals og Andres Side skulde have forstemt ham. Disse Angreb kan jeg rigtig nok ingenlunde billige, i den Form allermindst, hvori de ere fremsatte; — men derfor kan De, kjære Ven! jo ikke bære Skylden. Manges Gang har vel ogsaa De maattet gjentage det gamle Ord: frie mig kun fra mine Venner, for mine Fiender skal jeg nok selv hytte mig. —

Paa det Venligste beder jeg Deres kjære Hustrue og Svigerinde hilset og siger Dem og Deres hjertelig Tak for i Gaar. —

Deres

E. Tryde.

Fra Gregers Bech.

420.

Skolen ved Gudumlunds Fabrik d. 21de Juni 1839.

Høistærede Ven og Lærer i Christo!

Alt for nogen Tid siden fortalte man mig, at De søgte Vartou Præstekald, og nylig saae jeg i Avisen at Deres Ønske

var blevet opfyldt. Ved min hjertelige Deeltagelse i Deres Skjæbne kunde det ei være Andet end at Budskabet om Deres Forfremmelse til et fast Præste-Embede i Stats-Kirken maatte foraarsage mig stor Glæde. Gud, som har Alles, ogsaa Kongers, Hjerter i sin Haand, være Lov og Tak! Han lade sin Velbehagelighed lykkes for Dem i det nye Embede og han glæde Deres Hjerte med sin synlige Velsignelse over Deres Virksomhed! Han skjænke Dem en kraftfuld, rolig, sorgfrie og lyksalig Alderdom i Menigheden, i Venne-Kredsen og i Deres Familie!

See, Høistærede! disse mine Ønsker og Følelser, som i de sidste Dage røre sig med fornyet Liv i min Sjæl, kunde jeg ikke undlade at yttre Dem. De vandt min Ungdoms-Kjærlighed, og under Aarenes Løb var mit indre Liv knyttet til Deres. Er end Deres Dom over den Virksomhed, hvormed jeg troer at tjene Gud og gavne Næsten, og det Mis-Forhold mellem os, som den gav Anledning til, noget af det Tungeste jeg har oplevet; min Høiagtelse og Kjærlighed skal De ligefuldt beholde; mit Hjerte skal Gud bevare; det skal slaae varmt for Dem endnu under det graanende Hoved; min Deeltagelse i Deres Vee og Vel skal blive den samme, selv om jeg maatte antage, at jeg i den senere Tid var blevet Dem mindre kjær end tilforn!

Venligst og ærbødigst

G. Bech.

Fra Christine Stampe.

421.

Nysøe d. 27 Juni 1839.

Kiere Pastor Grundtvig.

Jeg haaber De undskylder at jeg uleiliger Dem med disse Ligner, for at bevidne Dem v o r e s a l l e s Glæde her, ved at høre at De var kaldet til Varto, De ved nok det er ikke ganske uinteresseret, dog det haaber jeg snart at have Leilighed til at tale nærmere med Dem om, thi endeel af Grund[en] til min skrivelse, er dog egentlig at bede Dem, ret meget, at besøge os — væl tager jeg med Hr. Wulff, og Thorvalsen for en 8te Dage bort, vi ville møde førstnævntes Broder, som er kommet der fra Vestindien, og Thorvalsen skulle besøge Jonnas; men efter 8te Dage ere vi bestemt hjemme, og det vil da glæde os alle usigelig at see Dem med Familie her, i alfald kan De ikke komme strax saa værsaagod at lade os vide naar vi tør gjøre Regning paa Dem? vi have en Møens Tuur for, som

vist vilde blive endnu morsommere naar De tog med, Thorvalsen (som vi holde paa her, fordie han befinder sig saa godt paa Landet) glæder sit ret til ret at lære Dem at kiende, han har da begyndt ret godt, ved daglig at høre mig forelæse ham *D e r e s Nordiske Mytologie*, som interesserer ham uhyre, dog da han er aldeles fremmed for de Nordiske Guder ønsker han at læse Deres den lille som vi destoværre ikke have; Maaske De er saa god at sende mig den, da jeg ikke ved hvor den er at faae eller rettere for at være frie for at skrive meer Idag, hvor jeg har meget travelt med Reisen; De kan ikke troe hvor elskværdig Thorvalsen er naar man lærer ham nærmere at kiende og jeg glæder mig ret til Deres gjensidige sammen-treffen. Jeg kan hilse Dem fra Ingemans, vi have været i Sorøe, og de har været her, en 3 Dage, tillige med Hauch, de komme nok af og til her medens Thorvalsen er her.

— — — —
Deres hengivne forbundne

Chr. Stampe.

Fra St. St. Blicher.

422.

Spentrup 18 Sept. 1839.

Højtagede Elskelige Broder!

Deres Brev af 14. d. M. har glædelig berørt flere aandelige Strengte i mit Indre. Først lad da den gjenklinge, som saalænge har været spændt og forhen ogsaa rørt til Niels Ebbesens Minde! — Comitteen i Randers anseer jeg som indsovet og hensovet, de Vink, jeg offentlig gav den, som Stjerne-skud, dem man begaber og glemmer i eet og samme Øjeblik. Jeg tænker: det er os de Dødes og det Levendes Skjalde forbeholdt at rejse Bautastenen. Men hvad tykkes min kjære Broder, om vi gjorde dette til næste Himmelbjergfest, i Synet af den Mark, hvor Helten betalte Fædrelandet den sidste Rest af sin Gjæld? Hvad om vi paa Bjerget oprejste Mindestenen? en Pyramide af Kamp med Indskrivt paa den ene Side:

„Hav Tak, Du gode Niels Ebbesøn!

„Du varst en dansker Heldt.

„Saa gjerne havde Du dit Fædreland

„Ved fremmede Gjæster skjelt.

paa den anden:

Lin. 5 f. n. af Folkevisen om Niels Ebbesen hos Peder Syv.

„Forgangen er siden Femhundred Aar
 „ I Lyst og Nød.
 „End Dannebrog vajer og Danmark staaer
 „ I Aften rød.
 „Fri vilde han enten døe eller leve.

paa den tredie:

„Saa skalt Du Danske hædre
 „Det Manddomsværk af dine Fædre,
 „Da dine Fiender blev til Jordan kryst!
 „Lad ingen Fremmed vinde
 „Den Mark, hvor Blodet maatte rinde
 „For os og vore Børn af Heltebryst!

Paa Støttens Spidse maatte Hoved, og om muligt Bryststykke, og om muligt dannet af Thorvaldsen eller en anden dygtig Marmelkunstner, være indhyllet i en Kapsel, som alene aftoges den Dag om Aaret, da Folkefesten holdtes. — Den 2den April er det endnu enten halv Vinter eller dog koldt og fugtigt, eller disigt. Jeg har foreslaaet: at ansætte Festen til de længste Aarets Dage (:23, 24 og 25 Juny:) da Landmændene gjerne have Pusterum, og Krigerne ligesaa. —

Til N. Ebbesøns den gamle Vise kjender jeg ikke Tone; men troede at den fandtes i Nyerups og Rahbeks Samling. — Sønderligt nok ellers, at den og „Hammervisen“ kunne synges som mit Præludium til Trækfuglene „Sig nærmer Tiden, da jeg maa væk“, til hvilken Foersom den yngre i Odense har sat en fortrinlig Melodie i gammel Kæmpevisestiil. Men den er rigtignok ogsaa i Mol, hvilken Toneart ikke godt egner sig til fleerstemmig Sang.

Vorder Folkefesten paa Himmelbjerget anrettet, som jeg haaber, da vilde det skikke sig ret, at begynde den med en Hymne til Himmelens og Jordens Herre. Dertil og derfor er Du Manden, hvad enten den skulde sættes til den salige Mortens „Ein feste Burg ist unser Gott“ eller Een af vore Tone-digtere f. ex. Muth-Rasmussen — der af mig har forlangt Digte opgivne til Festdagen — kunde lægge en ny. — Jeg er, i Haabet om nærmere og snar Meddelelse, min elskelige Broders af Hjertet hengivne

S. S. Blicher.

Venlig Hilsen til Hustru og Frænde!

Lin. 1 f. o. af Gr.s Digt om Niels Ebbesen (1839).

Lin. 7 f. o. af Blichers Digt om Niels Ebbesen i Jyllandsrejse i sex Døgn (1817).

Lin. 22 f. o. Hammervisen: Bl.s Digt: En ny Vise om en Kroermænd og hans Søn (fra 1838).

Fra St. St. Blicher.

423.

[Oktbr.—Decbr. 1839].

Min Broder i Aanden!

Dit andet Brev — det andet Lynglimt fra Østen — har atter gennemvarmet mig Sind og Sjel. Over Belterne, og Danmarks Hjerter imellem dem, række vi hverandre vore trofaste danske Hænder. Du kalder i Sjølund, og jeg paa Reidgothlands Hede, de danske Stammer til nyt og kraftigt Liv. Den evige Kraft, som virker Alt i Alle grunde og befæste dette vort Menneskeværk!

„Hvo ejer Himmelbjerget?“ spørger Du — og Spørgsmaalet er vigtigt. — Jeg haaber snart at blive Medejer deraf, i Forbund med en Hædersmand. Og da finder jeg det aldeles passende, at Vi tvende som Værter indbyde Gjæsterne. — Denne Indbydelse mener jeg, skulde indeholde en foreløbig Opfordring til at samles Herredsviis eller Amtsviis, for at udvælge en Formand. Alle Formændene maatte dernæst samles, naar skee kunde, f. ex. i Marts og aftale hvorledes Festen i det Hele og det Enkelte skal ordnes. — Derpaa kan Udskuddet i Samling indbyde Kongen og hans Huus.

Hvad N. Ebbesens Støtte angaaer, da kan jeg — ihvad Kunstnerfolket endog siger derimod — ikke gjerne frafalde min trekantede Ide: Øerne, Nørrejylland, og Sønderjylland ere, eller skulde være, tre som eet, Danmark, Sverig og Norge ligesaa (foederativt) og Symbolikken kan udføres baade videre og højere.

Jeg siger „Du“ det er mig modbydeligt at bruge den fremmede tossedede Pluralis, hvor jeg tiltaler Een, og den af mig agtet og elsket.

Gud befalet!

S. S. Blicher.

Ja vel! lad det blive 1ste August! Jeg havde slet ikke tænkt paa det latinske Folk.

Fra Caroline Amalie.

424.

[Decbr. 1839].

Hr. Pastor Grundtvig.

Usigelig gjerne ville vi lade en Deel Exemplarer af Deres Sang om Kongen aftrykke for at uddele blandt Bønderne som bære og følge Liget. Vil De tillade os det? Dog en inderlig

Lin. 7 f. o. Reidgothland, Goternes Land, ved en gammel Misforstaaelse opfattet som Navn paa Jylland.

Bøn har jeg til Dem: vil De ikke forandre den tredie Linie i det første Værs! Jeg veed jo at De ikke nægter qvinde Hjerter og qvinde Læber nogen rimelig Bøn og De vil derfor vist ogsaa ikke nægte mine skrevne Ord denne Bøn som dog udstrømmer af et levende Hjerte!

Caroline Amalie.

Fra Gregers Bech.

425.

Skolen ved Gudumlunds Fabrik den
6te Januar 1840.

Kjære Hr. Pastor!

Siden jeg i Aaret 1836 tog mig den Frihed at protestere mod deres Paastand om Religions-Underviisningens Udelukkelse af Skolen har det stedse været mit Ønske og mit Haab, at De vilde givet os, hvem Sagen var magtpaaliggende, en omfattende, klar og sikker Fremstilling af Skolen, som den efter Deres Anskuelse burde være, og at De da tillige vilde søgt at hæve vore Betænkeligheder ved den Forandring, som De fandt ønskelig; men min Forventning var hidindtil forgjæves; ei engang et velvilligt Svar paa mit Brev har jeg havt den Tilfredsstillelse at modtage; ved Leilighed endnu stundum et haanligt Sideblik eller en ukjærlig Snert til Skolen og Skolemestrene — det var vel omtrent Alt hvad De senere har værdiget os; og Mag. Lindberg har nu og da givet et fattigt Ord med, som det synes, uden Sagkundskab, uden moden Betænkning og uden personlig Forvisning! Saaledes er Tiden gaaet hen, taus, keedsommelig og fortrædelig, indtil nylig den store Ordgyder sqvaldrede os Ørerne fulde. Slig en Ordfører kan nok ligesaalidt være i Deres Interesse som i vores. Havde jeg — som vel de Fleste — den Formening, at Deres Betragtning af Skolen var i Et og Alt grundfalsk og intetsigende, da kunde det vel gjøre mig ondt for Dem, Hr. Pastor! og for mig selv med, som Deres gamle Ven og Discipel; men i Skolen vilde jeg da kunne tage mig Sagen let og lade Studenten, selv paa min Bekostning, tee sig saa fjantet som han lystede; men jeg har Formodning om, at Deres Ideer hvile paa en bedre og sikkrere Grund end jeg for Øjeblikket kan finde, og Børnenes Vel og Sandhedens Seier er naturligviis det Eneste jeg kan ønske fremmet! — Skal imidlertid den ubehagelige

Lin. 1 f. o. Mindesangen over Fr. VI, hvis oprindelige tredie Linie: Han gjorde end ikke en Kat Fortræd, Gr. paa Dronningens Bøn ændrede.

Lin. 12 f. n. Ordgyder: C. S. Ley, der i Lindbergs Nordisk Kirketidende 1839 havde skrevet flere Artikler om Skolen i Danmark.

Strid føre til noget ønskeligt Resultat, da faaer De vel at suspendere Ley og tage Dem selv lidt ordentlig af Sagen. Oprigtig talt, synes mig da ogsaa, at De, kjære Hr. Pastor! efter at have yttret Dem med en for os christelige Skolelærere saa smertelig Dadel om Skolen og hvad vi ansee for vor bedste Gjerning, skylder os behørig Underretning om Grunden for Deres ugunstige Yttringer og om den Maade, hvorpaa Ungdommens Tarv, der ligger os alvorlig paa Hjerte, skulde efter Deres Anskuelse bedre kunne fremmes. Sagen kan jo ikke være noget Mystorium, og kan da vel heller ikke enten overstige Deres Evne til at fremstille den klart eller vores til at fatte den. Ingenlunde bør De tiltroe os en saadan Forblindelse at vi ikke kunde, eller en saadan Vrangvillighed og stiv-sindet Vedhængenhed ved det Gamle at vi ikke vilde erkjende Sandheden, naar De med velvilligt Sind stillede os den klart for Øjne; og hertil tager jeg mig i Sandhedens Navn den Frihed at opfordre Dem! Jeg seer ingen anden Udvei til at komme paa det Rene med Sagen, og jeg vil være angerløs, om ventelig flere eller færre af mine Embedsbrødre, ved al den Haan og Dadel og de oprørende Beskyldninger, hvormed Skolen, vor Lid og vor Stand overvældes, betages af Uroe, Vankelmodighed og Ulyst til deres beskikkede lovlige Gjerning, muligt til ubodeligt Tab for den dem betroede Ungdom, men altid til deres egen daglige Sjæle-Pine; men jeg vil, med Guds Hjælp, ogsaa være angerløs, om De, i Alt eller Noget, skulde have Sandheden paa Deres Side, men fattes Opfordring eller Leilighed til at lade den bryde igjennem og gjøre sig gjeldende! — Kan Hr. Ley (N. K. T. 1839. Nr. 39. Fol. 692) eller No-gen med Rette beskyldte os Skolelærere for at vi vise de os anbetroede Børn til Helvede, da er det jo visselig paa den høie Tid, man faar Øinene op! —

Nu — saa fik jeg Dem da, kjære Hr. Pastor! sagt min Hjertens-Mening, efter at flere mislykkede Forsøg vare gaaede i Kakkelt-Ovnen — og det Sidste blev i Grunden som det Første! — Gud skal være mit Vidne, at jeg nødig vilde støde, end-sige krænke Dem, og det saa meget mindre, som jeg forud veed, det vilde falde Centnertungt tilbage paa mig selv. I 28 Aar har jeg taget hjertelig Deel i Deres Sjæle-Lidelser og min daglige Stemning var mere eller mindre Resonanzen af Deres. Kunde De forestille Dem, hvad jeg nu i næsten 4 Aar har lidt ved det Misforhold mellem os, som Deres ugunstige Yttringer om Skolen og Religions-Underviisningen gave Anledning til, og kunde De see det Veemod, jeg betages af hartad hvergang jeg sætter mig hen at læse i en af Deres Bøger, visselig De

vilde have Medlidenhed med mig! Skulde jeg have forløbet mig ved at sige Dem imod, da veed Gud jeg er blevet haardt nok straffet! Neppe veed jeg, om jeg, uagtet Deres vedvarende Taushed, endnu som forhen, tør kalde Dem min Ven.

De og Deres Kjære være Guds faderlige Velsignelse og Varetægt befalede i det nye Aar!

Altid Deres

G. Bech.

Til Gregers Bech.

426.

Christianshavn 17de Jan. 1840.

Om det var mig kiært eller ikke igien efter saa lang Tids Forløb at see Brev fra en Mand, jeg i mange Aar betragtede, skøndt mig personlig ubekiendt, som en varm Ven af mig og af levende Christendom, det veed jeg endnu ikke selv, da Erfaring har lært mig at lægge langt mindre Vægt paa Skrift af hvem jeg ikke har seet Ansigt til Ansigt og talt mundtlig med; men da Hovedgrunden til min Taushed mod Dem, var Deres Ønske at see Deres forrige Brev til mig trykt, hvorved De betog Meddelelsen al venligt Præg, saa vil jeg nu ikke undslaae mig for at skrive som jeg tænker.

Jeg tænker da, at al Skrift om vort fortvivlede Skolevæsen er unyttig, da selv en saa forstandig Mand, som Hr. Bech i Gudumlund, en saa gammel og flittig Læser af mine Bøger, og, som jeg skal forudsætte, til det afbevises, saa oprigtig en Ven af Christendommen og Børnene, da selv han, enten slet ikke kan forstaae min Skrift om denne Sag, eller er saa egenkiærlig, at han heller vil lukke Øinene for en klar Sandhed end see sig selv og en stor Deel af sin forrige Virksomhed i et ubehageligt Lys.

Ja, kan selv De, trods mine udtrykkelige Erklæringer og alle mine venlige Breve, noget Øieblik troe, at jeg enten ringeagter Skolelærerne eller vilde have dem forbudt at tale Livets Ord til de Smaa, da maa Feilen ligge hvor den vil, saa er det unyttigt, at jeg om den Sag sætter Pen til Papier, og er vore christeligste Skolelærere endnu ikke christeligere, end at de fremdeles vil have de Christnes Børn trindt i Riget givet til Priis for vantro Skolelærere, blot for at Hedningerne i deres Skole-Distrikt skal nødes til at sende dem deres Børn til Religjons-Underviisning, da vil den klareste Fremstilling af dette Uvæsen være dem som Lyset for Blinde, og En af Delene maa jo være Tilfældet baade med Dem og med alle de Skolelærere, der, som det skal lade, paa Christendommens Vegne,

protestere mod en Mand, der dog nok er Christi Evangelium ligesaa hengiven og har lidt ligesaa meget derfor, arbejdet lige saa meget paa dets Udbredelse, som nogen Skolelærer i Danmark.

Jeg kan derfor her slet ikke udtrykke mig tydeligere end jeg offentlig har gjort, idet jeg adskiller min Paastand om Skole-Underviisning i Christendom i to Dele, som vel høre sammen hos mig, men maae dog ikke sammenblandes, da jeg vel ønsker, at alle christelige Skolelærere var enige med mig om begge Dele, men kræver det kun om den Ene.

Det er nemlig soleklart, at alle Christne maae ønske den Skole-Tvang afskaffet, hvorved Christne Forældre nødes til at lade deres Børn undervise i Christendom af en bestemt Skolelærer, enten han saa er Christen, Jøde, Tyrk eller Hedning, og det er jo Tilfældet med hele vor Almue; thi om meer end Halvparten af Almue-Skolelærerne giælder det jo vist, at hvad enten de har nogen Religjon eller ikke, Christen-Tro har de ikke, og enhver christelig Skolelærer maa derfor ønske, at alle Forældre, ligesom de Jødiske, raadte for, om de vilde have deres Børn underviste i Religjon i den Skole, de nødes til at lade deres Børn besøge, eller ikke, da det kun er blind og uchristelig Egenkiærlighed, som, naar den kun kan føle sig tilfredsstillet, er ligegyldig ved, hvordan det gaaer Næsten.

Derimod er det et Spørgsmaal kun Erfaring kan gyldig besvare, om jeg har Ret i, hvad jeg ogsaa paastaaer, at enhver paa tvungent Christendoms-Kundskab, hvad enten saa Tvangen udgaaer fra Forældre, Præster eller Skolelærere er værre end slet ingen, og var Hoved-Aarsagen til den Vantro og Lige-gyldighed, der i forrige Aarhundrede befængde næsten alle de virkelige Christnes Børn tilligemed de Vantroes. At især aldrende christne Skolelærere og Præster maa ømme sig ved denne Paastand, er naturligt, og at de stræbe med Erfarings-Grunde at afkræfte den, maa jeg ikke tage ilde op; men de maae ikke gjøre en Alarm, som om jeg var faldet fra Christendommen og vilde have Hedenskabet indført paany, fordi jeg, efter min Erfaring og Overbeviisning maa anbefale en anden Vei, end den forslidte, der førde til Graven, at bekæmpe Hedenskab og udbrede Christendom paa.

Her seer De, hvad jeg har imod Dem, der skulde forstaae og kiende mig bedre end de Fleste, at De hverken har villet indrømme, det var himmelraabende at nøde christelige Forældre til at sende deres Børn hen at lære Christendom hos uchristelige Skolelærere, saa vi med Glæde skulde give he-

denske Forældre deres Frihed i saa Henseende, naar vore Medchristne med det Samme kunde tilbagevinde deres, De har hverken villet indrømme det, eller med R o l i g h e d undersøge, om De eller jeg havde Ret i den anden Paastand, men har tilsidesat al den Agtelse for mine Bestræbelser til levende Christendoms Fremme, som alle Danske Christne skyldte dem, enten de saa kan billige mine velmeente Forslag til en bedre Forplantelse af vor hellige Tro eller ikke. Naar jeg bestrider den gamle Slendrian med den christelige Børnelærdom som en Lexe og tvungen Sag, da bryder jeg ligesaa vel Staven over min egen tidligere Religjons-Underviisning som over Deres, og er Deres Øine for ømfindtlige til at see en ubehagelig Sandhed, skulde De dog ikke faret i Harnisk mod mig, fordi jeg overvandt mig selv dertil, men ladet mine Hensigter vederfares Ret og trøstet Dem med, at jeg saae vel feil.

Her seer De Grunden, hvi jeg ikke har villet indlade mig i noget offentligt Skriveri om denne Sag, der umuelig kunde gjøre Nytte, thi saalænge man istedenfor at veie Grunde, kun raaber paa at jeg vil de stakkels Skolelærere paa Nakken og vil indføre Hedenskab, saalænge var det kun Ærgrelse og Tidsspilde for mig at svare, da jeg umuelig med Pen og Blæk kan bevise enten min Christendoms Ægthed eller min Menneskekjærlighed og det ikke nytter at skildre sin Fortrydelse over, at Mænd, der kaldte sig Christi og mine Venner, uden al Grund vil gjøre begge Dele mistænkte.

N. F. S. Grundtvig.

*Fra Gunni Busck.**

427.

Stiftsbjærgby d. 18 Febr. 1840.

Kjære Ven!

Nu havde vi da den anden danske Samling her i Præstegaarden, og da jeg næsten ingen Bænke havde sat, saa kunde endnu flere end forrige Gang rummes; her var vist et Par Hundrede og nogle langvejs fra og fra flere Sogne end forrige Gang. De 12 Visebøger (de andre 12 vare borte forinden) var da som ingen Ting, og jeg maa bede dig, om det er dig muligt, med denne Mand, som jeg nu sender op til dig, at lade mig faa en 100 Stykker à 8 Sk. pr Stykke; ligeledes maa jeg bede om 100 af din Bondevise, som ret smager, hvor den kommer omkring. Og maaske da din ene Søn, ved hvem du vel er saa god at besørge dette, ogsaa kjøbte 35, siger fem og

Lin. 3 f. n. Dansk Bondevise om Kong Frederik den sjette. (Poet. Skr. VI, 267).

tredive, Exemplarer af Ingemanns: Paa sin Ligseng ligger o. s. v. tillige med et Exemplar af Ingemanns Holger Danske og 7 Exempl. af Pastor Lytken i Mehrn om Kommunalvæsenet. Hertil sender jeg med Manden 16 Rbdr., da jeg tror at Holger Danske koster 1 Rdr. — nej, jeg lægger dem her i Brevet, som du ser. I Aften havde vi da om Enevoldsmagten, som efter min Overbevisning Gud og Folket gav Danmarks Konger og som maa blive til Velsignelse, naar Kongerne bruge det som noget, dem givet af Folkets Tillid, saa de lytte til Folkets Røst, der jo nu nok med Guds Bistand skal naa til Kongens Øren. Vil Gud, skulde vi nu næste Gang have om Kirkens Forhold til Staten fra Reformationen og om Sognebaandets Løsning; dog bliver det vel ej alt paa én Aften, men jeg regner ogsaa paa at have 3 Samlinger endnu, før Foraarsarbejdet fordrer Bondens Tid og Kraft. Ved den sidste Samling har jeg faaet Tanke om, hvis denne modnes hos mig, at indbyde til en dansk Folkefest i Skoven den 28 Maj; der maatte da du skrive os en kjøn Vise til, ja maaske Aarstiden var saa liflig, at du kunde selv have Lyst med din Familie at komme her ud i det grønne — dog du skal vel til en af Festlighederne der inde, saa den Fugl faa vi vel at lade flyve.

— — — —

Din Ven

G. Busck.

*Fra Ranni Solem.**

428.

[Skærtorsdag 1840].

Ærede, kjære Ven!

At De lever vel, er vort glade Haab, uagtet De til denne Tid vel har langt flere Fjender end trofaste Venner; og at dette er især Tilfældet i Norge kan nok siges med Sandhed. Den største Del af det norske Folk drømmer sig saa lykkelig ved vor Statsforfatning, at de glemmer efter Guds vise Orden at gjøre sig den nyttig; for Resten venter man sig alt af Sanselighedens Nydelse. Af Hauges Venner gives der endnu ret mange i Norge, men ogsaa de holder sig uden Forlængsel i Hedningernes Forgaard, thi de fleste af dem har ikke Lyst til at indgaa i Guds Helligdom, saa de kunde mættes og blive glade i det Livsens Brød, som kom ned af Himmelen, for at give Verden Liv. — Vi har nu med Længsel ventet at høre, hvordan det gaar med det nye udarbejdede Kirkeritual m. m. Her er sagt, at De skulde have udgivet et lidet Skrift mod Biskop Mynster,

Lin. 1 f. n. Frisprog mod Biskop Mynsters Forslag til en ny Alterbog (1839).

hvilket skal være efter Sigende dygtig skarpt; — ja, det kunde vel trænges til: en saadan Mand, som vil tækkes baade Gud og Verden og være en Pilatus, der for at tækkes Folket korsfæster Kristus, men vil dog være uskyldig i hans Blod og derfor tor sine Hænder for Folket! — Jeg véd ikke — maaske jeg dømmer for haardt om ham — da vil det fortryde mig. — De har nu set, hvad den unge Sverdrup har skrevet imod Dem, eller rettere sagt imod Deres Grundsætninger Saadant uægte Tøj er [det] ret en Væmmelse at læse, og det var mig saa modbydeligt, at jeg har ikke gidet læse det alt. Det ses grandt, han maa besjæles af stor Tillid til sig selv og sin egen Dygtighed; thi ellers vilde han været mere beskeden og ikke paataget sig at stride imod en saa vel øvet stærk Krigsmand, som De er — Og den stærke Gud, Israels Gud, hvis Gjerning det er, han være derfor priset i sin Menighed til Dagens Ende, og siden i al Evighed, Amen! —

Nu kan vi vel ikke vente at se dig her i Norge næste Sommer, saasom dine Embedsforretninger fordre vel din Nærværelse hjemme. Dog, Præsterne her til Lands rejser ofte hid og did, om de [end] har Kald at tage vare. Vi tro: ser Herren, vi er det værd, og det kan være os tjenligt, saa kan det vist ske; hvis ikke, da sker ogsaa hans Vilje i dette, og dermed er vi trøstige. Undertiden forekommer mig den Tanke: var der ikke mere end 10 eller 20 Miles Afstand imellem os, da vilde jeg ret ofte besøge dig, baade [for] at tale med dig og høre dig prædike; thi der er intet Menneske paa Jorden, jeg har den Hjærtets Tillid til som til dig og den Sandhed, du i al din Færd forkynder, ja forkynder højt og gladelig, saa det maa gjenlyde i enhver redelig Sjæl, som er af Sandhed og hører dens Røst. —

Vær af mit Hjærte meget forbindtlig hilst

fra R. Solem.

Til J. F. Schouw.

429.

Kiøbenhsvn 16de Juli 1840.

Høistærede Hr. Professor!

Hr. Bankdirecteur Bang har lovet at bringe Sognebaandets Løsning paa Bane i Folkeraadet, og da jeg har fundet det passende ogsaa her uforbeholden at vise min Deeltagelse i Sagen, sender jeg idag min Anskuelse deraf til Etatsraad Treschow; men da jeg ikke har faaet talt med ham derom i

Lin. 7 f. o. W. B. F. P. Sverdrups „Betragtninger“ (1840) i Anledning af Gr.s Afhandling i „Brage og Ydun“: Tidens Tarv og Tidens Brøst.

Forveien, veed jeg ikke hvorvidt han, som nok anseer videre Skridt ved dette Møde for ubetimelige, gierne vil foredrage Noget derom. Er det ham nu imod, da beder jeg ham levere Dem mit Andragende, som jeg haaber, De baade for Sagens og min Skyld, vil paa bedste Maade forelægge Raadet! Dette gjør jeg saameget dristigere, som jeg forudsætter Deres Valg til Præsident, der jo giver Dem Valget mellem to Maader at bringe mit Andragende til Folkeraadets Kundskab, som er min Hoved-Hensigt med hine Linier, der kun skal bevidne min inderlige Deeltagelse i Sagen, og give Vink om hvorledes den blev men burde ikke være misforstaaet.

At De, Hr. Professor! som gav Sagen det ærefuldeste Vidnesbyrd, da den maatte ansees for tabt indtil videre, ogsaa denne Gang, naar den kommer paa Bane vil følge Deres gode Grundsætning, at det er altid betimeligt at give Sandhed og Ret sin Stemme, er det mig en Glæde at vide forud, og at Deres Virksomhed nu og altid maa finde eenstemmigt Bifald og værdig Paaskiønnelse er ikke blot som Ven mit inderlige Ønske!

Med venligst Hilsen til Deres gode Frue, hvem jeg med meget Andet maa takke for at jeg, trods Regnen, fik mit paa det Tørre i Søndags, og med behagelige Erindringer fra Nysø, som jeg igaar forlod, men fremfor Alt med oprigtig

Højagtelse og Venskab

Deres

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

430.

Kiøbenhavn 4de Aug. 1840.

Kiære Ven!

At Adresserne i Flæng og paa Slump ingenlunde er i min Smag, veed Du nok, og skøndt den Nærværende bærer mit Navn i Spidsen, er den dog slet ikke min Aands; men da jeg aldeles bifalder dens Indhold, burde jeg ikke nægte min Underskrift, og naar man paa en ærlig Maade kan faae nogle tusinde Underskrifter i en Hast, anseer jeg Foretagendet under de nærværende Omstændigheder for hensigtsmæssigt. Der er nemlig, som Du vel har seet, indkommet fra Lolland og Falster, Langeland og Fyen Adresser med Underskrifter i hundred og tusind Tal om fuldstændig Skattebevillings-Ret etc., og man har nys i Kiøbenhavn gaet fra Huus til Huus og brugt alle Kneb for at bringe en lignende tilveie, og har Du

læst Stænder-Tidenden, vil Du have seet at baade er Petitionen sat under Committe med $\frac{2}{3}$ Deel Stemmer, og den Tanke udtalt, at det kun[de] være meget ønskeligt, naar det kun ikke saa aabenbar stred mod Grundloven og overskred derfor Folkeraadets Competence at begiære. Sove trygt paa hvad Folkeraadet og Kongen vil gjøre kan vi da ingenlunde, og har man faaet Almuen til i Tusindtal at underskrive hvad den umuelig kan have mindste Begreb om, da kan vi godt være bekiendt at forelægge hver Dansk Mand den Erklæring til Underskrift, at han seer helst det med Kongedømmet bliver ved det Gamle, thi det maa være Alles Ønske, som er tilfreds med Kongen. Naar desuden en saadan Erklæring med nogle tusinde Underskrifter gjør mindst, saa viser den dog soleklart, at man ogsaa for en Saadan kan faae Underskrifter i Tusindtal, saa derpaa ingen Vægt kan lægges.

See, dette er min Betragtning af Sagen, som jeg paa Spørgsmaal vedkiender mig, men føler ingen Drift til at paatrænge Nogen, og hvad Enkeltmandens Deeltagelse ved slige Leiligheder angaaer, da veed Du, det er min Grundsætning, at det ganske maa være Gud og hver Mand selv overladt, thi mens vi skal stræbe at see enhver Ting i sit rette Lys, maae vi dog tage den, som den staaer for os, og finder Du det derfor galt at opmuntre Almuen til Underskrift, bør Du jo heller ikke gjøre det.

Du har vel seet, hvor smukt man i Roskilde har skildt sig ved Sognebaands-Sagen, som om man vilde nøde os til at takke vor Herre, fordi Folkeraadet ikke har lovgivende Magt, thi Sagen er jo uden Sky givet i Fiendernes Vold, hvoraf aabenbar kun vor Herre kan redde den.

Nu, Herren være med Dig!

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra J. C. Lindberg.

431.

Roskilde d. 20. August 1840.

Kjære Grundtvig!

Sognefriheds Sagen kom for idag lige efter Protokol-Læsningen, og den udfyldte saa hele Tiden indtil Kl. henved 4, saa Forsamlingen var ikke hævet ved Dagvognens Afgang.

— — — —
Før Forsamlingen talede jeg med Biskoppen og Tutein; Præsidenten søgte jeg forgjeves; hos Ørsted var der Nogen

da jeg kom, saa jeg fik ham ikke i Tale. Men den Daab kan jeg aldrig komme til Rette med Bispen om. Jeg mindede ham imidlertid om, at jeg havde i flere Aar kun af den Grund afholdt mig fra at give Oplysninger om, hvor Ritualet overtraadtes ved Daaben, at jeg altid havde haabet at den Frihed jeg undte Alle stod nær for Døren; men naar han vilde negte aabenbare Facta, hvilke han som Tilsynsmand ikke kunde være uvidende om, nødte han mig til, for Fremtiden at offentliggjøre, hvad jeg derom vidste med Sikkerhed. Ellers var han da meget venlig, men klagede over min vedholdende Uretfærdighed mod ham, at jeg altid vilde drage ham frem hvor jeg dog maatte vide, det var ikke ham men Comiteen der yttrede sig, saaledes var det ogsaa gaaet forrige Gang, da jeg endog havde draget ham frem, skjøndt Bang havde skrevet Comiteef, Betænkningen. Jeg svarede ham, i en Comitee maatte efter min Mening Een svare for Alle og Alle for Een, og jeg havde ikke ventet at Hans Højærv. vilde unddrage sig et saadant Ansvar. Jeg har ogsaa i Eftermiddag talt med Steinfeldt; han meente, at denne Gang skulde man see at faae Confirmationen fri, og saa næste Gang Altergangen, og Daaben; han troede at Friheden sikkrest naaedes skridtviis. — — — —

Venligst Hilsen fra

Deres forbundne

Jac. Chr. Lindberg.

Fra J. C. Lindberg.

432.

Roskilde d. 26. Aug. 1840.

Kjære Grundtvig!

Efter hvad jeg idag har erfaret ved at tale med Schouw, Birch, fire Bønder og Farver Svane, har Comiteen forandret sin Indstilling, efter Svanes Forslag, saa Friheden skulde for Nadveren kjøbes eengang for Alle og koste 2 eller 5 Rbdl., men den kjøbte Bevilling skulde hver 3die Aar have en Paa-tegning, som dog hverken skulde koste noget, eller personlig begjæres. — — — —

Med Bønderne har jeg havt en meget lang Forhandling baade om vor Statsforfatning og Sognefriheden, og jeg har gjort alt hvad der stod i min Magt for at klare for dem, hvor unaturlig Sogne-Tvungen er og hvor aldeles nødvendigt det er, at vi holde fast ved vor Statsforfatning, dersom Bonden ikke efterhaanden skulde blive fortrængt af Landet; og jeg

troer nok, at den Erkjendelse blev ret levende hos dem. Jeg talede ogsaa en Deel med dem om, at det var galt med at Børnene i Skolerne fik ikke andet at høre end Balles Lærebog, at det var meget bedre end den evige Catechiseren, at Folk lærte deres Fædres Historie at kjende, og deres Fædreland i det Hele, og det sagde de Ja til, og kunde særdeles godt gaae ind paa den Betragtning og indsee, at havde de havt den Kundskab, da kunde de ogsaa have talt med i Forsamlingen. Dette gav Anledning til at jeg talede saagodt jeg kunde til dem om, at vi skulde egenlig have en Høiskole for Bønderne; for hør, sagde jeg, naar Bonde-Sønnen kan anvende et Par Aar til at ligge i Kongens Tjeneste, saa kunde han, andenfalls naar han ikke skulde ligge der, godt for Tidens Skyld anvende et Par Aar paa at lære noget Godt, og saa er det jo ikke min Mening, at Bøndernes Sønner skulde udtages dertil; men jeg tænker nok, at ikke saa faae Gaardmænd vilde anvende saameget paa een af sine Sønner, at han kunde et Par Aars Tid være ved saadan en Skole, ikke for at sidde og hænge over en Bog, men for at høre dygtige Mænd tale om Fædrenes Bedrift og Fædrenelandet, om hvad vi savner, og hvordan det efterhaanden kunde blive bedre, og naar saa de Knøse blev Mænd, saa havde vi Mænd, der kunde tale anderledes med i Folkeraadet end dem der nu har Ordet, og enten bare har gaet i den sorte Skole eller lært deres Viisdom af franske Aviser. Kunde det skee, saa var det Noget, det kan jeg nok forstaae, sagde Sognefogden C. Mathiesen. For at det kan skee, maa vi baade tænke paa, og tale om den Sag; og hvorfor skulde det ikke skee? Ja fik vi Hænderne bundne paa Kongen, saa skete det vel ikke saa let, at Bønder fik Lov til at sende deres Sønner derhen, saa vilde vel nok de Store see til at beholde saadan en Skole for deres Børn; men see, var det ikke Enevolds Kongen der kaldte Bønderne til Danmarks Folkeraad? Han vil og engang indbyde Eders Sønner til Danmarks Høiskole.

Jeg fik ogsaa talt en Deel med dem om Drewsen, og fortalte dem, at han jo naturligviis vilde have Hænderne bundne paa Kongen, men det kom kun deraf, at han enten ikke havde ret Forstand paa Bondens sande Gavn eller ikke brød sig om det; hvad Aarsagen var, skulde jeg ikke sige, men at han tog sig af Bonden for Bondens Skyld troede jeg ikke, og mindede dem om, hvordan han i forrige Forsamling ligefrem havde forraadt Huusmændene, fordi hans og deres Fordeel stemte

Lin. 7 f. n. Joh. Chr. Drewsen, en af de bondevenligste af de Deputerede og frisindet paa alle Punkter undtagen paa det kirkelige.

ikke sammen. — Nu faaer vi at see, naar det kommer til Afstemning i disse Sager, om de ere saa fastbundne til Drewsen, at dette Ord har været spildt. Imorgen skal jeg see, at faae de øvrige Bønder i Tale; thi hvad jeg kan gjøre til at forstyrre Drewsens Indflydelse, der er ligesaa skadelig for Staten som Kirken skal jeg vist ikke forsømme.

Venligst Hilsen fra

Deres forbundne

Jac. Chr. Lindberg.

Til E. C. Tryde.

433.

21 Septbr. 1840.

Til H. H. Hr. Stiftsprovst Tryde.

Af Hr. Pastor Visbyes Straffe-Brev til D. H. (som jeg herved efter Forlangende tilbagesender) har jeg seet, at han vil have Sagen om Vilhelm Andersens Confirmation drevet til det Yderste, og skøndt jeg, i Hr. Pastor Visbyes Sted, hverken vilde fundet det billigt eller raadeligt, kan der dog fra min Side ikke være mindste Grund til at ønske Sagen neddysset, da jeg hverken har for Skik at hverve Confirmander, eller drømde i dette Tilfælde om noget Urede, førend jeg modtog Hr. Pastor Visbyes i mine Øine ligesaa ubeføiede som ubetimelige Protest af femte September. Naar jeg derfor hidtil har stræbt at faae Sagen bilagt og selv gjort Hr. Pastor Visbye et ubesvaret Besøg, da var det alene for Freds Skyld, da „en Aftale“ er Alt hvad Plakaten af 1825 kræver, naar Afviisningen er forsvarlig og itide blevet Vedkommende vitterlig, og jeg dog aldrig kunde tænke, at Hr. Pastor Visbye vilde fordre meer, hvor Afviisningen efter hans eget Opgivende af Grunden, maa findes ubeføiet, og den desuden først er blevet mig vitterlig saa kort før Confirmationen, at Forberedelsen omtrent er fuldført og Opsættelsen, især for et moderløst Barn med Stiffader, vist vilde falde meget haard.

Da nu Hr. Pastor Visbye, af mig ubekjendte Grunde vægrer sig ved at gjøre Aftale og ubøielig paastaaer den stakkels afviste Dreng straffet med en ny Afviisning, ikke for sin egen, men for sin Stiffaders formeentlige Brøde, saa indlader jeg gierne Sagen til høiere Kiendelse; thi hvordan den saa ellers kan falde ud, vil det dog herved blive soleklart, at Plakaten af 1825, ganske mod Lovgiverens Hensigt, udsætter

Lin. 14 f. o. Præsten ved Frelsers Kirke, C. H. Visby, var som H. N. Clausens Mand i jævnlig Fejder med Gr. og Lindberg (jfr. Rønning III, 2, 67.)

Smaafolks Børn for en saa vilkaarlig Behandling, som Man vist aldrig har forestillet sig kunde møde hos en Præst i Kiøbenhavn.

Ligesom nemlig Plakaten af 1825 til Præsternes Tvangs-Ret over Børnene i offentlige Skoler fører Forpligtelsen til at confirmere dem, naar de har „Alderen og de nødvendige Forkundskaber“, saaledes skulde man mene, det faldt af sig selv, og naar derfor Hr. Pastor Visbye kræver en Dreng udleveret deels fordi han efter Plakaten af 1825 er forpligtet til at lade sig confirmere af ham, uden Hensyn til hans eget eller hans Forældres Ønske, og deels fordi han er afviist paa Grund af at Stiffaderen ikke vilde selv komme til Hr. Visbye og erklære han ønskede sin Søn confirmeret, da troer man neppe sine egne Øine. Jeg kan i det mindste ikke tænke mig nogen skarpere Selv-Modsigelse end de to Paa-stande, at Hr. Pastoren vel skulde være berettiget til at confirmere visse Skolebørn tværtimod deres Forældres Ønske men dog uberettiget til [at] confirmere dem uden efter Forældrenes Ønske, hvoraf ogsaa Følgen maatte blive, at de stakkels Forældre, som ikke ønskede deres Børn confirmerede af Præsten med Tvangs-Ret, slet ikke fik dem confirmerede, fordi Præsten fik det fortvivlede Indfald hverken at tillade Barnets Confirmation hos en anden Præst, eller vilde selv confirmere Barnet, uden efter et Ønske, Forældrene nu engang ikke havde, og skulde dog vel ikke tvinges til at paalyve sig.

ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Jeg haaber imidlertid, at høiere Vedkommende, hvis Sagen skal andrages, vil tage i Betragtning, at i nærværende Tilfælde, der uden min men ved Hr. P. V.s Skyld, er blevet indviklet, var det ikke blot ubilligt at hindre Drengens Confirmation, men høist forargeligt, efterat han har ny[d]t Confirmations-Underviisning hos mig, at tvinge ham tilbage til en Præst af modsat Farve, der blot af Lune har forskudt ham.

Fra Caroline Amalie.

434.

Gisselfeldt den 4 Octbr. [1840].

Hr. Pastor Grundtvig!

Man har underrettet mig om at det skal være Magister Lindbergs Hensigt at modtage Kongen ved hans Ankomst til Fredriksberg med en Sang hvori der findes nogle skarpe Ud-

fald mod det ultraliberale Partie. I hvor meget jeg end erkjender Lindbergs christelige Anskuelse af Kongeværdigheden og ofte i mit Hjerte har takket ham for hans tapre Forfægten af Enevolds Magten, saa kan jeg dog ikke nægte at det ville bedrøve mig om en velkomst Sang til den kjærligste og fredeligste Landetsfader skulle kunne ægge til Kamp! Derfor besværges jeg Dem kjære Pastor Grundtvig benyt all Deres Indflydelse hos Lindberg for at en saadan Sang hellere bortfalder. En Dag som imorgen burde allenesten være viet til Kjærlighed og Endrægtighed.

Med sand Højagtelse

Caroline Amalie.

Til Unævnt.

435.

Kiøbenhavn 4de Novbr. 1840.

Uagtet jeg sædvanlig lader anonyme Breve ubesvarede, vil jeg dog gøre en Undtagelse med det mig først idag tilhændekomne Brev med Overskrift (ved Aarhus 30 Septb. 1840) da det synes alvorlig meent. Jeg kan imidlertid her ikke indlade mig paa at føre Beviser for „Christi Guddom“, deels fordi en Mand, der ønsker at kiende min Overbeviisning derom, vil meget bedre kunne see den af mine trykte Bøger (saasom min Søndagsbog) end af et enkelt Brev, deels derfor, men dog især, fordi Christendommen er en levende Sag, der ikke kan føres i Pennen, men skal udbredes ved et levende, mundtligt Ord og Vidnesbyrd, som en Mand taler med sin Næste, og skal i Livet baade indvortes og udvortes, bevise sin Sandhed med den guddommelige Fred og Trøst og Kraft, som den bringer de Troende. Naar derfor Tvivleren vilde vide, hvad Indtryk mit Vidnesbyrd kunde gjøre paa ham, da skulde han, mens han var her i Staden, have hørt min Forkyndelse af Ordet i Kirken og saa kommet hjem og talt med mig under fire Øine, hvorved man baade bedst kan mærke, om man har forstaaet os ret og om vi taler fordi vi troer det selv.

Det Eneste, jeg derfor her kan gjøre, som mueligt kunde have sin Nytte, er at give Manden Ret i, at var Jesus Christus ikke Gud med Faderen og havde al Magt i Himlen og paa Jorden, da var Christendommen, som den har gaaet og virket i Verden fra Begyndelsen, det groveste og skammeligste af alle Bedragerier, saa naar jeg ikke troede paa Christi Guddom, da vilde jeg hverken være Præst eller hedde Christen. Hermed har jeg da alt paa det Udtrykkeligste sagt, at, saa-

sandt jeg er en ærlig Mand, troer jeg selv Alt hvad jeg forkynder om Jesus Christus og at jeg over i 30 Aar har forkyndt hans Guddom og Forsoning for vore Synder, det veed man vel i hele Landet; men jeg vil dog endnu lægge til, at efter den Kundskab jeg har om Christendommens mangeløse store, guddommelige Virkninger i 1800 Aar, veed jeg slet ikke, hvordan jeg skulde komme til at tvivle om Christi Guddom, selv naar jeg ønskede det; thi det er jo soleklart, at hvad der virker guddommeligt, det er guddommeligt, og Gud kan ikke lyve.

Hvad Astronomien angaaer, da veed jeg nok, at mange af de vantroe Boglærde har misbrugt den til at bestride Christendommen med, men jeg kan slet ikke begribe, hvordan noget sandhedskiærligt Menneske kan lade sig narre op i sine aabne Øine med saadan Snak; thi først kan jo Astronomerne umuelig bevise, at der er levende Skabninger oppe i Maanen og de andre Planeter, end sige da, at der er fornuftige Mennesker, og dernæst, saa naar ogsaa det var beviist, gjorde det slet intet til Sagen, med mindre man ogsaa kunde bevise, at Menneskerne deroppe havde syndet og trængte til en Frelser, men havde Ingen faaet; thi først naar alt Dette var beviist, da kunde man have Grund til at tvivle om, at Gud vilde sende sin eenbaarne Søn til vor lille Jord for at frelse de Faa eller Mange, der vilde troe paa ham. At det nemlig ellers, naar Maanen og Planeterne havde lutter retfærdige Væsner, godt kunde ligne den barmhjertige Gud, at skaffe os arme Syndere Hjælp, skøndt vi kun var faa i Tal, det har vor Herre Jesus selv sagt i Lignelsen om den gode Hyrde som har mistet eet af sine hundrede Faar, og det følger af sig selv, mener jeg, thi om jeg havde tolv Sønner og kun Een af dem var i Livsfare, vilde jeg ligefuldt gjøre alt mueligt for at redde ham, hvorover de Andre, der var i god Behold, jo ei havde mindste Ret til at beklage sig, men maatte, naar de havde mindste Kiærlighed, inderlig glæde sig, som skrevet staaer at der er større Glæde blandt Guds Engle over een Synder, som omvender sig end over 99 Retfærdige, som ikke har Omvendelse behov.

Dette er Alt hvad jeg her finder det rimeligt at skrive, men maa gientage, at ligesom mine Bøger ligge for Verdens Øine, og Kirken, hvor jeg hver Søndag forkynder Evangelium, staaer Alle aaben, saaledes taler jeg ogsaa gjerne hjemme med enhver alvorlig Mand, som søger Lys i den guddommelige Sandheds og Saligheds Sag.

N. F. S. Grundtvig.

Fra L. C. Müller.

436.

Ribe d. 12te Dec. 1840.

Tak for Deres Phenix-Fugl og for Bogen om den Danske Høiskole! jeg har ret havt godt af dem begge to. Jeg kan dog saa nogenlunde stave mig gennem den første, og hvad Indholdet af den sidste angaaer, saa haaber jeg, at De veed, det vilde være mig en Hjertens Glæde, om Latinsk Stiil og andet deslige Djævelskab snart maatte faae Fødder at gaae paa, og Danske Folk kun bruge Tiden til at lære hvad de kan have Gavn af. Ja, jeg troer virkelig, at jeg vilde glæde mig over en Høiskole i Sorø, selv om jeg selv ikke skulde faae det Ringeste med den at gjøre, hvad der jo rigtignok vilde skjære mig i Hjertet. Her seer det sørgelig ud; Bønderne forstaae i Almindelighed kun saadanne Ord som udtrykke hvad man kan tage og føle paa, og synes, at de Børn er de bedste, der bedst kan remse op, uden at forstaae det mindste af hvad de remser, og nu Skolelærerne, især Seminaristerne, det er nogle rene Uhyrer. Forleden hørte jeg paa En, som Bønderne i Høm havde betænkt at antage; han har været Skolelærer i tre Aar, men da vi nu skulde see til, hvorledes han vilde bære sig ad, begyndte han saaledes: Andet Capitel. Om Guds Gjerninger! hvorpaa Barnet remsede op, og han stod med Bogen og rettede, naar et Ord kom anderledes end det stod i Bogen. I Bibelhistorien begyndte han med det Spørgsmaal: Hvem døde da Folket formerede sig? og vilde have til Svar: Joseph og hans Brødre. Selv kunde han ikke fortælle det mindste. Seminarierne maae være nogle sande Mordergruber, hvis man skal dømme efter deres Frugter. Jeg kunde ønske at prøve min Lykke paa et, siden jeg ikke kan komme til Kjøbenhavn. Efterat have talt med Dronningen i Kolding, sendte jeg hende rigtignok en Ansøgning om Understøttelse af Finantserne for at holde Forelæsninger og fortsætte Historien i Kbhvn., men den er, hvorledes veed jeg ikke, kommet i Universitets-Directionens Kløer, som naturligviis har henlagt den. Imidlertid har jeg dog erfaret, at Hansen har sagt der er Intet ved den Sag at gjøre.

Jeg har læst et Par Uger i Borgerskolen for Catecheten. Pigerne der er ganske forelskede i et Par af Deres historiske Psalmer som jeg har lært dem, saa vel som i Ingemanns Morgensange. Føier jeg nu hertil, at Hanne har faaet en Sangfor-

Lin. 3 f. o. Phenix-Fugl, Enten Gr.s Fordanskning af det angelsaxiske Fønixkvad eller hans digteriske Gengivelse af Indholdet i „Fugl-Fønix“, begge fra 1840. (Jfr. Poet. Skr. VI, 294 og 297).

ening i Stand, hvor, foruden kunstigere Sager, ogsaa Morgensangene og adskillige Kjæmpeviser har været at høre, saa har jeg fortalt Dem alt Nyt fra Ribe, som jeg synes er værd at fortælle. Om min egen Stilling er kun det at sige at Hensyn til Embeds-Indtægter vist ikke skal friste mig til at beholde mit Præstekald.

Til Forsamlingen i Viborg indgiver jeg ingen Ansøgning om Sognebaandets Løsning, da jeg er fuldkommen vis paa, at de uden videre skal lægge det paa Hylden, og bede Regjeringen om at sælge Folket dets Ret, kan jeg ikke.

De veed, det vilde glæde mig inderlig, om De engang skulde have Tid og Sind til at sende mig et Par Ord. Jeg har saa vanskeligt ved at skrive et Brev, allerhelst til Dem, som saa let finder Feil ved Skrift, at jeg næsten er bange for det!

Gud velsigne Dem! Hils alle Deres fra den lange Ludv. Müller, der noget nær holder mere ad dem siden han er kommet bort fra dem end nogensinde før. — — — —

Deres
L. Müller.

Til Søindrulleringschefen.

437.

Khvn. 11 Jan. 1841.

Under den Forudsætning, at det ikke er en Feiltagelse, naar man afkræver Præsten ved „Helligaands-Hospital“, ellers Vartou kaldt, en Liste over Af- og Til-Gang ved Sø-Indrulleringen, maa jeg indskrænke mig til den Erklæring, at jeg hverken veed eller efter min Stilling kan vide, om Nogen af Lemmerne i Vartou henhører under Sø-Indrulleringen. Skulde jeg nu hvert Aar udarbejde et Schema blot for paa det at gientage Erklæringen af min Uvidenhed, da var det et Tidsspilde, saa aabenbar grundløst, at jeg umuelig kan bekvemme mig dertil, med mindre det som en Embeds-Byrde paalægges mig af mine Foresatte.

I det Haab at den Kongelige Indrullerings Sessjon vil være enig med mig om, at hvad der slet ingen Oplysning kan give er i Embeds-Meddelelser kun til Uleilighed.

ærbødigst
N. F. S. Grundtvig.

Fra Gregers Bech.

438.

Skolen ved Gudumlunds Fabrik
Langfredag 1841.

Høiærværdige og Høilærde Hr. Pastor!

Formodentlig vil De undres over, at jeg, uagtet De i de senere Aar stedse undlod at besvare mine Breve, dog nu atter

skriver Dem til; og jeg maa bekjende, at havde jeg ikke en hartad uimodstaaelig Opfordring til atter at henvende mig med et Par Ord til Dem, da skete det neppe. Men det gjelder min Sindsroel — Under Tidens Løb har jeg daglig overveiet hvad det har at betyde med Religions-Underviisningen i Skolen; men kan derved umulig komme til det samme Resultat som De. Jeg erkjender Underviisningens Ufuldkommenhed, selv hvor jeg fandt, den fremmedes bedst; jeg beklager Lærernes Mangel paa Oplysning, paa Aand og Liv og Troe, og paa Følelse af et indre Kald til Ordets Forkyndelse; beklager den sædvanlige unaturlige Fremgangsmaade ved Underviisningen og vor Mangel paa passende Bøger at fremme den efter; men jeg maatte vitterlig fornægte Sandheden, om jeg indrømmede Dem, at Kirken eller Folket vilde vinde ved at Religions-Underviisningen i Skolen ophørte. Imidlertid holder jeg mig forvissat om, at Deres Paastand desangaaende hviler paa en Livs-Anskuelse, der ogsaa har noget at betyde; men da den ikke vil opgaae for mig, saa kan jeg umulig komme paa det Rene med Sagen, og kan dog heller ikke opgive den. Jeg finder, det er urigtigt af Dem, at De, uagtet mine indstændigste Opfordringer, ikke har søgt at fremstille Deres Anskuelse saa klart og omfattende som muligt, og, i Særdeleshed, at De ikke har villet indlade Dem med mig om Sagen. Neppe har dog nogen af mine Samtidige betænkt Ungdommens religiøse Tarv saa længe, saa stadigt og saa alvorligt som jeg, eller stræbt saa ufortrødent med sig selv og med Ungdommen til Christendommens Gjenfødelse i Folket; og navnlig har vist Ingen virket mere for just at føre Deres Aand og Troe og Anskuelse med al sin eiendommelige Livsalighed og Kraft over i den yngre Slægt. Ikke regner jeg mig dette til nogen synderlig Fortjeneste: jeg kunde og kan ikke Andet! — For mange Aar siden frabad De Dem Navnet af „min Fader i Christo“; men at De er det i Virkeligheden, om ellers Nogen, det har jeg følt bedst i den senere Tid, om end ikke, som forhen, med ublandet Glæde. Gjerne skal jeg til enhver Tid bøie mig for min Fader; men dog maa jeg nu vel have naaet Myndigheds-Alderen, om jeg ellers skal naae den nogensinde; og den kjærlige og forstandige Fader vil høre og svare sin myndige Søn! Deres ugunstige Ytringer om hvad jeg maa agte for min bedste Gjerning forvolde mig idelig Uroe; jeg ligger i en piinlig Strid med mit eget Liv, eller rettere sagt: De kives idelig i mig med Dem selv om Deres egen Gjerning! Denne Kiv bliver mig i Længden utaalelig; og naar De tillige, som for at gjøre min Vaande fuldkommen, for min Modsigelses Skyld, min Paaholdenhed paa hvad jeg umulig kan

slippe — „vee mig, om jeg ikke prædiker!“ — eller Gud veed hvorfor — unddrager mig Deres mig saa dyrebare Venskab, der i meer end 20 Aar var min Stolthed, min Opmuntring og min Glæde, da har De visselig stor Synd deraf! Jeg kan nu engang ikke adskille mit Liv og min Sag fra Deres; jeg har levet ved og med Dem i de mange Aar; De er paa en Maade gaaet over i mig, er meer eller mindre blevet Kjød af mit Kjød og Been af mine Been; navnlig lever i den senere Tid snart en, snart en anden af Deres christelige Sange i min Sjel; jeg bruger daglig Deres lille Bibelkrønike ved Undervisningen, og jeg gjør mig Flid for at skaffe Deres Skrift Læsere, og derved Deres Troe og Aand og Anskuelse Indgang, fornemmelig hos mine yngre Embedsbrødre; jeg faaer saaledes idelige Mindelser om vort Samfund, men og ligesaa mange smertelige Erindringer om det ulyksalige Misforhold, der er indtraadt imellem os. Jævnligt betages jeg herved af dyb Vee-mod; stundum fristes jeg til — hvad jeg ikke vil sige! — For alle disse Hjemsøgelser, eller i det mindste for det Tunge og Bittre ved dem, haaber jeg at kunne befries ved et Par venlige Ord fra Dem. Dette har jeg fundet mig opfordret til at foreholde Dem, saavel for Deres Skyld som for min egen, og jeg søger at gjøre det paa en god Maade, at jeg da desto tryggere kunde hvile i det Haab, at et godt Ord maa kunne finde et godt Sted hos Dem. Lad nu ikke dette mit Haab blive til Skamme! Lad mig snart see et Brev fra Dem, helst et langt og venligt, men i alt Fald, som det kan blive; kun ikke længere Taushed! Ingen af os veed hvormange Levedage, Herren endnu monne have tiltalt den Ene eller den Anden af os. Slaaer min Time snart, da skal jeg visselig ikke i min Dødsstund angre nærværende Forsøg til en mindelig Udjævning af vort ubehagelige Mellemværende; og skulde De modtage Herrens Kald, før De atter hører fra mig, og der muligt paa det Sidste kunde paatrænge sig Dem et alvorligt Spørgsmaal om mit Sindelag mod Dem, da viid, det er mit alvorlige Forsæt at vaage over mit Hjerte, med Øiet städig henvendt paa vor kjærlige Forsoner! Han, som randsager Hjerterne — ja, som kjender min Skrøbelighed, veed at jeg øieblikkelig kan forraskes, som andre Adams Børn — men ikke desto mindre haaber jeg, han vil erkjende mig for et Fredens Barn; thi han maa have seet, at ukjærlige Følelser og uvenlig Strid stedse var mig en Sjelepine, jeg aldrig ret længe kunde udholde! — Og hermed Gud befalet! — Som tilforn nævner jeg mig med uskromtet Høiagtelse, Venlighed og Hengivenhed

Deres

G. Bech.

Til Gunni Busck.

439.

Kiøbenhavn 17de April 1841.

Kiære Ven!

Viserne til 28de Mai har jeg hos Qvist bestilt og betalt, de skal blive færdige i næste Uge, og Du kan da selv bestemme, hvor de skal vente paa Leilighed: hos Bogtrykkeren, hos mig eller hos din Moder. Gid de komme til en glad Dag, og Gud velsigne Danmarks Glæde, saa Han faaer Ære deraf!

Om Samlingen til 2den Aprils Ihukommelse skriver Du intet, men jeg formoder, den ligesuldt har fundet Sted og været fornøielig. I Danske Samfund gik det den Dag meget rart, og Kierkegaard forelæste blandt andet en meget livlig Rimkrønike om Skiærthorsdags-Slaget af Hammerich. — Om første Hefte af vor lille Visebog kan jeg endnu ikke sige dig noget, men 3die Hefte er udkommet rødt tilbunds og staaer til eders Tjeneste. To nye Viser til vort Maigilde har jeg ogsaa omtrent faaet færdige, og den Ene tænker jeg nok, vil smage Sjællandsfarerne, thi den gaaer som „Kong Fredrik den Sjette henslumred i Fred“ og har til Omkvæd:

Mens Lærken er graa
 Og Bølgen blaa,
 Mens Bøgen er grøn, skal Danmark staa!

Nu Lykke og Velsignelse til i Morgen, som jeg ønsker mig selv! Paa Gangen hos os skal jeg nu til at tænke bestemt; thi at faae taalelige Psalmer hver Søndag og en taalelig Overhøring ved Confirmationen hører til de vanskelige Opgaver, jeg bestandig fusker paa, gid vor Herre snart vilde løse dem, saa Fuskeriet blev ret iøinefaldende! Han være med Dig og Dine!

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

440.

Kiøbenhavn 27de Apr. 1841.

Kiære Ven!

Dine Maitræer ligger hos mig, men Du glemde sidst at skrive enten hvor Du vilde have dem liggende eller hvordan Du vilde have dem befordrede. Rørdam har lovt, at det 1ste Sanghefte skal blive betimelig optrykt og det 2det er

Lin. 16 f. o. Poet. Skr. VI, 421 og 424.

endnu fal. — Naar de nye Viser til Maigildet trykkes, skal jeg ogsaa tænke paa Dig. — Mit Katalog vedføjede jeg sidst, fordi jeg naturligviis, saasnt det skal skee, vælter Byrden af Halsen paa en Boghandler, og er ikke vis paa, han vil være saa billig som jeg.

Nu Gud skee Lov! Confirmationen var opbyggelig, selv Overhøringen gik saa glat at jeg knap mærkede det. Vist nok vil dette lettere kunne skee hos jer end hos os, men at Du slet ikke har fundet nogen Vanskelighed derved, begriber jeg dog ikke. Vil Du hilse Donses og bringe min venlige Lykønsning!

Ingemann var her i Paasketiden, og det fornøier mig saameget mere, som jeg siden har hørt fra ham, at han føler sig oplivet ved Besøget; thi derude føler han sig i mange Henseender saa ene med den hele Sværm af Døgnblade omkring sig, at han tit er nær ved at tabe Ligevægten. Jeg snakkede med ham om Rimkrøniken, som jeg nok sidst fortalte Dig, Han efter mit Bestik, skulde hjælpe paa i Middelalderen, og han syndes godt om Indfaldet, men tvivlede paa Oehs. Deltagelse og i det Hele paa Udførelsen.

En stærk og pludselig Forkiølelse havde i Løverdags nær gjort mig bange for vor Herres Dag, da jeg skulde præke to Gange; men Han tog sig af Sagen, saa den gik, og Forkiølelsen, tør jeg haabe, gaar ogsaa.

Med kiærligst Hilsen

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Fr. Hammerich.

441.

8 Mai 1841.

Kiære Magister!

Tak for den Venlighed, hvormed De har tilegnet mig Deres Heltesange og mange Tak for det deilige Mindekvad om „Anden April“. Dr. Kierkegaard læste det op samme Dag i Danske Samfund, hvor jeg første Gang hørde det med stor Fornøielse, siden har jeg læst det med Glæde over dets rolige Liv og melodiske Gienlyd af det store Døn over Kongedybet. Suliøternes Minde har jeg ogsaa glædet mig ved, dog mere ved de vidunderlig ætheriske Luftninger fra Hellas i Viserne om Charon

Lin. 7 f. n. Heltesange, en Digtsamling af dette Navn af Fr. H.

L. 3 f. n. Suliøterne var en albanesisk Stamme, der udmærkede sig i den græske Frihedskrig.

og Boreas end ved det Hele, som De nok ogsaa selv har følt var et Forspil til den store Paaskemorgens-Kamp, der ikke godt kan taale at staae ene. Deres Ungdomskvad om Helge Hjordvardson har jeg vel ogsaa læst, men hvad enten det er for ungt eller jeg for gammel, saa kunde vi ikke godt spændes, og det maa jeg derfor lade staae ved sit Værd, men jeg nyder, hvad jeg nemmer.

Det gjør mig ondt, at De tænker saa nedslaaende om Deres Helbred, men jeg vil haabe, De tager feil, især da Folk jo sædvanlig i den Henseende plejer at befinde sig særdeles vel ved den Jydske Luft.

Hvad vor Tid angaaer, da finder jeg den vel ikke synderlig poetisk enten i sine liberale eller conservative Organer, men tænker med Wessel: at „hvad den ei er, det kan kanske komme“, og finder den, som De nok veed, højst mærkværdig og i sin Heelhed for den menneskehistoriske Anskuelse, som en Opstandelsestid saa høipoetisk, at den kun overstraales af Tidens „Ophav, Midte og Ende“, saa hvem der føler Drift og Evne til paa Livets Side at tage virksom Deel i den store Døde-Kamp, maa finde Snorene falden for sig paa liflige Steder, fornemmelig i Danmark, hvor Kampen vel tit falder kiedsommelig, men hvor Sejren er vis og Hvilen sød.

Himmelbjerg-Mødet skulde jeg gierne ønske at deltage ret levende i, men hvorvidt det i Aar vil flaske sig, har jeg endnu ingen Forestilling om. — Engang skal jeg dog udentvivel besøge det Jylland, der har saamegen Deel i min Dannelse, var længe det danske Landskab, hos hvis Sønner min Sang ene fandt Gienlyd, og er mig i alle Maader uforglemmeligt.

Alt er i mit Huus Gud skee Lov! godt ved det Gamle, skiøndt Indflytningen midt i Stridens Tummel just ikke er efter mit Hoved, thi at Verden slet ikke vil gaae efter det, har jeg omsider lært at finde mig i.

Kiærlig Hilsen til Dem og Deres Kone fra os alle ved Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Jacob Grimm.

442.

Kiøbenhavn 19de Juni 1841.

Høistæredel

Naar jeg tager mig den Frihed at sende min nøgne Udgave af det angelsachsiske Phoenix-Kvad, da er det blot fordi

L. 11 f. o. Fr. H. var Præst i Starup og Nebel Nord for Kolding, hvor en anstrengende Gerning og en usund Præstegaard nedbrød hans Helbred.

Texten hidtil var utrykt, og burde dog ikke fattes i en Mands Samling, der veed at bruge hvad endnu er de fleste Lærde som malebarisk.

Gierne griber jeg ogsaa Leiligheden til at takke Dem for alt det Lys, De har tændt i det saakaldte Middelalders Mørke, der var godt undskyldt, naar det ikke lod sig oplyse med Vedkommendes tomme Lygter!

Med Fornøielse har jeg seet til „Tidsskriftet for den Tydske Oldtid“, hvor jeg overraskedes ved at møde en gammel Bekendt i „Sintarfizilo“, hvorved jeg ogsaa stadfæstes i den Formodning, at Volsung-Kvadene oprindeligt hverken er angelsachsiske eller islandske, men gothiske.

Med det Ønske, at De endnu længe maae leve og virke for Oplysningen af en miskendt Tid og af de med classisk Skiødesløshed behandlede Sprog, og med sand Høiagtelse

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

*Fra Ferd. Fenger.**

443.

Liunge d. 30 Juni 1841.

Kjære Hr. Grundtvig!

Det er da den mindste Tak for den deilige Sang til Dronningen, at vi sende Dem en lille Beretning om hvordan Festen løb af. Rigtignok var Spur, Ingemanns Søstersøn, herude og lovede at hilse fra os; men da han først kom henimod Festens Slutning, saa tag til Takke med en lille Beskrivelse af det Hele.

Vejret begunstigede os d. 28 Junii, der i Aar stod som en deilig, luftig Sommerdag midt imellem d. 27des øsende Regn og d. 29des Lummerhede. Den Første som mødte paa Pletten var Ingemann, som ret var opsat paa denne Fest, gjorde Alting med og var hos os lige til Slutningen.

En smuk fri Plads udenfor Skolen, med grønne Træer ved (Børnenes Legeplads) var pyntet saa godt som Landsbyfolk formaae med Grønt og Blomster, Navnetræk, Krands og Fanner. Under Dronningens Navnetræk stod Talerstolen, Forsamlingen af Mænd, Qvinder og Børn deels stod deels sad paa Pladsen, Bøndervognene holdt ude paa Veien i lang Række. Da Folk var samlede begyndte vi: „skjøn Rose mellem Blom-

Lin. 10 f. o. I Zeitschrift f. deutsches Altertum I, 4 (1841) har Jacob Grimm vist at Sintarfizilo er lig Vølsungsagnenes Sinfjötli.

Lin. 1 f. n. Begyndelsen af Gr.s Dronningvise (Poet. Skr. VI, 429).

ster i Urtegaard“, som jeg Ugen i Forveien havde sunget flere Gange med Børnene; men Alle sang naturligviis med. Derpaa talte jeg til Forsamlingen om vore Danske Dronninger og søgte at give et levende Billede af Thyra Dannebod, Dagmar og Caroline Amalie. At hendes Fødselsdag tillige er Kroningsdagen gav mig Anledning til at faae Kongen ind med og foreslaae Forsamlingen at afsynge Ingemanns Kronings-sang. Dermed vare vi færdige paa Pladsen, og nu skulde det gaae ad Skoven til. Folk steg da til Vogns, Fanerne bleve nedtagne og fordeelte til Bannerførere paa Vognene. Dannebrog var naturligviis i Spidsen og fulgtes af 7 andre Nationers Flag fordeelte paa en lang Vognrække, et i Sandhed smukt Syn. I Suserup Skov standsede Toget og Fanerne plantedes paa en grøn Plads med herlig Udsigt over den deilige Tystrup Sø. Dette var den almindelige Samlingsplads hele Eftermiddagen; men i Øvrigt saae Folk sig klyngeviis om i Skoven, eller benyttede et Par Baade, vi havde laant, til Smaa-Udflugter paa Søen. Meest Liv og Opmuntring gav Sangen paa Samlingspladsen, og Danske Samfunds Visebøger gjorde god Tjeneste. Beværtningen bestod blot i Cafe og Hvedebrød, som 2 Bønder, der fungerede som Skaffere, havde besørget os. Fulde skal altsaa Ingen sige at vi vare; men maaskee sige de at vi vare gale; thi vi sang af Hjertens Lyst og raabte dygtig Hurra for dem vi kan lide. Jeg saae mange glade Ansigter og ikke en suur Mine. Fra de omliggende Sogne vare en Deel tilstede; især glædede jeg mig ved en Flok unge Soranere, som hjalp os godt med Sangen. Saa ved Solbjerglav skildtes vi ad og Hver drog til Sit. Er Enighed og Munterhed skønne Egenskaber ved en saadan Fest saa troer jeg at vor kan kaldes god. Der har alt været Tale om en lignende til Kongens Fødselsdag; thi Han maa dog ikke staae tilbage for Dronningen, det synes i det Mindste Bønderne vilde være saare urimeligt.

Og nu kun til Slutning endnu en Gang Tak for den deilige Dronninge-Sang som har glædet og oplivet os. Vi sang den 2 Gange ved vor Fest og vil synge den hvert Aar saa længe Vor Herre under os Caroline Amalie.

Flittig Hilsen fra min Kone som nu begynder at staae op og fra min Søn — Døtrene ikke at forglemme — Jeg meldte Dem hans Fødsel ved et Par Linier og har kun at tilføie, at han trives ved sin Moders Bryst. Han skal hedde Johannes, det er vist, men dersom jeg faaer Lov dertil for min Kone, saa kalder jeg ham Johannes Heimdal, og har dermed saa mine egne Tanker, som De vist godt kan slutte Dem til.

Flittig Hilsen til Hustru Børn og Venner fra Deres

J. F. Fenger.

Til Gunni Busck.

444.

Kiøbenhavn 17 Juli 1841.

Kiære Ven!

Vel er det tildeels af Travlhed og Dovenskab, at jeg ikke har skrevet, men tildeels er det dog ogsaa for Regnveirets Skyld, og endelig fordi jeg forudsaae, at skulde det lykkes med Landreisen, maatte det blive paa Hjørnet af Juli og August. Om nu Veiret vil klare sig, om min Kone kan beslutte sig, og om Alt vil træffe saaledes sammen, at vi kan besøge Dig den sidste Uge i denne Maaned, det veed jeg ikke, men skal nu parlementere til paa Tirsdag og saa give det beste Ultimatum, jeg kan, og skulde der hos Dig være eller komme Noget imellem, da lader Du mig det nok vide. — Rørdam er ikke meget fornøiet med sin Befordring, og skjøndt jeg opmuntrer ham, saa godt jeg kan, er jeg dog selv heller slet ikke glad ved hans Forsendelse. thi hvad Godt der er begyndt i Asylskolen staaer høilig Fare for at gaae Krebsgang, og Danske Samfund for at sove hen, og det var slemt, medens det er et stort Spørgsmaal, om R. vil finde en frugtbar Virkekreds i Mehrn og om han kan finde sig i den. Dog, han har kun søgt den, saa at sige, paa Kommando, og vor Herre veed ikke blot hvad Han gjør, Han gjør det og Alt-sammen godt, saa naar blot R. og vi med kan finde os i at lade Ham raade og lægge Ham flittig paa Hjerte ei at glemme, vi trænge høit til Ham, da har det ingen Nød.

Blakket om ikke sort seer det for Resten ud, hvor man vender sig, saa man veed tit ikke ret, om man er kiøbt eller solgt; men Gud skee Lov! i Grunden er vi dog kiøbt af Ham, der ikke sælger Sine for nogen Priis, og dermed skal vi trøste hverandre.

Du har vel hørt, at Rudelbach er her i denne Tid, og han har haft Tanker om Stiftsprovstiet i Odense, men om han har gjort nærmere Skridt og nærer noget Haab, veed jeg ikke. Det Simpleste var at bytte og give to af vore theologiske Professorer for ham, men derpaa indlader man sig vel neppe i Glauchau, og Biskop Fabers Stiftsprovst bliver han vel ikke heller.

Du har vel seet i Aviserne, at man vil oprette et Slags Høiskole eller Præste-Seminarium paa Island, og det kunde ikke blot være godt for Øen, men blive et godt Exempel, naar der blev taget ordenlig fat, hvor der endnu er Levning af old-nordisk Dannelse, men skal det ikke gjøre Ondt værre, og

ødelægge lidt Godt med det Samme, maa vor Herre lægge sig derimellem, thi Planen seer man nok er splittergal.

Hils nu venligst fra os alle, især fra

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra St. St. Blicher.

445.

Spentrup $\frac{1}{8}$ 41.

Min Ven og Broder i Aanden

tilstilles herved en Beretning om vore Bjergforhandlinger, ved hvilke flere end Jeg savnede Deres personlige Nærværelse. Ej heller Ingemann indfandt sig til Udførelse af den forventede Trio. — I Haabet til næste Fest

Deres af Hjertet hengivne

S. S. Blicher.

Til Gunni Busck.

446.

Kiøbenhavn 7de Aug. 1841.

Kiære Ven!

Da Klokken i Bjergby gaaer langt foran Kiøbenhavns og ventelig foran Solen, kom vi meget betimelig tilbyes, og fandt Gud skee Lov! Huus og Hjem ved det Gamle. Regn slap vi ogsaa for, siden Overhalingen mellem Jernløse og Dammen, og det var saameget ønskeligere, som alle de lukkede Vogne i Roskilde skulde vente paa Diligencen. Mit Navn fandt jeg ogsaa rigtig i Adresavisen baade til Høimesse og Aftensang, saa Alt er i sin gamle Orden, og jeg vil haabe det gamle Hoved forfrisket af den rene Bjergluft, jeg, uagtet Regnen, dog for det meste aandede fra Morgen til Aften. Din Broder paa Benzonseie skal jeg hilse fra; han stod i Postgaarden, da vi kom til Roskilde, og kom os imøde med sit aabne, ærlige Ansigt. Hils nu din Kone smukt fra os og tak hende for al den Venlighed, hvormed Hun baade mødte og ledsagede os, og hvormed Hun fremdeles hæger de langagtige Personer, der veed kun lidt af hvad Orden og Artighed har at betyde, men tænker, hele Verden er til for deres Tidsfordriv.

Gid Du nu maa have baade godt Veir og gode Vilkaar i alle Maader til din lille Johannes's Kirkefærd, og Gud give Dig Glæde af ham og alle hans Brødre! Da har Du aldrig for mange Sønner.

Lin. 8 f. o. Blicher: Himmelbjergtaler og Sange. 1841.

Uagtet det, som vi talde om, i denne Henseende kun seer maadeligt ud, mindes vi dog ogsaa ved Johannes-Navnet om Englens himmelske Ord: han skal vende Forældrenes Hjerter til Børnene og Børnenes til Forældrene, og naar vi betænke, at det Første har Herren allerede gjort, da vi virkelig anderledes have Børnenes Vel paa Hjerte end Forældre i mange Led, saa bør vi aldrig tvivle om, Han jo ogsaa gjør det Andet, og skaber af de christelige Huse et Gosen midt i Ægypti Land, hvor Solen skinner, medens Mørket udenfor er tykt, at man kan tage og føle paa det med Hænderne.

Gud give os nu ogsaa en velsignet Høst og give os Hjerte til at takke Ham derfor saameget ivrigere, som vi veed, det er kun af Faa, Han faaer nogen Tak for alle sine Velgierninger!!

Hils nu ogsaa Børnene baade dine og mine, og vær selv kjærligst takket for dit Broderskab, som jo, efter Herrens store Nøisomhed udgjør en heel Brødre-Menighed!

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Elisabeth Fry.

447.

Hotel Royal 8th month (Aug.) 23th 1841.
(Monday Evening.)

Elizabeth Fry & I. I. Gumeys present their respects to the Pastor Grundtvig & finding from their friend Roffard, that he is willing to accompany them to the prisons, will be much obliged by his coming to this hotel at 11 o'clock to-morrow morning. They feel much indebted to Pastor Grundtvig for his kindness.

Fra P. Odland.

448.

Bergen 29 Sept. 1841.

S. T.

Hr. Pastor, Ridder N. F. S. Grundtvig,
Kjøbenhavn.

Jeg sender Dem herved en liden Vennegave af $\frac{1}{8}$ Tønde feed Sild mrk. N. F. S. G. — De maa vel synes jeg er egennyttig, fordi jeg beder Dem om en langt bedre Gave igjen af Dem, den nemlig: at De ville erindre mig i Deres Bønner til Gud, vor Herres Jesu Christi Fader — at Han, ved den Helligaand vil styrke og opholde mig og alle sine Børn i Troe og Tillid til

Jesu vor Frelzers Naade, at vi ved Hins Dødskraft maae vinde Børne- og Arveret til Hans Rige, som Han alene tilvejebragte os ved sin Lidelse og Død, da Han udførte vort hele Forløsningsværk, — at vi ingen anden Støtte maatte have at hælde os til, hvad vor Sjæls Salighed angaaer, end Jesum Christum, og Ham for os korsfæstet! Jeg vil ved Hans Naade, saagodt jeg formaaer, bede for Dem. —

Modtag saa herved min ringe men velmente Broderhilsen, — gid vi maatte findes i de evige Boliger, lovende og syngende det Guds Lams Priis og Ære, der har kjøbt os til Sig med sit Blod — Amen!

Jeg har nu her skrevet ligesom, hvad jeg vilde, De skulde bede om for mig, men De maa lægge mere til efter Behag. At Herren maa være Deres Styrke i Striden for sin Kirke, ønskes og bedes af Deres ringe Ven og Broder som meddeeltig i Naaden.

P. Odland.

Fra Carsten Hauch.

449.

Sorøe 4 Decbr. 1841.

Tillad mig at sende Dem medfølgende Bog som et ringe Tegn paa den Agtelse, og sande Hengivenhed, jeg føler for den Mand, hvis kraftige Natur og dybe Genius jeg kun i ungdommelig Forvildelse øieblikkelig har kunnet miskiende. Jeg vil ansee det for en høi Løn for mit Arbeide, hvis De værdiger mig at læse det med Opmærksomhed, og maaskee engang mundtlig eller skriftlig vil meddele mig Deres Tanker derom. At jeg har ønsket at faae dette Stykke frem paa Theatret maa De tilgive mig, jeg veed at De ikke ynder vort Theater, men efter Deres Grundsætninger kan De dog kun misbillige Misbrugen, thi Theateret er dog det Sted, hvor det døde Bogstav skulde vorde til det levende Ord, og som saadant maatte det, under en bedre poetisk Constellation, kunne blive et Opdragelsesmiddel for Folket til det Bedre, ligesom det nu, som oftest, er det til det Værre. — Desværre kunde jeg ikke i de sex Dage jeg i Fjor var i Khvn. faae et Øieblik tilovers, for at besøge Dem, naar jeg kommer derind igien, haaber jeg at oprette det Forsømte.

Med sand Høiagtelse

Deres af Hiertet hengivne

I. C. Hauch.

Lin. 19 f. o. sikkert Skuespillet Svend Grathe.

Til Caroline Amalie.

450.

Kiøbenhavn 20 Jan. 1842.

Allernaadigste Dronning.

I Anledning af hvad der er blevet Deres Majestæt sagt om min Ulydighed eller Uartighed mod Skole-Directionen, er det mig en kjær Pligt at forelægge D. M. det eneste Brev fra den ærede Direction, jeg har modtaget, og hvoraf det fremlyser, at jeg, langt fra at nægte nogen Oplysning, har tilbudt al den, jeg kunde afstedkomme; men at Directionen, uden at inklade sig derpaa, greb Leiligheden til at tage sig lidt af min forsømte Opdragelse, og fortalde mig hvad Reglementet af 29 Juli melder om Directionens Myndighed baade i Henseende til „Lære-Plan og Lærer-Valg“ og endvidere om vedkommende Skole-Commissions lovlige Rettighed. Man overlod nu til mig selv at giætte, hvad Meningen med denne Elementar-Underviisning var: enten at Directionen blot vilde vise, Den kiendte sine Pligter, eller Den tillige vilde sætte sin Overbærenhed med Friskolen i et klarere Lys, eller om Den endelig agtede at gjøre Brug af sin Myndighed, og underkaste D. Ms. Plan en skarp Kritik og Lærer-Valget en tilsvarende Examen.

Da jeg nu kun sjelden har havt Held til at giætte Gaader, fandt jeg det klogest at være min Skrøbelighed bekiendt og lade hvad der overgik min Forstand staae ved sit Værd, og det saameget heller, som der syndes mig lagt en lille Snare, hvori jeg kunde falde ved det første Skridt, jeg vilde gjøre. Jeg besluttede derfor baade at sidde og at tie ganske stille, thi deels vidste jeg da, jeg hverken forløb eller fortalte mig, og deels meende jeg, derved enten at have truffet den ærede Directions Mening eller nødt den til at mærke, min Tungnemhed krævede en tydeligere Forklaring. Nu synes det vel, som jeg ogsaa heri har taget fejl, da det Rygte, der er kommet D. M. for Øren om at jeg skulde have nægtet de nødvendige Oplysninger, maa være udgaaet fra den ærede Direction selv; men desuagtet veed jeg endnu intet bedre Raad end Taushed; thi begyndte jeg paa at udvikle D. Ms. Skoleplan, som man forud veed mishager Directionen, da vilde jeg aldrig kunde udtrykke mig saa forsigtig, at der jo blev Ord, som lod sig misforstaae og trække ved Haaret frem for Cancelliet, saa man, med den dybeste Høiagtelse for Deres Majestæts Plan, saaledes, som man var vis paa, den stod for Majestæten, dog maatte finde den Skikkelse, min bekiendte Over-

Lin. 11 f. o. Reglement af 29 Juli 1814 om Skolevæsenet i København.

drivelse og Ubehændighed gav den, aldeles forkastelig; om ikke farlig for Land og Rige. Saalænge jeg derimod tier, har man kun min meget undskydelige Taushed at beklage sig over, og kan ei engang klage ordenlig, før man har manet mig og sagt reent ud hvad man forlanger, og naar man gjør det, saa jeg har Directionens Fordringer at forelægge Deres Majestæt, uden at man kan sige, jeg har indviklet eller fordærvet Sagen, da vil D. M. selv kunne afgjøre, om Directionens Fordringer er af det Slags, man kan haabe at tilfredsstille, eller D. M. for at Deres Skole kan nyde samme Frihed, som f. E. Professor Mariboës, maa indflye til Kongens Naade.

Troer imidlertid D. M. at Kongens Naade ogsaa i Skole-Spørgsmaalet vil være sig selv Nok, uden at forlange Skole-Directionens eller Cancelliets Anbefaling, da vilde det i alle Maader baade være den korteste og sikkreste Vei strax at tye til den, saa jeg allerærbødigst kunde tilmelde Directionen, at Hendes Majestæt Dronningens Asyl-Skole var allernaadigst fritaget fra at formere de Directionen ved Reglementet af 29de Juli paahvilende tunge Pligter, hvormed naturligviis ogsaa de, Andre betyngende Rettigheder bortfaldt, saa det var til Fordeel paa begge Sider.

Læggende hermed Livs-Skolens Sag, som Døden truer baade i de stærkeste og de bedste Hænder, Danmark har, beder jeg Vidtløftigheden om saa lidt allernaadigst tilgivet og henlever mellem Bøger med og uden Skindbind.

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

*Fra P. Fenger.**

451.

4 Juli 1842.

Jeg har tænkt meget paa hvad De sagde, men jeg kan ikke indse, at jeg ved at sige: „saa vidt jeg skjønner, søge i min Kreds alle de, hvem det er blevet ret alvorligt om at gjøre at sørge for Deres Sjæle, til Forsamlingerne,“ at jeg derved skulde lægge for Dagen, at jeg gjør Forsamlingen til et nødvendigt Salighedsmiddel, eller sætter det som Kjendemærke paa sand Kristendom, at besøge dem. Sagde jeg: ingen kan alvorlig og oprigtig sørge for sin Sjæl uden at tage Del deri, da vilde der med rette sluttes af mine Ord, at jeg paa en utilbørlig og farlig Maade lagde en Vægt paa Forsamlingerne.

Men dette har jeg ikke sagt og kunde ikke sige. Blandt dem jeg ansér for de alvorligste og oprigtigste Kristne, jeg har truffet paa min Vej gennem Livet, f. Ex. Busck, Hausgaard, Hahn, Østrup, Oldenburg o. m. fl. have en Del aldrig taget Del i nogen Forsamling eller vel endog med Frygt og Mistillid, ja Misbilligelse, betragtet Deltagelse deri. Hvor skulde jeg da ville gjøre det til et Skjelnemærke eller Kjendetegn paa sand Kristendom, om nogen gaar deri eller ikke? Jeg optager det Exempel, De selv anførte. Jeg kan sige med Sandhed, at alle de, jeg har kjendt, der saa vidt jeg kunde skjønne tog det alvorlig med Deres Kristendom i Hovedstaden, ogsaa var iblandt Deres Tilhørere. „Denne eller hin kommer stadig i Grundtvigs Prædiken“ er derfor ogsaa en Omstændighed, som lader mig haabe og formode, at en god Gjerning har fundet Fremgang hos det Menneske. Jeg finder det saa rimeligt, at de føle sig meget tiltalt ved Deres Prædiken, hvem det er oprigtig om at gjøre at frelse deres Sjæle, fordi jeg selv og de Kristne, jeg har kjendt i Hovedstaden, fandt i Ordet paa Deres Læber den Sjæleføde, hvortil vi trængte. Men dermed siger jeg dog ingenlunde, at kun de ere Kristne, som komme til Deres Prædiken, og nægter ikke Muligheden af, at nogen kunde være endog blandt de oprigtigste, som følte sig mere tiltalt ved andre troende Læreres Prædiken, og det er vel desto værre alt for vist, at der ogsaa blandt Deres Tilhørere findes dem, med hvem det ikke staar vel til. Jeg har ogsaa kjendt Kristne, selv i Hovedstaden, som paa anden Maade end ved at høre Deres Ord ere komne til Sandhedens Erkjendelse; men jeg mindes ikke at have kjendt nogen, med hvem det gik glædelig fremad (saa vidt jeg kunde skjønne) og som havde Lejlighed til at høre Deres Ord og betragte Deres Virksomhed, uden de kom til at erkjende Deres Gjerning at ske i Herrens Tjeneste. Dog nægter jeg ikke Muligheden af, at denne Erkjendelse kunde unddrage sig for en eller anden Kristens Blik. Saaledes gaar det vist flere Kristne i Deres Kreds. Det er næppe at undre over, at Formodningen om, at nogen tager det alvorlig med sin Kristendom, snarest opstaar om dem, der ere blandt Deres Disciple, kun bør vi vogte os for at gjøre dette til et Skjelnemærke paa sand Kristendom at være blandt Deres Tilhørere. Noget lignende kunde vel finde Sted her, saa meget mere som virkelig i mange Menigheder her omkring Gud Ord ikke lyder fra deres Læber, som dertil ere beskikkede. „Denne eller hin gaar til Bjærgby“ er virkelig noget, som ikke uden Grund kan vække Formodning om, at der er opstaaet hos dem Omsorg for at frelse deres

Sjæl, forudsat iøvrigt, at de ikke nærmere kunne faa et Ord at høre, hvorved Guds Ord forkyndes i Retsindighed. Om nu Nogen her i min nærmeste Kreds sagde: „Alle de her omkring, som jeg har opdaget tog det alvorligt med deres Saligheds Sag, søge til Bjærgby,“ saa vilde deri ikke ligge, at det blev anset af den, der taledede saaledes, som et Saligheds Vilkaar at høre Ordet her; men kun maatte deri ligge en Rimelighed for, at Kristne her kunde finde Opbyggelse, siden alle de, han havde kjendt i den Kreds, der syntes ham at bekymre sig om Sjæl og Salighed, holdt sig til det Ord, her blev talet. Komme vi nu Sammenhængen ihu, hvori de Ord af mig bleve taledede, saa kan jeg ikke indse, at der laa deri en Overvurdering af Forsamlingerne. Det var nemlig om de Ord af Dem, at de ikke sympatiserede med Forsamlingsfolkene, at Talen var, og jeg ønskede at henlede Deres Opmærksomhed paa, at som Ordene i Almindelighed forstaas, vil det antages for Meningen, at naar Folk gaar i Forsamling, saa har De ingen Sympati for dem, og det vilde jo være billigt, naar alle de eller de fleste af dem, der tage Del i Forsamlinger, vare enten Hyklere eller Lov-Lærere, eller Sekteriske eller indviklede i de Vildfarelser, der hyppig fordærve den gode Gjærning, som kan være begyndt. De ytrede, at De havde troet at bemærke farlig Udskejelser næsten hos alle, der tage Del i Forsamlingerne. Jeg har troet at have gjort en anden Erfaring. Desto værre, jeg har stundum truffet paa Folk, som nu hældede til eller vare henrevne af en, nu af en anden af de Vildfarelser, hvorom De taledede. Men jeg har ikke truffet saa faa, om hvem det er min fulde Overbevisning, at de ere oprigtige Kristne, der tage Del i Forsamlingerne, og det er saa langt fra at Gud oprigtig søgende i min Kreds afholde sig fra Forsamlingerne som noget, der ikke tiltaler dem eller hvoraf de frygte for, at Misbrugen er saa stor, at den overvejer Brugen, at jeg med Sandhed kan sige, at alle de i min Kreds, der saa vidt jeg har kunnet skjønt tage sig det ret alvorligt med deres Saligheds Sag, ogsaa have deltaget eller ønsket at deltage deri. Maaske har jeg ikke i vor Samtale tydelig eller bestemt udtalt, hvad det dog forekommer mig, at jeg sagde, at jeg ikke nægter Muligheden af, at saadanne nu findes eller herefter kunne findes. Lad mig derfor herved bestemt erklære det. Jeg har vist sagt Dem, at jeg er saa langt fra at forlange af nogen, der vil være en sand Kristen, at de skulle deltage deri, at jeg ikke engang tilraader nogen at gjøre det, ja at jeg udtrykkelig har fraraadet dem det, der ved Samtale kunne have ytret, enten ingen Trang at føle dertil, skjønt de ikke vare uden From-

hed, eller som, skjønt de nok kunde have Lyst dertil, vilde gjøre Ægtefælle, Husbonde eller andre saa meget imod dermed, at Husfreden vilde forstyrres. Jeg har spurgt: faar du Lov til at søge Kirken og Ordet der? Og naar det da hed: ja! saa har jeg sagt: saa lad dig til videre dermed nøje, og brug desto omhyggeligere det Middel til Opbyggelse, som er for Haanden. Er det da virkelig til Gavn for dig, at du ogsaa kommer til Forsamling, vil Gud vel nok mage det saa, at du ogsaa paa denne Maade kan finde den Opbyggelse, du trænger til. Det kunde jeg ikke sige, naar jeg ansaa' Deltagelse i Forsamlinger for en Nødvendighed for dem, der ville leve kristelig. At jeg beraabte mig paa Ferdinand og Bojsen, der ogsaa holde Forsamlinger, skete ikke som om jeg derved vilde have godtgjort, at Forsamlinger ere tilraadelige. Jeg er jo en af Deres ældste Disciple, og De har i det mindste Ret til at fordre det af mig, at jeg i Følge Deres Advarsler og Formaninger skulde holde det rent i Lære og saa vidt muligt i Tankegang. Og De kan tro, at jeg skjønner derpaa, at det blev mig saa tidlig og længe forundt at træde i nær Forbindelse med Dem, at jeg med Guds Hjælp aldrig skal glemme, hvad De kjærligen har gjort mod mig. Men baade Bojsen og Ferdinand ere Dem inderlig og hjertelig hengivne, og sidstnævnte kappes med mig, ja jeg frygter paa mine Vegne, overgaar mig i at elske Dem, og alle højagte vi Dem som vor Fader i Kristo; men vi tro alle efter den Erfaring vi have gjort, at De bedømmer Forsamlingsfolkene for strengt, og jeg anførte Ferdinand og Bojsen, hvem De vist erkjender begge for at være fromme Mænd og besjælede af kristelig Iver og Nidkjærhed, for at vise hen til, at det er gaaet andre af Deres Disciple, og vist af Deres kjæreste Disciple, som det er gaaet mig. Tilgiv mig det, om jeg nu eller nogen Sinde skulde ytre noget, der maatte saare Dem, jeg vil ikke gjøre det med min gode Vilje, men ærlig kunde jeg ikke omgaas med Dem, naar jeg ikke sagde det rent ud, at jeg og de nævnte Brødre tro, at De har fejlet i at ytre Dem, som sket er flere Gange, mod Forsamlingsfolkene. Naar vi ogsaa, som kjende Dem nøje, vide at De har Sympati med alle Kristne, hvad enten de gaar i Forsamling eller ikke, saa forstaar ikke alle det. Deres Ord lyde saaledes, at Folk i Almindelighed maa tro, at naar nogen gaar i Forsamling, saa betragter De det, om ikke som et Frafald, saa dog for en Sygelighed og Vildfarelse, saa at De ikke gjerne vil have med dem at gjøre, som, uagtet De fraraader Deltagelse i Forsamlinger, dog tager Del deri. Kjære Hr. Grundtvig! De har virkelig Sympati for mangfoldige Forsamlingsfolk, ikke fordi de ere Forsamlings-

folk, men fordi der blandt Forsamlingsfolkene er mange oprigtige, fromme Kristne. Men det formaar ikke alle at adskille, de høre og læse Deres stærke Ord, og de bedrøves. Det er i Forbindelse med at De ingen Sympati har for Gjendøberne, at De siger at De ingen Sympati har for Forsamlingsfolkene. Naar De nu vidste, hvilken Gru Gjendøberne er for mange af de oprigtigste Sjæle blandt Forsamlingsfolkene, saa vilde De nok finde det rimeligt, at de bleve saarede ved Deres Ord.

— — — —

Deres hengivne

P. Fenger.

Til Gunni Busck.

452.

Kiære Ven!

Kiøbenhavn 19de Juli 1842.

Du siger, jeg skal skrive Brev, fordi jeg er Skribent, men du skulde heller sige: endskiøndt jeg er det, thi det er netop Knuden, og har bogstavelig gjort, at Du først nu faaer Brev. Jeg har nemlig længe havt en lille Tingest om de Danske Konger, fra Dan til Frederik den Sjette, at skulle syne, om den ikke med lidt Forbedring kunde bruges i vor Asyl-Skole, men dertil fandt jeg den alt for fastende, og prøvede omsider paa i en Ruf at skrive en Anden, ligesaa kort, men dog ikke saa karrig, og det tog mig fulde fjorten Dage, saa det var først i gaar, jeg ordenlig sagde Stop.

Hvad nu Reisen angaaer, da skal Du altid have Tak, fordi Du vil have os, og til Bjergby kommer vi da vel ogsaa med Guds Hjelp, men hvad Himmelbjergs-Toget betræffer, da veed jeg hverken ud eller ind, thi deels skal jeg jo dertil have Biskoppens Tilladelse, især hvis jeg tog lige herfra til det fremmede Land, og dels veed jeg slet ikke, om der gaar Dampskib herfra til Aarhus 1ste August, som der jo maatte, naar Tingen skulde blive mulig. — Hvis jeg imidlertid skulde blive klogere paa disse Ting inden Løverdag, finder jeg vel Leilighed til et Par Linier. — Hidtil har jeg ikke været ude af Kulen, men mine dobbelte Prækener om Søndagen har opbygget mig selv, saa det har ikke fortrudt mig at være bundet til dem. — Det skal glæde mig at møde In g e m a n n hos Dig, men gør mig ondt, at han ikke kan reise videre. Var der ikke dog smukt ved Trustrup Sø!

Her er i disse Dage en Præst fra Flensborg, som har været hos mig et Par Gange og fortalt, hvordan han og Col-

L. 8 f. o. Dette Brev er et Brudstykke. Resten findes i Barfods „Fenger“ S. 193.

leger har Siemonsen og Thomsen ugenlig i Klemme med den Apostoliske Troesbekiendelse, men jeg troer dog, han alt har mærket, der er Klem i den til meer end alle Præsterne i Flensborg, naar den kommer levende afsted og blæser ad alle Bladene, man har villet binde den til, som ad alle Indvendinger, man er nødt til at gribe af Luften.

Ja, det er vist, den Frihed, Cancelliet gav, den var fittet, men mon dog ikke Folkemødet snart kan lære ved slige Lejligheder at oplyse det Høikongelig-Danske Cancelli om, at naar Folke-Stemmen udbeder sig Noget af Majestæten, da er der slet intet Spørgsmaal om Cancelliets Mening, at Folk kan nok nøjes med dets Naade, men kun om Grunden, hvi Majestæten ikke kan opfylde Folkets Ønske, og at skulde den Grund findes at være Cancelliets haardnakkede Modstand, da at bede Majestæten om et bedre Cancelli!

Med kiærligst Hilsen fra os alle

Din

N. F. S. Grundtvig.

Til P. Fenger.

453.

Kiære Fenger!

Kiøbenhavn 30te Juli 1842.

Deres Brev har jeg forlagt, saa jeg i dette Øieblik ikke kan finde det, men det er ogsaa det Samme, thi hvad jeg ikke kan tale mig tilrette om med mine Venner, vil jeg aldrig prøve paa at skrive mig tilrette om, da jeg veed, det gjør kun ondt værre, og skaber Misforstaaelser isteden for at hæve dem. Var det en Anden af mine yngre Venner end Dem (eller Rørdam) der satte mig irette for mine Tanker om Christendommen's levende Vext og Udbredelse, da vilde jeg slet ikke svare, thi tie kan jeg, men hverken tale og dog skjule min Mening eller min Ømfindtlighed. Dem har jeg imidlertid omgaaedes saameget og saa aabenhjertig og fundet saa alvorlig og oprigtig, at det vist vilde smerte Dem mere, om jeg slet ikke svarede, end naar jeg siger Dem reent ud, jeg kan ikke finde, De har mindste Kald til at sætte mig irette for mine Tanker enten om vor Tids gudelige Forsamlinger eller Deres Missjoner, De har intet Kald til at gjøre det, thi De har ingen Ret til at tænke, De er bedre oplært til Himmeriges Rige end jeg, og det maatte De dog aabenbar være, naar De skulde kunne vise mig, hvori jeg feilede, og at jeg skulde troe Dem bedre end mine egne Øine, var et urimeligt Forlangende. De skulde derfor, efter min fulde Overbeviisning, være vel for-

nøiet med, at jeg ikke kaldte Dem til Regnskab for Deres endogsaa meget stærk yttrede Afvigelse fra mig, og ei af Deres Egenkiærlighed lade Dem indbilde, De maatte ovenikiøbet stræbe at omvende mig, saa jeg gav Dem Ret. Ingen af os skal lade sig kalde Mester thi vi har alle een Mester, og jeg har, Gudskeelov! ogsaa vogtet mig for at spille Mester, men naar de, der dog snarere er mine Discipler, end jeg deres, vil spille Mester over mig, da maa jeg svare med Herren: Discipelen er ikke over sin Mester!

De seer, jeg lader Spørgsmaalet om, hvem af os, der har Ret i Sagen selv, staae ved sit Værd, som Noget, kun Herren og den Hellig-Aand kan afgjøre, men revser, at De efter Deres eget Hjertes bedragelige Følelse, ikke blot troer Dem berettiget til at vige fra hvad De har hørt af mig og billiget, men kaldet til at irettesætte og oplyse mig, eller har De anden Fuldmagt dertil end Deres egen Følelse, og Andres Tilskyndelse, der dog vel ikke mere end jeg i Ordets frimodige Forkyndelse i Medgang og Modgang, under Ære og Vanære, har viist, de dreves af den Hellig-Aand! At saadanne Indbilledninger fostres i de gudelige Forsamlinger, veed De, er min Mening, og, sandelig, at de selv har smittet Dem, maa bestyrke mig deri, thi det var ellers ikke efter Deres Hjerte!

Nu, i Herrens Navn! husk, jeg har sagt: jeg vilde meget heller tiet, men nænde det ikke! De veed, jeg vil ikke lyve, og De veed vist ogsaa, jeg vil nødig bedrøve mine Venner, som er intet Under, da sande Venner er faa, og De veed, jeg tæller Dem blandt mine.

Herren være med Dem!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Fra Ambortine Aall.**

454.

Porsgrund 29 Sept. 1842.

Velærværdige

Hr. Pastor N. F. S. Grundtvig!

En Gang da jeg var meget ung — nu er jeg over 47 Aar gammel — læste jeg Deres: „Kæmpelivets Undergang i Norden“, og aldrig glemmer jeg Indtrykket af denne Læsning; jeg var den Gang altfor ung til rigtig at fatte, hvad det egentlig var, som rørte og bevægede mig saa dybt, men hvad jeg forstod, det var, at De fra den Tid af var min Ven, mine Tankers og indre Livs Ven. Dette blev De alt mer og mer, efter som

Aarene skred frem, og jeg gennem Deres Skrifter ligesom blev mere fortrolig med Dem, saa jeg efterhaanden syntes at kjende Dem meget godt. Aldrig var jeg i Kjøbenhavn, men jeg benyttede enhver Anledning til at erfare noget om Deres ydre Liv ogsaa, og dersom det stundum var mine Ønskers Maal at komme til Kbhavn, da var det især for at se Dem og høre Dem tale. Da jeg var ung, henrykkedes jeg og over Deres „Roskilde-Rim“, Afskedsdigtet til Hersleb, Karen Bjørns Minde og flere, fremfor alle Digtet til Deres Moder. Det første Bind Prækener, som De udgav, ejede jeg, læste deri om Søndagene, og blandt disse maa jeg især anmærke den om Jesus, da han som tolvaars Søn drog med sine Forældre til Jerusalem. Atter maa jeg gjentage, at jeg hverken tør sige eller tænke, at jeg forstod Dem ganske, men Indtrykket af Deres Ord var mægtigt, Indflydelsen afgjørende, velgjørende, saa den varmeste Taknæmmelighed i mange Aar har rørt sig i mit Hjerte for den Mand, hvis Ansigt jeg aldrig saa, men hvis egentlige Væsen jeg vurderer saa højt; hvor ofte har jeg ikke ønsket at kunne tolke denne Taknæmmelighed med Ord, der kunde komme lige til Dem selv; jeg tænkte det som den højeste Fryd dog paa én Maade at komme i et Slags Forbindelse med Dem. At jeg ikke før nu føjer mig selv i dette Ønske, kommer af en, vel naturlig, Uvished om, hvorledes De vilde synes om skrevne Ord fra et Væsen, hvis Tilværelse De end ikke kunde ane. Nu har jeg faaet mere Mod ved at blive bestyrket i mit Ønskes Udførelse af Præsten Wexels, som jeg véd er Deres Ven, som jeg er saa lykkelig at kjende personlig, og fra hvem jeg undertiden har Brev; denne dyrebare Ven synes, at jeg kunde gjøre Alvor af at skrive til Dem, og med denne Autoritet stoler jeg paa en venlig Modtagelse for disse Linjer. Deres „Christelige Prækener“ er nu ogsaa min „Søndagsbog“, og hvad enten jeg er i Kirke eller ikke, saa føler jeg et Savn, naar jeg hindres fra at læse den til Søndagen hørende Præken. Min Glæde og Forbavselse var stor, da jeg første Gang læste Deres Fortolkning over Evangeliet om „Den forlorne Søn“. Ja, det var en forbavset og velsignende Glæde ved et saadant Vidnesbyrd at se en ny Verden af lyksalige Anskuelse at aabne sig for os, og hvor højt maa jeg ikke elske den, som udgød en saadan Fryd over mit Hjerte. Ved Deres „Himmelske Samaritan“ maa jeg smile ved den livlige Fremstilling af „den lærde og vigtige Spørger“, medens jeg strax derpaa bliver rørt og bevæget indtil Taarer. Ja, Gud

Lin. 8 f. n. Den forlorne Søn: I Christelige Prædikener eller Søndagsbog (1827) I. 403. Den himmelske Samaritan, smstds. III. 491.

velsigne Dem for alt det gode, jeg har at takke Dem for! Gid Resten af Deres Dage blive blide og rolige! At De har Børn, véd jeg, og over disse som over Dem selv og Deres Hustru (Elise?) nedbeder jeg Himlens bedste Gaver.

Ambortine Aall.

Til Gunni Busck.

455.

Kiøbenhavn 11te Octbr. 1842.

Kiære Ven!

Det kan jo aldrig skade, Du søger B a l l e r u p, skøndt Du sagtens ikke faaer det, men da nok Provsten i Herredet søger med og ventelig vinder Seier, saa bliver sandsynligviis S ø l l e r ø d ledig med det Første, og det vilde jeg langt heller ønske Dig end baade Ballerup og alle de Andre, thi det ligger deilig med een Kirke, god Præstegaard og smuk Have, altsaa Alt, hvad der som Ønskeligt falder i Øinene, og Vebæk hører jo dertil, saa Du kunde prøve, hvad der lod sig gjøre ved vore Fiskerleier, som jeg formoder er ikke Lidt. — Dog Herren, som ene veed ret Besked, Han styre og raade for os!

Tak for god Efterspørgsel til ham under pinligt Forhør! For den Latinske Stil opnaede han mod sin Forventning kun Non c., men da det var Alt, hvad jeg i den Henseende kunde ønske ham, dealde jeg naturligviis ikke hans Klagemaal. For O v e r s æ t t e l s e fra Latin fik han Haud, fordi han med grammatikalsk Stivhed havde stirret paa de enkelte Ord og overseet M e n i n g e n. For Dansk Stil fik han derimod Laud, og havde virkelig skildt sig kort og godt ved den for Mange frygtelige Opgave at sige, hvorfor det religiøse Liv maa være et Samfundsliv, men hvad der især glædede mig, var, at han tilsidst i sin Uskyldighed havde slaaet Hoved paa Sømmet ved at henvise til de „Helliges Samfund“ i vor Troes-Bekjendelse, saa med hans s k r i f t l i g e Prøve er jeg meget vel fornøiet. I Dag begynder hans Mundtlige, som det er godt, ei kan blive glimrende, men som jeg vilde ønske maatte blive opmuntrende for ham til ordentlig at lægge sig efter G r æ s k, som er det værdt, og som han, vil Gud, kunde gjøre megen Nytte med. Han har alt idag havt Tydsk og Fransk, men veed ikke Udfaldet, som dog sagtens er middelmaadigt. — Saa-meget, da jeg veed, Du tager dobbelt Deel i Johans Examen,

Lin. 21 f. o. Non c. Non contemnendus, ikke at foragte. Den daarligste Examenskarakter.

fordi tunc tua res agitur etc. Nu kom J. og meldte, som jeg ventede to Haud for T. og F. og meldte tillige, at han nu skal op i Religjon under Martensen, som, efter Pedellens Beretning, havde syndes meget godt om ovennævnte angaaende Samfundslivet, saa han var tilbøielig til p. c. naar Munden svarede til Pennen, og det skulde jeg ønske ham.

Nu lev vel! kiære Ven! og hils alle Dine kiærligst fra os!

Din

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

456.

Kiøbenhavn 18de Octbr. 1842.

Kiære Ven!

Tak for din kiærlige Deeltagelse! Johan holdt da Pinen ud og fik sit „Haud“ med saamegen Ære, som Stilen vilde tillade, thi han havde for Resten 7 Laud og 5 Haud og slap godt fra Dansk, Religjon, Historie og Græsk, som jeg saae helst; men jeg nægter det ikke, at vil han nu, efter Slendrian, læse til anden Examen, da saae jeg heller, han ikke havde Første, thi det er Tab og Tomhed i alle Maader.

Dog, jeg har stræbt at lægge det Altsammen i Guds Haand, og der skal det blive liggende velforvaret — jeg opdagede dog ogsaa ved denne Leilighed, at en offentlig Examen i Johans Alder, i det mindste for Personer af hans Slags, er ikke gal i sig selv, men kun galt indrettet, thi han havde aabenbar godt af at maatte engang træde offentlig frem og prøve sine Kræfter, og jeg vil haabe, han har lært, at sit „Non“ for Stilen og „Haud“ for Latinen kunde han faaet med langt mindre Afretning og grammatikalsk Hovedbrud.

Det glæder mig, at Du ogsaa vil helst til Søllerød, og forsaavidt da ogsaa, at Provsten vil til Ballerup, skjøndt dette ellers synes mig fjollet, da han staaer sig godt, har ingen Børn, har bygget meget, og, trods sin præstelige Ringhed, kunnet udrette med Sognefolkene Alt hvad han vilde, saa der er blevet Fattighus og Arbeidsskole for Pigerne etc., saa det er ene og alene i Byg Ballerup skal opveie alt Andet.

At præke to Gange om Dagen skulde vel ikke kunne besvære Nogen af os, og nu finder jeg mig sædvanlig godt deri, men i Søndags Morges spyttede jeg den Tand ud, min Tunge

Lin. 1 f. o. Tunc tua . . . (Naar Naboens Væg brænder) gælder det ogsaa dine Sager. Horats Epist. I, 18, 84.

Lin. 5 f. o. p. C.: præ ceteris, Udmærkelse.

pleiede at støtte sig til, og da var allerede een Præken mig meget besværlig, men den Anden, kan jeg ikke sige, var det mere, maaskee endog lidt mindre, og jeg følte, jeg havde godt af at mindes om, det er et *L e e r k a r*, vi bære Skatten i.

Til Lykke og Velsignelse! siger jeg af mit ganske Hjerte; thi Hans Kiød er sandelig Mad og Hans Blod er sandelig Drikke, som varer til evigt Liv; vi forstaae det ikke nu, men herefter skal vi forstaae det, naar vi aabenlyst sidde tilbords med Abraham og Isak og Jakob i Himmeriges Rige!

Kiærligst Hilsen til eder Alle

ved din Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Til unævnt.**

457.

Høistærede Ven!

28 Jan. 1843,

Med Tak for Sidst og Tak for Laan følger det *H e i b e r g s k e* Intelligensblad om „Dansk og Tydsk“, som jeg har læst med Fornøielse, vel ikke, fordi jeg fandt noget egenlig Nyt deri, da det hører til min Børnelærdom, at Modersmaalet er ethvert Folks *L i v - U d t r y k* i alle Maader; men fordi det virkelig er noget Nyt i Danmark, at Andre end jeg seer og siger det, og er her en saameget glædeligere Nyhed, som det sees og siges af den berømte Digter hos os, der har mindst Hjerte og mest spillende Vittighed, thi nu eller aldrig maa den for Folkelivet mageløs vigtige Sandhed gjøre sig giældende i vor Læseverden og Dannelsen.

Uden derfor at gaae ind paa den spillende Modsætning mellem det *P o l i t i s k e* og *N a t i o n a l e*, der, som alt Spillende, kun giælder paa Overfladen, eller kriticere Folke-Sjælen for Folke-Aanden, ønsker jeg af mit Hjerte, at hele Danmark maa dele den Anskuelse, at alle vore saakaldte *P o l i t i s k e* Spørgsmaal kun er *L i v s*-Spørgsmaal, forsaavidt man kan miste Livet paa mange Maader, men at derimod *M o d e r s m a a l e t* er *L i v s*-Betingelsen, saa derom kan man Intet lade sig afprutte eller afsnakke enten af Regiering eller Fremmede, men maa, naar Folket skal bestaae og Riget vare, kæmpe til det Yderste.

Deres

N. F. S. Grundtvig.

Lin. 5 f. o. Busck havde ¹⁷/₁₀ skrevet: Paa Onsdag skulde vi til Herrens Bord.

L. 16 f. o. I Januarheftet 1843 af Heibergs Tidsskrift „Intelligensblade“ (Pros. Skr. X, 374).

Til P. C. Kierkegaard.

458.

Kjære Ven!

Kbhvn 14 Febr. 1843.

Vist nok vil jeg gjerne bede Vorherre styrke Dem baade til at holde Daaben i Ære og til alt Godt; men var De ikke slet saa ny i Embedet, maatte jeg undres over, at De finder en Prøve tung, som mig synes ingen Præst i Sælland var bedre end De baade indvortes og udvortes skikket til at bære med Glæde. Sagen selv er jo saa soleklar, at hvem der ikke kan see meer, kan dog immer see, at Statskirken prostituerer sin Daab ved at prakke den paa Giendøberne med erklæret Forlov til at vaske den af, naar de behager, og De kan jo desuden godt paa en fin Maade lade baade Biskoppen og Cancelliet forstaae, at De ikke er blevet Præst i Pedersborg for Levebrødets Skyld, saa De derfor skulde besvære Deres Samvittighed, og at De virkelig troer at gjøre Øvrigheden en Tjeneste med at oplyse det forskrækkelige Misgreb, man var ifærd med at begaae og nødvendig snart maatte komme til at fortryde. Og anseer De endelig baade Bisp og Cancelli for aldeles umuelige at komme tilrette med, da koster det Dem jo kun en Svip herind at faae Sagen ordenlig giennemgaaet baade med Konge og Dronning, saa det vilde være et halvt Mirakel, om den gik Dem paa. Men maatte nu selv dette Mirakel skee, før Regieringen lærde, at den er paa gale Veie og at der ogsaa i Stats-Kirken er Samvittighed, da formoder jeg dog, De fik ikke længer at flytte end fra Pedersborg til Sorø, hvor man jo nu siger for vist, Rothe skal fra til Gladsaxe, og hvor jeg dog virkelig nu har det Haab, der bliver Noget at gjøre, og desuden maatte det jo være Mynster og Stemann, der maatte sætte Ryggene sammen for at skyde Dem ud, og skedte det, turde jeg nok love for, det blev Vedkommendes sidste Bedrift.

Derfor, see endelig til, De tager Dem den Sag let og rolig og lad dog Verden aldrig see, vi er forknyt for den! Vorherre hjælper nok og staaer sikkert ved sit Ord, som vi endogsaa har Lov til at huske Ham paa, ikke at friste Nogen over Evne, hvad Han endogsaa tager i den allerliberaleste Mening, det Vidnesbyrd maa jeg give Ham. Nu, De skal see, Han vil for tjene det Samme af Dem, naar De kun vil være frimodig og behandle den Sag som Noget, der jo ikke kan være mindste Tvivl underkastet. Det gjøre Han, uden Hvem vi kan slet intet gjøre!

Hilsen i Hast fra os alle ved Deres Ven

Grundtvig.

Til P. C. Kierkegaard.

459.

Kiære Ven!

Khvn 18 Febr 1843.

Tak for Aktstykkerne, hvorved kun Biskoppens Brev fattedes og maa dog efter Sporene have været saa eget, at det ikke paa fri Haand lader sig formode: Mine Tanker om Sagen, som De alt forud vidste, sagde jeg kortelig i mit Brev af 14de dennes, og har hertil Intet at lægge undtagen at De har taget Sagen langt mere subjectiv end jeg vilde ønsket, thi at De paa en eller anden Maade kan slippe, medens Statskirkens Stilling til Giendøberne og til sin egen Daab bliver lige utaalelig, selvmodsigende og uchristelig, det kan ingenlunde være min Hovedsag, og, De maa tillade mig at sige det, burde heller ikke være Deres. Ved denne Egoisme er det ogsaa langt fra, Deres Stilling bliver bedre, thi baade Bisp og Cancelli vilde følt anderledes Respekt, naar De rolig havde udviklet Sagens Daarskab og Uchristelighed, (og Urimelighed, hvor man ikke vilde døbe *Jødebørnene* paa samme Viis) og ladt Deres Personlighed være en Biting, ja, jeg tør næsten med Vished sige, at man da gjerne havde fritaget Dem fra at forrette den gale Daab, istedenfor at De nu, ved at sætte Dem selv med Deres beskedne Samvittigheds-Skrupler i Forgrunden, nødvendig bliver, hvad Bisp og Cancelli vil prøve sin Styrke paa, har godt Haab om at overvinde og dermed neddæmpe itide alle Indvendinger. Vi maa jo dog huske, at Vorherre behøver Ingen af os, men vi behøver Alle ham, og at dersom vi ikke ved Leilighed kan faae Statskirken lidt rimeligere, da maae vi ikke blot opgive *Levebrødene* i den, men ogsaa Opholdet og tage hvad der følger paa. Derfor hold endelig Ørene stive og lad baade Bisp og Cancelli, naar de kommer igien, lære, at det er ingenlunde blot Præsten i Pedersborg, de er haarde ved, men at det er Vorherre Christus og Kirkehistorien og sund Fornuft, de trodser ved at ville giennemføre *s a a d a n e n T v a n g s d a a b!*

De finder maaskee, det er en haard Tale, men jeg har heller ikke paanødt Dem den, og naar De spørger mig om de Ting, der høre til Guds Rige, da veed De nok, jeg hverken tør eller vil stikke Noget under Stol, saa De har dog nok følt, De trængde til at høre af en anden Evangeliets Tjener, hvad De ikke nænde at sige Dem selv, og dermed Gud befalet.

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

E. Sk. Busck er inde, og jeg skal hilse Dem fra ham, at han synes, det første Puf kunde ikke træffe bedre end Dem eller ham. De har for Resten nok seet, at Kongen ikke har befaleet os at døbe de af Statskirken Udtraadtes Børn, men kun befaleet dem at lade døbe, saa vi overtræde endnu ingen kongelig Forordning ved at sige Nei, men oplyse kun derved, at der hos Christi Tjenere findes en Vanskelighed, som Lovgiveren aabenbar slet ikke har tænkt paa og som derfor gjør en Forandring nødvendig, da vi ikke kan betragte Daaben som en blot Ceremoni, men som et stort Naademiddel, der ikke med Herrens Navn maa tages forfængelig.

Til P. C. Kierkegaard.

460.

Khvn 18 Febr. 1843.

Kiære Ven!

Det glæder mig at see af Deres Brev, at De har fast besluttet, med Guds Hjælp, hverken at give efter ved Daaben eller søge om Afskeed, saa til at blive ved den Beslutning og rolig see paa, hvad Andre vil og faaer Lov til at gjøre i denne Sag, ønsker jeg Dem af mit Hjerte Naade, Lykke og Velsignelse; thi jeg er vis paa, at Sagen da ikke blot vil faae et taaleligt, men et godt og glædeligt Udfald — Hvad jeg har været bange for, var, at Cancelliet, istedenfor at true med Afsettelse, hvortil dog vel hører Lov og Dom, altsaa en Lov, der først skal gives, og en Dom, der, saalænge Loven fattes, kun med soleklar Uret kan fældes, skulde valgt at seipine Dem med stigende Mulcter, hvorved De var blevet nødt til at søge om Afsked, og kunde De formodentlig ei engang faaet Sagen for Retten, saa det er Noget, jeg ikke engang har turdet nævne og beder Dem selv endnu at tie med!

Angaaende nu Deres Ønske, at Kongen forud maatte vide, hvad Cancelliet har betænkt, da skulde jeg gierne see til at faae Kongen i Tale og, hvis det ikke lykkedes, lægge Afskriften i Dronningens Haand, naar jeg troede det kunde gavne enten Sagen eller Dem; men jeg troer det ikke, thi det Videste Sagen for Øieblikket kunde drives ad denne Vei, var sikkert, at Kongen befalede Cancelliet først at prøve alle mildere Midler og det vilde, efter den herskende Tankegang, føre lige til Mulcteringen, som De vist med mig anseer for det Allerværste.

Jeg vilde derfor raade Dem at sidde ganske stille, naar Gud giver Ro og Styrke dertil, og see, hvad Cancelliet vil og

kan gjøre, men kun i Deres Erklæring at gjøre opmærksom paa, hvorlidet De er den Eneste, der anseer Tvangs-Daaben af Baptist Børn for at være den christelige Præst utiladelig, da det Theologiske Facultet og Hovedstadens Geistlighed i det Hele vedkiender sig samme Overbeviisning, og det skadede vist ikke navnlig at anføre Stiftsprovsten, Martensen, Kolthoff, Spang og mig, som har siddet og sidder endnu i Comitéen. Skrivelsen til Biskoppen forsinkede naturligvis Andragendet til Cancelliet, thi først nylig har vi faaet hans ikke blot afslaaende, men Conventet gienemheglende Svar, hvis Virkning paa Stemningen og Modet vi endnu ikke kiende, men alle Comitéens Medlemmer har dog offentlig i Conventet erklæret, at deres Overbevisning om Sagen var uforandret, og kun En af dem fraraadte af Verdensklogskab at friste Cancelliet. Dette, som ei kan være uvidende om, hvad hos os er i Giære, synes efter sit pludselige Hastværk at ville være færdig med Dem, før det kan siges at vide, hvad vi forberede, men derfor burde det møde hos Dem, hvad det ønsker at undgaae, og dog maaskee ikke er saa bestemt paa at sparke tilside.

Nu Gud befalet, med kiærligst Hilsen fra os alle til Jette, og mit inderlige Ønske, at De maa Begge lide vel baade paa Sjæl og Legeme!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

N. B. De maa endelig sørge for, at Deres Erklæring, hvad enten den skal stiles til Cancelliet eller ikke, dog kommer⁴ til Cancelliet, saa offentlig og officiel som mueligt, da den vist ellers let kunde blive forlagt eller forligget underveis.

Til P. Fenger.

461.

Kiære Ven!

Khvn. 21 Febr. 1843.

Har De seet Mynsters Prøve-Hefte, som skulde give „de ældre og nyere Psalmer, der mest savnes“ i vor forlorne Psalmebog, da er De sikkert ligesaalidt som jeg fornøiet enten med hans Udvalg eller med hans Hænders Gierninger, men har De end ikke seet det, vil det dog være Dem Nok at vide, der er i alt 40 Nr. og deriblandt 6 af Boie, 5 af Kingo og en lille af mine med den betænkelige Melodi „Herre jeg har handlet ilde“. Da vi nu ikke kan vente, Udfaldet skulde

blive bedre ved Raadførelsen med Clausen, Tryde og Rosenvinge, saa er herved, efter mine Tanker intet at gjøre, uden snarest mueligt at give et andet Prøve-Hefte, der virkelig indeholder hvad vi og vore gode Venner mest savne og lade det komme derpaa an, om vi kan faae Lov at bruge det i Kirken, hvad dog immer er af de muelige Ting. Derfor beder jeg nu Dem og Broder Ferdinand snarest mueligt at sende mig en Fortegnelse paa hvad De og Deres Medsangere mest savner af Gammelt og Nyt, Busck har jeg adspurgt, Rørdam vil jeg ogsaa spørge og saa i Guds Navn gjøre en Samling i en Hast, saa god som den kan blive og saa lille som en vis Tilstrækkelighed vil taale. — Da det var godt, om Oplaget kunde blive stort og Prisen lav nok for at faae Prøven spredt over hele Riget og gjøre noget Slettere næsten umueligt, har Busck og jeg betænkt at naar De og Deres Broder vil være med vil vi ene have dette for Øie og dele det mulige Tab, der ei kan blive over Kræfterne, imellem os.

Hils kiærligst fra os alle og husk med snar Betænkning paa

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra P. C. Kierkegaard.

462.

Pedersborg ²³/₂ 1843.

Høitærede kjære Hr. Pastor Grundtvig!

Næst min Tak for begge Deres velkomne Breve af 14 og 18 d. M., hvilken jeg har paalagt Jette foreløbigen at bringe Dem, og herved endnu en Gang vil have Dem sagt, synes jeg, at jeg kunde ønske, i Mangel af en mundtlig Forklaring, endnu at tilskrive Dem følgende.

Deres første Brev modtog jeg, netop da jeg havde afleveret mit andet til Dem, paa Posthuset i Sorø, hvorfra jeg øieblikkeligen tilligemed Ferd. fenger kjørte til Conventet i Boeslunde. Det glædede mig saare meget. Og dog maatte jeg, ligesom Ferdinand F., hvem jeg allerede paa Vognen meddeelte det, sige mig selv, at jeg ingenlunde havde været, Gud være lovet, forsagt og modfalden, som De deri antager. Jeg kan derfor kun tænke mig, at mit første, der blev skrevet, da jeg var mat af at rende til Giendøberne, forat faae et bestemt Svar af dem. til Birkedommer, for at faae nogen Oplysninger om Beskikkelsen, til Amtmanden, der, som sædvanlig, holdt mig med Snak en Timestid, og af at skrive til Cancelli og Bisp og Ørsted o. s. v., maa have seet grumme daarligt ud. Kun to Ting æng-

stede egenlig mig, og de var, da jeg skrev til Dem, overstaaede. Frygt for at Forældrene skulde erklære sig for en Middelvei, „at de nok vilde have det, siden det ønskedes af Kongen“; thi det var, synes mig, for Præsten i Grunden lige galt, men vilde ikke saa godt have ladet sig fremstille i sin Forkerthed, saa det kunde haabes, at høiere Vedkommende vilde bryde sig derom. Og dernæst, Frygt for at lade min Misbilligelse af Sagen yttre sig paa en Maade, der var uforsvarlig imod min Øvrighed, eller at oversee nogen forsvarlig Udvei, dersom der kunde tænkes en saadan, uden at gaae den Vei, jeg valgte. Med denne Frygt er jeg nu rigtignok midt inde i, hvad Deres andet Brev dadler mig for: en altfor subjektiv, egoistisk Bekymring for, det gaae saa Andre, som det vil, at redde baade min Samvittighed og mit Embede. Men, endskiøndt jeg ikke nægter, at jeg kunde have godt af, og har, haaber jeg, havt godt af, at De tilskrev mig den Dom over mine hidtil gjorte Skridt, og heller ikke vil nægte, at jeg for meget har tænkt paa mig selv alene, saa er der dog to Ting, jeg derved troer at maatte anmærke. Først, at jeg dog udtrykkeligen har fralagt mig den Udvei at anmode nogen Anden, hvilket baade Bispen i sit Brev desuagtet gav mig et Vink om, og Cancelliet sagtens vilde have tænkt paa ogsaa. Thi naar jeg ikke gjør det, kan det jo neppe undgaae nogen Embeds-Broder, at jeg ved mit Exempel allerede protesterer imod en saadan Daab, hvis han ad den juridiske Vei skulde faae Ordre eller Opfordring til samme, ei heller blive enten de Troende eller Gjendøberne ubekjendt, at jeg ikke kan andet end ansee den for uforsvarlig. Og mere er jeg endnu ikke ganske vis paa, at jeg var kaldet til at sørge for, ikke for Exempel til at skrive offentligen derimod, førend det var forsøgt, om Stats-Kirken vil lade det blive ved, her, som andensteds, at lade det Urigtige gjøre af Nogle, eller om den vil gjøre det til et Ordinations- eller rettere Vokations-Vilkaar herefter, at Man billiger og in casu vil udøve Tvang ved Daaben, og det mod andre Troes-Bekjendelsers Tilhængere. Dernæst har jeg ikke noget bestemt Kald, det jeg veed, til at gjøre, hvad en Mand, som De, vistnok med Rette vilde have gjort, at tage Anledningen til en mere almindelig Bekæmpelse af det meget Falske i den statskirkelige Stilling, eller dog til en mere objektiv Protest imod den hele Anordning. Derimod har jeg, synes mig, følt, at naar Man afslaaer mig, hvad jeg maaskee altfor spagfærdigen og submist anholder om, saa kunde det for mig blive et saadant Kald. Og det kan jo nok komme endnu, om saa skal være. Men skeer det Mod-

Lin. 3 f. n. submist, underdanigst.

satte, saa kan jo Cancelliet ikke vel nægte nogen Anden, hvad det maatte tilstaae mig, og sagtens ville Nogle netop ved et lykket Forsøg og ved den Omtale, Sagen vækker, vinde Opmærksomhed og Mod til at forlange det Samme.

Maaskee vil De finde, at alt dette ikkun viser, hvad der i Grunden ikke trængte til at vises, at Alt kan gaae godt, netop som det er kommet; og ikke, at jeg har viist mig nidkjær og modig, som jeg burde, betænkt paa Andres ligesaameget som paa mit Eget. Men det vil jeg heller ikke bevise; thi det indrømmer jeg, at jeg ikke har, og vil kun, at De ikke maa maale mig med for stor en Alen; thi jeg kan dog ikke lægge Noget til min Væxt.

Jeg maa her slutte, da jeg skal til Sorø med dette og flere Breve, hvis de ikke skal forsinkes indtil Søndag. Maa jeg bede Dem at vedblive, naar De finder Anledning, at skjende paa, men ogsaa at opmuntre

Deres hjertelig forbundne

Kkegaard.

E. Sk. Bispens Brev har jeg ikke holdt det passende at lade min Skolelærer afskrive, ved hvem jeg lod de øvrige Afskrifter tage, har heller ikke selv overkommet det, thi det er langt, men troer dog, at jeg i det Hele i mit Svar har berørt, hvad der meest lod sig holde af det. Muligen kommer jeg jo snart til Byen og skal da see at huske det.

Til P. Fenger.

463.

Kiære Ven!

Khvn. 4de Marts 1843

Tak for Brevet og for Psalmelisten fra Brødrene, som er mig til megen Oplysning, skiondt jeg naturligviis ikke kan være enig med Dem om Alt, og allermindst om Brorsons Oversættelser af Tydsk og mine egne af Engelsk, som neppe i en heel Psalmebog og aldrig i et Udvalg kan komme i Betragtning.

Hvad de Ingemannske Psalmer angaaer, da maa jeg spørge: er de prøvede hos Folket og har fundet særdeles Yndest? thi ellers tør jeg ikke vælge dem til Kirke-Psalmer, da de sjelden gaae dybt i det Christelige, men har tit smaa Anstødsstene baade i Ord og Tanker, som han ikke holder af, man vil rette.

For Resten vil allerede Rummet byde, hvad jeg ogsaa troer,

i det Hele er godt, at forkorte de ældre Psalmer, thi skal Samlingen nogenlunde raade Bod paa det Savn, jeg baa-
de som Præst og Christen føler, maae vi have Noget af mange
gamle Psalmer og endeel Nye, saa det giælder om hvad der
har „Saft og Kraft“. For at gjøre min Mening tydelig, tilføier
jeg, at „I denne søde Juletid“ bliver her kun fire Vers 1. 5. 3.
og 7. „Velkommen igien Guds Engle smaa“ bliver fem 1. 4. 5.
6. 7. og af alle Kingos Passjons-Psalmer (undtagen: „Hører
til“ og „Ingen Høihed“) har jeg sammensat To, hver paa 9
Vers, hvori jeg haaber at have samlet hvad der mest savne-
des. De skal derfor have Tak, om De vil nævne mig Flere,
især af den Kingoske Kirke-Psalmebog, som har staaet
sin Prøve og maa nødvendig have langt flere gode Venner paa
Marken, end de der nu kiende den. Mangt et enkelt Vers kien-
der og optager jeg, men Mange kan have undgaaet mig, og
efter min Erfaring er det dog egenlig saadanne smaa Guds
Engle, der ledsage os.

„Kommer hid kun med de Smaa“ har jeg, efter Deres Raad
givet en Linie til i hvert Vers, men ladt den ærlig bøde for
det i Længden, saa der bliver kun 3 Vers 1. 5. og 7. Derimod
har jeg kalfatret den „Var Vandet alene“ 1. 2. 3. og 6. saa den
kan synges som Brorsons „Vær trøstig mit Hjerte, bedrøv dig
ei meer“. Kiender De den Tone? Det gamle „vore Øine see
aleneste Vand“ maatte endelig have sit Udtryk. Til Confirma-
tionen har jeg skrevet to Nye, den Ene til Mel. „Hjelp Gud at
jeg nu kunde,“ som vel er temmelig glemmt, men skal være
smuk, og kan, efter Faldet, være det. „Enhver som troer“ op-
tager jeg efter Kingo, blot med lidt Sprogrettelse.

„Gud Helligaand i Tro os lær“ vilde De have som hos Kingo
selv, men det er vist kun i Sammenligning med den hos Ha-
gen, thi i Sangværket er det Gamle vist skedt sin Ret, thi vel
har jeg ogsaa en gammel Kiærlighed til Udtrykket „udi hans
dybe Vunder“ men her maa dog nok det Klare foretrækkes
som det Sikkerste.

Til „Nu bede vi den Helligaand“ vilde jeg gierne have „Klip-
pen er Christus“ til Omkvæd istedenfor det gamle „Kyrie
eis“ men gaaer det slet ikke an, kan det ikke da forlænges
til „Klippen det er Christus“, som „Kyrie eleison?“ Maa det
imidlertid opgives, vil jeg sige „Ja, i Jesu Navn“ som maa
slaae til.

Dog, saaledes kunde jeg blive længe ved, og har dog alt sagt
Nok, for at De kan see, jeg sidder midt i det, og Andet var det
i Grunden ei, jeg vilde sige, thi hvad Vorherre fører os ind i,

Lin. 13 f. n. L. C. Hagen: Historiske Salmer og Rim. 1832.

det fører Han os ogsaa vel ud af, naar vi kun troe Ham til det, og da Han nu har gjort mig ivrig paa at faae lidt bedre Kirkesang, troer jeg ogsaa, Han vil indføre den, hvem der saa end holder paa Kirkedørren, for hvad Han vil, det vil Han.

Kiærligst Hilsen fra os alle, som De ogsaa ved Leilighed vil meddele Broder Ferdinand!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

464.

$\frac{7}{3}$ 1843.

Kiære Ven!

Hvad Befordringen angaaer har jeg intet at tilføie, uden hvad Du veed, at vi maae bede Gud give os i alle Maader sin Fred, saa vi ikke urolig hige efter Noget, thi kun da gives der hos Ham skuffende Forhaabninger. Begynder Marken omkring dig virkelig at gulne til Høsten, da vil Du formodentlig ligesaa lidt for din egen som for Næstens Skyld nænne at skifte Plads, men om det virkelig er saa, veed igrunden kun Vorherre, og naar vi overlade Ham Afgjørelsen, kan vi være ganske rolige. — Din Lyst til at vide hvad Andre kunde have eller faae isinde at gjøre dertil, finder jeg meget naturligt, thi det gaaer tit mig selv ligedan, men naar den Lyst bliver stærk hos os, er der intet andet godt Raad end at bede Vorherre dæmpe den, thi om Vedkommende var nok saa aabenhjertige og virksomme, er de dog aldrig paalidelige, og ved tvivlsomme Spørgsmaal maae vi desuden vogte os for at sætte alle Midler i Bevægelse til den ene Side, derom er eller blive vi sikkert enige.

Sorø hører jeg ikke det mindste til, men seer kun af Aviserne, at man dog trættes om det, og at Academiets Bestandighed paa Stedet til Folkegavn paastaaes, og det synes mig godt Tegn, og da jeg har naaet nogenlunde at lægge ogsaa den Sag i Guds Haand, finder jeg mig paa den ene Side rolig ved Udfaldet og paa den Anden bestemt til at gjøre Alt hvad jeg kan faae Sind og Lykke til for at fremme hvad jeg veed er godt.

Kiærligst Hilsen fra os alle til Dig og Dine ved

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til P. Fenger.

465.

Kiære Ven!

Khvn. 11te Marts 1843.

Tak for Brevet og Tak for Løftet, som jeg venter snart opfyldt, mens jeg er i Aande med Arbeidet, og hvad jeg bad om, var en Liste paa andre Gamle, som huede og paa dem i Sangværket, De havde fundet Tone til og Lyst til at synge. Idag fik jeg endelig R ø r d a m s Liste, hvorpaa der findes en heel Deel af de Sidste, men tit staaer der enten slet ikke paa hvad Melodi, eller jeg henvises til en Kæmpevise, der kan være godt nok men er dog her ubrugeligt. Deres Henvisning til „sanctissima“ ved „Kirken er som Himmerige“, siger vel Theodor er ganske efterrettelig, men B o j s e n kunde dog ikke synge den derefter, saa der maa dog nok gøres lidt Forandring derved, ikke Enhver falder paa.

Ved „G. Hd. i Tro os lær“ har De Ret i at „evig Ro“ skal ind igien, men „dybe Vunder“ som i denne Sammenhæng er u f o r s v a r l i g smagløst, kan jeg ikke optage. Det er nemlig et af de Vers, som er daglig i min Mund, ved Bearbejdelsen til H a g e n føde jeg saa bestemt, at det Udtryk maatte bort, at jeg endog foretrak det m a t t e. Det Sidste ankede jeg imidlertid hele Aar paa hos mig selv, til det faldt mig ind, som staaer i Sangværket, og dermed har jeg siden befundet mig vel, saa det Udtryk har en heel Historie i mit eget Liv, der nødvendig overveier Andres Skøn, som jeg ikke kan vurdere. Da jeg imidlertid, som før sagt, selv fra gammel Tid har holdt af „dybe Vunder“ som paa passende Sted, skøndt ikke ret dansk, har noget særdeles v a r m t, saa prøvede jeg begge Dele igien og fandt, at Liv, som Udtryk, i Sammenligning var k o l d t og besluttede at sætte F a v n isteden, saa Verset kommer til at lyde: Gud Helligaand i Tro os lær vor Frelsermand alene af Hjærtet ret at have kiær og hannem saa at tjene, at vi fra Dødens Grumhed maae i Jesu F a v n den Redning faae, hans Død os dyrt fortjende!

Saavidt jeg endnu har kunnet skønne, bliver min Liste for Kirken, Daaben, Confirmationen og Nadveren følgende: Nu bede vi den Helligaand (som er rettet efter Ps. Bgn.) Den hellige Kirke kaldes ret (med 5 Vers til af „Den hellige Ks. skønne Navn“), Var Gud ei med os nutildags (paany fordansket efter Luther) Guds Kirke er vor Klippeborg (læmpet mere efter Luthers) Kirken er som Himmerige, Hvor deilig skal Guds Kirke staae (1. 2. og 7. V.), O kiære Sjæl frygt aldrig meer (V. 1. 2. 4. 6. 8. og 9. lidt forandrede).

Kommer hid kun med de Smaa, Var Vandet alene med Menneskebud, Enhver som troer og bliver døbt (efter en ældre Bearbejdelse, ført saa nær til Kingos, som jeg kunde) Frygt mit Barn den sande Gud (som hos Hagen, kun med det gl. „Brød os giv“ og „med dit Blods den klare Vin“ i sidste Vers), Løgnens Fader vi forsage (ny paa 4 V. som: Jesu dine dybe Vunder eller Lov og Tak og evig Ære), Velkommen Morgenrøde, til Salighedens Dag (ny paa 4 V. som Hjelp Gud at jeg nu kunde, men den skulde havt en munter Tone), Over Vandet Herrens Røst (ny paa 4 V. efter Math. 28 som: Mit Barn frygt etc.), Nu bør ei Synden mere (hvoraf jeg dog kun kunde bruge V. 1. 2. og 5. temmelig forandrede).

Jesus din søde Forening at smage (fandt jeg ved nøiere Giennemsyn saa lidt en Altergangs-Psalme og i det Hele saa mystisk vild, at jeg helst havde udeladt det Hele, men da jeg formoder det hos Christne er især de første Ord og enkelte i Resten, der har trukket, saa har jeg til den gamle Begyndelse sammenplukket to taalelige Vers) Gaaer det Herre, som jeg vil (3 V. af: Smuler under Herrens Bord, som jeg vel ikke veed Tone til, men veed har været sunget, findes ogsaa paa Rds. Liste) Herre hvor skal vi gaae hen (V. 1. 4 og 8), O Jesus, søde Jesus dog, (men 2det V. maa hedde: Bryd ud min Sjæl med Fryd og siig: O hvor er jeg nu bleven rig! Min Jesus i mit Hjerte boer, Et Himmerig det er paa Jord, thi „Tak, Tak, hvor er min Glæde stor“ er kun en mat Efterklang af 1ste Vers), Jesus Christus Livets Drot (ny over Indstiftelsens Ord paa 3 V. og gaaer som: Mit Barn) Jesu søde Hukommelse (nyt bearbejdet efter den Lutherske).

Siig mig nu Deres Mening herom! thi vel kan jeg ikke love at følge mine Venners Mening, men tage den alvorlig i Betragtning og see til med Guds Hjelp at følge det Bedste, det vil jeg ved denne Leilighed ret inderlig gierne, da det nødvendig maa ringe for mit Øre hvad saa tit bevægede mit Hjerte. Dens Tjenere har Lyst og stor Behag i hendes Bygnings Steen, ja det var deres Hjerte-Trøst at Herrens Huus det kom igien paa Been, thi de har Medynk over dens Foragt, at Herrens hellig Huus i Støv er lagt!

Det faldt mig først ind igaar, at vi burde dog have lidt til B a r n e d a a b e n med Herrens Ord „Af Diendes og Spædes Mund“ og da jeg fandt, de gik som „Enhver som troer og bliver døbt“ skrev jeg 3 Vers, hvoraf især det Sidste endnu idag staaer mig saa godt an, at jeg troer, det kan ogsaa tækkes Dem imorgen, saalydende: Vi døbe dem i Jesu Navn, vi tør dem ei forhindre, vi lægge dem i Jesu Favn, de kan ei

blive mindre, o lad dem voxe ved Hans Bryst, og lad dem frydes ved Hans Røst, saa deres Øine tindre!

Nu, Herren befalet! hils kiærligst fra os alle!

Deres Ven

Grundtvig.

*Fra P. Fenger. **

466.

Slotsbjærgby d 13 Marts 1843.

Kjære Hr. Grundtvig!

Nu har jeg da endelig faaet Mynsters „Udkast“, som jeg hidtil kun kjendte det til, som andre havde sagt mig. Den Mand forstaaer jeg mig ikke paa. Han vil dog have: Gud Helligaand i Tro os lær, O Helligaand, du Skat saa skjøn, Nu rinder op vor Pinsefest, Vi tro paa dig du Helligaand; han tør nok sætte i Salmebogen: „Synd og Død og alle Pile, Som af Satan skydes kan“, og „bed, at Gud for Jesu Blod vil lade sig forsones“, „at Helvede skal skjælve ved“ og andre Udtryk, som han dog maa vide, at Clausen (vel sagtens ogsaa Rosenvinge) vil spytte ad, og dog holder han snarere Broderskab med dem end med os! Det er mig næsten en ubegribelig Forblindelse. Dog, vi skal ikke begribe alt, hvad det kan falde os ind at spørge om, vi skal ikke dømme. Herren bevare aleneste os, at vi ikke, i det vi søge vort eget, skulde være Skyld i, at saadan Adskillelse skal vedblive eller blive endnu større, saa længe vi ikke kunne nægte, at det er den Tro til Salighed, som er de Kristnes, han forkynder. Om hans Arbejde derimod tør man vel dømme efter bedste Indsigt, og jeg kan rigtignok ikke se andet, end at det er ubegribelig maa-delig udført. Hvor kan han dog tro, at hvad Kristne mest maa savne af ældre og nyere Salmer skulde indeholdes i dette Udkast? Hvad er det dog (som Ingemann en Gang sagde om Wexels' Forandringer ved de af ham optagne Salmer) for et Lappeskrædderi han har tilladt sig med afdøde og endnu levende Digteres Arbejder! At han har brugt Sangværket, ses af hans Redaktion af „Frygt, min Sjæl, den sande Gud“, (hvori han, skjønt han pløjer med Deres Kalv, dog vil makke selv) thi hvorfra har han ellers: „Vederkvæg mig Frelser god med Livskalken i dit Blod“, det har han ikke af sig selv, — og dog har han kun deraf fundet én, siger og skriver én Salme, at optage. Brorson har han flest af; men dog kan han med Udeladelse af saa mange andre fortrinlige optage en halv maade-

lig Oversættelse af Br. og endda kludre paa den f. Ex. „Vor Sjæl er dertil fød og baaren“. Af Boye savnes vist ikke meget i Kirken. Det maa han dog have antaget. Og hvad Forstand kan Mynster have paa Kirkesang, naar han optager Timms „Træd frem, min Sjæl!“ Mon han har tænkt sig, hvordan det vilde tage sig ud, naar Menigheden sang: „Hvad haaber du? Blandt dine længer at leve, virkende for dem? Nu, det er skjønt,“ o. s. v. Nej, det er virkelig ikke skjønt at indføre eller ville indføre saadanne Hverdags-Dialoger i de Kristnes Korsang i Kirken.

Dog, lad mig bryde af. At mit Ønske om, at Deres Arbejde maa lykkes og finde Bifald og Indgang i Helligdommen, ikke er aftaget men tiltaget ved at læse M.s Udkast, vil De uden min Forsikring antage.

— — — —
Farvel! Guds Fred!

Deres
Fenger.

Til P. Fenger.

467.

Kiære Ven!

Khvn. 14 Marts 1843

Tak for Brevet og for den alvorlige Deltagelse i Sagen, som det vidner om!

Redning har jeg valgt med Flid, fordi det mere bestemt og levende hentyder paa Faren og Nøden, og da tillige fordi „Frelse“, som i den næste Linie vilde lyde meget godt, skurrer mellem „Favn“ og „faae“ som tredje Rimbogstav i een Linie, der er det femte Hjul til en Vogn.

„Var Vandet alene med Menneske-Bud“ har jeg anmærket, skal gaae som „Vær trøstig mit Hjerte bedrøv dig ei meer“, som De ogsaa har sagt mig er en brugelig Tone, men for at De kan see, hvordan det lader sig gjøre, vil jeg afdele et heelt Vers.

Det Vandbad i Ordet, som Herren vort Haab
Med Almagt omgjordet, gav Navn af sin Daab
Vor Syndighed døder,
Guds Billed gienføder,
Fornyer den Skabning, som kom fra Guds Haand,
Indgyder til Livet os Sandhedens Aand!

I Henseende til Valget efter Rum er jeg ganske enig med Dem om, at ved Høitiderne og det egenlig Opbyggelige skal alt Nyt vige for det Gamle, men ikke saa ved Daaben og i det hele ved Kirkens levende Grundvold og

Betragtning, thi det var de Gamles svage Side, som trænger høit til ny Understyttelse. Til Lykke gaaer det imidlertid dermed, som med Grundvolden, Herren har lagt som en viis Bygmester, at Rummet den optager, er kun meget lidet, og der at spare paa et Par Blade fristes vi ikke til.

De to sidste V. af „Nu kom her Bud“ etc. er saa som de er, og i alt Fald maatte dog nok 4de L. sidste V. hedde „Skal op til Gud sig skynde“ og i forrige V. „Og aldrig fra dig rygge“ ombyttes med lidt Bedre, thi selv naar man faaer Mening i det haartrukne og smagløse Ord, passer det dog slet ikke til „undfange dig“ naar man har mindste levende Betragtning deraf, men den gode Kingo havde det ikke, tænkte ved „undfange“ kun „modtage“ som en Giæst og ei vende ham Ryggen.

Sidste V. af „hvor stor er dog d. Glæde“ glemmer jeg vist nok ikke, men det har jeg nu saamange Aar nynnnet paa baade for mig selv og med mine Børn, som det staaer hos Hagen, at anderledes kan det ikke komme fra min Haand, undtagen at det i Munden er blevet til „Vor Hjerne selv du vende“, og det er overalt den Hovedfeil hos vore Fædre, vi hos deres Børn maa stræbe at rette, at de hver for sig vilde underhandle med Frelseren og eie ham, hvad ei gaaer an, som blandt andet Fader vor skulde lært dem.

De 2 V. af: Hvor saligt er d. O. er jeg ikke videre fortrolig med, men naar jeg undtager „Bryst og Liv“ har jeg heller intet imod dem.

Versene af „Kiære Sjæl luk op“ skal De have Tak for, de bør vist optages.

„Herre Jesu Christ“ er mig en gammel god Ven, som jeg gierne seer i sine gamle Klæder, og fremfor Alt er V. 3 mig dyrebart, men jeg havde derfor tænkt at sætte det for sig selv, da det dog seer sært ud i vore Dage med kvindelige Rim, hvor der skulde være mandlige, men for Øjet kan jo en Apostroph giøre godt og Øret har det ingen Nød med.

„Om Himmeriges Rige“ mindes jeg gierne, den er udsprunget af et velsignet troende Hjerte, og de to sidste V. som vel passe ordentligst med Tonen, kan vi godt faae, men den maa jeg tænke mere paa.

„O Jesu for din Pine“ har jeg tænkt paa at sætte omtrent heel som „Skrifte-Psalme“ og giør det udentvivl.

„See hvor nu Jesus træder“ er to Stykker af to deilige Psalmer, men det er Hovedet af den ene og Halen (V. 10—14) af den anden, saa jeg veed endnu ikke, hvad derved er at giøre.

„Naar jeg betænker“ og „Med Sorgen og Klagen“ staae og-saa paa min Liste, til at synes og deles paa det bedste.

Tak for Tonen til „Optaget er i Herlighed“ men jeg vilde neppe nænne at lade de to sidste Vers blive Stifbørn, da det netop er Giæsternene. „Korsets hvide Seiersfane“ var jeg neppe selv blevet opmærksom paa fra den Side, som jeg finder rimelig nok, kun maatte vel 1ste V. ændret derefter følge med.

Mel. til „Gaaer det Herre som jeg vil“ veed jeg ikke heller, men jeg veed Fru Lindberg hittede strax paa at synge og spille den, og saa gaaer det vel. — „Herre hvor skal vi gaae hen?“ staaer hos Bojesen til „Fadervor i Himmerig“ og det maa være rigtig.

Kan De slet ikke sige mig nogen Raad til saadanne fire Linier:

Apostlerne sad i Jerusalem
Og bød paa Herrens Time,
For Øren da brat det ringed dem,
Som tusinde Klokker kime.

De maatte kunne synges som de første 4 Linier af „Den signede Dag, som vi nu seer“, men om slig halvveis Sang gaaer an, veed jeg ikke.

Hils Broder Ferdinand venligst! Ingemann seer jeg kun lidt til, han har saa travlt som Muus i Barselseng, og naar der kunde fødes et Bjerg i Modsætning til det Romerske mons parturiens var Travlheden velanvendt.

Deres Ven

Grundtvig.

*Fra Gunni Busck.**

468.

Kjære Ven!

Stiftsbjærgby 23 Marts 1843.

Hastværk er Lastværk — siger jo Ordsproget og jeg maa sande det, idet jeg her griber Pennen for at laste noget ved den Opgivelse af Salmer, jeg i Hast sendte dig. „O Gud! Fornuften fatter ej“, som du ved staar i Mynsters Udkast, har jeg vist glemt at stemme paa og jeg maa dog i tvende Henseender give den min Stemme, baade objektivt og subjektivt, thi baade skildrer den herlig Sjælens Tilstand under Guds forunderlige Førelser, og er gjennemaaudet af en inderlig ydmyg og dyb Tillid til Guds Naade, og det var den sidste

L. 16 f. n. Hentydning til en Vending hos Horats (Ars poetica 138): Bjergene laver til Barsel, de føder en latterlig Mus.

Salme jeg bad med min salige Andrea, førend Gud gjemte hende.

Den anden, jeg har glemt at spørge dig, om du ej nok varsomt kunde ændre lidt, er den dejlige Nadversalme: „O Jesu, paa din Alterfod, Med Hjertens Tro, med Bøn og Bod“, thi sandeligen, den burde næppe heller savnes i dit Udkast. —

Hermed kunde jeg slutte, thi dette var hvad jeg maatte skrive; men nu vil jeg dog tilføje, at Satan har ladet høre fra sig i et Nabosogn i Skamstrup. Der har nemlig en Unger-svend ved en Lejlighed tilladt sig at forrette flere præstelige Handlinger og lyst Velsignelse og delt Øl af en Kande omkring med de Ord: „det er Jesu sande Blod!“ Sagen er vidnefast, og Bøgh har naturligvis betydet Karlen, som fremtraadte meget fripostig i den Sag, at han tog ham ikke til Alters, før han fortrød sin Handlemaade og gjorde godt igjen, hvad han formaaede. Nu indberetter han den til Bispen, men efter sin egen Overbevisning og alle Nabopræsters Raad med Begjæring, at der ikke maa blive taget juridisk fat paa den Sag, hvad kun kan give Forargelse, naar man kjender deres letsindige Fremgangsmaade ved Retten med Edens Aflæg-gelse og ved, hvor liden Tro der findes hos mange til at det er i Sandhed Herrens Legeme og Blod, som vi nyde i Nadveren. — Ja, Gud se dog i Naade ned til os og skjænke os den Frihed i Kirken, som vi trænge til for, saa godt vi kan, at samle værdige Gjæster ved Herrens Bord; vi vide jo godt, at de allerafskyeligste maa blive iblandt os, til Herren selv borttager Hykleriet, men det er dog grueligt med denne Maade at betragte Nadveren og dens Nydelse paa som en statsborgerlig Sag — det Maaltid, vor Herre indstiftede, da Han var husvild i denne Verden, og Hans egne snart skulde blive det!

Nu — Guds Fred, og hører du intet fra mig til Metas Konfir-mation, saa haaber jeg dog, Gud hører mit: Vor Herre være med eder!

Din Ven

G. Busck.

Til P. Fenger.

469.

Kiære Ven!

Khvn. 25de Marts 1843

Det glæder mig, De tænker paa at komme herind, thi ogsaa jeg ønskede, naar mit Udkast omtrent er færdigt, at gien-nemgaae det med Dem og et Par andre Præstelige Venner, som veed hvad der kan synges med Lyst og nogeplunde

Lethed, thi næst det at Kirke-Psalmerne skal være indvortes passende, maae de for at være gode til deres Brug udvortes [være] lidt mere end blot syngelige, og derom har jeg ofte kun et svagt og altid kun et dunkelt Skjøn. Vorherre har ogsaa for mig selv allerede velsignet Arbeidet saa rigeligt, at jeg ikke kan tvivle om, Han jo vilde velsigne en lille Forsamling i Hans Navn til at betænke Hans Smaa iblandt os. B u s c k agter at komme herind engang i M a i, jeg seer, De har tænkt omtrent paa samme Tid, og De kunde da let ved lidt Aftale træffe sammen, maaskee kunde Deres Broder komme med, og da vilde vi i Guds Navn giennemgaae det Hele, som med Hans Hjelp netop til den Tid kan ventes færdigt, og deels overbevise os om, at det Ny, vi byde, kan synges med Lyst, og deels, ved Ham, som vi bede staae midt iblandt os, enes om det Bedste efter Omstændighederne. — Jo længere jeg kommer ind i Arbeidet, des klarere bliver det mig nemlig, at i det Omfang, vi kan give Heftet efter sin Bestemmelse, vil der kun blive lidt Rum til hvad man pleier at kalde det Opbyggelige, det nemlig, som Enhver af os tiest nynner paa for os selv, og helst vil synges med nogle gode Venner; thi Hovedsagen er her først Kirken Daaben og Nadveren, og dernæst vore kirkelige Høitider og kirkelige Forsamlinger i det Hele, og naar kun Øiemedet opnaaes dertil at give en, forholdsviis, god og tilstrækkelig Samling, da er der egenlig Intet tabt ved Mangelen for Resten, thi deels har vi alt Psalmebøger Nok, hvor Enhver har Lov til at vælge hvad der huer ham, og deels kan der altid foranstalles et Udvalg, til Veiledning for Husandagten, ligesom vi bør have en ny Samling af lutter bibelhistoriske Sange til Børnene.

Mit Udkast begynder derfor med det reen Christelige: Kirken, Daaben og Nadveren samt Præstevielsen (som ingenlunde maa længere oversees), derpaa Kirkevielse, hvortil jeg har faaet en lille ny Sang, der gaaer som Br.s „Her vil ties“, Brudevielsen, S ø n d a g e n Advent, Jul, Fasten, Paaske, Pindse og Ligbegængelse, og da jeg omtrent har giennemført dette til P a a s k e n, kan jeg alt see, det kan kun blive faa hele Psalmer og endeel enkelte Vers, der vil finde Plads, og det maae i Regelen blive saadanne, der have et godt og temmelig enstemmigt Vidnesbyrd fra vor forrige Kirketid. Om Alt tør jeg vel ikke vente at blive strax enig med mine Venner, men med Guds Hjelp haaber jeg dog at blive det for det meste, og hvad Resten angaaer, vil Gud lade mine christne Venner føle, at jeg har et eget Ansvar for, hvad jeg i mit 60de Aar byder og anbefaler Herrens Menighed iblandt os, et An-

svar, der baade vil nøde mig til alvorlig Overveielse og til Slutning giøre Udslaget, hvor Tanken og Talen ei er om mindste Tvang men netop om et Valg, vi ønsker maa staae Enhver frit paa eget Ansvar.

„Roser og yndige Blommer“ skulde man altid synge med til Abrahams Vise, naar der hører Omkvæd til Tonen, thi et bedre kunde den neppe faae.

Hvad jeg for Øieblikket tænker paa, er hvordan en „evangelisk Rimstok“ for vor Tid bedst kunde indrettes, thi til noget Saadant trænges altid. En Begyndelse har jeg gjort med endeel af Versene i Sangværkets „Gud taler saa det skeer“, som jeg i min Forlegenhed har faaet til at gaae ganske ordenlig, som „Fryd dig du Christi Brud“ med Omkvædet „Paa alle Tunger gløde Guds Ord det evig søde“.

Deres Betænkelighed ved „fiin“ kan jeg slet ikke dele, blandt Andet fordi det endnu klinger i mit Øre fra Barnedagene „En liden Søn baade faur og fiin, Han vilde være Lyst og Glæden din.“

Nu, Herren give Lykke til det Forestaaende i sit Huus og vores, og hils kiærligst i Deres fra os alle!

Deres

Grundtvig.

Til Gunni Busck.

470.

Kiære Ven!

Kiøbenhavn 15de Apr. 1843

Synet af din Carl mindede mig om, at Du vel med Føie ventede Brev fra mig, og skjøndt denne Tids Travlhed godt kunde giælde for en Undskyldning, saa giælde Undskyldninger dog lige lidt for Gud og gode Venner; men Sandheden er, at jeg har tygget lidt paa dit sidste Brev, uden at det har villet smage mig, og vilde da gierne være sikker paa, hvor Feilen stak, før jeg skrev om en Sag, mig syndes, var afgjort, vi vilde opsætte den videre Forhandling af, til vi talde mundtlig sammen. Dette er da ogsaa egenlig hvad jeg idag agter at betegne, men da vi dog er saa gode Venner, at vi i grunden neppe misforstaae hinanden, maa jeg dog tilføie, at mig synes, der med eet er kommet altfor stærk en Lyst over Dig til at blive befordret, saa Du ikke spørger nøie om Prisen, og deri kan jeg slet ikke være enig med Dig, hvad enten jeg seer

Lin. 9 f. o. Evangeliets Rimstok, med denne Titel udgav Peder Palladius 1554 en Samling toliniede Huskerim til Søndagsevangelierne. (Optrykt i Brandt og Helveg: Den danske Psalmedigtning I, 55).

hen til det Dunkle i Sagen, som jo er, om og hvad der vindes ved Befordring, eller jeg seer paa det Klare, som er, at vi, som Præster vel kan virke til alt Godt, baade Smaat og Stort, men ikke tjene to Herrer, altsaa ikke forbinde os til nogen anden Virksomhed end Evangeliets Tjeneste, uden leilighedsviis, og dog vilde Du jo nu, om jeg forstod Dig ret, lade Dig befordre for at udbrede hvad Konge og Dronning kaldte Danskhed. Det er vist en Fristelse, som med Guds Hjelp enten alt er gaaet over, eller gaaer dog snart over, og naar Du ikke har bedt Andre tale om Dig i den Retning end mig, kan Du være ganske rolig, thi jeg nævner det ikke for Nogen uden for Dig selv.

See, var det nu ikke saaledes Du meende, da forundrer Gientagelsen mig blot, thi at jeg gierne ved Leilighed gientager hvad Dronningen veed, at jeg baade som Person ønskede Dig nærmere og som Præst ønsker Dig den kæreste og frugtbareste Virksomhed, det har jeg vist allerede sagt Dig, og det behøvede Du neppe mit Ord for, men hverken kan jeg indsee, at Befordring i nogen Henseende er Dig en p a a t r æ n g e n d e Nødvendighed, ei heller under nogen Omstændigheder billige de alt for høie Priser paa saadanne verdslige Ting, og v e r d s l i g t er jo Alt, hvorved det Haandgribelige kun er det Visse og alt Andet uvist, saa det Største kan der let blive mindre end det Mindste.

Nu endte da Povel Dons det sørgelige Skyggeliv og har, haaber jeg, begyndt et Nyt, der anderledes svarer til hans Ungdoms brændende Længsler og æventyrlige Drømme; hans Forfaldenhed er mig endnu en Gaade, og maa vist have havt fuldt saamegen Grund i hans huslige Kreds, som i ham selv, thi det var, mellem os, ikke det bedste Folkefærd, han kom i Lag med, og Vorherre kiendte de slet ikke til, men hans grændseløse Forliebelse i den kiødelige Blomst, det var jo hans egen Skyld, og den ødelagde ham, før han vidste det. Jeg veed nok, at hardtad alle Andre ansee Blomsten for Offret, men det har jeg aldrig gjort, skjøndt jeg naturligviis tav, saalænge han skred om, som sit eget Gienfærd og var jo sin Kreds kiedsommelig nok! Tak, fordi Du talde Trøstens Ord til ham i de sidste bange Timer! Det glædede mig ret, da jeg hørde, han havde forlangt Dig og ikke nøiedes med Snakkeren, thi det sagde mig, at han dog for en Deel var kommet til sig selv, og var mig et Pant paa, at Vorherre vil behandle ham meget bedre end hans Nærmeste i denne Verden! Hans Billede er derfor ogsaa staaet op hos mig i hele sin ranke, sværmeriske men ærlige og vidunderlig klarøiede og lydhoie

Ungdommelighed, mægtig grebet af Klangen i Hans Røst, som siger: Jeg er Opstandelsen og Livet, hvo som troer paa mig, skal leve, skiøndt han døer, og hvo som levende troer paa mig, skal aldrig døe! Gud giøre det Ord levende og kraftigt hos os paa begge Sider i disse Paaske-Dage og i al Evigheds Evighed. Amen!

Kiærligst Hilsen fra os alle ved

Din Ven

N. F. S. Grundtvig,

*Til Fru U. E. Hagerup.**

471.

Kiære Frænke!

Kiøbenhavn 5te Mai 1843.

Tilgiv, at jeg snart har ladet et heelt Aar forløbe, inden jeg takker Dig for Dit kiærlige Brev med Pastor Storm, som var os alle saa glædeligt, først og sidst for den Venlighed, hvor-med Du og Dine mindes vort korte Sammentræff, og tillige for den Lyst at see Præget af samme Liv og Fyrighed, som vi ved Nærværelsen lærde at kiende. Alt i mange Aar har jeg været en af de Døvneste til at skrive Breve, og da jeg derhos var tvivlraadig om, hvor et Brev kunde træffe dig, tog Dovenskabens deraf Anledning til at skjule sig, hvergang jeg enten selv tænkte paa at afbryde den, eller mindedes derom af min Kone, som ikke har skaanet mig. Da jeg imidlertid nylig hørde, at Du virkelig har udført din Betænkning og bosat Dig i Christiania, og der tillige traf en saa indbydende Leilighed med Hr. Kandidat Hauge, der, efter sin Udenlands-Reise, var saa god at besøge mig, vaagnede Mindet dog med saamegen Kraft, at jeg fik Pennen i Haanden, og for Skrivere af Handværk gaaer da Resten af sig selv.

Vi leve, som Du saae os, Gud skee Lov! raske og muntre, men hardtad saa stille, som Støien i vor Gade tillader, saa selv om de Ledd af Familien, vi boe i By sammen med, veed vi kun omtrent hvad Rygtet siger, ikke fordi enten Selskabelighed er mig imod eller Familien mig ligegyldig, men dels fordi jeg altid er beskæftiget enten med mit Embede eller mine Bøger, og dels fordi min Bane har været saa egen, at den hardtad maatte blive lidt eensom.

I Sommer agter jeg imidlertid at ryste Støvet af mig paa en Reise til Engeland, hvor jeg fra mine forrige Besøg har mange Minder, og hvor Virksomheden altid er saa levende, at man immer seer Nyt, og det i den store Stil, som huer mig,

skiøndt ingenlunde Alt deri er godt. Min yngste Søn (19 Aar), som har mest Deel i Familiens Fyrighed, skal denne Gang gjøre mig Selskab, og umueligt er det ikke, at vi paa Hjemreisen kunde lægge Veien om ad Norge, thi i mange Aar har jeg dog havt Lyst til at see dette gamle „Kæmpers Fødeland“, og skeer det ikke ved denne Leilighed, bliver der vel neppe Noget af. I saa Fald kommer jeg da ogsaa til Christiania, og, hvis det ikke skulde træffe meget uheldig, vilde vi da sees endnu engang. Throndhjem kunde jeg vel ogsaa have Lyst til (at) see og gad gierne komme over Dovre, men da mit Norske Besøg i alt Fald maatte blive kort, slaaer jeg en Streg over disse udsvævende Ønsker, og maa nøies med Beskrivelsen af Dig og Andre, som kan male hvad I har seet. Dermed kan vi Digtere imidlertid ogsaa bedre nøies end Andre, fordi vi see bedre paa anden Haand, og naar Du mener, vi glemmer ogsaa snarere Indtrykket, da gjør Du, jeg vil ikke sige Digterne, men Poesien Uret, thi vel er Digterne tit meget glemsomme og vankelmødige Personer, men det er dog Poesiens Natur ikke blot at gjøre Hovedet hedt, men, hvor der er Hjerte, ogsaa at efterlade dybe Indtryk.

Hils nu kiærligst Dine Døttre fra os alle, og tak dem fra mig, fordi de har lidt tilovers for det lille Danmark. Meta fik meget rigtig Emmas venlige Brev, men fortjente det naturligviis ikke, da hun ikke har takket for det, dog haaber jeg, at hendes Faders Exempel nu skal virke lidt Forbedring. Min Kone og Svigerinde glæde sig ret ved at have vundet en Plads i Din og Dines Erindring, og dertil anbefaler sig selv

Din Fætter

N. F. S. Grundtvig.

*Til Vilhelm Birkedal.**

472.

Khavn, 6te maj 1843.

Kære ven!

Megen tak for Deres rare, lille bog om kirkeårets evangelier, som jeg ikke vidste, var til, før den forleden dag faldt mig i hænderne, men som jeg da strags læste med stor fornøjelse og selv med umiddelbar nytte, da jeg virkelig ikke hidtil har set anden organisme i vore søndagsevangelier end den historiske, som er lidt forvirret og ophører ved pinse. Det glædede mig ret inderligt at opdage denne ny skønhed

Lin. 7 f. n. Kirkeårets Evangelierække som et Spejl for den kristelige Livsudvikling, 1843.

hos en elsket genstand og en i alle måder dyrebar skat, da vore søndagsevangelier for største delen udgør de bibelsprog, der fra Herrens og apostlenes mund har gået levende gennem menigheden, sat sig fast i dens bevidsthed og tildels udpræget sig i kristelige ordsprog og mundheld, så de udgør bibelsprogets kerne, hvorover Ånden svæver, og lod sig derfor næppe ved noget erstatte. — I det enkelte er der naturligvis adskilligt, jeg tænker mig lidt anderledes, men det hele, som er hovedsagen, at vi har det kristelige levnedsløb lige fra dets undfangelse ved troen endnu før dåben til dets kroning i de helliges samfund, på den mest levende og fattelige måde afbildet, det er så glædeligt, og oplysningen derom kan og vil, med Guds hjælp, blive så frugtbar til opbyggelse, at det kun er småting, jeg må anmærke, at f. eks. helligtrekongertiden først afrunder sig med evangeliet om Herrens forklarelse, at fastelavnsevangeliet betyder et nyt afsnit for de „ældre“ i Kristus, som derfor må holdes i perspektiv for børnene, så de ikke skal forskrækkes over de anfægtelser og lidelser, som slet ikke vil møde dem, før de er dem voksne, og endelig, at trinitatistiden, som De kun har ymtet om, skal henføres til „evigheden“, kan og skal, lige fra genfødelsesevangeliet til Allehelgens (som burde al tid slutte vort kirkeår) helt igennem henføres til det evige livs bevidsthed, lige fra dens første spire til dens udfoldning som martyriosen, der egentlig ikke blomstrer på statskirkens enemærker, men kan og skal dog knoppes også dér, i det mindste hos de troende præster, som forlystet ved de gamle vidners dejlige fodspor.

Jeg går i sommer, vil Gud, til England, naturligvis med „Oxford“ for øje, og derfor vilde jeg så meget meget mindre opsætte at sende Dem dette par venlige linjer, da jeg véd, hvor godt det gør, fra en meddiscipel at høre bekræftelse på, hvad der rører sig hos os og finder for øjeblikket ej synderlig genlyd; ja, ved at læse Deres bog og se tilbage på den ensomhed, jeg i visse måder gennem en hel menneskealder har vandret i, følte jeg ret, at Moses af hjertens grund både kunde og måtte sige: gid alt Herrens folk var profeter, så Herren gav sin Ånd over dem!

Nu farvel! og Herren oplyse og styrke Dem til den gerning i Ham, som er aldrig forgæves, når vi kun ikke lader os trætte af verden, men vederkvæge af Herrens Ånd!

Deres ven

N. F. S. Grundtvig.

Til P. Fenger.

473.

Khv. 6te Mai 1843

Kiære Ven!

Til Lykke med den lille Datter og alle de Smaa, som Herren indslutte i deres Tal, der skal arve Guds Rige! Ved at confirmere Meta forleden Søndag føle jeg ret, at selv i levende Live og selv med Hensyn paa vore egne Børn maae vi sige med Paulus: vi overlade eder til Gud og Hans Naades Ord, som er mægtigt til at give eder Arv med de Hellige; thi vil vi have Fingre deri, fordærve vi kun hvad der hos Herren er i de bedste Hænder, naar vi kun ikke skiødesløse smide, men troende og ydmyge lægge det deri.

Pludselig og ganske uventet har Dronningen tilbudt mig en Engellands-Reise i Sommer, som jeg inderlig ønskede, men ansaae for umuelig, og det vil jo foraarsage Ophold med den lille Psalmebog, men da mit Udkast til den er næsten færdigt, haaber jeg dog at kunne levere det til Deres Broder Theodor i den Stand, at De og Ferdinand ved Leilighed kan see hvordan jeg mener det og har faaet Held til at fremme Værket, og at det, under alle Omstændigheder, nedlagt i Deres Haand, kan gjøre sin Nytte. — Det er en rar lille Bog, Birchedal har skrevet om Kirkeaarets Evangelier, den maa De endelig læse og lægge paa Hjerte; den har ikke blot glædet mig, men givet mig et klarere Overblik over Sammenhængen i vor Gudsdyrkelse, og de christelige Udviklings-Trin, der ogsaa bør blive staaende i Kirke-Psalmerne, saa nu sætter jeg „Jesu dybe Vunder“ ind igien i „Gud Helligaand i Tro os lær“, og tager mange af mine Rettelser hos Kingo tilbage, da jeg seer, de let kan gjøre Versene mindre levende for dem, de egentlig skal opbygge, medens det indskudte Lysglimt, om det end er ægte, dog ikke er for dem endnu.

Da det under disse Omstændigheder ikke kan være nødvendigt at tage noget overtvært, og jeg ventelig alt reiser Ugen efter Pindse, sees vi vel ikke, før jeg kommer igien, vil Gud, til Mikkelsdag, men, kiære Ven! tag Dem kun i Agt for Alt hvad der er Skin og Skygge, hvormed Fienden bestandig frister os baade indvortes og udvortes! Da vil Herren være med Dem og oplyse og styrke Dem, saa De kan vove i Vorherres Jesu Naade og Kundskab, og da skal vi sees glade, fremfor Alt, naar Striden er stridt og Løbet fuldendt.

Denne Reise betragter jeg som min lille Deel i „Missjonen“, Gud lade den lykkes til Herrens Ære og Hans Menigheds

Gavn, det veed jeg, De vil ønske med mig, og den Hellig-
aand lære os at bede derom med vort Fadervor i Jesu Navn!

Kiærligst Hilsen fra os alle til begge Brødrene og deres
Huse ved

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til J. G. Adler.

474.

Kiøbenhavn 13 Mai 1843.

Deres Høivelbaarenhed havde ikke blot den Godhed i Tors-
dags at sende mig Creditivet, hvormed Hds. M. Dronningen
med saamegen Naade vil forebygge muelig Forlegenhed, men
gav mig ogsaa fra Dem selv et venligt Ord og Ønske med,
som er Livstegnet, alt det Officielle sædvanlig fattes; men
jeg giengjældte det tilsyneladende med den store Grovhed
kun at tilbagesende den underskrevne Kvittering. Naturligviis
kom det af, at jeg stod med Hat og Stok, som jeg nu atter
maa begynde at bruge lidt meer end sædvanlig, og stolede
paa, at D. H., som ikke har glemt de forrige Dage, ogsaa vil-
de i dette Stykke komme dem ihu mig til Gode, og griber
nu Hviledagen for at takke Dem dobbelt i den Forudsætning;
men, som vi Mennesker er, for med det Samme at bede om et
nyt Beviis paa Deres uforanderlige Godhed og Deltagelse.

Det er nemlig faldet mig ind, at det meget muelig gaaer
den danske Minister i London, som det gaaer London i det
Hele, at jeg er ham aldeles fremmed, og da jeg dog let, om
ikke i Stort, saa dog i Smaat, som tit er det værste i Hver-
dagslivet, kunde trænge til Hans Velvillie, vover jeg at ud-
bede mig en lille Anbefaling til Ham fra Deres Høivelbaaren-
hed, hvis gode Fortale for fjorten Aar siden prægtig aabnede
mig Minister-Huset, som dog dengang havde halvforsøglede
Dørre!

I det sikke Haab, at hvis der ikke skulde være særegne
Forhindringer, D. H. ogsaa vil lægge denne Godhed til, har
jeg den Ære, med Høiagtelse og Taknemmelighed at under-
tegne Deres Høivelbaarenheds

ærbødigst forbundne

N. F. S. Grundtvig.

Fra Caroline Amalie.

475.

Hr. Pastor Grundtvig.

[Mai 1843]

Kongen har lovet mig paa Torsdag efter Kl. 2 at besøge mit Asyl og tage vort nye Local, vi skyldte hans Godhed, i Øiesyn. Jeg vilde saa gjerne have et lille Vers der udtrykte de smaae Børns inderlige Tak til den kjærlige Konge og Landsfader, og beder Dem gjøre mig et sligt, paa en bekjendt Tone som Børnene altsaa nemt lærer. Dog ville det være skjønt om vi alt fik det i Dag og De sændte det lige til Madame Feilberg da jeg hele Dagen er til Søes. Tillige indbyder jeg Dem til at bivaane Kongens Modtagelse i Asylet paa Torsdag. Gud velsigne Dem!

C. A.

Til Caroline Amalie.

476.

Allernaadigste Dronning!

London 13 Juni 1843

At jeg igaar Middag lykkelig og vel er ankommet til London, havde jeg skrevet et Brev om til Deres Majestæt, som Fru Browne vilde bragt, men i dette sidste Øieblik erfarer jeg hos hendes Syster, Lady Radstock, at hun for det urolige Veir opsætter Reisen, saa der er ingen Udvei, naar jeg vil melde D. M. min lykkelige Ankomst, end at skrive netop disse Linier giennem det udenlandske Departement, og det er kun et fattigt Indhold, men Deres Majestæt har sat mere Pris paa mig end paa hele Reisen, og min Egenkiærlighed behøvede ikke saamegen Opmuntring for at gjøre det samme. D. M. har vist ogsaa bedst af Lidt idag da jeg seiler endnu i Hovedet.

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

477.

Kiære Johan!

London 16de Juni 1843

Vel kan jeg ikke skrive til Dig, som jeg ønskede at skrive til min Førstefødte, der alt er gammel nok til at kunne være en af sin Faders fortroligste Venner, men jeg maa dog skrive, om aldrig for andet, saa dog for ogsaa skriftlig at bevidne, det er Forholdet, hvori jeg ønskede, min ældste Søn skulde

L. 14 f. o. Mellem 13de Juni og 28de August findes en Række Breve til Dronningen med Beretning om Gr.s Oplevelser i England. De er trykt og oplyst af Rosendal i „Danskeren“ 1891.

staae og hvori jeg beder Gud sætte ham til mig, haaber derfor ogsaa endnu, vil Gud, vi leve noget sammen, at see Dig i — Vi tage alle feil især i Behandling af de Menneske-Børn, vi stræbe at opdrage og udvikle paa bedste Maade, saa Du maa ingenlunde troe, jeg giver Dig hele Skylden for det Fremmede, der er kommet ind imellem os, men jeg kan dog, efter modent Overlæg, heller ingenlunde paatage mig hele Skylden, men maa give dig Broderparten, da det er vist, jeg har givet Dig langt flere og større Prøver paa min Kiærlighed, end Du har givet mig paa din, saa jeg havde første Krav paa din Fortrolighed.

Ligesom vi ret aabenbar er uenige om den bedste Maade at benytte Livet og berede sig til dets Sysler paa, maa jeg vel frygte for, der er en dybere Uenighed bevidst eller ubevidst, om Livets rette Værd og store Maal, men er vort Hjerteblod, som jeg virkelig troer, dog igrunnen eet, da vilde al anden Uenighed formildes og efterhaanden mest forsvinde, naar Du kunde faae Sind til at tale aabent og venlig med Din Fader om hvad der ligger Dig paa Hjerte og hvordan Du betragter din Deel i Livet og din Fremtid i Verden. Dette bliver ogsaa hver Dag nødvendigere, naar vi ikke bestandig mere skal misforstaae hinanden, thi det seer ud for mine Øine, som om Du gik frem i en aandelig Døs og Examens-Slendrian, der aldrig lod Dig tænke alvorlig paa en nyttig Virksomhed i Livet og en hensigtsmæssig Beredelse dertil, og dog haaber jeg, hvad jeg inderlig ønsker, at Skinnet bedrager, saa Du har dog langt alvorligere Tanker end det synes, og nu, vil Gud, naar jeg kommer hjem, maa den Sag enten klare sig eller blive fortvivlet — thi nu opstaaer Spørgsmaalet om enten at læse mekanisk til en Embeds-Examen, hvad jeg hverken kan raade eller understøtte min Søn, eller hensigtsmæssig at berede sig til en anden nyttig Virksomhed, hvortil jeg altid har raadt mine Sønner og hvortil jeg af al min Formue, ja, hardtad over den, med Glæde vil understøtte dem. — Nu, Gud bevare Dig! skriv mig til, naar Du har betænkt Dig! Det gaaer maaskee lettere med Pennen, naar du kun husker, Du skriver til en kiærlig Fader, som under sine Børn al den Frihed, han tør!

Din Fader Frederik.

478.

Kiære Johan!

London 10de Juli 1843

Dit Brev har vist nok ikke tilfredsstillet mig, men dog glæder det mig, at Du tænker paa den store Opgave, vi alle har at løse med en værdig Benyttelse af Livet, en Opgave, der kræver dobbelt Eftertanke af os, naar vi vil være Andres Mønstre og Ledere, og hvad vil vi ellers, naar vi vælge Hovedbrud for Haandværk! At Du lader Dig kyse fra Prækestolen med den Snak at studerte Folk er for kloge til at forstaaes af Bønder, gjør mig saameget mere ondt, som det viser, Du er langt fra den Visdom, at vi maae alle blive som Børn før vi kan indgaae i Himmeriges Rige; men saalænge min Søn ikke er klogere paa Guds Rige, ønsker jeg naturligviis ikke, han skal blive Præst.

At Du nu, uden mindste Begreb om en levende Virksomhed i Aanden og uden Tilbøielighed til noget enkelt Kundskabs-Fag, igrunden finder Dig ilde, det er en følgelig Sag, men Du skulde ikke skyde Skylden enten paa Omstændighederne (hvorved den skydes paa Vorherre) eller paa din Fader, som vist nok er langt fra at være ufeilbar, men har dog snarere givet sine Sønner for megen end for liden Frihed, saa dine Begreber om Frihed maae være ligesaa urimelige som Københavnspostens, naar Du klager over Mangel derpaa. Hos dig selv skulde Du søge Skylden, ikke blot fordi det er Utaknemmelighed at søge den hos din Fader, som har trodset hele Verdens Dom for at lade sine Børn udvikle sig saa frit som mueligt, men ogsaa fordi Du derved selv forhindrer din Helbredelse, i det Du ikke vil see, at det er en skjult Selvklogskab og Storagtighed, der har ført Dig ud paa den Vei, som nu kieder Dig, saa det er dem, Du maae frasisge for at have Gavn og Glæde af Livet.

Det er en haard Tale, vil Du tænke, og den er tilvisse meget haardere end jeg kunde ønske at føre til min ældste Søn i hans 22de Aar, men jeg har tiet, saameget og saalænge jeg turde, og det er paa den høie Tid, naar Du skal blive til Noget, at Du indseer, Du er Intet og har ikke vundet men tabt ved at følge dit eget Hoved istedenfor din Faders Raad. Alle dine Indbildninger og Undskyldninger kan jeg let tilgive Dig, fordi jeg elsker Dig, men jeg kan ikke

forhindre dem fra at gøre Dig ulykkelig, hvis Du vedbliver at nære istedenfor at bekæmpe dem.

Eet Brev krævede jeg af Dig, men om Du vil skrive flere, skal ganske beroe paa dig selv, thi Sanddrthed, veed Du, er hvad jeg først og sidst kræver af mine Børn, og dog kan mine Oplysninger om Menneske-Livet ei nytte dem, saalænge de indbilde sig at være klogere paa Livet end jeg. — Du tænker at min Betragtning af Livsudvikling passer i det Høieste kun paa Geniet, men ikke paa almindelige Mennesker, men jeg tænker just, at Geniet vel til Nød kan hytte sig, men at Folk, som de er flest, maa gaae tilgrunde ved den bagvendte Studering, der føder tomme Indbildninger og grændseløse Krav, mens den udtørre Følelsen og udtømmer Livskræfterne. Kan Du troe det, da kan Du endnu med Guds Hjelp blive et nyttigt og lykkeligt Menneske og en Alderdoms Støtte for din

Fader Frederik.

Fra Vilhelm Birkedal.

479.

Sønderomme Prstgd d. 21de Sept. 1843.

Naar Deres Høiærværdighed og, som jeg vel i Ydmyghed tør tilføie, min dyrebare og benaadede ældre Ven og Broder i Herren i Deres kjærlige Brev til mig skriver, at De vilde glæde mig med nogle Linier, „fordi det altid er oplivende at høre Bekræftelse af en Meddiscipel paa, hvad der rører sig-hos os“, da har De dermed udtalt, hvad jeg ret dybt følte ved Læsningen af Deres Brev og bestandig siden efter. Ret hjertelig Tak derfor, fordi De værdigede den jyske Hedepræst de kjære Linier; jeg vilde i Førstningen ikke troe mine egne Øine; men Glæden var da ogsaa saameget større. — — —

Hvad min Stilling herovre angaaer, da kunde det maaskee interessere Dem at høre lidet herom. Vesterjyden, for hvilken jeg prædiker, er en dygtig, djerv og selvstændig Eiendommelighed, men igrunden meget død i aandelig Henseende. Alt Nedarvet har næsten kun ubetinget Værd for ham. — Saavidt jeg har kunnet erfare ved Sammenligning, hører han til Danmarks mest historiske (derimod ei poetiske) Stammer, idet en dybt rodfæstet Følelse af Slægtens Sammenhæng og Kjæde hos ham fremhersker. Dette aabenbarer sig i Alt, selv i det Onde. Medens der hos Sjællænderen og Fynboen naturligviis ogsaa findes, f. Ex. Gjerrighed (skjøndt vist ikke nær saa ofte, medens denne Sjælstilstand hos min Jyde er hans Pæl i Kjød) men denne mere er, saa at sige, individuel, og kun knyttet

til den bestemte Person, som er behæftet dermed —, saa er Gjerrighed hos Vesterjyden ligesom en historisk Gjerrighed, idet han skraber sammen for sig selv, kun fordi han er et af Leddene i sin Slægt og kan efterlade det altsammen til sine Børn, hvorfor Man næsten altid seer, at den, som sit hele Liv igjennem har gjort Guldet til sin Gud, paa eengang, naar hans Børn ere blevne voxne, og han endnu selv er i en ingenlunde gammel Alder, afstaaer alt sit Mammon til sin Afkom, og forbeholder sig en ubetydelig Aftægt til sit eget Forbrug. Det Samme gjælder næsten i alle Forhold. For Jyden vil intet Nyt smage, før det er blevet gammelt, og det er derfor det, vi Ordets Prædikere ret maa lægge an paa herovre, at gjøre det Nye (og dog hardtad kun det Gamle) der ved Vantroen saalænge har været ham forholdt, til noget Gammelt for ham, at han kan knytte sig dertil med Kjærlighed. Naar Herren vinder en jydsk Sjæl, da vinder Han dermed en Sjæls trofaste og dybe Kjærlighed, der ikke glemmer — — —, men det holder ofte haardt nok dermed just fordi den jydsk Natur er — — — selvstændig Natur. — Saaledes som det nu er, har Jyden ialmindelighed tabt Evnen til at „prøve Aanderne, om de ere af Gud“, idet den idelige Forandring af Ordets Forkyndelse herovre har afsløvet Troesbevidsthedens skarpe Kanter: den gamle Lære er nedarvet fra Fortiden, og Jyden har ialmindelighed intet at indvende derimod, naar den foreholdes ham, men paa den anden Side er ogsaa den nye rationalistiske Lære bleven gammel for ham; Følgen heraf er, at, uagtet den gl. lutherske Tro ingenlunde er uddød, hvad Forstands overbeviisningen angaaer, saa hæver den sig dog i Livet ikke let og sikkert frem i Bevidstheden, medens derimod de rationalistiske Dunster tilhulle det, der skulde sprede Liv og Trøst og Kraft.

Forresten vil det vist glæde Dem, kjære Hr. Grundtvig! at høre, at jeg i Omegnen har ikke faa christelige Nabopræster, der alt mer og mere aabne Hjerte, Øre og Øie for den gamle kirkelige Betragtning af Troen og Daaben. Jeg vil iblandt disse kun nævne Blædel i Brande og Sveistrup i Norup. Østergaard, som De vel kjender fra ældre Tid, er ogsaa i min Nærhed. — Og nu kun et hjerteligt Levvel! Tak endnu engang for Deres Brev; Tak for Alt, hvad De har gjort og lidt for Herrens Kirke! Herren give Dem i Naade endnu i lang Tid Kraft, Liv og Velsignelse til at gjøre Hans Gjerning.

Deres i Herren forbundne og taknemmelige

Vilhelm Birkedal.

Lin. 17 og 19 f. o. er Brevets Papir beskadiget af Lak.

Breve. II

25

Til P. Fenger.

480.

Kjære Ven!

Khvn. 7de Octbr. 1843

Tak for Deres kiærlige Velkomst og Lykønskning! Saa stærk en Drift, som jeg ved denne Sommers Begyndelse følte til endnu engang at besøge Engeland, og saa klart jeg saae Guds Finger deri, da jeg, uden at drømme om Muligheden, pludselig vistes did, saa glad er jeg ved at have den Reise overstaaet; thi vel var den i mange Henseender lettere end de Forrige, da jeg baade havde min Søn til Selskab og havde Mr. Wade og hans venlige Huus ved Siden (og fra ham skal jeg da ogsaa hilse Dem og Deres Broder), men dels er jeg dog blevet en god Del ældre, saa min Mave forligdes kun maadelig med den fremmede Levemaade, og dels følte jeg i det Hele Livet meget tomt, naar jeg ikke baade indvortes og udvortes var i Bevægelse. Det Hjertelige er der saa gruelig lidt af, og Betragtningen af Salighedens Sag er sædvanlig saa løs, at man trættes ved at tale derom ligesaavel naar man bifaldes som naar man modsiges, og det er dobbelt ærgerligt i et Land, hvor man tager saa alvorlig og grundig paa Alt hvad man virkelig elsker og skatter. Uagtet jeg derfor godt seer, at det Oxfordske Røre paa Kirkeveien vil i Guds Haand være et stort Middel til at bane den for alle dem, der endnu spørge om de „gamle Stier“, som Mennesker vel har aflyst, men som Herren dog aldrig afviger fra, saa er jeg dog blevet fuldelig overbeviist om, at vi maae see til, med Guds Hjelp, ganske at seile vor egen Sø, da vi ligesaalidt kan følges med de Engelske Catholiker til Skiærsgaarden som med de Tydske Protestanter til Helvede, og ligesaalidt kan være tjent med at gaae til Kirke i Graven som i Lufften, saa vi maae vel bede „Gud! forbarm Dig over os og velsign os! lad dit Aasyn skinne paa os, saa vi kiende din Vej paa Jorden og din Saliggjørelse blandt alle Folk!“ Oxforderne bandsætte os nemlig uden al Barmhjertighed med Calvinister og Socinianer, naar vi ikke angergivne vil bøie os under Krumstaven, cassere vor Lutherske Altergang og Indvielse og igrunnen vor christelige Daab, og følge dem iblinde, hvorhen de vil føre os, saa dertil er kun at svare: lad dem kun forbande, naar Herren velsigner! Nogle fandt jeg imidlertid af forskellige Partier, som var tilbøielige til at lade Daabs-Pagten giælde og gjøre Skiel saavel mellem Paven som mellem de Vantroer og os,

Lin. 20 f. n. Jfr. nærmere herom i Rønning: Grundtvig IV, 1. 34—42.

Lin. 7 f. n. Oprindelig humanistisk dannede Rationalister fra Reformationstiden. 1813 fik de Religionsfrihed i England.

og nogle Flere fik jeg dog lært, at deres sædvanlige Vaaben bider slet ikke paa hvem der finder Kirken ved Daaben og Skriften i Kirken, saa Papisteriet vil dog nok selv i Engeland snart møde kirkelig og christelig Modstand, istedenfor den blot bibelske og nationalistiske, som det sagtens kunde lee ad.

Om Psalmerne fik jeg intet at vide af Theodor, men fik dem blot, og vel har Busck været herinde, men hvad han paa fri Haand kunde sige mig, var kun meget lidt, og han kunde ikke begribe, at De hverken efter Løfte havde sendt ham Anmærkningerne eller sendt mig dem. Det er sagtens Ferdinand, De har ventet paa, og endnu var der vel heller ikke blevet Synderligt gjort, om jeg end havde havt dem, men nu ønskede jeg dog, snarest mueligt, at kunne sammenligne mine christelige Venners Tanker om dem med mine egne og komme til en Beslutning.

Kierkegaards Tidsskrift synes jo at være hensovet, og det er slemt, at vi fattes reent en ordenlig Forbindelse med Læseverdenen, saa jeg ønskede, at K. reent vilde opgive, hvad han ikke vil gjøre ordenlig, saa vi kunde tænke paa andre Udveie. Det er dog virkelig ikke Tid til at sove, og skjøndt Penneren er langt fra at kunne gjøre Sagen klar, kan den dog gjøre os Ulykke nok, dersom vi ikke tage os i Agt.

Det gjør mig ondt, at De forgæves ventede min Kone i Sommer, og det var sært, da De dog nok veed, hun har en gammel Kiærlighed til Dem, og hos hende ruster den ikke, saa Hovedgrunden har sagtens været, at hun har ikke været ret i sine Klæder, mens baade Fader og Søn var borte.

Nu, Gud velsigne Dem og Deres og lade os alle voxe i Vorherres Jesu Christi Naade og Kundskab, som Gud har sammenføiet og Mennesker skal ei adskille!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til P. Fenger.

481.

Kiære Ven!

Khvn. 4de Novbr. 1843.

Mit Svar er blevet opsat især fordi jeg ordenlig vilde smage paa mine Venners Mening om Psalmebladene, og, skjøndt Tiden ogsaa i Dag falder lidt knap, vil jeg dog tage det overtvært.

Lin. 17 f. o. P. Chr. Kierkegaards Nord. Tidsskr. for kristelig Theologi (1840—1842).

Først nu om de gudelige Forsamlinger, da glæder det mig, jo flere der vil istemme Bønnen om Frihed i det Aandelige, hvoraf De nok veed, jeg under Folk langt meer end de Fleste forlange, saa, naar De alligevel kunde tænke, jeg nødig saae Dem mellem de gudelige Forsamlingers Talsmænd, er det jo ikke i borgerlig men i reen kirkelig Henseende, De mener, som her slet ikke kommer Sagen ved, med mindre De ogsaa fra den Side har givet Forsamlingerne offentligt Medhold og Vidnesbyrd, hvad jeg altid vilde ansee for en Feil, men kun for Deres egen Skyld beklage.

Dernæst om Lindberg, som vi vist nu maae giøre for Alt hvad vi kan. Offenlig har jeg aldrig villet giøre nogen Indbydelse i den Henseende, men vel almindelig i den Kreds, der burde tage sig af Sagen. Da imidlertid Dronningen gav et klækkeligt Bidrag, saa jeg ved at lægge lidt til kunde understøtte ham ordenlig baade i dette Fjerdingaar og det Næste, saa opgav jeg Tanken og beder nu kun Dem, ligesom hans andre Venner, at giøre Deres til, at han til April, og fremdeles til bedre Tider, hvert Fjerdingaar kunde faae 300 Rdl. Naturligviis vil jeg ogsaa dertil bidrage Alt hvad jeg kan, thi de Vantroee maae ikke have den Glæde at udhungre ham og vi har den Rigeste paa vor Side og vi kan med Ham bestemt for[e]bygge det, og saadanne Offere behage Ham vel.

Endelig om Psalmerne, da havde jeg vel foresat mig at føie mine Venner til det Yderste, men da jeg seer, Smagen er endnu langt forskielligere imellem os end jeg tænkte, maa jeg opgive det Hele og overlade det til Vennerne selv at giøre en Samling, der huer dem bedre end min, hvortil jeg naturligviis giver dem Hals og Haand ogsaa over mit Arbeide, thi jeg under Folk det Bedste, de selv vil have, men kan umelig enten opoffre min Overbeviisning eller anbefale hvad jeg misbilliger, saa det burde mine Venner ikke forlangt af mig da de dog maae indsee, der er en himmelvid Forskiel imellem hvad jeg, især efter at have taalt vor nærværende Psalmebog, maa taale uden Knur i den Danske Statskirke, og hvad jeg vil sige om, det er, efter mine Tanker, Bod paa Savnet. De troer, at et Udtog af Kingos og Brorsons Bøger med saa lidt ogsaa lidt kiendeligt nyt Tillæg som mueligt, er det Allerbedste, men det troer jeg ingenlunde, og hvor man igrunden er uenige om en Sag, nytter det aldrig at thinge og prutte og slaae af, derved forkvakles kun det Hele og bliver Ingen til Maade. Maa-skee udgiver jeg alligevel mine Psalmeblade, men det bliver da ganske paa egen Regning og efter mit eget Hoved, saavidt jeg tør troe, Vorherre vil have det, og jeg har herved saa-

meget mindre Betænkelighed, som der for Øieblikket ei er nogen Fare for, at Cancelliet skal foretrække hvad der kommer fra min Haand, saa fra enhver Andens vil det snarere findes taaleligt.

De vil nu mene, det er Ømfindtlighed, der gjør det, og jeg nægter ingenlunde, at da De ogsaa slog Streg over Propheten Joels Spaadom og et Par andre glædelige Udsigter for Kirken, da blev jeg utaalmodig, men det er dog, saavidt jeg veed, overvundet, og gjør mig det kun klart, at De foretrækker de gudelige Forsamlings kirkelige Smag og Udsigter for mine, og kan altsaa ikke dømme anderledes, men maa dog heller ikke forlange af mig, at jeg skal see med Andres Øine. De vil blive ved det Gamle i sin halv lutherske, halv pietistiske Skikkelse, men jeg vil fremad til det Ny, der stræber at naae det Ældste i sin Apostoliske Skikkelse, og derfor kan jeg ikke gaae tilbage, men maa finde mig i, om saa skal være, at gaae ganske alene, trøstende mig ved, at vi er dog aldrig alene, naar Herren er med os!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Caroline Amalie.

482.

Mandag den 6te November 1843.

Herr Pastor Grundtvig!

Jeg har en Bøn til Dem. Vil De ikke imorgen, i Middagsstunden, inden Mørket falder paa, besøge Thorvaldsens Atte-lier, for at see hans nys fuldendte Herkules til Christiansborg, inden den støbes i Gibs hvilket skal skee iovermorgen. Denne Herkules har saaledes begejstret mig at jeg frem for alt ønsker at De skal see den; mig forekommer den som en Personification af Nordens Aand den har blot Kraften til fælds med den græske Herkules, men Physionomiet er langt æd-lere langt Betydningsfuldere. Der hviler en kjærlig Vemod over Øienbrynene dog ubeskadt den i Sjælen boende Kraft. Det varsler mig saa godt at dette Mesterværk netop nu har seet Verdens Lys, og ei mindre, at denne Herkules er i sin fulde Ungdomskraft. Tillige seer jeg i ham Billedet af min Holger Danske! Tag endelig Deres Svend med, og hvo af Unge Folk har Glæde af sand og god og ædel Begeistring!

Guds Fred!

Caroline Amalie.

Lin. 5 f. o. Gr.s Salme efter Joels Bog 2 og 3: Fat Mod, du Jord! vær frisk og glad! (Sangværket I).

Til P. Fenger.

483.

Kiære Ven!

Khvn. 19 Novbr. 1843

Megen Sysselsættelse med andre Ting har forsinket mit Svar meer end det skulde, og selv dette bliver Hastværk.

Deres bittre Erfaring i Pengesager forundrer mig ikke, thi jeg veed, Folk er ikke anderledes, men derfor glæder det mig dobbelt, at De selv gjør en saa mærkelig Undtagelse, og jeg tvivler nu saameget mindre paa, at Vorherre vil give os 300 Rdl. fjerdingaarsviis til L. saalænge det behøves, ligesom Han saa uventet satte mig istand til at byde ham det for Octbr. og Jan. Kvartal. Til April, vil Gud, venter jeg altsaa 100 fra Dem, hører hvad der ellers haves og vil vist kunne lægge til hvad der maatte fattes og saa fremdeles, thi De har Ret i, vi skal ikke tigge uden i Nødsfald enten til os selv eller Andre, og der staar i Moselov, at der vel skal altid være Fattige men ingen Tiggere i Guds Folk.

Ansøgningen har jeg læst saavel som Erklæringen og kun eet Ord i den sidste „*ve l g r u n d e t T r a n g*“ kunde jeg ikke underskrive, men Forholdet mellem dem huer mig ikke, thi Ansøgningen er skrevet meget for rask efter Omstændighederne og Erklæringen meget for tør, stiv og forsigtig, da den netop skulde indeholdt en heel Deel af, hvad der staaer i Ansøgningen. Jeg troer gierne, at Erklæringen maatte være saaledes for at faa *e n d e e l* Underskrifter, og Tallet gjør maa-skee ogsaa her meer end de bedste Grunde, men *h v e m* vil tegne sig som *C o n c i p i s t* af Ansøgningen, da den jo slet ikke kan gaae for *B ø n d e r n e s* Værk?

Endelig om *P s a l m e r n e*! jeg troer, efter hvad jeg kiender til mig selv, idag endnu sikkrere at kunne sige, det er ingenlunde Ømfindtlighed, som gjør, at jeg trækker mig tilbage, thi det er jo klart, at mine Venner, hvad de end meende, vilde lade mig handle frit, som var Hovedsagen, men det var en skæv, altsaa i den Forstand falsk Stilling, hvori jeg stod, det blev mig først ret klart, da jeg med eet Blik oversaae Bemærkningerne og det bestemte mig. Stod jeg i Biskop Mynsters Sted og raadspurgde Præsterne om, hvilket Psalme-Tillæg der skulde forordnes i Stats-Kirken, da kunde og burde jeg indrømme deres Betænkning endnu mere Indflydelse paa Arbejdet end mine Venner forlangde, men da jeg vilde give et Udvalg, som jeg selv, om mueligt, vilde bruge og anbefale Andre, saa var det vel allerede et Misgreb af mig derved at ville tage Hensyn paa Andet end min velveiede Overbeviisning eller

vel grundede Formodning om, hvad der for Øieblikket var det Bedste, jeg turde haabe at faae sunget i Vartou Kirke, ladende Tiden vise, om Andre kunde ønske og faae samme Tillæg. Saalænge jeg imidlertid kun saae paa det Enkelte, paa et Vers eller en Psalme meer eller mindre, eller et enkelt Udtryk, da syndes mig, jeg kunde jo nok enes med enkelte gode Venner om det og derved maaskee virke til, at man i en vid Kreds fik et bedre Tillæg end man ellers vilde; men saasart jeg vandt et Overblik, saae, at mine Venner dog endnu holdt fast ved den subjective Betragtning af det Opbyggeligste for dem og deres nærmeste Kreds, da blev det mig klart, at paa den ene Side vilde min Samling ved at læmpe sig derefter tabe al Holdning, og at paa den anden Side vilde den, med al muelig Læmpning, ikke engang blive mine nærmeste Præstevener endside da de virkelige Kirkegængere i det Hele tilpas, hvorpaa dog vor Kirkesangs Værd beroer. Det var derfor ingenlunde i Vrantenhed jeg sagde, det var bedre, mine Venner selv gjorde et Udvalg, som huede dem, men fordi det virkelig vilde være bedre til sit Brug, end jeg kan gjøre det, som gierne under Medchristne — ja selv Uchristne — deres Frihed i aandelige og hjertelige Ting, men maa ikke sætte mig i en skæv Stilling til den hellige, almindelige Kirke, som den staaer mig for Øie og har Krav paa alle mine Evner og Bestræbelser. Da nu i denne Tid Cancelliet er meget vred paa mig for min Tale, Fortale o. s. v. vilde desuden mit Navn ventelig være en Bom for Tilladelsen, saa Alt raadede mig til at opgive det Hele indtil videre.

Og nu kiære Fenger! De kiender mig, troer jeg, bedre end nogen Anden af mine Præste-Venner, derfor taler jeg friest og imellem haardest til Dem, men troe ikke, det er Deres personlige Hengivenhed, jeg enten tvivler om eller misagter, nei, det er ene som Præst jeg, for Deres egen og Menighedens Skyld, ønskede Dem endeel anderledes, er maaske ubillig, men vilde dog nødig være det, og troer endnu, De tager feil, naar De mener, det er Deres overdrevne Lid til mig Vorherre vil have Dem revset for.

Dog, dette være, i Guds Navn, som det maa! Hans Aand er god, Han føre os paa det Jævne!

Lev vel og hjertelig Tak for Deres tro Venskab, som De nu ogsaa saa klarlig viste med L.

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

L. 25 f. o. Tale i Skandinavisk Selskab ²⁰/₁₀ 43 (Rønning: Grundtvig IV, 1. 87).

*Til Peter Rørdam. **

484.

Kjære Rørdam!

12 Decbr. 1843.

At jeg slet intet har skrevet siden jeg fik Deres forrige Brev, er virkelig hvad man kalder tilfældigt, da jeg har haft i Sinde at skrive hver Postdag, men glemt det, naar Dagen kom, til det var for silde; men det er sandt, at naar jeg da huskede det, gjorde det mig ikke videre ondt, at jeg havde glemt det, da jeg ikke kan sige, De i den senere Tid har vist samme Fortrolighed til mig som før, altsaa hverken kan vente ligedan Deltaelse eller engang finde den. De ved saaledes selv, at jeg, da De var her inde, maatte tvertimod min Lyst og Sædvane ligesom trænge mig ind i Deres Hjertes Anliggende, hvad jeg naturligtvis kun gjør en enkelt Gang i Nødsfald, og jeg fandt Dem i det hele slet ikke stemt til at tale med mig om noget alvorligt, ikke engang om hvad De havde skrevet til mig om, og vidste, jeg tænkte paa.

Jeg ved derfor slet ikke, hvordan De egentlig har det, og kan da umulig sige andet om hvad De meldte mig sidst, end at Deres Kjærestesag er mig aldeles mørk, saa for der Sags Skyld kunde den begynde igjen i Morgen, hvor den slap i Gaar.

Gjør jeg Dem Uret, saa maa De betænke, vi gjør nødvendig hinanden Uret ved at tale som vi tænker om hinandens Følelser uden at kjende dem, men derfor er det ogsaa min Regel at tie om mine Venners Følelser, naar de ikke selv ytrer dem, og jeg gjorde kun en lille Undtagelse med Dem, fordi mig syntes, jeg maatte dog sige Dem, det Forhold saa mig alt for broget ud, men efter Deres Brev maa jeg slutte, at havde hun ikke sendt Dem Ringen, var Sagen endnu den samme, og staar for mine Øjne som et forskrækkeligt Kvakleri fra først til sidst.

Deres Ven

Grundtvig.

*Til Peter Rørdam. **

485.

Kjære Rørdam!

Kbhvn 16 Decbr. 1843.

Det kan gjerne være, at da vi talte om Forlovelsen paa Vejen til Sorgenfri, jeg har vakt den Formodning hos Dem, at jeg ikke gjerne talte meget om den Sag, thi min Mening var snart sagt, og den sagde jeg Dem ærlig, og med gjort Gjer-

Lin. 28 f. o. ^{16/11} havde R. meddelt Gr. at hans Forlovelse var blevet hævet.

ning var jo intet videre at gjøre, men efter at hun havde selv sat Dem Stolen for Døren og gjort Dem til Nar over det halve Rige, da ventede jeg naturligvis, De vilde sige mig, om De vidste det og hvorfor De dog ikke skar op jo før, jo heller, og selv, om De i den Sted havde rakt mig et Brev, vilde jeg anset det for ingen Ting. Nu maatte jeg saa godt som nøde mig paa Dem, fordi jeg maatte tænke, De var uvidende om Sammenhængen, men jeg hørte nu med Forundring, at De vidste meget mer end jeg og havde dog baade tiet og fortsat Kvakleriet, og syntes ingenlunde bestemt paa engang nu at afbryde det. De nævnede siden ikke Sagen med et Ord, og da De endelig sendte mig et Par Linier, var det kun for at lade mig vide, De havde biet, til hun ret haanlig havde forskudt Dem, og saa havde De kysset hende bagefter.

Er dette ikke et Kvakleri, der fra Deres Side synes uendeligt, da overgaar det langt min Forstand, og hvad skal jeg da tænke eller sige, uden at De har ladt Dem forhæxet rent ud sagt af Brynde, og det er tungt, men ikke videre at tale om.

Med Dronningen har jeg kun talt én Gang siden, og jeg begyndte at tale om Dem, men fik saa godt som intet Svar, og siden har jeg i forbigaaende mærket, at De maa have gjort hende meget vred ved at moralisere for hende, hvortil De vist heller ikke under disse Omstændigheder havde noget Kald.

Kan jeg komme til det, skal jeg vist tale om Deres Ansættelse her, thi den ønsker jeg nu som altid; men De sagde jo selv, De troede ikke, Kongen for Øieblikket vilde høre noget om det.

Det gjør mig ondt, at jeg ikke kan skrive noget mere opmuntrende, undtagen De dertil vil regne, at jeg kan forsikre Dem, min Deltagelse i Deres Ve og Vel er aldrig blevet ringere, men min Deltagelse i Deres Liv og Levned maatte jo nødvendig aftage i samme Grad, som det for mine Øjne tog en mildest talt ørkesløs Retning, saa jeg kunde ikke længer glæde mig ved Deres muntre, hjærtelige Tale og Skrift om hvad De tog Dem for, men maatte slutte, det slæbte af som sædvanlig, og kunde blot haabe, at Vorherre dog vilde vække Dem af den Rus eller Dvale, thi ikke engang hvilken af Delene det var, kunde jeg skjelne. Først ved Deres Nærværelse nys saa jeg, det var en Dvale, og derved er for Mennesker mindst at gjøre, men nu haaber jeg, De er vaagnet, og da vil Vorherre nok give Dem Kraft til igjen at tage fat paa hans Gjerning og give Dem Glæde deraf, ogsaa ved min inderlige Deltagelse, som De dog vist ikke kan tvivle om!

Deres Ven

Grundtvig.

Til P. Fenger.

486.

Khvn. 9de Marts 1844.

Kiære Ven!

Tak for Deres Brev med 180 rdl. til Lindberg, som jeg rigtig modtog og fyldte op til 300 rdl., som jeg, efter L.s Ønske, overgav ham ved Afreisen. Hvad Bojsen havde, fik han nok ogsaa, og min Tanke var nu, at vi til Octbr. skulde skaffe ham al den Hjelp, vi kunde, og jeg agter i den Henseende at skrive ham til om han vil sige, med hvad han kunde være nogenlunde hjulpet, thi med en lille Smule Lys i den Sag vilde jeg baade føle stærkere Drift til at handle og være istand til at udrette mere. Hos Mr. Browne har jeg saaledes Løfte paa 200 rdl., men naar jeg kunde sige en Smule til Oplysning, gav han gierne lidt mere. Maa jeg nu regne paa 200 fra Dem til Octbr., saa tænker jeg at kunne regne paa det Samme hos mig selv, og vilde da andre gode Venner — Andre skulde vi aldrig tale til — gribe sig lidt an, kunde der blive en samlet Skilling. —

De har jo nok hørt, hvilken besynderlig Vending det har taget for de gudelige Forsamlinger her i Conventet, og med Psalme-Sagen synes det mig endnu besynderligere, thi paa Kolthoffs Forslag blev der nedsat en Committe for at tage den i Overveielse, Stemmerne faldt paa mig, Martensen og Pauli, og paa den Sidstes Forslag enedes vi om, at Conventet skulde prøve at samle en heel kirkelig og folkelig Psalmebog og henstille til Cancelliet, om Tillæget da ikke indtil videre kunde beroe. Conventet gik ind paa begge Dele og nedsatte en fast Committe af Ovennævnte, Kolthoff og Spang, saa nu sidder jeg midt i det. Vist nok er det et dunkelt Spørgsmaal, hvad der kan komme ud af, enten først eller sidst, men jeg turde ikke krympe mig ved Forsøget, da mig syndes, Guds Finger var tydelig at spore, og har den begyndt, vil Haanden sikkert udføre noget Godt.

En Kirke-Tidende, hvori vore Forhandlinger komme for Lyset, tænker jeg ogsaa vil snart udspringe, og da tegner det ikke daarlig for det ny Aar.

Saa godt det vil gaae, beder jeg: Herre! lad det lykkes nu! og naar det bare ret kan blive Alvor med den Bøn, uden at foreskrive Vorherre hvad der hører til, naar vi skal være fornøiede med Hans Gierning, da troer jeg rigtig, Hans Time er kommet, thi ved hvert Skridt jeg nu gør bliver jeg overrasket af hvad jeg slet ikke er vant til at møde! Guds Villie skee! og vor Villie blive som Hans!

Nu, Gud velsigne Dem og Deres! Kiærlig Hilsen fra os alle, og ellers Alting ved det Gamle her.

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til E. C. Tryde.

487.

[17 April] 1844.

Deres Højærværdighed har under Dags Dato paa Embeds Vegne afkrævet mig Oplysning om det, naturligviis nærmest for mig, stødende og ærgerlige „Ingen Aftensang“ i Adresseavisen, men naar denne Sag skulde findes en Undersøgelse værd, maatte den vel begynde paa Adresse-Comptoiret, hvis Tankegang ved denne Leilighed jeg ei har kunnet opdage og kan da end mindre give nogen Oplysning om.

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Til E. C. Tryde.

488.

Kiøbenhavn 19de April 1844

Svag som jeg er, saa jeg knap kan røre Pennen, er det vist nok haardt to Gange at kaldes til Regnskab for et tosset Avertissement i Adresseavisen, hvori jeg har hverken Lodd eller Deel, thi jeg troede dog ved at fralægge mig det at have gjort alt hvad man kunde fordre.

Er det derimod Afholdelsen af Aftensang i Vartov en Confirmations-Søndag, da jeg næppe var i Stand til at forrette min Tjeneste, man vil kræve mig til Regnskab for, da veed dog vist Deres Højærværdighed, hvad der er hele Byen vitterligt, at i Mands Minde har ingen Præst ved Vartov selv saa omhyggelig besørget Aftensangen, saa en Irettesættelse derfor kunde jeg godt bære, naar jeg ikke, som nu, var saa svag, at den mindste Byrde hviler centnertungt paa mig.

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

*Fra P. Fenger.**

489.

Kjære Hr. Grundtvig!

Slotsbjergby d. 26 April 1844.

— — —
Jeg har skrevet Birkedal til for at kaste en Brand over til Jylland. Det synes mig var ingen Skade, om Oprøret mod

Lin. 5 f. o. Jfr. Rønning: Grundtvig IV. 1, 53.

Mynsters uforsvarlige Tillæg kunde udbrede sig til Jylland, og det saaledes fra flere Sider kunde stadfæstes, at det var højst fornødent at stoppe Tillæget, inden det ved kgl. Stadfæstelse blev befalet eller, hvad der let kunde blive omtrent det samme, anbefalet indført overalt.

Ved vort sidste Konvent blev foreslaaet, at der af os skulde nedsættes en Komité for at samle — i Fortegnelse — de Salmer, som vi fandt savnedes mest, fremlægge denne Fortegnelse i næste Convent og, naar den der var diskuteret, sende den til de 5 af det kjøbenhavnske Konvent, der arbejdede paa Salmebogen. Jeg raadede først derfra, i det jeg bemærkede, at de 5 nok kunde komme ud af det uden vor Besyv, og at der vist ikke vilde blive taget Hensyn dertil, men blev ej alene overstemt, men ogsaa valgt til 1 af de 3, som skulde inden næste Konvent udarbejde Fortegnelsen. Og da jeg nu hører, at Martensen skal have faaet det Hverv at udvælge dem af Deres Salmer, som skulde optages, og kun har valgt 12 og deraf endda har villet have Vers bort o. s. v. og det er at befrygte, at man kunde bære sig ad paa lignende Maade med de gamle Salmedigtere, saa har jeg tænkt, at det kunde dog ingen Skade være, om en Stemme udgik herfra, og som De muligen kunde benytte, især hvor den Omstændighed, at De var Forfatter, kunde hindre Dem i at udtale Dem til Anbefaling af Salmer, som maatte ønskes medtagne, og i Almindelighed som et Skub med til, at det ret gedigne grundkristelige kunde faa sin Ret i Salmebogen.

— — — —
Hilsen til Deres Kone og Børn fra Deres taknemlig hengivne

P. Fenger.

Til P. Fenger.

490.

Kiære Ven!

Kjøbenhavn 30 Apr. 44

Tak for Deres Brev! det var mig kjært og godt i alle Maader og jo udførligere Psalmelisten bliver, des kiærere skal den være mig og des gavnligere vil den med Guds Hjælp blive, den hjælper mig ogsaa ud af en stor Forlegenhed, da jeg jo ikke kan sidde og trættes med Vedkommende om mine egne Sange, og dog ei kan berøve dem min Stemme for at give den til Boies og Timms.

Jeg har en stor Reise for i det Smaa, som, vil Gud, skal begynde sidst i denne Uge med Møen, og hele Familien følges

ad. Naar jeg kan naae til Slots-Bjergby, veed jeg vel ei saa lige, men formoder det bliver fra Ljunge og Sorø Onsdagen før Himmelfarts-Dagen, som er beregnet til Hvile hos Dem, for saa at fare til Bjergby det Andet.

Gid vi nu sees glade, og gid især Deres gode Kone maa være rask og ei lade sig meer uleilige af os end høist nødvendigt, Sønnerne veed de, er løse, ledige Herrer, som man kan sende hvorhen det skal være, og vi Andre er stille, adstadige Personer.

Nu Hilsen med Herren fra

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Fra P. Fenger.**

491.

Slotsbjærgby, Tirsdag Morgen d 28 Maj 1844.

Kjære Hr. Grundtvig!

Det første, jeg foretager mig, efter at Pinsedagene ere forbi, det er at skrive Dem nogle Linjer til, for, i det Haab, at vor Herre har ført Dem vel hjem, at ønske Dem til Lykke med at have tilendebragt en Rejse, der vist har styrket Deres Helbred, der sikkert ikke har været uden Betydning i Deres aandelige Liv, og Deres Families, og hvorved De har gjort andre glade. Iblandt disse er jeg én, og jeg takker Dem, at De vilde unde mig og mine den Glæde. Det er, hvad jeg i mange Aar har ønsket, dog en Gang endnu at se Dem og Deres under mit Tag. Jeg var i de senere Aar nær ved at opgive Haabet om, at det nogen Sinde vilde ske mere; men nu skete det dog. Jeg havde forestillet mig, at det var bleven noget anderledes med Deres kjære Besøg. Det traf sig saa, at det var en Helligdag, De vilde tilbringe hos os. Strax tænkte jeg som saa: det kunde maaske foruden et Besøg, som Venskab foranledigede, blive som en Slags Bispevisitats. Hvor disse fandt Sted nogenlunde paa den rette Maade, saa Bispen virkelig var som en Fader blandt Præsterne, en ret papas, som indlod sig med dem i alt Embedet vedkommende, spurgte og viste til rette og formandede og raadede og opmuntrede og saa i Kirken taledede nogle faa fyndige Ord, og velsignede, — hvad vilde da en saadan Besøgelse være for en herlig Ting. Som sagt, noget af en saadan Visitats ventede jeg, men Omstændighederne føjede sig saa,

Lin. 19 f. o. Om Gr.s Sygdom og Rejse jfr. Rønning: Grundtvig IV. 1, 55—63.

at De i Kirken var mindre disponeret til at høre Prædiken, og at De ikke var med ved Aftensangen i Huset, hvad dog havde været Deres Hensigt, og at der om Aftenen ikke var ret Ro til at jeg kunde tale med Dem om disse Ting. Jeg har spurgt: hvorfor mon det blev saaledes, og har hidtil ikke kunnet faa andet ud, end at det maatte være fordi jeg er en Stakkel, der hverken kan taale Dadel eller Ros, skjønt førstnævnte vel bedst af Dem af noget Menneske. Ros vilde jeg vel ikke kunne vente, maaske er det ogsaa et fejlt Udtryk, men blot et billigende Ord, et: „det gaar nok“ eller andet deslige vilde vel allerede have været for meget for mig. Skjønt saaledes Deres Besøg i denne Henseende ikke blev, hvad jeg havde tænkt, saa blev det i andre Henseender mere, end jeg havde ventet. Især Deres Meddelelse af Præken: „om en liden Stund, og thi jeg gaar til Faderen“ og Deres Vuggevise vederkvægede min Aand, og det er længe siden jeg hørte et Ord, der saaledes opmuntrede og opbyggede mig som dette. Jeg haaber længe endnu at skulle have Gavn og Glæde deraf. Saa var De ogsaa saa usigelig venlig imod mig og min Kone og Børnene, og der faldt mangt et Ord, som vi ville huske. Tak, kjære Hr. Grundtvig, at De kom, og Tak til Deres Kone og Børn, Tak for al Deres Venskab og Kjærlighed! De fik da ogsaa at se, hvordan i det timelige Snorene ogsaa ere faldne mig paa de liflige Steder. De kunde nok skjønne, at Gud har givet mig en from Hustru, De saa' den opvoxende Børneflok, og det glædede Dem umiskjendelig, og jeg tænker, at De hjælper mig at takke Gud, og saaledes bærer dette Besøg ogsaa Frugt ved Taksigelse.

Vi have været samlede i vort Konvent, for at den Del af Salmerne, som af Komiteen var gennemgaaet, kunde drøftes, og jeg sender Dem herved en Fortegnelse over, hvilke Salmer af Kingo og hans Salmebog vi vilde foreslaa til Optagelse i Salmebogen. Det bliver vel rigtigst, at der fra os skrives et Brev til Komiteen i det kjøbenhavnske Konvent, men dermed kunde det, mener jeg, nok bide lidt endnu. Til Dem vilde jeg gjøre den Bemærkning, at vi hidtil ingen Morgen- og Aftensalmer eller Bords. have medtaget af Kingo, fordi vi ikke vide, om det er Deres Mening, at i denne Salmebog skulde medtages, hvad ikke nærmest hører med til Brug i Kirken. Der kunde siges adskilligt baade for og imod. Kirkesalmebogen tage Folk dog hjem med sig, og blev der Plads i Bogen, var det ingen Skade, at nogle Salmer stod i den til Brug ved den huslige An-

Lin. 15 f. o. Vuggevise: Sov sødt Barnlille — skrevet paa Rejsen hos Rørdam og Busck. (Poet. Skr. VI. 489).

dagt. I Sl. „Nu nærmer sig vor Pinsefest“ er en lille Fejl i Verse-maalet i 1 V. 4 L. baade som den staar hos Kingo og i Hagen, og denne lille Fejl er til Hinder ved Sangen. Ved Sl. „O Sjælehyrde Gud og Mand“ har De en Gang bemærket, at her ere dejlige Stykker af 2 Salmer; men hvordan den kunde deles, forstaa vi ikke, og have derfor ikke taget den med paa vores Optegnelse, skjønt den yndes særdeles, især Verset: „Nu véd jeg Vej til Himmerig“ og fra: „Min Jesus, som mig skuffer ej“ til Enden.

De vil vist faa Lejlighed til at øves i Taalmodighed, naar De skal sammen med de andre. Hvor vanskeligt det er at blive enig, selv naar man er grundenig i Troen, har jeg atter ved vore Forhandlinger haft Lejlighed til at overbevises om. De forsmaar jo ikke et Raad, naar det ikke kommer i Ubeskedenhed, og jeg ytrer derfor, at jeg tror, at det slet ikke vil nytte, at De indlader Dem vidtløftig i Forhandlinger om Enkelt-heder; men at De anfører Salmerne, enten som de oprindelig ere, naar det kan gaa an, eller i Omarbejdelse, som De fore-lægger dem, og da alene lader dette i Regelen være Spørgs-maalet: „optaget“ eller „ikke optaget“.

De vil nu vist finde Ting saa vel i Udvalg af Sl. som af Re-censioner, som De ikke billiger. Men sandt er det, at vi har gjort vor bedste Flid, vi have ikke jasket det af. Det er drøftet af hver enkelt særskilt, af os 3 samlede, saa nøjagtig som vi kunde, og endelig af Konventet. Det vil jo glæde os, dersom vort Arbejde ikke blev ganske unyttigt.

Hermed slutter jeg for denne Gang. Det glæder mig at høre, at De har faaet Sommerværelser. Gud give Dem Legems Styrke, og fremdeles Aands Friskhed til at fortsætte og fuld-føre de vigtige Arbejder, som bie paa Dem. En troende Læg-mand fra Fyn, der var her i Pinsen, sagde til mig, at han syn-tes, vi trængte haardt til en kristelig Kirkehistorie; en anden spurgte mig om der ikke snart kom Fortsættelse af Sangvær-ket, han længtes saa meget derefter. Deres Bøger finde nok efterhaanden Indgang blandt Folket, kun at deres Sans bliver vakt og faar en god Retning.

Min Kone beder Dem og Deres venligst hilset, hun er og-saa saa glad over at De har været her

Deres taknemlig hengivne

P. Fenger.

Fra Ferd. Fenger.

492.

Kjære Hr. Grundtvig!

Liunge d. 3 Juni 1844.

Tak for Deres kjære mig uforglemmelige Besøg, Tak for Deres venlige Brev og for de 3 nye Vers til Vuggevisen, som er os meget kjær. De tiltroer mig dog vist, at jeg Intet har imod at Englene, eller hvem der vil, kalder os Stakler „Maddiker“, men en anden Sag er det med „Maddike-Tunge“. Da Maddiker ingen Tunge har og den hele Ormeslægt er maalløs, saa er Billedet, om jeg skjønner ret, forfeilet. Det Samme gælder om „Fingrene sande“ i V 2, skjønt paa en anden Maade. Dersom jeg ikke holdt saa meget af Visen, saa kom jeg ikke med disse Bemærkninger, som De jo endda kan gjøre med, hvad De vil. I Hærfølge sang jeg den 30—40 Gange for Bønderne og efterlod desuden den nodekloge Degn Musiken. Ved Præsterne, der samledes hos mig d. 21 Mai, spredtes Rygtet om den over hele Egnen og jeg har alt havt en Bestilling fra Fyen baade paa Ord og Musik. Det er utroligt saa hastigt Sligt forplanter sig, naar det har truffet Hjertetonen.

Cora Nyegaard, som var hos mig, Dagen efter Modtagelsen af Deres Brev, blev meget glad ved Deres Hilsen og lovede at gjøre sit Bedste ved „Talsmand som paa Jorderige“. Jeg holdt den Dag Qvinde-Gilde. 2 Koner fra Liunge og een fra Braaby vare hos mig tilligemed Cora og nu maatte de deels synge deels diktere Viser, som hun og jeg opskrev. Kaffekanden var naturligviis paa Bordet og det Hele var baade morsomt og ikke uden Udbytte. Jeg fik „Svænnendals Vise“ og „Qvinden i Hedingeland“ m. m. som Sven nu snart skal faae. Vil De sige ham, at min sidste Forsendelse, med Nr. 9—11, blev sendt til min Svoger Peter Boesen, som maa staae til Ansvar og at Cora Nyegaard har lovet at sende ham Ørnebruden ved sin Forlovede Cand. Petersen. Skulde dette Løfte ikke blive opfyldt, saa tjener til Svens Underretning, at Ørnebruden findes i et Nodehefte som jeg laante Peter Boisen i Fjor og som han lod afskrive Rub og Stub.

Deres Hilsen har jeg bragt Ingemann som gjengjælder den venligst. Mange glade Sommerdage paa lille Tuborg ønskes Dem og Deres af

Deres tro hengivne

J. F. Fenger.

Lin. 14f. n. Folkeviser, som Sv. Grundtvig allerede da samlede paa.

Fra Ordenskapitlet.

493.

Kiøbenhavn, den 3die Juni 1844.

I Overeensstemmelse med de Ridderordenens Medlemmer paaliggende Pligter, er Deres Høiærværdighed, ved Deres Optagelse i Ridder-Samfundet anmodet om, at meddele Ordenskapitlet en Optegnelse af Deres Levnetsløbs vigtigste Begivenheder, til Brug for Ordenernes Historiske Samling, samt om at tilbagesende det Dem tilstillede Exemplar af Eden, forsynet med Navn, Datum og Opholdssted.

Da dette ikke endnu er opfyldt, og det paaligger Capitlet at paasee Anmodningen efterkommet, saa maa jeg tjenstlig erindre Deres Høiærværdighed om, at ville uden videre Hensind sende indsende forbemeldte Documenter.

Stemann.

Til P. Fenger.

494.

Kiære Ven!

Khvn. 8de Juni 1844.

Tak for Venne-Brevet og for Listen over de Kingoske Psalmer, men jeg havde ønsket og ventet mere, nemlig Deres Liste paa de Brorsonske Psalmer, og paa dem, De af Sangværket ønskede optagne; thi jeg er ligesom De, af den Mening, at skal der komme Noget ud af vort Arbeide, maa jeg forelægge Vedkommende en Liste, og see, om De kan finde Dem i den med saa faa Undtagelser, at Hovedsagen vindes; men allerede om de Brorsonske Psalmer er min Kundskab mindre og mit Skøn løsere, og om Sangværket har jeg kun en meget eensidig og tildels vaklende Mening, saa i Henseende til det trænger jeg allerhaardst til Hjælp af mine Venner, som veed, hvad der især har tiltalt Dem og fundet Indgang hos den Deel af Kirkefolket, De kiende. Derfor, kiære Ven! send mig en saadan Fortegnelse, saasnart De kan, og bryd Dem ikke om Enighed med de Andre, hvis Skøn jeg i dette Stykke lægger langt mindre Vægt paa.

Broder Ferdinand har jeg sendt tre Vers til at giøre Vuggevisen fuldstændigere, og havde i den Anledning et venligt Brev fra ham, hvori han vel, i mine Øine meget ufornuftig, gjør naturhistoriske Indvendinger mod det Poetiske Udtryk „Madike-Tunge“, men Sligt er saa sædvanligt, at jeg ei skulde anmærket det, naar Sligt ikke var en af de store Hindringer for en god Psalmebog.

Lin. 8 f. o. Edsformularen ligger uafsendt og uden Underskrift endnu inden i Ordenskapitlets Skrivelse til Gr.

Breve. II

26

Dog, den Tro, som flytter Bjerge, har bortryddet større Hindringer end disse, saa de gaae vel, med Guds Hjelp, samme Vei.

Naar De finder, at vi ikke, under mit Ophold i Bjergby, kom paa Tale om Adskilligt, som De ønskede klaret, da er jeg ikke enig med Dem, thi jeg var saa langt fra at gæste Dem som Recensent, enten i god eller slet Forstand, at jeg kom som en Lidende, der følte sig dybt ydmyget; vidste vel, at ogsaa det skulde tjene ham til Gode, men havde dog saa meget at bestille med sig selv, at han hverken duede til at trøste eller formane Andre.

Ovenikiøbet veed De, at jeg, til min store Ydmygelse maatte strides med Sønnen, næsten hele Christi Himmelfarts-Dag, saa det var kun ved uhyre Anstrængelse, jeg kunde følge Deres Præken saavidt, at jeg skønnede, De Gud skee Lov, præker langt mindre skriftlig og stivt, altsaa langt mere baade naturligt og kirkelig end før, saa jeg tvivler ingenlunde om, at Resten af det Døde ogsaa med Guds Hjelp forsvinder og afløses af Livet i Christo Jesu, Vorherre!

De veed, at jeg ved Dronningens Omsorg boer paa lille Tusborg i Sommer, og jeg velsigner Hende for det hver Dag, thi med Guds Hjelp kommer jeg nu snart til Kræfter og kan glæde mig over hvad Gud har lært mig i den lidt trange, men vist nødvendige Skole, jeg maatte giennemgaae.

Hils kiærligst alle Deres fra os og ei mindst fra

Deres

N. F. S. Grundtvig.

*Fra P. Fenger. **

495.

Kjære Hr. Grundtvig!

Slotsbjærgby d. 21 Juni 1844.

— — — —

Broder Ferdinand havde alt, førend jeg fik Deres Brev, meddelt mig de andre Vers af Vuggevisen. Den har glædet mig meget. Hans Udsættelse „Maddiketunge“ kan jeg fra den poetiske Side ikke tiltræde, og mig er det kjært at sige saa, naar jeg om Aftenen gjentager Vuggevisen for mig selv. Men at Udtrykket for Pluraliteten, selv af Deres bedre Læsere, især i Begyndelsen har noget stødende, det er rigtignok ogsaa min Overbevisning. Det gaar næsten nu med „Maddiketunge“ som det gik med „Katten“ i Deres Kongevise. Enhver maatte indrøm-

me, at dette Udtryk var saa betegnende, at det vanskelig kunde ombyttes med noget andet, og nogle vilde endelig beholde det Ord, men andre og vistnok de fleste opofrede heller det mere træffende Udtryk, end de fandt sig i, at hvad der støder deres poetiske Skjønhedssans skulde blive staaende. At Folk i det hele er slemme med at støde sig over enkelte Ord eller Udtryk og derover forkaste hvad ellers er skjønt og poetisk, det er alt for vist, og at det er og vil blive en stor Forhindring for Salmebogen, det har jeg alt mærket og vil komme til at mærke. Men det Hele, med at det skulde gaa saaledes som det er gaaet, er mig saa underligt, er mig næsten som en Drøm, saa jeg stundum maa sige mig selv: hvad, er det urimeligt, at du vil vente, at det skal gaa igjennem med en grundkristelig poetisk Salmebogs Billigelse af ministerium hafniense o. s. v. og især med Tilladelse til dens Indførelse. Imidlertid stoler jeg paa, at den Herre, som har ført Sagen saa langt, han fører den nok videre og afvender de Hindringer, som skulle afvendes for at Hans velbehagelige Vilje maa ske iblandt os, hvorom vi jo dog daglig bede i den 3dje Bøn. Adskilligt af hvad Folk støder sig over kan jo dog forandres uden stor Skade, og adskilligt faa de at finde sig i og at vænne sig til, og vi har, Gud være lovet! en saadan Rigdom paa Salmer og aandelige Sange, at om ogsaa nogle vrages for enkelte Udtryks Skyld, saa have vi nok endda. De, kjære Hr. Grundtvig, og de øvrige Samlere ville jo vel vide at sætte dem paa et saadant Standpunkt at de retter dem efter, hvad Folk med nogen Slags Billighed kunde ønske borttaget eller forandret, og derimod hvor det vilde være til aabenbar Fordærvelse af noget godt, ubekymret om de Indvendinger, der kunne forventes, sætte den gode Vin frem for os, om ogsaa en eller anden skulde faa Hoste deraf, fordi han er vant til Vin og Vand, maaske endog Mælkevand, og derfor kalder Vinen for stærk.

Hvad er det dog en Glæde at se, hvor rige vi er paa Salmer og aandelige Sange, saa hvad der mangler os, det er i Grunden ikke andet end Lyst til at synge dem med vor Mund og i vort Hjærte. Skulde vi ikke skamme os som Hunde, naar denne Sandhed træder frem for os. Den Aand, som er god, han drive os dertil og han lære os det bedre og bedre, og vore Børn efter os!

Det er ret mærkeligt, hvordan der i Luthers Salmer, der dog ere faa, ere Salmer til alle Hovedstykker i vor Kristendom, saa en Menighed, der havde, var det ogsaa kun dem, og

sang dem med Hjertens Lyst, den kunde endda sige: mig fattedes intet!

Det glæder mig at høre, at De befinder Dem saa vel paa Tusborg, og at Deres Helbred styrkes og Deres Sind oplives ved den friske Luft og det behagelige Opholdssted. Hvad skal vi sige, naar vi betænke, hvad Herren gjør imod os, uden dette: takker Herren, thi han er god og hans Miskundhed varer evindeligt!

Lad mig nu bryde af for denne Gang. Vi have det godt. Hilsen til Deres Kone og Børn fra Deres altid hengivne

P. Fenger.

Til Caroline Amalie.

496.

Allernaadigste Dronning!

Kbhvn 25 Juni 1844

Længe og lykkelig leve Dane-Dronningen Caroline Amalie! det er dog vist et langt almindeligere Ønske, end man af de forhexede Dagblade skulde slutte, thi det er jo Alle vitterligt, at om vi end savnede nok saa meget hos vores nærværende Konge og Dronning, bedre kan vi dog ikke vente dem i Hast, men er kun alt for visse paa de Vovere, og det burde ligeledes være alle vitterligt, som det dog, desværre, ingenlunde er, at jo lykkeligere Majestæterne føde sig paa Danmarks Throne, des lykkeligere vilde De baade ønske og gjøre Danmark!

Dog, Verden lader sig nu engang ikke omskabe, enten med det Gode eller med det Onde, saa vi maae tage Verden, som den er, og lade den gaae sin skæve Gang til Undergang, betragte vor Møie her som en Overgang til bedre Egne og bedre Selskab, saa det skal være mit inderlige Ønske og min indstændige Bøn til Gud, at Han, som ene kan, vil baade røre, oplyse og styrke Majestæterne til saaledes at betragte og oversee den utaknemmelige Verdens Løb og slette Vaner, og dog, som Hans Børn, der lader sin Sol opgaae over Onde og Gode og lader regne over Retfærdige og Uretfærdige, blive ved at „gøre Godt mod Utaknemmelige og Onde“!

At jeg imidlertid selv skulde findes mellem disse, det forbyde Gud, og skiænke mig derimod baade Hjertelag og Naade til daglig klarere at vise, at, veed jeg ikke andet, saa veed jeg dog at skønne paa Majestæternes Naade og Godhed, og da især paa Dronningens den bestandige og grændseløse Naade, og Han lade Deres Majestæt føle, at ogsaa min

tørre Lykønskning til Byrds-Dagen, og de jævne Rim, jeg tager mig den Frihed at tilføie, kommer fra et taknemmeligt Hjerte, som vil med Glæde vise sig

hengiven og allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Orla Lehmann.

497.

Kjøbenhavn d. 28 Juni 1844

Da det scandinaviske Selskab besluttede at foranstalte et Tog til Skamlingsbanken, aftaltes det strax at indbyde Dem til at gjøre Selskabet den Ære og Glæde at følge med som dets Gjæst. At vi ikke strax derom tilskrev Dem, har kun sin Grund i, at det i Begyndelsen gik saa trevent med Tegningen, at Forehavendets Fremme maatte synes tvivlsom; men da Tallet nu er fuldt, er det mig en kjær Pligt at kunne forsikkre Dem, at, hvis De vil modtage vor Indbydelse, baade deres Reisefæller og de Venner, vi skulle gjæste, ville kappes om at vise Dem, hvor levende de Danske paaskjønne, hvad De er for den Sag, i hvis Navn dette Stevne møde finder Sted.

Ærbødigst

Orla Lehmann.

Til Orla Lehmann.

498.

Kbh., 29de Juni 1844.

Da jeg alligevel, naar blot det Skandinaviske Selskab vilde tilstæde mig Adgang, havde besluttet at gøre Reisen med til Skamlings-Banken, og ryste deres Hænder, som vil ærlig staa Last og Brast med gamle Danmark og Modersmaalet, saa er det med dobbelt Glæde jeg modtager Selskabets ærefulde Indbydelse, som det bedste Varsel for den Sags Udfald, vi er Alle lige gode om, og som nødvendig maa sejre, naar „Een for Alle og Alle for Een“ er vort Løsen!

Jeg beder Dem derfor ved første Leilighed at bevidne Selskabet min Taknemmelighed og den deraf nødvendig udspringende Redebonhed til at gjøre Alt hvad jeg kan mægte, til gamle Danmarks Gienfødelse og Nordens Forening i Kæmpe-Aandens klare Bevidsthed.

Med Højagtelse

ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Lin. 1 f. o. Poet. Skr. VI 493.

*Til Georg Saxild. **

499.

Højstærede Hr. Saxild!

9/7 1844.

Hvor behageligt det end var mig med Deres meget ærede Brev af 5te dennes at modtage det eneste, jeg havde tabt paa en Rejse, saa rig paa Vinding, at Tabet var ubetydeligt, saa var dog Brevet selv mig endnu langt behageligere, og nu glæder det lille Uheld mig ordentlig, da det gav mig den bedste Lejlighed til at bevidne Dem og gennem Dem hele Kolding By min varme, uskrømtede Tak baade paa egne og paa gamle Danmarks Vegne for den altid sjældne og i Danmark længe mageløse Venlighed og Gjæstmildhed, hvormed Byen modtog saa mange personlig ubekjendte, blot fordi de kom som Børn af den fælles Moder, for at ære hendes Maal og hendes Minde! Aldrig skal jeg glemme, at Kolding var den første By i Fædrenelandet, der rakte den gamle Daneskjald en Krans af bedre Blade end Lavrbærtræets, ja en Krans af Bøgeblade, som fra Hedenold ikke blot dirrede ved hvert Greb i Modersmaalets Guldharpe, men hvælvede en Løvsal over Fuglereden, saa den fandt Læ for de skarpe Vindene, der i alle Lande har truet Folkesangen med Ødelæggelse.

Med Taksigelse

og sand Høiagtelse.

N. F. S. Grundtvig.

Til Caroline Amalie.

500.

Allernaadigste Dronning!

Khvn 9 Juli 1844

Modtagelsen af 500 rdl. til Asyl-Skolen er det min Skyldighed at bevidne, og om de Titusinde paa Skamlings-Banken vilde det være mig en Lyst at fortælle, naar jeg ikke vidste, at Deres Majestæt, desværre, har lidt Skade paa det Øre, som vender mod Slesvig-Holsten! Nu derimod vil jeg kun sige, at dersom Deres Majestæt havde været nærværende, og med Deres egne Øine seet, at „de Titusinde“ stod ikke blot paa Papiret, men paa Guds grønne Jord, stod og ventede taalmodig paa Tungen som vilde tale deres betrængte, ja, giennem Aarhundreder undertrykte, hellige og retfærdige, men, efter det sidste Patent, som det syndes, fortviv-

Lin. 5 f. o. det eneste jeg havde tabt: en Vadsæk, Gr. glemte i Kolding.

Lin. 1 f. n. Chr. VIIIs Sprogpatent af $\frac{20}{3}$ 1844, der gav det tyske Sprog Forrangen i den slesvigske Stænderforsamling.

lede Sag, og havde saa, med Deres egne Øren hørt Bonde-Sønnen, Bonde-Karlen, Folke-Helten fra Sommersted tale Moders-Maalets Sag, ei blot med de samme Ord, som staaer optegnede i „Fædrelandet“, men med en Hjerte-Sorg, med en Helte-Mine, med en folkelig Majestæt, som vore Døgn-Blade mindst af Alt kan enten optage eller betegne; dersom Lykken havde været Danmark saa god; da vilde Dronning Caroline Amalie, den Hjertelige, den Elskelige, med det Danske Moder-Hjerte og med den Engelske, den Angelske Skjoldmø-Barm, aldrig mere laane Slesvig-Holstenernes Øren til at betragte den retfærdigste Folke-Sag under Solen i et skiævt og fiendtligt Lys, som om det ikke var Nord-Slesvigerne, de trofaste Vogtere for det „grønne Gudhjem“, der sukkede, der harmedes, der glødede, der fnøs for deres Hjerte-Sprog og deres Fædres Aand, for deres levende, aandfulde Moders-Maal, men kun en Haandfuld „Schand-Knaben“ som jeg og mine Lige, der trodsede Sandhed og Ret, oprørte Folket og forstyrrede Freden. Nei, aldrig vilde Majestæten betragte Danmarks Opstandelse fra de Døde og Moders-Maalets Gienfødelse i Nordens og Fædrenes Kæmpe-Aand med saadanne høitydske Øine og aldrig høre paa Folke-Stemmer med saadanne plattyske Øren, om end disse Øine og Øren, ved en sørgelig Feiltagelse, en ubegribelig Øien-Forblindelse og en mageløs Misforstand, havde vundet de sidste Skjoldungers Bifald, hvis Øine just skulde funklet under den forhaanede Dannebrog, hvis Tunger skulde svunget Mjølner mod Danmarks Fjender, og hvis Hoveder da skulde baaret Nordens Guld-Kroner i Gylden-Aaret!

Hertil maa jeg kun føie, at ligesom jeg aldrig har talt til saamange Øren paa een Gang, aldrig talt med Dannebrog vaiende, Bøgeskoven sjungende og Øster-Søen bølgende for mine Øine, aldrig talt saa længe og dog saa mageligt, saa muntert og dog saa lynende, saa har jeg heller aldrig talt for bedre Øren; thi jeg ændser ikke Hurra-Raabet, der lyder lige let og lige høit skiøndt derfor ikke eens fra enhver Mangfoldighed med aabne Munde, men at Stilheden og Opmærksomheden voxde, jo længer, jeg talde og jo alvorligere Talen blev, jo meer den krævede Eftertanke strax og Offer herefter, det beviser i mine Øine soleklart, ikke blot, at Dansker Nord-Slesvigs Moders-Maal, men at det ogsaa er elsket som en Moder og finder saa aabne Øren

Lin. 2 f. o. Laurids Skau, der ogsaa havde talt ved en Fest i Sommersted Kro for Hjorth-Lorenzen Aaret før.

mellem Skamlings-Banker som en sølvhaaret Dronning, naar Hun taler sidste Gang i sin Børne-Kreds, og udskifter sine Klenodier med gavmild Haand til Mindes-Mærker, naar Hun gaaer til Hvile, til Moder-Hjertets klare Speile, og til Giengiæld for den uvisnelige Kiærminde-Krands, hvormed ædle Børn altid pryde deres Moders Gravhøi!

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Endnu maa jeg bemærke, at da En vilde forklare Bønderne, hvor herligt det var i Norge, hvor Kongen, som andre Embedsmænd, havde sin faste Løn, da svarede En af Nord-Slesvigs Bønder, paa Alles Vegne: „Kongen paa Kost-Penge! nei, det skal aldrig blive!“

Gyldne Ord i Folke-Munde, der ene burde være Nok til at adle den Folke-Tunge, hvorpaa de fødtes!!

Fra P. C. Koch.

501.

Haderslev, d. 10. Juli, 1844.

Høilærde og velærværdige Hr. Pastor!

Tak for Deres os uforglemmelige Nærværelse paa Høiskamling! Gud give, at vi næste Aar maatte have Deres Besøg igjen! For at bevare Deres herlige, for de slesvigske Hjerter saa oplivende og opmuntrende Tale, beder jeg Dem at optegne den og sende mig den til Trykken i Dannevirke, hvis De ikke allerede nedskriver den for et andet Blad eller agter at lade den udgaae som et Flyveskrift. I ethvert Tilfælde maa De bære Omsorg for, at den Velsignelse, som Talen endnu kan stifte gjennem det døde Bogstav og saaledes endnu opmuntre manges slesvigske Bonde i Efteraarsaftenerne, ikke gaar spilt.

Med sønlig Høiagtelse og Hengivenhed

Pet. Chr. Koch.

Fra J. H. Paulli.

502.

Kiøbenhavn den 10 Juli 1844.

— — — — —
Jeg glæder mig ret til, at vi aabent og frit skulle udtale os for hverandre om den os saa vigtige Sag, som ligger os Alle saa meget paa Hjertet, thi jeg kan ikke nægte, at det forekom-

mer mig, at Deres Velærværdighed for tidligt har affattet Deres Dom om mit og vore Medcommitteredes Forhold til en folkelig Psalmebog. Hvad der hidtil er giort, er jo saa langt fra at være afgjort, at det kun er de Enkeltes foreløbige Skjøn, hvilket jeg for min Deel ikke kan ansee for irreforbare. Men hvad der synes mig her meest maa komme i Betragtning, er at Deres Velærværdighed jo slet ikke kjender vort Forhold til det, der maa ansees for det allervigtigste Element i en folkelig Psalmebog, nemlig vort Forhold til de gamle af Folket giennem mange Aar prøvede og yndede Psalmer. Jeg haaber, naar Deres Velærværdighed faaer Leilighed til at opfylde Deres ærede Løfte og forelægger os det Udvalg af de gamle Psalmer, som De selv paatog Dem og hvortil vi alle høiligen have glædet os, at De da vil erkiende, at det Ideal af en Psalmebog, som foresvæver os, ikke kan betegnes, som De mener, ved Udtrykket: bøie-timsk.

Dog vil jeg ikke længere trætte Deres Velærværdighed med mine foreløbige Bemærkninger om en Sag, hvor Alt endnu kun er foreløbigt og halvt begyndt. Jeg haaber, at vi ved i Fælleddskab virkelig at gaae ind paa Sagen, ville komme til et glædeligere Resultat end det, som Deres ærede Skrivelse synes at spaae.

Ærbødigst

J. H. Paulli.

Til Caroline Amalie.

503.

Allernaadigste Dronning!

Khvn 15 Juli 1844

Da det ei vilde lykkes mig at gjøre det mundtlig, udbeder jeg mig D. Ms. Tilladelse til skriftlig at ønske D. M. en Sommer-Reise saa behagelig, som Sommer-Hvilen, Dronningen beredte mig!

Da jeg af P. Bojsen hørde, at D. M. spurgde om vedlagte Blade, tager jeg mig den allerunderdanigste Frihed at haand-række dem med det Samme, som jeg kun ikke sendte strax, fordi jeg ei turde vente dem betragtede med det gunstige Øie, jeg dog troer, kunde værdiges dem. Da jeg nemlig, saavidt jeg

Lin. 20 f. n. bøie-timsk, med Hentydning til Præsterne Casper Johannes Boye og Herman Andreas Timm, der i 30—40'erne udgav forskellige Salmesamlinger.

Lin. 8 f. n. vedlagte Blade, en Redegørelse for Gr.s Deltagelse i Skamlingsbankefesten og hans Stilling til den nationalliberale Bevægelse. Han havde kort før forgæves søgt Audiens.

veed, er den eneste Navnkundige mellem de gamle Kongelig-Sindede, som kan tiltale U n g d o m m e n, vil lade Den vederfares Ret og bære over med Dens n a t u r l i g e Skrøbeligheder, men tør dog bestemt afvise Dens ubillige Krav og revse Dens Kaadhed, saa glæder jeg mig inderlig ved enhver l e v e n d e Berøring, hvori jeg kan komme med Den, og, skiøndt jeg nok veed, det er langtfra, troer jeg dog, at alle K o n g e n s og D a n m a r k s V e n n e r skulde ogsaa glæde sig og kun D e r e s F i e n d e r græde derover.

Vist nok bliver ogsaa min Stilling daglig mere slibrig og min Opgave vanskeligere, fordi Regieringen, langtfra at billige og understøtte mine Bestræbelser, a a b e n b a r m i s b i l l i g e r dem, som om de i det mindste var høist „ubesindige og ufor-sigtige“ men skiøndt Verdens-Klogskab er langt fra at være min Afgud, saa kan jeg dog indsee, at hvad her er det Æd-leste er ogsaa det Klogeste, nemlig at virke til en levende Sammensmeltning af „Kongeligt og Folkeligt, af Arilds-Aand og Nutids-Liv, Enevolds-Magt og Frihed“; saa jeg maa blive ved at seile min egen Sø og haabe paa, at den Fremtid ei vil være fjern, da det sees, at enten min Idræt lykkes eller mislykkes, saa var den dog en Dannemand, ærlig og trofast og nok saa vel oplyst, som det Kongelig Danske Cancelli, værdig.

Med daglige Bønner, for Danmark og de Danske Majestæ-ter, til Ham, som kan gøre langt over hvad [vi] enten kan bede eller forstaae, og som har gjort store Ting for Danmark, saa store, at vi skulde alle være glade.

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra J. F. Giødwad.

504.

Kbh. d. 21 Juli 1844.

Da Deres Høiærværdighed i Deres ærede Skrivelse af Gaars Dato forekommer mig at gaae ud fra Anskuelser om en Redacteurs Pligter og Rettigheder, som ere meget forskiellige fra mine, maa det være mig tilladt med et Par Ord at gøre Rede for disse; jeg haaber derved at opnaae, at mit Forhold med ikke at optage den mig tilsendte Artikel for Dem vil komme til at staae i et andet Lys, end da De afsendte Deres Brev til mig.

Det forekommer mig at være en Redacteurs Pligt om Bla-dets Hovedspørgsmaal at have en begrundet Mening, som han

forsvarer. Saalænge han føler sig overbevist om denne Menings Rigtighed, bør han ikke lade sit Blad bruge til at bestride sine egne Anskuelse: han bør, som enhver dygtig Mand, være Herre i sit eget Hus, og enhver Redacteur, der ikke vil udgive en literair Valplads, skal ikke idag hielpe til at rive ned, hvad han igaar byggede op, hans Blad skal være en Personlighed med Charakter. En Redacteur skal efter min Mening uden Hensyn til en Forfatters Navnkundighed negte at optage hans Artikler, naar de om en Hovedsag komme i Strid med Bladets Principer. Det er en fri Sag, hvilket Blad en Forfatter vælger til sit Organ, men det maa ogsaa staae en Redacteur frit for, hvilke Forfattere han vil give Ordet i sit Blad: ellers ville Forfatterne blive Redacteurs Herre, og — hvert Rige, som er uens med sig selv, maa forgaae. Jo større den Kreds af gode Forfattere er, der med et Blads Redacteur ere enige om væsenlige Punkter, des bedre for ham; men den Redacteur, der af nogetsomhelst Hensyn tillader en Forfatter at bestride Bladets Anskuelse om Livsspørgsmaal, tilfredsstiller ikke de Fordringer, jeg troer der bør gøres til en ret Redacteur.

Jeg stod i den Formening, at D. H. med „Fædrelandet“ var enig med Hensyn til de af det forfægtede Anskuelse om dansk Nationalitet og Sprog, og at De derfor i denne Sag benyttede det som Deres Organ uden at tage Hensyn til de Forskielligheder, som forøvrigt findes mellem Deres og „Fædrelandets“ politiske Anskuelse. Har jeg i saa Henseende feilet, kan jeg kun beklage det, og det maa være min Trøst, at „Fædrelandet“ ikke har givet nogen Anledning til denne Feiltagelse.

Paa Redactionens Vegne

J. F. Giødwad.

Til Caroline Amalie.

505.

Allernaadigste Dronning!

Khvn 27 Juli 1844

Efter lang Taushed fik jeg et Brev fra Rørdam, hvoraf jeg iblandt Andet saae, at Deres Majestæt, trods alle Betænkeligheder, dog tilsidst havde gjort „Deres Bedste“, for at skaffe Hovedstadens Skolevæsen den Opmuntring og Betryggelse, som, for menneskelige Øine, kun ved R. for Øieblikket kunde times det, og Dronningen maa allernaadigst tillade mig ret hjertelig at takke Dem for denne „Helte-Gierning“, som vel for Øieblikket kan synes ufrugtbar, men skal dog ingenlunde være det, da den sikkert, ved Guds Velsignelse, vil blive Moder til Mange, som bære Frugt i deres Time. Sør-

geligt er det vel, at de „Smaalige“ skulde faae Held til at hindre en god Gierning, men det nytter ikke at klynke, og vi, som veed, at „Herren er med os“, hverken behøve det eller have Lov dertil. Jeg hevnedede mig derfor blot med den „Kieldermand“, der passer til vor Tids Skrigen paa bagvendte og tomme „Guarantier“, at nu har vi meget nemt faaet „Borgen“ baade for det lærde og ulærde Skolevæsen i Hovedstaden, men naturligviis kun i „Navne-Værdi“.

Jeg saae ogsaa af R.s Brev, at D. M. virkelig har gjort Deres Bedste for at „Dorph“ kunde blive Søtofts Eftermand, og derfor kan min Personlighed, der vovede ved en Undertagelse at træde meget stærkt frem, ikke noksom takke og velsigne Majestæten, hvad saa end Udfaldet bliver; thi, Gud skee Lov! jeg kommer daglig mere til den levende Overbeviisning, at det kan være os det Samme, hvad der skeer, og selv, om der i det Store ingen Ting skeer, naar vi kun har gjort vort Bedste til at der baade maatte skee Noget og skee noget Godt!

I Aftes kom jeg hjem fra en Udflugt til den kiære Busck, som vi herefter, Gud skee Lov! og Kongen være takket, skal have i Nærheden, og da jeg, efter Løfte stod Fadder til hans syvende levende Søn, og nød fem Dages deiligt Sommerveir, havde jeg tillige den store Fornøielse, vel maaskee ved et lille Brud paa Formen, men dog paa en meget naturlig Maade, at følge en lille sød Schlesvig-Holsteinsk Frue til Kirke.

Ja, det er maaskee ogsaa et lille Brud paa de bestaaende Former, at jeg skriver til Dronningen om Sligt, som man, efter Verdens Dom, helst i min Alder, skulde smukt tie stille med, men Dronningen hører selv til de Levende, og tilgiver derfor vist allehaande smaa Feil i Formen, for at deltage i Livet, som det bevæger og gestalter sig hos beslægtede Naturer. Det skulde nu saa være, at jeg, ganske uventet og uforberedt, skulde mødes med den lille Fru Hennings fra Slesvig, forsaavidt Dansk af Fødsel, at hun er født i Kiøbenhavn, i den Callisenske Familie, men saa aldeles germaniseret, at hun havde aabenbar „kastet Handske“ til Danskheden, som jeg naturligviis maatte tage op, men hvad blev Følgen. uden at den lille Frue rakde mig den bare Haand at kysse til venligt Forlig, saa herefter skal Majestæten ei med Rette sige om alle dem, der har under-

Lin. 6 f. o. 1844 blev Bonaparte Borgen Rektor ved Metropolitanskolen og hans Broder Vilh. Aug. B. Direktør for Borger- og Almueskolevæsenet i Københav.

tegnet P e t i t i o n e n for D a n s k h e d e n i S l e s v i g at de ikke ligesaa vel har været det „forsonende“ som det „kæmpende“ Element!

Dog, Deres Majestæt kunde snart tænke, at jeg ogsaa her ved havde baaret mig „høist uforsigtig og ubesindig“ ad, og, uden at ville gjøre mig renere end jeg er, altsaa uden at nægte, der hænger noget Besmittet ved Alt hvad jeg gjør, saa finder jeg dog, at Frimodigheden til at tale høit om hvad vi gjør er et temmelig vist Kiendemærke paa, at vi hverken har havt isinde at gjøre noget Ondt, eller igunden gjort Noget, om vi end med Skin kan mistænkes og beskyldes derfor. Desaa vil jeg i Korthed sige lidt nærmere Besked. Jeg fandt den lille stridbare Frue ikke blot saa deilig og ungdommelig, men ogsaa saa aaben og uskyldig, at jeg tog hende for en Pige paa femten Aar, og jeg mærkede strax, at vi ganske vidunderlig tækkedes og forstod hinanden, og da vi naturligviis ikke kunde dølge det for hinanden, tog jeg strax den vel dristige, men, i mine Øine, eneste rigtige og ædle Beslutning, ikke heller at dølge det for Verden, men at gestalte vort kiærlige Forhold saaledes, at det kunde taale Dagens Lys, hvad jeg ikke veed bedre med Pennen at forklare D. M. end at fortælle Følgende. Jeg læste nogle Vers for Damerne derude, og de var Alle enige om, at tilkiende det om „Lille Tuborg“ Prisen, hvad naturligviis var mig en sand Triumph, da det baade var rettet til Dronningen, og havde vundet Dronningens Bifald. Den lille Frue bad mig om Tilladelse til at afskrive det, og D. M. kan nok tænke, jeg kyssede hende i det mindste ti Gange paa Haanden for saadan en Bøn, men bad hende tillige at tage til Takke med en Afskrift fra min Haand, der vel var styg at see til, men kunde allerbedst og uskyldigst minde hende om vort venlige Møde og korte Samliv! Ogsaa denne Bøn blev opfyldt og Opfyldelsen giengældt med varm Taksigelse, og u n d e r n e d e n Afskriften tilsatte jeg følgende Linier:

De findes, som yndes,
De kiendes fuldsnart,
Hvad lønlig begyndes,
Fuldende sig klart.
Vel mødt og velkommen!
Sang Fuglen til Blommen,
Velsignet, f a r v e l l

Som Fugle i Skoven
Vi mødtes paa Øe, „
Som Snekker paa Voven,
Hver seiler sin Sø;
Med Øieblikks Gammen
Vi talde dog sammen,
Som M e n n e s k e r s m a a l

Lin. 7 f. n. Poet. Skr. VI, 493.

Ja, Fruel du blide,
 Du kiærlige Sjæll
 Lad „Venstre“ ei vide,
 Hvad „Høire“ gjør vel,
 Naar vel mødes Haanden
 Med Skjaldens i Aanden
 Fra lille Tuborg!

Giem Belte! giem Belte!
 Giem Sangen i Barm!
 Hvor Tonerne smelte,
 Er Sangbunden varm,
 Til tonefuldt Minde,
 Giem Sangen, V e n i n d e!
 Kom Skjalden ihu!

Nytter denne Fortælling ei til Andet, kan den dog sige Majestæten, hvad der virkelig er skedt, om Rygtet maaskee, hvad ei er umueligt, skulde bringe hvad ei er sandt.

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Til P. Fenger.

506.

Kiære Ven!

Khvn 31te Aug. 44.

Tak for Venne-Brevet med Deres Kone, som det glædede mig, dog et Øieblik, med Deres Moder, at see hos os, og mange Tak for de 200 rdl. til Lindberg, som det tilvisse er mig glædeligt at have paa rede Haand, saa jeg kan melde ham, at han til Octbr. kan regne paa 800 rdl. Det er ellers et forunderligt Mske. thi lige siden han reiste herfra, har jeg ikke seet et Ord fra ham, og det uagtet jeg til Paaske confirmerede hans ældste Søn, som man dog pleier at takke selv dem for, man ei kalder Venner.

Det aarlige Afdrag har jeg længe tænkt, vilde være L. trykkende, men, før han saa rask besluttede at sætte sig for det, skulde han dog prøvet, om Kongen eller Andre vilde komme ham til Hjælp. Selv nu, skal jeg vist nok ikke krympe mig enten ved at give min Skærv, eller opmuntre gode Venner til det Samme, men jeg gjør ingen af Delene, uden han selv siger mig, han behøver det, thi han har baade Mund og Pen, og saa stor maa Delicatessen for os selv ikke være, at vi ei engang vil sige prøvede Venner, hvad vi fattes.

Vedlagt sender jeg mit til vor Committee indgivne Forslag om Psalmer af den gamle Bog, og De vil strax see, at jeg har ikke stukket under Stol, saa Vedkommende vil maaskee finde det en „haard Tale“, men jeg kan ikke hjælpe dem, jeg sagde det reent ud ved vort sidste Møde, at jeg havde kun lidt Haab om at enes med Dem, men da De atter bekræftede, at det var Deres Alvor at lægge den gamle, prøvede Psalmebog til Grund, saa maatte jeg sætte Dem paa Prøve,

og bestaaer De denne Prøve, da bliver vi enige, thi jeg har besluttet kun at stride hardt for de gl. Ps. og naar de beholdes, da lade det gaae som det kan med de Nye, dels fordi det er i høi Grad min egen Sag, og især fordi jeg føler, det giælder ogsaa her, hvad Apostelen siger: jeg lagde Grundvold, som en klog Bygmester, Andre see til, hvordan de bygge derpaa! Desuden tvivler jeg ikke om, at, naar alle de gl. Kierne-Psalmer beholdes, vil de Nye, der ligner dem enten i Dag eller i Morgen fortrænge hvad der ikke rimer sig med dem.

Jeg mener, det følger af sig selv, at De med Deres Committee fuldfører Deres Hverv og sender, saasomt De kan, Resultatet til Hovedstadens Convent; thi iblandt Andet, maa vi huske, at naar jeg ogsaa kan blive enig med Committeeen, er dog det Brede tilbage, i Conventet selv, hvor vist al Bistand kan behøves — Det undrede mig ellers, at De havde taget saa sparsomt til den Kingoske Psalmebog, at jeg i denne Henseende maa tit staae ene.

Nu, i Herrens Navn, Han være med os alle Dage!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig

Men hvad siger De om Birchedals Tiltale? Kan og bør vi ikke gjøre et Skridt i den Sag? Naar Conventet samles, agter jeg at bringe Sagen paa Bane, thi det synes mig dog alt for galt.

Fra Peter Rørdam.

507.

Kjære Pastor Grundtvig!

Mehrn 1 Sep. 44

Paa Rønnebæksholm boer 2 Søstre — den ene Enke — Fru Tofte — den anden Frøken Carlsen — begge behage de mig meget — men dog med Forskjel: Enken tiltaler mig meest — sætter min Sjæl meest i Bevægelse — Søsteren behager jeg meest.

Lin. 9 f. n. Ligesom Københavns og Roskilde Konvent havde ogsaa det jyske Præstekonvent udtalt sig for en helt nye Salmebog i Stedet for Mynsters Tillæg. Men Jyderne havde opsat en af Birkedal affattet Erklæring i Berl. Tid. ²⁴/₆ — 1844. Denne offentlige Udtalelse affødte en Tilrettevisning fra Kancelliet, og da Birkedal i „Fædrelandet“ ²⁰/₈ afviste Berettigelsen af denne, blev der nedsat en Provsteret over ham. (Jfr. Nyegaard: Birkedal I. 307 ff.).

Dette siger jeg Dem nu — min faderlige Ven — om De mulig vilde sige mig Deres kjærlige Raad — men snart — for imorgen kommer de her begge 2 — og bliver her nogle Dage — altsaa paa O n s d a g venter jeg Deres Brev. — Jeg har ei kunne skrive Dem dette til — før i dette Øieblik. —

— — — —

Deres hjerteligt hengivne

Rørdam.

*Til Peter Rørdam. **

508.

Kiære Ven!

Kbhvn 3 Sept. 1844.

Deres sidste Brev forundrede mig ikke, thi mig syntes, jeg alt i nogen Tid havde vidst, det skulde være „En af To“, men „hvilken?“ derom kunde jeg saa meget mindre have nogen Mening, som jeg tilfældigvis ikke engang fik Fru T. at se i Foraaret, da hun vilde besøgt mig. Her er det da ret egentlig i Blinde at give Raad, uden for saa vidt jeg nok tør sige, at vi altid i Længden har mest Glæde af dem, der elske os højest, saa hvilken af Søstrene det er, hende maa jeg ønske Dem, baade fordi hendes Glæde er afgjort og Deres, med Guds Hjælp, sikker nok, medens der er langt større Rimelighed for, at en af os, end at en Kvinde skifter Kjærlighed.

Nu beraad Dem for Resten, det bedste De kan, med Gud i Himmelen og Deres eget Hjærtelag, saa vil begge enes om at lade Dem ramme det rette, og jeg skal have den Glæde at se en Kjærest hos Dem, som baade forstaar Dem og som jeg kan tale med baade om hvad der hører til hendes og til Guds Rige.

Ja, det ske i Vorherre Jesu Navn, for „al den Idræt, som begyndes i det, god Lykke og Fremgang faar, indtil den Maalet naar, saa den Gud til Ære sker og dernæst til os han ser!“

Deres Ven

Grundtvig.

For Resten, saa naar jeg betænker, at Besøget begyndte allerede i Gaar, kommer mit Raad bagefter, for saa vidt det var andet end det, Deres Hjærte uden Tvivl allerede har givet sig selv.

Lin. 7 f. n. Af Salmen: I Jesu Navn, nuværende Salmebog 126.

*Til Peter Rørdam.**

509.

Kiære Ven!

Kbhvn d. 7 Sept. 1844.

Af Deres Brev ser jeg først, at De har opsat Deres Beslutning indtil videre, og naar vi lægge Sagen i Guds Haand, da vinde vi altid derved den Sikkerhed, vi umulig selv kan give os. — For Resten maa jeg blive ved mit og anmærke, at jeg heller vil have en Svigerinde, som elsker mig mindre end en, der elsker mig mer end min Kone, thi det sidste har jeg set sørgelige Følger af hos andre.

At Høstsalmen var stiv, sagde jeg Dem selv, det er ikke den, jeg nu har gjort i en Hast, som „Der stander et Slot“, men om den ellers kan takkes Dem, kommer an paa en Prøve. Jeg faar i Dag ej Tid til mer end at skrive den af.

Assessorens Glæde kan jeg forestille mig, gid den blive varig, og Dorph en god Præstemand og Dem en kjær Nabol Hils Søstrene venligst fra os alle.

Deres

N. F. S. Grundtvig.

Til P. Fenger.

510.

Kiære Ven!

Khvn. 12te Septbr. 1844.

Vel har vi i Committeen endnu kun giennemgaaet 10 Nummere af de 200, jeg fra den Kingoske Ps.bg. har foreslaaet, men det tegner dog til, at vi vil komme skikkelig ud af det. I den Berlingske Tidende Nr. 246 vil De imidlertid see en formelig Krigs-Erklæring af Biskoppen, hvorpaa jeg troer det eneste rigtige og nødvendige Svar vil være, at jeg lader mine Psalme-Blade trykke, for at møde B. paa hans egne Enemærker med et „Tillæg“, og derfor vil jeg spørge Dem, om De endnu er af den Mening at vi paa fælles Bekostning skal gjøre et stort Oplag, der kan spredes over Landet for Intet eller meget Lidt. — Er De kun enig med mig derom, vil jeg, uden videre Forhaling, sætte Planen iværk og lade det komme derpaa an, hvorvidt Flere vil hjælpe os. Christelig Hilsen og Venskab fra

Deres

N. F. S. Grundtvig.

Lin. 11 f. o. Høstsalmen var stiv. I et tidligere Brev til R. havde Gr. sendt ham Høstsalmen: Gud, Du fra dine herlige Højeloftssale.

Lin. 15 f. o. Assessor Aagaard paa Iselinge, nær Præstø.

Lin. 19 f. o. Herefter følger Gr.s Høstsalme: Nu falmer Skoven trindt om Land.

Til J. C. Lindberg.

511.

Kiære Lindberg!

Khvn 12 Septbr 1844

Da jeg ikke har hørt et Ord fra Dem, lige siden De indtraadte i Deres ny Stilling, synes det jo vel, som De reent havde glemt mig, men dels troer jeg det dog ikke, og dels seer jeg klart, at jeg dog ingenlunde maa glemme hvad De i mange Aar og under store Prøver har gjort og lidt for en god Sag. Uagtet jeg nu slet ikke veed, hvorledes De i alle Maader har det, kan jeg dog slutte mig til, at De ved Bosætningen paa Landet, trænger til mange Ting, og det er mig derfor en Glæde at melde Dem, at ved Hjælp af P. Fenger, Busck og Mr. Browne kan jeg, naar De vil, enten sende eller her i Byen udbetale Dem 100 Rbdl. til Hjælp for Øieblikket.

Vil De sige mig, hvordan Deres Stilling herefter bliver med a r l i g Afbetaling fra Præstegaarden, skal jeg gjøre mit Bedste, for at hindre den fra at trykke Dem,

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra J. C. Lindberg.

512.

Kjære Grundtvig!

Taaderup 22 Sept 1844

— — — — —

For det nye Vidnesbyrd om Deres Kjærlighed for mig, Deres sidste Brev bragte mig, takker jeg Dem af et rørt Hjerte, og beder Dem aflægge mine Venner min hjertelige Tak; men om min Stilling her falder det mig besværligt at skrive; thi det er næsten i alle Retninger underlig dunkelt for mig, og før man selv veed eller seer Noget, er det besværligt at skrive til andre derom; thi over Talen kan der dog godt hvile en vis Dunkelhed, fordi en halvqvæden Vise kan ogsaa forstaaes; men over det Skrivtlige gjør det Samme ikke Gavn, og at Nogle vil have, man skal læse deres Mening mellem Linierne, veed jeg nok, men jeg ynder ikke den Lecture. Hvad jeg imidlertid veed noget om, vil jeg nu skrive, saa godt jeg kan.

Forsaavidt jeg kan dømme om Menigheden, som jeg nu tildeels kjender, kom jeg til et Sted i Landet, hvor der ikke har været prædiked Christendom i mange Aar, og hvor der ikke heller blandt de Gamle var noget kjendeligt tilbage, hvor jeg formedelst Daabs-Pagtens Forvanskning af Præsten og Fader-

Vors Oppudsning af Degnen slet Intet havde at henvise til, som Noget der var bevaret, undtagen Nadverens Ord og Evangeliernes Oplæsning. Det forekom mig i Førstningen saare tungt, men siden syntes mig, det var dog i Grunden Meget, saa derfra gik jeg ud, naar jeg talte til Folket, og foreholdt dem da hvilket Guds Mirakel det var, at der stod saadant Bord dækket i Ørken. Siden kan jeg da ogsaa, synes mig, henvise trøstig til Daaben, som Menigheden nu har; og ofte har det under alt dette styrket mig, at jeg aldrig havde begjæret at komme til dette Sogn, og jeg troer ikke heller Kongen vidste, hvorfor han just vilde have mig herhen, saa en højere Haand har styret det. At tale om Frugter af Ordets Prædiken, vilde efter den korte Tid vistnok være daarligt; men det har dog glædet mig, at jeg har kunnet prædike hver Søndag; thi i min Formands Tid lukkede de dog aldrig Kirken „meer end 3 Søndage i Rad“. Men enten Folk nu er kommet eller ikke kommet i Kirke, staaer jeg bestandig i et godt Forhold til dem, og har jeg end maattet tale om det underlig Sørgelige i, at Faae samledes for at høre Herrens Navn love, kunde jeg dog aldrig nenne at skjende paa dem som kom, fordi de Andre blev borte; ja jeg vilde gjerne have dem undskyldte, som blev fra Kirken; thi de kan maaskee have gaaet der saalænge, at de maatte ledes og kedes ved den Gudstjeneste, og jeg tænker altid, at de Bedste er endnu tilbage. — — —

Saavidt jeg kan skjønne har Skolelæreren her med hele sit Huus omvendt sig til Herren; ja jeg tvivler slet ikke derom. Jeg har havt den Glæde, at da jeg blev kaldet af en Kone, for at forsøge Mægling med hendes Mand, med hvem hun havde levet i 8 Aar, og jeg tog til dem, og lod dem snakke sammen, og de just kom dertil „ja lad os saa skilles ad i Guds Navn,“ at jeg da fik Lykke til at tale til dem om, at det kunde aldrig skee; de kunde godt skilles ad i Djævelens Navn, og de kunde ogsaa godt blive udseparerede i Kongens Navn; men i Guds Navn kunde dette ikke skee; jeg sagde dem derpaa, at jeg om en 8 Dages Tid vilde see ind til dem, men da jeg ikke hørte fra dem, udsatte jeg mit Besøg endnu nogle Dage; men da jeg saa kom, saa var de to Stakler saa glade med hverandre, og saae saa velfornøiede ud, at jeg ikke kan sige Dem hvor glædeligt det var for mig, at jeg ikke skulde give dem en Seddel til Amtmanden, som jeg var forberedt paa vilde blevet Tilfældet. Jeg har siden talt med Manden, og han var da ligesaa glad som en nygift Mand, ja sagde, at saa glade Dage havde han ikke troet han skulde oplevet.

Af Deres Psalmer kan Ungdommen her allerede en Deel

udenad, og ved min Confirmations Underviisning, som jeg holder 2 Gange om Ugen, synger vi altid een af dem. Børnene lære dem gjerne, og jeg har stadig den Fornøielse, at enkelte Ældre, som træde ud paa Kirkegulvet, har laant Rosenkjæden og lært ugenlig de Psalmer, som Confirmanderne sang for mig. I Kirken har vi imidlertid ikke kunnet synge dem; thi hverken Degnen eller jeg kan synge; min Kone og nogle af mine Børn kan; men jeg tør ikke ved dem indføre noget saa Nyt, før de selv føle sig drevne dertil. Saavidt er vi ikke komne.

Sogneraadet har jeg overgivet Magt og Myndighed i Sognets Anliggender, har ladet føre til Protocols, at jeg antog, at det var Kongens Mening, at Folket og ikke Embedsmænd der var fremmede, og kunde med deres bedste Villie, kun gjøre idelige Misgreb, skulde styre deres Sager; samt at jeg med Fornøielse vilde tjene dem i hvad jeg kunde; men jeg vilde ikke regjere over dem. Jeg troer det er Kongens Mening med Communal-Anordningen, men jeg veed godt, det er ikke Cancelliets, saa jeg kan mulig nok faae en Irettesættelse i denne Anledning. Den skal jeg med Rolighed tage, men mit Forhold til Sogneraadet, som har sat mig i en behagelig Stilling til dette og Sognet i det Hele, har jeg dog under ingen Omstændigheder i Sinde at forandre.

Med Biskop Brammer har jeg hidtil staaet i et godt Forhold, og Gud forbyde, at det skulde blive anderledes. Han er vist en troende Mand, og det vilde smerte mig inderligt, om vi ikke skulde kunne enes. Jeg var nærværende ved Bispes Visitats i Sønder Kirkeby, hvor Præsten Koch prædikede om den hellige almindelige Kirke, og prædikede saaledes, at jeg inderlig glædede mig derover; men hvad Brammer talede derpaa baade til Menigheden og med Ungdommen, det lod for mine Øren aldeles intet tilbage at ønske.

Eftersom Stillingen er her i dette Sogn, der har een Bye, hvori der for Tiden er 80 Børn under 9 Aar, og denne By ligger næsten $\frac{1}{2}$ Miil fra Sognets eneste Skole, har jeg foreslaet at forsøge paa at faa et Asyl oprettet der, og Forslaget synes at faae Fremgang. Lykkedes der end ikke mere, end at skaffe disse Børn hvis Forældre maa søge Erhverv ved Dagleie, og hvis Mødre endog daglig sees arbeide paa Landeveien med en svær Jern-Hammer for at slaae Steen til at macadamisere Veien, blot Huusly og menneskelig Omgang, var der dog allerede meget vundet. Jeg haaber, at det paa een eller anden Maade vil lykkes.

Lin. 4 f. o. Rosenkjæden, en Samling Salmer, udg. af L. 1843.

Dette er saa omtrent hvad jeg kan sige om min Stilling som Præst. Hvad min Person og Familie angaaer, da har vi det paa en særegen Maade. Af Embedet har jeg til Dags Datum ikke havt nogen Indtægt, uden at Skatter, Landmode-Expenser og den udredende Enkepension vil opsluge dem, — — — saa dersom der ikke var en forunderlig Undergjærnings Mand, der hører Bønner, da havde jeg umuligt kunnet leve her, allermindst levet som jeg har gjort; thi naar han nu spurgte mig, om jeg havde savnet noget, maatte jeg dog sige Nei, ja maa sige det af et underlig rørt Hjerte. Endelig har jeg jo naturligtviis maattet købe Heste og Vogne, Køer og Faar og Svin, Kakkellovne og Senge o. s. v. o. s. v., og naar alt det lægges sammen med hvad jeg skal betale for den forfaldne Præstegaard med Græsning, hver Kjerne og hvert Straae til Føde for en stor Huusholdning og Foder for Kvæget, saa løber det uhyre høit op; og saa boer jeg selv for min Person saaledes, at mine Bøger ligge i et „Gjæste-Værelse“ i Stabler, hvor Rotter gaae hver Nat, og jeg sidder i et Værelse, det eneste jeg kan benytte, hvor der hverken er eller kan blive Kakkellovn, og den ny Præstegaard, hvori jeg absolut skal boe til Vinters for min Person, staaer nu mod Slutningen af September Maaned, opført med et Stykke af Stuehuset a l e n e i grundmurede Udvægge; endnu er Tømmeret ikke kommet tilstede, og, naar det kommer, skal det tilhugges, Taget lægges, Skillerummene mures, Gulve lægges, før jeg kan faae et Værelse med Kakkellovn; og dog kan det umuligt indrettes anderledes her; thi jeg maa dog først sørge for, at min Kone og mine Smaae-Børn, kan have et Værelse med Kakkellovns Varme, før jeg tænker paa mig selv. Nu at skrive til mine Venner om alt dette, det kunde jeg aldrig overtale mig til; thi jeg har allerede været dem til alt for megen Besvær; men at det seer suurt ud for mig, er dog meget vist; det begynder allerede at blive koldt, og vil snart blive koldere; men det nye Huus er ikke saa snart opmuret. — — — —

Vistnok kunde jeg under de nuværende Omstændigheder søge et andet Embede, men jeg attraaer det dog ikke, og Kong Christian lod mig søge saalænge forgjæves, at jeg ikke fristes til at betræde denne Bane.

Den Venne-Gave, De har til mig, beder jeg mig tilstillet ved Magister Boisen, som jeg een af Dagene haaber at see i mit Huus; og jeg glæder mig da ogsaa til, at han skal bringe mig glædelige Efterretninger om Deres Befindende.

Herren bevare Dem fremdeles i mange Aar for hans Kirke og Menighed i Norden, og han vil sikkert samle os engang i

det Rige, hvor Trængerens Røst ikke høres, men hvor vi uforstyrrede af Fjenden kan i hans Ansigts Beskuelse prise hans Navn baade aarle og silde!

Med mit ganske Huus hilser jeg Dem og Deres, og beder Dem bringe Deeltagerne i denne Venne-Gave min hjertelige Tak!

Deres hengivne

Jac. Chr. Lindberg.

Til J. C. Lindberg.

513.

Kiære Ven!

Khvn 24 Septbr 1844.

Det gaaer mig med Brev-Skrivning ligesom Dem, men derfor har jeg gjort mig det til en Lov, aldrig at opsætte den, hvor den ej bør forsømmes, og det samme Raad vil De uden tvivl give Dem selv; thi det var virkelig galt i alle Maader at lade mig være uden al paalidelig Efterretning fra Dem, blandt Andet fordi De maatte vide, at Rygtet vilde være veltalende. Mag. Boisen har Intet sagt mig om Bansættelsen, og jeg kiender da kun den Historie af Rygtet, i en Skikkelse, hvorunder jeg baade fra en reen kirkelig og endnu mere fra den statskirkelige Synspunkt, maa misbillige, hvad jeg maa-see, naar jeg var rigtig underrettet, vilde baade have Kald og Mod til at billige og forsvare. Med faa Linier lod ogsaa det Sande sig sige, saa det skulde De ikke have overladt en Anden at udtrykke.

Deres Ømfindtlighed ved at tale til Deres Venner om Deres „Omstændigheder“ kan jeg godt forstaae, thi jeg har den samme, men der maa dog være Maade med Alting, og naar En af mine Venner viser mig, at han baade kan og vil gjøre Noget for mig, da skylder jeg ham ikke blot den Fortrolighed at sige, hvad jeg fattes, men jeg maa indsee, at han kan ikke undvære den, naar han skal virke ved A n d r e s Hjælp. Nu, da De har sagt mig, hvilke Udgifter, De, blot som Præst i Tingsted, kommer til at sidde for, kan jeg let vise vore Venner, at De umuelig kan ene bære dem, og tvivler heller ikke paa, de jo vil tage Deel deri, men da det formodenlig ikke er Alt, hvad der bebyrder Deres Stilling, synes mig, De skulde forelagt Kongen dette øiensynlig Mulige, om Han dog ikke vilde finde sig bevæget til, indtil videre, at gjøre et aarligt Tilskud.

Der som Mag. Boisen er her endnu og jeg kan faae ham i Tale, skal jeg med ham, efter Deres Ønske, sende 800 Rdl. hvortil P. Fenger, Busck og Mr. Browne har bidraget hver 200; men hvad enten de komme med Boisen eller med Posten,

maa jeg bede Dem om to Linier til Vidnesbyrd om Modtagelsen!

28. Septbr.

Da jeg kom ud, traf jeg Mag. Boisen og fandt ham villig til, efter Deres Ønske, at medtage Pengene, og jeg venter ham nu idag, saa jeg vil slutte med de bedste Ønsker for Dem og Deres, først og sidst for Embeds-Gierringen i Herrens Navn, at den maa lykkes og velsignes til Guds Ære og til fælles Gavn og Glæde for den dyrekiøbte Menighed!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Caroline Amalie.

514.

Hr. Pastor Grundtvig.

Boller den 26 September 1844.

Egentlig ville jeg slet ikke skrive Dem til, førend vi havde seets, thi jeg har en Dadel paa mit Hjerte, som mit Venskab byder mig ikke at tie med og sligt langt bedre gjøres mundtlig end skriftlig. Men Mythe-Bogen med dens mig saa smigrende Dedication, ledsaget af et saa velsignet Brev, tillader mig ei længere at gjøre Vold paa min inderlige Lyst at skrive Dem til, og derfor her min skriftlige aller hjerteligste Tak.

Hvad nu min Utilfredshed med Dem angaaer, saa bestaaer den i Deres Reise til Skamlingsbanke, og den Tale De der har holdt. Havde jeg ikke været saa gyselig uvidende om den hele Færd, Dagen De fortalte mig at De den næste reiste til den Fest, jeg havde gjort alt i Værden for at bevæge Dem til at lade det være. Naar man allenfalds som Digter og muligen endnu som Historiker kan undskylde denne Reise og denne Tale, da kan man ikke undskylde det hos Herrens Tjener, og jeg er overbeviist at Vor Herre ei billiger denne Fremfærd, under Værdigheden af Den, Han i saa mange Henseender var mageløs gavmild imod, som kunne være en Klippe i Kirken, burde være et Lys som skinner paa Bjerget!

De sagde mig om Dem selv for nogle Aar siden: „Der er endnu meget hedensk hos mig.“ Dette er jeg kommet til at sande ved denne Reise og Tale. Her har jeg nu udtalt hvad der trykkede mig og som jeg burde have fra Hjertet og Læben inden vi talte om Andet.

Lin. 21 f. n. Bragesnak, med et Dedikationsdigt til Dronningen (Poet. Skr. VI, 551).

Det er mig usigelig kjært at De har havt det godt i Sommer paa Tueborg og rørt er jeg over den Maade hvorpaa De stedse gjentager for mig hvor glad De er over det Ophold. Hvis der er Ovne og man kan have i Kakkelovnen burde De blive der saa længe som mulig thi nu lader Veiret til at blive stadigt. Jeg ville til Himmelbjerget imorgen, men en svar Forkjælelse nøder mig til at give Slip derpaa. Den 8 October vil Gud ere vi hjemme igien. Nu Guds Fred!

Caroline Amalie.

Til Caroline Amalie.

515.

Khvn 12 Octbr. 1844

Allernaadigste Dronning!

Til Deres Majestæts Asyl-Skole har jeg idag modtaget 650 Rdl., som rigelig vil bestride Fjerding-Aarets Udgifter!

Paa Onsdag Kl. 2 skal jeg, om Gud vil, have den Glæde atter at see Majestæten og høre, at skiøndt Ordsproget siger: saamange Hoveder, saamange Sind, kan Hjerter dog godt stemme overeens, fordi Hovederne ikke kan forenes under een Hat.

Det glæder mig overmaade, at Deres Majestæt nu Selv har seet den lille Charlottes Pleieforældre og fundet stadfæstet hvad jeg formodede, at hun, med Guds Hjelp, vilde befinde sig meget vel hos dem; hvad jeg da ogsaa med stor Fornøielse saae, da de i Sommer besøgte os. Gud holde sin Haand over den lille, særdeles opvakte og elskværdige Pige, saa D. M. kan faae al den Ære og Glæde af hende, som hun er skikket til at gjøre sin moderlige Velgiørerinde og alle dem, der faae med hendes Udvikling og Dannelse at gjøre!

Det raa og kolde Veier drev mig da ved denne Maanedes Begyndelse ind fra „Lille-Tuborg“, men endnu i Slutningen af September oplevede jeg der nogle saa deilige og yndige Dage, at de vilde været Nok til at gjøre mig Opholdet uforglemmeligt! Tilfældigviis, som Verden siger, men ved en besynderlig Tilskikkelse, som Troende føle, kom jeg i Sommerens Løb ogsaa til at oplyse en lille Norsk Pige paa det store Tuborg, som hendes Fader, Rector i Frederikshald, ønskede confirmeret af mig, og, skiøndt jeg baade gik nødig dertil og fandt det sørgeligt at see alle Smaapigerne med Strikker om Halsen paa „Retterstedet“, som Almuen ei uden Føie kalder det, saa følte jeg dog snart, at „Guds Ord var ikke bundet“, og har sjelden eller aldrig kunnet tale til en Ung om de Ting, som

høre til Guds Rige, med saamegen Frihed og Inderlighed, som der.

Denne uventede og uformodenlige Leilighed, som Opholdet paa lille Tuborg aabnede mig til en glædelig Embeds-Gierning, er mig da ogsaa et haandfaaet Pant paa, at Gud vil høre min Bøn og rigelig velsigne Dronningen for den store Naade imod mig, for stor til i nogen Henseende at blive frugtesløs. Ja, Deres Majestæt kan troe, det er mit Hjertes inderlige Bøn, saameget mere, som jeg kan synes kun at skønne lidt paa en overvættets Godhed, der i Guds Haand vist var Midlet til at giengive mig Livs-Kræfterne og Ligevægten, der aldrig var i større Fare, som jeg klarere seer, jo meer de nu vende tilbage, og saavist som det piner mig, at Deres Majestæt kan tænke, at jeg netop, hvor jeg ikke kunde dele Majestættens Anskuelse, skulde have handlet letsindig uden at beraade mig med Gud i Himlen og tænke paa det Regnskab, jeg skylder Ham, alle Kongers Konge, der agtede mig tro og satte mig i Embedet!

Dog, jeg er vis paa, Han vil gjøre det godt Altsammen og retfærdiggjøre sin Tjener, som maa adlyde Gud mere end Menneskene, men adlyder intet Menneske med saamegen Glæde, naar han tør, som Deres Majestæt! Herren veed det.

Gud velsigne Majestæterne baade her og hisset!

Allerunderdanigst og taknemmeligst.

N. F. S. Grundtvig.

Til P. Fenger.

516.

Kiære Ven!

Khvn. 20de Novbr. 1844.

Psalmbladene har lidt Skibbrud i Havnen og ligger der for Øieblikket som et Vrag, hvorom man ikke let kan sige, hvad der skal blive af, men dog haaber jeg, den lille Baad ved Kalfatring skal endnu blive istand til at pløie Søen, og i alt Fald maa jeg straks melde Dem, som En af Rederne, hvad der er forefaldet.

Det første Ark var alt aftrykt sine 2000 Fold, det Andet var sat og det Tredie begyndt, saa det var nemt at see til Enden, da der forrige Fredag, pludselig reiste sig en saadan Storm, at vort lille Skib kuldseilede.

Vi var nemlig i Psalme-Committeen kommet omtrent til den sidste Snees af de Kingoske Kirkepsalmer, med

Lin. 12 f. n. Salmesagen jfr. Rønning: Grundtvig IV. 1, 95 ff.

hvilke det i det Hele, efter mine Tanker, er gaaet meget godt, og vi talde om, hvordan vi dernæst skulde tage vor Kaas, og jeg anmærkede da, at Psalmebladene, som nu var paa Nippet at udkomme, vilde kunne tjene os til Traad, da det alt forud var besluttet, saasnaart vi var blevet enige om det gamle Grundlag, da at stille os paa et reent kirkeligt Stade og fra Daaben af betragte Kirkens Tarv ved alle høitidelige Leiligheder og vort Forraad, nyt og gammelt til at fyldestgjøre det.

Da jeg alt for længe siden havde meddeelt Committeen min Beslutning, med Psalmebladene at møde Bs. Pukken paa Kongens Ord om et „Tillæg“, uden at Nogen havde indvendt det mindste, ventede jeg heller ikke nu nogen Indvending, men mødte dog en ligesaa alvorlig som eenstemmig, saa, skjøndt jeg, udentvivel med Rette, forestillede, at jeg, ved paa eget Ansvar at udgive, hvad jeg vilde foreslaae til Sang ved de Kirkelige Handlinger og Høitider, satte Committeen istand til, uden at have bundet sig til Noget, at erfare Menighedens og Publicums Dom, saa blev det mig dog klart, at dette Skridt vilde i høi Grad svække om ei ganske tilintetgjøre den Lyst og Drift, de hidtil i voxende Grad havde viist til at skaffe os en god, christelig Psalmebog, og jeg besluttede da i Guds Navn at lade dem faae deres Villie, saa Psalmebladene blev kalfatrede til at vise ikke hvad jeg personlig mest yndede og ønskede, men hvad vi var blevet enige om, omtrent maatte findes og være fyldestgjørende ved denne Deel af vor offentlige Gudstjeneste. Det forstaaer sig selv og er desuden min udtrykkelige Betingelse, at Comitteen da ogsaa maa gjøre Udvei for Bekostningen baade med det Casserede og det Nyskabte, samt at Oplaget bliver det samme og Prisen ubetydelig, og, skjøndt Udgivelsen forsinkes, angrer det mig dog ikke, da jeg virkelig troer, Vorherre paa sin egen Viis, herved har laant os en Finger, som vi siden skal med Beundring kysse paa.

Jeg gav mig nemlig ikke, før vi havde giennemgaaet det første Ark om Daab, Confirmation, Skriftemaal Altergang og Præste-Vielse, og saae, at hvad man deraf fordrede udelukt, for samtlig at vedkiende sig Resten, var næsten ene Noget af mit eget, som i alt Fald godt kunde undværes, og Psalmebogen vil da udentvivel findes ved det tilsyneladende Ophold at have gjort et Kæmpeskridt.

Dog, jeg maa slutte med den Bekiendelse til Guds Ære, at Committe-Arbeidet, som i Begyndelsen syndes baade mig og de Andre næsten fortvivlet, har afvundet os alle saa ivrig og venlig Deeltagelse, at vi samtlig selv forundre os derover og

see Guds Finger. Kiærligst Hilsen fra os alle her til Vennerne i Bjergby!

Deres

N. F. S. Grundtvig.

Fra V. A. Borgen.

517.

Kbhvn d 22 Novbr. 1844.

Deres Højærværdighed bedes at tilgive, at jeg ulejliger Dem med nedenstaaende Linier.

For nogen Tid siden udbad jeg mig af Hr. Cand. Boisen en Fortegnelse over de Børn, som nyde Underviisning i Dronningens Asylskole, med Angivelse af Børnenes fulde Navn, Alder, Forældrenes eller Værgernes Navn og Stilling samt Bopæl. Hr. Boisen var ogsaa saa god at tilstille mig en Liste, men da den var ufuldstændig, maatte jeg bede om en anden. Senere erfarede jeg imidlertid, at Deres Højærværdighed havde nægtet Tilladelse til en saadan Listes Udfærdigelse. I Anledning heraf skal jeg tillade mig at spørge Deres Højærværdighed, om De fremdeles inhærerer dette Afslag, eller om De, da en Fortegnelse som den ovenfor betegnede er mig nødvendig for fuldstændig at føre den lovbefalede Control med Byens samtlige skolepligtige Børn, vil saavel iaar som herefter hvert Aar, naar jeg maatte behøve den, lade mig den udfærdige.

Ærbødigst

V. A. Borgen

administrerende Directeur ved
Almue- og Borgerskolevæsenet.

Til V. A. Borgen.

518.

(Udkast).

23/11 1844.

Hr. Directeuren har i Brev til mig af Gaars Dato beklaget Dem over, at en Liste, som Hr. Cand. Boisen gav Dem over Børnene i H. M. Dronningens Asylskole, ikke var saa fuldstændig „med Angivelse af Børnenes fulde Navn og Alder samt Forældrenes eller Værgernes Navn og Stilling samt Bopæl“, og end mere beklaget Dem over at en fuldstændigere Liste blev Dem paa mine Vegne nægtet, og De stiller i den Anledning det strængt lydende Spørgsmaal til mig, om jeg fremdeles inhærerer dette Afslag, eller om jeg,

Lin. 18 f. n. inhærerer, fastholder.

saavel iaar, som herefter hver Aar vil lade Dem den fuldstændige Liste udfærdige?

Da nu H. M. Dronningens Asylskole, som jeg har den Ære at bestyre, ved Kongelig allernaadigst Reskript af 24de Febr. 1842, er unddraget den almindelige Skoledirections Tilsyn, saa maa Hr. Directurens Brev og hele Færd i denne Sag nødvendig falde mig fremmed, og kun forklarligt under den Forudsætning, at Asylskolens Selvstændighed var Dem, som nylig indtraadt i det ny Embede, ubekjendt; thi ellers maatte De jo, Hr. Directeur, naar De trængde til nogen Oplysning fra Asylskolen, strax henvendt Dem til mig og kunde jo aldrig skrive til en af Dem uafhængig Skolebestyrer i den bydende Tone, som udmerker Deres Brev.

Dette være imidlertid kun sagt for at hævde den Skoles Selvstændighed, jeg har den Ære at bestyre, thi jeg vil ingenlunde selv gjøre mig skyldig i, hvad jeg høilig laster hos Andre som glemme Sagen over Formen, og jeg maa det saameget mindre, som det er H. M. Dronningens Villie, at jeg skal give enhver Autoritet, som derom henvender sig til mig, al den Oplysning, Skolens særegne Stilling og Øiemed tillader.

Naar derfor Hr. Directuren erklærer, at en saadan fuldstændig Liste, som foranført er Dem nødvendig, „for fuldstændig at føre den lovbefalede Control med Byens samtlige skolepligtige Børn“ og derfor spørger mig, „om jeg aarlig vil lade Dem en saadan udfærdige“, da vil jeg betragte det som om De blot havde yttret det Ønske, at jeg, om mueligt, vilde meddele Dem en saadan, og hvis Hr. Directuren havde været tilfreds med den Liste, Hr. Cand. Boisen gav Dem, da skulde jeg heller ikke været uvillig til aarlig at meddele Hr. Directuren en saadan; men siden Hr. Directuren har vraget den, maa jeg nødvendig finde det uforeneligt med Skolens Selvstændighed at give Dem en Liste, De betragter som en skyldig Indberetning, De kan fordre omgjort efter Deres Hoved.

Det glæder mig imidlertid, at Øiemedet „den lovbefalede Control med Byens samtlige skolepligtige Børn“, kan ligesaa godt opnaaes paa en anden Maade, thi naar Hr. Directuren sender mig den af de lovbefalede Extracter efter Rodemesterens Lister, som angaaer Dronningens Asylskole, da skal Samme ufortøvet blive sammenlignet med vor Skole-Protokol og paategnet, saa Hr. Directuren strax vil kunne see, om nogen falsk Angivelse har fundet Sted.

Dette er i alt Fald det Eneste, jeg i denne Henseende nu kan tilbyde, da H. M. Dronningens Asylskole hverken maa underkaste sig Hr. Directuren eller er anlagt paa den sæd-

vanlige Maade, men maa anvende hele sin Kraft paa det store, endnu saare miskiendte Øiemed, at gjøre Skolegangen baade saa nyttig og behagelig, at i Regelen baade Børnene og deres Forældre ansee den ei for en Straf, men for en Lykke.

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra J. Wegener.

519.

Rødding d. 26 Nov. 1844.

Uagtet jeg endnu ikke kan sige Meget om Høiskolen, da den kun har bestaaet en tre Uger, saa anseer jeg det dog for min Pligt allerede nu at lade Grundtvig høre nogle Ord om den og om Forholdene her.

De tillader, uagtet jeg kun har talt med Dem nogle faa Øieblikke, at jeg skriver som til en Fader og Ven. Jeg kan ikke anderledes. Jeg veed, at jeg taler til en af Nordens største Aander og til Danmarks første Nationalkjæmpe; men da jeg forlod Dem overvældet af mine Følelser, som jeg ei altid er Herre over, talte jeg ei med Dem første Gang; thi fra lille Dreng af har jeg læst og næsten lært Deres Saxo og Snorro, og da jeg blev ældre var det Deres faste Tro paa Nordens Aand, der ene styrkede mig og holdt mig opreist i mangan mørk Time. Jeg troer derfor i mange Aar at have været fortrolig med Deres Aand, ihvormeget end denne er forskjellig fra min. Selv i den nationale nordiske Retning har jeg dog først i den senere Tid ganske forstaaet Dem. Meget var mig forhen uklart; jeg, ligesom de fleste af mine Landsmænd, var for afkræftet og forqvaklet til at kunne fatte den rene Storhed; det var mig længe for haard Føde; jeg maatte saatiid tage min Tilflugt til Mælk. Desuden gaaer det jo her som altid: det skabende Geni, det primitive Store staaer over sin Tid og forstaaes ei af den; nu begynder Grundtvig først at forstaaes, og dog endnu kun af den yngre Slægt. Men det er det Herligste og Skjønneste, det er den største Lykke, den store Mand kan ønske sig, naar Tiden og Tidsaanden indhenter ham, førend han ender sit møisommelige Liv og sin af næsten Alle misforstaaede og miskjendte Virksomhed. Og hvilket Mod giver det ei den Unge til uden Frygt at stræbe fremad. Hvilket Haab indgyder det ikke, naar man seer, at hele Fædrelandet omsider yder Retfærdighed!

Skolen er begyndt med 20 Elever af høist forskjellig Alder og

Dannelse. De yngste ere 16, de ældste 27 Aar; men i det Hele taget maa jeg nedstemme Underviisningen meget under, hvad jeg havde haabet og ønsket. Dette Antal er ikke ringe; thi Tydskerne anvende alle optænkelige Midler forat forhindre Bønderne i at sætte deres Børn i Skolen. Skolen kan kun gjøre sig Haab om de mere Velhavendes Sønner; men disse ere netop meer eller mindre fortydskede o: blottede for dansk Sind, og i Samqvem med de saakaldte [ulæseligt] o: Embedsmændene. Hver Bye har gjerne een eller to store Bønder, som have alle de andre i Lommen; disse smigre Tydskerne for, lege Kammerat med, gjøre dem til Sandemænd, Sognefoged o. s. v., som er en langt mere anseet og indbringende Post her end i det egentlige Danmark. Disse Bønder holde nu for, at deres Børn maae „i det Tydske“, som det hedder, forat kunne siden komme i fiint Selskab, hvor de ei behøve at være til Latter ved deres dumme danske Sprog. Disse større Bønder reise Embedsmændene stedse til, holde dem varme og ophidse dem. Den rigeste Bonde i hele Vesteramtet boer $\frac{1}{2}$ Fjerdingsvei herfra; han bander Høiskolen paa sin Jydsk hver Dag. Ogsaa gives her jo ingen Skoler for ældre rigere Bøndersønner, som ville lære Noget, uden tydske, og der læres især Had til og Foragt for alt Dansk. Mange rige Bønder lade deres Sønner studere; da modtage ogsaa de tydske Skoler dem o. s. fremdeles. Alt er anlagt ganske methodisk fra Roden til Toppen paa Danskhedens Underkuelse. Dog ere nogle Enkelte tagne ud af „det Tydske“ og satte her i Skole; de ere de daarligste, og deres almindelige sunde Begreber ere saa forstyrrede, at der maaskee ei mere bliver Mennesker af dem. Det er langt mere at undre over, at Danskheden ei er ganske fortrængt, end at endnu over $\frac{3}{4}$ af Slesvig er i Virkeligheden dansk. Jeg kan kun tilskrive det Forsynets Bestemmelse og Naade umiddelbart, at der er en saa god Aand i de Unge. Det er som Flere af dem ei hørte Forældrene til; og man kan takke deres egen Lyst og bestemte Villie, at Høiskolen har faaet saamange Elever. En ung Bondekarl paa 24 Aar, Søn af en af de store Bønder, er gaaet her paa Skolen, uagtet den ivrigste Modstand af Forældrene, som han dog elsker meget høit. Jeg var meget forknyt, da jeg reiste fra Haderslev hertil; da der ei var Spor til her at begynde en Skole, og ikke en Skilling i Kassen, men den første Bondegaard udenfor Haderslev, jeg kom ind i, gav mig Løvemod: Bonden beklagede sig smertelig for mig over Amtmandens Nederdrægtigheder; da siger en ung Knøs, uconfirmeret paa 14 Aar, der med et Ørneblik længe havde staaet og betragtet mig: „aa, hvad vil Du, kjære Fader, som en

dansk Bonde bryde Dig Noget om en tydsk Amtmand! vi(!) bør være for stolte hertil;“ han sagde det, idet han trampede med Træskoene, med en Alvor, et Had, en Bitterhed, en Smerte og dog en Kjærlighed og Fromhed, saa det maatte gaae igjennem Marv og Been. Jeg var ligeved at falde ham om Halsen, og havde jeg ei forud været saa forstemt, havde jeg ladet ham sværge evigt Had — og evig Kamp til Seirens Dag. — Ved en Undersøgelse, som naturligviis vil vare længe, førend den nøiagtig bliver fuldført, er jeg kommen til det forbausende Resultat, at, trods Alt hvad skeet er, i 600 Aar, saa er Slesvig dansk endnu størstedelens i Sprog og mere endnu i Sind og Aandsretning ligetil Slien og Svansen med. Og jeg tør paa tage mig paa 20 Aar at gjøre hele Slesvig ligesaa dansk som Vensyssel eller Sjælland, naar man vil give mig frie Hænder. See ogsaa Pastor Jensens nye Bog over Anglen; han er en maadeholden Tydsker, og siger paa sin Tydsk omtrent det samme. Nu begynde ogsaa Schleswigholsteinerne at tilstaae dette; men deres Frækhed stiger derved; thi netop derfor, paa staae de ligefrem, bør man gaae kraftig frem med Fortydskselsen. Og saameget er vist, selv det Ovensagte indrømmet, at skeer der ei snart en gjennemgribende Forandring i Administrationen, saa vil hele Slesvig, med Undtagelse maaskee af Haderslev-Vesteramt, inden megen lang Tid være fortydsket og — tabt; thi Tyskheden er i Virkeligheden i de sidste 25 Aar rykket i aandelig Henseende, og herpaa kommer det an, længere frem end i de 500 forbigangne Aar.

— — — — —

De vil have erfaret, at danske og tydske Cancelli har illuderet Sprogreskriptet af 14 Mai. Det har da rigtignok aldrig været overholdt og kun brugt til at fortydske ogsaa Skolebørnene med i de tilbageblevne danske Skoler. Efter den seneste Fortolkning er det uden al Kraft. Men dersom de danske Præster vare standhaftige og afviste rask fremdeles enhver tydsk Skrivelse, saa kunde der af denne Sag blive en for Danskheden betydelig Vinding; men dertil ere de for svage og bange. Iøvrigt er dette som Saameget, man i den senere Tid har seet, kun en ligefrem Følge af Patentet af 29de Marts, der har gjort det danske Sprog til et tolereret.

Den sønderjydske Bondestand er, efter min Formening, den

Lin. 15 f. o. H. N. A. Jensens topografiske Værk: Angeln, zunächst für die Angler, historisch beschrieben (1844).

Lin. 28 f. o. Reskriptet af 14de Maj 1840 forordnede Dansk som Retsprog, hvor det var Kirke- og Skolesprog.

Lin. 3 f. n. Patentet af 29de Marts 1844 ligestillede Tysk med Dansk i Stænderforsamlingen.

haardeste og sejgeste af Charakter af alle Danske; den gjør til det yderste en passiv Modstand; den er ei saa livlig og flittig som Fyens og Langelands Beboere, og ikke saa heftig, let at gjøre vred som Nørrejyden. Den er især i det Ydre men ogsaa i Virkeligheden meer sædelig og religiøs end Øboerne og Nørrejyden; men i een Henseende staaer Synderjyden meget tilbage: Han har almindeligviis mindre Hjerter end de andre Danske, og ofte mangler det ham ganske. Det er en ligefrem Følge af Landets Behandling; hele Grundtonen, der gaaer gjennem Forvaltningen af Regieringen, og som har fremkaldt alle disse for den Uindviiede utrolige Bestialiteter med Hensyn til Landets Bestyrelse, er: Slesvig er et erobret Land, besat af fremmede Herrer, disse have aldrig havt og have ligesaa lidet endnu nogen Godhed for Folket; de søge kun at udsuge det saameget som muligt; enhver Reform, enhver Foranstaltning, iværksat af Kjærlighed til Folket og Riget, maa udeblive; Misbrug afskaffes ikke; thi Embedsmanden søger kun at plyndre det fremmede Land, som hans hele Aandsretning aldrig kan forlige sig med. Han har intet Hjerter for Folket og — derved, ved gjennem Aarhundreder at blive behandlet hjerteløst har Folket ogsaa igjen størstedelen faaet Afsmag for den danske Hjertelighed og Godhed; det har mistet Hjertet. Men naar nu dette er borte, saa maa der sættes noget Andet istedenfor; og det er ogsaa skeet, men paa en dobbelt Maade. Deels er Han henfalden til Forfængelighed og Gjerrighed; det udvortes Skin og meget timelig Gods gaaer ham for Alt; (det ligger forresten i hele den danske Bondes Charakter; han er meget paaholdende, udgiver nødig, uden han seer, at han vinder materielt Gode derved igjen); deels er han bleven listig, svinepolisk og som oftest ogsaa religiøs-pietistisk. Disse Charaktertræk skade Skolen meget: de Første sende ei deres Sønner herhen fordi det koster Penge (og det er for en Bonde med større Familie ogsaa ei ubetydeligt), og fordi det ei leder ind i den fornemme tyske Verden; de Andre sende dem ikke af Feighed, Frygt for Tydskerne, og, som de beraabe sig paa, fordi Christendommen lærer Fred og Skolen bringer Ufred; Christus var Kjærlighedens Apostel; vi bør som han lyde Øvrigheden og lide rolig Alt; derfor er Høiskolen en afskyelig Anstalt, og de Danske uchristelige, ugudelige Mennesker. Pastor Lorenzens Emissaires arbeide ogsaa især i denne Retning; og de fanatisk tysksindede Blade Lyna og Sønderborg Ugeblad, der udkommer paa Dansk, opfordrer næsten lige til at afsætte

Lin. 3 f. n. Lorenz Lorenzen, Medlem af den slesvigske Stænderforsamling og en af Hertugen af Augustenborgs haandgangne Mænd.

Kongen og slaae de Danske ihjel i de helligste, christeligste og frommeste Talemaader. Dette har noget saa oprørende for mig ved sig, at jeg undertiden drømmer mig midt i et jesuitisk Land. Den bekjendte schleswigholsteinske Fanatiker, Provst Rashof i Aabenraa leder i Nordslesvig især denne Retning. — Men Patentet har ogsaa givet Høiskolen et Smæk; indtil dette udkom, troede de oplysteste, modigste og retskafneste Bønder, at Modstand var mulig; fordi de antog, at Kongen i Hjertet vilde dem Godt, uagtet hans Svaghed ei tillod ham det i Virkeligheden; nu troe Ingen dette mere; Troen paa Kongen er ved Patentet aldeles forsvunden. Det er for os en stor Ulykke; og Kongens Nærværelse her, da han bestandig var omgiven af Danskhedens Fjender og lod sig takke for Patentet, har gjort dem saa sikre i denne Tro, at Ingen kan faae den fra dem. Taler man derom, lee de En lige op i Øinene; de sige, „at det ei nytter, at sende Sønner paa Skolen, da de dog skulle være tyske alligevel“, og „at modstaae baade Kongen og Embedsmændene er for meget forlangt“. Jeg troer, jeg har hørt det tyve Gange. Kort, Patentet har næsten decimeret vor lille Helteskare. Men det forstaaer sig, de Tilbageblevne ere saameget sikkrere og ivrigere; men det hjælper ikke paa Skolen.

Hvad Høiskolen især lider under, er dens finansielle Status; faae vi ei Penge til den, saaat vi kunne lønne det nødvendige Lærer-Antal og holde Bygningerne opreiste, saa maa den falde sammen af sig selv. Prof. Clausen er nu i Stænderne, og dermed er den egentlige Sjæl borte af den kbhvn. Central-Comitee, saa sagte sagt. Hos Bønderne her kan man ei vente noget; og for den, som er bekjendt med Forholdene her, er det ogsaa en urimelig Fordring, at Bønderne selv skulde opretholde Anstalten. Det er Stort, naar han vil sende sin Søn herhen; men dette kunne saa Mange ei begribe. Hedningerne selv have endnu aldrig underholdt de christelige Missionærer, og opbygget Kirker. Dette skeer kun, naar de ere omvendte. — Sorø veed ei, hvorledes dets Midler skulle forbruges; her ængstes jeg, naar jeg giver en Skilling ud; Bønderne maae selv betale sex høiere Underviisnings-Anstalter i Slesvig til at fortydske Landet med og forhaane Danmark! Lad fordøie dette, hvo der kan!

Grundtvig ene har for døve Øren længe prædiket om en Folkehøiskole; her er den første svage Begyndelse til saadan en Skole. Jeg kan endnu ei sige mere om den; men kom selv

Lin. 16 f. n. Maj 1843 udsendtes Indbydelse til Tilvejebringelse af et Fond til Oprettelse af danske Underviisningsanstalter i Nordslesvig.

engang, danske Hædersmand! kom, viis os, hvorledes vi skulle bære os ad; lær os at opdrage Deres nyfødte Barn!

Farvell

Johan Wegener.

De vil bemærke Adressen. Vi have stor Nød med vore Breve; Tydskerne ere efter dem og bestikke Postbudene; saaledes er et meget vigtigt Brev fra L. Skau til Flor gaaet tabt.

Fra P. C. Kierkegaard.

520.

Pedersborg ^{27/12} 44.

Høistærede kjære Hr. Pastor Grundtvig!

Imedens vi ikke herude høre Andet end alt Godt i Psalmebogs Sagen og fornøie os over Berlingskes Glæde i denne Anledning, lader det til, at De muligen kunde komme til at høre Nyt fra os i Baptistsagen, der trods den forudseelige Berlingske Anbefaling dog neppe ret vil hue Dem. Alle gode Gange ere tre, tænkte jeg uvilkaarligen, da jeg for en Maanedstid siden meldte Amtet det tredie Baptistbarn, der er født her siden min Ankomst, — og jeg var maaskee endog overtroisk nok til først at vente nye Uroligheder, naar det fjerde kom for Tour, hvilket alt er født for en Tid siden, men nyder godt af Vinter-Exceptionen indtil næste Foraar, idetmindste forstaaer jeg Lovgivningen saaledes og vil først da tænke paa at melde det. Ogsaa syntes denne Gang Alt at ville gaae roligt af i alle Maader; Amtmanden lod Forældrene forelægge en Frist og derefter beskikke den sædvanlige „Værge“, en Gaardmand her i Sognet, der hidtil hver Gang har fungeret som saadan; han meldte sig hos mig, og da jeg derpaa tilskrev Provsten (Bentzon i Ringsted), at jeg ikke kunde og vilde foretage Tvangsdaaben, indfandt i Fredags d. 20 Dec.: Capellan Hansen fra Sorø sig hos mig, som anmodet af Provsten, skrev hos mig til Værgen og bestemte Tiden til Mandagen den 23 Kl. 12. Men en tre Qvarter før denne Tidspunkt indfandt pludseligen Sognefogden sig hos mig, for — blandt Andet, thi her have Bønderne altid gjerne to Ærinder, naar de komme, det ostensible og det reelle, — at sige mig, at det omhandlede Barn tilligemed Moderen for en Time eller to siden skulde være kjørt bort. Hvad han herved skulde gjøre, vidste jeg naturligviis ikke at sige ham; men, da Hansen strax efter kom ind i Præ-

Lin. 5 f. n. det ostensible, det synlige.

stegaarden, (kjørende, i Ornat), tog jeg ham tilside og meddelte ham, hvad jeg havde hørt. Han gik derefter op i Kirken, men da Værgen der bekræftede Efterretningen om Flugten, som ogsaa, at Faderen vægrede sig ved at sige, hvorhen Moderen havde bragt Barnet, tog han strax efter bort igjen og anmeldte saa det Passerede for Provsten. Fra ham modtog jeg saa igaar, netop da jeg kom hjem fra Sidstpræken følgende Skrivelse:

„Stiftets Biskop har, ved, efter min Begjæring, at give sit Samtykke til, at der forsøgtes paa at formaae en anden Præst til at døbe Baptist Jens Jensens Barn, paalagt mig, hvis dette ei skulde lykkes, da at gjøre Indberetning, „om Deres Velærværdighed vedbliver Deres Vægning at efterkomme Kirkens Anordning.“ Da det nu, efter det med Hensyn til bemeldte Barns Daab Passerede, hvorom jeg idag har modtaget Underretning fra Hr. Pastor Hansen, (der ikke videre ønsker at have med denne Sag at gjøre,) maa ansees forgjæves derom at henvende sig til Nogen af de øvrige Brødre; seer jeg mig nødsaget til at udbede mig Deres Erklæring behagelig snarest muligt tilstillet, om De, som ovenfor anført: „Vedbliver Deres Vægning at efterkomme Kirkens Anordning med Hensyn til Baptistbørns Daab“, eller om De maatte være villig til, naar det bortførte Barn kommer tilstede, at udføre Daabsforretningen.

R. 2°/12 44.

Ærb.

B.“

Hvad der herved undrer mig er nu ikke denne Forespørgsel, thi noget Saadant ventede jeg, saasnart jeg hørte om Flugten og fik tænkt lidt over de rimelige Følger, men at Biskoppen alt forud har ligesom ahnet, at det denne Gang ikke vilde „lykkes“ Provsten at formaae en anden Præst til at fungere, og alt forud stillet Qvæstionen op til mig. Det maatte da være, at han ogsaa de forrige Gange har brugt denne Form. Hvad nu mig angaaer, saa har jeg, uagtet det synes, som De vil see af Daterne, som om denne Sag gaaer ilende, dog endnu ikke svaret Provsten af den simple Grund, at der fra Torsdag Aften af ingen Post afgaaer til Kjøbenh. før Lørdag Aften, med hvilken jeg haaber, at De vil modtage Nærværende, og Provsten min Erklæring. Da jeg nu næst Guds Hjælp ikke har isinde at forandre min Overbeviisning om Tvangsdaaben, fordi jeg seer, at den fremkalder deslige Scener, hvis Anstødelighed aabenbare har skrækket Hansen, som Fredagen forud til mig

yttrede sig ganske decidert for, at det var ret af ham at foretage den, saa tænker jeg at indskrænke mig til ganske kort at erklære, at jeg ikke kjender nogen „Kirkens“ Anordning jeg ikke vil adlyde, men at min Samvittighed forbyder mig at foretage den i den danske Statskirke ved Forordning af 1842 indførte tvungne Daab.

Jeg har villet tilskrive Dem dette, deels fordi jeg dog har Tankerne ved dette Anliggende og saa helst vil lade dem komme til Orde, deels fordi jeg troer, at det vil interessere Dem strax at vide det Sande i et kirkeligt Anliggende, der sagtens snart vil blive Bysnak, deels endelig i den Tanke, at De muligen under Sagens videre Gang enten med Raad eller Daad maatte kunne gjøre Noget for at hindre en endnu strængere Gjennemførelse af de ulykk. Bestemmelser i Baptist Forordningen. Selv er jeg, Gud skee Lov, vel og veltilmode og finder Brevet ret passende ovenpaa min Stephansdags Prædiken, men Stemninger er usikre, derfor beder jeg til Gud, som jeg haaber De vil bede, at jeg maa staae fast og, om muligt, faae en glædelig Ende paa den Tvangsdaab hertillands, hvad det saa skal koste, siden jeg dog skal kaldes til Strid om den, medens jeg har givet efter det Meste jeg kunde.

Med hjertelig Hilsen

Deres

Kkegaard.

Fra J. P. Mynster.

521.

Kjøbenhavn den 31 December 1844.

Det Kongelige Danske Cancelli har under 28de dennes tilskrevet mig saaledes:

„Den Kongelige Direction for Borger- og Almueskolevæsenet her i Staden har tilstillet Cancelliet et Andragende, hvori den administrerende Skoledirecteur Borgen anmelder, at han forgjæves har anmodet Sognepræst Grundtvig, som Bestyrer af Hendes Majestæt Dronningens Asylskole, om i Overeensstemmelse med Anordningen af 20de Marts d. A. § 48 at meddele ham en Fortegnelse over de Børn, der søge Underviisning i bemeldte Skole.

Foranlediget heraf, og da det maa ansees aldeles nødvendigt, at den administrerende Skoledirecteur erholder saadan Oplysning, for at han kan være istand til at føre den ham ved Anordningen paalagte Control med de skolepligtige Børn, skulde Cancelliet herved tjenstligst anmode Deres Høiærværdighed

om behageligst at tilkiendegive Sognepræst Grundtvig, at Bestemmelsen i det allerhøieste Rescript af 24de Februar 1842, — at Hendes Majestæt Dronningens Asylskole ikke skal være det ellers lovbefalede Tilsyn af Sognets Skolecommission og af Skoledirectionen i Kjøbenhavn underkastet, — ikke kan fritage ham, som Skolens Bestyrer, for at efterkomme det almindelige Bud i den citerede § 48 af Anordningen af 20 Marts d. A. om Beretningers Afgivelse angaaende de Børn, der frekventere bemeldte Skole, — og Man skulde derfor lige tjenstligst anmode Dem om at paalægge ham hvert Aar i April Maa- ned efter Flyttetid, og inden 1ste Mai, at tilstille den administrerende Skoledirecteur en Liste over de Børn, der nyde Underviisning i bemeldte Skole; med Angivelse af hvert Barns fulde Navn, Alder, Forældrenes eller Værgernes Navn og Stilling samt Bopæl.“

Hvilket til behagelig Iagttagelse herved tjenstlig communi- ceres.

Mynster.

Til Kongen.

(Udkast).

522.

[ca. 1844].

Det Eneste alle de, der see lidt længer end Næsen er, nuom- stunder ret kan enes om, synes at være den fortvivlede Sand- hed, at Verden er reent af Lave. Saasnart man nemlig spør- ger: hvad er herved at gjøre, da kan vel det Danske Cancelli lettelig enes om at give sit gamle Svar „herved er Intet at gjøre,“ uden at sætte hele Verden under Justitens Tiltale og under Politiets specielle Opsyn; men da Danmark kun er en meget lille Deel af den meget store Verden, vilde det ikke en- gang nytte, om det Danske Cancellies Svar virkelig traf til at være et Orakelsprog, naar man ikke kan faae baade Tydsk- lands og især Englands og Frankrigs Statsmænd til at ansee det Danske Cancelli for inspireret, og det vil neppe lykkes.

Saalænge derfor de store Folks Styrere stræbe at gjøre No- get, hvorved Verden, om mueligt, kan forsaavidt bringes ilave paany, at Folket i det Hele er tilfreds med sin indvortes For- fatning og villig til med samlet Styrke at holde den vedlige, saalænge maae de smaa Folks Styrere, hvad saa end det Dan- ske Cancelli siger, gjøre ligesaa, ikke blot for deres høie Kalds og et priseligt Eftermæles, men ogsaa for deres egen Sikker- heds og Roligheds Skyld.

Vist nok er nu den Danske Natur indvortes saavel som ud-

vortes den roligste af alle under Solen, saa hvad Forchhammer nys har bemærket om Jordskiælvet hos os at det er bølgeformig og derfor temmelig uskadeligt, lader sig vist godt anvende paa vort Borger-Samfund, men deels røres ædle Fyrster, som alle ædle Mennesker langt mere af den stille end af den støiende Smerte, og deels giver den døde Rolighed ingenlunde Sikkerhed, saalænge man har urolige Naboer, da den meget mere giver dem Spillet vundet. Naar jeg saaledes betænker, at i Fjor, da der mellem vore „36“ var Spørgsmaal om en gal Adresse til Majestæten, fik denne alle Stemmer paa een nær, fordi Vedkommende var snilde nok til at sige, at hvem der var af modsat Mening skulde reise sig, da maa jeg derved smilende bemærke, at selv vore Liberale godt veed, man faaer ikke let de Danske til at reise sig, men jeg kan derfor ikke oversee det meget Alvorlige, der ligger i den Sandhed, at man kan faae de Danske til omtrent at finde sig i Alt, selv i Svensk Overherredømme, naar de blot kan blive siddende og ei behøve at reise sig.

Hvor bekvemt derfor end det Danske Cancelli kan finde det at lade Alt gaae den gamle Slendrian hos et Folk, der deels ikke nænner og deels ikke gider reist sig til Modstand, saa kan det dog ingenlunde berolige den Danske Konge og Landsfader, som det hverken er ligegyldigt hvad Folkehjertet lider, eller vilde, ved en ulyksalig Tilintetgiørelse af Danmarks Selvstændighed finde sig trøstet ved, at det Danske Cancelli forblev ubeskaaret og fik maaske endog Tillæg i Gage og Anseelse.

Det er derfor ligesaalidt Kongens som Folkets oplyste Venner, som sige: herved er Intet at gjøre uden saavidt mueligt at binde Munden og forseigle Pennen, undertrykke alle Tegn paa Misfornøielse og Utilfredshed og udbrede Gravens Stilhed om Thronen, og er det alligevel Venner, da giælder det ogsaa her, at de er farligere end Fiender.

Selv i det lille, rolige Danmark maa der visselig gøres Meget, hvis det skal gaae godt, og der kan ingensteds gøres Saa meget til at frembringe en levende Tilfredshed, som hos det lille rolige Folk, hvis Konge har Enevoldsmagt og behøver kun at holde fast paa den for at beholde den, saalænge Danmark staaer. Ligesom nemlig en stærk Mand kan lee ad

Lin. 1 f. o. 3. April 1841 fandt et Jordskælv Sted i det nordlige Jylland, og herom skrev Johan Georg Forchhammer en Afhandling i „Dagen“ Nr. 84 og 85, hvori Udtrykket „bølgeformig“ findes (jfr. Afhandling og Foredrag af Forchhammer (1869), S. 67.

Lin. 9 f. o. vore 36 ∴ Borgerrepræsentanterne.

Gadedrengene i en lille Kiøbstad, hvor stygt de end raabe efter ham, naar han kun veed, at de Gamle, langt fra at ville giøre, hvad Drengene true med, snart, naar de see, Manden skaaner de uvrne Dreng, selv vil tugte dem, saaledes kan Danmarks Enevoldskonge ogsaa lee ad Døgnbladens Kaadhed, og vil, naar Han rolig fortsætter sin Gang, snart uden Ophævelse blive den kvit, og naturligviis snarere og ærefuldere, jo meer Han stræber at vække det Liv og udvide den Frihed, Hans troe og veltænkende Undersaatter behøve; baade for at kunne føle sig tilfreds og for med Kraft at kunne bekæmpe det Udanske og Usømmelige.

Dog, jeg veed, mine Bogstaver er saa slette, at de allerede maae have sat Majestætens Taalmodighed paa en haard Prøve, saa først, naar det kan være glemmt, tør jeg udbede mig Frihed til, efter Evne, at besvare det Spørgsmaal, hvad Kongens og Folkets oplyste Venner kunde ønske, først maatte giøres for at aabne den ny Løbebane til Ærens Tempel og Folke-Held under et fornyet Folke-Liv og en rolig fremskridende Oplysning, som jeg er sikker nok paa, begge Majestæterne ret inderlig ønske maatte baade aabnes og betrædes i Deres Dage til fælles Bedste, smilende Udsigter og en høilovlig Ihukommelse.

For mine Udtryk, som i den fri Form, Majestæten allernaadigst har tilladt mig at give mine Tanker, let kan falde mindre passende, udbeder jeg mig og haaber trøstig Majestætens Overbærelse, da det nu engang er Livets Lyde hos os alle umuelig at kunne være saa correct eller snorret som Døden.

Allerunderdanigst

N. F. S. G.

*Til Henrik Steffens.**

523.

Kjære Steffens!

1844.

Tak for Din Vennehilsen! jeg husker ikke, om jeg har skrevet, siden jeg i Fjor sendte dig en saadan fra Grænsbjergene mellem England og Skotland, de berømte Cheviots, hvor jeg stødte sammen med en prøjsisk Diplomat, som gik tilbage til Berlin og sagde, han kjendte dig. — Derimod ikke blot nævne dig, men tænkte meget paa dig og din korte men frugtbare Virksomhed her hjemme, da jeg sidste Vinter holdt en Række fri Foredrag for „Damer og Herrer“ over „græske og nordiske Myther og Oldsagn“, thi at du gjennem mig er blevet Stamfader til den fri og levende Tale, som gjennem

Øhlenschläger til de poetiske Kunstværker hos os, det vil man vel i Tyskland kalde din mindste Fortjeneste, men jeg er vis paa, at Efterslægten vil dømme anderledes, og selv regner du det dog vist for en stor Lykke, at du ligesom i forbigaaende vakte Nordens Aand og det hensovne Folkeliv i Fædrenelandet. Du nævner i dine Livs-Erindringer slet ikke de Foredrag, du i Foraaret 1803 holdt over „Goethes Poesier“, men skjønt de ingen Opsigt gjorde og besøgte kun meget tarvelig, var det dog dem, der gjorde Grundindtrykket paa mig og vist paa flere.

Nu, Tak for det og alt godt, og gid du endnu længe kun maa begynde at blive gammel og kun mærke det selv.

Din Discipel, Ven og Frænde

Grundtvig.

*Til Generalpostdirektionen.**
(Udkast).

524.

1844.

I Torsdags (den 12te dennes) bragte jeg selv to Breve, hvert paa et Halvark s o m d e t t e, paa det almindelige Indleveringskontor, hvoraf Betjenten modtog det e n e uden Indvending, men erklærede, at det a n d e t (til Slotsbjærgby ved Slagelse) havde Overvægt. Jeg gjorde ham opmærksom paa, at Brevene var aldeles e n s, men han svarede blot, der maatte være et I n d l æ g i det ene, og skjønt jeg tilbød ham at aabne det for hans Øjne, erklærede han, det m a a t t e betales efter Overvægten.

Ubetydelig er nu vel Sagen i d e t t e Tilfælde, men hverken jeg eller nogen Afsender kan beregne sin Udgift, naar han ej er vis paa, at Breve af s a m m e Størrelse paa e n s Papir ogsaa b e t a l e s e n s, om end Tilfældigheder skulde give nogle af dem en aldeles ubetydelig h a m umærkelig Overvægt, og da vor Brevporto desuden er høj nok, tror jeg at burde gjøre den kongelige G e n e r a l p o s t d i r e k t i o n opmærksom paa, hvor uliberalt de nu gjældende Bestemmelser i det mindste stundum anvendes.

Til Caroline Amalie.

525.

Kbhvn. 7de Jan. 1845.

Allernaadigste Dronning!

Ved igaar at sende 600 Rdl. til Asylskolen, glædede Deres Majestæt mig med et Brev i det ny Aar, som jeg ei kan gienLin. 11 f. o. begynde at blive gammel, Citat af Steffens Brev.

giælde, men kun hjertelig takke for; men saaledes er det jo ogsaa alle Dage, at de virkelig Ophøiede ønsker deres Velgierninger modtagne.

Deres Majestæt tillade mig derfor, idet jeg nærmest seer tilbage paa det sidst henrundne Aar, et Prøveaar, hvoraf vort Støv ei kan bære mange, atter af mit fulde Hjerte at takke D. M. som, næst Gud, eller rettere, med Gud, langt over rimelig Forventning, lindrede og forkortede den store Prøvelse, og jeg veed, at saasandt jeg er en Herrens Tjener, vil Han i Velsignelse giengælde det, som Alt hvad der gøres mod hans Disciple! Her i Taagelandet have vi tit ondt ved at kiende os selv, end sige Andre, men i Lysets Hjem, hvor vi, med Guds Hjelp, skal mødes, der veed jeg, D. M. skal see, at hvad Hjertelaget angik, veeg jeg Ingen af dem Alle, som D. M. beærede med Deres høie Venskab!

Vil Gud, imorgen Kl. 2, skal jeg med Glæde benytte mig af Deres Majestæts allernaadigste Tilladelse.

Gud velsigne Majestæterne i det nye Aar, og lade Deres høilovlige Ihukommelse gaae fra Slægt til Slægt!

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Til H. N. Clausen.

526.

²⁷/₂ 45.

I det jeg takker Deres Høiærværdighed for Laanet af indlagte ramtydske Blad, maa jeg tilføie, at skjøndt jeg, før Læsningen, tænkte, det maaskee kunde være godt at oplyse Arndt om hans grove Vildfarelse, at vi skulde have i Sinde at for-danske enten hele Tydskland eller nogen Deel deraf, saa seer jeg dog nu, det nytter ikke at gaae i Bøn for Sønder-Jylland hos ham, der udentvivl vil have Nørre-Jylland med.

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Til P. C. Kierkegaard.

527.

Marts 45.

Kiære Ven!

Deres Erklæring til Cancelliet, som jeg vel fandt lidt for tør, men ellers god, har Tryde og Glahn læst, men Deres Broder ikke spurgt om, og jeg har opsat at svare Dem, til jeg kunde melde noget Vist om C o n v e n t e t s Andragende, som

Lin. 13 f. n. den tyske Politiker og Historiker Ernst Morits Arndt.

først i Onsdags, efter en haard Kamp med de Frafaldne: Spang, Martensen og hans Vaabendrager Paulli, endelig gik igiennem og naar da vel enten idag eller dog en af Dagene Cancelliet med den bekiendte Comitee-Betænkning til Bilag. Spang vilde hverken selv støde Cancelliet eller have det stødt, og Martensen og Paulli vilde hverken selv istemme et Andragende, der ikke udelukkende var baseret paa en dogmatisk Anskuelse, som Conventet udtrykkelig vedkiendte sig, eller paa anden Maade have Noget virket til den uchristelige Daabs Afskaffelse eller til de christelige Præsters Redning, saa Sagen stod fortvivlet, og havde ikke Prof. Clausen stridt mandelig ved min Side, var Slaget vist blevet tabt. Det var altsaa allerede der en Lykke, at E. Clausen ogsaa var kommet paa Spil, og det vil, haaber jeg, heller ingenlunde i Cancelliet være uden Vægt. Med Dr. har jeg talt om Sagen og fandt Hende meget vel stemt for den, og saavidt jeg kunde mærke, havde K. heller slet ikke isinde at skride til Yderligheder, uagtet jeg hørde af Cl. at Tanken om de „udøbte“ Hedninger syndes ham utaalelig.

Hvad nu Deres Skrivelse til Ø[rsted] angaaer, da vilde jeg tilraade den, naar det var en Fremstilling af den soleklare Sandhed, at det er Tvilen om B a r n e d a a b e n s og B e s t æ n k e l s e n s Gyldighed, der skaffer Baptisterne Indpas, saa Brødden var taget fra dem, og al Ulæmpe med deres Børns Daab tillige forebygget, naar den Danske Statskirke i fuld Overensstemmelse med sig selv, tillod baade at hvem der ansaae N e d d y p p e l s e n for nødvendig, kunde faae deres Børn døbte med den, og at hvem der tvivlede om B a r n e d a a b e n s Gyldighed havde Lov til at opsætte deres Børns Daab til S k i e l s - A l d e r e n. Et Forslag derimod om aarlige ny Attester, ovenikiøbet paa stemplet Papir og om D a a b i alle Aldere er saa langt fra min Tankegang, at et Saadant vilde jeg hverken indgive eller billige, hvorfra det saa kom, men b e s t r i d e, naar og hvorsomhelst jeg kunde; thi vi har lumske Skatter nok, og jeg turde neppe under nogen Omstændigheder døbe et Barn mellem Skiøns- og Skiels-Alderen, langt mindre døbe Saadanne iflæng, og det trøster mig ikke, at min Stilling saa temmelig sikkrer mig for Sligt.

Kiærligst Hilsen fra os alle til Dem og Deres, med det Ønske, at Jette ikke blot kiækt maa udholde denne dobbelt haarde Vinter, men ogsaa dobbelt frodig spire i den milde Vaar, [vi] vente!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Lin. 13 f. o. Emil Clausen, Stiftsprovstens Søn, men Grundtvigs Tilhænger. Han havde ogsaa nægtet at tvangsdøbe Baptistbørn.

*Fra S. H. Friis.**

528.

Højstæredel!

Førde Præstegaard 9/4 1845.

Mer end fire Decennier ere nu henrundne fra den Tid, vi efter hæderlig fuldendt Kamp med Moldenhaver & Comp. adskiltes; men endnu er den Tid mig i saa frisk Minde, som vare kun nogle Dage passerede, og jo ældre jeg bliver, jo kjærrere bliver mig Erindringen saa vel af det akademiske Liv, som i det hele taget af de 6 Aar jeg opholdt mig i Danmark. Jeg var og saa heldig der at komme i Forbindelse med flere brave og retskafne Mennesker, hvilket for mig, der betraadte de danske Sletter med et saare ringe Forraad af Menneskekundskab og Erfarenhed, var en særdeles Lykke. Overalt mødte jeg i Danmark saa megen Forekommenhed og Godhed, at Erindringen ofte og gjærne dvæler ved den Tid, og saalænge jeg kan aande, nedbeder jeg Held og Velsignelse over det danske Folk. Ofte har det været mit Forsæt at skrive dig til, for at opfriske Mindet om vort akademiske Samliv, som for at bevidne dig min Deltagelse og Lykønskning med det Hædersnavn, du har erhvervet dig og fortjener. Nu sker det ved Anledning af Hr. Sognepræst Erichsen, som har faaet Tilladelse til at gjøre en Rejse til Danmark. Han brænder af Begjærlighed efter at se og tale med dig, og ytrer i en Skrivelse jeg nylig modtog: „Han har stemt sin Harpe over Nordal Brun i saa høje Toner, at en Dattersøn vel skylder ham sin Opvartning.“ Ogsaa jeg nærede megen Agtelse for denne hæder- og mindeværdige afdøde, som jeg og var yndet af ham. Hans Portræt hænger i min Dagligstue ved Siden af dit.

— — — —
Gud velsigne Dig i dit Hus og give Dig Kraft endnu længe at virke med dine sjeldne Evner til det godes Fremme. Jeg anbefaler Overbringeren heraf til din broderlige Velvillie og forbliver med Højagtelse stedse Din Ven.

S. H. Friis.

Til Caroline Amalie.

529.

Allernaadigste Dronning!

Kbhvn. 30 April 1845.

Man har sagt, at Deres Majestæt befandt Dem ei ganske vel, men, med Guds Hjælp, vil det dog vist kun have været, ligesom nu et Par koldere Dage har syndes at afbryde det

Lin. 5 f. o. Moldenhaver, en af de teologiske Professorer i Gr.s Studietid.

deilige Foraar, til hvis glade Nydelse jeg dobbelt maa ønske Deres Majestæt den bedste Sundhed og Munterhed, da Deres overordentlige Godhed saa omhyggelig har skiænket mig de lyseste Sommer-Udsigter.

Da Asyl-Skolen ved Optagelsen af et nyt Sæt Børn efter Pind[s]edag vil behøve en ny Timelærer, saa har Boisenerne og Fenger dertil foreslaaet en Theologisk Candidat Meinert, som jeg vel ikke personlig kiender noget til, men som, efter deres troværdige Vidnesbyrd baade har en christelig Retning, er et alvorligt Menneske og har i den anden Asylskole viist Anlæg til en god Lærer, saa, naar Deres Majestæt tillader det, tør jeg nok antage ham.

Deres Majestæt har vist selv oftere tænkt paa den Vanskelighed, det h e r e f t e r vil have at optage nye Børn fra Asylet, og jeg vil derfor sige, hvordan denne Vanskelighed, efter mine Tanker, bedst lod sig overvinde.

Jeg er nemlig vis paa, at de ældre Drengene vilde godt kunne nøies med 2 a 3 Timers Underviisning daglig, naar man blot den øvrige Tid kan sysselsætte dem paa en gavnlig Maade, og det vil kunne skee, naar Deres Majestæt faaer en egen Arbeidsskole, men da der er et heelt Aar til Betænkings-Tid, anfører jeg det kun, for at Deres Majestæt, blandt andre Udveie, ogsaa kan tage den i Betragtning. Hovedsagen: at Himlens Velsignelse vil følge Deres Majestæts Bestræbelser for Efterslægten, er, Gud skee Lov, vis, og derefter maa dog altid Omstændighederne føie sig.

Allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra P. C. Kierkegaard.

530.

Pedersborg $\frac{4}{8}$ 45.

— — — — —

Af Peters Brev skjønner jeg, at ogsaa De har havt en Formodning om, at der skulde passere noget Særdeles ved Visitationen i Pedersborg. Jeg ventede, trods alle Rygter, det Modsatte, og hidtil idetmindste er da heller Intet forekommet. Alt i Slaglille d. 25, hvor jeg var tagen hen, for dog at have seet Sagen an etsteds, før det kom til mig, tydede rigtignok B. i sin Tale hen paa, at naar Forældrene ville skjule Børnene for Frelseren, saa hente vi dem frem. Men ret fuldt Alvor har det dog neppe været med hans Forsæt at hente Baptist Barnet her frem. Deels gik nemlig Rygtet saa længe og saa høirøstet

foran ham, saa der var al Anledning til at Vedkommende vilde vide at vogte sig, deels henvendte han sig saa længe igjennem Andre (Salicath og Harhoff) til Cancelliraad Leuning her, — som bestandig svarede, at, naar der kom Ordre, skulde han nok besørge Sagen — saa seent derimod direkte til Amtmanden og ham, den 25 eller 26, at det let maatte ventes, at det vilde være vel silde (og Barnet var da ganske rigtigt flygtet tidlig om Morgenen den 26)*, deels havde han ingen Ordre fra Cancelliet af, saa, naar Amtmanden desuagtet skal have yttret sig villig til, hvis B. skriftligen forlangte det, at udstede de fornødne Ordre, var det nok egentlig mere end han qua Amtmand var berettiget til nu, da Sagen er for Cancelliets Forum, og kun forklarligt af Cancellipræsidentens Søn. Hvad Salicath slog paa, at Sogneforstanderskabet her skulde anmode B. om at besørge det udøbte Barns Forargelse bortskaffet, fandt heller ikke Anklang hos Leuning, der nok skulde indgydt Sogneforstanderskabet denne Sjæle-Sorg, og kom, det jeg veed, ikke videre. Lidt komisk vilde det jo ogsaa faldet, at see Sogneforstanderskabet, med Undtagelse af dets Formand den beskikkede Sjele-Sørger, tage sig saa ivrigt af hans Fag, medens maaskee mangen En af dem selv har opsat sit Barns Daab, og Sognepræsten dermed seet igjennem Fingre. —

En Mængde Mennesker strømmede da til den 28 og fyldte Kirken. Ogsaa to Præster fjernere fra og uden at kjende mig havde meget betids meldt sig hos min Nabo og Collega i Sogneforstanderskabet Amtets Branddirekteur og bleve tilligemed ham af mig indbudne. Men Prædikenen, der handlede om Christendommen en Aabenbaring for de Umyndige (Luk. 10, 21), indeholdt Intet imod Tvangsdaaben, Bispens Tale og Katechisation Intet for den (skjøndt Meget og Dygtigt mod Gjendøberne), der kom ingen Scene, og Publikum skiltes ad. — Privat taledes B. og jeg om alt Andet, men ikke eet Ord, da jeg ikke vilde begynde, om denne Sag. I min Embedsbog fik Skolelæreren og Ungdommen Roes, Menigheden et Ønske om Bevarelse mod Vildfarelser, og Præsten — intet Ord. Fra mig tog han saa til Liunge.

*) [I Marginen langs Randen]: NB. Da Leuning Dagen efter lod fore-spørge i Huset, hvor Barnet var, vilde (dets Fader eller Onkel, thi der er begge Gjendøbere) Skræder Jensen ikke sige det, derimod blev over denne Demonstration en Familie i Løng (i Sognet), der ogsaa har et udøbt Baptistbarn, saa consterneret, at ogsaa det blev bortført (idetmindste blev det sagt her), skjøndt Barnet endnu ei er anmeldt til Tvangsdaab.

Lin. 13—14 f. o. Cancellipræsidentens Søn, Amtmand Stemann.

Jeg maa her slutte og bede Dem at tage tiltakke med denne tørre Beretning, det Væsentlige indeholder den, Resten, om Gud vil, mundtlig om en Uges Tid.

Deres oprigtig hengivne

P. Chr. Kierkegd.

Fra Augusta Marie Hall.

531.

Den 1ste Sptmbr. 1845.

Vil De og Deres Kone, liden Meta med udkaaren Unger-svend, venligen tage til Takke hos os i Morgen Middag, neie vi med Magdelone i Holberg, og sige tusinde Tak, saa gjerne saae jeg dem Alle, men da det nu engang er tosset Skik, hverken at sidde over, eller under Bordet, men skjønt ved Siden af hinanden, har jeg i Morgen desværre kuns 4 Pladser at raade over, da De træffer den knirkende Ridder (Molbech) som pleier at spise Kl. 3 og som absolut begynder at knirke, hvis Suppen ryger Kl. 4 maa jeg bede Dem om at være p r æ c i s e, et Ord som klinger affecteert i min Mund, som altid kommer for silde, men Knirkene tvinger stundom til at træde ud af sin Natur.

Det var mig et fornøieligt Solglimt engang igjen at see min lille elskværdige Jette G l a h n, blomstrende, med Rose paa Kind, glad, jeg har stedse fundet hende meget indtagende, men i hendes gamle Hjem var hun altid nerveuse, lidende, hun var da ikke heller nogen ægte Qvindesjæl, hvis ikke den Lyst at lade Moderøiet hvile paa en saa kraftfuld, livlig Dreng, som den lille K u s k der forbød mig at sidde i hans Vogn, maatte bringe legemlig, aandelig Sundhed.

Jeg haaber vi sees i Morgen, med bedste Hilsen til alle hos Dem er jeg

Deres Augusta Marie Hall,
f. Brøndsted.

Fra J. P. Mynster.

532.

Kjøbenhavn d. 16 September 1845.

Efterat jeg til det Kgl. danske Cancelli havde indsendt Deres Velærværdigheds Erklæring, betræffende den Dem som Bestyrer af Hendes Majestæt Dronningens Asylskole afæskede Beretning, har Collegiet under 13de dennes anmodet mig om at tilkiendegive Deres Velærværdighed, at det er en Misfor-

staaelse fra Deres Side, naar De formener, at der her handles om nogen saadan Indberetning, hvorved Skoledirectionen eller den administrerende Skoledirecteur skulde sættes i Stand til at føre noget Tilsyn med den ommeldte Asylskole, men at her ikkun er Spørgsmaal om en Liste over samtlige de Børn, som søge Skolen, hvilken efter Skoleanordningens 48 § for de Skolers Vedkommende, der have egne autoriserede Bestyrelser, af disse maa meddeles den administrerende Directeur, for at han derved, i Forbindelse med de befalede Indberetninger fra Skolecommissionerne, kan sættes istand til at føre Control med, at intet skolepligtigt Barn i Staden savner den fornødne Underviisning. Ligesom dette Øiemed, tilføier Collegiet, ikke tilsteder nogen Undtagelse for en enkelt Skole, saaledes have ogsaa samtlige Authoriteter her i Staden, der have Skoler under deres Bestyrelse, nemlig den Kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler, det Kongelige Admiralitets og Commissariats Collegium, Directionen for Garnisonsskolevæsenet og den Kongelige Artillerie Brigade uvægerligen efterkommet Anordningens Bud ved at afgive saadanne Fortegnelser til den administrerende Directeur; og Collegiet forventer derfor, at Deres Velærværdighed, efter at have modtaget foranstaaende Oplysning, ikke længer vil vægre Dem ved at afgive den ommeldte Indberetning.

Mynster.

*Til J. P. Mynster.**
(Udkast).

533.

Bakkehuset 19 Sept. 1845.

Deres højvelbaarne Højærværdighed har under 16de d. M. tilkjendegivet mig det kgl. danske Kancellies Forventning, at jeg, som Bestyrer af H. M. Dronningens Asylskole, ikke længer, efter den fra det høje Kollegium modtagne Oplysning, vilde vægre mig ved at give den af den administrerende Skoledirektør æskede Indberetning.

I denne Henseende maa jeg give mig den underdanige Frihed at bemærke, at det høje Kollegiums Oplysning stemmer aldeles overens med den Regel, jeg under hele Sagen har fulgt, at her ikke kunde være Tale om en Indberetning til overordnede, men kun om Oplysninger, som den ene Bestyrelse paa Anmodning meddeler den anden, saa Misforstaaelsen har ene været paa den administrerende Direktørs Side, som miskjendte denne Regel og Grænserne for sit Raaderum.

Saa snart derfor Skoledirektionen eller den administrerende

Direktør anmoder mig, som selv den mindste af dem uafhængige Skolebestyrelse maa anmodes, om en Liste paa Asylskolens Børn, som nødvendig til det angivne Øjemed, da skal samme uvægerlig blive meddelt, men Hr. Skoledirektørens selvtagne Myndighed over mig, som Bestyrer af H. M. Dronningens Asylskole, kunde jeg ikke underkaste mig, og kan det ikke bedre, fordi Hr. Direktøren har anklaget mig i det kgl. danske Kancelli som en ulydig Undersaat.

Dette Tillæg til min forrige underdanigste Erklæring beder jeg ærbødigst Deres h. H. indsende til det højkg. danske Kancelli.

Underdanig

N. F. S. Grundtvig.

Fra J. P. Mynster.

534.

Kjøbenhavn den 9 Octbr. 1845.

Det Kongelige Danske Cancellie har under 7de dennes tilskrevet mig saaledes:

„Efterat Cancelliet i Skrivelse til Deres Høiærværdighed af 13de f. M. havde anmodet Dem om at meddele Sognepræst Grundtvig den fornødne Oplysning i Anledning af hans Vægning ved at afgive den ved Anordningen om Borger- og Almueskolevæsenet i Kjøbenhavn af 20de Marts f. A. sammes § 48 befalede Liste over Børnene i den under hans Bestyrelse staaende, af Hendes Majestæt Dronningen oprettede Asylskole, har Man med Deres Høiærværdigheds behagelige Betænkning af 20de f. M. modtaget en Skrivelse fra Sognepræst Grundtvig, hvori han, — næst at bemærke, at den af Cancelliet givne Oplysning aldeles stemmer overeens med den Regel, han under hele Sagen har fulgt, at her ikke kan være Tale om en Indberetning til Overordnede, men kun om Oplysninger, som den ene Bestyrelse paa Anmodning meddeler den anden, — ytrer, at saasnart derfor Skoledirectionen eller den administrerende Directeur anmoder ham om en Liste paa Asylskolens Børn, som nødvendig til det angivne Øiemed (en fuldstændig Control med samtlige skolepligtige Børn), da skal samme uvægerligen blive meddelt.

Foranlediget heraf skulde Cancelliet herved tjenstligst anmode Dem om behageligen at tilkjendegive Præsten Grundtvig, at det af de af Cancelliet tidligere anførte Grunde er Pligt for ham til den bestemte Tid at meddele de omhandlede Fortegnelser til den administrerende Skoledirecteur, og at han

derfor ingen videre Anmodning desangaaende kan vente fra denne eller fra den Kongelige Direction for Borger- og Almueskolevæsenet.“

Hvilket herved tjenstligst tilmeldes Deres Velærværdighed til behagelig Iagttagelse.

Mynster.

Til E. C. Tryde.

535.

[1845].

Deres Høiærværdigheds venlige Indbydelse til i Morgen aften takker jeg Dem for og skal med Fornøielse benytte mig af.

Dr. Kierkegaard har sendt mig en Afskrift af hans sidste Erklæring med Anmodning ogsaa at vise den til D. H., hvorfor jeg vedlægger den, og bemærker kun, at da Erklæringen selv, først afsendt fra Pedersborg i Lørdags, vel neppe endnu har naaet Cancelliet, maae vi vel ikke tale høit om dens Indhold i de første Dage.

De vil udentvivel finde, ligesom jeg, Tonen lidt stivere og koldere, end man baade for Sagens og Mandens Skyld kunde ønsket, men det er heller ikke let ved en saadan Leilighed at vise enten Bøielighed eller Varme uden at stæde den slet!

Ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Til E. C. Tryde.
(Udkast).

536.

Kbhvn. d. 8 Febr. 1846.

Deres Høiærværdigheds Anmodning om at faa mine Optegnelser i Psalmebogs-Sagen til Brug ved en Convents-Beretning kan jeg saameget mindre inlade mig paa, som jeg herved maa protestere mod enhver Beretning om Psalmebogs-Sagen i Conventets Navn, da den nødvendigvis efter Omstændighederne maa blive partisk og utaalelig for Psalmebogs-Comitteen.

Ligeledes protesterer jeg herved mod enhver Beraabelse paa protocolleerede Yttringer af mig i denne Sag, da, efter Conventets Grundlov, den Enkeltes Yttringer slet ikke maa protocolles.

Denne min dobbelte Protest beder og begiærer jeg maa blive oplæst ved Aabningen af det til paa Onsdag berammede Møde, og hvis noget Modsat ved de fleste Stemmer skulde besluttes, maa jeg forlange min Protest udtrykkelig bemærket.

Saameget som Convents-Medlem, men jeg skylder Deres Høiærværdighed som Person, at forsikkre Dem, at jeg med Alt hvad jeg ved denne Lejlighed har yttret, ene har villet redde den nu tabte Sag, som i mine Øine fortjende at vindes, og at jeg ei paa fjerneste Maade havde til Hensigt derved at saare Nogen og allermindst D. H. til hvem jeg fra Ungdommen har staaet i venskabeligt Forhold. Vil nu desuagtet Deres Høiærværdighed og Hr. Licentiat Rothe afnøde mig en offentlig Gientagelse af mit Indlæg i den tabte Sag, da vil det vist nok snaarest lykkes ved en udæskende Beretning i Conventets Navn; men det skulde gjøre mig meget ondt, og jeg seer ikke at nogetsomhelst Godt kan flyde deraf, men forudseer megen Ubehagelighed paa begge Sider, som mig synes, det var baade bedst og klogest at undgaae. I alt Fald maa jeg, som en gammel Krigsmand, der neppe kan mistænkes for Feighed, paa det bestemteste misbillige, fraraade og frabede mig en saadan Pennefeide!

ærbødigst

Grundtvig.

Fra Caroline Amalie.

537.

Herr Pastor Grundtvig.

den 19 August [1846].

Hjertelig Tak for Brevet og Digtet. Det er mig en sand Glæde at have besøgt Dem, og saare interessant at have været i Grundvigs Studerekammer, og tillige det Sted hvor fordum aandrig Samquem sjelden standsede. Maatte der fremdeles fostres store Tanker der føde Stordaad! Vi vil ei forsage, ei forsage skjønt vi leve i 1846! Holger Danske kommer dog vist en gang!

Paa Søndag saa aarle som De vil skal De finde et Aftrædelses Værelse til Deres Disposition i Sorgenfrei. Tag en Vogn hos Dahl. Kirken begynder almindelig efter $10^{1/2}$ omtrent $10^{3/4}$ her i Lyngbye. Efter Kirken naar De har hvilet Dem ud saa spiser De hos mig omtrent Kl. 2.

Mange hjertelige Hilsener til alle Deres. Med Høiagtelse og Venskab.

Caroline Amalie.

Til P. Fenger.

538.

Kiære Ven!

26 Novbr. 1846.

Tak for Deres Brev med den Oprigtighed og broderlige Tillid som De altid har viist mig!

Jeg har været syg et Par Dage og mærker at Pennen sidder kun løs i Haanden, men jeg vil dog svare Dem strax.

Det forrenter sig altid bedst at laane Vorherre, saa naar jeg saae mindste Rimelighed for at 500 rdl. kunde redde L[indberg] da vilde jeg ikke blot selv bidrage, men endog finde det rigtigt, at De, naar der ei var andet Raad, greb til det Yderste; men det er ingenlunde Enhver, vi skal laane paa Vorherres Navn, og for mine Øine er L. slet ikke blandt dem, saa hvad der rækkes, maa gives ham reentud.

Havde han nu forklaret os sin Stilling, saa vi kunde seet, at vi ved heel eller halv Overtagelse af hans Udgift til Husleie, kunde hielpe ham til taaleligt Udkomme, da skulde vi gjort vort Bedste, men til at skaffe ham en Sum idag, der imorgen er sporløs forsvunden, føler jeg ikke mindste Drift. Som Sagerne staae, skønner jeg ikke rettere, at en Krisis er uundgaelig, som vi ikke bør udmatte os ved et Øieblik at forsinke, da dog først derved Kreditorerne vil nødes til at finde sig i Billighed, Kongen ventelig finde sig i at giøre Noget, og vi i alt Fald veed, at hvad vi giver, er til at hielpe paa den smalle Kost, man tildeler L.

Dette er ogsaa Buscks Anskuelse af Sagen, som da L. skrev til ham om 500 rdl. tillaaens, sendte ham 50 som Gave.

Gud velsigne Dem og Deres!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

27de.

Lindberg som jeg ellers ikke har set herinde kom op til mig iaftes og sagde mig, han reiste idag, men talde ikke et Ord om sin Stilling. Jeg betænkte mig vel paa, om jeg skulde føre det frem, men fandt, at da jeg intet Haab havde om, det kunde nytte, var det bedst at tie, naar han ikke talde.

Idag føler jeg mig, Gud skee Lov! allerede stærkere, saa det var kun en Overgang. Man kunde vel synes, jeg har i alle Maader havt nok af Livet i denne Verden, men baade ønskede jeg dog at gaae meget bedre herfra end jeg er, og at see den lille Flok meget bedre samlet og oplyst end den er endnu, thi vel er, Gud skee Lov! ikke En af os, men den Hellig-Aand Sjøle-Sørgeren, men just det er Knuden og Sorgen, at den Hellig-Aand endnu staaer i et meget løst og ubestemt Forhold til de Flestes Christendoms-Begreeb og maa da være langt fra at fylde det. Og dog begynder Christi Liv hos os end ikke paa det dunkleste, uden „undfanget af den

Hellig-Aand.“ Dog, vi maae ikke forsage, thi Gud har ladet os see, at „Herrens Røst“ er i Sandhed over Vandet og med Herrens Røst er Herrens Aand saavist som J e s u s er Guds Søn!

Guds Fred! lev vell

*Til Christine Stampe.**

539.

Løverdag 1846.

Enhver er sig selv nærmest, saa jeg vil ikke gjøre mig bedre end jeg er, men rent ud bekjende, at havde jeg ikke Mistanke om, at Kongen tager Etatsraaden lige for vor Næse, da vilde næppe selv Deres Naades udmærkede Talent i dette Stykke vundet Sejer. Nu derimod, da jeg kan gjøre mig en Fortjeneste af at opofre, hvad jeg kun har lidt Haab om, og er derimod Gjengjældet i godt Selskab vis, saa skal jeg, med eller uden Ingemann, som Lykken vil, i Morgen være Deres Gjæst.

Ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Til Caroline Amalie.

540.

Allernaadigste Dronning!

Kbhvn. 13 April 1847.

Mange Tak, fordi Deres Majestæt har den Tillid til os ved Skolen, at vi vil gjøre vort Bedste, for at den ogsaa efter os kan bestaae, og med Guds Hjelp gaae frem og ei tilbage!

Hvad jeg mere kan svare paa det deilige Brev, er kun at sige, hvad D. M. veed selv bedst, at De er forunderlig god ved mig og slet ikke bange for at gjøre mig hovmodig. — Nu, de andre Folk kan være slemme nok ved mig, og da jeg har en Tugtemester, som siger mig reent ud, hvad jeg er, saa haaber jeg ogsaa, at Deres Majestæts gode Ord og gode Gierninger skal gjøre mig glad uden at gjøre mig indbildsk og drive mig til altid flittigere at bruge Dagens sidste Timer til det Bedste, jeg veed!

Det glæder mig meget, at Confirmations-Handlingen, trods det Trættende, som Overhøringen medfører, dog i det Hele var Deres Majestæt opbyggelig!

Herren give Deres Majestæt et Himmerig paa Jorden, som ikke blænder eller skuffer, men hvorigennem det glimter og tindrer, som varer evindeligt!

allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Til Caroline Amalie.

541.

Bakkehuset 20de Juli 1847.

Allernaadigste Dronning!

Det blev meget snarere end jeg kunde haabet, at jeg med Glæde maa takke Deres Majestæt for en Indbydelse, som er mig dobbelt dyrebar, da Kongen vil skiænke mig Ørenlyd. Hvad enten derfor H. M. Kongens gode Ord er imorges udsprunget ganske uafhængigt af et godt Dronningord iaftes, eller ikke, saa være begge Majestæterne inderlig takkede derfor, da mig synes, jeg har ingen ret god Samvittighed for den „Danske Høiskole“ og for gamle Danmark, før jeg har havt Leilighed til paa Sagens nærværende Trin, som, Gudske lov! er et aldeles nyt at sige Majestæten lyslevende det Bedste. Fædernelandets Genius vil indskyde mig!

Den mageløs gode Leilighed, Majestæterne giver mig idag til at takke for Æren og Glæden, Dronningens Besøg igaar skiænkede mig, kan jeg da heller ikke lade aldeles ubenyttet uden at være endnu meget værre end jeg er, saa det er med taknemmelig Erkiendelse af Deres Majestæts udmærkede Naade fra, jeg veed snart ikke længere „naar“ til igaar og idag, jeg til paa Torsdag Kl. 6¹/₂ undertegner mig, allernaadigste Dronning!

allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Augusta Marie Hall.

542.

Den 30 Septmbr. 1847.

Min kjære Ven! jeg iler med at sige Dem, (fordi det glæder mig at glæde Dem) at Kongen besøgte os i Forgaars, var her længe, talte længe, og med stor Varme med Hall og mig om S o r ø jeg tror virkelig, at jeg med Sandhed kan sige, at det vilde være ham en inderlig Glæde, om der kunde realiseres noget virkelig Nyttigt og Godt, noget ægte Dansk, men vi vide b e g g e. D e og jeg, og ethvert fornuftigt Menneske, hvor langt der er fra Tale, til Gjerning, det Første gjør vor Konge med en sjelden Intelligence det Siste mangler der ham stundom Kræfter til.

Det ligger ham meget paa Hjerte, at D e og Knuth hos os skulde komme sammen, ret oprigtigt tale med hinanden, om muligen komme til at arbeide sammen, jeg lovede med Glæde d e t, som jeg forlængst har lovet mig selv, lad mig saa see, at

min geniale Ven ikke er altfor stridbar, men kommer en Smule Vand i det prægtige ægte danske Blod! — — — —

Kærlig Hilsen til hele Slægten fra Deres

Augusta Marie Hall
f. Brøndsted.

Til Caroline Amalie.

543.

Khvn. 23 Octbr. 1847.

Allernaadigste Dronning!

Min Taksigelse for det seneste Beviis paa Deres Majestæts Godhed, ved Nærværelsen paa Sorgenfri, kommer vel noget seent, men, da Majestætens Godhed, til Lykke, er uforanderlig, dog ikke for silde.

Vist nok var det mig høilig overraskende, at H. M. Kongen efter Bordet gav mig den ønskeligste Leilighed til ved Siden ad den kiære Ingemann, at udtale mig om Sorø, og gav mig den naadigste Forsikkring om, at jeg ved Udførelsen skal faae Lov til endnu paa gamle Dage at giøre mit Bedste til gamle Danmarks Foryngelse; men saameget større maa min Taksigelse være, da vi aldrig overraskes saa meget, at vi jo kan tale langt og varmt om hvad vi elsker.

Vedlagt giver jeg mig den allerunderdanigste Frihed at sende D. M. to Expl. af en lille Kæmpevise-Samling, som jeg i disse Dage har udgivet, og som skal finde saa rivende Afsætning, at den synes at være efter Læseverdenens Smag, hvad naturligviis meget fornøier mig, da den er efter min, og Dronningen vil vist vise mig den Naade at række den lille Bog til Kongen, da jeg maaskee ikke saa snart kunde faae Adgang til Majestæten, og Ingen dog i Danmark er nærmere end Kongen til hvad der tolker Folkets Følelser.

Da Bojsenerne meget ønskede den lille Kæmpevisebog til Skolen, haaber jeg, D. M. tillader, at der anskaffes 15 Expl.

Endnu tager jeg mig den maaskee overdrevne Frihed at vedlægge et Par Blade om den s t o r e Kæmpevise-Bog, som man trætter om i Bladene og stræber hjerteløst at kvæle i Fødselen. Var det imidlertid i k k e min egen Søn, der stod for Udgivelsen af et Værk, jeg er vis paa, vilde være Danmark baade til Gavn og Ære, da maatte jeg ikke giøre nogen Undskyldning for Henledelse af Majestæternes naadigste Opmærksomhed paa en Folkesag, der sagtens tilsidst nødes til at tye fra det Demokratiske Selskab til Thronens Fod, for at finde L.y.

Med det Ønske og Haab, at Majestæterne er vendte tilbage
i bedste Velgaaende og blive deri

allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Augusta Marie Hall.

544.

Ny Bakkegaard, Tirsdag Aften d. 26 Octbr. 1847.

Knuth er kommen til Byen i Dag, og har alt i Formiddag været hos Hall, og bedt ham om han i Morgen (Onsdag) maatte spise hos os, og om muligen være sammen med Dem, jeg haaber nu min kjære Ven at De gjør os den Glæde at komme her Kl. 4 og at noget virkelig G o d t til Bedste for Sorø skal udvikle sig af Deres, og Knuths Samtale, Samværen; jeg forsikrer Dem, thi jeg veed det, han vil inderlig gjerne samles med Dem. Altsaa vi sees i Morgen, jeg glæder mig inderlig dertil, De maae ikke komme senere end Kl. 4, thi Knuths Tid er temmelig afmaalt de faa Dage han er inde, jeg glæder mig til at høre det evig levende Ord paa Deres Læber, som Ingen forstaaer at bruge som De! Levvel! siig nu ikke en anden Gang, en daarlig Fruel thi Fruen er brav, skjønt hun ikke paa Bakkegaard kan fornemme hvilke Grever der gaae i Kbhvn!

Deres A. Marie Hall
f. Brøndsted.

Fra Augusta Marie Hall.

545.

Ny Bakkegaard d. 1ste November 1847.

Jeg sender Dem et Brev fra vor fælleds kjære Ven, som jeg modtog i Aftes, det er smukt og forstandigt, som a l t hvad jeg modtager fra den Haand, for Dem ædle Grundtvig! af særlig Interesse, hvorfor jeg strax bestemte, at lade det vandre Veien ind til Dem, De kan beholde det, til vi sees engang, vi kunne da nærmere med hinanden tale om dets Indhold, vær bare udholdende som De pleier, og ikke hæftig mod den zarte forfinede C l i q u e, De faaer med at gjøre, da synes jeg sikkert at føle, stærkt at haabe, at De i Sorø vil naae et stort Maal, Dem til Ære, Nationen til Gavn og Lykke. Det glæder mig at Kongen sandrue siger mig, at han er syg, det vil sige, at han for Øieblikket har et daarligt B e e n, sit sande Befindende skjuler han næsten altid, og som jeg har sagt ham, og Alle dem jeg

ret har kjær, mod mig maae man gaae sandrue, redelig tilværks saavel i legemlig, som aandelig Henseende, ellers mister man min Tillid, og dermed mit trofaste Venskab, jeg foragter enhver skjult Krog, jeg finder det saa dumt tillige, den Allerstørste veed dog A l t aligevel. Meta saae yndig og lykkelig ud, det var mig en Glæde, at see hende i hendes lille hyggelige Hjem, Deres Kone seer derimod svag, anstrengt ud, nu maae De søge at faae hende flink, opmuntret, det fromme elskværdige Væsen, som i mine Tanker staaer saa høit, at jeg sikkert mener, jeg i den anden Verden kommer til at [toe] hendes Fødder, som Skrivten siger, hils hende kjærligt!

Deres Augusta Marie Hall
f. Brøndsted.

Til C. A. Winther.

546.

Kiære Ven!

Khvn. 5 Novbr. 1847.

Tak for Deres Brev! At jeg ikke strax svarede Dem og gav Dem Sort paa Hvidt for, hvad De ikke tvivler om, at jeg af mit Hjerte ønsker Dem Lykke og Velsignelse til Embedsgjæringen, det kom af, at jeg ikke vidste, h v o r De faaer Deres Breve fra, og de, der lovede at sige mig det, glemde det.

Nu derimod, saa længe efter, vilde De neppe faaet min Klo at see, dersom jeg ikke selv havde modent(?) Ærinde, men det har jeg.

Kongen har nemlig ladt os vide, at vi skal faa Lov til at bruge P r ø v e h e f t e t, naar der kommer nogle flere Begjæringer derom, og da de kan være saa simple, at Præsten kun med nogle Sognemænd beder om, at Prøveheftet, h v o r Præst og Menighed ønsker det, maa bruges i Kirken ved Siden ad den authoriserede Psalmebog, saa tænker jeg, at baade De og L a u r e n t kan og vil sende mig en saadan snarest muelig!

Forkiølede er vi hardtad allesammen, men det har, med Guds Hjælp, ikke videre at betyde.

At Meta havde Bryllup i Fredags, har De vel hørt, og da er der et ligesaa blankt som nyt Hiem(?) paa Møllen, kan De nok tænke.

Kærligst Hilsen fra os alle!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Caroline Amalie.

547.

Hr. Pastor Grundvig

[Før 1848.]

Jeg kommer netop fra Fruesogns Skoler, der nu alle ere samlede i det forrige von Vestenske Skolelocal, og er fuld af Skole Aand og som i Feber for at bidrage til at Skolerne alle i hele Landet byggedes paa Troens Grund. Jeg beder uafsladelig den Hellig Aand at indgive mig Hans Villie for at fremme Skolesagen og da kom mig den Tanke at formaae Kongen endnu i denne Uge at besøge vores Skole. Men nu gjelder det at vise Kongen den fra sin meest anbefalende Side, især ønskede jeg at Børnene ret kunde være i high spirit og svare raskt og correct i Religion, Geographie (Danmarks mere specielle) ogsaa lade Boisen føre dem rundt i Hovedstaden og vise Kongen de ikke gaae i Taaget naar de gaae paa Gaden men veed god Beskjed. Ogsaa kunne de fra Haandgjernings-skolen, faae nogle af deres Arbeider hen til os, for at vise frem. Vær saa god nu at lægge en Plan med Boisnerne og Jomfrue Jacobsen hvorledes vi bedst kan underholde Kongen hos os. Dette er et vigtigt Foretagende hvortil hører en klog Forberedelse. Imorgen Formiddag skal jeg komme paa Skolen og bringe Beskjed hvad Dag og hvad Tid Kongen vil gjeste os.

Med sand Højagtelse og Hengivenhed.

Caroline Amalie.

Maaske er det Kongen beleiligst at komme imorgen, altsaa læg De Planen idag. —

Til det theologiske Facultet.

548.

Khvn. 16 Jan. 1848.

Til

Det høiærværdige Theologiske Facultet.

At alle Hovedstadens Præster skifteviis skal give deres Stemme om Special-Charactererne for alle de Kundskabs-Fag, der ved theologisk Attestats overhøres i, er for mine Øine saa urimeligt, og maa, naar det skal blive andet end tom Formalitet, nødvendig medføre saa stor Ubillighed og Uleilighed, at jeg sikkert havde troet, at baade det Theologiske Facultet og Hovedstadens Geistlighed vilde ilet med at gientage Begjæringen om faste Censorer, og udviklet Nødvendigheden deraf, naar de præstelige Bisiddere skal have Stemme ved Special-Charactererne, som kun kan blive billige og ligelige, naar

Vedkommende baade veed, hvad og hvormeget Professorerne har foredraget og kan anstille en omfattende Sammenligning, hvor Alt er relativt.

Da dette imidlertid endnu ikke er skeet og jeg pludselig seer mig kaldt til Mandagen d. 17de Jan. fra Kl. 12 at være Censor og afgive min Stemme ved Special-Characterer, saavidt jeg kan giætte, i Dogmatik, Moral og Ebraisk, saa maa jeg, for min Part, udtrykkelig protestere mod denne Fremgangsmaade, hvortil Facultetet ingenlunde er berettiget og hvorved det gøres mig aldeles umuligt at afgive en Stemme ved Special-Characteren, som jeg kan være bekiendt.

Det er nemlig ikke ved den Kongelige Resolution paa nogen Maade lagt i Facultetets Haand vilkaarligen at fordele Censuren mellem de to Præster, som efter Tur paa en vis Dag skal udøve den, men det maatte betimelig kundgøres dem begge under eet, i hvilken Orden der den Dag skulde examineres i de forskellige Kundskabs-Fag, saa de kunde enes om, i hvilke Fag hver af dem vilde afgive Stemme, som den eneste Maade, hvorpaa muelig Præste-Stemmen ved Special-Charactererne kunde faae nogen virkelig Betydning.

Da nu dette ikke er skeet, og Facultetet ei engang har ladt mig vide, hvem min præstelige Medcensor er, saa kan jeg ikke følge den uberettigede Indkaldelse, og det saa meget mindre, som jeg eengang for alle maa erklære, at jeg ikke kan afgive nogen Stemme ved Special-Characteren i Ebraisk, da jeg aldrig selv har læst de Prophetiske Bøger paa Ebraisk, og veed kun, der examineres i dem, uden engang at vide hvor.

At jeg saa seent afgiver disse Erklæringer maa jeg bede det høiærværdige Facultet undskylde, med den Forsikkring, at det blot er skeet, fordi jeg først i Ugens sidste Dag fandt Leilighed til at sætte mig ret ind i denne fortrædelige Sag, og betragte den fra alle Sider, som jeg dog maatte før jeg tog min Beslutning.

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Augusta Marie Hall.

549.

Iselingen d. 16 Febr. 1848.

Min kjære Ven! I denne, for Alle bittere Smertens Tid havde jeg næsten ventet, at see nogle kjærlige opmuntrende Ord fra Dem, Danmark græder, Folket græder, Dronningen græder, den Arme i sin forladte Borg, og dog veed jeg vist, In-

gen af Alle græder, og har grædt tungere Smertens Taare end jeg, dette veed Gud den Almægtige! som kjender mit Hjertes rene Løndom, dette veed den ædle nys bortgangne Ven, dette veed Hall, og enkelte faa dyrebare Venner, som kjender mit Liv, dets ædlere aandelige Tendents, dets Virksomhed, dets Haab i mange forskjellige Retninger, jeg troer forvist, at jeg kan sige, thi jeg føler det i mit Hjerte, som stedse pleier at føle sandt, og rigtigt, at Ingen af Alle har med den ædle afdøde levet et mere intelligente, bevæget, og aandelig virksomt Liv end jeg, aldrig var jeg med ham, uden jeg styrkede hans Mod, hans Villie, bad ham være virksom, dygtig, nytte sin Tid til at fremme sit Livs store Opgave, Danmarks Lykke, Kongens Hæder, ak! hvor sjældent Grundtvig! kun at virke godt i et Forhold af en større, betydningsfuldere Carakteer, og dette Skudsmaal kan jeg give mig i mit Elskelige, til Danmarks kjærlige, kloge, aandlyse Konge, min Samtale var ham uundværlig, om han havde noksaa travlt, var nok saa opfyldt af mange og alvorlige Tanker kunne han dog stedse skaffe sig Tid til sine Besøg til os, og til Bakkegaarden, han kaldte den, liig Fader i gamle Dage sit lille lyse Paradiis, hvor altid, kun Glæde, Venskab, og aandelig Opmuntring straaede ham imøde, aldrig i mine Dage, har jeg havt lyksaligere Timer med Nogen, end med ham, aldrig har jeg seet en elskværdigere, for mig behageligere Personlighed, men hans Adjutanter som fulgte ham, paastode jo rigtignok, at han aldrig var livligere, behageligere, gladere, end hos os ak! jeg Stakkell! jeg kun Erindringen har nu tilbage om hele denne sjeldne Lykke fuld af Poesie, den følger mig varm og inderlig som min Følelse var for ham, troe bevaret, i et fuldtroe Hjerte til min egen siste Time slaaer. Et elskeligt Brev har jeg fra ham af 28 Dec. sendt til Gyldenholm (det Siste) han er deri saa rask, glad, og lykkelig, beder mig saameget, ikke at blive længere borte, end Bestemmelsen, hvor lidt ahnede han, jeg, den lange evige Adskillelse, hvis æggede Sværd alt hang over vore Hoveder, den bittere Smerte, som kort Tid efter skulde ramme os Alle, Stakler tilhobe, som vi ere, i vor skrøbelige blinde Tilværelse hernede, naar vi sees skal jeg læse Dem hans siste glade Brev. Jeg har levet rædselsfulde Tider, Dage, Nætter, fulde af Fortvivlelse, Bøn for hans Liv, Dødsangst, medens han endnu aandede, dump Smerte uden Navn da den afgjørende Vished selv traf mit Hjerte, jeg er nu rolig, fattet skjönt jeg græder hver Dag (takket være Herren for milde Taarers Lindring), men af Natur er jeg religieuse, født med en urokkelig Tiliid til et kjærligt

Forsyns Naade, og Forsorg, ikke en Lykke, som er tilkjæmpet gennem Strid, og Kamp, Hall har villet, og han veed bedst, hvad der i denne Tid er mig gavnligest, at jeg skulde blive en Tid i fuldkommen Roe herhjemme, udenfor alle de rædsomme Ceremonier i Kjøbenhavn, jeg reiser ind med Moder først i Martz lad mig endelig høre fra Dem; jeg længes saameget derefter, i dybe Sorger skulde man føle, at man har Venner tilbage. Hall gjør Smaature ud til mig i denne sørgelige Tid, han er ogsaa inderlig bedrøvet. Gudskelov at Sorø dog skjænkede ham lidt Glæde ved sin Paaskjønnelse inden hans Død, hvad mener De nu om den danske Skoles Skjæbne? en mild Glæde for mig, at jeg fik Kongen saa kjærligt saa glad forsonet med Dem, han var selv saa lykkelig over at have fundet Dem og Deres Genie igjen. Lev inderlig vel, skriv snart til

Deres A. Marie Hall f. Brøndsted.

Venlig Hilsen til Deres kjære Slægt, hvordan lever Meta. Den arme Dronning besøger De da tit. Trøst hende.

Til Caroline Amalie.

550.

Khvn. 24 Febr. 1848.

Allernaadigste Dronning!

Efter Deres Majestæts allernaadigste Befaling har jeg ladet Sangene trykke og det er blevet mig sagt fra Hof-Cantoren, at han idag lader dem afhente, men jeg anseer det dog for sikkerst selv at sende D. M. nogle Stykker.

Det er for mig i denne Tid omtrent, som jeg var udenlands, men, som Christne, er vi det jo altid, saa vi behøver sagtens ret følelig at mindes derom, saa vi slaae al vor Lid til den Store Konge, hvis Arm rækker over alle Lande og hvis Throne er grundfæstet for Evigheden.

I den forvirrede Bevægelse, som, efter Sørgenhøitiden, sikkert vil blive langt kiendeligere, tager jeg da saa liden Deel, som det er en navnkundig dansk Skribent tilladeligt, og venter immer paa, at vor Herre, som er selv det sande Lys, vil opklare Mørket, som ruger over Fremtiden.

Han, som har den evige Trøster til sit guddommelige Sendebud, Han komme i Naade, baade aarle og silde, Deres Majestæt ihul!

allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Til Caroline Amalie.

551.

Allernaadigste Dronning!

Khvn. 1ste Marts 1848.

Boisen sagde mig iaften at Deres Majestæt ønskede at have den lille Sørgetale paa Tryk, og naar D. M. vil have den Naade at lade mig vide, hvor mange Explr. D. M. omtrent vil bruge, skal jeg strax besørge det; thi hvad der kun har sin Betydning i en snever Kreds vil jeg naturligviis ikke kaste ud iblandt Hoben.

Hvilket forvirret Røre, der iaar bevæges i Europa!

Skade, at ikke Kong Christian, som kunde det, ikke fandt Midler og fik Held til at give os en folkelig Grundlov, som det nu, under den grændseløse Forvirring vil falde svært at opnaae! Dog, vor Herre kender bedre end vi Tiden og Leiligheden, og Han er meget bedre end nogen af os, det kan og skal være vor rige Trøst, da er vort lyse Haab grundfæstet paa Klippen.

Resten, paa et Par nær, af Sangene, som D. M. Gud skee Lov! ikke forskød, tager jeg mig den Frihed at vedlægge, da D. M. dog maaske ved Leilighed vilde bruge enkelte.

Gud lade nu den Fred, som overgaar al Forstand, triumphere i Dronningens Hjerte, efter de Christnes store Privilegium, som de, der vil slette alt, Gud skee Lov! ikke kan afskaffe, det: at være glade midt i Bedrøvelse!

allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Til F. M. Knuth.

552.

Høivelbaarne Hr. Grev Knuth!

Khvn. 7 Marts 1848.

Idet jeg griber Pennen for at tilskrive Deres Høivelbaarenhed om Høiskolen i Sorø, da dølger jeg ingenlunde for mig selv, at D. H. rimeligviis meer eller mindre deler den herskende Betragtning af mig, som en Poet med overspændte Forestillinger, overstrømmende Følelser og overdrevne Forventninger, hvis Raad og Medvirkning man kun vanskelig kan betjene sig af ved fornuftige Bestemmelser, kloge Indretninger og praktiske Foretagender, men paa den anden Side troer jeg dog ogsaa, at D. H. mere end de Fleste sympathiserer med mig i min Betragtning af al Lærdom og Oplysning, som uægte, naar de ikke udspringe af Livet og bære

Frugt for Livet, saavel som deri, at en Oplysning for F o l k e-
M æ n g d e n, der hjalp den til at være tilfreds med sin Stilling
og gavnlig at udfylde den, ogsaa her er et føleligt Savn, som
det er paa den høie Tid, om mueligt, at afhjælpe. Da jeg nu
derhos tør forudsætte, D. H. veed, baade at jeg med Mund og
Pen har bidraget mit til hvad Kong C h r i s t i a n den Ottende
besluttede om Sorø, og at det var Kongens bestemte Villie, at
jeg i alle Tilfælde skulde have Lov og Leilighed til, ved den ny
Høiskole at virke i f o l k e l i g Retning alt hvad jeg kunde;
saa tør jeg haabe, D. H. ikke tager mig det ilde op, at jeg dri-
stig og fremsagt henvender mig til D e m om Høiskolen, hvis
Vee og Vel, for menneskelige Øine, nu fornemmelig beroer
paa D e r e s Betragtning af denne vigtige Sag og D e r e s
Virksomhed for den!

Begynde maa jeg nu med den Frygt, jeg føler for, at den
sædvanlige Skole-Betragtning ogsaa ved denne Leilighed turde
gøre sig giældende, saa der egentlig kun blev sørget for d e-
r e s Beredelse til de anordnede Overhøringer, som ved Høi-
skolen i Sorø vil skaffe sig Adgang til Statens Embeder og Le-
vebrød, medens det overlades til et Slumpetræf, om Nogen af
de for Examens-Studierne ansatte Lærere havde Evne og vilde
finde Lyst og Leilighed til at gøre lidt for dem af Folkets Ung-
dom, der muelig vilde g i æ s t e Høiskolen uden andet Øiemed
end en, for dem og deres Livsstilling passende og gavnlig Op-
lysning og Dannelse.

Denne min Frygt vil D. H. neppe finde ganske ugrundet, og
dog, skulde dette blive Tilfældet, da maatte jeg høitidelig er-
klære og bitterlig beklage, at Høiskolen i Sorø slet ikke blev
enten hvad Kong C h r i s t i a n den O t t e n d e inderlig øn-
skede, eller hvad jeg i en Række af Aar kæmpede for og biede
paa, eller hvad Danmarks Folk og Rige nu høilig trænger til;
thi det følger af sig selv, at under saadanne Omstændigheder
enten kom der slet ingen Andre til Sorø, end de, der vilde
l æ s e t i l E x a m e n, eller der blev dog ikke længe ved at
komme Andre, hvor man bød dem Stene for Brød. D. H. vil
sikkert troe, at jeg ingenlunde miskiender det Gode, der i Sorø
kan udrettes ved, at det utaalelige S t i l e a g brydes og den
latterlige P o l y h i s t o r i undgaaes, men dels turde jeg dog
neppe kalde det Umagen værdt at oprette en Høiskole i Sorø
b l o t for at gøre hvad der blot ved et Pennestrøg kunde naaes
ved Høiskolen i Kiøbenhavn, og i alt Fald er Trangen til en
stor Oplysnings-Anstalt for Folke-Ungdommen i Folkelivets
Tjeneste det uhyre Savn, hvorpaa der maa snart raades Bod,
naar ikke D a n m a r k skal forgaae.

Derfor maa jeg besværges Deres Høivelbaarenhed ved Kong Christian den Ottendes Minde, ved Danmark, vor fælles Moder, ved hele det gamle Nordens Glands og Storhed, og endelig, hvis det behøves, tillige ved den øiensynlige Livsfare, hvori al menneskelig Virksomhed, Friheds Oplysning, Lykke og Orden svæver, saalænge ikke Folkemængden paa en naturlig Maade vækkes til ægte menneskelig Bevidsthed og oplyses som et Folk om sig selv og sine egne Ting, om sit gamle, berømte Fæderneland, sit Modersmaal og hele sin baade naturlige og lovmæssige Stilling, som mageløs gode Ting, naar de betragtes og bruges ret. At det var til Arnestedet for en saadan folkelig, ægte dansk Opvækkelse og Oplysning, jeg altid pegede paa Sorø, vilde i sig selv vist nok kun sige lidt, men at det var Christian den Ottendes Ønske at see denne store Tanke udført, det vil sige meget, og det beviste Han selv ved de Krav, Han offentlig stillede til Høiskolen i Sorø for danske Borgeres Oplysning om Fædernelandets Sprog, Historie og Statsforfatning, Lovgivning og alle offentlige Indretninger; og hvad der endelig siger alt, er den soleklare Sandhed, at en saadan folkelig Opvækkelse og Oplysning er aldeles nødvendig, naar Borger og Bonde skal kunne have en baade virkelig og gavnlige Stemme i noget Raad, ligefra det mindste Sogne-Raad til det største Folke-Raad. At der nemlig hidtil ikke findes noget Sted, hvor Folke-Mængden kan finde hvad den fattes, det er os alle vitterligt, og dog vise baade Tidernes Tegn og Dagens Begivenheder kun alt for tydelig, at uden en saadan naturlig, mild og velgiørende Oplysning, som allevegne har været skammelig forsømt, vil og maa, kun lidt før eller senere, den Time slaae i alle Lande, da den unaturlig behandlede til Fæet fornedrede Folkemængde vil fare op som vilde Dyr og sønderrive alt Menneskeligt.

Derfor kan jeg virkelig ikke skionne rettere, end at selv, naar D. H. har langt mindre Tro end jeg til hvad der ved en folkelig Oplysning i Sorø lader sig udrette til det danske Folks Opvækkelse og Oplysning, til Gienfødelse af dets gamle Glands, og til Forebyggelse af det blinde Frihedens Raseri, som i vore Dage truer alle Folk og Riger, selv da vil D. H. dog være enig med mig om, at der bør gøres hvad der kan for dette store og vigtige Øiemed, saa, naar det skulde gaae galt, maatte Forsøget dog meget heller være mislykket end undladt.

Forudsat nu, at D. H. blot forsaavidt er enig med mig, som jeg paastaer, at den fæderlandske Folke-Oplysning, langtfra ved Høiskolen i Sorø at tabes af Syne, meget

mere har Krav paa fortrinlig Opmærksomhed, da vil det vist ogsaa staae lyslevende for Dem, at nu, da Kongen er død, som pleiede den store Tanke og betroede D. H. Udførelsen, nu er De Manden, kaldet til et i Grunden større Værk end Ministerne i de største Riger, men ogsaa med en høiere Ansvarlighed end nogen af dem, saa det vil ligge Dem paa Hjerte at gøre alt hvad De kan for Folket ved Høiskolen. Hertil hører det nu aabenbar at faae ikke blot een Mand, men Mænd til Høiskolen, som har Følelse for det danske Folk, Forstand paa dets Tarv og Evne til at virke levende paa dem; men ingen Frygt for at kaldes indbildsk maa dog her afholde mig fra at nævne mig selv blandt dem, der ei maa savnes; thi deels maatte det være nok til mit Forsvar, at Kong Christian paa det udtrykkeligste baade mundtlig og skriftlig, erklærede, at han regnede paa min Tjeneste ved Udførelsen af Hans Kongelige Tanke, og deels veed vi alle, at de folkelige Tænkere og Talere er i Danmark saa tyndt saaede, at neppe nogen af dem, til Storværkets Udførelse vil findes overflødig, da det nu desuden er mig, hos hvem Tanken har levet og giæret længst og jeg tør haabe, ogsaa klaret sig mest, saa vilde et Høiskole-Forsøg i den ny, folkelige Retning ventelig aldrig lykkes uden at indslutte min Oplysning og mine Kræfter i sig, og jeg bør gøre D. H. opmærksom herpaa, fordi der, efter Kong Christians Død, der altid i Naade tilstødte mig Adgang og laande mig Øre, ikke er mindste Rimelighed for, at jeg skulde komme i Betragtning, hvis ikke D. H. med Flid vil bringe det dertil.

Deres Høivelbaarenhed tvivler vist ikke paa, at jeg jo godt indseer, jeg, ved saaledes at udhæve min egen Personlighed, faaer Skinnet i mod mig, men just derfor kan jeg kun gøre det til D. H., om hvem jeg baade tør haabe, De vil modtage mit hele Levnetsløb til Borgen for, at det ikke er min egen lille Person, men den store Sag, jeg har for Øie, og tør forudsætte De veed, at jeg ikke tillægger mig et Forhold til Sagen, som jo er bekiendt. For Resten vil jeg heller ikke her lade, som om jeg slet ikke ændsede min Person, thi det er sandt, jeg vilde gierne, om mueligt, erhverve mig u dødelige Fortjenester af det lille Folk og Fæderneland, som jeg tilhører, som jeg alle mine Dage har elsket over alle andre Folk og Lande, og som jeg virkelig troer, skjuler mere Ædelt og Godt i sig end alle de andre endnu har aabenbaret.

Deres Høivelbaarenhed vilde nu gunstigst tilgive saavel min Dristighed som min Vidtløftighed, for Sagens Skyld, som ligger mig tungt paa Hjerte, og jeg vover endnu en Bøn, den Bøn,

at hvad end D. H. finder Dem bevæget til at slutte og beslutte, De dog vil sige mig r e e n t u d, hvorvidt De kan eller ikke kan gaae ind paa min Betragtning af den Sorøske Høiskoles folkelige Side, og min Medvirkning derved! Maaskee kan det falde D. H. ubehageligt at opfylde denne Bøn, men jeg haaber dog vist, De vil ikke afslaae den gamle Grundtvig den, især, da jeg kan forsikre, den gjør jeg ogsaa mere for Sagens end for Personens Skyld; thi maa jeg nødes til at opgive mit gamle store Haab om Sorø-Skolen som en Morgendrøm, da er S a g e n mig dog lige vigtig, og mine Aar er alt saa mange, at jeg da har intet Øieblik at spille, for endnu at virke alt, hvad jeg kan til Oprettelsen af en privat Oplysnings-Anstalt i samme Øiemed, der vel aldrig kunde erstatte hvad der glippede i Sorø, men dog muelig kunde afvende det Værste, der truer, og skiænke det Nærmeste, der fattes det Danske Folk og Rige.

Dog, jeg vil, saalænge jeg kan, bevare det gode Haab, jeg tidlig fattede, længe under høist ugunstige Omstændigheder nærede og fandt, det kan jeg med Sandhed sige, glædelig oplivet, da jeg hørde, at Kongen vilde betroe Dem hvad der hørde til Hans Øiesteen. Gud give, Værket under Deres Hænder maa lykkes langt over Forventning.

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Til Caroline Amalie.

553.

Allernaadigste Dronning!

Kbhvn. 8 Marts 1848.

Vedlagt har jeg den Ære at sende Deres Majestæt 10 Expl. af den lille Sørgetale, hvis eneste Fortrin er at være sand og velmeent.

Deres Majestæt spørger, hvad jeg tænker om Dagens Begivenheder, og skjøndt det ingenlunde er Altsammen glædeligt, hvad jeg troer, vil udvikle sig deraf baade for Frankrig og for hele Europa, saa haaber jeg dog, vi i det mindste her i Danmark og Norden skulde derved faae Syn for, hvad man ei hidtil vilde see, at hvad vi end gjør, saa staaer A l m u e n s og Folkemængdens Regieringstid for Døren, saa vi maa skynde os alt hvad vi kan at opdrage og oplyse dem til at blive i det Hele kloge og naadige Herrer. Da nu D. M. nok veed at en saadan folkelig Opvækkelse og Oplysning var, hvad jeg giennem mange Aar forgiæves stræbde at skaffe et Arnested i Sorø, saa maa det jo være mig kiært, at Verdens-Begivenhederne prædike nu høiere om Nødvendigheden deraf, end jeg

kunde; men vist fristes jeg imellem til at tænke, at det nu turde være for sild at begynde paa hvad vi næppe idag kan undvære. Dog, i denne som i alle Henseender stoler jeg paa Ham, som er baade meget bedre og meget klogere end nogen af os, saa alt det Gode, der er mueligt, bliver ogsaa nok virkelig, om vi end finde det utroeligt.

Gud frelse Danmark og være som Han pleier fra Arildstid nær hos alle dem, som Ham i Sandhed paakalder!

allerunderdanigst

N. F. S. Grundtvig.

Fra H. J. Blom.

554.

Augustenborg 10de Juli 1848.

Mange Tak, kjære Grundtvig, for Deres tvende Breve og Deres Deeltagelse, for hvilke jeg vilde have takket før, hvis det ikke havde været mig formeent at skrive, først af Saaret, senere af Doctoren, hvis Tilladelse jeg endnu desuden kun har erholdt under Betingelse af at skrive lidt; derfor mit indskrænkede Brevformat, at jeg ikke skulde ledes udi Fristelse.

Mit Saar er just ikke synderlig hæderligt, efter gammeldags, ret priisværdige Principer, eftersom det er i Ryggen, midtvejs imellem begge Skulderblade; imidlertid er man i vore liberale Tider ogsaa i dette Stykke ikke saa nøje regnende som i fordums Dage; og saaledes medtager jeg da denne Smule Skavank som en lille Vergissmeinnicht fra mine gamle Venner, Tydskerne, og som en Qvittering til mine Landsmænd for upaa-klageligt Arbejde d. 5te Juni, alt efter fattig Leilighed, som man med god Grund pleier at sige paa Dansk. — Jeg er nu saa rask, at jeg i de sidste 8 Dage har havt Lov til at krybe lidt udenfor, men naar mit Saar vil være lægt, og naar jeg vil være istand til at forlade Lazarettet, ved jeg ikke, og saavidt jeg kan mærke, Lægerne ikke heller. Naar jeg ikke længere trænger til at forbindes (hvilket dog endnu skeer 2 Gange om Dagen) tager jeg til Fyen for at komme lidt til Kræfter, og derfra til min Bataillon, der staar med Hovedarmeen i Jylland.

De synes ikke at være tilfreds med vore Operationer, hvilket iøvrigt ikke undrer mig, men naar gjorde vi Danske noget, som faldt i Øinene, og det vilde være at falde reent ud af vor Rolle, hvis vi her gjorde Andet end slaae fra os saa godt vi kunne, om det end stundom er lidt med Keiten. Napoleonske Recepter, som De foreslaaer, kunne vi nu slet ikke

bruge, deels fordi vi ingen Napoleon have, og det kun lidet kan nytte at bruge Alexander Magni Sværd, naar vi ikke have hans Arm (see Ulysses von Ithacia); deels fordi vor Samvirken med Marinen, ringe Krigsstyrke og adsplittede Krigstheater snarere tvinger os til tamme Wellingtonske Operationer, der stedse see sig tilbage inden de gaae frem. Ingen kan vinde en fuldstændig Seir, uden at risikere et complet Nederlag; paa saadanne Hazardspil kunne vi ikke indlade os. Vi have kun den ene Smule Armee, som vi med Møie have tilveiebragt og kun med yderste Nød kunne holde vedlige. Led denne et fuldstændigt Nederlag i et aldeles aabent Land, hvor der ikke gives en eneste forsvarlig Fæstning, vilde vi være total bankerot, og ikke engang have saa meget som der behøvedes til at indlede en Underhandling med. Et stort Savn for os er det at Frederits ikke er istand; thi tabe vi et Slag i Egnen ved Veile, gaaer Forbindelsen med Fyen tabt, eller og maae vi atter opgive Jylland, hvilket Alt omtrent er lige galt.

Men fordi jeg ikke finder Hedemanns Operationer saa keitede som De, maa De dog derfor ikke troe at jeg billiger alt hvad vort Cavallerie tager sig for, eller rettere ikke tager sig for i denne Krig; thi det gaaer over Skrævet. Ved Bau forsømte Wedel at gaae udenom Flensborg, og halshugge Alt hvad der dengang af Insurgenter flygtede derfra; skjøndt han modtog gjentagne Ordre dertil af Hedemann eller rettere sagt af Læssøe, thi denne forholder sig til hiin, ikke som Gneisenau til Blücher, men som Tscherning til Frederik d. 7de. Dagen efter Slaget ved Slesvig lader Oberst Astrup af de hæderværdige Jydske Dragoner sig fange i Underbuxer og Tøfler, skjøndt han har Arrieregarden, hvilket giver Anledning til den fortrædelige Flensborger Hurlumhei, som imidlertid ikke fortjener nær saa megen Ophævelse, som man har gjort af den, skjøndt den just ikke tog sig godt ud. Om Gen. Wedels Vandringer i Ørkenen med os efter hiin Spectakel har vel Svend fortalt Dem, jeg kan just ikke sige de røbede stort Talent. Siden kjørte vi under Obst. Juel op til Aarhus, uden at det blev bedre. Men det Allerværste og meest Characteristiske skete, synes mig, sidst ved Hopdrup. At den ene Cavalle-

Lin. 3 f. o. Ulysses, en Lapsus. Anekdoten findes i Jacob v. Tyboe II, 1.

Lin. 5 f. o. Wellingtonske Operationer maa hentyde til Arthur W. Kampe paa den pyrenæiske Halvø i 1808 til 1814, hvor han stadig havde en i Tal overlegen Modstander at holde i Skak.

Lin. 13 f. n. Gneisenau var Generalstabschef under Blücher, men i Slaget ved Waterloo den faktiske Leder.

rieofficeer efter den anden ikke undseer sig ved at melde: at Fienden nærmer sig, derfor trækker han sig tilbage, forekommer mig at være en saa høi Grad af Naivitet, at kun den danske Armee har at opvise en saadan.

Vi have nu her bidt os saa fast i Als, at vi kunne ansee den for en Fæstning, og som det synes har ogsaa Fienden lært at respectere den som saadan, thi siden d. 5te Juni har vi ikke seet noget til ham. Der tales imidlertid stærkt om Vaabenstilstand, som jeg ikke ønsker, med mindre der kan blive en ordentlig Fred med det samme, at vi baade kunde faae Svensker og Preusser ud af Landet.

Hils saa kjærligst Deres Kone og Tante Jane.

Deres hengivne

Blom.

NB. At mit Saar er saa langvarigt hidrører især derfra at jeg er Alderspræsident, ikke alene iblandt Alle dem, som ligge men ogsaa som have ligget her paa Lazarettet, lykkeligviis kræver dette Præsidium imidlertid hverken at jeg skal holde Taler eller udbringe Toaster. Iøvrigt har jeg, for at dæmpe mit martialske Væsen, anskaffet mig en S l a a b r o k saa stribet som en Kaalorm, som De kan troe klæder mig godt. Mit Skjæg har jeg maattet lade staae i de sidste 6 Uger, hvorved jeg saa omtrent ligner en gammel Vandrotte, der er rødbrun foroven og hvidladen forneden.

Fra Johan Grundtvig.

555.

Kjære Fader!

Skanderborg 24 Juli 48 Kl. 12 F. M.

— — — —

Jeg kan ikke noksom takke dig for din faderlige Afskedsang til os, at jeg ikke har gjort det før haaber jeg, at du tilgiver mig. Jeg føler, hvad det maa koste dig at sende din hele mandlige Afkom, de eneste af vor Green af Familien, Døden imøde, ogsaa jeg ønsker, at Johan Grundtvigs og N. F. S. Grundtvigs Stammer, hvoraf Svend og jeg ere de yngste mandlige Skud, maatte skue Danmarks Gjenfødelse — og medvirke til dets Lykke med deres Liv og ej blot med deres Død, men det er mig aldeles tydeligt og bliver daglig mere, at jeg har gjort Ret i at gaae med i Krigen, thi jeg vilde ej have Ro

Lin. 10 f. n. Afskedssang, Poet. Skr. VII. 77.

til nogen anden Syssel nu, end den, at tage activ Deel i Fædrelandets Forsvar. Jeg beder derfor ogsaa den Gud, paa hvem jeg ligesom du, stoler i Liv og i Død, at han vil bevare en af os for Fædrelandets Fremtid, som jeg troer, at vi som faa, takket være din faderlige Vejledning, have Evner og Lyst til at sikre og befæste, saavidt vi formaae, i den Retning, at Danmark og Norden kan vinde en selvstændig og lykkelig Tilværelse, uafhængig af misundelige og rovsyge Naboer, og en rolig, fredelig Udvikling til alle gode Kræfters gavnlige Virksomhed og deraf følgende Frugt. — Nok en Gang Tak for dit faderlige Farvel og for al den Kjærlighed, du altid har viist os, og som vi desværre hidtil ikke have gjengjældt som det sig burde; jeg er vis paa at du tilgiver det og er overbeviist om, at vi ikke fattes den sønlige Kjærlighed, du mere end de fleste Fædre fortjener, og som vi ikke maatte være dine Sønner, dersom vi ej dybt følte og paaskjønnede. Du har opdraget os til selvtænkende og selvstændige Mænd, og om vi mangan en Gang have, og vist med Rette, syntes dig at drive denne Selvstændighed videre end tilbørligt, saa er jeg dog overbeviist om, at du seer, at vi, som havde en Mand som dig til Fader, havde en større Kamp at bestaae end de fleste, hvis Fædre vare Dusinmennesker og at du dog Intet ønskede mindre end at have to Echoer i dine Sønner, der kun gjengave den Lyd, de modtog. — Du veed ligesaavel som vi, at der ere mange, der kun ere Echoer af dig, og Betragtningen af dem have vist ofte bragt os til at optræde i skarpere Modsætning til dine Anskuelser, end det egenlig var vor Mening; i det Væsenlige troer jeg du veed, at vi ere enige, og jeg haaber du skal end mere erkjende det, ifald Gud under os Liv og Helsen til at gaae frem paa den Bane, vi af egen Lyst og Drift have valgt. For Tiden kan vor Stræben kun være, i Fædrelandets Tjeneste at vise os dig og vor gamle Slægt værdige og at gjøre alt Vort til at hævede vort Lands Hæder og vort Folks Ret og gjenvinde den rolige Udviklings nødvendige Betingelse, ialfald for os, nemlig Fred og Rolighed inden vore Landemærker. Jeg maa bede dig nøjes med dette idag. Jeg vil nu i et Brev til Meta, der vel er vendt tilbage, naar dette modtages, fortælle om vor Marsch herhid, og venter at hun lader Eder læse det.

Hils Moder paa det hjerteligste og tak hende for hendes mangeløse Omhu og Kjærlighed, som bringer mig Taarer i Øjnene hver Gang jeg mindes den, det vil sige hver Morgen og Aften, naar jeg har lidt Rolighed til at tænke paa Andet end mit nærmeste Kald. Gud bevare hende og Eder Alle karske paa Sjæl

og Legeme og lade mig snart høre fra Eder. Hils ogsaa Tante Jane hjerteligt fra

din hengivne og taknemmelige Søn
Joh. Grundtvig.

Til Johan Grundtvig.

556.

Kiære Søn!

Khvn. 31te Juli 1848.

Vi Mennesker er saa sjelden upartiske i vor egen Sag, at en Fader, naar hans voxne Sønner sætter sig til Modværge, har meget ondt ved engang at komme til rolig Overveielse af, om det er med Rette eller ikke.

Da jeg imidlertid har en frigiørende Anskuelse af alle aandelige og hjertelige Forhold, og har saa tidligt som jeg turde, opgivet hardtad hele min faderlige Myndighed over mine voxne Sønner, og kun ønsket i dem at vinde de selvstændige, fortroelige Venner, som jeg, efter min særegne Stilling høit trænger til at finde i min egen snævreste Kreds, saa kan intet friste mig til Ubillighed mod dem, uden min naturlige Hidsighed i daglig Omgang, og derfor veed Du, det var min Beslutning allerede ifjor at anvende det eneste virksomme Middel derimod, og derved tillige lette mine Sønner Udøvelsen af *M a n d e - M y n d i g h e d* uden at jeg tabde min egen. Min vel overveiede Plan strandede, som Du veed, paa den meget naturlige men her overdrevne Moder-Ømhed og jeg kom iaar, under den politiske Urolighed, ikke blot i et uhyggeligt, men i et utaaaleligt Forhold til mine voxne Sønner, og maatte finde, jeg havde gjort dem myndige før Tiden, siden jeg stod Fare for derved ogsaa før Tiden at blive umyndig.

Dog, det er nu, Gud skee Lov! forbi! mine Sønner, som jeg altid har ønsket at see og agte som myndige Mænd, er af sig selv kommet i en Stilling, hvor de kan lære at kiende baade Myndighedens Værd og dens Grændser, for enhver af os, og da de begge staar for mine Øine som agtværdige unge Mænd, vilde jeg neppe engang berørt den kildne Sag, dersom Du ikke selv havde bragt den paa Bane; thi hvor dyrebart end mine Sønners *V e n s k a b* er og maa være mig, saa indseer jeg godt, jeg kan umueligt tilskrive mig det, og maa for Øjeblikket see til at trøste mig over det i min Alder store Savn. Det var imidlertid ligesaa aabent som rigtigt af Dig, min ældste og roligste Søn! at sige mig Din Betragtning af Sagen, og Du har gjort det paa saa smuk og kiærlig en Maade, at det

har gjort mit Hjerte godt, og da jeg aldrig har opgivet det Haab, om jeg skal leve noget længere, at vinde mine Sønners Venskab i den Forstand, jeg tager V e n s k a b, saa nærede Du dette mit kiære Haab, som noget, der langt snarere end det enstund har seet ud til, kan gaae i Opfyldelse.

Heller ikke maa jeg ved denne Leilighed dølge for mine Sønner, at jeg godt indseer, hvorledes min overordenlige Afmagt i 1844, som jeg kun langsom forvandt, maatte indvikle vort nære Forhold, saa mine Sønner tit kunde fristes til at tænke de endog skyldte mig, hvad jeg dog hverken kunde eller maatte taale, da jeg, som har opgivet saa meget i denne Verden for at kunne tale og handle f r i t, umuelig, saa længe Gud under mig Kraft og Besindighed, kan i mit eget Huus lade mig denne F r i h e d enten lidt eller meget betage.

Nu, nok herom! at mit Hjerte er hos eder, kan I saa meget mindre tvivle om, som I godt veed, det er med Danmark alle Dage, og at min Aand maa være med eder, ønsker jeg naturligvis dobbelt, fordi det er en Kæmpeaand, Danmark nu høilig trænger til hos alle sine Sønner, saa under de nærværende Omstændigheder maa ingen Dannemand spare sine Sønner og ingen Dannesvend spare Fader og Moder i Henseende til, hvad Kampen kan føre med sig. At mine Sønner imidlertid helst ønsker med Æren at leve deres Alder ud for Fædernelandet, det er aldeles i min Aand, som altid foretrækker Livet med Æren til Gavn selv for den mest glimrende Død, og af den Gud, som opholdt mig til et saadant Liv, haaber jeg ogsaa, at naar det lader sig forene med Hans vise Raad, da vil Han sikkert ogsaa opholde mine Sønners Liv, som Han veed var i mine Bønner helliget en ædel og gavnlig Virksomhed endnu før de blev undfanget i Moderlivet.

I hans Varetægt vandre I derfor kiækt eders Bane og hils kiærligst din Broder fra eders

faderlige Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Svend Grundtvig.

557.

Kiære Søn!

Løvedag 5 Aug. 48.

Vel er jeg en Kryster idag, som, for et Hold over Lænderne knap kan sidde paa sin „tre Bogstaver“, men for at mine Sønner kan see, jeg er dog vaagen og tænker paa dem, vil

jeg, med Tak for dit første Brev, dog skrive et Par Linier paa Moders.

Noget af det nyeste, jeg ellers veed, er, at idag otte Dage kom der en Herre ind til mig og talde Tydsk, hvorover jeg blev saa bange som den „svenske Goldamme“ da hun tænkte at hun havde mødt en Tyrk, men da han hilste fra Oxford, svarede jeg strax paa engelsk, og det var da ganske rigtig en ung „fellow“ fra Oriel paa din Alder og ved Navn Mr. Earle, som jeg siden har havt Fornøielse af, og indført hos Prof. Höyen, som ogsaa led Karlen og fulgde ham selv baade paa Galleriet og om i Thorvaldsens Museum, hvor jeg ved den Leilighed ogsaa var et Par Timer og morede mig ret godt, men fik nok Holdet over Lænderne af Trækken.

Det morsomste jeg ellers veed om Mr. Earle er, at da han forleden Aften var gaaet herfra med Skougard, som Du veed, kun taler Dansk, og jeg siden spurgde ham, hvordan de underholdt hinanden, svarede han, at de snakkede sammen hele Tiden, idet Mr. Earle sagde en af de faa Danske Sentencer, vi havde lært ham, og Sk. gav et længere Svar. Men sagde jeg, De forstod jo ikke Sk! Aah, sagde han, det var det samme, for jeg kunde dog ikke give ham andet end min anden Sentents.

Hans Introduction var fra Marriot i Oriel, som Du maaske husker, og det kan dog mere Dig, at den tørre Magister skrev I am glad to see that your countrymen are proving themselves a brave and loyal nation, and though, as a christian I wish for peace, I hope, they may not be compelled to accept any terms unworthy of their independence and honorable national spirit! hils Johan kiærligst fra

din faderlige Ven

Grundtvig.

Fra Svend Grundtvig.

558.

Elisabethsminde, Torsdag, 10 Aug. 1848.

Kiære Fader!

— — — — Jeg skrev til Moder om den Feltvagt, jeg havde iforgaars. Et lille Træk derfra glemte jeg at anføre, som morede mig meget. Det var lige ved en Smedie vi stode, og Smeden havde staaende en nybeslagen Vogn. Om den samlede en heel Deel af Folkene sig for at recensere den enhver efter de Regler for en Normalvogn, som han medbragte hjemmefra. Det kom derved til en pudsigt Udvexling af Ord, af alle

de mangfoldige Benævnelser nemlig, som haves paa enhver Stump Træ og Jærn paa saadan en Vogn. Men hver Mand havde sin Terminologi og de loe hjærtelig hverandre ud for de løjerlige Navne de gave Sagerne. Næsten alle Dialekter vare nemlig repræsenterede der: der var Sjællændere, Jyder, Slesvigere, Alsinger en Langelænder og en Lollik og enhver af dem paastod at hans Benævnelser vare de ene rette og fornuftige og fandt de Andres usigelig latterlige og urimelige. Dette Skuespil varede vist en heel Time til gjensidig Fornøjelse, og det havde været en sand Guldgrube for en Sprogforsker, naar han ret havde haft Stunder til at benytte den. Men Samtalen blev ført saa hurtigt og levende, at jeg, som desuden ikke selv havde nogen Terminologi for alle Vogndelene at gaae ud fra, aldeles ikke kunde følge den. — Jeg har nu været saalænge ved Bataillonon og er navnlig i den sidste Tid kommen i saa megen Berørelse med Folkene, at jeg kan have nogen Mening om Folkene og den er, at det er ypperlige Karle. De ere for største Delen fra Nordslesvig og Als, nette, veloplærte Karle, og ægte Soldater; de forrette deres Tjeneste med en overordentlig Raskhed. I Mulm og Mørke, i øsende Regn, behøves der kun en Commando, for at faae dem paa Benene og saa traske de ufortrødent afsted, for at staae en Time paa Vedetpost i en Skovkant eller i en Mose. Om Dagen staaer hver Post 2 Timer i Træk. Jeg observerede dem i Kikkerten og de stode trolig, støttede til Geværret, med ufra vendt Opmærksomhed vendte mod den Kant, hvorfra Fjenden kunde ventes. Da der i Dag uventet blæstes Appel, stode de en halv Time efter opstillede i slagfærdig Stand og med Sang og Lystighed gik de ud og stode ogsaa saaledes og ventede paa Ordren til at gaae imod Fjendens Kugler. See, saadanne Folk er det en Lyst at have med at gøre. Dette Billede er vistnok taget fra Lyssiden, thi sandt er det, at der gives adskillige uhæderlige Undtagelser, og der kan ogsaa undertiden vise sig noget Hang til Ulydighed hos disse Folk; men dette beroer dog vist væsenlig paa Officerernes mere eller mindre heldige Maade at tage dem paa. De to Compagnier, hvortil Johan og jeg ere komne, er dem, der have de dygtigste Compagnichefer (Junghans og Falkenskjold) og det bestemmer Tonen i Compagniet. — — —

Din hengivne Søn

Svend.

Kiære Sønner!

Jeg skylder jer begge et Brev, men I veed nok, jeg er ingen flittig Brevskriver, med mindre Brevskrivningen hænger sammen med Strømningen enten i mit indvortes eller mit udvortes Liv, og skjøndt det maaskee er for meget sagt, at I veed det forud, saa virker det dog forud. Nu, mit udvortes Liv gaar som sædvanlig meget stille af, saa selv at jeg lægger mig og staaer op gjør saa lidt Forandring som mueligt. Mit indvortes Liv er nu vist nok langt meer bevæget, og Gud skee Lov for det! thi følger end dermed Storme og allehaande Farer, saa lærer Erfaringen mig dog bestandig meer at elske Livet istedenfor at frygte det, og den større Koldsindighed, hvormed Alderen sætter mig istand til at betragte det, forhøier kun min Beundring af dets Hemmeligheder. Men at tale meget eller skrive tit om sligt er kiedsommeligt, og giensidig at lade Livet strømme ud i Ord er kun behageligt, naar Strømningerne falde paralelle, hvad for Øjeblikket ei er Tilfældet med Livet hos mine Sønner og hos mig, saa vi med den bedste Villie slet ikke kan tale levende sammen om hvad der i det Hele og det Store bevæger os. Kun det Udvortes er da tilbage, og selv naar det er andet end det Dagligdags, betragte vi det gierne med saa forskellige Øine, at det gaaer os som S v e n n skriver om dem, der mønstrede den nybeslaaede Vogn.

Denne Fortælling var mig for Resten meget velkommen, thi derved stillede det mig lyslevende for Øie, hvad jeg saa tit tænker paa, hvor ubeskrivelig megen Morskab og Oplysning de opvakte Bønderkarle kunde skaffe baade os og hinanden, naar man fik dem ordenlig bragt og sat sammen; men desværre! Staven synes aldeles brudt over S o r ø e, og der vil høre meget til at skabe en anden Leilighed.

Dog, her er vi allerede paa de fælles Enemærker, hvor mit og dit ikke kan mødes uden at strides, og strides med mine Sønner vil jeg allermindst paa Papiret, hvor man hvert Øieblik staaer Fare for reent at misforstaae hinanden.

Og da jeg nu især skriver dette Brev, for at mine Sønner kan see, jeg tænker paa dem og skrev dem gerne tiere til, naar det kunde være til Fornøielse paa begge Sider, men vil endnu mindre kiede end kiedes, fordi man aldrig værre kan spille Umage, saa lever nu vel! ja, lever, saa I kan blive ved at elske Livet alle Dage, og tænker ogsaa derfor imellem kiærlig paa eders

faderlige Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Til L. C. Hagen.**

560.

Kiære Ven!

21/8 1848.

At De seer Brev fra mig, kan De nok tænke, betyder noget nyt, da det selv er nyt, som sjelden skeer, og Sagen er da, at endeel af mine unge Venner (og deriblandt Cand. Høxbro, som medtager dette) mener, at jeg kunde og burde vælges til Rigsdagen for Nord-slesvig, og uagtet det synes mig lidt æventyrligt, saa er det dog, da man kun eet Sted maa komme paa Valg, saa usikkert allevegne, at jeg tør ikke sige, hvor det er mindst usikkert. Har De nu, eller kan De skaffe Dem nogen Oversigt over Antallet, der i Deres Egn har ladet sig indtegne, og Stemningen hos dem, da veed jeg, De for gammelt Venskabs Skyld vil give Sendebudet Oplysning derom, og hvis derved er noget at gjøre, staae bi med Raad og Daad!

At for Resten alt her, som allevegne, er i en Forvirring, hvorpaa ingen af os, men kun Vorherre, kan raade Bod, det behøver jeg ikke at sige Dem, som er selv midt paa Forvirringens Skueplads. Gud skee Lov, det gode Haab, som har opholdt mig fra Ungdom af, fattes jeg dog heller ikke i Alderdommen, og trods alt hvad der formørker Udsigten, finder jeg den dog igrunden lys baade for Herrens og Fædreens Rige, thi der er dog kommet Bevægelse i de døde Vande, og over Stormene saavel som Bølgerne veed vi, h a n raader endnu, som fordem med Rette sagde til Sine: hvad er I bange for, I lidettroende!

Med de bedste Ønsker for Dem og Deres, for det danske Slesvig og hele Danmarks Rige,

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Svend Grundtvig.

561.

Kiære Svenn

Khvn. 26de Aug. 48.

Det kan jo dog igrunden aldrig være dit Alvor at tænke, din Fader enten skulde forskrækkes ved at see sine Sønner gaae den Vei, hvorpaa man ene kan vinde Forstand paa Livet, eller at han skulde ønske, det var anderledes, thi netop til at gaae denne Vei har han jo, afvigende fra de fleste Fædre, stræbt at bevare sine Sønners Kraft og givet den al den Opmuntring og Leilighed, han kunde!!

Nei, min Søn, naar jeg siger at mine Sønner og jeg for Øieblikket ei kan tale levende sammen, da er det ikke fordi jeg enten savner eller ønsker dem i mit Kiølvand, men, som jeg skrev, fordi Livstrømningerne ikke løbe parallelle, men skiære kun hinanden, naar de mødes, og at vi i den sidste Tid ei engang, hvor Strømningen gaaer paralelt i Fædernelandet, kunde følges fredelig, det var fordi mine Sønner standsede Strømningen hos sig, og vilde endelig have mig til det samme, hvad jeg umelig kunde, saa jeg har god Grund til at sige, at saasart jeg misbilliger noget hos det nærværende Ministerium, maa jeg vente at blive viist tilrette af mine Sønner, ikke fordi de tør paatage sig at retfærdiggjøre Ministeriet, men fordi de paastaae, at jeg skal, ligesom de, troe blindt paa Ministeriet, som bedre oplyst end jeg.

Kun saameget, fordi jeg maa ikke lade mig det sige af Nogen, og allermindst af mine egne Sønner, at jeg skulde enten miskiende eller angre den fri Livs-Udvikling og Selvtænkning, hvortil jeg netop fra Barnsbeen har stræbt at forberede og opelske dem, thi for Resten vil jeg paa ingen Maade trættes med mine Sønner om, hvem af os der har mest Skyld i Misforholdet, der neppe kunde finde Sted uden Skyld paa begge Sider. Hvem der nemlig ikke kan tale sig tilrette, kan endnu langt mindre skrive sig tilrette, og naar det synes saa, er det kun et Skin, i det man tager Skyggerne for Personerne, til de atter virkelig mødes.

Det var imidlertid naturligt, at mine Sønner, da vore Hjerter, Gudskeelov! ikke er løsnede fra hverandre, skiøndt vore Tankegange skiære hinanden, aabent vilde yttre sig derom til mig, og at jeg svarer dem ligesaa aabent; med det Ønske, at vi ikke skriver mere derom, da det kun føder istedenfor at hæve Misforstand!

Blandt andre Bøger har I faaet Allens Udsigt over Sprogforholdene i Slesvig, og den vil I læse med Fornøielse, thi den giver ikke blot en ordenlig hjemlet Fremstilling af det historisk givne, men gaaer ogsaa ud fra Grundsætningen om Modersmaalets inderlige Sammenhæng med hele Folkelivet, hvortil de færreste Bogskrivere hos os endnu har hævet sig. Falkenskjolds Memoirer har jeg oftere tænkt paa at ville læse, da jeg altid ventede at finde noget Udbytte fra den Struenseiske Tid, og nu skal jeg paa din Anbefaling see snart at gjøre Alvor af det, skiøndt min Læsning er meget indskrænket, da

Lin. 4 f. n. Memoires de M. de Falkenskjold, Paris 1826. De er delvis skrevne, mens han efter Struensees Fald, sad fængslet paa Munkholm.

„Danskeren“ næsten optager hele min Tid, hvorpaa jeg ogsaa var belavet, da et Ugeblad, man er ene om, enten maa blive daarligt eller have en heel Mand.

Saavidt jeg mærker, kommer her ellers ikke synderligt ud, thi at vi har faaet en Haandudgave af *S n o r r e s E d d a* er vel godt men for Øieblikket dog kun lidt, naar man betænkter, at vor Literatur netop nu har Danmarks hele Tilværelse og hele Nordens fremtidige Skikkelse til sin nærmeste Genstand.

Man trøster eller truer os her daglig snart med hele Tydscklands Magt og snart med Vaabenstilstand, men ingen af dem, jeg taler med, veed noget, og hvad mig selv angaaer, da veed Du nok, jeg frygter ikke for Tydscklands Magt, men kun for den Vaabenstilstand, vi alt længe har havt.

Moder og alle her hilse kiærligst. Meta har, desværre, idag atter Feber. Hils Johan kiærlig, og gid I begge med en sund Sjæl i et sundt Legeme maa seire i alle Kampel! I veed, det glæder ingen mere end eders

Fader og V.

Grundtvig.

Fra Johan Grundtvig.

562.

Kjære Fader!

Harbohus 27 Aug. 1848.

Tak for dit Brev til dine Sønner af 19de dennes, det var os et kjært Vidnesbyrd om, at du som altid saa ogsaa endnu omfattede os med den faderlige Kjærlighed, som du gjør os Uret, hvis du mener os blottede for Erkjendelse af og Følelse for. Det gjør mig ondt at sige det, men dit Brev bedrøvede mig i høj Grad; hver Gang jeg tog det fat og læste det igjennem for at skrive dig til, var det mig reent umuligt at faa Pennen i Gang, det vidnede om en saadan Mismod og Misfornøjelse med os, at jeg næsten maatte betragte det som et forgjæves Forsøg at stræbe at gjøre mig forstaaelig for dig; jeg maatte ved hver Linie frygte for, at du saae Noget i mine Ord, der mishagede dig, men som jeg aldrig havde tænkt paa. Det er derfor kun ved at lade dit Brev ligge tillukket, at jeg nu er istand til at sende dig disse Linier, i det Haab, at du ikke vil optage mig mine ovenstaaende Yttringer ilde, men kun betragte dem som et Udtryk af min Sorg over at staae i et saadant Lys for en Fader, som jeg agter højere end alle andre

Lin. 1 f. o. „Danskeren“, det Ugeblad Gr. udsendte og næsten ene skrev fra 1848—1851.

Mennesker, om jeg end i mange Henseender maa være uenig med ham, om Ting, hvori jeg ikke er istand til at suspendere min Mening, indtil maaskee Tiden og Erfaringen kunde forandre eller ændre den. Du og vi have mange flere Berøringspunkter end du antager og da jeg veed, at Svend har skrevet dig til, er jeg vis paa, at han vil have gjort dig opmærksom derpaa, saagodt det var muligt, og jeg vil derfor her ikke udsætte mig for at kjede dig ved at sige det Samme, som det mueligviis vilde blive. Kun dette, at i Henseende til Nordens Gjenfødelse og Vejen dertil, saavel som om Folkets Fremvæxt til et kraftigere og mere ejendommeligt dansk Liv veed jeg aldrig der har hersket nogen Uenighed mellem os, uden om rene Biting, om enkelte Forholdsreglers Hensigtsmæssighed eller andet Saadant. Jeg vil derfor nu roligt skrive dig til om hvad der falder mig paa Sinde og som jeg er vis paa ogsaa ligger dig nær. — — — I Fædrelandet for Torsdag den 24, som jeg tilfældig saae idag, findes en Beretning fra Flensborg om Misfornøjelsen i den tyske Hær med Krig, Centralmagt, Holsteen o. s. v. som er os meget gunstig, og jeg kan selv lægge eet Træk til, som jeg selv har hørt af et Par Folk nede fra Midt-Slesvig, som kom her for at besøge to Sønner i Armeen, 1 ved Dragonerne og 1 ved vor Bataillon. De fortalte det morsomme Træk om Preusserne og Slesv.-Holst.'s Forhold til hinanden, at da der i den preussiske Armee var blevet sat Straf paa at udskjælde Slesvigholst. for Meenedere eller andet Saadant, række de preussiske Soldater blot de to Fingre ivejret imod dem, det betyder det Samme, og gjør dem rasende, saa der er Spektakler hver Dag. De fare forresten værre frem i Slesvig end jeg havde antaget. Min Karls Moder, en Gaardmandskone fra Lygumklosterkanten var her i denne Uge og fortalte, at paa deres Gaard var der uden Betaling reqvireret af Levnetsmidler og Fourage og nu udskrevet i Krigsskat Saameget, at det omtrent kunde anslaaes til 700 Rdl.; de betalte Ingenting. Dette er endda et Sted, hvor der næsten ingen Indqvartering har været, og for Beretningens Sandhed tør jeg indestaae. Slesvigerne ere derfor ogsaa, saavidt jeg kan mærke, af Bønderne de meest patriotisk sindede. Disse Folk og flere dernede fra, som jeg har talt med, sagde Alle, at de vilde gjerne bære det Tryk og Tab, naar blot Krigen fik en god Ende og de kunde blive ved Danmark og — det føjede de altid til, blive alle deres Slesvig-Holstenske Embedsmænd qvit. Slesvigerne ere dog bestemt et af Danmarks Kjærnefolk, om ikke den egenlige Kjærne, de ere langt anderledes end de nærige og egennyttige Jyder, og de dørske og uær-

lige Sjællænder. Ogsaa Sydslesvigerne fra den reent tyske Deel, har jeg hørt Træk af, som vidne for os, de ere alle i 13de Bat., saa jeg kjender dem ikke personlig, men de roses meget af Officererne. Jeg talte dog med en Sergeant, fød i selve Staden Slesvig, og tydsktalende, som sagde: „ja kunde vi komme ned til Slesvig igjen, saa skulde jeg flye det første Knippe Halm til at gløde dem ud“, og det stemte de Andre strax i med. Alsingerne ere ogsaa meget ivrige, de have tilbudt vor Bataillon fri Naturalforplejning, dersom den maatte komme derover, og tilmed viist store Opoffrelser under hele Krigen. — — — — Hvad Eders Sager derovre i Kbhv angaae, kan jeg ikke ret forstaae mig paa dem. Hvorfor overlades Valpladsen saa ganske til disse buxeløse Karle oppe i Hippodromen og til Bondevennerne? det fatter jeg ikke, er der da ikke dygtigere Folk i Kbhv end Fineerskærers Frederiksen og Jernstøber Lunde? fornuftigere ere der idetmindste, og hvorfor lade de da dem spille saaledes ene Mester, thi herfra seer det ud som om de gjorde det, men det er jo muligt, at vi seer Fejl paa saa lang Afstand, det skulde glæde mig. At Monrad ikke var besjælet af reformatoriske Ideer i Hens. til Underviisningsvæsenet, har jeg altid troet, og det har han jo nu selv tydelig viist ved at sætte Madvig over det Hele; saa det skal gaae i den gamle Skure, dog vistnok endeel fornuftigere, thi han har dog mange Gange de Andres Forstand; men: saameget desto værre! maa man vel sige, thi blev de Gamle ved at styre paa deres Viis, vilde det vel snarere blevet saa pinegalt, at det maatte briste, og briste maatte jo dog det Væv, inden noget Fornuftigt i den Retning kunde komme frem. Det meeste Reformatoriske, Monrad, saavidt jeg veed, har kommet frem med i Henseende til Underviisningen, er det Misfoster af Amtsskoler, som da sagtens gaae i deres Moder igjen, thi de vare dog alt for taabelig anlagte til engang at kunne realiseres. Som Underviisningsminister kan jeg ikke troe Andet end at Monrad maa falde med det Første, thi Dumheder kunde de Gamle godt gjøre uden ham. Han skal ogsaa vise en utaalelig Fornemhed mod hæderlige Folk, som søge ham. Saaledes kom forleden Krogh-Meyer, Præst i Ulkebøl paa Als til ham, for at søge et større Kald, da han har i den Grad gjort vel imod den danske Armee, navnlig under deres Ophold der efter

Lin. 13 f. o.: buxeløse Karle, med Hentydning til de franske Sansculottes.

Lin. 14 f. o. Hippodromen, det nuværende Folketeater, hvor de radikaleste københavnske Ledere og Bondevenner o: Tschernings og I. A. Hansens Folk, samledes.

Tilbagetoget fra Slesvig, at han sidder temmelig daarlig i det forresten ogsaa nok temmelig lille Kald. Men Monrad svarede: „men hvor kan De dog tænke paa det, De har jo 2den Karakter“. Da tog Krogh-Meyer fat, vred som en Tydsker, læste ham Texten ordentlig, vendte ham Ryggen og gik sin Vej uden at vente Svar. Du kjender sagtens Historien med Skaarup, som Peter havde, den var omtrent af samme Tønde. Da Svend nu er kommet og jeg gjerne vil tale lidt med ham, vil jeg nu afbryde, idet jeg beder dig hilse Moder og Tante mange Gange fra din

hengivne Søn

Joh. Grundtvig.

Til Johan Grundtvig.

563.

Kiære Søn!

Khvn. 2den Septm. 1848.

Troe mig dog i det, som det ellers vil koste Dig meget at lære af Erfaring, at hvad man ikke kan tale sig tilrette, kan man endnu mindre skrive sig tilrette om, naar det skal være Alvor! Jeg vil derfor hverken forsvare mit forrige Brev, eller stræbe at gøre mine afvigende Meninger om Krigsførelsen og Udsigterne gjældende, men vil holde mig til hvad vi Gudskelov! er enige om, at enhver maa seile sin egen Sø, om han skal komme godt iland, og at dette gjælder ligesaa vel om Folkefærd, som om Enkeltmænd, saa Skam skulde de alle faae, som ikke vil lade Mennesket i Norden ogsaa seile sin egen Sø, som Fædrene saa stolt har begyndt, at Børnene umuelig kan bære den Skam at standse paa Halvvejen.

Du har jo hørt, man vilde have mig til at være Rigsdagsmand for Slesvig, og skjøndt det synes mig halv æventyrligt, lader jeg det gaae, men undlader dog ikke at prøve til, hvor det er mere rimeligt, thi skjøndt jeg ikke tør vente mig synderlig Glæde paa Rigsdagen, maa det dog ikke være min Skyld, om jeg fattes der, da jeg immer veed bedre Besked end de Fleste, og er med Guds Hjælp endnu stærk nok til at bære hvad jeg blev tidlig vant til. Jeg havde fundet det rimeligst at stille mig i Præstøegnen og af et Brev fra Rørdam idag saae jeg, at jeg udentvill vilde seiret ved Bønderne, men da Clausen var indbudt fra Præstø, trak jeg mig tilbage før han endnu selv bad mig derom.

Ogsaa i Nestvedegnen, her tæt ved Staden og i Staden selv, har der været Tale om mig, men hvad Enden bliver skal in-

gen kunde sige, og naar jeg ikke kan faae en ganske besynderlig Sikkerhed, opsætter jeg min Bestemmelse saa længe mueligt; stiller mig saa, hvor det falder mig ind, og lader den Slumpelykke, Valgloven har fremkaldt, gjøre Udslaget.

Det er ellers i de sidste Dage faldet mig paa Sinde, at det dog er reent galt, at man i Valgloven saa aldeles har tabt Krigshæren af Sigte, og aldeles glemt at Danmarks Fremtid tilhører den Ungdom, der nu kæmper for dets Tilværelse! Da nu tillige Grundloven sagtens ikke bliver forelagt Almeenheten til foreløbig Drøftelse, men skal i Hui og Hast klappes klar paa Rigsdagen, hvor B. Christensen synes at skulle præsidere, saa skønner jeg ikke rettere end at man gjorde sit Bedste ved at man forhindrede den overilede Afgjørelse.

Du forundrer Dig over Hippodromens fri Spas, og jeg var selv fristet til at lege lidt med, men det nytter jo ikke, naar Ministrene hverken selv vil ud med Sproget, eller har andre end Ploug at stille i Marken, eller vil nedlade sig til at gjøre, hvad vi kunde enes om. For Øieblikket spiller virkelig Balthasar ved Hjælp af Bønderne Bet, og selv Clausens Valg i Præstø er meget tvivlsomt, da han er sat i Band af Bondevennerne, medens de kun betragte mig som „en egen Mand“. Fra Moder skal jeg hilse kiærligst, hun fik nys Brev fra jer begge, men maatte op til Meta som ligger igjen. Hils Svenn, naar Du seer ham, ligedan fra os alle, og vær forvisset om, at mine Sønner miskiende i grunden aldrig af

Din Fader og Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Svend Grundtvig.

564.

Kiære Svenn!

Khv. 8de Septbr. 1848.

Din saavel som Johans Lykønskning modtog jeg igaar, og Gudskeelov! baade at jeg veed, den er velmeent, og at jeg virkelig kan modtage den, fordi jeg i det Hele føler mig lykkelig, ikke blot i Sammenligning med dem, der er det mindre, men ogsaa med dem, som er det mere, thi jeg har beholdt mit Haab, som er altid ungt og saamegen Kraft, at jeg trøstigt kan arbeide paa dets Opfyldelse, og det er Lykkens Hemmelighed i denne Verden. Dette er da ogsaa Lykken, jeg ønsker mine Sønner og dennegang nærmest Dig, som

Lin. 15 f. o. jfr. Note til Brev af 27/8 48.

Breve. II

31

imorgen gjør det sidste Skridt til den borgerlige Myndigheds-Alder, der vel ingen Ret har til at overskiære Levnetsløbet, men har dog ligefuldt Indflydelse paa vort Haab, altsaa paa vor Lykke.

Efter hvad man hører fra Slesvig-Holsten, bliver der da vel for det første snarere Krig end Vaabenstilstand, og det ønsker jeg naturligviis af den simple Grund, at skulde den sluttede Vaabenstilstand føre til en Fred, som endogsaa blot gav de Danske Slesvigere Dansk Beskyttelse, da maatte vi ved Underhandlinger vinde tilbage hvad vi tabte ved Vaaben, og dette i Danmark uhørte havde dog for Øieblikket allermindst Rimelighed for sig, men en Fred, hvorved vi opgav det Danske Slesvig, uden at være slaet i Krigen, vilde i mine Øine ei blot været en gruelig Skam, men et meget ulykkeligt Varsel for Danmarks Tilværelse. Den tydske Trætte kan intet uden Sværdet jævne, og naar det blot faaer Lov at raade, da frygter jeg intet Øieblik for Udfaldet.

Jeg har nu fast besluttet, hvis jeg kan finde Deltagere trindt i Riget, at stifte et Dansk Selskab, uden Hensyn paa, om det for Øieblikket faaer Hovedstaden med eller mod sig, thi der er intet Middel mod de luftige Partier, uden en levende Midte for Alt hvad der naturlig og historisk hviler paa sit eget, holder sig derpaa og værger det til alle Sider. Vi veed det nok, at denne levende Midte skulde findes i Regieringen og Folkeraadet, men det er mig klart, den vil aldrig mere findes der, hvis den ikke først ved fri Virksomhed gienføder sig, hvor den frit kan danne sig, og det er i et Selskab af alt hvad der er blevet sig Folkeligheden : Danskheden bevidst eller føler sig dog uopløselig knyttet til den. Flor og Poulsen (som var i Rødning) er nu gaaet ind paa Sagen og jeg haaber, den vil snart komme i levende Fremgang. Hvorvidt Du for Øieblikket synes om den, kan jeg vel ikke vide, men at det er mit Øiemed hvad Du og alle Dannemænd og Dannekvinder maae ønske, det veed jeg, og om Midlerne til et fælles Øiemed skulde man aldrig trættes, da ingen kan andet end vælge de Midler, der synes ham tjenligst.

Seer Du Oberstl. Blom, da hils ham venligst fra mig, og ligeledes V. B. naar Du skriver til ham!

Fra Moder og os alle skal jeg hilse kiærligst og da Meta selv iaftes sendte Dig et Brev, vil Du deraf have seet, hun er ogsaa paa Benene!

Da jeg vel neppe idag faaer Stunder at skrive til Johan,

Lin. 5 f. n. V. B.: Vilhelm Blom.

saa tak ham indtil videre fra mig for hans Brev og Lykønskning, og vær selv lykønsket til et ædelt, virksomt og frugtbart Levnetsløb af

Din Fader og Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Johan Grundtvig.

565.

Kiære Johan!

16de Septbr. 48.

Jeg faaer iaften ikke Stunder til stort mere end at takke Dig for Din hjertelige Lykønskning til min Fødselsdag, men jeg vil dog ikke længere opsætte, hvad alt er gaaet i Langdrag, fordi jeg i denne Uge har været paa Landet i tre Dage og holdt i Onsdags Tale i Nestved, dog ikke i Valg-Anliggende, men kun i „Danske Samfund“ om det Spørgsmaal, om det Danske Folk virkelig kan være gaaet fra sig selv af Kiærlighed til Tydsken, hvad jeg naturligviis paa min Maade stræbde at bevise var en reen Umuelighed, skiondt det unægtelig havde Skinnet imod sig.

Med Vaabenstilstanden er man, synes det, i Ministerierne ret vel tilfreds, men Flere end jeg finder dog, det gaaer over Skrævet, naar Ministrene med eet Skridt vil skræve tilbage over sig selv og den 22de Marts til den 17de og Carl Moltke, saa kan de endda blive staaende paa Benene, maae de sagtens være Hexemestere. Da nu derhos Slesvig efter den ny Vaabenstilstand ei som ved den forrige skal besættes svagt af os, men stærkt af Fienden, saa er det klart, vi har opgivet alt hvad Striden var om, og det efter eet vundet Slag og intet tabt, saa det er virkelig i mine Øine meningsløst. Bli-
ver det Ministerium ved Roret, maae vi, hvis Tydskerne lade sig overtale, vente, om mueligt en endnu slettere Fred længe før de 7 Maaneders Udløb, men Lykken er, at jo mere vi viser Modløshed, des kryere bliver Tydsken, saa vi nødes kanske dog til at se i re. Hils S venn kiærligst fra

Din Fader og Ven

N. F. S. Grundtvig.

Lin. 21 f. o.: Ministrene vil skræve tilbage til den 17de. D. v. s. tilbage over Martsministeriet (dannet den 22de) til den gamle Helstatsopfattelse, som Statsministeren Carl Moltke da repræsenterede. Praktisk talt prigsav Vaabenstilstanden ogsaa Slesvig i Oprørernes Vold.

Fra Svend Grundtvig.

566.

Kjære Fader!

Hornstrup d. 19de September 1848.

Hjærtelig Tak for det Brev, Du skrev til mig paa Din Fødselsdag, og hjærtelig Tak for de Ønsker, Du sendte mig til min: Ønsket om et fast og godt Haab, med Lyst og Kraft til at arbejde paa dets Opfyldelse; Ønsket om „et ædelt, virksomt og frugtbart Levnetsløb.“ Du har sendt mig de bedste Ønsker; Gud lægge sin Velsignelse dertil! Ja Han velsigne Dig og velsigne Danmark; thi hverken vor Arms Styrke eller vore Hoveders Viisdom kan uden Guds kjendelige Bistand skaffe os en god Fred og en lykkelig Fremtid.

Trods alle Hindringer staaer dog vel nu den Vaabenstilstand fast, som ogsaa jeg beklager som et stort Nederlag; skjøndt jeg ikke tør paastaae, at vi, i Krig med hele Tyskland og i Grunden ladte i Stikken af hele den øvrige Verden, for Øjeblikket kunde have sat noget andet og bedre igjennem, selv om vi havde sat alt paa det sidste Kort. Hvorledes det til Foraaret vil see ud i Europa, og navnlig hvorledes vor Sag da vil staae baade ude og hjemme, det veed alene Gud; men min personlige Overbevisning er det rigtignok, at vi atter da maae bringe Krigen — eller rettere sagt Freden — nye, blodige Offere. Ja, maatte kun hele Nordens Styrke da komme til at kæmpe og sejre tilsammen, saa var det godt de Penge og de Menneskeliv værd, som det kunde koste. — Etslags Varsel er det mig, at den 27de Marts, da Vaabenstilstanden jo udløber, netop er Aarsdagen efter de første Troppers Udrykning af Kjøbenhavn til Kamppladsen.

Igaar var da hele vor Styrke (med Undtagelse af Besættningen paa Als), omtrent 20,000 Mand, samlet for at mønstres af Kongen. Det var et stort Syn at see alle de kampdygtige, vel udrustede, vel øvede og vel sindede danske Krigsfolk marschere forbi Kongen med klingende Spil og flyvende Faner. Jeg hørte en Bonde sige „Ja, her er da Krigsfolk nok,“ men strax rettende at tilføje: „men det er jo da it' nær nok endnu.“ —

Efter Revuen blev en Sang (formodenlig af Holst) afsungen. Du har vel seet den i Bladene, inden Du seer dette Brev, og da Visen, (som slutter med den Erklæring, at det danske Folk aldrig vil tillade, at dets Fædreland bliver deelt,) var ude, saa svarede Kongen ved lydelig og hjærtelig at gjentage:

Lin. 5 f. n.: H. P. Holsts Sang til Revuen paa Leerbæk Mark ved Vejle (Vel mødt igen, Kong Frederik, ved Hæren) slutter med Ordene: Det skal ej skee, det sværge vi som Mænd.

„Nej, det skal aldrig skee!“ Blandt de mange, der ved denne Lejlighed fik et Kors at bære paa, var da ogsaa Henrik Bech, cand. theol., Sergeant og Dannebrogsmænd, Constantin Hansens Svoger, Vilhelm Bloms Jævnaldrende og Samtidige ved Højskolen: Lt n t. Købke af Ingenieurerne blev Ridder. — — —

Din hengivne Søn

Svend.

Til Svend Grundtvig.

567.

Kiære Svend!

Khvn. 9de Octbr. 1848.

Den sidste Tid har været saa travl og Tankegangen havt saa enkelt en Retning, at jeg ikke før har kunnet komme tilbage til dit Brev af 19de Septbr, og selv iaften kan jeg ikke mere end takke dig for det og sige dig, hvad mine Sønner sagtens længes efter at vide: hvordan jeg betragter og bærer mit Nederlag i Nyboder.

Det var igrunder et Vovestykke at være en Søofficiers Medbeiler til de fleste Stemmer i en Kreds, som i det hele endnu beherskes med et Jernspir, og hvor især Værkstederne staae under Tuxen og er, under de egenlige Sømænds Fraværelse, Brændpunktet for det hele; men Kaldet fra denne Side var saa usøgt, saa klart og ordenlig saa rørende, at alle Betæneligheder strax maatte bortfalde, og intet uden Feighed kunde bragt mig til at undvige Kampen.

At jeg nu ikke alene vandt de fleste Stemmer paa nogle Dage, men at 313 blev mig troe, trods alt hvad der fristede til det modsatte, det betragter jeg som en Erobring, der ikke paa mindste Maade trues men befæstedes netop ved det langt mere tilsyneladende end virkelige Nederlag.

Hvorledes T. for Resten ved Afstemningen til Protokols fik henvend 60 Stemmer flere end jeg, da dog selv Valgbestyrelsen maatte bekiende at Haandsoprækningen vaklede mellem os, det er endnu en Gaade, som min Del af Holmens Folk løser paa en Maade, jeg vel ikke tør følge, men som jeg dog maa tilstaae den ganske besynderlige Protokollering med det meget urimelige Udfald virkelig taler for. Mine utaalmodige Vælgere, som vilde strax revet T. af Pinden og revet mig med sig til Kongen, raadte jeg til at begjære Protokollerne udlagt, hvorved de da selv kunde see, om Misligheden var umiskindelig, og selv har jeg klaget til Justitsministeriet over Afstemningens mange Uregelmæssigheder og een klar Lovstridighed nemlig Medtagelsen af Fravæ-

r e n d e s Stemmer. Derved staaer det, jeg venter intet glimrende Udfald, og ventelig vil jeg være udelukt fra den første Rigsdag, men det var mig ogsaa langt mere om at gjøre, intet lovligt Middel at forsømme, end at indtrænge mig, hvor det er meget mueligt, jeg dog intet kunde udrettet, der var Kampen, Anstrængelserne og Tiden værd. Den faste Fod, Dansk h e d e n og jeg ved denne Leilighed har vundet i Nyboder, skal man derimod vel nødes til at lade os beholde, og den er i mine Øine langt mere værd end den har kostet.

Det glæder mig, at Du befæstes i Overbeviisningen om den folkelige Oplysnings paatrængende Nødvendighed, men gjør mig ondt, at Du, ligesom Ministrene er bange for Tydskland og alt det Fremmede, som jeg er vis paa, vi k u n d e holde Stand imod, naar vi blot t u r d e!

Lev nu vel og hils Johan kiærligst med dig selv fra Moder og os alle!

Din Fader og Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Svend Grundtvig.

568.

Assens Præstegaard d. 18de October 1848.

Kjære Fader!

For dit Brev af 9de dennes modtage Du min sønlige Tak. Jeg vidste, alt forinden jeg modtog det, Valgets Udfald, men satte dog dengang endnu mit Haab til de forestaaende Kongevalg. Ogsaa dette Haab er nu skuffet; og ej uden Græmmelse kan jeg tænke paa, at Din Stemme altsaa ikke kommer til at lyde paa den første danske Rigsdag. Ikke for Din, men for Danmarks Skyld gjør dette mig inderlig ondt. Paa Mandag skal altsaa Folkethinget sættes; Gud give Lykke til dets Gjærning! Med spændt Forventning imødeser jeg dets Aabning, thi endnu kan man jo aldeles ingen bestemt Forestilling gjøre sig om dets Sammensætning, da Medlemmerne jo for største Delen ere aldeles ubekjendte udenfor deres snævre Kreds. Der blev da ikke taget saa meget Hensyn til Slesvigernes Begjæring, at blot een Mand (som Flor), der kunde betragtes som deres særegne Talsmand, kom mellem de Kongevalgte. Dit Forslag med Hensyn til Hæren blev da ogsaa upaaagtet. Vilde man end ikke give Stemmeretten den Udstrækning, som Du foreslaaer, saa synes mig dog, at de, der ellers efter Valgloven ere stemmeberettigede, ikke burde have været denne deres Borgerret berøvet, f o r d i de stode blandt Landets Forsvarere. Det synes mig at være baade uret og

uklogt. Man kan ikke herimod indvende, at Kongen har jo udnævnt adskillige Militære; thi det er ikke Soldater s t a n d e n der skal repræsenteres; men Soldaten skal meget mere, ved at udøve den almindelige Borgerpligt og Borgerret, mærke, at han er Borger og ikke blot Soldat i dette Ords gamle Bemærkelse. — Hvad der imidlertid gaaer mig langt nærmere end Valgene, hvad der er næved ganske at have forvandlet mit Taalmod til Mismod, det er Tilstanden i Slesvig, der nu er utaaleligere og uhyggeligere end nogensinde.

Slesvigholstenernes oprørsk og oprørende Fremfærd efter Vaabenstilstandens Afslutning er rigtignok mere end jeg havde troet muligt, og mere end jeg havde troet det danske Folk skulde taale. Om Slesvig have vi kæmpet; for at skaffe Slesvig Ro have vi sluttet en Vaabenstilstand, og nu under denne trykkes og mishandles de dansksindede Slesvigere værre end midt under Krigen. Optrinene i Haderslev paa Kongens Fødselsdag vise tilfulde, hvorledes det seer ud dernede. Ved rolig at see paa sligt maa Danmark tabe Slesvigs Hjærte og Tillid, og det er mere, end vi kunde tabe paa Valpladsen. Ogsaa med Hensyn hertil venter jeg med Længsel Rigsforsamlingens Fødsel. For den maa da Ministeriet fremlægge alle Acter og fremstille Sagernes Stilling; ved den Lejlighed faae vi andre da ogsaa lidt at vide. Forsamlingen vil sagtens ogsaa faae en afgjørende Indflydelse paa det Spørgsmaal, om Danmark nu skal lade Slesvig i Stikken eller gjøre hvad det kan for at beskytte Danskheden der. Vaabenstilstanden bliver jo fra den anden Side traadt under Fødder; den kan altsaa ikke være bindende for os heller. Det bedste der kunde hende, var vel i Grunden om Bønderne i Nordslesvig slog deres tyske Plagere for Panden. Saa maatte vi da rykke derned for at holde Orden. Dog, det er kun min Følelse, der taler her; den finder den nuværende Tilstand saa utaalelig, at den ønsker Knuden overhugget. Min Forstand derimod — den staaer stille; thi vi ere indviklede i et Net af saa utallige Traade, at jeg med min ufuldstændige Kundskab til disse Traades egenlige Gang vel skal lade være at hitte Rede deri. Gud skee Lov jeg ikke er Rigsdagsmand, men kun Soldat, der slaaer til, naar jeg faaer Vinket, men har Intet at gjøre med at give det. Lev vel, kjære Fader! Hils Moder og de Andre der hjemme og vær selv hjærtelig hilset af

Din Søn

Svend.

Til P. Rørdam.

569.

Kiære Ven!

Khvn. 31te Octbr. 1848.

Ja, vil Gud, saa giver jeg mig da underveis paa **T o r s d a g** Morgen, skøndt alle herinde siger, at Prøvevalg er en Forraadelse og min Erfaring i Nyboder stadfæster det.

Jeg tager da imod Deres Raad til Nysø, thi vel tog jeg det som jeg, efter hvad De skrev, burde under Overveielse, men fandt, at efter Nysøes Beliggenhed og mit velbekiendte venlige Forhold til denne Herregaard, var det saa naturligt, at gjorde jeg andet, da var jeg i mine egne Øine **i n g e n M a n d**, og duede følgelig heller ikke til **R i g s d a g s - M a n d**. For Resten raader Gud!

Jeg har idag skrevet til Baronessen og bedt hende forespørge hos Hr. Schaper, om jeg paa Søndag maa præke i mine forrige Sogne, som mig synes, især paa Allehelgensdag kunde passe, men hvis jeg ikke faaer Lov, og De vil, da præker jeg i **M e h r n**. Maaske seer jeg Dem alt paa Torsdag og jo allenfalds, om Gud vil, paa Fredag i Præstøe, hvor vi nærmere kan tales ved derom.

Mit Beviis for min Valgbarhed har jeg da endelig faaet, skøndt det holdt haardt, jeg maatte rende tre Dage mellem Valgbestyrelsen, der erklærede sig ude af Virksomhed, Justitsministeriet, som vilde have mig til at klage, hvorfor jeg betakkede mig, og hos Formanden i 11te District, som ikke kunde finde mit forrige Beviis.

Nu Gud befalet!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Johan og Svend Grundtvig.

570.

Mine kiære Sønner!

8de Novbr. 48.

Skøndt jeg har havt meget knappe Stunder, saa har det dog været endnu langt mere Mangel paa Lyst end paa Tid, der har hindret mig fra længe at skrive til jer; thi for mine Øine var og er Fædernelandet i yderste Fare, uden at de, som skulde, vil eller tør røre en Finger til dets Redning, saa jeg kan knap holde ud at tale derom med dem, der er langt enigere med mig om Rednings-Midlerne og Rednings-Maaden end mine Sønner formodenlig endnu.

Da det nu imidlertid med min Kamp for et Sæde paa Rigs-

dagen har paa den allermildeste og ønskeligste Maade faaet et heldigt Udfald, og jeg alt idag har taget mit Sæde og sagt Ordet ud om Slesvigs i alle Henseender mislige, for Danmark farlige og for alle Dannemænd sørgelige Stilling, saa kan dog ikke selv den meget store Knaphed paa Tid hindre mig i at sende mine Sønner en kiærlig Hilsen med egen Haand, og sige Dem, at har jeg sjelden været mismodigere end sidste Søndagaften, da alt forkyndte, at Væverens Vælgere af al Magt vilde sætte et Bondevalg igiennem, hvor det ikke kunde skee uden at udelukke mig fra Rigsdagen, saa har jeg ogsaa sjelden og maaske aldrig havt en gladere Dag end i Mandags, da Vorherre underlig gjorde alting godt, saa jeg ikke blot blev valgt med henved 600 Stemmer mod 11, men alt endtes med den venligste og fornøieligste Stemning hardtad hos alle, ret aabenbar hos min Medbeiler!

Rørdams Valgtale og hele Ledning var ligesaa mesterlig som simpel og uefterlignelig.

Nu, Gud velsigne og styrke jer og os alle!

Faderligen

Grundtvig.

Til Christine Stampe.

571.

Kh., 10de November 1848.

Deres Naade fik altsaa Ret, i det jeg saa godt som eenstemmig blev valgt til Rigsdagsmand i Præstø, og det er høist behageligt at give Damerne Ret, naar de har gode Tanker om os og gode Ønsker for os, om de end synes os lidt overdrevne.

Jeg har da nu allerede i to Dage prøvet, hvordan det er, baade at sidde, at staae og at snakke paa en Rigsdag, og finder naturligviis Sædet, som det længste, saa ogsaa det værste; men siden det til sidst gik saa glat i Præstø, vil jeg ogsaa haabe, det, naar Tiden kommer, ogsaa vil gaae langt glattere i Kjøbenhavn, end der endnu haves Udsigt til.

Naar jeg nu betænker det, da har jeg vist baaret mig meget uret eller keitet ad den glade Dags Aften, da jeg ikke engang gik ned til Taleren for Skaren fra Præstø (ventelig Hr. Schaper), men svarede blot, som en anden Potentat, fra Trapperne; men hører De, kiære Baronesse, det mindste ymte

Lin. 8 f. o. Væveren, den bekendte Væver Hans Hansen, der ved Valget til den grundlovgivende Rigsdag besejrede Prof. H. N. Clausen i Præstø.

om det, da maae De endelig glat væk undskyldte mig, at jeg i alle de mange Skaaler baade først og sidst havde drukket lidt for meget, hvad jo heller ikke var nogen Løgn, skiøndt jeg ikke var overstadig.

Endelig maa De, med Baronen og alle Deres modtage min hjærteligste Tak for det uforanderlige Venskab, De ved denne Leilighed saa klarlig viste mig, og ved Leilighed beder jeg Dem ogsaa bevidne Oberstløjtnant Schow min inderlige Tak for hans varme Deltagelse.

Deres Naades taknemmelige Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Johan Grundtvig.

572.

Kjære Fader!

Faaborg 10 Dec. 1848.

Jeg kan tænke, Du maatte forundre Dig over ikke at høre mig saalænge, skjøndt jeg sidst modtog nogle Linier fra dig strax efter Valget i Præstø, men jeg haaber tillige, at Du ikke derover er blevet vred paa mig, jeg bad Moder forleden hilse og sige dig, at jeg ikke havde skrevet af Mangel paa Evne til at kunne tale fornuftigt om nogen Ting; og det er virkelig ogsaa Tilfældet, vi ere saa afskaarne fra alt det, der bevæger Eder derinde, saa vi, ved at tale til Eder om Noget deraf, staae Fare for at komme som en Hund i et Spil Kegler, at yttre Meninger etc., som ingensteds have hjemme. Imidlertid, Noget skal Du dog have fra mig nu, da vi idetmindste ere komne i civiliserede Menneskers Selskab og ikke som før, leve saa godt som i en Ørken. Det kan ikke Andet end glæde mig særdeles, at Du tilsidst kom ind paa Rigsdagen; Du vil der faae Lejlighed til at udtale dig om mange for Fædrelandet vigtige Anliggender, som ellers maaskee ikke vilde tilbyde sig. Lad være! at Folk for en stor Deel ikke ville høre og i mange Tilfælde ikke kunne fatte, hvad du egenlig vil; det er udtalt, og Ordene ville ikke falde til Jorden, de ville ialfald kunne tjene til Vejledning for os, for de Yngre, der stemme med dig i det Væsentlige, i Betragtningen af Folket og det Folkelige, som det er vor Tids Opgave at skaffe til sine gjennem Aarhundreder forsømte Rettigheder. Lad os ofte ikke kunne være enige med dig om de rette Midler til dette Maal og om den rette Vej, der bør slaas ind dertil, om at du i dine Hovedfordringer har Ret og med Tiden vil faae Ret, derom har jeg aldrig tvivlet. Hvorledes egenlig vore Sager staae for Øjeblikket, veed I vel saalidt som

vi, thi Snakken om russiske, engelske og mange andre Noter fæster jeg ingen Lid til, Noternes Tid er forbi, man har indseet, at en Lap Papir slaaer ingen Mand af Hesten.

— — — —

Det seer ud for vore Øjne herovre som om Rigsdagen ingen Ting bestilte, men det maa da nok komme af, at det egentlig er nu Afdelingerne, der ere i Virksomhed, medens de offentlig Møder kun behandle underordnede Sager. Gid de kun maatte træffe det Bedste for Landet, min Tillid til dem er just ikke særdeles stor, men jeg vil endnu haabe, at de ville overgaae mine Forventninger.

Vi ere nu komne til en Kjøbstad, og ere meget glade derved, thi i det sydlige Jylland var et intet mindre end behageligt Opholdssted, Beboerne ere om ikke ligefrem tydsksindede, som er Tilfældet med en heel Deel, saa dog i den mindst mulige Grad patriotisk sindede. Kjøbstæderne derimod, hvori jeg har været, med Undtagelse af Fredericia, udmærke sig paa en særdeles hæderlig Maade heri; Faaborg, hvor vi nu ere, har i den Henseende havt Lejlighed til at vise dette i højere Grad end maaskee nogen af de andre Kjøbstæder og have benyttet denne Lejlighed paa en beundringsværdig Maade; Alle, selv de fattigste Borgere, have plejet de Syge fra Lazaretterne og de indquarterede Militære, som næsten hele Sommeren have draget ind og ud der, med den største Omhu uden derfor at ville modtage nogen Betaling. Vor Bataillon nøder dem nu til det, da jo mange af dem ikke have Raad dertil. I Henseende til Bønderne, navnlig de jyske, er der endnu meget at gjøre før de komme ud over deres Egenkjærlighed og faae noget virkeligt Hjerte for Fædrelandet. Der er derfor vist stor Fare ved den Magt, som Bondestanden synes nu at ville vinde; jeg troer, de maae hæmmes for Tiden saa meget som mueligt, indtil de blive mere oplyste. Da jeg haaber, om 14 Dage at see Eder, vil jeg bede dig tage til Takke med disse magre Linier; naar vi sees, vil der vist være mange Ting, som vi ville tale sammen om, men som det er for vidtløftigt at afhandle skriftligt. Hils Moder mange Gange og Lev vell din hengivne Søn

Johan Grundtvig.

Fra Caroline Amalie.

573.

Hr. Pastor Grundtvig.

Den 19 December 1848.

Er det Dem beleiligt at spise hos mig paa Fredag, med Pastor Helveg? Vil De som sædvanlig tale et Par Ord i mit Asyl Kl. 3 Jule Aften?

De har med Inderlighed talt min elskede Konges Sag i det De talte om Høiskolen i Sorøe. Deres Digt i den Anledning maatte jeg to gange forelæse ham og det var maaskee hans sidste Glæde paa Sygeleiet; inderlig frydede det ham, og han sagde: „Saa har jeg dog rigtig truffet det.“ Ja Sorøe laae ham varmt paa Hjertet, han, kjæmpede derfor af alle Kræfter og troede at have vundet Seier! Dog Gud vil ei lade saa megen ærlig Møie være spilt, Han vil nok i Sin Tid lade den bære Frugter om det enda skeer paa en anden Maade end vi havde tænkt. Derfor kjære Herr Pastor Grundvig ved godt og freidigt Mod. De har talt tidlig og sildig denne Sag og vor Herre vil velsigne den.

Med oprigtig Agtelse og Hengivenhed

Velvilligst

Caroline Amalie.

Til C. E. Scharling.

574.

[1848].

Deres Høiærværdighed har i Deres ærede Skrivelse af 24. d. M. ved Henvisning til den mig før ubekjendte Kongelige Resolution af 12te Mai 1830 hævet min Tvivl om, at Præsten til Vartou ved en Sær-Undtagelse har Stemmeret ved Theologisk Embeds-Examen og en vis Forpligtelse til paa Omgang at udøve den. Kan jeg derfor end ikke undgaae Følelsen af de to geistlige Bisidderes Overflødighed, hvor fire Professorer stemme, og den Øverstes Mening uden videre, hvor Stemmetallet er lige, gjør Udslaget, saa maa jeg dog naturligviis finde mig i hvad der hører til min Stilling.

Derimod vover jeg at foreslaae det høiærværdige Theologiske Facultet en Forandring i den Formel, hvorved vi indbydes, da det, efter den nærværende, unægtelig synes, som vi vel skulde bedømme de Specimina, hvis Dom allerede er fældet, men kun „bivaane“ den mundtlige Examen, altsaa kun gjøre to aldeles overflødige Ting.

Til Slutning maa jeg bede saavel Deres Høiærværdighed som hele Facultetet ei at optage enten mine første eller sidste Yttringer i anden Mening end den, at en aldrende Mand, vant til Virksomhed, nødig spilder sin Tid ved Overhøringer, om hvis Uhensigtsmæssighed der i vore Dage næppe kan være to Meninger, men hvis Skikkelse afhænger af andre Love end dem, der udspringe enten af Videnskabelighedens eller Embedslivets Natur!

ærbødigst

Grundtvig.

Fra Svend Grundtvig.

575.

Kjære Fader!

Sønderborg d. 12te Marts 1849.

Med Skamfuldhed opdager jeg, at det netop idag, da jeg første Gang efter mit Juleophold i Kjøbenhavn skriver Dig til, er Tomaanedsdagen efter at jeg sidst forlod Dig og min øvrige kjære og kjærlige Slægt. Jeg haaber imidlertid, at Du ikke af denne min lange Taushed uddrager Slutninger som den, at jeg skulde være mere ufølsom for, hvad jeg ejer og altid har ejet i Dig, min bestandig kjærlige og omhyggelige Fader, end for, hvad jeg har i mine øvrige Nærmeste. Jeg haaber, at Du vil troe og forstaae mig, naar jeg udleder denne min Taushed af de højere Fordringer, jeg stiller til mig selv, naar jeg skal stile et Brev til Dig, i Sammenligning med, hvad jeg vover at byde Andre. Denne min Indledning maa ikke forstaaes, som om jeg just nu troede at kunne give noget Usædvanligt, noget Betydningsfuldt til Bedste; ingenlunde, — men deels føler jeg, at en længere Taushed vilde kunne give Anledning til en sørgelig Misforstaaelse, og deels føler jeg Trang til at henvende Ordet til Dig og derefter maa-ske modtage et Ord fra Dig, forinden vi „med Gud og Æren drage i Strid.“

Ogsaa her læser man da Aviser, baade danske og tyske, uden endnu ret at kunne titte ind bag Fremtidens Forhæng; men saa meget synes dog nu klart, at Luften endnu trænger til en Torden, før den kan renses; at vi ikke faae nogen god Fred, før vi have ført „en god Krig“. Dertil beredes ogsaa alt fra vor Side; den nye Krigsminister har i Hæren vundet megen Tiltro ved den Orden og Sikkerhed, den Iver og Alvor, hvormed han i enhver Retning „gjør klart Dæk“, som Sø-mændene sige. Ved at gjøre Trainkudske, (d. e. uvaabenføre) til Officersoppassere, Sygevogtere m. m. har han forøget Hæren med 2000 vaabenføre og vaabenøvede Krigsmænd; han har desuden væsenlig forbedret alt, hvad der kaldes „Armens Materiel“, og som er af saa stor Betydning for en Krigshærs ordenlige Bestaaen. Jeg troer saaledes, at han vel udfylder sin Plads, ved at tilvejebringe alle de legemlige Betingelser for en kraftig og udholdende Kamp. Aanden, der skal besjæle Krigerne, den kan ingen Minister skabe; den maa komme fra det Høje: i Bevidstheden om den retfærdige Sag, og fra det Dybe: i Følelsen af Fædrelandets Fare og Forhaanelse og af dets Kald til at afvende disse. — — — —

Lin. 15 f. n. General Hanøen, der afløste Tscherning.

For faa Dage siden fik vi da vore hjemforlovede Slesvigere til Bataillonen; de ere mødte med ganske faa Undtagelser, men det maa desværre tilstaaes, at deres Orlov ikke har haft nogen god Virkning. De ere blevne foresnakkede, lokkede og truede af vore meenederske Fjender; og om de end ikke have villet eller have turdet udeblive, saa spores der dog en slet Aand imellem dem; de snakke meget almindelig om, at de nok ville tjene Kongen, men ikke ville med i Krigen mod deres „Brødre og Landsmænd“, de ville derimod lægges etsteds i Besætning udenfor Krigsskuepladsen. Som en af Grundene hertil foregive de, at Slesvigholstenerne have truet med at hænge enhver af dem, som de faae i deres Vold og desuden at inddrage alle deres Ejendomme og jage deres Koner og Børn ud i Verden. Tildeels kunne de vel mene det alvorligt med denne Frygt, men for en stor Deel er det dog vistnok Lysten til at hytte deres Skind der taler ud af dem. — — — — Jeg haaber da, at det vil lykkes os at faae de slesvigholstenske Griller drevet ud af vore Slesvigeres Hjerne, hvor de dog igrunden Intet have at bestille. — — — —

Din inderlig hengivne Søn

Svend.

Til Johan Grundtvig.

576.

Kiære Johan!

Khvn. 22de Marts 1849.

Dit Brev var mig kiært, som Breve altid er fra den, vi har kiær, naar de kommer af sig selv, thi de er da en Sjælehilsen, som gjør godt, hvormeget eller hvorlidt de saa end ellers bringe med sig. Derfor skriver jeg ogsaa idag, skjøndt Tiden er meget knap, og jeg ikke har noget andet særdeles at melde. Jeg seer, Du følger Forhandlingerne paa Rigsdagen, men ikke med nogen Fyldestgiørelse, og det gaaer naturligvis mig ligedan, men da jeg aldrig har ventet mere af Rigsdagen end jeg har mødt, saa gjør det til Lykke ikke det nedslaaende Indtryk paa mig. Det er et efter Omstændighederne nødvendigt Skuespil, hvori jeg frivillig har paataget mig at spille med paa det Vilkaar ei at skulle spille andre end mig selv, og da det immer har staaet tvivlsomt for mig, hvor vidt, jeg vilde faa Lov til at nyde denne min utabelige, min værgeløse Ret, saa skjønner jeg paa at den dog i det hele uden Knur er blevet mig indrømmet, og har Gud skee Lov! den Tro, at selv naar vi synes kun at være Skuespillere, saa føles det dog, naar vi er Mennesker og Mænd, som vil noget godt, veed

hvad vi vil og tør hvad vi skal, og at denne Følelse ingenlunde er ufrugtbar, fordi den, som alt hvad der skal føde noget Menneskeligt, bærer længe iløn paa sit Foster!

I Grunden har jeg da, som i det hele altid, et godt Haab, og langt mere Dristighed til at sige og gjøre, hvad jeg anseer for godt og gavnligt end nogensinde før, og Resten staaer i Guds Haand, eller rettere, da Alt staaer i Guds Haand, og jeg alt har endeel deraf, saa regner jeg sikkert paa Resten. Nu, Hans Kraft og Velsignelse være ogsaa med dine Tanker og din Gierning, med Dannehæren og Danmarks Fremtid.

Moder hilser kiærligst

med Fader

Grundtvig.

Til Svend Grundtvig.

577.

Kiære Svenn!

Khvn. 1849. Marts 22.

Tak for dit Brev, som jeg gjerne giengiælder, naar Du kan nøies med hvad jeg i en Hast kan sætte paa Papiret, thi skiøndt jeg ikke skal rose mig af hvad jeg kiendelig udretter, saa har min Tid dog aldrig været saa optaget, som den er nu.

At Slesvigerne kun kom daarlig tilbage, var jo sørgeligt, men ikke mig uventet, thi man har jo ikke tænkt paa andet end at lade al Danskhed bortdampe eller hendøe, og jeg seer af dit Brev, at man da heller slet ikke fristed at tage de Forførte eller Besnakkede eller Indslumrede paa Dansk, men kun paa Tydsk, høi eller plat. Jeg havde dog næsten tænkt, at han, som havde ført 10de Bataillon i Ilden, i det smaa kunde tiltalt dem som Cæsar sin 10de Legion, der paa Timen fik Hjemlov og blev fortvivlet; men vi veed jo ikke engang saa godt som Romerne hvad Dansken dog skulde vide tusindgange bedre, at Frivillighed er Krigshærens Styrke!

Gud maa vide, hvad der nu staaer nærmest for Døren hos os, thi man siger vel Kamp paa Liv og Død, og gid det var sandt, saavidt som jeg troer, det er Danmarks eneste Redning og vilde med Guds Hjælp baade redde og reise Danmark vidunderlig; men det tegner jo til det modsatte, til en Forlængelse eller Fornydelse af Vaabenstilstanden, falsk Krig eller falsk Fred, saa snart og saa længe som mueligt.

Dog, min Tankegang synes endnu at være mit Folk for

Lin. 13 f. n. I De bello Gallico II, 21, 1 minder Cæsar før et Slag sin Yndlingslegion, den 10de, om dens tidligere Tapperhed.

gammel eller for ny, eller begge Dele, saa det nytter ikke at beskrive den, og jeg nødes da til at nøies med af mit inderste Hjerte at dele det sikke Folke-Ønske, at det baade i Krig og Fred maa gaae Danmark saa godt, og dets Gaade løse sig saa læmpelig som mueligt.

Hvad jeg ønsker mit Folk i det hele, ønsker jeg naturligviis mine egne Sønner som mit eget Kiød og Blod især, glæder mig ved, at deres Stilling er for Øieblikket, efter eget Valg, saa folkelig som mueligt, og haaber, I vil bidrage hvad Gud indvortes og udvortes sætter i eders Magt til Fædernelandets Værn, Folkets Oplivelse og Frihedens, den virkelige, menneskelige, folkelige Friheds Seier!

Nu i alle Maader, Gud befalet! tænk, saa godt Du kan, med Tillid paa Ham og med Kiærlighed paa os, som elsker dig, altsaa nærmest paa Moder og Fader

Grundtvig.

Til Johan og Svend Grundtvig.

578.

Mine kiære Sønner!

Khvn. Jun. 8. 1849.

Længe har vor udvortes Vexelvirkning omtrent været indskrænket til de kiærlige Hilsener vi giennem Moders Haand og Mund idelig sendte hinanden, og derover skal vi paa ingen af Siderne klage, thi skiøndt det hverken nødvendig følger af Afstanden i Tiden og Rummet, eller af vore daglige Sysler, Vilkaar og Forskiellighed, saa følger det dog sædvanlig dermed, at Forholdet til Hverdagsbrug bliver lidt fremmed selv mellem de Nærmeste, undtagen i Hjertets inderste Anliggender; men nu, da den ligesaa travle som for en stor Deel ørkesløse Rigsdagstid er omme, føler jeg dog Trang til at sige mine Sønner, hvordan jeg har det og hvad jeg tænker om det Hele.

Ved at see tilbage paa de syv Maaneder, jeg for saa stor en Deel har tilbragt ved og for R i g s d a g e n, synes vist nok Udbyttet ringe, da jeg, saa godt som ene har maattet stemme imod de to af Sagerne, vi har behandlet, uden engang at kunne stemme for den Tredie og Vigtigste, for „Grundloven“, men da det var hvad jeg maatte vente, saa er det ingen Skuffelse, og for Resten maa jeg kalde Tiden og Fliden ganske godt anvendt, da jeg beholdt Kraft og Mod og Frihed til den sidste Dag ligesom den første, at sige min Mening reent ud og beholdt derhos Liv og Besindighed til dog at gjøre det paa en Maade, som om den end øiebliklig stødte, dog igrun-

den ingen forbittrede, uden det skulde være Enkelte af Ministrene, som jeg imidlertid dog fik til at blive høflige. Hvad jeg fik listet ind i Grundloven, som udgiør de to afskrevne Linier om „Offenlighed og Mundlighed“ vil vist nok, som de staaer, ei giøre stort til at forbedre Retspleien, men det fornøier mig dog som et godt Varsel, da „Offenlighed og Mundlighed“ i det hele siger, hvad jeg har stridt for alle mine Dage, og det fornøier mig dobbelt, fordi jeg egenlig ligesaa lidt har listet som tvunget det ind, thi mod min Forventning faldt det egenlig ind som et uskyldigt Ord, hvormed man synes at ville stoppe Munden paa mig, naar jeg sagde, at alle mine Ændrings-Forslag til Grundloven var tabt bag af Dampvognen. Det var jo ærgerligt, at Forslaget om den „Nordiske Indfødsret“ fik en saa tosset Udgang, men at det nær var gaaet igiennem netop da jeg tog det tilbage og vel tildels netop derfor, var mig dog særdeles kiært og varsler i mine Øine godt, naar vi engang faae et Ministerium, der sætter mere Pris paa vore Venners end paa vore Fienders Bifald.

Grundloven blev da i Tirsdags hvad man kalder høitidelig antaget og bekræftet af Kongen, men det havde ikke det mindste gribende, da der ikke hørdes en Lyd af Glæde derved, thi vel blev der raabt Hurra nok for Kongen, men hverken da han kom, ikke heller da han meget klart og sømmelig havde udtalt Stadfæstelsen og gjorde ligesom med Flid et lille Ophold, der ved at blive tomt, faldt for Brystet. Men skiøndt dette var tilsyneladende uforsvarligt, var det dog igrunden rigtigt, da dog Ingen var ret fornøiet med det „Landsting“, som Ministrene enten har lavet for deres egen Mund eller til alle Partiernes Ydmygelse.

Dette „Landsting“ som Pengemændene, naar de gjør dem lidt Umage, strax kan bemægtige sig, gjorde da ogsaa, at jeg umuelig kunde stemme for en Grundlov, hvis Flauhed og Farveløshed, jeg ellers skulde søgt, saa vidt mueligt, at forlige mig med.

Hvad jeg nu mener om det Hele, er, at skiøndt jeg hverken vil eller kan opgive Haabet om D a n m a r k s Frelse baade fra indvortes og udvortes Fiender, eller om D a n s k h e d e n s Oplomstring under smilende Danske Munde og rappede Danske Hænder, saa nødes jeg dog næsten til at opgive min Forestilling om den eneste Maade, hvorpaa den store Opgave kunde løses; thi et kiækt og folkelig oplyst Ministerium, der ved saa tæt Forbindelse som mueligt med Sverrig og Norge, ved en kraftig og dristig Krigsførelse og ved en kiæk men

ædel Giennemførelse af de frieste Anskuelser, der n o g e n s t e d s til Gavn har gjort sig gjældende, og med et Tillæg, fordi den Danske Blyhed og Magelighed trænger til de allerstærkeste Drivehjul før de vige for den jævne Virksomhed og den ansvarlige Bestemthed paa fri Haand, som hos os saa næsten ganske fattes, skøndt her igrunden er mere menneskelig Liv og Lyst, Gavnelyst og Frihedskiærlighed end maaske noget andet Steds.

Dog, jeg vilde kun sige mine Sønner, at mit høie Anslag af Danmarks skjulte Hjæpekilder langt fra at trække sig beskæmmet tilbage ved det sidste Aars Erfaring, netop støttet paa den træder frimodigere frem end før, og beklager kun, at Ingen veed at benytte sig af en Rigdom, der baade ligger Overfladen ligesaa nær som Kaliforniens Guld og vilde findes ei blot langt gavnligere men ogsaa uudtømmeligere end den. Blindheden er fortvivlet, men jeg troer paa Ham, som siger selv, han kom til Dom i denne Verden at gjøre de Seende blinde og de Blinde seende, og det Danske Hjerte er i mine Øine en Blindfødt, det er det ikke for gamle eller nye Synders Skyld, men for at Guds Gierning skal aabenbares derpaa. Det gjør mig jo meget ondt, at det synes, som I skal klemmes inde paa Als og udmattes enten for ingen Ting eller til et Blodbad, frygteligere end et Hovedslag og selv med Seier af tvivlsom Vigtighed, men med Guds Hjælp vil vist paa en eller anden Maade Bladet snart vende sig, og da, haaber jeg, skal vi sees med en Glæde som hele Danmark deler og som mere end Danmark vil have Gavn af.

Meddele nogen vort Haab, hvor Mishaabet synes langt rimeligere, kan vi jo sjelden eller aldrig, men det glæder os dog altid, naar nogen har godt Haab om hvad vi elsker, derfor siger jeg det.

Nu, Gud velsigne jer, mine Børn. Jeg havde idag, syndes mig, kun det samme at sige til jer begge, kun derfor fik I ikke hver sit Brev, da Skrivelsen dog er blevet lang nok til at kunne været deelt.

Kiærligst

Fader Grundtvig.

Til Caroline Amalie.

579.

Khvn. 29 Decbr. 1849.

Allernaadigste Dronning.

Det var jo vist nok lidt tungt at Deres Majestæt ei skulde have og skiænke mange den Fornøielse, der ellers saalænge og saa stadig har ledsaget Juleaften, men Vorherre, for hvem

alle Dage og Aftener er lige gode, kan og vil nok vise ogsaa i dette Stykke at giemt hos Ham er ikke glemmt. — Nytaars-Aften vil jeg nu nærmest glæde mig til og haaber da at see D. M. frisk og glad i Asylet.

Ogsaa vilde jeg af ganske Hjerte undt D. M. Deel i den kiendelige Juleglæde, der har været ved Sangene i Vartou Kirke, men da jeg nu kun kan sende en tør Beskrivelse og den daarlig nok, maa jeg trøste mig med, at Sangen i Vartou med Guds Hjelp skal bestandig blive glædeligere!

Nu, med hjertelig Taksigelse for al den Godhed Deres Majestæt har baade skiænket og i vanskelige Tider blevet ved at bære for Børnene og for mig, og med det naturlige Ønske, at Vorherre vil skiænke Dem ret et lykkeligt Nytaar henlever jeg

allerunderdanigst

Deres Majestæts Ven og Tjener

N. F. S. Grundtvig.

Fra Christine Stampe.

580.

Søndag 3 Feb. 1850.

Kiære Pastor Grundtvig!

Jeg bliver af alle Kanter plaget, for at bede Dem om en Sang til Tiirsdag i Anledning af et Gilde, for Jonna og Henrik, som jeg hidtil har modsat mig fordie jeg fandt det saa ubeskedent, dog Igaar til Brøluppet var der saa mange Sange, og Andersen blærede sig saa gruelig, (: han er ikke inviteret her :) og man meente der ingen kunde som ham, hværken skrive eller, være munter, o. s. v. o. s. v. — Det første ved jeg nu kun alt for væl, at jeg hos Dem kan faae Tusinde gange bedre, men hidtil har Beskedenheden holdt mig tilbage fra at forlange det, og at De vilde komme til Brølluppets Gildet, hvor jeg og er overbevist om De vilde langt bedre sitte Liv i det heele har jeg sandt at sige ikke nænnet at bede Dem om, fordie, jeg troer det gaaer Dem lige som mig: at De næsten ikke kiender nogen af alle de mennesker (50), som her kommer, og altsaa maa det for Dem især blive kiedeligt. —

Imidlertid vil De glæde os alle med en Sang, saa vil jeg være Dem meget taknemlig,

Jeg har ogsaa anmodet Svend Grundtvig om Een, samt H. P. Holst.

Lin. 21 f. o.: Gr. skrev Sangen: Velkomst til Brudefolkene, til Henrik Stampes og Jonna Drewsens Bryllup (Poet. Skr. VII, 250).

Ifald det kunde interessere Dem sender jeg Dem her med, til Giennemlæsning alle de Sange der blev sunget hos Drevsens Igaær. —

Deres meget forbundne

Chr: Stampe.

Fra Anna Nielsen.

581.

Frederiksberg 30 Mai [1850].

Deres Høiærværdighed!

Ved en Forestilling der er bestemt at gives Onsdagen d. 3die Mai paa det kongelige Theater, til Fordeel for de faldne Krigeres Efterladte, har jeg valgt at fremsige Deres Høiærværdigheds patriotiske Digt „Niels Ebbesen“. Men da jeg frygter at den anden Strophes første Vers ved Fremsigelsen let kunde mistydes, saa tillader jeg mig at indhente Deres Høiærværdigheds Samtykke til, ved en lille Forandring at forebygge enhver urigtig Fortolkning. Jeg har saaledes tænkt om jeg maaskee kunde sige istedetfor: „Det voldte en Konge etc“. „Det voldte C h r i s t o f f e r etc.“, for saaledes bestemt at antyde, hvilken Konge der sigtes til. Forøvrigt har dette Forslag naturligviis intet at betyde for en af Deres Høiærværdighed selv foretaget Forandring, og jeg oppebier saaledes Deres nærmere Bestemmelse i denne Anledning.

Med særdeles Høiagtelse

Deres forbundne

Anna Nielsen.

Til Anna Nielsen.

582.

[Juni 1850].

Høistærede Fruel

Naar De selv har nogen Betænkelighed ved Ordet „Koning“ da vilde det jo skade Udtrykket og bør undgaaes, skiøndt jeg vilde mene, at den eneste K o n g e af v o r t Kiendskab Tanken rimelig kunde falde paa, vilde være ham af P r e u s s e n, hvem jeg under alt sligt.

Et N a v n vilde imidlertid efter Ordføiningen ikke passe og jeg foreslaaer derfor „H ø v d i n g“ eller „H e r t u g“, hvilket af Ordene, der tækkes Dem bedst!

Med dobbelt Taksigelse for Deres Omhu og Opmærksomhed, glæder jeg mig i det Haab, at mine Danske Ord paa Deres Læber maae bidrage baade til det nærmeste velgiørende Øiemed, og til den afgjort Danske Stemning, vi saa høit behøve!

ærbødigst og forbindligst

N. F. S. Grundtvig.

Til Johan Grundtvig.

583.

Khvn 10de Juli 1850.

Kiære Johan! naar jeg ikke før nu giengældet Dit kiærlige Brev fra ifjor Efteraar, saa troer Du nok, det er ikke fordi jeg jo tænker meget paa mine Børn og har dem kiære, men jeg vil dog ikke sige, det er Travlheden, der har giort Langdraget saa langt; thi skøndt jeg næsten har været overlæst, især i Vinter, saa finder man dog gjerne i tre Fjerdingsaar mere end een Gang Leilighed, naar man ret har Lyst til hvad der kan gøres taalelig godt i meget kort Tid. Nei, skøndt jeg især siden Paaske, tit har tænkt paa at skrive Dig til, saa slutter jeg dog selv, at siden det ikke er skeet, maa Lysten ikke have været stor, og jeg kan jo ogsaa nok vide hvad Hoved-Hindringen er, thi det maa jo være den samme, som i det hele standser Brevvexlingen med mine fleste Venner og snart med dem alle uden Undtagelse, at jeg ikke godt kan skrive dem til uden at enten noget bliver misforstaaet, eller at der slaes paa en Stræng, der giver Mislyd, og det vil jeg meget nødig have, fordi det gjør snarere Skade end Gavn, og naar jeg skal studere paa hvad jeg uden Fare tør skrive om eller ytre, da gider jeg ikke skrevet til gode Venner, thi det er at lege fremmed med dem. Idag havde jeg imidlertid Lyst til i det mindste at sige saameget, for at Du kan see, jeg er i alle Maader den gamle, hvem Du jo dog ikke vilde bytte bort for den allerbøieligste og allerføieligste Fader, og jeg havde Lyst til mere end det, Lyst til at vise Dig min inderlige Deltagelse i den hardtad utaalelige Stilling, det er for Dig og for hele den danske Ungdom, der tager varmt Deel i det Heles Vee og Vel, saaledes at ligge, som Du nu har ligget paa Als halvandet Aar. Ja, det er frygteligt, langt frygteligere i mine Øjne end hele den preussiske Overmagt, thi jeg veed af Erfaring, hvad det koster at holde Ørene stive hvor alting slappes, og at holde Øinene aabne, hvor alting sover, og jeg har dog i min saakaldte „Hauge“ og mine boglige Sysler havt en Opmuntring og Tilflugt, som Patrontasken hverken kan rumme eller ret forliges med.

Nu, med Guds Hjelp, tør jeg haabe, vi er over det værste, ikke fordi jeg troer „Freden“ eller har mærket at nogen herovre er kommet i Aande, thi det seer i denne Henseende slettere ud, jo længere det varer, og jo klarere baade Gaasegangen og Ræveklørerne kommer tilsyne, men fordi jeg veed, Vorherre prøver os aldrig [over] Evne, og vi har vist faaet om-trent alt, hvad vi kan bære. Jeg kan føle det paa mig selv;

thi skøndt min Deel i Vaabenstilstands-Tilstanden, som er at skrive „Danskeren“, hører til det taaleligste, saa har jeg dog følt hele Aaret, at længere end i det høieste Aaret ud, kunde jeg vist ikke blive ved under nærværende Omstændigheder, uden at Livet gik i Lyset. Omstændighederne synes da ogsaa allerede at have forandret sig, ikke ved Fred-Slutningen, men ved det næsten nødvendige for Preussen at holde Fred, for vor Regiering at handle og for Holsten og Götterperne at krybe til Korset eller at løbe Panden mod Væggen hvorimellem deres Valg igien neppe kan findes tvivlsomt.

Ja, Vorherre giøre en god Ende paa Seipiningen og lade Dig med hele vor kække Ungdom, ikke modfalden men dristig gaae Lykken imøde, som sikkerlig bier Danmark endnu baade paa Kamppladsen og paa Rigsdagen og i alle Fredens Sysler. Dette er *H a a b e t*, som jeg har levet i siden jeg var Dreng og gid mine Børn maae nære det samme til de seer det gaae i Opfyldelse!

Din Fader og Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Johan Grundtvig.

584.

Lysemosekaserne d. 12 Juli 1850 Kl. 8 Aften.

Kjære Fader!

Tak for dit Brev af 10de ds, som jeg til min store Glæde fandt paa mit Bord da jeg ieftermiddag kom herhjem efter at have siddet og forhørt en Kjæltring siden imorges tidlig, mig til saare liden Opbyggelse. Jeg vil nu da haabe, at der ikke bliver Tid til fra dette Sted at lade Eder høre oftere fra mig, og dette Haab er temmelig vel begrundet i Ordres, vi iaften have modtaget, men som jeg ikke skal driste mig til nøjere at angive, da vi have en Dagsbefaling Kolding 2den Juli 1850, saalydende: „Den commanderende General finder Anledning til at gjentage og paa det Strængeste at indskærpe de tidligere givne Befalinger om, at Ingen af Armeens Personale i Breve til Hjemmet eller Andre tør omtale Armeens Stilling, Bevægelser eller Tilstand. Den, om hvem det maatte blive oplyst, at han har handlet herimod, vil blive alvorligen anseet. Krogh.“ Du vil heraf see, at Du ikke kan vente synderlig Efterretning fra dine Sønner under det forestaaende Felttog om nogensomhelst Ting af Interesse. Det kan maa-ske synes haardt, men det er dog kun mildt imod hvad Napoleon gjorde. Ved h a n s Armee kunde Enhver indlevere

saamange og hvordanne Breve, han lystede, men de bleve alle strax samlede og opbrændte, saa at der aldrig til Frankrig kom andre Efterretninger fra Armeen end hans egne Bulletiner. Her maa vi dog skrive om Noget. Men hertil maa da ogsaa bemærkes, at vi hos os ikke heller have nogen Napoleon, ja, vel end ikke en Eneste, der kan stilles ved Siden af hans ringeste Generaler. Naar jeg skal være aldeles oprigtig, maa jeg rigtignok tilstaae, at jeg ikke troer, det kunde geraade Andre end Vedk. Personer til Skade, om deres Planer og Bevægelser bleve mere almindelig bekjendte. Før man hos os kommer til den Erkjendelse at til at commandere en Armeel, eller blot en større Afdeling, kan man ikke bruge Folk, der enten halvt gaae i Barndom, eller dog ere ude over den Alder, da det er muligt at lære Noget, at blive klog af Erfaring. Det er ikke nogen Last mod disse Mænd, jeg her fremsætter, thi det er Naturens Gang; og de Militære ere nu efter min Erfaring tilmed endnu tidligere a a n d e l i g af-fældige end andre Folk af de højere Klasser, og det er dog for en commanderende General eller Brigadechef væsenlig Aanden og dens Nærværelse og Livlighed, det gjælder om. Men der spørges endnu fra Armeekommandoens Side kun om Ancienniteten; siden Hansen blev Krigsminister, ja siden Slaget ved Slesvig er, saavidt vi her have kunnet følge det, ikke en Eneste paa Grund af Dygtighed avanceret udenfor sin Orden. Og skal den Regel vedblive, som den nu har gjort i 2 Aar, kan Armeen aldrig blive godt ført; naar den Enes Dygtighed fremfor den Anden ikke engang bemærkes, hvad Opmuntring er der da til at anspænde alle sine Kræfter for at udføre noget Overordentligt, hver i sin Stilling? Man maa for Alting ikke gjøre altfor megen Regning paa en fuldkommen uegennyttig Kjærlighed til sin Pligt og til Fædrelandet, saa fuldkomne ere Menneskene ikke endnu.

Maaske vil man indvende, at man ikke har Raad til at pensionere saamange Generaler, Oberster, som i saa Tilfælde (naar man vilde give alle de Imbecile i disse Grader Afskeed) maatte have fuld Pension, men Enhver maa dog erkjende, at denne Grund aldeles reduceres, naar man tænker paa, at man ved at undlade det, sætter 1000rs Liv og Fædrelandets Velfærd paa Spil.

Ja nu er Kl. desværre saa mange, saa jeg maa slutte for iaften og tør ikke opsætte det, da vi i de næste Dage faae meget at gjøre. Hils Moder og Alle meget fra din

hengivne ældste Søn

Joh. Grundtvig.

Til Svend Grundtvig.

585.

[20/7 — 50].

Kiære Søn! at I begge To, uden at krybe i Skjul blev i Behold under det frygtelige Blodbad, saa jeg maa sige, der blev ei krummet et Haar paa eders Hoved, det maa jeg, som jeg haaber I ogsaa har gjort, med Forundring takke Gud for, Han holde fremdeles sin Haand over eder og Fædernelandet!

Det er i dyre Domme Sønder-Jylland maa gienløses, men i mine Øine dog ei for dyrt, naar det virkelig vindes tilbage for Danmark.

Gud i Vold!

faderlig venlig

N. F. S. Grundtvig.

Fra Caroline Amalie.

586.

30 Juli 1850.

Herr Pastor Grundvig!

Ja til visse er Vor Herre den Mand man ene kan, og bør stole paa og besynderlig i slige Tider som disse vi opleve. I disse Tider viser Han Menneskene saa grangiveligen Sin Magt og det er den sikreste Trøst for sønderknuste Hjerter. Denne Hans Almagt udfoldet i sin fulde Klarhed, maatte den bære de kosteligste Frugter for vort elskede Danmark. Gud være lovet at der ei krummedes et Haar, paa Deres Sønners Hoveder, og at de begge have været saa tapre! Maatte de Begge bevares Fædrenelandet indtil den seneste Alder og deres elskede Forældre endnu opleve mangen en Bedrift ved dem. Det ahner mig at Gud vil opdrage en élite ud af denne Kamp! Han være priset for Seieren og hvis det kan saa være, da spare Han nu hele Landet for at udgyde mere Blod. Siig til Deres kjære Frue hvor inderlig jeg takker Gud med hende som bevarede Johannes og Svend! Og nu Guds Fred og rige Velsignelser.

Deres Veninde

Caroline Amalie.

Til Svend Grundtvig.

587.

Khvn. 3 Aug. 1850.

Kiære Søn! det skal være mig Varsel, som det er Tidende, begge gode, dit Brev fra „Dannevirke“ under aaben Himmel, spagfærdig og slagfærdig, thi saaledes ønsker og haaber jeg,

Lin. 4 f. o. Slaget ved Isted.

at Danskerne skal leire sig ved Dannevirke, rustede og rede til, naar de ikke maae nyde deres Odelsret i Fred, at hævde den med Krig, men for Resten saa mætte og trætte af Blodbad, at de ikke for at vinde al Verden, end sige for at vinde enten lidt eller meget af H o l s t e n, vil støde i Luren eller slibe Egg paa det døve Sværd, om de end turde vente Seire for langt bedre Kiøb end den ved Øvre-Stolk og Idsted, som man selv i det Fjerne kan see, var saa dyrekiøbt, at kun et frelst F o l k e-L i v, som det D a n s k e har været og som det med Guds Hjelp ved høilys Dag vil sees at være og virke velgjørende og glædelig endnu, er i mine Øine Kampen og Offrene værd. Ligesaa urokkelig, man siger haardnakket, som jeg derfor har drevet paa, at d e t t e skulde skee, at vi med hele det Danske Riges Styrke skulde kæmpe til det yderste i Slesvig for Sønder-Jyllands Gienløsning og Besiddelse, ligesaa urokkelig vil jeg paastaae, at nu skal vi, saasnart det er muligt, saasnart det kan skee, uden at opgive en Fodsbredd af, hvad Danmark med sit Hjerteblood har vundet og til sit Folkelivs værdige Fuldendelse og Forklaring ei kan undvære, med Glæde stikke Sværdet i Balgen og lade H o l s t e n fare, som noget, der for Danmark aldrig kan være nogen sand Vinding, om det end var en langt lettere Erobring end nu, da det, efter min Overbeviisning vilde koste Danmark sine sidste Kræfter, som derpaa var aldeles spildte.

For Resten, Gud skee Lov! at ogsaa jeg havde Sønner, som vilde og turde vove Liv og Blod for Fædernelandet, hvor det saa hellig behøvedes og saa klarlig stod paa Spil, og at mine kiække Sønner vil give den Gud Æren, som raader for „Liv og Aande“, og dermed for alt hvad vi kan tænke, være og virke! Det skal være mig et kiært og uforglemmeligt Pant paa, at mine Sønner, baade mens mine Øine er aabne og naar de er lukkede, vil virke hvad Gud giver Kraft og Mod og Lykke til, i Fred som i Krig, ædelt, rask og utrættelig, og det har været min Sjæls Begjæring alle Dage, d e r t i l har jeg lyst og vil jeg lyse Guds og min Velsignelse over dem, og den er, hvor den annammes, aldrig forgjæves.

Nu, Fred være med jer! I sees jo vel snart ved en eller anden Vending og I stod mig lige nær, da jeg skrev, som da I første Gang stod paa mine Knæ og mine Skuldre.

Fra Moder, Meta og os alle de kiærligste Hilsener ved din

Fader og Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Svend Grundtvig.

588.

Khvn. 9 Septbr. 1850.

Tak, min kiære Søn! for din Lykønskning til min Fylden-aars-Dag, som jeg rigtig fik igaar tilligemed J o h a n s, hvem Du ogsaa kiærlig maa takke fra mig, naar du seer ham, da jeg sagtens idag ei faaer mere end eet Brev til at løbe af Stabelen, og skiøndt hverken det eller jeg kan naae dig paa din Aarsdag, var det dog paa den rimeligst at skrive til dig. Ja, Lykke er et stort Ord for hvem der veed, hvor meget den fører til, men det er en forsigtig Talemaade at ønske til Lykke med noget, thi det vil altid passe, naar det kun er med lykkelige Omstændigheder, som godt kan være det, godt kan høre til Lykken, skiøndt de ikke kan udgiøre den. Og det er ganske vist lykkelige Omstændigheder hvorunder jeg igaar fyldte mit 67 Aar, da jeg hverken fattedes Livslyst eller Livskraft, fattedes kun mine Sønner, fordi de er, hvor jeg ønsker dem: i Fædernelandets Tjeneste med modent Æren-de, og saa den Danske Sag seirende, om jeg end ikke kan sige, at den endnu har vundet „afgiørende“ Seier, ja ei en-gang, at Styr mændene stile efter hvad jeg kalder saa, som jo er Danskhedens Befrielse fra ethvert hvilket som helst Aag og uværdigt Baand og dens Besindelse paa sit eget Bed-ste. Og at see den, tit som alle syndes fortvivlede, Sag seirende, om end udsat for mange Hindringer, som muelig kunde vende Seieren til Nederlag eller forspilde Frugten der-af, at see den Sag seirende, man har kæmpet for, det er jo, hvad de fleste, eller dog mange gilde Kæmper maae nøies med, som kun var alt for klart ved Stolk og Isted. Dog, jeg haaber virkelig endnu den sjeldne Lykke at opleve Danskhedens afgiørende, for et Tidsrum afgior-te Seier, hvad enten den kiendeligst skal vindes i Marken eller i Kam-rene, og med denne lyse Udsigt føler jeg Mod til ikke blot med roligt Blik at betragte alle de Svingninger, som see farlige nok ud, men ogsaa til, saavidt mueligt at lægge Skuldre til, uden at kunne vide, om det nytter, og uden at forknyttes over, at mange siger, det skader.

Det morede mig iaftes at høre, hvad Duplat svarede Schack, da han vilde havt Adgangs-Kort til Forposterne, thi saameget er klart, at de, der vil have Slesvig deelt, har intet at giøre Sonden for Linien, men naar Sch. var lidt mindre løs, var vi maaskee ikke saa meget uenige, thi en Inddeling er jo ogsaa en Deling, og en saadan bør vist nok finde Sted, kun under Dansk Høihed.

Skulde Villisen være saa dumdrstig, under nærværende Omstændigheder at ville prøve paa Slesvigs Erobring, da venter jeg jo vist, at han fik hvad han sidst løb fra og skulde selv ikke nægte, han gik af med Profiten, men det vilde være en Mandslæt og Blodsudgydelse, for mine Øine saa unødvendig og urimelig, at jeg maatte kalde den meget sørgelig, og haaber derfor, den med Guds Hjælp vil undgaaes. Paa Valpladsen er i mine Øine Sagen saa godt afgjort, som det der kan skee, saa det giælder nu kun om, at Styr mændene og Penne-slikkerne kan og vil stikke Fingeren i Jorden, og i Tiden, som nok Holberg siger, og lugte hvor de er, lade Tydskland være det Saltsyderi, det nu een Gang er, og lade Danmark faae Lov til at vise Verden, hvad det selv ikke ret veed endnu, hvad det er andet end hvad det længe brugdes til: et Værksted og et Lyststed for forløbne Tyskere.

Jeg tænker derfor nu snart at see mine Sønner ved deres fredelige Dont, og da jeg forleden stødte paa Arvidsens Samling, som jeg troer, Du fattes, købde jeg den til dit Brug ved Kæmpeserne, som jeg ordenlig længes efter.

Nu kiærligst Hilsen fra Moder Meta og os alle til jer begge, skiøndt Du sagtens faaer Lykønskings-Breve fra alle Sider, kan faae mange smukkere, men naturligviis intet mere vel-meent end fra

Fader Grundtvig.

Fra Svend Grundtvig.

589.

Cosel d. 17de Sept. 1850.

Hjærtelig Tak, kjære Fader! for Dit Brev fra 9de, som traf mig den 12te, et Øjeblik før det begyndte at knalde henne i Kockendorff, hvor jeg jo vidste, at det var Johan, der gav de paatrængende Gjæster en varm Modtagelse. Det var mig derfor netop i et saadant Øieblik dobbelt kjært atter at høre Dig udtale, at „Dine Sønner fattes Du kun, fordi de ere, hvor Du ønsker dem: i Fædrelandets Tjeneste med modent Ærinde,“ og atter at høre Dig udtale Din Fortrøstning til „den danske Sags afgjørende Sejer.“

Fægtningen her den 12te var vel ikke noget stort eller glimrende eller afgjørende Slag, men dog af større Betydning end jeg først troede. Størstedelen af den holstenske Hær var her paa Benene, aabenbart i den Hensigt og i det Haab at kunne

Lin. 10 f. o.: stikke Fingeren i Tiden, Peder Paars III, 2, 225.

Lin. 17 f. o. A. I. Arwidsson udgav 1834—1842 en Samling svenske Folkeviser.

bane sig Vej over Midsunde op i Angeln og derved tvinge vor Hær til at forlade sin stærke Stilling ved Slesvig. I Ilden havde Fjenden 10,000 Mand Infanteri og 3 fuldstændige Batterier α : 24 Kanoner, og dog maatte han gaae eller rettere løbe tilbage med aldeles uforrettet Sag og skuffet Forventning for en Styrke af 3000 Mand og 10 Kanoner. Man maa vel sige, som Capitain Recke af Artilleriet idag svarede en af Bataillonens Officerer, der, efter at have faaet de ovenfor meddelte Data, spurgte: men hvordan kunde dog det gaae til? — sagde: „den første og vigtigste Grund var den, at Vor herre var med os.“ Af vore Kanoner er nemlig ikke een det ringeste beskadiget og vi beholdt endnu 10 Skud tilbage pr. Pjece; medens 2 af Fjendens Kanoner bleve gjorte ubrugelige og hans Skyts havde aldeles „forskudt sig“ α : opbrugt al sin Ammunition.

Jeg længes efter at see, hvorledes Willisen nu vil bære sig ad, for at bilde Folk ind, at han har vundet en Sejer, eller dog, at han slet ikke har haft andet isinde, end at spytte engang i Slien og saa gaae hjem hvor han kom fra.

Med Glæde og Taknemmelighed maae vi da atter sige, at Gud har kjendelig staaet os bi, og baade haabe og bede, at Han fremdeles vil saa gjøre, indtil Holstenerne opgive Tanken om at fravryste os vor Fædrenejord.

Du og Dit Huus har da dobbelt Grund til at takke Gud for sin Naade paa denne Dag, da han atter holdt sin Haand over begge Dine Sønner. Jeg kan ikke beskrive den Følelse, hvormed et Par Brødre gjense hinanden frie og friske efter saadan en Dag, men Du vil vel kunne forstaae den.

Lige saa falsk som Du anseer jeg videre Mandslæt og Blodsudgydelse for „urimelig“, og vilde ogsaa ansee den for „unødvendig“, dersom jeg turde haabe, at vore Fjender var af samme Mening; men derom tør jeg endnu ikke gjøre mig noget Haab. At slaaes for Holsteen har jeg aldeles ingen Lyst til, men det kan dog nok være, at kun i Holsteen kan Slesvig endelig vindes. Er der Andre, der ville gjøre sig den Uejlighed at gaa ind til Holsteneren i hans eget Huus og tage Vaabnene fra ham, hvormed han gjør Ulykke baade paa sig selv og Andre — saa for mig gjærne; men Ulykken er den, at der næppe er Nogen, der for Alvor gjør os den Tjeneste saaledes at tage Castanierne ud af Ilden for os; derfor saa jeg helst, at vi fik Lov til at gjøre det selv.

For mit personlige Vedkommende, saa vel som for Danmarks maa jeg naturligviis ganske dele Dit Ønske om, at vi snart maatte kunne stikke Sværdet i Balgen og med velfor-

rettet Sag vende tilbage til fredelige Sysler; og at jeg da derved tænker paa, og ikke mindre end Du „længes efter Kæmpeviserne“, det behøver jeg ikke at sige Dig. Tak fordi Du saa smukt tænkte paa dem og mig ved at skaffe mig Arvidsons Bog, som jeg ganske rigtig fattes. Ja, jeg tør ikke tænke for meget paa de Sager, af Frygt for at jeg derved skal blive altfor fredelig stemt, hvad hverken Du eller jeg kan ønske, da vi jo ere enige om, at nu er min Plads her. Resten maae vi overlade til Vorherres Styrelse. Lev nu vel, kjære Fader! og Gud opholde endnu længe den „Livslyst og Livskraft“, som Du føler, og som lægger sig for Dagen i ethvert af Dine Ord og Handlinger. Du faaer nu atter en travl Tid, naar Rigsdagen samles, ja travl Tid har Du da altid haft, men saa travl bliver den aldrig, at Du jo med Venlighed tænker paa

Din hengivne Søn:

Svend.

Til Johan Grundtvig.

590.

Khvn. 8 Octbr. 1850.

Kiære Søn! Jeg har længe villet skrive til Dig og det er en vitterlig Giæld, jeg endelig nu gjør Mine til at betale, men der er altid kommet Forhindringer, saa Du havde neppe endnu idag faaet Brev, hvis jeg ikke netop nu af et Brev fra Svend havde hørt, at Moder ogsaa havde giort Ophold, men saa greb jeg strax Pennen, da jeg idag ei skal paa Rigsdagen og er kun doven til at skrive Breve den Vei, fordi jeg stoler paa Moders Flittighed.

I Løverdags aabnede jeg da, som Alders-Formand Folke-Thingets Forhandlinger med et Par Ord om Krig og Fred, som jeg naturligtvis havde veiet, men som ogsaa stod Vægt. Embedsmændene blev de samme som forrige Gang, og der er jo ikke synderlig Udsigt til, hvad jeg i mit Forord ønskede, at „Bedriften i Kamrene vil svare til Bedriften i Marken,“ men dog vil jeg ikke opgive Haabet derom, og det skulde man heller ikke nogensteds i Danmark, thi hvor daarlig end Rigsdagen hidtil har opfattet og søgt at løse sin Opgave, saa maae vi dog aldrig glemme, at tænker vi Rigsdagen bort, da tænker vi, under de nærværende Forhold, med det samme Muligheden af en bedre Opfattelse og Løsning bort, thi naar Regieringen veed og vil noget godt, da er Rigsdagen ikke iveien, og skal der skee noget bedre end Regieringen veed og vil, da maa det komme fra Rigsdagen. Du har vel, før dette,

seet af Aviserne, at der igaar blev af Hall foreslaaet, af mig understøttet, og eenstemmig antaget, en hædrende Erkiendelse af Hærens Fortieneste, men jeg vil her tilføie, at hvad jeg med Flid indskærpede om, at „Danehæren havde gjort sig h ø i l i g og g l æ d e l i g fortjent af Fædernelandet, det gamle Danmark“, i det jeg gjorde opmærksom paa, at h ø i l i g havde Hæren gjort sig fortient lige fra Krigens Begyndelse, baade naar den vandt og naar den veg, baade naar den fik Lov til at røre Ungdoms-Kraften, og naar den var nødt til i Stilstand at tære paa den, men at glædelig for hele Folket kunde Folke-Røsten ikke kalde Bedriften, saa længe endeel af det Danske Folk sukkede og trælledede under Fiendens Aag, men først nu, da Seieren var vundet hvor Slaget maatte staae: midt i Sønder-Jylland, og da vor seierrige Hær havde plantet Dannebrog paa Dannevirke til at staa der, med Guds Hielp, ikke blot urokket, men ogsaa skyggefuld og grødefuld, med Fredens Frugt udspringende af Seierens Blomst! —

At dette blev optaget med øiensynligt Velbehag og lydeligt Bifald, beviser vistnok ikke meget, men saalænge et godt Ord kan faae Ørenlyd, er der dog altid Haab om, at det kan finde et godt Sted. Jeg tænkte ikke paa, at mine Sønner nu ogsaa var forplantede til Dannevirke, men jeg har vel kunnet føle det paa mig, thi mit hele Hierte var der i høiere Grad end sædvanlig.

For Resten lever vi her i den gamle Stilhed, I kiender, paa Flytningen nær, som nu begynder at gaae for sig. Igaar skaffede Algreen med priselig Omhu alle Bøgerne fra Vimmelskafte i Tørveir til Stormgaden og jeg saa allerede igaar Middags, da jeg kom fra Rigsdagen hele Vægge beklædte med min Mammon, som dog egenlig nu er mig mere til Byrde end til Øienslyst, dog hvad man har maa man jo see at faa Rum til, og hvad de Ældre ikke længere kan glæde sig over, kan og skal de dog dele Glæden over med de Yngre.

Hils nu S v e n n kiærlig og Gud styrke og bevare eder begge i Fædernelandets Tjeneste med et godt Haab om Fremtiden, som ligger i en bedre Faders Haand end hans, som I veed, dog inderlig gierne vilde gjøre baade eders Udsigter og eders Dage lyse og eders Aar frugtbare baade paa Gavn og Glæde!

Moder og alle i vor snevre men blide Kreds hilse eder kiærlig ved

Fader

Frederik.

*Fra Arnt Solem.**

591.

Stavne ved Throndhjem d. 25. Nov. 1850.

Min kjære Broder Nik. F. S. Grundtvig!

Det er nu 23 Aar siden jeg havde den Fornøjelse at tale med dig og en anden kristelig Broder, Rudelbach, som samme Gang var hos dig en Stund. Din Samtale den Aften har jeg ofte gjenkaldt i min Erindring, og den Afsked, Du tog med mig med det hjertelige Ønske, at Herren af sin store Naade og Barmhjertighed vilde opholde og bevare os i den sande og saliggjørende Tro, at vi maatte samles hos ham i det evige Liv.

Ved en Del af vore Bekjendte her i Trondhjem, som har været i Kiøbenhavn og hørt dig prædike i Vartou Kirke, har vi med Glæde hørt fra dig — og nu fik vi Hilsen ogsaa med Pastor Holtermann, som du er hjertelig takket for.

Den sidste Tid har vi haft dit Ugeblad Danskeren. Det har forekommet mig til Dels noget ufatteligt, at du taler saa meget mod det tyske Folk. Jeg har trot, at der findes ærlige og kristelige Mennesker ogsaa dèr, og vi komme Huss og Luther ihu med mange flere.

Men at du vilde gjerne faa afskaffet det tyske Sprog i Danmark, synes mig er gode Grunde for, og især [af Hensyn til] den yngre Slægt, saa en mere national Folkeaand blev mere raadende, thi vi har sørgelig Erfaring for Gudløsheden fra Frankrig: da den som en smitsom Pest kom til vore Lande, saa skulde de saakaldte oplyste og dannede Folk lære at tale Fransk.

En trykkende Tid er det for det danske Folk nu, og jeg har med rørt Hjerte følt for den Undertrykkelse og Vold, de tyske har foraarsaget dèr; men Gud, som kan gjøre langt over og mere end vi vèd og forstaar, der raader for alt og ser, hvad der tjener os til Gode, haaber jeg hjælper Danmark eller det danske Folk; og hjertelig vilde det glæde mig med mange Hundrede her i Norge, som tager Del med eder, og især blandt dem, der har én Tro, én Daab, én Gud, som er alles Fader.

Her i Nord synes det, som Herren faar tændt sit Lys, at Livets Vej klare mere: som en aaben Dør fremtræder Guds Sandhed i den hellige almindelige Kirke ved Daabens Betydning, som Gjenfødelsens Bad, og Nadveren, som Forningsbaandet mellem Kirkens sande Lemmer. —

Til Trondhjem er nylig kommen en ung Mand, Wexelsen, som Hjælpepræst til Angel ved Frue Kirke, der taler med Liv

og Varme det levende Ord. Han har talt med dig, saa du kjender ham vel. Han er — om jeg saa maa sige — en Discipel af dig — dog Herrens Discipel.

Haaber, du ikke tager det ilde op, at jeg som en enfoldig og lidet lærd skriver dig til, da du har saa meget i denne Tid at iagttage.

Hvis der paa nogen Maade gaves Tid for dig, saa vilde det inderlig glæde os, ja mange her, at se nogle Ord fra dig.

Ønsker dig og dine Guds Naade og Velsignelse og det danske Folk.

A. Solem.

Fra Caroline Amalie.

592.

14 Januar 1851.

Herr Pastor Grundvig!

Hvor det smerter at miste sin Ungdoms Viv, sin trofaste Veninde gennem Livet! Levende kan jeg forestille mig hvad De føler i dette Øjeblik, hvilket Sværd der gaaer gennem Ders Hjerte. Men Alle vide vi ved hvilken Kilde De øser Trøst og Husvælelse; og vi bede med Dem, for Dem, at Trøsten maae komme i rigeste Maal! Stakkels Svend der ei mere fik sin Moder at see! Jeg omfavner Meta i Tankerne og priser hende lykkelig at have kunnet være Moderen til Trøst indtil det sidste. Nu vil hun ogsaa trøste Faderen; og lille Elisabeth med det dyrebare Navn der nu nævnes med Veemod. Alle Alle min kjærligste Hilsen den kjære Boisen ikke at for-glemme.

Med oprigtig Hengivenhed.

Caroline Amalie.

Til Johan og Svend Grundtvig.

593.

Khvn. 14 Jan. 1851.

Mine kiære Sønner!

Skjøndt jeg naturligviis idag ikke har synderlig Drift til enten at tale eller skrive, saa maa jeg dog sende jer mine Børn! et Par venlige Linier tilligemed Moders sidste Hilsen, som Meta egenlig har at bringe.

Dersom det bliver Alvor med Underkastelsen og altsaa en stor Deel af vor Hær faaer Hjemlov, da lader det sig vel gjøre i nogle Maaneder at nyde Efterskinnet af det Liv i Fæderne-Huset, som jeg veed I aldrig glemmer, og skjøndt Ingen bedre veed, at „Kvinden er Livet i Huset“ end de, hvis Moder til de

blev voxne, var Kvinden i Huset, saa formoder jeg dog, naar det kunde falde sig, at I ogsaa vilde ønske endnu engang i Mag at mindes det Hjemlige.

Det har jo været en svær Tid for os alle, men Gud skee Lov! at den ikke blev længere, som Lægerne var bange for, og da Gud har givet Styrke, var det godt for mig, at jeg havde meget at gjøre. Meta har ved at lade Datter-Hjertet raade faaet meget tilgode hos jer saavel som hos mig, og Boisen har ret med sønlig Hu fundet, det fulgde af sig selv; hvad vi dog maa kalde et stort Offer i den lange Tid.

Nu Gud styrke, velsigne og bevare jer til Enden! som det naturlige Ønske er af Fader

Grundtvig.

Fra Johan Grundtvig.

594.

Dyrvad d. 19de Jan. 1851.

Kjære Fader!

Rigtignok har jeg iaften alt i Metas Brev udtalt omtrent Alt hvad jeg i dette Øjeblik føler mig oplagt til, men skjøndt jeg saaledes egenlig ikke har Noget mere at sige, maa jeg dog ogsaa sende dig nogle Linier, ialfald for at takke dig, fordi du hin sørgelige Dag, som vi visselig ingen af os glemmer, betænkte dine Sønner med nogle faderlige Ord, der, om de end ikke kunde stille vor Smerte, dog bidrog til at mildne den.

Tak af mit ganske Hjerte for din Indbydelse til Fædrenehjemmet; baade Svend og jeg fulgte den med Glæde strax, hvis Intet var til Hinder derfor, og skulle sikkert gjøre det, saasnt det er muligt, thi jeg troer ikke at fornærme dig, ved at sige, at du i dette Øjeblik maa savne og trænge til dine Sønner, der, om de end i alle Henseender staaer saa langt under Dig, dog i Kjærligheden til Hende have et Foreningspunkt, som aldrig vil forsvinde, et Baand, der ved Savnet maa blive desto nøjere og inderligere. Jeg havde, som jeg ogsaa skrev til Meta, slet ikke kunnet troe, at jeg allerede nu — og medens vi begge vare borte — skulde miste min Moder, jeg kunde slet ikke tænke mig det muligt, saamegen Sandsynlighed der vel ellers alt længe for menneskelige Øjne har været for at det vilde skee; det har derfor været flere Dage, inden jeg var istand til at faae saavel indre som ydre Ro til at kunne tale derom til Nogen, jeg havde kjær; det har desværre maa-skee gjort Eder ondt og været Eder en Sorg mere, men tilgiv mig det! det har ikke været mig muligt før iaften her i min Eenlighed og efter Bøn til Gud om at give mig Styrke dertil.

Og han gav mig det ogsaa denne Søndag Aften, den Dag, vi under vore Forhold her ellers ikke ere istand til at udmærke fremfor de andre Dage, om vi end ofte ønske det, og føle Trang dertil. Idag Morges maatte vi nu saaledes trække paa Forpost, jeg her, og Svend hist inde ved Kochendorf; jeg var sammen med ham igaar Aftes, hvor han boede oppe i Geel, og vi aftalte da, at see at faae skrevet, han igaar, og jeg idag, men om han har naaet det, veed jeg ikke, da det alt var temmelig silde, da vi skiltes ad.

Det er under disse Forhold en stor Trøst for os, at vi ere sammen og have kunnet tale med hinanden om vor Sorg, om den Moder, der elskede sine Børn saa højt som vel nogen Moder paa Jorden kan, elskede dem højere end sig selv, thi en mere opoffrende og hengiven Hustru, en mere kjærlig og omhyggelig Moder kan der ikke findes, og dog er det langt fra at vi altid have handlet i denne Erkjendelse, have skjønnet paa, hvad vi i hende ejede; men hun har, og Gud vil sikkert, tilgive os det. Saa blev det da aldrig min Lod, hvad du alt forlængst tænkte dig, og skrev i Verset til mig, da jeg var 12 Aar, efter din Bortgang at være hendes Trøst og Støtte; Gud vilde det anderledes, og det maa saaledes være til vort Bedste; Han give at vi engang ligesaa rolige kunne nedlægge vor Vandringsstav og ligesaa rene vandre herfra ind til Herrens Hvile, hvorefter Moder vistnok i Grunden gjennem mange Aar har stundet, thi hun var aldrig rigtig glad heneden, saalænge jeg har kjendt hende, og Verden tog hun sig altfor nær, til egenlig at kunne finde sig lykkelig i den; hendes Huus imellem sine Egne var hende det eneste hjemlige Opholdssted, og det er ogsaa derfor mit inderlige Ønske, snart, om end kun forbigaaende, saa dog i nogen Tid, atter at kunne dvæle der og levende opfriske Mindet om de i Sandhed lykkelige Aar, jeg har tilbragt der under Hendes og dine Øjne, men som jeg dengang endnu ikke ret forstod at skjønne paa.

Fred med hendes Aand! og Ære over hendes Minde! og os Kraft til, beaandede af den vemodige Erindring om hende, hvem vi aldrig kunne glemme, fordi hendes Hjerte hængte ved os, rolige at vandre vor Bane, saalænge det bliver os beskaaret, Gud til Ære og Verden og Fædrelandet til Gavn, efter de Evner, der ere os skjænkedel!

Det ønsker og beder

din hengivne ældste Søn

Johan Grundtvig.

Fra A. G. Rudelbach.

595.

Slagelse 27 Jan. 1851.

Maatte det, høiærværdige Ven, være mig tilladt, i dette Øieblik at nærme mig Dem, for at udtrykke ganske eenfoldigt og hjerteligt, hvor dybt Efterretningen om Deres elskelige Hustrues Død har bevæget og bedrøvet os alle her (jeg mener nu nærmest min Kone, min gamle Søster og mig)! Tilvisse var hun en from og ædel Sjæl, var Alt for sin Mand og sine Børn. Vel veed jeg, hvor lidet et saadant fattigt Ord har at betyde mod det dybe Saar, som Herren alene kan læge; men dog vilde jeg udtale det for at bevidne, hvor klart den Saliges Billede staaer for mig, som jeg saa ofte havde Leilighed til at beundre i hendes stille, bramfrie Færd, hvorved hun saa ganske opfyldte det store Apostoliske Grundbillede af christne Qvinder. 1 Pet. 3, 3, 4.

Saa skjenke da Gud, al Trøstens og Barmhjertighedens Fader, Dem, høiærværdige Ven, den Trøst, som alene opvælder af Barmhjertighedens og det evige Livs Fylde, som er i Hans Haand!

Med inderlig Deeltagelse

Deres i Christo forbundne

A. G. Rudelbach.

Til Johan Grundtvig.

596.

Khvn 7 Febr. 1851.

Kiære Søn!

Dit Brev af 19 f: M: gjorde mig saa godt, at derefter skulde Du for længe siden havt Svar og det bedste Svar, jeg kunde give, men dels den daglige Travlhed, der i min Alder altid har lidt Træthed til Følge, dels Vanen at lade Moder skrive til Sønerne og endelig Efterretningen om at Tante Lotte skulde komme hid har urimelig forhindret mig.

At Du ikke skulde have den Fornøjelse at drage herind med dem, i hvis Midte Du hele Tiden har staaet og virket og hæderlig kiæmpet, gjorde mig jo ondt, men jeg haaber, Du derfor ikke opgiver at være hos os, saa længe Du kan faa Lov dertil, hvad jeg finder dobbelt ønskeligt, da Du jo trænger til i Stilhed at overveie, hvor Du helst skal søge din fredelige Virkekreds. At der er meget tomt omkring mig, som overalt staaer mere ene i Verden, end man skulde tænke og end

jeg kunde ønske, saa jeg kunde trænge til en venlig Omgang med to kiære og vist igrunden ædle Sønner, det kan Du troe, jeg føler dybt, men det er som alt det hjertelige i Livet, hvad der maa komme af sig selv, uden at vi enten kan fremkalde eller egenlig talt engang forberede det.

Saaledes kunde jeg jo ikke engang fordrive de Skyer, der, som Du meget rigtig siger formørkede længe min ædle Medhjelps Synskreds, eller opmuntre hende med den Livs-Anskuelse, der har holdt mig opreist under mange Storme og vedligeholdet det glade Haab, uden hvilket det er umueligt at følge den bedste Vei, med Roelighed og faste Skridt.

11te.

I Søndags havde jeg da den Glæde efter Tjenesten at møde Svenn i Ridehuset og hilse paa „10de lette“, som jeg med Hjerte og Hu jo stadigst har fulgt i de henrundne Aar, og igaar hørde jeg ogsaa den Glæde giennem Meta, at Du da lykkelig og vel havde naaet Vinterleiet i Tønder og fundet det behageligere end Du der kunde ventet.

Gud skee Lov for begge Dele og for al den faderlige Styrelse, hvorpaa jeg ogsaa i mine Børns Førelser har seet saa mange Prøver! Ham overlader jeg da ogsaa med Tryghed Fremtiden, og skiøndt jeg ved at høre af Svenn om den Udsigt til Forfremmelse i Stillingen, jo ikke maa dølgge at det ei er den fredelige Virkekreds, jeg ønsker nogen af mine Sønner, overlader jeg det dog gierne til Gud og eder selv, der nu begge har naaet den Alder og Modenhed, da vi aldrig til Gavn kan lade os bestemme af andet end hvad der indenfra gjør sig gjældende hos os.

Jeg haaber nu snart at høre nærmere fra Dig, og Gud vel-signe Dig i alle Henseender, kiærligst hilset fra os alle ved din

Fader og Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Adam Glahn.

597.

Veggerløse 10 Febr. 51.

Jeg har ikke glemt, med hvilket Hjertelag Du kom mig imøde i Anledning af mit Tab i sin Tid, kan derfor ingenlunde staae som en ligegyldig Tilskuere til, hvad der i Dit Hus er foregaaet i de sidste Dage. Dertil elskede og agtede jeg desuden din dyrebare Hustru alt for høit. — Ja, i Sandhed! hun fortjener i fuldeste Maal det Vidnesbyrd, Du giver hende. Hun var ret for Alvor at stole paa i Sorg som i Glæde, denne yndige, ærlige, ædle, kiærlige, bramfri, kristelige Sjæl.

Hun har rigtig nok forladt Dig og mange kjære, men, hun er gaaet derhen, hvor vi gjerne ville følge hende, naar ogsaa vor Tid er omme, og komme der, hvor hun er, thi kommer Nogen i Himmerig, da maa det være Din trofaste Lise.

Gud styrke Dig med sin himmelske Trøst!
Saa ønsker Din ganske hengivne Ven

Ad. Glahn.

Fra det norske Studentersamfund.

598.

Christiania d. 13de Maj 1851.

Højærværdige Hr. Pastor Grundtvig!

Med megen Glæde have de norske Studenter modtaget de Danske Brødres Svarsskrivelse, hvori de meddelte, at de i Forening med Brødrene fra Upsala og Lund ville gjæste Norge om ikke meget længe. — Trangen til en Fornyelse af Sommermødet for sex Aar siden maa netop i denne Tid røre sig hos Alle, der se eller dog tro at Danmarks Sag er hele Nordens.

Danmarks Sønner have siden sidst med Himlens kjendelige Bistand med nordisk Helteaand i danske Sønnehjerte tilbageslaaet en Fjende, der trængte ind over Ejder og Danvirke med Vaabnene vendte mod Nord. — Have vi Norges Sønner under Kampen tidt mellem os selv ønsket Danmarks Sønner Sejer, og have vi glædet os paa det sidste ved dette Ønskes herlige Opfyldelse, saa trænge vi netop nu til i Forening med vore svenske Brødre at udtale os for vor danske.

Thi vel er det os en umistelig Trøst, at en liden Hob ogsaa af Norges Sønner, og Høvdinge blandt dem, have kjæmpet under Danebroge, og Fuglen synger i Danmark over nye Kjæmpehøje, der ogsaa gjemme Nordmænds Ben. — De strede og opofrede sig som trofaste Vidner om at der trods den udvortes Skilsmisse findes et dybere Fællesskab mellem gamle Danmark og gamle Norge. — Men Hjælpen, vi ydede, blev ikke saa rig, som vi havde ønsket — under Forholde, der vel klarest og billigst ville bedømmes af den gamle Sagamands paa historiske Forholde ideligt øvede Tankeblik. —

Derfor trænge vi nu dobbelt til at udtale os for vore danske Brødre og i et fornyet Sommermøde med Alvor og Gammen styrke os med dem og vore svenske til at gaa den Fremtid imøde, hvori ogsaa vi ere kaldede til at virke for en fri og rig og lykkelig Udvikling i Norden, en Udvikling, som, hvad enten de haandgribelige Vaaben for det første skulle

hvile eller væрге, kræver levende aandeligt nordisk Fællesskab. —

Men idet vi saaledes med Længsel imødese vore danske og svenske Brødres Komme, og have hørt, at ogsaa enkelte Ældre ville slutte sig til dem som vore Gjæster, ville vi naturligviis nødigen savne i vor Midte den nordiske Skjald og Sagmand, der med Nordens Aand og med Hjertet tilstede, selv under de hvide Haar er en Forkjæmper for Danmarks og dermed hele Nordens Selvstændighed, for dets frie og lykkelige Oplysning og Udvikling. —

Vi ville nødigen savne Dem, og det er allerede aabenbart blandt os, thi den Klang har Deres Navn blandt de norske Studenter, at det blot nævnt fornylig blandt dem af en enkelt Stemme med Forslag om en særlig Indbydelse, vakte jublende Gjenklang hos en talrig Forsamling. —

Deres var Ordet om et venligt Fællesskab om Gjallarhornet mellem den gamle Mimer og den unge Hejmdal under vort forrige uforglemmelige Sommermøde, — maatte Deres gamle Røst ogsaa ved dets Fornyseelse iaar blive hørt mellem Ungdommens Taler! Deres var Velkomstsangen til os hin uforglemmelige Dag under Sommerteltet i Danmark, maatte vi til Gjengjæld kunne byde Dem velkommen i det Norge, paa hvis Fortidssage De ofrede rige Manddomsaar, hvis Fremtidshaab De ogsaa særligen har villet styrke, hvis ringe Deltagelse i Danmarks Treaarskamp De i Sang og Tale har æret!

Paa det norske Studentersamfunds Vegne bringer jeg Dem denne Indbydelse; — maatte De kunne følge den og komme iblandt os, naar Nordens studerende Ungdom igjen er samlet

„fra Elve og Fjorde, fra Belt og fra Sund,
fra Dovre og Sigtun, fra Lejre og Lund“!

Med Højagtelse

Joh. Friis
Formand.

*Til det norske Studentersamfund.**

599.

Kbhvn. 20. Mai 1851.

Det er ikke første Gang, da en venlig Røst fra det Norske Studenter-Samfund ærer og glæder mig, alt for en heel Menneske-Alder siden, da jeg lagde Haand paa Nordens Folkekrøniker, opmuntrede og styrkede denne Røst mig meer end jeg kan beskrive; men jo mere vor egen Røst synker, des trøsteligere og glædeligere er det os nødvendig at høre Ung-

dommens Røst stige i den samme Aand, som opflammede os, og Samfundet vil derfor modtage min varmeste Tak for Indbydelsen til Christiania med den nordiske Ungdom, som den venter forsamlet til Stadfæstelse af det Fostbroderlag, der i Kampens Aar og Farens alt har begyndt at bære sine liflige Frugter!

Da jeg nu desuden i en heel Menneske-Alder har, saa at sige ligget paa Reiser til Norge, som jeg altid syndes, jeg dog endelig i det mindste een Gang maatte giæste, saa maa Hindringerne være uovervindelige, hvis jeg ikke skulde følge en saa kjær og ærefuld Indbydelse, og, hvis det er mig mueligt, kommer jeg da vist, for med levende Røst at hilse baade paa det gamle og det unge Norge, og for at opfriske de indholds-rige Minder, ved dog ogsaa legemlig at see nogle af de Steder, hvor jeg saa tit har vandret i Aanden med Norges hedenfarne Stormænd fra Halvdan Svartes til Sigurd Jorsalfars Dage!

Med de varmeste Ønsker for Norges og hele det høie Nordens aandelige Gienfødelse i de bedste Fædres Aand og Opblomstring under de blideste Stjerner, med Venskab og Høiagtelse beder jeg Samfundet være forvisset om, at Det har gjort mig en stor Glæde!

N. F. S. Grundtvig.

Fra L. C. Müller.

600.

Starup 29 Maj 1851.

Har det varet længe, inden De fik Brev fra mig — og efter min Regning er det rigtignok 14 Aar siden jeg sidst skrev til Dem — saa faaer De ogsaa nu tre Breve paa eengang: eet til Dem selv, eet til Professor Petersen og eet, over 200 Aar gammelt, der meget net og passende slutter sig til det sidste. Disse to vilde jeg bede Dem unde Plads i Danskeren, at sige, hvis De synes, det gaaer an; finder De derimod, det er ikke Umaagen værd at lade dem trykke, saa brug dem kun til Fidi-busser!

— — — —

Men — var jeg hos Dem, vilde jeg sige: Er De dog ikke et Uhyre! Hvormed har Clara Raphael bestukket Dem saaledes, at De ikke alene skriver, at hun aabenbar er Guds Rige langt

Lin. 10 f. n. Aabent Brev til Professor N. M. Petersen (med Bøn om at faa en Læsebog med gammeldanske Stykker). Trykt i Danskeren 1851, Nr. 30.

Lin. 1 f. n. Om Mathilde Fibigers Skrift „Clara Raphael“ (1850) skrev Gr. meget begejstret i Danskeren 1851, for 24de Mai; optrykt i Gr.s Udvalgte Skrifter ved Begtrup IX, 288 ff. Jfr. F. Bajer: Klara Rafael-Fejden.

nærmere end Præsten, der skrifter hende — thi det er baade vist og sandt, saasom samme Præst knap kan gaae og gjælde for et Menneske — men lægger til: og Frøkenen, der vil omvende hende, uden endnu o. s. v. Jeg har ikke Bogen, men efter Alt hvad jeg mindes, er De meget haard mod Frøkenen, naar De nægter hende Følelse af hvad Mennesket er og maa være baade i Guds og sine egne Øine, og hvad aandelig og hjertelig Sandhed er og maa være for alle dem der ikke skal gaae tilgrunde. Man skulde snart troe, at naar En blot reent ud bekjender: Jeg har ingen Forstand paa Christendommen! fristes De til at ansee ham ell. hende baade for et ærligt og dygtigt Mske, og naar En anbefaler den — og Mere troer jeg ikke Frøkenen gjorde — fatter De let Mistanke til ham, som En, der kvæder den Vise, han ei forstaaer. Men, som sagt, jeg husker ikke bestemt Samtalen mellem begge Frøkener; kun har jeg Grund til at troe, at jeg har hørt en imellem dem, men dengang vilde Clara, ell. rettere Mathilde Fibiger, omvende Frøk. Carlsen, hvad der rigtignok for mig saae ud, som vilde en Corvet seile et Linieskib i Sænk; jeg kunde fristes til at sige: som vilde en Jydepotte slaae en Marmorsteen i Stykker, men det vilde hverken være kjønt ell. sandt.

Tag nu til Takke med dette Tøieri! De veed sagtens, at jeg slet ikke duer til at skrive Breve og derfor næsten aldrig skriver, med mindre jeg er nødt til det; men det er dog muligt, at Brevet til Petersen kan gjøre Nytte, og vil jeg have det i Danskeren, maa jeg jo plage Dem. For saavidt er jeg da undskyldt, hvad derimod den sidste Halvdeel af mit Brev angaaer, giver jeg mig paa Naade og Unaade.

Tak for sidst og lev vell

Deres

Ludv. Müller.

E. Skr. Det fornøier mig ret, at De tager med til Norge; det kan baade De og Studenterne med Guds Hjælp have Godt af.

*Til det norske Studentersamfund.**

601.

Kiøbenhavn 20. Jun. 1851.

Til

Det Norske Studenter-Samfund!

Uagtet det endnu er mig som en forunderlig Drøm, at jeg har været i Norge og der mødt endnu langt mere Behagelighed end det kunde falde mig ind at ønske, saa ved jeg jo

dog, det er ganske virkeligt, og jeg maa da yde Dem min hjerteligste Tak baade for den store Glæde, De ved Deres venlige Indbydelse beredte mig, og for den rige Leilighed jeg fandt til om alle Livskredse at sige det bedste, jeg vidste, hvor gode Ord vel fandt sjelden gode Steder!

Med de hjerteligste Ønsker for gamle Norge og dets ny Hovedstad, for Deres Samfund og al den aandelige Virksomhed, der alt i en Menneske-Alder er udgaaet og skal udgaae derfra, henlever jeg med Høiagtelse og Hengivenhed

Deres

N. F. S. Grundtvig.

Til Vilhelmine Stenersen.

602.

Khvn 17 Juli 1851.

Datteren af min Ven! altsaa naar det gaaer rigtig til paa begge Sider, min yngre Veninde! man skal vel ikke sige til unge Piger, det er smukt ikke at følge deres Moders Formaninger, men naar deres Moders Exempel er bedre end Formaningerne, saa er det jo dog bedst at følge Exemplet, saa jeg har Lov til at takke Dem for Deres venlige Brev, som Deres gode Moder vel ogsaa paa en Maade fraraadte, men dog baade viste Vei og befordrede. Et andet Spørgsmaal er det nu vel, om jeg maae befatte mig med at skrive til de Unge af det smukke Kjøen, men da jeg ikke barer mig for at snakke med dem, naar de vil snakke med mig, saa kan jeg dog aabenbar lige saa godt skrive til dem, naar de tillader det. Jeg følger derfor uden al Undskyldning det gode Exempel, De har givet mig, og griber gjerne Leiligheden til saa personlig som det lader sig gjøre med en Pen, ret hjertelig at takke Dem for alt det Venskab, De bærer for mig og mine og alle de mange Beviser derpaa vi modtog i de glade Gæsterets-Dage, vi tilbragde i Deres Kreds, og som jo vist nok vil være os uforglemmelige, da man vel vogter sig for at glemme hvad det er en Lyst at mindes. Seent men sødt, er mit Liv-Udtryk, og Norges-Reisen er jo en Begivenhed i mit Levnetsløb, som det ret aabenbar passer paa, saa jeg takker ikke blot mine Venner og Velyndere mellem Fjeldene, men først og sidst Ham over Bjergene, som var før de blev, for den, hvis oplivende Virkning jeg ikke blot føler, men er vis paa vil spores i hele min Virksomhed. Det er nu engang saa med os Skjalde og Talere, at jo mere vi stræbe at ligne Propheterne, desnærmere komme vi ogsaa

Lin. 14 f. o. Professor S. J. Stenersen.

deres Skæbne at ringeagtes i deres Hjem og Fødeland, og vi kunde sagtens heller ikke taale andet til Hverdagsbrug, men des lysteligere er det og desmere velgiørende kan det virke paa os, engang imellem eller dog e e n G a n g i Levnets-Løbet at modtages og bæres paa Hænderne af de næste Grander, som det timedes mig i Norge.

Saa, Tak da, kiære Veninde! for Deres levende Deltagelse i alt, hvad der kunde baade hædre og glæde mig, og ligesaa til Deres kiære Moder og Brødre, vil De jo nok bringe min venligste Tak til Wexels og hvem De ellers møder af fælles Venner, og Kyndinger!

Gud velsigne og bevare Dem!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Caroline Amalie.

603.

2 August 1851.

Herr Pastor Grundvig.

Den Efterretning De meddeler mig, kom mig ingenlunde uventet! Jeg formodede at jeg snart ville erfare Deres Overenskomst med Frue Tofte om at gaae Livets Vei tilfælles. Gud signe da Deres Pagt og lad Dem Begge finde i Ægtestanden al den Lykke og Glæde De venter. Maatte De forenede virke end kraftigere til Danmarks og Nordens Opvækkelse og Fremblomstren i sin fulde Klarhed. Jeg kan tænke mig den dristige Frue Tofte, en Qvinde efter Deres Hoved, lige som De, en Mand efter hendes Hjerte. To Sjæle af samme Natur og som stemmer; Deres Forhold vil derfor blive et virkeligt, og Sandheden er det egentlige Element der bør synes i alle Forhold, i v o r t atter opstandne Norden! Det er derved vi bør adskille os fra den øvrige Værden med dens aandløse Convenience.

Det er mig inderlig kjært at høre at det gaaer Boisens godt paa Deres Reise, maatte Metas Helbred befæstes.

Min hjertelige Hilsen til Frue Tofte. Nu bliver De Svoger af min Ven Rørdam!

Gud velsigne Dem

Deres hjertelig hengivne Veninde

Caroline Amalie.

Fra Caroline Amalie.

604.

Den 8 September 1851.

Her Pastor Grundvig!

Et vigtigt Aar er fuldendt, et vigtigt Aar er oprundet. Jeg kan kuns med den inderligste Deeltagelse, med det oprigtigste Venskab bede for Dem at Gud ved Deres forestaaende Ægteskab maae lade Dem blive saa lykkelig som det er et Menneske givet at blive det her paa Jorden. Gid De maae komme til at vise Værden at To virkelig kan blive Et naar vor Herre er med i Pagten.

Jeg haaber ved dette Ægteskab tillige Deres hele Væsens muligste Fuldendelse, thi dertil hører sandelig ogsaa Lykke! „Der er meget hedensk endnu ved mig“ sagde De mig for en Deel Aar tilbage, det vil forsvinde. Nu Gud velsigne dette Aar og lad det følges af en lang Række lignende Til vores Alles Glæde og Gavn. Min hjerteligste Hilsen til Deres kjære Børn og til Frue Tofte.

Gud være med Dem Alle ved indbyrdes Kjærlighed.

Deres Veninde

Caroline Amalie.

Fra Morten Eskesen.

605.

Hejrup i Sønderjylland, den 18 Octob. 1851.

Kjære Hr. Pastor!

Det kunde jo rigtignok see ud som en ublu Næsvished at en duunhaget Bondeknold slænger sine Vers lige for Næsen paa en „Gamling-Skjald“, men lad det nu synes som det vil, jeg anseer det for den rette Fremgangsmaade at offere Skjalden Barnet, bede ham staae Fadder ved det og nævne det ved sit rette Navn, samt give det paa Hovedet eller kjæle for det efter Behag. Sagen er den: De har den „Dansker“, som De har sendt omkring til Godtfolk med mange kjønne Viser og andre rare Ting, og jeg har ofte følt mig vidunderligt opløftet af deres Aande; men nu igaar gav jeg ogsaa mit Hjærte Luft i en Sang, som jeg kaldte „Sønderjyllands Priis“, og jeg fik bagefter det Indfald at lade Dem see den, og, ifald De synes om den, bede Dem om, at lade „Danskeren“ faae den med sig paa en af sine Rejser, da jeg har den Tro, at ogsaa

Lin. 4 f. n.: „O Jylland til Ejder, velsignede Land“, trykt i „Danskeren“ for 1ste Nov. 1851 (S. 689).

Andre vil mærke den tale deres Hjærtesprog. Gjør nu som De selv synes, De rammer nok det Rette!

Den sidste „Dansker“ kom og fortalte mig, at nu skulde den tage ud paa sin egen Haand, ligesom de store Gjæslinger, og jeg er snart bange for, at han saa skal aldeles forvilde sig, dersom De ikke kan finde En, som har Mod paa at staae den i Faders Sted; men vil han følge de sædvanlige Veje, saa kan jeg ogsaa nok begribe, at De paa Deres gamle Dage kan have nok Andet at bestille, end sandse med ham. De halvfjærde Aar han har gaaet Bud imellem os, har jeg havt megen Gavn af. Gid Mange ville gaae den Bane, De har brudt, og aagre med sit betroede Pund, stort eller lille, til Lykke og Velsignelse for gamle Danmarks Rige og til hans Ære, som siger: „Ær Din Fader og Din Moder, at det kan gaae Dig vel, og Du maa længe leve i Landet!“

Efter at jeg i et Par Aar havde siddet under Ludvig Müllers Vinger og derefter prøvet min Lykke nede i Jylland, gaaer jeg nu her og holder Huus i Hejrup Skole, Beftoft Sogn for at spille bedste Beskup med Dødbideren. Det er en Lyst at see de Smaa med glødende Kinder, funklende Øjne og luende Hjærter lytte til Fortællingerne om Fædrenes Bedrifter eller stemme i med, naar jeg synger til deres Roes. Ja De har længe spaaet om Gyldenaaret i Dannevang, og det kommer!

Kjærligst og med Højagtelse

Morten Eskesen.

Fra F. E. Boisen.

606.

Vilstrup 20 November 1851.

Høistærede kjære Pastor Grundtvig!

Naar De først nu modtager en Lykønskning fra mig til Deres Bryllup, da veed jeg nok den kommer seent, men bringe Dem denne før jeg kunde gjøre det ret af Hjertens Grund, det vilde jeg ikke og dertil har jeg ikke seet mig istand før nu. Hvad der har været mig ivejen det føler jeg nu slet ingen Lyst til at fremsætte for Dem; De kan ogsaa nok forstaae det uden at dette skeer. Jeg elsker Dem som en Søn kan elske en Fader, men derfor maatte jeg tøve med at lykønske Dem til vor Herre vilde forunde mig at kunne gjøre det af Hjertens Grund. Nu kan jeg det, Gud skee Lov, og saaledes bringer jeg Dem min Lykønskning. De hører til det Slags Mænd, om hvem man let fristes til at tro, at De nok kunde staae

alene, selv naar det stormede nok saa haardt om Dem. Selv har De ikke vedkjendt Dem dette, men tvertimod ofte givet os tilkjende, at De saa dybt som Nogen følte, at det ikke er godt at Mennesket er ene. Deres underlige Levnetsløb har ført det med sig, at De er bleven forladt af Deres jevnaldrende Venner; en kjærlig og trofast Sjæl kaldte Gud fra Dem, da han bortkaldte Deres af mig inderlig elskede Huustro; saa forstaaer jeg nu, at den Gud, som førte Dem paa Deres Vandring kjærligt og viseligt, nu ogsaa, i den Huustro, der staaer ved Deres Side, har beredet Dem den Støtte, De trængte til forat kunne fuldkomme Løbet med Glæde. Hende har jeg betragtet som en Veninde og hun har ofte givet mig Grund til at tro at jeg nok maatte betragte hende saaledes; hende har jeg lært at kiende som en ægte dansk Quinde, mere kjæk og uforsagt end de Fleste. Jeg kan forstaae at det er hendes Stolthed at vandre ved Deres Side paa den sidste Kæmpegang, og at hun kan være for Dem hvad De trænger til. Saa modtage De da Begge min hjertelige Lykønskning, og Gud give Dem sin Velsignelse. Med Hensyn til al den Vrøvl, som denne Verden fører i denne Anledning, da kan jeg ikke andet end tænke paa et Ord en berømt Tydsker skrev til Reinhold, for at trøste ham over Schellings Angreb paa ham: Du Reiner, Holde!

Kehre Dich nicht um das Geklingel einer Schelle! Jeg troer imidlertid De trænger ikke saa synderlig til Trøst i denne Anledning, allermindst vel af en Tydsker, men jeg har dog fundet, at det Ord passer her, og christelig forstaaet kan De jo ogsaa gjerne tage det til Indtægt. — Gud give Dem nu Kraft til at fuldkomme Deres Kamp for hans Kirke og vort kjære Fædreland og til at fuldføre de Arbejder, De har lovet os, derom beder og det ønsker af Hjertens Grund

Deres med inderlig Taknemlighed og
Kjærlighed forbundne og ærbødige

F. E. Boisen.

Fra A. Fibiger.

607.

Randers d. 15de Juli 1852.

Undertegnede, ældste Broder til den unge Pige, som har fundet en venlig Optagelse i Deres Høiærværdigheds Familie-kreds, seer sig desværre nødsaget til at henvende sig til Dem

Lin. 19 f. n.: Du Reiner, Holde: Jens Baggesens Ord til hans Ven, den kantske Filosof Reinhold.

i en høist piinlig Anledning. Det er nemlig kommen til min Kundskab, at min Søster, hvis Extravagance allerede har forvoldt mig og mine Nærmeste saamegen Kummer, nu skulde have besluttet at optræde offentlig ved en nær forestaaende Folkefest. At en slig Skandale maa forhindres, selv som sidste Middel ved et Magtsprog, deri vil Deres Høiærværdighed vistnok være fuldkommen enig med mig. Da jeg ikke selv personligt kan anvende et saadant, og da jeg desværre maa befrygte, at alle Forestillinger, som ere hende gjorte af mine Sødskende, ville vise sig lige saa frugtesløse fra min Side, saa maa jeg herved paa det Indstændigste bede Deres Høiærværdighed, for hvem hun nærer en saa dyb Agtelse og datterlig Kjærlighed, at anvende alle de Midler som staae i Deres Magt, og om fornødent gjøres, et formeligt Magtsprog, for at forhindre hende fra at foretage et Skridt, som for bestandig vilde ødelægge hendes Fremtid og forvolde hendes Nærmeste saa uendelig stor Sorg og Skam; og kan jeg ikke føle mig beroliget, forinden jeg fra Deres Høiærværdighed modtager et Tilsagn om, at De forpligter Dem til at opfylde denne min ærbødige Begjæring, som jeg, paa hele Familiens Vegne, har seet mig nødsaget til at fremføre for Dem.

Deres Højærværdigheds, med særdeles Høiagtelse ærbødige

A. Fibiger

Ritmester i 5te Dragonregiment.

Fra A. Fibiger.

608.

Randers, d. 20de Juli 1852.

Deres Høiærværdighed vil maaskee undres over, igjen at modtage Brev fra mig, uagtet jeg intet Svar har erholdt paa mit forrige. Men netop fordi jeg intet saadant Svar har modtaget, og fordi jeg saaledes ikke kan have den Vished at min ulykkelige Søsters vanvittige Forehavende vil blive forhindret af Dem, har jeg troet endnu engang — for at jeg dog kan have den Trøst at have gjort alt hvad der stod i min Magt — at burde henvende mig til Dem, Hr. Pastor, for paa det meest indstændige at opfordre Dem til, om hun, som jeg desværre maa formode, fremdeles skulde være døv for fornuftige Forestillinger, da ved formelig Tvang at forhindre hende fra at fuldføre sin Plan.

Det var haardt nok for en Soldat, om den 25de Juli skulde

Lin. 2 f. o. Min Søster, o: den før omtalte Mathilde Fibiger, der kom meget i Grundtvigs Hus.

bringe ham og hans Nærmeste en slig Sorg, men hvad der endnu er haardere, er at en slig uhørt offentlig Skandal, vilde for bestandig fordærve den stakkels Piges hele Fremtid og betage hende enhver Udsigt til selv fremtidig at bidrage til at betrygge sin Existent.

Som den fader- og moderløse Piges ældste Broder, vil De ikke mistyde denne min Henvenden til Dem, og jeg kan ikke betvivle, at De selv maa ansee det som en hellig Pligt at efterkomme denne min ligesaa indstændige som ærbødige Opfordring.

Med Høiagtelse

Ærbødigst

A. Fibiger.

Til

*den ægte gamle danske Skjald N. F. S. Grundtvig
fra nogle danske Qvinder.*

609.

30 Januar 1853.

Da vi ikke tvivle paa at vor gamle Sanger med Overbærelse vil høre paa vor eenfoldige Tale og Begjæring, ville vi uden Betænkning rykke ud med Sproget.

Vi leve herude paa Landet i al Stilhed og Indgetogenhed; men skjøndt vi ikke kunne flyve Landet rundt og see og høre Alt hvad der rører sig i Folket, ei heller ret kunne sætte os ind i alle de politiske Kunstgreb, der siges nødvendige til at styre Staten, saa have vi dog hørt saameget, at vore danske Hjerter fornemme, at det nu for Alvor gjælder om at Sandheden maa vinde Seir over Løgnen, der fra alle Sider strides om vort gamle dyrebare Fædreland. Ja, var det kun endda fra alle Sider! Men Fjenden er jo i vor egen Midte og gjør sig al Flid at forvirre hver ærlig dansk Mand. Den frie danske Bonde, der fordum gik sit jævne lige Skud, og traadte kraftig og alvorlig op paa Thinge, hvor han djærvt og ligefrem talte Sandhed til Trods for Konger og Riddersmænd — hvad er han nu? Enten et Legetøi for et Partie, der bedaarer ham med falske egennyttige Forestillinger, eller ligegyldig for Alt udenfor ham selv og hans eget. Og hvor skulde det blive ham klart hvad Sandheden er? Det eneste, han læser til Oplysning, er det samme Parties „Valmueven“, der nok sørger for at dysse ham i Søvn igjen, naar han engang imellem begynder at faae Øinene op; saa det er rigtignok sørgeligt, at frie danske Mænd saaledes skulle misbruge Frihedens Navn til deres egen Træl-

dom. Vi have harmet os over den Despotisme, der heelt igjennem skal gaae og gjælde for Frihed; men — vi erkjende vel, at vi ei bør tale om alle disse Ting, som vi maaskee ikke ret kunne forstaae, og kun Dette føle vi, og ere visse paa, vi ikke tage feil: „Sandheden maa blive hver Mand klar, skal Danskheden og dermed Danmark reddes!“ — Nu have vi længe i vort stille Sind ønsket, at Du, som saa djærvt og dog saa tydeligt og eenfoldigt forstaaer at tale til hvert dansk Hjer-te, vilde komme og sige os og Alle hvordan det hænger sammen med det Altsammen. Og idag have vi til vor store Glæde seet, at Du har imødekommet vort Ønske. Men saa glade og overbeviste vi nu ogsaa føle os derved, saa vil det dog ikke forslaae; for Bonden har ikke Raad til at holde saa dyrt et Blad som „Fædrelandet“ og de Fleste af dem have ei engang let ved at faae den jævne danske Mening ud af de latinske Typer, saa det gavner kun den mindste Part af danske Mænd, og det endda dem, der mindst trænge dertil, uden at de vist kunne have meget godt af at styrkes og oplives derved, saa de ikke saa tidt komme med det kjedsommelige: „Det kan ikke hjælpe!“

Det kan jo heller ikke hjælpe om vi faae det nok saa godt at vide, for vi maa jo ikke snakke med. De vilde ogsaa kun lee af os, om vi vilde komme og belære dem, og det kan Du nok vide, vi ere meget mere bange for, end om de sagde os nok saa ivrigt imod. Men hør, veed Du hvad, Du gamle Skjald! Skriv os en rigtig god folkelig Sang paa en af vore kjære gamle Melodier, som vi Alle kjendel! Og vi skal love Dig for, at vi skal synge den saa høit og saa længe til alle danske Mænd ere vaagne! Gjør os nu den Glædel! Hører Du! Og faaer vi den kun snart, da skal Du faae at høre om vi har holdt Ord, naar Du nu inden Kampdagen mellem Sandhed og Løgn, Dansk og Tydsk kommer herud til os.

Og nu Farvel! Du gamle Nattergal i Danevang! Vor Herre bevare Dig endnu længe for Din smukke trofaste Viv og for alle danske Møer og Svende!

E. Sk.

Eet er der endnu vi ville bede Dig om, og det er at Du ikke gjør os latterlig for Andre med dette Brev; for at Du selv morer Dig lidt over os, det bryder vi os ikke om, men ellers kjender Du nok vor svage Side.

Lin. 11 f. o.: Imødekommet vort Ønske: se „Fædrelandet“ 29. Januar 1853.

Til P. A. Fenger.

610.

Khvn. 10 Febr. 1853.

Kiære, gode Ven! Saa forvirrede, som Sagerne, og saa skiæv, som deres Gang for Øieblikket er, uden at dog Haabet om en god Vending er udelukket, maa jeg naturligviis stille mig til Valg; hvorsomhelst jeg tænker, det snarest kan times. Hvis jeg derfor nogenlunde betimelig kan faae hvad efter Omstændighederne maa kaldes Sikkerhed for Stemningen i Deres Valgkreds, da faaer min gamle Krop see til, den følge Tankens Bevægelse og døie Vinterveien.

De seer nok af Bladene, at vedkommende har taget til Takke med mig paany, da deres egne Stikkere kom tilkort, og skiøndt det er ei meget smigrende kun at ændses i yderste Nødsfald, saa er det dog igrunden rart at behandles ligesom Vorherre, blandt andet fordi man heri baade maa see et Beviis paa, at man dog føler lidt Trang til Vorherres Hjelp, og see et godt Varsel om, at H a n, den saare miskundelige Herre, vil hjelpe.

Vi her i Huset, Rørdammerne, og hvem vi ellers bedst kan naae, tænker nu for Alvor paa, snarest mueligt, at faae en „Dansk Forening“ stiftet trindt i Riget, med det udelukkende Formaal at virke efter Evne for alt hvad vi er enige om at kalde D a n s k. Mangelen af en saadan Forening har jeg ligesiden 1848 høilig beklaget, men saalænge de andre meende, uden en saadan, at have friere Hænder til, under den „Danske Sags“ Navn at tage saameget eller saalidt Hensyn paa det Danske, som de vilde og turde, kunde det ingen Fremgang faae. Nu derimod, da alle, som vil det mindste til gamle Danmarks Frelse, med Bondevennerne imod sig, maa føle Savnet af en udstrakt og virksom Forening, troer ogsaa min Kone og hendes Broder, at det kan lykkes at samle Tusinder i alle Stillinger om det, alle D a n s k e har tilfælles og maae finde ingenlunde utabeligt men umisteligt. En saadan Forening er ogsaa uden Tvivl for Øieblikket uundværlig til Danmarks Frelse fra den overhængende Fare at falde i Fiendehaand, og vilde med Guds Hjelp i roligere Dage bidrage uberegnelig til at udjævne Forholdene mellem Dannemænd og til at værne om Modersmaalet og fremme dansk, folkelig Oplysning i alle Retninger, derfor, kiære Ven! gjør hvad De kan i Deres Kreds til at bane Vei for den gode Sag, der den første Dag, vi kan, vil blive bragt paa Bane. Min Kone troer, hvad vist nok var saare ønskeligt, at mange af de Opvakte vil være at vinde for Sagen, naar de ret tiltales, og klart er det jo, at ingen bedre end de maae føle hvilken Ulykke det var, om vi Skridt for Skridt skulde nærme

os den slesvigske Tilstand, hvori Modersmaalet er enten afskaffet eller dødt og magtesløst i Prædiken, Sang og Bibel.

Nu, i Herrens Navn, paa hvem vi stoler, som Den, der aldrig lader vort Haab beskiæmmes, og med kiærligst Hilsen fra min Kone

Deres
gamle Ven
N. F. S. Grundtvig.

Til Kruse.

611.

11 Februar 1853.

Kiære Hr. Kruse!

Det er sandt, at jeg nødig indlader mig paa at give Raad i Sager, hvor „Levebrød“ mere eller mindre maa komme i Betragtning, da man deri, naar det skal gaa godt, ene maa følge Guds og sit eget Hjertes Raad, men naar De vil spørge, om jeg ønsker Dem flyttet fra Aarhøi til Tønder som dansk Lærer ved det Tyske Seminarium, da maa jeg naturligviis svare: nei, det være langt fra, thi det var i mine Øine, at ønske Dem flyttet fra et Sted, hvor jeg troer, De, med Guds Hjælp, kun vil gjøre vor gode, danske Sag meget Gavn, til et Sted, hvor jeg troer, De slet ikke kunde gavne den, men maatte tværtimod, efter Omstændighederne, skade den. Jeg forudsætter nemlig at Deres Ansættelse der vilde hænge sammen med den Plan at gjøre Tønder Seminarium til en tysk-dansk Tvetulle, og jo dygtigere den danske Lærer ved en saadan Anstalt blev, des surere Dage vilde han faa, og desmere vilde Anstalten vinde Skin af at kunne gjøre et dansk Seminarium overflødigt, uagtet det vilde være et aldeles falsk Skin.

See, det er min Mening, Gud styre Deres Valg alle Dage, saa faaer De altid det bedste.

venligst
N. F. S. Grundtvig.

Til P. A. Fenger.

612.

Khvn. 21 Febr. 1853

Kiære Ven! mange Tak for Deres Brev, som var det første, der gav mig velgrundet Haab om, med Guds Hjælp, at seire i Skielskiør, thi vel fik jeg i Løverdags Aftes Brev fra M. paa Flakkebjerg med Underretning om at Opfordringen til mig

Lin. 2 f. n.: M. Chr. C. Møller, Forstander paa den 1836 oprettede Opdragelsesanstalt for Drengene, Flakkebjerg.

var dengang underskrevet af 325 Vælgere, men hverken var dette Tal betydeligt, ikke heller syndes Brevet nær saa meget at aande Haab om Seier som Sikkerhed paa, at Kampen vilde blive haard. Da imidlertid mit Valg i Nyboder allerede var venskabelig forpurret af dem, der vil styre paa vor Side, og jeg ikke nu vilde begynde paa noget nyt, svarede jeg strax M. at jeg vilde stille mig i Skielskiør og bemyndigede ham til at kundgiøre det i Slagelse Avis.

Efter Deres venlige Brev har jeg derimod ikke mindste Tvivl om, at der er saa rimelig Formodning om et godt Udfald, som man kan forlange, skjøndt den apokryphiske Beretning i Berlings Avisen om de fyenske Bønder, er noget Uforudseeligt, hvis Virkning paa Bønderne er uberegnelig. Man maa imidlertid gaae denne Beretning kiækt imøde, og idet man gjør opmærksom paa dens Upaalidelighed, dristig lægge til, at hvis nogen Dansk Mand troer paa den, maa han aabenbar deraf slutte at Faren for Danmarks Rige og det Danske Folk er endnu meget større end han havde tænkt, saa nu giælder det for Alvor om at faae veloplyste frimodige Rigsdagsmænd, der ret kan oplyse Sagens rette Sammenhæng for Kongen.

Vores Udreise er berammet til Torsdag Morgen til Rønnebæksholm, og derfra paa Fredag til Skielskiør, men er det, som jeg slutter af Valgloven tilladt, at en Anden kan skriftlig anmelde mig og mine Stillere for Valgbestyrelsen, da vil jeg bede Dem gjøre det betimelig, og kan De faae det udgjort, var det vel bedst jeg fik to Borgere og to Bønder til Stillingsmænd foruden Dem og en Anden, maaskee Skaarup.

Hvordan det saa kan gaae paa Løverdag, maa vi ret egenlig lægge i Vorherres Haand, men gaaer det godt, da giæster vi Dem gierne i Bjergby efter Deres kiærlige Indbydelse, og er jeg istand dertil, taler jeg ogsaa gierne et Opbyggelses Ord efter Omstændighederne i en af Kirkerne, eller i dem begge. Det synes jo vistnok kun et sørgeligt Varsel for Danmarks Rige at „splidagtige Riger forgaar“, som splidagtige Huse forfalde, men kunde Danmarks Rige blot faae Lov til hvad man kalder at skiøtte sig selv blev det dog med Guds Hjelp det sidste Verdens-Rige, der forgik, og da vilde „Guds-Riget“ være saa kiendelig kommet, at Danske Christne kunde trøste sig over Alt med det Rige, som aldrig forgaaer eller overlades noget andet Folk end Vorherres eget.

Lin. 12 f. o.: To Gaardmænd fra Fyen søgte Audients for at faa Kongens personlige Stilling at vide til Ministeriet og Opløsningen af Folketinget. Kongen svarede, at han billigede Opløsningen og havde Tillid til Ministeriet. (Berlingske Tid. 10/2 53).

Tab nu, kiære Ven! endelig ikke Modstanderne af Sigte, der neppe vil hvile, men snarere gaae om som brølende Løver.

Kjærligst Hilsen til Dem og Deres fra os begge og Herren befalet

af

Deres gamle Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til P. A. Fenger.

613.

Søndag 21 Mai 1853

Tak, kiære Ven! for Deres Brev med Underretning om de daarlige Udsigter i Kredsen, som man jo heller maa være belavet paa end overraskes af! Det vilde nu vel være forsilde at tage anden Bestemmelse, men jeg gjorde det vist alligevel ikke, dels fordi Sygen vist er almindelig og dels fordi Udsigten til at udrette noget paa Rigsdagen er for mine Øine denne Gang saa ringe, at jeg vist slet ikke havde stillet mig, naar jeg ei havde frygtet for at gjøre danske Folk endnu meer modfaldne ved at trække mig tilbage, og har derfor intet imod, at mit Valg maa findes tvivlsomt, thi des vissere er jeg paa ei at vælges til Unytte. Gjør imidlertid hvad De kan, kiære Ven! for at lade danske Folk føle, at ved denne Leilighed er det ikke Spørgsmaalet, om vi kan forhindre Ministrene fra at forraade Danmarks Rige og beskæmme det Danske Navn, men kun om vi kan nøde Ministrene til at gjøre hvad Gud vil tillade paa deres eget Ansvar, uden at kunne med megen eller liden Ret beraabe sig paa Folkets eget Samtykke til sin Skændsel og Rigets Undergang, og det kan vi, saalænge Folket vil vælge danske Mænd i samme Antal som sidst.

Til Møller paa Flakkebjerg skrev jeg igaar, men Brevet blev glemmt til idag, saa nu faaer han det maaskee seent.

Hvad nu den Danske Sag selv angaaer, da opgiver jeg den, Gud skee Lov! ingenlunde, og min Kone lige saa lidt, saa vi er enige nok om, at hvad der end ellers skeer vil Vorherre nok give Lejlighed til at afkaste det utaaelige Aag, men jeg er kun bange for, at hvis der nu fattes Mod til saa lille en Anstrængelse, som et Nei kan koste, der da ogsaa vil fattes Mod til de langt større Anstrængelser, som det maatte koste at afryste Lænkerne.

At den „Danske Forening“ ei hidtil er stødt paa nogen Hindring, viser vist nok, at man anseer den for ubetydelig, men da det slet ikke beviser, den er det, glæder det mig som Guds Gierning for at den ei skal kvæles i Fødselen. I Hovedstaden

har henved 1000 Medlemmer tegnet sig, og en af Dagene vil De faae de 2 første Nummere af Foreningens Ugeblad, hvis Navn er „Dannebrog“.

Vi agter at tage til Rønnebæksholm paa Tirsdag, da min Kone der har en Deel at bestille, og vi kommer da neppe i Deres Egn denne Gang meer end lige til Valgstedet, men mange Tak fra os begge til Dem og Deres for den kiærlige Omhu og det venlige Herberg, som vi veed staaer os aaben i Bjergby Præstegaard!

Med kiærligst Hilsen og Gudsfred!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra det norske Studentersamfund.

614.

August 1853.

Høiærværdige Hr. Pastor Grundtvig!

Det er os bekjendt, at De i disse Dage fylder Deres halvfjerdsindstyvende Aar, og medens danske Brødre med Tak og Glæde omringe Dem, ville heller ikke vi være tause.

Ilde maatte vi kjende, hvad Stort og Ædelt der i vort Aarhundrede vaagnede og virkede i Norden, dersom Grundtvigs Navn ikke havde en dyb Klang i vort Øre, ringe maatte vor Følelse være af vort Nordens Betydning først og fremst for sig selv, om vi ikke følte Trang til at ære den Mand, der i henved et halvt Aarhundrede har været Forkjæmperen for en gennemgribende fri og selvstændig Livsoplysning i nordisk Aand.

Deres Kjærlighed til Deres nærmeste Fædreland, til „Danmark deiligst Vang og Vænge“, Deres Kamp for Danskhedens Bevarelse og Oplivelse i alle Maader er bleven navnkundig; men i Deres rige Hjertes Ønsker og Forhaabninger vide vi, at ogsaa „gamle Norge“ har sin Plads.

Vi takke Dem for de Mindernes og Forhaabningernes Runer, De har ristet, de Kraftens og Oplivelsens Ord, De har talt, over Nordens Liv i det Hele og over vort Fædrelands især. Vi takke Dem dobbelt, fordi De under hvide Haar stævnede hid over Bølgerne, færdedes venlig blandt os og lod Grundtvigs Skjalderøst høres i vor Midte!

Er der end ikke liden Forskiel baade paa det Kjendskab, Enhver af os har til Deres Tanker i det Enkelte, og paa den Tilegnelse, De har vundet imellem os — i Eet ere vi enige: i Følelsen af, at Deres Liv er en Vinding for Nordens Liv!

Eet Ønske dele vi, at det maa undes Dem endnu gennem en Række af Aar, rige paa Glæder for Dem selv og Deres Kjære, at øge denne Vinding, og hos alle Ædlinge i Norden vinde den fordomsfrie ærbødige Opmærksomhed, som en Virksomhed saa aandelig stor og hjertelig riig, som vi have sporet Deres at være, baade har Krav paa og sikkert mere og mere vil finde baade paa Marken og hos Fjeldet!

Med denne Lykønskning, høiærværdige Hr. Pastor Grundtvig! hilser Dem paa Deres halvfjerdsindstyvende Aarsdag, ifølge fattet Samfundsbeslutning,

det norske Studentersamfund.

Til Caroline Amalie.

615.

Khvn 12 Septbr 1853

Allernaadigste Dronning!

Deres Majestæt har i denne Sommer, og da fremfor alt sidst paa min Aarsdag, samlet saa mange og saa store gloende Kul paa mit Hoved, at jeg maatte skamme mig reent fordærvet, naar jeg ikke paa den ene Side vidste, at intet kunde være Deres Dronning-Hjerte meere imod, og paa den anden Side følte at, al min Dovenskab uforstået, har Hovedgrunden til mit uforvarlige Dødbideri i denne Sommer dog været, jeg maa vel sige, en dødelig Sygdom, jeg har havt at drages med og har endnu ei ret overstaaet. Denne Sygdom var vel, som den i 1844, langt mere indvendig end udvendig, men just derfor udblæste den hardtad hele min Livslyst og syndes at skulle fortære mine sidste Livskræfter, og under saadanne sørgelige Omstændigheder sniger jeg mig helst stum og stille fra alt i denne Verden, da jeg ikke vil lyve og kan ikke ærlig vise nogen levende Deeltagelse.

Ligesom imidlertid Deres Majestæts utrættelige Godhed, Gavnighed og, jeg tør jo nok lægge til, sande Venlighed forrige Gang bidrog saa uberegnelig meget til min Helbredelse, saaledes tør jeg haabe, at disse Lægemedler ogsaa denne Gang ved Guds Velsignelse skal findes vidunderlig virksomme, thi allerede et venligt Ord fra Deres Majestæt paa denne, i mine egne Øine, forlorne Aarsdag var som Balsam for det syge Hjerte, og hertil kom dog Deres dronninglige Deeltagelse i den skønne Gave, hvormed mine Venner og Veninder stræbde at giøre min September-Dag iaar til den klareste af alle de 70. Ja, min Kone og de andre behøvede paa ingen Maade med saa stor Omhyggelighed, som de gjorde, at have skjult det rare Forsæt for

mig, thi uden al Overraskelse vilde det vist glædet mig lige saa meget paa Aarsdagen og da tillige glædet mig forud, ikke blot som et umiskiendeligt Beviis paa inderlig deeltagende Venskab, men især som et mageløs herligt Middel til, om mueligt, at vække min Livslyst og Livskraft af den dybe Dvale, hvori de, Døden nær, som i dens Porte, var nedsjunkne. Gud alene raa-der i alle Maader for Liv og Død, men som et Middel i Hans Haand, er jeg nær ved at troe, at Udsigten til en Dansk Høi-skole for Livet vil endnu engang vende mit Øie fra Graven med alle Dødstegnene for mig selv, for mit Folk og for alt hvad jeg har elsket i denne Verden, og vil endnu engang vække Kraften og Modet hos mig til at vove en Dyst, der vel ogsaa igrun- den er en Døds-kamp men med Seiershaab.

Saasnart jeg tør haabe at kunne gjøre det taalelig godt, vil jeg naturligviis bede D. M. modtage mig og min Taksigelse Ansigt til Ansigt, og med min kiække Kones Hjelp, som naturligviis har sit Læs med mig, haaber jeg, det snart vil lykkes.

Allerunderdanigst

og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Til E. C. Tryde.

616.

Kbhvn 15 Septbr 53

I Følge Hs. højjærværdige Excellence Hr. Biskoppens Skrivelse til Deres Højjærværdighed af 12te d. M. som er mig med- delt ved Deres Højjærværdigheds ærede Skrivelse af Dags Dato, iler jeg med at afgive den æskede Erklæring, at jeg fra d. 28de August har overtaget alle mine Embedsforretninger som Præst ved Vartou.

At jeg iøvrigt aldrig har ophørt at have min Bopæl her i Staden, er sikkert D. H. bekiendt, og at jeg ifjor havde Grund til at troe, at H. H. E. Hr. Biskop M. intet havde at indvende mod den Maade, hvorpaa jeg da, ligesom iaar, besørgede mit Embede i nogle Sommermaaneder, har D. H. selv i Deres ærede Skrivelse af Dags Dato havt den Godhed at bemærke, men det vilde jo ikke nytte, om jeg stræbde at gjøre dette eller noget andet gjældende mod min høie Foresattes Bebreidelse.

Ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Lin. 14 f. n.: Skrivelsen var en Misbilligelse af at Gr. uden Tilladelse havde taget Ophold udenfor Byen om Sommeren (i Koleratiden).

*Til det norske Studentersamfund.**

617.

Kbhvn. 12te Septbr. 1853.

Til

Det Norske Studenter-Samfund.

Det var mig en overraskende Glæde paa min 70de Aarsdag at modtage et Samfunds venlige og hædrende Lykønskning, paa hvis Opmærksomhed jeg vel tidligere og navnlig 1851 modtog saa uforglemmelige Beviser, og i hvis Ihukommelse jeg vel inderlig ønsker at leve, selv naar mine Øine ei længer seer Solen, men til hvis Kundskab jeg dog slet ikke tænkte, det var kommet, hvad jeg selv vidste meget lidt om, at mine nærmeste Venner iaar vilde bringe mig en højtidelig Lykønskning og berede mig en overordentlig Glæde, ved at aabne mig Udsigten til endnu i Livets Aftenstund at see en saadan Høiskole reise sig for folkelig Livs-Oplysning, som jeg i mange Aar indstændig har opmuntret til og bitterlig beklaget Savnet af.

Bedre kan jeg nu ikke takke Samfundet for den glædelige Lykønskning og den venlige Betragtning af mine Bestræbelser for „en fri og selvstændig Livs-Oplysning i nordisk Aand“ end ved at ønske, ret af Hjærtet ønske det Norske Studenter-Samfund den Lykke og Ære, at der i dets Midte maa udvikle sig og af dets Midte udgaae store Kræfter til gennemgribende at udføre, hvad jeg egenlig kun med Skjalde-Øiet kunde betragte og med Skjalde-Tungen prise, da Tiden i mine Dage ei endnu var moden til det Oplysningens, nordisk Oplysnings og Videnskabeligheds Kæmpeværk, der ene kan og, om Gud vil, skal forklare baade vore nordiske Stamfædres stærke Drømme og stolte Bedrifter.

De veed det maaskee alle, som nu med Ungdoms-Id og Indfødsret i „Kæmpers Fødeland“ stræbe at ære Samfundet, Fædrenelandet og Nordens Aand, men dog vil jeg baade for Nærværendes og Tilkommendes Skyld anmærke, at hvad jeg kalder fri og selvstændig Livs-Oplysning i nordisk Aand maatte til sin Middelpunkt have en stor videnskabelig Høiskole fælles for alle Nordens Stammer, og opført i Engelsk Stil ikke med smaaligt Hensyn paa det bedste Kiøb, men med stadigt Hensyn paa de bedste Midler til at fremkalde og vedligeholde et ægte videnskabeligt Liv i nordisk Aand for dem af alle Stammerne, som dertil viste udmærket Lyst og Anlæg. Ligeoverfor denne fælles videnskabelige Høiskole skulde de folkelige Høiskoler staae trindt i Norden, som virkede i samme Aand til den

Lin. 12 f. n.: Kæmpers Fødeland hentyder til Nordahl Bruns Sang: For Norge, Kæmpers Fødeland, fra 1772.

folkelige og fædrelandske Oplysning og Dannelse, som baade Lærd og Læg i ethvert Rige maa have tilfælles, naar Livet og Lyset ikke som nu skal udelukke men favne hinanden. Midt imellem skulde Plante-Skolerne for Embedsmænd rejse sig, med Opmærksomhed til begge Sider, men dog med herskende Hensyn til Embeds-Dygtigheden, som nu ved vore Høiskoler saa godt som aldeles oversees. Først saaledes vilde jeg ansee Nordens Oplysnings-Væsen for ordnet i Nordens Aand og føle mig sikker paa, at det, med vore nordiske Stammers aandelige Kæmpekræfter og Sands for det Ægte, vilde blive vidunderlig frugtbart for Menneske-Livet og Folke-Livet i alle Retninger.

Jeg kunde vist nok ønske endnu engang, paa længere Tid og i videre Omfang end sidst, at giæste og betragte det kiære Norge, men jeg er dog saare glad ved at mindes hvad jeg i faa Dage og i en snævrere Kreds har seet og erfaret, og maa vel i min Alder indskrænke Ønsket til, at jeg endnu, da det lakker mod Aften, maatte kunne udrette Noget, der var den venlige Opmærksomhed værd, som Samfundet har skiænket og vil sikkert fremdeles skiænke mine Bestræbelser for et Nordisk Gyldenaar, der kunde forsvare og forklare vor gamle Guldalder!

Gud velsigne og bevare gamle Norge!

Ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Augusta Marie Hall.

618.

Nye Bakkegaard d. 3. Januar 1854.

Man hør saameget i Skrivt og Tale, at det er Præsternes Pligt at besøge de Bedrøvede, man skulde ei troe det, naar Erfaringen viser, at en gammel mangeaarig trofast Ven kan lade hengaae Dage, og Uger inden han besøger sin unge Veninde, som han veed, dyb Hjertesorg har rammet, Ingen veed bedre end De med hvilket brændende Sind jeg hænger ved mine Dreng, mine smaae delige kraftige krøllede Dreng, ak! jeg Stakkell! at den Almægtige som gjør alting vel, vilde tilføie mig dette Hjertebrud, Holger Halling mit Englebarn, Dit Liv i denne Sydens Verden var kort, $2\frac{1}{2}$ Aar hvilken Alder fuld af Glæde, Skjønhed, Poesie, han var noget syg i 8te Dage; kun heftig angreben i 2, Hjernebetændelse! hvilken rædsom Sygdom, aldrig har jeg drømt om at en saa voldsom Feber kunne være til, aldrig har jeg paa mine Knæ Dag og

Nat saaledes tryglet om et Liv, men Smertens Bæger skulde tømmes, den evige Gud trøste mig!

Jeg længes efter at see Dem, tale med Dem, den larmende By er mig imod, jeg kan ikke komme til Dem, tag en Vogn, og kjør ud til mig, siig et mildt, trøstende husvalende Ord til

Deres bedrøvede

Augusta Marie Hall
f. Brøndsted.

Til P. A. Fenger.

619.

Khvn. 16 Mai 1854

Kiære Ven! Gud være lovet! iaftes mellem 8 og 9 blev min herlige Kone lykkelig og vel forløst med et stort og velskabt Drengbarn, paa meget lidt nær en Ottepundiger, som alt har viist, han har Stemme og vil da, med Guds Hjelp, ogsaa i sin Tid giøre sin Stemme giældende med andet end Skraal!

Det er jo i min Alder som en Sønesøn, men skiøndt deraf følger at jeg ikke kan vente at følge ham ret langt, saa da han aldrig vil fattes den bedste „Ledsager“, er det en trøstelig Tanke, at min Aands Liv paa Jorden ved ham kan forlænges langt ind i det næste Aarhundrede.

Kiærligst Hilsen til Dem med Kone og Børn fra os alle ved

Deres Ven

N. F. S, Grundtvig.

Til Gunni Busck.

620.

Frederiksholms Kanal d. 16. Mai 1854.

Kiære Ven!

Gud være lovet! iaftes Klokken henimod 9 blev min herlige Kone efter en haard men kort Dyst lykkelig forløst med et stort, paa et Haar nær 8 pundigt velskabt Drengbarn, der alt har viist, han kan skraale som den Bedste, saa den himmelske Fader, der har givet ham Liv og Stemme, vist ogsaa vil give ham Liv og Mæle til høirøstet at forkynde Hans Priis, naar vi alt længe har tiet! Det har altid forekommet mig, som jeg skulde efterlade mig tre Sønner, og efter min Livsbetragtning maatte det blive den Yngste, som klarest tilegnede sig min Aand og fortsatte min Gierning i Vorherres Lys og Tjeneste, og da han nu fødes i min Alderdom, saa hans Levnedsløb bliver som en Sønesøns, synes mig mit Liv vidunderlig forlænget

i ham ind i næste Aarhundrede! Det vil jo være underligt, om det times mig at see ham, saa gammel som Abraham saae Jakob, men det ene Vidunder er dog igrunden slet ikke større end det andet, og den himmelske Fader, som har skiænket og betroet mig ham, vil ialfald lade os leve s a a l æ n g e sammen, som det er godt for os begge, og saalænge lade mig føle, at mit Dagværk er ikke forbi, hvad der er en nødvendig Følelse, naar vi skulle virke trøstigt af al den Magt, Herren giver.

Hils venligst Din Kone og dit Huus fra os alle!

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Til Christine Stampe.**

621.

Kbhvn. 16 Maj 1854.

Deres Naades deltagende Venskab baade for min herlige Kone og for mig paalægger mig den behagelige Pligt, strax at melde Dem den store Nyhed i vort lille Hus, at os er født et stort, næsten ottepundigt og velskabt Drengbarn i Aftes mellem otte og ni. Forløsningen var lidt haard, men hurtig, og saa vidt skjønnes befinder baade Moder og Barn sig meget godt. Selv som sin Faders yngste Søn betragtet er den Dreng jo meget ung i Forhold til sin Fader, men han har Gud ske Lov en Moder, der godt kan træde ham i Faders Sted, og som jeg ved det vil fornøje at have et levende Billede af mig, naar vi maa skilles ad.

Med kjærlig Hilsen til Baronen og Deres Børn fra os alle

ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Caroline Amalie.

622.

11 Juli [1854]

Herr Pastor Grundtvig.

Saa er det skeet, hvad vi saa meget frygtede saa længe haabede ikke vilde skee! Den Elskede og Elskende, har forladt Dem. Hvor øde, hvor tomt omkring Dem. Mit Hjerte fatter Deres dybe Vemod, Gud styrke Dem! Jeg trykker Deres Haand med det inderligste Venskab og sørger dybt med Dem!

Guds Fred

Deres

Veninde

Caroline Amalie.

*Til Christine Stampe.**

623.

Khvn. 15. Juli 1854.

Kjære Baronesse!

Tak, fordi De gav mig et Vidnesbyrd om Deres hjertelige Deltagelse i min dybe Sorg og mit store Savn! thi vel var jeg forud vis paa den, men det er netop da og ellers aldrig, vi ønske Vidnesbyrdet, og det gjør os godt. Vi levede ikke blot med og for hinanden, men som det er Mennesket givet, i hinanden, saa derfor er ingen Bod i denne Verden.

De saa selv, hvordan den stærke, kjække og glade med ét sank sammen, og hvordan Kræfterne var snart saa udtømte, at skjønt Lægerne næsten til det sidste Øjeblik sladrede om, at der var ingen Livsfare, følte hun dog godt, at det var Skilsmissen, der forestod, saa hun kunde i de sidste Dage næppe taale at se sine kjæreste, og klagede over, at hun kunde intet huske eller samle. Kun sin Gud og sin Mand kom hun i Hu; men selv jeg hørte den sidste Dag intet Ord af hendes Mund, men kun sagte Suk.

Den lille velsignede Dreng er Gud ske Lov rask og smiler allerede yndig som hans Moder og ved jo ikke, hvad han har kostet.

Saa snart Marie er bisat, paa Mandag, agter jeg mig til Rønnebæksholm med min lille Dreng, uden at jeg ved, hvad Indtryk det vil gjøre paa mig.

Vi er i Guds Haand, det er en faderlig Haand, og skulde Maries Søn, før han vidste det, miste Fader og Moder, det var meget haardt, saa jeg vil stræbe at leve saa godt som jeg kan og saa længe Gud vil.

Hils venlig Stampe, Jeannina og hvem der ellers tænker paa mig med Venskab i min Nød!

Deres gamle Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Svend Grundtvig.

624.

Fredagen d. 27de Juli 1854.

Kjære Fader!

Det er nu snart to Uger siden Du forlod os, vore Tanker have daglig besøgt Dig i din Ensomhed, og vi havde alle ret længtes efter at see Dig her inde paa Søndag. Du har vel ikke talt noget om, at Du ønskede det, men jeg har dog tænkt, at det ikke vilde være Dig ukjært i Mellemtiden ogsaa at høre lidt fra mig. Dine Børn vilde jo saa gjerne være noget for Dig; de synes ogsaa, de maatte kunne være det, men de vide ikke

ret hvorledes. Dette troer jeg at burde udtale for Dig, for at Du ikke af nogen Tavshed og Tilbageholdenhed fra vor Side skal drage falske Slutninger, som om noget af dine Børn kun tænkte paa at skjøtte sig selv og lade Dig skjøtte Dig selv.

Men, som sagt, vi tie og vente, kun fordi Du allene kan vide og bestemme, hvorvidt og hvorledes Dine voxne Børn kunne være noget for Dig. Vi ere ikke istand til at vide, hvorledes Forholdet nu stiller sig for Dig; men vi ønske, at Du skal vide, at det ganske ligger i Din Haand, hvorledes det udvortes Forhold til Dine voxne Børn herefter skal være.

Der er nu strax det Spørgsmaal, som vi alt før du rejste fra Byen havde tænkt og talt meget om, men som vi indtil nu have opsat at stille til Dig: ønsker Du, at enten begge Dine Sønner, eller maaskee skifteviis en af dem, skulde være hos Dig ude paa Landet, og kan Du byde dem ud til Dig der, saa siig det blot. Vi have, om Gud vil, Tiden for os, saa den Afbrydelse i vore Sysler er ikke for noget at regne imod den Glæde det vilde være os (det er ogsaa Johans Ord), om vi paa den Maade kunde være Dig til nogen Opmuntring. Dernæst vilde jeg paa Johans og mine egne Vegne sige Dig, at vi aldrig have betragtet den rigelige Understøttelse, Du hidtil har ydet os, som nogen Forpligtelse, Du havde paataget Dig ligeoverfor os, men som en Gave, vi med Taknæmmelighed modtog — men ogsaa kun saalænge vilde modtage — saalænge Du, uden selv at savne den, kunde og vilde give os den. Dette følger jo vel i Grunden af sig selv, men vi have dog troet det rigtigst at sige Dig vor Opfattelse deraf, for at Du ikke af en overdreven Ædelmodighed skulde berøve Dig, hvad der er Dit, hvad Du nu maaskee ikke uden Afsavn vilde kunne undvære, mens det for Dine Sønner ingeniunde er nogen Nødvendighed: de maa vel med Guds Hjælp kunne sørge for sig selv; som Du maatte gjøre, da Du var i deres Alder. Endnu skal jeg da, som noget, der ogsaa beroer paa Dig, nævne det Spørgsmaal, om Du kunde ønske, at vi igjen flyttede sammen, naar Du opslaaer Din nye Bolig her inde. Med Guds Hjælp skulde Du vel endnu kunne opleve mange glade Dage imellem Dine Børn, som aldrig have glemt, og aldrig kunne glemme, al den Kjærlighed, Du har viist dem fra deres første Barndom indtil nu.

Lev nu vel, kjære Fader! Gud holde sin Haand over Dig og over vor lille Broder Frederik!

Din hengivne Søn

Svend.

Til Svend Grundtvig.

625.

Rønnebæksholm 29 Juli 1854.

Dit Brev, min kiære Søn, kunde umuelig andet end røre og glæde mit Faderhjærte, thi vel har jeg intet Øieblik tvivlet om, at mine Sønner havde Sind til alt hvad Du gav Udtryk, og Meta havde desuden allerede sagt mig hvad I tænkte paa, men Indtrykket svarer nu engang til Udtrykket, og derfor hjærtelig Tak, mine Børn! fordi I tog Bladet fra Munden! Gud, som er den bedste Fader lægge i sin Velsignelse hvad min ikke kan bære!

Hvad nu Sagen selv angaaer, da hænger mit Hjærte og mine Tanker endnu saa fast ved det Forbigangne at jeg slet ingen egenlig Beslutning kan tage om det Tilkommende, hvortil mit Forhold synes mig saa tvivlsomt og tildeels ubetydeligt, at det altid vil være tidsnok at tænke paa, naar det bliver nødvendigt at træffe et Valg. Carlsen og jeg er nemlig enige om at lade alt baade i Sommer og i næste Vinter gaae i de gamle Spor, og saa synes det mig tidsnok, engang i Vinter, om jeg lever saa længe, at betænke mig paa Resten. Kun saameget staaer fast for mig, at jeg hverken uden ligefrem Nødvendighed vil betage mine kiære Sønner den Understøttelse, de, efter mit Skjøn, endnu kan behøve, og at jeg ikke heller uden en lignende Nødvendighed vil vise min lille Søn ud af den Kreds, hvor jeg veed, hans Moder, med sin sjældne Slægt-Kierlighed saa inderlig ønskede, han maatte opvoxte. Saameget strængere maatte ogsaa Nødvendigheden være, som jeg, mens mine Øine ere oppe, vist ikke kan skilles fra det dyrekiøbte Barn, og som der ingen Moder er i vor Slægt uden Meta, som hidtil har været for svagelig til at kunne gjøre hvad jeg veed, hun gjerne vilde.

Der er vist intet Spørgsmaal om, at jeg uden al Betænkelighed kunde bede begge mine Sønner komme herud og blive en Stund hos mig, og I kan nok vide, jeg har tænkt derpaa, men skjøndt jeg nødig nok afbryder enten Unges eller Gamles friske og levende Virksomhed, saa er det dog ikke den eneste Grund, hvi jeg har tøvet og endnu tøver med Indbydelsen. Hovedgrunden er nemlig den, at de sidste Aar ved en Led-sagerindes Side, der var saa ganske efter mit Hoved og Hjerte, som ingen anden kan være, er blevet forkiælet og næsten uskikket til at omgaaes daglig selv med mine Nærmeste og vil ingenlunde paalægge dem en Byrde jeg selv i deres Sted vilde krympe mig ved at bære. Først maa jeg derfor troe, jeg er blevet lidt mere retfærdig og billig i Forhold til mit dag-

lige Selskab, førend jeg gør kiærlig Fordring selv paa mine Børns Selskab. Endnu tjener Eensomhed og Stilhed mig bedst eller rettere, de er mig til daglig Brug en Nødvendighed, thi egenlig sysselsætte mig enten med Mennesker eller Bøger kan jeg endnu ikke, det er et forunderlig indskrænket og dog rigt Liv, jeg har levet og gjort Regning paa til mine Dages Ende, og den aldeles uventede, hovedkulds Afbrydelse deraf ligner Døden saa meget, at hvad saa end alle andre maae synes, er Livet i en anden Skikkelse mig dog saa fremmed, at jeg seent om nogensinde bliver fortrolig dermed.

I Øvrigt, kiære Børn! har jeg det meget taaleligt, tilbagevin- der, Gud skee Lov! daglig mere min indvortes Ligevægt, og tvivler slet ikke paa, at hvis det er Guds Villie, jeg end skal have Aar tilbage i denne Verden, Han da ogsaa vil give mig baade Kraft og Lyst til at leve og virke baade i den indskræn- kede og udvidede Kreds som sædvanlig.

Vil Gud, da agter jeg mig til Byen til Søndagen 6te August og da kan vi tales nærmere ved.

Hils nu Johan, Meta og Boisen kiærligst fra mig, som eders gamle, i hjertelig Hengivenhed uforanderlige

Fader
N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

626.

Rønnebæksholm d. 1. August 1854.

Tak, kiære Ven! fordi Du vilde seet mig i Søndags, men jeg kunde ikke komme. Det er vist nok mistænkelige Ord, naar man ikke ligefrem er kastet paa Sygeleiet, men jeg føler dog, det er noget ganske Andet, naar jeg 7de Søndag, og ventelig en til, efter Trinitatis siger: Gud gav mig et lille moderløst Barn, som jeg maae passe paa, saa godt jeg kan, derfor kan jeg ikke komme saa tidt, som jeg ellers vilde, end om jeg havde sagt enten 4de eller 5te Søndag efter Trinitatis: jeg tog mig en Hustru, og derfor kan jeg ikke komme; thi hvad mine Tilhørere angaaer, da, hvis de efter al min Tiltale ei kunde og vilde undvære den uden Skade i min svære Prøvelseshid, da var det Daarskab af mig at vente, at min Tiltale igrunden udrettede nogetsomhelst hos dem.

Det var jo kiedelig nok, at Du ikke fik Algreen, thi jeg troer, Du kunde været ret godt tjent med ham, men da Du Gud

Lin. 2 f. n.: Algreen: en Kapellan, Busck søgte.

skee Lov finder Dig bedre, og den ældgamle E. vel ikke ret længe behøver nogen Medhjælper, saa kan I maaskee være ret godt tjent med hvad skeet er, thi Vorherre er den eneste, der kan slaae to og mange Fluere med et Smæk uden at slaae Feil.

Gud skee Lov jeg har det her meget taaleligere end jeg turde ventet, thi vel er her Ingen, som bryder sig om mig, men saa har jeg ogsaa Lov til at være ene med Vorherre og med min Maries Minde, som mildt tiltaler mig giennem alt det Stille, der omgiver mig, og jeg tænker tidt, at jeg vel ogsaa var blevet forkialet og forvænt om jeg længere skulde beholdt en saa omhyggelig, mægtig og uadskillelig Ledsagerinde, i en Verden, der, saasart den opdager vort ømme Sted, ikke vil lade det fattes paa gloende Pile.

Paa Lørdag Aften kommer jeg om Gud vil til Byen, og bliver Søndagen over hos Børnene; kan vi da sees, er det jo rart. Mine Sønner vilde jo gierne komme herud og være mig lidt til Selskab, men jeg frygter for, at allerede naar Ungdommen kommer fra Mern, som ventes idag, bliver det mig for muntert, saa idetmindste denne Gang tager jeg Ingen ud med mig, for Rolighed har altid været mig kiærere end hvad man kalder godt Selskab, og det vil nok være en Stund, før jeg, efter det udvalgte Selskab, jeg daglig har nydt i halvtredie Aar, snart som der ei var flere Mennesker i Verden, venner mig til noget Andet.

Guds Fred! nu kom Ungdommen; hils venligst fra din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Johan Grundtvig.

627.

Rønnebæksholm 2den August 1854.

Gud velsigne Dig, min kiære Søn! for Dine kiærlige Tanker og for din Grundærlighed, og Han velsigne din Bestræbelse for at bryde det Tungebaand, som til vor egen Skade og til Næstens Sorg eller Harm nøder os til at ruge i Mørke over vor Sjæls Bevægelser! Ja, min kiære Førstefødte! Du har aldrig tabt Din Førstefødsels-Ret i mit Hjerte og jeg har aldrig opgivet det lyse Haab, jeg mindre fattede om Dig end fandt født med Dig; men Du har jo længe været for mig som en lukket Bog, hvori jeg ikke kunde læse, men maatte giætte mig til Indholdet, og selv ved de bedste og rimeligste Giætninger veed Du nok Tvivlen klæber saa fast, at vi ikke med al vor Magt

Lin. 1 f. o.: Den ældgamle E: Pastor Erhard Christian Basse i Hjem-bek.

kan blive den kvit. Derfor ret hjertelig Tak! fordi Du dog lod Pennen røbe, at Du stadig betragter mig som din bedste, faderlige Ven paa Jorden, thi det var egenlig derom jeg fristedes til at tvivle, og det er en Tvivl, som lammer alle Faderhertets Bevægelser og skjuler dem. Det er jo for mig en meget sørgelig Begivenhed, som gav Anledning til den glædelige Opdagelse, at jeg dog, Gud skee Lov! har beholdt min Førstefødte, men Herrens Veie og Herrens Tanker er høit over vore som Himlen over Jorden, og den sørgelige Begivenhed er jo ogsaa uopløselig knyttet til Guds Gave i den Sildefødte, saa jeg maa tie for Herren, til jeg kan sige af Hertets Fylde: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet! Men Du kan troe din Fader, ogsaa derfor elskede jeg den nys Hensovne saa inderlig, fordi mine Børn, som ikke var hendes, og alt hvad jeg elskede, laae hende inderlig paa Hjerter, saa det var virkelig hende en Sorg, at hun, for eders Øine, stod som et Skillerum mellem eder og eders Fader, som hun med sit skarpe Syn, godt saae, I elskede, men betragtede som i Fangenskab.

Nu, Guds Fred! og det gjorde mig ret inderlig godt, at Du sluttede med det bedste Ønske over eders lille Broder, som er født med et velsignet Smil, og som, naar Gud lader ham voxe, vist vil lade eder føle, at det Kiærligheds-Baand, hvorom han er det levende Vidne, det omfattede ogsaa alle mine Kiære.

Hils kiærligst Svønn, Meta og alle hendes. M: faaer vel idag selv mit Brev fra igaar, ligesom jeg fik hendes idag. Vil Gud, sees vi glade om et Par Dage.

Din egen Fader
N. F. S. Grundtvig.

Fra Meta Boisen, født Grundtvig.

628.

12te August 1854.

Tak kjære Fader at Du lod mig vide Du var kommen vel til Rønnebæksholm og at Du, Gud skee Lov, traf vores lille Broder vel, det øvrige af dit Brev kunne naturligviis ikke andet end bedrøve mig, du udtaler deri Ord som, om Du enten slet ingen Børn havde, eller dog idetmindste, som om du ingen Kjærlighed fandt hos dem, som var værd at bryde sig om; at du føler et stort og dybt Savn kan jeg godt forstaa, men at Du udtaler dig, som om Vor Herre havde taget al jordisk Kjærlighed fra dig det forstaaer jeg ikke, du har selv saa ofte i dit Liv sagt til mig at ingen jordisk Kærlighed kunne lignedes ved

den imellem Forældre og Børn, og nu, da vor Herre ei alene har ladet dig beholde alle dine Børn men har endnu i din Alderdom skjænket dig en lille Søn, da kan det ikke andet end gjøre mig dybt bedrøvet naar Du siger at Livet slet ingen Velbehag har for dig mere, og at Du kan k u n leve i Fortid og Fremtid, det Sidste forstaar jeg nok thi mit Liv har saavidt mulig altid dvælet meest i Fortid og Fremtid men til din Fortid hører dog ogsaa dine Børn, og de hører sandelig ogsaa til dem, som elske dig høit, ja Fader dersom jeg ikke troede at det var et Beviis paa, at Du har større Fortrolighed til mig end til dine Sønner, da ville det endnu bedrøve mig dybere end det allerede har gjort, at du ikke i et af dine Breve til mig har med et Ord omtalt, at min Kærlighed til Dig var dig til Glæde det har snarere forekommet mig som om den var dig til Byrde, men du nænte ikke til at sige mig det rent ud; ja Fader Du kjender ikke selv den Magt du har over mig, thi et kjærligt Ord af dig er en af mine største Glæder, ligesom et ukjærligt Ord eller blot et uvenligt Blik er mig en stor Sorg, saaledes har det været hele mit Liv og saaledes er det endnu i dette Øieblik. Nu har jeg udtalt mig aabent og ærlig og det veed jeg du lider bedst, jeg er ogsaa overbeviist om at Du vil kunne see at det er af Kjærlighed til dig jeg har skrevet dette, thi dit Brev har kostet mig Taarer som udsprang af en dyb Hjertesorg ved at see at jeg slet intet kunne være for dig. Lev nu vel elskede Fader, Gud være med dig han trøste og styrke dig i din Sorg og han lade dig ret af Hjertet føle med hvor stor Kjærlighed du opfattes af

din lille Meta.

Vil du endelig kysse vor lille Broder fra mig og hils hvem der bryder sig om en Hilsen fra mig navnlig lille Amalie.

Til Johan Grundtvig.

629.

Rønnebæksholm 14 Aug. 1854.

Kiære Søn! skøndt disse Linier kan have ondt ved at naae Dig, før Du flyver afsted til Norge, saa skal de dog ønske Dig en lykkelig Reise og glade Dage i din nye Forbindelse!

To Ting studsede jeg imidlertid ved i dit Brev: den ene, at Du endnu da Du reiser til din Fæstemø, skriver om Hemmeligholdelse, som om det var dermed foreneligt, og den anden, at Du ikke hørde, jeg ønskede Dig og din Kiæreste Lykke og Velsignelse saa snart jeg hørde om eders Forbindelse.

At skrive lidt derom til Vilhelmine selv bestemde jeg

ogsaa strax, men var kun tvivlraadig om, enten jeg helst skulde sende det giennem Dig eller ikke, og naar I nu er samlede, falder den Tvivlraadighed bort af sig selv. Hils hende nu indtil videre kiærlig fra mig og siig hende blandt andet, at nu kunde det snart skee, hvad mig synes hun ymtede om forleden, at hun nok kunde have Lyst til at vugge Din lille Broder.

Hils ogsaa Fru Stenersen paa det venligste og siig hende, at jeg naturligviis ogsaa agter med det første at sende hende et Par Linier, skiondt de ikke kan behøves til Vidnesbyrd om, at Forældrene her ere meget vel fornøiede med deres Børns Beslutning at deres Venskab skal gaae fra Slægt til Slægt!

Nu, Gud befalet! hils Svønn kiærligst! nu, da han bliver ene, tør jeg vel nok bede ham tage til Takke med mit Selskab herude, spørg ham derfor, om han kan tage hjem med mig, naar jeg, vil Gud, kommer ind til Søndag.

Nu, Gud i Vold! lev vell!

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

630.

Rønnebæksholm d. 23. August 1854.

Det var jo, kiære Ven! en sørgelig Nyhed, dit Brev idag bragte mig, og Brøndkur saavel som Doktor har jeg kun Mistillid til, men, med Guds Hjælp, kan og skal det dog blive godt Altsammen hvad Vorherre har kiøbt, hvor daarligt det end for Øieblikket kan være. Ogsaa jeg har min Skavank i Maven og maae daglig huske paa den, men det gaaer dog Gud skee Lov taaleligt af, og indvendigt i høiere Forstand er ogsaa Sorgen og Savnet langt mildere, end jeg nogensinde turdet ventet; thi Mesteren, som er trofast, har flittig lært mig i denne Tid, da jeg folde min Trang til at lære meget, før jeg kunde nærme mig til de udlærte Disciple, der ere som deres Mester. Han har saaledes ikke blot lært mig, at det lykkelige Ægteskab var, jordisk talt, altfor behageligt til, uden Skade, at vare længere, men Han har ogsaa lært mig, at, himmelsk talt, har Døden, som vilde skille os ad, netop nedrevet Alt hvad der kunde adskille os, saa ogsaa denne vor sidste Fiende maa tjene dem til gode, som elske Gud i Christo Jesu.

Ja, kiære Ven, det havde jeg aldrig tænkt, at vi saaledes kunne finde vore henfarne Kiære, naar de ere med os i de Helliges Samfund og Fællesskab, og vi søge dem, hvor de ere at finde.

Sandelig det er ingen Fabel, at de Salige, som vi elske inderlig og elskes ligedan af, kunne være hos os og bede med os, endnu langt føleligere og lifligere, end min Marie, naar hun før var paa Rønnebæksholm, dog i Aanden var hos mig og bad med mig i Vartov Kirke hver Helligdag!

Din Bestemmelse om Altergangen gaaer jeg dobbelt gerne ind paa, fordi jeg igrunden aldrig har kunnet lide Præstefamiliernes Altergang for sig selv alene, naar den ei var uundgaaelig nødvendig, og tidt har jeg havt det paa Munden at foreslaae en Gudstjeneste paa Altergangsdagen, hvori ogsaa Andre, naar de vilde, kunde deeltage; men jeg har altid tænkt: det slaar ham nok engang selv, og saa kommer det bedst.

Om lille Frederik at tale, da er han Gud skee Lov! hidtil baade saa rask og mild og sød, som nogen Fader kan ønske sig, og, vil Gud, stifter han vist ogsaa tidlig Bekiendtskab med Vennebørnene i Brøndby, men om han kommer der i denne Efterhøst, det kan jeg intet vide om endnu.

Gid nu disse Linier maae træffe Dig legemlig forbedret og aandelig frisk og sund ved den sunde Lærdoms-Kraft, som er Vorherres egen Lærdom og Vidnesbyrd, og hils saa kiærlig Kone og Børn og først og sidst min gamle trofaste Ven Gunni Busck fra din

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

631.

Rønnebæksholm d. 9 Septbr. 1854.

Tak, min kiære Ven! for Dit Brev af 5te, og da især for hvad der er meget ældre end baade Dagen og Aaret, for dit gamle trofaste Venskab, der hellerikke lod Dig glemme min Aarsdag og den store Gud skee Lov i k k e h i m m e l v i d e Forskiel for mig mellem 8de Septbr. 1853 og 1854.

Ja, ogsaa igaar fælde jeg det, og fælde det dybere end sædvanlig, at naar vi have Jesus Christus til vor Herre, da tvinger hans Kiærlighed os til at synge med Psalmisten: Takker Herren, fordi Han er god, og Hans Miskundhed varer evindeligt! thi da beroer vor Fred og Glæde ingenlunde paa de udvortes Omstændigheder, men er tidt størst, netop naar de er alleregunstigst tilsyne. Trods alt hvad jeg i dette Aar har tabt, og al den Ubehagelighed, jeg høist sandsynlig baade i min huuslige og offentlige Stilling just nu gaaer imøde, saa var jeg dog i det hele baade roligere og gladere igaar, end paa Triumphdagen ifjor, og vel var den lille velsignede Dreng, som Aaret havde bragt mig, mere end det lader sig beregne

Skyld deri, men det er jo ogsaa Vorherres Gave og kunde, ja maatte uden Ham efter Omstændighederne mere være Sorg end Glæde.

Det samme var Tilfældet med Lysthuset, som til igaar omsider var blevet færdigt, saa jeg tog det i Besiddelse, thi efter Omstændighederne maatte det vel være mig kiært, at dette min Maries kiærlige Værk ei kom til at staa som en Ruin, men Glæde af at tage det i Brug uden hende, og ventelig kun for de 14 Dage, jeg endnu agter at blive herude, Glæde deraf kunde jeg jo aldrig ventet, uden fordi Vorherre er saa usigelig god og kommer saa godt ihu, at vor Sjæl hænger ved Støv, men nu havde jeg dog megen Glæde deraf, og venter fjorten meget glade Dage derinde. Allerede heraf, kiære Ven! kan Du regne Dig til, at jeg ikke agter mig til Byen førend lige til d. 24de og har da været to Søndage i Træk borte fra Vartov Kirke; saa 15de Søndag efter Trinitatis vilde jeg helst forrette Tjeneste der. Kan Du derfor ikke godt opsætte Altergangen til 16de Søndag, da beder jeg Dig tage en af Ugedagene efter d. 24de og vil da helst have heel Kirketjeneste, — kan Du jo altsaa tillyse den enten Onsdag eller Fredag.

Svend tog jeg ud med i Mandags og har alt havt meer venlig Samtale med ham end i mange Aar, hvad jo ogsaa glæder mig. Johan har Du vel alt hørt er i Norge at fæste sig en Brud i afdøde Stenersens Vennehus, hvad med Guds Hjælp kan blive meget glædeligt.

Lev nu vel, kiære Ven! og gid din Helbred daglig forbedre sig, enten saa Doktorens Tøieri faaer liden eller megen Deel deri! Hils kiærligst din Kone og tænk venlig paa din gamle

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

632.

Khvn. 25 Septbr. 1854

Tak, kiære Ven! for dit Brev! vil Gud skal jeg paa Søndag til Kl. 1 være i Brøndbyvester og forrette Tjeneste med Altergang.

Gud skee Lov! jeg kom i Løverdags godt ind med lille Frederik, trivelig og fremmelig.

Idag har jeg igjen havt Rettens Midler i Huset, da Ægtepagten fandtes juridisk ugyldig, saa vort Bo maa behandles i Fællesskab, men nu er det, Gud skee Lov! overstaaet og det Hele tør endnu løbe taaleligere af end jeg havde frygtet. En ny Bosættelse til Foraaret er imidlertid i min Alder og med min

lille Dreng en meget vanskelig Sag, som kun Vorherre kan gjøre let, men det samme er jo igrunden Tilfældet ogsaa med hvad der synes os som Fod i Høse — Vorherre har i den sidste Tid igien givet mig godt Mod med sin Fred, og det Øvrige siger jo Herren kommer til den himmelske Faders Børn af sig selv.

Med Tilønskning af Hans Velsignelse, den evige, hvortil vi er gienfødte i det himmelske Bad, og med venligst Hilsen til din Kone og alle Dine.

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Til Vilhelm Birkedal.**

633.

København, 19de Januar 1855.

Kære Ven!

Tak skal De have for Deres Forsvarsskrift! det er nemlig i mine Øjne ikke blot usædvanligt godt gjort til sit Brug, men det lod mig, efter en opmærksom Gennemlæsning smage den rare Følelse: nu dages det!

Det har nemlig hidtil for mine Øjne været et Slag i Blinde, al Tid paa Modstandernes, tit ogsaa paa Vennernes Side, saa nu først begynder det paa begge Sider at blive klart, hvorom det egentligt gælder, hvad der er værd at stride om, og hvor vi altsaa maa opsøges og bekæmpes, naar man vil ramme os og ej som hidtil, slaas med sin egen Skygge og saa raabe Viktoria, fordi Modstanderne synes blæst bort, hvor de aldrig har været.

K. har derimod aabenbart opdaget, at vi staar ved Daaben paa det levende Guds Ord; der har han opsøgt os, med Fjendeflaget i den ene Haand og Sværdet i den anden, og har gjort alt, hvad han kunde, for enten at lokke eller true os til at forlade vort faste Stæde blot et Haarsbredd, men det Haarsbredd, som al Tid hernelen er mellem Liv og Død, saa vi maa altid ved Daaben og Nadveren sige til Herren med Simon Peder: Hvem skal vi gaa til fra dig, som har det evige Livs Ord.

Det gælder nemlig „om Troens Ord“ ved Daaben, ligesom om de egentlige Indstiftelsens Ord, hvori dog for os Daabspagtens Ord er indesluttet, at det kan vi ikke tage af nogen anden Mund end Herrens egen, naar vi skal leve

Lin. 15 f. o.: Forsvarsskrift. Kort efter Nyaar 1855 kom: „Alvorligt Svar paa haard Tiltale, et Forsvarsskrift af Vilhelm Birkedal“ mod Pastor H. Knudsens Bog: „Grundtvigianismen, Papismen og Kirkeunionen“ (1854). Jfr. Nygaard: Birkedal II, 189.

deraf, som af Guds Munds Ord, og have en Prøvesten for det ægte Apostelord, der skal tages og tros ligesom Herrens; og her er den egentlige Knude, da vi jo dog har faaet dette Ord igennem Apostlene; men det er dog kun den samme Knude, som ved Ordet: jeg døber dig i Navnet Faderens og Sønnens og den Helligaands, og ved Ordet: tager, æder, det er mit Legeme som gives for eder, og: drikker alle deraf, det er den ny Pagts Kalk i mit Blod, som udgydes for eder, hvilke Ord ogsaa kun er komne til os gennem Apostlenes og Menighedens Mund, men maa dog tages af Herrens egen Mund, mens den var paa Jorden, naar de skal virke hos os som et Guds Ord i sin Kraft, der kun er gaaet fra Herrens Mund igennem Apostlenes til os, som P a v l u s netop siger om Ordet ved Nadveren: ligesom jeg har modtaget det af Herren, s a a l e d e s meddeler jeg eder det, altsaa gaaet igennem Apostelmunden, „som Solen ganger igennem et Glar“.

Naar vi en Gang tales ved, og det kan falde sig, skal jeg sige Dem min Mening om den Betænkelighed, De har ved at gaa ind paa min Betragtning af F o l k e l i g h e d e n som den levende Kristeligheds nødvendige Forudsætning, og jeg vil her kun i den Henseende bemærke, at vi jo er aldeles enige om, at vi, som udsendtes til at forkynde Evangelium, ingenlunde skal eller maa tie dermed, til vi ser, at de rette Øren er skabte til at høre med, da vi altid skal tænke og sige med Herren: hvo, som har Øren at høre med, han hørel ser til, hvordan I hører! Men derfor kan og skal vi lige fuldt ogsaa under Evangeliets Forkyndelse gøre alt, hvad vi kan, for at aabne Folks Øren, og naar vi gør det: udtrykker os om Guds Naades Ord saa folkeligt som muligt, altsaa i Folkets Aand, da gør vi med det samme vort bedste til at vække og nære Folke a a n d e n, der, som alle Aander, er Herrens Aand underdanig. Dette er kun en F o r k l a r i n g af den L u t h e r s k e Grundsætning, som ogsaa er den apostoliske, at ethvert Folk, for levende at tiltales af Kristi Evangelium, maa høre det paa det M a a l, som de er fødte i. For Resten, saa tænk ved Lejlighed paa det Spørgsmaal: hvorledes skal dog noget Menneske, der ingen levende Forestilling har om sin egen Folkelighed, kunne modtage en saadan om G u d s f o l k e t, enten i sin jødiske eller i sin kristelige Skikkelse, enten i sin verdslige eller i sin aandelige Stilling? Gud skænke Dem baade Sjæls- og Legems Sundhed i et lykkeligt Nyaar!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Vilhelmine Stenersen.

634.

Kbvn 20 Jan. 1855

Kiære Frøken Vilhelmine!

Jeg veed rigtig nok ikke, om jeg har faaet Lov til enten at kalde Frøkenen med sit Døbenavn eller at dutte hende, men jeg gjør dog rask begge Dele, fordi det falder os Mandfolk ligesaa naturligt at lade, som vi var jer overlegne, skjøndt vi igrunnen er bange for jer, som det falder jer Kvindfolk at lade, som I var bange for os skjøndt I godt føler, I er os igrunnen overlegne, og dette kommer allersnarest tilsyne, som Sort paa Hvidt gaaer igen paa Papiret, selv naar det, som hos os To, saa temmelig er forsvundet af Livet.

Saa, det var en Indledning, som skulde svare til din i det venlige Brev, hvormed Nytaaret overraskede mig og som Du skal have mange Tak for, thi skjøndt jeg sædvanlig er meget treven til at skrive Breve, selv til gode Venner, saa skønner jeg dog virkelig paa de Breve jeg faaer fra dem, saa Feilen hos mig ligger egenlig deri, at jeg i denne Henseende, som vel i flere, vil hellere tage end give. Du seer imidlertid, jeg denne Gang griber mig an, for ikke strax at komme i en slem Vane eller vække en ugunstig Fordom, og vel veed jeg, det nytter aldrig, men skader tit, at begynde bedre end man agter at holde ud, saa beroliger jeg mig dog med den Bevidsthed, at ordenlige Kvinde-Breve, saavel som Kvinde-Godhed, har jeg sjældnen ladet ubesvarede, men har ofte snarere gjort for meget end for lidt derad.

Det glæder mig i alle Maader, at din gode Moder, som jeg beder Dig hilse fra mig paa det allervenligste, har isinde til ligemed Dig at tilbringe en god Deel af næste Sommer her-nede hos os; thi alt andet uberørt, skjøndt intet tilsidesat, anseer jeg det for meget ønskeligt, at Du og Johan lærer at kiende og omgaaes hinanden ikke blot i enkelte lykkelige Øieblikke, men i det daglige, huslige Liv, som I med Guds Hjælp skal føre længe og lykkelig sammen. Jeg veed jo nok, at saadanne Betænkninger smiler Kiæreste-Folk kun ad, og det er bedre end om de græd over dem, men det er dog lige vist, at et saadant Kiæreste-Liv er langtfra at være en overflødig Forberedelse til Ægttestanden, thi vel maa det komme af sig selv: af Hjertets Overflødighed, at Grund-Kiærligheden og Grund-Enigheden bærer og hæver hele Levnets-Løbet med alle sine Brøst og Afvexlinger, men det lykkes bedst, naar Forholdet udvikler sig i den mageløse Vaartid.

Ja, see der har Du Prædikanten eller Moralisten, som jeg

vel er langt fra at ville være i Brevstil, men som dog ogsaa der imellemstunder kommer bag paa mig, og det er for saa vidt godt, at det skede allerede i mit første Brev, for at Du kan see, hvad Du udsætter Dig for ved at vexle Breve med en gammel Præst og Pennefører, der til Jævnhold eller, som man siger, i Regelen baade siger og skriver, hvad der falder ham ind uden at tygge enten paa Tanken eller paa Pennen, for at udgrunde, hvordan de smager.

Nu, Gud velsigne og bevare Dig i dette Aar og mange, ja evindeligt!

Hils Wexels venligst, som det glæder mig at høre, lever og lider vel! Hils Moder og Brødre, som Du ønsker dine Nærmeste hilset!

Tak for hver Tøddel om lille Frederik, som Du nok kan vide er min Øiesteen, og som virkelig tegner til et i alle Maader velsignet lille Menneske, og allermest Tak for din Kiærlighed til min Førstefødte fra hans Fader og din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Vilhelm Birkedal.

635.

Ryslinge, d. 3die Februar 1855.

Kiære, dyrebare Pastor Grundtvig!

Det var ret en Hjertens Glæde for mig og min Hustru at modtage Deres velsignede Brev. Der er ingen Mand i Danmark, jeg skylder, hvad jeg skylder Dem; som Menneske, Christen og Præst veed jeg ikke, hvorledes jeg skulde have baaret mig ad, dersom De ikke havde været min Lærer og Vejleder. — Men derfor er der heller ingen Mand i Danmark, som jeg heller vil have, skulde synes om, hvad jeg skrev til „Kirkeordets“ Forsvar. Derfor blev jeg ret inderlig glad over Deres Brev og takker Dem derfor, saa godt jeg kan. — Jeg vil ikke gjøre Meer, end med disse faa Ord takke, og tilsidst ønske, at De endnu i mange Aar maa faae Naade til at gjøre Gavn, og til i Aftenstunden at lyse Fredens Velsignelse over vort Fødeland og over Danmarks Kirke.

Deres i inderlig Kjærlighed hengivne

Vilhelm Birkedal.

Fra Borgere i Kærteminde.

636.

Kerteminde d. 14de Juni 1855

Højtagtede Hr. Pastor Grundtvig!

Da det Brev, som medundertegnede Chr. Larsen havde tilskrevet Dem til venlig Underretning for Dem om Valgkredsens Stemning, blev for sildigt sendt paa Posthuset, have Vælgerne idag stemt imod den eneste Kandidat, der stillede sig; Følgen heraf var, at Kandidaten kun havde 111 Stemmer for sig, medens 365 vare imod ham. Vi tør som Følge heraf yttre den Formening at Deres Valg med stor Majoritet er sikkert, naar De kun vil fyldestgøre vor tillidsfulde Anmodning om, at stille Dem personligt ved det nye, til Torsdagen d. 21de ds., Formiddag Kl. 10 ansatte Valg. Chr. Larsen har ifølge et til ham fra Hr. Pastor Boisen indløbet Brev, lovet Deres personlige Møde; vi stole paa, at dette Løfte og Valgkredsens Haab ikke skal blive skuffet; vi haabe til Herren, at den gamle trofaste Forsvarer af Danskheden og det danske Folks Ret og Frihed, ikke skal være borte fra den Rigsdag, hvor det skal afgjøres, om Folkets dyrebareste Interesser skal bortkastes for en mere end tvivlsom Fællesforfatning.

Herren give Dem Naade til endnu længe at blæse Gjallarhornet over de Sovende i Stat og Kirke! Vi tillade os endnu kun at tilføje vor indstændige Anmodning om at Deres ærede Svar uopholdelig maa blive afsendt til os, for at vi kan sørge for, at det kan blive kundgjort i saa vid en Omkreds som muligt.

[en Række Navne]

*Til F. W. T. Fribert.**

637.

Khvn. 17 Juni 1855.

Deres venlige Brev, Højstæredel af 14de dennes med vedlagte ærefulde Indbydelse til Valget d. 21. ds. har jeg først modtaget idag (Søndag) og kan derfor ikke opfylde Deres Ønske om tidligere Svar, men saa sikkert som noget Tilkommende er i denne Verden, skal ogsaa mit personlige Møde i Kierteminde være, da jeg agter at tage med Diligensen Tirsdag Aften for at kunne, om alt gaaer vel, være i Kierteminde paa Onsdag i betimelig Tid.

Uagtet jeg nemlig ikke kan have synderligt Haab om paa den forestaaende Rigsdag at udrette synderligt til Gavn for det elskede Fædreneland, saa skal det dog være min Glæde at tale dets Sag som Tillidsmand for en Valgkreds, som jeg tør troe,

Danmarks Vel og Ære staaer klarere for og ligger derfor tungere paa Hjerte end de fleste andre for Øjeblikket.

Dette med min venligste Tak til alle dem, der ved Valg-Handlingen har holdt mig Pladsen aaben, og med den Bøn, at Ingen, som har Tillid til mig, vil udeblive paa den forestaaende Valgdag, beder jeg Dem meddele mine andre ærede Indbydere, som det skal glæde mig at mødes med!

Deres venlige Tilbud at huse mig, maa jeg takke saa meget mere for, som jeg ikke veed hvordan Kierteminde har det med sine offentlige Bekvemmeligheder. Deres Fader og jeg var venlig bekiendte fra Dreng-Aarene, og Anneberg husker jeg endnu godt fra min Barndom.

Venligst og ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

*Til F. W. T. Fribert.**

638.

Khvn. 24 Juni 1855.

Højstærede Frænde!

Vi kom da ganske rigtig til Roskilde om Aftenen mellem 11 og 12 og derfra igaar morges hjem til Hovedstaden, hvor Nyheden om Kierteminde-Valget alt Fredag Aften var meldt i „Fædrelandet“.

De modtage nu fra Svann og mig vor hjerteligste Tak for den kiærlige Modtagelse og Omgang, som langt overgik vor Forventning, skiøndt vi hører til de Færre, som endnu troer paa de gamle Ordsprog, at Blodet er aldrig saa tyndt, det er jo tykkere end Vand, og at snarere svigte de Svorne end de Baarne!

Det blev jo saaledes ikke blot en Seier, men en Triumph, jeg reiste til i Kierteminde, og i mine Øine er Opdagelsen af en ædel og virksom Frænde en stor Vinding, om han end ikke, som Frænden i Kierteminde, boede midt i en Rosengaard af hans egen Plantelse.

Vil De nu venligst hilse Deres Frue og bede hende om Forladelse for al den Uro og Uleilighed i Huset, vi foraarsagede! Gid hun snart maa blomstre op igien med de Roser, som bedst har overstaaet Vinteren.

Venligst

N. F. S. Grundtvig.

Lin. 11 f. o.: Fra Anneberggaard, lige Syd for Nykøbing, Sjælland, stammede Gr.s Mor. Den ejedes en Tid af den Kaptajn Fribert, der bestode Mindestenen paa Odden, hvortil Gr. digtede Indskriften.

Til Johan Grundtvig.

639.

Khvn 27 Septbr 1855
(Aften 8)

Kiære Søn! Gud skee Lov! jeg hører, I er kommet lykkelig og vel til Christiania, og jeg behøver ikke at skrive, at jeg ønsker Dig og din Brud Lykke og Velsignelse fra det Høie, og at jeg i Aanden vil være eder nær, naar I høitidelig bekræfter den kiærlige Pagt, I har sluttet.

At skrive en Sang til Høitiden er vel flere Gange faldet mig selv ind, men Du veed, hvordan jeg har været optaget af Forretninger, som hverken var poetiske eller opmuntrende, saa jeg kom aldrig til at prøve derpaa, og trøstede mig med, at Svenn vel gierne sang i mit Sted. I Aften sendte Meta mig Bud, at der dog ventedes en Sang af mig, og Du troer mig jo nok til, at jeg selv med den korteste Varsel gierne gjør mine Børn den Glæde, jeg kan, men uden Stemning kan jeg ikke døie at skrive Vers, og i to Timer mellem Correctur til Rigsdagen og Thevandet turde jeg ikke vente denne Stemning, derfor greb jeg blot Pennen til at skrive det selv til Dig, fordi [det] kan Sort paa Hvidt dog altid gjøre, at det viser os, vore Kiære, om de ikke skrev hvad vi ønskede, dog meget gierne vilde gjort sig den Smule Uleilighed, det kunde kræve, og jeg vilde ikke for meget Godt, at min Søn paa sin Bryllupsdag skulde kunne hjemsøges selv af den mindste Tvivl om min trofaste Fader-Kiærlighed til Døden og min Lyst til baade at dele og, naar jeg kunde, forhøie hans Glæde,

Saa et glædeligt Bryllup og et lykkeligt Ægteskab, det give Gud Dig og din Minna! Hils venligst Fru Stenersen og hvem Du møder, som mindes mig!

Giv Svenn og Boisen et kiærligt Haandtryk fra

jeres gamle

N. F. S. Grundtvig.

*Til H. L. Martensen.**

640.

Kjøbenhavn, 20de Maj 1856

Under den Samtale, Deres Højærværdighed venlig skjænkede mig om Kragballe's Sag, der ligesaavel for sin egen

Lin. 16 f. o.: Gr. skrev dog en Sang til Brylluppet: Velkommen, Brud fra Norges Fjeld.

Lin. 2 f. n.: Kragballe havde i „Kirkelig Samler“ II, 1 og 2 skrevet nogle Stykker om Daaben, hvori Grundtvig fandt „Sværmeri“ og som Martensen krævede tilbagekaldte, hvis Kragballe vilde være Kapellan hos P. Rørdam. Gr. mæglede og skrev en Rettelse, som Kragballe godkendte, men som Martensen ikke var tilfreds med. Dette foranledigede ovenstaaende Brev og flere Smaaskrifter senere. Jfr. Brun: Grundtvigs Levnetsløb II, 121—139.

som for Personens Skyld ligger mig paa Hjerte, dulgte jeg ikke, at det havde sine Vanskeligheder med en saadan skriftlig Rettelse, som Deres Højærværdighed forlangte, da jeg naturligvis ikke kunde raade Nogen til af verdslige Grunde at tilbagekalde sine Ord om aandelige Ting. Jeg kunde kun gaa ind paa Tanken om en skriftlig Rettelse under den Forudsætning, at, n a a r kun Kragballe aabent erkjendte sin Fejltagelse ved ikke ret at have skjelnet mellem de Fordringer, man maa gjøre til Evangeliets Forkyndelse og hvad der udkræves til Sakramenternes gyldige Forrettelse, d a vilde Deres Højærværdighed ingen Hindringer lægge i Vejen for Kragballes Indtrædelse i Lærerstanden.

Nu har Kragballe imidlertid forstaaet Deres Højærværdighed saaledes, at D e ikke vilde være tilfreds med Rettelsen s a a d a n, som Kragballe vilde og som jeg troede, han ærlig kunde og burde stile den, men at Deres Højærværdighed f o r d r e d e adskillige Forandringer og Tilsætninger, hvorved Erklæringen blandt Andet maatte ophøre at være en frivillig Rettelse og faa Præget af en t v u n g e n Tilbagekaldelse, og skjøndt jeg maa anse det som en Misforstand paa Kragballes Side, saa skylder jeg dog Sagen og Deres Højærværdighed den aabne Erklæring, at noget Saadant kunde jeg aldrig med Raad eller Daad deltage i eller bidrage til, men maatte tilraade Kragballe ligefuldt at lade Rettelsen trykke s a a l e d e s som han æ r l i g og f r i v i l l i g kunde vedkjende sig den, og saa overlade Sagen til den Herre, om hvis Tjeneste den dog igrunnen drejer sig.

Det skulde gjøre mig meget ondt, om Deres Højærværdighed ikke troede, D e hermed kunde lade Sagen bero, men jeg tør maaske som en gammel Herrens Tjener udtale den fulde og faste Overbevisning, at Sagen hverken fra et rent kristeligt eller fra noget andet forsvarligt Stade kan vinde ved at drives videre.

Med Højagtelse

ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Fra H. L. Martensen.

641.

Kbhvn d: 22 Mai 56

Højærværdige Pastor Grundtvig.

Det har bedrøvet mig af D. Hs. ærede Skrivelse at se, at Kragballe nu atter synes at være bleven vaklende i sin Overbevisning, medens jeg vistnok med D. H. maa være aldeles enig

i, at han paa ingen Maade af verdslige Grunde bør tilbagekalde sine Ord om aandelige Ting. Jeg troede rigtignok paa hans egen Forsikring, at han vilde gjøre det af aandelige Grunde, efterdi hans Tale om de paagjældende aandelige Ting, ikke blot — for at jeg skal betjene mig af D. Hs. egne Ord i vor Samtale, for hvilken jeg takker Dem — indeholdt „Vildfarelse, men Sværmerie“. Da jeg ligeledes med D. H. maatte være [enig] i, at Kragballe ikke er synderlig skikket til at skrive om disse Materier, allermindst til Folkeoplysning, fordrede jeg ikke nogen videre Udvikling af ham, for at han ikke derved skulde skrive sig ind i et nyt Vilderede, men krævede kun en kort og simpel Erklæring, hvortil han ogsaa efter den gode Impuls D. H. syntes at have givet ham, var villig. Men den skriftlige Erklæring, han forelagde mig, kunde jeg ikke finde tilfredsstillende, isærdeleshed fordi han ikke aabent og uforbeholdent havde udtalt i hvilken Betydning og hvorledes han havde sammenblandet de Fordringer, der bør gjøres til Evangeliets Forkyndelse og hvad der maa kræves til Sacramenternes gyldige Forrettelse, saaledes at Læserne vel kunde see, at han i dette Stykke bekjendte at have feilet, men ikke erklærede, hvori den egentlige Feilen bestod. Og uagtet han forklarede mig, at D. H. havde fundet Erklæringen tilfredsstillende, maatte jeg dog finde, at D. H. her havde været mindre nøieregnende end jeg burde være, naar Sagen eengang var kommen til Erklæring. Jeg foreslog ham derfor enkelte Forandringer og Tilsætninger med Tilføiende, at jeg naturligviis ikke vilde binde ham til mine Ord og Udtryk, men at det stod ham frit selv at vælge disse, medens jeg dog maatte fordre en uforbeholden Udtalelse af Sagen. Han erklærede, at han meget vel kunde tilegne sig det af mig Foreslaaede og at heri Intet indeholdtes som stred mod hans Overbeviisning, og da jeg gjentagne Gange spurgte ham om han nu ogsaa med god Samvittighed kunde afgive denne Erklæring, og han bekræftede dette, ansaae jeg Sagen som afgjort, ikke tvivlende om at han havde handlet baade „frivilligt og ærligt“.

Jeg veed nu ikke, hvorvidt jeg i D. Hs. Skrivelse tillige skal see et Udtryk for Kragballes egen Beslutning. Er dette Tilfældet og vil han virkelig offentliggjøre en anden Erklæring, end den hvorom han med mig er bleven enig og som han har lovet mig at give, da har han hertil al Frihed. Ja, hvor beklageligt jeg end maa finde det, kan jeg dog ikke andet end tilraade, at han løser sig fra en Aftale, der er saa lidet befæstet i ham, at han ganske faa Dage efter allerede atter er bleven vak-

lende. Men da vil han formeentligen ogsaa indsee, at jeg ikke kan anbefale ham og at jeg alene paa Grund af en saadan aandelig Usikkerhed og Uklarhed, et saadant Frem og Tilbage i vigtige Overbeviisninger maatte finde de største Betæneligheder ved for Tiden at give ham min Anbefaling. Jeg tør efter D. Hs. Yttringer ikke vente, at De vil billige min Betragtning, idetmindste ikke i enhver Henseende. Men Eet haaber jeg dog, at De vil indrømme, at nemlig det samme Samvittighedshensyn, hvilket De med al Grund hævder for Kragballes Erklæring, at den visselig bør være frivillig og ærlig og ingen tvungen Tilbagekaldelse, da maae — mutatis mutandis — de samme Bestemmelser dog ogsaa finde deres Anvendelse paa den Erklæring, hvilken jeg for mit Vedkommende vil komme til at afgive. Og jeg tør virkelig ikke tage det løseligt hermed, da der, som D. H. saa rigtigt antyder, i nærværende Tilfælde ikke blot er Spørgsmaal om en Person, men om en Sag.

Forøvrigt imødeser jeg naturligviis Kragballes egen Meddelelse, thi ogsaa heri haaber jeg at kunne finde Samstemning hos D. H., at den, der mener sig skikket til at indtræde i Lærerstanden, om han end i et Tilfælde som det nærværende baade kan og bør søge Raad og Veiledning hos Andre, dog i Hovedsagen og tilsidst bør kunne svare for sig selv, og i modsat Tilfælde helst bør opsætte det paatænkte Skridt indtil han vinder større Klarhed og Fasthed og virkelig Frihed i sin Overbeviisning. Maaskee jeg tør bede D. H. at meddele Kragballe, at jeg imorgen reiser paa Visitats og at han derfor gjør bedst i at sende mig sin Meddelelse skriftlig, idet den da vil blive mig eftersendt paa Reisen.

Jeg kan forsikre D. H., at jeg af Hjertet beklager, at denne Sag, hvilken jeg nu troede tilendebragt paa en saa lempelig Maade som mueligt og i hvilken jeg er mig bevidst at have handlet med velvilligt Sindelag, har taget en saadan Vending.

Med Høiagtelse og Hengivenhed

H. Martensen.

Fra Peter Larsen.

642.

Dons pr. Kolding den 13 Juni 1856.

Fra Peder Larsen (Skræppenborg).

Det er falden i min Lod saavel i eget som fleeres Navn, at bringe dem i erindring, det Løfte de gav os forrige Aar, at

Lin. 12 f. o.: mutatis mutandis, med fornødne Forandringer.

giæste vort Land, engang før de lægger Deres Been til Hvile, ville den kiære Gud mage det saa, at det maatte ske i Sommer, da ville det glæde mange Hierter; vi ville da gjøre os umage for efter indsigt og Evne at Pleie dem paa det bedste og gjøre det saa Hyggeligt, som vi formaaer; naar de kommer maae de da i det mindste holde en Prædiken for os et stæd, hvor de selv synes bedst om, og det kunde lade sig gjøre; forreløbig har nogle af os Tænkt paa Iellinge hvor der nu er kommen en Troende Mand til som Præst, hvorvel det nu ikke er, eller bliver Vartou, at de kand finde her i Iylland saa vil det dog blive det for os, naaer den kiære Gud giver dem et Ord, som vi haaber og Troer, og aabner vore Hierter til at annamme det, der er dog mange Hierter her ovre som slaaer for dem, og Gud være Lovet for sin store Naade det Klares og Dages ogsaa mere og mere og skjønt der er meget Blændværk til, saae er der dog ogsaa det der er baade Lys og Liv og Kraft udi. — Dersom jeg nu var eller som vi ellers kalder det en ret Menneskekiænder saa ville ieg gjøre mig umage for at finde den Krog som ieg vidste ieg kunde kaste i deres Hierte for at Trække dem her over til os og det io før io hellere, men det er ieg nu engang ikke, og derfor maae ieg overlade det gandske til deres eget Godtbefindende, og den Almægtiges Haand, jeg haaber de kommer engang, naaer Guds Time kommer og om den beder ieg, dog har ieg ingen Roe for flere som ieg har meddelt dette Haab som siger at ieg skal skrive og atter skrive; og saa trøster ieg mig ved at har vor Herre selv lært os at overhænge Ham, saae maae ieg ogsaa tage Moed til mig, at overhænge et Menneske, som ihvor meget ieg endog agter og ærer det, dog ingenlunde maae sædte over ham; derfor Tager ieg saa nu ogsaa rigtig Moed i Brystet, og store Ord i Munden og siger: „kom dog over til os kiære gamle Grundtvig, og lad os faae dem baade at see og at høre lyslevende iblandt os, (det er) dog noget gandske andet end de mange [Papiret læderet] de har udsændt.

Naaer de nu Tellegrapherer saa er min Vogn (skjønt vel ikke af de Modernere Slags) i Nyborg, Frederits, Snoghøi, Ærøund, etc.; for at give befordring efter Ønske; til de igiæn forlader Fastlandet; og ieg vilde saa giærne at det ei skulle stumpes for meget af, da her er ei allene Øine og Øren, men Gud skee Lov ogsaa Hierter i Iylland. — og saa siger ieg Tak Tak gamle Grundtvig for alt godt, og den kiære Guds Naade hvile over dem, baade i Liv og i Død, og gid den maae være langt borte.

Peter Larsen.

*Til Peder Larsen (Skræppenborg).**

643.

Kbhvn 11. Juli 1856.

Kjære Ven!

Jeg skulde for længe siden svaret paa Deres kjærlige Brev; men jeg laa just den Gang paa Rejsen til Rønnebæksholm, og tænkte virkelig paa, om det kunde lade sig gjøre, at sætte lille Frederik af der og slaa en Svinke over til gode Venner i Jylland; men da det ikke vilde flaske sig, maa jeg dog i det mindste sige Dem, at det havde været min Agt, at jeg virkelig gjerne vilde tale mundtlig med Guds Børn der ovre om de Ting, som hører til Guds Rige. Er det imidlertid gavnligt, da vil Vor Herre ogsaa nok sørge for, det sker i betimelig Tid, og den maa vi jo kjønt vente paa, da det gaar langt over vor Magt og Forstand, „Styrke og Fornuft“, at skabe den. Vor Herre kom først i „Tidens Fylde“, og saaledes kommer hans levende Ord altid til vort Hjærte, før kan det ikke nytte, thi før lukkes der ikke op, naar han banker, saa han kan gaa ind og holde Nader med os.

Gud ske Lov! det lader dog til, at de levende Præster vil faa Lov til at bruge hvilket Tillæg til den magre Salmebog, de synes bedst om, naar de kan enes med deres Kirkegængere om det! Dette, tillige med Sognebaandets Løsning, haaber jeg, med Guds Hjælp, skal efterhaanden bære gode Frugter, Aandens Frugter for det kristelige Liv, som endnu er rædsom forknyttet hos os.

Hils alle gode Venner i Herren!

Aanden gjøre os alle glade i ham!

venligst

N. F. S. Grundtvig.

*Til F. W. T. Fribert.**

644.

Khvn 15de Juli 1856.

Nei, kiære Frændel! hvor vidt jeg end ved Deres venlige Nærværelse kan have ladet mig overtale, saa gaer det dog ikke an, at jeg denne Gang, enten med eller uden lille Frederik, drager ud paa Æventyr, selv et saa behageligt Æventyr, som det til Kierteminde, og til Fyens Land i det hele vist vilde være. Mine Fyenske Venner og Kyndinger maae holde mig gamle Svend det tilgode, at jeg i Sommer ligesaa lidt kan opfylde deres, som mine Jydske Venners Ønske, der var saa-

meget mere berettiget, som jeg endnu slet ikke har gjæstet dem, og havde dog dertil de bedste Grunde af Verden.

Med al min Lyst til en saadan Udflugt, og med dobbelt Taksigelse for Deres venlige Tilbud ogsaa at modtage min lille Øiesteen, maa jeg da ogsaa lade denne Sommers Rosenflor afblomstre uden at fryde baade mine Sandser og mit gamle Skjaldeblik derved, men, vil Gud, vi lever, kommer der jo nok igjen Sommer efter Vinter, og jeg glemmer vist ikke de lyse Værelser, de venlige Øine og den blomstrende Have i Kierteminde, som staaer mig og lille Frederik aaben.

frændelig og venlig

N. F. S. Grundtvig.

*Til F. W. T. Fribert.**

645.

Khvn. 18de Juli 1856.

Deres Brev, høistærede Frænde! af 16de siger mig, at De ikke endda havde faaet mit Brev af 15de, hvori jeg ilede med at bede mig undskyldt for denne Gang, da jeg ikke kunde komme til Fyen, uden at gaae videre, som jeg dog ikke for Øieblikket kan overkomme. Hvor nødig jeg derfor end, selv i min Alderdom, unddrager mig og udebliver hvor jeg ventes, saa faaer det dog denne Gang saa være, og jeg tør jo nok haabe, at hverken De eller mine Fyenske Venner i det hele vil regne mig til onde, at jeg ikke længer er saa let bevægelig, som i yngre Dage, men kommer kun med Møie ud af Kuben.

venligst

N. F. S. Grundtvig.

*Til Elise Stampe.**

646.

Khbn. 18de Juli 1856.

Kiære Baronesse Elise!

Da jeg senest havde den Fornøielse at være paa Nysø og vi talde et Par Ord sammen om „Daaben“ da yttrede De Lyst til at vide, hvormange af de Ord, vi hos os bruge ved Saligheds Midlet, der maa tages som Guds Ord af Vorherres egen Mund, og hvormeget vi af det Øvrige har tilfælles med den ældre Menighed, og De tilføiede, at Frøken Carlsen havde lovet at give Dem det beskrevet efter min Mund. Da nu det Sidste hverken er skedt eller kan skee for det første, saa faldt det mig paa Sinde, at da min egen Pen dog tjener min Mund bedst, og jeg desuden er Skriver af Haandværk, saa

var det rimeligst, at jeg selv skrev Dem til om saa vigtig og saa miskiendt en Sag, som Daaben er; thi De er jo dog ikke bange for en lille Brevvexling med mig.

Jeg maa nu forudskikke den Bemærkning, at Daaben, hvorved vi u d v o r t e s optages i den christne Menighed, og-saa maa være Saligheds-Midlet, hvorved vi i n d v o r t e s og aandelig optages i Herrens Menighed, men kan kun være det ved „Ordet“ og „Troen“, som gjør eet, thi ligesom vi læser, at Herren sagde: hvo som troer og bliver døbt, skal blive salig, saaledes vilde det være en Gudsbespottelse at sige, at Gud kunde og vilde gjøre Syndere salige ved blotte udvortes Midler, uden alle aandelige Midler og indvortes Betingelser, men skal nu vor Frelse være Herrens egen k i e n d e l i g e Gierning, og Daaben virkelig være Vorherres Jesu Christi egen Indstiftelse til Frelse-Middel, da maa ikke blot den A a n d som tilligemed V a n d e t udgjør Gienfødelsens og Fornyelsens Bad i Daaben, være H e r r e n s A a n d, men de O r d, hvori Aanden bekiender Herren, aabenbarer Troen og virker Frelsen, k i e n d e l i g være Vorherres Jesu Christi egne Ord, som de kun kan være, naar han talte dem med sin egen Mund for Apostlernes Øren, thi ligesom der staar skrevet, at den Aand, som Herren vilde sende, skulde ikke tale a f s i g s e l v, men tage af Herrens og m i n d e om hvad han havde sagt, saaledes var dette den eneste Maade, hvorved Apostlerne kunde blive visse paa, at de hverken udgav deres egne Ord for Aandens eller lod sig drive af e n a n d e n A a n d end Herrens.

Heraf følger nu, at det Ord ved Daaben, som udtrykker den Tro, alle Christne skal have tilfælles, og med Herrens Aand bekiende sig til, og udtrykker i det hele den frelsende Daabs Vilkaar, maa ligesaavel være Herrens egen Munds Ord, som det Ord, h v o r m e d vi d ø b e s, og det er desuden klart, at vi slet ikke kunde vide, hvad Daabens Indstifter meende med Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn, dersom ikke Troes-Bekiendelsens Ord om Faderen, om Jesus Kristus som hans eenbaarne Søn og om den Helligaand var og-saa hans egne Ord.

Kun S a a m e g e t tør vi kalde klart om Vorherres egne Ord ved Daaben, men det er aabenbar ogsaa Hovedsagen at vi seer, at baade er D a a b s - P a g t e n den n y P a g t (det saakaldte ny Testamente) med Herrens egne Ord, og følgelig at den Tro, som Bekiendelsen udtrykker, er den Tro, som Herren selv kræver til Gienfødelse, baade det, og tillige er Herrens egne Ord i Daabs-Pagten den eneste rette Prøvesteen

for Aanden, saa vi veed, at den Aand, som gjør dette Troes Ord levende og kraftigt i vor Mund og i vort Hjerter, han, og ingen anden er Christi Aand, og det Sidste er ligesaa vigtig som det Første, thi ligesom Troens Ord ved Daaben ene kan afgjøre de Skriftkloges uendelige Trætte om, hvad Herren meende med den Tro, som hans Løfte paa det evige Liv, saaledes er ogsaa Daabs-Pagtens Ord det eneste, der kan forvise os om, at skjøndt alle Kiættene mene at de ligesaa godt som vi, kan beraabe dem paa Christi Aand, saa har dog vi alene Ret dertil, fordi vores Aand beviser selv sin Ægthed ved at gjøre Christi Munds Ord levende, hvad al Erfaring lærer ingen anden Aand enten vil eller kan.

Da vi imidlertid ved Daaben finder baade „Herrens Bøn“ og hans „Fredlysning“ saa kan vi aldrig tvivle om, at Herren selv har lagt disse sin Munds Ord til Daaben, og naar vi betænker hvad det er, der maa skee ved Daaben, naar den i Sandhed skal være Gienfødelsens Bad, da opdager vi let, at Herrens Bøn og Fredlysning maa være de Ord af hans egen Mund, hvormed Synds-Forladelsen og den ny, aandelige Fødsel baade tilsikkres og skienkes os; thi naar Herren meddeler os sin Fred, da forliger han os med Gud, og naar han lægger sin Bøn i vor Mund, da giver han os dermed Magt til at være Guds Børn, da Ingen, uden i Sandhed at være Guds Børn, kan i Aand og Sandhed bede til Gud som deres Fader, hvorfor der ogsaa staaer skrevet, at det er kun ved den Helligaand, vi, forsikrede om vor himmelske Børneret, kan raabe: Abba, Fader!

Hvad saa i Øvrigt Forskriften om Daaben i vor Alterbog angaaer, da er den lange Indledning af tunge Bibelsprog ikke ældre end Biskop Balles Tid, da vi før fra gammel Tid havde en kort Indledning, der efter apostolisk Anviisning fremstillede Israeliternes Overgang i det røde Hav, som den christelige Daabs Forbillede, som en Overgang, nemlig fra de Dødes Rige til de Levendes Land.

Bønnen før Daaben, om „den evige Velsignelse i det himmelske Bad“ er ældgammel og ventelig apostolisk, thi ligesom Kiernen i den gamle Pagt med Abraham var Løftet „om Sæden“ i hvem alle Slægter skulde velsignes, saaledes er Kiernen i den ny Pagt med de Troende, denne Sæd selv med Velsignelsen.

Endelig er ogsaa Taksigelsen og Ønsket efter Daaben „Lovet være Gud, Vorherres Jesu Christi Fader“ o. s. v. ældgammel, kun har vi udeladt, hvad vi skulde beholdt i Slut-

ELISE STAMPE
(1824—1883).

ningen: Han salve dig med Frelsens Olie i den samme Kristus Jesus, Vorherre, til det evige Liv!

Dette er Oplysningen, som jeg kan give, men da den skriftkloge Meddelelse blandt andet har den Lyde, at dersom Læseren finder et Ord ulæseligt, eller tager det for en Skrivfeil, eller springer det over af Uagtsomhed, kan det enten gøre hele Talen mørk eller føre til heel Misforstand, uden at Skriften kan forsvare eller fortolke sig selv, saa skal jeg bede Dem ved Leilighed at lade mig vide, om De har kunnet læse alt og hvordan De har forstaaet det, thi vel kan man sjelden ved Skrift raade Bod paa nogen aandelig Misforstand, men man kan dog faae at vide hvad det giælder om, man ved den mundtlige Samtale skal søge at faae oplivet og oplyst.

Dermed Guds Fred! venligst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Elise Stampe.

647.

Nysø den 30te Juli 56.

Det var rart om jeg kunde sige Pastor Grundtvig, hvor godt det gjorde mig netop i de Dage, at faae det overraskende delige Brev fra Pastor Grundtvig, som jeg naturligviis blev rød i Hovedet over at modtage, og rigtig inderlig glad ved at læse. Ved de Leiligheder hvor man ret har en levende Følelse af at et Gode man faaer er ufortjent, føler man ret at det er en Gave, og dette var mig Deres Brev, som jeg naturligviis ikke ventede at skulde faae. Jeg kunde læse hvert Ord, idetmindste troer jeg ikke at have taget feil af et eneste lille Ord der kunde have den ringeste Indflydelse paa Meningen; jeg har ogsaa læst det høit flere Gange for Andre uden endnu at have mærket til at jeg havde seet Feil af Noget.

Det var saa udmærket for mig at faae den klare Fremstilling af hvad jeg nok forud vidste virkede Frelsen, (det aandelige Middel og den indvortes Betingelse: „Ordet og Troen som gjøre Eet;“ tilligemed den legemlige Deel Vandet) men som jeg ikke før har seet saa klart fremstilt, eller udtrykt netop saaledes; især med hvad De sagde om at naar Daaben var Jesu „kjendelige Gjerning“ maatte baade Aanden være hans Aand og Ordet hans Ord, den Aand som udgjødes ved Daaben og det Ord som bekendte Troen. Efter hvad Pastor Grundtvig skrev til Forsvar for at Jesus selv har sagt og lært Apostlene dette Troens Ord, (som ogsaa før Deres Brev, efter hvad jeg havde hørt derom) syntes det mig klart at det maatte være saa; men den meest slaende Grund som jeg ikke

havde hørt før var mig dog den at Aanden skulde „minde om hvad han havde sagt“ thi ellers kunde jo Aanden nok have taget af hans, uden at han paa Jordan havde sagt dem det, ligesom Aanden eller Herren aandelig aabenbart sagde Paulus alt det, som Herren før han opfoer havde sagt de andre Apostle og som derefter Aanden mindede dem om. Der staaer kun tilbage for mig, maaskee som en lille Tvivl, den Tanke: hvorfor det ikke blev sagt de foregaaende Slægter at Herren paa Jordan selv havde sagt disse Ord? Ved de Beretninger af Ord Herren taledede paa Jordan, vi skriftlig have, er altid ved Gjengivelsen af dem fortalt at han sagde dem selv; staaer da den mundtlige Meddelelse heri tilbage for den skriftlige? Thi om end det synes nok saa tydeligt at Herren der i sin Tjener-Skikkelse talte om Alt hvad der hører til Guds Rige, ogsaa maa have ganske bestemt sagt os Daabs Vilkaaret, som var endnu vigtigere end alle de andre Ord vi vide han paa Jordan sagde, saa synes det (forekommer det mig) dog ligesaa tydeligt at Pastor Grundtvig i dette 19de Aarh. ikke kan i mange Aarhundreder have været den Første der har sagt en Sandhed, som altid maa have ligget aaben for Menigheden, ikke blot saaledes at Menigheden christelig kunde slutte sig til: at Apostlene havde hørt Daabs Vilkaaret af Herrens Mund, da han gik ud og gik ind iblandt dem her paa Jordan; men ogsaa saaledes at det ligefrem var forplantet, meddelt fra den ene Slægt til den anden at Jesus da han var her gav os Troesbekjendelsen. Naar der ikke er en saadan fortsat Beretning om Troesbekjendelsens Oprindelse (at Apostlene gav den er jo den gamle Beretning) saa synes jeg ikke den ellers klare Slutning at Herren selv sagde den mens han var her, tør forlanges som Noget man skal tro, eller som noget der hører med til det ene Fornødne at tro. Dette mener Pastor Grundtvig vel heller ikke, siden De sætter det Ene Fornødne af Tro, i Troes Artierne selv, i Ordet selv, ikke i dette Ords Oprindelse; men jeg synes dog at Talen om dens Oprindelse gjør saa stor Adskillelse mellem Deres Tilhængere og Andre, der dog tro Troesbekjendelsen, jeg synes at det er som brugte man Oplysningen om dens historiske Herkomst, som en Troesarticle; jeg synes blot at denne Oplysning kunde faae lettere Indgang hos Alle der have Sandheden kjær, om man ikke fremsatte Sagen med den Vished som kun en Troesarticle har, men blot tilbød den som en christelig Slutning, der efter vor Overbevisning vilde være til Velsignelse at antage, men som dog ingen Forskjel gjorde i Troen *) Pa-

*) Jeg mener i det Vigtigste af Troen.

stor Grundtvig er vel ikke vred paa mig fordi jeg siger hvordan det staaer for mig, mens jeg dog slet ikke er vis paa at det ikke er meget stykt og dumt af mig at det stiller sig saaledes for mig; det er kun min egen Følelse; thi skulde nogen Andens Oplysning have Indflydelse paa mig, blev det jo Pastor Grundtvigs, som jeg ogsaa hæller end gjerne optager saasomt jeg, hvad jeg saa gjerne vil, maa blive overbeviist heri. Men at Troesbekjendelsen er G u d s O r d, fra først af føiet til Daaben er jeg (saavidt jeg kjender mig selv) vis paa at jeg fuldt og fast troer; og jeg synes jo ogsaa at det maa være Jesus selv der alt da han var her paa Jorden sagde den; jeg synes meer og meer at det Andet følger af det Første, at er det hans Ord, maa han ogsaa have sagt dem her, da det jo er paa denne ligefremme Maade at al Aabenbaring er givet os; og ikke blot for at forløse os blev jo Gud Menneske men ogsaa for at sige os at han forløste os, for at forkynde Evangeliet; hvorfor skulde saa den Aabenbaring af Evangeliet som er indeholdt i Troesbekj. og som er „Nøglen kunstig gjort til Guds Huus og Himlens Port“ føiet til Daaben, hvorfor skulde Gud have aabenbaret os den paa anden Maade end alt Andet hvad der hører til Guds Rige, ved at hans Søn kom ned og sagde os det? — — —

Jeg tænker Frøken Carlsen lader mig vide naar Pastor Grundtvig kommer til Rønnebæksholm at jeg saa kan komme og faae Svar paa dette og maaske ogsaa høre Noget om Nadver Ordene. Det kan rigtignok blive dejligt, om Gud vil jeg maa opleve den Dag da det skeer i Sommer eller Vinter, eller naar som helst han vil. Skovgaards og Jonna have ogsaa hørt Brevet fra Pastoren. Skovgaard vilde gjerne skrive det af, som jeg ogsaa giver ham Lov til. Skovgaard er lykkeligere end Constantin Hansen som endnu sukker efter Troen. Vil Pastor Grundtvig hilse Meta saa meget fra mig.

Deres hengiven taknemlige
Elise Stampe.

Jeg har rigtignok skrevet gruelig daarlig og udtrykt mig saa slet, men jeg kunde ikke gøre det bedre; jeg stoler paa De er saa god imod mig og bærer over med mig. Jeg maa endnu engang sige at jeg i mange Dage gik og følte en saadan sød stille Glæde, som gjorde saa godt, over det Brev jeg havde faaet fra Pastor Grundtvig og hvad der stod deri.

*Til Elise Stampe.**

648.

Khvn. 1ste Aug. 1856.

Kiære Baronesse Elise!

Tak for Deres Brev, og da især for den Aabenhjertighed, hvormed De siger mig, hvordan Daaben i alle Dele staaer for Dem! Kun derved bliver jeg istand til at give de Oplysninger jeg har, nogenlunde fuldstændig og tydelig, og det vil jeg da ikke opsætte til vi muelig engang tales ved, da det jo baade hører til det Uvisse, og det slet ikke er sagt, at Spørgsmaalene i det Øieblik stod ligesaa klare paa begge Sider.

Først skal jeg da oplyse, at Korsets Tegn ikke alene er brugt ved Daaben fra Arildstid, men misbruges saaledes af Katholikerne med idelig Gientagelse ved Daaben, at det for mig vilde være Vidnesbyrd nok om, at det oprindeligt hører dertil, men desuden har det tidlig slaaet mig, at det maa være hvad der i Skriften kaldes „Menneskens Søns Tegn“, da det er det eneste synlige Tegn, der kan siges at følge med den Christne Tro, da alt andet som synlig skeer enten ved Daaben eller ved Nadveren, baade Døbelsen, Haandspaalæggelsen og Opvartningen ved Bordet, jo ere ganske almindelige Ting, der kun ved det christelige Ord faaer en christelig Betydning, hvorimod Betegnelsen med Korset selv uden Ord er Christendommen eiendommeligt og betegner, saavidt som noget synligt Tegn kan det, vor korsfæstede Frelser, skiondt ogsaa dette rigtignok kun ved Ordet, der udtrykkelig henfører Korsets Tegn til den korsfæstede Frelser, faaer christelig Liv og Kraft.

Hvad derimod først meget seent er faldet mig ind men sidder desuagtet urokkelig fast, det er, at Korsets Tegn ved Daaben, med det christelige Ord, som erklærer det for Menneske-Sønnens, den korsfæstede Frelseres Tegn, maa igrunnen høre ligesaa nødvendig til Forsagelsen, som Døbelsen til Troes-Bekiendelsen, saa at den papistiske Misbrug af det bare og blotte Tegn til Beskærmelse fra den Onde, er kun, som det meste Papisterie en kiødelig Brug af et aandeligt Middel, som virkelig, naar det bruges aandeligt med Ordet, er et „påk dig Satan!“ fra Vorherre, der lægger Kraft i vor Forsagelse, der i sig selv vilde være afmægtig.

Om Forsagelsen : Afsigelsen som Deel af Daabspagten vil jeg her intet tilføie, da De læser „Kirkelig Samler“ og jeg der, paa det nær om Korsets Tegn, har stræbt at give al den Oplysning, jeg har. Det deilige Ord: Gud bevare Din Indgang og Udgang er taget af en Davidssalme og lagt til af os,

men før hedd det: gæk ind i Guds Tempel, at du kan have Deel med Christus til det evige Liv!

Der spurgdes ogsaa før kun: vil du døbes? saa det blev ei udtrykkelig sagt „paa denne Tro“ hvad imidlertid ikke blot følger af sig selv, men ligger i Døbe-Ordet, da det jo ikke kan være i en anden Faders og Søns og Helligaands Navn, der døbes, end den Faders og Søns og Helligaands, som er bekjendt.

Nu til Hovedsagen!

De mener, man gjør Uret i at lægge megen Vægt paa den Sandhed, at Guds Ordet ved Daaben er i strængeste Forstand Vorherres Jesu Christi egen Munds-Ord netop til den Brug, vi gjør deraf, og jeg har altid været af samme Mening, forsaavidt, som nogen vilde paastaae, at hvem der har den Tro, der ved Daaben bekiendes, ikke skulde have Ret til at kalde sig Christen og tilegne sig Daaben, med mindre han ogsaa tog Troens Ord for Herrens egne, talt til det Samme.

Men et ganske andet Spørgsmaal er det, om man i Sandhed kan troe, at Vorherre Jesus Christus selv ved sin synlige Nærværelse har indstiftet Daaben og bestemt, med hvilke Ord, der skal døbes, uden at han med det samme udtrykkelig har bestemt Vilkaarene, hvorpaa der ene maa døbes med hans Ord, og det maa jeg benægte, da det løber ud paa en Selv-Modsigelse.

Derfor er det ogsaa et Spørgsmaal, om man, uden at tage Indstiftelsens Ord af Herrens egen Mund, kan tilegne sig dem, som „Aand og Liv“ thi det nytter os jo, indtil videre, ikke, at vi har Ret til at tilegne os Velsignelsen, dersom vi ikke kan det, og skjøndt dette Spørgsmaal er langt vanskeligere at besvare end det forrige, saa tør jeg dog, af Kiærligheds-Grunden ei fortie min Tro, at den Christne Tro først bliver guddommelig levende for os, naar vi tilegne os Troens Ord, som hans Ord til os, der som Menneske kunde tale Guds Ord i dets Kraft, saa han selv følger aandelig med, og den Troende ei længer spørger i sit Hjerte: hvem vil fare op til Himmelen at hente Christus ned? eller hvem vil fare ned i Afgrunden at hente ham op fra de Døde? Dette nemlig, at Vorherre Christus er saa nær som Troens Ord i vor Mund og i vort Hjerte, det er jo den levende Christendom, og kun fordi Folk sædvanlig intet Begreb har eller dog ingen Trang føler til den, kun derfor misforstaaer man sædvanlig hele min Tale om Uundværligheden af Herrens egen Munds Ord, som om jeg dermed frakiendte alle dem, der ikke tilegner og vedkiender sig den, det Christne

Navn, den Christne Tro og det christelige Haab, som er det evige Livs Haab, hvad jeg dog ingenlunde gjør, men forudsiger kun, hvad Erfaringen vil stadfæste, at Evangeliet træder ikke i Kraft for os, som et levendegjørende Guds Ord, førend vi modtager det af Herrens egen Mund.

De mener, det er en stærk Indvending herimod, at der ikke gaaer noget udtrykkeligt Menigheds-Vidnesbyrd igiennem Tiden om saa vigtig en Sag, men om det ogsaa var en for os aldeles ubesvarlig Indvending, saa vedblev det jo ligefuldt at være sandt, hvad der er sandt om Aandens Virkemaade og den christelige Saliggjørelses Orden, og de allerstærkeste Indvendinger saavel som de allersvageste, er kun en Rettergang mod Herren, hvorved vi umulig kan vinde noget men maae tabe alt hvad vi kun kan have af hans Naade.

Naar det imidlertid skal have mindste Styrke som Indvending, da maa man ikke indskrænke Indvendingen til min Oplysning om Troes-Ordet, men, med Papisterne, udstrække den til alle de Oplysninger, som i de seneste Aarhundreder er givet om Livets Vei i Herrens Lys, og Indvendingen faaer da sit Skin af Styrke, ved det man sammenblander Livs-Oplysningen med den Oplysning om Troen, der har og maa have et Menigheds-Vidnesbyrd for sig fra først til sidst, saa derom maa Ingen komme med nogen ny Oplysning. En ganske anden Sag er det nemlig med Livs-Oplysningen, thi deels er det en urokkelig Kiendsgierning, at der giennem Aarhundreder har hvilet Mørke over det christelige Liv og endnu mere over dets Væxt end over dets Oprindelse, saa i den Henseende trængde Menigheden aabenbar til ny Oplysning og bliver ved at trænge til Livet er fuldvozent, ja, til det er fuldendt, medens Aanden kun aabenbarer saa meget til hver Tid, som er til Nytte, som kan og vil blive benyttet, hvorover vi ikke mere tiltage os nogen Dom, og kan kun bagefter faae en velgrundet Mening. Det var saaledes ingenlunde strax, da jeg blev Præst, at jeg saae det Lys, der senere opgik for mig over det christelige Liv, skjøndt jeg havde samme Tro paa det og samme Haab om det, som jeg har nu, og jeg maatte jo kalde det Daarskab paa den Grund enten at miskiende eller mistænke Lyset, da det kom, saaledes som Verden gjør ved Christendommens Lys i det hele, fordi det først kom i Tidens Fylde, og vi i dens Ophav.

Jeg skulde maaskee ikke skrevet saa vidtløftig om noget, der, som enhver Livssag, er uafgiørligt ved døde Bogstaver, men mig syndes dog, det var bedst, saa tydeligt, som mueligt,

at betegne hvad Spørgsmaalet er, og De vil jo her tage alt i den bedste Mening.

Vil De hilse Skovgaards og hvem der ellers ved denne Leilighed vil hilses paa christelig Oplysnings Vegne

fra

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Elise Stampe.

649.

Nysø den 12te August [1856].

Kjære Pastor Grundtvig!

Hvor glad jeg er og har været for Deres Brev siden jeg fik det, kan De vel nok vide. Jeg har følt det som en mageløs Godhed af Gud at jeg skulde faae disse Breve fra Pastor Grundtvig, som et stort Gode for mig. Naar jeg nu blot ikke maatte komme til at kjede Dem vilde jeg saa gjerne svare rigtig ud af Hjertet paa det; men Pastor Gr. kan jo gjerne lade være at læse mit Brev hvis der ikke skulde findes nogle Øieblikke til at læse det i, som næsten duede til Ingenting, eller i hvilke De dog intet andet vilde bestilt.

Strax første Gang jeg læste Brevet, havde jeg strax Georgia med, for vi have det nu saa udmærket sammen, og da Læsningen undertiden standsede for mig, hjalp hun mig saa ypperligt. Vi talte da meget under Læsningen om det vi læste og jeg blev midt i Brevet lidt bedrøvet, men da vi kom til den Forskjel De gør mellem Oplysning om Troen og Livs Oplysningen, blev jeg igjen saa glad og Georgia sagde til mig om den Forskjel Pastor Gr. der gjorde: „Det var jo netop det Du sagde“ (nemlig til hende kort i forvejen, da det syntes at blive lidt mørkt for mig). Jeg kan ikke sige Dem hvor det gjorde mig godt og hvilken Fred der gjød sig saa blidt ind [i] mig ved at læse om den Forskjel. — Efter hele Brevet troer jeg nok at det staaer mere levende for mig end nogensinde at Troens Ord er Herrens egne, fra da han var her. Jeg har nok endnu Noget at indvende men ikke d e r imod. — — — —

Det jeg havde at indvende var derimod at naar Pastor Gr. siger at det Lys ikke var opgaet for Dem strax De var blevet Præst, og De dog siger at den christne Tro først bliver guddommelig levende ved dette Lys, saa synes jeg dog at enhver har erfaret, naar man har haft en pludselig Opvækkelsestid, en saadan Tid da man egentlig faaer Troen, en Tid

hvor den Hellig-Aand gjør en Grundomvæltning og Reformation i hele vort Menneskeliv og bringer Igjenfødselen tillive i os, at man da har erfaret at den christne Tro, netop Troen paa Troesbekjendelsens Indhold, aldrig har været saa „guddommelig levende“ hos En som i Opvækkelsestiden, enten man saa dengang havde det Lys eller ei. Jeg husker nok at jeg ved min Confirmation fik et levende uudsletteligt Indtryk af Troesbekjendelsens Guddommelighed og af den som Rettesnoren i Alt, af hvad Pastor Gr. dengang sagde mig derom, men det troer jeg ganske bestemt aldrig Pastor Gr. dengang sagde mig, at Christus her paa Jorden havde lært Apostlene den, saa det faldt mig aldrig ind. Saa gik der mange Aar i hvilke jeg forlod Gud og kunde ikke finde ham eller lade mig finde af ham; men da jeg endelig seent opvaagnede og vaagnede for Alvor; da Guds Aand lod mig begynde Livet forfra i Glæde over min Frelse, og over Jesus Christus i hvem den var og som gav mig Alt, dengang da jeg grebes af en saa ubeskrivelig Jubel over Evangeliet, da troede jeg ogsaa Troesbekjendelsen og støttede mig paa den ganske anderledens end jeg nu kan, og dog vidste jeg endnu slet ikke dengang at Han paa Jorden havde sagt den; men dog har Troen aldrig siden været saa „guddommelig levende“ hos mig som da; saa jeg forstod saa godt hvad Paulus siger om at den Hellig Aand giver os Fæstepenge (forud), thi det var en Forsmag af Himlens Glæde og et virkeligt Miracle jeg da oplevede. Derfor har jeg tænkt at Pastor Grundtvig maaske mener at Oplysningen bliver ikke saa levende, og vor Brug af Troen her i Livet mindre levende, eller at man maaskee ikke kan regne Opvækkelsens Tid med til det ordentlige christelige Levnetsløb, eller at vi kunne fremstille vor Tro mere levende naar det Lys er gaaet op for os, for ellers kan jeg dog ikke føle at jeg elsker Christus høiere med den Oplysning og dette er jo dog Livet i Troen, det er at elske Kristus. Noget Saadant talte jeg ogsaa med Georgia om da vi læste Deres Brev; og hun sagde: „Ja men det kommer maaskee af at det Lys endnu ikke ganske er gaaet saaledes op for os som for ham, at vi ikke endnu kunne indsee det har den Virkning“ og der er vist Noget i hvad hun sagde. — — — —

Hele dette Brev er egentlig paa en Maade som et Skriftemaal, da jeg blot gjorde mig Umage for at sige hvordan jeg har det angaaende dette Lys om Troesbekjendelsen; gid nu Pastor Gr. vilde have Taalmodighed med mig om De ikke kan være ganske fornøiet med mig. Jeg vilde saa gjerne til Vinter komme engang hver 14de Dag eller tredie Uge paa en Time som Pastor Gr. havde tilovers, det var det Samme hvil-

ken Tid af Dagen, for at tale lidt om Saadant med Dem. Jeg havde egentlig meget mere at skrive om, men vil dog nu slutte og bede Pastor Gr. vedblive at holde lidt af mig og bære over med Deres

taknemlig hengivne

Elise Stampe.

*Til Elise Stampe.**

650.

Khvn. 14 Aug. 1856.

Kiære Veninde!

Deres Brev har meget fornøiet mig, og maatte jo saa allerede, fordi det er mig en glædelig Forsikkring om, at den saakaldte Confirmation, som jo næsten aldrig udretter hvad vi maa ønske, dog for Dem har udrettet alt hvad jeg kunde have Grund til at haabe; men jeg er ikke, og maa ikke engang være saa uegennyttig, som man kalder det, ikke at regne den Fornøielse, det er at møde den fælles Tro i levende Skikkelse hos en Kvinde, eller at føle noget til den Trang, enhver Mand, som stræber at forkynde Christi Evangelium lyst og levende, maa føle til at vide, hvordan det troende Hjerte, der nødvendig er dybest for den troende Kvinde, modtager, og hvorvidt det kan tilegne sig den tilbudte Oplysning.

Dette fører mig nu strax til at sige min Mening om de saakaldte „Grundtvigianere“ skøndt De nok kan vide, jeg, som Christen, maa betragte dem i samme Lys, som jeg betragter „Lutheranerne“ og ønske, at det Navn i sand kirkelig og christelig Forstand aldrig maatte være eller blive Andet end et Skiildsord for dem, der fordømmer al levende Christendom, men vil dog ikke have det Ord paa sig. I Skolen, som De nok veed, jeg baade hos mig selv, og hos andre, baade i det store og i det smaa, saavidt mueligt holder adskilt fra Kirken, efter den sande apostoliske Regel, at om Kundskab og Indsigt paa Troens Enemærker, giælder det, ligesom med Mannaet i Ørken, at hvo der samler meget, har intet tilovers, og hvo der samler lidet, fattes dog ikke, i Skolen ønsker jeg naturligviis, at alle mine troende Landsmænd og Landsmandinder var Grundtvigianere forsaavidt, at de søgde den christelige Oplysning, som de følte Trang til, efter den samme Troesregel og paa den samme Vei, som jeg veed, er den rette; men da det følger af sig selv, dels at Oplysningen nu som altid vil have utallige Grader og dels, at Mange ogsaa i denne Retning vil lære andre hvad de igrunden aldrig selv har villet lære anderledes end udenad,

saa hverken har jeg noget Ansvar eller kan holde noget Forsvar for dem, der enten med Beraabelse paa mit Navn eller paa mine Ord, enten vil paatrænge en troende Sjæl sin Oplysning, eller vil fradømme nogen den christne Tro, de for Alvor bekiender sig til, fordi de tvivler om, at Troens Ord har den timelige Oprindelse, som de, betragtede i Sandheds Lys, maa have for at kunne være, en for alle gyldig Troes-Regel, en selv for Satan urokkelig Troesgrund, og være Troens Kraft-Udtryk for hele Menigheden, eller med eet Ord, for at Jesus Christus selv sandelig og kiendelig kan være „Klippen“ hvorpaa det aandelige Guds-Huus levende og urokkelig hviler.

Da jeg naturligviis heller ikke selv vitterlig vil gjøre hvad jeg misbilliger hos andre, saa vil jeg heller ikke gaae irecte med Dem om den lille Tvivl, De endnu synes at nære om, hvorvidt det er nødvendigt at betragte Troens Ord ved Daaben som Ord af Herrens egen Mund, da han talde med sine Apostler som en Mand med sin Næste, men da jeg dog ikke kan indrømme denne Tvivl mindste Berettigelse eller tvivle om dens skadelige Indflydelse paa Troen og Troes-Livet i det hele, maa jeg dog minde om, at det maa unægtelig være eens med Døbe-Ordet og Daabspagts-Ordet, saa at naar det Første maa være et Ord af Herrens egen Mund, for at Daaben kan være hans egen Indstiftelse, meer end hans Disciplers, da maa det sidste Ord ogsaa være det.

Endnu mindre vil jeg gaae irecte med Dem om, hvormeget egen Oplysning der hører til det christelige Livs Begyndelse for os, thi hvad jeg end derom kan have sagt eller skrevet, saa er det sandt, at derom veed jeg intet vist, og derom kan neppe nogen af os vide noget vist, da Menneske-Livets naturlige Begyndelse gaaer forud for al Oplysning, og vi følgelig ei kan benægte Mueligheden af, at det gaaer ligedan med det christelige Livs Begyndelse, hvad man vel ogsaa ved B a r n e d a a b e n maa forudsætte, men dette skulde heller slet ikke være Spørgsmaalet imellem os, thi det christelige Liv maa nu være begyndt for os naar og hvordan det vil, saa veed vi af Erfaring, at siden vi kom til Skiels-Aar, er det ikke blevet ved at udvikle sig jævnt og uafbrudt hos os, men syntes til en Tid reent forsvundet, og har endnu enten en Mangel paa Livskraft, som gjør os syg eller har dog endnu mange Hindringer at overvinde før det ret kan blive sig bevidst, og deri bestod egentlig vor Opvækkelse, at vi vaagnede til at see det, og blev desaaarsag med Rette bange for os selv.

Nu var det, vi følte og skulde føle Trang til det christelige Livs Oplysning, paa den ene Side, for ikke uvitterlig at falde tilbage i Dødheden, og paa den anden Side for stadig at gaae frem paa den rette Livets Vei fra Klarhed til Klarhed; thi vel følte vi, at det var ingenlunde blot Lys vi havde fattedes og endnu kunde fattes, men vi følte dog tillige, at med den Hang til Vildfarelse, vi havde opdaget hos os selv, og med de mange Farer vi nu saae det aandelige, ei mindre end det legemlige Liv omringet af, da var bestandig voxende Oplysning om det christelige Livs sande Udspring, Væxt og Vilkaar, os aldeles uundværlig. I denne Betydning og Mening skal jeg bede Dem tage alt hvad jeg kan have sagt eller skrevet om Nødvendigheden af en vis Grund-Oplysning om det christelige Livs Kilde og Udvikling, for at det nye Liv kan lykkes og trives hos os, saa vi virkelig og stadig voxe opad til ham, som er Hovedet, thi jeg kiender af egen Erfaring, som Lærer i Menigheden, alt for godt U**e**gri**be**l**ig**h**e**d**e**n hos os af Menneske-Livet i sin dybe Grund, til at jeg skulde paa-tage mig Forklaringen af vor Livs-Følelse paa forskiellige Trin af Udviklingen. Kun det er mig, sagtens især som Skjald, klarere end de Fleste, at der er, under enhver barnlig Stemning, der især er kiendelig ved Opvækkelsen, en p**ro**p**h**e**t**is**k** Livsfølelse, som vi maae blive gamle i Herren for at kunne skielne fra den egenlig faste, h**is**t**o**r**is**k**e** Livsfølelse, men som selv aabenbarer sin prophetiske Natur ved at komme og forsvinde, uden at vi veed, hvorfor — Dog jeg vil ikke skrive meer om Livets Dunkelheder end jeg troer nødvendigt for at De kan skønne, at jeg hverken har over-seet dem, eller indbilder mig at kunne give en Oplysning, hvorved de forsvinde; vi vandre hernede, som Apostelen skriver, i Troen, ikke i Beskuelsen Ansigt til Ansigt, saa al vor Betragtning af det Guddommelige er Syner i et Gaade-Speil, kun Veien, Livets Vei til Lysets Hjem er det, som kan og skal bestandig klarere oplyses s**a** a**vi**d**t** s**o**m vi virkelig er kommet.

Da mine Bøger er i Uorden, kan jeg idag ikke finde det gamle Ritual, men det mærkelige ved Indledningen til Daaben var laant af 1 Cor X. 1. 2. hvor Apostelen udtrykkelig nævner Overgangen af det røde Hav med Moses i Spidsen, som den christelige Daabs Forbilledet.

Deres Forsæt til Vinteren finder jeg meget godt, hvadenten det saa bogstavelig lader sig udføre eller ikke, thi saa lidet talende, som De nok veed, jeg i Regelen er om hvad der findes

Lin. 14 f. n.: som Apostelen skriver, 2 Cor. 5,7.

eller fattes i mit eget Inderste, endsige da i mine Medtroendes. saa gjerne taler jeg med disse om den fælles Tro og den rette Saliggjørelses Orden for Menneske-Livet, som jeg, enten prophetisk eller historisk har lært at kiende den, og blot at holde Monologer (Enetaler) derom i Kirken uden al virkelig Samtale er langt fra at være enten Præsten gavnligt eller den alvorlige Christen behageligt.

Hils Georgia og Holger venligst og Tak for den Tillid, De har til Deres gamle

Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Elise Stampe.

651.

Nysø den 10de Septb. 56.

Pastor Grundtvig troer dog vel ikke at jeg lader det gaae fra mig at jeg har selv Lov til at skrive og takke for det sidste deilige Brev. De kan nok selv vide hvor meget det Brev maatte tiltale mig og hvor glad jeg er over at have det. Jeg har i det Hele havt saa magesløs godt af Pastor Grundtvigs Breve; thi jeg synes at jeg nu har faaet den Vished om Troens Ords Oprindelse, som jeg efter at have faaet først ret mærker hvortil nytter. Naar jeg nu blot altid maa holde mig til den Grund og det altid maa staae saa levende for mig. — — — — Jeg har uhyre megen Glæde i Livet men ogsaa en Deel Lidelse om jeg kan kalde det saaledes, thi som jeg let kommer op kommer jeg ogsaa let ned; i al den Bølgegang har jeg dog alligevel været igrunnen lykkelig siden jeg blev opvakt, ja jeg tænker med Glæde tilbage paa alt hvad jeg baade af Sorg og Glæde har oplevet siden den Tid; men eet er mig nødvendigt ved dette bevægede Liv; nemlig at gaa temmelig ofte til Herrens Bord; der mættes min Sjæl altid og finder Alt hvad den søger og føler Sødheden deraf i det daglige Liv; jeg føler at især naar jeg trænges haardt som saa tit og let skeer, da er der undertiden slet ingen anden Redning for mig end at søge Herren hvor jeg veed at det aldrig kan feile at der er han; jeg hjælpes ogsaa altid der naar intet Andet kan hjælpe mig; maaske naar jeg havde Bønnen ganske anderledes i min Magt end jeg har, at jeg da ikke behøvte det; men nu er det ofte saaledes at intet Andet kan give mig Magt over min ustyrlige Natur og føre min Sjæl paa Frelsens Vei, end alene denne Styrkelse som jeg synes ligner den Drik af Løvehjertet jeg i min Ungdom læste om i Saxo at Hadding (ja var det ikke ham) sang om: „den Drik skal qvæge som klaren Viin og linde læge som Olie fiin, i

alle Lemmer Du Liv fornemmer som født paany.“*) Jeg kan rigtignok ikke Andet end synes at da jeg mærker hvordan den hellige Nadver opholder mit Liv og saa ofte redder mig af stor Nød og gjenføder Glæden hos mig saa den staaer op igjen som fra de Døde, og da jeg synes at al det christelige Liv jeg har, al mit Evigheds Liv ja: at jeg lever, er kun derved at jeg ofte nyder Herrens Nadvere, saa synes det mig rigtignok at det ogsaa maatte være gavnligt for Andre; men nu f. Ex. i Aften staaer det for mig som dog Mgdl. slet ikke behøver at gaae oftere end hun gjør, da hun er meget bedre end jeg og de fleste Andre har ganske anderledens nok til dagligdags end jeg; men jeg kan bestemt ikke undvære det. Der kunde nok komme en Tid hvor jeg f. Ex. et heelt halvt Aar igjennem kunde leve uden stærk Bevægelse, eller store Farer i mit Liv, men saalænge den Tid ikke kommer maa jeg saa ikke nok faae Pastor Gr.s Samtykke til at gaae ofte til Herrens Bord? Jeg troer mig ganske fri for at noget eneste Mske har indvirket paa mig i den Henseende; thi hvad f. Ex. Scheuermann angaar, da behager han ikke min Natur; jeg har endog en Fristelse til at have Noget imod ham (jeg tænker dog nok den Følelse mod ham skal gaae over, maaske den allerede er det) saa det kan neppe være Andet end Trangen og Længslen efter hvad min Natur behøver der bringer mig til maaskee endog at gjøre Pastor Gr. imod heri. Jeg vilde saa gjerne have Deres Velsignelse eller Samtykke til at følge min Trang heri. Men maaske Pastor Gr. ogsaa kunde belære mig saaledes, at jeg kunde føle at jeg skulde og burde være mere maadeholdende, og da vilde jeg ogsaa rette mig derefter, men saalænge jeg ikke føler det er Guds Villie, at jeg skal afholde mig meer derfra, saa maa jeg jo følge min Overbeviisning. — — —

Deres hengivne

Elise Stampe.

*Til Elise Stampe.**

652.

Khvn. 13 Septbr. 1856.

Ja, min kiære Konfirmand! jeg veed nok, det er en ligesaa farlig som fornøielig Sag at skifte venlige Ord med en Kvinde om hvad vort Liv og vor Fred beroer paa, og noget af det Farligste er netop det, som Mandfolk sædvanlig glemmer, at naar Kvinden forudsætter, hun i alt Fald i sin Skriftefader, har en Mand for sig, som kiender hende tilbunds og kan be-

*) eller den Gamle sang for Hadding derom. (Gr.s Saxooversætt.)

dømme hendes indvortes Tilstand, da er det, hvad enten hun veed det eller ikke, en stor Feiltagelse, som Skriftefaderen, fordi den smigrer ham, fristes til at overse, eller rettere til at gaae ind paa og spille Vorherre eller hans Aand, som igrunden er eet og det samme. Til min store Lykke har jeg nu vel for længe siden opdaget, at det er „P a v e - N y k k e r“ som vi mortenlutherske og evangeliske Prædikanter tilgavns maae tage os i Agt for; men det er dog først meget seent, jeg har faaet Mod til baade at sige mig selv i mine Øine og at være det bekiendt, at hvad jeg end ellers kan vide om Guds Vei paa Jorden i det Skjulte, saa er det dog kun meget lidt, jeg veed om Hans Veie i det Hemmeligste af alt paa Jorden, som er K v i n d e n s H j e r t e, saa at, naar jeg har forbrudt den os ved og med Guds Ordet aabenbarede Vei til Menneske-Hjertet og Besøgelsens salige Øiemed, da maa jeg henvise Menneske-Hjertet i sin Kraft, altsaa Kvindehjertet til Guds-Ordet med Guds-Aanden og til sig selv, der at finde saavel Lyset over Livets Vei, som Lysten til at følge den.

Naar De derfor vil have mig til at sige og skrive et bestemt J a eller N e i til Deres Ønske om at gaae meget tiere til Alters end jeg og de fleste Christne nuomstunder, fordi De føler inderlig Trang dertil, da faaer De igrunden ikke andet Svar af mig end det, De udentvivl veed, jeg pleier at give, og det er jo, at saavidt jeg veed, gik de første Christne til Alters h v e r S ø n d a g og maaske endnu tiere, saa jeg tvivler ikke paa, at bliver vi engang ligesaa voxne Christne, som de var, da vil vi alle føle Trang til det samme og have samme Velsignelse af Vorherres og alle Guds Børns daglige Brød, men at jeg troer, det under vore meget daarlige baade indvortes og udvortes Forhold til Herren og hans Bord, maa i Regelen være ganske anderledes, medens jeg, saavidt de udvortes Forhold i Stats-Kirken tillader, føier dem, der vil være U n d t a g e l s e r fra Regelen, uden at opkaste mig til Dommer over Næstens Samvittighed.

Hvor der imidlertid er et saa nært og venligt Forhold, som mellem Dem og mig, tør jeg ikke ganske vægre mig ved m u n d l i g at sige min Hjertensmening om denne Sag, i k k e som Skriftefader eller som Sjælesørger, thi jeg er ingen af Delene igrunden og vil ingen Rolle spille i den kirkelige Komædie, men som gammel-christelig Ven, og, skjøndt det næsten er en fortvivlet Sag at skrive om hvad man neppe nok kan tale om, uden Fare for at fortælle sig eller blive misforstaaet, saa er jeg nu engang saa aabenbar en Vovehals med Pennen, at Neppe nogen kan troe, jeg er bange for at skrive

om hvad det skal være saa min Vægning maatte næsten nødvendig misforstaaes mere end min Skrift kan det hos venlige Læsere.

Saa meget kan jeg da baade sige og skrive med Sikkerhed til gode Venner, at hvis jeg hid indtil, saavidt, som jeg christelig er kommet, skulde have følt Trang til hyppig Altergang, da vilde det have været, fordi jeg egenlig kun betragtede Nadveren som en guddommelig Beseigling paa den Syns-Forladelse, der tilsagdes mig ved det saakaldte Skriftemaal, og dette vilde være en meget skiæv og skadelig Betragtning af Herrens Bord, der igunden slet intet har med Skriftemaalet at gøre, saaledes som vi paa egen Haand har forbundet det med Altergangen. Da vi imidlertid alle trænger til en daglig Syns-Forladelse, saa bør det ikke forundre mig, at den troende Kvinde, meer end den troende Mand kan føle sig fristet til at tage den fristende Forbindelse, som vi har vovet paa mellem Skriftemaalet og Altergangen, for gode Varer, og deri at søge en Fred, som hun synes ingen anden Steds er at finde, men det er en Fristelse, som jeg er vis paa, vil overvindes, naar man søger den guddommelige Syns-Forladelse hvor Herren har lagt den: i Daaben som Renselses-Badet, og lærer af sit Fadervor, at den menneskelige, indbyrdes Syndforladelse beroer paa den indbyrdes Kiærlighed, som ganske rigtig udspringer af Nadveren, men kun naar Nadveren betragtes og nydes ene og alene som det ny i Daaben fødte Livs Næring: Mad og Drikke til et evigt Liv, som det gamle Menneske slet ikke kan nyde og maa ikke tage til Indtægt.

Kun i saadan dunkel Almindelighed kan og tør jeg sige noget Sikkert om Nadverens Nydelse og maa selv hos mine bedste Venner, især af Kvindekjønnen, overlade den klare Anvendelse til Guds Aand i deres eget Hjerte, hvor jo Krogene ere saa mange og saa mørke, at kun Gud kiender og kan oplyse dem.

Jeg tør derfor ogsaa kun løselig berøre hvad De skriver om den levende Følelse af Herrens Nærværelse, da det paa den ene Side er en meget herrlig og vigtig, men paa den anden Side meget dunkel og vanskelig Sag, som især Nonne-Livet maa have lært os at tænke og tale varsom og sagte om, men naar Ordet om Jesus Christus, som Naaden og Sandheden, er blevet levende hos os, da vil det Ord altid være en hellig Lampe i Natten, der brænder til Morgenrøden.

Tag nu venlig tiltakke med det Svar, jeg kunde give, og om De end finder det utilfredsstillende, saa tænker jeg dog, De

deraf skal see, at jeg vil heller svække Deres Tillid til mig i aandelige Ting, end jeg vilde skuffe den, fordi jeg er Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Til F. W. T. Fribert.**

653.

Kbhvn. 14. Febr. 1857.

Høistærede Frænde!

Saasnart jeg havde modtaget Deres Brev om Ulæmpen for Fyenboerne ved at udskrives til 6te Dragon-Regiment og holdes længere inde til Garnisons-Tjeneste end andre, da undersøgte jeg naturligviis, hvad herved kunde være at gjøre, og prøvede paa at stille en Forespørgsel til Justits-Ministeren om denne Sag, men Formanden vilde end ikke sætte denne Forespørgsel paa Dags-Ordenen, saa det gaaer i denne, som i saamange Henseender, som i det gamle Cancellies Dage, at herved er Intet at gjøre.

Sagen, hører jeg, er for Resten den, at efter Armée-Planen beroer det paa Krigs-Ministeren og de vedkommende militære Befalingsmand, hvor længe, indtil 4 Aar, Kavalleristerne skal holdes inde, kun at der, saavidt mueligt, skal findes Ligelighed.

Skulde der altsaa prøves noget paa Rigsdagen, maatte det være ved et Andragende, hvori det oplystes, at der med Fyenboerne ved 6te Dragon-Regiment finder en iøinefaldende Uligelighed Sted, da jeg saa kunde gjøre dette Andragende til mit og foreslaae Thinget at henvise det til Justits-Ministeren, thi med Krigs-Ministeren selv har vi nu ikke meer at gjøre end at skaffe ham de Penge og Folk, som forlanges af os, og lade ham raade for Resten.

Med venligst Hilsen fra Svend og Deres

N. F. S. Grundtvig.

Fra P. C. Kierkegaard.

654.

Aalborg ²⁰/₃ 57.

Kjære Herr Pastor Grundtvig.

Dersom der var mødt mig Noget, saa havde De sagtens alt for længe siden havt Brev fra mig; som derimod Sagerne staae, har jeg Intet at skrive, just fordi jeg naturligvis vil skrive ikke blot Noget, men Noget herfra, Noget om Forholdene her, eller dog ialtfald om mig i disse Forhold. Maaskee

forstaaer jeg ikke, hvad jeg seer og hører, som jeg da med Aarene mere og mere trænges tilbage fra min Ungdoms Tanke, at jeg var et godt Hoved, idetmindste forudsee og gjen-nemskue nok de Fleste, især i dette kloge Land, Forhold og Personer længe før jeg. Vist er i altfald, at jeg endnu ikke veed, hvordan jeg er stedt. Hvad saaledes de verdslige Forretninger angaaer, hvilke jeg naturligvis var noget bange for, saa gaae de hidindtil, sagt i en god Tid, ved en Amanuensis Hjelp saa let som muligt. Jeg siger: sagt i en god Tid — thi jeg længes slet ikke efter at komme paa Grund. Men paa den anden Side har jeg rigtignok en Følelse af, at der ogsaa i dem skulde indtræde en Forandring, naar ikke Sagen egenlig skal være og blive den, at de bestyres af ham og underskrives B. eller K., eftersom Navnet just hedder i Statskalenderen. Men nogle Smaaændringer, hvori blandt ogsaa den at lade Kassen flytte hjem i Bispegaarden igjen, hvorfra den nok i Fogtmans Tid var flyttet bort, kan vel, som jeg haaber, have deres Nytte. men ere dog neppe de, for hvis Skyld jeg er her. Og hvad dernæst Tilsynet, navnlig for det Første med hvad her forkyn-des angaaer, saa har udentvivl de sidste Aar havt en stærk Indflydelse derpaa : paa Forkyndelsen; skuffer jeg mig ikke, er derhos endog strax Toner af mine Melodier taget lidt ind med, og Talentet, hvormed der tales og læres, ikke ringe, saa det baade er mig vanskeligt at blive klar over, hvad jeg egen-ligen har imod Noget af det, jeg hører, og derhos næsten ube-gribeligt, hvorvidt og hvorpaa Menigheden vil kunne mærke, om der er Noget eiendommeligt, maaskee ogsaa nogen stille Tiltrettevisning og Berigtigelse i, hvad jeg siger, og det uagtet jeg afvigte Søndag begyndte med at gaae baade Ritual og Skik og Brug temmelig nær, idet jeg til Aftensang i over een Time prækede over: Du siger det, thi Konge er jeg. Snarest er jeg maaskee endnu for Øjeblikket ved at blive forstaaet og at for-staae Adjunkterne, altsaa igjen paa Professorveien, som jeg dog nu har et Slags Forestilling om, at jeg skulde idetmindste supplere ved at tale bedst for de Smaa og for de Gamle: Børn og Hospitals-Lemmer. Den Forestilling om en Biskops, vel ikke Tilsyns-Virksomhed, som jeg er kommen fra Talen om, men Forkynder-Virksomhed, har nemlig længe ligget mig nær, hvad Børnene angaaer ifølge en Yttring af Dem mange Aar tilbage. Skal jeg imidlertid endnu sige et Ord om Til-synet, saa lad mig tilføie, hvad der maaskee kan synes et ironisk Indfald, men egenlig er sandt, ja er et af de faa Punkter, hvori jeg hidindtil alene har følt mig berørt af Livs-Opgaver heroppe, at jeg, naar der hver Dag indløbe Ansøgninger om

sjellandske og fynske Kald, og jeg „efter de ved Embedet værende Optegnelser“ maa anbefale Vedkommende, baade forbauses, ja forfærdes over den Uro og Flyttelyst, der næsten erindrer om Bevægelsen til Amerika i det 16 og i vort Aarhundrede, eller om den til Palæstina i det tolvte, — og derhos overraskes over at have saamange begavede, nidkjære Præster, der føre en særdeles christelig Vandel, heroppe — og endeligen vel ogsaa begynder at øine, hvor vanskeligt det maa være at faae en vitterligen intet mindre end begavet eller christelig Person ligesom standset og forevist, endsige forvist, medens hele Rækken i en stadig Revue passerer forbi Provst og Bisp og anbefales til Kongens Naade. Kun Eet har jeg kunnet begynde, netop ogsaa kun begynde, med, p r i v a t at skjænde og at formane, maaske er det Maaden for det Første, idetmindste havde jeg et Indtryk deraf, som om det ikke skulde være aldeles spildt.

Nu, kjære Pastor Grundtvig, for disse Liniers Skyld lønede det sig vistnok ikke at have opsat Oversendelsen af indlagte Udtalelse indtil nu. Men ganske nøgen vilde jeg dog ikke sende den, og saaledes maa jeg da haabe, at De vil tage tiltakke. Det er, som De vil see, intet „Hyrdebrev“, thi det Ord vilde jeg ikke gjerne tage forfængeligt, men et lille Forsøg paa, da jeg netop er kommen til den Egn, hvor jeg har de færreste Bekjendte, at følge Reglen: tal, forat jeg kan see Dig.

Med hjertelig Taknemlighed og Hengivenhed

P. Chr. Kierkegaard.

*Til Elise Stampe.**

655.

Rønnebæksholm 1857 Jun 23.

Kiære Veninde! skøndt jeg ikke har isinde at sende Dem noget Brev herfra, saa har jeg dog isinde at sende Dem et, og da det dog nærmest vil være Frugt af vor Samtale her, faldt det mig ind, at Brevet ogsaa bedst maatte begyndes her, førend andre Tanker fordunklede Mindet om de sidst forløbne Dage. Først vil jeg da ogsaa herved yttre min Glæde over det Indtryk, vore Samtaler gjorde paa mig da det var Indtrykket af den Fred i Hjertet og den Rolighed i Tankegangen, som udmærker Guds Freden i Vorherres Jesu Christi Tro.

Dernæst vil jeg, med Hensyn saavel paa de sidste Dages Samtale som paa Samtalen i Vinterens Løb, som fandt Sted, De husker nok, langt over min Forventning, gientage hvad jeg mundlig yttrede, om min Forundring, eller egenlig min

Sorg over, at de Kvinde-Hjerter, der føle sig tiltalte, trøstede og opmuntrede ved min Forkyndelse af Evangeliet, uden dog selv at erfare det ny Livs Giennembrud og Væxt, ikke synes at føle nogen Drift og Trang til Samtale, venlig Samtale med mig om de Ting, som høre til Guds Rige, uagtet en saadan venlig Samtale er det eneste, hvorved vi med Guds Hjælp hos hinanden kan aabne og fremkalde og ligesom betrygge og befæste H a n s, den Helligaands Virksomhed, som udretter alt Godt for os alle i Vorherres J e s u Navn.

Naar man derfor skyer dette Middel, da maa det, efter min Forstand, enten være fordi man vil undskylde sig ved Herrens Kald, eller hvad der let kommer til at løbe ud paa det samme, tør ikke for Verden staae i et venligt Forhold til mig, begge Dele har hos det faldne Menneske saameget fristende, at det egenlig ikke kan forundre mig at mødes dermed, men naar vi har det Haab, at Hjertet dog igrunden begiærer det evige Liv og vil og kan ikke nøies med noget mindre, saa er det dog sørgeligt. Imidlertid maa jeg dog lægge til, at da Hovedgrunden ligesaavel kan ligge i Mangel paa Ild og Kraft hos Taleren som i Mangel paa Tro og Tillid hos Tilhørerne, saa maa jeg ikke dømme, men skal i denne, som i enhver Henseende bie paa Herren og forvente ham.

Søndag.

Jeg er da kommet i mine gamle Folder og har holdt Guds-tjeneste i Slotskirken med en talrig Forsamling, og det faldt mig ind ved Dagens Evangelium, at det nok kunde være godt engang jævnt og tydelig at besvare de Spørgsmaal: hvem er i de to smaa Lignelser Hyrden! hvem er det fortabte Faar! hvem er K v i n d e n? og hvad er det for en Guld-Skilli ng, som hun tabde, men tændte Lys og ledte om, til hun fandt den, gladere over den Ene, som var tabt, end over de Ni, som ei havde været i Fare. De tre første Spørgsmaal, seer De nok, besvarer omtrent sig selv, saa Hyrden er Christus, det fortabte Faar hele den faldne, vildfarende Menneske-Slægt, og K v i n d e n er Menigheden, skiøndt naturligviis ogsaa hos os alle og enhver i Menigheden, Menneske-Hjertet og Hjerte-Mennesket, der af Aanden fornyes efter Guds-Billedet i Herren.

Den tabte Guld-Penge derimod som Menigheden efter Lignelsen skulde tabe, men ved et nyt Lys, ligesom en Nyttæ-nding, finde igien og glæde sig over i Samfund med alle Ven-inderne, som er Hjerterne i Himlen og Guds Paradis, den har først ganske nylig klaret sig for mig, saa jeg tvivler ikke om,

det jo vil glæde Dem, og i det hele mine Tilhørere, at gøres opmærksom derpaa.

Den aandelige Guld-Penge, som Menigheden vitterlig tabde i Pavedømmets Mørke men har siden Reformationen tændt Lys og feiet Huset for at finde er nemlig aabenbar Evangeliets Prædiken og levende Forkyndelse med glødende Tunger, som det lød fra Begyndelsen, og skøndt man ved sin egen Skriftklogskabs Lys ledte og feiede saagodtsom i Mørke og fandt kun Skyggen af hvad der var talt i den kapitelfaste Prædiken, saa blev dog Guld-Pengen fundet og findes daglig, da Kvinden tændte det rette Lys, eller rettere tog Skieppen bort, hvorunder de Skriftkloge havde sat Herrens og Menighedens Lys, som kunde og skulde altid staae paa Lysestagen og skinne for alle Folk i Huset, thi dette Lys er jo det „Troens Ord“ der skal bekiendes og forkyndes for alle Folk paa alle Tungemaal, og som fører den Aand med sig, der forkynder Evangelium med glødende Tunge for alle Folk paa deres Modersmaal, som de er fødte i. Dette er Guld-Pengen hvis Billede og Overskrift altid er den korsfæstede men igjen opstandne Herres Billede og Overskrift, ikke gjort med Menneske-Hænder men med Guds egen Finger, ikke til verdslig Øienlyst, men til aandelig og hjertelig Lyst og Glæde i Fællesskab med alle de evigglade Sjæle og Hjerter som af Kiærlighedens Bæger drikke Salighedens Kalk ved den store Nadver! Vel har jeg havt meget imod at gøre saadanne skriftlige Udtog af min Prædiken, men min Marie krævede dem i sin Tid af mig, naar hun var fraværende, og havde saamegen Glæde deraf, at jeg har lært, der kan og bør gøres Undtagelser, og at jeg finder, her netop er et Tilfælde, hvor Undtagelsen rimelig kan finde Sted, vil ikke forundre Dem efter hvad vi har talt sammen og glade deelt med hinanden i Herrens Navn!

Hils Holger og hvem De ellers vil og synes fra

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til N. G. Blædel.

656.

Khvn. 29 Jan. 1857.

Deres Høiærværdighed har gjort mig den Ære i Bestyrelsens Navn at indbyde mig til det paatænkte Nordiske Kirke-

møde, og da jeg maa tage det for andet end en Høflighed, maa jeg da ogsaa svare med andet end en sædvanlig Taksigelse for Opmærksomheden.

Først maa jeg da bemærke, at jeg naturligviis, uden Hensyn paa, om jeg særlig indbødes eller ikke, har overveiet, om jeg kunde og skulde tage nogen personlig Deel i dette Kirkemødes Forhandlinger, men at jeg paa dette Trin fandt overveiende Grund til at holde mig tilbage.

I min Alderdom, da der næppe er Spor tilbage af min Ungdoms Stridbarhed paa Aandens Enemærker, falder det mig nemlig mest naturligt ikke paa nogen Maade at yppe Trætte, men kun at svare paa Tiltale, og paa den anden Side kunde jeg dog ikke indskrænke min personlige Deltagelse i et Kirkemøde som det Forestaaende til Foredrag om et eller andet kirkeligt Æmne, saavidt mueligt uden for de brændende Spørgsmaal, men jeg maatte netop, som en christelig Olding, saa at sige „beskikke min Deel i Huset“ og ret med Flid afhandle det brændende Spørgsmaal om „Guds-Ordet af Herrens egen Mund“ baade som Lys-Moderen og som Livs-Roden i Menigheden.

Da jeg nu har antaget, at dette Kirkemøde egenlig er paa-tænkt og berammet til giensidig Bestyrkelse og Opmuntring i og ved det, som alle Deltagerne omtrent kunde forudsættes enige om, saa vilde min Optrædelse i hvad mange vilde kalde en stridig Retning, i det mindste faae Skin af en Udæskning, der forstyrrede den broderlige Vexelvirkning.

Derfor maa jeg ogsaa nu, efter den ærefulde Indbydelse, rette det Spørgsmaal til Bestyrelsen, om den seer Sagen i samme Lys eller ikke? da det maa bestemme mig til enten at møde eller udeblive.

Da det er saa langt som mueligt fra min Hensigt at yppe Trætte, eller at kaste anden „Ild paa Jorden“ end Vorherre selv har kastet, saa vil udentvivl den ærede Bestyrelse troe mig, at jeg vilde behandle det brændende Spørgsmaal med al den Nænsomhed, jeg kunde overkomme, og med den Forsynlighed, hvormed „Ild og Lys“ skal behandles ligesaavel i Aandens, som i Haandens Virkekreds, men vi veed alle, at end ikke deri er nogen Borgen for, at jo en sikker og myndig Fremstilling af en meget omtvistet Sag vil kunne ansees for et grueligt Stormløb, saa det er en Muelighed, hvorpaa man ogsaa maa være belavet. Derfor maa jeg bede den ærede Bestyrelse ved et Ord, mundtligt eller skriftligt, at lade mig vide,

Lin. 6 f. o.: Jfr. Brev af 18/1 om Mødet.

om den, ogsaa efter denne Oplysning om min Betragtning af Forholdet, ønsker min personlige Deltagelse i Kirkemødet?

ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Elise Stampe.

657.

Nysø den 4de Juli 57.

Kjære Pastor Grundtvig!

— — — — Jeg vil nu gjerne, siden jeg skriver til Pastor Gr. fortælle lidt meer med det Samme. Jeg kom saaledes igaar som saa ofte til at tænke paa et eller andet Udtryk i Pastor Gr's lille Bibel-Krønike for Børn og fik da Lyst til at fortælle Dem, hvad jeg oftere har tænkt paa, at det er næsten det eneste Indtryk af Gud jeg fik i min Barndom, det var i den Bog; jeg husker endnu at det var min Belønning naar jeg havde stavet en Historie godt, at Fader da læste den høit for mig, og det var et saa stort og dybt Indtryk af Gud og Msks Forhold til Gud, jeg fik af den lille Bog, at jeg saa ofte endnu i Aanden hører et eller andet Ord i den, med den Tone og Farve som den tidlige Barndoms forunderlige dunkle, men ofte stærke Følelser og Forestillinger gav det; og ofte forstaaer jeg noget af Biblen bedre ved hvad jeg husker fra den lille Bibelkrønike, saa den er mig paa mange Maader kjær, men dog allermeest fordi den gjemmer de inderligste af min Barndoms Indtryk, af samme Slags som jeg næsten kun har et foruden; for jeg voxede hvad den Slags Indtryk angaaer, egentlig op for Lud og koldt Vand, da Ingen sagde mig Noget om sligt; men jeg husker da jeg var ganske Lille at jeg havde hørt Nogen sige, enten Barnepigen eller hvem det var, at Vorherres Billede var i Hvedekornet; og saa staaer det saa tydeligt for mig hvordan jeg sad ganske alene med et Hvedekorn, saa dybt fordybet i Betragtningen af det lille Ansigt man i den ene Ende af Kornet seer, ganske betaget af Glæde og Ærefrygt ved Tanken om at saadan saae alsaar Vorherre ud og nu vidste jeg alsaar hvordan han var. Det synes maaskee ikke saa for Andre; men for min Følelse er det ganske det samme Indtryk jeg har af denne Erindring, som af den af den lille Bibelkrønike. Men saa ved Barndommens Overgang til Ungdommen, en halvanden Aar før min Confirmation kom jeg til at læse*) med Pastor Grundtvig, og fra den Tid af og især i min

*) det kalder man jo læse men det var da ikke Læsning jeg gik til hos P. Gr.

Comfirmationstid fik jeg en stærk Begeistring for Christus og Daaben og Nadveren dybt ind i Hjertet ogsaa Følelsen for Troens Ord; den Begeistring vendte jeg ogsaa ofte tilbage til og den lignede min Fædrelandskjærlighed og mine andre stærke Følelser; men jeg kunde ikke komme ud af at bruge min Tro i Livet; og Livet rev mig ganske hen med sig mens min poetiske Kjærlighed til Christendommen aldrig kunde forsvinde, skjøndt jeg tumledes omkring af mine Sorger og Drømmerier og min Higen efter en Lykke i denne Verden som jeg ikke kunde opnaae; men saa da jeg mærkede at hvis jeg ikke rev mit Haab fra det, som det alene knyttede sig til, saa kunde Christus ingen Magt faae over mig, saa var det især Mindet om min Comfirmation og at jeg i min første Ungdoms Kjærlighed til Vorherre Jesus ligesom havde Noget at komme tilbage til, og den smeltende Følelse af at jeg havde forladt den der elskede mig, for at give al min Varme til En der ikke elskede mig, at jeg havde forladt min sande min eneste trofaste Ven, den Følelse rørte mig saa stærkt til at stride den gode Strid; og saaledes kunde jeg takke min Comfirmation for at jeg blev vakt. Og saa nu endelig er det ved den Samme, ved Pastor Grundtvig ved hvem jeg fik det første Glimt, og det første Lys at jeg nu endelig ogsaa har paa mine gamle Dage, eller dog sildigt i Livet men endnu tidsnok, faaet det Lys hvorved saa meget af det Menneskeliv der gik tabt ved den voldsomme Forandring Opvække[1]sen gjorde i mit Liv og min inderste Sjel, saa meget af dette Menneskeliv, ja endog ligesom baade min Barndom og Ungdom er kommet igjen; og al det som er kommet tilbage er kommet bedre og glædeligere tilbage end det var der nogen-sinde før. Efter alt dette, kan De nok see hvilken Lykke det var for mig at Gud styrede Liv saa underligt at jeg skulde lære Pastor Gr. at kjende og at Snorene faldt for mig paa de liflige Steder. Men jeg veed ikke om P. Gr. ikke er meget kjed af at jeg har skrevet saa meget om mig selv, nu vil jeg ogsaa holde op.

Deres hengivne

Elise Stampe.

Til Elise Stampe.

658.

Khvn 18de Juli 1857.

Kjære Veninde!

Holger har sagtens fortalt Dem en Deel om det Skandinaviske Kirkemøde, som i denne Uge virkelig er blevet fulgt af

Kiøbenhavnerne med mere Opmærksomhed, end man kunde ventet men jeg formoder dog, at De gierne seer en lille Beretning af mig derom, og jeg giver den gierne, saa meget mere, som det hardtad er en Trang hos os, naar vi har maattet tale endeel om vigtige Ting uden synderlig at forstaaes, da at udtrykke sin Beklagelse eller sin Forundring derover til En, man veed, kan og vil dele den.

Jeg havde slet ikke havt isinde at blande mig i en Forsamling, hvoraf jeg ikke ventede stort andet end Kiedsommelighed, men da man udtrykkelig indbød mig, skiøndt jeg strax erklærede hverken at kunne eller ville undgaae det brændende Spørgsmaal om det levende Guds-Ord, saa turde jeg dog ikke vægre mig ved at gaae med, og da man bad mig aabne Forhandlingerne med en Velkomst, saa gjorde jeg ogsaa det, og forbeholdt mig blot derved aabenlydt, senere at stille min bekiendte Grundsætning i sit rette Lys, den Grundsætning nemlig, at det er med Herrens eget Ord til os ved den hellige Daab og ved den hellige Nadver, at Christendommen lever og døer, og at Christi Kirke staaer og falder.

Dette stræbde jeg da ogsaa at gjøre i Onsdags, da jeg tog mig for at vise deels at det gjaldt om denne min Grundsætning, hvad der altid har giældt om Christi Evangelium, at hvormeget end de Lærde og Skriftkloge kan tvistes og har tvistedes derom, saa er det dog igrunnen slet intet lærd Spørgsmaal, men et Livs-Spørgsmaal baade for Læg og Lærd, som kun de Trøendes Livs-Erfaring kan gyldig besvare, deels dette, og deels at vise, at naar de Lærde vil hindre Menigheden fra at gjøre denne Livs-Erfaring ved det Skrig, at min Grundsætning om Herrens mundlige Ord i alt Fald er aldeles uluthersk, da er dette aldeles uluthersk, aabenbar stridende mod Morten Luthers Aand og Ord. Jeg henviste nemlig i denne Henseende til, hvad man skulde forudsætte, maatte i det mindste være alle lutherske Præster bekiendt, at Luther, ligesaavel som jeg, indskærpede, at „Ordet og Troen“ det levende Guds-Ord og Menneske-Hjertets levende Tro udrettede hele Gienløsningens og Saliggjørelsens Værk, saa det saakaldte Ny hos mig var kun den Oplysning, at det er ved Daaben efter Herrens egen Indstiftelse, at det levende Guds Ord siger Troen, saa ene der kan den levende Tro finde og fæste sig til Guds-Ordet i sin levendegjørende Kraft.

Det viste sig imidlertid snart, at dette var en mørk Tale for de Fleste og ret egenlig for Lunds berømte og i mange Hen-

seender udmærkede Biskop Thomander med hans 40 skaanske Præster, og selv efterat Biskop Kierkegaard paa sin meget slaaende, men ikke jævne og klare Maade havde stræbt at aabne deres Øine, fandt jeg det nødvendigt kort og enfoldigt at fortælle, at hvad jeg kaldte det levende Guds-Ord paa ingen Maade var en ny Aabenbaring, som jeg brystede mig af, men kun den samme Daabs-Pagt, som Ansgar fra Begyndelsen havde oprettet baade med Danske og Svenske, det samme „Fadervor“ som man havde kaldt Herrens Bøn og bedt i Jesu Navn, saa længe man havde vidst at nævne det, og endelig de saakaldte Indstiftelsens Ord, hvormed Døbelsen og Nadveren har været forrettet fra Arildstid. — Man vedblev imidlertid at tale lige forvirret om Grundtvigianismen eller den saakaldte kirkelige Anskuelse, saa jeg maatte opgive Haabet om i det Hele at blive andet end misforstaaet.

Mødets egenlige Forhandlinger sluttede imidlertid med en stor Mærkværdighed, idet Bonden Peder Larsen (Skræppenborg) besteg Kathederet og talde vist en heel Time under ikke saa liden Opmærksomhed, idet han bredt men varmt og levende fortalte om sin aandelige Kamp og Seier og formanede de Lærde til ikke at stride mod min Oplysning, som han efter megen Tvivlraadighed havde fundet velgrundet og tilfredsstillende.

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Elise Stampe.

659.

Nysø den 14de Septbr. 57.

Kjære Pastor Grundtvig!

Det var vist Synd at sige at der manglede mig Lyst til at besøge Pastor Grundtvig da jeg sidst var 9 Dage i Byen, sidst i Juli. Grunden skulde jeg skrive til Pastor Gr. hvis jeg ikke frygtede for at kjede Dem med at kaage en lang Suppe paa en Pølsepind, som Pastor Gr. dog lettere kunde faae ned mundtlig end skriftlig hvis De nogensinde gider hørt den. Før den Tid og efter den Tid har jeg næsten haft ligesaa megen Lyst til at skrive til Dem, som jeg altid har til at høre P. Gr. tale; skrive for muligviis at faa et lille Ord igjen; men jeg har dog ikke før nu rigtig faaet Mod dertil da jeg ikke vidste om P. Gr. var blevet vred for noget i mit sidste Brev, eller fordi jeg havde givet mig af med Mormoner. Det første tænkte jeg kun fordi jeg havde en undselig Følelse af hvor meget forkert jeg kan have skrevet og at det var gruelig ind-

bildsk at skrive om mig selv til P. Gr.; det Andet fordi Jeannina sagde mig hvormeget P. Gr. var imod at jeg gik til den mormonske Kvinde som jeg har kjær og som jeg er saa glad og rolig ved at tænke paa at jeg rigtig fik talt med hende, jeg er saa vis paa at det engang vil vise sig ikke at have været forgjæves, naar Guds Time kommer. Af disse Grunde frygtede jeg da for at plage P. Gr. med Brev, men nu synes jeg dog jeg kunde dog engang prøve min Lykke igjen. — — — —

Jeg tænkte idag paa om P. Gr. dog ikke vil sige at som Mskne endnu er, saa er ikke alt Liv i os endnu Ord, hverken menneskeligt eller christeligt. Jeg kjender saa mange Kvinder der endnu mindre end jeg selv have Ordet i deres Magt, men som dog have saa meget inde. I denne Verden har dog ogsaa Udtrykket sin Grendse, siden Paulus hørte „uudsigelige“ Ord som det ikke var givet noget Mske at udtale. Jeg trænger blot til at faa denne Grendse indrømmet af Dem, fordi jeg føler den er der; men derfor føler jeg ligemeget at uden Ordet kan man vel ligesaavel menneskeligt som christeligt sige at vi vare fortabte. Jeg synes ogsaa at der er til alle Tider et gaaende Guds Ord som det Apostelskriften er et Billede paa, ligesom der er det gjænfødende og det nærende blivende, staaende Guds Ord. Men er det gaaende ikke det som i Forkyndelsen ikke bestemt kan skjælnes fra det menneskelige Vidnesbyrd som det undertiden besjeler? Jeg har desværre aldrig ganske sikkert følt andre end P. Gr. tale saaledes at jeg følte det ikke var dem selv som talte; thi ellers saa hvor meget end det christeligt rørte mig, hvad Andre sagde, hændtes det mig dog ikke at ligefrem Aanden kom til og i mig i det Samme saadan som det er skeet nogle Gange naar jeg har hørt P. Gr. tale, saa at jeg er derved blevet vis paa at der er ogsaa et saadant Guds Ord paa Jorden som det Apostlene talte; men som til enhver Tid tales kun med den Kraft som Menigheden er voxen til at kunde høre det, da det staaer i Maal med Menigheden. Derfor er det mig en saa stor Glæde at jeg har ikke blot et levende ny Testament i Pagten, men ogsaa saa at sige en levende Apostelskrift, jeg mener et gaaende Guds Ord at kunde høre og som jeg venter ogsaa at faae at høre af Flere i Menigheden, da jeg nu veed det er ilive iblandt os. P. Gr. maa ikke blive vred fordi jeg sagde en levende Skrift, jeg mente jo just at det Andre søge om i Skrift have vi i Tale.

Jeg huskede forleden paa at Pastor Grundtvig sagde engang i Kirken, jeg veed ikke om det var i Skriftetalen eller i Nadver-Ordet selv: „som er udgydt for Eder“ istedetfor „som

udgydes for Eder“ jeg vilde gjerne vide om det var Deres Mening at det er rigtigt saaledes; thi skjøndt det er skeet at Herrens Blod er udgydt, saa skeer det dog for os i Ordet, saa jeg tænkte det var rigtigt som det nu lyder i Kirken ved Nadveren; men fordi jeg lagde Mærke til at De (formodentlig i Skriftetalen) sagde Nadverordet anderledens den Dag end ellers, saa vilde jeg gjerne vide om Pastor Gr. mener det skulde lyde som i den forbigangne Tid. Jeg tænkte ogsaa paa idag om da den Hellig Aand kom Pintsedag over Apostlene det ikke ogsaa skete ((nu jeg tænkte ikke ganske hvad jeg skriver; men nu vil jeg hælst spørge derom paa denne Maade)) ved at Pagten sagdes imellem dem; jeg veed jo man kan ikke vide sligt, men jeg mener blot at man maa dog tænke sig det skete ved Ordet, for i Almindelighed tænker man sig at de sade ganske tause; men jeg synes ikke det er rimeligt at Herren vilde indføre Trøsteren i Verden uden ved Pagten, som det jo kun er formedelst Guds Pagt med os at han kunde komme til denne Verden, ind i Menneskeslægten og som det jo er Veien for enhver af os til at faae ham. Jeg vil nu bede Pastor Gr. saa meget om at være overbærende imod mig og ikke tage det saa nøie om jeg udtrykker mig galt, eller jeg kommer til at sige noget reent Galt. Jeg har saa ofte saa mange saadan Spørgsmaal; men jeg grubler dog aldrig derover, for deels ligger det ikke i min Natur at gjøre mig Hovedbrud, deels kommer man ikke videre ved Grublen, deels har jeg jo det Bedste; men naar jeg ved Leilighed kan faae lidt at vide af Pastor Gr. nyder jeg det saa overordentligt.

Vil De hilse Meta saa meget, Maren og lille Fred[r]ik ogsaa.

Deres hengivne taknemlige

Elise Stampe.

*Til Elise Stampe.**

660.

Khvn. 17 Septbr. 1857.

Kiære Veninde! ud i en Kiøre, uden alle Komplimenter, saaledes maa jeg nok skrive, om ikke for andet, saa for at hevne mig paa Dem, baade for det stive P. Gr., De stikker mig med i hver anden Linie, og for de ni Dage der ikke levnede mig et Øieblik af Deres Nærværelse, og det er desuden aldeles nødvendigt, at vi smider hele Stivheden med alle Komplimenter overbord, hvis vi herefter skal tale langt mindre sammen og dog have endeel Gavn og Glæde af hinanden ved Hjælp af Bogstaverne, der i sig selv er stive og

kolde nok, selv naar de gaaer de allernaturligste og varmeste Ærinder. Jeg vil imidlertid her ingenlunde gaae irecte med Dem om Deres Kierlighed til Mormon Kvinden, som jeg slet ikke kiender, men det kan De jo vide, jeg heller ikke vilde gjort, om De havde seet op til mig, jeg vilde maaskee yttret ligesom nu, at der sagtens var lidt Sværmeri med i den Kiærlighed, men naar De havde spurgt mig, om der da slet intet Sværmeri var med, naar jeg elskede noget, saa havde jeg jo paa Timen været afvæbnet, og desuden maa De jo aldrig mere glemme, at naar jeg ønsker at skifte Alvors-Ord og vexe Breve med en Kvinde, da er det ingenlunde, som Je an i n a behager at sige (det kan De hilse hende fra mig) for at vise mig høimodig eller gribe Leiligheden til at glimre med aandelig Rigdom, men det er ligesaavel og sagtens vel saameget for min egen, som for Kvindens Skyld, hvad hun jo selv godt maa føle, saa at naar hun fortæller mig, at det er ene og alene af Frygt for at synes ubeskedent eller for at falde mig besværlig, at hun enten taler langt mindre med mig eller skriver langt sjeldnere til mig end hun havde Lyst og Leilighed til, da har jeg ondt nok ved at troe, hun virkelig mener det, og kan umulig tage tiltakke dermed, da jeg paa Aandens og Hjertets Enemærker sjelden eller aldrig giver Kvinden et Æble uden med det Haab at faae en Pære igien: at faae kvindeligt, altsaa yndigt, igien hvad jeg, om ikke raat, saa dog graat, mere laaner end giver.

Saa egenkiærlig og egennyttig er jeg, og saaledes maa mine Veninder betragte mig, saa de hverken lader deres Beskedenhed, Frygt eller noget andet forhindre dem fra at være baade med Mund og Pen saa gavmilde mod mig, som de har Lyst og Leilighed til, thi Lyst og Leilighed er de eneste Grændser, jeg her kan anerkjende, da det ligesaavel er gode Venners Ret som deres Kald at dele alt hvad de har med hverandre, og er ret egentlig Christendommens dybe, velsignede Hemmelighed.

Naar jeg nu, saavidt mueligt, med Pennen vil svare paa Spørgsmaalene om „Ordet og Livet“, i Deres ikke mindre merkværdige end venlige Brev, da maa jeg jo baade først og sidst mindes og bede Dem aldrig at glemme, at en død Pen vel i en levende Haand kan pege paa Ordets Liv, men umuelig enten meddele eller aabenbare det, saa at, jo sandere Beskrivelsen er, desmindre maa den findes at svare til Livet, og des gaadefuldere stræber den at gjøre Menneske-Livet, end sige da Guddoms-Livet for os. Jeg peger her strax paa Aands-Livet, som aabenbarer sig i Ordet paa sit høieste

og paa sit laveste Trin, dels fordi vi under Betragtningen af Livet i Vorherre Jesus Christus, Gud og Mand, maa have denne Livets Dobbeltthed i Tankerne skiøndt kun Menneske-Livet har Skikkelse for vore Sandser, og dels fordi De i Deres Brev synes at pege paa et christeligt Liv, der i det Menneske-Liv skulde være, hvad dog maatte forvirre vor hele Tankegang om det christelige Liv for os i Herrens Menighed, der skal være, ligesom hans var i denne Verden. Saa lidt som jeg nu tvivler om, at Barnet i Bethlehem havde det tilfælles med alle Menneske-Børn i denne Verden, at han blev født til Verden enstund før han talde sit første Ord, ligesaa lidt kan jeg tvivle om, at det christelige Liv baade kan og vil undfanges og fødes for os, enstund før vi kan tale et andet christeligt Ord end det **J a v o r t H j e r t e** svarer Herren med paa Troens Ord, men før vi udtale dette Troens Ord i vort Hjerte og vor Mund, før bliver vi os dog slet ikke bevidst enten hvad det er for et Liv, der med Rette kaldes christeligt, eller at vi har Deel i dette Liv.

Deres andet Spørgsmaal, om der ikke er ligesom en levende Apostel-Skrift paa vor Tunge, naar vi taler af Aandens Drift og meer eller mindre i hans Kraft, maa jeg ligefrem besvare med **J o** og **J a** naturligviis, da den Helligaand hverken kan gaae fra hvad han engang har sagt, eller vil, naar vi har en ægte Apostel-Skrift for os, aabenbare os det samme uden Hensyn paa denne Skrift, der især er blevet til, for at vi derpaa kan og skal prøve, om hvad der falder os ind om Guds Rige, er af Aandens Indskydelse eller af vor egen Aande.

Saaledes skeer det, at Bogstav-Skriften bliver ingeniunde levende, men synes dog at leve paa de glødende **T u n g e r**, fordi Aanden er den samme.

Med det samme har jeg egenlig besvaret Deres tredie Spørgsmaal om Aands-Udgydelsen paa Pintsedagene, thi ogsaa derfor kom Aanden i „glødende Tunger“ og ei i „brændende Hjerters“ Skikkelse, fordi det ikke var, hvad De ret godt kalder det **s t a a e n d e**, det gienfødende og opelskende **G u d s - O r d**, som først kom til Verden paa Pintsedagen, thi det var kommet, da „**O r d e t b l e v K i ø d**“ og Aanden, som med dette Ords (Vorherres Jesu Christi) eget Ord ved Daaben og Nadveren, forlader Synder og skaber nye Hjerters og helliggjør dem i Frelserens Kiærlighed, Aanden, som virker og hviler i dette Livs Ord havde Herren strax efter sin Opstandelse meddeelt Apostlerne til hele Menigheden, da han sagde: **Fred med Eder!** aandede paa dem og sagde: „**tager mod den Helligaand**“ saa det var netop hvad De kalder det

gaaende Guds Ord, som den Helligaands Vidnesbyrd der kom til Verden med de glødende Tunger, saa vi fik Deel i Guds Mund.

Dengang glemde hun mig dog ikke, sagde lille Frederik, da jeg bragte ham Deres Hilsen, saa jeg maa ventelig engang paa hans Spørgsmaal om en Hilsen fra Dem, have svaret: det har hun glemt.

Nu mange Tak, kiære Veninde! fordi De saa kiærlig beviste, at De langt fra at have glemt mig, holder meget ad mig, og jeg behøver da ikke at sige, at jeg holder ogsaa meget ad Dem, da Alt hvad der virkelig er af Aanden umelig kan elskes uden at elske igien, og der ligger endnu et Svar paa Deres forrige kiære Brev i det mindste halv færdigt, som kun blev liggende fordi Jeanina sagde, De kom herind, og jeg saa blev halv vild i det, da De kom, men slet ikke til mig.

Naar De har Lyst og Leilighed, saa skriv nu dog til mig uden alle Komplimenter alt hvad De vil som til hvad jeg jo dog er

Deres gamle Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Til Elise Stampe.**

661.

Khvn. 3 Octbr. 1857.

Kiære Veninde! siig dog endelig „de Helliges Fællesskab“ da De baade troer, det er det eneste rette danske Udtryk, som svarer til det Græske „communio“ og tillige føler Velsignelsen deri!

Naar vi døber Børn, da kan og maa vi vel til en Tid gøre os Betæneligheder ved at ombytte det ikke falske, men dog, skiæve og halvdøde „Samfund“ med det regelrette og lyslevende „Fællesskab“ men ligesom det staaer saaledes skrevet paa Hjerte-Tavlen ikke med Blæk, men med den levende Guds „Aande“ saa staaer det samme skrevet paa Menighedens Tunge, og vi maa ingenlunde forhindre det fra at lyde for Gud og alle hans Engle, for vort eget Hjerte og for hinanden, hvorfor De dog vel ogsaa maa have lagt Merke til, at jeg altid i min Bøn efter Prædiken, ligesaavel siger „Samfund og Fællesskab“ som jeg siger „Kirke og Menighed“. Husk endelig paa, at „Guds Menighed“ langt fra at være indskrænket til de nu i Hedenskab og Kiødet adspredte, for det meste med Tungebaand og mange Lænker belæssede Lemmer, er alle de „Troende og Døbte“ nærværende og fraværende, fra Vorherre borttoges af Skyen til han aabenbares i

den, og at med denne Guds Menighed har vi kun Fællesskab forsaavidt vi levende baade tilegner os og udtaler dette Guds Ord paa vort Modersmaal! Erfaringen vil da ogsaa nok lære os, at det er kun naar vi siger „Menighed“ eller „Folke-Forsamling“ istedenfor „Kirke“ og „Fællesskab“ istedenfor „Samfund“, at vi føler Daabens og Nadverens Naade af og med den Helligaand, prophetisk levende udtrykt i disse to Ledd af vor Troes-Bekiendelse, som vor aandelige Forbindelse og vor hjertelige Forening i den samme Aand med Herren og hele hans Folk og Vennelag.

Jeg glemde sidst Deres Spørgsmaal om „udgydes“ og „udgydt“ i Nadver-Ordet, fordi Ordet i begge Skikkelser udtrykker et og det samme for de Troende, thi for os er Kristus idag og igaar den Samme, og ligesaa lidt, som det kunde nytte os, at Herren forud øiensynlig udgiød sit Blod for os, naar han ikke endnu i Aanden gjorde det samme, ligesaa lidt kunde hans Blod nu i Aand og Sandhed udgydes for os, hvis det ikke forud ogsaa øiensynlig var udgydt for os.

Hvad De egenlig spørger om denne Gang, og hvori mig synes De har indviklet Dem lidt uforsigtig, det er jo den gamle Tvist om vor Deeltagelse i Guds Gierning og Saliggjørelses Værk, og det er saa fint et Spørgsmaal og saa killen en Sag, at jeg knap tør haabe at tale baade sundt og nogenlunde tydelig derom, saa at gøre begge Dele skriftlig er mig en temmelig fortvivlet Sag. Jeg maa da lade det gaa med Tydeligheden, som det kan og sige, det er Kiendetegnet paa den sunde Lærdom i vor Saligheds-Sag, at Magten og Æren er vor Skabers og Gienløseres alene, uden al Deling, saa enhver Indbildning om, at vi aandelig og hjertelig af os selv kan selv gøre noget, er baade til at lee og græde over, men den Indbildning, at vi skulle kunne blive og vedblive at være deelagtige i det evige Liv, uden at tage levende Deel deri og i Bekymringen for Guds Rige og Hans Retfærdighed, den er ret egenlig at græde over, thi den fører til en syndig Sikkerhed, under Navn af „Guds Fred“ som er allerfarligst. Her er da klarlig den snevre Port, som Herren taler om, mange søge, og Faa kun finde fordi den kun findes under den „alvorlige Stræben“ midt i en tilsyneladende Ørkesløshed, ligesom Sønnen siger om sig selv at de Gierninger, han gjør, dem gjør han igrunden ikke selv, men lader kun Faderen gøre dem i sig og ved sig. Vi staaer nemlig, som Christne, efter Herrens egne

Ord, netop i samme Forhold til Frelseren, som han til Faderen, saa vi skal vise Verden hans gode Gierninger ligesom han viste Faderens, saa at, ligesom vi uden ham kan slet intet gjøre, saaledes kan og skal vi formaae alt i ham, levende ikke vort eget men hans Liv, som er død og opstanden, saavel i os, som for os. Det er Hemmeligheden, som jeg ikke forgiæves vil stræbe at klare med Bogstaver, da den kun klarer sig under det kiærlige Favntag af „Guds-Ordet“ og „Kiærligheds-Troen“, som er Bruden.

Herved føres vi imidlertid til det Klareste, vi kan udtale om vor Saligheds Sag, at det fra først til sidst er det levende Guds-Ord med Aanden og den levende Tro derpaa i Hjertet, som i et Fællesskab, er saa uudgrundeligt som Kiærligheden, virker og udretter hos os Synds-Forladelse, Kiøds-Opstandelse og evigt Liv! lad os hvile der! da finder Sjælen Hvile, og vi bliver dog ved at arbejde, ligesom Faderen og Sønnen „arbejder indtil nu“ og indtil Alt er fuldført.

Det glæder mig, at De dog har Udsigt til at komme lidt herind i Vinter, og jeg, seer ikke hvorfor det behøver at være saa lidt, da Deres Moder jo er klarøiet nok til at see, De har ikke godt af bestandig at være indsluttet i Deres egen Sjæl og til deres egne Tanker. Breve kan være gode nok, men lader os dog ene med os selv, uden forsaavidt de kan faae vore Tanker til at dvæle kiærlig ved Brevskriveren, og derfor vil jeg ønske, at ogsaa ved dette Brev Deres Tanker maa dvæle kiærlig ved Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Fra Ambortine Nikoline Aall.**

662.

Søndag d. 11te Okt. 1857.

I Dag har jeg studeret meget paa: hvordan mon Grundtvig har det Søndag Morgen? Han har vistnok en lang Morgen, før han gaar i Kirken, og hvor tidlig vandrer han derhen? Tænk, om De, kjære Ven, vilde være saa snil, en Gang at svare paa disse Spørgsmaal og dermed gjøre mig en Grad mere indviet i Deres Liv. Holder De Deres Frokost ogsaa siddende i den gamle Sofa? Læser De, eller ransager De kun i Deres egen Aand, førend De staar op, for at gaa derhen, hvor Deres Røst skal lyde for andre? De kan tro, at min Aands Øje følger Dem, og for dens Blik staar et tydeligt Maleri af, hvordan De kanske færdes baade i Deres Hus og i Kirken. Jeg ser Deres graa Hoved bøjet ned over Frederiks gyldne,

og da opstaar det Ønske hos mig, at jeg havde en Lok, saa vel af det smukke graa, som af det yndige gule. Jeg ser Dem indadvendt med Blik og Tanker, og da ønsker jeg nogle af disse Tanker meddelte til den gamle Veninde her i Norge. Hvor mange af Deres Tanker ere ikke „Aabenbaringer“ — De, som er saadan en rigtig Skjald, begavet med Syn her ovenfra. Jeg ser Dem ogsaa paa Vejen til Kirken og varmer mig i det Udtryk, som da er over Deres Ansigt. Sig mig — kan jeg være ganske ensom, naar jeg har saa meget at underholde og glæde mig med? Tak, og atter Tak for alt det gode, som Kjendskabet til Dem giver mig.

A. N. Aall.

*Til Elise Stampe.**

663.

Khvn. 28 Octbr. 1857.

Kiære Venindel ja, naar vi selv er levende, da er det en stor Fornøielse at faae Brev fra levende Mennesker, saa vi endog-saa tit føle os glædere derved end ved Samtalen med dem, fordi Savnet af deres Nærværelse netop forhøier Glæden over det friske Livstegn, saa jeg fornøier mig ogsaa meget over Brevet, jeg fik fra Dem imorges med en Aande af Livsfriskhed over sig, som især fra en christelig Veninde ret er mig vederkvægende.

Ja, De kan troe, jeg husker godt den fortryllende Veemod som Efteraaret for livsfriske og især unge Mennesker udbreder og lader dem føle, det er stolt at kunne leve, mens alting omkring os daaner og døer, jeg husker godt mig selv allerede som en lille Purk under de store Valnøddetræer, selv naar det blæste og regnede, og endnu i dette Øieblik, da jeg sidder og skriver med de brune Træer og Løvfaldet for Øie, og selv i Løvfaldstiden, føler jeg godt, hvad de hvidsker. Jeg er nemlig, som jeg dog maa fortælle Dem, (skiøndt Postbudet finder mig nok alligevel) at jeg er flyttet ud til Volden og boer i et Huus, som De snarest vilde kunne finde paa egen Haand, da det er paa Hjørnet af Nørrevold og Larsleistrædet, hvor Schouws fordum boede, og De jo ogsaa, da De blev konfirmeret.

Gud skee Lov! imidlertid, at det i aandelig Henseende ogsaa omkring Dem tegner meer til Foraar end til Efteraar, thi hvilken Vinter (jeg pleier at sige paa vort Høinordens Billedsprog: „Fimbul Vinter“) vi har havt og har tildeels

endnu omkring os, det seer vi ret paa det haarde Hold som det har med Folk, der dog vil have Vorherre Jesus Christ us til deres Frelser, inden de kan finde dem i at søge hans Aand og dermed hans Liv og Fred og Glæde i hans Munds Ord til os ved Daaben og Nadveren. Dersom vi nemlig troede, at Guds Søn endnu var at see og høre i Kaper-naum eller i Jerusalem og at han der talde „det evige Livs Ord“ til dem, som troede paa ham, da vilde jo ingen af os tvivle om, at vilde vi have Kraften og Gavnet af dette hans Ord, da maatte vi ogsaa høre det, saa at om vi end læste nok saa mange ægte Breve fra ham til hans Venner, hvori han mindede dem om hvad de havde hørt af ham, og oplyste dem om Virkningen deraf, saa fik vi derved dog slet ikke Deel i Livet og Velsignelsen; ja, tænker vi os endogsaa staaende lige ved Siden ad den Værkbrudne paa Sengen, som Herren sagde til: „vær frimodig Søn! dine Synder ere dig forladte,“ og troede vi end nok saa fast, at Menneskens Søn havde Fuldmagt til at forlade Synder paa Jorden, saa vilde vi dog godt føle, det nyttede os ikke at ville stjæle hans Ord til andre, som om de var sagt til os, men at vi maatte bede ham sige det samme til os, saa at naar Folk ikke føler det er ligedan under Herrens legemlige Fraværelse, men aandelige Nærværelse i hans Munds Ord, da er det aabenbar kun fordi de er saa aandelig døde, at de slet ikke troer paa en aandelig Nærværelse, som er virkelig til at give Liv og Fred, men tænker sig kun derved noget Luftigt og Tomt, som ingen Ting er og intet kan udrette.

Her staaer vi da igien paa den eneste Christen-Jord i denne Verden, som er Daaben og Nadveren og det paa Guds Ordet der til os troende Hjerte, og det er jo dybe Hemmeligheder, som Skriften ogsaa kalder dem, og kan vi ikke engang tale klart om den af de dybe Hemmeligheder, som ligger os allernærmest, nemlig vort eget troende Hjerte hvorledes skulde vi da tale klart om Guds Riges dybeste Hemmelighed, som er Guds Ordet, som er blevet Kiød for os og er blevet Aand og Liv for os, fører os ikke blot til Faderen, men fører Faderen til os, saa han tilligemed Sønnen i Aanden gjør Bolig for os og lader os smage sin Kiærlighed, som er det evige Liv med Salighedens Glæde.

Nei, kiære Veninde! forlang ikke i Støvet den i Støvet umuelige Klarhed over Synderes Frelse og Saliggjørelse, som er selv Englene en Gaade, endsige da, at jeg med mine Fingre og Pennen derimellem skulde sætte klart Skiel mellem Daabens og Nadverens dybe Hemmeligheder, eller

mellem Guds-Ordets og Helligaandens livsalige Virksomhed først og sidst i det troende Hjerte!

Hvorfor vi saaledes ligesaavel skal bekiende og troe paa den begravede, som paa den korsfæstede og den opstandne Frelser, det veed jeg ikke, jeg veed kun, vi skal det og kan det som Christne, og at Aanden lægger Vægt derpaa, siden han drev Apostelen til at skrive „vi begravnes med Christus ved Daaben til hans Død for at ligesom Christus er opreist ved Faderens Herlighed, saaledes skal ogsaa vi føre et nyt Liv“. Hvorfor Herren ved Daaben kun spørger os, om vi troer paa Synds-Forladelsen i hans Menighed og den Helligaands Samfund og først ved Nadveren aabenbarer os, at han med sit Blods-Udgydelse har forhvervet os Synds-Forladelsen, det kan og skal vi være visse paa, han veed godt selv, men det hverken er vi forpligtede til eller behøver vi at vide, jeg formoder imidlertid, at Herren i dette, som i alt har læmpet sig efter vor Skrøbelighed, og har seet, at førend Igienfødselen i Daaben var det os umueligt at troe og med Sandhed at bekiende Tro paa Foreningen med ham i Kiærlighed, uden hvilken Forening det ganske rigtig, som de Vantro sige, vilde være en Umulighed, at vi kunde faae Synds-Forladelse og blive retfærdiggjorte ved Frelserens Død og Fortjeneste.

Hvad endelig det Skriftsted angaaer, De spørger om, da veed De nok, at Spørgsmaalene om Skriftens fulde Overensstemmelse med Troen er utallige og uendelige, saa deres Besvarelse maa ikke have det ringeste med vor Saligheds Sag at gjøre, men fører til den stykkevise Kundskab, som vi alle har Lyst nok til og kan derfor vanskelig lægge for liden Vægt paa.

Her er det ovenikiøbet kun et Udtryk af Lukas, der vel var Apostel-Lærling, men kun som en af os, saa hans Ord om den Helligaand taaler i det hele ligesaa lidt som vores at sigtes som Hvede. For Resten mener jeg, det er om den samme Daabs-Bekræftelse han taler her, som ellers, naar Paulus kom anden Gang.

Hilsen og Venskab! alle vel undt, men faa eller ingen bedre undt end Dem.

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra Elise Stampe.

664.

Nysø den 19de Novbr. [1857].

— — —

Georgia skrev til mig hvad P. Gr. havde sagt den Dag hun med Skovgaard og C. Morgstj. var oppe hos Dem, og tænkte at De frygtede for der skulde komme noget Usandt frem ved at man kom sammen for at tale om Christendommen, uden at noget Særdeles laae En paa Hjertet; men naar den Ting ligger En paa Hjertet, at man har saa lidt Oplysning; og ikke i sin Kreds finder Leilighed til at faae den og man saa vilde høre P. Gr. lidt i Samtaler, hvorved saa meget kan komme frem som man ikke i Kirken kan faae paa den Maade; og det er Mskr som i Sandhed begjærer Guds Rige, saa ønsker jeg altid og viser dem gjerne Vei til Pastor Gr. fordi naar det Rette ikke kan rigtig gaae op for dem og der dog er Gjæring og Længsel hos dem, saa tænker jeg paa hvordan det gik mig selv da jeg kom op til P. Gr.; men naar Saa-danne hører at de ikke skulle komme uden de have noget paa Hjertet, saa forstaae de ikke at det er nok at de have det paa Hjertet at de gjerne vilde videre frem end de ere; men tænke saa at de skulde føle sig som i en øieblikkelig Livsfare for at komme. Jeg troer ogsaa P. Gr. har faaet lidt Mistanke til C. Morgenstj.; men hun er virkelig saa uhyre rar; den sidste Fru Gr. hørte jeg engang sige om hende „Kjender De Frøken Mrgstj., det er et underligt troskyldigt Menneske“ dette var virkelig den rette Opfatning af hende. Hun har været saa ganske vantro at hun ikke troede Christus var Guds Søn og saa for ikke mange Aar siden opvakte Gud hende saa stærkt ved Rørdam; og der kom saa den Glæde over hende, som om den end vel er tildeels prophetisk som P. Gr. siger i Opvækkelsens Tid, dog ikke kan komme fra Andre end fra den Hellig-Aand; mindst naar man er saa barnlig som C. M. og slutter sig til den sande Guds Menighed paa Jorden. Men da hun var aldeles uvidende før hendes Opvækkelse, saa er der kommet en maaskee for stærk Kundskabs Tørst, hvorved man vel ikke skulde synes man kunde staae sig selv i Lyset men kan det dog ved at skygge for Livet eller overse Livet, thi naar man ikke søger Lyset for Livets Skyld faaer man det vist ikke. Dog søger hun naturligviis ogsaa Livet; og saa er hun saa mageløs ydmyg at jeg Ingen har kjendt der mere end hun takker En og bedre hører efter naar man siger hende at hun maaskee kommer lidt ind paa en Afvei, om hun ikke tager sig iagt. Jeg troer ogsaa hun er

kommet i de rette Spor. Hun elsker rigtignok P. Gr. ærlig; ja jeg synes næsten hun troer for meget paa P. Gr. der er saadan en fiin Grændse imellem at tro paa Vorherre i et Mske (og i Menigheden som bestaaer af lutter Mskr.) og saa paa at tro paa Mskt. selv, men i al Fald vil jo Aanden ogsaa deri vise hende tilrette.

— — — — —

Deres hengivne
Elise Stampe.

Fra F. E. Boisen.

665.

Vilstrup 24 Decbr. 1857.

Højærværdige kjære Pastor Grundtvig!

Som en af dem, der med inderlig Deeltagelse har fulgt Dem paa Deres vidunderlige Livsbane, der i Hjertet har sørget og glædet mig med Dem og bedt Gud, saa godt jeg forstod, om at give Dem en glædelig Aftenstund — bringer jeg Dem min hierteligste Lykønskning til den Forbindelse, De i Guds Navn har knyttet med den Dannekvinde, som har havt Frimodighed til, trods Verdens Spot, i denne Sag at følge sit Hjertes Drift og Guds Vink. Han glæde Dem Begge og velsigne Dem!

Tillad mig, at jeg til dette Ønske knytter en Bøn — men mistænk mig ikke, som om jeg ved det første vilde opnaa Opfyldelsen af det sidste — vil De ikke overlade mig den Tale, De holdt ved Lindbergs Grav til Optagelse i Budstikken; ønsker De den bragt til Vennekredsen, da troer jeg nok Budstikken dertil egner sig.

En glædelig Juul, et velsignet Nytaar ønskes Dem og Deres Forlovede

af Deres Dem med hjertelig Taknemlighed hengivne

F. E. Boisen.

Til Elise Stampe.

666.

Khvn. 18 Jan. 1858.

Kiære Veninde!

Guds Fred i det ny Aar! De skal have Tak fordi De greb Leiligheden og skrev mig et rart Brev til, men jeg kan rigtignok hverken indrømme eller ret forstaae, hvordan De dertil skulde behøve anden Leilighed end den, Deres egen Lyst

Lin. 23 f. o.: „Budstikken“, et folkeligt Tidsskr. Boisen udgav fra 1852.

og Postgangen gav Dem. De spørger, om jeg troer, Mirakler kan skee ved døde Ting, og det følger af sig selv, at jeg troer, det er sandt hvad skrevet staaer at alle de, som rørdede ved Sømmen af Herrens Klædebon, blev helbredte, og at derfor meget Lignende baade kan skee og er skedt i hans Navn, idet hans Skygge, ligesom der ensteds staaer skrevet om Apostelen Peders Skygge, gik over de Syge, men Sjæle og Hjertets Saar og Sygdomme, de hverken er nogensinde helbredte eller kan helbredes uden ved Guds levende Ord til os, og det er Sagen, Saligheds-Sagen, Resten er igrunden Smaating, som naar de gøres til Hovedsag altid beviser, at det var ikke Sjælen, men kun Kroppen, man søgte Lægedom hos Vorherre for, ligesom hos andre Læger, Afguder eller Hexe.

Deres andet Spørgsmaal er derimod vistnok et Livs-Spørgsmaal for Hjerter og Sjæle, men som kun kan besvares tilfredsstillende, naar man er helbredt for den Vildfarelse, at det skulde være det gamle Menneske der ved en unaturlig Gienfødselse forvandlede til det Ny, saa Nikodemus maatte med Rette spørge: kan da det gamle Menneske gaae i sin Moder igien og fødes?

Det var nemlig ingenlunde det gamle Menneske i Marie-Møder blev forvandelt til det Ny i Jesus, saaledes som det, menneskelig talt, skeer, naar man fødes og skedte da vi avledes af Kiøds-Villie og af Mands-Villie, men blev derfor ikke nye Mennesker, men kun nye Udgaver, af det gamle Menneske, maaske Pragt-Udgaver, men ligefuldt med den hemmelige Skade og den dødelige Sygdom, som er Syndigheden.

Nei det ny Menneske i Jesus blev vel avlet hos det gamle Menneske og født af det gamle Menneske i Marie-Mø, men født af en Mø uden Mand, avlet i hende, som skrevet staaer, ved den Helligaand, som kom over hende og overskyggede hende med den Høiestes Kraft, som han selv er, og saaledes avles og fødes da det ny Menneske ogsaa her af den troende Menighed ved den Helligaand, saa at Avlingen (som vi med et fremmed altsaa for Hjertet dødt Ord har kaldt Undfangelse) begynder med Troes-Bekendelsen, naar Hjertet med Tro lukker sig om Troes-Ordet, som et Guds Ord til os af Vorherres egen Mund, thi derved, ved vort Ja til Herrens Spørgsmaal: troer du? siger vi det samme som Marie til Engelen: mig skee, som du har sagt, og saaledes bliver Hjertets Tro eller det troende Hjerter Moder til Haabet, der, som ogsaa skrevet staaer, er

Guds-Barnet, Christus, i os, født i Daaben i Kraft af Daabs-Ordet fra Herrens egen Mund:

jeg (som døber med den Helligaand) jeg døber dig i Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn.

Dog, det er vel kun forgiæves, at jeg stræber med Pen og Blæk at beskrive det nye Menneskes Avling i Modersliv, da selv det gamle Menneskes Avling der er en stor Hemmelighed, men de seer dog nok, at jeg gjør den samme Forskiel mellem den ny, som der er mellem den gamle Avling (Undfangelse i Modersliv) og Fødsel, og som der var mellem Jesu Avling her og Fødsel af Marie-Mø.

Husk imidlertid endelig, om jeg skulde glemme det, at føre dette høistvigtige Livs-Spørgsmaal paa Bane, naar vi tales ved næste Gang, da jeg tillige skal stræbe at rette Deres Feiltagelse med det prophetiske Ord ved Avlingen, hvis det er en Feiltagelse, thi det kommer an paa, om De her ved „det prophetiske Ord“ forstaaer som Apostelen Peder „Troes-Ordet“ af Herrens egen Mund, eller Johannes den Døbers og vores Spaadom og Prædiken, da i første Tilfælde Sagen har sin Rigtighed, men i sidste Tilfælde er det den gamle Vildfarelse om vor Spaadom og Prædiken, som et Gudsord i den Forstand, som Johannes den Døber rigtig bemærkede, at kun Sønnen, som kom ned fra Himmelen, kan tale Guds Ord, udtale det i sin skabende levendegjørende Kraft, udtale paa Himmelsk hvad vi, som er af Jorden udtaler paa Jordisk.

Hvad endelig „Navnet“ angaaer i Vorherres og Guds-barnets Bøn om „Navnets Helliggiørelse“ da nænner jeg vel knap at forstyrre Deres Glæde over den Tanke, at det er Sandheden (Sønnen) der menes, men dels maa jeg dog netop for Sandhedens Skyld gjøre Dem opmærksom paa, at det vilde være en klar Selv-Modsigelse, naar man sagde til „Faderen“ helliget vorde dit Navn og føiede saa til: det vil sige: ikke dit, men din Søns Navn, en Selv-modsigelse, som fremfor alt Sønnen, der er Sandheden selv, og søger aldrig sin egen Ære, umuelig kunde eller vilde gjøre sig skyldig i, og dels kan Sønnen, som er eet med Faderen, aldrig være glemt eller udelukt, naar vi levende nævne Faderen, saa at naar Faderens Navn, som er Kjærlighed, helliges paa Jorden, som i Himmelen, da vil Sønnens Navn, som er Sandhed, helliges med det samme, da Faderens Kiærlighed netop er Sandheds-Kiærlighed og Sønnens Sandhed netop er Kiærligheds-Sandheden, som skrevet staaer, at Ingen kiender Sønnen uden Fa-

deren og Ingen kiender Faderen uden Sønnen og hvem han vil forklare det.

Saa kom Fru Reedtz igaar 19de, og ved at give hende sit Brev, spurgde jeg naturligviis, hvad hun havde spurgt Dem om? hvorved jeg da opdagede, hvad De ikke burde skjult for mig, at der har været Tale om at trykke mine Breve til Dem enten i „Kirkelige Samler“ eller anden Steds. Kiære Veninde! er det da hverken faldet Dem eller andre ind, at det ligesaa-vel efter Kiærlighedens som efter den borgerlige Lov er aldeles utilladeligt at lade Vennebreve trykke uden Venners Vidende og Villie? Nu er det jo det samme, da jeg er vis paa, at De hverken selv vil lade mine Breve trykke eller tillade andre at gjøre det imod min Villie, men havde jeg ikke hvad man kalder tilfældigviis opdaget det, da vilde det jo rimeligviis skeet og havde ikke blot været mig ubehageligt, men kunde virkelig gjort Skade, da meget som i et Vennebrev er paa sit rette Sted, i en trykt Bog er aldeles paa urette Plads. Hvorledes mener De vel, saaledes dette Brev vilde betragtes, hvis det paa Tryk laae aabent for alle Slags Øine! Nu Guds Fred igien!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

667.

Khvn. 5te Febr. 1858.

Kiære Ven!

Nær var jeg blevet sært tilmode ved din høitidelige Indledning om Betæneligheder ved vor uskyldige Aftale om Mødet ved Herrens Bord paa Onsdag; men da jeg saae, hvad det var, Du meende, kunde jeg naturligviis ingen Betænelighed have ved at opsætte Mødet til Fredag, naar Fru R. som ganske rigtig vilde med, og Hr. Kallehave, som maatte være ved Haanden, kunde rette deres Leilighed derefter. Da nu Fru R. intet har at indvende, og jeg har al Grund til at troe, at K. som jeg har sendt Bud til, heller ikke gjør nogen Vanskelighed, saa lad det i Guds Navn blive Fredag d. 12te!

Da jeg betragter Altergangen med Ægteskabet for Øie, som den eneste ægte, christelige Brudevielse, og min Trolovede seer den med samme Øine, saa følger det af sig selv, at vi ogsaa i Huset har isinde at sidde tilbords sammen med Glæde og med en god Ven, saa derom er vi enige. Jeg vil ikke friste Nogen, og derfor vil jeg heller ikke udtrykkelig bede

din Kone gjøre os Selskab, men kunde hun glæde sig med os, var det jo rart. I mine Øine er det naturligviis et saa stort Guds Under og Tegn til det Gode, at jeg endnu i min høie Alderdom har fundet, ret egenlig fundet et ungt Kvinde-Hjerte, der slog i Takt med mit baade opad og til alle Sider, at mig synes, alle Guds Venner og mine maatte glæde sig med os derover, og vente glædelige Følger deraf for den gode Sag, glædeligere jo mere Verden knurrer og murrer derved.

Saa Guds Fred!

Din Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til Gunni Busck.

668.

Khvn. 15de Marts 1858.

Kiære Ven!

Tak for Venne-Brevet! det gjorde mig godt, da inderlig Deltagelse i vor Sorg som vor Glæde jo er hvad vi heneden mest trænger til og mindst finder i Verden.

Gud ske Lov! det synes, som Vorherre endnu snarere og yndigere end jeg turde vente, gjør Ende paa den store Soelformørkelse, som min Trolovedes ængstelige Sygdom var for mig, thi jeg fandt hende alt igaar siddende paaklædt i sin Dagligstue med Docterens fulde Tilladelse, og skøndt Børnene har skrantet, tegner det hos dem dog ikke til nogen Smitte. Det kunde jo vist nok blive slemt nok endnu, men det kan det jo hver Dag under alle Omstændigheder, saa det er kun Sagen ved al Modgang, at vi seer, det kan endnu alt-sammen lettelig blive godt.

Faste-Prækenen følger. Hvad det var for en anden Præken Mally Bech havde ønsket, men ikke faaet, da har jeg aldeles glemt det, men naar Du kan sige mig det, findes Den vist hos Boisen.

Gud skee Lov! jeg har det, efter Omstændighederne meget godt, fordi jeg troer Vorherre til, at Han i alle Maader vil fuldende den gode Gierning, Han har begyndt baade i det Smaa og i det Store, og lader aldrig Haabet hos sine Smaa beskæmmes; men vi føler jo godt under Prøvelser, at ogsaa denne Tro, hvormed vi staaer og falder, er af Guds Naade, og vilde springe i Luften, saasnart vi tænkte, den var af os selv.

Hils venligst omkring dig fra

Din Ven

N. F. S. Grundtvig

*Til Elise Stampe.**

669.

Khvn. 22 Marts 1858.

Kiære Veninde!

Min gamle Konfirmand skal være mig inderlig velkommen. Naar jeg ikke har svaret paa Deres forrige Brev, da er det vel tildels, fordi Fru Reedtz har været syg, men dog især, fordi meget i Deres Brev tog Hensyn til et Brev fra mig, som var temmelig gammelt, saa det stod ikke lyst for mig.

Herinde mærker vi rigtignok kun i den mildere Luft lidt til Foraaret, da alt er graat og Nattefrosten vedholdende. Der var noget skiævt ved den hele Anstalt til Takkebønnen for Kongen, saa jeg havde ikke havt isinde, at tage meer end høist nødvendig Deel deri, men da jeg saae, hvilke tomme Sange man vilde bruge, da slog det mig, at der baade kunde og burde findes et ganske andet Indhold, og jeg skrev derfor Sangen, som De har seet, og satte baade igaar og igaar Otte-dage min Prædiken i Forbindelse med hvad der er skedt her i det sidste Aartiende, da Vorherre er blevet fri for det verdslige Rige, man ogsaa her vilde paanøde ham, og har derved fundet Leilighed — baade til at samle sig et lille frivilligt Folk og til uegennyttig at vække en Livs-Rørelse og fremme en Livs-Oplysning i vort lille Verdens Rige, som især de, der ikke troer paa ham, skulde være glade ved, men som Christne dog ogsaa skulde skiønne paa, da det øiensynlig tjener dem tilgode, som elsker Gud, og maa derfor ogsaa elske Menneske-Livet og dets Oplysning i alle Retninger og paa alle Trin.

Saa lev vel til vi sees, og, om mueligt, endnu bedre derefter!

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

*Til Elise Stampe.**

670.

Søvang 11te Octbr. 1858.

Kiære Veninde! Tak fordi De venlig kom min Aarsdag ihu, og Tak for begge Deres venlige Breve, som jeg kun ikke før har besvaret, fordi jeg er treven til at skrive Breve, naar det ikke er nødvendigt at svare.

Vi er da, som De seer, herude endnu, som om vi derved kunde forlænge den yndige Sommer, vi har nydt, men som nu vel uigienkaldelig er forbigangen. Vore Rosentræer har imidlertid ogsaa blomstret yndig paa anden Omgang og er

Lin. 15 f. o.: Sangen findes i Dansk Kirketid. 1858, Nr. 16.

endnu ikke heelt afblomstrede, saa vi maa vel skamme os lidt ved at være mere kuldskeære end de.

Jeg tænker, det vil have fornøiet Dem at læse Udviklingen om „Tro og Haab og Kiærlighed“ i seneste „Kirkelige Samler“ thi det glædede mig selv meget at see Forholdet mellem disse aandelige Sødskende klarere end før, og alle som elsker dem, vil jo dele min Glæde, naar de dele mit Syn, som jo sikkert er Tilfældet med Dem.

Den lille Pige, som De finder barnligere end hendes Alder, men ogsaa paradis-barnligere end sædvanlig, kan jeg godt forstaae, maa være Deres Yndling, men jeg haaber, at hun herefter ikke skal blive saa stor en Sjeldenhed, som hun sagtens nu er; thi naar Barnehjertet aabnes for det levende Troes-Ord af Vorherres egen Mund og faaer Lov til uforstyrret at lytte til Englesangen om vor ligesaa menneskelige som guddommelige Frelser, da vil det blive vidunderlig fortroligt med alt det Himmelske, som speiler sig i den lille Livs-Kilde.

Jeg maa vel ryste lidt paa Hovedet over Deres Sværmerie for Mormonkvinden, men nænner dog knap at lade Dem see det, da det Hjertelige hos os nødvendig er som vor Øiesteen, og jeg derfor, efter Deres Beretning selv finder det rimeligt, at Vorherre ved at afbryde hendes jordiske Løbebane saa brat, i Naade har udrevet hende som en Brand af Ilden.

Fra min Kone, som De sikkert vil faae kiær, naar De lærer at kiende hendes Hierte, vidunderlig aabent for alt Menneskeligt som det i Herrens Lys fornyes og forklares, skal jeg hilse Dem kiærlig, og hils De Holger og alle i Deres Kreds som gierne vil hilses fra Deres

gamle Ven

N. F. S. Grundtvig.

Fra P. O. Boisen.

671.

Khvn. 1. Decbr. 1858.

Ja den Sag er blevet mig snart tungere, end jeg kan bære den, allermeest at De skriver, De vil ikke tale med mig derom. Jeg maa derfor bede Dem at læse disse Linier og da at unde mig en Samtale; har jeg gjort Uret, da vil jeg bede Dem om Deres Tilgivelse, den kan jeg ikke undvære!

Saa først dette: jeg har ikke lovet Barfod eller Hansen andet, end at jeg vilde spørge Dem ad, om De billigede og tillod det, kun i det Tilfælde kunde og vilde jeg konfirmere deres Børn; saa jeg har Intet lovet, uden hvad jeg kunde og hvad jeg har holdt. Jeg skulde have sagt til

dem begge, at de derom maatte henvende sig til Pastor Grundtvig selv — gid jeg havde gjort det! hvad jeg lover nu skal ske for Fremtiden! At nogen anden, som jeg hører nu, Svend — har blandet sig deri og talt til Dem var i m o d mit Vidende og Ønske, skjøndt han vistnok har gjort det i den bedste Mening. Den Bestemmelse, Deres Brev nu indeholder, at De vil, at jeg skal overtage hele Konfirmationen til Paaske — kjære Pastor Grundtvig! det maa De ikke forlange af mig, det er mig umueligt — umueligt at gaae til den Gjerning under Deres Misbilligelse og umilde Øine, umueligt at træde frem med en eneste Konfirmand saaledes i Deres Menighed, umueligt at staae længer i en „skjæv“ Stilling til Dem — den maa rettes! Jeg veed, at det er mit inderligste Ønske, at kunne være Dem til Tjeneste i alt, hvortil De kunde og vilde bruge mig, siig mig det blot! Men at Menigheden saaledes skulde gaae glip af Deres Confirmation, det kan jeg ikke bære. —

Ved den korte Samtale i Søndags gik det op for mig, at jeg har betragtet min Stilling friere, end det kan tilstædes en personel Capellan, jeg vil derfor bede Dem i Kjærlighed at tilgive mig Ord, som undslap mig ud af den feile Betragtning. De har tilvisse skjænket mig al den Frihed, De kunde, ja maaskee mere, end vor Lovgivning tilstæder, og det siger jeg Dem Tak for!

Jeg har derfor siden i Søndags fattet den Beslutning, for at det med Hensyn til Confirmationen kunde komme i sin rette Stilling, nemlig at bede Dem om, at ligesom Pigerne, saaledes Drengene maatte melde sig hos Dem, prøves og antages af Dem, at De saa vilde lade mig undervise Drengene indtil at De de sidste Par Gange talte selv med dem, og saa selv forrettede hele Confirmationen.

Dette vil jeg ret inderlig bede Dem om baade i mit eget og i Menighedens Navn! Det kan synes underligt, at jeg nu beder Dem derom, da De naturligviis selv bedst veed, at kun saaledes har Sagen sin lovlige Gænge; men det har jeg ikke ret seet før, nu er jeg kommen til at forstaae det, og kan derfor ikke modtage nogen Frihed, der muelig kunde foranledige nogensomhelst Tilrettevisning for Dem, som allene har Ansvaret. (Jeg erindrer f. Ex. at en ordineret Catechet ved Helligeists-Kirke i sidste Vacance ansøgte om Tilladelse til at maatte confirmere de Børn, han havde underviist, men det blev ham afslaaet).

Kjære Pastor Grundtvig! nu har jeg skrevet, saa godt jeg har kunnet, thi det er faldet mig lidt unaturligt at skrive; vil

De nu læse det i Kjærlighed — og maa jeg saa komme til Dem imorgen og ta e jævnt og ligefrem med Dem om denne Sag, som maa klare. Saa vil jeg bede Dem at tilgive mig den Ubehagelighed, som dette har voldet Dem — som saa meget andet; gjør det ogsaa for hendes Skyld, som jeg veed ligger Dem lige saa tungt og inderligt paa Hjærte, som mig, som gjerne vil dele Ondt og Godt med os Begge, men taaler ikke meget nu, som inderligt beder med mig, at alt det „Skjæve“ maatte blive ret!!

Deres hengivne

P. Boisen.

Fra Elise Stampe.

672.

Kjbnhvn. den 1ste Februar 59.

Kjære Pastor Grundtvig!

Det forekom mig egentlig slet ikke som Alt hvad Pastor Grundtvig sagde, kunde være imod min Anskuelse. At yttre mig skriftligt og mundtligt i anden Retning end jeg gjør, eller vogte mig for at sige det saaledes som det Altsammen staaer for mig, at vogte mig derfor føler jeg mig tilmode ved, som naar man leger Fruens Penge og der ere visse Ord, som dog ere En nødvendige til Talen, man ikke maa bruge. Jeg gad vidst om naar Pastor Grundtvig er færdig med at læse det lille Skrift, om De da ikke skulde betragte min Fremgangs og Betragtningmaade, trods Klinten som følger med Hveden, for mere gavnlig end skadelig og for at staae urokkeligt paa Troens Grund og hvile fast i Menighedens Skjød? Men jeg tænker nu at lægge mine Skrifter hen nogle Aar; om Gud vil lade mig leve kan jeg saa siden see til hvordan jeg senere vil komme til at tænke og handle; døde jeg derimod, saa var jo Sagen dermed afgjort; det skulde slet ikke gjøre mig ondt om det saaledes viste sig at jeg havde Intet at gjøre deri paa Jorden. Men hvordan jeg mens jeg lever her vil tale og skrive herefter, det synes mig slet ikke er mig muligt at sige Andet om, end at jeg haaber Gud vil lade mig undervise paa alle Maader, og give mig Øre for al Sandhed og rense mig til ikke at ville have mit eget frem, men gaae paa den Vei som han vil føre mig paa; og ligesom jeg veed at jeg vel aldrig har holdt meer af Pastor Grundtvig end idag, og inderligere følt hvor mageløs baade Sandheds og Menneske-kjærlig Pastor Grundtvig er; saaledes synes jeg at netop i Forening med hele min Maade at tænke og tro paa, føler jeg Vorherre i Pastor Grundtvig og i Menigheden saa stærkt og er saa deilig

vis paa at der er den levende Guds Folk, der hvor Pastor Grundtvig er, ja føler Sandheden som De prædiker saa umaa-
delig vis.

Maa det nu ikke nok imellem os blive herved, indtil jeg maaskee engang senere, om vi skulle leve nogle Aar paa Jordan, selv igjen taler med Pastor Grundtvig derom? Kunne vi saa ikke som hidtil tale om de Ting som falde for? Mon ikke naar jeg bliver rolig hos Herren i min Daabspagt (men det kalder jeg det rigtignok ogsaa at jeg hidtil har gjort) mon ikke da hvad Feil som ere indløbne af sig selv ville klare sig for mig efterhaanden.

En anden Bog jeg nu indtil videre og maaskee for bestandig lægger paa Hylden, havde jeg viist Biskop Kierkegaard og fik indlagte Svar. Den Bog jeg sendte til Kierkegaard synes mig er meget bedre end den De har, ja uden Sammenligning; men ogsaa meget meget længere, hvilket vel nok er en Feil foruden alle de øvrige.

Men hvis nu jeg ikke kunde blive rettet, ikke komme til at see at jeg veg fra Troens Grund, eller at jeg ikke altid stiller Herrens Ord af hans egen Mund i sine Indstiftelser over Alt og som det uforanderlig Sikke altid; ja at endog det lyser endnu stærkere frem hos mig end hos de fleste Christne; skulde jeg ikke komme til at føle og indsee at deri tog jeg feil om mig selv og om min Betragtning-Maade — mon det saa vilde koste mig at Pastor Grundtvig da tilsidst vilde op-
høre at føle Fællesskab med mig? Det vilde blive tungt; men det maatte jeg saa bære og vilde dog altid selv føle mig i samme Forhold til Dem som en Flue til en Løve og blive

Deres af ganske Hjerte

taknemlige Skolebarn

Elise Stampe.

*Til C. Grove.**

673.

Gl. Kongevej 50 A. 25 Juli 1859.

Hr. Candidat Grovel

I sidste Kirketidende ser jeg noget om Højskolen paa Marielyst, som jeg ikke ved hvad er, men hvis det er et Uddrag af en sket Kundgjørelse fra Dem eller fra Bestyrelsen, da skal jeg bede Dem sende mig selve Kundgjørelsen, og hvis det indrykkede, som dog næppe er troligt, skal være Kund-

gjørelsen selv, da var det et Misgreb, som vi maatte skynde os med at gjøre godt, før det havde gjort Indretningen maa-ske ubodelig Skade.

Kundgjørelsen maa nemlig, langt fra at holdes saa løs og ubestemt, baade melde, at Vejledningen skal gives af 2 eller 3 Lærere, og at Maalet, hvortil vi stræbe, er at give de unge Mennesker en folkelig og borgerlig Dannelselse, som kan gavne og glæde dem i hvilken (som) helst Livsstilling og hvilke daglige Sysler de end skal drive. Derhos maa det udtrykkelig siges, at her læres ingen fremmede Sprog, men at der lægges særdeles Vind paa, at de unge Mennesker baade ved mundtlig Øvelse og Læsning i gode danske Bøger kan komme til med Lethed at udtrykke deres Tanker baade mundtlig og skriftlig paa vort danske Modersmaal, og at de lære at kjende Fædrelandet, dets Historie, Natur, Tilstand og Indretninger bedre end sædvanlig.

Hvis nu en Kundgjørelse, som tillige med det økonomiske indeholder dette tydelig, ikke endnu er udgaaet, beder jeg Dem snarest muligt at opsætte en saadan og sende mig den til Gjennemsyn, før den udgives.

Ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

*Til J. H. Thomander.**

674.

Gl. Kongevei 9 Sept. 1859.

Høiærværdige Biskop!

Saa kom jeg da ikke endnu til Lund i Skaane, hvorhen det synes som jeg ikke skal naae, skjøndt det naturligvis baade som Skjald og som Sagamand i vort Høinorden altid har havt megen Tillokkelse for mig. Det var nu vist nok meget slemt, at jeg skulde skuffe Forventningen, især da jeg med Forbauselse hører, at Deres Høiærværdighed gjorde Høitid ad den gamle Vartoupræst, men hvem kunde ogsaa tænke det!

Nu er derved imidlertid intet andet at gjøre end hvad jeg her gjør med Pennen: at takke saa fuldt, som om jeg efter Deres Høiærværdigheds venlige Indbydelse havde usynlig modtaget alle de mig tiltænkte Beviser paa høinordisk Ædelmodighed og Giæstmildhed.

Hvad der ved denne Leilighed gjorde mig treven til hvad jeg allen Dag meget gjerne vilde, var jo Frygten for at være

det Skaanske Præsteskab uvelkommen, uden at føle noget Kald til enten at tordne eller trodse (?); men da Deres Høiærværdigheds venlige og mere end venlige Indbydelse forsikrede mig om, at jeg i Bispegaarden ikke blot skulde finde en aaben Port, men ogsaa hvad Aanden kalder en „opladt Dør“, saa tænkte jeg alvorlig paa at vove mig over Sundet med bispeligt Leidebrev, saa at hvad der gjorde Udslaget til Trevenhedens Fordeel, var Sygdommen i Malmø og den mistænkelige Sundheds-Tilstand her hjemme, hvorunder en ikke aldeles nødvendig og særdeles levende Samfærdsel fra begge Sider syndes mig ubetimelig. Det kan godt være, at dette hverken vilde eller skulde gjort det Indtryk paa mig, hvis jeg ikke, ved at være saa gammel, har mange Rødder i den gamle, strænge Karantæne-Tid, men vi er nu engang hvad vi er og gjøre derefter.

Med det Haab, at Deres Høiærværdighed i alt Fald vil bære over med min Skrøbelighed, og derfor hverken lukke Port eller Dør for mig, om jeg engang, som jeg selv paa de gamle Dage aldrig har holdt op at ønske, kunde faae Lykke til Reisen over Øresundet, som jo ingenlunde altid har været aandelig Grændse for Fuglene i denne grønne Lund,

ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Fra P. G. Ahnfelt.

675.

Höganäs och Farhult 25. 10. 1859.

Till Hr. Pastor Grundtvig,

min högtvärderade lärare!

Då en af mine döttrar i förra veckan var i Köpenhamn, fick hon händelsevis veta att De önskade se Deras biographi, sådan den af mig blifvit författat och i tidsskriften Samtiden införd. För att tillfredsställa en så billig önskan tager jag mig härmed Friheten öfversända ett exemplar deraf, något som jag väl längesedan bordt göra, om jag ej trott att vår gemensame vän Fredrik Barfod, till hvilken jag derom skriftvit, lagt detta försök af en bland Deres obetydligaste lärjungar för Deras ögon. Må De nu öfverse med de många fel och brister som säkert vidlåda detta försök att för mina landsmän uppdraga en bild af den Man som så länge bordt vara hela Nordens berömmelse, men som likväl i Sverige hittills varit så litet erkänd, och det derföre att han till vår största skam och skada

varit en nästen obekant storhet. Denna obekantskap röjde sig på ett för mig särdeles förödmjukande sätt vid det första Skandinaviska Kyrkomötet der till och med en Hammar högg så jämmerligt i sten, hvad Dem och Deras grundåsikt angick. Nu tror jag att både Hammar och flere bland mina troende embetsbröder „se i hvem de stungit hafva“, och min biografi öfver Dem har blifvit med bifall läst både af dem som här gjort sin första närmare bekantskap med „Nordens prophet“ och af dem som åtminstone i litterärhistoriskt hänseende om Dem tagit någon notice. Mig veterligen är jag för närvarande Deras enda lärjunge i Sverige, ehuru många numera af Deras skrifter torde vara starkt påverkade. — — — —

Med den djupaste vördnad och inneslutande mig i Deras fortfarande vänskap tecknar

Deras hängifne

P. G. Ahnfelt.

Fra Caroline Amalie.

676.

Nizza Langfredag 6 April [1860].

Herr Pastor Grundtvig!

Maae jeg lykønske af ganske Hjerte til den lille Datter! At det blev en Datter var jeg temmelig vis paa og troer ogsaa at De selv har ønsket det og erkjender atter Herrens mageløse Kjærlighed deri! Mine venligste Hilsner og Lykønskninger til Deres kjære Frue, og til Frederik, hvis Glæde over den lille Søster jeg levende kan forestille mig. Meget har tildraget sig i det kjære Fædreneland siden jeg forlod det; At De ikke var aldeles utilfreds med det Rotvitske Ministerium veed jeg; men hvad siger De nu ifaldt det stadfæster sig at Danmark kaster sig i Armene paa Napoleon? og bliver fiendtlig sindet mod Engeland? Jeg haaber stedse det er ikke sandt. Jeg betragter det som en fæl Drøm, husker De at jeg sagde for nogle Aar siden: det ahned mig at vi for en Tid kom under et svært Tryk! faar den Mand Fingere i vore Forhold, da god Nat vor Frihed! Men rigtignok udvikler Tryk og Korsmeest Characterene, og var jeg vis paa, at vor national Character ville udvikle sig derved i den Grad, at den selv brød den fremmede Lænke, da ville jeg taalmodigen bære Lænken! Dog hellere saae jeg at vor 12 Aars Frihed udviklede sig sundt og godt, og bragte Ligevægt og Selvstændighed som Frugt!

Lin. 3 f. o.: Se Forhandlingerne paa det første Skandinaviske Kirke-møde, 1857, Side 79—80

Midt i Mai, om Gud vil, er jeg atter iblandt dem, og glæder mig ubeskrivelig til Hjemkomsten. Saa gjerne ville jeg gavne og bidrage til Sammenhold i Fædrelandet. Jeg skrev sist til Boisen om vi ikke Alle skulle bestemme en Tid paa Dagen hvor vi samdrægtigen bad for Danmark. Jeg foreslog Kl. 7 hver Aften. Jeg beder frem for Alt at Vorherre vil vække mange Sjæle til at erkjende og elske Sandheden, og at Han maatte ville udgyde den Hellige Aand over mange mange især over dem der staae ved Roret og over dem der have Indflydelse. Opvækkelsen i Amerika, i Irland, og i England, er saare mærkelig. I London vælge de Theatrene, til Forsamlinger for at høre Guds Ord, som de største af Alle Localer til at rumme mange Mennesker. Der skal have været indtil 3000 Mennesker i et af dem!

Nizza er da nu bon gré mal gré overgivet Frankrig — 1 April holdt de første franske Tropper deres Indtog, og alle Husene vare smykkede med det franske Flag. Hist og her har der været smaae Rivninger, men i det hele taget finder man sig temmelig taalmodig i Anexionen. Mig gjør det et ubehageligt Indtryk at møde allevegne franske Soldater isteden for tidligere Pjemontesere som alle vare unge smukke Folk og som saae saa godt holdte ud. Franskmændene derimod see smutzige og raae ud. Man siger at Prinds Napoleon kommer her med det Første. Jeg bliver her ventelig indtil d 24 April. Lev da ret vel og tænk med Venskab paa

Deres Veninde

Caroline Amalie.

*Fra H. Heyerdahl.**

677.

Fredheim i Stange paa Hedemarken 21de Maj 1861.

Højt agtede og højt elskede Jubel-Præst og Jubel-Olding,
Hr. Pastor N. F. S. Grundtvig!

I det Haab, at det vil glæde Dem paa Deres Jubelfest som i et halvt Aarhundrede indviet Herrens Tjener, at se nogle Ord fra en gammel Medhjælper i Deres Fædrelands forhenværende Tvillingrige og Nordens endnu værende Trillingrige, det gamle Norge, tillader jeg mig at oversende Dem disse Linjer. Uden Tvivl er jeg den eneste endnu levende Nordmand, der i Maj 1810 i Regenskirken i Kjøbenhavn var blandt de faa, der hørte Deres Dimisprædiken, af hvilken et Exemplar, som jeg strax, efter at den var trykt, købte, endnu staar i min Boghylde som et dyrebart synligt Minde om det uud-

slettelige Indtryk, den da gjorde paa mit Sind, og den Virkning, som den og Deres utrættelige Virksomhed siden den Stund har haft paa mig og saa mange baade i og uden for Deres og mit Fædreland. Naar jeg tænker tilbage paa, hvordan Tilstanden var i Herrens Menighed og Kirke i vort Norden, da De fremstod og opløftede den stærke og alvorlige Røst som Herrens tveæggede Sværd, der gik til Marv og Ben, Sjæl og Aand, mod Tidens Vantro, Aandløshed og Vanart, og for den velsignede gamle Kristentro og dens Frugter i den enkelte og det hele Folks Liv, og hvordan Tilstanden nu efter et halvt Aarhundredes Forløb er, da maa jeg ret inderligen takke Gud, vor Herres Jesu Kristi og vor Fader, at han ved sin Helligaand udrustede og kaldte Dem, dyrebare Guds Mand! til sin kraftige, nidkjære og utrættelige Tjener, gav Dem Vilje til at følge Hans Kald, og opholdt den Dem skjænkede Aands- og Legemskraft til at arbejde saa troligen og flittigen indtil Deres høje Alderdom i hans Vingaard. — Og naar jeg saa tillige eftertænker, hvorledes min egen Aands og Hjertes Tilstand var, før jeg hørte Deres Dimisprædiken, da jeg aandelig halvdød laa fængslet i den hovmodige Vantros og hjerteløse Fornuftlæres Snarer, og hvordan den er nu i mit 72de Aar, efter at jeg i 51 Aar har — des værre i Skrøbelighed baade paa Sjæl og Legeme, men dog som jeg haaber, i Oprigtighed — fulgt det Herrens Naadekald, som gennem Dem udgik til mig fra den Stund: da véd kun Gud den alvidende tilfulde og min egen Sjæl til Dels, hvor meget jeg har ham, som sendte Dem og lod mig høre og læse Deres Forkyndelse af hans Ord og af hans Gjerninger i hans Menighed og Kirke, og Dem, dyrebare Fader i Kristo, som saa villig og trolig har fulgt hans Kald og udført det Ærende, i hvilket han sendte Dem, at takke for. Saa modtag da gennem disse skrevne Ord mit Hjertes inderlige Tak for hvad De har virket ogsaa hos mig, og vær forvisset om, at jeg, med min Hustru og mine Børn og i Aandens Samfund med Deres mange oprigtige og taknemmelige Disciple og Venner baade her i Landet og Deres Fædreland og i Nordens tredje Broderland, paa Deres Jubeldag, førstkommende 29de Maj, vil mindes, hvad De har været os og dem, og af dybe og stille Hjerter frembære en barnlig Forbøn til Gud for Dem og alle Deres, at han fremdeles vil lade sin Aand, Naade, Velsignelse og Fred hvile over Dem, Deres ganske Hus og alle dem, som ere Dem kjære og som have Dem hjærtelig kjær, at Deres høje Alderdom maa vorde saare blid og lykkelig i en lykkelig, Dem hjærtelig hengiven, Kreds af Familie, ældre og yngre Venner. Kun to Gange, 1810

i Regenskirken i Kjøbenhavn og 1851 i vor Frelzers Kirke i Kristiania, har jeg hørt Dem forkynde Herrens Ord og kun ved én Lejlighed, Studentermødet paa sidst nævnte Sted og i sidst nævnte Aar haft den Glæde nogle Gange at samtale med Dem: Gud lade os en Gang samles paa det Sted, hvor den fuldkomne Kjærlighed evig forener, og hvor vi i den kunne i Herrens lyse Bolig evig samtale! [Det] ønsker af Hjertet Deres stedse hjertelig hengivne og taknemmelige Discipel og Embedsbroder

Heyerdahl,
pensioneret Sognepræst.

Til Svend Grundtvig.

678.

23 Maj 1861

Det glæder mig, min kiære Søn! at du finder Forviisningen taalelig, thi jeg kunde jo ikke engang ønske, at du skulde finde den synderlig bedre. Brasilianeren skulde dog smukt sendt en skikkelig Prøve af Rio-Bønner med sit Brev, naar han vilde lade dig betale Fragten.

Jeg har faaet Schönbergs Tilstaaelse for de 300 rdr., og ved at sende de første Ark af „Optrinene“ til Rettelse, bebudede han mig et Besøg til Aftale om „Middelalderens Historie“, som han vel altsaa maa have Lyst og Lov til at give i Trykken. I Henseende til Optrinene har jeg besluttet at stryge ved begge Bind baade Tilegnelser og Fortaler og at skrive en lille Fortale til begge Bind, som passer bedre. Efterat have giennemlæst dem, finder jeg det ikke nødvendigt at forandre mere end Stavningen og enkelte Udtryk.

Vi har da holdt Pindse i Kirken med fuldproppet Rum, jeg kunde, Gudskelov! være med begge Dagene og forrette Daaben den ene og Nadveren den anden Dag, og det glædede med mig, saavidt jeg kunde mærke, Tilhørerne at see den ny Pagts Herlighed klarlig overstraale den Gamles, ved Sammenstillingen af Elias-Optagelsen efter 2den Kongernes Bog og Himmelfarten efter Apostlernes Gierninger, med Tegnene og Frugterne og Elias-Aandens Totrediedeles Hvile paa Elisa og Helligaandens med hele den Høiestes Kraft paa Apostlerne, som jeg anmærker, fordi jeg veed, at det Gudskelov! ogsaa vil glæde dig og *Laura*, hvis Christelighed du nok kan vide, har inderlig husvalet mig, skiøndt jeg ikke har gjort Ord deraf.

At I, som jeg hører, slet ikke kan tænke paa at være her den 29de gjør mig jo lidt ondt, da jeg havde tænkt, at siden din tidligere Indkaldelse jo kun havde sin Grund i Krigs-

Lin. 16 f. o.: Brasilianeren: en Fætter, Svend havde i Rio Janeiro.

Udsigterne, dens Baand i denne Henseende, naar Krigs-Udsigterne forsvandt, maatte være let at løse; men naar det ikke kan anderledes være, kan vi jo ogsaa med Guds Hjælp trøste os ved, at aandelig og hjertelig kan hverken Tid eller Rum adskille!

Til „Anmærkningerne“ ved Bjovulfs-Udgaven har jeg ikke seet noget nærmere, men jeg har faaet „Navne-Viseren“ istand og er godt ifærd med „Indledningen“.

Dronningen med begge sine Damer vil gjøre mig den Ære at spise til Middag hos os den 29de, hvad jo ikke for mine Øine er saa ganske i Red, men det er jo dog kiønt, at hun, uden at ændse de Næser, som rympes derovre dog vil det.

Hils nu din Laura og dig selv med de bedste Ønsker fra min velsignede Hustru, fra Broder Frederik, og (da lille Astas Pludder i denne Henseende ei er ganske tydelig) først og sidst fra gamle Fader

F. Grundtvig.

Johan og Minna var her i Søndags og befandt sig med Børnene meget vel, han havde været i Skielskiør og holdt Møde, og vil nu ikke stille sig der, hvad der er mig kiært, da han i det mindste endnu hverken kan være Rigsdagsmand efter mit Hoved eller efter mit Hjerte, og jeg troer heller ikke efter Folkets! gid det var anderledes!

*Fra W. Wexels.**

679.

D. 29 Maj 1861.

Kjære Pastor Grundtvig!

Det er en Trang for mit Hjærte at træde hen til Dem i Aanden paa denne Deres Dag, højærværdige Jubelolding! og føje min deltagende Hilsen, min Taksigelse og Lykønskning til de mange andre, der i samme Anledning samle sig om Dem, det være nu i Aanden alene, eller i Legemet tillige.

Hvad De, min dyrebare og højtærede Lærer og Fader i Kristo, har været for mig i Udviklingen af mit aandelige Levnedsløb, skal jeg ikke forsøge at tolke; men det er vist, at jeg i en ganske særdeles og væsentlig Grad skylder Dem, hvad der af Syn paa vor Herres Jesu Kristi og af kristelig Oplysning er blevet mig til Del, og mit Hjertens-Tak véd jeg ikke bedre at udtale end i et inderligt: Gud velsigne Dem!

Men, i det jeg saaledes hilser Dem paa mine egne Vegne, kommer jeg ikke alene, men ledsaget af en Venneflokk her

oppe fra Fjældet, af hvis Navne De jo kjender faa, men som bærer Deres Navn i kjærlig Ihukommelse med Tak for, hvad De ved Guds Naade var og er for dem, med inderlig Deltagelse i, hvad Gud har skjænket Dem gjennem Aarenes Løb og indtil denne Dag, og med oprigtig Bøn for Dem i vor Herres Jesu Kristi Navn. Det er den lille Venne-„Forening“ her i Kristiania, det er Vennekredse eller spredte Venner og Veninder i Nord og Syd i Øst og Vest, det er gamle Venner — blandt hvilke jeg maa nævne ham, der hørte og godt mindes Deres Dimisprædiken: den ærværdige, nu fra Embedstjenesten aftraadte Præst Hans Heyerdahl i Stange, der saa ofte tænker paa Dem med den inderligste Taknemmelighed — og det er de yngre, hvilke alle med ét Sind erkjende, hvad de skyldte Deres Vidnesbyrd, og flokke sig om Dem i Aanden med et: Gud glæde Deres Sjæl paa Jorden og i Himmerig! Vor Herres Jesu Kristi Fred hvile over Deres Livs Aftenstund og over Indslumringen fra Dagens Arbejde og Kamp!

Med kjærlig og ærbødig Hengivenhed

Deres

V. A. Wexels.

Til Svend Grundtvig.

680.

3die Juni 1861.

Tak, mine kiære Børn, baade for Savnet, I fælde, og Deeltagelsen, I efter yderste Evne beviiste ved og paa den Jubelaars-Dag, der var saa deilig, som en saadan Dag vel kan være, og som jeg derfor saa inderlig havde ønsket ogsaa at kunne dele med eder, mit Hjerte saa nær, som mueligt! Dit Sindelag paa selve Dagen var mig dobbelt glædelig overraskende, da jeg nødtes til at troe mine egne Øine og see hvad jeg aldrig havde forestillet mig, at Telegraphen virkelig kan og vil befordre Poesi, og det, som den betænksomme Johan strax anmærkede, mere feilfrit end tit den tyndeste Prosa. Selv mine daarlige Been ønskede mig den Dag til Lykke, eller rettere, jeg maatte ønske mig til Lykke selv med dem, saa det gik, som Baggesen melder om den lykkelige Tid i Kallundborg, da „selv de Halte bedre gik“. Monrad kom ikke blot selv med Bispe-Brevet, men, skøndt han først maatte i Statsraadet, indfandt han sig dog betimelig ved Middagsbordet og udbragde endog en Skaal paa Skraa (?) til min Ære, som man vel vil sige jeg giengældte grovt, da han mindede mig

om „Fyrtaarnet“ paa Rigsdagen, saa jeg nødtes til at huske paa „Lygtemanden“ med det samme, og kunde umuelig ved nogen Vending betrygge dem, der fulgte ham, som han stræbde at betrygge dem, der ankrede op under Fyrtaarnet. Ministeren vedblev imidlertid til ud paa Aftenen at være meget omgængelig og roste Johan for mig, men da jeg slog paa din Fraværelse, snoede han sig fra ethvert Vink om, at han i den Henseende tænkte paa andet end at du sikkert var kied ad at lystre Trommeskindet.

Hall var her ogsaa nogle Timer om Aftenen, men jeg saae ham kun i det sidste Øieblik, og hørde kun, at han paa Veien hjemad maatte drikke Duus med Birkedal paa et Ølhus efter Polititiden, hvad jo klinger pudsigt nok og viser Stemningen, der ei kunde være gladere.

I min Prædiken talde jeg naturligviis saa lidt som mueligt om mig selv, men først og sidst om den „Oplysning“ over hvad vi har hørt fra Begyndelsen og veed, skal vare til Enden, og den Velsignelse, som Gud lader følge med denne Oplysning til Liv og Fred. Den skal trykkes tilligemed alle Sangene, blandt hvilke „Hostrups“ kiendelig udmærker sig og er mig inderlig kjær, fordi det der erkjendes, at mit Øiemed i christelig Henseende er at vække og nære det kiærligste Menigheds-Liv, og fordi en dyb og miskiendt Sandhed har fundet et lykkeligt Udtryk i de deilige Liner:

Han taler til Hjertet, som, fattig selv,
Ydmyges naar mandet ophøjer

saa prægtig oplyses Herrens Ord: Marie har valgt det Bedste, som hun ei skal miste.

Jeg har skrevet en ny Fortale til begge Bind af „Optrinene“ og har betænkt at lade de gamle Tilegnelser og Fortaler falde bort. Trykningen vil forsinkes lidt baade derved og ved at de, ved at skulle begynde paa „Sigurd og Brynhild“ har staaet i Taaget og sat Begyndelsen af „Sigmund“ om igen.

Høgsbro er herovre, og vi ventede ham igaar middags, men han kom ikke, jeg hører, han vil prædike for Dimis og søge Præstekald, hvad jo er slemt for ham selv, hvis han ikke er blevet Christen.

Tak ogsaa for Brevet til min Kone! hun skriver nok selv. Johan drak hende ogsaa en rar Skaal til paa Hædersdagen — hils kiærligst

fra Fader Grundtvig.

Lin. 1—2 f. o.: Monrad havde i Tinget kaldt Tscherning og Gr. de eneste geniale Rigsdagsmænd. „De staa som to Fyrtaarne, der betegne,

Til Caroline Amalie.

681.

3die Juni 1861.

Allernaadigste Dronning!

Kunde Deres Majestæt faae mere Krav paa min Taknemmelighed og min Taksigelse end De, jeg veed ikke mere hvor længe har havt, saa maatte det jo sikkert været paa den deilige Maidag, da Deres Majestæt i alle Maader vovede ei blot at lykønske Vartou Præsten, men, saavidt det staaer i Menneskers Magt at gjøre ham lykkelig med Gunst og Gave, saa det maatte gjøre mig dobbelt ondt, om Udflugten, trods det yndige Sommergeir, Vorherre gav, skulde skadet Deres Majestæts Helbred, men jeg vil haabe, at det med Guds Hjelp, ikke skal være Tilfældet, og i det hele, de Uveir-Skyer som selv paa Høitiderne stundom formørke Solen for de dødelige Øine, aldrig skal forstyrre Dagens Glæde eller gjøre Skaar i Aftenens Ynde!

Allerunderdanigst
og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Svend Grundtvig.

682.

Fredag d. 26de Juli 1861.

Kjære Fader!

Siden jeg sidst skrev Dig til, har vi da haft Kongens Besøg i Fredericia, hvorom Berlingeren vist har givet Dig Underretning. Da den dog vel, saa lidt som de andre Blade, har meddelt nogen af Viserne, vil jeg sende Dig dem alle tre, som de ere udgaaede fra min Pen. Et lille Træk, som næppe findes i Bladene (det er ialfald ganske forbigaaet i Fredericia Avis) vil jeg dog fortælle. Da Kongen var ude ved Underofficers-Skyttelaget, og man skulde begive sig til Bords, sagde Kongen, at vi alle skulde „træde an“, og saa skulde Overkommandersergeant Schneider (den fornemste Underofficer og Formand for Laget) føre os hen til Spiseteltet. Han stillede sig da selv op paa højre Fløj, rettede sig som en Rekrut, lod Krigsministeren stille sig ved hans venstre Side, Stiftamtmanden bag ved og Amtmanden (Lehmann) igjen bag Krigsministeren og Resten fulgte saa paa to Geledder mellem hinanden høje og lave, Generaler og Korporaler, hvorpaa Schneider at der til hvor de staa skal Rigsdagen ikke komme.“ Hertil replicerede Gr. ved at sammenligne Monrad med en Lygtemand. — Se Folketings-tidende 1852, Sp. 5193 og 5235.

kommanderede „hele Paraden ret!“ Kongen vendte sig til Krigsministeren og sagde „Maven ind“, hvorpaa Exellencen svarede sin Konge: „Ingen maa tale i Geledet.“ Overkommandersergeanten inddelte nu „hele Paraden“, bad „de Civilister, som fandtes i Paraden“ om at holde godt Tridt og lod den derpaa svinge ud og marschere hen til Teltet med Musik foran. Dette gjorde jo en mageløs Lykke, og den Slags geniale Indfald, afpassede efter den særlige Lejlighed, er det jo, der gjør Kongen saa afholdt allevegne; thi for Resten er det jo et skrækeligt Dagdriverliv han fører, som kun har Krav paa Beundring for saa vidt, som der skal vidunderlig legemlig Kraft til at udholde det Liv i Længden. Min Vise ved Underofficersgildet gjorde megen Lykke, og da Krigsministeren sagde mig noget pænt i den Anledning, benyttede jeg Lejligheden til at lægge et godt Ord ind for mig selv om at komme til Kjøbenhavn, hvad han gav mig godt Haab om. Der er allerede talt til ham derom af formaaende Folk i Staden og vil fremdeles blive det, saa jeg haaber da ganske vist maaske allerede i September at kunne gjense Dig og alt hvad jeg ellers har kjært i mit Hjem. Den Dag da Kongen rejste (det var i Tirsdags d. 23' ds.) fulgte Laura og jeg med Lehmann til Vejle, hvor vi nu tilbringe en Uge i hans nydelige Hus, sammen med Nanny Bech og Familien Kyhn. Det er dog ganske vist det dejligste Sted i Danmark, og man bliver træt længe før man bliver kjed af at gjennekøre al den Herlighed. Igaar skulde Lehmann ud til Jellinge med en Hilsen fra Kongen til Muldvarpene derude, og han tog da os med, saa vi fik rigtig seet baade Højene, Runestenene og de nye Jettestuer, der laves i Gorms Høj. Det er et meget storartet og betydeligt Arbejde, der vist bliver fortsat indtil der enten stødes paa det søgte Gravkammer eller det med Vished vides, at det slet intet gemmer og aldrig har gjemt noget. Jeg tror dog nok det kommer, endskjøndt det ikke er, hvor man snarest skulde tro det, nemlig midt i den opkastede Høj. De Stumper Egetræ, der er fundet i Højen liggende spredte mellem Græstørvene, hvoraf den bestaar, ere aabenbart Affald fra et Tømmerværksted og tilhøre en meget fjærn Fortid, da man ikke kjendte Sav, men forstod da ogsaa vidunderlig godt at føre Øxen. — Vi var da ogsaa inde hos Svendsen og drak Kaffe. Han rejser nok op til Kristiania, hvor der jo bliver en stor Forsamling ogsaa her fra Danmark.

Med de kjærligste Hilsener fra Laura og til Din Hustru og Børnene

Din hengivne Søn

Svend.

Til Svend Grundtvig.

683.

Gl. Kongevej 1861

Jul. 31

Kiære Søn og kiære Ven!

Tak for dine Breve, hvoraf det, blandt andet, er mig kiært at kunne slutte, at du har din *Laura* rask igen. Det glæder mig jo ogsaa at see, at du ikke blot har været i Bevægelse, men været i *Aande* i hele denne Maaned, og det saameget mere som „*Farvellet*“ (saa at sige) ved *Gorms-Høien*, der maaskee har tiltalt de nærmeste Omgivelser mindst, huer mig allerbedst, som Syn for Sagn, at du langt fra at være udtømt, netop efter endeel overvundne Forhindringer ret kom i *Aande* og begyndte paany.

Jeg har nok tænkt paa det, om Du ikke ved Krigsministerens Nærværelse skulde faae Lejlighed til at indlægge et godt Ord for dig selv og dine boglige Sysler, saa det overraskede mig mindre, men glædede mig naturligviis lige meget at see, det var lykkedes og at Du tør vente dig god og tidligmoden Frugt deraf, hvorved ogsaa et inderligt Ønske af mine vil gaae i Opfyldelse.

Jeg har siden i Lørdags havt et ubehageligt Tilfælde i min Tunge og Strube, saa jeg tilsidst næsten hverken kunde spise eller drikke, men det Værste varede dog, Gud ske Lov! ikke længre end een Dag, og, skøndt Tungen endnu er lidt hudløs, synes alt for Resten at være kommet i Orden.

Jeg kan godt begribe, at det lille Ordskifte under Opstillingen er faldet meget morsomt, men Ministeren kom dog aabenbart tilkort, thi, efter hans egen Dom, forløb hans Mund sig uden dog i mindste Maade at forsvare Maven.

Du har nok seet af Aviserne hvilken Stohei her har været med de Flensborgske og Hadersløvske Giæster, og saa har du seet ligesaa meget dertil som jeg, men jeg veed ikke, om du har lagt mærke til, at hele Udbyttet for Conseils-Præsidenten, har været et Rast-Hurra i Ringsted paa Vink af Chor-Degnen, hvad neppe opveier „*Krygers*“ Anklage i Tivoli.

Jeg har dog ogsaa (i Lørdags og i Gaar) havt et eget Besøg af en forfløien Engelskmand, en Mr. Greaves, der vel syndes kun at have opsøgt mig, fordi en Dansk Kiøbmand med en engelsk Kone paa Dampskibet havde nævnet mig, men da han første Gang godt havde forstaaet, at vi slet ikke stemmede overeens, og han, uden al Tilskyndelse fra min Side, dog kom igien, var det rimeligt nok, at han havde noget andet bag Øre. Det viste sig da ogsaa strax igaar, thi da jeg strax havde

*) *Krygers* Anklage: Se „*Fædrelandet*“ 30. Juli 1861.

gientaget, at han jo vidste hvad jeg dømte om hans fortvivlede Forsæt at føre Fanden tilbage til Himmerig, sagde han med megen Vigtighed, at han denne Gang bragte en Oplysning (illustration) med sig, og før jeg vidste det stod der en lille Træ-Tingest paa Bordet, hvorom han med en overlegen Mine spurgte, om jeg kiendte denne „Cubus“ og om jeg kunde nægte, at det ny Jerusalem efter Aabenbaringen netop havde en *cubisk Form*? Da han nu ogsaa efterhaanden tog frem af sin Randsel 7 Trekanter, der lod sig sammensætte til en ligedan Cubus, og et *Papirs-Kors*, der lod sig sammenbukke til en lignende, og havde ventelig endnu fler saadanne „illustrations“ i Baghaanden, var det aabenbar hans Haab enten at afnøde mig Bifald eller dog at sætte mig en Prop i Munden.

Det ligner jo et Oprin fra Daarekisten, men da Manden (imellem de 60 og 70 vel) for Resten talde ganske fornuftig, og jeg jo af Kirkehistorien veed, det er en gammel Skade at ville frelse Fanden, for selv uden al Uleilighed at blive frelst med det samme, og jeg kiender Tidens og Engelskmændenes Dyrkelse af det *Haandgribelige* og især mekaniske Konstværker, saa sagde jeg ham meget rolig, og, saavidt mit Engelsk vilde række, tydelig min og Sandheds-Aandens Dom om saadanne Konststykker til Oplysning om *Aandelige Ting*, som om de kunde udtrykke dem meget bedre end „*Ordet*“ som er Guds-Aandens eneste sandselige Udtryk. Det faldt ham nu vel ligesaa tungt som uventet at høre, at det mildeste man kunde kalde slige Oplysnings-Forsøg var a play, like the chinese-play, og at Skriftens strænge Udtryk om Menneske-Hænders Værk som Billeder af det Himmelske var „*idols*“, men da han syndes at høre til the very cold Englishmen og maatte vide, det var ham, som havde trængt sig ind paa mig med sin haandfaste Theosophi, gik alt dog meget spagfærdigt.

Hvad det hele løb ud paa, var jo for Resten den gamle Gnostiske Drøm om en himmelsk Fuldkommenheds-Tilstand „et Pleroma“, som, skulde være blevet forstyrret ved *Frafaldet* og kunde først sættes i Lave ved *Tilknytningen*, saa Djævelen skulde være en af de *syv* Aander for Guds Throne, som var kommet i *Vildfarelse*, ligesom en fraskilt Trekant af de Syv, der udgjorde Cubussen, der hos de matematiske Materialister er *Fuldkommenhedens* Udtryk.

Det er jo kedsommeligt Tøi baade at tale og skrive om, men da Caricaturen endnu staaer saa levende for mig, kunde jeg dog ikke skrive dig til idag uden at meddele dig lidt af det, og tænker, du tager det heller med idag, end at jeg skulde opsætte Skrivningen til imorgen, da den maaskee blev til intet.

Hvad *Veile-Eggen* angaaer da har jeg vel fra Drenge-Aarene en dunkel Forestilling om den, som meget smuk, men naar du kalder det den *smukkeste* i hele *Danmark*, da er det nok en Overdrivelse, ligesom i Visen om *Veile-Amtmanden*!

Nu Guds Fred! og lad os snart høre fra jer igjen; I veed, vi vil det gierne allesammen, som ogsaa hermed sender fælles kiærlig Hilsen og de bedste Ønsker ved

gamle Fader

N. F. S. Grundtvig.

Til Svend Grundtvig.

684.

1861 Aug. 19.

I Anledning, min kiære Svenn, af dit seneste Brev, vil jeg strax svare, at naar Boghandleren finder det raadeligst at lade Optrinene af *Kæmpelivet* udkomme paa een Gang, da har jeg intet derimod, men hvad jeg med velberaad Hug har afskaaret fra *Begyndelsen*, lapper jeg ingenlunde til ved Enden. Ikke for hans men for din Skyld skal jeg tilføie, at i mine Øine staaer de bortskaarne Rim ei i mindste Sammenhæng enten med Digtene eller med mit *Skjaldelivs* Udvikling, men er saa aldeles Føstre af en øieblikkelig og personlig Stemning, at skulde de giemmes andensteds end hvor de staaer, maa det være i mine samlede *Kvædlinger*.

For Resten undrer det mig, at Hr. *Schönberg* endnu ikke har ladet mig høre et Ord om „*Middelalderens Historie*“, thi har han faaet den bort fra *Langhoff* for selv ingen Ting at giøre ved den, da er det meget kiedeligt.

Til *Thiele* sender jeg nu med de sidste *Anmærknings-Ark Navne-Listen*, og lader ham vide, at *Titel, Indledning* o. s. v. ligger paa rede Haand, naar han kan bruge det og bringe Arbeidet til Ende.

Vi har det Gud skee Lov! godt i vor Eensomhed og mine Been har i dette Aar ikke været i saa temmelig god Stand som netop nu, men Hovedet staaer, som du nok seer, ikke saa synderlig godt paa mig, for *Stillingens* Skyld i det Hele, som jeg finder meget uhyggelig, saa uhyggelig, som en søvrig *Senge-Redning* naar der aabenbar er *Jordskælv* i Luften. Dog det nytter ikke at skrive om, og maaskee ei engang at tænke paa, og vi veed, Herren lever, lovet være vor *Klippe*, og vor *Frelses Gud* skal ophøies!

Gid det nu snart maatte gaae i *Opfyldelse*, vort *Fælles-Haab* om glædeligt *Giensyn*! Man skulde dog tænke, at *Ministeriet*

vilde skynde sig lidt med at give den Galgenfrist, de har kjøbt idyre Domme saamegen Lighed med en Fredsfod, som det er mueligt.

Tak din Laura for Efterskriften og være med hende kiærligt hilset fra os alle ved

Fader Grundtvig.

Fra C. E. A. Christiani.

685.

Bjerregrav d. 4. Septbr. 1861.

Kjære Hr. Biskop Grundtvig!

Da vi dennegang ikke seer os istand til at være tilstede ved Deres Fødselsdag, som jo for alle deres Venner er en Glædedag, føler jeg Trang til at ønske Dem til Lykke ad Pennens Vei. Det Kirkehistoriske Selskab har, underligt nok, valgt den 8' September til sit Møde i Randers, hvor Man har opfordret mig til at tale, og hvortil jeg har givet Løfte allerede for en Tid siden, og da jeg har tænkt at være en 14 Dage i Kjøbenhavn i October efter Confirmationen, saa vilde der rimeligviis blive mig nægtet Reisetilladelse til begge Toure. Her er nemlig stor Uro i den folkekirkelige Leir i Viborg Stift, idet Biskop Laub har omtrent truet dem af Deres Venner, som aflagde et Vidnesbyrd sidste Landemode, med Afsættelse, fordi vi ikke godt kunde godkjende alle Folkekirkens ministerielle Handlangere som ligesaa mange Aandens kraftige Gjæringer, men meente, at disse ordentligviis dog kun fandt Sted under Forudsætning af en Menighed, som vi ikke kunde erkjende for Eet med Folkekirkens Sognemenigheder, og da vi maatte erklære det for Overtro, hvor man adskilte Tro og Daab, meente Biskoppen at det var Donatisme og anviste os til højere Vedkommende. Saaledes staaer Sagerne og Man har os skarpt i Øie. Den indre Mission, som arbejder meget stærkt herovre, har nu erklæret snart at være færdig med at besøge Danmark; naar nemlig dens Vidnesbyrd er aflagt allesteder, er dens Ærinde fuldbyrdet, og saa kommer Hjem søgelsen, det vil sige, de som ei have kjendt deres Besøgelsens Time, skal da overgives til Grundviganerne, det er en saa grulig Ting, at det kan kaldes en Hjem søgelse, idet det er Alliancen mellem Hedenskab og Christendom: det er ogsaa en Maade

Lin. 10 f. n.: Donatisme, egl. Navnet paa en sekterisk Bevægelse i Nordafrika i den seldste Kirkes Tid, som bl. a. hævdede, at Stat og Kirke intet havde med hinanden at gøre.

at læse Classikerne paa. Ja, jeg har Meget at tale med Dem om og Meget at fortælle herovre fra, naar vi kommer derind.

Gud velsigne Dem og Deres Huus for al den Glæde og Lykke, som er udgaaet fra Dem til Danmark og Deres Venner trindtomkring.

Min Hustru og jeg hilse Dem, Hr. Biskop og Deres Hustru kjerligst og ærbødigtst.

Deres hjertelig forbundne

Christiani.

Til Svend Grundtvig.

686.

1861 Sept. 6.

Da vi, kiære Svenn! ikke iaar kan mødes ved vore Aarsdage, saa lade Vorherre dog sin Fred og Velsignelse være fælles over os, saa vi føler os nærmere baade ham og hinanden end vore Fødder eller nogen Dampkraft kan bringe os! jeg har det jo, Guskelov! i det hele meget godt og mine Fødder har i hele Aarets Løb ikke været saa nær ved fuld Helbred, som i de seneste Uger og Maaneder, saa det synes som jeg virkelig endnu engang bogstavelig skal komme paa Benene.

Det er sandt, er der skedt nogen Aftale enten med Iversens, eller nogen anden Boghandel om at overtage Bjovulf, som dog nu synes endelig at skulle komme ud.

Det var ellers rigtig nok en forbausende og meget ubehagelig Opdagelse, jeg gjorde ved at giennemsee Texten, thi skjøndt jeg ikke stødte paa synderlig andre Trykfeil end dem, jeg før havde seet, og som er mest udfaldne Bogstaver, saa stødte jeg paa hvad der er meget værre, nemlig S. 99,6 det berøgtede „Syþþan under Froncum and Frysum“ ei alene trykt men afdeelt og regnet som to Verslinier. Det staaer endnu for mine Øine som et Hexeri, at jeg synes at have gjort det selv værre end alle de forrige Udgivere, Thorkelin iberegnet, men hvad er nu herved at gjøre? At lade Bladet trykke om, synes jo at være det eneste Raad, men dels er det nyt Mas og dels kommer jo derved hele det følgende Versetal i Ulave, med mindre man vil fælde en selvgjort Linie ind i Texten. Paa den anden Side at lade det slæbe af med en Retelse mellem Trykfeilene er jo at anklage sig selv for stor Skøddesløshed, der maatte vække daarlig Formodning om hele Arbeidet. Foreløbig har jeg imidlertid overtalt mig selv

til denne lille Ydmygelse og vil nu høre din Mening. Ved Gienemsynet og Overblikket har imidlertid adskillige mørke Steder klaret sig for mig, saa Listen paa Rettelser og Tillæg bliver i alt Fald usædvanlig. Du vil nu ogsaa faae at see, at jeg, foruden en paa min Viis udførlig Indledning, ogsaa har lavet baade et „Angelsk“ og et „Dansk“ Vers til Forspil, og skiøndt det Angelske naturligviis maa synes sammenrapset, troer jeg dog, der er lidt Aand i Forbindelsen, saa jeg har endt Arbeidet med Fornøielse og venter da ogsaa i det hele Fornøielse af dets Tilværelse.

Jeg lever jo i temmelig Eenlighed, men med Kiærlighed, Fred og hardtad heel Sundhed i Huset har man dog det bedste Selskab og misundelsesværdige Kaar.

Hilst kiærligst din *Laura*, som det glæder os at høre, har i den senere Tid holdt sig kiækt, og gid det nu snart maa blive Alvor med Omlægningen!

Lille Asta løber nu som en Top og snakker op bedre end den bedste Papegøie, alle Børnene og især Frederik ønsker til Lykke med Moder og din gamle Fader

kiærligst

N. F. S. Grundtvig.

Til Svend Grundtvig.

687.

17. Septbr. 1861

Tak, kiære Svenn! baade for Verset fra jer Begge, og for det seneste Brev, som bragde os den glædelige Nyhed, at vi med Guds Hjelp skal see jer i vor Midte med Haab om at beholde hvad vi saa nødig vil miste. Jeg havde vel i Avisen seet, at du var forsat til 17de Bat., men da jeg ikke veed hvor de Talstørrelser har hjemme, var jeg dog lidt tvivlraadig.

Da mine Been nu maa ansees for lægte af sig selv, men min Mave slet ikke syndes at kunne befinde sig vel derved, besluttede jeg mig til en Fontenelle og maatte nu næsten skiænde mig til den; den er aabnet igaar, med et Snit og tegner, Gudskeelov! meget godt, saa jeg tør haabe endnu engang at tilbagevinde Sundhed over al Forventning.

Schönberg var her igaar for at tale om Middelalderens Historie, men jeg fandt, det nu var bedre at opsætte endelig Aftale, til Du kommer.

Hvis Lehmann er kommet ind i Ministeriet for at støtte det, saa falder det udentvivl snart, thi kan det ikke staae uden ham, da staaer det sig vist heller ikke med ham.

Paa Overreisen seer Du vel baade Blicher og Helvegs, som Du da vil hilse venlig fra mig, og være med din Laura kiærligst hilset fra os alle og med en lykkelig Rejse alt Godt tilønsket

ved gamle Fader

N. F. S. Grundtvig.

*Til Elise Stampe.**

688.

Gl. Kongevei Octbr. 10. 1861.

Kiære Venindel

Aftensangen ved vores kiære Jeaninas Indslumring følger hermed, og Grunden, hvi De ikke har seet den trykket i Kirke-tidende, er naturligviis den, at med Saadant spotter Verden meget bittert, og for den Spot, der ikke bider synderlig paa mig, maatte jeg ikke udsætte hendes Nærmeste, der lider Nok desuden, og hvad der tiltaler christne Venner udbreder sig selv i deres Kreds.

Naar jeg nu seer tilbage paa den tidlig Trættes Løbebane, hvis Aabenhed, Friskhed og Kiækhed jeg lige fra BARNEDAGENE fandt saa elskværdige, da mindes jeg vel, at allerede under vore Samtaler før Konfirmationen, mærkede jeg med Vemod, at der i Øret var en vis Sky for det Hemmelighedsfulde, der ventelig vilde lukke Hjertet for det christelige Aands-Liv, men jeg trøstede mig dog til, at det med Guds Hjelp vilde være forbigaaende og forundrede mig siden over, at det kunde vare saalænge. Dette vilde vist heller ikke været Tilfældet, hvis en lykkelig Kiærlighed havde oplødet Hjertedybet med det Hemmelighedsfuldeste af alt paa Jorden, men nu, tænker jeg, stræbde Hjertedybet at glemme sig selv under Verdens-Livets tomme, men glimrende Adspredelser, indtil det Hemmelighedsfulde i sin allermørkeste Skikkelse blev saa paatrængende, at det umuelig kunde undflyes, og kun overvindes med den „store Gudfrygtigheds Hemmelighed“ i J e s u s C h r i s t u s vor Frelser.

At hun alligevel, som De bemærker, ikke naaede til „Bordet i Guds Rige“ med Mad til et evigt Liv, det maa jeg forklare mig deraf, at De, kiære Venindel ventelig endnu ikke selv er bleven fast i Sædet, saa De kunde lagt hende paa Hjerte, at det netop er Herrens K i æ r l i g h e d s - O r d til os ved N a d v e r e n, som baade beseigler vor Tro paa hans N æ r v æ r e l s e i det levende Ord og vor Tro paa K i ø d e t s herlige O p s t a n d e l s e, som hun jo troende omfavnede og trøstede sig ved, saa at hvad der

under disse Omstændigheder kunde støde hende for Hovedet, kunde næppe være andet end Tanken om en aandløs, ordløs og ukiendelig Nærværelse af Herren i de synlige Ting, altsaa den gamle, papistiske Suurdei, som maa udfeies, før vi kan holde Paaske med Lammet, som er slagtet ei først i Tidens Fylde men egenlig før Verdens Grundvold blev lagt, og mætter os derfor heller ikke først ved Kiødets Opstandelse paa den yderste Dag, men egenlig strax i den Aand, som opreiste Christus fra de Døde og opreiser igrunden vore dødelige Legemer ved at skabe et nyt Hjerter i os med en glødende Tunge, som har Smag for Maden og Drikken til et evigt Liv!

Dog, Gudskee Lov! hun kom til ham, som ingen afviser, men gjør altid stort Giæstebud for de Tabte men atter fundne, de Døde, men Levendegjorte, langt over hvad de forvente.

Hils som bedst De vil og veed omkring Dem fra

Deres Ven

N. F. S. Grundtvig.

Til H. J. Garrigues.

689.

1865. 14 Sept.

Hr. Cand. Mag. Garrigues.

Høistærede!

Med min Taksigelse fordi De ønskede en paalidelig Opskrift af min Tale ved Stenen, maa jeg forbinde Takken for den Indbydelse til Festen, som gav mig Ordet!

Idet jeg sender Opskriften, ikke meget læselig for Uvante, maa jeg udbede mig en Correctur som uopholdelig skal blive besørget.

Hvad det angaaer, at enkelte Personligheder, som nu er fremtrædende i den Danske Sag, vil have fundet sig lidt ubehagelig berørte ved min Udtalelse om *fordum og nu*, da forudsaae jeg Rimeligheden deraf, men maatte for Sagens Skyld see bort fra alle Personligheder. At det nu virkelig var den Danske Sag, der ene laae mig paa Hjertet, troede jeg, Talen tydelig nok selv lagde for Dagen, men efter Deres velkomne Vink har jeg stræbt at gjøre det lidt tydeligere, medens jeg ikke kunde eller maatte dølge min udtalte Overbeviisning, at de, der sidst stod i Spidsen, jeg veed ikke, hvem, enten ei har kunnet raade mod Bevægelsen, eller har

Lin. 16 f. n.: Stenen; ved den slesvigske Sten paa Eremitagesletten holdtes $\frac{5}{6}$ 65 et Møde med Sønderjyder.

grebet mærkelig Feil ved at stille Gienforeningen med Kongeriget der ikke ligger for, i Forgrunden, og hardtad oversee Danskens virkelige Ret, der saa gruelig krænkedes og maatte af al Magt hævdes, naar Dansken ikke, trods al Modstand i det Enkelte skulde forgaae!

ærbødigst

N. F. S. Grundtvig.

Til Kongen!

690.

20/7 - 1866.

Undertegnede Aldersformænd i begge Rigsdagens Thing føle os, som folkevalgte Tillidsmænd, drevne til at nærme os Deres Majestæts landsfaderlige Throne med den allerunderdanigste Bøn, at, om end Udkastet til en forandret Grundlov for Danmarks Rige, som to Gange er vedtaget af Rigsdagens Overtal, skulle af samme blive vedtaget tredie Gang; Deres Majestæt dog ikke vilde stadfæste samme, men derpaa udøve sit fri, constitutionelle Veto!

Vi vil og kan herved intet Hensyn tage til vor egen Overbeviisning om Enkelthederne af fornævnte Grundlovs-Udkast, hvorom det vil være Majestæten velbekiendt at der lige fra Begyndelsen saavel paa Rigsdagen som derudenfor har hersket og hersker endnu uforligelige Meninger; men vi vove allerunderdanigst at henlede Majestæstens Opmærksomhed paa, at det ved denne Rigsdags-Samling i begge Thing er blevet oplyst, at det nye Grundlovs-Udkast i sin Helhed ikke lovlig kan vedtages af Rigsdagen eller vinde grundlovsmæssig Gyldighed, fordi det indeholder saadanne Bestanddele, som Rigsdagen for Øieblikket er aldeles uberettiget til at behandle og tage Beslutning om. Ved Grundlovs-Indskrænkningen af 1855 er nemlig Spørgsmaalene om Thronfølge, Kongevalg og alle Lignende udtrykkelig undtagne fra Rigsdagens lovgivende og besluttende Myndighed, men i det nye Grundlovs-Udkast er desuagtet disse Spørgsmaal forelagte Rigsdagen, saa det er klart at enten maatte Rigsdagen have faaet sin ved Grundlovs-Indskrænkningen 1855 opgivne Myndighed over disse Gjenstande tilbage, eller den maa være aldeles uberettiget til at afgjøre noget derom.

At nu imidlertid Rigsdagen ikke har faaet sin opgivne Myndighed tilbage, det sees klart af den Grundlovs-Bestemmelse, som jævnsides med det fuldstændige Grundlovs-Udkast er Rigs-

dagen forelagt og hvorved Ophævelsen af Grundlovs-Indskrænkningen kun stilles i Udsigt, naar Rigsdagen først uindskrænket har vedtaget det Grundlovs-Udkast, som den i dets foreliggende Skikkelse og under sin Indskrænkning umelig kan være berettiget til at vedtage i dets Heelhed og uden Forbehold.

Da en saadan klar Selv-Modsigelse maatte gjøre en derpaa bygget Grundlov saa tvivlsom og vaklende, som kun Danmarks Fjender kunde ønske, saa vove vi paa Grund heraf allerunderdanigst at bede Majestæten ved sit Kongelige Veto at forebygge dette store Uheld!

Vi tør saameget mere haabe allernaadigst Bønhørelse, som det er os klart, at deres Majestæts Regjering, om den finder det for godt, kan, paa lovlig Maade opnaae alt det samme som nu, naar den blot deler Grundlovs-Sagen saaledes, at Rigsdagen først vedtager den Deel af Grundloven, som den for Øieblikket er berettiget til at behandle og vedtage, og derpaa naar Rigsdagen har tilbagevundet sin fulde Myndighed, da det Øvrige af Grundloven i den Skikkelse, som Regjeringen maatte ønske og Rigsdagenes Fleertal bifalde.

Allerunderdanigst

A. F. Tscherning.

N. F. S. Grundtvig.

Fra M. T. Madsen.

691.

Gjødvad Præstegd ved Silkeborg d 6 Desb 1866

Højærværdige

Hr. Biskop Grundtvig!

Det vil vistnok være Biskop Grundtvig bekendt, at Sognepræst Falkenskjold i Them, paa Grund af nogle Forældres Klage, af Biskop Brammer er bleven strengt tilholdt at døbe, saaledes som Forældrene begære det, efter den Alterbog, som findes i Them Kirke. Det vil ikke synes underligt, at vi andre, der bekender Troen og døber paa Troen, saaledes som den levende Menighed har overleveret os den, venter, at Raden snart kommer til os og at vi da maa have det Spørgsmaal klaret, hvorledes vi har at forholde os i lignende Tilfælde. Da De, kære Biskop Grundtvig! er vor Kirkefader, hvis Ord har Vægt for os, er det ikke blot min, men fleres, inderlige Bøn, at De for Eksempel i „Dansk Kirketidende“ vil lade et vejledende og oplysende Ord komme til os for at støtte og styrke det vaklende. I min Alterbog og vistnok ogsaa i den ene af Fal-

kenskjolds Alterbøger findes følgende Udtryk: „eneste Søn“, „en hellig kristelig Kirke“, „Legemets Opstandelse“. Kan vi, om den kirkelige Øvrighed paalægger os det, Samvittigheden uskadt, døbe paa denne Tro og tør vi erklære en saaledes forrettet Daab at være ret og gyldig?

Med Højagtelse

Deres taknemmelig
hengivne

M. T. Madsen.

Fra L. H. Leth.

692.

Horne Præstegd. d. 13de Sept. 1868.

Kjære Biskop Grundtvig.

Det har gjort mig usigelig ondt ikke at kunne være med i Selskabet af kristne Venner, som i disse sidste Dage have været samlede om den kjære, gamle Herrens og Ordets Tjener.

Der er kun Faa af de Mange, der siden trindt om have sluttet sig om Dem som aandelig Bannerfører og af hvilke saa Mange nu have glædet sig med Dem i disse sidste Dage, kun meget Faa, det veed jeg, der saalænge have gaaet sammen med Dem som jeg.

Det var endnu i Drengæarene, jeg mindes det saa godt, at jeg studsende hørte den mægtige Røst der raabte det ind i den vantrø Tid: „Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Huus;“ og lige siden den Tid har jeg stadig og trolig fulgt Dem, fulgt al Deres Tale og Skrift igjennem de mange Aar. Da jeg kom til Kjøbenhavn var det et af mine kjereste Ønsker at jeg dog maatte komme den Mand nærmere, hvem jeg allerede kjendte saa godt og i hvem jeg ikke kunde andet end see et af Aandens ypperste Redskaber. Længe holdt jeg mig tilbage, dog vovede jeg tilsidst at træde indenfor hos Dem, og jeg har ikke glemt det, skal heller aldrig, hvor gammel jeg bliver, glemme det, med hvilken Venlighed og Kjerlighed jeg blev modtaget, da jeg nærmede mig frygtsom og undseelig. Derfor kom jeg atter og atter, og hver Gang fandt jeg samme venlige og kjerlige Modtagelse. Det var velsignede Timer, da jeg sad som Discipel ved Lærerens Fødder. Meget, som før var dunkelt, blev mig nu klart, over meget gik et nyt Lys op for mig, og det var disse Timer jeg skyldte det, disse Samtaler og Deres Belærelse — det er derfor jeg nu vilde sige Dem mange, saa mange Tak.

Og saa kom Aaret 1825 med „Kirkens Gjenmæle“, et nyt

„Lys“ gik op for Dem — det kom til efterhaanden at skinne med større og større Klarhed. — Men De vilde ikke være ene om det, De ønskede, at samme Lys, hvorved De nu selv frydede Dem — maatte skinne til Glæde for Andre, saa derom dreiede sig for en stor Del Deres Tale og Skrift — Og naar jeg efter den Tid kom til Dem, jeg husker, det endnu saa grandt efter de mange Aar, hvorledes det gjerne var om den Sag, De talte med mig, for at klare det for mig, hvilken der er den rette, uforanderlige Kirkegrund — Ordet sammen med Herrens Indstiftelser, det Troens Ord, hvori Livet er, fordi Christus, selv Livet som Veien og Sandheden, er med og i Ordet, som derfor er det livsskabende og livsmeddelende. Jeg troer, at De fandt i mig en opmærksom og lærvillig Tilhører, og jeg erkjender, at jeg har havt Glæde og Velsignelse deraf til at vinde større Fasthed og Sikkerhed saavel for mig selv i min Tro og christelige Overbevisning, som i min Forkyndelse af det Guds Naades Ord, af Christi Evangelium.

Jeg vilde saa gjerne været med at takke Dem, hvad jeg dog ogsaa herfra kan gjøre og nu gjør, ikke alene for hvad jeg skylder Dem, men hvad Kirken i vort kjære Fædreland skylder Dem. Ja først skal Gud have baade Takken og Æren, han som baade udvalgte Dem til at være og som udrustede og dygtiggjorde Dem til at kunne være hans Redskab, men saa skal ogsaa De have Takken, min og alle danske Kristnes Tak, fordi De villigen fulgte Kaldet, fordi De villigen lod Dem bruge som hans Redskab til at sprede Lys og vække Liv. Gud velsigne Dem derfor! Det har været en Kampens Tid. — Rustningen har De ikke selv lavet, den laa tilrede for Dem, men De iførte Dem den, da den blev Dem rækket; De greb Aandens, det gode, skarpe Sværd og De har ikke ladet det ruste i Skeden; uforsagt har De ført det fra det Første De stillede Dem paa Kamppladsen, og Kampen var haard — især i de første Aar og igjennem en lang Tid vare Modstanderne mange, og Kampfællerne, som stillede sig ved Deres Side, faa eller ingen, men De stod fast og stred uforfærdet „under Ære og Vanære, under ondt og godt Rygte, som miskjendt og dog erkjendt.“ De stod fast, veg ikke tilbage og sveg ikke Banneret. Og Herren har været med Dem og givet Lykke og Seier. — Med Glæde kan De nu see tilbage over det lange Liv, og med Tak til Gud. De har ikke levet forgjæves. Det er Dem, næst Gud, det skyldes, at det nu seer bedre og lysere ud i Danmark, og derfor siger jeg atter: Gud velsigne Dem!

Deres i Herren forbundne og hjertelig hengivne

L. B. Leth.

Fra A. Bournonville.

693.

Kbhvn. d Februar 1869
(Kongens Nytorv N: 6 3 Sal:)

Deres Høiærværdighed

Hr. Biskop N. F. S. Grundtvig,
Ridder af Dannebrog.

Endskjøndt jeg ikke venter at *min* underordnede digteriske Virksomhed kan have samme Interesse for Deres Højærværdighed som den ophøiede Skjalds og Rimemesters for mig, vover jeg dog — idet jeg henholder mig til Corinthiernes 12. Cap. 4—11 Vers — at troe vore Følelser istand til at mødes i mange væsentlige Punkter. Det er derfor i Christenkjærlighedens Navn at jeg beder Deres Høiærværdighed skjænke medfølgende Nødraab Deres velvillige Opmærksomhed og dersom Foretagendet er saa lykkelig at vinde Deres Bifald, da gunstigt behage at meddele mig *et Tilsagn* om høimodig Understøttelse.

Med dybeste Ærefrygt

August Bournonville,
Hofballetmester.

Fra D. Smith.

694.

Stege d 6 September 1869

Høiærværd. Ven!

I Tanken er jeg tilstæde i den Vennekreds, som idag samles omkring den kjære Gamle, og fryder sig over endnu i den sildige Aftentime at see ham levende iblandt dem; og at jeg tør henregne mig i dette Tal vil jeg forene min Taksigelse til Gud, der saa vældig har beskyttet Dem til den Gjerning, hvortil han havde udsendt Dem iblandt os, til Velsignelse for den danske Kirke.

Modtag da en Lykønskning fra en jevnaldrende Ungdomsven.

Daniel Smith,
87 Aar gl.

Fra Rudolf Schmidt.

695.

Kjøbenhavn, 15 Mai 1871

Høiærværdige

Hr. Biskop N. F. S. Grundtvig.

Deres Høiærværdighed gjorde mig den Ære, ved direkte Henvendelse til H. Excl. Kultusminister Hall at anbefale et

Lin. 13 f. o.: Nødraab om Bidrag til en Pensionskasse for Balletten.

Andragende om en Reiseunderstøttelse til Tyskland, hvor jeg for Tiden, efter min Overbeviisning med største Udbytte, ville kunne have iagttaget i Nærheden de eiendommelige Kulturtilstande, hvormed jeg har sammenstillet Deres egen velsignelsesrige Virksomhed i Norden.

Jeg har opsat at takke Dem, indtil jeg med det Samme kunde meddele, hvad Frugt Deres velvillige Anbefaling havde baaret. Det kan jeg nu: Andragendet er *ikke* blevet bevilget.

Ogsaa Prof. R. Nielsen havde viist mig den Velvillie, meget indtrængende at anbefale dette Andragende; jeg vidste iforveien, at hans Navn ikke betød meget i Kultusministeriet, men jeg troede unægtelig, at Deres Høiærværdigheds gjorde det.

Jeg søgte kun Deres Høiærværdigheds Bistand, efter at et tidligere Andragende var blevet afslaaet, og besværede Dem kun med min Bøn, fordi jeg vilde være sikkret mod nogen Gjentakelse af Afslaget. Jeg ansøger nu aldrig mere, men forbeholder mig Ret til engang i Danmarks Literaturhistorie, naar Tiden er der, at gjøre vitterligt, i hvor ringe Grad et Arbejde, der under alle Omstændigheder har viist et ikke hidtil paa-peget Spor, dækket af N. F. S. Grundtvigs og R. Nielsens Navne, har været i Stand til at trænge igjennem.

Overfor dette Afslags Bitterlighed, som ikke saameget skriver sig fra Skuffelse med Hensyn til et personligt Ønske, men fra Indtrykket af, hvad man troer at kunne byde den Sag, jeg har den Ære at arbeide for, er det mig dog en Glæde, at Deres Høiærværdighed har viist mig den Velvillie, De har gjort, og jeg beder Dem modtage Bevidnelsen af min dybt-følte Tak.

Med Ærefrygt

Rudolf Schmidt.

Fra P. C. Kierkegaard.

696.

Aalborg 12/2 72.

Mangt er der, som i den senere Tid har mindet mig om, at jeg nærmer mig det store Opbrud; og liden Rimelighed har det jo, at jeg forinden skulde komme til endnu engang at besøge Dem i Kjøbenhavn. Heller ikke kan, hvad jeg stundom ret smerteligt har følt, en eller to Samtaler saaledes vedligeholde eller fornye hele det tidligere Forhold, at det ikke skulde staae for mig som timeligen udsat, om jeg maa bruge et saadant Udtryk.

Lad mig derfor kun endnu, tilligemed min ærbødige, tak-

nemlige og kjærlige Hilsen, sende Dem vedlagte lille Skrift, som, dersom De finder Lejlighed til at lade det læse for Dem, blandt Andet dog ogsaa skal og vil vise, at jeg vel maaskee nu og da har havt vanskeligt ved at finde mig i „Grundtvigianerne“, som de vel ogsaa ofte i mig, men at jeg ikke har glemmt eller sveget det mig altid Allervigtigste af det Meget, jeg lærte hos Grundtvig.

Gud befalet i Jesu Navn

Deres oprigtig forbundne

P. Chr. Kierkegaard.

INDHOLD

Tallene henviser til Brev-Nr.

- Aagaard, H. H.:*
Til: 230. 301. 329.
Fra: 299.
- Aall, Ambortine.:*
Fra: 454. 662.
- Adler, J. G.:*
Til: 474.
- Ahnfelt, P. G.:*
Fra: 675.
- Amtmanden over Præste Amt.:*
Til: 249.
- Andresen, C. S.:*
Til: 243.
- Bech, Gregers:*
Til: 398. 426.
Fra: 321. 360. 420. 425. 438.
- Birkedal, Vilhelm:*
Til: 472. 633.
Fra: 479. 635.
- Biskop, en:*
Til: 266.
- Blicher, St. St.:*
Fra: 422. 423. 445.
- Blom, H. J.:*
Fra: 336. 554.
- Blædel, N. G.:*
Til: 656.
- Boisen, E. E.:*
Fra: 606.
- Boisen, F. E.:*
Fra: 665.
- Boisen, Meta:*
Fra 628.
- Boisen, P. O.:*
Fra: 671.
- Borgen, V. A.:*
Til: 518.
Fra: 517.
- Borgere i Kjerteminde:*
Fra: 636.
- Bournonville, A.:*
Fra: 693.
- Brammer, G. P.:*
Til: 242. 252. 273. 281. 291.
Fra: 240. 247. 251. 260.
- Bregendahl, L. N.:*
Fra: 320.
- Browning, John:*
Til: 339.
- Brøndsted, P. O.:*
Til 337.
- Busck, Gunni:*
Til: 317. 325. 328. 331. 345. 354.
374. 388. 430. 439. 440. 444. 446.
452. 455. 456. 464. 470. 620. 626.
630. 631. 632. 667. 668.
Fra: 330. 333. 335. 344. 378. 405.
427. 468.
- Bøgh, M. F. G.:*
Til: 268.
- Caroline Amalie, Dronning:*
Til: 450. 476. 496. 500. 503. 505.
515. 525. 529. 540. 541. 543. 550.
551. 553. 579. 615. 681.
Fra: 424. 434. 475. 482. 514. 537.
547. 573. 586. 592. 603. 604. 622.
676.
- Christian Frederik, Prins:*
Fra: 403.
- Christiani, C. E. A.:*
Fra: 685.
- Christianshavns Døtreskoles Dretktion:*
Til: 309.
- Clausen, H. G.:*
Til: 295.

- Clausen, H. N.:*
Til: 526.
- Clausenianer, de 88:*
Til: 292.
- Danske Kvinder:*
Fra: 609.
- Eberlin, P. J. A. C.:*
Til: 310. 312.
- Eskesen, Morten:*
Fra: 605.
- Fenger, Ferd.:*
Til: 380.
Fra: 443. 492.
- Fenger, P. A.:*
Til: 322. 326. 327. 338. 342. 351.
367. 371. 377. 389. 392. 399. 409.
410. 413. 415. 417. 453. 461. 463.
465. 467. 469. 473. 480. 481. 483.
486. 490. 494. 506. 510. 516. 538.
610. 612. 613. 619.
Fra: 319. 334. 356. 358. 370. 418.
451. 466. 489. 491. 495.
- Fibiger, A.:*
Fra: 607. 608.
- Fich, H. J.:*
Fra: 253. 261. 352.
- Frlbert, F. W. T.:*
Til: 637. 638. 644. 645. 653.
- Friis, S. H.:*
Fra: 528.
- Fry, Elisabeth:*
Fra: 447.
- Gardthausen, H.:*
Til: 267.
- Garrigues, H. J.:*
Til: 689.
- Generalpostdirektionen:*
Til: 524.
- Giøvdad, J. F.:*
Fra: 504.
- Glahn, Adam:*
Fra: 597.
- Grimm, Jacob:*
Til: 442.
- Grove, C.:*
Til: 673.
- Grundtvig, Johan:*
Til: 477. 478. 556. 559. 563. 565.
570. 576. 578. 583. 590. 593. 596.
627. 629. 639.
Fra: 555. 562. 572. 584. 594.
- Grundtvig, Svend:*
Til: 557. 559. 561. 564. 567. 570.
577. 578. 585. 587. 588. 593. 625.
678. 680. 683. 684. 686. 687.
Fra: 558. 566. 568. 575. 589. 624.
682.
- Grundtvig, Lise:*
Til: 232. 234. 235. 236. 238. 239.
250. 254. 255. 256. 257. 269. 270.
276. 278. 279. 280. 288. 289. 290.
Fra: 233. 237. 277.
- Hagen, L. C.:*
Til: 560.
- Hagerup, U. E.:*
Til: 471.
- Hall, Augusta Marie:*
Fra: 531. 542. 544. 545. 549. 618.
- Hammaršköld, L.:*
Til: 245.
Fra: 244.
- Hammerich, Fr.:*
Til: 441.
- Hauch, Carsten:*
Fra: 449.
- Helland, A.:*
Til: 272, 307, 313.
- Helweg, H. F.:*
Til: 408.
- Heyerdahl, H.:*
Fra: 677.
- Hjort, P.:*
Til: 404. 411.
- Holm, J.:*
Til: 357.
- Holstein, A. F.:*
Til: 369.
Fra: 375. 376. 383.
- Hornsyld, Jens:*
Fra: 285.
- Hvidt, L. N.:*
Til: 393. 394.
- Kierkegaard, P. C.:*
Til: 458. 459. 460. 527.
Fra: 462. 520. 530. 654. 696.

- Klink, Rasmus:**
Fra 241.
- Knuth, F. M.:**
Til: 552.
- Koch, P. C.:**
Fra: 501.
- Kongen:**
Til Frederik VI: 259. 296. 308.
311. 318. 323. 324. 355. 372. 402.
414. Christian VIII: 522. Christian IX: 690.
- Kruse:**
Til: 611.
- Larsen (Skræppenborg), Peter:**
Til: 643.
Fra: 642.
- Lehmann, Orla:**
Til: 498.
Fra: 497.
- Leth, Constance:**
Fra: 265.
- Leth, L. H.:**
Fra: 692.
- Ley, Chr. S.:**
Fra: 348.
- Ley, H.:**
Til: 248.
- Lindberg, J. C.:**
Til: 368. 373. 407. 511. 513.
Fra: 406. 431. 432. 512.
- Madsen, M. T.:**
Fra: 691.
- Malling, Ove:**
Til: 287.
- Martensen, H. L.:**
Til: 640.
Fra: 641.
- Müller, J.:**
Til: 349.
- Moltke, C. E.:**
Til: 341.
- Monrad, H. C.:**
Fra: 264.
- Mülertz, A. F.:**
Fra: 263. 300.
- Müller, L. C.:**
Til: 412.
Fra: 400. 416. 436. 600.
- Müller, P. E.:**
Til: 359. 362. 364.
Fra: 363. 365.
- Münter, Fr.:**
Til: 297.
Fra: 275.
- Mynster, J. P.:**
Til: 381. 533.
Fra: 521. 532. 534.
- Møller, Jens:**
Til: 271.
- Nielsen, Anna:**
Til: 582.
Fra: 581.
- Norske Studentersamfund:**
Til: 599. 601. 617.
Fra: 598. 614.
- Odland, P.:**
Fra: 448.
- Olsen, Christen:**
Til: 229. 303. 304. 305. 361.
Fra: 228.
- Ordenskapitlet:**
Fra: 493.
- Paulli, J. H.:**
Fra: 502.
- Reiersen, C.:**
Til: 401.
- Rudelbach, A. G.:**
Til: 314. 340.
Fra: 366. 595.
- Rørdam, Peter:**
Til: 484. 485. 508. 509. 569.
Fra: 507.
- Saxild, Georg:**
Til: 499.
- Scharling, C. E.:**
Til: 574.
- Schmidt, Rudolf:**
Fra: 695.
- Schoww, J. F.:**
Til: 282. 294. 332. 385. 429.
Fra: 293.
- Smith, D.:**
Fra: 694.
- Solem, Arnt:**
Fra: 591.
- Solem, Ranni:**
Fra: 397. 428.

Stampe, Christine:

Til: 539. 571. 621. 623.

Fra: 315. 316. 353. 421. 580.

Stampe, Elise:

Til: 646. 648. 650. 652. 655. 658.

660. 661. 663. 666. 669. 670. 688.

Fra: 647. 649. 651. 657. 659. 664.

672.

Steffens, H.:

Til: 274. 284. 523.

Fra: 395.

Stenersen, S. J.:

Til: 283. 286.

Stenersen, Vilhelmine:

Til: 602. 634.

Søindrulleringschefen:

Til: 437.

Sørensen, Rasmus:

Fra: 227. 246. 258. 379.

Theologiske Fakultet:

Til: 548.

Thomander, J. H.:

Til: 674.

Treschow, F. W.:

Til: 231. 262. 350. 384.

Fra: 298. 343. 387.

Tryde, E. C.:

Til: 433. 487. 488. 535. 536. 616.

Fra: 382. 419.

Unævnt:

Til: 435. 457.

Wegener, J.:

Fra: 519.

Wexels, W.:

Til: 306.

Fra: 302. 346. 391. 396. 679.

Wilster, Chr.:

Fra: 390.

Winther, C. A.:

Til: 546.

Ørsted, A. S.:

Til: 386.

Ørsted, H. C.:

Til: 347.

PERSON-REGISTER TIL BIND I—II.

For Korrespondenter er Sidetal kun anført, naar de tillige omtales i Brevenes Text, hvorved afses fra blotte Hilsener.

A.

- Aagaard, Lærer i Udby 1811—16.
I: 47. 48. 85. 179. 422.
- Holger Halling (1784—1866),
Krigsassessor, Ejer af Iselinen.
I: 59. II: 101, 143, 177.
- Just Michael (1757—1819), Major
i det borgerlige Infanteri, Ejer
af Iselinen. I: 41. 212.
- Aall, Jacob (1773—1844), norsk
Godsejer, Politiker, Historiker
og Mæcen. I: 514. 516.
- Adler, Johan Gunder (1784—1852),
Privatsekretær hos Christian
VIII som Kronprins, efter den-
nes Tronbestigelse hans Kabi-
netssekretær. I: 418. II: 195.
- Afzelius, Arvid August (1785—1871),
svensk Præst og Digter. I: 431.
- Ahnfelt, Paul Gabriel (1803—63)
svensk Præst.
- Algreen-Ussing, Tage (1797—1872),
Generalprokurør, Stænderdepu-
teret. II: 253.
- Allgreen, Peter Kjellerup (1807—
77), Præst. II: 506. 539.
- Anakreon (550—478 f. Chr.), græsk
Digter. I: 92.
- Ancher, Peter Kofod (1784—1867),
Præst. I: 422.
- Andresen, Christopher Schrøder
(1760—1832), Præst, fra 1820 i
Kjerteminde, titulær Professor,
II: 23.
- Archilochos (c. 700 f. Chr.), græsk
satirisk Digter. I: 399.
- Aristophanes (455—387 f. Chr.),
græsk Komædiedigter. I: 399.
- Arius († 336), Presbyterianer fra
Alexandria og Fører i den efter
ham opkaldte Strid om Christi
Guddommelighed. I: 324.
- Arndt, Ernst Moritz (1769—1860),
Breve. II

tysk Politiker og Historiker. II:
437.

- Arvidsson, Adolf Ivar (1791—1858),
finsk Forfatter. II: 503. 505.
- Asta = Asta Marie Elisabeth Frijs
Grundtvig, født 1860, Grundtvigs
Datter af 3die Ægteskab, g. m.
Overlæge, Professor K. L. J.
Poulsen. II: 609. 613. 623.
- Astrup, Cai Pram (1785—1863),
Oberst. II: 463.
- Augustin (353—430), Kirkefader. I:
89. 298. 327. 464.

B.

- Babbage, Charles (1792—1871), ma-
tematisk Professor i Cambridge.
II: 190. 194.
- Baco, Frants (1561—1626), engelsk
Filosof. I: 131.
- Baden, Gustav Ludvig (1764—1840),
Jurist og Historiker. I: 46. 529.
530.
- Badstüber, Johan Ferdinand, Post-
mester i Præstø 1808—42. I: 23.
- Baggesen, Jens (1764—1826), Dig-
ter. I: 93. 392. 393. 395. 399. 429.
430. 454. 455. 494. 495. 508. 538.
II: 71, 614.
- Balle, Nicolai Edinger (1744—1816),
Biskop over Sjællands Stift, gift
med Grundtvigs Fæster. I: 23.
37. 92. 93. 162. 220. 434. 464. II:
216. 219. 560.
- Bang, Oluf Lundt (1788—1870),
Læge, Grundtvigs Søkendebarn.
I: 23. II: 19. 84.
- Barfod, Povl Frederik (1811—96),
historisk Forfatter. II: 303. 603.
608.
- Bartholin, Thomas (1659—90), Old-
tids-Historiker. I: 439.
- Basedow, Johan Bernhard (1723—
90), tysk Pædagog. I: 154.

- Basse, Erhard Christian (1782—1865), Præst. II: 288.
- Bastholm, Hans (1774—1856), Præst og theologisk Forfatter. I: 538. II: 228. 229. 230. 231.
- Christian (1740—1819), Præst, kgl. Konfessionarius, theologisk Forfatter. I: 92. 156. 161. 397.
- Bech, Frederik Julius (1758—1822), Biskop i Akershus Stift i Norge. I: 203.
- Gregers Marcussen († 1848, 58 Aar gl.), Skolelærer.
- Herman (1789—1842), Kommitteret i Generaltoldkammeret, Konferentsraad. II: 235.
- Nanny Johanne Mathilde Henriette (1819—98). II: 617.
- Peter Henrik (1822—87), Præst. II: 481.
- Susanne Charlotte Amalie (Mally) (1816—99). II: 601.
- Becher, Gottfred (1757—1815). Præst. I: 196.
- Bechmann, Jens Ludvig (1801—29), Præst paa Færøerne. II: 279.
- Bengel, Johan Albrecht (1687—1751), tysk Theolog. I: 155.
- Bentzon, Niels Ludvig Christian (1780—1846), Provst. II: 430.
- Bernhard (c. 1025), Biskop i Skaane, indkaldt fra England af Knud den Store. I: 325.
- Birch, Andreas (1758—1829), Biskop i Lolland-Falsters Stift. I: 162.
- David Seidelin (1780—1854), Præst, Stænderdeputeret. I: 90, II: 322.
- Birkedal, Schøller Parelus Vilhelm (1809—92). Præst. II: 308. 375. 391. 411. 615.
- Blicher, Mette, født Poulsen (1751—1826), Grundtvigs Svigermoder, g. m. Provst Diderik Nicolai Blicher.
- Steen Steensen (1782—1848), Digter og Præst.
- Blichert, Peter Arrild (1781—1837), Præst. I: 471.
- Blom, Hans Jørgen (1792—1864), Oberst. II: 80.
- Blædel, Ludvig (1809—79), Præst. II: 381.
- Nicolai Gottlieb (1816—79), Præst.
- Boesen, Johannes (1768—1859), Renteskriver, Justitsraad.
- Peter Joachim (1816—91). Præst. II: 396.
- Boisen, Frederik Engelhart (1808—82), Præst. II: 345.
- Lars Nannestad (1803—75), Magister, senere Præst. II: 243. 362. 390. 417. 418. 419.
- Meta, se Meta Grundtvig.
- Otto Harald Benedictus (1817—94), Præst. II: 423. 424. 453.
- Peter Outzen (1762—1831), Præst senere Biskop over Lolland-Falsters Stift og Forstander for Skolelærer-Seminariet i Vesterborg. II: 1. 34.
- Peter Outzen (1815—62), Bestyrer af Dronning Caroline Amalies Asyl, Grundtvigs Kapellan og 1847 g. m. hans Datter Meta. II: 405. 440. 476. 550. 601. 610.
- Borgen, Vilhelm August (1801—84), Skoledirektør. II: 408.
- Bournonville, Antoine Auguste (1805—79), Balletmester og Balletkomponist.
- Bowring, John (1792—1872), engelsk Sprogmand. II: 194.
- Boye, Casper Johannes (1791—1853), Præst og Digter. I: 466. II: 356. 365.
- Brammer, Gerhard Peter (1801—84), Biskop over Lolland-Falsters, senere Aarhus' Stift. II: 80. 416. 627.
- Bregendahl, Laurids Nørgaard (1811—72), Overretsassessor, Formand i Folketinget.
- Brochmand, Jesper Rasmussen (1585—1652), Biskop over Sjællands Stift, Forfatter. I: 503. II: 219.
- Brorson, Hans Adolf (1694—1764), Biskop i Ribe Stift, Salmedigter. II: 359. 360. 364. 369. 384.
- Browne, Peter, engelsk Legationssekretær i Kbhvn. II: 236. 377. 390. 414. 418.
- Brun, Johan Nordahl (1745—1816), norsk Digter, Biskop over Bergens Stift. I: 228. 229. 268. 295. 377. 434 II: 439.
- Bruno, Giordano (1550—1600), italiensk Filosof. I: 293.

- Brøndsted, Peter Oluf (1780—1842)**, Arkæolog, filologisk Professor.
- Busck, Gunni (1798—1869)**, Præst. II: 184. 280. 343. 355. 357. 369. 383. 408. 414. 418. 447.
- Bülow, Johan (1751—1828)**, Geheimkonferentsraad, Ejer af Sanderumgaard, rundhaandet Beskytter af Videnskaben. I: 429. 535. 537.
- Bøgh, Mathias Frederik Georg (1762—1831)**, Amtsprovst i Præstø Amt. II: 218.
- **Nicolai Seidelin (1805—80)**, Præst. II: 368.

C.

- Calas, Jean (1698—1762)**, fransk Købmand, uskyldig dømt og henrettet som Protestant. I: 154.
- Calixtus (Callisen), Georg (1586—1656)**, tysk Theolog. I: 488.
- Callisen, Johan Friedrich Leonhard (1775—1864)**, Provst i Rendsborg. I: 481. II: 408.
- Camper, Peter (1722—89)**, hollandsk Læge og Naturforsker. I: 427.
- Carlsen, Franciska Antoinette Hildeborg (1817—76)**, historisk Forfatterinde. II: 516. 558. 563.
- **Hans Rasmussen (1810—87)**, Grundtvigs Svoger, Stamhusbesidder til Gl. Køgegaard, Indenrigsminister. II: 538.
- **Jutta Christiane Olivia Bertha (1815—1866)**, i 1850 g. m. Pastor Peter Rørdam. II: 411.
- Caroline Amalie (1796—1881)**, Christian VIII.s Dronning.
- Carøe, Johan Frederik (1742—1819)**, Borgmester og Birkedommer. I: 380.
- Christensen, Balthasar Mathias (1802—82)**, Politiker. II: 477.
- Christian Frederik (1786—1848)**, Kronprins, senere Christian VIII.
- Christiani, Carl Emil Anton (1817—1901)**, Præst.
- Christie, Vilhelm Frimann Koren (1778—1849)**, Jurist og Statsmand i Norge, Medlem af Rigsforsamlingen paa Ejdwoold. I: 305.
- Cicero, Marcus Tullius (106—43 f. Chr.)**, romersk Taler og Forfatter. I: 130.

- Clausen, Emil Theodor (1802—51)**, Lic. theol. Præst. II: 438.
- **Henrik Georg (1759—1840)**, Stiftsprovst. II: 216. 218. 233.
- **Henrik Nicolai (1793—1877)**, theologisk Professor og Politiker. II: 87. 94. 111. 112. 145. 158. 167. 188. 217. 218. 245. 357. 364. 429. 438. 476. 477.
- **Johannes (1767—1821)**, Dr. theol., Præst. II: 13. 16.
- Cook, James (1728—79)**, engelsk Opdagelsesrejsende. I: 430.
- Crusius, Christian August (1715—75)**, tysk Theolog og Filosof. I: 132.

D.

- Dahl, Nils Giris Alstrup (1779—1852)**, norsk Præst og Forfatter, Stortingsmand. I: 229.
- Dahlmann, Friedrich Christoph (1785—1860)**, Historiker, Professor i Kiel. I: 71.
- Danneskjold-Samsøe, Christian Conrad Sophus (1774—1823)**, Greve, Amtmand i Præstø Amt. I: 74. 120. 121. II: 142.
- Dichmann, Carl Frederik (1763—1806)**, sproglig Forfatter. I: 61.
- **Gustav Adolph (1795—1853)**, Rektor ved Herlufsholm. I: 387. II: 248.
- Diderik den Lykkelige († 1440)**, Greve af Oldenburg, Christian 1stes Fader. I: 211. 281.
- Dons, Povel (1783—1843)**, Forfatter. I: 85. 92. 135. II: 371.
- Dorphan, Hans Peter Coster (1810—73)**, Præst. II: 200. 408. 413.
- Drewsen, Johan Christian (1777—1851)**, Landøkonom, Stænderdeputeret. II: 323. 324.
- Dronning Sophie (1557—1631)**, Frederik II.s Dronning. I: 507.

E.

- Eberlin, Peter Johan Alexei Conradt (1789—1847)**, Censor, senere Højesteretsassessor.
- Egede, Hans Poulsen (1686—1758)**, Grønlands Apostel. II: 74.
- Ehrenswärd, Gustaf Johan (1746—83)**, svensk Forfatter. II: 30.

- Erasmus af Rotterdam (1466—1536), hollandsk Lærd. I: 341.
- Eskesen, Morten (1826—1913), Fri-skolelærer og folkelig Digter.
- Essen v., Hans Henrik (1755—1824), svensk Statholder i Norge 1814—16. I: 203.
- F.**
- Faber, Nicolaj (1789—1848), Biskop over Fyens Stift. II: 337.
- Fabricius, Christian Albrecht (1734—1815), landøkonomisk Forfatter, Kommitteret i General-Landøkonomi- og Kommercekollegiet.
- Anna Gunhilde, født Heineth (1762—1834), g. m. Biskop Otto Fabricius. II: 55. 62.
- Otto (1744—1822), Præst, Zoolog og Sprogmand, titulær Biskop. II: 43.
- Falkenskjold, Ely Sophus (1812—98), Præst. II: 627.
- Fallesen, Lorentz Nikolai (1757—1824), Præst, Udgiver af theologiske Tidsskrifter. I: 88, II: 5.
- Fangel, Nicolai Tingberg (1781—1845), Præst. I: 442.
- Fenger, Johannes Ferdinand (1805—61), Præst. II: 154. 207. 239. 279. 345. 357. 367. 375. 383. 397. 398.
- Peter Andreas (1799—1878), Præst. II: 414. 418.
- Rasmus (1761—1825), Præst. II: 45.
- Rasmus Theodor (1816—89), Præst. II: 299. 301. 375. 383.
- Fibiger, Carl Axel Ilius (1815—82), Oberst.
- Mathilde Lucie (1830—72), Forfatterinde („Clara Raphael“). Kvindesagens Banebryder. II: 515. 521. 522. 523.
- Fich, Hans Jacob (1784—1852), Præst. I: 535. II: 11.
- Fichte, Johan Gottlieb (1762—1814), tysk Filosof. I: 292. 293.
- Fielding, Henry (1707—54), engelsk Romanforfatter. I: 427.
- Flindt, Frederik Vilhelm (1793—1830), Præst. II: 184.
- Flor, Christian (1792—1875), Lektor i Kiel. II: 298. 299. 478. 482.
- Lars (1783—1826), Kaptajn i Flaaden. II: 46.
- Foersom, Frederik (1805—54), Organist. II: 311.
- Fogtmann, Nikolai (1788—1851), Biskop over Aalborg Stift. II: 577.
- Forchhammer, Johan Georg (1794—1865), Kemiker og Geolog. II: 434.
- Francke, August Herman (1663—1727), tysk Pædagog, en af Pietismens Grundlæggere. I: 56. 294. 318.
- Frechland, Jens Hansen (1772—1826), Præst, 1810—23 i Frederiksberg-Hvidovre Sogn. I: 387.
- Frederiksen, Hans Peter (1810—91), Industridrivende og Bankdirektør. II: 475.
- Fribert, Frantz Wilhelm Trojel (1810—1862), Grundtvigs Halvfætter, Apotheker i Kjørteminde.
- Friis, Søren Hjelm (1781—1856) norsk Præst.
- Fry, Elisabeth (1780—1845), engelsk Fængselsmissionær.
- G.**
- Gamborg, Anders (1753—1833), filosofisk Professor. I: 96, 157.
- Gardthausen, Hans (1776—1845), Toldforvalter, æsthetisk Forfatter.
- Garrigues, Henry Jacques (1831—1913), fransk Sproglærer og Læge.
- Gellert, Christian Fürchtegott (1715—69), tysk Lærd og Digter. I: 188.
- Georgia = Georgia Marie Louise Schouw (1828—68) g. m. Landskabsmaler P. C. T. Skovgaard. II: 567. 568. 596.
- Gerhardt, Paul (1607—76), tysk Salmedigter. I: 117. 375.
- Giøvdad, Jens Finsteen (1811—91), Medlem af „Fædrelandets“ Redaktion.
- Glahn, Adam Vilhardt (1775—1863), Præst.

- Glahn, Bodil Marie Elisabeth**, født Blicher (1783—1862), Grundtvigs Svigerinde, g. m. Pastor Poul Egede Glahn. II: 81. 82.
- Hans Egede (1814—98), Præst, senere Stiftsprovst, theologisk Forfatter. II: 437.
- Poul Egede (1778—1846), Præst, Grundtvigs Svoger. I: 45. 76. 456. 470. 473. 474. 477. II: 46. 77. 82. 87.
- Goethe, Johann Wolfgang** (1749—1832), tysk Digter. II: 71.
- Graae, Christen** (1773—1852), Præst, I: 52.
- Gram, Hans** (1685—1748), Filolog og Historiker. II: 145. 155.
- Gregorius VII, Pave** 1073—80. I: 131.
- Griesbach, Johann Jakob** (1445—1812), tysk Theolog. I: 155.
- Griffenfeld, Greve af, Peder Schumacher** (1635—99), Statsminister. I: 127.
- Grimm, Jacob Ludvig Carl** (1785—1863), tysk Sprog- og Oldtidsforsker.
- Grove, Carl Frederik** (1828—95), Højskoleforstander.
- Grundtvig, Ane Marie Elisabeth**, Grundtvigs 2den Hustru, se Toft.
- Asta Tugendreich Adelheid, Grundtvigs 3die Hustru, se Reedt.
- Cathrine Marie, født Bang (1748—1822), Grundtvigs Moder.
- Frederik Lange (1854—1903), Grundtvigs Søn af 2det Ægteskab, Præst i Amerika. II: 534. 535. 536. 537. 538. 539. 541. 544. 545. 546. 549. 557. 558. 590. 592. 609. 613. 623.
- Johan Diderik Nicolai Blicher (1822—1907), Grundtvigs ældste Søn, Kontorchef i Kongerigets Arkiv, historisk Forfatter. II: 77. 78. 79. 81. 102. 106. 125. 158. 164. 197. 350. 351. 477. 478. 500. 502. 503. 537. 545. 548. 613. 614. 615.
- Johan Ottosen (1734—1813), Grundtvigs Fader, Præst 1758—1813, senest i Udby-Ørslev. II: 464.
- Grundtvig, Meta Cathrine Marie Bang** (1827—87), Grundtvigs Datter af 1ste Ægteskab, 1847 g. m. hans Kapellan Peter Outzen Boisen. II: 197. 368. 373. 375. 452. 456. 465. 469. 509. 512. 518. 538. 552.
- Otto (1772—1843). Grundtvigs Broder, 1800—23 Sognepræst til Torkildstrup og Lillebrænde, 1805 Provst, 1823—43 Sognepræst til Gladsaxe og Herløv. I: 17. 31.
- Svend Hersleb (1824—83), Grundtvigs næstældste Søn, Professor i nordisk Filologi. II: 125. 385. 463. 464. 470. 474. 495. 509. 510. 512. 543. 551. 552. 604.
- Grønvold, Peter Holger Wind** (1791—1865), Købmand. II: 20.
- Guldberg, Christian Høegh-** (1777—1867), Officer, fra 1848 General-lieutenant.
- Ove Høegh- (1731—1808), Statsminister, historisk og theologisk Forfatter. I: 118. 131. 404.
- Gutfeld, Frederik Carl** (1761—1823), Præst, fra 1811 Holmens Provst. II: 4. 6.

H.

- Hagen, Lauritz Christian** (1808—80), Præst, Udgiver af gamle Salmer. II: 360. 362. 363. 366. 395.
- Hagerup, Ulrikke Eleonore, født Steffens** (1775—1852), Grundtvigs Sødskendebarn, g. m. Borgmester C. P. Hagerup i Thronhjem.
- Hahn, Johan Christian** (1778—1866), Præst. II: 343.
- Haldorssen, Bjørn** (1724—94), Præst, islandsk Sprogmand. I: 411.
- Hall, Augusta Marie Frederikke, født Brøndsted** (1816—91), g. m. Kultusminister C. Hall.
- Carl Christian (1812—88), Politiker, Kultusminister. II: 449. 451. 455. 456. 506. 615. 630.
- Hammar, Hans Birger** (1814—62), svensk Præst. II: 610.
- Hammarsköld, Lars (Lorenzo)** (1785—1827), svensk litteratur- og kunsthistorisk Forfatter.

- Hammerich, Peter Frederik Adolph (1809—77), Theolog og Historiker. II: 332.
- Hansen, Carl Christian Constantin (1804—80), Historiemaler. II: 563.
- Christian Frederik (1788—1873), Krigsminister. II: 499.
- Hans Wilhelm († 1830, 67 Aar gl.), Toldkontrollør.
- Hansteen, Johannes Mathias (1790—1874), norsk Præst og Forfatter. I: 370. 413. 468.
- Harboe, Johan Peter Henrich († 1834). Toldkasserer. I: 380.
- Harder, Johan (1768—1831), Præst.
- Harms, Klaus (1778—1855), theologisk Forfatter, Præst i Kiel. I: 486. 487. 488. II: 25. 86. 91. 181.
- Hass, Ludvig Daniel (1808—81), Præst. II: 282.
- Hauch, Johannes Carsten (1790—1872), Digter og Zoolog. II: 310.
- Haugaard, Frederik (1794—1857), Præst. II: 343.
- Hauge, Hans Nielsen (1771—1824), pietistisk Lægprædikant i Norge. I: 188. 379. 382. 385. 415. 469. II: 93. 129. 274. 318.
- Hedemann, Hans Christopher Georg Frederik (1792—1859), Generalmajor. II: 463.
- Heiberg, Johan Ludvig (1791—1860), Digter og Æstetiker. I: 457. 465. 467. II: 215.
- Heinse, Wilhelm (1749—1803), tysk Romanforfatter. I: 427.
- Helland, Amund (1786—1870), Købmand i Bergen.
- Helweg, Hans Friedrich (1816—1901), Stiftsprovst.
- Hempel, Søren (1775—1844), Bogtrykker og Boghandler i Odense. I: 380.
- Henke, Heinrich Philip Conrad (1752—1809), tysk Kirkehistoriker. I: 131.
- Henneberg, Knud (1756—1832), Præst. I: 90.
- Hennings, Henriette Louise Marie, født Vien (1811—87), g. m. Herredsfoged F. C. B. Hennings i Gottorp. II: 408. 409.
- Herder, Johann Gottfried (1744—1803), tysk Filosof og Digter. II: 265.
- Herodot (484—c. 424 f. Chr.), græsk Historieskriver. I: 127. 131. 144.
- Herostrat: En Græker, der blev verdenskendt, fordi han Aar 356 f. Chr. stak Ild paa det berømte Artemis-Tempel i Ephesos. I: 450.
- Hersleb, Svend Borchmann (1784—1836), theologisk Professor ved Kristiania Universitet. I: 33. 70. 93. 125. 137. 250. 251. 264. 266. 269. 274. 281. 282. 285. 286. 288. 289. 294. 299. 303. 305. 307. 312. 319. 331. 332. 342. 350. 355. 356. 357. 453. 469. 517. 535. II: 4. 93. 128. 189. 266. 267. 349.
- Heyerdahl, Hans Olai Fremming (1789—1866), norsk Præst. II: 614.
- Hieronymus af Prag, Huss's Medarbejder og Lidelsesfælle, brændt 1416. II: 92.
- Hjort, Peder (1793—1871), Lektor ved Sorø Akademi, Forfatter.
- Hjorthøj, Christian Julius Frederik († 1848, 72 Aar gl.), Kontorchef i Danske Cancelli. II: 52.
- Hogarth, William (1697—1746), engelsk, satirisk Tegner. I: 155.
- Hohlenberg, Mathias Hagen (1797—1845), theologisk Professor. II: 175.
- Holberg, Ludvig (1684—1754), Digter, Historiker og Moralfilosof. I: 47. 132. 133. 155.
- Holm, Andreas Krag (1767—1851), Præst, senere Holmens Provst med Biskop-Rang. I: 176. 442.
- Jacob, (1770—1845), kendt Købmand („Jacob Holm & Sønner“) og Grundtvigs Vært i Strandgade 56.
- Jens Albrecht Leonhard (1799—1861), Præst og theologisk Forfatter. II: 105.
- Holst, Hans Peter (1811—93), Digter. II: 480. 495.
- Holstein, Adolf Frederik (1784—1836), Greve til Holsteinborg. II: 244. 263.
- Holtermann, Peter Christian Tyrholm (1802—87), norsk Præst. II: 507.
- Horats (65—8 f. Chr.), romersk Digter. I: 131. 132.

- Horneman, Claus Frees (1751—1830), theologisk Professor. I: 96. 97. 121. 147. 157. 158. 168.
- Hornslyd, Jens (1757—1840), Præst, theologisk Forfatter. I: 131. 404. 418. 435. 508. II: 147. 246. 303.
- Hostrup, Hans Christian (1818—92), Diger og Præst. II: 615.
- Hount, Peter Ulrich Magnus (1769—1815), Præst i Norge.
- Howard, John (1726—90), Reformator af det engelske Fængselsvæsen. I: 430.
- Hug, Johann Leonhard (1765—1846), tysk, katolsk Theolog. I: 148. 175.
- Huitfeld, Arild (1546—1609), Rigs-kantsler, Historieskriver. I: 1. 88.
- Huss, Johannes (1369—1415), bøhmisk Reformator. I: 298. II: 92.
- Hvidt, Lauritz Nicolai (1771—1856), Storkøbmand, Nationalbankdirektør, Minister.
- Høgsbro, Sofus Magdalous (1822—1902), Højskoleforstander, Politiker. II: 471. 615.
- Højjer, Benjamin Karl Henrik (1767—1812), svensk Filosof. II: 30.
- Høyen, Niels Lauritz (1798—1870), Kunsthistoriker, Professor ved Kunstakademiet. II: 468.
- I.**
- Ingemann, Bernhard Severin (1789—1862), Diger. I: 44. 309. 398. 411. 467. 535. II: 11. 45. 46. 47. 86. 102. 107. 124. 310. 333. 335. 338. 346. 364. 367. 448. 450.
- Ingerslev, Peter Lauritz Bering (1791—1875), Præst. II: 81.
- Irving, Edvard (1792—1834), skotsk Præst, Grundlægger af den katolsk-apostoliske Kirke. II: 173. 181.
- J.**
- Jacobi, Friedrich Heinrich (1743—1819), tysk Filosof og Romanforfatter. I: 103.
- Jane = Jane Mathia Blicher (1792—1853), Søster til Grundtvigs 1ste Hustru og i mange Aar i Huset hos ham. I: 423. 424. 425. II: 11.
- Jessen, Juliane Marie (1760—1832), Forfatterinde.
- Peter Carl (1772—1830), Kabinetssekretær. I: 491. II: 45. 46.
- Jette = Sophie Henriette Glahn (1809—81), Datter af Pastor P. E. Glahn, g. m. Biskop P. C. Kierkegaard. I: 542. 543. II: 46. 357. 438. 442.
- Juel, Hans Adolph (1789—1874), Generalmajor. II: 463.
- Junghans, Hans (1810—88), Oberst. II: 469.
- K.**
- Kalhauge, Johan Christian (1803—71), Organist ved Vartov Kirke. II: 600.
- Kall, Abraham (1743—1821), Universitetsbibliothekar og Professor i Historie og Geografi. I: 530.
- Kant, Immanuel (1724—1804), tysk Filosof. I: 75. 76. 176. 189. 190. 191. 192. 193. 427. 488.
- Kennicot, Benjamin (1718—83), engelsk Theolog. I: 155.
- Keyser, Jens Jacob (1780—1847), Professor i Fysik og Kemi ved Kristiania Universitet. I: 422.
- Kierkegaard, Peter Christian (1805—88), Biskop. II: 261. 303. 332. 333. 383. 445. 585. 606.
- Kierschow, Peter Christian Hersleb (1786—1866) norsk Præst, senere Biskop. I: 229.
- Kingo, Thomas Hansen (1634—1703), Biskop og Salmediger. I: 63. 68. 154. II: 148. 158. 159. 356. 360. 363. 366. 375. 384. 394. 395.
- Kirk, Ole Christian Christensen (1788—1876), Gaardmand, Stænderdeputeret. II: 298.
- Knudsen, Hans Christian (1763—1816), Skuespiller. I: 429. 430.
- Knuth, Frederik Marcus (1813—56), Greve, Amtmand og Overdirektør for Sorø Akademi, Udenrigsminister. II: 449. 451.
- Koch, Hans Peter Gyllembourg (1807—61), Præst. II: 282. 416.
- Peter Christian (1807—80), Redaktør af „Danevirke“.
- Kolthoff, Ernst Vilhelm (1809—90), Præst. II: 356. 390.
- Kragballe, Christian Malta (1824—97), Præst. II: 553. 554. 555.

- Krarup, Niels Bygom (1792—1842), Filolog, Bestyrer af Borgerdydskolen paa Kristianshavn. II: 148. 149.
- Krog-Meyer, Christian Carl Frederik Emil August (1818—97). II: 475. 476.
II: 475. 476.
- Krüger, Hans Andreasen (1816—81), sønderjysk Folkefører, Stænderdeputeret. II: 618.
- Købke, Johan Peter (1824—98), Generalmajor. II: 481.
— Johan Peter (1763—1829), Præst. II: 16.
- L.
- Laale, Peder, Ordssprogsamler fra Slutningen af det 14de Aarhundrede. I: 503.
- Langebek, Jacob (1710—75), Geheimarkivar og Historiker. I: 17. 88. II: 145. 155.
- Larsen, Jens Henrik (1773—1852), Præst og Forfatter, 1808—15 i Aarhus, titulær Professor. I: 70. 89. II: 32. 33.
— (Skræppenborg), Ole Peter Holm (1802—73), Bonde, Lægprædikant. II: 585.
- Laub, Hardenack Otto Conrad (1805—82), Biskop over Viborg Stift. II: 621.
- Laura = Laura Jensine Christine Bloch (1837—91), g. m. Grundtvigs Søn Svend. II: 612. 613. 617. 618. 621. 623.
- Laurent, Harald Anton (1809—59), Præst. II: 458.
- Lautrup, Jørgen Hjort (1798—1856), Præst, senere Biskop over Lolland-Falsters Stift. II: 191.
- Lehmann, Peter Martin Orla (1810—70), Amtmand i Vejle Amt, senere Minister. II: 616. 617. 623.
- Leth, Albert (1795—1849), Præst. II: 281.
— Arnoldine Louise Cathrina, født Lund († 1836, 33 Aar gl.), g. m. Kammerraad Lauritz Christian Leth til Sallerupgaard. II: 192.
— Carl Frederik Steensen (1774—1825), Ejer af Steensgaard og Egelykke, Major. I: 35. 52.
- Leth, Carl Frederik Steensen (1798—1889), Grundtvigs Elev, senere Ejer af Egelykke, Kammerjunker. I: 17. 35. 51.
— Constance Henriette Steensen, født Fabritius-Tengnagel (1777—1827), g. m. Godsejer Carl Frederik Steensen Leth.
— Lars Balslev (1796—1885), Præst.
— Vincens Steensen (1811—93), senere Ejer af Steensgaard, Kammerherre. I: 35. 51.
- Leuning, Søren Johan (1794—1873), Byfoged og Birkedommer. II: 441.
- Ley, Hans Christian Christesen († 1840), Skrædermester.
— Christian Sigfred (1806—74), Lærer og Litterat. II: 314.
- Liebenberg, Michael Frederik (1767—1828), Slotspræst og kgl. Konfessionarius. I: 430. 434.
- Lihme, Jens Faber (1776—1830), Præst. I: 30.
- Lindberg, Jacob Christian (1797—1857), Præst og theologisk Forfatter. II: 148. 178. 181. 189. 237. 238. 260. 262. 275. 283. 313. 325. 326. 384. 386. 390. 410. 447. 597.
— Niels (1758—1830), Præst. II: 282.
- Line = Nikoline Friderike Grundtvig (1800—58), Grundtvigs Broderdatter. I: 18.
- Lise = Elisabeth Christine Margrethe Grundtvig, født Blicher (1787—1851), Grundtvigs 1ste Hustru. I: 45. 51. 70. 177. 422. 426. 489. 490. 517. 541. II: 124. 160. 197. 199.
- Livius (59 f. Chr.—17 e. Chr.), romersk Historieforfatter. I: 127. 131.
- Lorenzen, Peder Hiort (1791—1845), sønderjysk Folkefører, Stænderdeputeret. II: 403.
- Lunde, Peter Frederik (1803—91), Jernstøber, Folketingsmand og Borgerrepræsentant. II: 475.
- Luther, Martin (1483—1546), Religions-Reformator. I: 43. 58. 92. 103. 116. 117. 118. 130. 154. 173. 182. 183. 184. 185. 199. 200. 201. 239. 248. 261. 267. 278. 283. 294. 298. 316. 318. 319. 324. 341. 364.

375. 470. 474. 512. 542. II: 71.
92. 169. 229.
- Læssøe, Werner Hans Frederik
Abrahamson (1811—50), Oberst.
II:463.
- M.**
- Madsen, Christen (1776—1829), Læg-
prædikant, Leder af „den fyen-
ske Vækkelse“. II: 24.
- Mathias Theodor (1823—1904),
Præst.
- Madvig, Johan Nicolai (1804—86),
filologisk Professor, Politiker,
Kultusminister. II: 475.
- Magnus den Gode (1024—47), Konge
i Norge 1035—47, i Danmark
1042—47. I: 528.
- Malle = Marie Amalie Grundtvig,
født Balle (1778—1833), g. m.
Grundtvigs Broder Otto. I: 18.
- Malling, Ove (1748—1829), Histo-
riker, Geheimstatsminister. II:
175.
- Manthey, Louise Augusta (1808—
85), g. m. Pastor P. A. Fenger.
II: 170.
- Mariboe, Carl Rudolph Ferdinand
(1800—60), Skolebestyrer. II:
342.
- Martensen, Hans Lassen (1808—84),
teologisk Professor, senere Bi-
skop over Sjællands Stift. II: 351.
356. 390. 438.
- Meinert, Andreas Evald (1821—
1912), Præst. II: 440.
- Nicolai Jonathan (1791—1877),
Grosserer. II: 297.
- Meisling, Simon Sørensen (1787—
1856), Oversætter, Rektor i Sla-
gelse. I: 44.
- Melanchton (1497—1560), tysk Re-
formator ved Luthers Side, For-
fatter af den Augsburgske Kon-
fession. I: 161.
- Meldal, Carsten Nikolaj (1767—
1833), Præst. II: 16.
- Michaelis, Johann David (1717—91),
tysk Theolog. I: 155.
- Miller, John, engelsk Advokat.
- Milo, Friderik Wilhelm (1759—
1844), Boghandler. II: 234.
- Molbech, Christian (1783—1857),
Historiker, Litteraturhistoriker
og Sprogforsker. I: 43. 51. 59.
177. 196. 398. 467. II: 174. 175.
190. 442.
- Moldenhawer, Daniel Gothilf (1753
(?)—1823), theologisk Forfatter,
Overbibliothekar ved det kgl.
Bibliothek. I: 59. 155. II: 439.
- Moltke, Carl Emil (1773—1858),
Greve, Gesandt i London 1814—
32. II: 175.
- Carl (1798—1866), Greve, Ge-
heimstatsminister. II: 479.
- Monod, Jean (1765—1836), Præst
ved den reformerte Kirke i Pa-
ris. II: 35.
- Monrad, Ditlev Gothard (1811—87),
Biskop, Politiker, Minister. II:
475. 614.
- Hans Christian (1780—1825),
Præst. II: 1. 34.
- Monroe, James (1758—1831), Præ-
sident i de forenede Stater. I:
427.
- Muth-Rasmussen, Paul Diderich
(1806—55), Organist. II: 311.
- Muus, Carl Augustin Høffding (1796
—1885), Kirkehistoriker, ro-
mersk-katolsk Konvertit. II:
161. 165. 168. 185. 272.
- Mülertz, Anders Faaborg (1788—
1844), Adjunkt, senere Rektor i
Horsens. I: 418. 429. 536.
- Müller, Ludvig Christian (1806—
51), Præst og Seminariefors-
tander. II: 154. 158. 520.
- Peter Erasmus (1776—1834),
Professor i Theologi, senere Bi-
skop over Sjællands Stift. I: 28.
70. 411. 419. 464. 472.
- Tage Christian (1780—1849),
Præst, senere Biskop over Ribe
Stift. II: 16. 281.
- Münter, Balthasar (1794—1867),
Præst. II: 54. 147.
- Friedrich Christian Carl Hinrich
(1761—1830), Kirkehistoriker, Ar-
kæolog. Biskop over Sjællands
Stift. I: 24. 506. II: 218.
- Mynster, Jacob Peter (1775—1854),
Biskop over Sjællands Stift. I:
59. 73. 89. 112. 119. 121. II: 90.
152. 318. 353. 364. 365. 367. 386.
392. 531.
- Ole Hieronymus (1772—1818),
Overlæge ved Frederiks Hospi-
tal. I: 36. 493.

- Møller, Christen Christensen (1810—90)**, Forstander for Flakkebjerg Opdragelsesanstalt. II: 526. 527. 528.
- **Jens (1779—1833)**, theologisk Professor. I: 115. 505. 538. II:
- **Rasmus (1763—1842)**, theologisk Forfatter, Biskop over Lolland-Falsters Stift. II: 1. 33. 34. 302.

N.

- Nielsen, Anna Helene Dorothea (1803—56)**, kgl. Skuespillerinde.
- **Michael (1776—1846)**, Bestyrer af Borgerdydskolen i Kbhvn. II: 5. 36.
- **Rasmus (1809—84)**, Professor i Filosofi. II: 631.
- Norbye, Søren († 1530)**, Søhelt. I: 61.
- Novalis**, Pseudonym for den tyske Digter Friedrich v. Hardenberg (1772—1801). I: 341. 350.
- Nyerup, Rasmus (1759—1829)**, Bibliothekar ved det kgl. Bibliothek, senere ved Universitetsbibliotheket. I: 2. 15. 16. 50. 58. II: 175.
- Nyegaard, Cora Petronelle (1812—91)**, Komponist. II: 396.

O.

- Odland, Peder (1784—1842)**, Købmand i Bergen, ivrig Haugianer.
- Olafsson, Jón (1731—1811)**, islandsk Oldforsker. I: 411. 436. 514. 515.
- Oldenburg, Theodor Vilhelm (1805—42)**, Præst. II: 282. 343.
- Olsen, Christen (1785—1833)**, Præst, Grundtvigs Ven fra Ungdommen. I: 224. 229. 386. 387. II: 46. 102. 103.
- **Gottsche Hans (1760—1829)**, Forfatter og Theatercensur. I: 121.
- Olufsen, Oluf Christian (1764—1827)**, Digter og Statsøkonom. I: 450.
- Otto, Carl (1795—1879)**, medicinsk Professor. I: 526.
- **gamle = Otto Jørgensen Grundtvig (1704—72)**, Præst, N. F. S. G.s Farfader. I: 95.
- Ovid (43 f. Chr.—7 e. Chr.)**, romersk Digter. I: 131.

P.

- Palladius, Peder (1503—60)**, Biskop over Sjællands Stift. II: 219.
- Paludan, Johan Lønborg (1757—1840)**, Præst, indtil 1822 ved Trinitatis Kirke. II: 46.
- **-Müller, Caspar Peter (1805—82)**, Historiker, Rektor. II: 248.
- Paulli, Just Henrik Voltelen (1809—65)**, Stiftsprovst, kgl. Konfessionarius. II: 390. 438.
- Paulsen, Peter (1778—1855)**, Præst. II: 298.
- Paulus, Heinrich Eberhard Gottlob (1761—1851)**, tysk Theolog. II: 86.
- Pedersen, Christian (c. 1480—1554)**, Kannik, Bibeloversætter, historisk Forfatter. I: 503.
- Pelagius, Paver: 555—60 og 578—90.** I: 324.
- Petersen, Alexander Christian (1811—1901)**, Præst. II: 396.
- **Niels Mathias (1791—1862)**, Historiker og Sprogmand, Professor. II: 515. 516.
- Plat du, Peter Henrik Claude (1809—64)**, Generalmajor. II: 502.
- Plato (429—347 f. Chr.)**, græsk Filosof. I: 130. 292. 293. 427.
- Ploug, Parmo Carl (1813—94)**, Digter, Bladredaktør og Politiker. II: 477.
- Plum, Frederik (1760—1834)**, Biskop over Fyens Stift. I: 162. 529.
- Pontoppidan, Erik (1698—1764)**, Biskop, Forfatter, bl. a. af den i 1737 udkomne Katekismus, der brugtes i Skolerne, indtil den 1794 afløstes af Balles Lærebog. I: 201.
- Pope, Alexander (1688—1744)**, engelsk Digter. II: 264.
- Pouline = Anna Pouline Blicher (1785—1880)**, Søster til Grundtvigs første Hustru, g. m. Grosserer Christian August Schmidt. II: 45. 46. 77.
- Poulsen, Christian Marinus (1818—85)**, Naturforsker og en Tid Lærer ved Rødding Højskole, Jernbanedirektør. II: 478.

Pram, Christen Henriksen (1756—1821), Digter og socialøkonomisk Forfatter. I: 380. 445. II: 6.
 Prætorius, Henrik Frederik (1783—1862), Købmand, Etatsraad. II: 64.

R.

Rahbek, Karen Margrethe (Kamma) (1775—1829), Forfatteren Knud Lyhne Rahbeks Hustru. — Knud Lyhne (1760—1830), Forfatter. I: 4, 47, 88, 428, 433.
 Rask, Rasmus Kristian (1787—1832), Sprogforsker, Professor ved Universitetet. I: 16. 411.
 Recke, Johan Ditlev Zepelin (1817—91)- Oberst. II: 504.
 Reedtz, Asta Tugendreich Adelheid, født Krag-Juel-Vind-Frijs (1826—90), Enke efter Udenrigsminister, Kammerherre Holger Reedtz, i 1858 Grundtvigs 3die Hustru. II: 597. 600. 601. 602. 603. 615. 623.
 Reiersen, Christian (1792—1876), Politiretssassessor, Censor.
 Reinhard, Franz Volkmar (1753—1812), tysk Theolog. I: 150. 171. 298. 333.
 Reinhold, Karl Leonhard (1758—1823), tysk Filosof. II: 521.
 Riegels, Niels Ditlev (1755—1802), Historiker og Litterat. I: 61.
 Rosen, Axel Pontus v. (1773—1834), svensk Greve. I: 203.
 Rosenvinge, Janus Lauritz Andreas Kolderup- (1792—1850), juridisk Professor. II: 84. 357. 364.
 Rothe, Peter Conrad (1811—1902), Stiftsprovst. II: 446.
 — Tyge Jesper (1731—95), populærvidenskabelig Forfatter. II: 30.
 — Waldemar Henrik (1777—1857), Præst, senest ved Trinitatis Kirke. I: 197.
 — Wilhelm (1800—78), Præst og religiøs Forfatter. II: 353.
 Rousseau, Jean Jacques (1712—78), fransk Digter og Filosof. I: 381.
 Rudelbach, Andreas Gottlob (1792—1862), Præst og theologisk Forfatter. II: 94. 105. 118. 126. 160. 337. 507.

Rydélius, Andreas (1671—1738), svensk Filosof og Biskop. II: 30.
 Rørdam, Peter (1806—83), Præst. II: 303. 332. 337. 347. 362. 407. 476. 485. 518. 596.

S.

Sallust (86—35 f. Chr.), romersk Historieskriver. I: 131.
 Sandal, Henrik Paulin (1751—1833), Præst, 1813—30 i Udby-Ørslev, titulær Professor. I: 178.
 Sandvig, Bertel Christian (1752—86), Litteraturhistoriker. I: 4, 17, 439.
 Saurin, Jacques (1677—1730), franskfødt, protestantisk Præst og theologisk Forfatter i Holland. I: 156.
 Saxild, Georg Christian (1811—85), Herredsfoged.
 Saxo Grammaticus (c. 1200), dansk Historieskriver. I: 88. 140. 170. 378. 380. 385. 387. 388. 390. 397. 446. 480. 492. 494. 497. 498. 503. 505. 506. 507. 513. 528. 529. 537. 538.
 Saxtorph, Preben (1765—1816), Præst. I: 52.
 Schaarup, Andreas Gumme (1809—78). Præst. II: 476.
 Schack, Sophus Peter Lassenius 1811—64), Major. II: 502.
 Schaper, Christian Gottfred (1808—70). Præst i Præstø 1844—59. II: 484.
 Scharling, Carl Emil (1803—77), theologisk Professor.
 Schelling, Friedrich Wilhelm Johann von (1775—1854), tysk Filosof. I: 196. 213. 239. 252. 258. 259. 260. 292. 293. 316. II: 521.
 Schiller, Johann Christoph Friedrich von (1759—1805), tysk Digter. I: 132.
 Schimmelmänn, Heinrich Ernst (1747—1831), Statsminister. I: 230.
 Schlegel, Friedrich von (1772—1829), tysk Digter og Lærd. I: 62. 68. 69. 72. 92.
 Schmidt, Christian August († 1853 71 Aar gl.). Grosserer, g. m. Grundtvigs Svigerinde, Anna Poulina Blicher. I: 470. 489. 535.

540. II: 44. 46. 52. 64. 79. 80. 81. 199.
- Schmidt, Peter Carl Rudolf (1836—99), æsthetisk og filosofisk Forfatter.
- Scholten, Peter Carl Frederik (1784—1854), Generalgouvernør i Vestindien. II: 54.
- Schouboe, Frederik Christian (1766—1829), Opretter af „det Schouboeske Institut“, hvor N. F. S. G. i sin Ungdom var Lærer. I: 530.
- Schouw, Joakim Frederik (1789—1852), Professor i Botanik og Politiker. II: 260. 322. 593.
- Schubotho, Johan Heinrich (1761—1828), Boghandler. I: 3, 5, 17, 90.
- Secher, Ole Anchersen (1774—1820), Præst, senere Amtsprøbst. II: 33.
- Seerup, Henrich Christensen (1788—1873), Præst.
- Seidelin, Claus Henrik (1761—1811), Bogtrykker, Forlægger og Redaktør. I: 70. 135. 212. II: 7. 11.
- Semler, Johan Salomo (1725—91), tysk Theolog. II: 86.
- Senebier, Jean (1742—1809), schweizisk Naturforsker. I: 427.
- Sessing, Hans († 1847), Toldinspektør. I: 537.
- Sibbern, Frederik Christian (1785—1872), Filosof, Professor ved Universitetet. I: 44. 70. 294. II: 91. 175.
- Siemonsen, Lorenz (1800—72), Præst. II: 291. 347.
- Skau, Laurids Pedersen (1817—64), sønderjysk Folkefører, Stænderdeputeret. II: 403. 430.
- Skovgaard, Peter Christian Thamsen (1817—75), Landskabsmaler. II: 563. 596.
- Peter Nikolai (1783—1838), Litterat, Ungdomsven af Grundtvig.
- Smith, Daniel Peter (1782—1871), Overlærer ved Roskilde Skole, senere Præst. I: 307.
- Snorro Sturlason (1178—1241), islandsk Historiker. I: 3. 7. 8. 144. 380. 385. 387. 388. 390. 397. 446. 480. 492. 497. 498. 505. 506. 507. 513. 515. 527. 528. 538.
- Solem, Arnt (1777—1857), Købmand i Trondhjem, senere i Kristiania, fremtrædende Høvgianer.
- Frederik (1817—61), Landbrugs-skolebestyrer i Norge. II: 273. 274.
- Ranni (1776—1859), g. m. Købmand Arnt Solem.
- Solon (639—559 f. Chr.), Athens Lovgiver. II: 58.
- Spalding, Johann Joachim (1714—1804), tysk Præst og theologisk Forfatter. I: 133.
- Spandet, Niels Møller (1788—1858), Overretsassessor, Politiker. I: 535. II: 10. 17. 64.
- Spang, Peter Johansen (1796—1846), Præst. II: 356. 390. 438.
- Spanheim, Friedrich (1632—1701), schweizisk Kirkehistoriker. I: 118.
- Spencer, John Charles (1782—1845), Lord. II: 46.
- Sporon, Benjamin Georg (1741—96), Frederik VI.s Lærer, senere Amtmand. II: 296.
- Stackelberg de, Otto Magnus (1787—1837), tysk Baron og Arkæolog. II: 175.
- Stampe, Christine Marguerite Salome, født Dalgas (1797—1868) g. m. Baron Henrik Stampe til Nysø. II: 592.
- Stampe, Henrik (1794—1876), Baron, Ejer af Herregaarden Nysø. II: 107. 109. 110. 140. 141. 142. 143. 167. 200. 201. 582.
- Stampe, Henrik (1821—92), Baron. II: 291. 495.
- Holger (1754—1827), Kammerherre, senere Baron, Ejer af Herregaardene Jungshoved og Nysø. I: 121. II: 19. 54.
- Carisius, Holger Frederik Christian (1822—1904), Baron. II: 291. 583.
- Jeannina Emilie (1833—61), Baronesse. II: 586. 588. 590. 624.
- Jonna, født Drewsen (1827—78), g. m. Baron Henrik Stampe. II: 309. 495. 563.
- Kirstine Marie Elisabeth (Elise), Baronesse (1824—83).

- Steffens, Henrik** (1773—1845), Naturforsker og Filosof, Professor i Halle, senere i Breslau, Grundtvigs Sødskendebarn. I: 293. II: 30.
- Stemann v., Poul Christian** (1764—1855), Geheimestatsminister. II: 353.
- Stenersen, Johanne Abigael**, født Brede (1798—1884), g. m. Professor S. J. Stenersen. II: 543. 548.
- **Oline Vilhelmine Christiane** (1828—93), Datter af Professor S. J. Stenersen og g. m. Grundtvigs Søn, Johan. II: 542. 548. 613.
- **Stener Johannes** (1789—1835), Præst, senere theologisk Professor ved Kristiania Universitet. I: 228. 229. 377. 393. 402. 422. 426. II: 128. 189. 266.
- Stephanus, Stephen Hansen** (1599—1650), Filolog og Historiker. I: 439.
- Sterne, Laurence** (1713—68), engelsk Romanforfatter. I: 427.
- Stibolt, Thomas Christian** († 1816, 72 Aar gl.), Kaptajn i Sætetaten.
- Stiernhjelm, Georg** (1598—1672), svensk Digter og Lærd. II: 30.
- Stolberg, Friedrich Leopold** (1750—1819), Digter og Diplomat. I: 132.
- Struensee, Johann Friedrich** (1737—72), Statsminister. I: 92.
- Studsgaard, Frederik Carl** (1765—1829), Præst. II: 32.
- Strøm, Christian Ludvig** (1771—1859), Præst. I: 73.
- Suhm, Peter Frederik** (1728—98), Historiker. I: 4. 6. 88. 439. II: 145. 155.
- Swedenborg, Emanuel von** (1688—1772), svensk Theosof. II: 30.
- Sveistrup, Hans Kristian Janus Nikolaj Balthasar Krarup** (1815—93), Præst. II: 381.
- Sverdrup, Georg** (1770—1850), Filolog, Politiker, Professor ved Kristiania Universitet. I: 84. 203. 225. 228. 229. 250. 260. 307. 331. 377. 402. 403. 421. 466. II: 319.
- Syv, Peder Pedersen** (1631—1702), Sprogmand, Digter og Præst. I: 439.
- Sæmund = Sæmundr Sigfusson** (1056—1133), islandsk Præst og Historieskriver. I: 7. 8. 14.
- Sømmering, Samuel Thomas** (1755—1830), tysk Naturforsker. I: 427.
- Søtoft, Nicolai Bierfreund** (1790—1844), Præst og æsthetisk Forfatter. II: 409.
- Sørensen, Rasmus Møller** (1799—1865), Skolemand, Lægprædikant og Politiker.

T.

- Tauber, Johan Henrik** (1743—1816), theologisk Forfatter, Rektor ved Roskilde Domscole. I: 162.
- Tegnér, Esaias** (1782—1846), svensk Biskop og Digter. II: 174.
- Thaarup, Christen** (1795—1849), æsthetisk Forfatter, Adjunkt. I: 494.
- Thisted, Jørgen Overgaard** (1795—1855), Præst og theologisk Forfatter. II: 53.
- Thomander, Johan Henrik** (1798—1865), svensk Biskop. II: 585.
- Thomasius, Christian** (1655—1728), tysk Retslærd og Oplysningsforfatter. I: 132.
- Thorild, Thomas** (1759—1808), svensk Filosof og Digter. II: 30.
- Thorkelin, Grimur Jonsson** (1752—1829), Geheimearkivar, Udgiver af nordiske Oldskrifter. I: 5. 56. 397. 429. 432. 464. 539. II: 155. 622.
- Thorlacius, Børge Riisbrigh** (1775—1829), klassisk Filolog, Professor. I: 429. 514. 515. 516.
- Thorvaldsen, Bertel** (1770—1844), Billedhugger. II: 309. 310. 311.
- Thurah, Christian Erik de** (1794—1869), Præst. II: 64. 281. 282. 283.
- Tieck, Ludwig** (1773—1853), tysk Digter. I: 62.
- Timm, Herman Andreas** (1800—66), Præst, Salmedigter. II: 365.
- Toft, Ane Marie Elise**, født Carlsson (1813—54), Enke efter Gods-ejer H. P. N. Toft til Rønnebæksholm, i 1851 Grundtvigs

- 2den Hustru. II: 411. 412. 518. 525. 528. 529. 530. 531. 534. 535. 536. 538. 540. 544. 545. 580. 596.
- Torfæus, Thormod (1636—1719), islandsk Oldtidshistoriker. I: 88.
- Trepka, Christian Frederik (1779—1864), Generalmajor, Adjutant hos Frederik VI. II: 39.
- Treschow, Frederik Wilhelm (1786—1869), Højesteretsadvokat og Politiker. I: 394. 504. II: 46. 63. 64. 80. 82. 319.
- Niels (1751—1833), Filosof, Professor, først i Kbhvn., derefter i Kristiania, senere Statsraad. I: 61. 70. 84. 195. 202. 203. 291. 293. 314. II: 30.
- Trine = Cathrine Marie Grundtvig (1799—1823), Grundtvigs Broderdatter. I: 26.
- Tryde, Eggert Christopher (1781—1860), Præst, Stiftsprovst, 1854 kgl. Konfessionarius og Biskoprang. I: 456. 469. 474. 475. II: 357. 437.
- Tscherning, Anton Frederik (1795—1874), Politiker, Krigsminister. II: 463.
- Turretin, Johan Alphons (1671—1737), schweizisk Theolog. I: 194.
- Tutein, Peter Adolph (1797—1885), Godsejer, Stænderdeputeret. II: 321.
- Tuxen, Nicolai Elias (1810—91), Direktør ved Orlogsværftet, Folketingsmand. II: 481.
- W.**
- Wedel-Jarlsberg, Johan Caspar Herman (1779—1870), norsk Greve og Statsmand. I: 226.
- Wedell, Joachim Godske (1785—1860), Baron, Generalmajor. II: 463.
- Wegener, Johan Jørgen Stiller (1811—83), Højskoleforstander, Præst.
- Wergeland, Nicolaj (1780—1848), norsk Præst og nationalistisk Forfatter. I: 62. 116. 226. 453. 466.
- Werlauff, Erich Christian (1781—1871), Historiker, Professor ved Universitetet, Overbibliothekar ved det kgl. Bibliothek. I: 18. 530.
- Werner, Zacharias (1768—1823), tysk, katolsk Præst og Digter. II: 84.
- Wettstein, Johan Jacob († 1754), schweizisk Theolog. I: 155.
- Wexels, Wilhelm Andreas (1797—1866), Præst i Kristiania. II: 279. 349. 364. 549.
- Wexelsen, Frederik Nannestad (1818—96), norsk Præst. II: 507.
- Whewell, William (1794—1866), Naturforsker og Filosof, Professor i Cambridge. II: 190.
- Wibe, Johan (1748—82), Digter. I: 92.
- Wieland, Christoph Martin (1733—1813), tysk Digter. I: 132.
- Willisen, Wilhelm von (1790—1879), preussisk General. II: 503. 504.
- Wilster, Christian Frederik Emil (1797—1840), Lektor ved Sorø Akademi, Digter.
- Wilstrup, Johannes († 1856), Secondløjtnant.
- Winsnes, Povel (1794—1889), norsk Præst, senere Stiftsprovst. I: 290. 471.
- Winther, Christian Ancher (1816—98), Præst.
- Jens Carl (1775—1826), Amtsprovst.
- Virgil (70—19 f. Chr.), romersk Digter. I: 131.
- Visby, Carl Holger (1801—71), Præst. II: 324—325.
- Wolff, Christian von (1679—1754), tysk Naturforsker og Filosof. I: 132.
- Wolf, Niels Giessing (1779—1848), Præst. II: 4.
- Voltaire, François Marie Arouet de (1694—1778), fransk Digter og Filosof. I: 92, 154.
- Voss, Johan Heinrich (1751—1826), tysk Digter og klassisk Filolog. I: 132. II: 265.
- Wøldike, Andreas (1752—1836), Præst. I: 538.

Z.

- Zahle, Ernst Sophus Vilhelm (1797—1837), Forfatter og Præst. II: 21. 22. 26.
- Zinklar, George, Fører for en skotsk Lejetrop, falden i Gudbrandsdalen 1612. I: 203.
- Zinzendorff, Nicolaus Ludwig von (1700—60), Stifter af Brødre­menigheden („Hernutterne“). I: 153. II: 73. 74. 75.
- Zollikofer, Georg Joachim (1730—88), reformert, tysk Præst. I: 150.
- Zwingli (1484—1531), schweizisk Reformator. I: 118. 184.

Ø.

- Oehlenschläger, Adam Gottlob (1779—1850), Digter. I: 6. 62. 71. 72. 89. 93. 109. 133. 378. 398. 411. 430. 494. 508. 541. II: 174. 333. 436.
- Ørsted, Anders Sandøe (1778—1860, Retslærd, Politiker, Stats­minister. I: 450. II: 134. 321. 357.
- Hans Christian (1777—1851), Fysiker, Professor. I: 213. 282. 291. 292. 314. 419. 438. 448. II: 194. 195.
- Østergaard, Christen Christensen (1804—83), Præst. II: 381.
- Østrup, Wilhelm (1777—1850), Præst. II: 160. 207. 343.

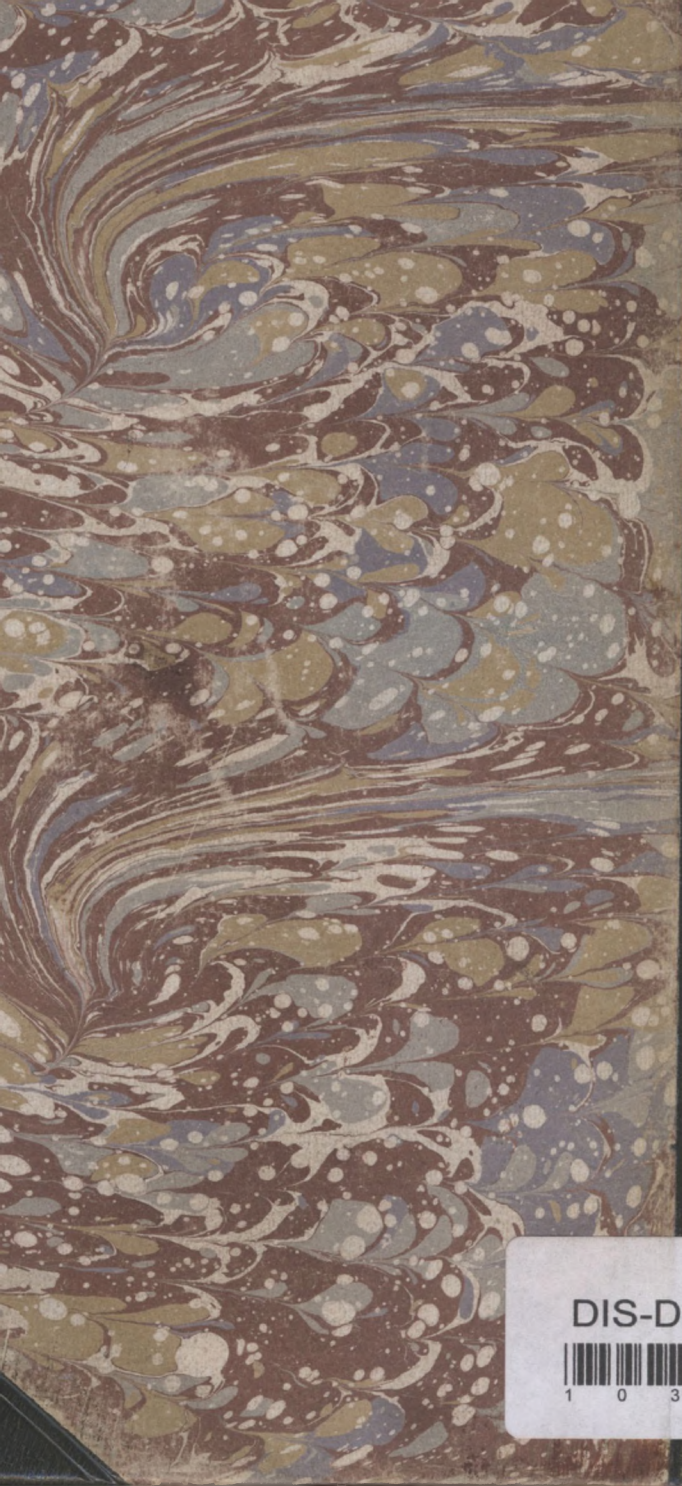

EFTERSKRIFT

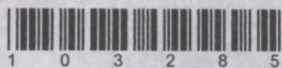
Med Hensyn til Udgavens almindelige Principer, ogsaa hvad Udeladelserne angaar, henvises til Forordet til 1ste Bind. Det maa dog bemærkes, at foruden Ingemann-Brevvexlingen kræver nærværende Bind som sit Supplement Brevene til Hjemmet fra Englandsrejserne (udg. 1920 af Grundtvigs Børnebørn) samt de Breve, der er trykt i H. Bechs Biografi af Gunni Busck (1878), i Fr. Barfods af Peter Andreas Fenger (1878) og i H. F. Rørdams af Peter Rørdam (1891). Grundtvigs ret store engelske Korrespondance foreligger fra hans Side, med ganske faa Undtagelser, kun i Kladdeform, uden Adressat og Dato, og er fra hans Korrespondenters Side af ret speciel Karakter, hvorfor vi har ment at kunne udelade det meste her. Pladshensyn har ogsaa nødvendiggjort en stærk Beskæring af de mange norske Korrespondenters Breve.

Selv med disse Udeladelser tror vi dog, at dette Bind giver meget væsentlige Bidrag til Grundtvigianismens Udviklingshistorie, i folkelig, national og religiøs Henseende, foruden, ligesom det forrige Bind, til Grundtvigs egen Udviklings Historie, ikke mindst gennem de højst karakteristiske Breve til Sønerne og til Elisa Stampe. Disse Breve findes ikke paa Rigsarkivet, men dels i privat Besiddelse, dels i Folkemindesamlingen paa Kgl. Bibl.

Udgiverne.

DIS-Danmark

1 0 3 2 8 5

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK